પ્રસ્તાવના

ગુજરાતી ભાષાના વિસ્તારી કોશની હાલ ઘણી આવશ્યકતા છે, એ જરૂર પૂરી પાડવાના પ્રયત્ન રૂપે આ પુસ્તક રચવામાં આવ્યું છે. આ કોશમાં લગભગ ૪૨૦૦૦ શબ્દો છે, અને આ સંખ્યા હાલના વિદ્યમાન કોશો કરતાં વિશેષ છે. દરેક શબ્દ જોડે તેનું વ્યાકરણદૃષ્ટિએ પદચ્છેદ તથા લિંગ દર્શાવ્યાં છે. તે પછી (મુખ્ય મુખ્ય શબ્દોમાં) વ્યુત્પત્તિ દર્શાવી છે. છેવટે શબ્દોના અર્થ અનેક પર્યાય સાથે દર્શાવ્યા છે. શબ્દો પરથી બંધાયેલી કહેવતો અને ઉક્તિઓ પણ ખુલાસા સાથે સ્થળે સ્થળે આપી છે. આ રીતે આ કોશ વિદ્યાર્થીને તેમજ સામાન્ય વાચક વર્ગને ઉપયોગી થઈ પડે તે પ્રકારનો છે.

કોશની બાબતમાં હિન્દુસ્તાનની બીજી ભાષાઓ કરતાં ગુજરાતી ભાષા ઘણી પાછળ છે. અનેક દૃષ્ટિબિન્દુના અને અનેક પદ્ધતિના કોશ રચાય તે પછી વિવિધ દૃષ્ટિબિન્દુઓ અને પદ્ધતિઓમાંથી વિવેક કરી સર્વયોગ્ય દૃષ્ટિબિન્દુઓ અને પદ્ધતિઓનો સમાવેશ કરનારા કોશ રચવાનું કામ હાથમાં લઈ શકાય તેમ છે. એ સંબંધમાં પણ આ કોશની ઉપયોગિતા છે.

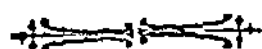
જોડણીના પ્રશ્નની વ્યવસ્થા ગુજરાતી ભાષામાં હજી છેવટની થઈ નથી. શાળાખાતાના ગ્રન્થોમાં ચાલતી જોડણીને આ કોશમાં અનુસરવામાં આવી છે.

આશા છે કે આ ઉપયોગી પુસ્તકની ગુજરાતની પ્રજા તરફથી તેમજ દેશી રાજારજવાડાઓ તથા સરકારી કેળવણીખાતા તરફથી યોગ્ય કદર થશે, અને પુસ્તક વાચકવર્ગ તરફથી સારો સત્કાર પામશે.

અમદાવાદ,
તા. ૪ ફેબ્રુઆરી, ૧૯૨૬. } રમણભાઈ મહીપતરામ નીલકંઠ.

આવૃત્તિ ૧ લી.]   પ્રત ૨૦૦૦.   [ઇ. સ. ૧૯૨૬.

(કાપીરાઇટ રજીસ્ટર્ડ.)

છાપનારાઓ:—

(૧) સ્વરવિભાગ-પૃ. ૧ થી ૨૮૯ સુધી:-
"શ્રી સૂર્યપ્રકાશ પ્રિ. પ્રેસ: અમદાવાદ.
રા. મુળચંદભાઈ ત્રીકમલાલ.

(૨) વ્યંજન વિભાગ-ક થી ણ-પૃ. ૧ થી ૪૧૬:—
"વસંત" પ્રિ. પ્રેસ: અમદાવાદ.
રા. ચીમનલાલ ઇશ્વરદાસ મહેતા.

(૩) વ્યંજન વિભાગ-ત થી હ-પૃ. ૧ થી ૭૭૨:—
"શ્રી ભારતવિજય" પ્રિ. પ્રેસ: વડોદરા.
રા. પરસુલાલ શિવલાલ ઠક્કર.

પ્રસ્તાવના

ગુજરાતી ભાષાના વિસ્તારી કોશની હાલ ઘણી આવશ્યકતા છે, એ જરૂર પૂરી પાડવાના પ્રયત્ન રૂપે આ પુસ્તક રચવામાં આવ્યું છે. આ કોશમાં લગભગ ૪૨૦૦૦ શબ્દો છે, અને આ સંખ્યા હાલના વિદ્યમાન કોશો કરતાં વિશેષ છે. દરેક શબ્દ જોડે તેનું વ્યાકરણદૃષ્ટિએ પદચ્છેદ તથા લિંગ દર્શાવ્યાં છે. તે પછી (મુખ્ય મુખ્ય શબ્દોમાં) વ્યુત્પત્તિ દર્શાવી છે. છેવટે શબ્દોના અર્થ અનેક પર્યાય સાથે દર્શાવ્યા છે. શબ્દો પરથી બંધાયેલી કહેવતો અને ઉક્તિઓ પણ ખુલાસા સાથે સ્થળે સ્થળે આપી છે. આ રીતે આ કોશ વિદ્યાર્થીને તેમજ સામાન્ય વાચક વર્ગને ઉપયોગી થઈ પડે તે પ્રકારનો છે.

કોશની બાબતમાં હિન્દુસ્તાનની બીજી ભાષાઓ કરતાં ગુજરાતી ભાષા ઘણી પાછળ છે. અનેક દૃષ્ટિબિન્દુના અને અનેક પદ્ધતિના કોશ રચાય તે પછી વિવિધ દૃષ્ટિબિન્દુઓ અને પદ્ધતિઓમાંથી વિવેક કરી સર્વયોગ્ય દૃષ્ટિબિન્દુઓ અને પદ્ધતિઓનો સમાવેશ કરનારા કોશ રચવાનું કામ હાથમાં લઈ શકાય તેમ છે. એ સંબંધમાં પણ આ કોશની ઉપયોગિતા છે.

જોડણીના પ્રશ્નની વ્યવસ્થા ગુજરાતી ભાષામાં હજી છેવટની થઈ નથી. શાળાખાતાના ગ્રન્થોમાં ચાલતી જોડણીને આ કોશમાં અનુસરવામાં આવી છે.

આશા છે કે આ ઉપયોગી પુસ્તકની ગુજરાતની પ્રજા તરફથી તેમજ દેશી રાજારજવાડાઓ તથા સરકારી કેળવણીખાતા તરફથી યોગ્ય કદર થશે, અને પુસ્તક વાચકવર્ગ તરફથી સારો સત્કાર પામશે.

અમદાવાદ,
તા. ૪ ફેબ્રુઆરી, ૧૯૨૬. } રમણભાઈ મહીપતરામ નીલકંઠ.

પ્રકાશકના બે બોલ.

શ્રી મહાભારતનો સાર અને એક ગૂજરાતી શબ્દકોશ પ્રસિદ્ધ કરવાની મારી ઉમેદ ઘણાં વર્ષોની હતી, અને તે માટે સાધનરૂપ ગૂજરાતી, મરાઠી અને હિંદી ભાષાનાં પુસ્તકો હું મેળવતો રહ્યો હતો. ભાઇ રતિપતિરામે "સંક્ષિપ્ત મહાભારત" તૈયાર કરી આપ્યું અને તે પ્રસિદ્ધ થઇ ગૂજરાતી વાચકોનું સન્માન પામતું જાય છે, અને આ શબ્દકોશ પણ પ્રસિદ્ધ થાય છે. આથી મને અત્યંત સંતોષ થાય છે.

આ કોશ તૈયાર કરવાનું કામ મેં ત્રણેક વર્ષ ઉપર હાથમાં લીધું હતું. ગૂજરાતીમાં આ પહેલાં પ્રસિદ્ધ થયેલા તેમજ બીજી ભાષાઓના કોશોની સહાયતા વડેજ આ કોશ તૈયાર થયો છે. ગૂજરાતી ભાષાના કોશની સ્વતંત્રપણે પ્રથમ રચના કરવાનું માન તો સ્વર્ગસ્થ સા. શ્રી નર્મદાશંકર લાલશંકરનેજ ઘટે છે. અત્યાર સુધીમાં કોશ માટે જે જે પ્રયાસો થયા છે તે બધાનો આધારસ્થંભ "નર્મકોષ"જ ઘણે અંશે રહેલો છે. એ ન્યાયે આ કોશમાં પણ મારૂં સ્વતંત્ર કર્તાપણું નહિ જેવુંજ છે.

આ કોશ તૈયાર કરવામાં મેં મુખ્ય આધાર ગુ. વ. સોસાઇટીએ તૈયાર કરવા ધારેલા બૃહદ્ કોશની મુદ્રણપ્રતનો લીધેલો હોવાથી મારે સૌથી પ્રથમ અને વિશેષ આભાર માનવંત સોસાઇટીનો માનવાનો છે. તે ઉપરાત મારા બાળમિત્ર ભાઇ દેવચંદ રામજી ઠક્કરે આમાં કરેલી મદદ માટે તેમનો પણ તેવોજ આભાર માનવાનો છે.

પ્રથમ 'શાળોપયોગી' મધ્યમ કદનો કોશ કરવાની મારી યોજના હતી, અને તેની મતલબની જાહેરાત પણ મેં પ્રસિદ્ધ કરી હતી. પરન્તુ કામ હાથમાં લીધા પછી સમજાયું કે કદ નાનું કરવા જતાં તેમાં પુરતી હકીકત આપી શકાશે નહિ, અને તેમ થતાં કોશ છેક સામાન્ય થઇ પડે ને હાઇસ્કૂલ કે કૉલેજના વિદ્યાર્થીઓ માટે તે ઉપયોગી ન રહે. આથી પ્રથમની યોજના બદલીને હાલમાં સ્વરૂપમાં તૈયાર કર્યો છે. આ પૂર્વે પ્રસિદ્ધ થયેલા ગૂજરાતી કોશોમાં ન આવેલા એવા નવા શબ્દો આમાં ઉમેર્યા છે. અર્થોની

ચોકસાઈ કરી તે વ્યવસ્થિત ગોઠવ્યા છે, અને જ્યાં બહુ લખાણુ જેવું લાગ્યું ત્યાં ટુંકું કર્યું છે. છતાં મહત્વની રહી ગયેલી વિગતો ઉમેરી પણ છે. આ કોશની શબ્દસંખ્યા ૪૨૦૦૦ લગભગની થવા જાય છે.

આ કોશ ત્રણ છાપખાનામાં સાથેજ છપાવવાની વ્યવસ્થા કરવી પડી તેથી આખા પુસ્તકમાં મથાળાના પાનાં મઝગ મુકી શકાયાં નથી. ત્રણે છાપખાનાનાં મળીને લગભગ ૧૫૦૦ પાના થયાં છે. તેમાં અર્ધ કરતાં વધારે ભાગ વડોદરાના "ભારતવિજય" પ્રેસનો છે, તેમજ છપાઇ પણ ત્રણેમાં તેનીજ વધારે સારી છે, એ તો નજરે દેખાઇ જ આવે છે. એ પ્રેસનો બંદોબસ્ત મારા સ્નેહી રા. રા. મોહનલાલ ચુનીલાલ કોઠારીએ કરાવી આપ્યો નહોત તો આ કોશ-અહીંના છાપખાનાને આધારે રહેવાથી-એ વર્ષે પણ પુરો થાત કે કેમ, તે વિશે મને શંકા રહે છે. આમાં જો કે ખર્ચ વધારે લાગ્યું છે, અને મુશ્કેલી ઘણીજ પડી છે, તેમ છતાં "ભારતવિજય" પ્રેસે જલદીથી મોટો ભાગ છાપી આપ્યો તેથીજ હું આજે આ કોશ પ્રસિદ્ધ કરી શક્યો છું; અને તે માટે એ પ્રેસના મેનેજર ભાઇ પ્રભુલાલ શિવલાલ ઠક્કરનો આભારી છું. વડોદરામાં છપાયેલા ભાગનાં પ્રુફો તેમજ મેટર તપાસી જઇ સુધારવાનું કામ ભાઈ જગજીવન દયાળજી મોદીએ એક સ્નેહીની ફરજ તરીકે કર્યું છે તે માટે તેમનો તેમજ રા. રા. કોઠારી માસ્તરનો અને વખતો વખત ઘટતી સલાહ આપવા માટે ભાઇ હીરાલાલ ત્રિ. પારેખનો હું આભાર માનું છુ.

આ કોશને ઉપયોગી બનાવવા મારી આવડત-શક્તિ અને સાધનના પ્રમાણમાં મે બનતો પ્રયાસ કર્યો છે. ઝીણામા ઝીણા-સ્મૉલ પૈકા-ટાઇપ વાપરીને વધારેમાં વધારે મેટર સમાવી છે અને કીમત પણ હાલની મોંઘવારીના હીસાબે બહુજ સસ્તી રાખી છે. ગુર્જર વાચકો તરફથી કેવી કદર થાય છે એ તો ભવિષ્યે જણાશે.

આ કોશમાં જે જે અપૂર્ણતા કે અશુદ્ધિ જણાય તે વિશે સૂચના કરવા સૌ વાચકોને હું નમ્ર વિનંતી કરૂં છું.

અમદાવાદ,
૧-૨-૨૬

જીવનલાલ અમરશી મહેતા.

શ્રીમંત મહારાજા સાહેબ
શ્રી સયાજીરાવ ગાયકવાડ-વડોદરા.

અર્પણપત્રિકા.

શ્રીમંત મહારાજા સાહેબશ્રી

સર સયાજીરાવ ગાયકવાડ,

સેનાખાસખેલ સમશેરબહાદુર: જી. સી. એસ. આઈ.

વડોદરા.

આપ નામદારશ્રીના રાજ્યાભિષેક થયાને

પચાસ વર્ષ પુરાં થયાં

એ અપૂર્વ અને અલભ્ય

માંગલ્યમય “ સુવર્ણ મહોત્સવ ” ના સ્મરણાર્થે

આ

“ ગૂજરાતી શબ્દાર્થચિંતામણિ ”.

હું

આપ નામદારશ્રીને

અર્પણ કરૂં છું.

અમરેલી. } આપનો પ્રજાજન

તા. ૧૩–૧–૨૬. } જીવનલાલ અમરશી મહેતા.

આ કોષમાં વપરાયેલા ટૂંકા અક્ષરોનો

ખુલાસો.

सं०=સંસ્કૃત
प्रा०=પ્રાકૃત
म०=મગધી
हिं०=હિન્દી
फा०=ફારસી
उ०=ઉર્દુ
આ૦=આરબ્બી
અં૦=અંગ્રેજી
જુ૦=જુઓ
ઉ૦=ઉપરથી
પુ૦=પુલિંગ, નરજાતિ
સ્ત્રી૦=સ્ત્રીલિંગ નારીજાતિ

ન૦=નપુંસકલિંગ
સ૦=સર્વનામ
વિ૦=વિશેષણ
અ૦=અવ્યય
ક્રિ૦ સ૦=ક્રિયાપદ સકર્મક
ક્રિ૦ અ૦=ક્રિયાપદ અકર્મક
ના૦=નામ
બ૦ વ૦=બહુવચન
એ૦ વ૦=એકવચન
કહે૦=કહેવત
ક્રિ૦ પ્ર૦=ક્રિયામાં પ્રયોગ
રૂ૦ પ્ર૦=રૂઢિપ્રયોગ

ગુજરાતી
શબ્દાર્થ ચિંતામણિ.

અ.

અ, પુ. (સં.) ગુજરાતી ભાષાના મૂળાક્ષરોમાંનો પહેલો સ્વર. (૨) નકાર બતાવનાર ઉપસર્ગ. સ્વરથી શરૂ થતા શબ્દની પૂર્વે 'અ'નું અન્' થાય છે:-અન્+અંત=અનંત. અન્+ઉષ્ણ=અનુષ્ણ ગુજરાતીમાં "અન્"નું "અણ" થાય છે અને તે વ્યંજનથી શરૂ થતા શબ્દની પૂર્વે પણ આવે છે:-અણગમતું; અણસમજુ. (૩) નિષ્ણ.(૪) વધારેપણું બનાવે છે-અઘોર. (૫) કેટલીક વખત નિરર્થક હોય છે:-અલોપ; અવસ્થા.

અઈ, અ. ઓ; એ; પણ (ગ્રામ્ય પ્રયોગ.)

અઈન, વિ. (આ.) ખરેખરૂં હોય તેટલું. ઉ૦ અઈન જમા; અઈન ખરચ.

અઉ, ન. (સં. अहि. ઉ.) કરડે એવો જીવ. (૨) છોકરાને બીવરાવવાનું એક કાલ્પનિક સ્વરૂપ. આ 'અ'નો પહેલો ઉચ્ચાર થઇ હાઉ થાય છે.

અઋણી વિ.(સં. अऋणिन्) નહિ દેવાદાર; જેને માથે કરજ ન હોય તે. [ઉ.) ઓ; અરે; હે.

અએ, (અયે,)અ. (સં. अयि.

અક, ન. (સં.) દુ:ખ; પીડા. (૨) પાપ. [વિ. કેશરહિત.

અકચ, પુ. (સં.)કેતુ ગ્રહ. (૨)

અકજ, વિ. (અ=નહિ+કજા=યુક્તિ-ઉપાય. ઉ.) કજા વગરેનુ; અપંગ.

અકડવું, અ. ક્રિ. ફક્કડ થવું (૨) ગર્વ કરવો.

અકડાઅકડી, સ્ત્રી. (અક્કડ. ઉ.) બરાબરી કરવી તે; સરસાઈ; ચડસાચડસી. (૨) ગર્વમાં રહેવુ તે; પતરાજી. અકડાઅકડીનો વખત=કટાકટીનો વખત. અકડાઅકડી ઉપર આવવું=સરસાઈમાં ઉતરવુ.

અકડાઇ, સ્ત્રી. (અક્કડ. ઉ.) મગરૂબીમા રહેવું તે; પતરાજી. (૨) મદ; હુંપદ. (૩) ફાકડાઈ-ટાપટીપમા રહેવું તે. અકડાઈ કરવી=તોરમા રહેવું. (૨) પતરાજી કરવી. (૩) ભભકામા રહેવું.

અકડાઈ જવું, અ. ક્રિ. શરદીથી અથવા એકને એક સ્થિતિમાં બહુ વાર રહેવાથી અવયવોનુ જડ થઈ જવું; ઝલાઈ જવું. (૨) અભિમાની થઈ જવુ.

અકડાવું, અ. ક્રિ. અવયવોના સાંધા જડ થઈ જવા (૨)નગરૂબ થવું; ભભકામાં રહેવું; મગરાવું.

અકતો, અગતો, પુ. (સં. अ+कृत=કામ.) કારીગર લોકો છુટી પાળે છે તે. પાકી, અણોજો. અકતો પાળવો=કામકાજ, બંધ રાખવું, પાકી પાળવી. અકતે કાંતવું=બીજાની મહેનતનો લાભ લેવો.

અકથનીય, વિ.(સં.) अ=નહિ+कथ्= કહેવું. ઉ.) નહિ કહેવા જેવું.

અકથિત, વિ. (સં.) નહિ કહેલું.

અકથ્ય, જુઓ અકથનીય.

અકપટ, ન. (સં.) કપટ નહિ તે. (૨) વિ. કપટ વગરનું, નિખાલસ.

અકબરશાહી, વિ. (આ. अकबर्=મહાન્. ઉ.) અકબર પાદશાહ સંબંધી, અકબરી. (૨) ના. સ્ત્રી. અકબરનો અમલ. [રના કાગનું.

અકબરી, વિ, (આ.) અકબ-

અકબંધ, વિ. એક સળંગ બંધવાળું, સીલસીલાબંધ, વગર ફોરેલું; જેની ઉપરના બંધ એમને એમ હોય એવું. અકબંધ રાખવું=અનામત-એમનું એમ રહેવા દેવું.

અકરણીય, વિ.(સં.) નહિ કરવા જેવું; અકાર્ય.

અકરાકેર, પુ. (फा. अक्करा =આકરો+आ. क़हर=નાશ.) નાશ. (૨) જેને લીધે ત્રાસ ત્રાસ થઈ રહે એવો બનાવ; ગજબ. [કેલુગી.

અકરામ, ન. (આ.) ઇનામ;

અકરાળ, વિ. (સં. आ+कराल. ઉ.) ભયંકર; ડરામણું.

અકરાળવિકરાળ, વિ. (સં.) અત્યંત ભયંકર, બહુજ બિઆમણું.

અકરાંતીઆવેડા, પુ. બ. વ. (સં. अति+क्रम्=ઉલંઘવું. ઉ.) અકરાંતીઆની માફક કરવું તે, ખાઉધરાવેડા.

અકરાંતીઉં, વિ. (સં. अति+क्रम्=ઓળંગવું. ઉ.) ખાવાની હદ ઉલ્લંઘી જનારૂં; બહુ ખાનારૂં.

અકરુણ, વિ. (સં.) નિર્દય; કરુણા રહિત.

અકર્ણ, વિ. (સં. अ+कर्ण=કાન.) કાન વગરનું; બહેરૂં.

અકર્ણ્ય, વિ. (સં.) કાનને યોગ્ય નહિ એવું; નહિ સાંભળવા જેવું.

અકર્તવ્ય, વિ. (સં. अ+कृ=કરવું. ઉ. कर्तव्य=કરવાયોગ્ય.) નહિ કરવા જેવું. [તે.

અકર્તા, પુ. (સં.) કરનારો નહિ

અકર્તુમ્, અ. (સં. अ+कृ=કરવું. ઉ.) ન કરવાને. (આ શબ્દ એકલો વપરાતો નથી પરંતુ 'કર્તુમ્ અકર્તુમ્' એમ સાથે વપરાય છે.)

અકર્મ, ન. (સં.) નહિ કરવા યોગ્ય; દુષ્કર્મ. (૨) અપરાધ.

અકર્મક, વિ. (સં.) જેને કર્મ નથી એવું. [યોગ્ય નહિ એવું.

અકર્મણ્ય, વિ. (સં.) કરવાને

અકર્મી, વિ. (સં.) કર્મ નહિ કરનાર. (૨) અકર્મ-નઠારું કામ કરનાર. (૩) ભા ચહીન. (૪) બુદ્ધિહીન.

અકલ, વિ. (સં.) જુઓ અકળ.

અકલંકિત, વિ. (સં.) જેને કલંક લાગેલું ન હોય એવું; શુદ્ધ; નિર્દોષ.

અકલી, વિ. (ફા.) અક્કલવાળું; બુદ્ધિશાળી. (૨) શુ ચવણમાંથી માગું શોધી કાઢે એવું; કસળી. (૩) સમજુ.

અકલ્પિત, વિ. (સં. अ+कल्प्=કલ્પવું.) નહિ કલ્પેલું; ઓચીંતું. (૨) કૃત્રિમ નહિ તે; અસલ. [શુદ્ધ.

અકલ્મષ, વિ. (સં.) નિષ્પાપ;

અકલ્યાણ, ન. (સં.) કલ્યાણ નહિ તે; બુરું; ખોટું, અકલ્યાણ ઇચ્છવું =ભુ ડું તાકવું. અકલ્યાણ કરવું=ભુંડું કરવું.

અકસ, પુ. (ફા.) દ્વેષ; ખાર. અકસખોર=ખારીલું.

અકસર, અ. (આ. अक्सर= ખસુસ કરીને.) ઘણું કરીને; જરૂર જરૂર. (૨) કદાચ.

અકસીર, વિ. (આ. इक्सीर= ગુણ કરે એવું.) આબાદ અસર કરે એવું; ગુણકારી; નિષ્ફળ ન જાય એવું.

અકસ્માત, અ. (સં.) ઓચીંતું; અણધાર્યું; એકાએક. [બનાવ; હોનારત.

અકસ્માત, પુ. નહિ ધારેલો

અકળ, વિ. (સં. अ=નહિ+ કલ્=જાણવું. ઉ.) ન જણાય એવું; ગહન; ગૂઢ (૨) પરમાત્મા.

અકળકળા, સ્ત્રી. (સં.) ન કળી શકાય એવી લીલા; માયા; કુદરત.

અકળવિકળ, વિ. આકુળવ્યાકુળ; તલપાપડ થઈ રહેલું.

અકળા, સ્ત્રી. કળા નહિ તે.

અકળામણ, સ્ત્રી. દુઃખ અથવા મુશકેલીમાંથી છૂટવાને થતી મુ ઝવણ. (૨) કંટાળો. (૩) ગભરાટથી થતુ દુઃખ.

અકળાવવું, સ. ક્રિ. પ્રે. ગભરાવવું; ફાયર કરવું.

અકળાવું, અ. ક્રિ. દુઃખ અથવા મુશકેલીમાંથી છૂટવાને મુ ઝાવું. (૨) કંટાળવું. (૩) દુઃખી થવું.

અકળિત, વિ. (સં. अ+कल्= જાણવું.) કલ્પ્યામાં ન આવે એવુ; નહિ ધારેલું એવું. (૨) જેનું માપ ન થાય એવું.

અકંચન, (અકઞ્ચન) વિ. (સં. अ+ काञ्चन.) ગરીબ.

અકંપિત, (અકમ્પિત) વિ. (સં. अ+ कम्प्= ધ્રૂજવું. ઉ.) નહિ કંપેલું; અડગ.

અકાજ, વિ. (સં. अकार्य. ઉ.) નહિ કામનું; નિરર્થક.

અકાબર, વિ. (આ. अकाबिर ઉ.) મોટુ ઓદ્ધાવાળું.

અકામ, વિ. (સં.) કામનારહિત.

અકામી, વિ. (સં.) જેને કામના નથી એવું. (૨) સયમી.

અકાય, વિ. (સં.) કાયારહિત; જેને દેહ નથી એવું.

અકાર, પુ. (સં. અ + કૃ=કરવું. ઉ.) 'અ' એવો જે ઉચ્ચાર તે. (૨) સં. अ=નહિ+कार्य. ઉ.) અકારણ.

અકારજ, અ. (સં. अ+कार्य. ઉ.) વગર કામે.

અકારણ, અ. (સં. अ+कारण.) વગર કારણે.

અકારેત, અ. (સં. अ+कृत्य. ઉ.) વ્યર્થ. અકારેત જવું=કોઈ પણ કામમાં નહિ આવવું.

અકારાંત, (અકારાન્ત), વિ. (સં. अकार+अन्त.) જેને અંતે 'અ' હોય એવું.

અકારૂ, વિ. અપ્રિય; અણગમતું.

અકાર્ય, વિ. (સં. अ=નહિ +कार्य=કરવા જેવું.) નહિ કરવા જેવું; કુકર્મ.

અકાલ, પુ. (સં. अ=નહિ +काल=સમય.) યોગ્ય સમય નહિ તે; કવખત (૨) વિ. કવખતનું.

અકાલિ, વિ. (સં.) શ્રી. નાનકે સ્થાપેલા ઉદાસી પંથનું.

અકાલિક, વિ. (સં.) સ્વાભાવિક સમયની આગમ પાકેલું.

અકાલીન, વિ. (સં.) કવખતનું; યથાર્થ કાળનું નહિ એવું.

અકાળ, જુઓ અકાલ.

અકાળજ, વિ. (સં अकार +ज=જન્મેલું. ઉ.) અકાળે ઉત્પન્ન થએલું.

અકિંચન, (અકિઞ્ચન), વિ. (સં. अ+किञ्चन.) જેની પાસે કંઈ પણ ન હોય એવું. (૨) કંગાલ.

અકિંચિત્કર, (અકિઞ્ચિત્કર), વિ. (સં. अकिञ्चित्+कृ=કરવું. ઉ.) કંઈપણ ન કરી શકે એવું; નિર્માલ્ય. (૨) નિર્દોષ.

અકીક, પુ. (આ.) એક જાતનો રંગીન ચળકતો ને લીસો પાષાણ;સ્ફટિકની એક જાત.

અકીકીઓ, પુ. અકીકને ઘસી ઘાટ ઉતારી તેની વસ્તુઓ બનાવનારો.

અકીર્તિ, સ્ત્રી. (સં.) કીર્તિ નહિ તે; નિંદા; કલંક; અપવાદ.

અકીર્તિકર, વિ. (સં.+कृ=કરવું.) અકીર્તિ કરાવે એવું.

અકુટિલ, વિ. (સં. अ=નહિ +कुटिल) કુટિલતા ન હોય એવું; નિખાલસ.

અકુપ્ય, ન. સોનું; સુવર્ણ.

અકુલીન, વિ. (સં.) નીચા કુળનું.

અકુલીનતા,-પણું, સ્ત્રી. કુ(ળ) નહિ તે; હલકાઈ.

અકુશળ, વિ. (સં. अ=નહિ +कुशल=હોશિઆર.) આવડત વગરનું કુશળતા ન હોય એવું.

અકુશળતા, સ્ત્રી. (सं.) હોશિઆરી નહિ તે.

અકુંઠિત, (અકુણ્ઠિત), (सं.) બુઠ્ઠું નહિ તે; અટકે નહિ એવું; તીક્ષ્ણ.

અકૂપાર, પુ. સમુદ્ર; દરિઓ.

અકૃત, વિ. (सं.) નહિ કરેલું; ખોટું કરેલું (૨) ન. ખરાબ કામ.

અકૃતજ્ઞ, વિ. (सं.) કરેલા કામને નહિ જાણનાર; કૃતઘ્ન.

અકૃતજ્ઞતા, સ્ત્રી. (सं) કરેલા ઉપકારને નહિ જાણવાપણું.

અકૃતાર્થ, વિ. (सं. अकृत +अर्थ.) જેણે પોતાનો અર્થ સિદ્ધ કરેલો નથી એવું; કમનશીબ.

અકૃત્ય, વિ. (सं) નહિ કરવા જેવું. (૨) ન. ખરાબ કામ.

અકૃત્રિમ, વિ. (सं-अ=નહિ +कृत्रिम=બનાવટી.) બનાવટી નહિ એવું; સ્વાભાવિક; કુદરતી.

અકૃપા, સ્રી. (सं.) ઇતરાજી.

અકૃપાળુ, વિ. (सं.) કૃપાળુ નહિ તે.

અકેક-કું, વિ. (सं.) દરેક.

અકોટ, ન.(सं.) સોપારીનું ઝાડ; (૨) સોપારી.

અકોટી, (અકૉટી), સ્રી. સ્રીએ ને કાને પહેરવાનું એક ઘરેણું. આકોટા (પુ૦).

અકૌટિલ્ય, ન.(सं)અકુટિલતા.

અકૌશલ્ય, ન.(सं)અકુશળતા; બેખબરદારી.

અક્કડ, વિ. (दे. इक्कड. ઉ.) નહિ વળી જાય એવું. (૨) તોરી. અક્કડ ને અક્કડ રહેવું=રોફમાં રહેવું.

અક્કડબાજ, પુ. (+फा. वाफ़-तनू=રમવું. ઉ. बाज.) અક્કડાઈવાળો; બાંકો; ફાંકડો. [ચોક્કસ.

અક્કરચક્કર, અ. નહિ ધારેલું;

અક્કરમી, વિ. અકર્મી; ઠોઠ.

અક્કલ, સ્ત્રી. (फा.) બુદ્ધિ; સમજણ. (૨) ડહાપણ. અક્કલનો આગળો =મૂર્ખ. અક્કલનો આંધળો=અણસમજુ અક્કલનો ઉધારો=અક્કલ વગરનો. અક્કલના કકરા કરવા=બેવકૂફ બનવું. અક્કલ ગૂમ થઈ જવી=છક થઇ જવું. અક્કલનો ખાં=મૂર્ખનો સરદાર. અક્કલ ઘરેણે મૂકવી =પારકી અક્કલે ચાલવું. અક્કલનો દુશ્મન =અક્કલનો શત્રુ=મૂર્ખ. અક્કલનો બારદાન= મૂર્ખ. અક્કલનો, સમુદર=મૂર્ખ. અક્કલ બહેર મારી જવી=બુદ્ધિ નહિ ચાલવી; વિશ્વાસથી અધ થઈ કામ કરવું. અક્કલ મારી જવી=બુદ્ધિનો ઉપયોગ નહિ થવો. અક્કલ અધારે વહેંચાઈ છે=ઈશ્વરે ગમે તેમ બુદ્ધિ વહેંચી છે. અક્કલ બડી કે ભેંસ =સ્થૂલતા (શરીર) ઉપર અક્કલનો આધાર નથી. અક્કલથી પૈદા તો પિંડાનો =જરા તો અક્કલ વાપરો.

અક્કલગરો, (અક્કલકરો), પુ. (फा.) મોઢામાં સ્વરવાટ કરે એવું

એક જાતની વનસ્પતિનું મૂળીઉં.

અક્કલબાજ, વિ. (फा.) અક્કલવાળું; તર્ક ઉઠાવનાર.

અક્કલમંદ, વિ. (फा.) અક્કલ =બુદ્ધિ+મંદ=વાળું.) બુદ્ધિવાળુ.

અક્કલવંત-વાન, વિ. બુદ્ધિશાળી.

અક્કલહોશિઆરી, સ્ત્રી. (फा.) બુદ્ધિકૌશલ્ય; સમજણ અને ખબરદારી. આ શબ્દનો ખતપત્તરમાં ઉપયોગ થાય છે. તેનો એવો અર્થ થાય છે, કે દસ્તાવેજ કરી આપનારે તે બુદ્ધિપૂર્વક કરી આપ્યો છે; કોઇએ ફરેબ દઇને કે જેમ તેમ સમજાવીને લખાવી લીધો નથી.

અક્કેક-કું, વિ. (सं. एक +एक. ઉ.) એકએક; પ્રત્યેક. (૨) એક પછી એક

અકખઇ, વિ. (सं. अक्षयी. ઉ.) કદિ પણ નાશ પામે નહિ એવું; અક્ષયી.

અક્ટોબર, પું. (अं.) ખ્રિસ્તી વર્ષનો દસમો મહીનો.

અક્રમ, પું. (सं. अ+क्रम =એક પછી એ, આવે એવી જે ગોઠવણ તે.) ક્રમ નહિ તે. (૨) વિ. ક્રમ રહિત; છુટુંછુટું.

અક્રૂર, વિ. (सं) ક્રૂર નહિ એવું; માયાળુ. (૨) પું. શ્રી કૃષ્ણનો કાકો અને ભક્ત.

અક્રોધ, પું. (सं.) ક્રોધ નહિ તે; ક્રોધ રહિત. [હોય તેવું; શાંત.

અક્રોધી, વિ. (सं.) ક્રોધ ન

અક્ષ, પું. (सं.) જેની ચારે બાજુએ ચિહ્‌ન કરેલાં હોય એવા લંબચોરસ પાસા. (૨) મણકો. (૩) ધરી. (૪) ધરીની બન્ને બાજુએ માપ કરવાને પાડેલા આંકાઓ.

અક્ષણિક, વિ. (सं.) તુરત નાશ થઈ જાય નહિ એવું; સ્થિર.

અક્ષત, પુ. (सं.) વગર ભાગેલા અનાજના દાણા. ચોખા અને ધાણી અક્ષત તરીકે વપરાય છે. મંગળ પ્રસંગે દેવ અને મોટા માણસને વધાવી લેવામાં અક્ષતનો ઉપયોગ થાય છે. અક્ષત વાળવા-(દાણા ઉતારવા)=માણસની પ્રકૃતિ બગડતાં તેને શું થયું છે, તે જાણવાને તેને માથેથી અડદ વગેરે સાતવાર ઉતારવા.

અક્ષત, વિ. (सं.) નહિ ભાંગેલું; અખંડ. (૨) નુકસાન વગરનું.

અક્ષપાદ, પુ. (सं.) ગૌતમ ઋષિ

અક્ષમ, વિ. (सं.) જેનામાં ક્ષમાનો ગુણ ન હોય એવું. (૨) અસમર્થ; અસહનશીલ.

અક્ષમાળા, સ્ત્રી. (सं.) રુદ્રાક્ષની માળા; બેરખો. (૨) વસિષ્ઠઋષિની પત્ની અરુન્ધતી.

અક્ષય, વિ. (सं. अ+क्षि=क्षय् =ઘસાવું-નાશ પામવું. ઉ.) નાશ પામે નહિ એવું; હંમેશાનું.

અક્ષયતૃતીયા, (સં.) અખા-ત્રીજ, વૈશાખ શુદ ત્રીજ.

અક્ષયધામ, ન.(સં.) નાશ ન પામે એવું સ્થાન; વૈકુંઠ. (૨) મોક્ષ.

અક્ષયનવમી, સ્ત્રી. (સં.) અખેનોમ; કાર્તિક શુદ નોમ. સૌભાગ્યવતી સ્ત્રીઓ તે દહાડે ભાંગેલી વસ્તુઓ ખાતી નથી.

અક્ષયપદ, ન. (સં.) કદી નાશ ન પામે એવું સ્થાન. (૨) મોક્ષ.

અક્ષયપાત્ર, ન. (સં.) જેમાંની વસ્તુઓ ખૂટે જ નહિ એવું વાસણ.

અક્ષયવાણી, સ્ત્રી. (સં.) નહિ બંધ પડે એવી વાણી. (૨) સરસ્વતી.

અક્ષયી, વિ. (સં.) નાશ પામે નહિ તેવું.

અક્ષય્ય, વિ. (સં.) ખૂટે નહિ એવું; કદી પણ ઘટે નહિ એવું

અક્ષર, પુ. (સં. અ=નહિ+ક્ષર્=ખરવું. ઉ.) કદી પણ જેનું સ્વરૂપાંતર થતું નથી એવું; બ્રહ્મ (૨) અમુક ઉચ્ચારનું અમુક લેખનાત્મક ચિહ્ન; લખાણ. (૩) વચન. (૪) કર્મનો લેખ. અક્ષર ઉતારવા=મહેણું ટાળવું. અક્ષર પાડવા=લખાણ કરી આપવું. (૨) કોતરણી અથવા ગૂંથણીમાં અક્ષર કાઢવા. અક્ષર ભળવા=મરોડદાર અક્ષર થાય એમ કરવું

અક્ષર, વિ. (સં. અ+ક્ષર્=ખરવું. ઉ.) ખરે નહિ એવું. (૨) આખું નાશ થાય નહિ એવું.

અક્ષરગણિત, ન. (સં.અક્ષર+ગણ્=ગણવું. ઉ.) આંકડા નહિ પરંતુ અક્ષરો માંડીને ગણતરી કરવાને લગતું શાસ્ત્ર; બીજગણિત.

અક્ષરછંદ, પુ. (સં.) અક્ષરમેળ વૃત્ત.

અક્ષરન્યાસ, (અક્ષરવિન્યાસ), પુ. (સં.) અક્ષર અને અક્ષરોને લગતી બાબતનો વિચાર.

અક્ષરપદ, ન. જુઓ : અક્ષયધામ.

અક્ષરપદ્ધતિ, સ્ત્રી. (સં.) અક્ષરો લખવાની રીત.

અક્ષરબ્રહ્મ, ન. (સં.) ત્રિકાલાબાધ પરમ તત્ત્વ.

અક્ષરમાળા, સ્ત્રી. (સં.) અક્ષરોનો સમૂહ.

અક્ષરવિદ્યા, સ્ત્રી. (સં.) અક્ષરો સંબંધી જ્ઞાન. (૨) બ્રહ્મવિદ્યા.

અક્ષરવિન્યાસ, પુ. (સં.) શુદ્ધ લખવાની રીત; જોડણી. (૨) મરોડથી સીધું લખવું તે.

અક્ષરશઃ, અ. (સં.) એક પણ અક્ષર રહી જાય નહિ તેમ; સઘળું જ.

અક્ષરશત્રુ, પુ. (સં.) અક્ષરનો દુશ્મન; અભણ; નહિ ભણનાર.

અક્ષરાતીત, વિ. (સં.) અક્ષર+અતીત.) અક્ષરથી વર્ણવાય નહિ તેવું. (૨) ન. બ્રહ્મ; પરમાત્મા.

અક્ષરી, વિ. (અક્ષર=વર્ણ+ઈ=વાળું.) અક્ષરવાળું; અક્ષરનું.

અક્ષવિત્ પુ. (સં. अक्ष=પાસા +विद्=જાણવું.) પાસાની રમત રમી જાણનારો; જુગારી.

અક્ષવિદ્યા, સ્ત્રી. (अक्ष=પાસા +विद्या= શાસ્ત્ર.) પાસા નાખવાની વિદ્યા; દ્યૂતવિદ્યા.

અક્ષવૃત્ત, ન. (સં.) પૃથ્વીની સપાટી ઉપર મધ્ય ભાગમાં પૂર્વ પશ્ચિમ દોરેલી લીટીઓ.

અક્ષાંશ, પુ. (સં. अक्ष+अंश.) પૃથ્વીના ગોળાની બરોબર વચ્ચેથી પૂર્વ પશ્ચિમ જે લીટી કલ્પેલી છે તેને વિષુવવૃત્ત કહે છે. અને તે વિષુવવૃત્તથી ઉત્તરે કે દક્ષિણે સરખે અંતરે જે લીટીઓ દોરેલી હોય તે અક્ષાંશ અથવા અક્ષાંશવૃત્ત કહેવાય છે. એક લીટી ધ્રુવબિંદુથી બીજા ધ્રુવબિંદુ સુધી દોરી તેના જે ભાગ કરવામાં આવે છે તે દરેકને અક્ષાંશ કહે છે. વિષુવવૃત્તની ઉત્તરના ૯૦ અને દક્ષિણ તરફના ૯૦ મળીને ૧૮૦ અક્ષાંશ થાય છે. રેખાંશથી ઉલટા અંશો-વિભાગો તે અક્ષાંશ.

અક્ષાંશવૃત્ત, ન. (સં.) વિષુવવૃત્તથી દક્ષિણે અને ઉત્તરે પૂર્વથી પશ્ચિમ લગી જે આડી લીટીઓ દોરેલી હોય છે તે.

અક્ષિ, સ્ત્રી. (સં. अक्ष्. ઉ.) વસ્તુઓને જોનારી ઇંદ્રિય; આંખ; નયન; નેત્ર; લોચન. બહુવ્રીહિ અને અવ્યયી સમાસમાં અક્ષિનું અક્ષ થઇ જાય છે; જેમ કે...

અક્ષિક, સ્ત્રી. (સં.) એક જાતનું ઝાડ; સરગવાનું ઝાડ (અક્ષીવ).

અક્ષિકોશ, પુ. (સં.) આંખનો ગોખલો.

અક્ષુબ્ધ, વિ. (સં.) નહિ ક્ષોભ પામેલું; અક્ષુભિત; નહિ ઉશ્કેરાએલું; નહિ ડખાવાએલું; નહિ ડોળેલું; શાંત.

અક્ષોભ, વિ. (સં.) ક્ષોભ વગરનું; શાંત; નિરુપદ્રવ.

અક્ષોભનીય, વિ. (સં. ક્ષોભ કરવાને યોગ્ય નહિ એવું; અક્ષોભ્ય.

અક્ષૌહિણી, (અક્ષોણી,) સ્ત્રી. (સં. अक्ष=રથ+ऊह=સમુદાય.) લશ્કરનો એક મોટો ભાગ, જેમાં ૨૧૮૭૦ હાથી, ૨૧૮૭૦ રથ, ૬૫૬૧૦ ઘોડા અને ૧૦૯૩૫૦ પાયદળ એટલું હોય તે.

અખજ, વિ. (સં. अ+खाद्य ઉ.) નહિ ખાવા યોગ્ય. (૨) ન. (ખાવાને યોગ્ય નહિ એવું અર્થાત્) માંસ.

અખટ, વિ. (અ+ખટ=ખોટ.) નહિ ખોટવાળું; અવાતર. (૨) ખાડ વગરનું.

અખટહલકારા, પુ. બ. વ. કામકાજ વગરના હલકારા.

અખડઅખડ, વિ. (પ્રા. खर डिअ. ઉ.) સરખું નહિ એવું; ઉંચું નીચું.

અખડાઇ પડવું, અ. ક્રિ. કોઈ વસ્તુની ઠેસ વાગવાથી પડી જવું.

અખડાબખડી, વિ. સરખું નહિ એવું; ઉંચુંનીચું.

અખડાવું, અ. ક્રિ. અફળાઈ પડવું; ઠેશ વાગવાથી લંગડાવું.

અખતરૂં, વિ. નઠારૂં; ખરાબ.

અખતરો, પુ. (अा. इखति+ आर=શોધ. ઉ.) પ્રયોગ; નવું જાણવાને જે કંઇક કરી જોવું તે; અજમાયેશ.

અંખત્તર, વિ. મેલું; નઠારૂં. (૨) હદ ઉપરાંત વધેલું.

અખત્તરડાહ્યું, વિ. દોઢ ડાહ્યું

અખત્યાર, પુ. (અા.) કામ કરવાની સત્તા; અધિકાર. (૨) હક; તાબો (૩) બગ. અખત્યાર લેવો=અમુક જગાનો હવાલો સંભાળી લેવો. અખત્યાર લઈ લેવો=સત્તા લઇ લેવી.

અખત્યારપત્ર, ન. અધિકાર પત્રક; સત્તાને લગતો લેખ; સનંદ.

અખત્યારી, સ્ત્રી. (अा.) અમુક કામ કરવાને મળેલી સત્તા. (૨) અધિકારીપણું. આપઅખત્યારી=પોતાની માલકી.

અખબાર. પુ. (अा. खबर નું બ. વ.) વર્તમાન પત્ર; છાપું.

અખબારનવીશ, (-નવેશ,) પુ. (अा. अखबार=ખબરો+फा. नविस्तन्=લખનાર. ઉ.) ખબરો લખનારો. (૨) વર્તમાન પત્રનો અધિપતિ.

અખમ, વિ. (सं. अ+क्षम ઉ. दे. अखम.) નહિ ખમી શકે એવું; અસમર્થ; નાજુક.

અખર, સ્ત્રી. પડતર જમીન; ચરો. (૨) વિ. અસહ્ય; ન સહન થાય એવું.

અખરામણ, ન. દૂધ જમાવવાની ખટાશ; મેળવણ.

અખરોટ, ન. (सं. अक्षोट. ઉ) પહાડી પ્રદેશમાં થતું એક જાતનું ઝાડ (૨) એક ફળ; અખોડ.

અખંડ, વિ. (सं. अ+खण्ड =કકડો.) જેનો ખંડ ન હોય એવું; આખું.

અખંડતા, સ્ત્રી (સં.) આખાપણું; અખંડપણું.

અખંડનીય, વિ. નહિ ભંગાય તેવું; ખંડન કરવાને યોગ્ય નહિ તે.

અખંડનીયતા, સ્ત્રી. (સં.) નહિ ભાગલા કરવા યોગ્યપણું.

અખંડપણું, ન. અખંડતા; ભાગ થયેલા ન હોય એવી સ્થિતિ.

અખંડસૌભાગ્ય, ન. (સં. સુ= સારૂં+भग=નસીબ.) સારૂં નસીબ; નહિ તૂટેલું એવું પતિનું સુખ; હેવાતન.

અખંડસૌભાગ્યવતી, સ્ત્રી. (સં.) સુહાગણ; અખંડ હેવાતનવાળી; જેનો વિવાહિત પતિ જીવતો હોય એવી સ્ત્રી. બ્રાહ્મણો અને વડીલો મરણેલી સ્ત્રીઓને 'અખંડ સૌભાગ્યવતી રહે' એવી આશીષ આપે છે.

અખંડાનંદ, પુ.(સં. अखण्ड+आनन्द)હંમેશનો આનંદ;પરમાનંદ; મોક્ષ. (૨) સંન્યાસીઓને ધારણ કરવાનું એક નામ.

અખંડિત, વિ. (સં.) નહિ ભાગેલું; આખું; જેમ હોય તેમ રહેલું

અખંતર, ન, ભૂતપ્રેત.(૨)વિ. મેલું.

અખાજ, વિ. (સં. अखाद्य.) નહિ ખાવા જેવું. (૨) જેને ખાવાની મના હોય તેવું.

અખાડ, પુ. (સં. आषाढ. ઉ.) અસાડ મહીનો

અખાડા, પુ. બ. વ. ધ્યાન આપવું નહિ તે; કાન તળે કાઢી નાંખવું તે. અખાડા કરવા=ઉડાવવું; નહિ લેખવવું.

અખાડો, પુ.(સં. अक्ष+घाट. ઉ.) રમવાની જગા; મલ્લકુસ્તી કરવાને બનાવેલી જગા.(૨) સાધુઓનો આશ્રમ. (૩) વ્યસનીઓને એકઠા થવાની જગા.

અખાત, પુ. (સં. अ=નહિ+खात=ખોદેલું. ઉ.) કોઈએ ખોદેલો નહિ એવો મોટો અને લાંબો ખાડો; જમીનની અંદર ગયેલો દરિયાનો ફાંટો. (૨) જમીન ખણાઇ જઈ થએલું મોટું તળાવ; ધરો.

અખાત્રીજ, સ્ત્રી. (સં. अक्षयतृतीया.) વૈશાખ શુદ ત્રીજ. ચોમાસાની અને ખેતીનાં કામકાજની શરૂઆ ત્રીજ પછી થાય છે. અખાત્રીજ પછી દરીઓ તોફાની થનો હોવાથી વહાણો ચલાવવાનું બંધ કરવામાં આવે છે.

અખાદ્ય, વિ. (સં. अखाद्य=નહિ ખાવા યોગ્ય) ખાવાને યોગ્ય નહિ તેવું; અખાજ.

અખિલ, વિ. (સં.)બધું; આખું.

અખૂટ, વિ (અ=નહિ+ખૂટ=ખૂટવું-ઓછું થવું. ઉ.) ખૂટે નહિ એવું, અનંત; અપાર.

અખોડ, ન એકજાતનું ફળ; તૈલી મીંજવાળો એક સુકો મેવો અને તેનું ઝાડ. (૨) વિ. ખોડ વગરનું.

અખેપાત્ર, ન. (સં. अक्षयपात्र.) અંદરની વસ્તુ કદી ન ખૂટે એવું વાસણ.

અખોવન,વિ. આખું;નહિ ભાગેલું; જેવું અને તેવું જ રહેલું. (૨) જેનું એકે સંતાન મરી ગયું ન હોય એવી સૌભાગ્યવતી સ્ત્રી.

અખ્યાણું, ન. હરેક શુભ કાર્યને આરંભે ગોરને તથા વસવાયાંને આપવામાં આવતી બક્ષીશ. ઘણું કરીને અનાજ, નાળિએર, સોપારી, કંકુ, વસ્ત્ર, ગોળધાણા, અને રૂપાનાણું અપાય છે.

અખ્યાત, વિ. (સં.) નહિ પ્રસિદ્ધ; નહિ જાણીતું.

અખ્યાતિ, સ્ત્રી.(સં.) અકીર્તિ; અપજશ; નિંદા.

અખ્યાતું, વિ. (સં. अ=નહિ

+ક્ષત=ખંડિત.(અક્ષત. (૨) સુખી; અખંડિત. (૩) સુવાંગ;સ્વતંત્ર ઉપયોગનું.

અગ, પુ. (સં. अ+गम्=જવું. ઉ.) ગમન ન કરી શકે એવું. (૨) ઝાડ. (૩) પર્વત.

અગજ, વિ. (સં.) પહાડમાં થએલું. (૨) વનસ્પતિ.

અગડ, ના. સોગન; બાધા. (૨) સાઠમારીનું મેદાન; અખાડો.

અગડધૂત, પુ. મસ્ત; તપસ્વી; અવધૂત. (૨) વિ. ખૂબ મોટા પેટવાળું.

અગડબંબ, વિ. (અગડ+સં. विम्ब. ઉ.) ગોળમટોળ; જાડું; (શરીરે જાડું અને બુદ્ધિએ બુઠ્ઠું માણસ.) (૨) ના. એક જાતના અવધૂત.

અગડંબગડમ્, અ. જેમતેમ; ખરૂંખોટું.

અગઢ, વિ. ગઢ વગરનું; કિલ્લેબંધી રહિત.

અગણનીય, વિ. (સં.) નહિ ગણી શકાય એવું. (૨) નહિ ધ્યાનમાં લેવા જેવું.

અગણિત. વિ. (સં. अ+गण=ગણવું. ઉ.) અસંખ્ય; જેની સંખ્યા નક્કી નથી કરી શકાતી એવું.

અગણું, વિ.-નીનું:-અગણું મંગળ.

અગણોતરી, (અગન્યોતરો), પુ. સં. ૧૮૬૯ની સાલમાં પડેલો મોટો દુકાળ.

અગત, વિ. સં. (अ+गत= ગએલું.) જીવતું. (૨) જરૂર. જુઓ અગત્ય.

અગતસર, અ. જુઓ અગત્યસર.

અગતિ, સ્ત્રી. (સં.अ=નહિ +गति=મુક્તિ. ગતિ નહિ મળવી તે.) અધમ સ્થિતિમાં જવું તે.

અગતીઓ, પુ. લીલો બગલ્લો ન ઉડતો એક જીવડો.

અગત્ય, સ્ત્રી. જરૂર; ગરજ. (૨) વજન; ગણના; પ્રયોજન.

અગત્યનું, વિ. જેના વગર ચાલે નહિ એવું.

અગથીઓ, પુ. એક જાતનું ઝાડ. એનાં ફૂલો શ્રાદ્ધ સામગ્રીમાં આવે છે.

અગદ, ન. (સં.) ઔષધ.

અગદી, અ. (મ.) છેક જ; બીલકુલ; તમામ.

અગન, સ્ત્રી. (સં. अग्नि. ઉ.) ગરમીની અસર; બળતરા; અગન ઉઠવી= બળતરા થવી. (૨) ટેવ આવવો; ક્રોધ ચઢવો.

અગનગાડી, સ્ત્રી. આગથી- વરાળથી ચાલનારી ગાડી.

અગમ, (સં. गम्=જાણવું.) ન જાણવામાં આવે એવું; ભવિષ્યમાં આવતાં. અગમ વિચારવું=ભવિષ્ય કહેવું; સાવચેતી રાખવી.

અગમચેતા, સ્ત્રી ભવિ ન કહેલ થનાર બનાવનેો વિચાર કરવા (૧) (સ સામાજિત=ભવિષ્યનુ+ **વિત્તિ**=વિચાર) બનેપડી શ્રુથી તેની ચેનવણી તેની તે અગમબુદ્ધિ-અગમ ચેની વાપરી-આગળથી ઉપાય લેવા

અગમદોરો, પુ (આમ=આ ા બનો+દોરો-મા ર) ઘા ગો આગો ખ વ

અગમનિગમ ન ભૂતભવિષ્ય (સ સ્કૃતમા વેદને નિગમ તથા રસ્તાને અગમ કહે છે અને નિગમ તેના ખરા અર્થમા નથી અગમ ભવિષ્ય માટે અને નિગમ ભૂતકાળ માટે વપરાય છે) (૨) આરભ અને અતનુ તે

અગમનીય, વિ (સં) નહિ જવા યોગ્ય (૨) નહિ સગ કરવા યોગ્ય જુઓ અગમ્ય

અગમપરઠમ, વિ આગળનુ તેમજ પાછળનું

અગમપથ,પુ (સ अगम्यपथ) નહિ જવ યોગ્ય મા (૨) નોનો- ન જાણી શકાય એવો માગ

અગમબુદ્ધિ સ્ત્રી (સ) આ ગળથી બુદ્ધિ ચલાવી લેવી બનાવ બનતા પહેલા સમજી જવુ

અગમબુદ્ધિઉ વિ હોનાર વસ્તુનો આગળથી વિચાર કરી રાખનાર અા ગળથી બુદ્ધિ વાપરનાર

અગમભાખી, વિ અગમ+ (સ भाष= બોલવુ.) આગળથી ભવિષ્ય ભાખનાર

અગમવાણી સ્ત્રી ભવિષ્ય કહેવુ તે (૨) ન સમજી શકાય એવી વાણી (૩) વેદવાણી

અગમો,પુ નહિ ગમવુ તે,નાખુ શીો (૨) અભાવ વિરાગ

અગમ્ય વિ (સ अ=નહિ+ गम्=જવુ)નહિ જવાને યોગ્ય તેવુ ના સમજાય એવુ, જેનો સગ યોગ્ય નથી એવુ નહિ તેવુ

અગમ્યતા, સ્ત્રી (સં) ગમ્ય પણુ નહિ તે જવા જેવુ નહિ તે (૨) ગહનતા દુર્વિજ્ઞેયતા

અગમ્યાગમન, ન (સ अगम्या+गमन=જવુ તે) નહિ સગ કરવા જેવીનો સગ કરવો તે માતા, ગુરુ પત્ની અને વડીલ વર્ગની સ્ત્રીનો સગ કરવો તે

અગર, ન. (સં अगुरु ઉ) એક જાતનુ હલકુ અને સુગધીવાળુ લાકડુ

અગર, (અ ગર) પુ મીઠુ પકવ વાની જમીન મીઠાની ખાણ (૨) અ ત્યત ખારુ તે

અગર, અ અથવા

અગરચે,અ (फा) જો કે જો

અગર જો, અ (फा.) પણ જો નહિ તો, અથવા તો

અગરજો, પુ. અગરમાંથી બનાવેલો એક સુગંધીદાર પદાર્થ; અગર.

અગરબત્તી, સ્ત્રી. (સં. अगुरु=સુગંધી દ્રવ્ય +वर्ती=વાટ.) અગર અને બીજાં સુગંધીદાર દ્રવ્યોમાંથી બનાવેલી બત્તી-વાટ.

અગરાજ, પુ. (સં) પર્વતોનો રાજા; હિમાલય.

અગરાસ, પુ. જર બાજરીના લીલા સાંઠા.

અગરી, વિ. (અગર+ઈ=વાળી.) અગર વાળી. (૨) અગરીઆની સ્ત્રી.

અગરીઅણ, (-એણ), સ્ત્રી. અગરીઆની સ્ત્રી.

અગરીઓ, પુ. મીઠું પકવનાર; અગર રાખનાર.

અગરૂ, ન. (સં.) હલકું સુ- ધીદાર લાકડું; ચંદન.

અગર્વ, વિ. (સં. अ=નહિ +गर्व=અભિમાન.) નિરભિમાન,ગર્વ વગરનું; ભોળું.

અગર્હિત, વિ (સં. अ=નહિ +गर्हित=નિંદાએલું.) નહિ નિંદાએલું; ઉત્તમ-

અગલ, સ્ત્રી. ગીલીદંડા કે લખોટીએ રમવાને જમીનમાં જે નાનો ખાડો કરવામાં આવે છે તે; ગબી.

અગવડ, સ્ત્રી. સહેલાઈથી નહિ થઈ શકવા જેવી સ્થિતિ; અડચણ. (૨) એક ઠેકાણે ઘણાંનું ન માવું તે; સંકોચ.

અગવાડું, ન. આગળનો ભાગ; આગલું. (૨) મોખરાનું.

અગવાડો, પુ.(સં.अग्र+वाट ઉ.) ઘરની આગળનો ભાગ; આગળું. આગલો વાડો. (૨) કંચવીનો ભાગ.

અગવો, પુ. (સં. अग्रगः प्रा. अग्गा. ઉ.)આગળ ચાલનારો; આગેવાન. (૨) ભોમીઓ.

અગસ્ત્ય, (અગસ્તિ),ન.(સં.) એક ઋષિનું નામ. (૨) એ નામનો એક તારો. (૩) અગથીઆનું ઝાડ.

અગહન, વિ. (સં.) નહિ ગહન તે; સરલ. (૨) આખુ.

અગળ, વિ. (અ+ગળવું. ઉ.) ન ગળે એવું; કડક. (૨) અદ્રાવ્ય. (૩) અણગળ.

અગાઇ, (આગાહી), સ્ત્રી. ભવિષ્ય વાણી; ચેતવણી

અગાઉ, અ. આગળ; આગલા વખતમાં.

અગાઉથી, અ. મુકરર વખતની પહેલાં.

અગાડી-પછાડી, સ્ત્રી. ઘોડાના આગલા અને પાછલા બંધ તે. ગધાની રાશ ને અગાડી અને પાછલા પગોની રાશો તે પછાડી.

અગાડી-પછાડી, અ. આગળ અને પાછળ; ચારે તરફ.

અગાત,અ.(સં.अग्र, ગત કાળમાં; આદિ.

અગ્નિત્રેતા, પુ. (સં.) ત્રણ પવિત્ર અગ્નિ. [બાળેલું; દાઝેલું.

અગ્નિદગ્ધ, વિ. (સં.) અગ્નિએ

અગ્નિધમની, સ્ત્રી (અગ્નિ+ધમની. ધમવું=ફૂંકવું) અગ્નિને ધમવાની ભૂંગળી.

અગ્નિદાહ, પુ. (સં.) શબને અગ્નિએ બાળી નાખવું તે; અગ્નિસંસ્કાર.

અગ્નિદિવ્ય, ન. (સં.) સત્ય જોવાને અગ્નિના સંબંધ કરવો તે. (આગળના સમયમાં ગુન્હેગારોને તપાસવા માટે અગ્નિથી તેમના સત્યની પરીક્ષા કરવામાં આવતી હતી. તેને અગ્નિદિવ્ય કહેતા.)

અગ્નિદેવ, પુ. (સં.) અગ્નિ નામનો દેવ. (૨) મોટો અગ્નિ.

અગ્નિનૌકા, સ્ત્રી (સં.) ઝટ સળગી ઊઠે એવા પદાર્થ જેમાં ભરેલા હોય એવું વહાણ. [દિવ્ય.

અગ્નિપરીક્ષા, જુઓ અગ્નિ-

અગ્નિપુરાણ, ન. (સં.) અગ્નિ દેવના માહાત્મ્ય વર્ણવનારું એક પુરાણ. અગ્નિએ વસિષ્ઠ ઋષિને સંભળાવેલું માહાત્મ્ય.

અગ્નિપ્રદ, વિ. (સં. અગ્નિ+પ્ર+દા= દેવું. ઉ.) અગ્નિ ઉત્પન્ન કરે એવું; જઠરાગ્નિ પ્રદિપ્ત કરનાર ઔષધ

અગ્નિપ્રસ્તર, પુ. (સં.) અગ્નિ ઉત્પન્ન કરનારો પથરો. ચકમક; સૂર્યકાંત.

અગ્નિબાણ, ન. (સં.) અગ્નિ જેમાંથી ઉત્પન્ન થાય એવું તીર; હવાઈ. (૨) દારૂગોળાના બનાવેલાં હથિયાર; દારૂગોળો;

અગ્નિભૂ, પુ. (સં.) કાર્તિકસ્વામી.

અગ્નિમણિ, પુ. (સં.) જે પારદર્શક કાચ કે પત્થરમાંથી સૂર્યનાં કિરણો એકત્ર થઈ અગ્નિ ઉત્પન્ન કરે છે તે કાચ અથવા પત્થર; સૂર્યકાન્ત; આગિયો કાચ.

અગ્નિમાંદ્ય, ન. (સં. અગ્નિ+મંદ. ઉ.) અગ્નિ-જઠરાગ્નિનું મંદપણું; ભૂખ નહિ લાગવા તે.

અગ્નિમુખ, ન. (સં. અગ્નિ+મુખ.) અગ્નિ જેમનું મુખ છે તે; દેવ.

અગ્નિરથ, પુ. (સં.) અગ્નિના બળથી ચાલતું યાન; આગગાડી.

અગ્નિશાળા, જુઓ અગ્નિગૃહ

અગ્નિશિખા, સ્ત્રી. (સં.) અગ્નિની જ્વાળા; ઝાળ. [જાતનો યજ્ઞ.

અગ્નિષ્ટોમ, પુ. (સં.) એક

અગ્નિસખ, પુ. (સં.) અગ્નિનો મિત્ર; વાયુ.

અગ્નિસંસ્કાર, પુ. (સં.) અગ્નિદાહ; શબને અગ્નિથી બાળવાના ઉદ્દેશથી ક્રિયા કરવી તે; અંત્યેષ્ટિ સંસ્કાર.

અગ્નિહોત્ર, પુ. (સં. અગ્નિ+હુ=હોમવું. ઉ.) પરમેશ્વરા બ્રાહ્મણે

વિવાહના સાક્ષિભૂત અગ્નિને નિરંતર જગતો રાખી પત્ની સહવર્તમાન નિત્ય તેમાં હોમ કરવો તે.

અગ્નિહોત્રી, પુ. (સં.) વિવાહાગ્નિને સદા સર્વદા બળતો રાખી નિરંતર તેમાં હોમ કરનાર ગૃહસ્થાશ્રમી બ્રાહ્મણ.

અગ્ન્યસ્ત્ર, ન. (સં. अग्नि+अस्त्र.) જેનું બળ અગ્નિ છે એવાં ફેંકવાનાં હથિયારો; તોપો, બંદૂકો, હવાઇઓ, વગેરે.

અગ્ર, ન. (સં.) ટોચ; કોઈ ચીજનો છેડો પાતળો ને નાનો તીક્ષ્ણ ભાગ. (૨) નાનો ને અણીદાર ફડો.

અગ્ર, વિ. (સં.) મુખ્ય; આગલું. (૨) ઉત્તમ; અધિક.

અગ્રગણ્ય, વિ. (સં.अग्र=મુખ્ય. +गण=ગણવું. ઉ.) પહેલા નંબરનું. ગણતરી કરતાં જેને અગ્રે-પહેલું ગણવું પડે તે; અગ્રેસર.

અગ્રગણ્યતા, સ્ત્રી. (સં.) ગણતરી કરવામાં પહેલાપણું; પ્રતિષ્ઠા.

અગ્રગામી, વિ. (સં. अग्र+गामिन्. ઉ.) આગળ-મોખરે ગમન કરનાર; અગ્રેસર.

અગ્રજ, વિ. (સં. अग्र+ज=જન્મેલું.) પહેલાં જન્મેલું; મોટું.

અગ્રજન્મા, પુ. (સં.) બ્રહ્મા; પ્રજાપતિ. [જન્મેલી; મોટી બેન.

અગ્રજા, સ્ત્રી. (સં.) પહેલાં

અગ્રજાતિ, સ્ત્રી. (સં.) મુખ્ય જાતિ; બ્રાહ્મણ. [ધનારો; આગેવાન.

અગ્રણી, પુ. (સં.) આગળ

અગ્રધાન્ય, ન. (સં.) પહેલાં પાકેલું ધાન્ય; મુખ્ય અનાજ; ચોમાસાનો પાક; મકાઇ, ડાંગર, વગેરે.

અગ્રપૂજા, સ્ત્રી. (સં.) પહેલી-મુખ્ય પૂજા.

અગ્રભાગ, પુ. (સં.) પહેલો ભાગ; મુખ્ય ભાગ. (૨) આરંભ; આગલો ભાગ. (૩) શિખર.

અગ્રવાદી, વિ. (સં.) પહેલો વાદ ચલાવનાર; બોલવાની શરૂઆત કરનાર.

અગ્રહ, વિ. (સં.) ઘર વગરનું. (૨) નહિ પરણેલું; સાથી વગરનું; સંન્યાસી; બ્રહ્મચારી.

અગ્રહણીય, વિ. (સં.) નહિ ગ્રહણ કરવા યોગ્ય. [શીર્ષ મહિનો.

અગ્રહાયણ, પુ. (સં.) માર્ગ-

અગ્રહાર, ન. (સં.) બ્રાહ્મણને દાન તરીકે આપેલું ગામ અથવા જમીન (ખેતર).

અગ્રંથિક, વિ. (સં.) ગાંઠ વિનાનું આત્મજ્ઞાન; જેના મનમાં કશો વસવસો રહેલો ન હોય એવું.

અગ્રાહ્ય, વિ. (સં.) નહિ લેવા યોગ્ય. [લેવા યોગ્યપણું.

અગ્રાહ્યતા, સ્ત્રી. (સં.) નહિ

અગ્રિમ, વિ. (સં.) ... આગલું.

અગ્રે, અ આગળ. (૨) છેડે.

અગ્રેસર, વિ.(સં.અગ્ર+સૃ-સર્=જવું. ઉ.) આગળ જનાર. [મલિનતા.

અઘ, ન. (સં.) પાપ. (૨)

અઘઓક,સ્ત્રી.(અઘવું ઉ અઘ અને ઓકવું ઉ ઓક.) અઘવું અને ઓકવું: ઝાડા ઉલટી. (૨) ઝાડા ઉલટીના મળ. (૩) ઝાડા ઉલટીનું દરદ; કોલેરા.

અઘઓઘ, (સં. અઘ+ઓઘ=ઢગલો.) પાપનો ઢગલો.

અઘટના, સ્ત્રી.(સં.અ+ઘટના=ગોઠવણ.) સારી ગોઠવણ નહિ તે.

અઘટતું, વિ. (અ=નહિ+ઘટતું=યુક્ત.) અયુક્ત; બરોબર નહિ તે; શોભે નહિ તેવું; અઘટિત.

અઘટમાન, વિ. ન બની શકે તેવું.

અઘટિત, વિ. (સં.) ઘટિત નહિ તે; નહિ શોભતું; ગેરવાજબી.

અઘટિતઘટના, સ્ત્રી. (સં.) ન ઘડી શકાય એવી ઘટના. (વેદાંતમાં માયાને માટે વપરાય છે.)

અઘડ, વિ. નહિ ઘડાએલું; અણઘડ; અનુભવ રહિત.

અઘણ, ન. અઘવું; મલોત્સર્ગ થવો. (૨) અપદ્વાર. નીચાણ જમીન.

અઘણખાડ, પુ. અઘવા જવાની

અઘણસી, વિ. વારંવાર અઘવા જનાર; ઝાડાના દરદવાળું (માણસ)

અઘન, વિ. ઘન વગરનું; ખુલ્લું; નિરભ્ર. (૨) ઘન નહિ તે; પોલું.

અઘનાશક, વિ. (સં. અઘ=પાપ+નાશક. ઉ) પાપનો નાશ કરનાર; પાપને ધોઈ નાખનાર.

અઘનાશન, પુ. પાપનો નાશ કરનાર; પરમેશ્વર.

અઘમર્ષણ, ન. (સં. અઘ+મર્ષણ=સહન કરવું તે.) સર્વ પાપનો નાશ અથવા સહન કરનારા મંત્રનો જપ. (૨) સંધ્યામાં એક નાકમાંથી જળ લઈ બીજે નાકેથી કાઢી નાખવું તે; એવી કર્મ.

અઘરણી,સ્ત્રી.સ્ત્રીને પહેલવહેલો ગર્ભ રહેવો. (૨) પહેલા ગર્ભાધાનનિમિત્તે સાતમે અથવા આઠમે મહિને કરવામાં આવતી ક્રિયા; સીમંત; સીમંતોન્નયન. અઘરણી આવવી=પહેલીવાર સ્ત્રીનું સગર્ભા થવું. અઘરણી કરવી=અઘરણીની ક્રિયા કરવી બાપનું બારમું અને સ્ત્રીની અઘરણી ફરી ફરીને આવતાં નથી=જીંદગીમાં એકજ વાર આવે એવા પ્રસંગો માટે કહેવાય છે.

અઘરણીઆત, વિ. જે સ્ત્રીને અઘરણી આવેલી હોય તે.

અઘરાળો, પુ. જુઓ ઓઘરાળો.

અઘરું, વિ. (સં. અ=નહિ+ગ્રાહ્ય=લેવાય તેવું.) ન લેવાય તેવું; કઠિન; ન કરી શકાય તેવું. અઘરે પડવું=કઠણ લાગવું. અઘરા સમ ખાવા =ન બની શકે તેવું પણ લેવું.

અઘર્મ, વિ. (સં. ઘર્મ=તાપ) તાપ વગરનું; ઠંડું.

અઘવવું, ક્રિ. સ. અઘવાની ફરજ પાડવી. (૨) જોરજુલમથી નાણાં કે અમુક વસ્તુ કઢાવવી. (૩) હેરાન કરવું.

અઘવાટ, સ્ત્રી. પાપનો માર્ગ; અઘવાનો રસ્તો; અપદ્વાર.

અઘવાડ, સ્ત્રી. ગંદવાડ.

અઘવાન, વિ. પાપી.

અઘવું, અ. ક્રિ. પેટમાંનો કચરો શરીરની પાછલી વાટે બહાર કાઢવો; ઝાડે જવું; ઝાડે ફરવું.

અઘહારી, વિ. (સં. अघ+हृ=હરવું. ઉ.) પાપને હરી લેનાર; પરમેશ્વર.

અઘાટ, વિ. (અ=નહિ+ઘાટ=પાર.) જેનો પાર નથી એવું; અપાર. (૨) ધણીપણાના હક સાથે; કુલ હક સાથે; બીનસરતે. ખતપત્તરમાં આ શબ્દ વપરાય છે. (૩) પુ.શિલાલેખ. દાન અથવા બક્ષીસમાં અપાએલી જમીનનો, એક પત્થર ઉપર લેખ કરી, તેની ઉપર સૂર્ય ચંદ્ર પાડી તેને જમીનમાં ઘાલવામાં આવતો તે 'અઘાટ' કહેવાતો. અને તે જમીનો વંશપરંપરા ચલાવવામાં આવતી. (અઘાટીઆ જમીન.)

અઘાટીઉં, વિ. અઘાટ અપાએલું; માફીનું; ઇનામી; દાન કે દેવસ્થાન ખાતે ગએલું; તમામ હક સાથે વેચાએલું. (ખેતર—જમીન.) (૨) સમજાવી પટાવી તમામ હક લઇ લેવાની જેની વૃત્તિ હોય એવું.

અઘાડવું, સ. ક્રિ. પ્રે. અઘવા બેસાડવું. (૨) કઢાવવું.

અઘાડો, પુ. જુઓ અંઘેડો.

અઘાણ, ન. અઘવું; અઘણ. (૨) ઝાડો. વિ. ગંદકી રહિત; વાસ વગરનું.

અઘાણું, વિ. અઘવાની હાજતવાળું.

અઘાત, વિ. (સં. अ=નહિ +घात=હાનિ.) જેમાં ઘાત ન હોય તેવું; મુશકેલ; વસમું.

અઘામણ, સ્ત્રી. વારંવાર અઘવાનું થાય તે; ઝાડા થયા કરે તે; અતિસાર. (૨) રોજનું થઇ પડેલું મહેનતનું કામ; દુઃખ; પીડા.

અઘાસું, વિ. મુશકેલ; અઘરૂં.

અઘાર, (હગાર.) સ્ત્રી. પંખી અને જીવડાનો મળ.

અઘારો, પુ. ગંદવાડ. [અઘાડવું.

અઘાવવું, સ. ક્રિ. પ્રે જુઓ

અઘીજવું, સ. ક્રિ અઘવાની ક્રિયા ઉપર અંકુશ ન રહેતાં મલોત્સર્ગ થઇ જવો. (૨) બી જવું. (૩) ભયથી વાત કહી દેવી.

અઘૃણ, વિ. (સં) દયા વગરનું.

અઘેડો, પુ જુઓ અંઘેડો.

અઘોક, સ્ત્રી. જુઓ અનેઓક.

અઘોર, વિ. (સં.) બહુવ્રીહિની રીતે. જેના જેવું બીજું નહિ એવું ઘોર. અતિ ઘોર; ઘણુંજ બિહામણું. (૨) દુષ્ટ. (૩) ભાન રહિત. (૪) ન. પાપ વિ. પાપી. (૫) મહા મુશકેલ. અઘોરપંથ=મેલી સાધનાઓ કરનારા બાવાઓનો એક મત. અઘોર

મંત્ર=મેલી સાધના કરવાનો મંત્ર. બંગાળી અને બીજી ભાષાઓમાં નહિ ઘોર એવો અર્થ થાય છે:-દેવી અઘોરકામિની. અઘોર =સૌમ્ય; પ્રિયદર્શન.

અઘોરી, વિ. એઠી; ગંદું; ઘણું ઉઘનાર. (૨) અઘોર કર્મ કરનાર.

અઘોરી, પુ. અતિ ભયંકર કામ કરનાર અથવા અઘોર મંત્રને સાધનાર બાવાઓની એક જાત.

અઘોષ, પુ. (સં. घुष्=મોટેથી બોલવું.) ઉંચા ઉચ્ચારવાળા નહિ એવા અક્ષરો. (૨) વિ. અવાજ વગરનું.

અચક, સ્ત્રી. (અચકવું. ઉ.) કોઈ પણ વસ્તુની ગતિને અટકાવવાને તેની સામે મૂકવાની આડ; ઠેસ; અટકણ; આગળી; ખોલણ.

અચકડું, ન. પૂર્વે અનુભવેલાં સુખ યાદ આવવાથી થતી દુઃખની લાગણી.

અચકમચક, અ. ઓચીંતું; એકદમ.

અચકવું, (અચકાવું.) અ. ક્રિ. (સં. आ+चक्=હઠાવવું. અથવા आ+क्रश्=ખેંચવું.) કોઈ પણ ક્રિયા કરતાં એકદમ બંધ પડવું; અટકવું.

અચકામણ, સ્ત્રી. કોઈ પણ કાર્ય કરતાં ખચકવું પડે એવી મુશ્કેલી; નડતર; અચકવું પડે એવું કારણ.

અચકારો, પુ. અતિનો એકદમ અટકાવ થવાથી લાગતો ધક્કો.

અચકાવનાર, વિ. અટકાવનાર.

અચકાવવું, સ. ક્રિ. અટકાવવું.

અચકોમચકો, પુ. આંચકો અને મચકો-લટકો કરવો; અચક અને મચક; અંગભંગ અને મુખ મરડવું; બોલવા ચાલવા કે ગીત ગાવામાં આંચકો ખાઈ મચકો લેવો.

અચતુર, વિ. (સં.) ઝટ ચેતી જાય નહિ તેવું; ચતુર નહિ તે.

અચપચું, વિ. (સં. अर्द्ध=અદ્-અચ.+पच्=પચવું.) અરધું પચેલું એવું; અધકચરું; કાચું પાકું. (૨) છેક ઘટ નહિ તેમ છેક પાણી જેવું પણ નહિ તેવું.

અચણુચ, અ. ઓચીંતું; એકાએક.

અચર, વિ. (સં. अ=નહિ+चर्=ચાલવું.) ચાલે-ખસે નહિ તેવું; સ્થિર

અચરકો, પુ. આંચકો. અચરકો લાગવો=ધક્કો પહોંચવો.

અચરજ, ન. (સં. आश्चर्य =વિસ્મય.) નવાઈ; અજાયબી. (૨) નવાઈની ચીજ અથવા વાત.

અચરત, ન. આશ્ચર્ય; તાજુબી. અચરત થવું-પામવું=અચંબો પામવો.

અચરતી, સ્ત્રી. અચંબો; નવાઈ.

અચરપચર, અ. ગમે તેમ; પચે કે ન પચે તેમ.

અચરેઅચરેરામ, પુ. પોપટને પહેલવહેલાં બોલાવવાનો એક ઉચ્ચાર.

અચલ, (સં. अ=નહિ+चल् =ચાલવું.) ચાલે-ખસે નહિ તેવું; સ્થિર; જડ. (૨) પુ. પર્વત.

અચલપદ, ન. (સં.) ન ચળે એવું પદ; પરમપદ; મોક્ષ. [ચળેલું; સ્થિર.

અચલિત, વિ. (સં.) નહિ

અચવ્યું, વિ. (સં. અ=નહિ +ચર્વ્=ચાવવું.) નહિ ચાવેલું એવું; નહિ ચાખેલું એવું; નહિ કહેલું એવું; નહિ ઓગળેલું એવું.

અચળપતિ, પું. (સં. અચલ= પર્વત+પતિ=સ્વામી.) પર્વતોનો પતિ; હિમાચળ.

અચળા, સ્ત્રી. (સં.) પૃથ્વી.

અચંચળ,-ળું. વિ. (સં. અ =નહિ+ચંચલ=ચપળ.) ચંચળ નહિ તે; જડ; દૃઢ.

અચંડ, વિ. (સં. અ=નહિ+ ચણ્ડ=ઉગ્ર.) ઉગ્ર નહિ તેવું; શાંત.

અચંબો-ચુંબો, પું. (સં. આશ્ચર્ય=વિસ્મય+ભૂ=થવું.) અતિ આશ્ચર્ય પમાડે એવો બનાવ; તાજુબી.

અચાનક, અ. ઓચીંતું; એકાએક. (૨) વિ. અ+ચાનક=કાળજી. જેની ચેતવણી મળી ન હોય તેવું.

અચાર, ન. અથાણું. (પારસીઓ આ શબ્દ વાપરે છે.)

અચાલ, સ્ત્રી. (સં. અ+ચલ્ =ચાલવું.) ન ચાલે એવું; અગત્ય. (૨) અડચણ.

અચિકિત્સનીય, વિ. (સં. અ +ચિકિત્સનીય. કિત્=જાણવું-પારખવું. છ.) ચિકિત્સા કરવા યોગ્ય નહિ એવું; અસુજ ગાંડું. (૨) પરખાય નહિ એવું.

અચિત્ત, વિ. (સં.) ધ્યાન નહિ રાખનાર.

અચિર, વિ. (સં. અ=નહિ +ચિર=લાંબું.) લાંબી વખતનું નહિ તેવું; થોડા કાળનું. (૨) અ. ઉતાવળે.

અચિરદ્યુતિ, સ્ત્રી. (સં.અચિર= ટુંકું+દ્યુતિ=તેજ-પ્રકાશ.) ટુંકા વખતના તેજવાળી-વીજળી.

અચિંતનીય, વિ. (સં.) ન ચિંતવી શકાય એવું; કલ્પનામાં આવી નહિ શકે એવું; અચિન્ત્ય.

અચિંતિત, વિ. (સં.) નહિ ચિંતવેલું; ઓચીંતું.

અચિંત્ય, વિ. (સં. અ=નહિ +ચિત્=વિચારવું.) વિચાર-ચિન્તન ન કરી શકાય તેવું; અચિંતનીય.

અચીંતું, [અચિંતું], અ. આગળથી નહિ ધારેલું હોય તેમ; એકાએક.

અચૂક, વિ. (સં. અ+ચ્યુ=પડવું.) ચૂક વગર; જરૂર. (૨) સ્ત્રી: ખચીત.

અચૂકપણું, ન. ચૂક નહિ થવાપણું; ખચીતપણું.

અચૂકબાણ, ન. જે બાણ ખાલી ન જાય તે; રામબાણ. [૨] વિ. એવું બાણ કદી ખાલી જ ન જાય એવું.

અચેત, વિ. (સં. અ=નહિ+

ચેતન=જ્ઞાન.) જેને ચેતન-સંજ્ઞા રહેલી ન હોય તેવું; બેભાન; જીવ વગરનું.

અચેતન, વિ. (સં.) ચૈતન્ય-રહિત; જીવ વગરનું; બેભાન.

અચેતના-નતા, સ્ત્રી. (સં.) સંજ્ઞા રહિતપણું; બેભાન અવસ્થા; જડતા.

અચેષ્ટ, વિ (સં.) ચેષ્ટા વગરનું; હાલે ચાલે કે બોલે નહિ તેવું.

અચો, પુ. (સં. अ+चर्= જવું.) વસ્તુઓનો જમાવ થવો તે; ભરાવો; કચરાનો જમાવ.

અચોપચો, પુ. કચરાનો ભરાવો અને સડો; ગંદવાડ.

અચ્છત, [અછત.] અ. બેશબેક. (૨) ઉઘાડું; અછત. [સારૂં.

અચ્છા, [અચ્છું], અ. [હિં] બહુ

અચ્છિદ્ર, વિ. (સં. अ=નહિ+ छिद्र=કાણું) કાણા વગરનું; આખું.

અચ્છી, અ. કૃત્રિમ હીંસવું તે.

અચ્છું, વિ. (સં. अच्छ.) સારૂં; મઝેનું (૨) સ્વચ્છ; શોભિતું. (૩) અ બહુ સારૂં.

અચ્છેદ [વિ. (સં.) अ+छिद्= કાપવું. ઉ.] જેને છેદ પડેલો ન હોય એવું; આખું.

અચ્છેર, ન. અડધો શેર; અડધા શેરનું માપ. જુઓ અચ્છેરી.

અચ્છેરી, સ્ત્રી. [અચ્છેરો.] અચ્છેર માપ; અચ્છેરનું વજન.

અચ્છેરીઉં, વિ. અચ્છેર માપ તેવું; જેનું વજન અથવા માપ અચ્છેર હોય તેવું.

અચ્યુત, વિ. (સં.) નહિ નાશ પામે એવું; ન પડે એવું. (૨) પુ. વિષ્ણુ.

અચ્યુતાનંદ, પુ. (સં. अच्युत +आनंद.) અચ્યુતનો જે આનંદ તે; બ્રહ્માનંદ; આત્માનંદ. [નિઃશંક.

અછક, અ. તોતજોતામાં. (૨)

અછકવું, દલકવું. જુઓ આછકવું;

અછત, સ્ત્રી. (સં. अ=નહિ+सत् =હોવાપણું.) નહિ હોવાપણું તે; છત નહિ તે; થોડું હોવું તે; તંગી.

અછતું, વિ. (સં. अ=નહિ+सत् =પ્રગટ, ખુલ્લું.) છતું નહિ તેવું; ગુપ્ત.

અછત્ર, વિ. (સં. अ=નહિ+छद् =ઢાંકવું.) છત્ર રહિત; ઢાંકણ વગરનું; ઉઘાડું. (૨) જેને માથે વડીલ ન હોય એવું; અનાથ. (૩) છત્ર ચામર રહિત.

અછબડા, પુ. બ. એક જાતનો રોગ; જેમાં શરીર ઉપર આછી આછી ફોલ્લીઓ થઈ આવે છે તે.

અછરતું, વિ. ઉપર અડકેલું; છીછરું. (૨) ઉતાવળ જતું.

અછવાવું, અ. ક્રિ. (સં. आ =આસપાસ+छद्=છાવું.) કરમાઈ જવું; ઓછું ઉતરવું; છાયા પડવાથી વનસ્પતિનો જોઈએ તેવો વિકાસ નહિ થવો.

અછાડ, પુ. જુઓ ઓછાડ.

અછાડપછાડ, સ્રી. અહીં તહીં ફેરવવું-પછાડવું તે. (૨) ધાંધલ.

અછાનું, વિ. (સં.अ=નહિ+छद् =ઢાંકવું.] ઢાંકેલું નહિ તે; ઉઘાડું.

અછાવવું, સ. ક્રિ. નવું વાસણ વાપરવા કાઢવું.

અછાળવું, સ. ક્રિ. વાસણ ઉંચુ નીચું કરી તેમાની વસ્તુ તળે ઉપર થાય તેમ કરવું; ઉછાળવું; ઉથલાવવું.

અછિન્ન, વિ. (સં.) છેદાયેલું કે કપાયેલું નહિ તે. (૨) અસતત; ચાલુ; અખંડિત.

અછિન્નધારા, સ્રી. (સં.) ચાલુ ને ચાલુ ધારા હોય તે. (૨) મહાદેવ ઉપર જળનો ચાલુ અભિષેક કરવાનું નીચેથી ઝીણા કાણાવાળુ જે પાત્ર તે; જળાધારી.

અછેદ્ય, વિ. (સં.) નહિ છેદાય એવું; છેદવાને યોગ્ય નહિ એવું.

અછોઅછો વાનાં, ન. બ. વ જે જોઇએ તે ઉમળકા ભેર આપવું તે.

અછોઅછો વાનાં કરવાં, સ. ક્રિ. ઘણાં ઘણા વાનાં કરવાં; ઉમળકાથી ઘણો આદર સત્કાર આપવો.

અછોછાંયડા, પુ. બ. વ. બહુ લાડથી પ્રતિપાલન કરવું તે.

અછોડો, પુ. (સં. अ=નહિ+ सृज्=છોડવું.) બળદ કે ઘોડાને નહિ છુટી જાય તેમ બાંધવાનો દોર; રાશ. (૨) છેડો; ઘડીઆળને ખીસામા રાખવા બાંધવામાં આવતો દોરો. (૩) સોના રૂપાની ગળે પહેરવાની સાંકળી. અગોડાવા =અછોડા જેટલું છેટું.

અજ, પુ. (સં. अ=નહિ+ज= જન્મેલ.) નહિ જન્મેલું તે; પરમેશ્વર; બ્રહ્મા. (૨) રઘુરાજાનો પુત્ર (૩) ચંદ્ર. (૪) કામદેવ. (૫) બકરો.

અજગર, પુ. (સં.अज+गल्= ગળવું. ઉ.) બહુ મોટા કદના સાપની એક જાત. (અજગર બહુજ આળસુ, અકરાંતીઓ અને ધીમો હોવાથી આળસુ, અકરાંતીઆ અને ધીમા માણસને તેની ઉપમા અપાય છે.) અજગરવૃત્તિ=આળસુ થઈને દૈવ ઉપર આધાર રાખીને પડી રહેવું તે; યોગીઓની એક વૃત્તિ.

અજગંધા, (ગંધિકા), સ્રી (સં) એક જાતની ઔષધિ, મરડાશીંગ.

અજટા, સ્રી (સં. अ+जटा= ફેલાવો.) જેનો ફેલાવો નથી એવી એક વનસ્પતિ; ભોંયઆંબલી.

અજતરફે-ફે, અ. (फा.अज= થી+तर्फ=બાજુ.) આ તરફથી.

અજનબી, વિ. (અ.) પરદેશી; અજાણ્યું

અજન્મ, વિ. (સં. अ=નહિ+ जन्म=અવતાર.) જેને જન્મ નથી તે; ઈશ્વર. [(૨) સીતા.

અજન્મા, સ્રી. (સં.) માયા.

અજપાજપ, પુ. (સં. अजपा

+जप.) શ્વાસપ્રશ્વાસે મૌન રહી હંસ-સમંત્રનું મનમાં ને મનમાં ઉચ્ચારણ કર્યા કરવું તે; શ્વાસ લેતાં અને મૂકતાં સોઽહં સોઽહં કરવું તે.

અજબ, વિ. (अा. अजब=વિસ્મયકારક.) આશ્ચર્યકારક; વિચિત્ર; ચમત્કારી. અજબ થવું=આશ્ચર્ય પામવું. અજબ તમાસો=નવાઇ જેવો વિચિત્ર ખેલ. અજબ તરેહનું=વિલક્ષણ; અલૌકિક.

અજમાએશ, (અજમાશ), સ્ત્રી. (फा. अजमुद्दन्=યત્ન કરવો. ક્રિ.) અજમાવી જોવું તે; અનુભવ લેવો તે; તપાસ; પ્રયોગ. (૨) અટકળ કાઢવી તે; આશરો.

અજમાએશદાર, વિ. (फा.) અજમાએશ કરનાર; અટકળ કરનાર; અનુભવી.

અજમાવવું, સં. ક્રિ. તપાસી જોવું; પ્રયોગ કરી જોવો. (૨) અડસટ્ટો-શુમાર કાઢવો.

અજમાવું, સ. ક્રિ. તપાસાવું.

અજમીઢ, પુ. (सं.) પ્રાચીન ભારતના એક પ્રાંતનું નામ; અજમેરની આસપાસનો પ્રદેશ. [એશ.

અજમુદો, પુ. (फा.) અજમા-

અજમો, (અજમા), પુ. એક જાતનાં તીખાં અને વાસવાળાં બીઆં. અજમાના ફૂલ=અજમામાંથી બનાવેલી એક દવા.

અજમોદ, સ્ત્રી. (सं. अजमोदा.) એક જાતની ઔષધિ; અજમાની જાતનાં બી. તેની ત્રણ જાત છે; ખુરાસાની અથવા દીવેચી અજમોદ, કરમાણી અજમોદ અને સાદી અજમોદ.

અજયા, સ્ત્રી. (सं.) જિતાય નહિ એવી સ્ત્રી; માયા; દેવી. (૨) એ જાતની વનસ્પતિ.

અજય્ય, વિ. (सं.) નહિ જિતાય એવું; મુશ્કેલીએ જિતી શકાય એવું બહુજ બળવાન.

અજર, વિ. (सं.) ન જરી જા એવું; ઘસાઈ ક્ષીણ ન થાય એવું. (૨ (अ+जरा=ઘડપણ.) પુ. દેવ. (૩) જેં ઘડપણ આવતું નથી એવું.

અજર, સ્ત્રી. (अा. अझर.) આ નાકાની; વાર; વિલંબ.

અજરઅમર, વિ. (सं. अ=ना +जृ=વૃદ્ધ થવું+अ+मृ=મરવું.) જીર્ણ થતું નથી અને જે મરતું પણ ન એવું; ઘસાય કે નાશ પામે નહિ એવું

અજરામર, વિ. (सं. अजर+अ मर.) જીર્ણ ન થાય અને નાશ પા નહિ એવું; જેને જરા કે મરણ ન એવું; અવિનાશી.

અજરાલ, વિ. ઘણું મોટું; વિશા

અજલ, સ્ત્રી. (अा.) આખ મોત; કમોત અજલમંજલ=છેવટની ક્રિ (૨) (सं.) અજલ(ળ), વિ. જળરહિ નિર્જળ.

અજવાળવું, સ. ક્રિ. (सं. उ +ज्वल्=ઝળઝળાં થવું.) ઘસ ઉજળું કરવું; ચટકવું. (૨) અજવા

કરવું. (૩) શોભાવવું; (૪) (લા.) ભવાડવું; અકીર્તિ કરવી.

અજવાળી, વિ. અજવાળાવાળી; ચંદ્રનીવાળી.

અજવાળીઉં, ન. શુદ-શુક્લપક્ષ; જેમાં પ્રતિદિવસ ચંદ્રની કળાઓ વધતી જાય છે તે પખવાડીઉં; શુક્લ પક્ષના દિવસો. (૨) ઘરમાં અજવાળું આવે તે માટે છાપરામાં રાખેલું બારીઉં. (૩) વિ. અજવાળું આપનારૂં.

અજવાળું, ન.(સં. उज्ज्वल=ઉજળું.) પ્રકાશવાળી વસ્તુથી જે ઉજેસ પડે તે; ઉજાસ; તેજ. (૨) શોભા અજવાળું કરવું=(લા.) અકીર્તિ કરવી. અજવાળું નાખવું=કોઈ વસ્તુ કે વાત જાણમાં આવે તેમ કરવું. અજવાળું પડવું =અમુક વસ્તુ કે વાત ખુલી થવી. અજવાળું પાડવું=અમુક વાતને જાહેરમાં આણવી; ભ્રાંતિ દૂર કરવી. અજવાળામાં મુકવું=જાહેર કરવું. અજવાળું જોવું= જન્મ થવો; બહાર આવવું. [અકીર્તિ.

અજશ, પુ. (સં.) અપજશ;

અજસ્ર, અ. (સ.) વારંવાર; હમેશ. (૨) વિ. વિચ્છેદ રહિત.

અજહલ્લક્ષણા, સ્ત્રી.(સં. अजहत्+लक्षणा.) પ્રકટ અર્થની સાથે તેના સંબંધી બીજા અર્થનો ધ્વનિ કરાય તે. અજહત્સ્વાર્થા.

અજંપ, પુ. (अ=નહિ+જંપ= શાંતિ, નિરાંત.) અશાંતિ; બેચેનપણું.

અજંપો, પુ. ઉંઘ નહિ આવવી તે.

અજા, સ્ત્રી. (સં.) માયા; કુદરત. (૨) બકરી. અજાગલસ્તન=બકરીનાગળા આગળના આંચળ. (આ આંચળ કંઈ કામના હોતા નથી, તેથી નકામા અને બોજારૂપ માણસને તેની ઉપમા આપવામાં આવે છે.) [આશ્ચર્યકારક.

અજાએબ, વિ. અજબ જેવું;

અજાગત, વિ. (સં.) શસ્ત્ર લાગવાથી કે પાણીમાં ડુબવાથી થએલું. (મોત.)

અજાચક, વિ. (સં.अ+याचक. ઉ०) નહિ માગનાર. અજાચકવૃત્તિ= માગીને ગુજરાન નહિ કરવું તે.

અજાડી, સ્ત્રી. હાથીને પકડવા સારૂ ખોદેલો ખાડો-ખાઈ.

અજાણ, વિ. નહિ જાણીતું તે; અણસમજુ. (૨) અજ્ઞાન, મૂર્ખ.

અજાણતાં, (અજાણે), અ. ન જાણતાં; બેસમજથી.

અજાણ્યું, વિ. (સં. अ+ज्ञा= જાણવું. ઉ.) નહિ જાણવામાં આવેલું.

અજાતશત્રુ, પુ. (સં. अजात =નહિ જન્મેલ + शत्रु=દુશ્મન). જેને કોઈ શત્રુજ ઉત્પન્ન થએલો ન હોય એવો સર્વને પ્રિય અને મિત્ર જેવો માણસ. (૨) યુધિષ્ઠિર.

અજિત, વિ. (સં) (अ+जित =જિતાએલું.) બીજાથી જિતાય નહિ એવું.

અજિન, ન. (સં.) હરણનું ચામડું. [ચાકડ

અજિનપગા, ન. (સ, ચામ-

અજીઠવાડ, પુ. અજીઠાં વાસણ; જમણનો કચરો. (૨) મંદાઈ.

અજીઠું, ન. (સં. ભુક્ત=જમવાં વધેલું.) જમવાના ભાણામાં વધેલું હોય તે; આસપાસ વેરાયું હોય તે. (૨) વિ. એવું જ્યાં પડયું હોય તે (જગા.) (૩) પાણીથી રાંધેલું ધાન.

અજીર, સ્રી. પરસાળ; માંડવી; ઘરનો મધ્યમ ભાગ.

અજીરણ, ન. (સં.અ+જીર્ણ=પચેલું.) પચેલું નહિ તે; અપચો; બદહજમી.

અજીર્ણ, ન. (સં. અ=નહિ +જીર્ણ=જીનું.) જીનું નહિ તે; ફાટેલું કે ઘસાઈ ગએલું નહિ તેવું.

અજીર્ણાંશ, પુ. (સં. અજીર્ણ +અંશ=કંઈક ભાગ.) થોડું અજીરણ; સહેજ અપચો.

અજુગતું, વિ. (સં અયુક્ત.) યોગ્ય નહિ તેવું; અણઘટતું.

અજેખણી, સ્રી. કાંટા ખેંચી લાવવાની લોઢાની આંકડીવાળી લાકડી.

અજોગ, પુ. (સં. અ+યોગ.) સારો યોગ ન હોય તે; કસબો; પંચાગમાં સારો યોગ ન હોય તે.

અજ્જમ, જુઓ આજમ.

અજ્જી, ન. 'જ' સ્વરનું વ્યંજનને લગાડવામાં આવતું ચિહ્ન.

અજ્જુકા, સ્રી. (સં.) વેશ્યા.

અજ્ઞ, વિ. (સં. અ=નહિ+જ્ઞા= જાણવું. ઉ. અજ્ઞ.) નહિ જાણનાર; બુદ્ધિહીન.

અજ્ઞાત, વિ. (સં.) જેણે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું નથી તે; અજાણ્યું.

અજ્ઞાતયૌવના, સ્રી. (સં) પોતાના અંગમાં યૌવન આવ્યું છે એવો અનુભવ જેને નથી એવી નાયિકા; ઉછરેતી જુવાન સ્રી; મુગ્ધા; તેર ચૌદ વર્ષની સ્રી.

અજ્ઞાતવાસ, પુ. (સં.) બીજા કોઈને માલમ પડે નહિ તેમ વાસ કરવો તે; છુપું રહેવું તે.

અજ્ઞાન, ન. (સં. અ+જ્ઞાન) જ્ઞાન નહિ તે; અજાણપણું. (૨) પદાર્થનું મિથ્યા જ્ઞાન; અવિદ્યા. (૩) વિ. જેનું બાલ્ય જઇ પ્રૌઢાવસ્થા આવી નથી એવું; બેસમજ.

અજ્ઞાનભાવ, પુ. (સં.) અજ્ઞાનપણું; મિથ્યા જ્ઞાનનો ભાવ.

અજ્ઞાની, વિ. (સં.) નહિ જ્ઞાની; અજ્ઞાનવાળું.

અજ્ઞેય, વિ. (સં.) ન સમજાય તેવું; અકળ.

અટક, સ્રી. (સં.) અટ્=સમવું. ઉ.) ગતિનો અટકાવ કરનારી ચીજ; અટકણ; ઠેસ. (૨) અટકવાનું કારણ; નડતર. (૩) વહેમ. (૪) ગુણકર્મ ઉપરથી કુટુંબ કે વંશનું ઉપનામ પડેલું હોય તે; અવટંક. (૫) એ નામની નદી.

અટકચાળુ, ન કોઈ માણસ ચીડાય તેમ કરવુ તે; અડપલુ

અટકચાળું, વિ અડપલુ કરનાર, તોફાની, ઉપદ્રવી

અટકડી, સ્ત્રી શરીરની અંદરનો વાયુ થોડી થોડી વારે મોઢેથી બહાર નીકળે તે, વાયણી, હેડકી

અટકણ, ન ગતિને અટકાવનાર જે કંઈ હોય તે, ઠેસ, ચાપ (૨) અડચણ

અટકણુ વિ અટકી જાય એવુ

અટકણટટ્ટુ ન ચાલતા ચાલતા એકદમ ઊભુ રહી જાય એવુ ટટ્ટુ (૨) વિ અધવચ અટકી જાય એવું, પાર ન ઉતારે એવુ

અટકણીઉ, જુઓ અટકણ

અટકવું, અ ક્રિ ગતિ કે પ્રવૃત્તિનું બંધ પડવુ, ઊભુ રહેવુ. (૨) રાહ જોતા રહેવુ, થોભવુ, અચકાવુ. (૩) લાગવુ

અટકળ, સ્ત્રી (સં उत्+कल्= કળવુ, ઉ) કંઇક આવાર ઉપરથી કળવુ તે, આશરો કાઢવો તે, અનુમાન (૨) કલ્પના, ખ્યાલ (૩) મહાવરો (૪) તર્ક. અટકળ કરવી=અમુક આધાર ઉપરથી શું પરિણામ આવશે તેનોતર્ક કરવો

અટકળબાજ, વિ અટકળ કરનાર, અનુમાન બાંધનાર

અટકળવું. અ ક્રિ અનુમાન કરવુ, શુમાર કાઢવો (૨) તર્ક કરવો, ધારવુ, આશરે માનવું પાક અટકળવો =કેટલો પાક ઉતરશે તેનો અંદાજ કાઢવો.

અટકામણ, ન અટકવુ પડે તે (૨) અટકવાનુ કારણ. (૩) મુશ્કેલી.

અટકામણ, સ્ત્રી અટકવું પડે એવી સ્થિતિ, મુશ્કેલી, ગળે કાચકી બાઝે તે (૨) ઓપકી (૩) અટકાવવાનુ મૂલ્ય

અટકાર, પુ જુઓ ઓડકાર

અટકાવ, પુ રોકવુ તે (૨) અંતરાય, નડતર (૩) રજ અટકાવ આવવો=સ્ત્રીને રજ પ્રાપ્તિ થવી અટકાવ કરવો=રોકવુ અટકાવ પાળવો =રજ જણાય ત્યારથી ચાર દિવસ અળગા રહેવુ અટકાવ થવો=બંધ પડવું.

અટકાવવું, સ ક્રિ અટકે એમ કરવુ, બંધ પાડવુ (૨) વાસવુ બંધ કરવુ, ઢાંકવુ

અટકાવું, (અટકાવુ,) અ ક્રિ સ્ત્રીને રજ આવવુ, અળગું બેસવું (૨) રોકાવુ

અટકી પડવું ક્રિ અમુક કામકાજ કરતા એકદમ રોકાઈ જવુ. (૨) ખોટી થવુ (૩) કામકાજ કરવાને અશક્ત થઈ જવુ

અટકીસટકી, સ્ત્રી છોકરીઓની એક રમત

અટકીરહેવું ક્રિ અમુક વગર ખોટી થઈ રહેવુ

અટકો, પુ એક જાતનો હલકો સિક્કો, કાવડીઉ, પૈસો અટકાનો ઘોડો =નજીવુ

અટકોમટકો, પુ અંગમંગ કરીને ચાલવાની એક તરેહ, લટકોમટકો

અટણ, ન. (સં. અટ્ =ફરવું.) ભમવું; રખડવું. (૨) મુસાફરી.

અટણી, સ્ત્રી. (સં.) ધનુષ્યનો દોરી ચઢાવવાનો કાપો (૨) કામઠાનો કરો.

અટન, ન. (સં.) ફરવું તે; ફેરણી. (૨) મુસાફરી.

અટની, વિ. (સં.) અટન+ઈ. =વાળું.) ફરનાર; મુસાફરી કરનાર.

અટપટું, વિ. ગુંચવણવાળું; ન સમજાય એવું. (૨) આટા અથવા પટ-આંટાવાળું.

અટપવું, જુઓ આટોપવું.

અટલ, (અટ્ટલ) વિ. અત્યંત હો-શિયાર; પાકો; પ્રવીણ, (૨) અત્યંત; બહુજ; ખરું.

અટવાણ, ન. પગનું ગુંચાઈ જવું; દોરી કે જાળમાં ફસાઈ પડવું.

અટવામણ, ન (અટવાવું. ઉ.) અટવાઈ જવાય એવું જે તે; ગુંચવણ; ગભરામણ.

અટવાવું, અ. ક્રિ. ગુંટાઈને એક-રસ થઈ જવું; મળી-ભળી જવું; વટાવું. (૨) મનમાં મુંઝાવું. (૩) કાયર થવું.

અટવી, સ્ત્રી. (સં) વન; અરણ્ય.

અટવું, અ. ક્રિ.(સં અટ્=ફરવું.) ભમવું; ફરવું.

અટળ, વિ. (અ=નહિ; ટળ=ટળવું.) ન ટળી શકે એવું; છૂટું ન પડાય-દૂર ન કરી શકાય તેવું; અનિવાર્ય.

અટંગ, વિ. પાંગળું. (૨) અતડન.

અટા, સ્ત્રી. (સં.) ફોગટ ભટકવું. (૨) મેડી. (૩) અ. આડું અવળું.

અટાઉ, સ્ત્રી. કમાઈ. અટાઉ-નો માલ બટાઉમાં જાય. (કહે.)

અટાટ, વિ. નકામું; ખાલી. (૨)અ. ખોટી રીતે; તદ્દન અન્યાયે.

અટાપટા, પુ. બ. વ. લાંબા પ-હોળા અને આડાઅવળા લીટા. રંગબેરં-ગીપણું.

અટામણ, ન. કણક આડણી કે વેલણને ચોંટી ન જાય તે સારૂ આડણી ઉપર તેમજ કણકના લુઆ ઉપર જે કોરો લોટ નાખવામાં આવે છે તે; (૨) ઢીલી ચીકણી વસ્તુનો સહેલથી ઉપયોગ થાય તે માટે વપરાતી બીજી વસ્તુ. (૩)(લા) નકામું જવું. (૪) મોટી વસ્તુની તૈયારી કરતાં જે સામાન્ય ખરચ થાય તે. અ-ટામણ મેળવીને બોલવું=વધારીને વાત કરવી.

અટાર, સ્ત્રી; ધૂળ; રજ.

અટારી, સ્ત્રી. (સં.अट्टारिका.) છજું; ઝરૂખો. (મકાનની ભીંત કે મર્યા-દાની બહાર કાઢેલું છજું.)

અટારૂ, વિ. મસ્તીખોર; અટકચાળું; અડપલું.

અટારો, પુ. ઉચાળો; સરસામાન; ખટલો. (જુનો ભાગેલો તુટેલો સામાન.)

અટાવું, અ. ક્રિ. ઘુંટાવું; ભળી જવું; કચરાઈ જવું; મુંઝાવું; ભૂકો થઈ ભળી જવું; લોચા જેવું થઈ જવું; રંધાવું. (૨) વગર કારણે વટાવું; દુઃખના ન થાય તેવી રીતે વપરાવું; પીડાવું.

અટિ, સ્ત્રી. હાથીની આસપાસ

મ્હોરમના ધખતમાં દોરી વીંટવામાં આવે છે તે. અટિનો કરાર=સખત બંધનવાળો કરાર.

અટિંબર, પુ. (સં. आ+स्तंभ्=ઊભા રહેવું. ઉ.) એકઠું થવું તે; ઢિંબો થવો તે.

અટી, વિ. (સં. अट्=ફરવું.) રખડનાર. (કેટલાક બાવા, રાત્રિ દિવસ ફરવાનું વ્રત રાખે છે તે.)

અટીસોમટીસો, છોકરીઓની એક રમત; અટકીમટકી.

અટુંક, વિ. (અ=નહિ+ટુંક=ટેક.) શરમ વગરનું; ટેક વગરનું.

અટેરણ, ન. (હિં.) સૂતરની આંટીઓ બનાવવાનું લાકડાનું એક યંત્ર.

અટેરવું, સ. ક્રિ. કાંતેલા સૂતરની આંટીઓ બનાવવી; આંગળીના ટેરવા ઉપર ચડાવી વિંટાળવું. (૨) આંગળી કરીને બતાવવું.

અટોપવું, જુઓ આટોપવું.

અટ્ટ, પુ. (સં.) ઝરૂખો. (૨) કિલ્લા ઉપરનું સૈન્યગૃહ. (૩) મહેલ. (૪) પ્રહાર.

અટ્ટલ, જુઓ અટલ.

અટ્ટહાસ, ન. (अट्ट=મોટું + हास्=હસવું.) ખડખડાટ હસવું તે. (૨) ધીંગરનું હસવું તે.

અટ્ટા, પુ. (સં.) મોટું આગળું બારણું; દરવાજો; ડહેલી. (૨) મોટી ને પહોળી માંડવી; ઓટલી. અટ્ટા બંધ કરવા=બોલવું બંધ કરવું; હરાવવું.

અઠ્ઠ, વિ. જુઓ આઠ.

અઠ્ઠાઈ, (અટ્ટે–અટ્ઠ). સ્ત્રી. જૈનોનું આઠ દિવસના ઉપવાસ કરવાનું વ્રત.

અઠ્ઠાણું, વિ. (સં. अष्टनवति.) નેવું ને આઠની સંખ્યા; ૯૮.

અઠ્ઠાવન, વિ. (સં. अष्टपंचाशत.) પચાસ ને આઠની સંખ્યા; ૫૮.

અઠ્ઠાવીશ, વિ. (સં. अष्टविंशति.) વીશ ને આઠની સંખ્યા; ૨૮.

અઠ્ઠાશી, (ઇઠયાશી), વિ. (સં.) એંશી ને આઠની સંખ્યા; ૮૮. અઠ્ઠાશીઓ=સંવત ૧૮૮૮ નો ભયંકર દુકાળ.

અઠ્ઠાશીઆં, (અઠ્ઠાશિયાં.) ન. બ. વ. સ્ત્રીઓને પગે પહેરવાનું રૂપાનું એક ઘરેણું. (૨) જેને કાંસીને ટાટ કરેલાં ન હોય તેવાં સાંકળાં.

અઠ્ઠે, અ. (સં. अत्र. ઉ.) અહીંઆં; આ ઠેકાણે જ. અઠ્ઠે દ્વારકાં=પોતાને જવાને સ્થાને નહિ જતાં જે સ્થાને પડાવ કર્યો હોય ત્યાં જ નચિંતપણે પડી રહેવું તે.

અઠ્ઠો, પુ. આઠની સંખ્યા બતાવનારો પાસો. (૨) બાજીના અકેકા પટને છેડે ત્રણ ત્રણ ખાનાં હોય છે તેમાંનું અકેકું જે વચલું પટ તે. (૩) ગંજીફા તથા બીજી કોઈ રમતની આઠની સંખ્યા બતાવનારી વસ્તુ. (૪) વિ. દેંગો; પક્કો; લઠ; આકરો; કડક; ઉડાવનારો.

અઠ્ઠોતેર, જુઓ ઇઠ્ઠોતેર.

અડવાડીઉં, ન. (સં. अष्ट+ વાર. ઉપરથી.) સાત દિવસ અને સાત રાતનો જે કાળ તે.

અડવાડીક, વિ. (સં. अष्टवारिक. ઉ.) અડવાડીએ અડવાડીએ પ્રકટ થતું હોય તેવું; સાપ્તાહિક.

અડવાડું, ન. (સં. वृत्=ફેરવવું. ઉ.) દોરડાને વળ દેવાનું લાકડાનું ઓજાર; આઠવું; ચકરડી.

અડાક, સ્ત્રી. નાડી.

અડાઈ, સ્ત્રી. જુઓ. અઢાઈ.

અડીંગણુ, ન. અઢીંગવાની વસ્તુ; તકીઓ.

અડીંગવું, સ. ક્રિ. શરીરને આરામ મળે તેમ ટેકો લઈને બેસવું, ઉભા રહેવું કે સુવું.

અડોકી, સ્ત્રી, ગોળની કડાઈમાં ભાફેલું આદુ.

અડ, સ્ત્રી. આડાઈ; આગ્રહ; હઠ. (૨) આંટ. (૩) અ. પાસે; નજીક.

અડક, સ્ત્રી. અટક; ઉપનામ.

અડકણુ, ન. (અડવું = ઉભા રહી જવું.) ચાંપ; ટેસ. (૨) વિ. અટકી પડે એવું. (પ્રાણી).

અડકથા, જુઓ આડકથા; ઉખાણા.

અડકવું, અ. ક્રિ. કોઈ પણ વસ્તુને સ્પર્શ કરવો તે; અડવું; મેળાપ થવો. (૨) હાથમાં લેવું-છોડવું. (૩) મારવું.

અડકાડવું, સ. ક્રિ. અડકે તેમ કરવું; સ્પર્શ કરવો; લગાડવું. (લા.) મારવું. (૨) બંધ કરવું; વાસવું; ઢાંકવું; દેવું.

અડકામણુ, ન. અટકાવ. (૨) સાંકળ; ઉલાળો.

અડકાવ, પુ. સ્ત્રીને ઋતુ આવવો તે.

અડકાવું, અ. ક્રિ. બંધ થવું; બંધ કરવું (૨) અડકવાથી અશુદ્ધ થવું. (૩) સ્ત્રીઓને અટકાવ આવવો.

અડકોદડકો, પુ. છોકરાંની એક રમત. પોંચા ઉભા રહે તેમ જમીન ઉપર આંગળીઓ ટેકવી, છોકરાં તેની ઉપર ટકોર મારતાં મારતાં પોંચાને ચપટ બેસારે છે અને રમે છે.

અડખેપડખે, અ. આસપાસ; આગળ પાછળ. અડખેપડખે જોવું કે તપાસવું=પોતાની આગળ પાછળની સ્થિતિથી વાકેફગાર રહેવું; સાવધાન રહેવું.

અડગ, વિ. ડગે નહિ એવું; દૃઢ (૨) નિર્ભય; હીંમતવાન.

અડઘી, સ્ત્રી. હેડકી; ઓડકાર.

અડઘો, પુ. ભોગળ; અડગરો; આગળો.

અડચણ, સ્ત્રી. હરકત; નડતર; રોકાણ. (૨) ગભરાટ. (૩) વાંધો. (૪) અટકાવ. અડચણ આવવી=અટકાવ આવવો.

અડછતું, વિ. અર્ધુંપરધું જણાતું એવું હોય તેવું.

અડણુ, ન. અટકાવ થાય એવી વસ્તુ. (૨) વિ. અટકી પડનારૂં. (૩) ચાંપ; ઉલાળો; ટેસ. (૪) ન. ગાય ભેંસના દૂધ ભરાયેલો આંચળવાળો મોટો અવયવ; આઉ.

અડતલું, વિ. આડે આવી રહેલું હોય તે; ઓઠું. (૨) ઠરડું.

અડતલું, ન આનાકાની; ફાંફાં. (૨) આશરો; ઓથ. (૩) ખૂણો.

અડતલો, પુ. આશરો; ઓથ. (૨) સુમાર; અટકળ.

અડતાળીશ, વિ. ચાળીશ ને આઠની સંખ્યા; ૪૮.

અડતાળો, પુ. સંવત ૧૮૪૮ માં પડેલો મોટો દુકાળ. (૨) ગોળના લેખની એક રીતનું નામ. ૪૮ શેરે મણ ગણાય તે અડતાળો તોલ કહેવાય.

અડત્રીશ, વિ. ત્રીશ ને આઠની સંખ્યા; ૩૮.

અડથલ, વિ. કામ કરવાથી હઠે નહિ તેવું; ખડતલ; જબરૂં. (૨) કઠાવર; ઘડાએલું.

અડથલો, પુ. મોટો અડચણ; રોકાણ. (૨) ભીંત; ખૂણો. (૩) કોઈ વસ્તુની આડ; ફાંસ.

અડદ, પુ. (प्रा. उड्डिदो=અડદ.) એક જાતનું કઠોળ; દ્વિદલ ધાન્ય; મગ કરતાં જરા મોટા અને કાળા દાણાનું કઠોળ. અડદ મગ ભરડવા=ગમે તેમ અવિચાર્યું બોલવું. અડદ છાટવા=ભૂતપ્રેત કાઢી મૂકવાં. અડદ દેખાડવા=નસાડી મૂકવાની પેરવી કરવી.

અડદાવો, પુ. (हिं.) ઘઉં તથા જુવારનો લોટ પાણીમાં બાંધી ઘોડાને ખવાડે છે તે. અડદાવો કાઢવો=હેરાન કરવો. અડદાવો ભરડવો=વગર વિચારે બોલવું.

અડદાળું. વિ. અડદનું; જેમાં અડદનો ઉપયોગ કરાએલો હોય તેવું.

અડદાળો, પુ. છુંદાયાથી નરમ થઈ મળી જવું તે. (૨) ખૂબ માર પડવાથી હાડકાંપાંસળાં નરમ થઈ જવાં તે; શક્તિ ઉપરાન્ત કામ કરવાથી થાકી જવું તે; સંપૂર્ણ કચરાઇ જવું તે. અડદાવો.

અડદીઆલાડુ, પુ. અડદના લોટમાં વસાણાં મેળવીને બનાવેલા લાડુ; અડદનો પાક.

અડદીઉં, ન. અડદનું ખીરૂં.

અડદીઉં, વિ. અડદનું; અડદના જેવું; અડદીઓ પથ્થર=ભુખરા રંગનો પત્થર.

અડધ, વિ. (सं. अर्द्ध=અડધું. ઉપરથી) અરધું.

અડધી, સ્ત્રી. તાંબાનો એક નાનો ચલણી સિક્કો; પાઈ; પૈ. (એક આનાનો બારમો ભાગ.) પૈને ઠેકાણે 'અડધી' એમ મુંબઇમાં બોલાય છે.

અડધીઉં, ન કોઈ પણ મોટી વસ્તુનો અડધો ભાગ તે. (૨) બહુ મોટું નહિ તેમ બહુ નાનું પણ નહિ એવું પવાલું; પાલી. (૩) મોટી પટ્ટીની ચુડીથી અડધી પટ્ટીની નાની ચૂડી.

અડધું, વિ. (सं. अर्द्ध=અરધું.) એકના બે ભાગ કર્યા હોય તેમાંનો બે એકેક ભાગ તે; એકના બે સરખા ભાગમાંનું પ્રત્યે. અડધે મૂકવું=અધવચ

વજ દેવું. અડધાબડધા થઈ જવું=કમળાથી ગાંડા ઘેલા થઇ જવું. અડધે સુડને કામ કરવું=તુરત કામ કરવું. અડધું મૂકી આખાને ન ધાવું=જે મળ્યું હોય તેમાં સંતોષ લેવો. અડધું થઈ જવું=સુકાઈ જવું.

અડધુંપડધું, વિ. લગભગ અડધું.

અડધો, પુ. રૂપીઆથી અડધી કીંમતનો રૂપાનો ચલણી સિક્કો.

અડધોઅડધ, વિ. બરાબર અડધું; એકના બે સમાન ભાગ પાડેલા હોય તેનું

અડતું. વિ. પાસેનું; જરૂરનું; અડીઓપડીનું. [(૨) ખંત; ઉદ્યોગ

અડપ, સ્રી. નિશ્ચય; પક્કો વિચાર.

અડપજડપ, સ્રી. તાત્કાલિક ચોટ; નિશ્ચયાત્મક હઠી.

અડપલું, ન. અટકચાળું. (૨) વિ. અટકચાળું; ઉછાંછળું. અડપલું કરવું=ચીડવવું. (૩) ચાલાક. [હઠથી મચ્યા રહેવું.

અડપવું, અ. ક્રિ. વળગ્યા રહેવું;

અડફેટ, સ્રી (સં. आस्फालन.) ધક્કો; ઝપટ; આંચકો; અથડામણ. એકના જવાના વેગનો બીજાને સહેજસાજ ધક્કો લાગે તે. અડફેટમાં આવવું=અણધાર્યો ધક્કો લાગી જવો. (૨) અસર થઈ જવી. [ઉપલક.

અડફાઉ, વિ. ફાલતુ; અલફાઉ;

અડબાઉ, વિ. ફાલતુ; અલફાઉ;

અડબડીઉં, ન. લથડીઉં; ગોથું. અડબડીઉં આવવું=ચકરી આવવી. અડબડીઉં ખાવું=ભૂલ ખાવી

અડબંગ, વિ. મૂર્ખ; અડાણી; હઠીલું; કહીએ કંઇ અને કરે કંઇ તેવું; ભય રીત કે વિચાર રાખ્યા વગર કામ કરે એવું.

અડબોથ, સ્રી. (અડ=ચપટ-સામું+બોથ=બૂટ=કાનની નીચલી અણી.) કાન ઉપરની થાપટ; તમાચો; અડબોથનો ઉધારો યો=પ્રસંગે જે કાર્ય કરવાનું હોય તે તેજ પ્રસંગે કરવું. (૨) તૈયાર હોય તો આપીજ દેવું. (૩) વિ. નહિ સમજણું; બોથડ.

અડવડવું, અ. ક્રિ. અડ=આડું+વગવું=ફરવું-ચાલવું. ઉપરથી.) રખડવું. (૨) ગોથું ખાવું.

અડવાણું, વિ. પગરખાં રહિત; ઉઘાડું. (અડવાણું એટલે જોડા વગરનું અને અડવું એટલે શણગાર વગરનું)

અડવાળવું, સ. ક્રિ. મેળવવું; ઘુંટવું. (૨) ફીંદવું; ચુંથી નાંખવું.

અડવું, વિ શણગાર રહિત; ઉઘાડું.

અડવી, ના. (હિં) એક ચીકણું મૂળીઉં. જુઓ અળવી.

અડવું, અ. ક્રિ. અડાવું; સ્પર્શ કરવો. (૨) મંડયા રહેવું; લાગુ પડવું. (૩) સ્પર્શ કરીને રહેવું. (૪) અટકવું.

અડવો, પુ. વાણીઓ. (બનાઈમાં) (૨) વિ. બોડો; ખાલી.

અડસટો, પુ. શુમાર; આશરો; અટકળથી મળતું તે. (૨) અડસટો કાઢવો=અંદાજ કાઢવો.

અડસઠ (અડસેઠ),વિ.(સં. अष्ट=આઠ+षष्टि=સાઠ.)સાઠ ને આઠની સંખ્યા; ૬૮. અડસેઠ તીર્થ કરવાં=આર્યાવર્તમાં જે ૬૮ તીર્થનાં સ્થાન છે યાત્રા કરવી.

અડસર, સ્ત્રી. (આડુ=લંબાઇની સમાંતર+સં० सर्=જવું.) લંબાઈની સમાંતર આડું મૂકવામાં આવતું લાકડું; મોભ. (૨) ધરતી પહોળાઇ જેટલો પર સાળથી નાનો ખંડ; લંબાઇની સમાતર નીકળતી પહોળાઇ.

અડંગો, અડિંગો, પુ. કામ થયા વગર ઉઠવું જ નહિ એવો આગ્રહ લઇ બેસવું તે; ધામો. (૨) કુસ્તીમાં એક તરેહનો પટ્ટાનો દાવ. અડંગો નાખવો =ધામો નાંખવો. (૩) લાંઘવા બેસવું.

અડંબી, સ્ત્રી. મગરરી.

અડા, સ્ત્રી. (અડવું=સ્પર્શ કરવો-ટેકવવું. ઉ.) ટેકે આશ્રય.

અડાઅડી, સ્ત્રી. (અડવું=સ્પર્શ કરવો.) એક બીજાને અડકવું તે. (૨) સ્પર્ધા કરવી. (૩) જોડાજોડ. (૪) અણીનો-ઓપડીનો વખત.

અડાઉ, વિ. આડ=આડે માર્ગે+ઉ =ઊગેલું.) વગર વાવ્યે આડે માર્ગે ગમે તેમ ઉગેલું એવું.

અડાડવું, સ. ક્રિ. અડકાડવું; લગાડવું; સ્પર્શ કરવો. (૨) ઠપકો દેવો; ધમકાવવું.

અડાણી, વિ. (અ=નહિ+दक्ष=ડાહ્યું.) નહિ ડાહ્યું; અણસમજુ; હઠીલું.(૨)(फा. અ+દાહન=ડાહ્યું.)અ-સભ્ય; અનાડી; બેરફૂફ.

અડાણીઉં, વિ. ધરાણીઉં; ગીરો મૂકેલું (ખેતર).

અડાણો, પુ. એક રાગનું નામ.

અડાબીડ, વિ. ((સં. आ=અતિ+भि=ભય લાગવો.) ભય ઊપજાવે એવું મોટું; જબરૂં; મજબુત. (૨) જેમાં ખોડ ખાંપણ નીકળે નહિ એવું.

અડાગી, અડાળી, સ્ત્રી. ભીંતની સાથે જે પાટીઆં જડવામાં આવે છે તે, (૨) પાટીઆની વધારાની ભીંત.

અડાયાં, ન. બ. વ. રસ્તામાં, કે જંગલમાં પડીને સુકાઇ ગએલા ગાય ભેંસના પોદળા. (થાપેલાં નહિ પણ એની મેળે જ છાણનાં પોદ્યાં સુકાઇ જઈને બનેલાં છાણાં. હોમની કેટલીક ક્રિયાઓમાં એ વપરાય છે.)

અડાર, વિ. (સં. अष्टादश. ઉ.) દસને આઠ; જુઓ અઢાર.

અડાલી, સ્ત્રી. લાકડાની થાળી-કથરોટ.

અડાવવું, સ.ક્રિ. અતિશય ખાવું; ચાંપીને જમવું. (૨) બળતું ઓકલી દેવું. (૩) નીડરપણે (ખોટું) કહેવું. (૪) દમ ભરાવવો. (૫) ઝટ દઇને ઠોકી દેવું. (૬) સંગ કરવો. (૭) ગમે તે રીતે દાખલ કરી દેવું. (૮) ન કહેવાની વાત કહી દેવી.

અડાસીઆં, ન બ. વ. સ્ત્રીઓનું એક જાતનું પગનું ઘરેણું. (અઠાસીઆં)

અડાસે, અ. નજીક. (૨) પડછાયે.

અડાળપડાળ, ન. છાપરાના મોભની બન્ને બાજુના ભાગો; છાપરાના બે ઢાળ. (છાપરાનો આગલો ભાગ તે અડાળ અને પાછલો ભાગ તે પડાળ)

અડાળી, સ્ત્રી. પછીતને ઠેકાણે માત્ર એક જ ભીંત કરીને બનાવેલી છાપરી; ઘરના આગલા ભાગમા એક ભીંત અને ઓટલા ઉપર છાપરું નાંખીને બનાવેલી છુટી ઓશરી. મકાનના આગલા ભાગની ઓશરી તે અડાળી અને પાછલા ભાગની તે પડાળી કહેવાય છે.)

અડી, સ્ત્રી. જેની અંદર ખોદીને ભાત પાડેલી હોય એવું એક ઓજાર; એડી. (૨) (હડી) દોટ; ઉતાવળે દોડી જવું તે.

અડી, વિ. (અડવું ઉ.)અડી પડાય એવી (વેળા); બહુજ અગત્યની. (૨) (અઢી) બે ને અર્ધું; રા. [રમત.

અડીઅડી, સ્ત્રી. છોકરાંની એક

અડીઅલ, વિ. (અડવું=અડકવું. ઉ.) અડી જાય એવું; હઠીલું. (૨) છાતીવાળું. (૩)હોશિઆર; બાહોશ; ખડતલ. (૪) ઘુસણીઉં.

અડીઉં, ન. જુઓ અડી;એડી.

અડીઉંદડીઉં, ન. છોકરાંની એક રમત; દડીનો ઘોડો. [ડીઅલ.

અડીએલ, (અડિયેલ), જુઓ અ-

અડીઓપટી, સ્ત્રી. અટકી પડા ય એવો વખત; ખરેખરી જરૂરિઆત.

અડીજડીને, અ. મંડ્યા રહીને.

અડીજવું, અ. ક્રિ. દાખલ થઈ જવું; ગોઠવાઈ જવું; ઘુસી જવું. (૨) અટકી પડવું. [(૨) એક રમત.

અડીઓદડીઓ, પુ. ઠપકાનો માર.

અડીટ, વિ. (અ=નહિ+ડીઠું) ડીઠું ન દેખાય તેવું;નિર્મૂળ;જેનું નામ નિશાને ન રહે એવું. (૨) (અ+ડીઠ.) નહિ દેખાય એવું કરવું તે. એનું અડીઠ કર= એને જે લેણું હોય તે આપીને દૂર કર.

અડીદડી, સ્ત્રી. છોકરાંની દડીની એક રમત.

અડીપડવું, અ. ક્રિ. અટકી પડવું; રહી જવું. (૨) ઘુસી જવું. (૩) ઉડી પડવું; અથડાઈ પડવું.

અડીવેળા, સ્ત્રી. અણીનો વખત; અમુક વગર અટકી પડાય એવો વખત.

અડીશેરી, સ્ત્રી. અઢીશેરનું માપ કે વજન.

અડુકદડુક, વિ. એક વાર આમ અને એક વાર તેમ થવું તે; આમ તેમ ગબડવું કે ફરવું તે; ફૂદવું; ઉછળવું.

અડુકદડુકીઉં, વિ. અહીંથી તહીં અને તહીંથી અહીં દોડનારું; ગડબડીઉં; બેઉ પક્ષમાં જવું આવવું હોય તેવું. અડુકદડુકીઓ=એક વાર આ પક્ષમા અને બીજીવાર સામા પક્ષમાં જનાર વધારાનો ભેરુ.

અડુડાટ, હડુડાટ, પુ.દોડવાળો ઘસારો; દડીબંધ ઘસારો;ઘસારો બતાવ-

નારો અવાજ, આંધળીઆ કરીને ધસી જવું અહુડુડુ=ધસારો કે પ્રયાણ સૂચવનાર એક ઉચ્ચારણ

અડુસી, સ્ત્રી જુઓ અરડુસી

અડેકડે, અ સરભર (૨) વિ શક્તિ સાચવી રાખી હોય તેવું [કદાપિ

અડેખડે અ રડ્યું ખડ્યું કવચિત,

અડો (હડો) પુ ગાડાનો આગળો ભાગ, ગાડાની ઉધોના આગલા છેડાની નીચે જે પાટા જેવું રાખવામાં આવે છે તે

અડોઅડ, અ એક બીજાને અડી રહ્યું હોય તેમ, લગોલગ, નજીક, જોડાજોડ

અડોલ, વિ. (સં. अ=નહિ+ दुल्=ઝુલવું) ન હાલે એવું સ્થિર.

અડોથી સ્ત્રી દોર, રાશ, નેતરૂ વગેરેને છેડે જે નાનો લાકડાનો કકડો-મોઇ બાંધવામાં આવે છે તે, માકડી

અડોસપડોસ, પુ (સં. आवासप्रतिवास. ઉ) ઘરની આસપાસનો જે સબંધ તે

અડોસીપડોસી, (આડોસીપાડોસી), ન (સં आ=નજીક + वासी=રહેનાર+प्रति=આગે ને वासी=રહેનાર) પોતાના ઘરની આસપાસ અને સામે જે લોક રહેતા હોય તે

અડોળ વિ (અ=નહિ+ડોળ=ઘાટ, આકાર ઉ) ડોળ વગરનું બેડોળ

અડોળકાટલું, ન કંઈપણ ઘાટ વગરનો પદાર્થનો કકડો, ઇટાળો (૨) વિ કશા પણ કામમાં ન આવે એવું, જેની ઉપરની આકૃતિ કે ઘાટ પ્રસાઇ ગએલા હોય એવું [એના ઘર.

અડ્ડા, ન બ વ. મથુરાના ચોબા-

અડ્ડો, પુ (હિં) પાળેલાં જનાવરોને બેસવાની જગા (૨) મજુર તથા ગાડીઓને એકઠા થવાની જગા

અઢ્યુ, વિ અગત્યનું, કર્યા વિના ચાલે નહિ તેવું, જરૂરનું

અડ્યુંખડ્યું, અ કવચિત, કદાપિ. (૨) વિ વાગ્યુંતૂટ્યું ખૂણેખાંચરે ક્યાંય પડી રહેલું હોય એવું [સંપૂર્ણ.

અઢળ, વિ બહુ સારો, આબાદ,

અઢવણુ વિ પગે ઉઘાડું

અઢળ. વિ ઢળી જાય નહિ એવું, ખસી પડે નહિ એવું, સ્થાયી

અઢળક, વિ. પુષ્કળ, બહુ અઢળક ધન=પુષ્કળ ધન

અઢાર, ત્રિ (સં) દશ ને આઠની સખ્યા ૧૮ અઢાર ભાર વનસ્પતિ=દરેક જાતની વનસ્પતિ (સંસ્કૃત સાહિત્યમા ૧૮ ની સખ્યા બહુ દેખાય છે) અઢાર અઢારે વાંકા=દરેક બાબતમાં વાંકુ અને ઉલટું બોલનાર (૨) દોષથી ભરપૂર [મોકલવા.

અઢાવવું, સ ક્રિ ઢોરોને ચરવા

અઢી જુઓ અડી, ૨॥

અઢેલવું, અ ક્રિ અઢીંગવું, આધાર લેવો, ટેકાઇને ઉભા રહેવું કે બેસવું

અણ, અ. (સ अ-अन्=નકારવાચક ઉપસર્ગ.) નિષેધ અને નકાર બતાવનારો શબ્દની પૂર્વે આવનારો ઉપસર્ગ. [અધિકાર.

અણઅધિકાર, પુ. (સ) નહિ

અણુઅધિકારી, પુ. (સં.अनधिकारिन्.) નહિ અધિકારી તે; જેને સત્તા આપેલી ન હોય તે. (૨) અમુક કાર્ય કરવાની જેનામાં યોગ્યતા ન હોય તે.

અણુઆવડ, સ્ત્રી. નહિ આવડવાપણું તે. (૨) વિ. કારીગરી નહિ જાણનાર.

અણુઊણુ, વિ. (અણ+ઊણ=ઓછું.) ઓછું નહિ એવું; પૂર્ણ.

અણુઋણી, વિ. (સં. अनृणी ઉપરથી) ઋણ-દેવા વગરનું; જેને માથે દેવું નહિ એવું.

અણુકમાઉ, વિ. હીનકમાઉ; નવરું; ધંધા વગરનું.

અણુકસબી, (અણકિસબી), વિ. (અણ=નહિ+કસબી=કારીગરી વાળું.) કસબ નહિ જાણનાર; યુક્તિ કે આવડત વગરનું.

અણુકહ્યાગરું, વિ. કહ્યામાં ન હોય [એવું; હઠીલું.

અણુકી, જુઓ અણુથી.

અણુકૂટ(કોટ), પુ. સં. अन्न=અનાજ+कोष्ट=કોઠાર.) રાંધેલા અન્નનો ઢગલો; મહા પ્રસાદી. નવા વર્ષને દિવસે દેવની આગળ જે મહાપ્રસાદ ધરવામાં આવે છે તે.

અણુખલ, સ્ત્રી. મનમાં કંઇ કંઈ ખુંચ્યા કરતું તે; કંઇ કંઇ કાળજી થયા કરે તે. (૨) અપ્રીતિ; કંટાળો; નડતર; આડખીલી.

અણુખૂટ, વિ. ખૂટે નહિ એવું; અસંખ્ય; બેશુમાર. [અખૂટ.

અણુખૂટયું, વિ. નહિ ખૂટેલું;

અણુગણુ, વિ. સં. अ=નહિ+गण्=ગણવું.) અગણિત; ઘણું; અસંખ્ય. [નાપસંદ.

અણુગમતું, વિ. નહિ ગમતું તે;

અણુગમતું, ક્રિ. (અણ=નહિ+ગમવું=ગોઠવું; રૂચવું) નહિ ગમવું; નહિ ગોઠવું.

અણુગમો, પુ. નહિ ગમવું તે; ચેન નહિ પડવું તે; મન ખિન્ન રહે અને ચેન પડે નહિ તે. અણગમો થવો=મનને નહિ ગોઠવું.

અણુગળ, વિ. (સં. अ=નહિ +गल=ગળેલું.) ગાળેલું નહિ તે.

અણુગાર, વિ.+(સં.अन्=અણુ+आगार=ઘર.) ઘર વગરનું; રખડતું. (૨) પુ. સાધુ; યતિ (૩) ધણુઆર; નિયમ.

ઑણુગોક,(ખ), ન. સ્ત્રીઓનું એક વ્રત; કાર્તિક, શ્રાવણ કે ભાદરવા મહીનામાં કોરું ખાઈને રહે છે તે વ્રત.

અણુગોખ્યું, વિ. નહિ ગોખેલું.

અણુઘટતું, વિ. (સં. अघटित. ઉપરથી) ઘટતું નહિ તેવું; અયોગ્ય.

અણુઘડ, વિ. (અણ=નહિ+ઘડ=ઘડાએલું.) સારી રીતે ઘડેલું નહિ એવું (લાકડું); રૂડી રીતે કેળવાએલું નહિ તેવું (મનુષ્ય); જંગલી.

અણુઘડયું, વિ. નહિ ઘડેલું; જંગલી. (૨) બીન અનુભવી; નહિ ઘડાએલું. [વેલું-

અણુચવ્યું, વિ. કોઇએ નહિ વર્ણ-

અણુચાલ, સ્ત્રી. અચાવ; ઓપટી;

(૨) અટકાવવાનો વખત. [ચાલે.

અણચાલે, અ. ન. ફટકે; વગર

અણચિત્ત, વિ. (સં. अ=નહિ+ चित्त=મન.) ધ્યાન નહિ તેવું; ચિત્ત નહિ દીધેલું હોય તેવું.

અણચિંતવ્યું, વિ. (સં. अ=નહિ+चिन्त्=વિચારકરવો.) એકાએક; નહિ ધારેલું. [એક.

અણચિંતું-વ્યું, વિ.ઓચીંતું;એકા-

અણચી, સ્ત્રી. વાંકું બોલવું તે; રમતાં રમતાં ખોટી યુક્તિ કરવી ને ફરી જવું તે.

અણછ, સ્ત્રી. સં. अनीच्छा= નહિ ઇચ્છા તે.) નાખુશી; અસંતોષ. (૨) ખો. (૩) હેવા; ટેવ.

અણછત, જુઓ અછત.

અણછતું, વિ. પ્રકટ નહિ તે;છાનું; ઢાંકેલું; ગુપ્ત (૨) ન હોવું તે; અછત.

અણછીઉં, ન.તુચ્છકાર;અણગમાના બોલ તથા ચાળા કરવા તે;છણકા.[ચાલે.

અણછૂટકે, અ. ન છૂટકે; વગર

અણછો, પુ. પડછાયો; છાંયો.

અણજાણ, વિ. (સં. अ=નહિ +ज्ञा=જાણવું.) જેને જાણ નથી તે; મૂર્ખ. [નહિ તે; અજ્ઞાનતા.

અણજાણપણું, ન. જાણવાપણું

અણજુગતું,વિ (સં.अयुक्त ઉ.) યુક્ત નહિ તે; અયોગ્ય; અઘટિત.

અણટેવાએલું,વિ. નહિ ટેવાએલું; ટેવ વગરનું. [તેડા વગરનું.

અણતેડ્યું, વિ. વગર તેડાવેલું;

અણતોળ્યું, વિ.(સં. अ=નહિ +तुल्=તોળવું.) તોળ્યા વગરનું.

અણદીઠ-ઠું,વિ.(સં.अदृष्ट=નહિ દીઠેલું.) નહિ દીઠેલું: કોઇ દહાડો ન દીઠું હોય તેવું.

અણદોહ્યું, વિ. દોહ્યા વગરનું.

અણધાર્યું, વિ. (સં. अ=નહિ+ धृ=ધારવું.) નહિ ધારેલું; એકાએક બનેલું.

અણનામી, વિ. નનામી; નામ વગરનું. (૨) અપ્રસિદ્ધ. (૩) નામ જેને નથી એવું; પ્રશ્ન. (૪) ઠાઠડી.

અણપીછ્યું, વિ. નહિ પીછેલું; નહિ જાણેલું.

અણફોડ, વિ. નહિ ફોડેલું; અ-ખંડ; ભાગેલું નહિ એવું.

અણબનાવ, પુ. બનાવ નહિ તે; સલાહ સંપ નહિ તે; દીલ જુદાં હોય તે. (૨) કજીઓ; વાંધો. અણબનાવ થવો =નહિ ગોઠવું આવવું.

અણબુધ, વિ. અજ્ઞાન; નાદાન.

અણબોટ, વિ. =(સં. अ=નહિ +भुज्=જમવું.ઉ.भुक्त)બોટ્યા વગરનું.

અણબોલાવ્યું, વિ. નહિ બોલા-વેલું; બોલાવ્યા વગરનું; અનામંત્રિત. (૨) વગર છેડ્યું; નહિ વતાવ્યું.

અણબોલ્યું,(વિ.સં.अ+ब्रु=બો-લવું.ઉ.) નહિ બોલેલું મુંગું; મૌન.

અણશોગાઉં,વિ. બીન માહીતગાર; અજાણ્યું.

અણમનું, વિ. નહિ મનવાળું; મન વગરનું; મન-પ્રીત-પ્રેમ-અનુરાગ વગરનું. [અળખામણું.

અણમાનીતું, વિ. નહિ માનીતું;

અણમાપ, વિ. નહિ માપેલું; માપ થાય નહિ એવું; અમાપ.

અણમાહીતગાર, વિ. (ફા.) માહીતી વગરનું;અજાણ્યું. [તે; અજ્ઞાનતા.

અણમાહીતી, સ્ત્રી. માહીતી નહિ

અણમિલ, વિ.ન મળે એવું;કિંમતી.

અણમૂલ, (મોલ), વિ. (સં.अ= નહિ+मूल्य=કિંમત.)જેનું મૂલ થાય નહિ એવું; મોંઘું.

અણરાગ, પુ. (સં) રાગ નહિ તે; ઐક્ય નહિ તે; અણબનાવ; અપ્રીતિ.

અણરૂપ, વિ. રૂપ નહિ તે; જેને કશું રૂપ કે આકાર નથી એવું; બ્રહ્મ.

અણલિંગ, 'સં.अ=નહિ+लिंग =ચિહ્ન) લિંગ રહિત; શરીર વગરનું.

અણલિંગી, વિ. વિદેહી; જેને લિંગ-શરીર નથી તે.

અણવટ, પુ. સ્ત્રીઓને પગને અંગુઠે પહેરવાનું ઘુઘરીઓવાળું રૂપાનું એક ઘરેણું [સાથે રહેનાર.

અણવર, પુ. વર અથવા કન્યાની

અણવરી, સ્ત્રી. કન્યાની સાથે જનારી તેની નાની બેન કે બેનપણી.

અણવરીઉં, ન. અણવર તરીકે વર કે કન્યાની સાથે જનાર.

અણવાકેફ, વિ. અજાણ; જેને માહીતી ન હોય તેવું. [અજ્ઞાની.

અણવાકેફગાર, વિ. અજાણ્યું;

અણવાકેફગારી, સ્ત્રી. નહિ જાણવાપણું; અજાણપણું.

અણવિચાર્યું, વિ. વિચાર કરેલો હોય નહિ તેવું; સાહસિક;ઉતાવળીઉં.

અણવિશ્વાસ, પુ.(સં.अ=નહિ+ विश्वास=ભરોસો.) વિશ્વાસ નહિ તે; ખાતરી નહિ તે.

અણવિંધ્યું, (સં. अ=નહિ+ व्यध्=વીંધવું.) નહિ વીંધેલું;(૨) નહિ પરોવાએલું; શિખાઉ. (૩) નવું; કોરું; નહિ વપરાએલું.

અણશીઉં, ન. ચોમાસામાં થતું એક નાનું પાતળું ને લાંબું જીવડું.

અણસખડી, સ્ત્રી.અજીઠું નહિ તે; ફરાળ; કાચું કોરું; પાણીથી રાંધેલી રસોઇ સિવાયના ખાવાના પદાર્થો (રાંધેલા નહિ પણ ઘીમાં તળેલા ખાવાના પદાર્થો.)

અણસણ, ન. (સં. अन्=નહિ +अशन=ખાવું=अनशन.) ઉપવાસ કરવા તે. (૨)વિ.ઉપવાસ કરવાનું વ્રત.

અણસમજ, સ્ત્રી. (अ=નહિ+ सम् ઉપસર્ગ+ज्ञा=જાણવું.) સમજ નહિ તે.

અણસમજણું, વિ.નહિ સમજણું; અક્કલ વગરનું;બાળક જેવું.[નાદાન;બેવકુફ.

અણસમજુ, વિ. અણસમજણું;

અણસરજ્યું, વિ. (સં. (अ=

નહિ+સૃજ્=સરજવુ.) નહિ સરજાએલુ, નહિ પેદા થએલુ (૨) અણધાર્યું

અણુસારો, (પુ. આ ઈશારહ =ઇસારત) જરાક આખ ફેરવી કોઇને કઇ સમજાવવુ-ચેતવવુ તે, ઇસારો, સકેત થી જણાવવુ તે

અણહુતુ, વિ (સં अनु+भू-भव=થવુ-હોવુ) ન હોય એવુ, અણછતુ

અણાવવુ, સ ક્રિ પ્રે મ ગાવવુ કોઇની પાસે લવરાવવુ

અણિમા સ્ત્રી (સ) યોગશાસ્ત્રની આઠ સિદ્ધિઓમાની એક સિદ્ધિ, સૂક્ષ્મ સ્વરૂપ લેવાની શક્તિ

અણી, સ્ત્રી (સ) લાંબી વસ્તુનો ઝીણો અગ્ર ભાગ, ગોળ ધારવાળો છેડો, આર (૨) સકટ કે મુશ્કેલીનો વખત (૩) ટોચ શિખર, શૃગ, અગ્ર (૪) કિનારી, અવધિ, અત અણી ચૂકવવી=મારીક વખતને સભાળી લેવો અણી સાચવવી=મુશ્કેલીને વખતે મદદ કરવી

અણીઆળુ, વિ અણી કાઢેલી હોય એવુ, અણીદાર

અણીદડો પુ છોકરાની એક રમત

અણીદાર, વિ અણીવાળુ

અણીવાળુ, વિ અણીદાર, તીક્ષ્ણ અગ્રવાળુ

અણીશુદ્ધ વિ જેની અણી પણ ખડિત ન થઈ હોય તેવુ; અખડ, આખુ (૨) સહીસલામત

અણીસુ, ન એક જાતનું ભી. વસાણુ.

અણુ, પુ (સં.)રજ, કણ અતિ અલ્પ કણી (૨) એક જાતનુ ધાન્ય, ઞ

અણુઅણુ વિ અરધાણુ ઉઘાડુ

અણુણુ, ન (સં) અણુથી પણ નાનું તે ઝીણામા ઝીણો પરમાણુ

અણુજો, જુઓ અણોજે

અણુતા, સ્ત્રી (સ) અણુપણુ (૨) અતિ સૂક્ષ્મતા

અણુદિન, અ. (સ. अनुदिन =નિત્ય) હમેશ, રોજ રોજ

અણુમાત્ર, વિ (સં) જરા, કિંચિત્ (૨) થોડુ (૩) ક્ષણ પણ

અણુરેણુ સ્ત્રી (સ) અત્યંત ઝીણા રજકણો

અણુસમૂહ, પુ (સં)અણુઓનો સમૂહ પરમાણુઓનો જથ્થો

અણોજો, પુ કારીગર લોકોને કામકાજે નહિ જવાનો-રજાનો દિવસ

અણોદ્રી, સ્ત્રી દિવસ પર દિવસ ઓછુ ઓછુ ખાવાનું વ્રત (જૈન) (૨) વિ અનુદરી-નાના-નાજુક પેટવાળી

અતએવ અ (સ. अत +एव =ફક્ત) એટલા માટે, તેથી

અતટ, વિ. (સં अ=નહિ+तट =કિનારો) કિનારા વગરનું, જેને ઘાટ બાંધેલો ન હોય એવુ, ખુલ્લું, સપાટ

અતડાઈ, સ્ત્રી (इतरत्व=જુદાઇ ઉ) જુદઇ, અતડાપણુ, અલગ રહેવું તે (૨)તોર, મગરૂબી (૩) આડાઈ

અતડાપણું, ન. ભેળાવા નહિ રહેવું તે; જુદા રહેવાપણું.

અતડું, વિ. કોઇની સાથે ભેળાય નહિ એવું; અલગ રહેનારૂં. (૨) શોભનું દેખાય નહિ તેવું; વરવું.

અતથ્ય, વિ. (સં. અ=નહિ+તથ્ય=સાચું) જુઠું; અસત્ય; અઘિત. (૨) નહિ રૂચતું; નહિ ગમતું.

અતનુ, પુ.(સં. અ=નહિ+તનુ=શરીર.) કામદેવ.

અતાપ,વિ. (સં.અ+તપ=તાપ. તાપ વગરનું;ન તપે એવું [વિગરનું;બેશરમ.

અતમા, વિ. દરકાર વગરનું; પરવા

અતમી, વિ. તમા રહિત; બેદરકાર; લાજ વિનાનું. (૨) બદફાયેો; લોભીઓ.

અતરડી, સ્ત્રી. કાનસ; રેતી. (૨) (ઘા.) વિ. છોલી નાખનારી; ઘસાતું બોલનારી; અકારી.

અતરેડો, પુ. ખશ લોઢાનું બનાવેલું એક ઓજાર; મોટી કાનસ.

અતરંગ, વિ. જેમાં તરંગ-મોજાં ન આવતાં હોય એવું; સ્થિર;ઇચ્છાયદું (૨) અ. અંદર.

અતરાપતરી,અ.ઓચીંતું;ઓચાએક.

અતરાપી, વિ. (સં.અત્ર=અહીં +આપિ=વળી.) કોઇએક; ઘરનું નહિ તે; પારકું.

અતરે, અ. (સં. અત્ર=અહીં.) અહીં; આ સ્થળે.

અતર્કિત, (સં. અ+તર્કિત.) નહિ તર્ક કરાએલું; અણધાર્યું; ઓચીંતું.

અતર્ક્ય, વિ. (સં.અ+તર્ક્ય=તર્ક કરવા યોગ્ય.) તર્ક ન થઇ શકે એવું.

અતલ, વિ (સં. અ+તલ=તળીઉ) જુઓ અતળ.

અતલગ, વિ. નજીકનું; પાસેનું.

અતલસ, સ્ત્રી.(અ. અતૂલસ્ =ઢીલાપણ.) એક જાતનું રેશમી કાપડ.

અતલસ્પર્શ,વિ (સં. અતલ+સ્પર્શ=અડવું.) જેના તળીઆનો સ્પર્શ થઇ શકે નહિ એવું; જેનું માપ થાય નહિ એવું. (૨)ઉપરચોટીઉ; ઉપલક.

અતવસ્ર, ન. એક જાતનું પહાડી ઝાડ; અતિવિષ.

અતસી, સ્ત્રી. અળસી; અળસીનાં બી. (૨) શણનો છોડ.

અતળ, ન. (સં. અતલ.)સાત પાતાળમાંનું એક. (૨) વિ. ઉંડું; તળીઆ વગરનું.

અતળી, વિ.(સં.અ=નહિ+તુલ્ =તોળવું.) ન તોળાય કે ન માપ થાય એવું; અમાપ.

અતળીબળ, વિ. (સં.) જેની તુલના થાય નહિ એવા અત્યંત બળવાળું; બહુ જોરાવર. (૨) બહુ મોટું; ભારે.

અતળીબાળુ, વિ. બહુજ મોટું; વિશાળ. (૨) ભય ઉપજાવે એવું મોટું.

અતંગ, વિ. અ=નહિ+તંગ=ઘોડાની છાતીનો પટ્ટો.) તંગ રહિત. (૨) (તંગ =ટાઇટ.) ઢીલું; પોચું.

અતંત્ર, વિ. (સં. अ+तन्त्र=યુક્તિ.)યોજના વગરનું;તંત્ર ન હોય તેવું; બેકાયદે.

અતંદ્રિત, વિ (સં.अ+तंद्रित=આળસુ.) આળસ વગરનું; સાવધાન

અતઃ, અ. (સં. अतस्) એ માટે;તેથી; આથી કરીને.(૨)આ ઠેક ણેથી. (૩) આ વખતથી. (૪) હવે પછી.

અતઃપર, અ. (સં.अतः+पर =બીજું) હવે પછી; આયંદે.

અતાઇ, પુ.વિ. (આ.अता=બક્ષીસ+आई=વાળો.) બાહોશ ગવૈયો; બહુ સરસ ગાનાર-બજાવનાર; વગર ગુરૂએ પોતાની મેળે ગાતા બજાવતા શીખેલો માણસ.

અતાગ, વિ. જેનો પાર ન હોય તેવું; જેને તળીએ જઇ માપી શકાય નહિ એવું; ઉંડાણવાળું.

અતાર,પુ. (આ. અત્તર.)સુગંધી વેચનારો.

અતાર,વિ. (સ.अ+तार=તંતુ.) તાંતણો-તાર ન હોય તેવું; જેમાંથી તંતુ નીકળે નહિ તેવું (૨) અ. અત્યાર.

અતાલીક, પુ. (તુ.) અદબ શીખવનાર; શિક્ષક.

અતિ,વિ (સં.अत्=જવું.ઉપરથી) ઘણું; વધારે. (૨) અ.જોઇએ તેથી વધારે.

અતિઉષ્ણ, (સં.अति+उष्ण=ગરમ.) ઘણું ઉનું; ઉકળતું.

અતિકસ,-સા,વિ.બહુ જ કસાએલું; ઘડાએલું. (૨) ચાબુકને ન માને એવો (ઘોડો).

અતિકાય, વિ (સં अति+काय =શરીર.) મોટા અને ભારે શરીરવાળું; જાડું (માણસ પશુ વગેરે).

અતિકાળ,પુ.ઘણું મોડું થઇ જવું તે.

અતિકૃશ,વિ.(સં.अति+कृश्=સુકાવું.)બહુ જ દુબળું; સુખઇ ગએલું.

અતિકેસર, પુ.(સં.) એક જાતનું ઝાડ; કુંજડો.

અતિક્રમ, (સં. अति+क्रम्=જવું.) ઉલ્લંઘન; હદ બહાર જવું તે.(૨) હુમલો; ધસારો.

અતિક્રમણ, ન. (સં.) આગળ નીકળી જવું તે; કૂદી જવું તે. (૨) હલ્લો; હુમલો.

અતિક્રાંત, વિ. (સં.)હદ બહાર ગએલું; આગળ વધી ગયેલું; ચઢવક.

અતિગંડ, પુ. (સં.अति+गण्ड =ખુંધ.)સત્તાવીશ યોગમાંનો છટ્ટો યોગ.

અતિગંધ,પુ. (સં.अति+गन्ध =વાસ-સુગંધી)જેમાં ઉગ્ર કે બહુ જ સુગંધી હોય તેવું પુષ્પ;ચંપો. (૨) ગંધક. (૩) વિ. બહુજ વાસવાળું.

અતિગ્રહ, વિ (સં.अति+ग्रह ... જ્ઞાન.) અત્યંત દુર્ગ્રાહ્ય. (૨) બહુ ... જ્ઞાનવાળું.

અતિઘણું, વિ.(... =ઘણું.) બહુજ ઘ...

અતિચર, ન.(સં.) એક જાતનું

અતિજગતિ, સ્ત્રી (સં.) તેર અક્ષરનાં વૃત્તનો વર્ગ (પિંગળમાં).

અતિત, પુ (સં.अतिथि.ઉ.) સાધુ; વેરાગી બાવો. (૨) અતિથિ; યાત્રાળુ; પ્રવાસી.

અતિથિ, (સં. अत्=ફરવું. ઉ. अतिथि.) ફરતાં ફરતાં આવી ચઢેલો સિધુ; યાત્રાળુ; વટેમાર્ગુ; આગળ કદી નહિ આવેલો હોય એવો પરોણો; મહેમાન.

અતિથિપૂજન, ન.(સં.) અતિથિનો સત્કાર; પરોણાગત.

અતિથિસત્કાર, પુ. (સં) ઘર આગળ આવેલા અતિથિને આદર આપવો તે; પરોણાગત.

અતિદયાળુ, વિ. (સં) બહુજ દયાવાળું; કોઈનું જરાપણ દુઃખ જોઇને ગદ્ગદ્ થઇ થઈ જાય એવું.

અતિદેશ, પુ. (સં.) એક વસ્તુનો અર્થ તાણીતુસીને બીજી વસ્તુને લાગુ પાડવો તે.

અતિપાત, પુ. (સં.) છેક હદ પાર જવું તે; નાશ થવો તે. (૨) અતિક્રમ; ઉલ્લંઘન.(૩)અન્યાય; ઉત્પાત.

અતિપાતક, ન.(સં.)મોટું પાપ.

અતિપાતકી, વિ. (સં.अति+पातक+इन्=વાળો.)જેણે બહુ પાપ કરેલાં હોય એવું; મહાપાપી.

અતિપ્રિય, વિ.(સં. अति+प्रिय=વહાલું) જેની ઉપર અતિ સ્નેહ હોય તેવું. (૨) વ્હાલું; ગમતું.

અતિબળ, વિ.(સં. अति+बल=જોર.) અતિ બળવાન.

અતિબળા,સ્ત્રી.(સં.) એક જાતની વનસ્પતિ; નાગબળા; ગંગેડી. (૨) શ્રી રામને વિશ્વામિત્રે આપેલી એક અસ્ત્રવિદ્યા.

અતિમુક્તા, લતા), સ્ત્રી. (સં.) એક જાતનો વેલો;મધુમાધવી નામની વેલ.

અતિરથ, પુ.(સં.) મોટા રથમાં બેસીને યુદ્ધ કરનાર યોદ્ધો; મોટો શૂરવીર.

અતિરથી, વિ. (સં.) મોટી લશ્કરી ટુકડીનો નાયક; મોટો યોદ્ધો; મોટા રથમા બેસીને યુદ્ધ કરનાર.

અતિરિક્ત, વિ. (સં.) ઘણું; બહુજ; અતિ. (૨) શૂન્ય; ખાલી.(૩) શ્રેષ્ઠ. [શયતા.

અતિરિક્તતા. સ્ત્રી. સં.) અતિ-

અતિરેક, વિ. (સં.) બહુ; ઘણું; પુષ્કળ. [વાળું.

અતિરોમશ,વિ.(સં.) બહુવાસ-

અતિલાડ, ન. બહુજ લાડ લડાવવાં તે

અતિલોભ, પુ. (સં. अति+क्षुभ्=ક્ષોભ કરવો.) બહુજ લોભ કરવો તે.

અતિવાત, વિ. (સં.) બહુ પવનવાળું. (૨)જેની પ્રકૃતિ બહુજ વાયુવાળી હોય તે.

અતિવાદ, પુ (સં.) બહુ બોલવું તે; લાંબું ખરે સાર વગરનું બોલ બોલ કરવું તે. (૨) વિ. બહુ બોલું; વાચાળ.

અતિવાદી, વિ. (સં) બહુબોલું વાચાળ. (૨) તકરારી.

અતિવિખ,ન.એક જાતની ઔષધિ

અતિવૃષ્ટિ, સ્ત્રી. (સં.) અત્યંત વરસાદ થવો તે.

અતિવ્યાપ્તિ, સ્ત્રી. (સં.) વધારે બહોળા પ્રદેશને લાગુ પડે એવું જે લક્ષણ તે.

અતિશય, વિ. (સં. अति + शी=વધી જવું. ઉપરથી शय.) ઘણુંજ; પુષ્કળ.

અતિશયોક્તિ, સ્ત્રી. (સં.)હોય તેના કરતાં અતિશય વધારીને કહેવું તે. (૨) એક પ્રકારનો અલંકાર.

અતિશાણું, વિ. (अति=ઘણું +(म.) (शाणु=ડાહ્યું.) બહુ ડાહ્યું.

અતિશૂદ્ર, પુ. (સં.) શૂદ્રથી પણ ઉતરતી જાતઃ ભંગી; ચમાર.

અતિશે, વિ. અતિશય; બહુજ.

અતિશ્રમ, પુ. (સં.) બહુ મહેનત.

અતિસાર, પુ. (સં.अति=અ- ડુજ+सृ–सर्=સરવું.) બહુજ ઝાડા થયા કરે એવો રોગ; મરડો; સંગ્રહણી.

અતિસારઘ્ન, વિ. (સં.) અતિસારનો નાશ કરનારૂં.

અતિસ્તુતિ, સ્ત્રી. (સં.) અત્યંત વખાણ કરવા તે; ખુશામત.

અતિસ્નેહ,પુ.(સં.) ઘણો સ્નેહ.

અતિસ્વાર્થ, પુ. (સં.) બહુ સ્વાર્થ; એકલપેટાપણું.

અતિસ્વાર્થી, વિ.(સં.) અત્યંત સ્વાર્થવૃત્તિવાળું; એકલપેટું.

અતિહાસ્ય, વિ. બહુજ હસનારૂં; મશ્કરૂં. (૨) ના. બહુ હસવું તે; અટ્ટહાસ્ય.

અતીક્ષ્ણ, વિ. (સં. अ=નહિ +तीक्ष्ण=ધારવાળું.) ધાર વગરનું. (૨) તીખા સ્વભાવનું નહિ તે; સૌમ્ય.

અતીત, વિ. (સં. अति+इत =ગએલું इ=જવું. ઉપરથી.) વીતી ગએલું. (૨) છુટું પડી ગએલું; ક્રમમાંથી નીકળી ગએલું.

અતીત, પુ (સં. अतिथि.ઉ) એક સાધુ. જુઓ અતિત.

અતીતાણી, સ્ત્રી. વેરાગણ; બાવી;- અતીતની સ્ત્રી.

અતીન્દ્રિય, વિ. (સં. अति+ इन्द्रिय) ઇંદ્રિયોથી સમજાય નહિ એવું.

અતીવ, (સં. अति+इव.) અતિશય; બહુજ.

અતીશે, જુઓ અતિશય.

અતુલ, વિ. (સં.) જેની તુલના ન થાય એવું; અમાપ.

અતુલિત, જુઓ અતુલ.

અતુલ્ય, વિ. (સં. अ=નહિ+तुल्=તોળવું.) જેનું તોલ થાય નહિ એવું; અમાપ; અનુપમ.

અતૂટ, વિ. (સં. अ+त्रुट्=તૂટવું) તૂટેલું નહિ એવું; આખું; અભંગ.

અતૃપ્ત, વિ. (સં. अ=નહિ+तृप्त=ધરાએલું.) અસંતુષ્ટ; જેનું મન ધરાયું નથી એવું.

અતૃપ્તિ, (સં. अ=નહિ+तृप्ति=ધરાવાપણું.) નહિ ધરાવું તે; અસંતોષ.

અતોલ, વિ. (સં. अ+तुल्=તોળવું.) જેનું તોલ ન થાય એવું; અમાપ.

અત્તર, (સં. अत्र=અહીં. ઉપરથી.) અહીં. 'અત્તર મતુ'=અહીં મતુ કરવું. (આ શબ્દ ખત પત્તરમાં વપરાય છે.)

અત્તર, ન. (અ. ઇત્ર=સુગંધી.) ફૂલ અને વાસવાળાં બીજાં દ્રવ્યોમાંથી કાઢેલું સુગંધીદાર સત્ત્વ.

અત્તરઘડી, અ. હમણાં ને હમણાં જ; અબઘડી.

અત્તરદાની, સ્ત્રી. (અ.) અત્તર રાખવાનું પાત્ર.

અત્તરસાહેત, (રવાત), અ. આ ઘડીએ; હમણાંજ.

અત્તરી, વિ. (અત્તર+ઇ=વાળો.) અત્તરવાળો; અત્તર વેચનારો.

અત્તરીઉં, ન. અત્તરદાની.

અત્તરીઓ, પુ. અત્તર વગેરે સુગંધી તેલ અને દ્રવ્યો વેચનારો તે અત્તર બનાવનારો; અત્તરવાળો.

અત્તારી, જુઓ અત્તરીઓ.

અત્યગ્નિષ્ટોમ, પુ. (સં. अति+अग्निष्टोम.) મોટો યજ્ઞ; એક પ્રકારનો મોટો યાગ.

અત્યંત, વિ. (સં. अति+अन्त=છેડો.) જેનો અંત ન હોય તેવું; અપાર.

અત્યંતાભાવ, પુ. (સં. अत्यंत+अभाव.) અત્યંત અભાવ તે; બીલકુલ અભાવ. (ન્યાય શાસ્ત્રમાં અભાવના જે ચાર ભેદ છે તેમાંનો એક ભેદ.)

અત્યય, પુ. (સં. अति+अय्=જવું) વિનાશ; અતિક્રમ. (૨) દુરાચાર.

અત્યલ્પ, વિ. (સં. अति+अल्प=થોડું.) બહુજ થોડું; જરાક; લગારેક.

અત્તી, સ્ત્રી. (સં.) નાટકની ભાષામાં મોટી બહેન.

અત્યાગ્રહ, પુ. (સં. अति+आग्रह.) બહુજ આગ્રહ રાખવો તે; હઠ.

અત્યાગ્રહી, વિ. (સં.) અતિશે આગ્રહ કરનાર; હઠીલું; પોતાના વિચારને વળગી રહેનાર.

અત્યાચાર, પુ. (सं. अति+आचार=રીત. आ+चर्=ચાલવું.) રીતભાત-રિવાજથી ઉલટું ચાલવું તે. (૨) મારફાડ.

અત્યાચારી, વિ. (सं.) અત્યાચાર કરનાર.

અત્યાજ્ય, (सं. अ=નહિ + त्याज्य=તજવા યોગ્ય.) નહિ તજવા લાયક.

અત્યારપહેલાં, અ. જે વખતે વાત કરતા હોઇએ તેની પહેલાં.

અત્યારપછી, અ. હવે પછી; આજપછી.

અત્યારલગી, હમણાં સુધી; આ ઘડી સુધી.

અત્યારસુધી, હમણાં સુધી; આજ સુધી.

અત્યારે, અ. હમણાં; આ વખતે.

અત્યાસક્તિ, સ્ત્રી. सं.) अति+आसक्ति=લાગ્યા રહેવાપણું. आ+सञ्ज्=જવું-વળગવું.) અત્યંત લાગ્યા રહેવું તે; બહુ પ્રીતિ રાખ્યા કરવી તે; લંપટતા.

અત્યુક્તિ, સ્ત્રી. (सं.) વધારીને કહેવું તે; અતિશયોક્તિ.

અત્યુત્કટ, વિ. (सं. अति+उत्कट=ઉગ્ર.) બહુ ઉગ્ર; તેજસ્વી.

અત્યુત્તમ, વિ. (सं. अति+उत्तम=સારું.) બહુ સારું.

અત્ર, વિ. (.सं.इदम्=આ.ઉપરથી.) અહીં; આ ઠેકાણે.

અત્રત્ય, અહીંઆંનું; આ ઠેકાણેનું; આણી તરફનું. [ચરમ.

અત્રપ, વિ. (सं.) નિર્લજ્જ; બે-

અત્રપા, સ્ત્રી. (सं.) બેશરમી; નિર્લજ્જતા.

અત્રસ્ત. વિ. (सं.अ=નહિ.त्रस्त=બીનેલું.) નહિ બ્હીકેલું; અભય.

અત્રાપિ, સ. (सं.अत्र+अपि.) કોઇપણ.(૨) અ. તોપણ; તથાપિ.

અત્રિ, પુ.(सं.) સાત ઋષિમાંના એક; અનસૂયાના પતિ; અત્રિ સંહિતાના કર્તા. અત્રિસુત=ચંદ્ર.

અત્રૂટ, જુઓ અતૂટ.

અત્રૂપ, વિ. (सं.अ=નહિ+त्रूप्=શરમાવું) નિર્લજ્જ; શરમાળ નહિ તે.

અત્રે, અ. (सं.) અહીંઆં; અત્રે. આ ઠેકાણે.

અથ, (सं.) આરંભ તેમજ મંગળ વાચક શબ્દ. (૨) પ્રકરણ, વિકલ્પ અને પક્ષાંતર દર્શક શબ્દ.

અથ, અ. (सं.) હવે; પછી. (૨) તેથી; તેટલા માટે.

અથકૃતિ, વિ (सं.) પુરૂં; સંપૂર્ણ.

અથકિમ્, અ. (सं), તેથી શું; પછી શું.

અથડાવું, અ. ક્રિ. (सं. आ=સુધી અને स्खल=ઠામ.) રખડવું;

વગર કામે ભટકવું. (૨) લડવું; બોલા બોલી કરવી.

અથડાઅથડી, સ્ત્રી. સામસામે અથડાવું તે.(૨)ટંટો થવો તે; બોલાબોલી થવી તે. [નારૂં.

અથડાઉ, વિ. રખડાઉ; આથડ-

અથડામણ, સ્ત્રી. આમતેમ અ-થડાવું પડે તે; રખડામણ. (૨) આથડવાની મહેનત. અથડામણ થવી (પડ-વી)=આમતેમ ફેરા ખાવાનો શ્રમ થવો.

અથડામણકુટામણ, સ્ત્રી. અથ-ડાવું અને કુટાવું તે; આમ તેમ જવાની અને પાછા ફરવાની મહેનત.

અથડામણી, સ્ત્રી. રખડામણી.

અથડાવરાવવું, સ. ક્રિ. પ્રે. રખ-ડાવરાવવું.

અથડાવવું, સ. ક્રિ. અથડાય એમ કરવું; ફેરા ખવરાવવા. (૨) અ-ફાળવું; પછાડવું. (૩) ફોગટ મહેનત કરાવવી. (૪) લડાઇ કરાવવી. (૫) ભ-માવવું. (૬) વાયદે ચડાવવું; લટાવવું.

અથડાવું, અ. ક્રિ. વગરપત્તે આં-ટા ખાવા; ફાંફાં મારવાં. (૨) અફળાવું. (૩) ફળ વગરના ગોદા ખાવા. (૪) તકરાર થવી. [વગરનું.

અથરપથર, વિ. ટાપટીપ કર્યા

અથર્વ, પુ. (સં.અથર્વન્.) ચાર વેદમાંનો ચોથો-છેલ્લો વેદ. (૨) બ્રાહ્મણ-નો મોટો પુત્ર. [દેવ; શંકર.

અથર્વણ, પુ. (સં.)શિવ; મહા-

અથર્વણી, (ણિ), પુ. અથર્વવેદમાં કુશળ બ્રાહ્મણ; અથર્વવેદ જાણનાર.

અથર્વવેદ,પુ. (સં.) ચારવેદમાં-નો છેલ્લો અને ચોથો વેદ . [અથર્વવેદી.

અથર્વવેદી, પુ.(સં.)અથર્વવેદ

અથર્વવેદી, વિ. (સં. अथर्व+विद्=જાણવું. वेदिन्=જાણનારો.) અથર્વવેદ જાણનારો; અથર્વવેદ ભણ-નારો; જે અથર્વવેદનું કર્મ કરતો હોય તે. (૨) મામાફોડીઓ. (૩) ખળ; લુચ્ચો; નાસ્તિક.

અથવા,અ.(સં.)કિંવા;વા,કે,યા.

અથવાર, (હથવાર),વિ. (હ-થવાર. હાથ+વાર=વાળો.) એકજ હાથ-નું જેને ઓળખાણ-પરિચય હોય એવું.

અથવાવું, અ. ક્રિ. આથો આવવો; મીઠું ચાલવું; મસાલો ચડવો; ખમીર આવવું.

અથાક, (અથાગ),વિ. (સં.अ=नहि+स्था=થાકવું) તળિયું માલમ પડે નહિ એવું,જેનો થાગ લાગે નહિ એવું.

અથાણું,ન. મસાલામાં આથી રા-ખેલાં ફળ; (મીઠું મસાલો ચડાવીને બગડી જાય નહિ તેમ રાખેલાં કેરી, લીંબુ, ફળ અને કંદ વગેરે.) આચરું; આચાર. અથાણું ખાટા, ખારા, તીખા અને ગળ્યા સ્વાદથી જમણમાં લહેજત આપે છે. અથાણાના સાત પ્રકાર છે. (૧) મેથીઆં, (૨) ગોળીઆં,(૩) બોળ, (૪) શાઈતાં, (૫) હીંગીઆં, (૬) છરી-

ઓ, અને (૭) બફાણાં. અથાગ્રું બગડ્યું તેનું વરસ બગડ્યું'=જ્વસ્લે મળતા પ્રસંગને તે ન બગડે તેમ સાચવી લેવો

અથાવવું, સ. ક્રિ. આથો આવે તેમ કરાવવું.

અથાવું, અ. ક્રિ. અથાવાની સ્થિતિએ પહોંચવું; અથાણાને લાયક થવું. (૨) અકળાવું. (૩) એકાકાર થઈ જવું.

અથેતિ, વિ. જુઓ અથ ઇતિ.

અથોટી, (હથોટી), સ્ત્રી. (સં. हस्त=હાથ+वृत्=ફેરવવું.ઉપરથી वृत्ति+हस्तवृत्ति=હાથ ચાળવણી) હાથવતી કામ કરવાની રીત; હાથમાં કસબ રમી રહેવો તે; કામ કરવાની રૂઢી. (૨) શેરડીના ઉકળતા રસમાં આદાના કપડાના દોરડા પાએલા હોય તે.

અથોડી, (હથોડી), સ્ત્રી. સોની અને લુહારનું ધાતુ ટીપવાનું એક ઓજાર; નાનો હથોડો.

અથોડો, (હથોડો), પુ. લાકડાના હાથાનું લોખંડને ટીપવાના ઉપયોગમા આવતું સોની ને લુહારનું એક ઓજાર.

અદ, અ.(સં.अर्द्ध. ઉ.) અડધો ભાગ બતાવનારો ગુજરાતી ઉપસર્ગ:- અદદોર.

અદક, વિ. (સં. अधिक) અધિક, વધારે. (૨) અડધું; ઓછું. (૩) અસમ.

અદકચરૂં, વિ. અડધું કચરાએલું; થોડું કચરેલું.(૨) ખૂબ મારેલું.

અદકજીભું, વિ. મોટી જીભવાળું; બહુબોલું.

અદકડું, વિ. હોડકાઈ; અદુકડું; બેઉ બાજુએ ઢોલકી વગાડે એવું.

અદકપાંસળું, વિ. ન જીરવી શકે એવું. (હળમની જાતિને અપાએલું વિશેષણ.)

અદકબોલું,વિ બહુબોલું વાતોડું. (૨) હડી પડે એવું. [વધારે; ઘણું.

અદકું, વિ. (સં. अधिक)

અદકેર ;વિ અદકું; બહુજ; ઘણું. (કવિતામાં.)

અદક્ષ, વિ. (સં.अ=નહિ+दक्ष=ચતુર.) ચતુર નહિ તે; અકુશળ; અસાવધ; પ્રમાદી; ગાફેલ.

અદખોખું, (ખોખરૂં), વિ. અદકચરૂં; અડધું ભાગેલું.

અદખોલું, વિ. અડધું ખુલ્લું; અદડધાડું. [અડધી માટીવાળું.

અદગારીઉં, ન. અડધું છાણ અને

અદગ્ધ, વિ.(સં.अ=નહિ+दग्ध=દાઝેલું.) દાઝેલું નહિ એવું; નહિ બળેલું.

અદત્ત, વિ. (સં.अ=નહિ+दत्त=દીધેલું) નહિ આપેલું.

અદત્તા, સ્ત્રી. (સં.) નહિ દીધેલી એવી કન્યા; જેનો વિવાહ-વાગ્દાન કરેલું ન હોય એવી કુંવારી કન્યા. (૨) દાનમાં અપાએલી ન હોય એવી (ગાય, જમીન વગેરે). [

અદન, ન. (સં.

અદના, વિ. (આ. अदना =નાલાયક;નમ્ર.) ગરીબ; નીચી સ્થિતિમાં હોય તે. (૨) નજીકનું; પાસેનું.

અદપચુ્ં, વિ. (अद+पच्=જરી જવું.) અરધું પચેલું એવું; અરધું કાચા જેવું. (૨)જેમાંનું પાણી સુકાઈ ગયું ન હોય તેવું.

અદપટીઆળી, વિ. (સં. अद =અપ્રધાનપટ્ટ=પોપચાં+आळी=વાળી.) અરધી ઉઘાડી અને અરધી મીચેલી એવી

અદબ, સ્ત્રી. (આ.) अदब= વિવેક; મર્યાદા; મલાજો; તાબામાં રહેવું તે. 'અદબ વાળવી'= બેઉ હાથને કોણીથી વાળી એક એકની ઉપર ચઢાવવા (૨)'અદબ રાખવી'=મર્યાદામાં રહેવું.

અદબદ, વિ. (સં. अर्द्धबद्ध =અરધું બાંધેલું.) અધુરું; જેમતેમ; સંશયી.

અદબસર, વિ.(આ.) વિવેકભેર; મર્યાદાવાળી રીતે. અદબ રાખનાર= માનમર્તબાદાર.

અદભવિષ્ય, ન. (સં. यत्त भविष्य. ઉ) નશીબમાં હશે તે થશે એમ માનવું તે; યાનશીબ.

અદભંગી,વિ.મોટા ભાગ્યવાળું; ભાગ્યભાગી.

અદમણ, ન. અરધો મણ; વીસ શેર વજન.

અદમણીઓ, જુઓ અધમણીઓ.

અદમાસ, જુઓ અજમાશ.

અદસેઉં, વિ. અરધું ભરેલા જેવું.

અદય, (સં. अ=નહિ+दया: અનુકંપા.) દયા રહિત; નિર્દય; ક્રૂર.

અદરસ,પુ.(સં.आर्द्रक=આદુ+ रस=પાણી.) આદાનો રસ.

અદરાવવું. સ. ક્રિ. સગાઈ કરવી લગ્ન કરવાને માટે ગોઠવણ કરવી. (પારસીઓમાં આ શબ્દ વપરાય છે.)[થવું.

અદરાવું,અ. ક્રિ.લગ્ન કરવાને કબૂલ

અદર્શ, વિ. (સં.अ= નહિ+ दृश्=જોવું) નહિ દેખાતું; નહિ જણાતું એવું; ન દેખાય તેવું.

અદર્શન, ન. (સં) દર્શનનોજ અભાવ નજર બહાર જવું તે; લોપ.

અદલ. વિ.(આ.अद्ल=અનાબર- બરોબર; યથાર્થ; અપક્ષપાત; ખરેખરું

અદલઈનસાફ, પુ. (આ.अ- दल+इनसाफ=नसफ्=વચમાં અ- ડધું-અર્ધુંઅર્ધું કરવું. આ ઉપરથી (ઈન- સાફ=બે સરખા ભાગ થાય છે. અર્થાત્ બેઉ પક્ષને સંતોષ મળે છે માટે અદ- લઇનસાફ.) ખરેખરો ન્યાય.

અદલધાન્ય, ન. (સં.) જેમાં દલ-પડ ન હોય એવું અનાજ; ઘઉં; બાજરી; સંનર વગેરે(ઉંબીમાં થતું ધાન્ય.)

અદલનોઘંટ, પુ. (આ.ફા.) અદલ ઈનસાફ મેળવવા ઈચ્છનારાઓને બોલાવવા માટે રાખેલી ચેતવણી;આમંત્રણની ઘંટડી.

અદલમદલ, અ. (आ.अदल्=બરાબર+बदल्=બદલવું) સરખે સરખાનો ફેરફાર કરવો તે.

અદલાબદલી, સ્રી. (आ.)એક વસ્તુ આપીને બીજી વસ્તુ લેવાની ફેરફારી; આપણું બીજાને આપવું અને બીજાનું આપણે લેવું તે.

અદલોબદલો, પુ. (आ.) ફેરફાર; ઉથલપાથલ; વિનિમય.

અદવાલી, સ્રી. (सं. अर्द्ध + वाली) અડધા વાલના વજનનું કાટલું.

અદસસતું, (सं. अर्द्ध+श्वस्=શ્વાસ લેવો. श्वसित.) અડધોપડધો શ્વાસ લેતું હોય તેવું. (૨)અડધું પડધું; અપૂર્ણ; અધકચરું.

અદળ, વિ. (सं. अ+दल=પાન) પાંદડાં વગરનું (૨) જેને દળ ન હોય એવું; જાડાઇ વગરનું. (૩) જેને ફાટ-પડ ન હોય એવું; જેની દાળ ન પડે એવું (ધાન્ય).

અદંડય, વિ. (सं. अ=નહિ+दण्डय=દંડવા યોગ્ય) દંડવાને યોગ્ય નહિ એવું.

અદંત, વિ.(सं.)अ=નહિ+दन्त=દાંત) દાંત વગરનું.

અદા (અદાવત) સ્રી. વેર;દ્વેષ; ઝેર.

અદાકરવું, ક્રિ. બજાવવું; અમલમાં મૂકવું.

અદાતા, વિ. (सं. अ=નહિ + दा=આપવું. ઉપરથી दाता) દાતા નહિ તે; કંજુસ, કૃપણ

અદાપ, (–પો), (सं. आताप–उत्ताप) દુઃખ; પીડા.

અદારા, વિ. (सं.अ+दारा=સ્રી.) જેને સ્રી ન હોય તે; કુવારો; વિધુર.

અદાલત, સ્રી.(आ. अदलत्=ન્યાય કરવો.) જયાં આગળ ન્યાય છણવામાં આવતો હોય તે સ્થળ,ન્યાયમંદિર.

અદાવત, સ્રી.(आ. अदावत्=વેર.) કિન્નો; ઝેર; દુશ્મનાઇ.

અદાવતીઉં, વિ. (आ.)અદાવત રાખનાર; કિન્નાખોર.

અદાહ્ય, વિ. (सं. अ=નહિ+दह्=બળવું)બળવાને યોગ્ય નહિ એવું.

અદિતિ, સ્રી.(सं.) દક્ષ પ્રજાપતિની કન્યા; કશ્યપની સ્રી અને દેવતાઓની માતા.

અદિતિનંદન, પુ.(सं.) સુરલોક.

અદીઓ, પુ. દાનમાં આપેલી વસ્તુ.

અદીઠ, વિ. નહિ દીઠેલું; અદષ્ટ.

અદીન, વિ. (सं.अ=નહિ+दीन=ગરીબ) ગરીબ નહિ તે; ચતુર

અદુકડું, વિ. (सं. બાજુ.) હણું નહિ તેમ

એવી સ્થિતિનું; અસ્થિર; છળી-ખસી પડે એવું.

અદુધાડું, વિ. અડધું ઉઘાડું.

અદુડોઅદુડો, પુ. છોકરાંની એક રમત. (આ રમત પાણીમાં રમવામાં આવે છે.)

અદુષ્ટ, વિ.(સં. अ=નહિ+दुष्ट=નઠારૂં.) નઠારૂં નહિ તે; સારૂં.

અદુઃખ, ન. (સં.अ=નહિ+दुःख=પીડા) દુઃખનો અભાવ; સુખ.

અદુઃખનવમી, સ્ત્રી. (સં. अदुःख+नवमी=નોમ.)ભાદરવા શુદ નોમનો દિવસ. (એ દિવસે સ્ત્રીઓ એક વ્રત કરે છે. એ વ્રતનું ફળ એવું છે કે દુઃખ થાય નહિ.)

અદૂર, વિ.(સં. अ=નહિ+दूर=છેટે) છેટે નહિ તે; પાસે.

અદૂરદર્શી, વિ. (સં. अदूर+दश्=જોવું.) ટુંકી નજરનું; જેની નજર દૂર પહોંચતી ન હોય તેવું; લાંબો વિચાર નહિ કરનાર.

અદૂષિત, (સં.अ=નહિ+दूषित) બગડેલું નહિ એવું;ચોખ્ખું.(૨)દોષરહિત.

અદૃશ, (-શ્ય), વિ.(સં. अ=નહિ+दश्=જોવું.) નહિ દેખાતું; ગુપ્ત. (૨) જોવા લાયક નહિ તે.

અદૃશ્યવિદ્યા, સ્ત્રી. (સં.) નહિ દેખાવાય એવી રીતે રહેવાની કળા; ગુપ્ત રહેવાની કળા.

અદૃષ્ટ, વિ. (સં. अ=નહિ+दृश्=જોવું) નહિ જોએલું; હવે પછી થવાનું તે. (૨) ભાવિ; કર્મ.

અદૃષ્ટપૂર્વ, વિ. (સં.) આગળ કદી નહિ જોએલું એવું; નવું જ.

અદૃષ્ટમત, પુ. (સં.)ભાવિમત; ભવિષ્યવાદ; ભાગ્યમાં હશે એવું માનનારાઓનો જે મત તે.

અદૃષ્ટવશાત્, (સં.)ભાગ્યસંજોગે; દૈવયોગે.

અદૃષ્ટવાદ,પુ. (સં.) અદૃષ્ટ-ભાવિને માનનારાઓનો જે વાદ તે.

અદૃષ્ટવાદી, વિ. (સં.) અદૃષ્ટવાદને માનનારા.

અદૃષ્ટવાન, વિ. (સં. अदृष्ट+वान=વાળું) ભાગ્યવાળું.

અદૃષ્ટવિદ્યા, સ્ત્રી. (સં.) ભાવિવિદ્યા; જ્યોતિષ. (૨) જાદુ.

અદેખાઈ, સ્ત્રી. નહિ દેખી શકવું તે; બીજાની સારી સ્થિતિ જોઈને દ્વેષની જે લાગણી થાય તે; દ્વેષ.

અદેખું, વિ. બીજાનું સારૂં થતું ન દેખી શકે એવું; ઇર્ષાળુ; કોઈની ચડતી જોઈને બળનાર.

અદેય, વિ. (સં.अ=નહિ+दा=આપવું.) નહિ આપવા લાયક.

અદૈત, વિ. (સં.) અભણી...

અદો, (સં. उत्+इ=જવું. उदय.) માતાના મંદિરમાં મોટે ધારે

માતાની જય ઉચ્ચારવામાં આવે છે તે; જયઘોષ.

અદોભવાની, અ.(સં. उदय +भवानी=દેવી.) દેવીનો જય; માતા-ની જે. (૨) હીજરો. 'અદોભવાની મા કર્યા કરવું'=ખાવાનું આપનારની કીર્તિ ગાયા કરવી ને ફરતા ફરવું.

અદોષ, વિ. (સં. अ+दोष. ઉ.) દોષ રહિત; ખામી રહિત.

અદોષિત, વિ. (સં.) દોષ વગરનું; બીનગુનેગાર.

અદ્ધર, વિ. (સં. अ=નહિ+धृ =ધારણ કરવું) જેને ધારણ ન હોય એવું; ટેકા વગરનું; આધાર વગરનું.

અદ્ધરપદ્ધર, અ. ટેકાવગર.

અદ્ભુત, વિ.(સં.) આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરે એવું; ચમત્કારિક.

અદ્ભુત, ન.(સં.) આશ્ચર્ય; નવાઇ.

અદ્ભુતતા, સ્ત્રી.(સં.) અપૂર્વતા; નવાઈ.

અદ્ભુતરસ, પુ.(સં., કાવ્યશાસ્ત્રમાં કહેલા નવ રસમાંનો એક રસ.

અદ્ય, અ.(સં.) આજ; હમણાં; અત્યારે

અદ્યતન, પુ.(સં.) ચાલતો કાળ. (૨) વિ. આજનું.

અદ્યપ્રભૃતિ, અ.(સં.) આજપછી.

અદ્યાપિ, અ.(સં.) આજસુધી; હજુલગી.

અદ્યાપિપર્યંત, અ.(સં.) આજ લગી.

અદ્રક, ન.(સં. अद्रक) આદુ.

અદ્રકરસ, પુ. (સં. अद्रक= આદુ+रस) આદાનો રસ.

અદ્રવ્ય, પ.(સં.) દ્રવ્યનો અભાવ. વસ્તુતાએ નહિ એવું.

અદ્રાવ્ય (સં. अ=નહિ+द्राव्य =द्रु=ગળવું.) ન ગળે એવું; જેનો રસ થાય નહિ એવું; કઠણ.

અદ્રિ પુ.(સં.) પર્વત; ગિરિ; પહાડ.

અદ્રિજ, વિ. (સં) પર્વતમાં થએલું હોય તે. (૨) ગેરૂ; શિલાજીત.

અદ્રિજા, પુ.(સં. अद्रि=પર્વત +जन्=જન્મવું) પર્વતની પુત્રી; પાર્વતી ગિરિજા.

અદ્રિપતિ, પુ. (સં.) પર્વતનો પતિ; હિમાલય; ગિરિરાજ.

અદ્રિરાજ, પુ (સં.) પર્વતનો રાજા; હિમાલય.

અદ્રિસાર, પુ. (સં.) લોઢું. (૨) શિલારસ.

અદ્રિસુતા, સ્ત્રી. (સં.) પાર્વતી; [ગિરિજા.

અદ્રોહ, (સં. अ+द्रुह्=દ્રોહ કરવો.) દ્રોહનો અભાવ; જેણે વિશ્વાસ રાખ્યો હોય તેના વિશ્વાસનો ભંગ નહિ કરવો તે.

અદ્રોહી, વિ. (સં. अ=નહિ+ द्रोह=દ્રોહ+ई=વાળું) દ્રોહ નહિ કરનારું; વિશ્વાસ ભંગ કરે નહિ એવું; બીનદગાબાજ.

અદ્વય, વિ. (સં. अ=નહિ+द्वि. ઉપરથી द्वय=જોડ) જેને બીજાપણું નથી એવું; જીવ અને આત્માની એકતા માનનાર. (૨) એક જ; જેની જોડ ન હોય એવું.

અદ્વયવાદી, વિ. (સં.) વેદાંતી; જીવેશ્વરની એકતાનો વાદ કરનારો. (૨) અમુક એક જ દેવને માનનાર.

અદ્વાતદ્વા, અ. (સં. यद्वातद्वा ઉ.) જેમ ફાવ્યું તેમ. (૨) વિ. ફાટેલું; તૂટેલું.

અદ્વિતીય, વિ. (સં. अ=નહિ +द्वितीय=બીજું) જેના જેવું બીજું કંઈ ન હોય તેવું; અનુપમ.

અદ્વેષ, પુ. (સં. अ=નહિ+द्वेष =ઈર્ષા) દ્વેષ નહિ તે. (૨) વિ. દ્વેષ વિનાનું.

અદ્વૈત, ન. (સં. अ=નહિ+द्वि =બે, ઉપરથી द्वैत=બેપણું) બેપણું નહિ તે; જેમાં જુદાપણું ન હોય તે. (જીવ અને શિવ બન્નેને જુદાં માનવાં તે દ્વૈત. જીવ અને શિવ બન્ને એક જ છે એમ માનવું તે અદ્વૈત.)

અદ્વૈતપંથ, પુ. (સં.) અભેદ-માર્ગ; જીવ ઈશ્વર જુદા નથી પણ એક જ છે એવા અભિપ્રાયનો જે પંથ તે.

અદ્વૈતભાવ, પુ. (સં. अद्वैत + भू ઉપરથી भाव) બીજાપણાનો અભાવ; ભેદબુદ્ધિ નહિ તે.

અદ્વૈતમત, પુ. (સં.) જીવ અને ઈશ્વર જુદા નહિ પરંતુ એક જ છે એવો મત; અભેદ મત.

અદ્વૈતવન, ન. (સં.) પુરાણો-માંથી કલ્પેલું એક વન; જ્યાં પ્રાણીઓ હળીમળીને રહે તેવું સ્થળ. [મતનો વાદ.

અદ્વૈતવાદ, પુ. (સં.) અદ્વૈત-

અદ્વૈતવાદી, વિ. (સં.) અદ્વૈત-મતનો પક્ષ કરનારો; વેદાંતી; બ્રહ્મ વગર બીજું કાંઈ છે જ નહિ એવું કહેનાર.

અદ્વૈતસુખ, ન (સં.) જેના જેવું બીજું સુખ નથી એવું પરમ સુખ.

અદ્વૈતાનંદ, પુ. (સં. अद्वैत+ आनन्द) જેમાં બીજાપણું નથી એવો પરમાનંદ.

અધ, અ. (સં. अर्द्ध ઉ.) અડધાપણું દેખાડનારો ગુજરાતી ઉપસર્ગ.

અધ, વિ. (સં. अर्द्ध ઉ.) અરધું; એકના બે સરખા ભાગોમાંના દરેક જેટલું.

અધકચરું, વિ. અરધું કચરેલું; અર્ધ ભાંગેલું; બોખરું કરેલું. (૨) પુરું રંધાયેલું, ચડેલું કે શીઝેલું નહિ એવું. (૩) બહીવાર વગરનું.

અધકું, વિ. (સં. अधिक= ઘણું) વધારે; ઘણું.

અધકોશ, પુ. (સં. अर्द्ध+ कोश=ગાઉ.) અડધો કોશ; અદગાઉ.

અધખાયું, વિ. અરધું ખવાઈ ગયેલું (૨) ભેગવાળી ધાતુ.

અધખોખરૂં, વિ. અરધું ખોખરા જેવું; અરધું ફૂટેલું-ભાંગેલું. [અરધફાડું.

અધખોલું, વિ. અરધું ખુલ્લું.

અધગજ, વિ. અરધા ગજ જેટલું.

અધગજી, વિ. જેનો પનો અરધા ગજનો હોય એવું (કપડું).

અધગાઉ, વિ. અરધો ગાઉ.

અધગારીઉં, ન. અરધી માટી અને અરધું છાણ હોય એવો લેપ; ગોંપરસો. (૨) વિ. ખપી શકાય તેટલું ઠંડું.

અધટેકું, (અધટુકું), વિ. ડગુમગું થતું; અરધુંપરધું એટું હોય એવું; પડી જાય એવું.

અધણીઆતું, વિ. (અધણી+આતું=વાળું) ધણીપણા વગરનું; નાદાર.

અધતસુ, વિ. અરધો તસુ.

અધધધ, અ. આશ્ચર્ય, અચંબો અને બહુપણું દર્શાવનારો ઉદ્ગાર; અંહુંહું.

અધન, વિ. (સં. अ=નહિ+ धन=પૈસો) નિર્ધન; પૈસા વગરનું.

અધના, સ્ત્રી. (સં.) ધનવગરની સ્ત્રી.

અધની, વિ. (સં.) ધનવાળું નહિ તે; ગરીબ.

અધન્ય, વિ. (સં.) જેને ધન્ય નથી તે; અભાગીઉં. (૨) તુચ્છ; હલકું.

અધપચું, વિ. (સં. अर्द्ध+पच्=પચવું) અરધું પચેલું. (૨) અરધું પાકું.

અધપાલી, સ્ત્રી. અરધી પાલી. (૨) વિ. અરધી પાલી જેટલું.

અધબળ્યું, વિ.(अर्द्ध+બળ્યું) અરધું બળેલું. (૨) બળિએલ. (૩)તાપ્થી સુકાઇ ગએલું.

અધમ, વિ. (સં.) નીચ; હલકું; તુચ્છ.

અધમણી,-મણીઓ, (-કો), સ્ત્રી. પુ. અધમણનું વજન. અધમણનું કાટલું. (૨) વિ. અધમણ વજનનો.

અધમણીઉં, વિ. અધમણ સમાય તેવું (પાત્ર-વાસણ); જેનું અરધો મણ વજન હોય તેવું.

અધમતા, સ્ત્રી.(સં.)નીચતા;હલકાઈ.

અધમાધમ, (સં.) અધમનો અધમ; મહાપાપી.

અધમાંગ, ન. (સં.) અધમ ગણેલું અંગ; કમ્મરની નીચેનો શરીરનો ભાગ. (૨) પગ.

અધમુઉં, વિ. થોડીવારમાં મરી જાય એવું. (૨) કામકાજથી કંટાળી-થાકી ગએલું.

અધમોદ્ધાર, પુ. (સં. अधम +उद्धार) નીચનો ઉદ્ધાર થવો તે. (૨) પાપીનો પણ ઉદ્ધાર કરનારો ઈશ્વર.

અધમોદ્ધારણ, ન. (સં ધમ+उद्धारण=તારણ) રણ તે.

અધર, પુ.(સં.)ન.

અધર, વિ. અ. (સં. उत् =ઉપર+धृ=ધારણ કરવું) અદ્ધર; કોઇપણ તરફથી આધાર કે ટેકો ન હોય એવું; નિરાધાર; લટકતુ 'અદ્ધર ઉડાવવું'=કોઇ જાણે નહિ તેમ ચોરી લેવું. (૨) સીધો જવાબ નહિ આપવો. 'અદ્ધર ને અદ્ધર ચાલવું'=ગર્વમાં રહેવું 'અદ્ધરને અદ્ધર રાખવું'=ત્રાસ આપવો (૨) લાડ લડાવવા. 'અદ્ધર માથું રાખવું'=કાઇને ગણકારવું નહિ. 'અદ્ધર લટકવું'=આશાનો ભંગ થવો. 'જીવ અદ્ધર રહેવો'=ફીકરમાં રહેવું.

અધરકવું, (અધરવું), સ. ક્રિ મેળવવું; જમાવવું.

અધરણ, (આંધણ), ન. કોઇ વસ્તુને બાફવા કે રાંધવા માટે ઉનું મૂકેલું પાણી.

અધરતુ, વિ. રઝળતું.

અધરદલ, ન. (સં. अधर+ दल=પાન) નીચલો હોઠ.

અધરધરણહાર, પુ. (अधर+ અનાશ્રય+धरणहार=ધારણ કરનાર) જેને ધરનાર કોઇ ન હોય તેને ધરનાર; પરમેશ્વર.

અધરપલ્લવ, પુ. (સં. अधर +पल्लव=કુંપળ) કુંપળના જેવો નીચલો હોઠ.

અધરપાન, (સં. अधर+पा =પીવું. ઉ. पान) ચુંબન; બચ્ચી. (નીચલા હોઠ દ્વારા પ્રેમરસ પીવો.)

અધરપુટ, પુ. (સં.)હોઠની જોડ.

અધરવટ, અ. (अद्धर=અંતરીઆળ+वाट=માર્ગ) અંતરીઆળ.

અધરસુધા, (સં.अधर+सुधा =અમૃત) અધરામૃત.

અધરસુધાધર, પુ. (સં.)અધરામૃતને લેનાર; આશક.

અધરાત, સ્ત્રી.(સં.अर्द्ध+रात्रि =રાત) મધ્યરાત્રિ; મધરાત.

અધરામૃત, ન. (સં) અધરમાંથી ઝરતું અમૃત; ચુંબનરસ.

અધરાયુ, વિ. અસંતુષ્ટ; લોભી.

અધરીકૃત, વિ.(સં.) તિરસ્કારી કાઢેલું; હલકું પાડેલું.

અધરોષ્ઠ, પુ. (સં अधर=નીચલો+ओष्ठ=હોઠ)નીચલો હોઠ.

અધર્મ, પુ. (સં. अ=નહિ અને धृ=ધરવું; ધારણ કરવું ઉપરથી ધર્મ-કર્તવ્ય.) ધર્મનો અભાવ; અનીતિ. (૨) શ્રુતિ સ્મૃતિમાં કરેલી આજ્ઞાઓથી વિરુદ્ધ ચાલવું તે. 'અધર્મ બોલવું'=જુઠું બોલવું. અધર્મે ચાલવું=ખોટે માર્ગે જવું. અધર્મ વતલો=દુરાચાર ફેલાવો. અધર્મનું લેવું=ખોટી રીતે લેવું. અધર્મ થવો=ખોટું થવું;રૂઢિથી વિરુદ્ધ થવું.

અધર્માચરણ, ન. (अधर्म+ आचरण=આચરવું તે) ધર્મને અનુસરતું આચરણ નહિ તે.

અધર્માચાર, પુ. (સં. अधर्म+आचार=વર્તન) ધર્મયુક્ત વર્તન નહિ તે.

અધર્માચારી, વિ. (સં. अधर्म+आचार+इ=વાળો) અધર્મે ચાલનારો; પાપી.

અધર્માત્મા, પુ. (સં. अधर्म+आत्मा)અધર્મવાળો આત્મા; દુરાત્મા.

અધર્મિષ્ઠ, વિ. (સં.) અધર્મ જેને બહુ જ પ્રિય હોય એવું; દુષ્ટ.

અધર્મી, વિ. (સં. अ+धर्म+इ=વાળો) ધર્મવાળો નહિ તે; પાપી.

અધર્મ્ય, વિ. (સં. अ+धर्म्य=યથાધર્મ) ધર્મને અનુસરતું ન હોય તેવું.

અધલું, વિ. અડધું.

અધવચ, અ. (अर्द्ध+वच्चे=મધ્યે.) બરોબર અડધે ભાગે ગએલું હોય તેમ. મધ્યેથી; અંતરીઆળ; વચ્ચોવચ. (૨) પુરૂં થતાં પહેલાં. અધવચ મૂકવું=અધુરૂં છોડી દેવું.

અધવચરૂં, વિ. અધવચનું; વચમાંનું; વચ્ચેથી છોડી દીધેલું.(૨)અધવચ આવી અટકેલું. (૩) ઘડ માથા વગરનું.

અધવચાળ, અ. અધવચ.

અધવધરૂં, વિ. (સં.अर्द्ध+वृद्ध=વધેલું.) અડધું વધેલું-ખીલેલું; બરાબર પ્રૌઢ થએલ નહિ એવું; ઓછી સમજવાળું.

અધવરાયો, (સં. अध्व=માર્ગ+वद्=વહેવું=લઈ જવું.) વેપારી માલને માટે ભાડે ગાડાં ફેરવનારો. (૨) ઢોરોનો વેપાર કરનારો.

અધવાર, પુ. અડધો વાર. (૨) અડધો અદ્ધ કરીને આપવું તે.

અધવારવું, અ. ક્રિ. પુરૂં હોય તેમાંથી થોડુંક કાઢી લેવું. (૨) અર્ધ ઉપર વીતી જવું. (૪) બીજામાં અડધોઅડધ ખાલી કરવું.

અધવારીઉં, ન. જે કામ અડધું કરેલું હોય તે. (૨) બે જગાએ રહેલું તે; અધવારૂં. (૩) વિ. અર્ધોઅધ કરેલું હોય એવું.

અધવારૂં, ન. અડધો અદ્ધ વહેંચાએલું હોય તે. (૨) બે ઠેકાણે વાસ હોય તે. અધવારૂં કરવું=બીજે ઘેર કે બીજે ગામ અડધો વાસ રાખવો. (૨) અડધે ભાગે ભાગીઓ રાખવો.

અધવાલી, સ્ત્રી. અર્ધો પાલી; માણાનો અર્ધો ભાગ. (૨) અર્ધો વાલ (વજન).

અધવાવર્યું, વિ. અડધું વાપરેલું.

અધશેર, પુ. અડધો શેર; વીશ તોલા.ભાર; અડધા શેર વજનનું કાટલું. (૨) વિ. અધશેર વજનનું.

અધસસતું (-સરતું), (વિ. સં. अर्द्ध+श्वसित=શ્વાસ લેતું.) મરણતોલ થયું હોય તેવું.

અધસરકું, વિ. (સં. अर्द्ध:

मुष्क=મૂંડું) બરાબર સૂકાએલું નહિ તેવું; અધકચરૂં.

અધઃકાય, સ્ત્રી. (સં.) નાભિની નીચેનો શરીરનો ભાગ.

અધઃપતન, ન. (સં. अधः+ पतन=પડવું) નીચે પડવું, નરકમાં પડવું.

અધઃપાત, પું. (સં. अधः+ पत्=પડવું. ઉપરથી पात=નીચે પડવું.) ઉતરી જવું; હલકા થઇ જવું; પડતી. (૨) અધોગતિ.

અધઃશય્યા, સ્ત્રી. (સં. अधः+ शी=शय्=સૂવું ઉપરથી शय्या) જમીન ઉપર સૂવું તે; નીચે સૂવું તે.

અધાક, વિ. દાબ વગરનું; સ્વતંત્ર.

અધાધંધ, સ્ત્રી. અંધારૂં; અજ્ઞાન; અંધાધુંધી. [ખોટખાટું.

અધાધુમ, વિ. નરાતાળ; તદ્દન;

અધાધુંધ, સ્ત્રી. અંધાધુંધી; અંધારૂં. (૨) ગડબડાટ; અવ્યવસ્થા.

અધાર્મિક, વિ. (સં. अ+धार्मिक=ધર્મવાળું) ધર્મ વિનાનું; અધર્મી.

અધાર્મિકતા, સ્ત્રી. (સં.) ધાર્મિકતા નહિ તે.

અધાર્મિકપણું, ન. (સં.) ધર્મ ઉપર આસ્થા નહિ તે.

અધાંધ, વિ. (સં. अर्द्ध+ अन्ध ઉ.) અર્દ્ધ આંધળું; દેખે ન દેખે એવું; રતાંધળું.

અધિ, અ. (સં. ઉપસર્ગ) ઉપર, નીચે, પાસે, હદબહાર, આગળ, વચમાં. [ઘણું; વિશેષ.

અધિક, વિ. (સં.) વધારે; વ-

અધિકતા, સ્ત્રી. (સં.) અતિશયતા; બહુપણું. (૨) ઉત્કર્ષ; ઐશ્વર્ય; ગૌરવ.

અધિકતિથિ, સ્ત્રી. (સં.) વધારાની તિથિ; જેમાં બે સૂર્યોદય થતા હોય તે તિથિ.

અધિકપણું, ન. (સં.) અધિકતા; બહુપણું.

અધિકમહીનો, પું. (સં.) પુરૂષોત્તમ મહીનો; સંક્રાંતિ રહિત મહીનો. (ચંદ્રની ગતિને આધારે થતી કાળગણનાને સૂર્યની ગતિથી થતી કાળગણના સાથે મેળવી લેવાને ૩૨ મહીના ૧૬ દિવસ અને ૪ ઘડીને અંતરે એક અધિક મહીનો લાવવો પડે છે.)

અધિકમાસ, પું. (સં.) પુરૂષોત્તમ મહીનો.

અધિકરણ, ન. (સં. अधि+कृ =કરવું ઉપરથી करण) જેની અંદર એકાદ પદાર્થ રહે અથવા અમુક ક્રિયા થાય તે. (૨) વ્યાકરણમાં સ્થળ બતાવનારો સપ્તમી વિભક્તિનો અર્થ. (૩) આધાર; આશ્રય. (૪) હક; અધિકાર. (૫) પ્રકરણ; વિભાગ.

અધિકરણમંડપ, પું. (સં.)

ત્યાં શાસ્ત્રની રીતે કોઈ બાબતનું વિવેચન કરવામાં આવતું હોય તે સ્થાન

અધિકાઇ, સ્ત્રી. અધિકતા; ખી જાથી ચડી જવું તે

અધિકાધિક, વિ. (સં.) ઘણું ઘણું; વધારે વધારે.

અધિકાર, પુ. (સં. અધિ+ કૃ ઉ કાર) રાજકાજ કે બીજી રીતની સત્તા; પદવી. (૨) હક. (૩) યોગ્યતા; લાયકી (૪) શાસન; અમલ. (૫) પ્રકરણ.

અધિકારિતા, સ્ત્રી. (સં.) અધિકારીપણું (૨) યોગ્યતા; લાયકી

અધિકારી, વિ. (સં.) અધિકારવાળું; હકદાર; લાયક (૨) સત્તાવાન

અધિકારી, પુ. (સં.) અધિકાર જેને અપાયેલો હોય તે. (૨) ધણી; માલીક.

અધિકારીપણું, ન. અમુક અધિકાર ભોગવવાપણું; અધિકારીની જે દશા તે.

અધિકાંક, પુ. (સં. અધિક અંક=આંકડો) વધારાવાળો આંકડો ગણિતમાં.)

અધિકાંગ, ન. (સં. અધિક અંગ=અવયવ) વધારાનો અવયવ; છઠ્ઠી આંગળી વગેરે) (૨) કવચ; બખતર ઉપર બાંધવામાં આવતો પટો.

અધિકું, વિ. (સં.અધિક ઉ.) વધારે.

અધિકૃત, વિ. (સં.) જેને અધિકાર આપવામાં આવ્યો હોય તેવું (૨) અન્વય.

અધિકોત્તર, વિ. (સં. અધિક +उत्तर) ઘણું; વિશેષ. ૨)અલૌકિક; વિલક્ષણ. (૩) પુ. લેઈએ તેથી વધારે બોલી નાખવું તે. (૪) અસાધારણ જે ગુણાદિક તે.

અધિગત, વિ. (સં. अधि+ गम्=જાણવું ઉપરથી) જાણી લીધેલું. (૨) પ્રાપ્ત કરેલું; મેળવેલું.

અધિગમ, પુ. (સં.) પ્રાપ્તિ; મેળવવું તે. (૨) સ્વીકાર; સ્વીકાર.

અધિગમ્ય, વિ. (સં.) જાણવા યોગ્ય; પ્રાપ્ત કરવા જેવું.

અધિદેવ, પુ. (સં. अधि=ઉપર +देव) અમુક વસ્તુ કિંવા સ્થળનો દેવ.

અધિદેવતા, સ્ત્રી. (સં. अधि +देवता=શક્તિ) અમુક સ્થળ કે વસ્તુની ખાસ દેવતા-શક્તિ તે; અધિદેવી.

અધિદૈવત, ન (સં.)મુખ્યબળ; પ્રધાનશક્તિ

અધિદૈવિક,વિ.જુઓ આધિદૈવિક.

અધિપ, પુ. (સં. अधि+पा= પાળવું ઉ) પાલક, રક્ષક; રાજા; મુખી.

અધિપતિ, પુ. (સં.) રાજા; ઉપરી; માલીક; (૨) નિયમિત રીતે પ્રગટ થતા વર્તમાનપત્ર કે ચોપાનીઆનો ચલાવનાર; લખનાર.

અધિપતિપણું, ન. રાજાપણું; ઉપરીપણું; માલીકપણું; ઉપરીપણું [કપણું.

અધિપપણું, ન. ઉપરીપણું; માલી-

અધિભૌતિક, જુઓ આધિભૌતિક.

અધિમાસ, પુ (સં.) જુઓ અધિકમાસ.

અધિમાંસ, પુ (સં) વધારાનું માંસ. (૨) શરીર ઉપર જણાઈ આવે એવા એક જાતનો રોગ; દાઢનો રોગ.

અધિયારી, સ્ત્રી વેઠ. અધિયારી સારવી=વેઠ કરવી; નિષ્ફળ પ્રયત્ન કરવો.

અધિયારું, ન. ભાગે આપવું; ઢોરને અમુક વખત સુધી પાળવા આપવું તે.

અધિયો, પુ. બુદ્ધિહીણ.

અધિયોગ, પુ. (સં.) જ્યોતિષ શાસ્ત્ર પ્રમાણે એક યોગ; યોગ ઉપર યોગનું આવવું તે.

અધિરાજ, પુ. (સં.अधि+राज् =દીપવું-શોભવું.) ચક્રવર્તી રાજા; રાજાધિરાજ; મોટો રાજા.

. **અધિરાજ્ય**, ન. (સં.) મહારાજ્ય; સામ્રાજ્ય.

અધિરૂઢ, વિ. (સં. अधि+रुह् =ચઢવું. ઉપરથી રૂઢ.) ઉપર ચઢી બેઠેલું; સવારી કરેલું.

અધિરોહણ, ન. (સં.) ઉપર ચઢવું તે; આગળ વધવું તે.

અધિવાસ, પુ. (સં.अधि+वस्) ઘણા માણસોનું સાથે મળીને એક સ્થળે રહેવું તે; મોટો વાસ. (૨) પહેરવાનાં વસ્ત્રની ઉપર ઓઢવાનું વસ્ત્ર.

અધિવાસન, ન. (સં.) દેવની પ્રતિષ્ઠા કરવી; માનથી બોલાવીને બેસારવું. (૨) સમિધાદિ સામગ્રીને મંત્રજપથી પવિત્ર કરવી (૩) શરીરે સુગંધી લેપ વસ્ત્ર પહેરવાં.

અધિષ્ઠાતા, પુ. (સં.) अधि+ स्था=ઉભા રહેવું. ઉ.) આગેવાન; નિયામક; પ્રમુખ.

અધિવાસર, પુ. (સં. अधि+ वासर=દિવસ) ઉત્તમ દિવસ; ઉત્સવ.

અધિષ્ઠાત્રી, સ્ત્રી. (સં.) અધિદેવતા; સ્ત્રીપ્રમુખ; સ્ત્રીનિયામક.

અધિષ્ઠાન, ન. (સં.) રહેવું તે; રહેવા-હોવાનું ઠેકાણું. (૨) ઉપરીપણું. (૩) પ્રભાવ. (૪) મુખ્ય સ્થાન. (દોરડી જોઇ એવો ભ્રમ થાય કે તે સર્પ છે; તે ત્યાં સર્પનું અધિષ્ઠાન દોરડી જાણવી.)

અધિષ્ઠિત, વિ. (સં.अधि+स्था -तिष्ठ्=ઉભા રહેવું.) મુખ્ય સ્થપેલું; વસેલું; રહેલું; મોખરે બેસાડેલું અમુક સ્થળ કે વસ્તુ ઉપર નીમેલું.

અધિશ્રી, વિ. (સં.अधि=ઘણું+ श्री=લક્ષ્મી-શોભા) અત્યંત શોભાવાળું; બહુ સંપત્તિવાળું.

અધીત, વિ. (સં. अधि=ઉપર +इ=જવું) વાંચેલું; અભ્યાસ કરેલું; ભણેલું.

અધીન, વિ. (સં.) આધીન; [આ]શ્રિત; તાબેદાર.

અધીનતા, સ્ત્રી. (સં.) આધી[નત]ા; તાબેદારી; પરવશતા.

અધીર, વિ. (સં.अ=નહિ+धृ=[ધાર]ણ કરવું) ધીરજ વગરનું; આકળું; [ઉતા]વળું; વિશ્વાસ ન કરે તેવું. (૨) અ[વિચ]ારી; ચંચળ.

અધીર, સ્ત્રી.(સં.) અણવિશ્વાસ.

અધીરજ, સ્ત્રી. ધીરજ નહિ તે.

અધીરજતા, સ્ત્રી. (સં.) ધીરજ [ન]ા રાખવાપણું.

અધીરતા, સ્ત્રી. (સં.) અધીરાઈ.

અધીરપ, સ્ત્રી. (સં.) અધીરાઈ; [અધ]ીરજ.

અધીરા, સ્ત્રી. (સં.) બહુજ [અધ]ીરજવાળી સ્ત્રી; કાવ્યશાસ્ત્ર પ્રમાણે નાયિકા.

અધીરાઈ, સ્ત્રી. ધીરજ નહિ રહેવી (૨) પરિણામને માટે શંકા રહેવી તે.

અધીરાપણું, ન. ધીરજ નહિ રા[ખ]વાપણું.

અધીરું, વિ. ધીરજ વગરનું; ધી[રજ] ન રાખે તેવું.

અધીશ, પુ (સં. अधि+ईश [ધણી]) ઉપરી; મુખ્ય ઉપરી; રાજાધિરાજ. મહાદેવ; પરમેશ્વર.

અધીશ્વર, પુ. (સં. अधि+[ईश्व]र=પ્રભુ) મોટો ઈશ્વર; મહાદેવ. મહાન રાજા; પાદશાહ; શહેનશાહ.

અધુકડું, વિ. જુઓ [અધકચરું].

અધુધુ, અ. પુષ્કળતા અને [ઉતાવળ] બતાવનારો ઉદ્‌ગાર; અધધધ.

અધુના, અ. (સં.) હમણાં; હાલ.

અધુરું, વિ. પુરું નહિ થએલું; અ[પૂ]ર્ણ; ઓછું. અધુરા પુરા કરવા=આયુ[ષ્ય]ના જે દિવસો અધુરા હોય તે પુરા કરવાને માટે જ જીવવું. અધુરો ઘડો છ[લ]કાય=અપૂર્ણ-અજ્ઞાની હોય તે ઉછાંછળા [થઈ ફુલ]ાસ કરે.

અધુરેજવું, અ. ક્રિ. કચવાવું. (૨) ભાગી પડવું. (૩) પાર નહિ ઉતરવું.

અધૃતિ, સ્ત્રી. (સં.) અધીરપણું.

અધેડ, વિ. ઉતરતી જુવાનીવાળું; ત્રીશ વર્ષની ઉમરનું; આધેડ.

અધ્યેય, વિ. (સં.) નહિ ધારણ કરવા યોગ્ય; આરાધવાને યોગ્ય નહિ તે.

અધેલી, સ્ત્રી. અડધો રૂપીઓ; આઠ આનાની કીમતનો રૂપાનો સિક્કો.

અધેલો, પુ. અડધો પૈસો.

અધૈર્ય, ન. (સં.) ધૈર્ય-ધીરજ નહિ તે; નાહીમતપણું.

અધૈર્યવાન, જુઓ અધ[ીર]...

અધો, વિ. (સં. ...) નીચું; નમતું; ...

અધોગતિ, સ્ત્રી. ... + गति) ... કરો તે; ... ઘટતી દશા ...

અઘોટ, જુઓ આઘેડ.

અઘોટી, સ્ત્રી. ચેરડીનો ઉકાળીને ઉતારેલો પણ ઠરેલો નહિ એવો રસ.

અઘોટીઉં, ન. ચેરડીના રસથી ભરેલી કોઠીમાંથી જે અડધો રસ કાઢી લેવામાં આવે છે તે ક્રિયા.

અઘોડ,-(ડ), વિ. આધેડ.

અઘોડું, ન. મુએલું ઢોર ચમાર લઈ જાય તેના બદલામાં તે તેના માલિકને જે ચામડું આપે છે તે.

અઘોતું, વિ. ધોયું ન ધોયું હોય તેવું; નહિ ધોએલું; જેની ખેળ ઉતરેલી નથી એવું (વસ્ત્ર). (૨) જીર્ણ થઇ ગએલું વસ્ત્ર.

અધોદ્વાર, ન. (સં. अधः+द्वार=બારણું) નીચેનો દરવાજો, અપદ્વાર; ગુદા.

અધોદૃષ્ટિ, સ્ત્રી. (સં. अधः+दृष्टि=નજર) નીચે જોવું તે; નીચી નજર.

અધોધ,વિ.નીચેનીચે;ઉતરતુંઉતરતું.

અધોબિંદુ, ન. (સં. अधः+बिन्दु=ટપકું) આપણા માથાની સીધી લીટીએ આવતું નીચલે ભાગે પડતું બિંદુ. (એનાથી ઉલટું તે શિરોબિંદુ.)

અધોમુખ, ન. (સં.) નીચું મોં; નમાવેલું મસ્તક.

અધોમુખ, વિ. (સં.) નીચું મુખ કરેલું હોય એવું.

અધોલોક, પુ. (સં.) ... લોક. (૨) ઉતરતા પંક્તિના લોકો.

અધોવાયુ, પુ. (સં.) પા... વાટેથી નીકળતો પવન; અપાન.

અઘોવાયો, (-વૈઓ), પુ. ... વેચવા લેવાનો ધંધો કરનાર. (૨) ગાડાં ફેરવનારો.

અઘોળ, વિ. ચેરના સો... ભાગ જેટલું. (૨) ના. ચેરનો સો... ભાગ; અઢી રૂપીઆભાર.

અઘોળી, વિ. અઘોળ વજનનું ... ટલું; અઘોળ માપ ઓટલું પાત્ર.

અધ્યક્ષ, પુ. (સં. अधि+... =ધરી) ઉપરીપણું કરનાર; ... નિયામક.

અધ્યક્ષર, પુ. (સં. अ... अक्षर) ઓંકાર; મુખ્ય અક્ષર;

અધ્યયન, ન. (સં. अ... इ=જવું ઉપરથી अयन) ... તે; અભ્યાસ.

અધ્યસ્ત, વિ. (સં.) અધ્યા... આરોપિત; અમુક વસ્તુમાં અમુક વ... અધ્યાસ કરેલો હોય તે.

અધ્યા, પુ. (સં. अ... ઇ.) અભ્યાસ.

અધ્યાત્મ, ન. (સં. अ... आत्मन्=આત્મા) આત્માસં... વિચારો અને ક્રિયાઓ; બ્રહ્મજ્ઞાન સ... જે કંઇ હોય તે.

અધ્યાત્મયોગ, પુ. (સં.) મ-વિષયમાંથી વાળીને પરમાત્મામાં જવાની ક્રિયા.

અધ્યાત્મશાસ્ત્ર, ન. (સં.) ત્મજ્ઞાનનું શાસ્ત્ર-વિદ્યા; બ્રહ્મજ્ઞાનનું સ્ત્ર.

અધ્યાત્મિક, વિ. (સં.) આત્મા ધક; પરમાત્મા સંબંધી.

અધ્યાપક, પુ. (સં.) ગુરુ; વગેરેનું અધ્યયન કરાવનારો; શિક્ષક.

અધ્યાપન, ન. (સં.) શિક્ષણ પવું તે; શિક્ષા.

અધ્યાય, પુ. (સં.) ગ્રંથનો ક ભાગ; પ્રકરણ; પર્વ.

અધ્યારુ, પુ. (સં. अध्वर्युं=જ્ઞમાં વરાએલો મુખ્ય બ્રાહ્મણ. ઉ.) જુર્વેદ જાણનારો બ્રાહ્મણ; ગોર. (૨) રસાઓનો ગોર. (૩) નોતરીઓ. શિષક.

અધ્યારૂઢ, વિ. (સં.) ઉપરચઢેલું; [સવાર થએલું.

અધ્યારોપ, પુ. (સં. अधि+रोप=ચડાવવું) એક વસ્તુના ણનો બીજી વસ્તુમાં આરોપ કરવો અધ્યાસ. (૨) વૃથા ભાસવું તે. (૩) કુ આળ.

અધ્યારોપણ, ન. (સં.) એક સ્તુના ગુણનું બીજી વસ્તુમા આરો-પ કરવું તે.

અધ્યારોહણ, ન. (સં.) ઉપર ચઢવું તે. (૨) સવારી કરવી તે.) ઉન્નતિ.

અધ્યાસ, પુ. (સં. अधि=ફેંકવું. ઉ.) મિથ્યાભાસ; ભ્રમ. (અન્ય અન્ય ધર્મનું આરોપણ તે અધ્યાસ. (૨) સંબંધભાવરહિત હરો વિચાર. (૩) નિરંતર એકજ લક્ષ રહ્યા કરે છે.

અધ્યાહાર, પુ. (સં.अध+आ+हृ=હરવું. ઉ.) ઉપરથી લેવું તે.

અધ્યાહાર્ય, વિ. (સં.) ઉપરથી સમજી લેવા જેવું હોય તે.

અધ્યેતવ્ય, વિ. (સં.) અધ્યયન કરવા યોગ્ય.

અધ્યો, જુઓ અધ્યાય.

અધ્રકણ, ન. મેળવણ.

અધ્રકવું, સ. ક્રિ. આખરવું; મેળવવું.

અધ્રકાવવું, સ. ક્રિ. મેળવાવવું.

અધ્રણ, ન. આંધણ.

અધ્રુવ વિ. (સં. अ+ध्रुव=દૃઢ-સ્થિર) અનિશ્ચિત; અસ્થિર.

અધ્રુવતા, સ્ત્રી. (સં.) અસ્થિરતા.

અધ્વગ, પુ. (સં.) મુસાફર; વટેમાર્ગુ.

અધ્વર, પુ. (સં.) યજ્ઞ. (૨) આકાશ.

અધ્વર્યુ, પુ. (સં.) યજ્ઞમાં વ-રાએલો યજુર્વેદ જાણનારો ઋત્વિજ બ્રાહ્મણ.

અધ્વા, પુ. (સં.) માર્ગ; પંથ.

અધ્વાંત, વિ. (સં.अ+ध्वान्त=અંધારું.) અંધારું નહિ એવું અજ્ઞાનાભાવ.

અન્, અ. (सं.) નહિ, વિના, વગર, અભાવ, નિષેધ કિંવા અલ્પતા બતાવનારો ઉપસર્ગ.

અનકૂટ, જુઓ અણકૂટ.

અનક્ષર, વિ. (सं. अन्+अक्षर=વર્ણ) અક્ષરશૂન્ય; મૂર્ખ; અભણ.

અનગળ, જુઓ અણગળ.

અનગાર, પુ. (सं. अन्+आगार=ઘર) ઘર વગરનો હોય તે; સાધુ.

અનગ્નિ, વિ. (सं. अन्+अग्नि) શ્રૌતસ્માર્ત કર્મહીન; જેણે અગ્નિહોત્ર લીધો ન હોય તે.

અનઘ, વિ. (सं. अन्+अघ=પાપ) નિષ્પાપ; પાપ રહિત; સ્વચ્છ.

અનઘડ, વિ. નહિ ઘડાએલું; નવું.

અનત, વિ. (सं.) નહિ નમેલું; અજીત.

અનથ, વિ. નાથ વગરનું; નહિ પરોટાએલું; નિરંકુશ. (૨) વાળી રહિત.

અનદ્યતન, વિ. (सं. अन्+अद्यतन) અવર્તમાન. (૨) ના. અનિયમિત વર્તમાનકાળ.

અનધિકારી, વિ. (सं.) નહિ અધિકારી.

અનધ્યાય, પુ. (सं. अन्+अध्याय-अध्ययन=અભ્યાસ) વેદનું અધ્યયન બંધ રાખવું તે; વેદાધ્યયન બંધ રાખવાનો દિવસ.

અનનાસ, ન. ખાટા અને સ્વાદવાળું એક ફળ.

અનનુકૂળ, વિ. (सं. अनुकूल=ફાવતું) અનુકૂળ એવું; પ્રતિકૂલ.

અનન્ય, વિ. (सं. अन+अन्य=બીજું) જેના જેવું નહિ એવું; અપૂર્વ.

અનન્યગતિ, સ્ત્રી. (सं. ઉપાય ન હોય પણ માત્ર એક જ હોય તે. (મુક્તિનો અંતિમ માર્ગ

અનન્યતા, સ્ત્રી. (सं. अन्यता.) બીજાપણું નહિ તે; પણું; પરમ ઐક્ય.

અનન્યપ્રેમ, પુ. (सं.) જેવો બીજો પ્રેમ નહિ તે.

અનન્યભક્તિ, સ્ત્રી. બીજા કોઈપર ન હોય એવી ભક્તિ

અનન્યભાવ, પુ. (सं.) ઉપર જ ભાવ હોય તે.

અનન્વય, પુ. (सं.) ઉપમેય અને ઉપમાન હોય એવે અર્થાલંકાર. (૨) વિ. અન્વય (ક્રમ) રહિત.

અનન્વિત, (सं.) જેનો બરોબર થઇ શકે નહિ એવું; ખર

અનપત્ય, વિ. (सं. अपत्य=સંતાન) છોકરાં વાંઝીઉં.

અનપરાધી, વિ. (सं. अन+अपराधी=ગુનેગાર) અપરાધી નહિ એવું; નિર્દોષ.

અનપેક્ષ, વિ. (सं. अन+अपेक्षा) અપેક્ષા રહિત; બેદરકાર.

અનપેક્ષા, સ્ત્રી. (सं. अन+अपेक्षा=ઇચ્છા) અપેક્ષા નહિ તે; બેદરકારી.

અનપેક્ષિત, વિ. (सं.) ઇચ્છા કરી ન હોય તેવું;અનાયાસે આવી મળેલું.

અનભિજ્ઞ, (सं. अन+अभिज्ञ=જાણતું. ઉ.) અજાણ; અકુશળ.

અનલે, વિ નિશ્ચય.

અનભ્યસ્ત, વિ. (सं.)અભ્યાસ કર્યો ન હોય એવું; મહાવરો ન કરેલો હોય એવું.

અનભ્યાસ,પુ (अन+अभ्यास) અભ્યાસ ન હોય તે; નહિ ટેવ પડેલી તે.

અનમ, પુ. બ્રહ્મા; પરમેશ્વર.

અનમડયું, વિ. નહિ ગોઠવું.

અનમતું, વિ. જુઓ અણમતું.

અનમાનીતું, વિ.જુઓ અણમાનીતું.

અનમી, વિ. કોઈને નમે નહિ એવું; અનમ્ર.

અનમોલ, જુઓ અણમૂલ.

અનમ્ર, વિ. (सं. अ=નહિ+नम्र=નરમ) નરમ નહિ તે; આકરું; ઉદ્ધત.

અનય, ન. (सं.) નીતિ નહિ તે; અનીતિ. (૨)આફત; દુઃખ; દુર્ભાગ્ય.

અનય, વિ. (सं.) નીતિરહિત; અવિવેકી

અનર્ગળ, જુઓ અનર્ગળ.

અનર્ગળ, વિ. (सं. अन+अर्गल=આગળો) બંધ ન પડે તેવું; અપાર; પુષ્કળ.

અનર્ઘ્ય, વિ. (सं. अन+अर्घ्य=અર્ઘ્ય તે પે,ચ.) અર્ઘ્ય આપવાને યોગ્ય નહિ એવું.

અનર્થ, પુ (सं. अन+अर्थ ક.) ખોટો-ઊલટો અર્થ કરવો તે. (૨) ખોટું કામ કરવું તે. (૩) જુલમ (૪) હાનિ; ગજબ

અનર્થક, વિ. (सं.) અર્થ વગરનું; નકામું; નિરર્થક.(૨) હાનિકારક.

અનલ, પુ. (सं.) અગ્નિ; દેવતા; તેજ. (૨) ગુસ્સો (૩) એક કલ્પેલું પક્ષી (જે જમીન ઉપર કદી ઉતરતુંજ નથી)

અનલહક, (અ.) હું ખુદા છું એવું માનવું તે.

અનલસ, વિ. (सं. अन+अलस=આળસ) આળસ રહિત; સ્ફૂર્તિવાળું

અનવટ, (અણવટ) ન. સ્ત્રીઓને પગે પહેરવાનું રૂપાનું એક ઘરેણું.

અનવદ્ય, વિ. (सं.) દોષ વગરનું; અનિંદિત; સુંદર.

અનવસર, પુ. (सं. अन+अवसर=સમય) કવખત; નહિ અવસર તે.

અનવસ્થા, (સં.) નહિ અવસ્થા તે; મનની ડગમગતી હાલત; અશાંતિ.

અનશન, ન. (સં. अन्+अशन=ખાવું+વ્રત) ઉપવાસ કરવાનું વ્રત.

અનશ્વર, વિ.(સં.)સ્થાયી;નિત્ય.

અનસૂયા, સ્ત્રી. (સં.) કર્દમ મુનિની કન્યા અને અત્રિ ઋષિની પત્ની.

અનહદ, વિ. જેને હદ ન હોય એવું; અપાર.

અનહદ, પુ. શરીરમાં ચાલુ રહેનો આંતરધ્વનિ; શ્વાસની ચઢ ઉતરમાં सोहं सोहम् એવો જે ચાલુ રણકાર થયા કરે છે તે.

અનહદનાદ, પુ શ્વાસોચ્છવાસને લીધે અંતરમાં જે ધ્વનિ રણક્યા કરે છે તે.

અનહિત, ન. અણહિત; અકલ્યાણ વિ. (अन्+अहित=અનહિત) અહિત નહિ તે.

અનંક, વિ. (સં. अन्+अंक =આંકડો) આંકડા વગરનું; પુષ્કળ.

અનંગ, પુ. (સં. अन्+अंग) કામદેવ. (૨) વિ. જેને અંગ ન હોય તે.

અનંગરંગ, પુ. કામવૃત્તિ. (૨) કામશાસ્ત્ર.

અનંગવાન, પુ (સ.) અંગવાળું નહિ તે; કામદેવ.

અનંગશત્રુ, પુ. (સં) શિવ; મહાદેવ.

અનંગળ,વિ (અનર્ગળ ઉપરથી) અપાર

અનંત, પુ. (સં.) વિષ્ણુ; શેષ; બ્રહ્મા (૨) એક નાગ. (૩) આકાશ. (૪) શ્રાવકોનો ચૌદમો તિર્થંકર.

અનંત, વિ. (સં. अन्+अन्त =છેડો.) જેનો અંત નથી એવું; મહત્વ.

અનંતકોટિ, વિ. (સં.) ઘણું; જેની સંખ્યાની ગણતરી થાય નહિ એવું

અનંતચતુર્દશી, સ્ત્રી. (સં.) અનંતચતુર્દશી; ભાદરવા શુદ ચૌદશ. (૨) ચૌદશાપી ભગવાનનું એક વ્રત.

અનંતતા, સ્ત્રી.(સં.) અનંતપણું; નિત્યતા.

અનંતદોરો, પુ. (સં.) ભાદરવા શુદ ચૌદશને દિવસે લેવામાં આવતો દોરો.

અનંતપાર, વિ. (સં) પાર વિનાનું; અમાપ. (૨) બહુ દૂર.

અનંતમૂળી, ન. (સં.) એક જાતની ઔષધિ; ઉપલસરી.

અનંતર, વિ. (સં.) अन्+ अंतर=છેડું) નહિ છેડું તે; પાસેનું

અનંતર, અ. પછી; ત્યારપછી.

અનંતરાય, વિ. (સં. अन्+ अंतराय) અંતરાય વગરનું; ખુલ્લું; નહિ વાંધાવાળું.

અનંતરાશિ, સ્ત્રી. (સં.)જેમાં ઘણાં પદ (સંખ્યાઓ) હોય છે. (ત્રિરાશિ, પંચરાશિ ને અનંતરાશિ.)

અનંતવિજય, પુ. (સં.) યુધિષ્ઠિર રાજાના શંખનું નામ.

અનંતવ્રત, ન. (સં.) ભાદરવા સુદ ચૌદશને દિવસે કરવામાં આવતું એક વ્રત.

અનંતશક્તિ, વિ (સં.) જેની શક્તિ અનંત હોય એવું (પરમેશ્વર)

અનંતશ્રેણિ,–શ્રેઢી,સ્ત્રી. (સં.) જેમાં એક પછી એક ચઢતી ઉતરતી સંખ્યાઓની ઘણી હારો આવતી હોય એવી હિસાબ ગણવાની એક રીત; અનંતરાશિ. [(૨) પાર્વતી

અનંતા, સ્ત્રી. (સં.) ગળો.

અનંબ, વિ. (સં. अन्+अंबा ઉ) માતા વગરનું; નમાયું.

અનંભ, વિ (સં. अन्+अंभ=જળ) પાણી વગરનું, (મરૂદેશ.)

અનંશ, વિ. (સં.) ભાગ વેનારું. (૨) વારસાનુ અનધિકારી.

અનાક, વિ. (સં.) નાક વગરનું; નિર્લજ્જ. (૨) સ્વર્ગથી ઉતરતો લોક

અનાગત, વિ. (સં.) નહિ આવેલું. (૨) ભવિષ્યમાં આવનારૂં.

અનાગતવિધાતા, પુ. (સં.) ભવિષ્યના સંકટને માટે આગળથી વિચાર કરનાર; પાણી પહેલી પાળ બાંધનાર.

અનાચાર, પુ. (સં. अन्+ आचार) સારો આચાર નહિ તે; દુરાચરણ. (૨) ભ્રષ્ટવેડા; આભડછેટ.

અનાચારી, વિ. અનાચારવાળું; વ્યભિચારી.

અનાજ, ન. દાણા;કણ; ધાન્ય; અન્ન.

અનાડ, પુ નુકસાન; ઉપદ્રવ.

અનાડી, વિ. જંગલી; મૂર્ખ; ગમાર; જડ [નહિ સમજવું તે.

અનાડીપણું, ન. સમજણવાથી પણ

અનાડીવેડા, પુ. અનાડીપણું.

અનાત્મજ્ઞ, વિ. (સં. अन् + आत्मज्ञ) પોતાને નહિ જાણનાર.

અનાત્મજ્ઞ, વિ. (સં. अन+ आत्मा) આત્માનો અભાવ તે; અજ્ઞાની માણસ–જીવ.

અનાથ, વિ. (સં.) નાથ વગરનું; ગરીબ; નિરાધાર.(૨) દરિદ્રતા; દૈન્ય.

અનાથપણું, ન. દૈન્ય; ગરીબાઈ.

અનાથાલય, ન. (સં. अनाथ +आलय=રહેઠાણ) અનાથ–નિરાધાર માણસોને રહેવાનું સ્થાન; અનાથાશ્રમ.

અનાથાશ્રમ, પુ. (સં. अनाथ +आश्रम) અનાથોને રહેવાનું સ્થાન; અનાથાશ્રમ.

અનાથ્યું,વિ.નહિ નાથેલું;નિરંકુશ.

અનાદર, પુ. (સં. अन्+आदर) આદર ન કરવો તે; તિરસ્કાર. (૨) અભાવ; અપ્રીતિ.

અનાદિ, વિ. (સં. अन्+आदि.) જેનું આદિ કારણ નથી એવું; સ્વયંભૂ.

અનાદિસિદ્ધ, વિ. (સં.) ઘણા કાળથી જે સિદ્ધ હોય એવું; પરમેશ્વર

અનાદ્યન્ત, વિ. (સં. अन् + आदि+अन्त) જેનો આરંભ અને અંત નથી એવું; બ્રહ્મ.

અનાદ્યન્તત્વ, ન. (સં.) આરંભ કે અંત ન હોવાપણું.

અનાધાર, વિ. (સં. अन्+आधार=ટેકો) આધાર રહિત; ટેકા વગરનું. (૨) ગરીબ; દીન.

અનાધ્યાય, ન.(સં.) જે દિવસે વેદાધ્યયન બંધ રહેતું હોય તે દિવસ.

અનામ, વિ. (સં.)નામ રહિત. (૨) બહુજ સારૂં; અતિ ઉત્તમ.

અનામ, પુ. (સં.) જેને નામ (લિંગ કે ચિહ્ન) નથી તે; પરમેશ્વર.

અનામત, વિ. (અ.) જેમનું તેમ રાખી મૂકવું તે. (૨) સલામત. (૩) ના. થાપણ. [સોંપવું.

અનામત-મૂકવું, સંભાળી રાખવાને

અનામત-રાખવું, એમનું એમ રહેવા દેવું; થાપણ તરીકે રાખવું.

અનામતી, વિ. અનામત આપેલું અથવા લીધેલું તે. (૨) ગીરો.

અનામય, વિ. (સં. अन् + आमय) તંદુરસ્ત; આરોગ્ય.

અનામિક, વિ. (સં.) નામ દેવાને યોગ્ય નહિ તે; નનામું. (૨) ના. અતિ શુદ્ર.

અનામિકા, સ્ત્રી. (સં.) અંગુઠાથી ગણતાં જે ચોથી આંગળી તે.

અનામિષ, વિ. (સં. अन् + आमिष) માંસ રહિત; દુર્બળ. (૨) લાભ રહિત.

અનામી, પુ. (સં.) જેને નામ નથી એવું; પરબ્રહ્મ.

અનાયક, વિ. (સં. अ+नायक=નેતા) જેને નિયમમાં રાખનારો કોઈ નથી તે.

અનાયાસ, પુ. (સં. अन्+आयास) જેમાં મહેનત ન હોય તે. (૨) આરામ. (૩) વિ. વગર મહેનતનું; સહેલું; સુગમ. [સહજ; સહેલથી.

અનાયાસે, અ વગર મહેનતે;

અનાર, ન. (फा.) દાડમ, (૨) આતસબાજીમાં દારૂની કોઠી; હવાઈ

અનારકળી, સ્ત્રી. દાડમની કળી.

અનારત, વિ (સં) નિરંતર; સતત.

અનારોગ્ય, ન. (સં. अन् + आरोग्य=તંદુરસ્તી) મંદવાડ; નદુરસ્તી.

અનાર્ય, પુ. (સં. अन् + आर्य) આર્ય નહિ તે; યવન, મ્લેચ્છ.

અનાર્યતા, સ્ત્રી. (સં. अन्+आर्यता=આર્યપણું) આર્યપણું નહિ તે; દુષ્ટતા; જંગલીપણું. (૨) મનુષ્યને ન ઘટે એવી રીતભાત.

અનાર્યા, સ્ત્રી. (સં. अन + आर्या= આર્ય સ્ત્રી) આર્ય સ્ત્રી નહિ તે; યવની; દુષ્ટ સ્ત્રી.

અનાલસ્ય, વિ. (સં. अन् + आलस्य=આળસ)આળસરહિત;ચાલાક

અનાલાપ, પુ. (સં. अन् + आलाप=સ્વરુ) મૌન; સૂર બરોબર ન હોય તે.

અનાવૃત, વિ. (સં. अन+ आ+वृ=ઢાંકવું) નહિ ઢાંકેલું; ઉઘાડું. (૨) અરક્ષિત; નિરાધાર.

અનાવૃષ્ટિ, સ્ત્રી. (સં. अन् + आ=વધારે+वृष्=વરસવું) વરસાદ નહિ તે; સુકવણું; દુકાળ.

અનાશ્રમી, વિ. (સં. अन्+ आश्रम+इन्=વાળું) આશ્રમ વગરનું; ચાર આશ્રમોમાંના એકકે આશ્રમનું નહિ એવું.

અનાશ્રયી, વિ. (સં. अन्+ आश्रय=આશરો) આશરા વગરનું.

અનાશ્રિત, વિ. (સં.) જેને આશ્રય ન મળ્યો હોય એવું.

અનાસર, ન. (અ. ઉન્સીર= તત્ત્વનું બહુવચન.) આરબોના શાસ્ત્રનાં ચાર મુખ્ય તત્ત્વ. (આતશ, પાણી, પવન અને પૃથ્વી)

અનાસ્થા, સ્ત્રી. (સં. अन्+ आस्था=વિશ્વાસ-શ્રદ્ધા) આસ્થા નહિ તે.

અનાહત, વિ. (સં. अन्+आ +हन्=હણવું) નહિ મારેલું; નહિ બોલાવેલું. (૨) વગર તાડને થતો અવાજ. અનાહત ધ્વનિ=શ્વાસોચ્છ્વાસથી કંઠમાં જે અવાજ થાય છે તે.

અનાહાર, પુ. (સં. अन् + आहार=ખોરાક)ઉપવાસ.

અનાહૂત, (સં. अन्+आहूत= બોલાવેલું) નહિ બોલાવેલું. (૨) જાડું.

અનિંધા, સ્ત્રી. (फा.) નિંધા નહિ તે અનરૂપા. (૨) વિ ધ્યાન વગરનું.

અનિચ્છ, વિ.(સં अन+इच्छा =ઇચ્છા) જેને ઇચ્છા નથી તે; બેપરવા.

અનિચ્છપ્રારબ્ધ, ન. (સં.) ઇચ્છા ન હોય તેમ છતાં પ્રારબ્ધ હોય તે; દૈવેચ્છાથી અમુક વસ્તુ મળી આવવી તે.

અનિચ્છા, સ્ત્રી. (સં. अन् + इच्छा) ઇચ્છા નહિ તે.

અનિત્ય વિ. (સં. अन्+इष्= ઇચ્છવું ઉ.) ઇચ્છેલું નહિ એવું.

અનિત્ય, વિ. (સં. अ+नित्य =હમેશા) નિત્ય નહિ એવું; ક્ષણિક; મિથ્યા; નાશવંત; અશાશ્વત.

અનિત્યતા, સ્ત્રી. (સં. अ+ नित्यता) અનિત્યપણું; ક્ષણિકતા.

અનિદ્ર, વિ. (સં.) ઉંઘ વગરનું; આળસ રહિત.

અનિન્દિત, વિ. (સં.) નહિ નિંદાએલું; વખાણાએલું સારું.

અનિન્દ્ય, વિ. (સં.) નિંદવા યોગ્ય નહિ એવું; નિર્દોષ.

અનિપુણ, વિ. (સં.) નિપુણ નહિ તેવું; અકુશળ; અજ્ઞાન.

અનિમિષ-મેષ, વિ. (સં.) સ્પંદ રહિત; ઉઘાડી ને ઉઘાડી રહેનારી જે આંખની સ્થિતિ તે.(૨)જેમની આંખો પલકારા મારતી નથી તે અર્થાત્ દેવો. (૩) મત્સ્ય. (માછલાંની આંખોને પાંપણ હોતી નથી.)

અનિયત, (સં. अ+नि+यम्=રોકવું. ઉ.) ઠરેલું નહિ એવું; ચંચળ; અસ્થિર. (૨) નિયમ વગરનું.(૩) અનિત્ય.

અનિયમ, પુ. (સં.) નિયમ નહિ તે; અવ્યવસ્થા.

અનિયમિત, વિ. (સં.) નિયમ પ્રમાણે નહિ એવું; અવ્યવસ્થિત.

અનિયમિતપણું, ન. નિયમિતપણું નહિ તે; અવ્યવસ્થિતપણું; ગડબડ; ગેરરીત. [નિયમે વહેતો પવન.

અનિયમિતપવન, પુ.(સં.)વગર

અનિરુદ્ધ, પુ. શ્રીકૃષ્ણનો પૌત્ર, ઓખાનો પતિ અને બાણાસુરનો જમાઇ.

અનિર્ણીત, વિ. (સં.) જેનો નિર્ણય કરાએલો નથી એવું. (૨)અપૂર્ણ.

અનિર્ભીત, વિ. (સં.) ચંચળ; ચાલાક.

અનિર્વચનીય, વિ. (સં. अ+निः+वच्=બોલવું ઉ.)બોલી કે વર્ણવી નહિ એવું.

અનિર્વર્ણ્ય, વિ. (સં.) અનિર્વચનીય; નહિ વર્ણવી શકાય તેવું

અનિર્વાહ, પુ. (સં. अ+निर्+वह्=વહેવું) નિર્વાહનો અભાવ તે; દૈન્ય; ગરીબાઇ. (૨) વિ. જેનો નિર્વાહ થઇ શકે નહિ એવું.

અનિલ, પુ. (સં.) પવન; વાયુ.

અનિલલહર, સ્ત્રી. પવનની લહેર; પવનનું નાનું મોજું.

અનિવાર, વિ. (સં. अ+निर्+वृ=ઢાંકવું) દૂર કરી કિંવા ટાળી શકાય નહિ એવું. (૨) અતિશય. (૩) અતિ અગત્યનું.

અનિવાર્ય, વિ. (સં.) ન ટાળી શકાય એવું; ન દૂર કરી શકાય તેવું; બહુજ જરૂરનું.

અનિવૃત્ત, વિ. (સં) નિવૃત્ત નહિ તે; છુટું થએલું નહિ એવું; ચાલુ રહેલું.

અનિશ્ચિત, વિ. (સં. अ+निः+चि=વીણવું) નહિ નક્કી કરેલું,મોઘમ; એમનું એમ હોય એવું. [નક્કીપણું તે.

અનિશ્ચિતતા, સ્ત્રી. (સં. નહિ

અનિશ્ચિતપણું, ન. (સં.) અનિશ્ચિતતા; ઢચુપચુપણું. (૨) આનાકાની. (૩) શંકા.

અનિષ્ટ, વિ. (સં. अन्+इष्ट=ઇચ્છિત) ઇચ્છિત નહિ તે; અપ્રિય. (૨) દુર્ભાગ્ય; અકલ્યાણ; નુકસાન. (૩) અપરાધ. (૪) દુઃખ.

અનીક, ન. (સં.) સૈન્ય. (૨) મોઢાનો આગલો ભાગ. (૩) યુદ્ધ.

અનીઠ, વિ. (અ=નહિ+નીઠ=નીઠવું) ઘટે નહિ એવું; અપાર.

અનીત, વિ. અનિત્ય; ક્ષણિક. (૨) અનીતિ. (૩) નહિ લાવેલું તે.

અનીતિ, સ્ત્રી. (સં.) નીતિ નહિ તે; દુરાચાર. (૨) અન્યાયી વર્તન. (૩) વ્યભિચાર.

અનીતિભર્યું, વિ. અનીતિથી ભરેલું હોય એવું; વ્યભિચારી, અપ્રમાણિક

અનીતિમાન, વિ. (સં.) નીતિવાળું નહિ તે; વ્યભિચારી; ખોટે માર્ગે જનારું.

અનીશ્વર, પુ. (સં અન્+ઈશ્વર=પરમેશ્વર) પરમેશ્વર નહિ તે. (૨) વિ. ઈશ્વર જેવું કંઇ છેજ નહિ એવું માનનાર.

અનીશ્વરવાદ, પુ. (સં.) જગતમાં ઈશ્વર છે જ નહિ એવું કહેવું; નાસ્તિક મત

અનીશ્વરવાદી, વિ. (સં.) 'ઈશ્વર નથી' એવો વાદ ચલાવનાર; નાસ્તિક.

અનીસું, ન. એક જાતનાં અજમાને [મળતાં બી.

અનુ, અ. (સં. ઉપ.) પછી, પછવાડે, સાથે, સરખું, ઉતરતું,ભાગમાં, દરેક, પાસે, તથા નિયમસર એવા અર્થો બતાવવા શબ્દની આગળ જોડાતો શબ્દ.

અનુકરણ, ન. (સં. अनु+कृ=કરવું. ઉપરથી કરણ) એકના જેવું બીજાએ કરવું તે; નકલ.

અનુકરણજોગ, (યોગ્ય), વિ. અનુકરણ-નકલકરવાનેલાયક હોય એવું.

અનુકરણપાત્ર, વિ. (સં.)અનુકરણ કરવાને યોગ્ય;દાખલો લેવા જેવું.

અનુકરણીય, વિ. (સં.) અનુકરણ કરવાને યોગ્ય; દાખલો લેવા જેવું.

અનુકંપ, પુ. (સં.) ધ્રૂજારો.

અનુકંપા, સ્ત્રી.(સં.अनु+कम्प=ધ્રૂજવું) દયા; અનુગ્રહ.

અનુકંપ્ય, વિ. (સં.) દયા કરવા યોગ્ય.

અનુકાર, પુ. (સં.)નકલ કરવી તે. (૨) ઉકાર રહિત.

અનુકાંક્ષા, સ્ત્રી. (સં. अनु+कांक्ष=ઇચ્છવું) ઇચ્છા; આશા.

અનુકૂલ, વિ.(સં.)પસંદ પડતું; રૂચતું; મળતું આવતું; બંધબેસતું આવતું.

અનુકૂલતા, સ્ત્રી. (સં.)અનુકૂળપણું; સગવડ.

અનુકૂલપતિ-નાયક, પુ (સં.) બધી રીતે યોગ્ય હોય એવો સ્વામી.

અનુક્ત, વિ. (સં. अनु+उक्त=કહેલું) કહેલું નહિ એવું. (૨) અઘટિત. (૩) વિલક્ષણ.

અનુક્રમ, પુ. (સં. अनु=પાછળ +क्रम्=જવું) એક પછી એક અ..

નારો સંબંધ; પરંપરા. (૨) ગોઠવણ. (૩) એ નામનો અલંકાર. (૪) વ્યવસ્થા. (૫) આચાર. (૬) કાયદો.

અનુક્રમણિકા, સ્રી. (સં) સાંકળીક; સૂચિપત્ર. [પળેપળ.

અનુક્ષણ, અ. (સં.) ક્ષણેક્ષણ;

અનુખળ–ળો, પુ (સં.) (उल्खल्=ખાંડણીઓ)ખાંડણીઓ. (લાકડામાંથી કોતરી કાઢેલો.)

અનુખું, વિ. અસલ પોતાનું હોય તેનાથી જુદું; નોખું:–અનુખો વેશ.

અનુગ, પુ. (સં.)ચાકર;નોકર; સેવક; પાછળ પાછળ હીંડનારો.

અનુગમન, ન.(સં.अनु+गमन=જવું.) પાછળ જવું તે; સ્વામીની પાછળ બળી મરવું તે (જુદી ચિતામાં બળી મરે–તે 'અનુગમન' અને એક જ ચિતામાં પતિની સાથે બળી મરે તે 'સહગમન' કહેવાય છે.)

અનુગામી, વિ. (સં.) પાછળ પાછળ ચાલનાર. (૨) અમુક માણસની પ્રમાણે કાર્ય કરનાર. (૩) અમુક માણસની ઇચ્છા પ્રમાણે વર્તનાર. (૪) અનુસારનાર.

અનુગ્ર, વિ. (સં. अन्+उग्र==આકરું) આકરું નહિ તે; શાંત; સૌમ્ય.

અનુગ્રહ, (સં. अनु+ग्रह्=પકડવું) દયા કરવી; સ્વીકાર; કૃપા. (૨) વરદાન આપવું; અમલ કરવું. (૩) સહાય (૪)સાથે હોવું–રહેવું. (૫)માફ કરવું.

અનુગ્રહી, વિ. (સં.) મહેરબાન; જેનો અનુગ્રહ થયો હોય તે.

અનુગ્રાહક, વિ. (સં.) અનુગ્રહ કરનાર.

અનુગ્રાહ્ય, વિ. (સં.) દયા કરવા જોગ; હાથ પકડવા યોગ્ય.

અનુચર, પુ. (સં. अनु+चर्=ચાલવું) પાછળ ચાલનાર, નોકર. (૨) સાથે ફરનારો; સહચર–મિત્ર.[(૩) સખી

અનુચરી, સ્રી. (સં.) દાસી.

અનુચારક, પુ. (સં.) સેવક; હજુરીઓ.

અનુચિત, (સં. अन्+उचित=યોગ્ય.) યોગ્ય નહિ તે; અઘટિત.

અનુચિન્તન, ન. (સં. अनु+चिन्त्=વિચારવું) વારંવાર ચિન્તન કર્યા કરવું તે; મનન. [તે; નીચું.

અનુચ્ચ, વિ. (સં.) ઉચ્ચ નહિ

અનુછ, ન. સીતાફળ.

અનુછડી, સ્રી. (દે.)સીતાફળી.

અનુજ, પુ. (સં. अनु=પાછળ +जन्=જન્મવું) પાછળથી જન્મેલો તે; નાનો ભાઇ.

અનુજા, સ્રી. (સં.) પાછળથી જન્મેલી તે; નાની બેન.

અનુજીવી, વિ. (સં. अनुजीविन्) ચાકર. (૨) આશ્રિત. (૩) અર્થી. (૪) અનુચર.

અનુજ્ઞા, સ્રી. (સં.) પરવાનગી

અનુમતિ. (૨) આજ્ઞા. (૩) એક જાતનો અર્થાલંકાર.

અનુજ્ઞાત, વિ. (સં.) રજા પામેલું.

અનુતાપ, પુ. (સં. अनु+तप्=તપવું ઉપરથી.) પશ્ચાત્તાપ; જીવ બળ્યા કરવો તે; શોક.

અનુત્તમ, વિ. (સં.) સહુથી સરસ. (૨) નહિ ઉત્તમ; અધમ.

અનુત્તર, વિ. (સં. अन्+उत्तर=જવાબ) નિરુત્તર (૨) જવાબ આપી શકાય નહિ એવું. (૩) જેના જેવું બીજું હોય નહિ એવું-સુંદર.

અનુત્પત્તિ, સ્ત્રી. (સં. अन्+उत्पत्ति) ઉત્પત્તિ ન હોવી તે.

અનુત્સાહ, પુ. (સં. अन्+उत्साह=ઉમંગ.-જોશ) ઉત્સાહ નહિ તે; નાહિંમતી.

અનુત્સાહી, વિ (સં.) ઉત્સાહ વગરનું; હોંસીલું નહિ એવું.

અનુદક, વિ. (સં. अन्+उदक=પાણી) પાણી વગરનું.(૨) જેને કોઈ શ્રાદ્ધાંજલિ આપનાર ન હોય એવું.

અનુદર, વિ. (સં. अन्=અલ્પ+उदर=પેટ) નાજુક-નાના પેટવાળું. (સ્ત્રીઓ અનુદરી કહેવાય છે.)

અનુદાત્ત, વિ. (સં.) નીચે સ્વરે બોલાતું હોય એવું. (૧ ઉદાત્ત, ૨ અનુદાત્ત અને ૩ સ્વરિત.)

અનુદાર, વિ. (સં. अन्+उदार=સખી) ઉદાર ન હોય તેવું; કંજુસ. (૨) નિષ્કપટ મનનું નહિ એવું.

અનુદારતા, સ્ત્રી. (સં.) ઉદારપણું નહિ તે; કંજુસપણું; કૃપણતા.

અનુદિત, વિ. (સં. अन्+उदित=ઉગેલું) નહિ ઉગેલું.

અનુદિન, અ. (સં.) પ્રતિદિન; રોજ; રોજ ને રોજ.

અનુદ્ભૂત, વિ. (સં. अन्+उद्भूत=ફૂટેલું.) નહિ ફૂટી નીકળેલું; નહિ ઉગેલું.

અનુદ્યમી, વિ. (સં. अन्+उद्यमी) ઉદ્યમ વગરનું; નવરું.

અનુદ્યોગી, વિ (સં. अन्+उद्योगी) ઉદ્યોગ વગરનું, આળસુ.

અનુદ્વેગ, પુ. (સં. अन्+उद्वेग) ઉદ્વેગનો અભાવ; નચિંતતા.

અનુધાવન, ન. (સં. अनु+धाव्=દોડવું) પાછળ દોડવું તે.

અનુધ્વનિ, પુ. (સં.) રણકો; ગણગણાટ. (ધ્વનિ થયા પછી તેનો ઝીણો ઝીણો જે રણકાર થયા કરે છે તે.)

અનુનય, (સં. अनु+नी=લઈ જવું.) સમજાવું તે; વિનય; કાલાવાલા.

અનુનાસિક, વિ. (સં.) નાકમાંથી જેનો ઉચ્ચાર થતો હોય તે: ઙ, ઞ, ણ, ન, મ.

અનુપ, વિ. (સં.) અનુપમ.

અનુપકાર, પુ. (सं. अन्+उपकार) ઉપકારનો અભાવ.

અનુપકારી, વિ. (सं.+अन्+उप+कृ=કરવું ઉપરથી) ઉપકાર કરી જાણે નહિ તે. (૨) ઉપકાર ભૂલી જનાર; નગુણું; અપકારી.

અનુપકૃત, વિ. (सं.) નહિ ઉપકાર કરાએલું.

અનુપપત્તિ, સ્ત્રી. (सं. अन्+उपपत्ति=દલીલ; સંગતિ) અસંગતિ દલીલ નહિ હોવાપણું; ખોટાઈ.

અનુપપન્ન, વિ. (सं. अन्+उपपन्न=બેસતું) નહિ બેસતું; યુક્તિ પુરઃસર નહિ એવું.

અનુપમ, વિ. (सं. अन्+उपमा) જેની ઉપમાને માટે બીજું કંઇ ન હોય એવું; અપ્રતિમ.

અનુપમેય, વિ. (सं अन्+उपमेय=ઉપમા આપવા યોગ્ય) ઉપમા આપવાને યોગ્ય નહિ એવું; અતિ ઉત્તમ; અદ્વિતીય.

અનુપયુક્ત, વિ. सं.अन्+उपयुक्त) ઉપયુક્ત નહિ તે; નહિ બંધબેસતું; નકામું.

અનુપયોગી, (सं. अन्+उपयोगी) નહિ ઉપયોગી; વ્યર્થ.

અનુપલબ્ધિ, સ્ત્રી.વિ.(सं.अन्+उपलब्धि) ઇંદ્રિયોથી નહિ સમજવું તે; સમજમાં નહિ આવી જવું તે.

અનુપસ્થિત, વિ. (सं. अन्+उपस्थित) ઉપસ્થિત ન હોય તે; તૈયાર ન હોય તે.

અનુપળ, ન. (सं. अनु+पल) એક પળનો સાઠમો ભાગ; વિપળ. (૨) અ વારંવાર; પ્રત્યેક પળે.

અનુપાન, ન. (सं. अनु+पा =પીવું) ઔષધને અંગે જે કંઇ પીવાનું (લેવાનું) હોય તે.

અનુપાય, વિ. (सं.) જેનો ઉપાય ન હોય એવું.

અનુપૂર્તિ, સ્ત્રી. (सं.)પુરવણી; ઉમેરો (૨)ટેકારો. (૩) વધારી આપવું તે.

અનુપૂર્વ, વિ. (सं.) એક એકની પછી આવવું; અનુક્રમવાળું.

અનુપ્રવેશ, પુ. (सं. अनु+प्र+विश्=દાખલ થવું) એકએકની પાછળ પ્રવેશ કરવો તે.

અનુપ્રાસ, પુ. (सं. अनु+प्र+अस्=ફેંકવું) એકસરખા વર્ણોની આવૃત્તિ; શબ્દાલંકાર. (અનુપ્રાસ પાંચ પ્રકારના છે છેકાનુપ્રાસ, વૃત્યનુપ્રાસ, શ્રુત્યનુપ્રાસ, અંત્યાનુપ્રાસ, અને લાટાનુપ્રાસ.)

અનુબંધ, પુ. (सं.अनु+बन्ध) એક બીજાની સાથે બંધાએલું હોય તે; સંબંધ. (૨) વિષય, પ્રયોજન, અધિકારી અને સંબંધ એ ચારનો સમૂહ. (વેદાંતમાં)

અનુભવ, પુ. (सं. अनु+भू= થવું. ૭.) કાંઈ કરવાથી, જોવાથી, અભ્યા-

થથી, અવલોકનથી અથવા પરિચય પડવાથી જે પોતાને સ્વતઃ જ્ઞાન થયું હોય તે; વીતક. (૨) અભ્યાસ. (૩) ઉપયોગ (૪) પ્રયોગ.

અનુભવવું, સ. ક્રિ. અનુભવ લેવો; કામ કરી જોવું; ભોગવવું; સહન કરવું.

અનુભવસિદ્ધ, વિ. પોતાને જેની ખાતરી થએલી હોય એવું.

અનુભવી, વિ. જેને અનુભવ થએલો હોય એવું; ઘડાએલું; ડાહ્યું; ભોમીઉં.

અનુભાવ, પુ. (સં.) પ્રભાવ; મોટપણ. (૨) સત્તા, વિદ્યા કે પદવીથી પ્રાપ્ત થએલો અધિકાર. (૩) મુખ, નેત્ર, રોમાંચ વગેરેથી જણાતો રસનો આવિર્ભાવ.

અનુભૂત, વિ. (સં.) જેનો અનુભવ થયો હોય તે; વીતેલું.

અનુમત, ન. (સં.) એકના મત સાથે બીજાનું મળતું આવેલું મત. (૨) વિચાર; ઠરાવ.

અનુમતિ, સ્રી. (સં.) સંમતિ.

અનુમરણ, ન. (સં.) એક જણની પાછળ બીજાએ મરવું તે; અનુગમન.

અનુમાન, ન. (સં. अनु+मा =માપવું) અમુક વાત કે વસ્તુ ઉપરથી અમુક આમ હશે એમ તારવી કાઢવું તે; અટકળ; આશરો. (૨) એક અર્થાલંકાર.

અનુમિત, વિ.(સં.) અનુમાનથી જાણેલું.

અનુમેય, વિ. (સં.) અનુમાન કરવાને યોગ્ય.

અનુમોદન, ન. (સં.) સંમતિ આપવી તે; પ્રસન્ન થઈને મત આપવો તે; મંજુરી આપવી તે; ઉત્તેજન.

અનુયાયી, વિ. (સં. अनु= પાછળ+या=જવું. ઉ.) પાછળ પાછળ જનાર; અનુસરનાર.

અનુરક્ત, વિ. (સં.) જેને અનુરાગ થયો હોય તે; આસક્ત.[કરવું તે.

અનુરંજન, ન. (સં.) રંજન

અનુરાગ, પુ (સં.) મોહ થવો; પ્રીતિ; નેહ.

અનુરાગી, વિ. (સં.) જેને અનુરાગ થયો હોય તે; પ્રેમવાળું.

અનુરાધા, સ્રી. (સં) સત્તાવિશ નક્ષત્રોમાંનું એક નક્ષત્ર.

અનુરૂપ, વિ (સં.) સરખેસરખું. (૨) યથાયોગ્ય.

અનુરૂપતા, સ્રી. એકાકારતા.

અનુરોધ, પુ. (સં. अनु+रुध् =રોકવું) અટકાવ; હરકત.

અનુરોધન, ન. (સં.)અટકાયત.

અનુલક્ષીને, અ. વિચાર કરીને; અમુક વસ્તુને ઉદ્દેશીને.

અનુલેપ, પુ. (સં.) લેપ ઉપર લેપ કરવો તે.

અનુલોમ, વિ. (સં.) અનુકૂળ. (૨) ઉત્તરો ...

કોમના પુરુષનાં તેનાથી ઉતરતી કોમની સ્ત્રી સાથે લગ્ન થાય તે.)

અનુલોમજ, વિ. ઉતરતી વર્ણની સ્ત્રીમાં ઉંચી વર્ણના પુરુષથી ઉત્પન્ન થએલું.

અનુવર્તન, (સં.) પાછળ જવું છે; અનુસરણ. [તાબેદાર; અનુયાયી.

અનુવર્તી, વિ. (સં.) આશ્રિત;

અનુવાદ, પુ. (સં. अनु+वद्) કહેલાને ફરીથી કહેવું તે; ભાષાંતર.

અનુવાદક, વિ ના. (સં.) બોલેલું બોલી બતાવનાર; ભાષાંતર કરનાર. (૨) એક જણના બોલ્યા પછી બોલનાર.

અનુવૃત્તિ, સ્ત્રી. (સં. अनु + वृत् ઉ.) વારંવાર આવવું તે; (વ્યા. અમુક સૂત્રને ફરી ફરીને લગાડવું તે.) અધિકાર. (૨) વડિલોના ધંધામાં ને ધંધામાં આજીવિકા કર્યા કરવી તે.

અનુવેશ, પુ. (સં.) મોટાને પડતો મૂકી નાનાનો વિવાહ કરવો તે.

અનુશય, પુ. (સં. अनु+शी ઉ.) અતિ દ્વેષ; બાંધું વેર (૨)પસ્તાવો.

અનુશાસન, ન. (સં.अनु+शास् ઉ.) અમલ કરવો તે. (૨) આજ્ઞા.(૩) ઉપદેશ.

અનુશીલન, ન. (સં. अनु+ शीलन=અભ્યાસ) ફરીફરીને સેવા કરવી; એકની એક વસ્તુનો અભ્યાસ કર્યા કરવો.

અનુશોચન, ન.(સં.अनु+शुच् =શોક કરવો) વારંવાર શોક કર્યા કરવો તે. (૨) પશ્ચાતાપ.

અનુષંગ, પુ. (સં.) કરુણા. (૨) લાગણી. [લગતું

અનુષંગી, વિ. (સં.) સંબંધી;

અનુષ્ટુપ, પુ.(સં.) આઠ આઠ અક્ષરનાં ચાર ચરણવાળો એક છંદ.

અનુષ્ઠાન, ન. (સં. अनु+स्था =ઊભા રહેવું. ઉપરથી) અમુક મુદતની પૂજા જપ કે પ્રાર્થના કર્યા કરવી તે; મહાવરો; અભ્યાસ.

અનુષ્ણ, (સં. अन्+उष्ण) નહિ ઉનું; ટાઢું. (૨) ના. કમળ.

અનુસરણ, ન. (સં. अनु+सृ= સરવું) અનુસરવું તે; પાછળ જવું તે.

અનુસરવું, સ. ક્રિ. પાછળ જવું અમુકની માફક કરવું.

અનુસંધાન, ન. (સં. अनु+ सम्+धा=ધારણકરવું)સાંધણ;સંબંધ (૨) ધ્યાન; લક્ષ.

અનુસાર, પુ (સં.) અનુસરણ.

અનુસારી, વિ. (સં.) અનુસરનાર; પાછળ જનાર.

અનુસ્વાર, પુ. (સં.) નાક દ્વારા થતો ઉચ્ચાર, જે અક્ષરની ઉપર મીંડું મૂકીને બતાવવામાં આવે છે તે.

અનુલ્લંઘિત(?), વિ. (સં.) અટકે નહિ એવું; અનહદ; અખંડ.

અનૂઠું, વિ. નવુંજ; અપૂર્વ.

અનૂઢ, વિ. (સં. अन्+ऊढ= [ઢું) અવિવાહિત; કુંવારું

અનૂઢા, સ્રી. (સં.) કુમારિકા; [વ]વાહિતા.

અનૂપ, વિ. (સં.) ભેજવાળું; [જ્યાં] પાણી ઘણું હોય એવું.

અનૂરી, સ્રી. સીતાફળી.

અનૂરૂં, ન. સીતાફળ. (૨) અરુણ.

અનૃણી, વિ. (સં.) જેને ઋણ ચુ-[કવવા]નું ન રહેલું તે.

અનૃત, ન. (સં. अन्+ऋत= [સ]ત્ય.) ખોટું; ગેરવાજબી. (૨) [જૂઠ]ા. [બોલનાર

અનૃતવાદી, વિ. (સં.) અસત્ય

અનૃશંસ, પુ. (સં) નૃશંસ [નહિ] તે.

અને, અ. ને; તથા; વળી.

અનેક, વિ. (સં. अन्+एक) [એક] નહિ તે; વધારે.

અનેકગુણયુક્ત, વિ. (સં.) [ઘણા] ગુણવાળું.

અનેકગુણસંપન્ન, વિ. (સં.) ઘણા ગુણો પ્રાપ્ત કરેલા છે એવું.

અનેકચર, વિ. (સં.) ઘણાં-[ની] સાથે રહીને ચાલનાર

અનેકતા, સ્રી. (સં.) અનેક-[પણું]; બહુપણું. (૨) એકતા નહિ તે; [જુદાઈ]. [અનેક પ્રકારે

અનેકધા, અ. (સં.) બહુધા;

અનેકવચન, ન. (સં.) બહુ-વચન.

અનેકવર્ણસમીકરણ, (સં. अनेकवर्ण=ઘણા અક્ષર+समीकरण=સમાનતા) બીજ ગણિતમાં હિસાબ ગણવાનો એક પ્રકાર.

અનેકવિધ, અ. (સં.) બહુ બહુ રીતે; ઘણે પ્રકારે

અનેકાર્થ, વિ. (સં. अनेक+अर्थ) જેના ઘણા અર્થ થતા હોય એવું; અનેક પ્રયોજનવાળું.

અનેનાસ, જુઓ અનનાસ.

અનેરૂં, વિ. અન્ય; બીજું. (૨) અલૌકિક; વિચિત્ર.

અનૈક્ય, ન. (સં. अन्+ऐक्य) એકતા નહિ તે; જુદાઈ. (૨) અણબનાવ.

અનૈયું, વિ. (अन्याय ઉપ-રથી) ન્યાયસર નહિ વર્તનારૂં.

અનૈશ્વર્ય, ન. (સં.) અધર્મ-નો અભાવ. (૨) ગરીબાઈ.

અનોખું, વિ. અજાયબ જેવું (૨) જુદું નહિ તે.

અનોઠી, સ્રી. ગાનારને મોટો તાલ આપતાં વખતે ઉપર જે અંગુઠો પછા-ડવો તે; થાપટ.

અનોપમ, વિ. જુઓ અનુપમ.

અનૌરસ, વિ. (સં. अन्+उ-रस ઉ. औरस=છાતીનું) પોતાનો પુત્ર નહિ તે. (૧) અપુત્ર.

અનોરસ, પુ. (સં.) દ્રાક્ષ.

અન્ન, ન. (સં. अद्=ખાવું ઉ.) અનાજ; ખોરાક. (અન્ન=રાંધેલું અનાજ.) અન્ન તેનું પુણ્ય ને રાંધનારીને ધુમાડો=વસ્તુ જેની હોય તેને તેનો લાભ; બીજાને તો ખાલી શ્રમ. અન્ન આહારે અને ઘી વ્યવહારે=ઘરતું હોય તેમ કાર્ય કરવું. અન્ન પારકું છે, કંઇ પેટ પારકું છે?=મફતનું હોય તોપણ અન્ન પ્રમાણે ખવાય. અન્ન તેવો ઓડકાર=જેવું કાર્ય તેવું ફળ.

અન્નકુટ, (કોટ), જુઓ અણકૂટ.

અન્નછત્ર, ન (સં. अन्न+सत्र ઉ.) ખાવાનું આપવાનું સ્થાન; ધર્મશાળા.

અન્નજળ, ન. (સં. अन्न+जल) દાણોપાણી. (૨) નશીબ.

અન્નદાતા, પુ. (સં. अन्न+दातृ=આપનાર) અન્ન આપનાર; શેઠ; ગુજરાનનું સાધન મેળવી આપનાર.

અન્નદાન, ન. (સં. अन्न+दा=આપવું ઉ.) અન્નનું દાન કરવું તે.

અન્નદેવ, પુ. (સં.) અન્નનો દેવ; અન્ન પોતેજ. (અન્ન એક અતિ ઉપયોગી વસ્તુ છે તેથી તેને માનાર્થે 'અન્નદેવ' કહેવામાં આવે છે.)

અન્નદેવતા, સ્ત્રી. (સં.) અન્નની અધિદેવતા; અન્નપૂર્ણા.

અન્નપાણી, ન. અન્નજળ. (૨) નશીબ.(૩) લેઇએ તેટલું ખાવાપીવાનું ન તે.અન્નપાણીના વધારા=અતિ દૈન્ય.

અન્નપૂર્ણા, સ્ત્રી. (સં. अन्न+पूर्णा=ભરનારી) અન્ન પુરૂં પાડનારી દેવી.

અન્નપ્રાશન, ન. (સં. अन्नप्राशन) બોટણ; નાના છોકરાને પહેલવહેલું અન્ન ખવરાવવાનો સંસ્કાર (સોળ સંસ્કારમાંનો એક સંસ્કાર.)

અન્નમય, વ. (સં.) જડીભૂ અનેલું-ભરપુર (શરીર).

અન્નમયકોશ, પુ. (સં. अन्नमय=માત્ર અન્નજ હોય તેવું+कोश=ભંડાર.) માત્ર અન્નથીજ બનેલો કોશ; શરીર. (પંચીકરણના મત પ્રમાણે આનંદમય, વિજ્ઞાનમય, મનોમય, પ્રાણમય અને અન્નમય કોશોથી શરીર બનેલું છે.)

અન્નરસ, પુ. (સં. अन्न+रस) અન્નનો ચાહી જેવો જે પ્રવાહી બને છે તે; અન્નનું સત્વ.

અન્નવસ્ત્ર, પુ. (સં.) ખાવાનું તથા પહેરવાનું; ભરણપોષણ.

અન્નવિકાર, પુ. (સં. अन्न+विकार=બગાડ) અપચો; અપચાથી ઉત્પન્ન થએલો રોગ.

અન્નાચ્છાદન, ન. (સં.) અન્ન અને વસ્ત્રનું જે સાધન તે.

અન્નાશય, પુ. (સં. अन्न+आशय=આધાર) પેટ; જઠર.

અન્નોદક, ન. (સં. अन्न+उदक ઉપરથી.) અન્નજળ; ખાવું

પીવું. (૨) સચિત; પ્રાપ્ય. અન્નોદક ઊઠવાં=ભૂખથી મરી જવું; મરણનું ચિહ્ન જણાવું. (૨) અમુક સ્થળમાં રહેવાનો કાળ પુરો થવો.

અન્ય વિ. (સં.) બીજું, જુદું.

અન્યગામી, વિ. (સં.) બીજે માર્ગે જનાર; વ્યભિચારી.

અન્યત્ર, અ. અહીં તહીં; બીજે ઠાણે (૨) સિવાય; નહિતર.

અન્યથા, અ. (સં.) બીજી રીતે. (૨) આડું; ઊલટું.

અન્યભૃત, સ્ત્રી. (સં. अन्य=भृत=પાળેલું) કોયલ. (કોયલનાં ઈંડાં કાગડી સેવે છે તેથી તેને અન્યભૃતા કહે છે.)

અન્યા, પુ. અન્યાય. (૨) સ્ત્રી. પરસ્ત્રી. (કાવ્યશાસ્ત્રમાં સ્ત્રીઓના ત્રણ ભેદ : સ્વકીયા, અન્યા અને સામાન્યા)

અન્યાય, પુ. (સં. अन्न्याय=નઈન્સાફ) ન્યાય નહિ તે; ગેરઈનસાફ; અનીતિ.

અન્યાયી વિ. (સં.) અન્યાય કરનાર; અપ્રમાણિક; અધાર્મિક.

અન્યારી, સ્ત્રી.બાળવાના લાકડાની ફાડી.

અન્યોઅન્યે, અ. એક અથવા બીજી રીતે, ગમે તે પ્રકારે

અન્યોક્તિ, સ્ત્રી. (સં. अन्य+उक्ति=કહેતી) અન્યને ઉદ્દેશીને કહેવું તે. (૨) હોય તથા જુદું બોલવું તે.

અન્યોન્ય, વિ. (સં. अन्य+अन्य) પરસ્પર; એકમેક. (૨) એક બીજાને પુરતી કરી આપે એવા અર્થનો એક અલંકાર.

અન્યોન્યાધ્યાસ, પુ. (સં.) એક બીજાના ગુણનો એક બીજામાં આરોપ કરવો તે.

અન્વય, પુ. (સં. अनु+इ જવું. ઉ.) એક પછી એકનો સંબંધ. (કર્તા, કર્મ, વિશેષણ અને ક્રિયાપદનો સંબંધ.) (૨) પ્રતિજ્ઞા અને અનુમાનનો સંબંધ. (૩) વંશ; કુળ; સંતતિ. (૪) ધોરણ; આશય; હેતુ. (૫) ભાવાર્થ.

અન્વયી, વિ. (સં.) સંબંધ બતાવનાર. (૨) વંશવાળું.

અન્વારોહણ, ન. (સં.) પતિની પાછળ સતી થઈ બળી મરવું તે.

અન્વાસન, ન.(સં. अनु+आस्=બેસવું ઉપરથી आसन) ઉપાસના. (૨) પસ્તાવો. (૩) વિદ્યાર્થીઓનું સ્થાન.

અન્વીક્ષણ, ન. (સં. अनु+ईक्षण=તપાસવું) અવલોકન કરવું તે.

અન્વેષ, પુ. (સં. अनु+इष्) શોધ. (૨) સાધણ.

અન્વેષણ, ન (સં.) શોધન; પડપૂછ (૨) જિજ્ઞાસા. (૩)અનુસંધાન.

અપ, અ. (સં.) નીચે, દૂર, જુદું અને અનાદર વગેરે અર્થ દેખાડનારો ઉપસર્ગ. (૨) વિ. હલકું.

અપઈ, વિ. નહીંતું; સમજાયતેવું.

અપકર્મ, વિ.(સં.)નઠારૂં કામ.

અપકર્ષ, પુ. (સં. अप+कर्ष्=ખેંચવું) પાછા પડવું તે; ઘટ.

અપકાય, ન (સં. अप+काया=શરીર) પાણીમાંના જીવ.

અપકાર, ન.(સં.अप+कृ=કરવું ઉ) ગુણ ઉપર અવગુણ કરવો તે; નુકસાન;દ્રોહ. [કરનાર.

અપકારક, વિ. (સં.) અપકાર

અપકીર્તિ, સ્ત્રી. (સં. अप+कीर्त्ति) અપયશ; બેઆબરૂ.

અપકૃત્ય, ન. (સં.) ખોટું કામ; નુકસાન.

અપકૃષ્ટ, વિ. (સં.) પાછું ચોડેલું; હલકી અઘેલું. (૨) પાપ. [કાચું.

અપક્વ, વિ. (સં.) નહિ પાકેલું;

અપક્વતા, સ્ત્રી. (સં.) કચાશ.

અપક્ષ, વિ. (સં.) પાંખ વગરનું; જેને કોઇનો પક્ષ ન હોય તેવું; સહાય વગરનું. [નહિ તે; સમભાવ.

અપક્ષપાત, પુ. (સં.) પક્ષપાત

અપગા, સ્ત્રી.(સં.)નદી;સરિતા.

અપઘાત, પુ. (સં.) કમોત; અકસ્માતથી જે અકાળ મરણ થાય તે.

અપચાર, પુ. (સં. अप+चर्=ચાલવું. ઉ.) અયોગ્ય રીતે ચાલવું તે; ખાવા પીવામાં પથ્ય ન પાળવું તે.

અપચિહ્ન, ન. (સં.) નઠારી ચિહ્ન. (૨) મરણનાં ચિહ્ન; ઘેલછાનાં ચિહ્ન.

અપચો, પુ. (સં. ... પચવું) અજીરણ. (૨) પેટમાં ... હોવો તે.

અપચ્છાય,પુ.(સં.अप+छाया, જેની છાયા ન હોય એવું: દેવ. (૨) વિ. નઠારી છાયાવાળું; ભૂત પ્રેત વગેરે.

અપછરા, જુઓ અપ્સરા. [હાર.

અપજય, પુ. (સં.) પરાજય;

અપજશ, પુ. (સં. अप+यश) અપયશ. [નારું.

અપજશીઉં, વિ. અપજશ આપ-

અપઝાડ, વિ. ખરાબ, તુકશાન વાળું; ઉંધું.

અપટ, વિ. (સં. अ+पटु=ચતુર) સમજ વગરનું;અણાણી.[પડી.

અપટ, અ. રોજ; નિત્ય. (૨) ના

અપટા, સ્ત્રી. ઓપટી.

અપટુ, વિ. (સં.) હોશિઆર નહિ તે; ચંચળ નહિ તે. (૨) રહેંકે નહિ તે.

અપટુતા, સ્ત્રી. (સં.) પટુતા ચતુરાઇ-ચંચળાઇ નહિ તે; કઠિનતા; બાયડપણું.

અપઠ, વિ. (સં.)અભણ;મૂર્ખ

અપત, વિ. બહુજ નાનું; સમજે નહિ એવું.

અપતિવ્રતા, સ્ત્રી. (સં.) પતિવ્રતા નહિ તે; પતિની સેવા નહિ કરનારી સ્ત્રી. (૨) વ્યભિચારિણી.

અપતીજ, સ્ત્રી. (सं. अ+प्रतीति) અવિશ્વાસ; અધીરાઈ.

અપત્ય, ન. (सं. अ=नहि +पत्=પડવું. ઉ.) છોકરું; સંતાન.

અપથ, પુ. (सं. अ+पथ=માર્ગ.) કુમાર્ગ; નઠારો રસ્તો.

અપથગામી, વિ. (સં.) કુમાર્ગે જનાર; અનીતિને રસ્તે જનાર.

અપથ્ય, વિ. (સં.) પથ્ય નહિ તે; રુચર્ચ નહિ તે, રોગ ઉત્પન્ન કરે અથવા વધારે એવું.

અપદાર્થ, પુ. (सं. अ=नहि +पद=શબ્દ+અર્થ=અર્થ) જેનો કાંઇ અર્થ ન હોય એવું; વસ્તુતાએ કંઈ ન હોવું તે. (ન્યાયના ૧ દ્રવ્ય, ૨ ગુણ, ૩ કર્મ, ૪ સામાન્ય, ૫ વિશેષ, ૬ સમવાય અને ૭ અભાવ, એ સાત પદાર્થમાં નહિ એવું)

અપદેશ, પુ. (सं. अप=નીચે +दिश्=જોવું ઉપરથી દેશ) બહાનું; છળ; વેશ બદલીને ગુપ્ત રહેવું તે. (૨) યુક્તિ. (૩) ખરાબ દેશ.

અપદ્વાર, ન. (સં.) પાછલું બારણું; ગુપ્ત દ્વાર. (૨) મળનો ઉત્સર્ગ કરવાનું દ્વાર; ગાંડ.

અપધ્વંસ, પુ. (સં.) ઉતરી પડવું તે; નાશ.　　[વિકૃત થયેલું.

અપભ્રષ્ટ, વિ. (સં.) પડેલું;

અપભ્રંશ, (सं. अप+भ्रंश ઉ.) પડી ગયેલી-અશુદ્ધ થઇ ગયેલી ભાષા.

અપમાન, ન. (सं.अप=નીચે+ मन्=વિચારવું. ઉપરથી માન) માન નહિ તે; અનાદર

અપમાર્ગ, પુ. (सं. अप+ मृज् ઉ.) સારું કરવું તે; માંજવું તે. (૨) सं. अप+मार्ग. ઉ.) અધમ માર્ગ; અવળો રસ્તો.

અપમૃત્યુ, ન. (सं. अप=નઠારું +मृत्यु=મરણ) અકાળ મરણ; કમોત.

અપયશ, પુ. (સં.) અપજશ; નામોશી　　[(૨) પાછલું.

અપર, વિ. (સં.) ભિન્ન; બીજું.

અપરઉદર, ન. (सं. अपर= બીજું+उदर=પેટ) ઓરમાન માતાના પેટનું; ઓરમાયું.　　[કોઇ ઠેકાણે.

અપરત્ર, અ. (સં.) બીજે

અપરપાઠ, પુ. (सं. अपर+ पाठ=અભ્યાસ) અધ્યયન ઉપરાંતનું વાચન.

અપર મા, સ્ત્રી. (सं. अपर =બીજું+माता=મા) ઓરમાન મા; સાવકી મા.

અપરરાત્ર, સ્ત્રી. (સં.) પાછલી રાત; મોડું પરોઢિયું.

અપરસ્વસ્તિક, પું. (સં.) દિગંતમાંની ક્ષિતિજનું પશ્ચિમ તરફનું બિંદુ.

અપરંચ, વિ. (સં. अपरञ्च =બીજું-વિશેષ) બીજું એ કે; વિશેષ એ છે કે (કાગળ પતરમાં).

અપરંપાર, વિ પાર વિનાનું; અફાટ.

અપરાજિત, વિ. (સં. अ+परा+जि=જીતવું) નહિ હારેલું; અજિત. (૨) વિષ્ણુ. (૩) શિવ. (૪) એક ઋષિનું નામ.

અપરાજિતા, સ્ત્રી. (સં.) એક દેવી.

અપરાધ, પુ. (સં. अप+राध् ઉ.) આજ્ઞાનો ભંગ કરવો તે. (૨) દોષ; વાંક. (૩) પાપ.

અપરાધણ, સ્ત્રી. અપરાધ કરનારી; પાપિણી.

અપરાધી, વિ. (સં.) ગુનેગાર; [દોષી; પાપી

અપરાધીનતા, સ્ત્રી. (સં. अ+पराधीनता) પરાધીનતા નહિ એવી સ્થિતિ; સ્વાધીનતા. (૨) (સં. अपर+अधीनता) બીજાને વશ રહેવાપણું; પરાધીનતા.

અપરાહ્ન, પુ. (સં. अपर=પાછલો + अह्न= દિવસ) પાછલો પહોર; સાંજનો વખત.

અપરિગ્રહ, પુ. (સં.) પરિગ્રહ ન હોય તે; સન્યાસી. (૨) કોઇની પાસેથી દાનમાં કંઇ નહિ લેવું તે.

અપરિચિત, વિ. (સં.) નહિ પરિચિત તે; અજાણ્યું.

અપરિચ્છિન્ન, વિ. (સં.) જેના ભાગ પડેલા ન હોય એવું.

અપરિમિત, વિ. (સં.) નહિ પરિમિત; અમાપ.

અપરીક્ષિત, વિ. (સં. अ+परि+ईक्ष्=જોવું) નહિ પારખેલું.

અપરોક્ષ, વિ. (સં.) આંખથી દૂર નહિ તેવું; પ્રત્યક્ષ.

અપર્જવું, અ. ક્રિ. તજવું.

અપર્યાપ્ત, વિ. (સં. अ=નહિ +परि+आप्=પૂરું કરવું) અસીમ; અત્યંત.

અપલક્ષણ, ન. (સં. अप + लक्षण) સારું લક્ષણ નહિ તે; દુર્ગુણ.

અપલક્ષણું, વિ. અપલક્ષણવાળું; દુર્ગુણી. (૨) બેભવાળું.

અપલ્યા, સ્ત્રી. (સં. अ+पल =માંસ ઉ) દુબળી-અશક્ત-નિર્માંસ સ્ત્રી. (૨) ગંદી-કુમાર.

અપવર્ગ, પુ. (સં. अप+वृज्=જવું. ઉ) અંત આવી જાય તે; મુક્તિ; મોક્ષ.

અપવાદ, પુ. (સં. =બોલવું- ઉ.) આક્ષેપનું ખંડન કરી નાખવું તે; રદીઓ; જવાબ. (૨) આ ચડાવવું તે; નિંદા

અપવાદી, વિ. ખોટી રીતે ચલાવનાર (૨) અસત્યવાદી.

અપવાસ, પુ. જુઓ ઉપવાસ.

અપવાસણું, જુઓ ઉપવાસણ.

અપવાસી. જુઓ ઉપવાસી.

અપવિત્ર, વિ. (સં. अ+पवित्र-पू=પવિત્ર રહેવું) પવિત્રતા રહિત; મલિન; દૂષિત.

અપવિત્રતા, સ્ત્રી. (સં) અશુદ્ધિ; અસ્વચ્છતા.

પવિત્રપણું, જુઓ અપવિત્રતા.

અપવિદ્ધ, વિ. (સં.) તજેલું (૨) રદ કરેલું. (૩) વિંધેલું

અપવિદ્ધ, પુ (સં.) કોઈએ તજી દીધેલો અને કોઈએ ઉછેરેલો છોકરો; ધર્મશાસ્ત્રોમાં જે બાર જાતના પુત્રો કહેલા છે તેમાંનો એક.

અપવ્યય પુ. (સં. अप+व्यय=ખરચ) અયોગ્ય ખરચ.

અપશબ્દ, પુ. (સં. अप+शब्द=શબ્દ) અપભ્રંશ. ૨) ગાળ; અઘટિત શબ્દ.

અપશુકન, પુ. (ફા. શગુન=એક પખી. આ પખીનું સામે આવવું શુભ મનાય છે તે ઉપરથી શુકન શબ્દ બનેલો છે) અશુભ ચિહ્ન. અપશુકન કરવાં=કંઈ કામ કરવા જનારને અશુભ ચિહ્ન દેખાડવાં. અપશુકન થવા=ખોટાં ચિહ્ન જણાવા. ખોડી ત્રિવાડી અપશુકનમાંથી ન લુક=મુંડું બુંદાનો ભાવ લજવે.

અપશુકનિઆળ, વિ. અશુભ ચિહ્નવાળું; અમંગળ.

અપસવ્ય, વિ. (સં.) જમણું. (૨) ઉલટું. અપસવ્ય કરવું=ડાબે ખભે જનોઈ હોય તે જમણે ખભે ફેરવવી. સવ્ય-અપસવ્ય કરી નાંખવું=ઉલટું સુલટું કરી નાખવું.

અપસ્માર, પુ. (સં.) વાયુનો એક રોગ; તાણનો રોગ.

અપહરણ, ન. (સં. अप+हृ-हर्=લઈ જવું) નસાડી જવું તે; ચોરી જવું તે.

અપહાર, પુ. અપહરણ; છીનવી લેવું તે; ઉઠાવી જવું તે; ખરચ કરી નાખવું તે

અપહ્નુતિ, સ્ત્રી. (સં. अप+ह्नु=છુપાવવું) જાણીતું હોય તે છુપાવી રાખવું તે; ચોરવણી. (૨) આ નામનો એક અર્થાલંકાર; જેમાં એક વાત છુપાવીને બીજીનો ધ્વનિ કરાય તે.

અપંગ, વિ. એક અથવા વધારે અંગોની ખોડ હોય તેવું (પગની ખોડવાળું તે લુલું, કાનની ખોડવાળું તે બહેરું, વગેરે)

અપંચીકૃત, વિ. (સં) પંચમહાભૂતમાં વહેંચી નાખેલું નહિ એવું; સ્થૂલ (શરીરાદિ)

અપંડિત, વિ. (સં.) પંડિત નહિ તે; નહિ ભણેલું; અભણ.

અપંડિતતા, સ્ત્રી.(सं.) પંડિતપણું નહિ તે.

અપંથ, પુ. (सं.) કુમાર્ગ. (૨) અનીતિ.

અપાકરણ, ન. (सं. अप+कृ=કરવું. ઉ.) દૂર કરવું તે; દેવું અદા કરી દેવું તે.

અપાટવ, (सं.) અકુશળતા; કામ કરવાની ચતુરાઇ નહિ તે; જડતા.

અપાતકી, (सं. अ=નહિ+पातकी=પાપી) પાપી નહિ તે; નિર્દોષ.

અપાત્ર, વિ. (सं.) પાત્ર નહિ તે; કુપાત્ર; ગુણહીન.

અપાદાન, (सं. अप+आ+दा=આપવું)પાંચમી વિભક્તિનું કારક. (વ્યાકરણ).

અપાન, (सं. अप+अन्=શ્વાસ લેવો) શરીરના નીચલા ભાગમાં રહેલો વાયુ; પાદ. (પ્રાણ, અપાન, વ્યાન, ઉદાન અને સમાન.)

અપાપ, વિ. (सं.) પાપ રહિત.

અપામાર્ગ, પુ.(सं.) અઘેડો.

અપાય, પુ. (सं. अप+इ=જવું. ઉ.) જતું રહેવું તે; અલોપ. (૨) છુટું પડવું તે. (૩) દુઃખ. (૪) હાનિ; નાશ. (૫) અનિષ્ટનું કારણ.

અપાયી, વિ. (सं.) અપાય કરનાર.

...પાર, વિ. (सं. अ+पृ=જવું. ઉ.) જેનો પાર ન હોય તેવું;ઘણું.

અપારદર્શક, વિ. (અ+પારદર્શક.) જેમાંથી આરપાર દેખાય નહિ એવું; મલિન.

અપાવવું, સ. ક્રિ. પ્રે. આપે એમ કરવું.

અપાશરો, (સરો), પુ. (सं. उपाश्रय ઉપરથી) જૈનોનું એક ધાર્મિક સ્થાન. અપાશરે દીવો=અશક્ય અને અસંભવિત વાત. (દીવામાં પડી જીવજંતુ મરે તેથી અપાશરામાં કદી પણ દીવો કરવામાં આવતો નથી તેપરથી)

અપાંગ, ન. (सं.) આંખનો ખૂણો. (૨) તિલક.

અપાંગદર્શન, ન. (सं.)કટાક્ષ; આંખના એક ખૂણા તરફથી જોવું તે.

અપાંગનેત્ર, ન. (सं.) અણીઆળી આંખો. [વળી.

અપિ, અ. (सं.) પણ; અને;

અપિચ, અ. (सं.) વળી; પણ; એમકે.

અપીલ, સ્ત્રી. (અં.) નીચલી અદાલતના ચુકાદા ઉપર ફરીને વિચાર કરવાની ઉપલી અદાલતને અરજ કરવી તે; અરજ. (૨) ખરેખરી બાબત રજુ કરી યોગ્ય લાગે તેમ કરવાની લોકને વિનંતિ કરવી તે.

અપીલકોર્ટ, સ્ત્રી. (અં.) અપીલ સાંભળનારી અદાલત.

અપુચ્છ, વિ. (सं. अ=નહિ +पुच्छ=પુછડું) પુછડું ન હોય તેવું; બાંડું.

અપુત્ર, વિ. (सं. अ=નહિ +पुत्र=છોકરો) પુત્રવગરનું; વાંઝ ઉં.

અપુષ્પ, વિ (सं.) જેને ફૂલ થતાં નથી એવી (વનસ્પતિ).

અપૂજ, વિ.(सं.) પૂજા વિનાનું; પૂજા વિના રહી ગયેલું.

અપૂજ્ય, વિ. (सं.) પૂજવાને યોગ્ય નહિ તે.

અપૂપ, ન. (सं.) પૂરી; રોટલી; માલપુઓ.

અપૂર્ણ, વિ. (सं.) પૂર્ણ નહિ તે; અધુરૂં.

અપૂર્ણકાળ, પુ. (सं.) પૂર્ણકાળ નહિ તે. (વ્યા.)

અપૂર્ણતા, સ્ત્રી.(सं.) અધુરાપણું.

અપૂર્ણબીજ, ન. (सं.) અક્ષરગણિતમાં અપૂર્ણ રકમ બતાવનારા અક્ષરો.

અપૂર્ણાંક, પુ. (सं.) અપૂર્ણ આંકથી હિસાબ ગણવાની ગણિતની એક રીત. (૨) પૂર્ણ આંકડો નહિ તે; ½, ¾, ¼, ⅞ વગેરે.

અપૂર્વ, વિ. (सं. अ+पूर्व) પૂર્વે નહિ બનેલું એવું; નવું.(૨)અદ્‌ભુત.

અપૂર્વતા, સ્ત્રી. નવીનતા;નવાઈ. (૨) વિચિત્રતા.

અપૂશા, સ્ત્રી થકની નાખવું તે; પાણી ઉનાળવવું તે.

અપૂસાન, ન. (सं.) ભોજનને આરંભે અને અંતે જે આચમન કરવું તે.

અપેક્ષા, સ્ત્રી. (सं. अप+ईक्ष्=જેવું ઉ.) આશા રાખવી તે; આશા; ગરજ.

અપેક્ષિત, વિ. (सं.) ઇચ્છા રાખતું હોય એવું. જરૂરવાળું.

અપેક્ષ્ય, વિ. (सं.)ઇચ્છવા યોગ્ય.

અપેખ. વિ. ન દેખાય એવું; અજાણ્યું.

અપ્પટ. (અપટ), અ. નિત્ય. (૨) કમઅક્કલ; બેવકૂફ.

અપ્પાસ, પુ. ઉપવાસ.

અપ્રકટ, વિ. (अ=નહિ+प्र+कट=આણુ) ખુલ્લું નહિ તે; છાનું.

અપ્રકૃત, વિ. (सं.) ચાલુ બાબત સાથે જેને સંબંધ ન હોય એવું; અપ્રાસંગિક.

અપ્રગલ્ભ, વિ. (सं.) નમ્ર; શરમાળ. (૨) અપાવરધું. [વાંઢીઉ.

અપ્રજ, વિ.(सं.) પ્રજા વગરનું;

અપ્રણીત, વિ. (सं.) જેને સંસ્કારો ન કરવામાં આવ્યા હોય એવું.

અપ્રતિકૂલ, વિ. (सं.) પ્રતિકૂલ નહિ તે; અનુકૂલ; ગમતું.

અપ્રતિભટ, પુ. (सं.) જેના

જેવો બીજો ભટ્ટ ન હોય એવો ભટ્ટ; અજીત યોદ્ધો.

અપ્રતિમ, વિ. (સં. अ=નહિ +प्रति+मा = માપવું ઉ.) નિરુપમ; અપૂર્વ; સર્વોત્તમ.

અપ્રતિષેધ, પુ. (સં.) જેનો અટકાવ કરેલો ન હોય તે.

અપ્રતિષ્ઠા, સ્ત્રી. (સં.अ+प्रति +स्था = ઉભા રહેવું) અપમાન; બેઆબરૂ

અપ્રતિહત, વિ. (સં.) નહિ અટકાવેલું તે; ન અટકાવી અથવા ન હણી શકાય એવું.

અપ્રતીજ } **અપ્રતીત** } જુ. અપ્રતીતિ.

અપ્રતીતિ, સ્ત્રી. (સં. अ+प्र-तीति=ભરોસો) ખાતરી નહિ તે; અવિશ્વાસ.

અપ્રત્યક્ષ, વિ. (સં.) પ્રત્યક્ષ નહિ તે; ગેરહાજર.

અપ્રત્યય, વિ.(સં.) અવિશ્વાસ; સંશય.

અપ્રધાન, વિ. (સં. अ +प्र+ धा=મૂકવું. प्रधान=મુખ્ય) ગૌણ; જરૂરનું નહિ એવું

અપ્રમાણ, વિ. (સં. अ+प्र+ मा=માપવું ઉ.) પ્રમાણ રહિત; અમાપ (૨) પુરાવા વગરનું; અસત્ય. (૩) આધારરહિત; મુદ્દા વગરનું; અમાન્ય; ...

અપ્રમાણિક, (અપ્રામાણિક), વિ. (સં.) પ્રમાણિક નહિ તે; જેની ઉપર વિશ્વાસ રખાય નહિ એવું; જેની સાખ ન હોય એવું

અપ્રમાણિકતા, સ્ત્રી. લુચ્ચાઈ; કહેવું-દેખાડવું કંઈ ને કરવું કંઈ તે.

અપ્રમાણિકપણું, ન. અપ્રમાણિકતા.

અપ્રમાદ, પુ. (સં.) પ્રમાદ નહિ તે. (૨) વિ. આળસરહિત; ભૂલચૂક કરે નહિ એવું; તેજ.

અપ્રમિત, વિ. (સં. अ+प्र-मित=માપેલું) અમાપ; બેહદ. (૨) સાબીત નહિ થએલું

અપ્રમેય, વિ. (સં.) માપ નહિ એવું; અનાપ; અપાર.

અપ્રયોજક, વિ. (સં.) પ્રયોજક નહિ તે; નિષ્ફળ (૨) કોઇ યોજનામાં કામ નહિ આવે એવું.

અપ્રવાસી, વિ. (સં.) પ્રવાસી નહિ તે.

અપ્રવાહી, વિ. (સં.) પ્રવાહી નહિ તે; ઘટ્ટ; કઠણ.

અપ્રવૃત્ત, વિ. (સં.) પ્રવૃત્ત થએલું નહિ તે; સુસ્ત; નિવૃત્ત.

અપ્રશસ્ત, વિ. (સં, अ+प्र+ शंस्=વખાણવું) નહિ વખણાએલું; નિંદ્ય (૨) વિસ્તારરહિત; વ્યવહારમાં આવેલું નહિ એવું.

અપ્રસન્ન, વિ. (સં.) નાખુશ; દીલગીર. (૨) પ્રતિકૂળ; વિપરીત.

અપ્રસન્નતા, સ્ત્રી. (સં.) નાખુશી; અવકૃપા; નાપસંદગી.

અપ્રસાદ, પુ. (સં. અ=નહિ+પ્ર+સદ્=બેસવું) પ્રસાદ નહિ તે; નાખુશી.

અપ્રસિદ્ધ, વિ. (સં.) પ્રસિદ્ધ નહિ તે; અજાણ્યું.

અપ્રસ્તુત, વિ. (સં. અ=નહિ+પ્રસ્તુત ઉ.) પ્રસ્તુત નહિ તે; ચાલુ પ્રસંગનું નહિ એવું.

અપ્રસ્તુતપ્રશંસા, સ્ત્રી. (સં) કાવ્યશાસ્ત્રનો એક અર્થાલંકાર.

અપ્રાકૃત, વિ. (સં.) પ્રાકૃત નહિ તે, વિલક્ષણ; સામાન્ય નહિ એવું.

અપ્રાપ્ય, વિ. (સં. અ=નહિ+પ્ર+આપ્=મેળવવું) નહિ મળેલું.

અપ્રાપ્તકાળ, પુ. (સં.) કવખત. (૨) વિ. મોસમ પહેલાનું; વહેલું

અપ્રાપ્તિ, સ્ત્રી. (સં.) ન આવી મળવું તે; નુકસાન; કંઇ પ્રાપ્ત ન થવું તે.

અપ્રામાણિક, વિ. જુઓ અપ્રમાણિક.

અપ્રાપ્તયૌવન, વિ. (સં.) નથી પ્રાપ્ત થએલું યૌવન જેને તે; સગીર.

અપ્રાપ્તવ્યવહાર, વિ. (સં.) જેને વ્યવહાર સોંપવાનો સમય પ્રાપ્ત થયો ન હોય એવું; સગીર.

અપ્રાસંગિક, વિ. (સં.) વગર પ્રસંગનું; અપ્રાસંગિક. (૨) બીન જરૂરનું. (૩) ન લાગુ પડતું હોય એવું.

અપ્રિય, વિ. (સં. અ=નહિ+પ્રી=પ્રસન્ન કરવું) પ્રિય નહિ તે; અણગમતું. [પ્રિય લાગવું તે;અભાવ.

અપ્રિયતા, સ્ત્રી. (સં.) નહિ

અપ્રીતિ, સ્ત્રી. (સં.) પ્રીતિ નહિ તે; કંટાળો.

અપ્રેમી, વિ. (સં.) પ્રેમ વગરનું; નિર્દય.

અપ્સરા, સ્ત્રી. (સં. અપ્=જળ તેમાંથી સૃ=સર્=સરવું-નીકળવું ઉપરથી.-અપ્સરા સમુદ્ર મંથન કર્યું ત્યારે સમુદ્રમાંથી નીકળી હતી) અતિ રૂપાળી સ્ત્રીઓનો એક વર્ગ.

અફગાન, પુ. (ફા.) અફગાનિસ્તાનનો વતની; કાબુલી.

અફગાની,વિ.અફગાનિસ્તાનનું.

અફર, વિ. નહિ ફરે એવું; મુકરર.

અફરાતફરી, સ્ત્રી. (ઇફરાત+તફરાત=ખેંચી લેવું) અહીંનું તહીં ને તહીંનું અહીં એમ જે કંઈ થયું હોય તે; ફેરબદલી. (૨) ઉચાપત.

અફલાતુન, વિ. (ફા.) ગ્રીસના મહાન્ તત્વવેત્તા પ્લેટોના નામ ઉપરથી થએલું વિશેષણ; સર્વોત્તમ.

અફલિત, વિ. (સં.) નહિ ફળેલું; નિષ્ફળ.

અફવા, સ્ત્રી. (આ.) ઉડતી ખબર; લોકમાં એકાએક ચાલેલી વાત; ગપ.

અફસોસ, પુ. (આ. અફસોસ્ ઉ.) શોક (૨) પસ્તાવો. (૩) અ. અરે.

અફસોસી, સ્ત્રી. (ફા.) દીલગીરી; પશ્ચાતાપ.

અફળ, વિ. (સં. अ=નહિ + फल=ફળ) નિરર્થક જતું તે; નિષ્ફળ.

અફળા, સ્ત્રી. (સં.) જેને ફળ થતાં ન હોય એવી વનસ્પતિ; કુંવર.

· અફળાટ, પુ. (સં. आ=ખૂબ અને स्फाल=અથડાવું) અફળાવું તે; અફળાવાથી જે અવાજ થાય તે.

અફળાટવું, સ. ક્રિ. એક વસ્તુ બીજી વસ્તુ સાથે અફળાય તેમ કરવું; પછાડવું; ઠોકવું.

અફળાવવું, સ. ક્રિ. પછાડવું; અથડાવવું.

અફળાવું, અ. ક્રિ. અવાજ થાય તેવી રીતે જોરથી અથડાવું; પછડાવું; ભટકાવું. (૨) લડી પડવું.

અફાળકુટ, સ્ત્રી. અફળાવું તે.

અફાળવું, સ. ક્રિ. અવાજ થાય તેવી રીતે પછાડવું અથવા ફેંકી દેવું.

અફાળાવવું, સ.ક્રિ.પ્રે પછાડાવવું.

અફીણ, ન. (આ. આફ્યૂન= અફીણ.) ખસખસનાં લીલાં ડોડવામાંથી નીકળતો ડાઘો અને તેલીઓ રસ. (અફીણ ઝેરી અને કડવું દ્રવ્ય છે.એ અમુક માત્રાથી વિશેષ ખવાય તો મરણ થાય છે.) અફીણ ખાવું=આપઘાત કરવો.

અફીણી, વિ. અફીણના બંધાણવાળું. (૨) (લા) સુસ્ત; આળસુ.

અફીણીઓ, પુ. અફીણનો વ્યસની.

અફીમ, જુઓ અફીણ.

અબખો, પુ. અભાવ.

અબખોરો, પુ. (આ. આબ્ખોર ઉ.) પાણી વાળુ પહોળા મોંનું પાણી પીવાનું પાત્ર; ટાવલી; આપખોરી

અબગરવું, સ. ક્રિ.દાપટી કરવો.

અબગાર, ન. ખાતી વખતે જે ઘી પીરસવામાં આવે તે.

અબઘડી, અ. હમણાંને હમણાંજ; તાબડતોબ.

અબજ, (સં. अब्ज) · સો કરોડ જેટલી સંખ્યા.

અબદાગીરી, સ્ત્રી. (આ. આફ્તાબ્ગીરી. ઉ.) રાજા અને મોટા માણસોને માથે જે સુંદર કિંમતી છત્ર ધરવામાં આવે છે તે.

અબદાલી, પુ.(ખા.)ધર્મીપુરૂષ.

અબદુલ્લા, પુ. (આ.) પરમેશ્વરનો પૂજક.

અબદ્ધ, વિ. (સં. अ=નહિ +बन्ध्=બાંધવું. बद्ध = બાંધેલું.) બાંધેલું નહિ તે; છુટું.

અબધૂત, પુ. (સં. अव=દૂર

=ખંખેરી નાખવું.) વેરાગી; બાવો; સાધુ. (૨) પોતાના સ્વચ્છંદમાં નિમગ્ન રહેનાર; મસ્ત.

અમનાલ, સ્ત્રી. (ફા. અમનાલ છે.) તરવારની મૂઠ આગળ અને અણી આગળ સોના રૂપાની જે મિનાકારી ખોળી હોય છે તે.

અમનુસપાન, ન. (તૈલંગુ) ટીમરૂ; ટીમરવો. (એનાં ફળ મીઠાં હોય છે. અમનુસ દવામાં ગ્રાહી, વાતલ, અને પ્રમેહ મટાડનાર છે. એનું લાકડું પણ ઉપયોગમાં આવે છે.)

અમરખ, (સં. अभ्रक) ચળકતી પારીવાર ને પારદર્શક એક ધાતુ. (અબરખ પીળું, કાળું, પીળું અને ધોળું એમ ચાર જાતનું મળી આવે છે.)

અમરૂ, સ્ત્રી. (ફા. અબ્રુ=ભ્રમર) ભમર.

અમલક, (ખ), વિ. (આ. આબ્લક= વિચિત્રવિચિત્ર) ચિત્રવિચિત્ર; કાબરચીતરૂં.

અમલકી, (ખી), વિ. કાબરચીતરૂં; પચરંગી. 'અબલખી ઘોડો'= પચરંગી ઘોડો.

અમળ, વિ. (સં.) બળ રહિત, દુર્બળ; નબળું.

અમળા, સ્ત્રી. (સં.) જેનામાં બળ ન હોય તે; નારી.

અમંભ, ન. ગડબડ.

અમાધ, વિ. (સં.) જેમાં કશી હરકત આવે તેમ ન હોય એવું.

અમાધક, વિ. (સં) બાધ કરે એવું ન હોય તે.

અમાધિત, વિ. (સં.) અડચણ વગરનું; કશા પણ વાંધા વગરનું; હોય વગરનું.

અમાન્ધવ, વિ. (સં.) જેને કુટુંબીઓ ન હોય તેવું; એકલવાયું.

અમામ,પુ.રીતરિવાજ;કરકરિયાવર.

અમારૂં, વિ. જેમાં વધારકરિયાદ ન હોય તેવું; અંધાધુંધ.

અમશી, જુઓ અબ્બાસાઇ.

અમી, અ. (સં. अपि ઉપરથી) હમણાં; હાલ.

અમીર, (લ). ન. (આ. અમીર=સુગંધ) એક તરેહનો ખુશબોદાર ઝાંખો કાળો અથવા સફેદ બસરો ભૂકો. (અબીલ ગુલાલ એ બે શબ્દો સાથેજ વપરાય છે)

અમુધ, વિ. (સં.) મૂર્ખ; મૂઢ; અણસમજુ; કમઅક્કલ.

અમુલોઢળુલો, પુ. પાણીમાં તરતાં તરતાં રમવાની છોકરાની એક રમત.

અમુવો, પુ. (આબ્બેરો=આનુબો) એક જાતની ફારફારીઅંગ. (આનું શાક અને અથાણું થાય છે.)

અમુજ, વિ. (સં. बुध्=જાણવું છે) અણસમજુ; મૂર્ખ; મૂઢ

અબૂઝ, વિ. જેને કદર ન હોય તે.

અબે, અ. અરે; ઓ. (તિરસ્કારથી કોઇને બોલાવો કરવો તે.)

અબેતબે, વિ. જેમાં 'અબેતબે' બોલાય એવી, (હિંદી ભાષા).

અબોખા, પુ. કન્યાવાળા વરવાળાને ત્યાં ખાજું અને ખાંડ વરને ખવરાવવાને લઈ જાય છે તે. (૨) અમુક વસ્તુ લેવી પણ ન ગમે તે; અબખો; અભાવ.

અબોખેપડવું, સ. ક્રિ અભાવ થવો; અરુચિ થવી; મનથી ઉતરી જવું; અબખે પડવું.

અબોટ, પુ. છાણમાટીથી રસોઈની અને જમવાની જગા લીંપવી તે. (૨) જમવાને સારુ નાહ્યા પછી ન અડકાય એવી જે સ્થિતિ તે. (૩) નાહ્યા વગર જ્યાં જવાય કે અડકાય નહિ એવું સ્થળ. (૪) પાતળું પાતળું લીંપવું તે.

અબોટીઉં, ન. જમતી વખતે પહેરવાનું રેશમનું-ઊનનું-શણનું વસ્ત્ર.

અબોલ, વિ. નહિ બોલવું તે; ચૂપ રહેવું તે. (૨) બેભાન.

અબોલા, પુ. નહિ બોલવું તે; રીસાઈને માન ધરવું તે; રુસણું.

અબોલ્યું, વિ. નહિ બોલેલું; નહિ બોલવા બરોબર કરવું તે; બોલીને ફરી જવું તે. [ગ્રં. કરોડ જેટલી સંખ્યા.

અબ્જ, ન. (સં.) કમળ. (૨)

અબ્દ, ન. (સં.) વાદળું; વરસાદ. (૨) વર્ષ; (૩) નાગરમોથ.

અબ્દસાર, પુ. (સં.) કપૂર

અબ્દુર્ગ, પુ. (સં.) ચારે તરફ પાણી ભરેલું હોય એવો કિલ્લો.

અબ્ધિ, પુ. (સં.) સમુદ્ર.

અબ્ધિજા, સ્ત્રી.(સં.) સમુદ્રમાંથી ઉત્પન્ન થએલી-લક્ષ્મી.

અબ્બા, સ્ત્રી. (સં. आम्बा = માતા) મા; બા. (૨) ઘરડી ડોશી; ઘરડી ચાકરડી

અબ્બાશાઈ, વિ. જાંબુડીઆ.

અબ્બાસ, પુ. (આ.) સિંહ.

અબ્બાસી, પુ. (આ.) વાદળી, કાળો અથવા રતાશ પડતો વાદળી રંગ.

અભક, જુઓ હભક.

અભક્ત, વિ. (સં.) ભક્તિરહિત; બેવફા. (૨) નહિ વહેચેલું.

અભક્તિ, સ્ત્રી.(સં.) ભક્તિ નહિ તે.

અભક્તિમાન, વિ. ભક્તિમાન નહિ તે. [યોગ્ય નહિ તે.

અભક્ષ, વિ. (સં.) ખાવાને

અભક્ષ્ય, વિ.(સં.) નહિ ખાવા યોગ્ય. (૨) 'ન ખાવું' એવી જેને માટે મના કરેલી હોય તે.

અભડછેટ, જુઓ આભડછેટ.

અભડબોળો, જુઓ આભડબોળો.

અભડવા જવું, અ. ક્રિ. અભડાવા જવું; જ્યાં મરણ થયું હોય ત્યાં જવું.

અભડાએલું, વિ. જેને અ-ડાવું ન હોય તેને અડેલું. (૨) અપવિત્ર.

અભડાવવું, સ. ક્રિ. પ્રે. અ-ભડાય તેમ કરવું; અપવિત્ર કરવું.

અભડાવું, અ.ક્રિ. સ્નાન કરીને શુદ્ધ થવું પડે એવી સ્થિતિમાં જવું; અપવિત્ર થવું. (૨) સ્ત્રીઓને ઋતુ-અ-ટકાવ આવવો.

અભણુ,વિ.નહિભણેલું;અક્ષરશૂન્ય.

અભદ્ર, વિ. (સં.) અશુભ.(૨) ખરાબ.

અભય, પુ.(સં.) ભય નહિ તે. (૨) ભય રાખવાનું કારણ ન રહે એમ કરવું તે; અભયદાન.

અભય, વિ. (સં.) ભય વગરનું.

અભયડિંડિમ,ન.(સં.) સુલેહનો ઢંઢેરો.

અભયદંડ, પુ. (સં.) જેનાથી ભય રહે નહિ એવો દંડ.(પાંચ દંડમાંનો એક દંડ.)

અભયદાન, ન. (સં.) 'ભય નહિ થાય' એવું જે વચન આપવું તે; સલામતી બક્ષવી તે.

અભયપત્ર, પુ(સં.) સલામતી-ને માટે દસ્તાવેજ કરી આપવો તે.

અભયપદ, ન. (સં.) ભય ન હોય એવું સ્થાન; મોક્ષ.

અભયંકર, વિ. ભયંકર નહિ તે; સૌમ્ય; રળિયામણું.

અભયા, સ્ત્રી. (સં.) હરડે. (૨) એક દેવીનું નામ.

અભયી, વિ. (સં.) જેને અભય વચન મળેલું હોય તે;હિંમતવાળું.

અભર, વિ. ખાલી.(૨)ગરીબ.

અભરખો પુ.અભિલાષ;ઉમળકો.

અભરાઈ, સ્ત્રી. ભીંતની સાથે સરખામાન મૂકવાને જે પાટીઉ જડવામાં આવે છે તે; છાજલી (૨) એક જાતનો સોનાનો ખરમી સિક્કો

અભરાભરણ, પુ. (અભર= ગરીબ+આભરણ=ભરનાર-પોષક) ગરી-બને પાળનાર; પરમેશ્વર.

અભરામ, વિ. (સં. अभ्रम) જેમાં કંઈ ભ્રમ ન હોય એવું;નિર્ભ્રમ. (અભરામ ફુલ ન દાવા=ભ્રમવાળી સ્થિ-તિમાં નહિ પરંતુ સારી અક્કલ હોશિ-યારીમાં તે લખત કરી આપેલું છે એટલે તે દાવો કરવાને યોગ્ય નથી.)

અભરામ ફુલ ન દાવા, જેને માટે ફરીને કોઇ પણ રીતનો દાવો લાગુ કરાય નહિ એવું.

અભરામી, વિ. જેમાં કશો ભ્રમ રહેલો ન હોય એવું.

અભરેભરવું, સ.ક્રિ ન ભરાય તેવું હોય તે પણ ભરવું તે; પુષ્કળ આપવું તે. (૨) અનાથનું રક્ષણ કરવું.

અભર્તૃકા, સ્ત્રી. (સં.) જેને ભર્ત્તા નથી તે; વિધવા.

અભવ, પુ. (સં.) મોક્ષ; સદ્ગતિ. (૨) વિનાશ.

અભવ્ય, વિ. (સં.) ભવ્ય નહિ તે; કનિષ્ટ.

અભંગ, પુ. (મ.) મરાઠી સાહિત્યમાંના એક રાગનું નામ. [ભાંગ્યું.

અભગ્ન, વિ (સં.)નહિ ભાગેલું:

અભાખી, (પી), વિ. (સં.) નહિ બોલનાર; મૌનવ્રતવાળુ.

અભાગણી, વિ. (સ્ત્રી.) જેનું ભાગ્ય સારૂં ન હોય એવી સ્ત્રી;કમનશીબ.

અભાગી, વિ. (સં.) સારા ભાગ્યવાળું નહિ તે.

અભાગીઉં, વિ. દુર્ભાગીઉં. (૨) દુઃખી, ગરીબ.

અભાગ્ય, ન. (સં.) દુર્ભાગ્ય.

અભાવ, પુ. (સં.) નહિ હોવું તે. (૨) ભાવ જતો રહેવો તે;અણગમો. (૩) અરૂચિ.

અભાવો, પુ. ખવાય નહિ તેમ છતાં પણ વિવિધ વસ્તુઓ ખાવાની જે ભાવનાઓ થવી તે; અભરખા; દોહદ.

અભાવું, (અભાવવું) નહિ ભાવવું તે.

અભાવો, પુ. જુઓ અભાવા.

અભાષણ, ન. (સં. अ=નહિ +भाष=બોલવું ઉ.) નહિ ભાષણ કરવું તે; મૌન.

અભાસ, જુઓ આભાસ.

અભિ,અ.(સં.) પ્રતિ.સામું;તરફ; ચારે બાજુએ; સાથુ; સાથે; જુદું;પાસે; આગળ; નજીક, વગેરે અર્થ બતાવનારો ઉપસર્ગ.

અભિકાંક્ષા, સ્ત્રી. (સં. अभि +कांक्ष=ઇચ્છવું.) ઇચ્છા; અભિલાષા; હોંસ.

અભિક્રમ, પુ. (સં. अभि +क्रम्=જવુ) આરંભ; શરૂઆત કરવી તે. (૨) ચડાઈ. [કરવું તે: સંતાપ;દાઝ.

અભિક્રોશ, પુ.(સં.) પશ્ચાત્તાપ;

અભિગમન, ન. (સં. अभि +गम्=જવું) પાછળ જવું તે;આગળ વધવું તે; પાસે જવું-સામે જવું તે.

અભિગ્રસ્ત, વિ. (સં. अभि +ग्रस् = ગળવું-પકડવું) ઘેરાએલું; સપડાએલું

અભિગ્રહ, પુ. (સં.) હુમલો; ચડાઈ. (૨) ગૌરવ; મહત્તા. (૩) ધારણા ધારવી તે.(૪)શત્રુથી પકડાએલું તે; બાન.

અભિચર,પુ.(સં.) દાસ; સેવક; નોકર.

અભિચાર, પુ. (સં. अभि+ चर्=ચાલવું) હિંસાકર્મ;મારણપ્રયોગ. (મારણ, મોહન, સ્તંભન, વિદ્વેષણ, ઉચ્ચાટન અને વશીકરણ.)

અભિજન, ન. (સં. अभि+ जन्=જન્મવુ) પોતાનું માણસ.(૨) વતન. (૩) વંશ; કુળ.

અભિજાત, વિ. (સં. अभि+ जन्=જન્મવું) સારી જાતનું; ઉંચા કુળનું (૨) શ્રેષ્ઠ.

અભિજિત, ન. (સં.) જોતિષ શાસ્ત્ર પ્રમાણે એક નક્ષત્ર. (૨) દિવસનું આઠમું મુહૂર્ત.

અભિજ્ઞ, વિ. (સં. अभि+ज्ञा =જાણવું) ઘણું જાણનારો; હોશિયાર; નિપુણ.

અભિજ્ઞાન, ન. (સં.) સ્મૃતિ; ઓળખ. (૨) ચિહ્ન; લક્ષણ.

અભિધા, સ્ત્રી. (સં.) નામ, ન્યાયમતમા એક શબ્દશક્તિ.

અભિધાન, ન. (સં.) નામ; અમુક વસ્તુને ઓળખવા માટે જે સંજ્ઞા કરી હોય તે; અટક.

અભિનય, પુ.(સં.अभि+नी ઉ.) મનનો ભાવ પ્રકટ કરવાનો જે અંગમરોડ તે,લટકો.(૨) નાગરિક ઢબ; વિવેક.

અભિનંદન, ન. (સં. अभि+नंद् ઉ.) આનંદ દેખાડવો તે; ધન્યવાદ.

અભિનવ, વિ. (સં.)નવું;તાજું.

અભિનિવિષ્ટ, વિ.(સં.)વળગેલું; મચેલું. (૨) નિશ્ચયવાળું.

અભિનિવેશ, પુ. (સં. अभि+नि+विश् ઉ.) અંદર ઊંડા દાખલ થઈ જવું તે. (૨) આગ્રહ; પક્કો નિશ્ચય. (૩) અતઃપાત.

અભિનીત, વિ. (સં.) જેનો અભિનય કરેલો હોય એવું; ભજવાએલું. (૨) ખેંચી આણેલું.

અભિનેતવ્ય, વિ. (સં.) ભજવવા યોગ્ય; અનુકરણ કરવા યોગ્ય.

અભિનેય, વિ.(સં.) ભજવવા યોગ્ય.

અભિન્ન,વિ.(સં.) જુદું નહિ તે; એકરૂં; સળંગ.

અભિન્નતા,સ્ત્રી. જેમાં જુદાપણું ન હોય તે; એકાકારતા.

અભિપ્રાય, પુ. (સં.अभि+प्र+इ ઉ.) કોઇપણ બાબત, તેની બધી બાજુઓ લેઈ વિચારીને થએલો નિશ્ચય તે. (૨) મતલબ; ધારણા. (૩) સલાહ.

અભિપ્રોક્ષણ, ન. (સં. अभि+प्र+उक्ष्=છાંટવું) છાંટવું તે. (૨) મંત્ર ભણતાં યજમાને દર્ભવડે જળ છાંટવું તે. (૩)કોઇ વસ્તુને પવિત્ર કરવાને તેની ઉપર જળ છાંટવું તે.

અભિભવ, પુ. (સં. अभि+भू – भव् =થવું) હાર; અનાદર; તિરસ્કાર.

અભિભૂત, વિ. (સં.) હારેલું; ગુંચવાડામા પડી ગયેલું. [રૂભારેલું.

અભિમત, વિ. (સં) માનેલું;

અભિમંત્ર, પુ. (સં.) મસલત ચલાવવી તે. (૨) મંત્ર ભણીને પવિત્ર કરવું તે.

અભિમંત્રણ, ન. (સં.) સાથે બેસીને વિચાર કરવો તે. (૨) સત્તે.

બોલાવવું તે. (શૈવેજ. અં.) (૩) મંત્ર ભણીને સંસ્કાર કરવો તે.

અભિમાન, ન. (સં. अभि+ मन् ઉ.) પોતાની મોટાઈનું જે હુંપણું તે; અહંકાર. (૨) મમતા. (૩) પ્રભુત્વ

અભિમાની, વિ. (સં.) અભિમાનવાળું; અહંકારી. (૨) ઉન્મત્ત; છકેલું.

અભિમુખ, વિ. (સં.) સામું; સન્મુખ. (૨) તરફ; પ્રતિ.

અભિયુક્ત, વિ. (સં. अभि+ युज्=જોડવું) જોડાએલું. (૨) સામે બોલાવેલું. (૩) પ્રતિવાદી.

અભિયોગ, પુ. (સં. अभि+ युज् = જોડવું) હુમલો; યુદ્ધને માટે બોલાવવું તે. (૨) પ્રત્યુપાય; પેરવી.

અભિરામ, વિ. (સં. अभि+ रम्=રમવું) મનોહર; સુંદર.

અભિરુચિ, સ્રી. (સં. अभि +रुच्-रौच्=પસંદ પડવું) ભાવ; ઇચ્છા. (૨) કોડ. (૩) પુષ્ટી. (૪) પ્યાર.

અભિરૂપ, વિ. (સં.) અનુરૂપ; મળતેમળતું.

અભિલષિત, વિ. (સં.) ઇચ્છેલું. (૨) રૂપાળું; ચાહેલું; અભિલાષવાળું.

અભિલાખ, જુઓ અભિલાષ.

અભિલાખી, જુઓ અભિલાષી.

અભિલાષ, પુ. (સં. अभि+ लष्=ઇચ્છવું) અંતઃકરણની બહુ ઇચ્છા તે; મનોરથ. (૨) તૃષ્ણા; લોભ. (૩) હોંસ; ઉત્સાહ.

અભિલાષી, વિ. (સં.) અભિલાષવાળું; ઇચ્છાવાળું. (૨) હોંસીલું. (૩) ઉત્સાહી.

અભિવચન, ન. (સં.) સામું વચન આપવું તે; કોલ; કબુલાત.

અભિવંદન, ન. (સં. अभि- वन्द्=વંદવું) નમવું; પ્રણિપાત. (૨) આસકા.

અભિવંદના, સ્રી. (સં.) વડીલ જનને પગે લાગવું તે; સ્તુતિ.

અભિવાદ, પુ. (સં.) વંદના; પ્રણામ. (૨) સામું બોલવું તે. (૩) આરોપ.

અભિવાદન, ન. (સં. अभि +वद्=બોલવું. ઉ.) નામ દઈને નમસ્કાર કરવા તે.

અભિવાદ્ય, વિ. (સં. अभि- वन्द्=નમવું) પ્રણામ કરવાને યોગ્ય; પૂજ્ય.

અભિવૃદ્ધિ, સ્રી. (સં.) ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ થવી તે; ચડતી; ફતેહ.

અભિવ્યાપ્તિ, સ્રી. (સં.) સર્વત્ર લાગુ પડવું તે. (૨) વિભક્તિના અર્થવૃદ્ધિ.

અભિશંકા, સ્રી. (સં. अभि +शङ्क्=શક લઈ જવો) શંકા; સંશય.

અભિશાપ, પુ. (સં. अभि+शाप=શાપ દેવો) શાપ; ખોટું આળ; આરોપ. (૨) શાપ દેનારને સામો શાપ દેવો તે. [ષિક્ત કરાએલું; સંસ્થાપિત.

અભિષિક્ત, વિ. (સં.) અભિ-

અભિષેક, પુ. (સં. अभि+सिञ्च=છાંટવું)મંત્ર ભણતાં ભણતાં પાણીની ધારા કરવી તે; દેવને અથવા રાજાને પાણી દૂધ વગેરેથી સ્નાન કરાવવું તે.રાજ્યાભિષેક=રાજ્યગાદી ઉપર સ્થાપન કરવું તે.

અભિષેકપાત્ર, ન. (સં.)અભિષેક કરવાનું પાત્ર; ઝારી. (૨) વિ. અભિષેકને યોગ્ય.

અભિસરણ, ન. (સં. अभि+सृ=સરવું)પાછળ જવું તે;અનુસરવું તે.

અભિસાર, પુ. (સં. अभि+सृ=સરવું) નાયક નાયિકાનું સંકેત સ્થાન તરફ જવું તે; પ્રિય જનનેમળવા જવું તે.

અભિસારિકા, સ્ત્રી.(સં. अभि+सृ-सर्=જવું) કાવ્યશાસ્ત્ર પ્રમાણે સંકેતાનુસાર નાયકને મળવા જનારી નાયિકા; પાછળ પાછળ જનારી.

અભિહિત, વિ. (સં.) કહેલું; વર્ણવેલું.

અભીક, વિ. (સં.) બીક વગરનું. (૨) કામી. [ચાહેલું.

અભીપ્સિત,વિ. (સં.) ઇચ્છિત;

અભીષ્ટ, વિ. (સં.अभि+इष्ट=પ્રિય) બહુપ્રિય; ચાહેલું; મનમાનતું.

અભુક્ત, વિ. (સં. अ+भुज=ભોગવવું. ઉપરથી) નહિ ભોગવેલું; નહિ ખાધેલું. (૨) ઉપવાસી.

અભુક્તમૂળ, ન (સં.)પંચાંગ પ્રમાણે આઠ ઘડીનો એક કાળ તે.

અભુજ, (અબુજ), વિ. (સં. बुध=જાણવું.ઉ.)અજાણ; અજ્ઞાની.

અભેદ, પુ. (સં. अ+भिद्=જુદું થવું) જેમાં ભેદ ન હોય તે. (૨) સમાનતા. [અદ્વૈત.

અભેદ, વિ. (સં) ભેદ વગરનું;

અભેદપણું,ન.જુદ પણું નહિ તે; ઐક્ય

અભેદભાવ, પુ. (સં) બધું એકજ છે અને કશો ભેદ નથી એવી જે સમજણ તે.

અભેદવાદ, પુ. (સં.) ભેદ નથી અને બધું એકજ છે એવો જે મત-પંથ તે; અદ્વૈત માર્ગ.

અભેદવાદી, વિ. (સં.) ભેદ નથી એવો જેનો મત-સિદ્ધાંત હોય તે; અદ્વૈત મતનું.

અભેદાન, જુઓ અભયદાન.

અભેદ્ય, વિ. (સં.) ભેદી શકાય નહિ એવું; મજબુત.

અભેપદ, જુઓ અભયપદ.

અભેરામ, જુઓ અભિરામ.

અભેવ, વિ. (સં. अभय ઉપરથી કવિતામાં) અભય.

અભોક, (ખ-ગ), પુ. પુરું કરવું તે; છુપદના ત્રણ ભાગમાંનો ઉલટો ભાગ પુરો કરવો તે. (૨) વિ. જેમાં પોલાણ ન હોય તે; નક્કર.

અભોક વાળવો. સ. ક્રિ. કવિતાની છેલ્લી ટૂક કવિએ પોતાના નામ સાથે બનાવવી તે. [ભોગવવા લાયક.

અભોગ્ય, વિ. (સં.) નહિ

અભોજ્ય, વિ. (સં.) નહિ ખાવા લાયક.

અભોમ, સ્ત્રી. (સં. अ+भूमि ઉ.) પરદેશ; અજાણ્યો દેશ. [અજાણ્યું

અભોમીઉં, વિ. નહિ ભોમાઉ;

અભોયું,વિ.ભય વગરનું;નિર્ભય.

અભ્યર્થના, સ્ત્રી. (સં. अभि+अर्थ ઉ.) વિનંતિ; અરજ;માગણી.

અભ્યસન, ન. (સં.) અભ્યાસ. (૨) ટેવ; મહાવરો.

અભ્યસવું, સ. ક્રિ. અભ્યાસ કરવો; શીખવું. (૨) ટેવ પાડવી.

અભ્યસ્ત, વિ. (સં.) ભણેલું; જાણેલું. (૨) જેની ટેવ પડેલી હોય તે.

અભ્યંગ, પુ. (સં.) શરીરે સુંગધિવાળું દ્રવ્ય ચોળવું તે; મર્દન.

અભ્યંગસ્નાન,(સં.)આખે શરીરે સુગંધી દ્રવ્યો ચોળી સ્નાન કરવું તે.

અભ્યંતર, ન. અંદરનો જે અંતરાય તે (૨)અંતઃકરણ. (૨) હૃદુ.

અભ્યંતર, વિ. અંદરનું;વચલું

અભ્યાખ્યાન, ન. (સં.)મિથ્યા પવાદ; આરોપ; (૨) તેમનું પાપસ્થાન

અભ્યાગત, પુ. (સં. अभि आगम्=આવવું. ઉ.) આગળ કંઈ નહિ આવેલો એવો પરોણો; અતિથિ (૨)અભ્યાર્થી;ગરીબ.(૩)કોઇ પણ આગંતુ

અભ્યાસ, પુ. (સં.अभि+अस्=નાખવું) અધ્યયન; ભણવું તે; એક એક કામ પાછળ તે આવડે ત્યાં સુધી ખંતથી મંન્યા રહેવું તે. (૨) ટેવ અથવા મહાવરો પાડવો તે. (૩) પુનરુક્તિ. અભ્યાસ લેવો-તપાસવો=પરીક્ષા લેવી.

અભ્યાસક, વિ. (સં.) અભ્યાસ કરનારો; વિદ્યાર્થી.

અભ્યાસપત્રક, ન. (સં.) અભ્યાસ બતાવનારું પત્રક કે પાટીયા ઉપર ચોડાતી યાદી.

અભ્યાસવું, સ. ક્રિ. અભ્યાસ કરવો. (૧) ટેવ પાડવી. (૩) અમુક વસ્તુને કે શાસ્ત્રને ઉંડા ઉતરીને જાણવું તે.

અભ્યાસસારિણી, સ્ત્રી. (સં. अभ्यास+सृ-सर्=સરવું ઉ.)અભ્યાસ કરવો અને ચાલુ રાખવો તે બતાવનારૂં પત્રક.

અભ્યાસી, વિ. (સં.)અભ્યાસવાળું; વિદ્યાર્થી. (૨)મહેનતુ. (૩)ટેવવાળું.

અભ્યુક્ષણ,ન.(સં. अभि+उक्ष्=છાંટવું) સિંચન;પોવું તે.

અભ્યુત્થાન, (સં. अभि+उत्+स्था=ઊભા થવું.) પરોણાને આદરમાન આપવાને આસન ઉપરથી ઉઠી ઉભા થવું તે. (૨) કોઈની સ્પર્ધા કરવા ઉઠવું તે.

અભ્યુદય, પુ. (સં. अभि+उदय=ચડતી) ઉદય થવો તે; વૃદ્ધિ; આબાદાની. (૨) શ્રેય; કલ્યાણ.

અભ્ર, ન (સં.) વાદળું (૨) આકાશ. (૩) અબરખ.

અભ્રક, જુઓ અબરખ.

અભ્રચના, સ્ત્રી. અપ્રીતિ, ઉપેક્ષા; બેદરકારી.

અભ્રમાતંગ, (સં. अभ्र+मातंग=હાથી) ઇન્દ્રનો હાથી.

અભ્રરંગી, વિ. (સં.अभ्र+रंग+ई=વાળું) આકાશના જેવા રંગવાળું; વાદળી.

અમ, (હમ), સ. અમે. (હુંનું બહુ વચન.) [અમુક.

અમકડું, વિ. (સં. अमुक ઉ.)

અમથું, વિ. (સં. मिथ्या ઉ.) સહેજ; અમસ્તું. (૨) મફત.

અમદાવાદી, વિ. અમદાવાદનું.

અમન, ન. (આ.) ચેન; આરામ.

અમનચમન, ન. (આ. અમન=હમેશાનું+ચમન = ફૂલવાડી) મોજમજા; ચેનબાજી.

અમર, વિ. (સં. अ=નહિ+मृ=મરવું. ઉ.) મરે નહિ એવું; ચિરંજીવી. (૨) નિત્ય; સ્થાયી.

અમર, પુ. (સં.) જેને જન્મ મરણ નથી તે; દેવ. (૨) એક જાતનું સુગંધી દ્રવ્ય. [ન પામે એવી નામના.

અમરકીર્તિ, સ્ત્રી. (સં.) નાશ

અમરદારુ, ન. (સં.) દેવદાર; દેવદારનું ઝાડ.

અમરત, ન. (સં. अमृत ઉ.) અમૃત; સુધા. (૨) વિ. મીઠું.

અમરતા, સ્ત્રી. (સં.) અમરપણું; ચિરંજીવીપણું.

અમરત્વ, ન. (સં.) અમરપણું. (૨) દેવપણું.

અમરપટો, (સં. अमर+पत्र ઉ.) અમરતાનો પટો; અમર રહેવાની ખાતરી. [દેવપણું.

અમરપણું, ન. અમરતા. (૨)

અમરપતિ, પુ. (સં.) દેવોનો રાજા; ઇન્દ્ર.

અમરફળ, ન. (સં.) જે ફળ ખાવાથી મરણ થાય નહિ તે ફળ.

અમરલોક, પુ. (સં.) દેવલોક; સ્વર્ગ.

અમરલોકતા, સ્ત્રી. (સં.) દેવલોકપણું. (૨) સ્વર્ગલોકનું સુખ.

અમરવેલ, (લી) સ્ત્રી. (સં.) હંમેશ લીલી રહેનારી ને વધનારી એક વેલ.

અમરસરિત, સ્ત્રી. (સં.) આકાશગંગા; સ્વર્ગગંગા.

અમરા, સ્ત્રી. (સં.) ગળો; ગ્રી. (૨) કુટીની નાળ.

અમરાઈ, સ્ત્રી. (સં. आम्र+राजि અથવા आम्र+आवलि ઉપરથી અમરાઈ) જ્યાં આંબાઓની હારો ને હારો હોય એવી જગા; આંબાવાડિઉ.

અમરાપુરી, સ્ત્રી. (સં.) દેવનગરી; ઇન્દ્રની રાજધાની.

અમરાવતી, સ્ત્રી. (સં.) ઇન્દ્રનું રાજધાનીનું નગર; સ્વર્ગની રાજધાની.

અમરાંગના. સ્ત્રી. (સં. अमर+अंगना=સ્ત્રી) દેવી; દેવસ્ત્રી. (૨) અપ્સરા.

અમરી, સ્ત્રી. (સં.) દેવાંગના; જેને મરણ નથી એવી સ્ત્રી.

અમરીચમરી. સ્ત્રી. સ્ત્રીએ ને માથે ઘાલવાનો સોના રૂપાનો ગટ્ટો અને તેને વળગાડેલી ચમરી. [રહિત (૨)ના દેવ

અમર્ત્ય, વિ. (સં.) મરણ

અમર્યાદ, વિ. (સં. अ=नहि+मर्यादा=હદ) હદ બહાર ગએલું; અસભ્ય; નિર્લજ્જ.

અમર્યાદા, સ્ત્રી. (સં.) મર્યાદા નહિ તે; બેઅદબી.

અમર્ષ, પુ. (સં. अ+नहि+मृष्=સહન કરવું. ક્રિ., मर्ष=સહનશીલતા) ક્રોધ; અસહિષ્ણુતા. (કાવ્યશાસ્ત્ર પ્રમાણે તેત્રિશ વ્યભિચારી ભાવો-માંનો એક ભાવ)

અમર્ષી, વિ. (સં.) અસહનશીલ; અદેખું.

અમલ, પુ. (આ.) સત્તા; હુકમ; અખત્યાર. (૨) રાજ્યવહિવટ (૩) સુમાર; આશરો. (૪) કેફ; કેફી વસ્તુ અફીણ. અમલ કરવો=કેફ કરવો; મઝા ભોગવવી. અમલમાં મૂકવું=વહીવટમાં ઉતારવું.

અમલજોરી, સ્ત્રી. અમલનું બળ ચલાવવું તે. (૨) અમલના જોરનું અભિમાન.

અમલદાર, પુ.(ફા.)અમલવાળો.

અમલદારી, સ્ત્રી. (ફા.) અમલદાર તરીકે કામ કરવું તે (૨) સત્તા.

અમલપાણી, કેફ કરવો તે, અફીણનો કસુંબો કાઢી પીવો તે.

અમલી, વિ. કેફ કરનાર; બંધાણી. (૨) સુસ્ત.

અમલો, પુ. (આ.) ઇમારતનું બાંધકામ; મેડાબંધી ઇમલો (૨) અમલદારને બેસવાની જગા.

અમરતું, જુઓ અમથું.

અમળ, વિ. (સં.) નિર્મળ (૨) નિષ્કલંક.

અમળતા, સ્ત્રી. (સં.)નિર્મળતા.

અમળતીઉં, વિ. મળતીઉં નહિ તે; સામા પક્ષનું; જુદું. (૨) શરમાળ.

અમળાટ, જુઓ અંબળાટ.

અમળાવવું, જુઓ અંબળાવવું.

અમળાવું, જુઓ અંબળાવું.

અમંગળ વિ. (સં.) અશુભ; ખરાબ (૨) અપવિત્ર.

અમા, સ્ત્રી. ડોશીમા. (માનાર્થે)

અમાત્ય, પુ. (સં.) રાજાનો મિત્ર; મંત્રી; કારભારી.

અમાનત, જુઓ અનામત.

અમાનતદારી, સ્ત્રી પાસક પણું; વકીલપણું. (૨) પ્રામાણિકતા.

અમાનિતા સ્ત્રી માનીપણું નહિ તે.

અમાનિત્વ, ન. (સં.) માની-પણું નહિ તે: નમ્રતા. [નહિ તે.

અમાની, વિ. (સં.) માની

અમાનીતું, વિ. નહિ માનીતું; અણગમતું.

અમાનુષી, વિ. (સં.) માનુષી નહિ તે; દૈવી; અલૌકિક. (૨) જંગલી; રાક્ષસી. [નાકબુલ

અમાન્ય, વિ. (સં.) નહિ માન્ય;

અમાન્યતા, સ્ત્રી. નહિ માન્ય થવું તે. [માપ વગરનું, ઘણું

અમાપ, વિ. (સં. अ+मा=માપવું.)

અમાપ્ય, વિ. (સં.) મપાય નહિ એવું. [અભાવ.

અમાયા, સ્ત્રી. (સં.) માયનો

અમારું, (હમારું), (સં. अस्मद् ઉ.) મારૂંનું બહુવચન. [નિર્માલ્ય.

અમાલું, વિ. માલ વગરનું;

અમાવાસ્યા, સ્ત્રી. (સં.) જે દિવસે ચંદ્ર બીલકુલ દેખાતો નથી તે દિવસ; વદ પક્ષનો છેલ્લો દિવસ; અમાસ.

અમાસ, સ્ત્રી. (સં.) વદ પક્ષનો છેલ્લો દિવસ; જે દિવસે ચંદ્ર બીલકુલ દેખાતો નથી તે દિવસ અમાસ ને શુક્રવાર=એકે દિવસ નહિ (ન બને એવું બતાવવાને આ રૂઢિપ્રયોગ વપરાય છે.)

અમિટ, વિ. (સં.) મટે નહિ તેવું.

અમિત, વિ. (સં. अ=નહિ+ मित=માપેલું) નહિ માપેલું.

અમિત્ર, પુ. (સં.) મિત્ર નહિ તે; શત્રુ; દુશ્મન. (૨) વિપક્ષ. [નાઈ; વેર.

અમિત્રતા, સ્ત્રી. (સં.) દુશ્મ-

અમિષ, ન. મિષ નહિ તે; અનિમિત્ત. (૨) વિ. જેમાં કંઇ નિમિત્ત ન હોય તેવું.

અમી. (સં. અમૃત ઉ.) અમૃત; સુધા. (૨) મિઠાશ. (૩) દયાળુતા. (૪) મુખની લાળ.

અમીન, પુ. (આ. અમન ઉ. અમીન=વિશ્વાસુ) પંચનો મુખ્ય મા-ણસ; લવાદ

અમીનજર, સ્ત્રી. મીઠી નજર; દિધા; મહેરબાની.

અમીનાત, સ્ત્રી. અમીનપણું. (૨) અમીનપણું કરવાનું સાલીયાણું.

અમીનિધિ, પુ. અમૃતનો રાશિ; (૨) ચંદ્રમા.

અમીની, સ્ત્રી. (અ.) અમીનાત. (૨) અમીનપણાના બદલામાં જે કંઇ મળતું હોય તે. (૩) ઇમાન.

અમીર, પુ. (અ.) સરદાર; ઉમરાવ.

અમીરજાદો, પુ. અમીરનો છોકરો.

અમીરવ, પુ. મધુર અવાજ, અમૃત જેવો મીઠો અવાજ.

અમીરાઈ, સ્ત્રી. અમીરપણું; અમીરની સત્તા ભોગવવી તે.

અમીરાત, સ્ત્રી. અમીરની સત્તા. (૨) અમીરપણા માટે મળતું સાલીઆણું.

અમીરી, સ્ત્રી. અમીરપણું. (૨) વિ. અમીરના જેવું.

અમુક, વિ. (સં. अदस्=તે, પેલું, ઉપરથી) ફલાણું.

અમુક તમુક, વિ. ફલાણું ઢીંકડું.

અમુક્ત, વિ. (સં.) મુક્ત નહિ તે; બદ્ધ-બંધાયેલો.

અમુંઝણ, સ્ત્રી. (સં. आ+मुह्=મુંઝાવું) કંઈ સૂઝે નહિ એવી સ્થિતિ; મુંઝવણ; અકળામણ. (૨) આતુરતા. (૩) શ્વાસની મુશ્કેલીથી થતી ગભરામણ.

અમુંઝાવવું, સ.ક્રિ. પ્રે. ગભરાવવું; અકળાવવું. [ગભરાવું; ગુંગળાવું.

અમુંઝાવું, અ. ક્રિ. મુંઝાવું;

અમૂર્ત, વિ. (સં.) મૂર્તિરહિત. (૨) આકાશ, કાળ, આત્મા વગેરે.

અમૂલખ, વિ. (સં. अमूल्य ઉ.) કિંમતી. (૨) જેની કિંમત ન થાય એવું; સર્વોત્તમ. [મોંઘું.

અમૂલિક, વિ. કિંમતી; ભારે;

અમૂલ્ય, વિ. (સં. अ+मूल्य=કિંમત) જેની કિંમત ન થાય એવું; બહુજ કિંમતી. [એવું; અમર.

અમૃત, વિ. (સં.) મરે નહિ

અમૃત, ન. (સં.) જે પીવાથી મરણ ન થાય એવો રસ; સુધા; પીયૂષ. (૨) ઘરડપણ આવતું અટકાવે, આયુષ્યને વધારે અને મરેલાને પણ સજીવન કરે એવી ઔષધિ. (૩) દેવ; આત્મા. અમૃત ચોઘડીઉં=શુભ સમય. અમૃતજડી=જેનાથી મરણ ન થાય એવી વનસ્પતિ. અમૃતપાક=એક જાતની મિઠાઈ. (મરાઠીમાં મા૨.) અમૃતસિદ્ધિયોગ=પંચાંગ પ્રમાણે ગણાતો એક શુભ યોગ.

અમૃતઝરો, પુ. અમૃતનો ઝરો.

અમૃતતા, સ્ત્રી. (સં.) અમરતા.

અમૃતધારા, સ્ત્રી. (સં.) અમૃતની ધારા; અમૃતની ધારા જેવું મીઠું હોય તે.

અમૃતલતા, (અમૃતલતિકા), સ્ત્રી. (સં.) અમરવેલ.

અમૃતમય, વિ. અમૃતથી ભરપૂર.

અમૃતસાર, પુ. (સં.) ઘી; ઘૃત.

અમૃતા, સ્ત્રી. (સં.) ગળો. (૨) હરડે. (૩) અતિવિષની કળી.

અમે, અ. (સં. अस्मद् ઉ.) હુંનું બહુવચન.

અમેરિકન, વિ (અં.) અમેરિકાનું.

અમો, સ અમે.

અમોઘ, વિ. (સં. अ=नहि+मोघ=નિષ્ફળ) નિષ્ફળ જાય નહિ એવું; રામબાણ; ઇષ્ટ ફળ આપનાર.

અમોલખ, જુઓ અમૂલ્ય.

અમ્મર, જુઓ અમર તેમજ અંબર.

અમ્મા, સ્ત્રી. (સં. अंबा ઉ.) માતા; મા; બા. (૨) ધાવ; ઉછેરનારી.

અમ્રૃત, ન. જુઓ અમૃત.

અમ્લ, વિ. (સં.) ખાટું.

અમ્લકેસર, ન. (સં.) બીજોરું.

અમ્લતા, સ્ત્રી. (સં.) ખટાશ

અમ્લપિત્ત, ન. (સં.) ખાટું પિત્ત. (૨) ઉદરનો એક રોગ, (જેમા ખાટા ઓડકાર આવે છે તે)

અમ્લસાર, પુ. (સં.) લીંબુનો સાર. (૨) હડતાળ.

અમ્લાન, વિ. (સં.) નહિ કરમાએલું; પ્રફુલ્લ; તેજસ્વી.

અય, ન. (સં. अय=લોઢું) લોખંડ. (૨) પાસા. (૩) અ. અરે; અહો; હે; અયિ.

અયણી, (અરણી), સ્ત્રી. એક જાતનું ઝાડ (આનાં સૂકાં લાકડાંને ઘસવાથી અગ્નિ ઉત્પન્ન થાય છે.)

અયત્ન, વિ. (સં.) યત્નનો અભાવ તે; અનાયાસ.

અયથાર્થ, વિ. (સં.) બરોબર નહિ તે.

અયન, ન. (સં. इ=જવું ઉપરથી) સૂર્યને ફરવાનો એક તરફનો ભાગ. (બાર મહીનામાં સૂર્ય બાર રાશિઓમાંથી પસાર થાય છે તેમાં મકર, કુંભ, મીન, મેષ, વૃષભ અને મિથુન એનું એક ષટ્ક અને કર્ક, સિંહ, કન્યા, તુલા, વૃશ્ચિક ને ધન એ રાશિઓનું બીજુ ષટ્ક. એ બે રાશિષટ્કમાંથી સૂર્યનું જે ગમન તે અકેકું અયન.)

અયનમાસ, પુ. (સં.) જેમા અયન બદલાય તે મહીનો.

અયનવૃત્ત, ન. (સં.) સૂર્યના વક્રિમાર્ગના બે વિભાગ દર્શાવનારી રેખા.

અયનાંશ, પુ (સં.) મેઉ અયન વચ્ચેનું છેટું બન વવાને પાડેલા વિભાગ.

અયસ્કાંત, પુ. (સં.) લોઢાને આકર્ષણ કરવાના ગુણવાળો પત્થર; લોહચુંબક.

અયાચક, વિ. (સં.) નહિ યાચના કરનાર.

અયાચકવૃત્તિ, સ્ત્રી. (સં.) જેમાં યાચના કરવામાં આવતી નથી એવી ગુજરાન ચલાવવાની રીત.

અયાઝ,-અયાજ, પુ (ફા.)

સુલતાન મહમુદના એક તુરકી ગુલામનું નામ.

અયાળ, સ્ત્રી (વાલ=કેશવાળી) ઘોડાની, સિંહની અને બીજા નર પશુઓની ગરદન ઉપર જે વાળ હોય છે તે; કેશવાળી.

અયિ, અ. (સં.) અરે; હે.

અયુક્ત,વિ.(સં.अ=નહિ+युज्=જોડવું)જોડાએલું નહિ તે; છુટું પડેલું; અણઘટતું; યુક્તિ વગરનું.

અયુક્તતા, સ્ત્રી. (સં.) અણઘટતાપણું; અનુચિતપણું. [સંખ્યા.

અયુત, વિ. (સં.) દશ હજારની

અયે, અ. (સં) અરે; હે; ઓ; અરે. [ગોળો.

અયોગોલક પુ (સં.) લોઢાનો

અયોગ્ય વિ. (સં.) યોગ્ય નહિ તે; અઘટતું; ખોટું. ભૂલભરેલું.

અયોગ્યતા, સ્ત્રી. (સં.) લાયકાત નહિ તે; અનૌચિત્ય. [(૨) લક્ષ્મી.

અયોનિજા, સ્ત્રી. (સં.) સીતા.

અયોનસંભવ, વિ. (સં.) ગર્ભસ્થાનમાં ઉત્પન્ન થએલું નહિ એવું; નહિ જન્મેલું.

અર, અ. (સં.अरम्=જલદી) ઝટ; તરત. (૨) અથવા.

અરક, જુઓ અર્ક.

અરકચો, જુઓ અરગજો.

અરકાડવું, સ. ક્રિ. અડકાડવું; લગાડવું; સ્પર્શ કરવો.

અરક્ષિત, વિ. (સં.) જેનું રક્ષણ કરેલું ન હોય એવું; જેની સંભાળ લેવામાં ન આવતી હોય એવું. (૨) ખુલ્લું; ઉઘાડું.

અરગજો, પુ. ઘણી જાતનાં સુગંધી દ્રવ્યો એકઠાં કરીને બનાવેલો પીળા રંગનો એક સુગંધી ભૂકો.

અરઘ, જુઓ અર્ઘ.

અરઘવું, સ. ક્રિ. પૂજવું. પગ પખાળી આદરમાન આપવું.

અરઘીઉં. ન. જે પાત્રવડે અર્ઘ આપવામાં આવે છે તે.

અરચવું, સ. ક્રિ.(સં. अर्च्=પૂજવું.) પૂજા કરવી; અર્ચન કરવું.

અરચા, (અર્ચા) સ્ત્રી. કપાળમાં જે ચંદન કેસર વગેરેનો લેપ કરવામાં આવે છે તે; પિયળ.

અરચાવું, સ. ક્રિ. પૂજાવું; બીજાને હાથે અરચા થવી.

અરજ, સ્ત્રી. (આ અર્ઝ=વિનતિ) પોતાનાથી મોટાને વિનંતિ કરવી તે; પ્રાર્થના. (૨) ફરિઆદ. (૩) અભાવો; દાદર [માગણી કરનાર.

અરજદાર વિ. અ જ કરનાર;

અરજી, સ્ત્રી. જેમાં અરજ લખી હોય તે કાગળ. [અધવચ.

અરજોળ,અ. રખડતું; લટકતું;

અરજોળે,અ.અદ્ધર લટકતું હોય તેમ; અનિશ્ચિત; અચોક્કસ.

અરજેળો, પુ. ઓળંબો; કડીઆનું સીધી લીટી લેવાનું યંત્ર.

અરડાવું, અ. ક્રિ. આરડવું. (૨) દુઃખી થવું.

અરડુશી,સ્ત્રી. (म. अरलसा) એક જાતની વનસ્પતિ. (એનાં પાન છાતીના અને ફેફસાના સોજા ઉપર શેક કરવાના કામમાં આવે છે.)

અરડુસો, પુ. એક જાતનું ઝાડ.

અરણવ, પુ. (सं. अर्णव = સમુદ્ર) દરીઓ.

અરણી, સ્ત્રી. એક જાતનું ઝાડ.

અરણીસુત, પુ. (સં.) શુકદેવ.

અરણ્ય, ન.(સં.)વન; જંગલ; વગડો.

અરણ્યરોદન, ન. (સં.) નિરર્થક ખખાળા કરવા તે.

અરણ્યવાસ, પુ. (સં.) વનવાસ; અરણ્યમાં જઈ રહેવું તે

અરણ્યવાસી, વિ. (સં.) વનવાસી. (૨) જંગલી.

અરતિ, સ્ત્રી. (સં.) અપ્રીતિ; અસંતોષ.

અરથ, જુઓ અર્થ.

અરથાત, જુઓ અર્થાત.

અરથી, વિ. (सं. अर्थिन् ઉ.) અર્થવાળું; ગરજાઉ. (૨) રથ વગરનું.

અરથે, જુઓ અર્થે.

અરદાસ, સ્ત્રી. અરજ;પ્રાર્થના.

અરદિબેહસ્ત, પુ. (ઝંદ)અગ્નિ દેવતા.(૨) પારસી વર્ષના ત્રીજે મહીનો.

અરધ, વિ. અડધ; અડધું.

અરધાંગ, ન. સ્ત્રી; અર્ધાંગના; પુરૂષનું અડધું અંગ.

અરધી, (અડધી), સ્ત્રી. પાઈ; એક પૈસાના ત્રીજા ભાગ જેટલી કિંમતનો બહુજ નાનો ચલણી સિક્કો.

અરધીઉં, ન. કોઇ પણ વસ્તુનો અડધો ભાગ; મોટી વસ્તુનો નાનો ભાગ: (૨) વિ. નાનું; અડધું.

અરધું, વિ. (સં.) અડધું.

અરધુંપરધું, વિ. અડધું કિંવા તેથી ઓછું હોય એવું.

અરપણ, જુઓ અર્પણ.

અરપવું, સ. ક્રિ. અર્પણ કરવું; આપવું.

અરપાવું, સ. ક્રિ. અપવું; અર્પણ થવું.

અરફેટ,-(ફોટ), સ્ત્રી. એક વસ્તુનો બીજી વસ્તુને ધક્કો-આંચકો લાગવો તે.

અરબ, જુઓ આરબ.

અરબી, વિ. અરબસ્તાન સંબંધી; આરબોનું.

અરબીસમુદ્ર પુ. અરબસ્તાને અને હિંદુસ્તાનની વચ્ચે આવેલો સમુદ્ર.

અરબ્બી, સ્ત્રી. એક જાતનો કંદ; અળવીની જાતનો કંદ. (૨) વિ. અરબસ્તાનને લગતું; આરબનું.

અરભક, ન. (सं. अर्भक) છોકરું; બાળક.

અરમાન, સ્ત્રી. ઇચ્છા; ઉમેદ. (૨) (વિ.)આરમાન. [વહાણોનો કાફલો

અરમાર, સ્ત્રી. (પો.) લડાઈનાં

અરમારી, સ્ત્રી. (પોર્ટુ.)ભીંત માંનું કબાટ; વાડું. (૨)દરિયાઈ કાફલો.

અરરર, અ. (સં. अरे)બીક, ગુસ્સો અથવા શોકને લીધે એકાએક નિકળતો ઉદ્ગાર.

અરલ, વિ. નીરોગી. (૨)જાડું. (૩) મૂર્ખ. (૪) અજગર.

અરવલી, પુ. (સં. अर्बुदाचलि ઉ.)આબુ પર્વત. [બહુવચન.

અરવાહ, પુ. (અ.) આત્માનું

અરવિંદ,ન (સં.)કાળું કમળ.

અરવિંદની.સ્ત્રી.(સં.)કમલિની; કમળોનો સમૂહ. [એવું; ફીકું.

અરસ, વિ જેમાં રસ ન હોય

અરસદરસ, પુ. દર્પણ.

અરસપરસ, વિ. અન્યોન્ય, પરસ્પર. (૨) સામસામે.

અરસિક, વિ (સં.) જેને રસ ઉત્પન્ન થતો ન હોય એવું; નિ:સત્ત્વ.

અરસિકતા, સ્ત્રી. (સં.) અરસજ્ઞતા.

અરસો, પુ. (અ. અર્સ ઉ.) કાળ; અવકાશ; અંતર; દામિયાન. (૨) ભેજવાઇ. [રેખાકૃતિ; છાપ.

અરાખડું, ન. સળ; ભાત;

અરાગ, પુ (સં.) અપ્રીતિ; અણબનાવ. (૨) સામી પ્રીત; ટેરો.

અરાજક, વિ. રાજા વગરનું; અવ્યવસ્થિત;બંદોબસ્તવગરનું,અંધાધુંધ.

અરાજ્ય, વિ. (સં.) રાજ્ય રહિત; અંધાધુંધ.

અરાડ, વિ જુઓ અઢાર; ૧૮. (૨) કોઈ પણ જાતની રાડ વગરનું; સુલેહભર્યું

અરાડવું, જુઓ અડાડવું.

અરાડવું, સ. ક્રિ. અરકાડવું. (૧) બરાડા પાડવા દેવા; આરડવા દેવું. (૩) દમ બિડાવવો.

અરાઢ, ત્રિ. (સં.) દશ ને આઠની સંખ્યા; ૧૮.(૨) બાનતકરાર.

અરાબો, પુ. (ફા.) કુટુંબપરિવાર ખટલો.

અરામ, વિ. (અ+રામ=રોકડા) જેની ઉપર રામ ચડતા ન હોય એવું; બીનજાજુ. [હરીફ

અરિ, પુ. (સં.) દુશ્મન. (૨)

અરિદમન, પુ. (સં.) શત્રુને દમનાર. (૨) પરાક્રમી. (૩) શત્રુને પીડનાર તે. [વેર; શત્રુતા.

અરિપણું, ન. (સં.) દુશ્મના-

અરિષ્ટ, વિ. (સં.) અશુભ; અમંગળ. (૨) ન. સંકટ; ઉત્પાત. (૩) મરણચિહ્ન. (૪) મદ્ય; આસવ.

અરિહંત, પુ. (સં.) સૂર્ય.(૨)

એક જૈનાચાર્ય. (૩) વિ. શત્રુને હણનાર.

અરિહા, વિ. શત્રુને મારનાર. (૨) પુ. સૂર્ય.

અરિંદમ, વિ. (સં.) અરિને દમનાર, જબરદ. (૨) પુ. જેણે શત્રુઓનું દમન કરેલું હોય એવો વિજેતા

અરીઠાં, ન. બ. વ. (સં. अरिष्टक ઉ.) બોર જેવાં એક જાતનાં ફળ. (રેશમી વસ્ત્ર અને વાળ ધોવામાં લોકો તેનો ઉપયોગ કરે છે.)

અરીઠી, સ્ત્રી. અરીઠાનું ઝાડ.

અરીઠું, ન. અરીઠીનું ફળ.

અરીઠો, પુ. અરીઠાનું ઝાડ. (૨) તેનું ફળ. [અદેખાઇ.

અરીખ્યા, સ્ત્રી. (સં. ईर्ष्या ઉ.)

અરીસો, પુ. (ફા.) મોં જોવાનો તખતો; આયનો.

અરુચિ, સ્ત્રી. (સં. अ=નહિ +रुच्=પસંદ પડવું) અભાવ. અપ્રીતિ. (૨) અન્ન ઉપર અભાવ થવો તે.

અરુચિકર, વિ. (સં.) રુચિ ઉત્પન્ન કરે એવું નહિ તે.

અરુચિર, વિ. (સં.) નહિ શોભતું; નહિ રૂપાળું. [પિંગળું.

અરુણ, વિ. (સં.) ફીકું લાલ;

અરુણ, પુ (સં.) પ્રભાત; પ્રાતઃકાળ. (૨) સૂર્યનો સારથિ.

અરુણતા, સ્ત્રી. (સં.) લાલાશ; પિંગળાશ.

અરુણા, સ્ત્રી. (સં.) મજીઠ. (૨) ચણોઠી. (૩) નસોતર.

અરુણાચળ, પુ. (સં. अरुण +अचल) અરુણનો ઉદય થાય છે તે પર્વત; ઉદયાચળ.

અરુણિમા, સ્ત્રી (સં.) અરુણની લાલાશ; અરુણપ્રભા.

અરુણોદય, (સં. अरुण + उदय) સૂર્યનો ઉદય થતાં પહેલાં જે રાતો પ્રકાશ પ્રકટી નીકળે છે તે. (૨) પ્રાતઃકાળ.

અરુન્ધતી, સ્ત્રી. (સં.) સપ્તર્ષિના સાત તારાઓની પાસેનો એક તેજસ્વી તારો. (૨) વસિષ્ઠ ઋષિનાં પત્ની.

અરૂચતું, ત્રિ. (સં) અણગમતું; નહિ ગોઠતું. [સુંદર.

અરૂણું, વિ (સં.) લાલ. (૨)

અરૂપ વિ. (સં.) રૂપ વિનાનું; ઈશ્વરનું સ્વરૂપ.

અરૂપી, વિ. (સં.) જેને રૂપ નથી એવું; નિરાકાર (ઈશ્વર)

અરૂભરૂ, અ. સમક્ષ [આમ.

અરૂં, અ. ઓરું; પાસે. (૨)

અરૂંપરૂં, અ. આસપાસ; આમતેમ

અરે, સ્ત્રી. ચીવટ; કાળજી. (૨) દુઃખનો પોકાર; હાય.

અરે, અ. (સં.) ઓ; હે; રે.

અરેકાર, પુ. (સં.) 'અરે' એવો દુઃખનો પોકાર.

અરેરે, અ. શોક અથવા ભયને લીધે થતો ઉદ્ગાર; હાયહાય. (૨)હલકા માણસને બોલાવવાનું સંબોધન.

અરેવાળું, વિ. જેને અરે હોય એવું. (૨) કાળજવાળું. [વિ તંદુરસ્ત

અરોગ, પું. રોગ નહિ તે.(૨)

અરોગિતા, સ્રી. (સં.) તંદુરસ્તી. [ન હોય એવું

અરોગી, વિ. જેને કંઈ રોગ

અરોચક, વિ. (સં. અ=નહિ +રુચ્=રોચવું) નાપસંદ; અણગમતું. (૨) અરુચિનો રોગ.

અરોડું, ન. આગલા વર્ષના કપાસનો છોડ ફરીને ફાલતાં તેની ઉપર થએલો કપાસ

અરોડો, પું. આગલા વર્ષના કપાસના છોડ ઉપર થએલો નવો કપાસ.

અર્ક, પું. (સં.) સૂર્ય. (૨) આકડો.

અર્ક, પું. (આ. અરક) દ્રવ્યમાંથી યંત્રદ્વારા કાઢેલું પ્રવાહી સત્ત્વ, તેજાબ; કસ; તત્ત્વ.

અર્કવિવાહ, પું. (સં.) ત્રીજી વાર પરણતા પહેલાંઆકડાની સાથે લગ્ન કરાવવામા આવે છે તે.

અર્ગલ, પું. (સં.) આગળો; ભોગળ; ભોગળ (અર્ગલા=આગળી.)

અર્ઘ, ન. (સં.) અંજલીમાં પાણી લઈ દેવ અથવા પૂજ્યને સમર્પણ કરવાની એક માનભરી રૂઢિ.

અર્ઘપાદ્ય, ન. (સં.) અર્ઘ આપી પાદપૂજન કરવું તે; સત્કાર આપવાની એક માનભરી રીત.

અર્ઘપ્રદાન, ન. (સં.) અંજલીમાં જળ લઈ દેવાદિને અર્પણ કરવું તે

અર્ઘ્ય, વિ. (સં.) અર્ઘ આપવાને યોગ્ય; પૂજ્ય. [નાર સેવક

અર્ચક, વિ. (સં) પૂજા કરનાર

અર્ચન, ન. (સં.) ચંદન પુષ્પ વગેરે અર્પણ કરવા તે, સેવા; પૂજા.

અર્ચનભક્તિ, સ્રી. (સં.) ભક્તિના નવ પ્રકાર છે તેમાંનો એક પ્રકાર; સેવા. [સેવા

અર્ચના, સ્રી. (સં.) પૂજા;

અર્ચનીય, વિ. (સં.) પુજ્ય; માન આપવા યોગ્ય.

અર્ચા, સ્રી. (સં.अर्च्=પુજવું) ચંદન અને ફૂલ વગેરેથી પૂજન કરવી તે. (૨) આખે કપાળે ચંદન લગાડવું તે; આડ, પિયળ

અર્ચાશુદ્ધિ, સ્રી. (સં.) અપવિત્ર મૂર્તિને અર્ચ્ય બનાવવાની ક્રિયા

અર્ચિ, (ચી), સ્રી. (સં.) તેજ; જ્વાળા.

અર્ચિત, વિ. (સં.) પૂજિત.

અર્ચ્ય, વિ. (સં.) પૂજનીય; માનને યોગ્ય.

અર્જ, સ્ત્રી.(ફા.)અરજ;વિનંતિ.

અર્જન, ન. (સં. અર્જ્=રળવું, પેદા કરવું) રળતર; કમાઇ. (૨) લાભ; નફો. (૩) ઇંદ્ર (૪) મોર (૫) સાદ કર્યું કે કરેણનું ઝાડ. (૬) ધોળો વસ્ત્ર.(૭) ઘાસ. (૮) આંજણી (૯) વિ. ધોળું.

અર્જુની, સ્ત્રી. (સં.) ઉષા. (૨) એક વેલી [હોય તેવું; સરવું

અર્ઝા, વિ. (ફા.) પુષ્કળ મળતું

અર્ણવ, પુ. (સં.) સમુદ્ર; સાગર, દરિયો.

અર્થ, પુ. (સં.) સમજણ; ખુલાસો, ભાવ; અભિપ્રાય (૨)કારણ. (૩) દ્રવ્ય; ધન. (૪) વિષય; વસ્તુ (૫) સાર; ફળ. (૬) જરૂર. (ચાર પુરુષાર્થ: ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ)

અર્થગાંભીર્ય, ન (સં.)જેમા અર્થની ગભીરતા હોય તે.

અર્થગૌરવ, ન. (સં.) શબ્દાર્થની જેમા ખુબી હોય તે

અર્થચિત્ર, ન. (સં.)કાવ્યમા નાના પ્રકારના અર્થની જે ખુબીઓ તે. (૨) શબ્દાલંકાર અને અર્થાલંકાર

અર્થતઃ, અ. (સં.) અર્થ પ્રમાણે; એ રીતે; મતલબ એમ . (૨) ખરેખર. [પૂજારી

અર્થદાસ, પુ. (સં.) પૈસાનો

અર્થપ્રકરણ, ન. (સં.) અર્થ સંબંધી બાબત; કરાસર અને નાણાનો વિષય.

અર્થપ્રાપ્તિ સ્ત્રી. (સં.)ધન મળવું તે. (૨) કમાઇ; લાભ.

અર્થબુદ્ધિ, સ્ત્રી (સં.) એકલા અર્થ ઉપરજ લક્ષ રહે તે, પોતાનો લાભ સાધી લેવાની વૃત્તિ.

અર્થવાદ, પુ. (સં.) ધન અને લાભ સંબંધીનો વિચાર.

અર્થવિજ્ઞાન, ન. (સં) અર્થ સંબંધી ઉંડું જ્ઞાન. (૨) બુદ્ધિના આઠ પ્રકારોમાનો એક પ્રકાર.

અર્થવૃદ્ધિ, સ્ત્રી. (સં.) પૈસો વધારવો તે.

અર્થવ્યય, પુ. (સં) પૈસોનો વ્યય કરવો તે, પૈસાની વપરાશ.

અર્થશાસ્ત્ર, ન (સં.)સંપત્તિ સંબંધી વિચારનું શાસ્ત્ર.

અર્થશાસ્ત્રી, પુ. (સં.) અર્થ શાસ્ત્ર જાણનાર.

અર્થસંગ્રહ, પુ. (સં.) ધન સંઘરવું તે (૨) અર્થનો જે સંગ્રહ હોય તે; ભડાર.

અર્થસિદ્ધિ, સ્ત્રી.(સં.)ધારેલી મતલબ પાર પડવી તે.

અર્થાત્, અ.(સં.) એ કારણુસર; તાત્પર્ય; વાસ્તવિક રીતે.

અર્થાલંકાર, પુ (સં)કાવ્યની અંદર અર્થવડે કરીને જે રસ આણવામાં આવે છે તે.

અર્થાંતરોપન્યાસ, પુ. (સં. अर्थ+अंतर + उपन्यास) પ્રકૃત અર્થને ટેકો આપવા અપ્રકૃત અર્થને વચમાં આણવો તે.

અર્થી વિ. (સં.) અથવાળું, મતલબી (૨) યાચક [માટે.

અર્થે, અ. વાસ્તે; કાજે; સારૂ;

અર્ધ, વિ. (સં.) આખાના બે સરખા ભાગમાંનું એક તે.

અર્ધગોળ, વિ. અડધું જે ગોળ હોય તે. (૨) ગોળાનું અડધીઉ.

અર્ધચંદ્ર, પુ. (સં.)અડધો ચંદ્રમા. (૨) ગડગડીઉં નાળિયેર.

અર્ધચંદ્રાકાર, પુ. (સં.) અર્ધચંદ્રના જેવો આકાર.

અર્ધનારીનટેશ્વર, પુ. (સં.) અર્ધાંગે જેણે પાર્વતીને ધારણ કરેલાં છે એવા મહાદેવજી.

અર્ધનિશા, સ્રી. (સં.)મધરાત.

અર્ધરાત, સ્રી. (સં.) મધરાત; અડધી રાત.

અર્ધવર્તુલ, ન. (સં.) અર્ધ ગોળ; અડધું કુંડાળું.

અર્ધવિરામ, પુ. (સં.) લખાણની અંદર જરા વધારે વિરામ લેવાને જે ચિહ્ન મુકવામાં આવે છે તે: (;).

અર્ધાંગ, ન. (સં.) अर्ध+अंग) અંગનો અડધો ભાગ. (૨) સ્રી (અર્ધાંગના). (૩) મિત્ર. (૪) અડધું અંગ રહી જાય એવો રોગ; પક્ષાઘાત.

અર્ધાંગના, સ્રી. (સં. अर्ध + अंगना=સ્રી) પરણેલી સ્રી.

અર્ધાંગવાયુ, (સં.) અડધે અંગે થતો વાયુનો રોગ; પક્ષાઘાત; લકવો.

અર્ધું, જુઓ અર્ધ.

અર્ધોદયપર્વ, ન. (સં.) પોષ અથવા મહા મહીનાની અમાસે આવતો એક યોગનું વ્રત.

અર્પણ, ન. (સં. अर्प्=આપવું) આપી દેવું તે; દાન.

અર્પણપત્ર, ન. (સં.) બક્ષીશપત્ર; આપી દેવાનો લેખ.

અર્પણપત્રિકા, સ્રી. (સં.) ગ્રંથ વગેરે વસ્તુ અર્પણ કરવાનો લેખ.

અર્પવું, સ. ક્રિ. (સં. अर्प्= આપવું) આપી દેવું; ભેટ કરવી.

અર્પિત, વિ. (સં. अर्प्= આપવું) આપેલું; અર્પણ કરેલું;આરોપિત.

અર્બુદ, વિ.દશ કરોડની સંખ્યા.

અર્બુદયાત્રા, સ્રી. (સં.) આબુ પર્વતની યાત્રા.

અર્બુદાદેવી, સ્રી. (સં.) અંબાદેવી.

અર્ભક, ન. (સં.) બાળક.

અર્ભકી, સ્રી. (સં.) બાળકી; દીકરી.

અર્વાચીન, વિ. (સં.) હાલના વખતનું; નવું. (પ્રાચીનથી ઉલટું.)

અર્શ, પુ. (સં.) હરસ; મસા

અર્હંત, પુ. (સં.) જૈનમતવાદી પુ. (૨) મોક્ષ પામેલો જીવ.

અલક, પુ. (સં.) કપાળ ઉપર વાંકડીઆ વાળ; ચોટલો; અંબોડો

અલકનંદા, સ્ત્રી. (સં.) ગંગા; ગંગોત્રીથી. (અલકપ્રભા.)

અલકા, સ્ત્રી. (સં.) કુબેરની રાજધાની. (અલકાવતી.)

અલકાધિપ. પુ. (સં.) કુબેર.

અલકાપુરી, સ્ત્રી. (સં.) યક્ષપુરી.

અલકાબ, પુ. (અ. લકબનું બહુવચન=અલકાબ) જુઓ ઇલકાબ.

અલકાવળી, સ્ત્રી. (સં. अलक आवलि ઉ.) કપાળ ઉપરના વાંકડીઆ વાળની હાર; ગુંથેલી લટોનો સમૂહ [ગુંદર; લાખ; અળતો.

અલકત, પુ. (સં.) એક જાતનો

અલકતક, પુ (સં.) લાક્ષારસ; અળતો. (અસલના સમયે સ્ત્રીઓ પગની પાનીઓ તેનાથી રંગતી.)

અલક્ષ, ન. (સં.) નહિ લક્ષ તે.

અલક્ષિત, વિ (સં.) નહિ લક્ષમાં રહેલું; અજાણમાં ગએલું (૨) જેની ઉપર ચિહ્ન ન કરાએલું હોય એવું.

અલક્ષ્મી, સ્ત્રી. (સં.) નહિ લક્ષ્મી તે; દૈન્ય; ગરીબાઈ.

અલક્ષ્ય, વિ. (સં.) ન જોઇ કે સમજી શકાય તેવું; અગોચર (૨) બ્રહ્મ.

અલખ, પુ. (સં. अलक्ष्य ઉ.) બ્રહ્મ; શિવ

અલખત, સ્ત્રી. દોલત; માલમિલકત.

અલખનિરંજન, પુ. (સં.) માયાથી પર એવો પરમાત્મા.

અલગ, વિ. (સં. अ + लग्= લેટાવું ઉ) ન્યારું; છેટું.

અલગત, (અળગત), વિ. (આ. અલ્ગત=ટુંકાણમાં) સાધારણ; સહેજ. (૨) પાસેનું; નજીકનું (૩) અગત્ય; જરૂર.

અલગારે, સ્ત્રી.(આ. અલ્ગાર= ગુફાઓ ને ગુફાઓ ઇ.) હારની હાર. (૨) પુ. મોજી. (૩) વૈભવ. [દૂર.

અલગું, વિ. જુદું; ભિન્ન. (૨)

અલગોજા ન. (આ) શરણાઇના જેવું એક વાજું.

અલચ્છ, સ્ત્રી. (સં.) अलक्ष्मी ઇ.) અપજશ; દૈન્ય; દરિદ્રતા.

અલચ્છ, અ. (સં. अलक्ष्य) ધ્યાન બહાર; અલક્ષ્ય.

અલડ, જુઓ અલક, અલકલ.

અલપતું, વિ. આલાપ કરતું. (૨) અલોપતું. (૩) ખુટતું.

અલપવું, સ. ક્રિ. આલાપવું; ગાવું. (૨) અલોપ થવું; દષ્ટિની બહાર જવું. [(૨) સતાવું.

અલપાવું, ક્રિ. રાગ નીકળવો.

અલફ્રાઉ, જુઓ અડફ્રાઉ.

અલબત (અલમત),અ. (આ. અલબત=ખચીત.) નક્કી; બેશક; બેમજ; વ્હારતો. [લબેલું.

અલબેલડું, વિ. જુઓ અ-

અલબેલુ, વિ (અણુ+મેલ. ઉ=જેની બેલ-જોડ ન હોય એવું) ઉત્તમ; અદ્વિતીય; અત્યંત રૂપાળું

અલભ્ય, વિ. (સં. अ+लभ्) ન મળે એવું. (૨)જેની ઇત હોય નહિ એવું.

અલમસ્ત, વિ. (આ. અલ+ ફા. મસ્ત=સુલતાન) જોરાવર. (૨) જો-સમા આવેલું; ઉશ્કેરાયેલું. (૩) ખાઇ પી બેફીકર રહી જાડું થયેલું.

અલમ્, અ. (સં) બસ.

અલર્ક, પુ (સં.) હડકાયો કુતરો. (૨) એક રાજાનું નામ. [મોળું.

અલવણ, વિ (સં.)મીઠા વગરનું,

અલવાન, ન. (આ. લવ્ન્= રંગનું બહુ વચન.) કોર વગરની શાલ, કાબળ.

અલસ, વિ (સં.) ધીરૂં; સુસ્ત, થાકેલું; ઊંઘે ઘેરાયેલું હોય એવું

અલસગમન, ન. (સં.) ધીરી અને સુસ્ત ચાલ.

અલસાવું, અ. ક્રિ. (સં. अ= નહિ ને लस्=ઇચ્છા કરવી. ઉ.) આળસાવું; મંદ પડી જવું; થાકી જવું. (૨) ઘેનાઇ જવું. [વવું તે; ભૂષણ

અલંકરણ, ન. (સં.) શોભા-

અલંકાર, પુ (સં.) શોભા આપનારી વસ્તુ; ભૂષણ. (૨) શોભા. (૩) ચમત્કૃતિ.

અલંકારશાસ્ત્ર. ન. (સં.) વાણીના અલંકારો સંબંધી જેમાં વિચાર કરેલો હોય તે.

અલંકારી, વિ. (સં.) અલં-કારવાળું; અલંકાર જાણનારૂં.

અલંકૃત, વિ. (સં.) શણગા-રેલું; શોભાવેલું.

અલંગ, અ. ન લાગે વગેરે એમ; છેટે. (૨) ના. બાજુ; હાર.

અલંઘ્ય. વિ. (સં.) નહિ ઓળંગાય એવું,તોડાય નહિ એવું.[વૃત્તિ.

અલંબુદ્ધિ, સ્ત્રી. (સં.)સંતોષ-

અલા,સ્ત્રી.(આ આલા=લક્ષ્મી) સમૃદ્ધિ. (૨) સુભાગ્ય.

અલાઇ, વિ. અશક્ત; લાચાર; નબળું. (૨) અલાઇ-હી.

અલાઉ, વિ.જુદું.(૨) અળખવું.

અલાકો, પુ. (આ. ઇલાકહ્ ઉ.) જુઓ ઇલાકો. [બરાડવું.

અલાણવું, અ. ક્રિ. ઊંટનું

અલાત-ચક્ર, ન. (સં. अलात =ખોયણું+चक्र=કુંડાળું) ખોયણાનું જે ચક્ર કે કુંડાળું તે.

અલાદ, વિ (આ. અલાદ્= કતરાઈ.) ગરીબ; નિર્ધન.

અલાપ, પુ. (સં. आ=વધારે+ लप्=બોલવું) ગળામાંથી ગાવું તે; સ્તુતિગાન.

અલાપચારી, સ્ત્રી. (સં. अलाप+चातुरी ઉ.) અલાપરૂપ જે ક્રિયા તે; સળી કરવી તે.

અલાપવું, સ. ક્રિ. ગાવું; રાગ કાઢવો.

અલાબલા, સ્ત્રી. પીડા,ઉપાધિ. (૨) ભૂતપ્રેત; ઝે ડઝપટ.

અલાબુ ન. તુંબડું.

અલાભ, પુ. નહિ (સં.) લાભ; ખોટ; નુકસાન. [=ચિહ્ન) નિશાન

અલામત, ન. (આ. અલામત

અલાયચી જુઓ ઇલાયચી. (૨) ડાંગરની એક જાત. [જાત.

અલાયચો, પુ ડાંગરની એક

અલાયદું, જુઓ ઇલાયદું.

અલાયો, પુ. ઓળાયો.

અલાયો, વિ. આફ્રેલો; હરાયો.

અલાવડાખોર, વિ. સામા માણસને સારૂં લાગે એવી વાતો કરનાર; મીઠડું; ખુશામતીઉં.

અલાવડું, ન. સામાને સારૂં લાગે એમ બોલવું તે. (૨) સારું જુઠ્ઠું; ચાડીચુગલી.

અલાવડું, વિ. અલાવડું કરનાર; ખુશામતખોર; મીઠડું. (૨) ચાડીચુગલી કરનાર.

અલાવવું, સ. ક્રિ. અપાવવું.

અલાવા, અ. (આ) સિવાય.

અલાવો, પુ. (આ. અલાવ=ભડકો) મહોરમના દિવસમાં એક ખાડામાં દેવતા સળગાવી તેની આસપાસ મુસલમાનો નાચે છે તે.

અલાહિદું, વિ. (આ. અલાહિદા=જુદું) જુદું; નોખું; અલગ.

અલિ પુ. (સં.) એક જાતની કાળી મોટી માખ; મધમાખ (૨) ભમરી.

અલિકુલ, ન. મધમાખીઓનું ટોળું; ભમરીઓનું ટોળું.

અલિજહાં, વિ. (આ. આલી = ઉંચી +ફા. જાહ્=પદવી) ઘણું મહાન; સભ્ય; વૈભવસંપન્ન.

અલિજાહાં, વિ. (અ.) મોટા ઓહ્દાવાળું; મોટા વૈભવવાળું.

અલિપ્ત. વિ, (સં. अ=નહિ ને लिप्=લીંપવું) નહિ લપાએલું;અસંગી.

અલિંગી, વિ. (સં.) જેને કશું ચિહ્ન નથી એવું; વિદેહી. (૨)જીવનમુક્ત.

અલિંદ, પુ. (સં) આંગણું.

અલી, સ્ત્રી. (સં.)સખી;સાહેલી; સૈયર; બેનપણી.

અલીક, વિ. (સં.) . અપ્રિય; અળખામણું; ખોટું. (૨) કૃત્રિમ.

અલુખડું, ન. અલોખડું.

અલુણાં, ન. બ. વ. લુણવગરનું ભોજન કરવાનું વ્રત. [રાખવું તે.

અલેક, વિ. સુકાનને સીધું.

અલેકગીરનારી, પુ. ખાખા-બાવો. (૨) ભિખારી; નિર્ધન. [લખેલું.

અલેખ, વિ. લેપ રહિત; નહિ

અલેખું, વિ. ગણતરી વગરનું.

અલેખેલ, અ. આ ફેરે.

અલેચો, પુ. એક જાતનું રેશમી કપડું. [આળોટવું.

અલેટવું, આલેટવું; લેટવું;

અલેઠવું, આઢેલવું.

અલેણું, ન. નહિ લેણું તે; અણબનાવ.

અલેતું, વિ.હલેતું; અણુમભણું.

અલેપ, પુ. લેપ નહિ તે. (૨) (વિ.) લેપ વગરનું.

અલેલ, વિ. (આ. અલેલ= અંધારું.) હિસાબ વગરનું. (૨) અ ધેર. (૩) ઉપર ટપકે. [રહેનાર; ઉપલકીઉં.

અલેલટપ્પુ, વિ. આશરાથી

અલૈહિસ્સલામ, અ. (આ.) માન વાચક શબ્દ (પેગંબર સાહેબને માટે)=તેમના ઉપર સલામ હોય.

અલૈયાંબલૈયાં, ન. ઓવારણાં.

અલોક, વિ. (સં.) જોઈ શકાય તેવું; અતિ તેજસ્વી. (૨) લેવાને યોગ્ય નહિ એવું; અદ્દભુત.

અલોપ, પુ. (સં.અ+લોપ ભ-વી) બીલકુલ નહિ દેખાવું તે.

અલૌકિક, વિ. (સં. અ=નહિ + लौक्=જોવું ઉ.) અસાધારણ; અલભ્ય જેવું. (૨) સુંદર; મનોહર.

અલ્પ, વિ. (સં.) થોડું. (૨) નાનું; લઘુ [નાર; મૂર્ખ

અલ્પજ્ઞ, વિ(સં.) થોડું જાણ-

અલ્પજ્ઞાન, ન. (સં. જ્ઞા= જાણવું ઉ) થોડું જ્ઞાન તે; ઓછી બુદ્ધિ

અલ્પજ્ઞાની, વિ. (સં. अल्प +ज्ञा=જાણવું ઉ.) ઓછી સમજનું.

અલ્પપ્રમાણ,ન. થોડું માપ તે. (૨) (વિ.) નાનું; જરા.

અલ્પપ્રાણ, પુ. (સં. अल्प= થોડુ+प्राण=વાયુ) જેનો ઉચ્ચાર કરતાં ઓછો શ્વાસ જોઈએ એવા અક્ષર (૨) નમાલું (માણસ). [સમજ-

અલ્પબુદ્ધિ, સ્ત્રી. (સં.) થોડી

અલ્પભાષ-ષી, વિ. (સં. अल्प+भाष्=બોલવું.) થોડાબોલું.

અલ્પમતિ, સ્ત્રી. (સં.) થોડી સમજણ. (૨) લાંબી બુદ્ધિ પહોંચે નહિ એવું.

અલ્પવિરામ, ન. (સં.)વાંચતાં વાંચતાં થોડીવાર અટકવાનું જે ચિહ્ન હોય છે તે.

અલ્પાયુ, વિ. (સં. अल्प+आयु=આવરદા) ટુંકી જીંદગીનું.

અલ્પાયુષ્ય, ન. (સં. अल्प+आयुष्य.) ટુંકું આયુષ્ય. (૨) વિ. ટુંકી આવરદાનું.

અલ્પાવું, અ ક્રિ. ઓછું થવું; [શોષાવું; ક્ષીણ થવું;

અલ્પાશન, ન. (સં. अल्प=अशन=ખાવું) થોડું ખાવું તે.

અલ્પાહાર, પુ. (સં. अल्प+आहार=ખાવું) થોડું ખાવું તે.

અલ્પાહારી, વિ. થોડું ખાનાર; મિતાહારી.

અલ્યા, અ. સમવયના અથવા નાના કે ઉતરતા દરજ્જાના પુરુષને સંબોધવાનો ઉદ્ગાર; હે; અરે.

અલ્લકદલ્લક, વિ. નિરાધાર. (૨) સ્ત્રી. બાળકોની એક જાતની રમત.

અલ્લા, પુ. (આ.) પરમેશ્વર; પ્રભુ 'અલ્લા એક બદામ'=ભિખારીની દશામાં આવી ગએલું. બીયા ચારે મૂઠ અને અલ્લા ચારે ઊટ=મનુષ્ય થોડું લે છે પરંતુ ઈશ્વર તો રાખત બદલો લે છે. 'અલ્લાને બનાયા જોડા, એક અંધા ને એક ઘોડા'=ઈશ્વર જેને જેવું જોઈએ તેને તેવું આપે છે. 'અલ્લા યાર હૈ તો બેડા પાર હૈ.'=જો ઈશ્વર સહાય હોય તો તુરત કાર્ય થાય છે. (બેરા=માલ ભરવાનું વહાણ.)

અલ્લાઈ, (હી), વિ. અલ્લા સંબંધી; ઈશ્વરી. (૨) નિષ્પાપ. (૩) પ્રમાણિકપણે ચાલનારું; મોટું 'અલ્લાઈ-હી' અથવા અલ્લે કારખાનું=ઈશ્વર ઉપરની આસ્થાને આધારે ચાલતું કામકાજ. (લા.) ધીમે અને વગર નિયમે પરંતુ પ્રમાણિકપણે ચાલતો વહીવટ.

અલ્લાચોટી, સ્ત્રી. છોકરાના માથાના પાછલા ભાગમાં જે વાળનો નાનો ગુચ્છ રાખવામાં આવે છે તે.

અલ્લાયો, પુ ઓળાયો.

અલ્લે, જુ. અલ્લાઈ-હી.

અલ્લોક, અ. ખાખીબાવાઓનો ભીખ માગવાનો પોકાર. (૨) પુ. ખાખીબાવો.

અલ્હડ, વિ. દુનીઆરીના અનુભવ વગરનું; અણસમજુ (૨) ઉદ્ધત.

અલ્હેડું, વિ. અણ.નુ;દુનીઆદારીથી બેખબર.

અવ, અ. ઓછું, નઠારું, ઉલટું, અને નિશ્ચય, અનાદર, પરિભવ તથા વ્યાપકતા વગેરે અર્થ દેખાડનારો ઉપસર્ગ.

અવકળા, સ્ત્રી. (સં.) ઉલટી કળા; અવચિહ્ન. (૨) પડતી. (૩) નુકસાન. [સાધનબળ.

અવકાત, સ્ત્રી. (આ.) ઇલાજ;

અવકાશ, પુ. (સં.) અંતર; ગાળો (૨) ફુરસદ. (૩) વિરામ ચિહ્ન.

અવકાળી, (અવકાલિક), વિ. કવખતનું.

અવકૃપા, સ્ત્રી.(સં.) ઈતરાજી; કરડી નજર.

અવક્રિયા, સ્ત્રી (સં.) ઉલટી ક્રિયા; ગેરલાભ. (૨) બિગાર. (૩) જેમ કરવું જોઈએ તેમ નહિ થવું તે. (૪) ધાર્યું હોય તેથી ઉલટું થવું તે.

અવગડ, (અગવડ),સ્ત્રી. સુગમ નહિ પડવું તે; મુશ્કેલી; અડચણ.

અવગડતા, સ્ત્રી મુશ્કેલી;સુગમતા નહિ તે; સોઈ નહિ તે; પીડા; હરકત; પંચાતી; સગવડ નહિ થવી તે.

અવગણ, જુઓ અવગુણ.

અવગણના, સ્ત્રી. (સં. અવ+ગણ=ગણવું ઉ.) તુચ્છ ગણવું તે: લેખવવું નહિ તે;અનાદર કરવો તે; નિંદા

અવગણવું, સ. ક્રિ. તુચ્છ ગણવું;નહિ લેખવવું; અનાદર કરવો.

અવગત, વિ. (સં.અવ+ગમ્=જાણવું. ઉ.) જાણેલું (૨) અવગતીઉં થએલું

અવગતિ, સ્ત્રી (સં. અવ+ગતિ ઉ.) અધમગતિએ જવું તે. (૨) પડતી.

અવગતીઉં, ન. જેની અવગતિ થઈ હોય તે.

અવગાહ,પુ (સં.)સ્નાન;નહાવું તે. (૨) અંદર પેસવું તે. (૩) ડુબકી.

અવગાહવું, અ. ક્રિ. પાણીમાં ઉતરીને નહાવું. (૨) ડૂબકી મારવી. (૩) ડોળી નાખવું.

અવગુણ, પુ. (સં.). ગુણથી ઉલટું તે; દોષ; ગેરલાભ; હરકત;ખોટ.

અવગુણકારક, વિ. (સં.) અવગુણ કરે એવું.

અવગુણકારી, વિ. (સં.) અવગુણ કરે એવું. (૨) અપકારી.

અવગુણી, વિ. અવગુણવાળું; દુર્ગુણી. (૨) નુકશાનકારક. (૩) કૃતઘ્ની.

અવગુણીઉં,વિ નઠારા ગુણવું; અનીતિમાન.(૨) ગુણને નહિ જાણનારું; ગુણ ઉપર અવગુણ કરે એવું.

અવગ્રહ, પુ. (સં.) અનાવૃષ્ટિ (૨) નગ્રહ. (૩) પ્રતિબંધ.(૪)સ્વભાવ.

અવઘડ, વિ. અણઘડ. (૧) નિગ્રહ. (૩) પ્રતિબંધ. (૪) સ્વભાવ.

અવઘાત પુ. (સં.અવ+હન્=મારવું ઉ.)મારી નાખવું તે (૨) આઘાત.

અવઘોષણા, સ્ત્રી. (સં.અવ+ઘોષ્=અવાજ કરવો.) દાંડી પિટાવવી તે; જાહેરાત.

અવચળ, જુઓ અવિચળ.

અવચિહ્‌ન, ન. (સં.) અશુભ સૂચક નિમિત્ત. (૨) અપશુકન.

અવચ્છિન્ન, વિ. (સં.) જુદું પડી ગયેલું; જેમાં ફરક પડી ગયો હોય એવું. (૨) મર્યાદિત.

અવચ્છેદ, પુ. (સં.) જુદાપણું; તફાવત. (૨) સીમા.

અવજશ, પુ. (સં.) અપજશ અપકીર્તિ.

અવજોગ, પુ (सं अव+योग) સારો યોગ નહિ તે; પંચાંગ પ્રમાણે અશુભ સમય.

અવજ્ઞા, સ્ત્રી.(सं.) અપમાન. (૨) આજ્ઞાભંગ.

અવટાવું, અટવાવું, અ. ક્રિ. ગુંચવાવું; થાકી જવું. (૨) ભેળાઇ જવું. (૩) ચૂંથાવું. [વપરાતું.

અવડ, (અવડ-હવડ)વિ. નહિ

અવર્ણ, વિ. (सं. अवर्ण ઉ.) હલકી જાતમાં જન્મેલું; હલકટ; શૂદ્ર.

અવતરણ, ન. (सं.) નીચે ઉતારવું તે; અવતાર. (૨) ઉતાર. (૩) ઉતારો; ટાંચણ.

અવતરવું, અ. ક્રિ. (सं अव +तृ=જનમવું. ઉ.) જનમવું (૨) જમીન ઉપર ઉતરવું.

અવતંસ, ન. પુ. (सं.) કાનનું ઘરેણું (૨) અલંકાર; શિરોમણિ.

અવતાર, પુ. (सं. अव+तृ= ઉતરવું.) જન્મ; ઉતરવું તે (૨) એક રૂપ બદલી બીજા રૂપમાં જવું તે. (૩) જીવન.(૪) પ્રસ્તાવના, ઉપક્રમણિકા.

અવતારિક,વિ.અવતાર સંબંધી.

અવતારી, વિ. (सं.) જેમાં કંઇક (દૈવત) અવતરેલું હોય એવું;અસાધારણ. અવતારી ગંજીફો=જેમાં અવતારનાં ચિત્રો પાડેલાં હોય એવો ગંજીફો.

અવદશા, સ્ત્રી. (सं.) પડતી; દુર્દશા; વિપત્તિ.

અવદાત, વિ. (सं. अव+दैव શુદ્ધ કરવું) શુદ્ધ; સ્પષ્ટ; ખુલ્લું. (૨) ધોળું; નિર્મળ-સુંદર.

અવદાન, ન. (सं अव+दा= આપવું ઉ.) અન્નની આહુતિઓ દેવતાને જે અપાય છે તે; ગળવું તે

અવદાહ, પુ. (सं. अव+दाह =બળવું) વિધિ વગર શબને બાળવું તે.

અવદીચ, પુ. (सं. उद्+अञ्च् =જવું.उदिच=ઉત્તર અને તે તરફનું ઉ.औदिच्य) ગુજરાતના બ્રાહ્મણોની એક મોટી જાતિ

અવધ, સ્ત્રી. (सं. अवधि) છેડો; છેવટ. (૨) સમાપ્તિ (૩)વેળા;મુદત

અવધપુરી, સ્ત્રી. (सं.) અયોધ્યા.

અવધાન, ન. (सं. अव+धा =મૂકવું) લક્ષ; ધ્યાન; એકાગ્રતા. (૨) સાવધાની; ચોકસાઈ (૩) સમાધિ (૪) કાળજી. (૫) ધારણા; વલણ. (૬) જૈનોની એક જાતની ધાર્મિક ક્રિયા.

અવધારણ, ન. (सं.) નિશ્ચય; ઠરાવ. (૨) અવધાન.

અવધારણા, સ્ત્રી. (सं.)નિશ્ચય; ઠરાવ; મનસુબો. (૨) તપાસ.

અવધારવું, સ. ક્રિ. (सं. अव +धृ=ધારણ કરવું) નક્કીકરવું. (૨) દૃઢ રીતે મન ઉપર લેવું; ઠસાવવું.

અવધિ, પુ. સ્ત્રી. (सं.) સીમા;

છેવટ; સમાપ્તિ (૨) વેળા; અવધિ; મુદત (૩) ટોચ; શિખર. (૪) પરાકાષ્ઠા; હદથી જ્યાદે. (૫) ધોરણ. (૬) આરંભ અથવા અંત. (૭) અ. સુધી, લગી

અવધૂત, જુઓ અબધૂત.

અવધ્ય, વિ. (સં अ+वध्=મારવું ઉ) મારવાને યોગ્ય નહિ એવું

અવનવું, વિ (સં.अव+नवीन) નવીન. (૨) અજાયબ જેવું; અલૌકિક

અવનિ-ની, (સં. अव + नि -नी) પૃથ્વી (૨) જમીન. (૩) સંસારપ્રપંચ. (૪) અવતાર; જન્મ.

અવનિતળ, ન. (સં. अवनि+तल) પૃથ્વીની સપાટી.

અવનિપતિ, પુ (સં. अवनि+पति=સ્વામી-રાજા) પૃથ્વીપતિ; મહારાજ.

અવનિપાળ, પુ. (સં. अवनि+पाल=પાળનાર) પૃથ્વીપાળ-રાજા.

અવનીશ, પુ. (સં. अवनि+ईश=ઈશ્વર) પૃથ્વીનો ઈશ્વર; રાજા.

અવબોધ, પુ (સં. अव=बुध=જાણવું ઉ.) જ્ઞાન; પ્રબોધ. (૨) જાણવું તે.

અવભૃથ, પુ (સં. अव+भृ=ભરવું ઉ) દીક્ષાંતયજ્ઞ; યજ્ઞની પૂર્ણાહુતિ.

અવમાન, ન. (સં.) અપમાન;

અવમાનવું, સ. ક્રિ. માન નહિ આપવું; અવગણના કરવી.

અવયવ, પુ. (સં.) આખી વસ્તુનો વિભાગ, અંશ (૨) ઉપકરણ. (૩) મૂળતત્ત્વ (૪) ધાતુ.

અવયવી, વિ. (સં.) અવયવવાળું; શરીરી, અંશી [ખરાબ સમય.

અવયોગ, પુ. (સં.) અવજોગ;

અવર, વિ. (સં.अवर=બીજું) અન્ય (૨) અધમ (૩) પુ. (અ) [illegible]

અવરજ, ન. (સં.) પાછળ જન્મેલું બાળક.

અવરજવર, સ્ત્રી. (આવવું ઉ. અવર અને જવું ઉ. જવર) આવજા, હીલચાલ.

અવરણ્ણ, વિ (સં. अ+वर्ण ઉ.) હલકી જાતનું, શૂદ્ર.

અવરથા, અ. વિ. (સં. वृथा =ફોગટ. આમાં અ નિરર્થક છે) ફોગટ; વૃથા. (૨) નકામું; નિરર્થક.

અવરાઈ, જુઓ અભરાઈ.

અવરાવું, અ. ક્રિ. ઢંકાવું; છવાવું. (૨) આવરણમાં જવું.

અવરોધ, પુ. (સં. अव+रुध= રોકવું) અટકાવ; નડતર (૨) અંતઃપુર; જનાનખાનું. [કરનાર.

અવરોધક, વિ. (સં.) અવરોધ

અવરોધન, ન. (સં.) અવરોધ કરવો તે; રોકવું તે, પ્રતિબંધ.

અવરોહ,પુ. (સં. अव+रुह्= ઊગવું ઇ.) નીચે ઉતરવું; ઢોળાવ (૨) ફણગો; વડવાઈ (૩) સ્વર્ગ. (૪) ગળો.

અવરોહણ, ન. (સં.) અવતરણ; ઉતરવું તે, ઢોળાવ (૨) પલાણ

અવરોહી, વિ. (સં.) ઉતરતું; નીચે જતું, (૨) જેને ઝાડ મૂળ ફુટતા હોય એવું.

અવર્ગ,પુ.(સં.) 'અ' ને લગતા અક્ષરોનો વર્ગ. (૨) વર્ગનો અભાવ.

અવર્ગી, વિ. (સં.) અ વર્ગનું. (૨) વર્ગનું નહિ તે.

અવર્ણ, વિ. (સં.) વર્ણરહિત; સંકર; કજાત (૨) 'અ' આદિ જે અક્ષરો તે. (૩) અપવાદ.

અવર્ણ્ય, વિ. (સં.) વર્ણી શકાય નહિ એવું.

અવર્થ્ય, વિ (સં.) હલકું; અનિષ્ટ.

અવલ, વિ.(ફા.) પહેલું મુખ્ય, સારા. અવલ આખર=આરંભનું અને અંતનું. અવલ કારકુન= પહેલો કારકુન અવલ અરજી=પહેલી અરજી.

અવલઆખર, અ. અથેતિ; પહેલેથી છેવટ સુધીનું.

અવલક્ષણ, ન.(સં.) અપલક્ષણ

અવલસંજસ,સ્ત્રી (ફા.અવલ+મંજલ=મુસાફરી.) પાયદસ્ત, દફનક્રિયા.

અવલસાલ, સ્ત્રી. બેસતું વર્ષ; (૨) આગલું વર્ષ. [મૂકી.

અવલસિલક, સ્ત્રી. આરંભની

અવલંબ, પુ. (સં.) આશ્રય; આધાર.

અવલંબન, ન.(સં. अव+लंब =લટકવું. ઇ) આશ્રય, ઓથ. (૨) ટેકો.

અવલેપ, પુ. (સં. अव+लिप् =લીપવું ઇ.) ખરડ; લેપ (૨) અહંકાર.

અવલેહ. પુ (સં. अव+लिह् =ચાટવું) ચાટણ. (ચાટવાને યોગ્ય ઔષધ)

અવલોકન, ન. (સં. अव+ लुक्=लोक्=જોવું ઇ.) જોવું તે. (૨) તપાસવું-પરીક્ષા કરવી તે.

અવલોકનકાર, પુ. (સં. अवलोकन+कृ=કરવું ઇ.) તપાસ-પરીક્ષા કરનાર

અવલોકનશક્તિ, સ્ત્રી. (સં.) અવલોકન કરવાનું સામર્થ્ય; લખાણની પરીક્ષા કરવાની બુદ્ધિમત્તા

અવલોકવું, સ ક્રિ. (સં.अव+ लोक् ઇ.) જોવું, ધારીધારીને જોવું. (૨) ચોકસી કરવી. (૩) ગુણદોષનું વિવેચન કરવું

અવશ, વિ. (સં.) વશ નહિ તે; પરાધીન (૨) આપઅખત્યાર; સ્વતંત્ર

અવશિષ્ટ, વિ. (સં. अव+शिष् =રહેવું ઇ) વધેલું; બચેલું બાકી રહેલું.

અવશુકન, જુઓ અપશુકન.

અવશેષ, વિ. (સં.) બાકી; વધેલું; શેષ.

અવશ્ય, વિ. વશ થાય નહિ એવું; હઠીલું. (૨) અ. જરૂર; ખચીત

અવશ્યમેવ, અ. જરૂરજ; નક્કી

અવસર, પુ. (સં. अव+सृ=સરવું ઉ.) પ્રસંગ; વખત; લાગ.

અવસાત, અ. હમણાં; અચાનક. (૨) ઓચીંતુ.

અવસાન, ન. (સં.) મરણને સમય; અંત. (૨) અટકવાનું ઠેકાણું; વિરામ. (૩) હદ. (૪) બંધ પડવું તે

અવસાય, પુ. સમાપ્તિ; છેડો. (૨) નિશ્ચય. (૩) શેષ ભાગ

અવસ્તા, સ્ત્રી. (ફા.) પારસી લોકોનું અસલ ધર્મપુસ્તક.

અવસ્થા, સ્ત્રી. (સં.अव+स्था=ઉભા રહેવું) હાલત; દશા; સ્થિતિ. (૨) આયુષ્યનો અમુક અમુક મુદતના ભાગ. (કૌમાર, યૌવન અને જરા.) (૩) ઘડપણ. [મુકામ.

અવસ્થાન, ન. (સં.) રહેઠાણ;

અવસ્થાંતર, ન. (સં. अव+स्था+अंतर) સ્થિતિનો ફેરફાર થવો તે; રૂપાંતર.

અવહાર, પુ. (સં.) લડાઈમાંથી થોડી વિશ્રાંતિ લેવી તે. (૨) સંધિનો સમય.

અવહાસ, ન (સં. अव+हस् હસવું ઉ.) ઉપહાસ; મશ્કરી.

અવહિત્થ, ન. (સં.) ખોટો દેખાવ. (૨) વ્યભિચારીભાવોમાંનો એકભાવ.

અવળચવળ, વિ. અવળું સવળું; ખરું ખોટું. (૨) અ. જેમ ગમે તેમ; ઉલટસુલટ.

અવળચંડું, ન. અવળું કરવું તે; અટકચાળું કરવું તે. (૨) અવળું-ખોટું થાય એવું કામ.

અવળચંડું, વિ. અવળું ચાલનાર; અટકચાળું. (૨) અવળું; ખરાબ.

અવળપંચક, ન. સારું કરવા જતાં ખોટું થઈ જવું તે; ઉલટું થઈ જવું તે.

અવળવાણી, સ્ત્રી. અવળું બોલવું તે. (૨) અવળું બોલે ને સવળું થાય એવી વાણી. (૩) અશુભ વાણી (૪) પ્રસંગથી ઉલટું બોલવું તે.

અવળાઇ, સ્ત્રી. અવળું કરવાની ટેવ; આડાઈ. (૨) હઠીલાઈ. (૩.) વિપરીત બુદ્ધિ. [ઉથલપાથલ.

અવળાસવળી, અ. ઉલટસુલટ;

અવળું, વિ. ઉલટું; વિરુદ્ધ; ઉંધું. (સવળું, તેથી ઉલટું તે અવળું.) (૨) સન્મુખ નહિ એવું. અવળી કલ્પના =વિરુદ્ધ કલ્પના. અવળું કરવું=ઉંધાને કરવું. અવળું મોં કરવું=રિસાવું. આડું-અવળું=આમતેમ. અવળા પાટા બાંધવા =ઉલટે રસ્તે ચડાવવું. અવળા પાસા પડવા=ધાર્યું હોય તેથી અવળો દાવ=ઉલટું થવું તે.

અવળી પાધડી બાંધવી=દેવાળું કાઢવું. અવળે પાને ચુનો દેવરાવવો=કઠણ કાર્ય કરાવવું; સંતાપવું.

અવણેં, સ્ત્રી ઘણાં વસાણાં સાથે ખાંડીને બનાવેલો સુવાવડી માટેનો કવાથ. [રાજધાની; ઉજ્જયિની.

અવંતિ, સ્ત્રી. (સં.) માળવાની

અવાઈ, સ્ત્રી. ઉડતી ખબર; અફવા; ગુપાટ

અવાક, વિ. (વક =વિકાસ, ભેગ) જેમાં વક ન હોય તે.

અવાચક, વિ. (સં. अ+वच्= બોલવું ઉ.) બોલી શકે નહિ એવું (૨) બેભાન; મરવા પડેલું (૩) અજ્ઞાન; બાળક; પશુ જેવું.

અવાચી, સ્ત્રી. હેડકી; ડચકું.

અવાચ્ય, વિ (સં.) નહિ બોલવા યોગ્ય; કહેવાય નહિ એવું.

અવાજ, પુ. (ફા. આવાઝ=શબ્દ) ધ્વનિ; જે કંઇ સંભળાય તે.

અવાજદાર, વિ. (ફા. આવાઝ+ દાર=વાળું) અવાજ થાય એવું; રણકાવાળું; વાગતું. [નહિ તે; અઘટિત.

અવાજબી, વિ. (ફા.) વાજબી

અવાજાત, પુ. અવાજ થતા તે, ભડાકા; સપાકા.

અવાજી, વિ (ફા.) અવાજવાળું; ૨) વાગતું; ખખડતું.

અવાજો, પુ. (ફ.) અવાજ; ધ્વનિ; શબ્દ.

અવાટ, સ્ત્રી. કુમાર્ગ. (૨) અનીતિ

અવાટ, વિ. વાટરહિત; માર્ગ વગરનું; અણખેડ.

અવાડું, ન. અડણું.

અવાડો, પુ. ઢોરોને પાણી પાવા માટેનો હોજ; હવાડો.

અવાઢ, વિ (અ+વાઢવું ઉ. વાઢ=કાપવાની શક્તિ; કાપ.) કાપવાની શક્તિ રહિત (૨) ચોરણીના વાધેરરહિત.

અવાણ, સ્ત્રી ચાલવાની રીત. (૨) ગુણ. [પરીક્ષા કરવી; નાણી જોવું.

અવાણવું, સ. ક્રિ. ચાલ જોવી;

અવાર, વિ. (સં. अ+निवार्य ઉ) ન દૂર કરી શકાય એવું; અનિવાર્ય.

અવારણીય, વિ. (સં.) વારી શકાય નહિ એવું; નહિ અટકાવાય એવું.

અવારનવાર, અ વારાફરતી; કોઇ કોઇ વાર. (૨) વખતો વખત.

અવારિત, વિ. (સં.) નહિ વારેલું; નહિ અટકાવેલું.

અવારો, જુઓ એ વારો.

અવાવરૂ, વિ. (સં. अ+वि+आ +वृ ઉ.) નહિ વપરાતું; પડી રહેલું.

અવાસ, પુ. (સ. आ+वस्= વસવું ઉ.) ઘર; મકાન; મહેલ. અવાસ બની જવા ને કાગડા રહી જવા=સારૂં હતું તે જતું રહ્યું ને નઠારું રહી ગયું.

અવાસ્તવ, (सं.) વાસ્તવિક નહિ એવું; અસત્ય.(૨)અયોગ્ય. [મિથ્યા.

અવાસ્તવિક, વિ (सं.) અસત્ય;

અવાળુ પુ (प्रा. अयालुओ ઉ.) કંઈનળીની આસપાસની ગાંઠો. (૨) દાંતના પાયા. અવાળુ ફુલવા=દાંતની આસપાસનો-પેઢાનો ભાગ ફુલવો

અવાંતર, વિ. (सं.अव+अंतर) અંદરનું; વચગાળેનું. (૨)-ની અંદર આવી જતું. (૩) હવે પછીના વિષય સાથે સંબંધવાળું; આડકતરૂં; ગૌણ.

અવિકળ, વિ. (सं.) વિકળ-આકરું થઇ ગએલું નહિ તે. [હોય તે.

અવિકાર, પુ. (सं.) વિકાર ન

અવિકાર, વિ. (सं.) વિકાર રહિત. (૨) ગુસ્થાન કરે નહિ એવું.

અવિકારી, વિ (सं.)વિકારવાળું નહિ તે; જે એક ને એક જ સ્વરૂપે હંમેશ રહેતું હોય તે. (બ્રહ્મ.)(૨)જેમાં કંઇ ફેરફાર થતા ન હોય એવું; અવિકૃત

અવિકૃત, વિ (सं.)નહિ વિકૃતિ પામેલું એવું; નહિ બગડી ગએલું.

અવિકૃતિ,સ્ત્રી. વિકૃતિ નહિ હોય તે. (૨) વિ. જેમાં વિકૃતિ થઇ ન હોય એવું.

અવિક્રીત, વિ (सं.)વેચેલું નહિ.

અવિગત, વિ. (सं. अ=नहि गम्=જવું. ઉ. ગત. विगत=ગએલું.) ગએલું; નહિ છુટું પડેલું. (૨)નિત્ય.

અવિગતા, સ્ત્રી.(सं.)અજાણી; અજ્ઞાત-યૌવના.

અવિગ્રહ, પુ. (सं. विग्रह= આકાર) નિરાકાર; અશરીર. (૨) વિ. શાંત; સુલેહવાળું.

અવિગ્રહવાન, વિ. (सं.)શરીર-વાળુ નહિ તે. (૨)નિરુપદ્રવ;સુલેહવાળું.

અવિચળ, વિ. (सं.=अ+वि +चल्=ચાળવું. ઉ.) ચળે નહિ એવું; દૃઢ;સ્થિર. (૨)ખસે નહિ એવું; સજ્જડ (૩) કાયમ.

અવિચળતા, સ્ત્રી. (सं.) સ્થિ-રતા; દૃઢતા; મક્કમપણું.

અવિચાર, પુ. (सं. अ=नहि+ वि+चर्=ચાલવું ઉ.)અન્યાય;અવિવેક.

અવિચારી, વિ. (सं.) વિચાર વગરનું; અણસમજુ; પ્રમાદી; અવિવેકી; ઉદ્ધત.

અવિચારીપણું, ન. વિચાર ક-રીને કામ કરવાપણું નહિ તે; બેવકુ-ફાઇ; ઉદ્ધતપણું.(૨) સાહસિકતા.

અવિચ્છિન્ન, વિ. (सं. अ+वि +छिद् = છેદવું) છૂટું છૂટું થઇ ગયેલું નહિ તે; અખંડ. (૨) ચાલુ;અસંખલિત.

અવિચ્છિન્નતા, સ્ત્રી. (सं.) વિ-ચ્છિન્નપણું નહિ તે; અખંડપણું; ચાલુ ને ચાલુ રહેવાપણું; પૂર્ણતા.

અવિચ્છિન્નધારા, સ્ત્રી. વગર તૂટવે પાણીનો દરેડો થયા કરવો તે. (૨). અભિષેક; ધારાવાડી. (૩) ચાલુ પ્રવાહ.

અવિજ્ઞેય, વિ. (सं. अ=वि+ ज्ञा=જાણવું ઉ.) જાણી શકાય નહિ એવું; ન સમજાય એવું.

અવિદ્યમાન, વિ (सं. अ+ विद्=હોવું ઉ.) અવર્તમાન; અપ્રત્યક્ષ; નહિ હયાત.(૨.) સત્તા રહિત, (૩) ના. અભાવ.

અવિદ્યા,સ્ત્રી (सं.)મિથ્યાજ્ઞાન; અજ્ઞાન; માયા; હું ને મારાપણાનો અધ્યાસ. [વિદ્વત્તા ન હોય તે.

અવિદ્વાન, વિ. (सं.)જેનામાં

અવિદ્ધ, વિ. (सं. अ+विध्= વીંધવું, ઉ.) નહિ વીંધેલું; છેદ રહિત. (૨) નહિ પરોવાએલું (૩) જેના કાન વીંધેલા ન હોય તે; આર્યેતર પ્રજા. (કાન વિંધાવવા એ આર્ય પ્રજાનું એક શારીરિક ચિહ્ન છે,અને સુન્નત કરાવવી એ ઈસ્લામીઓનું શારીરિક ચિહ્ન છે)

અવિધવા, સ્ત્રી (सं.)વિધવા નહિ તે; સૌભાગ્યવતી સ્ત્રી.

અવિધવાનવમી, (નોમ), સ્ત્રી. પતિને મૂકીને મરી ગએલી સૌભાગ્યવતી સ્ત્રીઓનું શ્રાદ્ધ કરવાનો ભાદરવા વદ નવમીનો દિવસ; ડોશીયાની નોમ.

અવિચાર, અ. નક્કી; ખચીત; જરૂર. [અવશ્ય માનવું.

અવિચારવું, સ. ક્રિ. જાણવું;

અવિદ્ધયોનિ, સ્ત્રી. (सं.)જેને પતિનો સંગ થએલો ન હોય એવી સ્ત્રી.

અવિનય, પુ. (सं.) નહિ વિનય તે; ઉદ્ધતાઈ; અસભ્યતા. (૨) અપમાન.

અવિનયી, વિ. (सं.) જેનામાં વિનય ન હોય તે; અસભ્ય; ઉદ્ધત.

અવિનાશ, વિ. (सं.) જેનો નાશ થતો નથી એવું; અમર; અક્ષય; અજર; નિત્ય; ઈશ્વર. (૨) પુ. વિનાશનો જે અભાવ તે.

અવિનાશી,વિ.(सं.) જેનો નાશ થાય નહિ તે; અમર; અક્ષય; સદાય રહે એવું.(૨)ના.જેનો નાશ નથી તે;બ્રહ્મ.

અવિનાશીપણું,ન. સદા જીવંત રહેવાપણું; અમરતા; અજરા. (૨) ઈશ્વરતા.

અવિનીત,વિ.(सं. अ+विनीत =દોરવું ઉ.) અનમ્ર; અવિવેકી; ઉદ્ધત. (૨) જંગલી.

અવિપક્ષ, વિ. (सं.) સામા પક્ષ વગરનું (૨) શત્રુ વગરનું.

અવિપાક, પુ. (सं.) જેમાં ખાધેલું પચે નહિ એવો પેટનો રોગ. (૨) સારો પાક નહિ તે.

અવિભક્ત, (सं.) નહિ વહેંચાએલું; મજીઆરૂ.

અવિભાજ્ય, વિ. (सं. अ= નહિ+ वि+भज्=ભાગવું.ઉ. विभाज्य =ભાગ પાડવા યોગ્ય) ભાગ પાડવાને યોગ્ય નહિ એવું; ન ભાગી શકાય તેવું.

અવિભેદ, વિ. (सं.) વગર

ભેદવું; નહિ જુદું; એકત્ર; આખું. (૨) જેમાં કશો મતભેદ ન હોય એવું.

અવિમલ, વિ. (સં.) વિમલ–ચોકખું નહિ તે. મેલું.

અવિરત, અ. (સં.) રગર અટકે; ચાલુ ને ચાલુ; હમેશ; નિરંતર.

અવિરલ, વિ. (સં.) આછું નહિ એવું. ભરચક; ભરપૂર.

અવિરુદ્ધ, વિ. વિરુદ્ધ નહિ તે; અનુકૂલ; મળતું.

અવિરોધ, પુ. (સં.) વિરોધ નહિ તે; મેળ; અનુકૂળતા; મૈત્રી. (૨) વિ. વિરોધ રહિત.

અવિરોધી, વિ (સં.) નહિ વિરોધી; સંપીલું જેમાં વિરોધ ન હોય તેવું.

અવિવક્ષિત, વિ. (સં.) નહિ વિવક્ષિત. (૧) બોલવું જ છે એવો વિચાર ન હોય એવું; બીનજરૂરનું.

અવિવાહિત, વિ. (સં. અ=નહિ +વિ+વહ્=લઇ જવું ઉ.) કુંવારું; નહિ પરણેલું.

અવિવેક, પુ. (સં. અ=નહિ+ વિ+વિજ્=પારખવું ઉપરથી) વિવેક નહિ તે; અસભ્યતા; અવિચાર. (૨) અપમાન ભરેલી વર્તણૂક.

અવિવેકતા, સ્ત્રી. (સં.) અવિવેકીપણું. [નહિ એવું; અસભ્ય.

અવિવેકી, સ્રી. (સં.) વિવેકી

અવિશ્રાંત, વિ. (સં.) ચ લુ ને સતત; નહિ થાકી.

અવિશ્વસનીય, વિ. (સં.) વિશ્વાસ કરવાને યોગ્ય નહિ એવું.

અવિશ્વાસ, પુ. (સં) અણભરોસો. (૨) ખાતરી ન થવી તે.

અવિશ્વાસી, (સુ). વિ. (સં.) ભરોસા વગરનું (૨) નાસ્તિક; અધર્મી.

અવિશ્વાસુ. વિ (સં.) વિશ્વાસવાળુ નહિ તે. (૨) વિશ્વાસ ન રાખે એવું; અધીરીઉં.

અવિષય, પુ. (સં.) નહિ વિષય તે; વિરામ. (૨) વિષયાંતર; અકર્મ.

અવિહિત, વિ. (સં.) વિહિત નહિ તે; જે કરવાનું શાસ્ત્રમાં કહેલું ન હોય તે. [થવી તે; દુકાળ.

અવૃષ્ટિ, સ્રી. સં.) વૃષ્ટિ નહિ

અવેક, પુ. (સં. अविवेक ઉ.) અવિવેક; ગેરવર્તણુક.

અવેજ, પુ. (આ. ઇવજ=બદલો) નાણું; મિલકત. (૨) માલ સાટે માલ આપવો લેવો તે. (૩) નફો; મૂડી.

અવેજી, પુ. પ્રતિનિધિ; અમુકને બદલે રાખેલો નોકર.

અવેર, પુ. વિવેકથી ઉપયોગ કરવો તે. (૨) કાળજીથી રાખવું તે. (૩) કરકસર કરવી તે. (૪) સંભાળી લેવું તે (૫) મોડું થવું તે.

અવેરવું, સ. ક્રિ. સંભાળવું; સાચવવું. (૨) સમજાવી પટાવીને ફેરવવું; ધીરજથી ચલાવવું. (૩) કરકસરથી ઘર ચલાવવું.

અવેરૂં, અ. કવખતે; વખત બેવખત (૨) વિ૦ હેવેલું.

અવેર, પુ. (સં. अवयत्र ઉ.) અવયવ. (૨) વ્યવસ્થા.

અવેળા, સ્ત્રી. (સં.) સ્ત્રી. વેળા; વખત બેવખત; પાછલો પહોર.

અવેળી, સ્ત્રી. મેંદાનો શિરો.

અવ્યક્ત, વિ. (સં. अ=નહિ+व्यक्त=સ્પષ્ટ) નહિ વ્યક્ત તે; ગુપ્ત; અદૃશ્ય. (૨) ના. આત્મા; બ્રહ્મ; માયા. (૩) સંખ્યા; પદ. (૪) ધ્વનિ; અવાજ (૫) પ્રકૃતિ; કુદરત. [વિ; સ્વસ્થ.

અવ્યગ્ર, વિ. (સં.) વ્યગ્ર નહિ

અવ્યય, વિ. (સં. अ=નહિ+व्यय=ઓછું થવું તે.) જેને લિંગ, વિભક્તિ કે વચન લાગતાં નથી અને જે સદા એક રૂપેજ રહે છે તે શબ્દ. (૨) નહિ ઓછું થનાર; આદિ ને અંત રહિત; વિકાર વગરનું; અવિનાશી; નિત્ય; શાશ્વત; અમર; પરમાત્મા.

અવ્યયીભાવ, પુ. (સં.) એક જાતનો સમાસ. (છઠ્ઠી વિભક્તિવાળા નામની પછી અવ્યય આવી નામ અને અવ્યય જોડાઇ જાય છે તે.)

અવ્યવસાયી, વિ. (સં.) વ્યવસાય રહિત; જેને કાંઇ કામકાજ કરવાનું ન હોય તે; નવરૂ.

અવ્યવસ્થા, સ્ત્રી. (સં.) વ્યવસ્થા નહિ તે; ગેરબંદોબસ્ત.

અવ્યવસ્થિત, વિ. વ્યવસ્થા વગરનું; ગોટાળીઉં; ગોઠવણ વગરનું (૨) ચંચળ.

અવ્યવસ્થિતપણું, ન. વ્યવસ્થા ન હોય એવી હાલત; ગડબડસડબડ; ગોટાળો.

અવ્યવહાર્ય, વિ. (સં.) જેની સાથે વ્યવહાર થઇ શકે નહિ એવું.

અવ્યાકૃત, વિ. (સં. अ+वि+आ+कृ=કરવું ઉ) આકારે નહિ પામેલું; નહિ પ્રગટ થએલું; બીજરૂપ; જગતના કારણરૂપ(વેદાંત);પ્રધાન(સાંખ્ય).

અવ્યાપ્તિ, સ્ત્રી. (સં.) સર્વત્ર લાગુ ન પડે એવો દોષ; અપ્રાપ્તિ.

અવ્રણ, ન. (સં) વ્રણ નહિ તે. (૨) વિ. વ્રણ વગરનું.

અવ્હેરાટ, પુ. ગભરાટ; ગુંચવણ; સંભ્રમ. (૨) લજ્જા; શરમ.

અવ્હેરૂં,વિ.અહાવરૂં,ગભરાએલું.

અશક, પુ. (ફા. ઇશ્ક) ઇશ્ક; પ્યાર. અશકનો માર્યો બાજરાં ખાય= પ્યારને લીધે માણસ હેરાન થાય છે તોપણ સમજતા નથી. (૨) નિઃશંક (૩) અ. અચૂક; વગર શક.

અશકર, અ. (ફા. આશ્કાર= દર્શાવવું) ચોક્ખું; સાફ; ખુલ્લું. (૨) આખરે; છેવટે.

અશકુન, જુઓ અપશુકન.

અશકત,વિ.(સં.

શક્તિ વગરનું; નબળું. (૨) નાલાયક; દમ વિનાનું. (૩) માંદું; દુર્બળ.

અશક્તતા, સ્ત્રી. (સં.) નબળાઈ; શક્તિ નહિ હોવી તે. (૨) નાલાયકી.

અશક્તિ, સ્ત્રી. (સં.) શક્તિ નહિ તે; નબળાઈ. (૨) બળનું નહિ તે.

અશક્તિમાન, વિ. (સં.) અશક્ત; દુર્બળ.

અશક્ય, વિ. (સં.) ન બની શકે [એવું; અસંભવિત.

અશક્યતા, સ્ત્રી. (સં.) નહિ બની શકવાપણું; અસંભવિતતા; શક્તિ નહિ હોવાપણું.

અશગ, વિ. (સં. અ=નહિ+શિખા રાય) રાય વગરનું; જેને શગ ન હોય તેવું.

અશન, ન. (સં. અશ્=ખાવું) ભક્ષણ; ભોજન; ખોરાક. (૨) અન્ન.

અશનિ, સ્ત્રી. (સં.) વીજળી. (૨) વજ્ર. (૩) કરા પડવા તે.

અશયન, ન. (સં.) ઉંઘ નહિ તે; ઉજાગરો. [આશ્રય વગરનું.

અશરણ, વિ. (સં.) નિરાધાર;

અશરણશરણ, વિ. (સં.) અશરણને શરણ આપનાર; પરમેશ્વર.

અશરફી, સ્ત્રી. (ફા. અશર= દશ ઉ.) સહારનો સોનાનો સિક્કો.

અશરાફ, વિ. (આ. શરીફ= ઉમરાવ, તેનું બહુવચન.) ભલું; ભોળું; (૨) ઇમાનદાર. (૩) ખાનદાન; કુલીન.

અશરાફી, સ્ત્રી. ભલમનસાઈ; સાલસાઈ. (૨) ઇમાનદારી. (૩) ખાનદાની.

અશરીન, વિ. (આ.) વિશ. (અરજસ્તાની શક-સંવતને માટે આ શબ્દ વપરાય છે.)

અશરીર, વિ. (સં.) શરીર વગરનું; કામદેવ. [ધીટ. (૨) દુ:ખી.

અશર્મ, વિ. (ફા.) નિર્લજ્જ;

અશંક, વિ. (સં.) નિ:શંક: જેમાં શંકાનો અવકાશ ન હોય તેવું.

અશંક્ય, વિ. (સં.) શંકા કરવા યોગ્ય નહિ એવું.

અશાડ, જુઓ આષાઢ.

અશાઢી, જુઓ આષાઢી.

અશાત, સ્ત્રી (સં. અ+શમ્=શાંત થવું. ઉ.) દુ:ખ; અશાંતિ. (૨) ઉદ્વેગ.

અશાતના, સ્ત્રી. (સં.) દુ:ખ; લાગણી દુખાવી તે. (૨) અપવિત્રતા.

અશાતા, સ્ત્રી (સં.) નિવૃત્તિ-સુખ નહિ તે; ઉચાટ; ચિંતા.

અશાંત, વિ. (સં.) શાંત નહિ તે; તોફાની. [તોફાન; બખેડો.

અશાંતતા, સ્ત્રી. (સં.) અશાંતિ;

અશાંતિ, સ્ત્રી. (સં.) શાંતિ નહિ તે; બખેડો; બંડ; ચિત્તવિક્ષેપ.

અશાંતિકર, વિ. (સં.) અશાંતિ કરે એવું; તોફાન ઉભું કરે એવું.

અશાંતિકારક, વિ. (સં.) તોફાન કરાવે એવું; સુલેહનો ભંગ કરાવે એવું.

અશાશ્વત, ત્રિ. (સં.) અનિત્ય; અસ્થિર; ચ ચળ. (૨) ક્ષણભ ગુર.

અશાશ્વતતા, સ્ત્રી. (સં.) અનિત્યતા; અસ્થિરતા.

અશાશ્વતપણું, ન. અનિત્યપણું; હમેશાનું ન હોવાપણું.

અશાસ્ત્ર, ન. (સં. અ=નહિ+શાસ્=શાસન કરવું.) જે શાસ્ત્ર નથી તે; નિયમસર ન હોય તે;શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ તે.

અશાસ્ત્રીય, વિ. (સં.) શાસ્ત્રની રીતને અનુસરતું નહિ એવું.

અશિક્ષિત, વિ. (સં. અ=નહિ+શિક્ષ્=શિખવવું ઉ.) અભણ; નહિ શીખેલું. [અગ્નિ. (૩) પવન.

અશિર, પુ. સં.) રાક્ષસ. (૨)

અશિવ (સં.) અશુભ;અમ ગળ. (૨) અયોગ્ય.

અશીલ, વિ. શીલ વગરનું.(૨) નીચ; અકુલીન. (૩) ગરીબ; શાંત; શરમાળ; ભલું. [મલિન; ખરાબ.

અશુચિ, ત્રિ. (સં.) અશુદ્ધ;

અશુદ્ધ, વિ. (સં.) અપવિત્ર; મલિન. (૨) દોષવાળું. (૩ જાડું.

અશુદ્ધતા,સ્ત્રી.(સં.)અપવિત્રતા: મલિનતા. (૨) ખોડખાંપણ; દોષ. (૩) અસ્પષ્ટતા

અશુદ્ધિ, સ્ત્રી (સં.) શુદ્ધિ નહિ તે; અપવિત્રતા; ભૂલચૂક. (૩) ચોખવટ નહિ તે.

અશુભ, ન. (સં.+શુભ=સુંદર-મંગળ.) અકલ્યાણ; નઠારૂં. (૨) મરણને લગતું કમ.

અશૂર, (સં.)શૂર નહિ તે; કાયર.

અશેષ, વિ. (સં. અ+શિષ્=બાકી રહેવું) શેષ રહિત; સઘળું.

અશેળીઓ,પુ.જુઓઅસાળીઓ.

અશો, વિ. (ફા.) પવિત્ર.

અશોઈ, સ્ત્રી (ફા.) પવિત્રતા.

અશોક, પુ, (સં.)શોક નહિ તે; સુખ; ખુશાલી. (૨) આસોપાલવનું ઝાડ. (૩)વિ. શોક ટળીને આનંદ થાય એવું.

અશોચ્ય, વિ. (સં. અ+શુચ્=શોક કરવો ઉ. શોચ્ય) શોક કરવાને યોગ્ય નહિ એવું.

અશૌચ,ન.(સં.અ+શુચિ ઉ.શૌચ) અપવિત્રતા; અશુદ્ધિ. (૨) સૂતક

અશૌર્ય, ન. (સં. અ=નહિ+શૌર્ય=બળ) શૌર્ય નહિ તે; કાયરતા.

અશ્કર, જુઓ અશકર.

અશ્મર, પુ. (સં.) પાથર. (૨) વિ પત્થરનું.

અશ્મરી, સ્ત્રી (સં.) પથરી; મૂત્રાશયમાં થતો એક રોગ. [નાસ્તિકતા.

અશ્રદ્ધા, સ્ત્રી. (સં.) અનાસ્થા;

અશ્રદ્ધાળુ, વિ. (સં.) શ્રદ્ધા વગરનું; નાસ્તિક.

અશ્રદ્ધાળુતા, સ્ત્રી. (સં.) અનાસ્થા; નાસ્તિકપણું.

અશ્રવણીય, વિ. (સં.) સાંભળવાને યોગ્ય નહિ તે

અશ્રાવ્ય, (સં. अ=નહિ+श्रु=સાંભળવું ઉ. श्राव्य=સાંભળવા યોગ્ય) નહિ સાંભળવા યોગ્ય.

અશ્રાંત, વિ. (સં. अ=નહિ+श्रम्=મહેનત લેવી ઉ. श्रांत) થાકેલું નહિ એવું. (૨) અ. વગર થાકે.

અશ્રુ, ન. (સં.) આંખમાંથી પાણી નીકળવું તે; આંસુ.

અશ્રુત, વિ. (સં. अ=+નહિ+श्रु=સાંભળવું ઉ. श्रुत=સાંભળેલું) નહિ સાંભળેલું; વેદ નહિ ભણેલું. અશ્રુતપૂર્વ= અગાઉ કદી પણ નહિ સાંભળ્યું હોય એવું.(૨)જેણે સાંભળેલું હોય નહિ તે.

અશ્રુધાર, (ધારા), સ્ત્રી. (સં. अश्रु+धारा=ધાર) આંસુની ધારા.

અશ્રુપાત, પુ. (સં.) अश्रु+पत्=પડવું ઉ.पात) આંસુ પાડવાં તે.

અશ્લાઘ્ય, વિ. (સં.) તારીફ કરવા લાયક નહિ એવું.

અશ્લીલ, વિ. (સં.) અશિષ્ટ; ગ્રામ્ય, શરમ આવે એવું (૨) ગાળ; ભુંડું.

અશ્લીલતા, સ્ત્રી (સં) ગ્રામ્યતા; નિર્લજ્જપણું. [નઠારપણું; ગ્રામ્યતા.

અશ્લીલપણું, ન. બેશરમપણું;

અશ્લેષા, સ્ત્રી. (સં.) સત્તાવિશમાંનું એક નક્ષત્ર.

અશ્વ, પુ. (સં.) ઘોડો (૨) પુરુષની એક જાત.

અશ્વગતિ, સ્ત્રી (સં.अश्व+गति=ચાલ) ઘોડાની ચાલ. (૨) ઘોડાની ચાલના જેવા રાગનો એક રાગ.

અશ્વગંધા, સ્ત્રી. (સં.) એક જાતની વનસ્પતિ; આસંધ.

અશ્વગ્રીવ.પુ.(સં.अश्व+ग्रीव=ગળું-ગરદન) ઘોડાના જેવી ગરદનવાળો એક રાક્ષસ. (૨) વિષ્ણુ ભગવાનનો એક અવતાર.

અશ્વતર, ન.(સં.) ખચ્ચર; રોઝ.

અશ્વતરી, સ્ત્રી. (સં.) ખચ્ચરી; રોઝડી.

અશ્વત્થ પુ. (સં.) પીપળો.

અશ્વત્થામા, પુ. (સં.) દ્રોણાચાર્યનો પુત્ર (એ ચિરંજીવી કહેવાય છે.)

અશ્વદંષ્ટ્રા, સ્ત્રી. (સં.) ગોખરુ.

અશ્વધાટી, સ્ત્રી. (સં.)સત્તાવિશ અક્ષરનું એક વૃત્ત

અશ્વપાળ, પુ. (સં. अश्व+पाल=પાલન કરનાર) ઘોડાઓનું પાલન કરનાર; ખાસદાર.

અશ્વમંત્ર, પુ. (સં.) જે મંત્રથી ઘોડાઓ વશ થાય તે મંત્ર.

અશ્વમેધ, પુ. (સં. अश्व+मेध=યજ્ઞ.) ઘોડાને હોમવાનો યજ્ઞ.

અશ્વમેધી, વિ. (સં.) અશ્વમેધ કરનાર, અશ્વમેધ યજ્ઞ સંબંધી.

અશ્વમેવ, અ. (सं. अवश्यम्
पक्ष=નક્કી)જરૂર,નક્કી;અમુસ કરીને.

અશ્વવાર, પુ. (સં.)ઘોડેસવાર;
સવાર. [સંબંધી વિદ્યા.

અશ્વવિદ્યા, સ્ત્રી. (સં.) ઘોડાઓ

અશ્વવૈદ્ય, પુ. (સં) ઘોડાનું
દ કરનાર; પશુવૈદ્ય.

અશ્વશાળા, સ્ત્રી. (સં.) ઘોડા
ખવાની તથા કેળવવાની જગા;ઘોડાર.

અશ્વારૂઢ, વિ. (सं. अश्व+
आरुढ=ચડેલું)ઘોડે ચડેલું; અસવાર.

અશ્વારોહ, (सं. अश्व=ઘોડો
+रुह्=ચડવું ઉ. आरोह) ઘોડે
ચડવું તે

અશ્વારોહણ,ન જુઓ અશ્વારોહ.

અશ્વિન, પુ.(સં. આસો મહીનો.

અશ્વિની, સ્ત્રી. (સં.) સત્તાવિશ
નક્ષત્રોમાંનું પહેલું નક્ષત્ર. (૨) ઘોડી (૩)
ની સ્ત્રી.

અશ્વિનિકુમાર, પુ (સં.) બે
જોડિયા રૂપાળા દેવો. (એ દેવોના વૈદ્ય
છે) (૨) બહુજ રૂપાળો પુરુષ.
કુશળ વૈદ્ય.

અષાડ-ઢ, જુઓ આષાઢ

અષ્ટ, વિ. (સં.) આઠ; ૮.

અષ્ટક, ન. (સં.) આઠનો સમુ-
આઠ કડીની કવિતા. (૨) પ્રકરણ.

અષ્ટકા, ન. (સં.)શ્રાદ્ધનો એક
.

અષ્ટકોણ, પુ. (સં.) આઠ
ખુણાઓ. (૨) વિ. જેને આઠ ખુણા
હોય એવું.

અષ્ટગંધ, સ્ત્રી. (સં.) આઠ
જાતનાં સુગંધી દ્રવ્યોનું ચૂર્ણ.

અષ્ટદિક્પાળ, પુ. (સં.) આઠ
દિશાઓના આઠ દેવતાઓ:૧ઈન્દ્ર,૨ અગ્નિ;
૩ યમ, ૪ નિઋતિ, ૫ વરુણ, ૬ વાયુ,
૭ કુબેર અને ૮ શિવ.

અષ્ટધાતુ, સ્ત્રી. (સં.) આઠ
જાતની ધાતુઓ. (૧ સોનું, ૨ રૂપું, ૩
તાંબું, ૪ સીસું, ૫ કથીર, ૬ જસત, ૭
પારો અને ૮ લોઢુ)

અષ્ટનાયિકા, સ્ત્રી. (સં.) કાવ્ય
શાસ્ત્રમાં આઠ નાયિકાઓ કહી છે તે.
(૧ સ્વાધીનપતિકા, ૨ ખંડિતા, ૩ અભિ-
સારિકા, ૪ કલહાંતરિતા, ૫ વિપ્રલબ્ધા,
૬ પ્રોષિતભર્તૃકા, ૭ વાસકસજ્જા અને
૮ વિરહોત્કંઠા.)

અષ્ટપદી, સ્ત્રી. (સં.) જેમાં
આઠ પદ હોય એવું ગાયન.

અષ્ટપ્રધાન, પુ. (સં.) પ્રધાન
મંડળ. (૧ પ્રધાન, ૨ મંત્રી, ૩ સચીવ,
૪ અમાત્ય, ૫ ધર્માધ્યક્ષ,૬ ન્યાયશાસ્ત્રી,
૭ વૈદ્ય અને ૮ સેનાપતિ.)

અષ્ટભાવ, પુ. (સં.)કાવ્યશા-
સ્ત્રમાં કહેલા આઠ ભાવ. (૧ સ્તંભ, ૨
સ્વેદ, ૩ સ્વર-ભંગ, ૪ રોમાંચ, ૫ કંપ,
૬ વૈવર્ણ્ય, ૭ અશ્રુપાત અને ૮ પ્રલય)

અષ્ટમ, ના. ત્રણ દિવસના સામટા ઉપવાસનું જૈનોનું એક વ્રત; અઠમ. (૨) વિ. આઠમું.

અષ્ટમપષ્ટમ, અ. આડુંઅવળું. જેમ તેમ (૨) અગડબગડ

અષ્ટમહાસિદ્ધિ, સ્ત્રી. (સં.) આઠ પ્રકારની મહા સિદ્ધિઓ. (અણિમા, મહિમા, ગરિમા, લઘિમા, પ્રાપ્તિ, પ્રાકામ્ય, ઇશિત્વ, વશિત્વ) (૨) આનંદ; ઇચ્છિત પ્રાપ્ત થવું તે.

અષ્ટમી, સ્ત્રી. (સં.) પખવાડીઆની આઠમી તિથિ; આઠમ.

અષ્ટમૂર્તિ, પુ. (સં.) શિવ; શંભુ; મહાદેવ. [વર્ષની કન્યા

અષ્ટવર્ષા, વિ. (સં.) આઠ

અષ્ટાક્ષરી, વિ. (સં.) જેમાં આઠ અક્ષર હોય એવું (અષ્ટાક્ષરી મંત્ર 'શ્રીકૃષ્ણ: શરણં મમ')

અષ્ટાદશ, વિ. (સં.) અઢાર, ૧૮.

અષ્ટાવક્ર, પુ. (સં.) એ નામનો ઋષિ. (એ આઠે અંગે વાંકા ને કુબડા હતા તે પરથી ખોડખાપણવાળા માણસને "અષ્ટાવક્ર" કહે છે. (૨) વિ. આઠે ઠેકાણે વાંકું હોય એવું.

અષ્ટાવિધાની, (અષ્ટવિધાની), (સં. अष्ट+अवधान=લક્ષ) એકજ વેળાએ ઘણી બાબતો ઉપર ધ્યાન આપી શકે એવું. (૨) ખટપટી; ચતુર.

અષ્ટાવું, અ. ક્રિ. ઈઝરાવું. (૨) અકળાવું; પીંછરાવું.

અષ્ટમંગળું, ન. પરણતાં આઠ મંગળફેરા ફરવા તે. (શ્રીમાળી બ્રાહ્મણની જ્ઞાતિમાં આઠ ફેરા ફરવાનો વહીવટ છે) પુનર્લગ્ન. [વાળું.

અષ્ટાંગ, વિ (સં.) આઠ અંગ-

અષ્ટાંગપ્રણામ, પુ (સં.) આઠે અંગ નમાવીને નમસ્કાર કરવો તે. (આઠ અંગ-૧ મસ્તક, ૨ આંખો, ૩ છાતી, ૪ વાણી, ૫ મન, ૬ પગ, ૭ હાથ અને ૮ ઘુંટણ.)

અષ્ટાંગયોગ, પુ. (સં.) આઠે અંગ સહિત જે યોગ તે. (યમ, નિયમ, આસન, પ્રાણાયામ, પ્રત્યાહાર, ધારણા, ધ્યાન અને સમાધિ)

અષ્ટોત્તરશત, વિ. (સં. अष्ट+उत्तर=ઉપર+शत=સો) એકસો ને આઠ. [મિશ્રત, પુ ૭.

અસકામત, સ્ત્રી. (ફા.) ગામ

અસક્ત, વિ. (સં.) જેને ફળની ઇચ્છા નથી એવું; નહિ વશ થએલું.

અસખ, પુ (સં.) અમિત્ર; દુશ્મન (૨) વિ. મિત્ર વગરનું (૩, દુઃખ.

અસગું, વિ. પારકું; જેની સાથે સગાઇનો સબંધ ન હોય એવું.

અસગોત્ર, ન. (સં.) સગોત્ર નહિ તે; જુદું ગોત્ર તે (૨) વિ. સગોત્ર-નું નહિ તે [-નહિ તે.

અસગોત્રી, વિ. (સં.) સગોત્રી

અસચ્છાસ્ત્ર, ન. (સં.) વેદ-વિરુદ્ધ જે શાસ્ત્ર તે.

અસજ્જ, વિ. સજ્જ નહિ તે; તૈયાર (૨) ન ચાલી શકે એવું.

અસજ્જન, પુ. (સં.) દુર્જન; અસભ્ય. (૨) વિ. જેનામાં સજ્જનતા ન હોય એવું [નતા નહિ તે; દુર્જનતા.

અસજ્જનતા, સ્ત્રી (સં.) સજ્જ-

અસજ્જનપણું, ન. સજ્જનતા નહિ તે.

અસત, વિ. (સં.) જુઠું; ખોટું. (૨) અધર્મી; અન્યાયી. (૩) અફળ; મિથ્યા. (૪) બ્રહ્મથી ભિન્ન વસ્તુ.

અસતર, જુઓ આતર.

અસતરી, સ્ત્રી (સ્ત્રીનું અપભ્રંશરૂપ.) સ્ત્રી.(૨) ઇસ્ત્રી; કપડાને સફાઈદાર બનાવવાનું ધાતુનું એક ઓજાર

અસતી, સ્ત્રી. (સં.) નઠારી ચાલની સ્ત્રી. [ચાર દિશાઓની હદ.

અસતુલ, (?), ન. ખેતરની

અસત્કાર, પુ. (સં.) સત્કાર નહિ કરવો તે. [અભાવ; અશક્તિ

અસત્તા, સ્ત્રી. (સં.) સત્તાનો

અસત્પથ, પુ (સં.) નઠારો-ખોટો માર્ગ; અધર્મનો માર્ગ.

અસત્ય, ન. (સં.) સત્ય નહિ તે; જુઠ. [અસત્યતા.

અસત્યપણું, ન. જુઠાણું;

અસત્યવાદી, (સં. અસત્ય=જુઠું+વદ્=બોલવું. ઉ. વાદી.) જુઠું બોલનાર.

અસદાચાર, પુ. (સં.) દુરાચાર; ખરાબ વર્તણુક

અસદાચારી, વિ. (સં. અ+સત્+આચાર+ઈ=વાળું.) સારા આચારવાળું નહિ તે; દુરાચારી.

અસદ્ગતિ, સ્ત્રી. (સં.) દુર્ગતિ; મરણ પછી ભૂત થવું તે.

અસદ્ભાવ, પુ. (સં.) સદ્ભાવ નહિ તે; અણગમો.

અસદૃશ, વિ. (સં.) નહિ સદૃશ તે; બરોબર મળતું આવે નહિ એવું.

અસનાઈ, ના. (ફા.) દોસ્તી, સ્નેહ. (૨) અઠવાડું; પજવણી.

અસન્માન, ન. (સં.) અપમાન.

અસપિંડ, પુ. (સં.) સપિંડ નહિ તે, સાત પેઢી ઉપરાંતનો પુરુષ. (૨) વિ. સપિંડ ન હોય એવું; પરગોત્રનું.

અસબાબ, પુ. (આ.) સામાન; જંગમ મિલકત. (૨) સાહિત્ય; સામગ્રી (લડાઈની).

અસભ્ય, વિ. (સં.) અવિવેકી; ખળ; તોછડું; ઉદ્ધત.

અસભ્યતા, સ્ત્રી. સભ્યપણું નહિ તે; અવિવેક.

અસભ્યપણું, ન સભ્યતા નહિ તે.

અસમ, વિ.સમ નહિ તે; વિષમ.

અસમર્થ, વિ. (સં.) સમર્થ ન હોય તે.

અસમજ, સ્ત્રી. સમજ નહિ તે; બાળકબુદ્ધિ. (૨) મૂર્ખાઈ; નાદાની.

અસમજણ, સ્ત્રી. સમજણ નહિ તે; નાદાનિયત; બાળકબુદ્ધિ.

અસમજણું, વિ. સમજણવાળું નહિ તે; મૂર્ખ; નાદાન; બાળકબુદ્ધિનું.

અણસમજુ, વિ. સમજુ નહિ તે.

અસમજુત, સ્ત્રી સમજુત નહિ તે; અણબનાવ; કુસંપ.

અસમજુતી, સ્ત્રી. સમજફેર; ગેરસમજુતી.

અસમતા, સ્ત્રી. (સં.) સમતા નહિ તે; વિષમતા.

અસમર્થ, વિ. (સં.) નહિ સમર્થ તે; અશક્ત.

અસમાતું, વિ. ન મગાય એવું; છલકાતું. (૨) હળીમળીને રહી શકે નહિ એવું; અટકચાળું.

અસમંજસ, વિ. (સં.) અઘટિત; મળતું ન હોય તેવું; (૨) સમજમાં ન ઉતરે તેવું. (૩) સગર રાજાનો મોટો દીકરો.

અસમાસ, વિ. (સં) સમાસ નહિ તે; અધુરૂં; અપૂર્ણ.

અસમાન, ન. (ફા. આસ=ઘંટી+માન્=જેવું ઉ. આસમાન=આકાશ.) આકાશ. જુઓ. આસમાન. વિ. (સં. अ=નહિ+समान=સરખુ) નહિ સરખું; બરોબરીનું નહિ એવું; અપૂર્વ.

અસમાનતા, (સં.) સમાનપણું નહિ તે.

અસમાની, વિ. આસમાની; આકાશના જેવા રંગનું.

અસમાનીસુલતાની. સ્ત્રી. (ફા. આસમાન=આકાશ+સુલતાન=રાજા.) દૈવકૃત અથવા રાજકૃત આફત; અનિવાર્ય આપત્તિ; આકસ્મિક વિપત્તિ.

અસમાવર્ત, પુ. (સં. अ+सम्+आ+वृत्=વળવું. ઉ.) બ્રહ્મચારી; સમાવર્તન નામનો સંસ્કાર કર્યો ન હોય એવો.

અસમાહિત. વિ. (સં.) ચિત્તની એકાગ્રતા ન હોય એવું; સમાધિરહિત.

અસર, સ્ત્રી. (આ. અસર) લાગણી. (૨) ગુણ. (૩) સારૂં માઠું પરિણામ થવું તે; ફળ. (૪) પાસ બેસવો તે; મનમાં વાત ઉતરવી તે. (૫) હાંસલ (૬) કાય.

અસરકારક, વિ. અસર કરે એવું; ગુણબાળ (૨) ગુણકારક. (૩) પ્રબળ.

અસરાર ન. (આ. સરં=છાનું ન. વ.) ખાનગી વાતચિત.

અસલ, વિ. (આ. અસ્ર=જડ=મૂળ. ઉ.) પહેલું. (૨) જુનું. (૩) ખરૂં. (૪) ઉંચા કુળનું. (૫) સારૂં; ઉત્તમ.

અસલી, વિ. જુનું; પગતની.

અસવર્ણ, વિ. (સં.) સવર્ણ નહિ તે વિજાતીય.

અસવાર, પુ. ઘોડેસવાર. (૨) પ્રાણીની પીઠ ઉપર બેસવું તે.

અસવારી, સ્ત્રી. પ્રાણીની પીઠ ઉપર બેસવું તે; આરોહણ. (૨) બેસનાર. (૩) રસાલો. (૪) ગાડી ઘોડા અને નોકર ચાકર સાથે ફરવું તે. (૫) ચઢાઈ.

અસહાય, વિ. (સં.) જેને કોઇની સહાય ન હોય એવું; નિરાધાર.

અસહિષ્ણુ, વિ. (સં.) સહન કરી શકે નહિ એવું; અક્ષમ.

અસહ્ય, વિ. (સં. અ=નહિ+સહ=સહેવું ઉ.) સહન થાય નહિ એવું; અક્ષમ.

અસંકટ, ન. (સં.) સંકટનો અભાવ. (૨) વિ. સંકટ રહિત.

અસંકલ્પ, પુ. (સં.) સંકલ્પનો અભાવ; અનિશ્ચય. (૨) વિ. સંકલ્પ વિનાનું; નિશ્ચયવાળું નહિ એવું.

અસંક્ષેપ, પુ. (સં.) વિસ્તાર. (૨) વિ. સંક્ષેપ રહિત; વિસ્તારવાળું.

અસંખ્ય, વિ. (સં.) જેની ગણતરી થઈ ન શકે તેવું; અનંત.

અસંજ્ઞા, વિ. (સં.) સંજ્ઞા રહિત.

અસંત, પુ. (સં.) અસાધુ; અસજ્જન. (૨) વિ. અધર્મી; દુર્જન.

અસંતાપ, પુ. (સં.) સંતાપનો અભાવ; બેફીકર.

અસંતુષ્ટ, વિ. (સં.) જેને સંતોષ ન હોય એવું; નાખુશ.

અસંતોષ, પુ. (સં.) સંતોષ નહિ તે; લોભ.

અસંતોષી, વિ. (સં.) સંતોષ વગરનું; લોભી.

અસંપૂર્ણ, વિ. (સં.) સંપૂર્ણ નહિ તે; અધુરૂં.

અસંપૂર્ણતા, સ્ત્રી. (સં.) સંપૂર્ણતા નહિ તે; ઊણપ.

અસંબદ્ધ, વિ. (સં.) સંબંધ બેસતો ન હોય એવું; તૂટક.

અસંબંધ, વિ. સંબંધ વગરનું.

અસંભવ, પુ. (સં.) ન બનવા જોગ તે; અશક્યતા.

અસંભવિત, વિ. (સં.) જેનો સંભવ ન હોય એવું; ન માની શકાય એવું; અશક્ય.

અસંભાવના, સ્ત્રી. (સં.) અશક્યતા; ઉલટી ભાવના; મનમાં-બેસવું ન આવવું તે; અઘટિતપણું.

અસંભાવિત, વિ. (સં.) દુર્જન; જેની સાખ-આબરૂ સારી ન હોય એવું.

અસંભાવ્ય, વિ. (સં.) અશક્ય; ન બને તેવું.

અસંભૂત, વિ. (સં.) કદાપિ નહિ થએલું એવું.

અસંભ્રમ, પુ. (સં.) ગભરાટ [રહિત.

અસંમત, વિ. (સં.) નહિ સંમત; નાકબુલ.

અસંયુક્ત, વિ. (સં.) નહિ [જોડાએલું; છુટું.

અસંયોગ, પુ. (સં.) સંયોગ નહિ તે; વિયોગ. (૨) કુસંપ.

અસંશય, પુ. (સં.) નિઃસંશય.

અસંસર્ગ, પુ. સંસર્ગ નહિ તે; સંબંધ વગરનું.

અસંસ્કૃત, વિ. (સં.) જેને સંસ્કાર કરેલો ન હોય એવું; અશુદ્ધ. (૨) ન. સંસ્કૃત નહિ તે; પ્રાકૃત.

અસંસ્કૃતજ્ઞ, વિ. (સં.) સંસ્કૃત નહિ જાણનાર.

અસાક્ષાત, વિ. (સં.) અપ્રત્યક્ષ; ખરેખરૂં નહિ તે.

અસાખ, વિ. સાખ વગરનું.

અસાચ, વિ. સાચું નહિ તે; જુઠું.

અસાધવી, સ્ત્રી. (સં.) જેનામાં સાધુતા ન હોય એવી સ્ત્રી.

અસાધારણ, વિ. (સં.) સાધારણ નહિ તે; અદ્‌ભુત; જવલ્લેજ મળે એવું [તે; દુષ્ટ.

અસાધુ, વિ. (સં.) સાધુ નહિ

અસાધ્ય, વિ. (સં.) ન સાધી શકાય એવું; ઉપાય લાગુ થઇ શકે નહિ એવું.

અસામણ, જુઓ ઓસામણ.

અસામાન્ય, વિ. (સં.) અસાધારણ. [મીવાર.

અસામીવાર, જુઓ આસા-

અસામ્ય, ન. (સં.) મળતાપણું નહિ તે; જુદાપણું.

અસાર, પુ. (સં.) સાર નહિ તે. (૨) વિ. સાર વગરનું; પોકું; નિર્માલ્ય.

અસારતા, સ્ત્રી. સારપણું નહિ તે; નિરર્થકતા.

અસારો, પુ. વળ દીધેલો રેશમનો તાર. અસારા વાટવા=રેશમના તારને વળ દઇ મુલાયમ બનાવવો. [બેફીકર.

અસાવધ, વિ. (સં.) ગાફેલ;

અસાવધાન, વિ. (સં.) કાળજી વગરનું. [બેકાળજી.

અસાવધાની, સ્ત્રી. ગફલતી;

અસાવરી, (આશાવરી), સ્ત્રી. એક રાગિણી.

અસાવવું, જુઓ ઓસાવવું.

અસાહાય્ય, વિ. (સં.) સહાય વગરનું; અનાથ; નિરાધાર; એકલવાયું.

અસાહ્ય, જુઓ અસહાય.

અસાળીઓ, પુ. સરસવની જાતનાં હાથ અને સહેજ ચપટાં લાંબાં બી.

અસાંપ્રત, વિ. (સં.) સાંપ્રત નહિ તે.

અસાંસતું, વિ. (સં. અ+श्वस् =શ્વાસ લેવો.) ઉતાવળું; અશાંત; ગાભર.

અસિ, પુ. (સં.) તરવાર; ખડ્ગ.

અસિત, વિ. (સં. अ+सित= ધોળું) ધોળું નહિ તે; કાળું.

અસિત, સ્ત્રી. (સં.) ગળી. (૨) કાળા કેશવાળી સ્ત્રી. (૩) નાગણ. (૪) એક અપ્સરા.

અસિદ્ધ, વિ. (સં.) નહિ સિદ્ધ તે; કાચું; અધુરૂં.

અસિધારા, સ્ત્રી. (સં.) તરવારની ધાર. અસિધારાએ રહેવું, ચાલવું =બહુ સંભાળથી કામ કરવું. અસિધારા વ્રત=જેમાં જરા પણ ચૂક થતાં તરવારની માફક કપાઇ જવાય એવું જોખમ હોય તે.

અસિપત્ર, ન. (સં. असि=તરવાર અને पत्र=પાનું) તરવારના જેવાં, વાંકાં અને તીણાં જેને પાન હોય એવી વનસ્પતિ. (૨) તરવારનું પાનું; મ્યાન. (૩) રોરડી. (કારણ કે તેના પાન તરવારના જેવાં હોય છે.)

અસિલતા, સ્ત્રી. તરવારનું પાનું.

અસીકરમ, (અસિકર્મ), ન. (સં. असि=તરવાર+कर्म) તરવાર ચલાવવાનું કામ; ક્ષત્રિયધર્મ.

અસીમ, વિ. (સં)જેની સીમા ન હોય એવું; અપાર.

અસીલ, વિ. (આ. અરબ ઉ.) વકીલને પોતાનો કેસ સોંપનાર; કુળ (૨) વિ સાહસ; ભલું; કુલીન; ખાનદાન (૩) નબળું; ગરીબ; ચરમાળ.

અસીસું,ન. ઓશીકું;તકીઓ.

અસુ, પુ. (સં.) પ્રાણ; શ્વાસ. (૨) જીંદગી. (૩) શરીરનાં પાંચ તત્ત્વો.

અસુ, (ઇસુ), વિ (સં. इदृश्) આવું.

અસુખ, ન. (સં.) સુખ નહિ તે; અનારોગ્ય; દુઃખ

અસુખાકરી, સ્ત્રી. સુખાકારી નહિ તે; મંદવાડ.

અસુખી, વિ. (સં.) સુખી નહિ તે; દુઃખી. (૨)માંદુ.(૨) નિર્ધન.

અસુગમ, વિ. (સં.) સુગમ નહિ તે; કઠિન.

અસુર, પુ.(સં.) રાક્ષસ; દાનવ.

અસુર, વિ. મોડું.

અસુરી, વિ. (સં.) આસુરી; રાક્ષસી.

અસુરૂં, વિ. (સં. अ+सूर्य.प्रा. असूर+उ=વાળું) સૂરજ વગરનું; અવારૂં; મોડું.

અસુલભ, વિ. (સં.) સુલભ નહિ તે; દુર્લભ; કઠણ

અસુહૃદ, પુ. (સં.) શત્રુ; મિત્ર નહિ તે.

અસુંદર, વિ. (સં.) સુંદર નહિ તે; કદરૂપું; કુબડું.

અસુંદરો, પુ. એક જાતનું ઝાડ. (તેના પાનની બીડીઓ વળાય છે.)

અસૂક્ષ્મ, (સં.) સૂક્ષ્મ નહિ તે; જાડું. (૨) મોટું; ભારે.

અસૂમ, વિ.લોભી નહિ તે;ઉદાર.

અસૂયા, સ્ત્રી. (સં.) અદેખાઇ; ઇર્ષા.

અસેમસે, અ.કોઇ મિષ લઇને.

અસેવ્ય, વિ. (સં.) નહિ સેવવા લાયક.

અસો, ક્રિ. થવા દો.

અસો, (શો), પવિત્ર; શુભ; મંગળ. (પારસી).

અસોઇ, (શોઇ), વિ. (ફા.) પવિત્ર; પુણ્ય. (૨) દેવતાઈ.

અસૌમ્ય, વિ. (સં.) સૌમ્ય નહિ તે; ઉગ્ર. (૨) ભયંકર.

અસ્ખલિત, વિ. (સં. अ+स्खल्=ખરવું–અટકવું. ઉ. स्खलित= ખરેલું.) વગર ખરેલું; વગર અટકેલું. (૨) અચળ.

અસ્ત, (સં.) આથમવું તે; આકાશમાં નહિ દેખાવું તે. (૨) નાશ. (૩) ઢંકાઇ જવું તે. અસ્તકાળ-અસ્તસમય=પડતીનો વખત.

અસ્તબ્ધ, વિ. (સં. अ=નહિ+स्तम्=અટકવું ઉ.) નહિ અટકેલું; નહિ સજ્જડ થઇ ગએલું; ચંચળ.(૨) નહિ ચકિત થએલું; અજડ.

અસ્તમાન, વિ.(સં.)આથમેલું.

અસ્તર, ન. (સં. आस्तरण ઉ.) પડ; સારા કપડાની અંદર સાધારણ કપડાનું જે પડ નંખાય છે તે.

અસ્તરી, સ્ત્રી. ઘસ્ત્રી.

અસ્તરીઉં, ન. મહોર.

અસ્તરો, પુ. (ફા. ઉસ્તરદન= મુંડવું–સાફ કરવું.ઉ.) સજૈયો; અસ્ત્રો.

અસ્તંગત, વિ. (સં.) જતું રહેલું; આથમી ગએલું; ઝાંખું પડી ગએલું.

અસ્તાઇ, સ્ત્રી. ટેક; તાળ; રાગ.

અસ્તાચળ, પુ. (સં. अस्त+ अ+चल्=હાલવું ઉ. अचल) જ્યાં સૂર્યાદિ ગ્રહો અસ્ત પામે છે એવો કલ્પાએલો એક પર્વત.

અસ્તિ, ક્રિ. (સં.) ત્રિ. પુ.એ. વ.) છે; (પારસી લેખમાં-હસ્તિ) (૨) ના. હયાતી.

અસ્તિત્વ, ન. (સં.) હોવાપણું; હયાતી.

અસ્તુ, અ. (સં.)ભલે. (૨) હો; બનો; આમીન. (આશીર્વાદની સૂચના કરનારો ઉદ્‌ગાર.)

અસ્તેય, ન. (સં.) ચોરી નહિ કરવી તે.

અસ્તોવ્યસ્ત, વિ. વેરાએલું; અવ્યવસ્થિત; ઉંધુંચત્તું થઇ ગએલું; આમતેમ પડેલું; અંધેર; ઉલટસુલટ.

અસ્ત્ર, ન. (સં. अस्=ફેંકવું ઉ.) દૂર ફેંકવાનું હથિયાર. (બાણ, તીર, શર.)

અસ્ત્રશસ્ત્ર, ન. (સં.) દૂર ફેંકવાનાં અને હાથમાં રાખીને ઉપયોગમાં લેવાનાં લડાઈનાં હથિયારો.

અસ્ત્રી,સ્ત્રી.ઘસ્ત્રી;અસ્તરી (૨)સ્ત્રી.

અસ્ત્રો, પુ. સજૈયો.

અસ્થાન, ન (સં.) નહિ સ્થાન તે; કુસ્થાન. (૨) વિ. સ્થાન વગરનું.

અસ્થાયી, વિ. (સં.) સ્થાયી નહિ તે; અનિત્ય; ક્ષણભંગુર.

અસ્થિ, ન. (સં.) હાડ; હાડકું.

અસ્થિપિંજર, ન. (સં.) હાડપિંજર.

અસ્થિર, વિ. (સં.) સ્થિર નહિ તે; ડગમગતું. (૨)અનિયમિત.

અસ્થિરતા, સ્ત્રી. (સં.)સ્થિરતા નહિ તે; ચંચળપણું.

અસ્થિરપણું, ન. (સં.) સ્થિરપણું નહિ તે.

અસ્થિસમર્પણ,ન. (સં.) હાડકાં આપી દેવાં તે; હાડકાંને પવિત્ર સ્થળમાં નાખવાં તે. [ડકાનો ઢગલો.

અસ્થિસંચય, પુ. (સં.) હા-

અસ્થિસિંચન, ન.(સં.) હાડકાંને છાંટવા તે; ચિતા ટાઢી પાડવી તે. (૨) ટાઢી કારવી. [અપવિત્ર.

અસ્નાત, (સં.) નહિ નાહેલું;

અસ્નાન, ન. (સં.)નહિ નાહવું તે. (૨) વિ. જેનું સ્નાન ન આવતું હોય એવું.

અસ્નિગ્ધ, વિ. (સં.) સ્નેહ કે ચિકાશ રહિત.(૨)કુમળો નહિ તે;કઠોર. (૩) અભી વગરનું.

અસ્પર્શ્ય,વિ.(સં.) સ્પર્શ થાય નહિ એવું. (૨) કોરું; અનામત.

અસ્પષ્ટ, વિ. (સં.) સ્પષ્ટ નહિ તે; બરાબર સમજાય નહિ એવું; ઝાંખું.

અસ્પષ્ટતા, વિ. (સં.) સ્પષ્ટતા નહિ તે; ગરબડ; ગુંચવણ; ઝાંખ.

અસ્પૃહ, વિ. (સં.) સ્પૃહા વગરનું; ઇચ્છારહિત.

અસ્પૃહણીય, વિ.(અ=નહિ+સ્પૃહ=ચાહવું ઉ. સ્પૃહણીય) નહિ ચાહવા યોગ્ય. (૨) બેશક.

અસ્ફુટ, વિ.(સં.)અસ્પષ્ટ; નહિ ખુલ્લું; ગડબડીયું. (૨) તોતડું.

અસ્ફુટતા, સ્ત્રી. (સં.) અસ્પષ્ટતા; અશુદ્ધિ; ગરબડ.

અસ્માન,ન.અસમાન; આકાશ.

અસ્માનીસુલતાની, જુઓ અસમાનીસુલતાની.

અસ્ર, ન. (સં.) લોહી; રુધિર. (૨) આંસુ. (૩) ખૂણો.

અસ્વચ્છ, વિ. (સં.) સ્વચ્છ નહિ તે; મલિન.(૨) ડોળાએલું.

અસ્વચ્છંદ, સ્ત્રી. (સં.) પરાધીન; પરવશ.

અસ્વતંત્ર, વિ. (સં.) સ્વતંત્ર નહિ તે; પરાધીન; પરવશ.

અસ્વતંત્રતા, સ્ત્રી. પરાધીનતા; તાબેદારી; છુટ નહિ તે.

અસ્વતંત્રપણું, ન. પરવશતા; પરાધીનતા.

અસ્વર, પુ. (સં.) સ્વર નહિ તે; વ્યંજન અક્ષરો. (૨) વિ. મંદ સ્વરવાળું.

અસ્વરૂપ, વિ. (સં.) સ્વરૂપ નહિ તેવું; સમાન ગુણ વગરનું (૨) જેને સ્વરૂપ નથી એવું (બ્રહ્મ).

અસ્વર્ગ્ય, વિ. (સં.) સ્વર્ગને

યોગ્ય નહિ એવું.

અસ્વસ્થ, વિ. (સં.) સ્વસ્થ નહિ તે; બેચેન; ઠેકાણા વગરનું. (૨) અનારોગ્ય.

અસ્વસ્થતા, સ્ત્રી.(સં.) સ્વસ્થતા નહિ તે; નાદુરસ્તી.

અસ્વાર, પુ. (ફા. સ્વાર ઉ.) પ્રાણીની પીઠ ઉપર બેઠેલો માણસ; ઘોડેસ્વાર. (૨) ચઢેલું; ઉશ્કેરાએલું. (૩) ચડી બેસવું; સામા થવું. (૪) વાહનમાં બેસનાર; ઉતારૂ; સિપાઈ.

અસ્વારી, (અસવારી), સ્ત્રી. (ફા.) ઘોડા ઉપર બેસીને ફરવું તે. (૨) વરઘોડો; સરઘસ. (૩) પ્રયાણ. (૪)ખટલો; રસાલો. (૫) કોઈ પણ વાહનમાં બેસીને જવું તે. (૬) બેસનાર; ઉતારૂ. (૭) ઠાઠમાઠથી આવવું જવું તે.

અસ્વાસ્થ્ય, ન. (સં.) સ્વાસ્થ્ય નહિ તે; બેચેની. (૨) અનારોગ્ય.

અસ્વીકાર, પુ. (સં.) કબુલ ન કરવું તે.

અસ્વીકાર્ય, વિ. (સં.) ગ્રહણ કરવા–માન્ય રાખવાને યોગ્ય નહિ એવું.

અહ, પું. (સં.) દિવસ. (૨) અ. અહહ; અહો.

અહક, પુ. નહિ હક તે. (૨) વિ. જેમાં હક ન હોય તેવું;ગેરવ્યાજબી.

અહત, વિ. (સં.)નહિ હણેલું. (૨) નવું લુગડું.

અહન, પુ. (સં. अहन्=દિવસ.) દિવસ; દહાડો.(૨) વિ. જ્ઞાનવગરનું.

અહમ્, સં (સં.) હું.

અહમેવ, ના. (સં. अहम् + एव) અહંકાર; અભિમાન.

અહમો, પુ અજંપો.(૨) જોસ.

અહરણીય, વિ. (સં.) લઈ જવાય નહિ તેવું.

અહરહ, અ. (સં.) હંમેશ; રાતદહાડો; (૨) રોજને રોજ.

અહર્ગણ, પુ. (સં.) દિવસનો સમૂહ.(૨.)પંચાંગ પ્રમાણે ગ્રહના મધ્યભાવ વગેરે જાણવાનું સાધન.

અહર્નિશ, અ. (સં.) દહાડો રાત; નિત્ય.

અહલ્યા, સ્ત્રી. (સં.) ગૌતમઋષિની સ્ત્રી. (પાંચ મુખ્ય સતીઓમાં અહલ્યા ગણાય છે.) [દેવોનો શાલ.

અહલ્યાજાર, પુ. (સં.) ઇન્દ્ર;

અહસાન, ન. (આ. અહ્સાન. હસન=સારૂ થયું ઉ.) ઉપકાર; આભાર.

અહસાનમંદ,વિ. ઉપકારવાળું; આભારી. [આહાહા.

અહહ, અ. (સં.) અહોહો;

અહંકાર, પુ. (સં. अहम्=હું +कृ=કરવું ઉ.) હુંપદ; અભિમાન; ગર્વ; હું જ સઘળું કરું છું એવી સમજણ.

અહંકારી, વિ. (સં.) અહંકારવાળું; અભિમાની.

અહંકૃતિ, સ્ત્રી. (સં.) અહંકાર; હુંપણું.

અહંતા, સ્ત્રી. (સં.) હુંપણું; મમત્વ, અભિમાન; આત્મસ્તુતિ.

અહંપદ, ન. (સં.) હુંપણું; અહંતા.

અહંબુદ્ધિ, સ્ત્રી. (સં.) 'આ હું અને આ મારું' એવી જે બુદ્ધિ તે; અવિદ્યા.

અહંભાવ, પુ. (સં.) હુંપણું; અહંતા. [અહંતા.

અહંમતિ, સ્ત્રી. (સં.) અવિદ્યા;

અહહ, અ. આશ્ચર્ય, ઉત્સાહ, વિસ્મય અને દુઃખદર્શક ઉદ્ગાર. અહોહો; અહાહા.

અહાર, પુ. (સં.) આહાર; ખોરાક. ખોરાકનો જથ્થો.

અહાર્ય, વિ. (સં. आ+हृ= હરવું ઉ.) નહિ હરી લેવા યોગ્ય (૨) ન નિવારી શકાય એવું.

અહિ, પુ (સં.) સાપ. (૨) પથિક, મુસાફર. (૩) ખળ; ધુતારો.

અહિત, ન. (સં.) હિત નહિ તે; નુકસાન (૨) વિ. હિતનું નહિ તે; હાનિકારક

અહિતકર, વિ. (સં.) હિત નહિ કરનારું; નુકસાનકારક. (૨) અપથ્ય.

અહિપતિ, પુ. (સં.) સાપનો રાજા; શેષનાગ. (૨) ખળ; ધુતારો.

અહિફેન, (ણ), (સં.) સાપની ફેણ. (૨) અફીણ.

અહિરિપુ, પુ (સં.) શ્રીકૃષ્ણ. (૨) નોળીઓ. (૩) મોર. (૪) ગરુડ.

અહિંકણે, અ. અહીંઆ.

અહિંસક, વિ. (સં.) હિંસા ન કરતું હોય તે.

અહિંસા, સ્ત્રી. (સં.) હિંસા ન કરવી તે. અહિંસા ધર્મ=જેમાં હિંસાનો ખાસ નિષેધ કરવામાં આવેલો હોય એવો ધર્મ; જૈન ધર્મ.

અહીર, પુ. આહીર; ભરવાડ. (૨) વિ. સાહ વગરનું

અહીં, અ. આ ઠેકાણે; આ તરફ.

અહીંઆં, અ. આ સ્થાને; આ તરફ.

અહીંતહીં, અ. આમતેમ; આ ઠેકાણે અને બીજે ઠેકાણે; જ્યાં ને ત્યાં.

અહીંથી, અ. આ ઠેકાણેથી.

અહુણાં, અ. (સં. अधुना. प्रा. अहुणा ઉ) હમણાં; હાલ.

અહેડી, પુ. શિકારી.

અહેતુક, વિ. (સં.) હેતુ વિનાનું.

અહો, અ. આશ્ચર્ય, અને ઉત્સાહનો ઉદ્ગાર.

અહોનિશ, અ. આખો દહાડો ને રાત; હમેશ (૨) વારંવાર

અહોરાત્ર, અ. આખો દહાડો ને આખી રાત. (૨) આખી રાત. (૩) હમેશ. (૪) વારંવાર.

અહોહો, અ. આશ્ચર્ય અને

ઇત્સાદ બતાવનારો ઉદ્ગાર.

અહીક, વિ. (સં.)નિર્લજ્જ.

અળાઇ, સ્ત્રી. જુઓ અળાઇ.

અળખામણું, વિ. (સં. अ+लक्ष+मान્ઉ.) જેની ઉપર લક્ષ ન હોય એવું; અણગમતું.

અળગું, વિ. જુદું; છેટું; અતડું. અળગુ બેસવું=અટકાવ આવવો.

અળછ-શ,સ્ત્રી.અલક્ષ્મી; નિર્ધનતા. (૨) કચરોપુંજો; દળદર.

અળતી, સ્ત્રી. પોયણાનું ફળ.

અળતો, પુ. (સં. अ+लक्तक ઉ.) લાખમાંથી બનાવેલો એક જાતનો લાલ રંગ. (મેંદીની માફક સ્ત્રીઓ પગની પાનીએ અળતો લગાડે છે)

. -અળદાવું, અ. ક્રિ. ચાકી જવું; પિલાવું. [(૨) અટકાયણું.

અળપ, વિ. વાતો કરનારૂં.

અળવી, સ્ત્રી. એક જાતનું કંદમૂળ. (એનાં પાન ભજીઆમાં અને ગાંઠો શાકમાં વપરાય છે. જુઓ અળુ.)

અળવીતરૂં, વિ. અટકચાળું; અડપલું.

અળસાવું, ક્રિ. ઉ. આળસી જવું; અટકી જવું.(૨) ઉંઘ આવવી.

અળસી, સ્ત્રી. (સં. अतसी ઉ.) એક જાતનાં તેલી બીજ.

અળસીઉં, ન. ચોમાસામાં નખી જેવા જાડા અને લાંબા જંતુઓ થાય છે તે. (એક મોટી વસ્તુ આગળ તેનાજ જેવી પણ બીજી નાની વસ્તુને તુચ્છકારતા અર્થમાં બતાવતાં કહેવાય છે કે 'ક્યાં અજગર, ક્યાં અળસીઉં ?')

અળંબો-બા, પુ. (સં. मूछत्र) બિલાડીનો ટોપ; કુતરાનો કાન. (ચોમાસામાં જમીન, લાકડું કે બીજી કોઇ વસ્તુને સડો લાગતાં તેની ઉપર એક જાતની કૂગ જેવી જે વનસ્પતિ થાય છે તે).

અળાઇ, સ્ત્રી. તાપને લીધે શરીરે જે ઝીણી ઝીણી ફોલ્લીઓ થઇ આવે છે તે.

અળાયો, પુ. ઓળાયો. (૨) ભીંત બરોબર સીધી છે કે નહિ તે જોવાનું કડીઆનું ઓજાર. [(૨) ઉપકાર.

અળાવો, પુ. ગાળો; ફાંસો.

અળુ, ન. (સં. अलुकम्. (प्र) अलु) અળવી; એક જાતનું કંદમૂળ. (અળુના કંદ ક્યારામાં થાય છે અને બહાર ફાફડા જેવાં મોટાં પાન ફૂટી નીકળે છે. તેનાં ભજીઆં થાય છે)

અળુનાં પાન-પાંદડા,ન.અળવીનાં પાન.

અળુખડાં, જુઓ અળોખડાં.

અળોખડા, ન. બ. વ. એક જાતનું કંદ. (૨) અળવીની ગાંઠો.

અં, અ. એમ્ટે; ઠીક.

અં, અ. દુઃખ અને તિરસ્કારમાં

ચતો ઉદ્‌ગાર. (૨) 'એમાં શું ?' એમ દર્શાવવાનો ઉદ્‌ગાર.

અંઉ, અ. એમકે.

અંક, પુ. (સં.) કોઇ પણ જાતનો અર્થ બતાવનારૂં ચિહ્‌ન, નિશાન કે આંકો તે. (૨) ગણિતનું સંખ્યાદર્શક ચિહ્‌ન તે.:-૧-૨-૯ વગેરે; આંકડો. (૩) નાટકનો ભાગ; બાબ. (૪) ખોળો. (૫) બાથ; આલિંગન. અંકે કરવું=સાબીત કરવું; ખાતરી કરવી.

અંકગણિત, ન. (સં. अंक+ गण=ગણવું ઉ.) આંકડાઓથી ગણતરી કરવાનું શાસ્ત્ર; એ વિદ્યાનું પુસ્તક.

અંકલિપિ, સ્ત્રી. (સં.) આંકડા લખવાની રીત. (૨) આંક; ગડીઆ. (૩) આંકની ચોપડી.

અંકાઇ, સ્ત્રી. (સં. अंक=નિશાન કરવું ઉ.) અંકામણી (૨) લીટીઓ દોરામણી. (૩) લીટીઓ દોરવાની રીત.

અંકામણ, ન. (સં.) આંકવાની કિંમત તે.

અંકામણી, સ્ત્રી. (સં.) આંકવાનું મહેનતાણું. (૨) આંકવાની ઢબછબ.

અંકાવતાર, પુ. (સં. अंक+ अवतॄ ઉ.) નાટકના આગલા પાછલા અંકોને જોડનારો જે ભાગ તે; વિષ્કંભક.

અંકાવવું, સ. ક્રિ. ગુણદોષ જોવરાવવા; કસાવવું; કિંમત કરાવવી.(૨) લીટીઓ દોરાવવી.

અંકાવું, અ. ક્રિ. (સં.) અંકવાળા થવું; દોરાવું. (૨)કસાવું.

અંકિત, વિ. (સં.) અંકવાળું. ઓળખાએલું. (૨) અધીન. (૩) આંકેલું.

અંકી, વિ. (સં.) અંકવાળું; લાગવાળું.

અંકુર, પુ. (સં.) ફણગો. (૨) બીજ; મૂળ. (૩) હેતુ; મર્મ. (૪) રૂઝ. (૫) ઉત્સાહ; ઉમળકો. (૬)રોમ; રૂવું.

અંકુરિત, વિ. (સં.) અંકુરવાળું; જેને ફણગા ફુટયા હોય એવું.

અંકુશ, વિ. (સં.) હાથીને હાંકવાની આંકડી. (૨) દાબ; ભય.

અંકે, અ. આંકડામાં લખેલી સંખ્યા અક્ષરમાં લખવી તે. અંકે કરવું=નક્કી કરવું. (૨) ખાતરી કરવી.

અંકોડાબંધ, વિ. બરોબર એ-સરખું હોય એવું; કડીબંધ; હારોહાર.(૨) એક પછી એક સંબંધ બેસતો આવે એવું. (૩)સજ્જડ; પાકું.

અંકોડી, સ્ત્રી. આંકડી; કડી. (૨) જેને છેડે અંકોડો બેસાડેલો હોય એવી લાંબી લાકડી. (૩) ગલ (માછલાં પકડવાની).

અંકોડો,પુ. એકડાની પેઠે વાંકો વાળેલો ધાતુનો સળીઓ; કડી; મેળી આંકડી. (૨) પકડ; સાણસી; ચિપીઓ. (૩) આંટીનું ચગદું.

અંકોર, જુઓ અંકુર.

અંકોલ, ન. (સં.) એક જાતનું ઝાડ; એનાં ફળને અંકોલાં કહે છે.

અંકોશ, જુઓ અંકુશ.

અંગ, ન. (સં.) શરીર; દેહ (૨) અવયવ. (૩) સંબંધ; નિસબત. (૪) અંશ; ભાગ. (૫) બાજુ; દિશા. (૬) વિ. પોતાને લગતું. અંગ ઉધાર આપવું=જાત ઉપર ધીરવું. અંગ ભરાવું=તાવ આવવો. અંગ ભાગવું=કળતર થવી. અંગ વળવું=શરીર સુધરવું. અંગ ચોરવું=શ્રમમાં અપીલાઈ કરવી. અંગ વધારવું=માતેલા થવું.

અંગઉદ્ધાર, પુ. (સં.) અંગનો ઉદ્ધાર કરવો તે; મોક્ષે જવું તે. (૨) માલ ઉધાર આપવો તે.

અંગઉધાર, વિ. પોતાની જાત ઉપર લેવું તે; વ્યાજુ.

અંગઉમંગ, પુ. (સં.) પોતાનો ઉમંગ; મનની ઉલટ.

અંગકંપ, પુ. (સં. અંગ+કંપ્=ધ્રૂજવું) શરીરમાં થથરાટ થવો તે; બીઇ જવું તે.

અંગકાઠી, સ્ત્રી. (સં.) શરીરનો વાન-બાંધો.

અંગચપળતા, સ્ત્રી. (સં.) પોતાની જાતની ચંચળાઈ; હોશિઆરી.

અંગજ, પુ. (સં.) પુત્ર; છોકરો, દીકરો.

અંગજા, સ્ત્રી. (સં.) પુત્રી; છોકરી; દીકરી.

અંગજ્ઞાન, ન. (સં.) શરીર સંબંધી-જ્ઞાન; પ્રેરણા; સ્વાભાવિક જ્ઞાન. (૨) સ્પર્શજ્ઞાન.

અંગણુ, જુઓ આંગણું.

અંગદ, પુ. (સં.) બાજુબંધ; પહોંચી. (૨) વાલિનો પુત્ર.

અંગદવિષ્ટિ, સ્ત્રી. (સં.) સમાધાનીને માટે અંગદે રામની વતી રાવણ આગળ કરેલી વાતચિત.

અંગદશિષ્ટાઇ, સ્ત્રી. (સં.) અંગદે રાવણની સભામાં જઇ વાપરેલી ચતુરાઇ. (૨) વિવેક.

અંગના સ્ત્રી. (સં.) સ્ત્રી; જુવાન અને રૂપાળી સ્ત્રી. (૨) પોતાની સ્ત્રી.

અંગનું, વિ પોતાનું; લગતું; અંતરનું.

અંગબળ, ન. (સં.) શરીરનું બળ; કૌવત.

અંગભંગ, પુ. (સં.) અંગનું ભાંગી જવું તે. (૨) અંગમરોડ; લટકું.

અંગમર્દન, ન. (સં.) શરીરનું ચોળાવું તે. (૨) ચંપી.

અંગમહેનત, સ્ત્રી જાતમહેનત.

અંગમોડ, પુ. તાવ આવતાં પહેલાં અંગનું ભાગવું થાય તે; કળતર.

અંગરક્ષક, પુ. (સં.) અંગનું રક્ષણ કરનાર હજુરીઓ.

અંગરક્ષા, સ્ત્રી. (સં.) અંગનું

રક્ષણ; શરીરની સભાળ. (૨) રાખડી.

અંગરખું, (ખો), ન. પુ. (સં. અંગ+રક્ષ્=રક્ષણ કરવું ઉ.) ગળાથી ઘુંટણ સુધીનું શરીરે પહેરવાનું શીવેલું કસોવાળું વસ્ત્ર; કડીયું.

અંગરંગ, પુ. (સં.) અંગનો રંગ, (અંતરનો) ઉમળકો. (૩) કાંતિ; ચહેરો. [નાહિનો લેપ કરવો તે.

અંગરાગ, પુ. (સં.) શરીરે ચંદ-

અંગરોગ, પુ. (સં.) શારીરિક વ્યાધિ.

અંગરોગી, વિ. શારીરિક રોગ વાળો. (૨) જન્મનો રોગી.

અંગવસ્ત્ર, ન. (સં.) ઓઢવાનું વસ્ત્ર; ઉપરણો (૨) સુતી વખતે ઓઢવાનું વસ્ત્ર. (૩) રાખેલી સ્ત્રી. (મરાઠી)

અંગાઉ, વિ. અંગસંબંધી; ખાસ પોતાનું; આગવું. ન. (૨) અંગકસાર.

અંગાખરૂં, ન. અંગારા ઉપર ખરૂં કરેલું હોય તે; બાટી; ભાખરી.

અંગાર, પુ. (સં.) અગ્નિ, દેવતા. (૨) બળતો કોયલો. (૩) લાય; બળતરા

અંગારવું, સ. ક્રિ૦ અંગારાવાળું કરવું; પવિત્ર કરવું. (૨) સળગાવવું; ચેતાવવું.

અંગારી, સ્ત્રી. નાનો અંગારો; ચીનગારી (૨) સગડી; ભઠ્ઠી.

અંગારીઉં, વિ. બળી ગયેલું; અંગારાવાળું.

અંગરસ, પુ. (સં.) ફળનો પાણી ભેળવ્યા વગરનો શુદ્ધરસ.

અંગારીઉં, ન. અંગારા જેવું; બળીને ખાખ જેવું થઇ ગએલું.

અંગારો, પુ. (સં. અંગાર ઉ.) બળતો કોયલો. (૨) કપૂત. (૩) કજળી ગએલો જીવારનો દાણો. (૪) બળતરા થવી તે. કુળમાં અંગારો ઊઠયો=કુળમાં કપૂત નીવડયો. સો મણ ભારમાં એક અંગારો=ઘણા સારામાં એક નઠારો હોય તે. અંગારા ઊઠવા=બળતરા થવી.

અંગી, સ્ત્રી. અંગરખી; બાળકનું ઝભલું. (૨) વિ. પોતાનું સંબંધી; લાગતું વળગતું.

અંગીઉં, ન. બાળકને પહેરવાનું કુડતું; કબજો.

અંગીઓ, પુ. બાંધણગરનો સ્ત્રીઓનો કબજો; પેટી.

અંગીકાર, પુ. (સં.) પોતાનું કરવું તે; સ્વીકાર.

અંગીકૃત, વિ. (સં.) સ્વીકારેલું; માની લીધેલું.

અંગીઠી, સ્ત્રી. સગડી; પોંક પાડવાની જગા. (૨) લાય; ઝાળ.

અંગીઠું, જુઓ અંગીઠી.

અંગીભૂત, વિ. (સં.) લાગતા માણસોમાંનું; અંગનું.

અંગુ, જુઓ અંગઉધાર.

અંગુચો, (છો), પુ. અંગલુછ-

વાનો કકડો; રૂમાલ; ટુવાલ. (૨) પંચીઉં.

અંગુઠાદાવ, પુ. કુસ્તીનો એક દાવ.

અંગુઠી, સ્ત્રી. વીંટી. (૨) ધાતુ કે હાથીદાંતની ખોળી. (૩) આંગળીના રક્ષણ માટે પહેરવામાં આવતી ખોળી

અંગુઠીઆં, ન. પગને અંગુઠે પહેરવાના કરડા.

અંગુઠો, પુ. (સં. अङ्गुष्ठ) હાથ પગનાં પાંચ પાંચ આંગળામાંનું પહેલું જાડું આંગળું. અંગુઠે કમાડ ઠેલવું=પોતે અળગા રહી બીજાની પાસે કાર્ય કરાવવું. અંગુઠા પકડવા=વાંકા વળી હાથથી પગના અંગુઠા પકડવા. (૨) શિખામણ લેવી. અંગુઠો બતાવવો=નાસીપાસ થએલાને ચીડવવું. (૩) દામ દેવાનું કહેવું. અંગુઠાનો રાવણ કરવો=રજનું ગજ કરવું.

અંગુર, ના. (ફા.) લીલી દ્રાક્ષ.

અંગુલ, સ્ત્રી. આંગળી.

અંગુલી, સ્ત્રી. (સં.) આંગળી.

અંગુષ્ઠ, પુ. (સં.) અંગુઠો.

અંગેઠી, સ્ત્રી. દેવતાની સગડી; (૨) આગ; લાય.

અંગેઅંગ, અ. અંગેઅંગે; રગેરગે; શરીરમાં સર્વત્ર.

અંગોર, સ્ત્રી. ફળદ્રુપ જમીન.

અંધામ, (મો), પુ. (ફા.) કામની ધમાલ. (૨) મસ્તી; તોફાનનો વખત.

અંઘેરો, એક જાતનું ઝાડ; અંઘેડી.

અંઘોળ, ન. અંગ ઉપર પાણી નાંખી નહાવું તે; સ્નાન.

અંઘોળડી, સ્ત્રી. નાની ઉનામણી. (અંઘોળ કરવાની ઓરડી.) (૨) નાની તાંબાકુંડી. (૩) હલેચણી. (૪) વરકન્યાને સ્નાન કરાવતાં ગાવાનું ગીત. (૫) વરને સ્નાન કરાવનારી સ્ત્રી.

અંઘોળવું, અ. ક્રિ. નહાવું. (૨) તરબોળ કરી નાખવું.

અંઘોળીઉં, ન. ઉનામણું. (૨) નાહવા બેસવાનું પાટલા જેવું લાકડું. (૩) નાહવાનું પોતીઉં. (૪) વિ. અંઘોળને લગતું.

અંઘોળીઓ, પુ. ઉનામણો. (૨) સ્નાન કરાવનારો સેવક.

અંઘ્રિ, પુ. (સં.) પગ.

અંચ, જુઓ આંચ.

અંચલ, પુ. (સં. अञ्च्=જવું) પાલવ; છેડો.

અંચળ, પુ. જુઓ અંચલ.

અંચળવો, પુ. (સં. अंचल ઉ.) અંચળો; રૂમાલ; (૨) તેલમાં દોરડી બોળી સળગાવી દેવી તે. અંચળવો ઉતારવો=ઝોકો ઉતારવો.

અંચળો, પુ. (સં. अंचल ઉ.) કપડાનો નાનો કકડો; ટુવાલ.

અંચિત, વિ. (સં. अर्च=પૂજવું) અર્ચિત; પૂજેલું.

અંજન, ન. (સં. अञ्ज्=લગાડવું ઉ.) આંજવાનું ઔષધ; મેશ; સુરમો; કાજળ.

અંજનશલાકા, સ્ત્રી. (સં.) આંજવાની સળી. (૨) મોહ લગાડનારી વસ્તુ (૩) જેનાથી જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય એવી વસ્તુ.

અંજના–ની, સ્ત્રી. (સં.) હનુમાનની માતા.

અંજનીપુત્ર, પુ. (સં.) હનુમાન.

અંજળ, ન. લેણાદેણી; દાણો પાણી.

અંજલિ, સ્ત્રી. (સં.) હથેળીમાંનો ખાડો અને તેમાં માય એટલું પાણી; ચાંગળું. (૨) ખોબો. (૩) થોડુંક પાણી માય એવું પાત્ર; થોડું પાણી લઈને અર્ઘ્ય આપવું અથવા પી જવું તે. અંજલિ આપવી=અર્ઘ આપવો. (૨) શ્રાદ્ધ સરાવવું.

અંજામ, ન. (ફા.) પરિણામ; છેડો.

અંજાણ્યું, વિ. જુઓ અજાણ્યું.

અંજાવવું, સ. ક્રિ. બીજાની પાસે અંજન કરાવવું. (૨) ઝાંખું પાડવું; આંજી નાંખવું.

અંજાવું, અ. ક્રિ. (સં. अंज्= આંજવું) ચોપડાએલું થવું (૨) ચરમીંદા થવું; છેતરાવું; ચકિત થવું; ઢીવાઇ જવું.

અંજીર, ન. (સં.) એક જાતનું ફળ; મેવો.

અંજીરી, સ્ત્રી. અંજીરનું ઝ.ડ.

અંજીરીઆ, વિ. અંજીરના જેવા રંગનું.

અંજુમન, ન. (ફા.) મંડળ; સમુદાય; પંચ; જમાત.

અંટવાવું, જુઓ અટવાવું.

અંટસ, પુ. વેરની ઉંડી લાગણી; કિન્નો; અદાવત.

અંટેવાવું, અ. ક્રિ. ઠેસે ચઢ્યા કરવું; જતા આવતાં પગે અથડાયા કરવું.

અંટેવાળ, વિ. વચમાં અથડાયા કરે એવું; આડે આવતું.

અંટેવાળ, પુ. વચમાં આવતી નડતર; ઠહેડો. (૨) ગાય ભેંસને દોતી વખતે પાછલે પગે જે આંટી મારીને દોરડું બાંધવામાં આવે છે તે.

અંટેવાળે આવવું, ક્રિ. વચમાં હોવાથી પગે અથડાવું; આડે આવવું.

અંટોળ, વિ. (સં.अट्=રખડવું ઉ.) રખડતું. (૨) મૂર્ખ; અભણ. (૩) ઘસાઈ ગએલું; નકામું.

અંડ, ન. (સં. अण्ड=ઈંડું.) ઈંડું. (૨) વૃષણ. (૩) લંબગોળ આકૃતિ.

અંડકટાહ, પુ. (સં.अण्ड+ कटाह=પેટી) લાંબી પેટી. (૨) (૩) બ્રહ્માંડ. (૪) ઇંડાનું કોટલું.

અંડકોશ, પુ. (સં.) વૃષણ. (૨) બ્રહ્માંડ.

અંડજ, વિ. (સં. अण्ड+ज= જનમેલું) ઇંડામાંથી જનમેલું. (૨) ના. પંખી, માછલાં, સાપ વગેરે. (૩) બ્રહ્મ.

અંડવૃદ્ધિ, સ્ત્રી. (સં.) અંડકોશ વધીને મોટો થાય એવો રોગ.

અંડલ, વિ. વગર મહેનતનું;

દામનું. (અંડળનું આવપત.)[ખરખોટું.

અંડળગંડળ, ત્રિ ગાંડુંઘેલું;

અંડાકાર, પુ. (સં. अण्ड=ઇંડું+आकार) ઇંડાના જેવો આકાર; લંબગોળ આકાર. (૨) વિ ઇંડાના જેવા આકારનું.

અંડાકૃતિ, સ્ત્રી. (સં. अण्ड+आकृति) ઇંડાના જેવી આકૃતિ; લંબગોળ આકૃતિ. [ટ્રપણ.

અંડુસ, ન. સીતાફળ. (૨)અંડ;

અંડોળ,(અંદોલ),જુઓ આંદોલ.

અંત, પુ. (સં.) છેવટનો ભાગ; અણી; છેડો. (૨)પાર; આખર;પરિણામ. (૩) મર્યાદા. (૪) મોત; કાળ (૫)(ગણિત પ્રમાણે) શ્રેઢિનું છેલ્લું પદ. અંત કાઢી નાખવો=વસ્તુનો નાશ થઇ જાય તેમ તેનો ઉપયોગ કરવો. અંત લેવો=મહુ આગ્રહથી એકને એક બાબત ઉપર મચ્યા રહેવું.

અંતઃકરણ, ન. (સં. अन्तर्=અંદરનું+कृ=કરવું ઉ. करण) જ્ઞાનેન્દ્રિય; મન. (૨) વિચારનું સ્થાન. અંતઃકરણચતુષ્ટય=મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત અને અહંકાર. અંતઃકરણપંચક=અંતઃકરણ, મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત ને અહંકાર.

અંતઃકુટિલ, વિ. (સં. अन्तर्+कुटिल=વાંકું) દુષ્ટ અંતરનું; પ્રપંચી; વેરી. (૨) ના. શંખ.

અંતઃપટ, પુ. (સં. अन्तर=વચમાં+पट=વસ્ત્ર) વચમાં જે આડું કપડું રાખવામાં આવે તે; વચલો પડદો.

અંતઃપાત, પુ. (સં. अन्तः+पात=પડવું તે.) અંદર પડવું તે.(૨) પૂર્ણ આહિતી (૩) અમુક વસ્તુ જોતાંને વાર તેમાં નજર પહોંચી જવી તે.

અંતઃપાતી, વિ. (સં.) અંદર ઉતરનાર; યથાર્થ જાણ લેનાર.

અંતઃપુર, ન. (સં.) ઘરની અંદરનો સ્ત્રીઓના ઉપયોગનો ખંડ; જનાનખાનું.

અંતઃપ્રકૃતિ, સ્ત્રી. (સં.) મૂળ સ્વભાવ; હૃદયનું વલણ. (૨) ખાનગી મસલતમાં ભાગ લેનાર પ્રજાજન.

અંતઃશલ્ય, પુ. (સં. अन्त+शल्य=બાણ) અંદરની પીડા; હૃદયનો ખટકો.

અંતક, પુ. (સં. अन्त=નાશ+कृ=કરનાર ઉ) અંત કરનારો કાળ. (૨) ઘાતક; ફાંશી દેનાર.

અંતઃકાળ, પુ. (સં) આખરનો સમય. (૨) મોત. અંતકાળે આડુ આવશે= યમલોકમાં સહાયનરી નીવડશે.

અંતર, ન. (સં.અંતઃકરણ.ઉ.) મન; હૃદય; અંતઃકરણ (૨) છવારમાં. (૩) છેટું. (૪) ભેદ.(૫) ફેર; ફરક. (૬) ફેરફાર. (૭) (ગણિતમાં) બાકી રહેલી સંખ્યા.

અંતરગળ, સ્ત્રી. (સં अन्त्र+गल=ગળવુ) આંતરડાનું નાને ઉત-

રવું તે; વધરાવળ. [રની છાલ.

અંતરછાલ, સ્ત્રી. ઝાડની અંદ-

અંતરજામી, જુઓ અંતર્યામી.

અંતરજ્ઞ, વિ. અંતરને જાણુ-નાર; અંતરનું.

અંતરપટ, પુ. (સં.) અંતર બતાવનારો કપડાનો પડદો; આંતરો; ચક. (૨) ફરેતાળ. (૩) ભેદ; જુદાઇ.

અંતરમેળ, પુ. (સં.) અંદર-ખાનેથી બે જણના મનનું ઐક્ય હોય તે.

અંતરવાસીઉં, ન. શ્રાદ્ધ સરા-વતી વખતે ખભા ઉપર નાખવામાં આવતો લુગડાનો કકડો.

અંતરશત્રુ, પુ. (સં.) હાડવેરી. અંદરખાનેથી અત્યંત વેર રાખતો હોય તેવો દુશ્મન.

અંતરવેલ, સ્ત્રી. (સં.) અમર-વેલ; આકાશવેલ. (આ વેલને જમીનમાં મૂળ હોતું નથી.)

અંતરશ, સ), અ. (સં. अन्तर् =અંદર+अश्=ખાવું. ઉ.) ખોરાક શ્વાસ નળી જઇ નાકવાટે આવી જવો તે. (૨) એ પ્રમાણે થવાથી થતી વ્યથા.

અંતરસાક્ષી, પુ. (સં.) અંતર એજ સાક્ષી; મનોમન સાક્ષી; અંતઃકરણને જે પ્રત્યક્ષ જણાતું હોય તે.

અંતરસ્થ, વિ. (સં. अन्तर्+ स्था=ઉભા રહેવું) અંદર રહેલું તે.

અંતરંગ, વિ. (સં.) પોતાનું; નજીકનું સગું. (૨) બહુ સંબંધ અને માયાવાળું. (૩) વ્યાકરણમાંની એક પરિભાષા. (૪) શટાવું; જુલઈ. (૫) દૃઢ નહિ.

અંતરાઈ, સ્ત્રી. જુદાઇ; ભેદ. (૨) છેટું. [જવું.

અંતરાઈ જવું, અ. ક્રિ. ઘેરાઇ

અંતરાત્મા, પુ. (સં. अन्तर्+ आत्मा) દેહમાં રહેલો આત્મા.

અંતરામણ, સ્ત્રી. અંતરાએલી હાલત; રોકાણ; વિઘ્ન. (૨) મુશ્કેલી; સંકડામણ.

અંતરાય, પુ. (સં.) વાંધો; અટ-કાવ. (૨) જુદાઈ. (૩) અવિશ્વાસ. (૪) ભેદ. (૫) આંતરો; છેટું.

અંતરાયી, વિ. આડે આવતું; બાધકારક; વાંધાપડતું. [અટકાવવું.

અંતરાવવું, સ. ક્રિ. રોકાવવું;

અંતરાવું, અ. ક્રિ. બંધાઈ જવું; ઘેરાઈ જવું.

અંતરાળ, પુ. વચમાંની જગા; ગાળો; અવકાશ. (૨) જુદાઈ.

અંતરિન્દ્રિય, સ્ત્રી. (સં. अन्तर्+ इन्द्रिय) અંતઃકરણ; મન; ચિત્ત.

અંતરિઆળ, અ. વચમાં; અધવચ.

અંતરિક્ષ, ના. (સં.) આકાશ (૨) અ. ઉંચે; અદ્ધર.

અંતરો, પુ. આંતરો; આડ. (૨) માગ મૂકવો તે. (૩) ભેદ.

અંતર્ગત, વિ. (સં.) અંદર ગએલું; હૃદયમાંનું; પોતાનું–પ્રિય.

અંતર્ગૃહ, ન. (સં. अन्तर्+गृह=ઓરડો.) અંદરનો ઓરડો; સ્ત્રીઓને બેસવા ઊઠવાનો ખંડ.

અંતર્ગોળ, વિ.સપાટીની અંદર ગોળાકાર ખાડો પડતો હોય એવું.

અંતર્ચક્ષુ, ન. (સં.) પ્રજ્ઞા-ચક્ષુ; અંતઃકરણને જોઈ શકે એવાં ચક્ષુ.

અંતર્જામી, જુઓ અંતર્યામી.

અંતર્જ્ઞાન, ન. (સં. अन्तर्+ज्ञा=જાણવું) અંદરનું જ્ઞાન–સમજણ તે; સ્વાભાવિક જે જ્ઞાન તે.

અંતર્જ્ઞાની, વિ. (સં. अन्तर्+ज्ञा=જાણવું) આત્માના જ્ઞાનવાળું; હૃદયના ઉકેલવાળું.

અંતર્દશા, સ્ત્રી.(સં.) અંદરની હાલત.(૨)જ્યોતિષ પ્રમાણે મહા દશામાં આવતી બીજા ગ્રહોની ટુંકી વચગાળાની દશાઓ.

અંતર્દાહ, (સં.अन्तर्+दह्=બાળવું ઉ.)અંદરનો જે દાહ તે; કોઠાની ગરમી. (૨) બળાપો; પરિતાપ.

અંતર્દૃષ્ટિ, સ્ત્રી. (સં.) મનની સમજ,હૃદયથી સમજવું તે (૨)ઊંડી નજર.

અંતર્દ્વાર, ન. (સં.) અંદરનું બારણું; છુપું બારણું.

અંતર્ધાન, ન. (સં. अन्तर्+धा=ધારણ કરવું ઉ.) અદૃશ્ય રહેવું –થવું તે. (૨) હતું નહતું થવું તે.

અંતર્ધ્યાન, ન. (સં.) अन्तर्+ध्यै=ધ્યાન કરેલું, ઉપરથી.) અંતરમાં ધ્યાન ધરવું–કરવું તે. (૨)સમાધિ.

અંતર્બાહ્ય, અ. (સં. अन्तर् અને बहिर्=બહાર) અંદર અને બહાર હોય તેમ.

અંતર્ભાવ, પુ. (સં. अन्तर्+भू=થવું.ઉપરથી) અંદરનો ભાવ; મનોભાવ; ઊંડો ચાહ. (૨) અંદરનો સમાવેશ થવો તે.

અંતર્ભૂત, વિ. (સં.) મધ્યે રહેલું; અંદરથી ઉત્પન્ન થયેલું.

અંતર્ભેદ, પુ. સ. अन्तर्+भेद ઉ.) અંતઃકરણનો મર્મ; રહસ્ય; વિચાર. (૨) અંતરની જુદાઇ.

અંતર્ભેદી, વિ. (સં.) અંતર ચીરી નાખે એવું. (૨) અંતરનું ખાનગી રહસ્ય જાણી લેનાર.

અંતર્ભેદુ, વિ.(સં.) અંતરનું જાણકાર; ખાનગી વિચારનું જાણનાર. (૨) દ્રોહી.

અંતર્યામી, પુ. (સં.अन्तर्+यम्=દાબવું) અંદરથી કાર્યમાં પ્રેરનાર; આત્મા; પરબ્રહ્મ.

અંતર્લાપિકા, સ્ત્રી. (સં. अ-न्तर्+लप्=બોલવું) પદની અંદર

રહેલો ભાગ; કવિતામાં અમુક પદ્ધતિ પ્રમાણે અક્ષરને ગોઠવવા તે. (અંદર ને અંદર જે અક્ષરો ગોઠવ્યા હોય તે અંતર્લાપિકા અને લીટી કે ચરણમાં ખુલ્લા અક્ષરો ગોઠવ્યા હોય તે બહિર્લાપિકા.)

અંતર્વર્તિ, (ર્તી), વિ. (સં. अंतर्+वृत्=वर्त्-હોવું ઉ.)અંતરમાં પ્રવર્તી, રહેલું તે.

અંતર્વિષ્ણુ,વિ.(સં.)પોતાની અંદરથી નવું ઉદ્ભવ કરવાની જેનામાં શક્તિ હોય એવું (ઘોરડી, વડ વગેરે.)

અંતર્વાણી, સ્રી. (સં.) અંતરની વાણી; હૃદયના ઉદ્ગાર.

અંતર્વૃત્તિ, સ્રી. (સં.)અંતરની ઇચ્છા; હૃદયભાવના.

અંતર્વેદ, પુ. (સં.) ઉપવેદ.

અંતર્વેદી, સ્રી. (સં.) ગંગા અને યમુનાની વચલો પ્રદેશ. (૨) કુંડની અંદરનો નાનો કુંડ.

અંતર્વેધ, પુ. (સં. अन्तर्+वेध) હૃદયને વીંધી નાખવું તે.(૨) ઘરનાં બાંધણીનો એક દોષ. [હાડવેર.

અંતર્વેર, ન. (સં.) ઉંડું વેર;

અંતર્વેરી, વિ. (સં.) અંતઃકરણમાં વેર રાખનાર; હૃદયમાં કિન્નો રાખનાર.

અંતર્હિત, વિ. (સં.)અલોપ થઇ ગએલું; છુપું ગએલું.

અંતવંત, વિ. (સં. अन्त+वत्=વાળું) અંતવાળું; જેનો નાશ થવાનો છે એવું.

અંતવેળા, સ્રી.(સં. अन्त+वेला=વખત) છેવટની ઘડી; મરણવેળા. (૨) અટકી બેસવાનો વખત

અંતશય્યા, સ્રી. (સં.) છેલ્લી પથારી; મરણપથારી.

અંતસકરણ,ન.જુઓ અંતઃકરણ.

અંતસ્થ, વિ० (સં. अन्त+स्था=ઊભા રહેવું.) છેવટનું; છેડા ઉપર રહેલું તે. (૨) ગુપ્ત; ખાનગી. (૩) ય, ર, લ, વ, એ અક્ષરો.

અંતાક્ષર, પુ. (સં. अन्त+अक्षर) છેલ્લો અક્ષર.(૨) ય, ર, લ,વ, એ અક્ષરો.

અંતિક, અ. (સં.) પાસે. (૨) પુ પાસે રહેનાર; હજુરીઓ; પ્રાણરક્ષક. (૩) વિ. છેવટનું; પાછળનું.

અંતિમ, વિ. અંતે આવેલું; છેવટનું; નજીકનું.

અંતીઉં, વિ. અંતે આવેલું; (૨) અત્યંત ચીડાએલું; બહુજ આકુળવ્યાકુળ થએલું; ગભરાએલું.

અંતીપંતી, સ્રી. છોકરાંની એક જાતની રમત. [છેવટે; પરિણામે.

અંતે, અ. (સં.) છેલ્લે; છેડે;

અંત્ય, વિ. (સં.)અંતનું;છેલ્લું. (૨) અતિ હલકું; છેક છેલ્લામાં છેલ્લું. (૩) સ્રી. એક સંખ્યાનું નામ. (એકડો અને પંદર મીંડાંવાળી સંખ્યા.)

અંત્યકર્મ, ન. (સં.) છેલ્લી ક્રિયા; દહનક્રિયા. [ઉપયો ચાલુ.

અંત્યક્રિયા, સ્રી. (સં.) જુઓ

અંત્યજ, પુ. (સં. अन्त्य+ जा ઉ.) છેલ્લે જનમેલો તે. (૨) ઢેડ, ચમાર, ભંગીઆ વગેરે જાતિના લોકો.

અંત્યજાતિ, સ્રી. (સં.) છેલ્લી જાતિ.

અંત્યાક્ષર,પુ. (સં.)છેલ્લો વર્ણ.

અંત્યાવસ્થા, સ્રી (સં. अन्त्य + अवस्था) છેલ્લી અવસ્થા; જીંદગીનો છેલ્લો ભાગ.

અંત્યાશ્રમ,પુ. (સં. अन्त्य= છેવટનું+આ+શ્રમ્=વિરામ લેવો. તે ઉપરથી આશ્રમ=અવસ્થા.) છેવટની અવસ્થા;છેલ્લો આશ્રમ; સંન્યાસાશ્રમ.

અંત્યાશ્રમી, વિ. (સં. अन्त्य + आश्रम+इन्=વાળું) છેલ્લા આશ્રમમાં રહેલું; સંન્યાસાશ્રમનું. (૨) ના. સંન્યાસી.

અંત્યું, (અંતીઉ), વિ. જીવ • ઉપર આવેલું; મરણીઉં.

અંત્યેષ્ટિ, સ્રી. (સં. अन्त्य+ इष्य-ज=બલિ આપવો. તે ઉપરથી इष्टि=યાગ) મરણ પાછળ કરવામાં આવતી ક્રિયા, ઉત્તરક્રિયા.

અંત્ર, ન. આંતરડું; નાડી.

અંત્રજાળ, સ્રી. આંતરડાંની જાળ; આનરડાંની ગુંચવણવાળી હાલત; આંતરડાંનો સમુદાય.

અંત્રસ,(અંત્રાસો),જુઓ અંતરસ.

અંત્રો, (અંતરો-ખાંતરો), પુ., આંતરો. (૨) આડ. (૩) મિત્રભાવ. (૪) માગ; અવકાશ. (૫)ગાયનની શરૂઆતના ભાગ સિવાયનો બીજો ભાગ તે. (ગાયનમાં 'મોરો, અસ્તાઇ ને અંત્રો' એવા ભાગ હોય છે)

અંદર, અ.માં;મહીં;માં આવેલું.

અંદરખાને, અ. છુપી રીતે. (૨) ગુપ્ત રહીને. (૩) બહુજ ઉંડાણમાં; ખાનગીમાં; પોતપોતામાં.

અંદાજ,(જો), પુ. (ફા. અંદાઝ) શુમાર; અડસટ્ટો; આશરો. (૨)હદ; પ્રમાણ. (૩) માપ; પરિમાણ.

અંદુક, સ્રી. હાથીને પગે બાંધવાની સાંકળ.

અંદેશો પુ. (ફા. અંદીશહ= ભય) સંદેહ; ચિંતા; શંકા; અણપતીજ; વહેમ.

અંદોલન, ન. જુઓ આંદોલન.

અંદોળવું, સ. ક્રિ. હીંચકો નાખવો; ઝુલાવવું.

અંધ, વિ. (સં.) આંધળું.(૨) અજ્ઞાની. (૩) વિવેકશૂન્ય.

અંધક, વિ. ઝાંખું; ઝાંઝાંખું. (૨) રીકું. (૩) એ નામનો એક દૈત્ય.

અંધકાર, પુ. (સં.) અંધારૂં;

તિમિર. (૨) અજ્ઞાન. (૩) કાળપ. (૪) છાનું રાખવું તે; પડદો.

અંધકૂપ, પુ. (સં.) પાણી પણ દેખાય નહિ એવો ઊંડો કુવો; ન દેખાય એવો થઈ ગયેલો કુવો; છુપો કુવો.

અંધતા, સ્ત્રી. (સં.) આંધળા-પણું. (૨) અજ્ઞાનતા.

અંધતામિસ્ત્ર, ન. (સં.) યમ-લોકમાંનું એક નરક; રૌરવ.

અંધત્વ, ન. (સં.) આંધળા-પણું. (૨) અજ્ઞાન; અવિચાર.

અંધપરંપરા, સ્ત્રી. (સં.) આંધળાઓની પેઠે જોયા (વિચાર્યા) વિના ચાલવું તે; આંધળાઓની હાર.

અંધરાવું, અ. ક્રિ. અંધારું થાય તેમ વરસાદનું ચડવું.

અંધાધુંધ, (-દ), વિ. આંધળું ને ધુંધળું; જેમાં કંઇ સ્પષ્ટ જણાય નહિ એવું (૨) ગેરબંદોબસ્તવાળું.

અંધાધુંધી, (-દી), સ્ત્રી. અ-રાજકતા; અવ્યવસ્થા. (૨) આંધી.

અંધાપો, પુ. આંખે દેખાય નહિ એવી સ્થિતિ; આંધળાપણું.

અંધાર, વિ. જેનાથી અંધકાર થાય તેવું. (૨) મુગ્ધ બનાવી દે એવું.

અંધારકોટ, પુ. વરસાદ ચડ-વાથી થઇ રહેલું અંધારું; ઘોરંભો; ઘણુંજ અંધારું હોય તે.

અંધારકોટડી, સ્ત્રી. જેમાં અં-ધારું હોય એવી ઓરડી; અજવાળા વગ-રની ઓરડી; કાળકોઠ.

અંધારપટો, પુ. આંખોની આડે બાંધવાનો પટો; અંધારી. (૨) આંખે પાટો બાંધી રમવાની એક રમત.

અંધારપિછોડી, સ્ત્રી. પોતાને બીજું કોઈ દેખી શકે નહિ એવું ઓઢવાનું વસ્ત્ર. (૨) જે ઓઢવાથી ઓઢનાર સિવાય બીજું સૂઝે જ નહિ તે; અંધારી. અંધારપિછોડો ઓઢાડવો=કંઇ સૂઝે નહિ એવે રસ્તે ચડાવવું.

અંધારવું, અ. ક્રિ. અંધકાર થાય એવું થવું; વાદળાંથી આકાશનું ઘેરાવું.

અંધારાં, ન. આંખે કુંડાળાં વળવાં; તમ્મર; ફેર; ચક્કર.

અંધારી, વિ. અંધકારવાળી; વદ પક્ષની. (૨) આંધળી.

અંધારી, સ્ત્રી. જેનાથી અંધારું કરાય તેવી દૃષ્ટિનું રોધન કરનારી વસ્તુ (ઘોડા બળદ તેમજ બીજા આદિ પ્રાણીઓની આંખોએ બાંધવામાં આવ-તી આંખઢાંકણીઓ.) (૨) સોનીનું એક ઓજાર. (૩) બુરખો; મોઢિયો. અંધારી નાખવી=માત્ર પોતાનેજ સૂઝે એમ કરવું.

અંધારીઉં, ન. જે પક્ષમાં ચંદ્રમા પ્રતિ દિવસ મોડો મોડો ઊગતો જાય છે તે પખવાડીયું; વદ; કૃષ્ણપક્ષ. (૨) જેનાથી અંધારું થાય તે.

અંધારીઉં-અજવાળીઉં, ન. છોકરાંની એક જાતની રમત; નટકઝોંપડો,

અંધારું, ન. (સં. અંધકાર ઉ.) તિમિર; અજવાળું નહિ તે; કાળપ. (૨) અજ્ઞાન. (૩) અંધેર; ગેરબંદોબસ્ત. અંધારે કુટાવું=માહિતી વગર અથડાવું. (૨) વગર સમજે મહેનત કરવી. સો મણ તેલે અંધારું=સાધન હોવા છતાં પણ કાર્ય ન થવું (૨) ગેરબંદોબસ્ત અંધારે અક્કલ વહેંચાઈ=પાત્રાપાત્ર જોયા વગર થયેલું કામ. અંધારે પણ ગોળ તો ગળ્યો જ લાગે=ખરું હોય તે તો કોઈ પણ સ્થળે ખરું જ છે.

અંધારું ઘોર, ન. બહુજ અંધારું. (૨) બીલકુલ વ્યવસ્થા ન હોય તે; છેક જ ગેરબંદોબસ્ત.

અંધી, (આંધી), સ્ત્રી. અંધારી; આંધળી. (૨) અંધારું થઈ જાય એવો પવનનો વંટોળીઓ. [અજ્ઞાની

અંધુ, વિ. આંધળું. (૨)

અંધેમૂલ, વિ. ક્રમભ્રષ્ટ; મૂર્ખ.

અંધેર, ન. અંધારું. (૨) ગેરબંદોબસ્ત.

અંધેર, વિ. અંધારાવાળું. (૨) જ્યાં કશો બંદોબસ્ત હોય નહિ એવું; અરાજક; અવ્યવસ્થિત.

અંધેરી, સ્ત્રી. (અંધેર ઉ.) અંધારાવાળી. (૨) જેમાં અવ્યવસ્થા અને ગેરબંદોબસ્ત હોય એવી સ્થિતિવાળી.

અંધો, વિ. આંધળો. (૨) માત્ર એક પક્ષવાળો. (૩) મોહી પડેલો; આંધળોભીંત થયેલો.

અંધ્યારુ, (અધ્યારુ), પુ. (સં. अध्वर्यु ઉ.) ગોર; પુરોહિત. (૨) (પારસીઓનો) મોબેદ.(૩)ગુરુ,મહેતાજી.

અંબ, ન. (સં. अम्बु=પાણી.) પાણી. (૨) મા; બા. (૩) દેવી.

અંબર, વિ. (प्र आंबट=ખાટું) ખાટું; ખટાશવાળું.

અંબર, ન. (સં.) આકાશ; ગગન. (૨) કસબી કિનારીદાર રેશમનું બહુજ મુલાયમ વસ્ત્ર. (૨) એક જાતના સુગંધીદાર રેશમનું બહુજ મુલાયમ વસ્ત્ર (૩) એક જાતનું સુગંધીદાર દ્રવ્ય.

અંબરીષ, પુ. એ નામનો એક ભક્તરાજ. (૨)વિષ્ણુ. (૩)શિવ. (૪)સૂર્ય (૫) શેકવાનું કડાયું. (૬) પરતાવો.

અંબષ્ટ, પુ. (સં.) બ્રાહ્મણથી વાણીઅણને પેટે થયેલો પુત્ર. (૨) એ નામનો એક દેશ. (૩) માવત.

અંબજાવવું, સ. ક્રિ. વળ દેવરાવવો. (૨) ચોળાવવું.

અંબળાવું, અ. ક્રિ. વળ ખાવો. (૨) પેટમાં વાયુનું ઘોળાવું; ચુંકાવું. (૩)રીસમાં રહેવું;આનાકાનીએ કાર્ય કરવું.

અંબા, સ્ત્રી. (સં.) મા; માતા. (૨) દેવી. (૩) અંબાજી.

અંબાજી,સ્ત્રી. (સં.) આબુમાં જે અંબાદેવીનું ધામ છે તેની અધિષ્ઠાત્રી દેવી.

અંબાડાં, ન. બ. વ. એક જાતનાં ખાટાં ફળ.

અંબાડી, સ્ત્રી. હાથી ઉપર ...ા માટે બનાવેલી બેઠક; હોદ્દો. ...બાડીએ બેસી છાણાં વીણાય નહિ= ...ા સ્થાન ઉપર હોઇએ તેવું કાર્ય થાય.

અંબાડીઉં, ન. છાણનો ઢગલો; ...ડું.

અંબાડો, પુ ભીંડીની જાતનો છોડ અને તેનાં છોડાં; શણ.

અંબાર, પુ. ઢગ; ઢગલો.

અંબાલિકા, સ્ત્રી. (સં.) પાંડુ...ની માતા.

અંબાલિકેય, પુ. (સં.) પાંડુરાજા.

અંબાવવું, સ. ક્રિ. પ્રે. ખટાશ કરવું.

અંબાવું, અ. ક્રિ. ખટાશની ...ર થવી. (૨) ઢીલા પડી જવું.

અંબિકા, સ્ત્રી. (સં.) અંબામાતા; ...ી. (૨) ધૃતરાષ્ટ્ર રાજાની મા.

અંબિકેય, પુ. (સં.) ગણપતિ. ...) ધૃતરાષ્ટ્ર.

અંબુ, ન (સં.) જળ; પાણી.

અંબુજ, ન. (સં. अंबु+जा= ...નમવું; થવું.) કમળ. (૨) પાણીમાં ...ી વનસ્પતિ અને મચ્છ વગેરે. (૩) ચંદ્ર.

અંબુદ, પુ. (સં.अंबु+दा=આ...વું) પાણી આપનાર; વરસાદ; મેઘ.

અંબુધર, પુ. (સં. अंबु+धृ= ...રણ કરવું. ઉ.) જળને ધારણ કર...ર; મેઘ; વરસાદ.

અંબુધિ, (સં.) સમુદ્ર; સાગર.

અંબુનિધિ, પુ. (સં. अंबु + निधि=ભંડાર) જળનો ભંડાર; સમુદ્ર.

અંબુરુહ, ન. (સં.) કમળ; પાણીમાં ઉત્પન્ન થએલું હોય તે.

અંબુવાહ, પુ. (સં. अंबु+ वह्=વહેવું. અંબુને વહેનારો તે.) મેઘ; વરસાદ.

અંબેમાતકી જે, એ. દેવી-ભક્તોનો માતાના મંદિરમાં જ્યાં આવતાં થતો જયઘોષ.

અંબોડી, સ્ત્રી. નાનો અંબોડો.

અંબોડો, પુ. સ્ત્રીઓના માથાના વાળ ગૂંથીને વાળવામાં આવતી ગાંઠ; કેશ-પાશ; ચોટલો. અંબોડો વાળવો=વાળ હોળીને બાંધવા.

અંબોરડો પુ. અંબોડો; ચોટલો; વેણી. (કવિતામાં)

અંબોળવું, અ. ક્રિ. ખાટું બના-વવું. (૨) ઉમેરવું; વધારવું.

અંબોળીઉં, જુઓ અમોળાઉ.

અંભ, ન. (સં.) પાણી; જળ.

અંભોજ, ન. (સં.) ચંદ્ર; સારસપક્ષી. (૨) કમળ.

અંભોજિની, સ્ત્રી (સં.) કમલિની.

અંભોધર, પુ. (સં.) મેઘ; વરસાદ.

અંભોધિ, પુ. (સં.) સમુદ્ર.

અંભોનિધિ, પુ. (સં.) સમુદ્ર; સાગર; દરીઓ. [પાયલું

અંભોરુહ, ન. (સં.) કમળ;

અંભાં, અ. ગાય-વાછરડાંનું જે બોલવું તે.

અંશ, પુ. (સં.) ભાગ. (૨) કળા; અક્ષર; ભેગ (૩) આખા ગોળાનો ૩૬૦ મો ભાગ તે. (૪) અપૂર્ણાંકમા લીટી ઉપરનો આંક (૫) રાશિચક્રનો ૨૦ મો ભાગ. [ભાગીઓ.

અંશક, વિ૦ ભાગ પાડનાર;

અંશાવતાર, પુ. (સં.) જેમાં થોડો ઇશ્વરાંશ હોય એવો અવતાર.

અંશી, વિ. (સં.) અંશવાળું; (૨) ભાગીઉં.

અંશુ. ન. (સં.) કિરણ; કર.

અંશુમાન, પુ. (સં.) સૂર્ય; સૂરજ.

અંશુમાલી. પુ. (સં.) સૂર્ય; કિરણની માળાવાળો.

અંહુ, અ. દુઃખનો, ક્રોધનો, અને રીસનો હુંકાર.

આ

આ, પુ૦ (સં. आ) ગુજરાતી મૂળાક્ષરોમાંનો બીજો સ્વર. (૨) અલ્પતા, વિસ્તાર, પાસેપણું, મર્યાદા વગેરે દેખાડનારો ઉપસર્ગ. (૩) અર્થવાળા ધાતુઓની આગળ આવતાં 'આ' મૂળથી ઉલટો અર્થ બનાવે છેઃ-ગમ્=જવું. તેનું આગમ્=આવવું.

આ, સ૦ (સં. अयम् ઉ૦) અમુકને દેખાડનારો જે શબ્દ તે. નજીકનું તે; બીજું કોઇ પણ નહિ પરંતુ અમુક એ જ છે. (૨) (વિ૦) પાસેનું.

આઇ, સ્ત્રી૦ (સં. आर्या અને મ૦ आई=મા, બા.) માતા; જનની. (૨) દેવી. (૩) સ૦ આ. (પારસીએ 'આ' ને બદલે આઇ-આય બોલે છે. (૪) નામકરણ પ્રત્યયઃ-ધોક=ધોકાઇ.

આઇજી, સ્ત્રી૦ (સં. आर्या) સાસુ; બાઇજી. (વહુએ સાસુને માં વાપરવાનો માનભર્યો શબ્દ.)

આઇતવાર, પુ૦ (સં. आदित्य =રવિ+वार=દિવસ ઇ.) આદીતવાર રવિવાર. [વગર મહેનતે મળેલું

આઇતું, વિ. તૈયાર થએલું. (૨

આઇન, પુ૦ (ફા૦) કાયદો ધારો. (૨) આદર્શ; દર્પણ. (૩) સુંદર સુશોભિત.

આઇને અકબરી, સ્ત્રી૦ (ફા૦ આઇન-ઇ-અકબરી) અકબર બાદશાહના ધારા અને નિયમો વગેરેનો રાજનીતિને લગતો અબુલફજલે બનાવેલો ગ્ર

આઇસ, પુ૦ (અં૦) બરફ; હિમ; અતિશય ઠંડકથી અથવા કૃત્રિમ રીતે બંધાએલું પાણી.

આઇસક્રીમ, ન૦ (અં૦) બરફની ઠંડકથી દૂધનો જમાવેલો અથવ મેવાના રસનો એક ખાવાલાયક ઠંડો પદાર્થ

આઉ, (હાઉ), પુ૦ કરડે એવો

જ્વરો. જુઓ, 'અઉ'. (૨) વિશેષણ કરનારો પ્રત્યય.

આઉંસ, જુઓ ઔંસ.

આએપત, (અયપત), સ્ત્રી० (सं. आय=ઉત્પન્ન) પેદાશ; કમાઈ; આવક

આક, પુ० (सं. अर्क) આકડો.

આકએકલી, (આકકેડી), સ્ત્રી. એક જાતની રમત. ('એનતેન' ને મળતી.)

આકડી, સ્ત્રી० એકજાતનો છોડ. આકડા કરતાં એનો છોડ કંઈક નાજુક અને નાનો હોય છે. આકડી પરણાવવી=ત્રીજીવારનું લગ્ન કરનારાઓને પ્રથમ આકડીની સાથે લગ્ન કરાવવાનો હિંદુઓમાં રિવાજ છે. (એમ કહેવાય છે કે, ત્રીજી સ્ત્રીથી શ્રેય થતું નથી પરંતુ ચોથીથી શ્રેય થાય છે:-'ચોથી ચોક પૂરે'. તેથી ત્રીજું લગ્ન આકડી સાથેનું અને ચોથું પેલી ત્રીજીવારની કન્યા સાથેનું ગણાવાને આ લગ્નવિધિ કરાવવામાં આવેછે)

આકડીઉં, ન० આકડાનું રૂ; તુર. (૨) આકડાનું દૂધ એકઠું કરવાનું શીંગડું. (૩) વિ० આકડાનું; આકડાને લગતું.

આકડો, પુ० (सं. अर्क) એક જાતનો મોટાં પહોળાં પાનનો છોડવો. (એના પાન, ડાળી ને ફૂલ તોડતાં દૂધ નીકળે છે. તેને હંબગોળ ફળ થાય છે અને તે ફાટતાં તેમાંથી બીની સાથે વળગેલું ઘણુંજ સુંવાળું રૂ હવામાં ઊડે છે. એને તુર કહેવામાં આવે છે) આકડા વાવવા=કેડકાણું વેર કરવું. આકડાના તુરની માફક ઊડી જવું=કયા લેખામાં નહિ ગણાતાં નાશ પામવું.

આકર, પુ० (सं.) ખાડો; ખાણ. (૨) જથ્થો; સમુદાય; સમૂહ.

આકરેજ, ન० (सं.) ખનિજ.

આકરણ,ન. (सं.) ધારા પાડીને બોલાવવું તે.

આકરૂં, વિ. ગરમ સ્વભાવનું; આકળું. (૨) ઉતાવળું; અધીરૂં. (૩) મોંઘું. (૪) બરડ; તીવ્ર. (૫) વધારે તપેલું. આકરે પડવું=ભારે પડવું.

આકર્ણ, અ० કાન સુધી.

આકર્ષ, પુ. ખેંચ; તાણ; આકર્ષણ (૨) જુગટું; જુગાર. (૩) ધનુષ્યનો અભ્યાસ કરવો તે. (૪) કસોટી.

આકર્ષક, વિ. (सं.) ખેંચાણકારક. (૨) મોહક; લોભાવે તેવું.

આકર્ષણ, ન. (सं. आ+कर्ष= ખેંચવું-સંકોચવું. ઉ.) ખેંચાણ. (૨) સંકોચ. (૩) ખેંચવાની શક્તિ. (૪) મોહક ગુણ; વશીકરણ. (૫) દરેક વસ્તુમાં ખેંચવાનો તથા ખેંચાવાનો ધર્મ રહેલો છે તે. (આના પાંચ ભેદ છે: ૧ ગુરુત્વાકર્ષણ, ૨ સ્નેહાકર્ષણ, ૩ રસાયનાકર્ષણ, ૪ લોહચુંબકાકર્ષણ, અને વિદ્યુતાકર્ષણ).

આકર્ષણશક્તિ, સ્ત્રી. (सं.) ખેંચવાની શક્તિ; કોઇપણવસ્તુને પોતાની પાસે ખેંચી લેવાનું બળ

આકર્ષણી,સ્ત્રી. (सं.) અંકોડી; આંકડીવાળી લાકડી.

આકર્ષવું, સ. ક્રિ. ખેંચવું.(૨) લલચાવવું; મોહ ઉપજાવવો. [લલચાવું.

આકર્ષાવું, સ. ક્રિ. ખેંચાવું;

આકર્ષિત, વિ. (સં.) ખેંચેલું. (૨) સંકોચાએલું (૩) લલચાએલું; મોહ પામેલું.

આકલન, ન. (સં. आ+कल् ગણવું, જાણવું) ઇચ્છા કરવી. (૨) જાણવું; કળી જવું.

આકલનશક્તિ, સ્ત્રી૦ (સં.) કોઇ પણ વસ્તુને બાંધવાની શક્તિ; સંઘટ્ટન શક્તિ.

આકલિત, વિ. (સં. નહિ કલિત તે અકલિત અને તેથી ઊલટું તે.)જાણેલું; કળવામાં આવેલું. (૨) ફેંદાએલું. (૩) અંદર આવી ગએલું.

આકલ્પ, અ. એક કલ્પ સુધી. (ચાર યુગ મળીને એક કલ્પ થાય છે.)

આકષ, પુ. (સં.) કસોટી;નિકષ.

આકસબાકસ, ન. આ કે બસે તે; કાચું કોરૂં.

આકસ્મિક, વિ૦ (સં.) અચાનક; એકાએક. (૨) ઓચીંતું; અણધાર્યું.

આકળવિકળ,વિ. (સં. आकुल व्याकुल ઉ૦) આકળું; ગુસ્સાથી તપી ગએલું (૨) બાવરું; ગભરાએલું. (૩) તલપાપડ થઇ રહેલું.

આકળાશ, સ્ત્રી. આકળાપણું. (૧) ગભરાટ. (૩) અંધીરાઇ.

આકળું, વિ. ગરમ સ્વભાવનું; ગુસ્સે થઇ જાય એવું. (૨) અધીરૂં; ઉતાવળું. (૩) ગભરાએલું. [(૨) સંપૂર્ણ.

આકંઠ, વિ. (સં.) ગળા સુધી.

આકંપિત, (આકમ્પિત), વિ (સં.) કંપેલું; ધ્રુજેલું.

આકડોડી, (આકદેડી), સ્ત્રી. આકડાનું આકોલીઉં કે ફળું.

આકાર, પુ. (સં. आ+कृ=કરવું ઉ૦) અમુક અમુક મર્યાદાથી બનેલું સ્વરૂપ; આકૃતિ. (૨) વર્ણાદિ આકૃતિ (ભૂમિતિમાં); રૈખાસ્વરૂપ.(૩) શુમાર.(૪)લક્ષણ; નિશાની. (૫) જમાબંધીનો દર.

આકારણી, સ્ત્રી. (સં.) વસ્તુની કિંમત આંકવી તે; આંકણી; મોજણી જમાબંધી. (૨) આંક પાડવાનું વતરણું.

આકારવું, સ. ક્રિ.(સં. आ+कृ= કરવું ઉ.) દર ઠરાવવો; આંક બાંધવો. (૨) નિશાની કરવી. (૩) નામે લખવું.

આકાશ, ન. (સં. आ+काश्= પ્રકાશવું ઉ.) આભ; વ્યોમ (૨)પોલાણ; ખાલી જગા. આકાશ ચડી આવવું=કપરા ઉપર દુ:ખ પડવાં. આકાશ પાતાળ એક કરવાં=અત્યંત શ્રમ લેવો. આકાશપાતાળ એક થઇ જવાં=ગજબ ગુજરવો. આકાશ હેઠું આવવું=અશક્ય કાર્ય સિદ્ધ થવું. આકાશનાં તારા માગવા= અશક્ય વસ્તુ માગવી. આકાશ કુસુમ= મિથ્યા વાત. આકાશમાં અડવું=બહુ ઉંચું

થવું. આકાશ સાથે વાતો કરવી=બહુ ઉચું થવું. (૨) મોટી મોટી આશાઓ રાખવી. આકાશમાં ઉડવું=ફુલાવું. આકાશમાં ચડાવવું=વખાણીને ફુલાવવું. આકાશમાં ચંદરવો બાંધવો=મોટી કીર્તિ મેળવવી.

આકાશકક્ષા, સ્ત્રી. (સં.) આકાશચક્ર; ક્ષિતિજ ઉપર દેખાતી ગોળાકૃતિ.

આકાશગમન, ન. (સં.) આકાશમાં જવું તે. (૨) આકાશમાં ઊડવું-ફરવું તે.

આકાશગંગા, સ્ત્રી. (સં.) રાત્રે આકાશમાં ઝીણી ઝીણી અનેક ચાંદરણીઓથી ભરપૂર જે લાંબો અને ચળકતો નદી જેવો પટ દેખાય છે તે; સ્વર્ગસરિતા.

આકાશગામી, વિ (સં. ગમ્=જવું. આકાશમાં જવાને શક્તિમાન હોયતેવું.

આકાશચકલી, સ્ત્રી. બહુ ઉંચે ચડવાથી નાની ચકલી જેવો લાગતો ખેલાડી. (૨) બહુજ ઉંચા થાંભલા ઉપર ચડવાની એક રમત. (૩) ચકલી જેવી લાગતી ઊંચે ઉડતી કોઇ વસ્તુ.

આકાશદીપ, (દીવો), પુ. (સં.) આકાશમાં ઉંચાઇએ લટકાવેલો દીવો.

આકાશપંથ, પુ (સં.) ગગનમાર્ગ.

આકાશભાષણ, ન. (સં.) ઈશ્વરને ઉદ્દેશીને ઉંચુ જોઇ જે ભાષણ કરવામાં આવે તે. [ગગનમંડળ.

આકાશમંડળ, ન. (સં.)

આકાશમાર્ગ, પુ. (સં.) સ્વર્ગમાં જવાનો માર્ગ.

આકાશમુનિ, પુ. ઊંટ. (૨) ઉચું ને ઉંચું મુખ રાખી તપ તપનાર

આકાશયાન, ન. (સં.) વિમાન: આકાશમાં અદ્ધર ચાલી શકે એવું વાહન.

આકાશવલ્લી, સ્ત્રી (સં.) અમરવેલ. (ઝાડ ઉપર પીળા રંગનાઓ-વાળી પાન વગરની એક વેલ થાય છે તે.)

આકાશવાણી, સ્ત્રી. (સં.) આકાશમાંથી જે વાણી સંભળાય તે; દેવવાણી

આકાશવાસી, વિ. (સં.+આકાશ+વસ્=રહેવું ઉ૦ વાસિન્) આકાશમાં રહેનાર; દેવલોક.

આકાશવૃત્તિ, સ્ત્રી. (સં.) દૈવવૃત્તિ, જેનો આકાશ ઉપર આધાર છે એવી વૃત્તિ (૨) નિયમિત કે ચોક્કસ આવક ન હોય તે. (૩) વિ. વરસાદના પાણી ઉપર જેના જીવનનો આધાર હોય એવું (૪) ઈશ્વર જે કંઇ મેળવી આપે તેના આધાર ઉપર આજીવિકા ચલાવનાર.

આકાશવેલ, સ્ત્રી. અમરવેલ.

આકાશસ્થ, વિ. (સં.) આકાશમાં રહેલું.

આકાશસ્ફટિક, પુ. (સં.) કરા.

આકાશી, વિ. (સં.) આકાશનું. (૨) આકાશમાં રહેનાર.

આકાશીઆ, વિ. ધઉંની એક જાત. (૨) પાણી પાયા વગરનું થએલું અન્ન

આકાશીઉ, વિ. આકાશ ઉપર આધાર રાખનારું; વરસાદ ઉપર જેના પાકનો આધાર હોય એવું.

આકાંક્ષા, (આકાંક્ષા), સ્ત્રી. (સં. आ+काङ्क्ष्=ઇચ્છવું) ઇચ્છા; મરજી. (૨) આશા; ઉમેદ

આકાંક્ષિત, વિ. (સં.) ઇચ્છિત; જેની આકાંક્ષા હોય તે.

આકીન, ન. (આ. યકીન્ ઉ.) વિશ્વાસ; ભરોસો; આસ્થા; ભાવ.

આકીનદાર, વિ. (આ० ફા० દાર=વાળું) આકીનવાળું; વિશ્વાસુ. (૨) આસ્થાવાન; ભાવિક [બ્યાજ; ભરેલું.

આકીર્ણ, વિ. (સં.) સંકુલ. (૨)

આકુલ, ન. (સં. आकुल=અભિપ્રાય) અભિપ્રાય.(૨) ખબર. (૩)વિ. વ્યગ્ર; અતિશય જડું (માણસ).

આકુતી, સ્ત્રી. (આ० યાકુત= માણેક ઉ.) જેમાં યાકુત-માણેકનો ઉપયોગ કરાએલો હોય એવી બળ આપનારી વસ્તુ.

આકુળ, વિ. (સં. आकुल ઉ.) ૧.ભરાએલું. (૨) આતુર; ઉત્સુક. (૩) પીડિત. [ગભરાએલું.

આકુળવ્યાકુળ, વિ. (સં.) ખુબ

આકુંચન, ન. (સં.) સંકડાઇ જવું તે; સંકોચ.

આકુંઠિત, વિ. (સં.) જેનું ગળું બંધ થઈ ગએલું છે એવું; વાદવિવાદમાં હારી ગએલું. (૨) મૌન; લજ્જિત. (૩) થાકી ગએલું; પાર વગરનું.

આકૃતિ, સ્ત્રી. (સં. आ+कृ=કરવું ઉ.) આકાર; ઘાટ. (૨) મૂર્તિ; ચેરો. (૩)અમુક જાતનો રેખાકાર. (ભૂમિતિમાં)

આકૃષ્ટ, વિ. (સં.) ખેંચેલું.

આકેબત, સ્ત્રી. (આ०) અંત; છેડો. (૨) ભાવિ. [વેરો; ધારો; નિયમ.

આકટ, (એકટ), પુ. (અં०) કા-

આકટિંગ, વિ.(અં. એક્ટિંગ) થોડો વખત કોઇને ઠેકાણે કામ કરનાર; થોડી મુદત માટે; કામચલાઉ.

આક્રમ, પુ. (સં.) પરાક્રમ.(૨) ચડવું. (૩) પગથું. (૪) આમદ. (૫) વ્યાપ્તિ.(૬) ધોરણસર ચાલવાનો માર્ગ.

આક્રમણ,ન.(સં.)ચડાઈ,સવારી; ઉપર થઈ જવું તે. (૨) પરાક્રમ.

આક્રંદ, ન. (સં. आ+क्रन्द= રોવું ઉ.) વિલાપ; રોવું તે. (૨) ઘણા જોરથી બૂમ પાડીને રડવું તે; કકળાણ.

આક્રાંત, વિ. (સં.) આક્રમણ કરાએલું. (૨) ઘેરેલું. (૩) વશ કરાએલું.

આક્રોશ પુ. (સં.) આક્ષેપ; શાપ. (૨) નિંદા; ગાળ. (૩) ઠપકો.

આક્ષિપ્ત, વિ (સં. आ+क्षिप्= નાખવું ઉ૦) નાખેલું; ફેંકેલું; આરોપણ કરેલું.

આક્ષેપ, પુ. (સં.) મચ્યા રહેવું તે; અભ્યાસ. (૨) ખેંચવું તે. (૩)વાંધો બતાવી હુમલો કરવો તે.

આક્ષેપક, પુ. (સં.) આક્ષેપ કરનાર. (૨) મશ્કરી કરનાર; હુમલો કરનાર; અપવાદ દેનાર.

આક્સિજન, પુ. (ઇં. ઓક્સિજન) પ્રાણવાયુ; જેનાવડે પ્રાણીઓ જીવે છે તે હવા.

આખડવું, અ.ક્રિ. ઠોકર ખાવી; ઠેસ વાગવી; પડી જવું. (૨) ઠોકરો ખાતા હીંડવું. (૩) અથડાઈ પડવું. (૪) ફર્યા કરવું (૫) ભમવું; ભટકવું.

આખડી, સ્ત્રી. માનતા; બાધા.

આખડીઉં, ન. ઠોકર ખાઇને પડી જવું તે.

આખડીપડવું, અ. ક્રિ. ઠોકર ખાઇને પડવું.(૨) ધંધામાં ફુરસદ ન પામી પાછા પડવું. (૩) લડી પડવું.

આખર, સ્ત્રી. (આ. આખિર=અંત) છેડો; સમાપ્તિ. (૨) મરણસમય. (૩) અ. છેલ્લે; છેવટે.

આખરમોસમ, સ્ત્રી. મોસમનો પાછલો ભાગ. (૨) આખર સાલ. (૩) જીંદગીનો છેવટનો ભાગ.

આખરવું, સ. ક્રિ. મેળવવું.

આખરસાલ, સ્ત્રી. સાલની અ-ખર. (૨) મરણનો વખત.

આખરે, અ. અંતે; છેવટે.(૨) નહિ ચાલે; જરૂર પડ્યે; નિરૂપાયે.

આખલીઉં, ન. નાનો આખલો; નાનો બળદ.

આખલો, પુ. (સં. અ=નહિ+ક્ષત=કપાએલું ઉ.) સાંઢ; ગોધો; જેને ખસી ન કર્યો હોય એવો વાછરડો-બળદ.

આખવું, સ. ક્રિ. (આખ્યાન કરવું ઉ.) કહેવું. [વાની જગા.

આખળી, સ્ત્રી. પત્થર ઘડ-

આખળીઓ, પુ. આડણી; જેની ઉપર રોટલી વણવામાં આવે છે તે.

આખા, પુ. નહિ ભાગેલા દાણા. (૨) માથેથી દાણા ઉતારવા તે.

આખાખાઉ, ત્રિ. લોભીઓ; એકદમ ઘણું ખાવાની લાલચ રાખનાર. (૨) આળસુ.

આખાખાયો,ઉપલો શબ્દ જુઓ.

આખાડ, પુ (સં. આષાઢ) જુઓ અસાડ. [ધુતારો.

આખાડભૂતિ, પુ. ધર્મઢોંગી;

આખાડો, પુ. મોટો ખાડો.(૨) અખાડો. (૩) વિ. અસાડ મહિનાનો.

આખીઉ, ન. ચામડાની પખાલનું ઉપલું મોઢું.

આખું,વિ.(સં. અક્ષત ઉપરથી) તોડેલું નહિ એવું; સળંગ; સઘળુ; પૂર્ણ; પુર. આખા હાડકાનું=આળસુ. આખી અણીએ=વગર હરકતે. આખો દહાડો નાગો ફરે ને નાહતી વેળાએ પડદો ધરે= અગત્યની બાબતને લેખવે નહિ અને નજીવી બાબત ઉપર બહુ ધ્યાન આપે. આખો, ચાલ્યો, ખાલો=એકદમ, પુરેપુરી. ઇચ્છા કરવી. આખું કોળું શાકમાં ન

જાય=ખુદની બાબત ભૂલાય ખબરમાં જાય નહિ. આખી રાત દળી દળીને કુલડીમાં વાળ્યું=ડુંગર ખોદી ઉંદર કાઢવા જેવું કર્યું. આખી રાત રોય ત્યારે એક રોતી ખોઈ=નકામો મોટો આડંબર કર્યો.

આખું, પુ. ઉંદર.

આખુંકણી, સ્ત્રી. ઉંદરીઉં.

આખુંજી, પુ. (ફા. આખુન્=મહેતાજી) મહેતાજી; ઉસ્તાદ; શિખવનાર. (૨) કામ કરવું નહિ અને ખાવાને તૈયાર એવો જે માણસ તે.

આખુંપાખું, વિ. આખું હોય તેવું; અધકચરું. [નહિ સંગાથેલું.

આખુંભાંગ્યું, વિ. અંધકચરું;

આખેટ, પુ. (સં.) શિકાર.

આખેટક, પુ. (સં.) શિકારી. (૨) પારધી. (૩) કુતરો.

આખેપ, પુ. મહાવરો; ટેવ.

આખેર, સ્ત્રી. આખર. (૨) અ. છેવટે; અંતે. [ફરીને.

આખોઘડી, વિ. વારંવાર; ફરી

આખ્યા, સ્ત્રી. (સં.) પ્રસિદ્ધિ; ખ્યાતિ. (૨) ગુણકર્મ ઉપરથી પડેલું નામ; અટક. (૩) લોકવાયકા; અફવા.

આખ્યાત, વિ. (સં.) કહેલું.

આખ્યાન, ન. (સં.आ+ख्या=કહેવું. ઉ.)કથા; વખાણ; વર્ણન; હેવાલ.

આખ્યાયક, પુ. (સં.)કહેનાર. (૨) દૂત. (૩) વ્યાસ; આખ્યાન કરનાર.

આખ્યાયિકા, સ્ત્રી. (સં.)કથા; વાર્તા (૨) કવિતાનો એક રાગ. (૩) વંશાવળીવર્ણન.

આગ, સ્ત્રી. (સં. अग्नि ઉ.) અગ્નિ. (૨) લાય (૩) ગરમી. (૪)બળતરા. (૫) આવેશ. (૬) ક્રોધ; દ્વેષ. (૭) ભાવ. (૮) રોશની. આગ ઊઠવી=આગ ફાટી નીકળવી. (૨) કાળ્યા જેરી બળતરા થવી. (૩) રીસ ચડવી. (૪) પાણી ફરવું; વ્યર્થ જવું. આગ ફાકવી=ક્રોધ કરવો. (૨) દ્વેષથી બળી જવું. આગ બળવી=બળતરા થવી. (૨) દેવતા સળગવો. આગ મૂકવી=અગ્નિસંસ્કાર કરવો. (૨) નિરપેક્ષતા બતાવવી. (૩) વિકારી કાઢવું. આગ લગાડવી=બાળી મૂકવું. (૨) કજીઓ કરાવવો. આંગ લાગવી=લાય થવી. (૨) અદેખાઈ આવવી. (૩) રીસ ચડવી. (૪) અણીની વેળા આવવી. (૫) એકદમ ભાવનું ચડી જવું, કિંવા ઉતરી જવું. આગ વરસવી=સખત તડકો પડવો. (૨) ક્રોધથી આંખો લાલઘૂમ થઈ જવી. (૩) અદેખાઈ આવવી. કહે૦ આગ લાગે ત્યારે કુવો ખોદાવવો=વખત વીતી જવા પછી કાર્ય કરવું.

આગ, પુ. (સં. आगमन ઉ.) આવવું તે. (૨)આવવા જવાનો વહેવાર.

આગપ, અ. આગળ; પાસે.

આગગાડી, સ્ત્રી. આગથી પાણીની વરાળ થઈ તેને જોરે ચાલતી ગાડી; રેલગાડી; અગ્નિરથ.

આગત, વિ. (સં. आ+गम्=જવું. ઉ) આવેલું (૨) મેળવેલું. (૩) જાણેલું.

આગતસ્વાગત, ન. (સં.) ઘેર આવતા પરોણાને આવકાર આપવો અને તેની સારી રીતે બરદાસ કરવી તે; પરોણાચાકરી

આગતાસ્વાગતા, સ્ત્રી. (સં.) પરોણાચાકરી; અતિથિસત્કાર; સરભરા.

આગદાન, ન. (આગ+फा. दान) દેવતાનું વાસણ; આગીઠું. (૨) (સં. दान=પુણ્ય ઉ.) પુણ્યાર્થે અગ્નિસંસ્કાર કરવો તે.

આગબોટ, સ્ત્રી. (આગ=અગ્નિ+અં. બોટ=હોડી.) વરાળને જોરે પાણીમાં ચાલનાર વહાણ. (સ્ટીમર.)

આગમ, પુ. (સં.) શાસ્ત્ર. (૨) સામવેદ. (૩) સ્મૃતિઓ. (૪) મંત્રશાસ્ત્ર. (૫) આરંભ. (૬) આવવું તે (૭) પુરાવામાં મુકાય એવો લેખ.

આગમચ-જ, અ. આગળથી; પહેલેથી; અગાઉથી.

આગમણ, સ્ત્રી. ચૂલાનો આગલો ભાગ. (૨) શક્તિ; તાકાત.

આગમન, ન. (સં.) આવવું તે. (ગમનથી ઉલટું.)

આગમનિગમ, ન. (સં.) શાસ્ત્રો; [વેદ.

આગમનિર્ગમ, પુ. (સં.) આરંભ અને અંત; કાર્ય અને કારણ. (૨) આવવું અને જવું તે

આગમરહિત, વિ. લેખવિનાનું. (૨) જેને શાસ્ત્ર નથી એવું.

આગમવું, અ. ક્રિ. મરણીઆ થવું; મોટું સાહસ ખેડવું; આદરવું.

આગમાપાયી, વિ. (સં.) આવે ને જાય એવું; ઉત્પન્ન થાય ને નાશ પામે એવું.

આગમાળું, ન. દાળ અને ભાત.

આગમું, જુઓ આગવું.

આગરણ, સ્ત્રી. કોડ; લુહારની ચૂલ. (૨) ખલાસણ. (ખલાસી કોમની સ્ત્રી.)

આગરવું, સ. ક્રિ. સમાન અંતરે દોરીઓ પાથરવી; ચારના ભારાના બંધ બાંધવા.

આગરૂં, ન. મુખમાંથી દુર્ગંધ નીકળ્યા કરવી તે. (૨) આડીના જેવું લાકડું

આગરો, પુ. તંગીનો વખત.

આગલું, વિ. (સં. अग्रतः ઉ.) પહેલાંનું (૨) મુખ્ય; બહાર પડતું

આગવું, વિ. (સં. अग्र ઉ.) જેમાં બીજાનો ભાગલાગ ન હોય એવું; પોતાનું; ખાસ.

આગવો, પુ. (સં. अग्रतः ઉ. प्रा० अग्गऊ ઉ. આગેવાન નેતા. (૨) માર્ગ બતાવનારો.

આગસ્ટ, પુ. (અં.) ખ્રિસ્તી વર્ષનો આઠમો મહીનો. (તેના દિ. ૩૧ હોય છે.)

આગળ, અ. ગએલા વખતમાં; અગાઉ. (૨) પહેલેથી. (૩) પાસે; કને. (૪) સામે. (૫) પ્રથમ; બહાર; મુખી તરીકે. આગળ દોડવું=સાહસ કરવું. આગળ થવું =મૂકીને જવું. આગળ આવવું=પ્રસિદ્ધ થવું.

આગળપાછળ, અ. આગળ અને પછવાડે; બધી બાજુએ; આસપાસ. (૨) ગયા અને આવતા કાળ પ્રમાણે. (૩) લાગતુંવળગતું હોય તે પ્રમાણે.

આગળી, સ્ત્રી. બારણું ઉઘાડવાની ઉલાળી. (૨) મલમ ચોપડેલી પટ્ટી.

આગળીઓ, પુ. ઉલાળો; આગળો.

આગળું, વિ. ચડિઆતું; શ્રેષ્ઠ.

આગળો, પુ. આગળીઓ; ઉલાળો.

આગંતુક, વિ (સં. આ+ગમ્ ઉ.) આવી ચડેલું; આવવું જવું હોય એવું (૨) ના. આવી ચડેલું માણસ; અતિથિ.

આગા, પુ. (फा. આગા=ગૃહસ્થ) ગૃહસ્થ; શેઠ. [ધર્મ ગુરૂ.

આગાખાન, પુ. ખોજાઓના

આગાખાની, સ્ત્રી. આગાખાનનો ધર્મ માનનાર. (૨) જામદાની. (૩) એક જાતનું ફુલેવર મુલાયમ ઝીણું સુતરાઉ કપડું. [આવવાનું હોય તે.

આગામિક, વિ. જે (માણસ)

આગામી, વિ. (સં.) હવે પછી આવનારૂં. (૨) ભવિષ્યમાં આવનાર.

આગાર, પુ. (સં.) મહેલ; મકાન. (૨) રહેવાની જગા. (૩) છૂટ; મોકળાપણું.

આગાહી, સ્ત્રી. (फा.) ભવિષ્યવાણી. (૨) ધારણા.

આગીઆખડક, પુ. બળતા પહાડ; જ્વાળામુખી પર્વતો.

આગીઉં, ન. આગ રાખવાનું વાસણ; આગદાન. (૨) વિ. ગરમ મિજાજનું; આકરૂં.

આગીઓ, પુ ખદ્યોત; ચોમાસાના દિવસોમાં થતો ઊડતો કીડો. (૨) જેનો સ્પર્શ થતાં આગ બળે એવો છોડ (૩) જેનાથી આગ પ્રકટે એવો એક વીર-વૈતાલ. (૪) એક જાતની બહુજ ધોળી જાર. (૫) જારને થતો એક જાતનો રોગ.

આગીદુગી, સ્ત્રી. (મ.) ખોડખાંપણ; ભૂલચૂક.

આગુવો, પુ. આગેવાન; અગ્રેસર. (૨) રસ્તો દેખાડનાર; ભોમીઓ.

આગે, અ. અગાઉ; અસલના વખતમાં. (૨) પાસે. (૩) પહેલાં તો.

આગેતરૂં, વિ. પહેલાં વાવેલું; આગતર; આગળનું.

આગેવાન, વિ. આગળ પડનારં; અગ્રેસર; (૨) સરદાર; નેતા. [તે.

આગેવાની, સ્ત્રી. આગળ પડવું

આગોતર, વિ. (સં. अग्रतर ઉ.) પહેલાંનું; શરૂઆતનું.

આગોપીછા, પુ. અંગરખાનો આગલો તથા પાછલો ભાગ. [સંબંધી.

આગ્નેય, વિ. (સં.) અગ્નિકોણ

આગ્નેયાસ્ત્ર, ન. (સં.) અગ્નિ વડે જેનો ઉપયોગ થાય છે એવાં હથિઆર; દારૂગોળો.

આગ્રહ, પુ. (સં.) મનમાં આવ્યું તે કરવુંજ એવી વૃત્તિ; હઠ. (૨) અતિશય કાલાવાલા કરવા તે. (૩) અરજ; સ્વતા. (૪) કૃપા.

આગ્રહી, વિ. આગ્રહવાળું; આગ્રહ કરનારૂં. (૨) મમતી; અડીઅલ.

આઘડું, વિ. આઘું; દૂર; છેટે. (૨) અ. ભલે–છોને. (ઉપેક્ષા બતાવવાં વપરાય છે.)

આઘાત, પુ. (સં. आ+हन्= હણવું. ઉ.) શબ્દ થાય એમ અફળાવું તે; ફટકો; ઝપાટો. (૨) અથડાટ. (૩) વધ. (૪) પ્રહાર; ઝટકો.

આઘુડો, પુ. છોકરાઓની એક જાતની રમત.

આઘું, વિ. (સં. अ+ग्राह्य=લેવાય તેવું ઉ.) ન લેવાય એવું; છેટે હોય તેવું. આઘું ઓઢવું=લાજ કાઢવી. આઘું કરવું =વાસવું; તજી દેવું. આઘા જઈને પાછા પડવું=બહુ મહેનત કરીને થાકી જવું. આઘુંપાછું કરવું=સંતાડવું; છુપાવવું. (૨) ચાડીચુગલી કરવી. આઘુંપાછું જોવું= ચારે તરફનો વિચાર કરીને વર્તવું. આઘું રહેવું=સંબંધ નહિ રાખવો. આઘું બેસવું=સ્ત્રીએ રજસ્વલા થવું. (૨) ધંધામાંથી નીકળી જવું. [ભમવું; ઘૂમવું.

આઘૂર્ણ, વિ. (સં.) ફરતું;

આઘૂર્ણમાન, વિ. (સં.) ચકરચક્કર ફરતું; હાલતું; ભમાવી નાખેલું.

આઘે, અ. દૂર; છેટે; વેગળે.

આઘેરૂં, વિ. આઘું; દૂરનું.

આચકવું, સ. ક્રિ. (સં. आ+कृष=ખેંચવું ઉ.) આંચકો મારીને લઈ લેવું; ખેંચવું. (૨) ચાવી લેવું.

આચકી, સ્ત્રી. તાણી આણવી તે; તાણ; ખેંચ; વાઈ આવવી તે. (૨) હલકો–ધીમો ધક્કો.

આચકીલેવું, સ. ક્રિ. બળથી પડાવી લેવું; ધક્કો મારીને લઈ લેવું; ઝુંટવી લેવું.

આચકો, પુ. કોઈ જાતના બળનો ધક્કો લાગવાથી પડવા જેવું થવું તે; ધક્કો; હડસેલો. (૨) પાછા પડવું તે.(૩) ખોટ; નુકસાન. (૪) ધ્રાસકો. (૫) હેલો; ઝોક. આચકો ખાવો=ખમચાવું; અટકવું.

આચમન, ન. (સં. आ+चम्= પીવું. ઉ.) જમણી હથેળીમાં થોડું પાણી લઈ પીજવું તે. આચમન મૂકવું=નિયમ કરવો. (૨) દાનમાં આપી દેવું. (૩) તજી દેવું. [લેવાય એવી ચમચી.

આચમની, સ્ત્રી. થોડું પાણી

આચરકુચર, (આચલકુચલ),

વિ. પરચુરણ ખાવાનું–સરસામાન વગેરે; કાચુ કોરૂં.

આચરણ, ન. (सं. आ+चर्=જવું ઉ.) વર્તણુક; ચાલ; રીતભાત. (૨) ચરિત્ર; લક્ષણ. (૩) વ્યવહાર; રીત

આચરવુ, સ. ક્રિ. (सं. आ+चर्=જવું ઉ.) વર્તવું; પાળવું; નિયમિત રીતે અમુક કર્મ કર્યે જવું.

આચાર, પુ. (सं.) રીતભાત.

આચારજ, પુ. (सं. आचार्य) આચાર્ય; મુખ્ય શિક્ષાગુરૂ (૨) બ્રાહ્મણની એક નાત

આચારજી, પુ. (सं.) માનવતો આચાર્ય; વડો ધર્મોપદેશક; વડો શિક્ષક.

આચારભ્રષ્ટ, વિ. (सं. भ्रंश्=પડવું ઉ. भ्रष्ट=પાડેલુ) આચારથી ભ્રષ્ટ થએલું; શિષ્ટ સંપ્રદાયની વિરુદ્ધ વર્તનારૂં; પતિત થએલું.

આચારવિચાર, પુ. (सं. आ+चर् અને वि+चर=ચાલવું. ઉ.) શરીરથી ક્રિયા કરવી તે આચાર અને મનથી વર્તન કરવું તે વિચાર; શાસ્ત્ર પ્રમાણે વર્તવું તે; રીતભાત; વિવેક; ખાઇ–પરપરા.

આચારી, (सं. आचार+ई=વાળું] આચાર પાળનારૂં.

આચાર્ય, પુ. (सं. आ+चर् ઉ.) ધર્મ–સંપ્રદાય પ્રવર્તક; અમુક મત ચલાવનાર. (૨) વેદ–ધર્મશાસ્ત્ર વગેરે ભણાવનાર. (૩) શિક્ષક. (૪) કર્મ કરાવનાર. (૫) વિદ્વાન; બોધ કરનાર.

આચ્છાદન, ન. (सं. आ+छद्=ઢાંકવું) ઢાંકણ; ચ દરવો; છાપરૂં; ચાદર, વસ્ત્ર વગેરે. (૨) સંતાડવું તે.

આચ્છાદિત, વિ. (सं.) ઢંકાએલું.

આછ, સ્ત્રી. છાશનું પાણી. (૨) ખોટ.

આછકલાઈ, સ્ત્રી. (છાકવું=છકલાઇ જવું) મોટાઈ બતાવવી તે; છકલાઇ જવું તે; હલકાઇ; અવિવેક.

આછુંબદામી, વિ. ખુલ્લું બદામી.

આછુંભુરૂં, વિ. સહેજ ભુરૂં.

આછેરૂં, વિ. આછું. * [એનું.

આછોતરૂં, વિ. ઘણુંજ ઓછું હોય

આજ, અ. (सं. अद्य ઉ. प्रा. अज्ज=આજ) જે દિવસને વિષે બોલવા કે લખવામા આવતું હોય તેજ દિવસ. આજકાલ=થોડા વખતમાં. આજકાલ કરવી=વાયદા કરવા; ઉડાવવું. આજની ઘડી=આ પ્રસંગ. આજની ઘડી કાલનો દહાડો=ગયું તે ગયુ, આવવાનુંજ નહિ.

આજકાલ, અ. હમણાં. (૨) થોડાજ વખતમાં. આજકાલનો જોગી ને ઘુંટણ સામી જટા=વરતુ નાની અને ડોળદમામ બહુ.

આજકાલનું, વિ. થોડાજ વખત ઉપરનું; નવુંજ થએલું; હમણાંનું; અર્વાચીન. (૨) નાનું. (૩) અણસમજુ.

આજન્મ, અ. (सं. आ=આરંભથી+जन्=જનમવું ઉપરથી जन्म) જન્મથી માંડીને મરણ પર્યંત.

આજન્માંત, અ. જન્મથી માંડીને મરણ સુધી; આખા જીવનપર્યંત.

આજપછી, અ. હવે પછી.

આજપર્યંત, અ. આજ લગી.

આજમ, વિ. (अ. આઝમ) માનવંતું; મોટું.

આજલગી, અ. આજ સુધી.

આજસુધી, અ. આજલગી.

આજાદ, વિ. (फा. आज़ाद्) છુટું; બંધનરહિત. [નુબાહુ.

આજાનબાહુ, જુઓ આજા-

આજાનુ, વિ. ઢીંચણ સુધીનું.

આજાનુબાહુ, વિ. (सं. आ+जानु=ઢીંચણ) જેના હાથ ઢીંચણ અડે એટલા લાંબા હોય તે (હિંદુ નજરે ભાગ્યશાળી મનાય છે.) (૨) યુધિષ્ઠિર.

આજાર, પુ.(फा आज़ार=રોગ) રોગ; વિકાર. (૨) ઉપદ્રવ.

આજારી, વિ. (फा.)માંદું.(૨) અનુરાગપીડિત. (૩) દુઃખી.

આજીજી, સ્ત્રી. (अ.) आजिज़् =નિરાધાર) કાલાવાલા; કાકલુદી; વિનંતિ.

આજીવિકા, સ્ત્રી. (सं.) ભરણ પોષણ થાય એવી વૃત્તિ; ગુજરાન.

આજુકું, વિ. આજનું. [ચોમેર.

આજુબાજુ, અ. આસપાસ;

આજુબાજુએ, અ. ચારે તરફ; આસપાસ; સઘળે. (૨) કોરે; છેટે. આજુબાજુએ જોઈને કામ કરવું=બધી તરફની સ્થિતિનો વિચાર કરીને વર્તવું.

આજે, અ. (सं. अद्य ઉ.) આજ; ચાલતે સમયે; હમણાં.

આજો, પુ (सं. आर्य ઉ.) માનો બાપ; દાદો. [ઔષધિ-દવા.

આજોકાજો, પુ. એક જાતની

આજોપડવો, પુ. માના બાપનું શ્રાદ્ધ કરવાનો આસો સુદ એકમનો દિવસ.

આજ્ઞા, (सं. आ+ज्ञा=જાણવું ઉ.) આદેશ; હુકમ; ફરમાન; પરવાનગી. આજ્ઞા માગવી-લેવી=રજા લેવી. આજ્ઞા પાળવી-માનવી=તાબે રહેવું. [જ્ઞાંકિત.

આજ્ઞાકારી, વિ. તાબેદાર; આ-

આજ્ય, ન. (सं.) ઘી; તૂપ.

આજ્ઞાધારક,વિ.(स आज्ञा+धृ =ધારણ કરવું ઉ) આજ્ઞાને ધારણ કરનાર.

આજ્ઞાનુયાયી, વિ. (सं. आ+ ज्ञा+अनु+या=પાછળ જવું) આજ્ઞા પ્રમાણે કરનાર; આજ્ઞાને અનુસરનાર.

આજ્ઞાનુસારી, વિ.(आज्ञा+अ- नु+सर्=પાછળ જવું) આજ્ઞાને અનુસરનાર. [આપનાર.

આજ્ઞાપક, વિ. (सं.) આજ્ઞા

આજ્ઞાપત્ર, ન.(सं.) પરવાનો; સનંદ. [ફરમાન.

આજ્ઞાપન, પુ. (सं.) હુકમ;

આજ્ઞાપાલક, વિ. (सं.) આજ્ઞા પાળનાર; તાબેદાર.

આજ્ઞાભંગ, પુ. (સં.) આજ્ઞા તોડવી તે; નહિ માનવું તે.

આજ્ઞાવર્તી, વિ. (સં.) આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તનાર.

આજ્ઞાંકિત, વિ (સં. आज्ञा+अंकित) આજ્ઞાથી અંકિત થયેલું; આજ્ઞાને આધીન [નુકસાન

આઝા, સ્ત્રી. ઇજા; હરકત;

આઝો, પુ વિશ્વાસ; શ્રદ્ધા. (૨) હિંમત. [ઓઆળો.

આટ, સ્ત્રી. છાણાની ગોઠવણ.

આટપવું, સ. ક્રિ મહેલવું; પતાવવું. (૨) એકઠું કરી લેવું; સમેટી લેવું.

આટલામાં, અ. (સં. एतत्-एतावत् ઉપરથી) વિસ્તાર, જથ્થો, મુદ્દત, લાંબું ટુંકું, થોડુંઘણું વગેરે રીતે હદ દર્શાવનારો અવ્યય.

આટલું, વિ. અમુક પરિમાણું, અમુક સંખ્યા કે અમુક મર્યાદા જેટલું.

આટલુંબધું, વિ. હદ ઉપરાંત; બહુ વધારે.

આટવું, અ. ક્રિ. કઠણ પદાર્થનું પાણીની સાથે ભળી જવું; મળવું; એકરસ થવું

આટાપાટા, પુ. એક જાતની રમત. (૨) ચીંથરાં.

આટાપાણી, (આટોપાણી), ન. આજીવિકા; ખોરાક, રોજી; કમાણી. (૨) નશીબ; ભાગ્ય

આટાર, સ્ત્રી. રેતી; વેળુ.

આટાલૂણ, ન. ધૂળધાણી; નકામું જવું તે.

આટીઆંપાટીઆં, ન. આટીઆ=હાટીઆં અને પાટીઆ=પાટલા. 'આટીઆંપાટીઆં કરવા'=ખાવાનું વધેલું હોય તે ઢાંકી દેવું અને પાટલા વગેરે સાફસુફ કરીને પરવારવું. (૨) વહોલ તરફ રમાતી એક રમત; સુરપાગી.

આટીઉં, ન. ઘંટીમાંથી લોટ વાળી લેવાનો કકડો.

આટો, પુ. અનાજને દળવાથી જે ઝીણો ભૂકો થાય છે તે; લોટ. (૨) ધુંરો; ધાબું. આટો વાપરવો=જમણ કરવું. આટાપાણી=ખોરાક, આજીવિકા (૨)ભાવિ; નશીબ. આટાલૂણ=નકામું; વ્યર્થ જવું તે. આટો ઉડવો=ખરાબ થવું; પાયમાલ થવું. 'આટો કાઢવો=કામ કરાવી કરાવીને થકવી નાખવું. આટોકૂટો કરવો=ઠેકાણે કરવું; પુરૂં કરવું; સંહાર કરવો. આટો નીકળી જવો=ઘાણ વળી જવો. (૨) અત્યંત મહેનત પડવી. [ભભકો.

આટોપ, પુ. (સં.) આડંબર;

આટોપવું, સ. ક્રિ. સંકેલવું. (૨) બંધ કરવું (૩) પુરૂં કરવું.

આઠ, વિ. (સં. अष्ट ઉ.) ચાર ને ચાર; ૮. આઠ વાર ને નવ તહેવાર=મોજમજામાં આનંદ માનનારાઓને માટે આ કહેવત કહેવાય છે (૨) ગજા ઉપરાંત કામ કરનાર. આઠે અંગે=સંપૂર્ણ; પુરેપુરૂ. આઠેઆઠ ઉમેદ=બધી રીતે રાજી

અને ફસાઈ. આઠે પહોર અને બત્રીશે ઘડી=હરદમ મેશા. [અડધું.

આડઆની, ત્રિ. અડધોઅડધ;

આડકો, પુ. આડનો આંકડો.

આડણું, ન. વળ દેવાનું એક ઓજાર. [પખવાડીઆની આઠમી તિથિ.

આઠમ. સ્ત્રી. (सं. अष्टमी ઉ.)

આઠમું, વિ. (सं. अष्टम ઉ.) આઠમો નંબર; આઠની સંખ્યા દેખાડનારૂં.

આઠસેં, (સો), આઠ વાર સો સો હોય એવી રકમ; ૮૦૦.

આઠી, સ્ત્રી. છોકરાંની એક રમત; આઠનું મુખમું; આઠ સેરનું સ્ત્રીઓનું એક ઘરેણું.

આઠીડું, વિ. લુચ્ચું; ઠગ; પકડું.

આઠું, ન. અઠું; આઠનો ગડીઓ.

આઠેઅંગે, અ. સર્વરીતે; અંતઃકરણથી. [આઠઆઠને કકડે.

આઠેઅઠે, અ. આઠમે આઠમે;

આઠેક, ત્રિ. આઠની લગભગ; આઠ લગી. [(૨) રોજ; બારે માસ.

આઠેજામ, અ. આખો દહાડો.

આઠેપહોર, અ. (सं. अष्ट+प्रहर ઉ.) હંમેશ; રાતદિવસ.

આઠેમ, (અઠમ), સ્ત્રી. પખવાડીઆની આઠમી તિથિ. [આઠમું વર્ષ તે.

આઠો, પુ. સંવત્સરનું દરેક

આઠોડ, સ્ત્રી. કણસલાં ખંખેરીને એકઠી કરેલી જુવાર.

આઠોડ્ય, વિ. વ્યાપક; ઓતપ્રોત ભરેલું.

આડ, સ્ત્રી. જુદી પાડનારી વસ્તુ; પ્રતિબંધ; અટકાવ; અડચણ. (૨) વચમાં પડી રક્ષણ કરવું તે; ઓથ. (૩) હઠ; આડાઇ. (૪) આડું તિલક કરવું તે; પિયળ.

આડ, પુ. કપાસ પીલાવવાનું કારખાનું.

આડકતરાતું, વિ. તદ્દન આડું નહિ પરંતુ વાકું થતું જતું હોય તેવું. (૨) પરોક્ષ; બીજી રીતે.

આડકતરૂં, ત્રિ. (सं. कृत्=કાતરવું ઉ૦) આડું કાપવું તે, ઉલટું જવું તે.

આડકથા, સ્ત્રી. એક મુખ્ય કથા ચાલતી હોય તેમાં દૃષ્ટાંત તરીકે બીજી કથા આવે તે.

આડકાટ, (આટકાટ), ન. ગમે તે કોઇ જાતનું લાકડું; સાગ નહિ પરંતુ બીજું લાકડું.

આડખરચ, ન. નિત્યના ચાલુ ખરચની ઉપરાંત બીજું જે કંઈ ખરચ આવી પડે તે. [અડચણ. (૨) આગળી.

આડખીલ, (લી), સ્ત્રી. હરકત;

આડગીરો, ના. જેને ત્યાં વસ્તુ ગીરો હોય તેણે તે વસ્તુ કોઇ બીજાને ત્યાં ગીરો મૂકવી તે.

આડઘરેણે, અ. જુઓ આડગ

આડઘોડો, પુ. નાની જાતનો ઘોડો; ટટ્ટુ. (૨) રોઝ. [પાટલી.

આડણી, સ્ત્રી. રોટલી વણવાની

આડત, સ્ત્રી.બીજાની વતી ધંધો કરવા બદલ ઠરેલા ધોરણે મળતી રકમ; હકસાઇ; દલાલી. (૨) હકસાઇથી કામ કામ કરવું તે.

આડતાળો પુ જવાબના આંકડા મેળવવા તે. (૨) અડતાળીસો તોલ.

આડતીઓ, પુ. વેપ રીની વતી આડતથી કામ કરનાર; દલાલ; પ્રતિનિધિ.

આડતીસ, (ત્રિશ), વિ.ત્રિશ ને આઠ; ૩૮. [ત્રાંસું હોય એવું;આડું અવળું.

આડત્રાસું, વિ. આડું અને

આડદાવો, પુ સામો દાવો; ઉલટો દાવો.

આડપડદો, પુ. આડું કપડું રાખવું તે; પડંતર; અંતરપટ. (૨) વિનય; લાજ. [બાજુ ઉપર.

આડપાસું, અ. એક બાજુએ;

આડફેટ, સ્ત્રી. હડસેલો; ધક્કો. (૨) સહેજ હડસેલો વાગવો તે.

આડફેટું, વિ. માર્ગની બહાર; ઉંધે રસ્તે.

આડબંધ, પુ. લાકડાનો કદોરો.

આડભીંત, સ્ત્રી. વચમાંની ભીંત; બારણાની સામે જે ભીંત ભરેલી હોય તે.

આડભીંતીઉં,ન.ભીંતની જોડેનું ઊરભીંતીઉં; કોઠાર; ભંડાર.

આડર, પુ. (અં.) હુકમ; વરધી. (૨) પરવાનગી; રજા. (૩) સનંદ; પરવાનો. (૪) વ્યવસ્થા; ગોઠવણ; રચના.

આડરસ્તો, પુ. વચમાં થઇને જવાનો માર્ગ.

આડવું, જુઓ આરડવું.

આડસર, સ્ત્રી. પાણી અટકાવવાની ભીંત-પાળ. (૨) મોભ; આડી પાટડી. [બીજી સાથે.

આડસાલે, અ. એક મૂકીને

આડસોડીઉં,ન. છાતીની આડે જે ઓઢવું તે; એક ખભો ઢંકાય અને એક ઉઘાડો રહે એમ જે વસ્ત્ર ઓઢવું તે. (૨)બીજાની સાથે અંદરના ભાગમાં રાખીને ઓઢવાનું કપડું; પિછોડી; ચાદર.

આડંબર, પુ. ઢોંગ; બનાવટી મોટાઇ. (૨) વિસ્તાર; ઘેરાવો; ફેલાવો.

આડંબરી,વિ.(સં.)ઠાળ-ખોટો દેખાવ કરનાર. (૨) અહંકારી.

આડા, પુ. આગ્રહ; હઠ; આડાઈ.

આડાઅવળા, જુઓ આડું-અવળું.

આડાઈ, સ્ત્રી. આડું પકડવાની-હઠ કરવાની ટેવ; જીદ; જક. (૨) વાંકાપણું. (૩) વિરૂદ્ધતા.

આડખીલી,સ્ત્રી.નડતર; હરકત.

આડાબોલું, વિ. વાંકાબોલું; વિરુદ્ધ બોલનાર. [જીદી.

આડામોઈ, વિ. હઠીલું; આગ્રહી;

આડી, સ્ત્રી. આડે મૂકવાની વસ્તુ; છાપરાનું વચલું આડસરથી પાતળું લાકડું (૨) હદ; સીમા. (૩) કુસ્તીમાનો એક દાવ. (૪) આખડી; બાધા. (૫) હઠ; જક

આડીઆકરસણ, ન. એક જાતની વનસ્પતિ.

આડીઆણ, સ્ત્રી. અટકાવ કરવાના સમ, પ્રતિજ્ઞા; સોગનપૂર્વક આજ્ઞા.

આડીઉ, ન. લાકડાં વહેરવાનું કરવત, દાંતાવાળું લોઢાનું પતરૂં.

આડીટર, પુ. (અ.) હિસાબ તપાસનાર. (૨) સાંભળનાર, શ્રોતા.

આડીતર, સ્ત્રી. ખાડી પાર ઉતરવાને હોડીમાં બેસવું તે.

આડીભાષા, સ્ત્રી. ઊલટી વાણી; આડું બોલવું તે. (૨) અટપટી ભાષા

આડીઆ, પુ. (બ. વ.) આડ કરનારા

આડીસીઢી, સ્ત્રી. ઉભી નહિ એવી સીડી; પહોળાઇને જોડનારી સીડી.

આડીવાટ, સ્ત્રી. આડો રસ્તો; ન જવાય તેવો માર્ગ (૨) વચલો માર્ગ. આડી વાટની મૂળ=કંઇ નહિ.

આડીવાડી, સ્ત્રી. વંશપરિવાર; કુટુંબકબીલો, રિસ્તાર.

આડું, વિ ઉભું નહિ તે. (૨) સીધું નહિ તેવું, વાંકું વળેલું. (૩) વચમાં પડેલું. (૪) હઠીલું, જક્કી. (૫) વાંધા- શુભ કાર્ય કરવું હોય તેને વારવું. આડે હાથે=ખોટે માર્ગે. આડો અવળો હાથ મારવો=ખોટે માર્ગે ખીસું ભરવું. આડો આંક વાળવો=હદ વાળવી; તોબા કરાવવી; ગજબ કરવો. આડા દોટે ખાવું=અપ્રમાણિક રીતે ઘર ભર્યે જવું.

આડું, ન. વચમાં પડેલું હોય તે; અણસમજું હોય તે. (૨) રીસ ચડે એવું કામ (૩) ઝાડાનું એક લાકડું.

આડુંઅવળું, ત્રિ. આડું અને ઉંધું. (૨) ઉંધુંચત્તું, ખરૂંખોટું. (૩)ખોટું. (૪) અ. ચારે તરફ (૫) બધી રીતે.

આડુંઉભું, વિ. લંબાઇએ અને પહોળાઇએ હોય તેવું.

આડુંટેડું, વિ. વાંકુંચુંકું, આડું અવળું; ઉંધુંચત્તું; ગમે તેમ.

આડુંફાટવું, અ. ક્રિ. આડું જવું; આડે માર્ગે ઉતરી પડવું (૨) ઓચીંતા ફરી જવું.

આડે, અ. વચમાં; સામે, વાંકે.

આડેઆવવું, અ. ક્રિ. નડવું; હરકત કરવી. (૨) સંકટમાં સહાય થવું; પડખે જવું (૩) વચમાં પડવું; અટકાવવું.

આડેદહાડે, અ અમુક દિવસ સિવાયના બીજા કોઈ દિવસે, ગમે તે દિવસે.

આડો, પુ. હઠ; જીદ. [તોબા.

આડોઆંક, સીમા; અવધિ;

આડોખોબો, પુ. અડધો ખોબો.

આડોદહાડો, પુ. અમુક પ્રસંગ નહિ એવો દહાડો, સાધારણ વખત.

આડોલેવો, અ. ક્રિ ઉદ કરવી; આડાઇ કરવી. (૨) રસલું લેવું

આડોશપાડોશ, વિ. આસપાસ રહેનાર, આગળ પાછળનું

આડોશીપાડોશી, (શી), વિ. (ના.) આસપાસ રહેનારા

આઢ, પુ. (સં. आढक ઉ.) ઢગ; ઢગલો. (૨) પુંજ.

આઢક, ન. એક માપ. (૨) સ્ત્રી. તુવેર. [જતું. (૨) રખડવું; સટાવું.

આઢવું, અ. ક્રિ. ઢોરનું ચરવા

આઢીઓ, પુ. (સં. आढ્ય ઉ.) આઢ કરનારો; રૂની વખાર રાખનારો વેપારી (૨) ગોવાળીઓ

આઢ્ય, વિ. (સં.) પૂર્ણ; ભરેલું.

આણ, સ્ત્રી. (સં. आज्ञा ઉ) આજ્ઞા; હુકમ. (૨) ઢંઢેરો. (૩) સમ; સોગન; પ્રતિજ્ઞા. (આણને લગતી પ્રતિજ્ઞામાં ઇશ્વર દેવ કે રાજાને વચમાં આણવામાં આવે છે.) (૪) (સં. अन्य ઉ) બીજું. [હુકમ.

આણદાણ, સ્ત્રી. સત્તા; અધિકાર;

આણપાણ, પુ. આનાપાણના હિસાબ.

આણવું, સ ક્રિ. (સં. आनની =લાવવું, આણવું) જતે જઇને લાવવું; ...પવું; ઉત્પન્ન કરવું.

આણંદ, પુ. જુઓ આનંદ.

આણંદકંકણ, ન. અનંતદોરો; અનંત ચતુર્દશીને દિવસે બાંધવામાં આવતો દોરો. [અનંતદોરો.

આણંદદોરો, પુ જુઓ

આણંદી, વિ. (સં. आनन्द ઉ.) આનંદી. [કરવી તે; એકઠું કરવું તે.

આણાઆણ, સ્ત્રી લાવજા

આણી. વિ. (સં. पदम् ઉ) આવી (રીતે); આ (પ્રમાણે). (આણી-એણી પેર.) [આણીગમ; આ તરફ.

આણીકોર, અ. આ બાજુ;

આણીગમ, અ. આ તરફ; આણીકોર. [આણીગમ.

આણીતરફ, અ. આ બાજુ;

આણીતીર, અ. આ ઠોર; આ તરફ. [આ ગમ. (૨) અહીં.

આણીપાસ, અ. આ બાજુ;

આણીગમ, અ. આ તરફ; આણી બાજુએ.

આણું, ન. (સં. आमंत्रण ઉ) તેડું; વહુને તેડી લાવવી તે, સાસરે રહેવા જવું તે; કરીઆવર. ઉઘાડાનું આણું=પહેલીજ વાર છોકરી લઇ સ્ત્રીનું સાસરે જવું તે; જવાણું. આણા સુખડી આપવી=વળાવવું; રજા આપવી.

આણોતાણો પુ. વારોતાણો; સાળમાના દોરા અને આડા તાંતણા.

આતતાયી, વિ. (સં.) ગૂઢ

અપરાધી; ઘોર કર્મ કરનાર. (૧ આગ લગાડનાર, ૨ ઝેર દેનાર, ૩ હથિયારવાળો, ૪ ધાડપાડુ, ૫ ખેતર લઈ લેનાર અને ૬ સ્ત્રીહરણ કરનાર)

આતપ, પુ. (સં. आ+तप्=તાપ) તડકો; તાપ; ગરમી. (૨) પ્રકાશ; અજવાળું.

આતપત્ર, ન. (સં.) છત્રી;છત્તર.

આતમ, (સં.आत्मा ઉપરથી) આત્મા; ચૈતન્ય. (૨) જીવ. (૩) અંતઃકરણ.

આતર્પણ, ન. (સં आ+तृप्=તૃપ્ત કરવું છે.) ખુશ કરવું; પ્રસન્ન કરવું; તૃપ્ત કરવું. (૨) ધરાય તેમ કરવું. (૩) ઉત્સવને દિવસે લીંપવું.

આતવાર, પુ.(સં.आदित्यवार છે.) રવિવાર. 'આતવારે પરણ્યો ને મંગળવારે રાંડ્યો'=અનિશ્ચિત વિચારનું જે માણસ હોય તેને માટે આ કહેવત છે.

આતસ, પુ. (ફા.) અગ્નિ; દેવતા; આગ. (૨) અગન; લાય; બળતરા. (૩) ક્રોધ; ગુસ્સો.

આતસબહેરામ, ન. (ફા. આતસ+બહેરામ-પેગંબર.) પારસીઓના પવિત્ર અગ્નિનું ગૃહ.

આતસબાજી, સ્ત્રી. (ફા.) કારખાના દારૂની વિવિધ બનાવટો,દારૂખાનું

આતસી, વિ. (ફા.) આતસ-વાળું; ગરમ; બાળે તેવું. (૨) જલદ; તીખું; ક્રોધી.

આતંક, પુ. (સં.) રોગ;વ્યાધિ.

આતંકનિગ્રહ, વિ. (સં.आतंक=રોગ+नि+ग्रह्=પકડવું છે.) રોગને અટકાવનાર; રોગનો નાશ કરનાર.

આતાજી, પુ.દાદો; નાનો; બાપ. (૨) બાપ (ખ્યાતિ). [ધામ; બફારો.

આતાપ, પુ. તડકો; તાપ. (૨)

આતિથ્ય, ન. (સં.) અતિથિની સેવા; પરોણાગત; આગતાસ્વાગતા.

આતીપોતી, સ્ત્રી. પુંજી; મૂડી; થાપણ. (થોડી પુંજી હોય અને ઘણી બતાવે ત્યારે કહેવાય છે કેઃ-આતીપોતી અને ધર્મ હડોડી.)

આતુર, વિ. (સં.) અધીરું; ઉતાવળું. (૨) જોસમાં આવેલું.(૩)માંદું; અસ્વસ્થ.(૪) હોંસીલું; આશાભર્યું

આતુરતા, સ્ત્રી. (સં.) ઔત્સુક્ય; હોંસ. (૨) ઉતાવળ; ગભરાપણું. (૩) અતિશય ઇચ્છા. (૪) તૈયારી.

આતુરપણું,ન.જુઓ આતુરતા.

આતુરસંન્યાસ, પુ. (સં.) મરતી વખતે જે સંન્યાસ લેવામાં આવે છે તે,એકદમ જે સંન્યાસ લેવામાંઆવે તે.

આતુરી, સ્ત્રી. (સં.) આતુરતા. (૨) વિ. અધીરી, ઉતાવળી.

આતો, વિ. (ના.) લાડકો; અતિપ્રિય. (લાડમાં પુત્રને આતો ! એવું સંબોધન થાય છે.) (૨) બાપ.

આત્મ, વિ (સં. आत्मन्= આત્મા) પોતાનું; સ્વકીય. (૨) (ના.) આત્મા; જીવ.

આત્મક,વિ. (સં.)અમુક વસ્તુનો આત્મા; તેના વાળું. (ત્રિગુણાત્મક=ત્રણ ગુણ જેમાં રહેલા હોય એવું.)

આત્મગતિ, સ્ત્રી. મરણ પછી આત્માની જે ગતિ થતી હોય તે; પોતાની ગતિ-શક્તિ.

આત્મઘાત,સ્ત્રી. (સં.आत्म+हन् ઉ.ઘાત=હણવું ઉ.) પોતાને હાથે પોતાનો જીવ કાઢી નાખવો તે; આત્મહત્યા; આપઘાત.

આત્મઘાતક, વિ. પોતાનો આત્મા કાઢી નાખનાર; આપઘાત કરનાર; પોતે પોતાને હણનાર.

આત્મઘાતકી, વિ. પોતાને હણનાર; આત્મઘાત કરનાર.

આત્મઘાતી, વિ. (સં.) આપઘાતી; પોતે પોતાને હણનાર. [હાકોઓ.

આત્મઘોષ, પુ. (સં.) કાગડો;

આત્મજ,પુ.(સં.आत्म+जन्= જનમવું ઉ.) આત્મામાંથી ઉત્પન્ન થએલો તે; પુત્ર. (૨) કામદેવ.

આત્મજન, ન. (સં.) પોતાનું માણસ; નજીકનાં સગાં, અંગત માણસો. (૨) હજુરીઆં (૩)પ્રિયજન; સ્વજન.

આત્મજા, સ્ત્રી. (સં.) પુત્રી; દીકરી. (૨) બુદ્ધિ.

આત્મજ્ઞાન, ન (સં.) આત્મ+જ્ઞા=જાણવું ઉ.) આત્મા સંબંધી જ્ઞાન; તત્ત્વજ્ઞાન; બ્રહ્મજ્ઞાન.

આત્મજ્ઞાની, વિ. (સં.) જેને આત્માનું જ્ઞાન થયું હોય એવું; બ્રહ્મજ્ઞાની.

આત્મતત્ત્વ, ન.(સં.) આત્માનું જે તત્ત્વ તે; આત્મારૂપ પરમપદાર્થ.

આત્મતત્ત્વવિદ્યા, સ્ત્રી. (સં.) આત્મા સંબંધી જ્ઞાન; બ્રહ્મજ્ઞાન; વેદાંતશાસ્ત્ર. [પોતાપણું

આત્મતા, સ્ત્રી. (સં.) સ્વરૂપતા;

આત્મતુષ્ટિ, સ્ત્રી. (સં.) આત્મસંતોષ; પોતે પોતાની મેળે સંતુષ્ટ થવું તે.

આત્મત્યાગ, પુ. (સં) આત્માનો ત્યાગ કરવો તે; આત્માને છોડી દેવો તે.

આત્મત્યાગી,વિ. (સં.)આત્માનો ત્યાગ કરનાર.

આત્મદર્શન,ન.(સં.) આત્માનું દર્શન કરવું તે; બ્રહ્મસાક્ષાત્કાર થવો તે.

આત્મદર્શી, વિ (સં) બ્રહ્મજિજ્ઞાસુ; મુમુક્ષુ; આત્માને જોનાર.

આત્મદાન, ન. (સં.) પરોપકારને અર્થે પોતાના આત્માનું પણ દાન કરી દેવું તે. [પોતાને છેહ દેવો તે.

આત્મદ્રોહ, પુ. (સં.) પોતે

આત્મદ્રોહી, વિ. (સં.) પોતાને દ્રોહ દેનાર; પોતાનો ઘાતક.

આત્મધન, ન. (સં.) આત્મા એજ જેનું ધન છે એવો માણસ; પોતાના

આત્માનેજ સર્વસ્વ માનનાર. (૨) પુત્ર.

આત્મનિવેદન, ન. (સં.) પોતે અને પોતાનું સર્વ ઈશ્વરને અર્પણ કરવા જેવી અપૂર્વ ભક્તિ. (૨) આત્મામાં તલ્લીન થઇ રહેવું તે.

આત્મનિવેદી, વિ. (સં.) જેણે આત્માનું નિવેદન કરેલું હોય એવું; સ્થૂલ-દેહાત્મક અભિમાનનો જેણે પરિત્યાગ કરેલો હોય એવો. (૨) પોતાને હાથે રાંધીને જમનાર.

આત્મનિષ્ઠ, વિ. (સં. आत्म+निष्ठा=ભક્તિભાવ-શ્રદ્ધા) આત્મામાં તલ્લીન; બ્રહ્મનિષ્ઠ.

આત્મનિંદા, સ્ત્રી. (સં.) પોતે જ પોતાની નિંદા કરવી તે.

આત્મનેપદ, ન. (સં.) સંસ્કૃત ધાતુના બે પ્રકાર છે તેમાંનો એક.

આત્મનેપદી,વિ (સં.)આત્મનેપદને લગતું. (ધાતુઓ)

આત્મપ્રતીતિ, સ્ત્રી. (સં.) પોતાના આત્માની જે ખાતરી તે; આત્મનિષ્ઠા. (૨) જેને આત્માનો સાક્ષાત્કાર થએલો હોય તે.

આત્મબળ, ન. (સં.) પોતાનું સ્વતંત્ર બળ; માનસિકબળ; હૃદયબળ.

આત્મબંધુ, પુ. (સં.) આત્માનો બંધુ તે. (૨) આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવામાં જે સહાય કરનાર હોય તે.

આત્મબુદ્ધિ, સ્ત્રી. (સં.) મારાપણું; પોતાપણું. (૨) એકલપેટાઇ; સ્વાર્થમતિ.

આત્મબોધ, પુ. (સં. आत्म+बुध=बोधृ=જાણવું) આત્મજ્ઞાન; સ્વરૂપજ્ઞાન; બ્રહ્મબોધ.

આત્મભાવ, પુ. (સં.) હુંપદ; અભિમાન. (૨) પોતાનું રક્ષણ તથા ઉન્નતિની ઇચ્છા.

આત્મભૂત, પુ. (સં.) આત્માથી થએલું; પુત્ર; સંતાન. (૨) કામદેવ; મદન.

આત્મરક્ષા, સ્ત્રી. (સં.) પોતાનું રક્ષણ કરવું તે; આત્માને દરેક રીતે સાચવવો તે.

આત્મરામ, પુ. (સં.) આત્મા એજ રામ એમ જેણે માનેલું છે એવો યોગી. (૨) આત્મામાંજ રમણ કરનાર તે.

આત્મવત્, વિ (સં) આત્મા જેવું; પોતાના જેવું.

આત્મવિચાર, પુ. (સં.) આત્મા શું છે તત્સંબંધી જે વિચાર તે, બ્રહ્મવિચાર.

આત્મવિદ્યા, સ્ત્રી. (સં.) પોતે પોતાને જાણવાની વિદ્યા;બ્રહ્મવિદ્યા; વેદાંત.

આત્મવિસર્જન, ન. (સં.) હું કંઇજ નથી એમ માનવું તે; સ્વાર્થનો ત્યાગ કરવો તે.

આત્મવેગી, વિ. આત્માના જેવા વેગવાળું; પોતાની મોજે હાલતું ચાલતું.

આત્મવેત્તા, પુ. (સં.

વિદ્=જાણવું ઉ.) આત્માને જાણનાર; બ્રહ્મવેત્તા; જ્ઞાની; મુમુક્ષુ.

આત્મશક્તિ, સ્ત્રી. (સં.) પોતાની જે શક્તિ તે; આત્મબળ.

આત્મશુદ્ધિ, સ્ત્રી. (સં.) આત્માને શુદ્ધ કરવો તે; મન શુદ્ધ કરવું તે.

આત્મશ્લાઘા, સ્ત્રી. (સં.) પોતે પોતાનાં વખાણ કરવાં તે; આત્માભિમાન; ફૂલ્લ મારવી તે.

આત્મશ્લાઘી, વિ. (સં.) પોતાનાં વખાણ કરનાર; પોતાની ફૂલ્લ હાંકનાર; બડાઈખોર.

આત્મસમર્પણ, ન. (સં.) આત્મનિવેદન; આત્માને અર્થે આત્માને અર્પણ કરવો તે. [પોતાથી સંતુષ્ટ રહેવું તે.

આત્મસંતોષ, પુ. (સં. પોતે

આત્મસંયમ, પુ. (સં.) આત્માને વશ રાખવો તે, ઇંદ્રિયનિગ્રહ; સંતોષ.

આત્મસંયમન, ન. (સં. આત્માને વશમાં રાખવો તે; ઇંદ્રિયનિગ્રહ; સંતોષ. [પોતાનું રક્ષણ કરવું તે.

આત્મસંરક્ષણ, ન. (સં.)

આત્મસાધન, ન. (સં. આત્મ+સાધ્=પુરું કરવું ઉ.) પરમાત્માને પ્રાપ્ત કરવાના જે ઉપાય તે. (૨) પુણ્યદાન.

આત્મસુખ, (સં.) આત્માનું જે પરમ સુખ તે.

આત્મસ્તુતિ, સ્ત્રી. (સં.) આ[...]સ્તુ=વખાણ કરવાં ઉ.) પોતે પોતાનાં વખાણ કરવાં તે.

આત્મહત્યા, સ્ત્રી. (સં. આત્મ+હન્=મારી નાખવું ઉ. हत्या) આપઘાત.

આત્મહત્યારું, વિ. પોતાનો ઘાત કરનાર. (૨) દુષ્ટ; પાપી

આત્મહા, પુ. (સં. हन्=હણવું ઉ.) આપઘાત કરનાર

આત્મહિત, ન. (સં.) પોતાનું જે હિત તે; પોતાનું સારું કરવું તે; સ્વાર્થ.

આત્મા, પુ. (સં. आत्मन्=આત્મ) બ્રહ્મ; પરમાત્મા; જીવાત્મા. (૨) પ્રાણ; ચૈતન્ય; સ્વભાવ; પ્રકૃતિ; અંતઃકરણ; બુદ્ધિ.

આત્માનંદ, પુ. (સં.) આત્મચિંતનથી જે આનંદ ઉત્પન્ન થાય છે તે; પરમાનંદ; બ્રહ્માનંદ.

આત્માનાત્મવિચાર, પુ. (સં.) 'આત્મા' અને 'અનાત્મા' સંબંધી તત્ત્વવિચાર; નિત્યાનિત્ય શું તત્સંબંધી વિચાર.

આત્માનાત્મવિવેક, પુ. (સં.) આત્મા શું અને અનાત્મા શું તેનો વિચારપુરઃસર નિર્ણય કરવો તે

આત્માનુભવ, પુ (સં. आत्मा+अनुभव) આત્માનો અનુભવ; આત્મસાક્ષાત્કાર.

આત્મારામ, પુ. (સં. आत्मा+आराम=વિરામ) આત્મા; પરમાત્મા. (૨) જીવન્મુક્ત યોગી; આત્મામાંજ આ-

નંદ લેનાર.

આત્માર્પણ, ન. (સં. आत्मा +अर्प=આપવું ઉ.) આત્મા અર્પણ કરી દેવો તે; આત્મવિસર્જન

આત્માવલોકન, ન. (સં. आत्मा+अव+लोक=જોવું ઉ.) આત્માનું અવલોકન; આત્મદર્શન; બ્રહ્મસાક્ષાત્કાર.

આત્મિક, (આત્મીય), વિ. (સં.) આત્માસંબંધી. (૨) પોતાનું. (૩) અંતરંગનું; નજીકનું.

આત્મીય, વિ. (સં.) આત્માનું. (૨) પોતાનું; અંગત; ખાસ.

આત્મોદય, પું. (સં. आत्मा+उदय) પોતાની ચડતી કરવી તે; આત્માનો ઉદય

આત્મોદ્‌ભવ, વિ. (સં. आत्मा+उद्+भव=ઉત્પન્નથવું) આત્મામાંથી ઉત્પન્ન થએલું; પોતાનું. (૨) પું. કામદેવ. (૩) પુત્ર. (૪) સંકલ્પ. [(૨) બુદ્ધિ

આત્મોદ્‌ભવા, સ્ત્રી. (સં.) પુત્રી.

આત્યંતિક, વિ. (સં.) છેક છેલ્લું; આખરનું (૨) તમામ. (૩) ખાસું; સજજડ.

આત્યંતિકપ્રલય, પું (સં.) પુરેપુરો પ્રલય—નાશ થવો તે; સર્વાભાવ.

આત્યંતિકી, વિ. (સં.) છેલ્લામાં છેલ્લું.

આથ, સ્ત્રી. (સં. अर्थ=પસો ઉ.) પુંજી; ધન; દોલત.

આથડ, સ્ત્રી. અથડામણી; રખડપટી.

આથડવું, અ. ક્રિ. (સં. अट्=ફરવું ઉ.) રખડવું; ભટકવું; રઝળવું.

આથડીઆં, ન. બ.વ. ફાંફાં; અથડાયા કરવું તે. (૨) ગોથાં; લથડીઆં.

આથણું, ન. અથાણું. (૨) આથવાની ક્રિયા (રીત).

આથમણ, સ્ત્રી. (સં. अस्तमान् ઉ.) સૂર્ય, ચંદ્ર, ગ્રહો વગેરે આથમે છે તે (દિશા); પશ્ચિમ દિશા.

આથમણી, વિ (સં. अस्तमान् ઉ०) પશ્ચિમ; પશ્ચિમ તરફની.

આથમણું, વિ. પશ્ચિમ તરફનું; આથમણી દિશાનું. [ઉતરવું, પડવું.

આથમતું, વિ. અસ્ત પામતું;

આથમવું, અ. ક્રિ. અસ્ત પામવું; ક્ષિતિજમાં અદૃશ્ય થવું; નાશ પામવું.

આથર, પું. (સં. आस्तरण) નીચે પાથરવાનું જાડું આસ્તરણ; દળી; પછેડી; ચાદર. (૨) ઘાસનો થર.

આથરણ, ન. (સં. आस्तरण) પાથરવાની ચાદર; ઓછાડ. (૨) પથારી.

આથરવું, સ. ક્રિ. (સં. आस्तृ=પાથરવું) પાથરવું; બિછાવવું. (૨) ગોઠવવું; ગંજી બનાવવી. [જાણનારો બ્રાહ્મણ.

આથર્વણ, પું. (સં.) અથર્વવેદ

આથવું, સ. ક્રિ. અથાય તેમ કરવું; મસાલો ચડે તેમ કરવું. (૨) ખમીર ચડાવવું; ખટાશ આવે તેમ કરવું.

(૩) ગુંખળાવી નાખવું; રગડવું.

આથીપોથી, વિ. પૈસેટકે અને પોષણે ભરપૂર. આથી=પુંજીવાળી અને પોથી=લુગડેલત્તે પોષાએલી એવી.

આથો, પુ. (प्रा. आसत्थ) અનાજ અને વસાણાને પાણીમા પલાળી રાખતાં તેમાં ખટાશ ઉત્પન્ન થઈ ફીણ આવ્યા જેવી સ્થિતિ થાય તે; ખમીર ચડવું તે. આથો નાખવો=લોટને પાણીમાં મેળવી તેમાં ખટાશનો જોસ આવવા રાખી મૂકવો. આથો આવવો=ખમીર ચડવું. (૨) મીઠું ચડી જવું.

આદ, વિ. (सं. आदि ઉ૦) પહેલાંનું; અસલનું; મૂળનું. [છેલ્લે સુધી.

આદઅંત, અ. પહેલેથી તે છેક

આદત, સ્રી. (આ.) ટેવ; અભ્યાસ; મહાવરો. (૨) સ્વભાવ; ખાસીઅત; તબીઅત.

આદમ, પુ. (આ.) પુરુષ; વૃદ્ધ માણસ. (૨) માણસજાત. [માણસ જાત.

આદમજાત, સ્રી. (આ.)

આદમજીનોકોરડો, પુ. છોકરાંની એક રમત; દમગોટીલો.

આદમિઅત, સ્રી. (આ.) માણસાઈ; ઈનસાનિઅત. (૨) સુજનતા; ભલમનસાઇ. (૩) સભ્યતા; વિવેક.

આદમી, પુ૦ (ફા૦) માણસ; મનુષ્ય; જન (૨) પુરુષ; નર.

આદર, પુ. (सं. आ+द=માન આપવું ઉ.) સન્માન; આબરૂ. (૨) આરંભ. (૩) વિવેક. (૪) ભાવના; ભાવ; પ્રીતિ.

આદરણી, સ્રી. આદરની નિશાની; આદરનો સ્વીકાર. આદરણી ચડાવવી=કન્યાને લુગડાં ઘરેણાં ચડાવવાં.

આદરણીય, વિ. (સં.) માન આપવા યોગ્ય. (૨) ઇચ્છવા યોગ્ય.

આદરબુદ્ધિ, સ્રી સન્માન આપવાની વૃત્તિ; વિવેકબુદ્ધિ. (૨) ભાવ.

આદરભાવ, પુ. (સં.) સન્માન આપવાની લાગણી; પ્રેમભાવ.

આદરમાન, ન. (સં.) આવકાર; અ.નિર્ય: પ્રેમ ભરેલી સરભરા.

આદરવું, સ. ક્રિ. શરૂ કરવું; આરંભ કરવો. (૨) આવકાર આપવો. (૩) નિશ્ચય કરવો. (૪) સ્વીકારવું.

આદરસત્કાર, પુ. (સં.) આદરપૂર્વક સત્કાર કરવો તે; પરોણાગત.

આદર્શ, પુ. (સં.) દર્પણ; આરસો. (૨) નમૂનો. (૩) ટીકા; ભાષ્ય.

આદવેર, ન. (सं. आदि+ वैर ઉ.) સ્વાભાવિક વેર; પાકી દુશ્મનાવટ; મૂળથી જે અણબનાવ હોય તે.

આદાન, ન. (સં.) લેવું; ગ્રહણ કરવું. (૨) પકડવું. (૩) રોગ પારખવો; નિદાન. [દેવું અને લેવું; લેણદેણ.

આદાનપ્રદાન, ન. (સં.) આ-

આદાપાક, પુ. (આદુ+सं. पच् =રાંધવું ઉ. પાક) આદુનો મુરબ્બો;

આદુનો જેમાં વિશેષ ભાગ હોય એવો પાક. (૨) માર.

આદાબ, પુ. (અ.) સભ્યતા; વિવેક; અદબ. (૨) સૌજન્ય.

આદામુળી, સ્ત્રી. આદાનાં નાનાં ને કુમળાં મૂળ; આદાની ઝીણી-ઝીણી ચીરીઓ. [પેદાશ; વધારો.

આદાય, પુ. (સં.) લાભ; નફો;

આદાશીશી, સ્ત્રી. (સં. अर्ध+शिर्ष=મસ્તક ઉ.) અડધું માથું દુખવાનો રોગ; માથાની એક બાજુમાં દુખવું તે.

આદિ, પુ. (સં.) મૂળ; બીજ; મૂળતત્ત્વ. (૨) કારણ; આરંભ. (૩) સમૂહનું જે પહેલું હોય તે. (૪) બ્રહ્મ.

આદિ, વિ. (સં.) આરંભનું; પૂર્વનું. (૨) મુખ્ય. (૩) અ. વગેરે.

આદિઅંત, પુ. (સં.) આરંભ અને સમાપ્તિ. (૨) પહેલું ને છેલ્લું.

આદિક, વિ. (સં.) અમુક અમુક; એ અને બીજા વગેરે. [પહેલો કવિ.

આદિકવિ, પુ. (સં.) વાલ્મીકિ;

આદિકારણ, ન. (સં.) મૂળ કારણ; મૂળબીજ. (૨) પરમેશ્વર.

આદિકાવ્ય, ન. (સં.) પહેલું કાવ્ય; રામાયણ.

આદિગ્રંથ, પુ. (સં.) પહેલું પુસ્તક. (વેદ.) (૨) શીખ લોકોનું ધર્મ-પુસ્તક; ગ્રંથસાહેબ.

આદિત, જુઓ આદિત્ય.

આદિતવાર, જુઓ આદિત્યવાર.

આદિતાલ, પુ (સં.) પહેલો તાળ.

આદિત્ય, પુ. (સં. अदिति=દેવમાતા ઉ) અદિતિને થએલા બાર પુત્રો. (૨) સૂર્ય. (૩) બારની સંખ્યાનો સંકેત.

આદિત્યવાર, પુ. (સં.) રવિવાર.

આદિદેવ, પુ. (સં.) પહેલો દેવ; બ્રહ્મ. [રાક્ષસ; હિરણ્યકશિપુ.

આદિદૈત્ય, પુ. (સં.) પહેલો

આદિનાથ, પુ. પહેલા જૈનાચાર્ય.

આદિનારાયણ, પુ. (સં. आदि=પહેલા+नार=જળ+अयन=સ્થળ.) જળમાં શેષનાગ ઉપર પોઢેલા વિષ્ણુ ભગવાન. [પદ; અગત્યનું સ્થાન.

આદિપદ, ન. (સં.) પહેલું

આદિપુરુષ, (સં.) પરમેશ્વર.

આદિમ, વિ. (સં.) પહેલું; પ્રારંભનું.

આદિમાયા, સ્ત્રી. (સં.) બ્રહ્મની જે શક્તિથી આ સઘળો પ્રપંચ રચાયો છે તે; પ્રકૃતિ. (૨) દેવી.

આદિલઇને, અ. અમુકને પ્રથમ ગણીને. [વર્ણ; બ્રાહ્મણ.

આદિવર્ણ, પુ. (સં.) પહેલો

આદિશક્તિ, સ્ત્રી. (સં.) પહેલું બળ; આદ્યશક્તિ; દેવી. (૨) માયા.

આદીશ્વર, પુ. (સં.) જૈન ધર્મના પહેલા આચાર્ય.

આદુ, ન. (સં. आर्द्रक)લીલી સૂંઠ. (તેમાં તિખાશનો ગુણ રહેલો છે. એ લીલી હોય ત્યારે આદુ કહેવાય છે, અને સુકાતાં સૂંઠ કહેવાય છે.) આદુની સૂંઠ થઇ જવી=મદ ઉતરી જવું. આદુ ખાઇને મંડવું=કમર બાંધીને કામ કર્યે જવું.

આદે,વિ.વગેરે.(૨) (અ.) નોખા.

આદેશ, પુ. (સં.)હુકમ;ફરમાન. (૨) શુભાશુભ ફળ થવું તે. (૩) ફેરફાર.

આદેશક, પુ. (સં.) આજ્ઞા કરનાર. (૨) મુખી; સેનાધિપતિ (૩) વિ. દબદબાવાળું; શેહે પડે તેવું

આદૌ, અ. (સં.) પહેલાં; પૂર્વે.

આદ્ય, વિ. (સં.) પહેલાંનું; પ્રથમનું.

આદ્યશક્તિ, સ્ત્રી. સર્વની પહેલાંની શક્તિ; પ્રકૃતિ; માયા. (૨) દેવી.

આદ્યંક, પુ (સં.) પહેલો આંક. (૨) ત્રિરાશિનું પહેલું પદ.

આદ્યંત, અ. પહેલેથી છેલ્લા સુધી. (૨) ના. આરંભ ને અંત.

આધ્ધ, વિ. (સં. अर्ध=અડધું) અડધું; અર્ધ.

આધણ, ન. આધરણ;અનાજને આફવા માટે પાણીને ગરમ કરવામાં આવે છે તે. (૨) (સં. आ+धृ =ધારણ કરવું) સારી રીતે ધારણ કરવું તે. (૩) ધારણ કરનાર.

આધાન, ન. (સં. आ+धा= મૂકવું.) કોઇ પણ વસ્તુનું કોઈ ઠેકાણે મૂકવું તે; ધારણ. (૨) અગ્નિહોત્રમાં પ્રથમ કાવાનું કર્મ. (બે લાકડાને ઘસીને અગ્નિ ઉત્પન્ન કરવાનું કર્મ તે.)

આધરણ, ન. જુઓ આધણ.

આધાપલીતું,વિ.અડધું ઘેલા જેવું.

આધાર, પુ. (સં. आ+धृ=ધારણ કરવું) ટેકો; મદદ. (૨) સાબીતી; પુરાવો; પ્રમાણ. (૩) સાતમી વિભક્તિનો અર્થ (વ્યાકરણમાં). (૪) બાંધ; પાણી રોકવાની મોટી પાળ. [ટકાવાળું.

આધારી, વિ. આધારવાળું;

આધાશીશી, સ્ત્રી. (સં.अर्ध =અરધું+शिर्ष=માથું ઉ.) માથાના અર્ધા ભાગમાં દુખાવો થાય તે.

આધિ, પુ. (સં. आ+ध्यै= વિચાર કરવો.) મનની પીડા; ચિંતા.

આધિક, પુ. ભૂત-પ્રેત કાઢનારો ભુવો. [ચયતા. (૨) હમેશનું; વધારો.

આધિક્ય ન.અધિકપણું; અતિ-

આધિદૈવિક, વિ. (સં.) અધિદેવોને લગતું. (૨). ઇંદ્રિયોથી થએલું. (૩) ભૂતપ્રેત પિશાચ સંબંધી.

આધિપત્ય, ન. (સં.) અધિપતિપણું; ધણીપણું; ઐશ્વર્ય.

આધિભૌતિક,વિ (સં.), પંચમહાભૂતોથી અર્થાત્ મનુષ્ય, પશુ, પંખી

અને સ્થાવરાદિકથી ઉત્પન્ન થયેલું હોય એવું; શારીરિક પીડા.

આધિવ્યાધિ, પુ. (सं. आधि=માનસિક પીડા અને वि+आधि=व्याधि=શારીરિક પીડા) મન અને શરીરની પીડાઓ

આધીન, (सं. अधीन) તાબેદાર; તાબે (અધીન ઉપરથી ખોટી રીતે આધીન એમ લખાય છે.) [પરતંત્રતા.

આધીનપણું; ન. તાબેદારી;

આધુનિક, વિ. (सं. अधुना=હમણાં) હમણાંનું; આ કાળનું.

આધે, જુઓ આડું.

આધેઅંધાવવું, સ. ક્રિ. કિંમતનો અડધો ભાગ આપવો એવી બોલીએ ઢોરને ઉછેરવા આપવું. [સમજુ; ઠરેલ.

આધેડ, વિ. પ્રૌઢ વયનું. (૨).

આધ્યાત્મિક, વિ. (सं.) આત્મા સંબંધી. (દુઃખો ત્રણ જાતનાં છેઃ આધિદૈવિક, આધિભૌતિક અને આધ્યાત્મિક). (૨) આત્મતત્ત્વવિષયક.

આધ્રેકણ, ન. જુઓ આધરણ.

આધ્રેકવું, મેળવવું.

આન, વિ. (सं. अन्य=બીજું. ઉ०) અન્ય; બીજું. [નગારું.

આનક, પુ. (सं.) ઢોલ; મૃદંગ;

આનન, ન. (सं.) મોં; મુખ.

આનંદ, પુ. (सं. आ+नन्द्=ખુશી થવું) હર્ષ; હરખ; ખુશી.

આનંદકંદ, ન. (सं.) आनन्द+कन्द=મૂળ) આનંદનું મૂળ. (૨) બ્રહ્મ; ઈશ્વર.

આનંદકારી, વિ. (सं. आनंद+कृ=કરવું ઉ०) આનંદ કરનારું.

આનંદઘન, વિ. આનંદથી ભરપૂર. (૨) બ્રહ્મ; પરમાત્મા. [રાગિણી.

આનંદભૈરવી, સ્રી. (सं.) એક

આનંદમય, વિ (सं.) આનંદથી ભરપૂર.

આનંદમયકોશ, પુ. (सं.) આનંદને અનુભવનારું શરીરમાંનું તરકૂપ.

આનંદવું, અ. ક્રિ. ખુશી થવું; આનંદ પામવો.

આનંદવૃત્તિ, સ્રી. (सं. आनन्द+वृत्=હોવું ઉ० वृत्ति) ખુશાલીમાં રહેવું; આનંદમાં રહેવું.

આનંદા, સ્રી. (सं.) ભાંગ.

આનંદાશ્રુ, ન. (सं. आनंद+अश्रु) હરખનાં આંસુઓ; આનંદથી આંખોમાં આવી ઉત્પન્ન થાય છે તે.

આનંદિત, વિ. આનંદ પામેલું.

આનંદી, વિ. (सं.) આનંદવાળું; ખુશમિજાજ. (૨)આનંદ કરનાર.

આનાકાની, સ્રી. હાં ના; ઢચુપચુ કર્યા કરવું તે.

આનિયાં, ન. કોટની પગથાંને અરસે જે પુતળીઓ

આની, સ્રી. રૂ

ળમો ભાગ; એક આનાનો સિક્કો. (૨) સોળમો ભાગ.

આનો, પુ. રૂપીઆનો સોળમો ભાગ. (૨) કોઇ પણ પૂર્ણાંકનો સોળમો ભાગ.

આન્દોલન, ન (सं.) આમ તેમ ઝુલવું, ડોલવું, હાલ્યા કરવું તે (૨) હિલચાલ.

આપ, સ. (सं.आत्मन् आत्मा उ. प्रा. आप्पा ઉ. ગુ.આપ.) પોતે; ખુદ; જાતે (૨) (માનાર્થે) તમે (૩) પોતાપણું; અહંતા આપ મુઆ વિના સ્વર્ગે ન જવાય=પોતાની જાત વગર બીજાથી કામ ન થાય. આપ સમાન બળ નહિ ને મેઘ સમાન જળ નહિ=બીજાના નહિ પરંતુ પોતાના બળથીજ કાર્ય થઈ શકે. આપ મુઆ પછી ડુબ ગઇ દુનીઆ=પોતે પોતાનું કરવું; બીજાની દરકાર ન કરવી. આપ સુખી તો જગ સુખી=પોતાના પ્રમાણેજ બધું લાગે. આપ ભલા તો જગ ભલા=આપણે જેમ વર્તીએ તેમ દુનીઆ આપણી સાથે વર્તે. આપ ઘેર હીરી, તે પર ઘેર બહુ=સમદૃષ્ટિ રાખવી. આપ આપકી સમાલીએ, મેં મેરી ફોડતા હું=સહુએ પોત પોતાનું સંભાળવું. આપ જીતાય, કંઇ જગ જીતાય?=બધાને સરખી રીતે વશ ન કરાય આપથી ઉતરતી સગા ભાપની=માણુસ પોતાની જાતને બચાવે. આપવીતી સહુ જાણે; પરવીતી કોઈ ના જાણે=સૌ પોત પોતાનું દુઃખ રડે; પારકાનું દુઃખ કોઇના ધ્યાનમાં આવતું નથી.

આપ, ન. (सं. अप्=જળ) પાણી; જળ.

આપ,વિ.પોતાનું;પોતીકું;સંબંધી.

આપઅખત્યાર, વિ. જેની ઉપર બીજા કે કોઇનો અખત્યાર ન હોય એવું.

આપઅખત્યારી, સ્ત્રી. સ્વવશતા; સ્વતંત્રતા.

આપઆપણું, પોતપોતાનું.

આપઆપમાં, અ. પોતપોતામાં; અંદર અંદર.

આપંકરમી, વિ. પોતાના કર્મને હાથે રળનાર; સ્વપરાક્રમી

આપખુદી, સ્ત્રી. (ફા. ખુદ=પોતે. ઉ.) પોતાની મરજી પ્રમાણે જ ચાલવું તે; સ્વેચ્છાચાર.

આપખુશી, સ્ત્રી. પોતાની ઇચ્છા; પોતાની મરજી.

આપગા, સ્ત્રી.(सं.)નદી;સરિતા.

આપઘાત, સ્ત્રી. (सं.) પોતેપોતાનો પ્રાણ કાઢી નાખવો તે;આત્મઘાત.

આપઘાતીઉં, વિ. આપઘાત કરે એવું. (૨) અતિ સાહસિક; બહુ જ આકરું; અવિચારી.

આપણ, ન. (सं.) ચોટું;બજાર.

આપણા, સ. (आत्मा उ.प्रा. आप्पा તેની ઉ. ગુ. આપણા.) આપણે નું બહુવચન. (૨) પોતે અને પોતા

ને લગતા બીજાઓ. આપણું ઘર :આ-ણથી દેખાય=પોતાનું સુખદુઃખ મનુ-ષ્યને સહજ જણાય, પારકાને જણાય નહિ.

આપણે, સ. હું અને તમે; પોતે અને પોતાના લાગતા વળગતાઓ.

આપત, સ્ત્રી. (સ. आ + पत्= પડવું ઉ.) આપત્તિ; વિપત્તિ. (૨) મુશ-કેલી. (૪) આપપત; કમાઈ

આપત્કાળ, પુ. (સં.) અણી–સંકટ; દુઃખનો વખત; શુ ચવણનો વખત.

આપત્તિ, સ્ત્રી, (સં.) વિપત્તિ; દુઃખ. (૨) મુશકેલી; મોટું દુઃખ; આફત; કોપ. [છોકરું; સંતાન.

આપત્ય, ન. (સં. अपत्य=છોકરું)

આપદા, સ્ત્રી. (સં.) આપત્તિ. (૨) દુઃખ. (૩) મુશકેલી.

આપદૃષ્ટિ, સ્ત્રી. (સં.) સ્વાર્થ-બુદ્ધિ; પોતાનાજ શ્રેયની વૃત્તિ.

આપદ્ધર્મ, પુ. (સં.) આપત્તિના કાળનું કર્ત્તવ્ય. [તે; દેનાર.

આપનાર, વિ. આપતું હોય

આપન્ન, વિ. (સં.) પ્રાપ્ત થ-એલું; ઘેરાએલું. (૨) જેને માથે મોટું સ-કટ આવી પડ્યું હોય તે. [ર્ભવતી સ્ત્રી.

આપન્નસત્વા, સ્ત્રી. (સં.) ગ-

આપન્યા, સ્ત્રી. (સં. आपत्+ ज्ञान ઉ૦) પોતાની સ્થિતિનું જ્ઞાન. (૨) સંતોષ. (૩) ચિત્તનું સમાધાન.

આપબળ, ન. (સં. आत्म+ बल ઉ૦) પોતાનું જોર; છાતીની હિંમત.

આપબુદ્ધિ, સ્ત્રી. (સં.) આપઅ-કલ; પોતાની સમજ. (૨) સ્વાર્થબુદ્ધિ.

આપમતલબી, વિ. પોતાનોજ ફાયદો જોનાર; સ્વાર્થી.

આપમતીઉં, વિ. (સં.) પો-તાનું જ ખરું માનનાર; મમતીલું; દુરા-ગ્રહી. (૨) પોતાના ધાર્યા પ્રમાણે જ કરનારું; હઠીલું.

આપમુખત્યાર, વિ. પોતાની મરજી પ્રમાણે કરવાને સત્તાવાળું; સ્વ-તંત્ર. (૨) જેની ઉપર કોઈનો દાબ કે દેખરેખ ન હોય તેવું.

આપમુખત્યારી, સ્ત્રી. પોતા-ની મરજીમાં આવે તેમ કરવાની સ્વ-તંત્ર સત્તા.

આપલે, સ્ત્રી. આપવું અને લેવું; ધીરધાર; લેણદેણ.

આપવખાણ, ન. પોતેજ પો-તાના ગુણ ગાવા તે; શ્લાઘા. (૨) પત-રાજી. (૩) બડાઇ. [ખોટી મોટાઈ.

આપવડાઈ, સ્ત્રી. પોતાની

આપવું, સ. ક્રિ. (ऋ=જવુંનું પ્રેરક अर्प्=આપવું ઉ.) પોતાનું કંઈ પણ બીજાને મળે તેમ કરવું; અર્પવું; દેવું. આપીએ તેવું પામીએ=જેવું કર્મ કરીએ તેવું ફળ મળે. આપીને માગે, તેની અક્કલ જાય આવે=સ્વર્ગ સુધી જ સારા-

પણું, પછી નહિ. આપવાનાં કાટલાં જુદાં ને લેવાનાં જુદાં=કહેવું એક અને કરવું બીજું. આપે તો દીકરા, અને ન આપે તો મૂળગા ય લે=આપણામાં અવિવેક રાખવો તે. [પોતામાં; અંદર અંદર.

આપસઆપસમાં, અ. પોતા-

આપસમાન, વિ. પોતાના જેવું.

આપસ્વાર્થ, પુ. પોતાનો જ સ્વાર્થ તે; એકલપેટાપણું.

આપસ્વાર્થી, વિ. (સં.) આપ મતલબી; એકલપેટું. [સાહ્યસાહ્યસાહેબ.

આપા, પુ (મ. અપ્પા=આપ)

આપાપર, અ. પોતાનું અને પારકું; મારુંતારું.

આપુ, ન. આપ; પોતાપણું.

આપુશાહ, પુ. સાહુકાર; દેવું પતાવી આપનાર.

આપૃચ્છા, સ્ત્રી. (સં.) વાતચીત; ખબર પૂછવી તે. (૨) પરવાનગી. (૩) પરપૂછ.

આપેક્ષા, સ્ત્રી. (સં. અપેક્ષા) ઇચ્છા; વાંછના. (૨) ગરજ; મતલબ.

આપો, પુ. બાપો; બાપ; પિતા.

આપોઆપ, અ. પોતાની મેળે; કુદરતી રીતે. [ખુદ.

આપોઆપ, પોતે જ; જાતે;

આપોપું, ન. પોતાપણું; આપપણું. (૨) ટેક; પણ. (૩) વજન; પોત.

આપોપું, અ. એની મેળે; પોતાની મેળે.

આપોશણ, (અપોશણ), ન. જમતા પહેલાં પાણીનું જે આચમન કરવામાં આવે છે તે.

આપ્ત, વિ. (સં.) મેળવેલું. (૨) વિશ્વાસમાં લીધેલું; પોતાનું માનેલું; સ્વકીય. [માણસો; વિશ્વાસુ માણસો.

આપ્તજન, ન. (સં.) પોતાનાં

આપ્તવર્ગ, પુ. (સં.) પોતાનું મંડળ; વિશ્વાસુ મંડળ.

આપ્તા, સ્ત્રી. (સં.) જટા.

આપ્તિ, સ્ત્રી.(સં.)લાભ;પ્રાપ્તિ; મળવું તે. (૨) સંબંધ; જોડાણ.

આફણી,સ્ત્રી.આપત્તિ.(૨)દુઃખ.

આફણીએ, અ. પોતાની મેળે; એની મેળે. (૨) નકામું. (૩) ઓચીંતું-એકદમ.

આફત, સ્ત્રી. (અ. આફત તેમજ સં. આપત્ ઉપરથી) આપત્તિ; વિપત્તિ;પીડા; મુશ્કેલી. (૨) આરોપ આવવો. (૩) વચમાંથી વાંધો ઉભો થવો. (આફતો બે જાતની છે: આસમાની અને સુલતાની. ધરતીકંપ, આગ વગેરે આસમાની અને લડાઇ, જુલમ વગેરે સુલતાની આફતો કહેવાય છે.)

આફતાબ, પુ. (ફા. આફતાબ ઇ૦) સૂર્ય; સૂરજ. (૨) તાપ; તડકો. (૩) તેજ.

આફતાબગીરી, સ્ત્રી. (ફા.) છત્રી; છત્ર.

આફયડું, (-ડું), અ. અમથું. (૨) એની મેળે; પોતાની મેળે.

આફરવું, અ. ક્રિ. પેટ ચડવું; આફરો ચડવો. [ફૂલી જવું;આફરો ચડવો.

આફરીજવું, અ ક્રિ. રોગથી

આફરીન, સ્ત્રી. (ફા. આફરિન ઉ.) વખાણ; શાબાશી. (૨) અ. ધન્ય-ધન્ય; શાબાશ. (૩) ફુરમાન. [ફૂલવું.

આફરૂં, ન. પવનનું ઉપર ચડવું;

આફરો, પુ. પવનથી પેટનું ઢમઢોલ થઇ જવું; ભીણો ચડવો. (૨) કોઇ પણ બાબતના અતિશયપણીઢમઢોલ થઇ જવું

આફલાતુન, વિ. (પ્લેટો નામના નામાંક્તિ જ્ઞાની ઉપરથી) સહુથી સરસ

આફળવું, અ. ક્રિ. અથડાવું; પટકાવું. (૨) વાગવું; પછડાવું. (૩) નિષ્ફળ જવું.

આફિડેવિટ, સ્ત્રી. (અં.)સરકારમાં સોગન ઉપર પ્રતિજ્ઞા કરવી તે; કબુલાત.

આફિસ, સ્ત્રી. (અં.) કામ કરવાનું ઠેકાણું; કચેરી. (૨) પેઢી; દુકાન. (૩) કામ;અધિકાર;દરજ્જો. [તાની મેળે.

આફુરૂં, અ. એની મેળે; પો-

આફુસ, ન. (પોર્ટુગીઝ) આંબાની એક જાત. (પોર્ટુગાલનો આલફોન્સો. નામનો વહાણવટી અમેરિકા તરફથી આબાની કલમ હિંદુસ્તાનમાં લાવ્યો હતો તેની કેરીઓ.)

આફ્રિકન, વિ. (અં.) આફ્રિકાનું; આફ્રિકાને લગતું.

આફ્રિકા, પુ. એશિયા અને યુરોપની દક્ષિણે આવેલો એક ખંડ.

આફ્રિદી, વિ. (અં.) સરહદ ઉપર રહેતા લોકોનો એ નામનો સમૂહ.

આબ, ન. (ફા. આબ=પાણી. સં. અપ્=પાણી ઉ.) પાણી; જળ. (૨) પાણીથી સિંચાતો દેશ. (પંજાબ) દોઆબ=બે પાણી-નદીઓ વચ્ચે આવેલો પ્રદેશ. (૩) તેજ; કાંતિ. (૪) ધાર; તિખાશ. (૫) મૂલ; ભાવ; દમ.

આબકદુબક, પુ. ગીલીદંડાની રમતનો એક દાવ.

આબકારી, વિ. (ફા. આબ=જળ+કાર=કરનાર ઉ૦) કેફી ચીજો ઉપર સરકાર તરફથી લેવાતો કર. (૨) ભિસ્તીનું કામ.

આબખોરી, સ્ત્રી. (આ. આબ =પાણી+ખુર્દન=પીવું ઉ૦ ખોર)પાણી પીવાનું પહોળા મોંનું નાનું પાત્ર.

આબખોરો, પુ. (ફા.) પાણી પીવાનો નાનો લોટો.

આબદા, સ્ત્રી. જુઓ આપદા.

આબદાગીરી, સ્ત્રી. મોટું અને સુંદર છત્ર. [જસ્વી. (૨) મૂલ્યવાન.

આબદાર, વિ. પાણીદાર; તે-

આબદ્ધ, વિ. (સં.) બાંધેલું. (૨) સજ્જડ.

આબરૂ, સ્ત્રી. (ફા. આબ=તેજ

+રૂ=ચેહેરો ઉ૦) સારાપણાની છાપ; પ્રતિષ્ઠા. (૨) પ્રામાણિક વ્યવહાર માટે પરેલી સાખ. (૩) શાબાશી; તારીફ; કીર્ત્તિ. આબરૂ ઉપર જવું=પ્રતિષ્ઠા ભંગ કરવી. આબરૂ ઉપર હાથ નાખવો=આબરૂ લેવી. આબરૂના કાંકરા કરવા=અપકીર્ત્તિ કરવી.

આબરૂદાર, વિ. (ફા.) આબરૂવાળું; નામાંકિત. (૨) શાહુકારીવાળું.

આબરૂપત્ર, વિ. (ફા.)માનપત્ર; પ્રતિષ્ઠાપત્ર.

આબંધ,પુ(સં.)દૃઢબંધન;પ્રેમ.

આબાદ, વિ. (ફા.) ભરેલું; વસેલું; બહોળા વેપારવાળું. (૨) ખેડાએલું; ફળવંત. (૩) સુખી. (૪)જયવંત. (૫) સલામત. (૬) ખુશનુમા. (૭) અતિશય. (૮) ચૂક રહિત. (૯) કાયમ; હંમેશ. [બાદપણું; ચડતી દશા.

આબાદાની, સ્ત્રી. (ફા) આ-

આબાદી, સ્ત્રી.(ફા.)આબાદાની.

આબાળવૃદ્ધ, અ. બાળકથી માંડીને ઘરડાં સુધી.

આબુ, પુ. (સં. अर्बुद ઉ.) ગુજરાતને ઉત્તરે આવેલો મોટો પર્વત.

આબુવો, પુ. એક જાતનો વેલો. (૨) એ વેલાનાં ફળ.

આબેહયાત, પુ. (ફા. આબ=પાણી ને હયાત=જીંદગી) જીંદગી ઇંબાવનારૂં પાણી.

આબેહુબ, વિ. (ફા. આબ+હુ=પેઠું. ઉ૦) અસલ હોય તેવુંજ.

આબોહવા,સ્ત્રી. (ફા.આબ+હવા=પવન) પાણી અને હવા. (૨) દેશપ્રકૃતિ. (૩) ઠંડી; શૈત્ય.

આભ, ન.આકાશ; ગગન. આભના તારા ઉતારવા=ગજબ કરવો; અશક્યને શક્ય કરવા છેટલો પરિશ્રમ લેવો. આભના તારા દેખાડવા=બહુ પરિશ્રમ આપવો. આભની સાથે બાથ ભીડવી=શક્તિ ઉપરાંત કામ કરવા જવું; મોટાની સાથે લડવું. (૨) વાદળ; મેઘ; વરસાદ. આભ ફાટે ત્યાં થીગડું ન દેવાય=ઉપાય ન થઈ શકે એવું કામ. આભ ઉંડળમાં લેવું=મોટી બાથ ભરવી. આભ ને જમીન એક થવી=બહુ મોટો બનાવ બનવો. આભ જમીનનો ફેર–અંતર=એક બીજાથી બહુ જ ભિન્ન–જુદું તે. આભ તૂટી પડવું=મોટી આફત આવી પડવી. આભ ફાટવું=ઘણી વરસાદ આવવો. આભના તારા ઉતારવા=બહુ જોર કરવું.

આભડછેટ, સ્ત્રી. અશુદ્ધ થવું–અભડાવું તે; અપવિત્રતા.

આભડવાજવું, અ. ક્રિ. મરણ પામેલાની પાછળ સ્મશાનમાં જવું.

આભડવું, અ. ક્રિ. અડવું; અપવિત્ર થવું. આભડયું અભડાવે અને વટલ્યું વટલાવે=માણસ જેવું હોય તેવું બીજાને કરવા મથે.

આભરણ, ન. (સં. आभरण)

અલંકાર; આભૂષણ. (૨) વસ્ત્ર; ઘરેણાં.

આભલું, ન. આભ; આકાશ; વાદળ. (૨)ચાટલું.(૩)વાદળનો એક ગાસો.

આભા, સ્ત્રી. (સં. આ=પુષ્કળ +ભા=ચળકવું, પ્રકાશવું) કાંતિ; તેજ. (૨) સુંદરતા.

આભાર, પુ. (સં. આ+ભૃ=ભરવું) પાડ; ઉપકાર. (૨) ઓશીઆળ; એહસાન. [ભાર બતાવનારું.

આભારદર્શક, વિ. (સં.) આ-

આભારસૂચક, વિ. (સં.) આભાર થયો એમ દેખાડનારું.

આભારી, વિ. (સં. આ+ભૃ=ભરવું ઉ૦ આભાર+ઇ=વાળું) જેની ઉપર ઉપકાર થએલો હોય તે. (૨) કરેલા ઉપકારને સમજનારું,કૃતજ્ઞી.(૩) ઓશીંગણ.

આભાલાભ, પુ. મોટો લાભ કલ્પવો તે. (૨) કાલ્પનિક મોટાઇ. (ગાંઠવાનાં ગજ જેવો ખર્ચ બતાવે છે.)

આભાવ, પુ. (સં.) વહેમ; સંદેહ; શંકા. (૨) વિતર્ક; કલ્પના; ભ્રમ.

આભાસ, પુ. (સં. આ+ભાસ્ =દેખાવું) બે વસ્તુનું સરખું દેખાવું તે. ઝાંખો જરા પ્રકાશ; ઢોળ; દેખાવ.

આભીર, પુ. (સં.) આહીર; ભરવાડ; રબારી. [વાડણ.

આભીરી, સ્ત્રી. આહિરણી;ભર-

આભું, વિ. ચકિત, દિંગ, વિસ્મય પામેલું; બાવરું.

આભૂષણ, ન. (સં. આ+ભૂષ્ =શણગારવું ઉ૦) અલંકાર; શોભા.

આભોક, પુ. (સં.) વાળી લેવું તે; માંડવાળ. (૨) કમળો; ભોગવટો.

આભોગ, પુ. (સં. આ+ભુજ્= ભોગવવું) માણવું તે; ભોગવવું તે; સંગ; ઉપભોગ. (૨) ધ્રુપદ રાગનો ત્રીજો ભાગ. (૩) સાપની ફેણ

આભ્યંતર, વિ. (સં. અભિ+ અન્તર=માં) અંદરના ભાગોમાંનું. (૨) અંતઃકરણનું. (૩)ન.અંદરનો ઓરડો.

આમ, વિ. (અ. આમ=બાધારણ) સાધારણ; સાર્વજનિક. (૨) ન. સાધારણ લોકો તે દિવાને આમ=સાધારણ લોકોને મળવાનું-સાર્વજનિક-દિવાનખાનું.

આમ, પુ. (સં. આમ=કાચો મળ) આંતરડામાંનો અપરિપક્વ કચરો; જળસ. (૨) અતિસાર જેવો રોગ; મરડો. (૩) વિ. કાચું; અપક્વ.

આમ, અ૦ આ પ્રમાણે. (૨) આ તરફ (૩) અહીંઆં.

આમચું, ન. કાચી કેરીનાં સુકવેલાં ચીરીઆં. (૨) કોઇ પણ ખાટા ફળનું સૂકવેલું ગડું; કોકમ.

આમચૂર, ન. (સં. આમ્રચૂર્ણ ઉ૦) કેરીનો ચૂરો; છુંદો. [છુંદો.

આમછુંદો, પુ. કેરીનો તાજો લીલો

આમજ, અ. એમજ;એજ રીતે.

આમટ, વિ. ખાટું; ખટાશવાળું.

આમટી, સ્ત્રી. આંબલીના પાણીની કઢી. (૨) ખાટી દાળ.

આમણ, ન. જેમાં આમ રહે છે તે આંતરડું; પેડુમાંનું આંતરડું. (૨) પૈડાને લગતો એક ભાગ. [દબાઇ ગએલું.

આમણદુમણું, વિ. આભારથી

આમણસામણ, અ. એક બીજાને; અરસપરસ; અન્યોન્ય; સામસામા.

આમતેમ, અ. અહીંતહીં; જ્યાં ત્યાં. [(૨) આગમન.

આમદ, સ્ત્રી. આવક; પેદાશ.

આમદાની, (આવદાની), સ્ત્રી. (ફા. આમદન=આવવું) આવક; પેદાશ. (૨) આવવું તે. (૩) આબાદી.

આમનસામન, અ. સામસામું; આપસઆપસમાં.

આમાતિસાર, પુ. (સં.आम+अतिसार) મરડો; સંગ્રહણી.

આમાત્ય, પુ. દિવાન; કારભારી.

આમાન્ન, ન. (સં. आम=કાચું +अन्न) કાચું અનાજ.

આમિલ, પુ. (અ.) હાકેમ; અમલ કરનાર; અમલદાર.

આમન્યા, સ્ત્રી. મર્યાદા; માન. (૨) વિવેક. (૩) આજ્ઞા.

આમય, પુ. (સં.) રોગ; વ્યાધિ.

આમરણાંત, અ. (સં.) મરણ થતાં લગી; આખો જન્મારો. [રસ.

આમરસ, પુ. (સં.) આંબાનો

આમરસીઆ, વિ. કેરીના રસ જેવા રંગનું.

આમલ(ળ)સારો ગંધક, પુ. એક જાતનો શુદ્ધ કરેલો ગંધક.

આમલી, (સં. आम्लिका) આંબલી; એ નામનું ઝાડ અને તેનાં ફળ.

આમવાયુ, પુ. (સં.) અપચાને લીધે થતો એક રોગ.

આમસરા, સ્ત્રી. મહોલ્લો.

આમળવું, સ. ક્રિ. વળ દેવો; વાંકું વાળવું. (૨) મચરડવું. (૩) ચોળવું; મસળવું.

આમળીઉં, ન. વળ દીધેલ ...

આમણું, ન. જુઓ આં

આમળો, પુ. (આંબળો) વળવાળો આંટો. (૨) ગાંઠ; અદે દ્વેષ; અભિમાન; મરડાટ. કહે૦ દોરડ પણ આમળો ન મૂકે=માણસ મ પણ પોતાનું અભિમાન ન મૂકે.

આમંત્રણ, ન. (સં. आ+ વિચાર કરવો–તેડવું) નિમંત્રણ; નોતરું. (૨) બોલાવવું તે. (૩) તેડું. [નો

આમંત્રવું, સ. ક્રિ. બોલ

આમિષ, ન. (સં.) માંસ. ગલ. (૩) લાંચ. (૪) લોભ.

આમીન, અસ્તુ; લ ની અંતે લખાતો આશિર્વાદાત્મક શ

આમુષ્મિક, વિ. (સં.)

ચોક સંબંધી. [આ રીતે પણ.

આમે, અ. કોઈ પણ રીતે;

આમેજ, વિ. (ફા.) સામેલ; મેળવેલું. [વાસ. (૨) હર્ષ; ખુશી.

આમોદ, પુ. (સં.) સુગંધ; સુ-

આમ્નાય, પુ. (સં.) વેદ; શ્રુતિ. (૨)સંપ્રદાય; ઉપદેશ. (૩) રૂઢ; રીતભાત

આમ્ર,પુ(સં.)આંબો.(૨)સહકાર.

આમ્રમંજરી, સ્ત્રી. (સં.) આંબાની ફૂલવાળી-મોરાએલી ડાળી.

આમ્લ, વિ.ખાટું; ખટાશ પડતું.

આય, સ્ત્રી. શક્તિ; સામર્થ્ય. આય તેની વાય=જેનામાં શક્તિ તે જીતે. (૨)(સં. आ+ई=જવું ઉ૦) આવક; લાભ; પ્રાપ્તિ. (૩) નાજર. (જનાનખાનાનો) [છેડો.

આયખું, ન. આયુષ્ય. (૨) આયડો, પુ. ગોવાળીઓ.

આયડું,ન ઢોરોનું ચરવા જવું તે.

આયતન, ન. (સં. आ+यत्= આધાર રાખવો) દેવસ્થાન. (૨) આશ્રમ; સ્થાન.

આયતું, વિ. (સં. यत्=યત્ન કરવો ઉ૦ अयत्नतः) વગર મહેનતે મળેલું; તૈયાર. આયતા પર રાયતું=તૈયાર મળેલું હોય તેને હરાડી મૂકવું.

આયદો, પુ. બીજા ભાગીદારને આપવાનો લાગ.

આયના, સ્ત્રી.(સં. आज्ञा ઉ૦) આજ્ઞા; આમન્યા. (૨) માન;અદબ;વિવેક.

આયનો, પુ. (ફા. આઈન= દર્પણ) આરસો; તખતો.

આયપત, સ્ત્રી. (સં.आय+पत् ઉ૦) આવક; કમાઈ; આવદાની.

આયપતવેરો, પુ. આવક-કમાણી ઉપરનો કર.

આયંદે, આયંદા, અ. (ફા. આમદન=આવવું) હવે પછી. (૨) આખરે. [માટે રાખવામાં આવતી બાઇ.

આયા, સ્ત્રી. છોકરાંને સંભાળવા

આયાત, સ્ત્રી (સં. आ=નજીક +या=જવું,આવવું) માલનું આવવું તે; આગ. (૨) વિ. આવેલું. [લઈ જવું તે.

આયાન, ન. (સં.) આગમન;

આયામ, પુ. (સં.) દીર્ઘતા; લંબાઇ.

આયાસ,પુ. (સં. आ+यस्= મહેનત કરવી ઉ૦) મહેનત; શ્રમ (૨) મુસીબત; દુઃખ. (૩) થાક

આયાસી, વિ. (સં.) મહેનતુ; ઉદ્યોગી. (૨) મુશ્કેલ. (૩) થાકેલું.

આયુ, ન. (સં.) જન્મથી મરણ સુધીનો વખત; આવરદા.

આયુધ, ન. (સં. आ+युध्= લડવું) હથિયાર; અસ્ત્રશસ્ત્ર. (૨) યુદ્ધ-સાહિત્ય. (છત્રિસ જાતનાં આયુધ છે: ચક્ર, ત્રિશૂળ, ધનુષ્ય, બાણ, વજ્ર, કેવાણ, તુફંગ, ડાકબાણ, ફરશી, કટાર,

છરા, બરછી, ઢાલ, તરવાર, ગદા, સાંગ, તોમર, પાશ, ભુશંડી; બાંટ, ખંજર, જંબુર, લઠ્ઠ. જંત્ર, અંકુશ, સોટો, હળ, મૂશળ, ખાંડુ, બરબડ, જંબળ, જરીઠ, ગુપ્તી, ગુરંજ, પઠા, પિસ્તોલ.) આયુધ છોડવાં=વાનપ્રસ્થ થવું; હાર કબુલ કરવી; નાશીપાસ થવું.

આયુરારોગ્ય, ન. (સં. आयुः +आरोग्य) આયુષ્ય ને આરોગ્ય.

આયુર્વેદ, પુ. (સ) આર્યોનું વૈદિક શાસ્ત્ર. [વૈદને લગતું.

આયુર્વૈદિક, વિ. (સં.) આયુ-

આયુશ, ન. (સં.) આયુષ્ય; આવરદા. [વાળુ; ઘણું જીવનારું

આયુષ્માન, વિ. (સ.) આયુષ્ય-

આયુષ્ય, ન. (સં.) આવરદા.

આયુષ્યદોરી, સ્ત્રી. (સં.) જીવનદોરી; જેની ઉપર આયુષ્યનો આધાર હોય તે. [આયુષ્યની હદ.

આયુષ્યમર્યાદા, સ્ત્રી. (સં.)

આર, સ્ત્રી. (સં. आ+ऋ= જવું) અણી; સોય; અંકુશ. [કાંટ.

આર, પ. પાણીનું વહન. (૨) ભેળ;

આરક્ત, વિ. (સં. आ=સહેજ +रक्त=લાલ) સહેજ રાતું; લાલાશ પડતું.

આરક્તતા, ન. રતાશ; લાલાશ.

આરગણું, ન. .સોચાનું એક ઓજાર; આર.

આરગન, ન. (અં.) યુરોપ તરફનું એક જાતનું વાજું.

આરચા, સ્ત્રી. (સં. अर्च्=પૂજવું ઉ૦ अर्चा) પૂજા. (૨) આડ; પિયળ.

આરજા, સ્ત્રી. (સં. आर्या ઉ૦) સન્નારી; સંસારનો ત્યાગ કરી વિરાગી થએલી જૈન સાધ્વી સ્ત્રી.

આરજુ, સ્ત્રી. (ફા. આર્જ= આશા ઉ૦) આશા; ઈચ્છા. (૨) અધીરાઈ. (૩) કાળજી; ચિંતા.

આરજુમંદ, વિ (ફા.) આશાવાળું. (૨) આતુર. (૩) કાળજીવાળું.

આરડવું, અ. ક્રિ.(સં. अव+ रट्=ગાવું) ખેંચીને અવાજ કાઢવો. (૨) મોટો અને બેસૂરો અવાજ કરવો.

આરણકારણ, ન. બાનું; મિષ; નિમિત્ત. (૨) ઠપકો; અચોકસ.

આરત, સ્ત્રી. હોંસ; ઈચ્છા. (૨) ઓરીઓ; કોડ; વિ. પીડિત. (૩) જરૂરનું; ન ચાલે એવું.

આરતી, સ્ત્રી. (સં. आर्तिः= પીડા) દુઃખ; પીડા; સંકટ. (૨) પૂજાની સમાપ્તિ પછી કપૂરનો દિવો દેવની સામે રાખી ઉતારવો તે. (૩) જેમાં કપૂરનો કકડો સળગાવવામાં આવે છે તે પાત્ર. (૪) આરતી ઉતારતાં જે ગાયન ગાવામાં આવે છે તે

આરતીઉં, વિ. દુઃખી; પીડિત. (૨) આરતવાળું; જરૂરવાળું. (૩) આરતીનું પાત્ર.

આરથી, પુ. કુંભારચળનો નીચલો ભાગ. (૨) રક્ષણ. [પાર; ઠેઠ; સળંગ.

આરપાર, અ. આ પારથી પેલે-

આરબ, પુ.(આ. અરબ) અરબસ્તાનનો વતની. આરબની ચોકી=બહુ સખત દેખરેખ.

આરબી, વિ. અરબસ્તાનનું; તેને લગતું. (૨) સરસ; ઉત્તમ.

આરબ્ધ, ન. કર્મનો એક પ્રકાર; જેનું તરતજ ફળ મળે એવું કર્મ. (૨) વિ. આરંભેલું; શરૂ કરેલું

આરબ્બી, જુઓ આરબી.

આરભટી, સ્ત્રી. જેમાં રૌદ્ર, ભયાનક અને બીભત્સ રસ આવ્યા હોય એવી વાણી.

આરંભ, પુ. (સં. आ+रम्= શરૂ કરવું ઉ.) શરૂઆત; પહેલ. (૨) મંડાણ કરવું તે. (૩) મૂળ. [માડવું.

આરંભવું સ. ક્રિ. શરૂ કરવું;

આરંભશૂર, વિ. પ્રારંભે ઉત્સાહવાળું અને પછી નરમ પડી જાય એવું.

આરંભાવવું સ. ક્રિ. પ્રે. શરૂ કરાવવું.

આરવા, પુ. (આ. રૂહ=મન. તેનું બ. વ. આરવાહ) અંતઃકરણ; મન.

આરવે, પુ. ઘણું જમ્યા પછી જે અકળામણ થાય તે.

આરસપહાણ, પુ. (સં. आदर्श पाषाण ઉ.) લીસો, ચળકતો અને સુંદર પથ્થર; સંગેમરમર.

આરસબંધી, સ્ત્રી. આરસ જડેલા હોય એવી જમીન.

આરસી, સ્ત્રી. (सं. आदर्श ઉ० प्रा. आयरीसो) દર્પણ; ચાટલું. કહે૦માંકડાને હાથ આરસી=ખાઇ-કલાઇ બતાવવાને આમ કહેવાય છે.

આરસીગરો, પુ. (ફા આરસી+ગર=બનાવનાર)અરીસા બનાવનારા

આરસીછલ્લો, પુ. મુખ જોવાની આરસી જડેલી હોય એવી વીંટી.

આરસીછાપાં,વીંટી; વીંટલાઓ.

આરસો, પુ. તખતો; અરીસો. (૨)કાચ ઉપર ચીતરેલું ચિત્ર; છબી.

આરાધક, વિ. (સં. आ+राध् =પ્રસન્ન કરવું ઉ०) આરાધના કરનાર; ભક્ત; પૂજારી. [તે. (૨) ભક્તિ.

આરાધન, ન. (સં.) આરાધવું

આરાધના, સ્ત્રી. (સં.) આરાધનાની ક્રિયા. (૨) ભક્તિ.

આરાધવું, સ. ક્રિ. (સં. आ+ राध्=ખુશ કરવું ઉ.) પ્રસન્ન થાય તેમ કરવું; સ્તુતિ-સેવા-પૂજા કરવી; ભજવું. [નાર સ્ત્રી.

આરાધિકા, સ્ત્રી. આરાધન કર-

આરાધ્ય, વિ. (સં.) આરાધવાને યોગ્ય; પૂજ્ય.

આરામ, પુ. (સં. आ+रम्=

રમવું ઉ૦) વિશ્રામ; વિસામો (૨) શાંતિ; દુ:ખમુક્તિ. (૩) બાગ; બગીચો.

આરામખુરશી, સ્રી. વિશ્રાંતિથી બેસી શકાય એવી ખુરશી.

આરામગાહ, સ્રી. પરમ આરામ હમેશ માટે આરામ લેવા જવું તે; સ્વર્ગે જવું તે. [સાચવનાર.

આરામિક, પુ. માળી; બાગ

આરારૂટ, ન. (અં. ઍરોરૂટ) એક જાતનું કંદ ને તેનો ભૂકો.

આરાવારા, પુ. પૂર્વજોના દિવસ; શ્રાદ્ધના દિવસો.

આરાસુરી, સ્રી. અંબામાતા.

આરાસ્તગી, સ્રી. (ફા. આરાસ્તન=શોભાવવું) શણગાર; તજવીજ; યોજના. [કરેલું; શણગારેલું.

આરાસ્તે, વિ. (ફા) તૈયાર

આરી, સ્રી. કરવતી. (૨) મોચીનું ઓલર. [તુચ્છ; હલકું.

આરીઉં, ન. ચીભડું. (૨) વિ.

આરીકારી, સ્રી. ચતુરાઈ; ચપળતા. (૨) સેવા કરવી. (૩) હસ્તાદી; દાવપેચ.

આરૂઢ, વિ. (સં. આ+रुह्=ચડવું ઉ૦) ચડેલું; બેઠેલું.

આરેઆવવું, કિનારે આવીપહોંચવું. (૨) પૂરું થવા આવવું. આરે આવેલું વહાણ બૂડ્યું=તૈયાર થયેલું કામ બગડ્યું. (૩) પશુમાદાઓને ગર્ભ ધારણ કરવાનાં ચિહ્ન દેખાવાં.

આરેડું, વિ. (સં. आ=બહુજ +रुद्=રોવું ઉ૦ आरुदित ઉ.) બહુ જ રોનારું. [પુરું થવા આવેલું

આરેતારે, અ. પાકવા આવેલું;

આરો, પુ. (સં. આ+ऋ=જવું. ઉ૦ आर=છેડો–અંત) કિનારો; ઓવારો; તીર. (૨) છેડો; અંત. (૩) પૈડાની નાભીથી પરિઘ લગીનો કકડો. (૪) છાણાંનો ઉબાળો. (૫) માર્ગ.

આરોગવું, સ.ક્રિ.જમવું; ખાવું. (૨) (તિરસ્કાર–અભાવ–રીસમાં) ઠાંસીને ખાવું; કોઈને મૂકીને ખાવું.

આરોગ્ય, ન. (સં.) તંદુરસ્તી; સુખાકારી.

આરોગ્યતા, સ્રી. સુખાકારી.

આરોગ્યરક્ષક, વિ. આરોગ્યનું રક્ષણ કરે એવું; તંદુરસ્તી સાચવનારું.

આરોગ્યરક્ષણ, ન. તંદુરસ્તીની સાચવણી. [રોગ્ય સંબંધી જ્ઞાન.

આરોગ્યવિદ્યા, સ્રી. (સં.) આ-

આરોગ્યશાળા, સ્રી. (સં.) આરોગ્ય માટે જ્યાં ઉપાયો થતા હોય એવું સ્થાન; દવાખાનું [ગ્યશાળા.

આરોગ્યાલય, ન. (સં.) આરો-

આરોતારો, પુ. એક જાતનું ઘાસ.

આરોપ પુ. (સં. આ+रुह्= ચડવું ઉ.) જેનામાં જે ન હોય તેનામાં તે છે એમ કહેવું તે. (૨) આળ; દોષ.

(૩) ઠપકો દેવો તે.

આરોપણ, ન. (સં.) આરોપવું; (૨) ઊભું કરવું. (૩) પહેરાવવું.

આરોપવું, સ. ક્રિ. ચડાવવું. (૨) પહેરાવવું. [વરાવવું; પહેરાવવું.

આરોપાવવું, સ. ક્રિ. પ્રે. ચડા-

આરોપી, વિ. (સં.) આરોપ-વાળું; તહોમતદાર; ગુનેહગાર.

આરોહ, પુ. (સં.) ચડવું. (૨) ચડાવ. (૩) રાગ ખેંચવો તે.

આરોહણ, ન. (સં.)આ+રુહ્=ચડવું ઉ૦) ચડવું તે. (૨)ઉપર બેસવું તે. (૩) સવારી કરવી તે. (૪) ઉન્નતિ.

આરોહવું, અ. ક્રિ. ચડવું. (૨) સવાર થઇ બેસવું.

આર્જવ, ન. (સં. ઋજુ=સરલ ઉ.) સરલતા; સીધાપણું. (૨) કાલાવાલા; વિનવણી. (૩) ખુશામત.

આર્ટિકલ, પુ. (ઇં.) વર્તમાન-પત્રોમાં આવતું લખાણ. (૨) સામાન્ય નામની આગળ આવતો પ્રત્યય.

આર્ત, વિ. (સં.) પીડિત. (૨) ગભરાએલું. [વિ. ઋતુ સંબંધી.

આર્તવ, ન. (સં.) રજ. (૨)

આર્તિ, સ્ત્રી. (સં.) દુઃખ; પીડા.

આર્તિહર, વિ. (સં.) પીડા હરનાર. [ટાળનાર.

આર્તિહારક, વિ. (સં.) દુઃખને

આર્દ્ર, વિ. (સં.) ભીનું; ભેજ-વાળું. (૨) ઢીલું; નરમ. (૩) મૃદુ; કોમળ.

આર્દ્રક, ન. (સં.) આદુ.

આર્દ્રતા, સ્ત્રી. (સં.) ભિનાશ. (૨) કોમળતા. (૩) અનુકંપા. (૪)નરમાશ.

આર્દ્રા, સ્ત્રી. (સં.) સત્તાવિશ નક્ષત્રમાંનું એક ચોમાસામાં આવતું નક્ષત્ર.

આર્ય, પુ. (સં.) અસલના સુધરેલા લોકો; ઉંચા કુળનો સુધરેલો માણસ. (૨) વિ. ઉંચા કુળનું; ખાનદાન.

આર્યત્વ, ન. (સં.) આર્યપણું; કુલીનતા; ખાનદાની.

આર્યધર્મ, પુ. (સં.) અસલના સુધરેલા લોકોનો ધર્મ; બ્રાહ્મણધર્મ.

આર્યપુત્ર, (સં.) પતિ; સ્વામી. (પ્રાચીન કાળમાં આર્ય સ્ત્રીઓ પોતાના પતિ માટે આ શબ્દ વાપરતી.)

આર્યભાષા, સ્ત્રી. (સં.)આર્ય-લોકોની ભાષા; સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત.

આર્યસમાજ, પુ. (સં.) વેદને જ મુખ્ય ગણી તે પ્રમાણે વર્તવું એવા અભિપ્રાયવાળું સ્વામીશ્રી દયાનંદે સ્થાપેલું ધર્મમંડળ. [સાસુ.

આર્યા, સ્ત્રી. કુલીન સ્ત્રી. (૨)

આર્યાગીતિ, સ્ત્રી. (સં.) એક જાતનું વૃત્ત; રાગ

આર્યાવર્ત, પુ (સં. આર્ય+આ+વૃત્= ફરવું ઉ. આવર્ત=ઘેરેલું;કુંડાળું) આર્ય લોકોએ રોકેલો દેશ; ઉત્તર હિંદુસ્થાન; ભરતખંડ.

આલ, ન. એક જાતનું ઝાડ. (૨) હડતાલ. (૩) ટેવ; આદત.

આલક્ષિત, વિ. ચિહ્નથી દેખાડેલું; રેખાવાળું; દેખાતું.

આલખીપાલખી, સ્ત્રી. છોકરાંની એક રમત. [ખોરાક; ઘેંશ

આલણ, ન. એક જાતનો લેપ;

આલપાકો, પુ. (અં.) એક જાતનું ચકચકીત કપડું.

આલપાલ, સ્ત્રી ચાકરી; સેવા. (૨) છોકરાંની માવજત. (૩) સરભરા; સારવાર.

આલબેલ, સ્ત્રી. (અ. ઑલવેલનું અપભ્રંશ રૂપ) ચોકીદારો રાતને વખતે કલાકે કલાકે જે બૂમ પાડે છે તે.

આલમ, સ્ત્રી. (આ. આલમ ઉ૦) દુનીઆ; જગત (૨) લોક; માણસ જાત.

આલમદુનીઆ, સ્ત્રી (આ.) બધું જગત; વિશ્વ; પૃથ્વી; માણસજાત.

આલમનુર, પુ (આ.) પ્રકાશવાળો પ્રદેશ.

આલય, ન. (સં. आ+ली=જવું ઉ૦) ઘર; રહેવાની જગા.

આલવાલ, પુ. (સં.) ક્યારો.

આલવું, જુઓ આપવું.

આલસ્ય, ન. (સં. अ+लस्=યત્ન કરવો ઉ૦) આળસ; મંદતા.

આલંબ, પુ. (સં. आ+लम्ब्=ટંગાવું) આધાર; ટેકો; આશ્રય. (૨) ધારણ.

આલંબન, ન. (સં.) આશ્રય; સહાય; રસ ઉત્પન્ન કરનારી મૂળ વસ્તુ.

આલંબવું, અ. ક્રિ. પકડવું; આધાર લેવો. (૨) પહોંચવું. (૩) ટંગાવું.

આલાપ, પુ. (સં. आ+लप्=બોલવું ઉ૦) રાગ બેસાડવાને રાગ કાઢવો તે. (૨) વાતચિત. (૩) સ્તુતિનું ગાન. (૪) બકવાદ (૫) દોષ; આક્ષેપ. [ગાવું.

આલાપવું, સ. ક્રિ. રાગ કાઢવો;

આલામત, સ્ત્રી. (આ.) નિશાની; ચિહ્ન.

આલાલીલું, વિ. (આલું=તાજું +લીલું=માંદું) લીલુંસૂકું.

આલિંગન, ન. (સં. आ+लिङ्ग्=જવું) ભેટવું; બાથમાં લેવું.

આલિંગમંત્રી, પુ. નાયબ દિવાન.

આલિંગવું, સ. ક્રિ: ભેટવું; બાથ ભરવી; છાતી સરસું ચાંપવું.

આલી, સ્ત્રી. (સં.) સાહેલી; સૈયર.

આલીગારૂં, વિ. અટક્યાળું.

આલીજનાબ, વિ (આ. આલી =ઉંચું. જનાબ=કચેરી) ઉંચી પદવીવાળું.

આલીજાહ, (જાહાં), વિ. (ફા. આલીજાહ=ભવ્ય) ઘણું મોટું; ભભકાદાર; ભવ્ય.

આલીહજરત, વિ. (આ. આલી +હજરત=ઘણું માનનીય) મોટી કીર્તિવાળું.

આલીશાન, વિ. (આ.) ઉત્તમ

પ્રતિભાવાળું. (૨) સઅ્ય; અતિ વિશાળ.

આલુ, ન. ખોટો આરોપ; અપવાદ. (૨) એક ફળ; જરદાળુ.

આલુબુખાર, ન. (ફા.) એક જાતનું સૂકું ફળ.

આલુંચન, ન. માથાના કેશ ચૂંટી નાખવા તે.

આલે, વિ. નજીકનું. (૨) વધારે પ્રિય. (૩) સારું; શ્રેષ્ઠ.

આલેખ, પુ. (સં.) લખાણ; ખત. (૨) લખી આપેલું તે. (૩) પટ્ટો; સનંદ. (૪) ચિત્ર; સિક્કો.

આલેખન, ન. (સં.) લખાણ કરવું તે; સનદ-પટ્ટો કરવો તે. (૨) ચિત્ર; ચીતરવું તે. (૩) રૂપરેખા કરવી તે. (૪) ખોતરવું-ખેડવું તે.

આલેખની, (આલેખિની). સ્ત્રી. (સં.) કલમ. (૨) ચીતરવાની પીછી. (૩) લખવાની પદ્ધતિ. (૪) ટાંકણું.

આલેખવું, સ. ક્રિ. (સં. આ+लिख्=લખવું ઉ૦) લખવું. (૨) ચીતરવું. (૩) ખોતરવું. (૪) ગણકારવું.

આલેખ્ય, વિ. (સં.) આલેખવા યોગ્ય.

આલેપ, પુ. (સં. आ+लिप्= લીપવું) લેપ કરવો; ચોપડવું. (૨) ચોડવું.

આલોક, પુ. (સં. आ+लुक्= જોવું ઉ૦) દેખાવ; દર્શન; ચિતાર.

આલોકન, ન. (સં.) જોવું; ધારી ધારીને જોવું (૨) તપાસવું. (૩) દેખરેખ રાખવી.

આલોકવું, સ. ક્રિ. જોવું, તપાસવું.

આલોચ, (સં. आ+लोच्=જોવું) જોવું; વિચારવું. (૨) દેખાવ; દર્શન. (૩) વિવેચન; વિચાર.

આલોચન, ન. જોવું; વિચારવું; દેખાવ. (૨) વિવેચન. (૩) માની દેવું; કબુલ કરવું.

આલોચવું, સ. ક્રિ. વિચારવું; મનન કરવું.

આલોપાલો, પુ. ઝાડનાં નાનાં મોટાં પાન; વનસ્પતિ (૨) ખોરાક.

આલોયણ, ન. (પ્રા. જૈન) આલોચન; કબુલાત. (જૈન ધર્મમાં એક એવો રિવાજ છે કે સાધુ વગેરેએ ગુરુની આગળ પોતાનાં કર્મ કબુલ કરી માફી માગવી. આ રિવાજનું નામ 'આલોયણ' કહેવાય છે.)

આવ, સ્ત્રી. (સં. या=આવવું ઉ૦) આવક; આગ. [ઉત્પન્ન; પેદાશ.

આવક, સ્ત્રી. આવવું તે. (૨)

આવકચિઠ્ઠી, સ્ત્રી. આવનારા માલની ચિઠ્ઠી; ભરતીઉ.(૨) રસીદ; પાવતી.

આવકજાવક, સ્ત્રી. આવવું જવું તે. (૨) આવતા અને જતાની નોંધ.

આવકાર, પુ. (સં.) આવનારને માન આપવું તે; સન્માન કરવું તે.

આવકારા, પુ. જુઓ અવકારા.

આવચીઆવચી, સ્ત્રી. એક

જાતની વનસ્પતિ અને તેનાં બી; તક મરીઆં.

આવજા, (આવજાવ), સ્ત્રી. આવવું અને જવું; અવરજવર. (૨) આયાતનિકાસ.

આવટવું, અ. ક્રિ. (સં. आ+ वृत्=वर्तवुं ઉ.) નીવડવું; થવું (૨) ફેરવવું.

આવડ, સ્ત્રી. આવડત. (૨) જ્ઞાન. (૩) યુક્તિ; કળા.

આવડત, સ્ત્રી. આવડ. (૨) કળા. (૩) ચતુરાઈ. (૪) જ્ઞાન, સમજણ.

આવડનેવડ, સ્ત્રી. કામ કરવાની રીત; કરકસર.

આવડવું, અ. ક્રિ. (સં. आ+ वृत्=ફેરવવું. प्रा. आवड्डिअं) કોઈ પણ કાર્ય કેમ કરાય છે તે બરોબર જાણવું; કરતા ફાવવું. કહે૦ આવડે નહિ ઘેશને રાંધવા પેશ=જેટલું આવડે એટલું જ ડહાપણ કરવું. આવડે એટલું બોલીએ નહિ અને ભાવે તેટલું ખાઇએ નહિ=દરેક વસ્તુ કે વાત વિવેકસર અને પ્રમાણસરકાવી લેઇએ.

આવડું, વિ. (સં. एतावत् ઉ૦) આટલું; અમુકના જેવડું.

આવતું, ત્રિ. હવે પછી થવાનું.

આવદાની, (આમદાની), આવક; પેદાશ; કમાઇ; ઉપજ. [ભાવું.

આવનજાવન, જનમવું અને

આવરડૂટો, પુ. (સં. आयुष्य+ कुंठ=બુઠું થવું) ભાગી તૂટી જવું. (૨) આવરદાનો અંત.

આવરણ, ન. (સં.) ઢાંકણ; આચ્છાદન. (૨) ઢાલ. (૩) અજ્ઞાનનું પડ.

આવરદા, પુ. (સં. आयुष्य+ दा=આપવું ઉ.) આયુષ્ય; જીવનસમય.

આવરવું, અ. ક્રિ. (સં. आ+ वृ=છા.વું) વ્યાપવું; ફેલાવું.

આવરેજ, પુ. (અં. એવરેજ) સરાસરી; આશરો; અંદાજ. (૨) ફાળો; ભાગે પડતું આવતું હોય તે.

આવરો, પુ. (ફા. આવર્દન= લાવવું ઉ૦) રોકડ મેળ તથા જમાખર્ચી રકમોની નોંધોને લગતો ચોપડો. (૨) બહુ ખાવાની ભાવના.

આવર્ત, ન. (સં. आ+वृत्= ફરવું) કુંડાળું; ચકરાવો; આંટો.

આવર્તન, ન. (સં.) ફરવું; ચકરાવો. (૨) વારંવાર ફરવું; ફેરફારી.

આવર્તવું, અ. ક્રિ. ફરી વળવું; ઢાંકવું; ઘેરી લેવું. સ. ક્રિ. બાથમાં લેવું; ભેટવું; આલિંગન કરવું.

આવર્તાંક, પુ. (સં. आवर्त+ अंक) વારંવાર આવતો આંકડો.

આવલ, ન. તાજું પીંજેલું રૂ.

આવલી, સ્ત્રી (સં.) પંક્તિ; ઓળ; શ્રેણી.

આવલાં, ન. કોસ અને તેને લગતો સરસામાન.

આવવું, અ. ક્રિ. (सं. आ+ या=આવવું ઉ૦) ભેગાં થવું; મળવું; પાછા ફરવું. (૨) ફૂટવું (૩) જણાવું; લાગવું. 'આવી મળવું'=સહાયક –સમાન થવું.

આવશ્ય, સ્ત્રી. જુઓ અવશ્ય.

આવશ્યક, વિ. (सं.) જરૂરનું.

આવશ્યકતા, સ્ત્રી. જરૂરીયાત; અગત્ય; ખપ.

આવસથ, ન. (सं. आ+वस्= રહેવું ઉ૦) ઘર, નિવાસસ્થાન. (૨) ધર્મશાળા; ઉતારો; મુકામ. (૩) અગ્નિહોત્ર શાળા.

આવસથ્ય, પુ. (सं.) અગ્નિહોત્રનો અગ્નિ; દ્વપતીએ રાખેલો અગ્નિ.

આવહ, વિ. (सं. आ+वह्= વહેવું) લઈ જવું; વહન કરવું.

આવહનપત્ર, ન. એ લાવવાનું આજ્ઞાપત્ર; સમન્સ.

આવળ, સ્ત્રી. એક નાનો છોડ. (તેની છાલ ચામડાં કેળવવામાં લાગે છે.)

આવળીઓ, પુ. ઓરીઓ; મનની ઇચ્છા; લાગ.

આવાગમન, ન. આવવું અને જવું. (૨) જન્માંતર. [ઘડી.

આવાર, અ. આ વખતે; આ

આવાસ, પુ. (सं. आ+वस्= રહેવું) મુકામ; નિવાસ. (૨) ઘર; મંદિર.

આવાહન, ન. (सं. आ+वह्= લઈ જવું) આમંત્રણ; બોલાવવું. (૨) મંત્રથી દેવાદિનું મૂર્તિ વગેરેમાં આવવું.

આવિર્ભાવ, પુ. (सं.) સ્પષ્ટ દેખાવું; ઉત્પન્ન થવું; ફૂટી નીકળવું.

આવિર્ભૂત, વિ. (सं.) પ્રગટ; દેખાઈ આવવું; છતું; ખુલ્લું.

આવિષ્કરણ, ન. (सं. आविर् +कृ=કરવું. ક્રિ. करण) ખુલ્લાં થવું; પ્રાગટ્ય; પ્રકાશ. [પ્રકાશિત; દેખાડેલું.

આવિષ્કૃત, વિ. (सं.) પ્રકટિત;

આવિષ્ટ, વિ. (सं. आ+विश्= પેસવું ઉ૦) પેઠેલું, દાખલ થએલું; વળગેલું.

આવું, વિ. (सं. एतावत् ઉ૦) આ પ્રમાણેનું; આ પ્રકારનું.

આવૃત્ત, વિ. (सं.) ઘેરાએલું; ઢાંકેલુ.

આવૃત્તિ, સ્ત્રી. (सं.) બીજીવાર થવું તે; ફરી ફરીને એની એજ ક્રિયા થયા કરવી તે.

આવેગ, પુ. (सं. आ=વર્જ+ विज्=જુદા થવું ઉ૦ वेग) બળ; જોર (૨) ગુસ્સો આવવો (૩)ક્રોધ; ગુસ્સો.

આવેશ, પુ. (सं. आ+विश्= પેસવું ઉ૦) જુસ્સો; ઉસરો. (૨) ઉમળકો. (૩) ક્રોધ; કોપ. (૪) લહેર.

આવેશી, વિ. આવેશવાળું; આતુર. (૨) ક્રોધી; ગુસ્સાખોર.

આવેષ્ટિત, વિ. (સં.) વીંટાએલું; ઘેરાએલું.

આશ, સ્ત્રી. (સં. आशा ઉ૦) આશા; ઇચ્છા; કામના; ભાવ

આશક, પુ. (આ. आशिक़=પ્રેમી) પ્રેમી; આસક્ત થએલ, અનુરાગી.

આશકમાશુક, ન. બ. વ. (फा. माशूक़=પ્રેમવાળી સ્ત્રી) અન્યોન્ય પ્રત્યે અનુરાગી સ્ત્રીપુરુષ.

આશકા, સ્ત્રી. દેવને ઉતારેલી આરતીનો સ્પર્શ કરવો તે. [ખુલ્લું.

આશકાર, વિ. (ફા.) સ્પષ્ટ;

આશકારા, વિ. (ફા.) જગજાહેર; પ્રખ્યાત [પ્રીતિ; રતિ.

આશકી, સ્ત્રી. યારી; પ્રેમ;

આશના, સ્ત્રી. (ફા.) સખી; સાહેલી. [યારી.

આશનાઈ, સ્ત્રી. અનુરાગ; પ્રીતિ;

આશય, પુ. (સં. आ+शी=પરવું) હેતુ; ઉદ્દેશ; અભિપ્રાય; મનસુબો.

આશરવાદ, જુઓ આશીર્વાદ

આશરવું, ક્રિ. આશ્રય લઈને કરવું; આશ્રય લેવો.

આશરાગતીઉં, ન. આશ્રયે આવીને રહેલું.

આશરાપડતું, વિ. અટકળ પડતું.

આશરે, અ. આશરા પ્રમાણે; લગભગ; શુમારે, અટકળે.

આશરો, પુ. (સં. आश्रय ઉ૦) આશ્રય. (૨) શુમાર; અટકળે.

આશંક, પુ. આંચકો; આશંકા. (૨) ઓછું આણવું તે; શરમાવું તે.

આશંકા, સ્ત્રી. (સં. आ+शङ्क्=વહેમ પડવો) શંકા; વહેમ.

આશંકિત, વિ. (સં.) શંકાવાળું.

આશા, સ્ત્રી. (સં.) ઇચ્છા; ઉમેદ. 'આશા આપવી'=સહાય કરવાનું કહેવું, 'આશાભર્યું'=જેને ઘણી ઇચ્છા પુરી કરવાની રહેલી છે એવું; જુવાન.

આશાઢ, જુઓ આષાઢ.

આશાપુરી, સ્ત્રી. આશા પુરનારી એક દેવી. [બંધન; આશાદોરી.

આશાબંધ, પુ. (સં.) આશાનું

આશાબંધી, વિ આશાના બંધનવાળી; સગર્ભા સ્ત્રી.

આશાભંગ, પુ. આશા તૂટી જવી તે; નિરાશ થવું તે.

આશાયુકત, વિ (સં.) આશાવાળું

આશાવરી, પુ. એક રાગનું નામ.

આશાવંત, વિ. (સં.) આશાભર્યું.

આશાવાળું, વિ. આશાવંત; આશાયુક્ત.

આશિષ, સ્ત્રી. (સં. आ+शास्=ઈચ્છવું ઉ.) આશા પાર પડે એવું વચન; આશીર્વાદ.

આશી, સ્ત્રી. (સં. आ+शृ=

મારી નાખવું છે) સર્પની દાઢ; જીવલેણ ઝેર. (૨) એક જાતની ઔષધિ.

આશીનીશી, અ. સંતોષપૂર્વક.

આશીર્વચન, ન. (સં.) આશીર્વાદ; આશિષ.

આશીર્વાદ, પુ (સં.) આશિષ

આશીર્વાદાત્મક, વિ. જેમાં આશીર્વાદ હોય એવું; આશિષવાળું.

આશીર્વાદાર્થ, આશીર્વાદને માટે.

આશુ વિ. ઉતાવળું; ત્વરિત; શીઘ્ર

આશુચ, ન. (સં. અ=નહિ+શુચિ=શુદ્ધ) સૂતકવાળું; અશુદ્ધ; અસ્વચ્છ.

આશુતોષ, પુ (સં. આશુ=જલદી+તોષ=તુષ્ટિ–આનંદ આપનાર) મહાદેવ; શંકર; શિવ.

આશૌચ, ન. (સં.) અશૌચ, સૂતક; અસ્વચ્છપણું; અપવિત્રતા.

આશ્ચર્ય, ન. (સં. આ+ચર્=ચાલવું–વર્તવું) વિસ્મય; નવાઇ.

આશ્ચર્યકારક, વિ. (સં.) વિસ્મય ઉપજાવે એવું; નવાઇ પમાડનાર; અજબ.

આશ્ચર્યજનક, વિ. (સં.) આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરે એવું; નવાઈ ઉપજાવનારું.

આશ્મ, પુ. (સં.) પત્થર; પહાણ.

આશ્મરિક, વિ. (સં) પત્થરનું. (૨) ન. મૂત્રકૃચ્છ; પથરીનો રોગ. (૩) પથરીના રોગવાળો દર્દી.

આશ્રમ, પુ. (સં.) વિરામ લેવાનું સ્થાન; ઋષિઓ અને સાધુસંત વગેરેને રહેવાનું સ્થાન; વાડી, ઉપવન. (૨) પુરુષજીવનનાં કર્તવ્યોને માટે જીંદગીના જે ચાર ભાગ પાડવામાં આવેલા છે તેમાંનો દરેક ભાગ. (બ્રહ્મચર્યાશ્રમ, ગૃહસ્થાશ્રમ, વાનપ્રસ્થાશ્રમ અને સંન્યાસાશ્રમ.

આશ્રમવાસી, વિ. તપોવનવાસી; [મઠમાં રહેનાર.

આશ્રમસ્થાન, ન. (સં.) રહેવાનું ઠેકાણું. (૨) આશ્રમ મળે એવું સ્થાન.

આશ્રમિક, વિ. (સં.) આશ્રમધર્મ પાળનાર; આશ્રમમાં જઈ રહેલું.

આશ્રમી, વિ. (સં.) આશ્રમવાળું, આશ્રમમાં રહેનારું.

આશ્રિત, વિ. (સં.) આશ્રયે પડેલું; આશ્રયથી આજીવિકા ચાલતી હોય એવું.

આશ્લિષ્ટ, વિ. (સં.) ભેટાએલું; હૃદયે ચંપ એલું.

આશ્લેષ, પુ. (સં.) આલિંગન; ભેટવું; છાતી સાથે ચાંપવું.

આશ્વાસ, પુ. (સં.) નિવૃત્તિ. (૨) અભયદાન; સાંત્વન.

આશ્વાસક, વિ. (સં.) આશ્વાસન કરનાર; સાંત્વન દેનાર; અભયદાન આપનાર.

આશ્વાસના, ન. સ્રી. (સં.) સાંત્વન;–ધીરજ આપવી.

આશ્વાસવું, સ. ક્રિ. આશ્વાસન આપવું; ધીરજ આપવી; શાંત પાડવું;

આશા-અભય આપવાં. (૨) આગતા-સ્વાગતા કરવી; ખરદાસ લેવી.

આશ્વિન, પુ. જેની પૂર્ણિમાએ અશ્વિની નક્ષત્ર આવતું હોય એવો મહીનો; વિક્રમ સંવત્સરના બાર માસમાંનો છઠ્ઠો મહીનો. [નવમો મહીનો.

આષાઢ, પુ. (સં.) વિક્રમ સંવત્સરનો

આષાઢી, વિ. (સં.) આષાઢ મહીનાની (પૂર્ણિમા).

- **આસ**, જુઓ આશા.

આસકા, સ્ત્રી. દેવને ચડાવેલી વસ્તુનો કાંઈક ભાગ શરીરને લગાડવો તે.

આસક્ત, વિ. (સં.) અનુરક્ત; મોહિત. [અતિશય પ્રીતિ.

આસક્તિ, સ્ત્રી. (સં.) અનુરાગ;

આસન, ન. (સં.) બેસવાનું ઠેકાણું. (૨) બેસવા, ઉભા રહેવા અને સૂવાની અમુક પ્રકારની ઢબ. (૩) ચોપડી અથવા પત્રકનું ખાનું. (૪) ચાંદા ઉપર આખીનું બેસવું. (આસંગ) (૫) એક ઔષધિ. (અશ્વગંધા-આસંધ) (૬) અમુક એક જગા. (૭) જે વસ્તુની ઉપર બેસાતું હોય તે વસ્તુ.

આસનકેદ, સ્ત્રી. જે કેદમાં મજુરી કરવાની નહિ તેવી કેદ.

આસનવિધિ, પુ. (સં.) આસન કરવાની રીત.

આસનાવાસના, સ્ત્રી. દિલાસાથી ધીરજ આપી સમજાવવું; સાંત્વન.

આસની, સ્ત્રી. ઉંક નાનું આસનીઉં.

આસનીઉં, ન. ઊન, દર્ભ કે ઝાડની છાલ વગેરેનું બેસણું; આસન કરવાની વસ્તુ. [સમીપ.

આસન્ન, અ. (સં.) પાસે; નજીક;

આસન્નકાળ, પુ (સં.) છેલ્લો સમય; મરણસમય. [બાજુએ.

આસપાસ, અ. ચોતરફ; ચારે

આસમાન, (આસમાન), ન. (ફા.) આકાશ; ગગન.

આસમાની, વિ આસમાનનું. (૨) આસમાન સંબંધી. આસમાની આફત=દૈવકોપ;કુદરતી સંકટ.આસમાની કિતાબ=દૈવી ચોપડી. (૩) આકાશના જેવા રંગનું.

આસરડવું, (આસેડવું.), (સં. आ=ઘણું+सृ=सर्=સરવું ઉ૦) અવાજ થાય એમ ખાવું; અકરાંતીઆ થઈને હદ ઉપરાંત ખાવું. (૨) ઉસરડવું.

આસવ, પુ. (સં. आ=ખૂબ+सु=સત્વ કાઢવું) સત્ત્વ; અર્ક. (૨) ગાળેલો દારૂ. [લાગેલું હોય એવું.

આસવતું, વિ. કામ; કામમાં

આસંગ, પુ. (સં.) અતિપ્રેમ; પાછળ ને પાછળ લાગ્યા રહેવું; મંડ્યા રહેવું. (૨) સમાગમ; સંભોગ.

આસંગો, પુ. (સં. आसंग ઉ૦) પ્રીતિથી લાગ્યા ને લાગ્યા રહેવું; પ્રેમપારવશ.

અસંત્રો, (આસોંદરો), પુ. એક જાતનું ઝાડ. (આ ઝાડનાં પાંદડાં પીવાની બીડીઓ બનાવવાના કામમાં આવે છે.)

આસંધ, સ્ત્રી. એક જાતની વનસ્પતિ; અશ્વગંધા. (સં૦)

આસાએશ, સ્ત્રી (ફા) વિશ્રાંતિ; વિરામ. [આભાર.

આસાન, ન. (ફા) એહસાન;

આસાની, સ્ત્રી. (ફા) સહેલાઈ.

આસામી, (આશામી), પુ. (ફા.) સખસ; અમુક માણસ. (૨) દેણદાર. (૩) પૈસાદાર. (૪) પુરુષ; માણસ (સામાન્ય).

આસામીવાર, અ. દરેક આસામીનું.

આસાર, પુ. (સં.) ફાળકો, (રેશમ કે સુતરનો.) (૨) ઝાડો.

આસીડ, પુ. (અં. ઍસીડ ઉ૦) તેજાબ. (૨) વિ. ખાટું; આમ્લ.

આસીરિઅન, વિ. આસિરિયાનું. (૨) આસિરિઆનું રહેવાસી.

આસીસ્ટંટ, પુ. (અં.) મદદનીશ; હાથ નીચેનો માણસ; સહાયક. (૨) વિ. મદદ કરનાર; સહાય આપનાર.

આસુર, વિ. (સં. अ=નહિ+सुर=દેવ) અસુરનું. (૨) જંગલી; મનુષ્યને નહિ શોભે એવું.

આસુરવિવાહ, પુ. (સં.) જંગલી વિવાહ. ધર્મશાસ્ત્રકારોએ આઠ જાતના વિવાહ કહેલા છે તેમાંનો એક વિવાહ. (એમાં કન્યાને બળાત્કારે ઉપાડી લઇ જઇ લગ્ન કરવામાં આવે છે.)

આસુરી, વિ. (સં.) અસુર સંબંધી; રાક્ષસી; તામસી; ક્રોધી. આસુરી ઉપાય=જંગલી ઉપાય; ઊંટવૈદું.

આસેસર, પુ. (અં.) ન્યાયમાં સલાહકાર–મદદગાર; પંચ.

આસો, પુ. (સં. आश्विन ઉ૦) વિક્રમ સંવત્સરનો છેલ્લો મહીનો.

આસોપાલવ, પુ. (સં. अशोक ઉ૦) આંબાના જેવું મોટું ઝાડ; અશોક.

આસોંદ, સ્ત્રી. એક જાતની ઔષધિ; અશ્વગંધા; આસંધ.

આસોંદરો, પુ. (સં. अश्मतक ઉ૦) આસંત્રો; આસિંદ્રો.

આસ્કંદ, પુ. (સં.) એક જાતનો કર. (૨) તિરસ્કાર. (૩) હલ્લો; ધસારો.

આસ્ટ્રેલીયન, વિ. આસ્ટ્રેલીઆનું.

આસ્ટ્રેલીઆ, પુ. હિંદુસ્તાન અને ચીનની દક્ષિણે આવેલો એક મોટો ખંડ. (એ પાંચમો ખંડ ગણાય છે.)

આસ્તર, ન. (સં.) ઢાંકણ; પાથરણ.

આસ્તરણ, ન. (સં. आ+स्तृ=પાથરવું) પાથરણું. (૨) ઢાંકણ. (૩) ચાદર. (૪) ઓઢવાનું.

આસ્તા, જુઓ આસ્થા.

આસ્થા, સ્ત્રી. (સં. આ+સ્થા ઉભા રહેવું) શ્રદ્ધા; ભાવ; વિશ્વાસ. (૨) પ્રેમથી વળગી રહેવું તે; આસક્તિ. (૩) મૂડી; પુંજી.

આસ્થાવાળું, વિ. જેને આસ્થા હોય તે; શ્રદ્ધાવાળુ.

આસ્તિક, વિ. (સં.अस्=હે વું) જગતનો નિયતા ઈશ્વર છે એમ માનનાર.

આસ્તિકત ,સ્ત્રી. આસ્તિકપણું

આસ્તિકપણું, ન. આસ્તિકય.

આસ્તિકય, ન. (સં.) આસ્તિકપણું.

આસ્તે, (ફા. આહેસ્તે ઉ૦) હળવે; ધીમે. [વાળુ; ભાવિક.

આસ્થિક, વિ. (સં.) આસ્થા

આસ્પદ, ન. (સં.) જગા; ઠેકાણું (૨)પદવી,ઓદ્ધો(૨)વિ.ઉપજાવનાર.

આસ્ફાલન, ન. (સં. आ+स्फाल्=હાલવું) અથડામણ;અફળાટ.

આસ્ફોટન,ન. (સં.आ+स्फुट= ફૂટવું) મોટા ધડાકા સાથે ફૂટી જવું. (૨) ભડાકો. (૩) પ્રગટ કરવું; જાહેર કરવું. (૪) ફેરવું. [ચહેરો.

આસ્ય, ન (સં.) મુખ; મોં;

આસ્વાદ, પુ. (સં.आ+स्वाद्= ચાખવું ઉ૦) ચાખવું; રસ લેવો; રુચિ; સ્વાદ. (૨) (ખાધાનો) ભજીકો.

આસ્વાદક, ત્રિ. (સં.) રસ લેનાર; ચાખનાર.

આહન,સ્ત્રી.એક જાતની ઔષધી.

આહર, અ.આખરે;છેલ્લે;છેવટે.

આહવ, ન. (સં.) રણક્ષેત્ર.

આહવનીય, ત્રિ. (સં.) હોમવાને યોગ્ય. (૨) હોમનો અગ્નિ.

આહા, અ. આશ્ચર્ય;દુઃખ વગેરે દેખાડનારો ઉદ્ગાર

આહાર, પુ. (સં. आ+हृ= હરવું, લઈ જવું ઉ૦) ભોજન (૨) ખોરાકનો અમુક જથ્થો ખાવાનું માપ.

આહારવિહાર, પુ. (સં.)ખાવું પીવું; હરવું ફરવું વગેરે. (૨) ખાવાપીવા અને રહેવાની પદ્ધતિ.

આહારી.(સં.) આહાર કરનાર; અકરાંતીઉં; બહુ ખાનાર. [ને યોગ્ય.

આહાર્ય, વિ. (સં.) આહાર-

આહાહા, અ. હર્ષ અને શોકની લાગણી સાથે વિસ્મય દેખાડનારો ઉદ્ગાર.

આહીર, પુ. (સં.आभीर ઉ૦) ભરવાડ; ગોવાળીઆની એક જાત.

આહીરડી, સ્ત્રી.આહીરની સ્ત્રી; ભરવાડણ; ગોવાલણી.

આહુતિ, સ્ત્રી. (સં. आ + हु હોમવું ઉ૦) અગ્નિમાં હોમવાની વસ્તુ. આહુતિ આપવી=ભોગ આપવો.

આહેડી, પુ. (સં. आखट= શિકાર ઉ૦) શિકારી; મૃગયા કરનાર; પારધી. (૨) ભીલડી; પારધીની સ્ત્રી.

આહેરડી, ભીલની સ્ત્રી. (૨)

આહીરડી; ઘરવાડણ. [આહેલી જમીન.

આહોડ, સ્ત્રી. વાવેતરમાં પ્રથમજ

આહ્નિક, ન. (सं. अह्न्= દિવસઉ૦) નિત્યકર્મ; ધર્મ સંબધીનું નિત્યનું કર્મ.

આહ્લાદ, પુ. (सं. आल्हाद्= ખુશી થવું) આનંદ; મોજમજા; કલ્લોલ.

આહ્લાદક, વિ. આનંદકારક; રમણીય. [દિત; પ્રસન્ન.

આહ્લાદિત, વિ. (સં.) આનં-

આળ, ન. (सं. आ=ઘણું+लग्= લગાડવું ઉ૦ प्रा० अलग्गम्) ખોટો આરોપ. (૨) તહોમત; બટ્ટો; દોષ. (૩) બહાનું; ઓઠું. (૪) વિ. વાળું; ભરેલું: (લોહીઆળ.)

આળપંપાળ, ન. ભૂત પ્રેતાદિ. (૨) આશ્વાસન. (૩) વિ. મિથ્યા; ફોગટ; કાલુંઘેલું.

આળસ, સ્ત્રી. (सं. आलस्य) ઉદ્યોગ કરવાનું મન ન થવું તે; સુસ્તી. આળસ ખાવી=બગાસાં ખાવાં. આળસ મરડવી=હાથ લાંબા કરી શરીર મરોડવું.

આળસવું, અ. ક્રિ. આળસી જવું; મંદ પડી જવું (૨) અટકવું; જતું રહેવું.

આળસાઇ, સ્ત્રી. આળસપણું.

આળસાવું, અ. ક્રિ. આળસી જવું; મંદ પડી જવું. (૨) ધીરે પાડી દેવું; મુલતવી રાખવું.

આળસીજવું, અટકવું; મંદ પડવું.

આળસુ, વિ. આળસથી ભરેલું; મંદ. (૨) ધીરું; ધીમું.

આળસુપણું, ન. આળસાઇ; મંદતા.

આળાલુંબો, પુ. સંસારની આશા તૃષ્ણા.

આળી, સ્ત્રી. સોનીની ઓટલી.

આળીઓ, પુ. કુવો; જમીનમાં પડેલી બખોલ; ખાડો.

આળીગાળું, વિ. અટકચાળું.

આળું, વિ. (सं आर्द्र=ભીનું ઉ૦) ભીનું; લીલું. (૨) ગદ્દગદ્ થઇ ગએલું. (૩) વાળું: (દયાળું, સુખાળું.) આળું ઓઢવું=બદનામી લેવી, ફજેત થવું.

આળે, અ લય (કવિતામાં.)

આળોટણ, ન. આળોટવું તે.

આળોટવું, અ. ક્રિ. લોટવું; પથારીમાં સુતે સુતે લોટવું. અંબોડી ઊઠવું=દુઃખ સહન કરી લેવું; મંદવાડ પછી સાજા થઇ ઊઠવું.

આળોવણ, ન. (જૈન) પાપના પ્રક્ષાલન માટે કરવાનું એક વ્રત; ક્ષમાવ્રત.

આં, અ. ઓ, વારુ; પછી. (હુંકારનો ઉદ્ગાર.) (૨) ભલે; ઠીક; હો. (ઉત્તેજક ઉદ્ગાર.)

આંઉંસ. પુ. (અં.) અઢી તોલા જેટલું અંગ્રેજી વજન.

આંક, પુ. (सं. अङ्क्=चिह्न કરવું ઉ૦) સંખ્યાની નિશાની; આંકડો. (૨) સંખ્યાના ગડીઆ. (૩) લાવ. (૪)

હદ; સીમા. (૫) મૂલ. (૬) નિશાની; ચિહ્ન. (૭) નામ પાડવું તે. (૮) અડસટ્ટો; અંદાજ. (૯) પરી; આંસ. (૧૦) વાળાની ઝીણા વેહવાળી ચાળણી.

આંકચાળણી, સ્ત્રી. ઝીણાં છિદ્રવાળી ચાળણી. (૨) આંક ચાળવવાની રીત; હિસાબ; અંકગણિત.

આંકડી, સ્ત્રી. છેડેથી વાળેલો ધાતુનો સળીઓ; કડી; સાંકળ. (૨) આંતરડામાં થતી પીડા; ચૂંક (૩) તાણ; ખેંચ. (૪) આગળો.

આંકડો, પુ. (સં.) સંખ્યાવાચક ચિહ્ન; ૧-૨-૩. (૨) કીમત માંડવી તે (૩) લેણદેણ સંબંધી હિસાબ. (૪) છેડેથી વળેલું હોય તે. (૫) તોર; ગર્વ. (૬) લખતા વાંચતાં આવડવું તે. (૭) ડંખ; ચટકો.

આંકણ, સ્ત્રી. આંકવાની રીત. (૨) ખળામાંનું સારું સારું અનાજ એક કોરે કરવું તે.

આંકણી, સ્ત્રી. લીટીઓ દોરવાની નાની લાકડી અથવા ધાતુની પટ્ટી. (૨) આંકવાની રીત. (૩) આખ્યાનનું કડવું. (૪) જમાબંધી. (૫) કસોટી.

આંકણું, ન. આંકવાનું હથિયાર.

આંકવું, સ. ક્રિ. લીટીઓ દોરવી. (૨) કીંમત કરવી. (૩) અટકળવું (૪) કસ કાઢવો.

આંકો, પુ. (સં. અંક ઉ૦) અંક; ચિહ્ન; સળ; વળ. (૨) હદ; છેડો. (૩) ધોરણ; નિયમ. [છાતીનાં હાડકાં.

આંકોશીઆં, ન. પાંસળાં;

આંખ, સ્ત્રી. (સં. અક્ષિ ઉ૦) જોવાની ઇંદ્રિય; નેત્ર. (૨) જોવાની શક્તિ; નજર. (૩) નિધા; પ્રેમદૃષ્ટિ. (૪) દેખરેખ; તપાસ. (૫) વેહ; છિદ્ર; કાણું. (૬) ઉત્પાદક ગાંઠ. (શેરડીની આંખ). આંખ ઉઘાડવી=ચેતવવું; અનુભવ મળ્યાથી જાગ્રત થવું; સમજ પડવી: આંખ ઉઘાડીને જોવું=બુદ્ધિપુરઃસર વિચાર કરવો. આંખ ઉંચી કરવી=ચઢી આવવું. (૨) આંખ ઉઘાડી સ્વાર્થ બતાવવું. આંખે અંધારાં આવવાં=તેજથી અંજાઈ જવું. આંખે અંધારી બાંધવી=વશ કરી લેવું. આંખમાં આંગળીઓ ઘાલવી=છેતરવું. આંખમાં કમળો હોવો=અદેખાઇ થવી. આંખ કાઢવી=ધમકાવવું; બીવડાવવું. આંખ ખેંચવી=પરાણે વાચવું. (૨) આતુરતા રાખવી. આંખમાં ખૂંચવું=અદેખાઇ આવવી; ખટક્યા કરવું. આંખે ચઢવું=ધ્યાન ખેંચવું; અદેખાઈના કારણરૂપ થવું. આંખમાં ચકલી રમવી=ચંચળતા જણાઈ આવવી. આંખ ચોરવી=કોઈ ન દેખે તેમ કાર્ય કરવું. આંખ મીંજવી=સોઇને રહેવું. આંખ ઠરવી=તૃપ્તિ થવી. આંખ દબાવી (આંખ મીચાવી)=મરણ પામવું. આંખમાં ધૂળ નાખવી=મૂલ ખરાવવી. આંખ નીકળી પડવી=નહિ દેખી ખમાવું. આંખને ગમે તે ભોને ભાવે=માત્ર

ગુણજ નહિ પરંતુ દેખાવ પણ હોવોજ જોઇએ. **આંખનો પાટો**=અતિ અપ્રિય. **આંખની કીકી**=અત્યંત પ્રિય. **આંખ ફરકવી**=શુભાશુભ ચિહ્ન જણાવું. **આંખ ફરવી**=ગુસ્સે થવું; શૂર ચડવું; મરણ વખતે આંખનું ઠરાવું તે. **આંખ ફોડવી**=બહુ શ્રમ લીધેલો હોય એમ દેખાડવું **આંખ ભરાવી**=આંસુ ઢાળવાં; રોવું; દીલગીર થવું. **આંખ ભરવી**=ટીકી ટીકીને જોવું ને મોહ ઉત્પન્ન કરવો. **આંખ મારવી**=કટાક્ષ કરવો. **આંખમાં મીઠું પડવું**=અદેખાઇનો દીવો હાલી ઊઠવો. **આંખ મળવી**=ઉંઘ આવવી. (૨) સ્નેહ થવો. **આંખ મેળવવી**=પ્રત્યક્ષ મળવું. **આંખમાં તતડીઆં પડવાં**=બહુજ ઇર્ષ્યા થવી. **આંખ મીચાવી**=મરણ થવું **આંખ મીચીને કામ કરવું**=કંઇ પણ જોયા વિચાર્યા વગર સાહસ કરવું. **આંખ આડા કાન કરવા**=સાંભળ્યું ન સાંભળ્યુ કરવું. **આંખમાં શનિશ્ચર હોવો**=દ્વેષ ને ઝેર હોવું. **આંખો ઓચીએ જવી**=ફક્ત -મગરૂર થઈ જવું. **આંખ ફાટવી**=એકદમ ગુસ્સો આવવો. **ફાટી આંખે ફરવું**=મદોન્મત્ત થઈ જવું.

આંખચાંદલો, પુ. રૂડે અવસરે સ્ત્રીઓને કપાળે અને ગાલે ટીપકી વગેરે ચોડવામાં આવે છે તે. [તામાં).

આંખડલી, સ્ત્રી. આંખ. (કવિ

આંખડી, સ્ત્રી. આંખ, (કવિતામાં)

આંખનીઆડ, સ્ત્રી. ગિલ્લી દંડાની રમતમાંનો એક દાવ.

આંખફેટામણી, સ્ત્રી. એક જાતની વેલી અને તેનાં ફળ

આંખમચકારો, પુ. આંખનો સ્પંદ; આંખ ઉઘડે અને બંધ થાય એટલો વખત; આંખથી સંજ્ઞા કરવી તે.

આંખમિચામણી, સ્ત્રી. એક જાતની છોકરાંની રમત. (૨) આંખ આડા કાન કરવા તે.(૩)ઇસારત કરવી તે.

આંખીઆં, ન. મૂર્છા; બેશુદ્ધિ. (૨) ઝળઝળીઆં.

આંગ, ન. (સં. અંગ ઉ૦) અંગ; દેહ. **આંગ પર આપવું**=સાનમાં કંઇ રાખ્યા વગર નાણું ધીરવું. **આંગ-પર આવવું**=શરીર પર હુમલો કરવો.

આંગડ, સ્ત્રી. દાગીના; નગદી; રૂપીઆ વગેરે જોખમ.

આંગડી, સ્ત્રી. નાનાં છોકરાંની અંગરખી; ઝભલું.

આંગડીઓ, પુ; કીંમતી અવેજ લઇ જનારો માણસ; જોખમ લઈ જનાર. વિ. (૨) વિશ્વાસુ નોકર.

આંગણુ, ન. (સં. અંગણ ઉ૦) જુઓ આંગણું.

આંગણું, ન. (સં. અંગણ ઉ૦) ઘર આગળની ખુલ્લી જગા; ફળીઉં.

આંગણુલું (સં.) આંગણું. (કવિતામાં વપરાય છે.) [બહારની છુટી જગા.

આંગણીઉં, (સં.) ઘરના

આંગલું, ન. નાના બાળકનું ઝભલું.

આંગળ, ન. (સં અંગુલી ઉ૦) આંગળી (૨) આગળીના જેટલું માપ. (૩) વેપારીઓમાં દશની સંખ્યા બતાવવાની સંજ્ઞા. આગળવા=આંગળ માપવું.

આંગળતોડો, પુ. પ ણીમાં રહેનારો એક જાતનો કીડો.

આંગળી, સ્ત્રી. (સં. अंगुली ઉ૦) હાથ પગના પંજા આગળના છુટાછુટા અવયવ પાંચ આંગળીઓમાંની ત્રણનાં જુદાં નામ છે: અંગુઠો, વચલી આંગળી અને ટચલી આંગળી. આંગળી કરવી=લડાઈ કરાવવી; નિંદા કરવી.

આંગળીઆત, વિ. નાતરાંની સ્ત્રીના આગલા ધણીથી થએલું છોકરૂં.

આંગળું, ન. આંગળી.

આંગિરસ, પુ. (સં.) અંગિરસનો પુત્ર; એક ઋષિ

આંગી, સ્ત્રી. રંગ રંગનાં ધાતુનાં પાનાં લગાડીને ગોખલા જેવો ઘાટ કરેલો હોય તે; બહુચરાજી અને અંબાજી માતાના ગોખની આકૃતિઓ તે (૨) વરને પહેરાવવાનું એક વસ્ત્ર.

આંઘોળ, ન. અંઘોળ સ્નાન; નાહવુંતે

આંચ, (સં. अग्नि ઉ૦) સળગતા દેવતાનો સખત ગરમીવાળો આગ; સખત તાપ. (૨) ઊનું કરવું. (૩) ધમકી આપવી. (૪) દહેશત; ભય; બીક. (૫) ભભકો; દમામ.

આંચકી, સ્ત્રી. શરીર અને નાડીઓનું ખેંચાવું; તાણ. (૨) હેડકી.

આંચકીઆવવી, તણાઈ જવું; ખેંચાઇ જવું; તાણ આવવી. (૨) હરકત આવવી. [ચાવું; શરમાવું.

આંચકીખાવી, અટકવું; ખમ-

આંચકો, (આચકો), (म. आचका) ધક્કો; હડસેલો. (૨) અટકવું; ખમચાવું; શરમાવું. (૩) ખોટ; નુકસાન.

આંચણ, જુઓ આંચણી.

આંચણી, (લી), વારંવાર નિરર્થક શબ્દને બોલવા કરવાની ટેવ તે. (૨) (ગાયનમાં) અસ્તાઇ; ટેક; મોરો

આંચળ, ન. (સં. अञ्चल= છેડો, અંતભાગ, પાલવ.) માદા જે અવયવ વડે બચ્ચાને ધવરાવે છે તે અવયવ: થાન; સ્તન. આંચળ ચરવો=આંચળમાંથી દૂધનું ટપકી જવું. આંચળ આવવો=આંચળમાં એક જાતનો રોગ થવો આંચળ ઉડી જવો=દૂધ આવવું બંધ થવું.

આંચળવાળું, વિ જેને આંચળ હોય એવું. [ચાંપ.

આંછ, સ્ત્રી. (આંખની) છારી;

આંજણ, ન. (સ. अंजन)ઉ૦ અંજન; કાજળ; સુરમો; આંજવાનું. (૨) છેતરપીંડી. [ઉપરની ફોલ્લી.

આંજણી, સ્ત્રી. આંખની પાંપણ

આંજનેય, પુ. (સં.) હનુમાનજી; અંજનીનો પુત્ર.

આંજવું, સ ક્રિ. (अञ्ज=

ઘણાડવું) અંજન કરવું. (૨) છેતરવું. (૩) ભોળવી નાંખવું. (૪) આંખું પાડવું; છકરી નાંખવું; સ્વાધીન કરી લેવું. (૫) (૫) ભૂલથાપ દેવી. (૬) નજર ચુકાવવી આંજ્યું ખમે પણ દેખ્યું ન ખમે =છેતરીને લઇ જાય તે સહેવાય, પણ હાથે કરીને અપાય નહિ. કાળી ચૌદશનાં આંજ્યાં તે કોઈથી ન જાય ગાંજ્યાં=જે એકવાર ઠગાય છે તે ફરી છેતરાતાં નથી.

આંજીઉં, ન. જુવારમાં થતો એક જાતનો રોગ; અંગારો.

આંટ, (સં.आ+वर्त=ફરવું ઉ૦) ગાંઠ; ગૂચ (૨) શાખ; આબરૂ; વટ. (૩) ટેવ; હઠીલી (૪) યુક્તિ; કીણવટ. (૫) પદ્ધતિ; રીત. (૬) કલમ પકડવાનો ત્રણ આંગળીઓનો ભાગ. (૭) ચપળતા; હોશિયારી.

આંટણ, ન. (સં. आ+=वर्त ફરવું ઉ૦)ચામડી ઉપરના ઘસારાનું ચિહ્ન.

આંટવું, સ. ક્રિ. ધારવું; તાકવું; નિશાન માંડવું (૨) અ. ક્રિ. ટપી જવું; શ્રેષ્ઠ થવું.

આંટી, સ્ત્રી. ગૂંચ; વળની ગાંઠ. (૨) ગડી. (૩) સુતરનો ફાળકો. (૪) વાંધો. દ્વેષ; અદાવત; મનમાં પડેલી ગાંઠ. (૫) યુક્તિ; પ્રપંચ. (૬) ફાંસો; પેચ. (૭) કોયડો.

આંટીઘુંટી, સ્ત્રી. પેચ; બાજી; ગુંચવણ. (૨) મુશ્કેલી; સંકડો.

આંટીફાંટી, સ્ત્રી. છોકરાંની એક રમત. [સાચનો દાવ.

આંટેટપ્પો, પુ. રમતમાં અ-

આંટો, (સં. आ+वर्त ઉ૦) ફેર; ચકરાવો; પેચ; વળ. (૨) વેર; કિન્નો; અદાવત. (૩) ફરી આવવું તે; ફેરો.

આંટોફેરો, પુ. જઇ આવવું તે; જતા આવતા રહેવું તે.

આંટોફેરોખાવો, જતા આવતા રહેવું; કામકાજ કરતા રહેવું.

આંટોમારવો, ચક્કર લઇ આવવું; સહેજ જઈ આવવું; ખાતમી મેળવવા જવું. [વૃષણ; ગોળી.

આંડ, પુ. (સં. अण्ड ઉ૦)

આંતર, વિ. (સં. अन्तर् ઉ૦) અંદરનું.

આંતરરાગ, પુ. (સં आन्तर+राग=પ્રેમ) અંતરનો પ્રેમ; મનનો ઉમળકો; ભાવ.

આંતરડી, સ્ત્રી. નાનું આંતરડું. (૨) લાગણીવાળી નાડી (૩)અંતઃકરણ; કાળજું; આંતરડી બાળવી=રિબાવવું; પીડાવવું.

આંતરડું, ન. (સં. अन्त्र ઉ૦) પેટમાંનું અન્નરસને પચાવી મળને બહાર કાઢનારૂં નળના જેવું મોટું નાડીઓનું ભુંગળું. આંતરડાં ઉચાં આવવાં=ઘણી મહેનત પડવી. આંતરડાની સગાઇ=સહોદરતા.

આંતરવું, સ. ક્રિ. પડદો ભરવો;

અ તર કરવો. (૨) ઘેરી લેવું, રોકવું (૩) અટકાવવુ (૪) નિરુપાય બનાવવુ

આંતરસેવો, પુ. અ દરનું શીવણ, કપડાને અ દરથી જે દોરો ફરી સેવામા આવે છે તે

આંતરી, સ્ત્રી ખેસ, કોર, છેડો, પાલવ (૨) બે ધોતીઆની વચ્ચે રાખેલી જગા (૩) ગરમ કપડામા પડતી જીવાત

આંતરે, અ એક મુકીને બીજુ

આંતરો, પુ પડદો, અંતરપટ (૨) જુદું પાડવાની નિશાની (૩) ભેદ, જુદાઇ (૪) છેટું, અતર (૫) ફરક, ગાળો, અવકાશ (૬) ધ્રુપદનો ટુક

આંતો, પુ. બે દોરને ⁄સ થે વણેલા હોય તેમા જ્યારે ત્રીજો દોર સાથે વણવાનો હોય ત્યારે પહેલા બે દોરને દવેવડો પડે છે આ પહેલા બે દોરને 'આંતો' કહેવામા આવે છે

આંદોલન, ન (સં) આમ તેમ હાલવુ (૨) લોકમા ઉશ્કેરણી ગ લાવવી, હિલચાલ કરી લોકોના મન ચલિત કરવા, ક્ષોભ, ખળભળાટ (૩) અનુસધાન

આંવળીઉં, ન. આંધળા જેવા થઇને કાંઈ કરવુ, આંખોમીચીને પડવુ, સાહસ

આંધળીખિસકોલી, સ્ત્રી. એક જાતની રમત, દહીનો ઘોડો

આંધળીચાકણ, સ્ત્રી. બે મુખનો સાપ (આ સાપ આંધળો હોય છે અને બેઉ મો તરફ ચાલે છે)

આંધળીપીપળી, સ્ત્રી છોકરાંની એક રમત

આંધળું, વિ. (સં. अन्ध ઉ) નહિ દેખતુ, અધ (૨) અજ્ઞાન, અસમજુ આંધળાને પાથરતાં વહાણુ વહાય=ખરુ-વગા માણસથી ઝટ થઇને કામ ઉકરે નહિ આંધળી લેસે બોદલું દીઠુ=લાંબી નજર ન હોય, તેને લાગ લગે એવાદ વસ્તુ હાથ આવી તોતેનો જ ઉપયોગ કર્યા કરે આંધળા ચોરે ચાદરજુ દીઠુ=ખોટે ખોટું, ગપેગપ આંધળામા કાણો રાજઆ=ઉજડ ગામમા એરંડો પ્રધાન આ ધળો હળે કે ગાય=જેને લાંબી સૂઝ ન હોય તે એક જ કામ કરે આંધળાના હાથમા આરસી=જેને જેનો ઉપયોગ નથી તેને તે વસ્તુ નકામી છે આંધળાની ગાય ને અલ્લાના રખોપ=નિર્બળનો આશ્રય આંધળાનો બાપ=અત્ય ત અગત્યની વસ્તુ આંધળાઆ કરવા=વા હોમ કરીને કૂદી પડવું આંધળુ ભીંત=વિચાર રહિત આંધળો ધ ધો=નફો તોટો સમજાય નહિ તેવુ કામ આંત્રળુ ગુમડુ=મો કે છિદ્ર વગરનું ગડ

આંધળોપાટો, પુ છોકરાંની એક રમત આંધળો લોટવો (૨)નજરબંધી.

આંધી, સ્ત્રી. વ ટોળીઓ, વાવાઝોડુ.

આંબ, જુઓ હાંફ.

આંબ, પુ. આમ, અંબ (૨) આંબો.

આંબટ, વિ ખાટુ; ખટાશદાર.

આંબફળ, ન કેરી, આમાનું ફળ.

આંબરસ, પુ. કેરીનો રસ.

આંબલી, સ્રી. (सं. आम्लिका ઉ०) આમલી; એક જાતનું ઝાડ અને તેનાં ફળ. આંબલી પીપળી રમાડવી=ભમાવવું. આંબલીનો બંધ=કંજુસ. આંબલીના પાનમાં સુઇ જા=રહેવા દે; કાળું કર; ચાલ્યો જા.

આંબલીઓ, પુ. (કવિતામાં વપરાતું આંબાનું લલિતરૂપ) આંબો. (૨) આબલીનો કળીયો; કચુકો.

આંબવું, અ. ક્રિ. (આંબાવું જુઓ.) પહોંચવું; અડવું. (૨) અંબાવું. (૩) હાથ લાંબો કરવો; વિસ્તારવું. સ. ક્રિ. અટકવું. [ગંધક.

આંબળસારો, વિ. શુદ્ધ નિર્મળ

આંબણું, ન. (सं. आम्लक) એક જાતનું ખાટું ફળ; આમળું.

આંબા, પુ. (सं. आम्र ઉ०) આંબાનાં ઝાડ. (બ. વ.) (૧) કેરીઓ.

આંબાગાળો, પુ. કેરીગાળો.

આંબામોર, પુ આંબાનું ફૂલ. (૨) ડાંગેરની એક ઉત્તમ જાત.

આંબામોરી, સ્રી. એક ખટમધુરી હળદરના જેવી ગાંઠ.(અથાણું થાયછે.)

આંબાવાડી, સ્રી. અમરાઈ; આંબાનું વન.

આંબાવાડીઉં, ન. આંબાનો બાગ; આમરાઇ.

આંબાસાખ, સ્રી. આંબાની ડાળી ઉપરજ પાકવા માંડેલી અને એની મેળેજ ખરી પડેલી કેરી.

આંબાહળદર, (सं. आम्रहरिद्रा ઉ०) એક જાતનો પીળા રંગનો કંદ; હળદરથી કંઇક મોટા ગાંઠીઆવાળો અનેઆંબાનાજેવી વાસવાળો કંદ.

આંબેલ, ન. આમળ. (૨) એક વખત અલુણું ભોજન જમવાનું. શ્રાવકોનું વ્રત.

આંબો, પુ. (सं. आम्र ઉ० प्रा. अंबो) એક જાતનું ઝાડ.(આંબાનું ઝાડ મોટું થાય છે. વસંત ઋતુ બેસતાં તેને ફૂલ આવે છે તેને મહોર કહે છે. તેનાં ફળ કેરી કહેવાય છે.) આંબો મોરવો=આંબાને ફૂલ આવવાં. આંબા ખોદી નાંખવા=થાય તે કરી લેવું. આંબો લેવો=ફરતો ભમરડો ઝીલી લેવો. આંબાની ડાળી ને રાંધનારી લાડી=સોંઘું તે મોંઘુંજ. આંબે મોર, કલાલે લેખું અને જતે દહાડે કંઇ ના દેખું=નિષ્ફળ પ્રયત્ન.

આંબોઇ, સ્રી. ડુંટીની નીચે રહેલી રગોની ગાંઠ; પેચોટી. આંબોઇ ખસવી=રગો ખસવી. આંબોઈ કરાવવી=રગો ચોળાવી અંત્રગાંઠને ડુંટીની નીચે લાવવી.

આંબોસાં, ન. સૂકાં આલુ; સૂકી દ્રાક્ષ. [સૂકવી રાખેલી ચીરી.

આંબોળીઉં, ન. કાચી કેરીની

આંભોઈ, સ્રી. જુઓ આંબોઇ.

આંસ, ન. (સં. अंश ઉ.) પરિધવસ્ત્રની પસાર થતી લીટી. (૨) ધારી.

આંસુ, ન. (સં. अश्रु ઉ.) શોક હર્ષની લાગણી થતાં પાણી આવે છે તે; અશ્રુ.

આંસુડાં, ન. બ. વ. આંસુ; અશ્રુ.

આંહાતુરા, સ્ત્રી. કરવું કે ન કરવું એવી ગડભાંગ; હા ના; આનાકાની.

ઇ.

ઇ, સ્ત્રી. (સં. इ) ગુજરાતી ભાષાના મૂળાક્ષરોમાંનો ત્રીજો સ્વર. (૨) નારીજાતિનો પ્રત્યય. (૩) વાળું અથવા પણું-અર્થ બતાવનારો પ્રત્યય.

ઇ, ત્રિ. (સં. इदम् ઉ૦) આ; એ. (ઇ વાત. કાઠિ૦)

ઇઓળ, સ્ત્રી. લાંબો પાતળો ને લીસો છવો; કીડો. [જંગલી છોડ.

ઇકડ, ઇકડું, ઇક્કડ, સ્ત્રી. એક

ઇક-થુમન, ન. (અં.) મગરનાં ઇંડાં તથા નાનાં બચ્ચાંને ખાઇ જનારું એક ઇજીપ્શિયન પ્રાણી.

ઇકબાલ, ન. (આ. કબૂલ=તે આગળ આવ્યો ઉ૦) ઇકબાલ=ભાગ્ય) નસીબ; સદ્‌ભાગ્ય; આબાદાની; કિસ્મત.

ઇકરાર, પુ. (આ. કરર=તેણે આરામ કર્યો ઉ૦, ઇકાર) જેવું હોય તેવું ખરેખરું કહેવું. ઇકરાર કરવો=હા પાડવી. (૨) પ્રતિજ્ઞા ઉપર કબુલ કરેલો મજકુર; જુબાની; કબુલાત.

ઇકરારનામું, ન. (આ.) પ્રતિજ્ઞા ઉપર જે મજકુર લખાવેલો હોય તે; કબુલાતનામું.

ઇકાર, પુ. (સં. इ+कृ=કરવું ઉ. कार) ઇ વાચક જે ઉચ્ચાર તે.

ઇકારાંત, વિ. (સં. इकार+अंत) જેને છેડે ઇકાર હોય એવું.

ઇકોતરી, સ્ત્રી. એક આંકનું નામ

ઇકોતરો, પુ. સંવત ૧૮૭૧ ના વર્ષમાં પડેલો દુકાળ.

ઇકોતેર, ત્રિ. સિત્તેર ને એક; ૭૧;

ઇક્કડ, વિ. જેનામાં દયાનો અંશ ન હોય એવું; લાગણી રહિત, નિર્દય.

ઇક્વિટિ, સ્ત્રી. (અં.) નૈસર્ગિક ન્યાય; ખરેખરો ઇનસાફ આપવો તે.

ઇક્ષુ, સ્ત્રી. (સં.) શેરડી; ઉસ.

ઇક્ષુકાંડ, (ઇક્ષુકાણ્ડ) પુ. (સં. इक्षु+काण्ड=ભાગ.) શેરડીનો સાંઠો; શેરડીના સાંઠાની બે ગાંઠ વચ્ચેનો જે ભાગ તે.

ઇક્ષુદંડ, પુ. (સં.) શેરડીનો સાંઠો.

ઇક્ષુરસ, પુ. (સં.) શેરડીને પીલીને તેમાંથી કાઢેલો રસ.

ઇખ્તલાત, પુ. (આ. એખતલાત ઉ૦) એકઠું કરવું તે. (૨) મિત્રતા; સંબંધ. (૩) બે જણની વચ્ચે જે સારો સંબંધ હોય તે; એખલાસ.

ઇખ્તલાફ, પુ. (આ. એખતલાફ ઉ૦) વિરુદ્ધતા. (૨) ભિન્નપણું. (૩)

દ્વેષ; ઈર્ષા, અદેખાઇ.

ઇખતેઆર, પુ. (આ.) અખ-
ત્યાર. [સ્વભાવ.

ઇખલાક, પુ. (ફા.) ગુણ; સારો

ઇખલાસ, (એખલાસ), પુ.
(આ) અતિશય મેળાપ; ઘણી દોસ્તી;
ઘરોબો.

ઇખ્તિયાર, (અખત્યાર), પુ.
(આ. ખયર=જે પસંદ કર્યું હોય તે)
સત્તા; અધિકાર; હક.

ઇખ્તેસાર, પુ. (આ. ખસર્=
એકદમ ટૂંકું થવું) ટૂંકું કરવું તે; સંક્ષેપ;
ટૂંકો સાર.

ઇખ્લાસ, પુ. (આ. ખલસ=ચો-
ખ્ખું હતું ઉ૦) મિત્રતા; પ્યાર (૨)
અતિશય મેળાપ; ઘણીજ પ્રીતિવાળો
સંબંધ. (૩) ખરો-નિખાલસ સ્નેહ.
(ઇખલાસ, એખલાસ.) [રમત

ઇગલીઢીગલી, છોકરાની એક

ઇચકબાંડી, સ્ત્રી. છોકરાંની એક
રમત.

ઇચવું, સ. ક્રિ. (સં. इ=ખાવું
તેમજ નાંખવું ઉ૦) ખૂબ ખાવું. (૨)
નાંખવું, ફેંકવું. (રમતમાં) 'કોણ પહેલો
ઇચે છે. (૩) ઝોકાવવું; હોમી દેવું

ઇચ્છક, વિ. (સં. इष्-इच्छ्=ઇ-
ચ્છવું ઉ.) ઇચ્છનાર.

ઇચ્છનધારા, સ્ત્રી. (સં. अवि-
च्छिन्न=અણતુટ +धारा = ધાર ઉ૦
અપભ્રંશ) ચાલુ ને ચાલુ ધારા પડતી
રહે તે. (૨) શંકરને અભિષેક કરવાનું
એક પાત્ર.

ઇચ્છવું, સ. ક્રિ. (સં. इच्छ्=
ઈચ્છવું) ઈચ્છા કરવી; ચાહવું. (૨) આશા
રાખવી; ઉમેદ બાંધવી. (૩) માગવું (૪) ગમવું.

ઇચ્છા, સ્ત્રી. (સં. इच्छ्=ઇ-
ચ્છવું ઉ.) કામના; વાસના; મરજી; ખુશી;
રુચિ. (૨) અભિલાષ; ભાવ.

ઇચ્છાચાર, પુ. (સં. इच्छा+
आचार=વર્તન) ઇચ્છા પ્રમાણે વ-
ર્તવું તે. [વર્તનારું; સ્વછંદી.

ઇચ્છાચારી, વિ. મરજી પ્રમાણે

ઇચ્છાનુસાર, અ. મરજી મુજબ.

ઇચ્છાન્વિતર, વિ. ઇચ્છાવાળું.
(૨) આશાભર્યું; વાસનાવાળું.

ઇચ્છાપુરતું, વિ ઇચ્છામાં આવે
તેટલું; જોઇએ તેટલું; રુચિ પ્રમાણે. (૨)
પુષ્કળ. [ઇચ્છાથી.

ઇચ્છાપુરઃસર, અ. (सं.)

ઇચ્છાપૂર્વક, અ. (સં.) ઇચ્છા-
સહિત; હોંસભેર.

ઇચ્છાફળ, ન. (સં.) ઇચ્છેલું
ફળ; ઇચ્છા પ્રમાણે મળતું તે. (૨)
ત્રિરાશિમાં ચોથી ઈષ્ટ સંખ્યા.

ઇચ્છામણિ, ન (સં.) ...
મણિ; ઇચ્છા પાર પાડનાર...

ઇચ્છાભોજન. ...
વું જમણ; જે ...

ખવરાવવું તે; ભાવતું ભોજન.

ઇચ્છાવર, પુ. (सं.) ઇચ્છા પ્રમાણેનો ચૂંટી કાઢેલો વર. (કન્યાએ પસંદ કરેલો વર 'ઇચ્છાવર' કહેવાતો).

ઇચ્છાશક્તિ, સ્ત્રી. ભાવનાબળ; હૃદયબળ; સંકલ્પબળ.

ઇચ્છાંક, પુ. (सं. इच्छा+अंक ૩૦) ઇચ્છેલો આંકડો; જે આંકડાની મારફને જવાબ કઢાય છે તે. [ધારેલું.

ઇચ્છિત, વિ (सं.) ઇચ્છેલું;

ઇચ્છુ, વિ. ઇચ્છાવાળું; ઇચ્છનાર; અભિલાષી. [ધારેલું; કામના કરેલું.

ઇચ્છેલું, વિ. (सं.) ઇચ્છિત;

ઇછવું, જુઓ ઇચ્છવું.

ઇજત, સ્ત્રી. (આ. ઇજ્જત = આબરૂ ઙ) આબરૂ; માન; પ્રતિષ્ઠા; મોભો. (૨) નામ; ખ્યાતિ; નામના. ઇજ્જતના કાંકરા થવા=આબરૂ ગુમાવવી. ઇજ્જત લેવી=બળાત્કાર કરવો.

ઇજતઆસાર, વિ. (આ. ઇજ્જત અસરનું બહુવચન. માનવાચક શબ્દ.) આબરૂદાર; પ્રતિષ્ઠિત. (માનમાં લખવાનો શબ્દ)

ઇજતદાર, વિ. (આ. ઇજ્જત +ફા. દાર=વાળું) આબરૂવાળું; નામીચું; સંભવિત.

ઇજન, ન. (આ. ઇજ્ન=આમંત્રણ) આમંત્રણ; નોતરું.

ઇજનકરવું, સ. ક્રિ. આમંત્રણ કરવું. (૨) માનભેર બોલાવવું.

ઇજલાસ, સ્ત્રી. (આ. જુલૂસ= તે બેઠો ઉ.) બેઠક થવું તે; બેઠક.

ઇજલાસનિશાન, (આ.) મજાલસદ. (સામ તો અને નવાબોને પત્ર લખતાં માનાર્થે ઇજલાસનિશાન એમ લખાય છે)

ઇજા, સ્ત્રી. (આ. ઇજા=પીડા) હરકત; હાનિ (૨) દુઃખ; પીડા; વેદના. (૩) ક્રૂરતા કરવી તે.

ઇજાફત, સ્ત્રી. (આ. જાદ=તેણે ઉમેર્યું ઉ.) વધારો; ઉમેરો. (૨) સમાસ. બે શબ્દને જોડવા તે. (૩) છઠ્ઠી વિભક્તિ ઇજાફત ગામ=ઇનામમાં અપાએલું ગામ ઇજાફતખાઈ=નજરાણાંને લગતું ખાતું

ઇજાર, સ્ત્રી. (ફા.) સુરવાળ; પાયજામો; ચોરણો; લેંઘો.

ઇજારદાર, પુ. (આ. અજર= નુકસાન ભરવું ઉ. ઇજારા તેને (ફા.) દાર પ્રત્યય લાગતાં ઇજારાદાર તેનું ઇજારદાર) જેણે ઇજારો રાખેલો હોય તે. (૨) વિ ઇજારાવાળું; પટે રાખનાર; સનંદી.

ઇજારદારી, સ્ત્રી. (આ.) ઇજારદારનો ધંધો. (૨) ઇજારદારપણું.

ઇજારબંધ, પુ. ચોરણાની નાડી કમરપટો.

ઇજારવું, અ. ક્રિ. (આ. ઇજા =હાનિ, પીડા, દુઃખ ઉ૦) દીલગીર થવું દુઃખ કરવું; સંતાપ કરવો. (૨) અર્પણ કરવું

ઇજારે, અ. ઇજારાથી; ઉઘાડ રીતે.

ઇજારેદાર, જુઓ ઇજારદાર.

ઇજારેરાખવું, સ. ક્રિ. અમુક શરતોએ કોઈ કામ માથે લેવું; કંટ્રાક્ટ રાખવો; ઉચક લેવું (૨) એકહાથ કરી લેવું.

ઇજારો, (આ. અજર=નુકસાન ભરી દેવું ઉ.) કોઈ જમીન અથવા હક પૈસા આપી અમુક મુદત સુધી ભોગવવાનો કરાર કરવો તે.

ઇજ્જત, જુઓ ઇજત.

ઇઝરાવવું, સ. ક્રિ. પ્રે. દીનમાં અકળા કરે એમ કરવું.

ઇઝરાવું, અ. ક્રિ. મનમાં અકળા કરવું; મુંઝાવું.

ઇઝહાર, ક્રિ. જાહેર કરવું.

ઇટાલિઅન, વિ. (અં.) ઇટાલીનું; ઇટાલીને લગતું.

ઇટાલિક, વિ. (અં) વાંકડું; ધ્યાન ખેંચે એવું.

ઇટ્ટી, સ્ત્રી. દોસ્તી તોડવી તે; કિટ્ટી.

ઇઠ્ઠોતેર, વિ. સિત્તેર અને આઠ; ૭૮

ઇઠ્ઠયાસી, વિ. અઠ્ઠયાસી; એંશી ને આઠ; ૮૮.

ઇડરીઓગઢ, પુ. ઇડરનો ગઢ; ઇડરનો સહેલથી ન જીતી શકાય એવો કિલ્લો (૨) વિ. મુશ્કેલ (કામ).

ઇડા, સ્ત્રી. (સં.) પવનને જા આવ કરવાની એક નાડી. (ઇડા, પિંગલા અને સુષુમ્ણા એ ત્રણ મોટી નાડીઓ દ્વારા શરીરમાં પવન ફરતો માનવામાં આવે છે) ;

ઇડીપીડી, સ્ત્રી. (સં.इति=આફત+पीडा=દુઃખ ઉ૦) નજર ન લાગે તે માટે વરકન્યાને માથેથી ગોળીઓ ઉતારીને ફેંકી દેવામાં આવે છે તે.

ઇણું, વિ. (સં.हीन ઉ૦) નઠારું; ભુંડું. [આગળ.

ઇત, અહીંઆં; આણી તરફ;

ઇતબાર, પુ. (આ. અમર=વિશ્વાસ રાખ્યો ઉ. ઇઅતિબાર) ભરોસો; વિશ્વાસ; શ્રદ્ધા; ખાતરી.

ઇતબારી, વિ. (આ. ઇઅતિબાર+ઇ=વિશ્વાસુ) વિશ્વાસુ; ભરોસાદાર. (૨) પ્રમાણિક; સાચું.

ઇતમામ, પુ. (આ. તમ્મ=તે આખુ હતું ઉ૦ ઇત્મામ) મનુષ્યની યોગ્યતા પ્રમાણેનું બધું; રસાલો; ખરચો; અસબાબ. (૨) વિ. સંપૂર્ણ.

ઇતર, વિ. (સં. इतर ઉ૦) બીજું. (૨) જુદું; રનું. (૩) ત્રાહિત.

ઇતરડી, ઇંતડી, સ્ત્રી. ઢોરના શરીર ઉપર પડતો એક જંતુ. (૨) અતરડી.

ઇતરત, અ. (સં.) બીજેથી; અલગ રીતે. [વધારે પડતું કરવું તે.

ઇતરાઇ, સ્ત્રી. ચાલુ રીતરિવાજથી

ઇતરાજ, વિ. (આ. અરજ=વચ્ચે પડ્યો ઉ૦) ગુસ્સે થએલું; નારાજ.

ઇતરાજકરવું, ક્રિ. નાખુશ કરવું; ગુસ્સે કરવું.

ઇતરાજી, સ્ત્રી. (આ. અરજ=વચ્ચે પડ્યો ઉ૦) નાખુશી; અવકૃપા; ગુસ્સો.

ઇતરાવવું, અ. ક્રિ. ફૂલ દેખાડવી; મોટાઇ બતાવવી.

ઇતરેતર, વિ (સં.) એક બીજાનું; અન્યોન્યનું; (૨) અ. પરસ્પર; અન્યોન્ય.

ઇતલાખ, વિ. (અ. ઇયતલાખ ઉ.) જુદું; છુટું. (આ શબ્દ ફોજના સિપાઇઓને લાગે છે:–ઇતલાખ સિપાઇ અને સરંજામ સિપાઇ.) [આમતેમ

ઇતરતત, (સં.) અહીંતહીં;

ઇતિ, અ. (સં. इदम्=આ ઉ- પરથી) સમાપ્તિ સૂચક શબ્દ.

ઇતિકર્ત્તવ્ય, અ. (સં.) કર્ત્તવ્ય પુરું કર્યું એમ.

ઇતિકર્ત્તવ્યતા, સ્ત્રી. કરવા યોગ્ય હોય તે કર્યું એવું બતાવવાપણું. [સંયોગ.

ઇતિફાક, પુ. (અ.) બનાવ;

ઇતિમાદ, પુ. (અ. અમદ= ચાંસલો ઉ.) વિશ્વાસ; ખાતરી; ભરોસો.

ઇતિવૃત્ત, ન. (સં. इति=આવું+ वृत्त) જેવી રીતે બન્યું હોય તેની હકીકત; ઇતિહાસ.

ઇતિશ્રી, સ્ત્રી. (સં. इति+श्री ઉ.) સમાપ્તિસૂચક શબ્દ.

ઇતિહાસ, પુ. (સં. इति=આ પ્રમાણે+ह=ખરેખરૂં+अस् ઉ. आस= હતું તે.) ગતકાળમાં ખરેખર આ પ્રમાણે બન્યું હતું એમ દેખાડનારૂં લખાણ; રાજ્ય, દેશ, પ્રજા, વ્યક્તિ કે વસ્તુને લગતી ખરી હકીકતનું પુસ્તક.

ઇતિહાસકાર, વિ (સં. इति- हास+कृ=કરવું ઉ० कार) ઇતિહાસ બનાવનાર; ઇતિહાસ લખનાર.

ઇતિહાસરૂપ, વિ (સં.) ઇતિ- હાસના આકારમાં હોય તેવું,ઇતિહાસ જેવું.

ઇતિહાસિક જુઓ ઐતિહાસિક.

ઇતું, વિ. એવું; જેવું; આવું. (એક જનાવર ઈતું તે પુછડે પાણી પીઈ)

ઇત્થંભૂત, વિ (સં. इत्थम्=એ પ્રકારે+भू=થવું ઉ.) આ પ્રમાણે થએલું એવું.

ઇત્યર્થ, પુ. (સં. इति=આ પ્રમાણેનો+अर्थ=અર્થ) એ પ્રમાણેનો અર્થ; મતલબ; હેતુ.

ઇત્યલમ્, અ.(સં. इति+अलम् =બસ) બહુ થયું; બસ છે.

ઇત્યાદિ, (સં. इति+आदि ઉ.) આ પ્રમાણે બીજા પણ; વગેરે.

ઇત્યાદિક, વિ. એ પ્રમાણે બીજાં પણ; વગેરે વગેરે.

ઇથર, પુ. (અં.) હવામાંનો અતિ સૂક્ષ્મ પદાર્થ. [ખાવાનો પદાર્થ.

ઇદડાં, ન. ઢોકળાં, એક જાતનો

ઇદમ્, સ. (સં. इदम्=આ.) આ; એ.

ઇદમતૃતીયમ્, ન. ધતિંગ; નવોજ બનાવ; વિપરીત બનાવ.

ઇદર, અ. (સં. इत: ઉ. हिं. उद्दर=इधर.) અહીંઆં; આણી તરફ.

ઇનકાર, (ઇન્કાર), પુ. (આ. નકાર=ના પાડી ઉ૦)ના પાડવી તે; નિષેધ.

ઇનકારિઅત, સ્રી. (આ.) ના મુકર જવું તે; ના પાડવી તે.

ઇનસાઅલ્લાહ, (આ.) જેમ ખુદાની મરજી હોય તેમ; ઈશ્વરેચ્છા.

ઇનસાન, (ઇન્સાન), (આ. ઉન્સ=પ્રેમ કરવો ઉ૦) માણસ; આદમી; મનુષ્ય જાત

ઇનસાનિયત, ન.(આ.)માણસાઈ.

ઇનસાફ, પુ. (આ. નસફ=તે વચમાં અટકયો ઉ૦) સત્ય હોય તે કહેવું તે; ન્યાય; વગર પક્ષપાતે યોગ્ય લાગે તેમ કરવું તે (૨) આદર આપવો.

ઇનસાફદાર, પુ. (ફા.) ઇનસાફવાળો-ઇનસાફ આપનાર; ન્યાયાધીશ.

ઇનસાફી, વિ. ઇનસાફવાળું; ન્યાયી. [રીત. (૨) કચેરી; અદાલત.

ઇનસાફી, સ્રી. ઇનસાફ કરવાની

ઇનામ, ન (આ. નઅમ=મન રાજી કરે એવું) ખુશી થઈને કોઇને કંઇ આપવું તે; બક્ષીસ; પારિતોષિક. (૨) સાબાશી.

ઇનામઅંજામેત, ન. અપાઈ ગએલા ઇનામમાં વધારો કરી આપવો તે.

ઇનામચિઠ્ઠી, સ્રી. ઇનામની સનંદ તે.

ઇનામચોથાઈ, સ્રી. ઇનામ તરીકે ચાલતી જમીનના ઉત્પન્નમાંથી જે ચોથો ભાગ સરકાર લે તે.

ઇનામદાર, પુ. (આ.ઇન્આમ+દાર) જેને ઇનામ મળેલું હોય તે; ઇનામનો ભોગવટો કરનાર.

ઇનામદારી, સ્રી. ઇનામદારનો જે ઓદ્ધો, હક કે પદવી તે.

ઇનામપટ્ટો, પુ. (ફા.) ઇનામી વસ્તુના ભોગવટા બદલ કરી આપેલો પટ્ટો.

ઇનામપત્ર, ન. ઇનામને લગતું લખાણ; બક્ષીસનામું.

ઇનામફેઝાગી, સ્રી. ઇનામી જમીન ઉપર સરકારમાં જે ભરવાનું ઠરાવેલું હોય તે; ઇનામસલામી.

ઇનામી, વિ. ઇનામ તરીકે અપાએલું તે. (સાત જાતની ઇનામી જમીન ચાલે છે; રાજકીય, જાતઇનામ, દેવસ્થાન,વતનઇનામ, પરગણા વતનદારી, સરકાર ઉપયોગી, અને ગામનોકરિઆત)

ઇનાયત, સ્રી. (આ. અના=ઈશારો કર્યો ઉ૦ ઇનાયત=મહેરબાની) કૃપા. (૨) પ્રસન્નતાની નિશાની તરીકે જે કંઈ બક્ષીસ કરેલું હોય તે; અર્પણ.

ઇન્સ્પેક્ટર, પુ. (અં.) તપાસ રાખનાર.

ઇફ્રે, અ. (ઇ=આ+પાસ=બાજુ) આ બાજુ; આણી તરફ; આણીમેર. (૨) અહીં; અહીંઆં.

ઇબલીસ, વિ. નઠારો-કજીઆખોર (નિશાળીઓ).

ઇબાદત, સ્રી. (આ. અબદ ઉ.) સ્તુતિ; પ્રાર્થના; પૂજા; ભજન; બંદગી.

ઇમારત, સ્ત્રી. (આ. અગર ઉ૦) રાખવા જોડવાની ઢબ; રચના.

ઇભ, પુ (સં. इभ) હાથી; હાથીનું બચ્ચું.

ઇમલો, જુઓ અમલો

ઇમાન, ન. (અ. અમન=[ ] ર્ય થયો ઉ૦) સત્યનિષ્ઠા, ભાવ, વિશ્વાસ, આસ્થા (૨) ધર્મ. (૩) પ્રમાણિકપણું, નેકી

ઇમાનતબાર, પુ. (અ) સાચો વિશ્વાસ, પ્રમાણિકપણાનો ભરોસો.

ઇમાનદાર, વિ. ઇમાનથી વર્તનાર ચલાવનાર, પ્રમાણિક, વિશ્વાસુ

ઇમાનદારી, સ્ત્રી. સચ્ચિાઈ; પ્રમાણિકતા [ઉપર રહેનાર, સાચુ

ઇમાની, વિ ઇમાનવાળું; ઇમાન

ઇમાની, સ્ત્રી. સચાવટ, પ્રમાણિકતા.

ઇમામ પુ. (આ. ઇમામ ઉ૦) ધાર્મિક કામોનો આગેવાન, કાજી, મુલ્લા.

ઇમામહુસેન, પુ. (આ) હજરત મહમદ સાહેબના દોહિત્ર. (એ કરબલાના રણમા શહીદ થયા)

ઇમાનદાંડગો, પુ ધર્મનું મહાનું લઈ લુચ્ચાઈ કરનાર; (૨) ધર્મની દરકાર નહિ રાખના પાપકર્મ કરનાર.

ઇમારત, સ્ત્રી (આ. અગર=તે વસ્યો ઉ૦) મકાન, ઘર; હવેલી; કિલ્લો. (૨) યુક્તિ; તદબીર ઇમારત બાંધવી=બનાવટ કરવી, કામનો પાયો કરવો.

ઇમારતી, વિ. ઇમારતના કામમાં આવે એવું (૨) ઇમારતને લગતું.

ઇમ્તેહાન, (આ. મહાન=તેણે તપ કર્યું ઉ૦) પરીક્ષા; તપાસ.

ઇયત, વિ, જેટલું; એટલું.

ઇયળ, સ્ત્રી. એક જાતનો લીલો ને હ મો નનો ક્સરો, કીડો.

ઇયા, અ ગા; અથવા.

ઇયાદ, યાદ.

ઇરશા, સ્ત્રી. (સં ईर्ष्या ઉ.) અદેખાઈ, મત્સર

ઇરાક, પુ (આ.) દરીઆકાંઠાનો મુલક (યુફ્રેટીસ અને ટાઈગ્રીસ નદીઓના કિનારાપરનો મુલક)

ઇરાદો, પુ (આ. રઉદ=માગ્યું, સબંધ કર્યો ઉ૦) મનની ધારણા, ઉદ્દેશ [ઇરાન સબંધી

ઈરાની, વિ (ફા.) ઇરાનનું;

ઇલકાબ, પુ. (આ. લકબ=તેણે ખિતાબ આપ્યો તેનું બહુવચન=અલ્કાબ) ખિતાબ, માનમરેલી પદવી

ઇલમ, (ઇ'મ), પુ. (આ. ઇલ્મ=વિદ્યા) હરકોઇ વિદ્યા; શાસ્ત્ર, કળા (૨) મેલી વિદ્યા; જાદુ. (૩) ઉપાય; તજવીજ. [જાણનાર.

ઇલમબાજ, વિ. (ફા) ઇલમ

ઇલમી, (ઇલ્મી), વિ (ફા.) ઈલમ જાણનાર, કાબેલ; હોંશિયાર. (૨) જ્ઞાની (૩) કળાવાન, વિજ્ઞાનસંપન્ન.

ઇલા, સ્રી. (સં. इल्=જવું ઉ૦) પૃથ્વી. (૨) ગાય. (૩) વાણી.

ઇલા, અ. (અ. ઇલાહી=હે મારા ઈશ્વર ઉ.) હે પ્રભુ, એવો ઉદ્ગાર કરવો તે. ઇલા ઇલા પોકારવી=અરે ઈશ્વર, અરે ઈશ્વર, એમ પોકારવું; ત્રાહિત્રાહિ કરવું. [તાબાનું.

ઇલાકેદાર, વિ. (ફા.) પ્રાંતિક;

ઇલાકો, પુ. (અ. અલક=વળગવું ઉ૦ ઇલાકા) પ્રાંત; મુલક; સુબો

ઇલાખો, પુ. (અ. અલક=વળગવું ઉ. અલાખો) સંબંધ; લાગતું વળગતું. (૨) દાવો; ધણીપણું; હક.

ઇલાજ, પુ. (અ. અલજ=દુરસ્ત કર્યું ઉ૦) ઉપાય; તજવીજ; યુક્તિ. (૨) ઓસડ; ઉપચાર.

ઇલાજી, વિ.ઇલાજવાળું; ઇલાજ જાણનાર; ઉપાય કરનાર. (૨)વૈદ્ય; હકીમ.

ઇલાયચી, સ્રી. એલચી.

ઇલાયચો, પું. એક જાતની સંગાર. (૨) એક જાતનું કપડું.

ઇલાયદું, (અલાયદું), વિ.જુદું; અલગ. (૨) એકજ જણનું ખાસ

ઇલાવૃત્ત, ન. (સં.) પ્રાચીન આર્ય ભૂગોળ પ્રમાણે એક મોટો ખંડ.

ઇલાહી, વિ.(અ.)પૂજ્ય;વંદનીય.

ઇલી, સ્રી. છોકરાંની એક રમત.

ઇલેક્ટ્રિક ટેલિગ્રાફ, પુ. (અં.) વીજળીની મારફતે સંદેશા મોકલવાનું યંત્ર; તાર.

ઇલેક્ટ્રિસિટિ, સ્રી.(અં.)વીજળી; વિદ્યુત્શક્તિ.(૨)વીજળીને લગતું વિજ્ઞાન.

ઇલેક્ટ્રોપ્લેટિંગ, ન (અં.)વિદ્યુત્ શક્તિની મદદથી ચિત્રોની છાપવાને યોગ્ય તખતીઓ બનાવવી તે.

ઇલ્તિમાસ, સ્રી. (અ. લમસ=અરજ કરી ઉ૦) અરજ; વિનતિ.

ઇવ, સ્રી. (હિબ્રુ પ્રમાણે જન્મ આપનારી) આદિ સ્રી; આદિ માતા. (ખ્રિસ્તી ધર્મના મત પ્રમાણે 'ઇદન'ના બાગમાં ઈશ્વરે તેને 'આદમ' સાથે મોકલી હતી.) [જેમ; જેવું.

ઇવ, અ. (સં.) એજ પ્રમાણે;

ઇવનિંગપાર્ટી, સ્રી. (અં.) સાંજની-રાતના વખતની જ્યાફત; સાંજનો મેળાવડો.

ઇશક, પુ. (અ.ઇશ્ક=ચાહવું ઉ.) હદથી વધારે પ્રીતિ-પ્યાર. (૨) સ્રી. પુરુષનો પ્રેમ.

ઇશકબાજ, વિ ઇશકમાં ખેલનાર; રતિલોલુપ.

ઇશકબાજી, સ્રી. ઇશ્કબાજી; કામમગ્નતા; પ્રેમાસક્તિ.

ઇશકી, વિ. ઇશ્કી; શોખી. (૨) સૌંદર્યભોગી; છેલ. (૩) પ્રેમી; આસક્તિવાળું; કામેચ્છુ.

ઇશ્કેમજાજી, પુ(અ.)કૃત્રિમ પ્યાર.

ઇશ્કેહકીકી, પુ.(અ.)ખરો પ્યાર

ઇશ્તેહાર, (આ. શહર=જાહેર કર્યું ઉ. ઇશ્તિહાર) જાહેરનામું.

ઇશારત, (ઇસારત), સ્ત્રી.(આ. ઇશ્અર=આગળ મૂકવું ઉ.) સાન; ઇશારો; સંકેત. (૨) ચિહ્ન; નિશાની; સંજ્ઞા; ગુપ્ત સૂચના. ઇશારત વિદ્યા=કરપલ્લવી.

ઇશારો, પુ. ઇશારે; સાન; ઇશ્ સારો; સંકેત. (૨) ટૂંકાણમાં જણાવવું તે; સૂચના.

ઇશ્યુ, (અં.) ઉદ્ભવ; ફણગો; પરિણામ. (૨) મુદ્દો; તકરાર ચલાવવાનાં કારણો. (૩) સંતાન; પ્રજા.

ઇષુ, પુ. (સં.) બાણ; શર; તીર.

ઇષ્ટ, વિ. (સં. इष्=ઇચ્છવું ઉ.) ઇચ્છેલું; ધારેલું; વહાલું.

ઇષ્ટદેવ, પુ. (સં.) પ્રિય દેવ; જેની ઉપર આસ્થા બેઠી હોય તે દેવ. (૨) કુળદેવ.

ઇષ્ટમિત્ર, પુ. (સં.) પ્રિય મિત્ર.

ઇષ્ટા, સ્ત્રી. પ્રિય સ્ત્રી. (૨) પીપળાનું ઝાડ.

ઇષ્ટાપત્તિ, સ્ત્રી. (સં. इष्ट+आपत्ति) ઇચ્છેલું પ્રાપ્ત થવું તે.

ઇષ્ટિ, સ્ત્રી. (સં. યજ્ઞમાં બલિદાન આપવાની એક રીત) એક જાતનો યાગ. (૨) અભિલાષા.

ઇસકામત, સ્ત્રી. (આ. કઅમ=ઊભો રહેલો ઉ૦ ઇસ્તિકામત) પુંજી; દોલત.

ઇસતેહાલ, (ઇસ્તિલાહ), (આ. સલહ=મળતું આવ્યું ઉ. ઇસ્તિલાહ) રૂઢિ પ્રમાણે બોલવું તે; વિવેક.

ઇસબગોળ, (ઇસબગોલ), (ફા) અસ્પગૂલ. અસ્પ=ઘોડો અને ગૂલ=કાન ઉ.) ઓથીંબ જરૂં.

ઇસમ, પુ. (આ ઇશમ=નામ ઉ.) માણસ; વ્યક્તિ.

ઇસમવાર, અ.માણસદીઠ;નામવાર.

ઇસવી, વિ. ઇસુ સંબંધી; ઇસુનો સંવત્સર.

ઇસાઇ,વિ.ઇસાપેગંબરના ધર્મનું.

ઇસાપેગંબર, પુ. (સૂર્યાની ભાષાના ઈશુઅ ઉ. અરબ્બીમાં ઇસા થયું.) મોટો પેગંબર.

ઇસારત, જુઓ ઇશારત.

ઇસારો, જુઓ ઇશારો.

ઇસી, વિ. એવી; આવી.

ઇસો, વિ. આવો; આના જેવો.

ઇસોટો, પુ. લાકડાની નીસરણીનો લાંબો દાંડો.

ઇસ્કરૂ, (સ્ક્રૂ), પુ. (અં.) પેચ. (૨) ચાંપ; દાબ. 'ઇસ્કરૂ ફેરવવો'= ઉશ્કેરવું. (૨) વિચાર ફેરવવો. [કિલ્લત.

ઇસ્કામત, સ્ત્રી. (આ.) પુંજી;

ઇસ્કોતરો, પુ. (મૂળ ફ્રેંચ ઉ. અં.)ખાનાંખાનાંવાળી લખવાની પેટી.

ઇસ્કોલ,સ્ત્રી. (અં.સ્કૂલ)નિશાળ.

ઇસ્ક્રુ, જુઓ ઇસ્કરૂ.

ઇસ્ટર, વિ. ના. એપ્રિલ મા-

સમાં આવતા ખ્રિસ્તીઓના તહેવાર; ગુડ ફ્રાઇડેના તહેવાર.

ઇસ્ટાપડી, સ્ત્રી. (અં. સ્ટોપ = બંધ કરવું ઉ.) બારણું બંધ કરવાની કડી; ચાંકો; ચાંપ.

ઇસ્ટેટ, સ્ત્રી. (અં. એસ્ટેટ) સ્થાવર મીલકત; ઘર જમીન વગેરે. (૨) વતન; જાગીર. [મિલ્લું.

ઇસ્ટોકીંગ, પુ. (અં. સ્ટોકિંગ)

ઇસ્તંબુલ, ન. (તુર્કી) યુરોપીય તુર્કસ્તાનનું મુખ્ય શહેર-કૉન્સ્ટાન્ટીનોપલ

ઇસ્તંબુલી, વિ. ઇસ્તંબુલનું.

ઇસ્તિકબાલ, (આ. કબ્લ = સામા જવું ઉ.) સામા તેડવા અથવા મળવા જવું તે.

ઇસ્તિલાહ, ન. (આ. સલ્હ = મળતું આવ્યું ઉ૦) રૂઢિ પ્રમાણે બોલવું તે; વિવેકસર ભાષણ કરવું તે.

ઇસ્તેહાર, જુઓ ઇશ્તેહાર.

ઇસ્ત્રી, સ્ત્રી. ધોબીનું એક ઓજાર. (સફાઇને માટે કપડાં ઉપર ફેરવવામાં આવે છે.) 'ઇસ્ત્રી કરવી'=ગડી નાખવું; સફાઇબંધ કરવું.

ઇસ્પિતાલ, સ્ત્રી. (અં. હૉસ્પિટલ) જ્યાં દરદીને દવા મળે, રોગની ચિકિત્સા થાય અને સારવાર કરવામાં આવે તે જગા. [સ્નો ધર્મ માનનાર.

ઇસ્નાયલ, વિ. ઇસા પેગંબ-

ઇસ્લામ, પુ. (આ. સલમ = નિર્ભય થયો ઉ૦) મુસલમાની ધર્મ.

ઇસ્લામી, વિ. ઇસ્લામધર્મનું; મુસલમાની. (૨) ના. મુસલમાન.

ઈસ્વીસન, (આ. સિન=દાંત. ઉ૦ વર્ષ) હજરત ઈસા પેગંબર સાહેબના સંબંધથી ગણાતું વર્ષ. [આ જનતમાં.

ઇહ, અ. (સં.) આ પૃથ્વીમાં;

ઇહલોક, પુ. (સં.) આ લોક.

ઇહકો, પુ. અફસોસ;ભય;ત્રાસ.

ઇહાં, અ. અહીંઆં; અત્ર;આ ઠેકાણે. [મની નાડી.

ઈંગળા, સ્ત્રી. (સં.) એ ના-

ઈંગાર, પુ. (ફા.) અગ્નિ; દેવતા; અંગારો. (૨) અતિશય બળતરા થવી તે; લાય; આગ.

ઈંગિત, ન. (સં. ઇંગ્=જવું ઉ) મનમાં થતા વિચારોનું શરીર ઉપર જણાતું ચિહ્ન; નિશાની. (૨) સંકેત. (૩) સેના.

ઇંગિતજ્ઞ, વિ.(સં. ઇંગિત+જ્ઞા =જાણવું ઉ.) મનુષ્યના ચલનવલન ઉપરથી તેના મનનો સાર સમજનાર.

ઇંગુદી, સ્ત્રી. (સં.) ઇંગોરો.

ઇંગોરી, સ્ત્રી. જેને ઇંગોરાં નામનાં ફળ થાય છે તે ઝાડ; ઇંગુદી.

ઇંગોરૂં, ન ઇંગોરીનું ફળ. (આ ફળો ચીકણાં અને તેલીઆં હોય છે. તેનું તેલ થા રૂ

ઇંગ્રેજ, પુ (અં. ઇંગ્લિશમેન ઉ.) ઇંગ્લાંડનો વતની

ઇંગ્રેજી, વિ. (અં. ઇંગ્લિશ) ઇંગ્રેજનું (૨) અંગ્રેજોની ભાષા

ઇંગ્લંડ, ન. (અં) ઇંગ્રેજ લોકનો દેશ, ઇંગ્લાંડ, વિલાયત

ઇંગ્લિશ, વિ (અ) ઇંગ્રેજી, અંગ્રેજનું (૨)(ન)અંગ્રેજ લોકની ભાષા

ઈંચ પુ (અં.)ફુટનો બારમો ભાગ

ઈંચવુ, જુઓ ઇચવું

ઇચીઉ, વિ ઇચનું, એક ઇંચના માપનું [પર ઉ૦)શિલ્પશાસ્ત્રી

ઇજનેર, પુ (અ એનજીનિ-

ઇજનેરખાતુ, ન (અ એનજી યરીંગ ઉ) બાંધકામોને લગતા કામો કરનારૂં ખાતું, શિલ્પકળાના કામકાજને લગતું ખાતું.

ઇજનેરી, વિ (અ એનજી-નિયરીંગ ઉ૦) યાંત્રિક, શિલ્પી

ઇજવુ, સ ક્રિ અર્પણ કરવું, આપી દેવું (૨) સત્કારવું (૩) અભિષેક કરવો (૪) પ્રસન્ન કરવું (૫)પૂજવું.

ઇજાવવુ, સ. ક્રિ. પ્રે અર્પણ કરાવવું, સત્કાર કરાવવો, પ્રતિષ્ઠા કરાવવી, ઉજવવું

ઇંટ, સ્ત્રી (સં. इष्टिका ઉ) માટીનું લંબચોરસ પકવેલું ચોસલું 'પથ્થર કરતાં ઇંટ કુણી'=માણસોની કડકાઈ સરખાવવાને વપરાય છે ઇંટ પલળે, કંઈ પત્થર પલળે ? '=કઠણ હૃદયના માણસને અસર થાય નહિ

ઇંટબંધી, વિ ઇંટથી બાંધેલું

ઇંટવાડો, પુ ઇંટો પકવવાની ભઠ્ઠી પાસેની ઇંટોનો ઢગલો.

ઇંટાળો, પુ ઇંટનો કકડો, ગેડુ (૨) ઇંટો બનાવવાનું ઓજાર, 'ઇંટાળાના દેવને ખાસડાની પૂજા'—'ઇંટાળાના દેવને કપાસીઆની આંખો'=જેવું હોય તેને તેવું આપવું જોઇએ

ઇંટેરી, વિ ઇંટોથી બાંધેલું.

ઇંટેલ, વિ. ઇંટોથી બાંધેલું.

ઇટો કે **ઇટી**, સ્ત્રી. એક જાતની છોકરાંની રમત. [ડાની રમત

ઈંડાદાવ, પુ છોકરાંની એક જા-

ઈંડાળી, સ્ત્રી. (सं अण्ड+आवलि ઉ૦) ઇંડાં ઘાટને જડેલી દીંડીઓની હાર

ઇંડિઅન. વિ (અં) હિંદુસ્થાનનું (૨) હિંદુસ્થાનનો વતની

ઇંડીઆ. પુ (અં) હિંદુસ્થાન.

ઇંડુ, ન. (सं अण्ड=ઈંડુ) અર્ધપાક ગર્ભવાળો લંબગોળ પદાર્થ, બેદું (તે પાકતાં તેમાંથી બચ્ચું બહાર નીકળે છે) [ઋતુઓની માગણીનું પત્રક

ઇડેંટ, ન. (અ.) અગત્યની વ-

ઈંઢોણી, સ્ત્રી ઉંઢાણી

ઇતડી, સ્ત્રી એક નાનું જીવડું (તે ઢોરોને જૂની પેઠે વળગે છે)

ઇતિખાબ, (ઇંતેખાબ), પુ. (આ. નખબ-ચૂંટવું. ઉ. ઇન્તિખાબ.) ટુંકામાં મતલબ; તાત્પર્ય; સાર. [૨] વિગતવાર હેવાલ. [૩] ખરી નકલ.

ઇતિજાર, વિ (આ.) અધીર.

ઇતિજારી, સ્રી (આ.) આતુરતા.

ઇતિજામ, પુ. (આ. નઝમ= ગોઠવવું ઉ. ઇન્તિઝામ) બંદોબસ્ત; વ્યવસ્થા. [તાલાવેલી

ઇંતેજારી, સ્રી.(આ.) આતુરતા;

ઇંદરજવ, પુ. કડુ નામના ઝાડનાં બીયાં.

ઇંદિરા, સ્રી. (સં. इन्द्=બહુ મોટા થવું ઉ॰इन्दिरा) લક્ષ્મી; શ્રી.

ઇંદિરાવર, પુ, (સં. इन्दिरा+ वर=સ્વામી ઉ.) વિષ્ણુ; નારાયણ.

ઇંદીવર, ન. (સં. इन्दीवर) કાળું કમળ.

ઇંદુ, પુ (સં.इन्दु=ભીના થવું ઉ.) ચંદ્રમા; ચાંદો; શશિ. [૨] એકની સંજ્ઞા.

ઇંદુકલા, સ્રી. (સં.) ચંદ્રકળા.

ઇંદુકાંતા, સ્રી (સં.) રાત;રાત્રિ. (૨) રોહિણી નક્ષત્ર. (૩) કમળ?

ઇંદુમંડળ, ન. (સં.) ચંદ્રમંડળ; ચંદ્રમાં અને તેને લગતા તારાઓનો સમૂહ.

ઇંદુમુખી, વિ. (સં. इन्दु= ચંદ્ર + मुख=માં+ई=વાળી) ચંદ્રના જેવા સુંદર મુખવાળી.

ઇંદુમૌલી,પુ. સં.)મહાદેવ;શંકર.

ઇંદુવલ્લી, સ્રી.(સં.) સોમવલ્લી.

ઇંદુવાર, પુ. (સં.) સોમવાર.

ઇંદુવ્રત, ન. (સં.)ચાંદ્રાયણ.

ઇંદુશેખર,પુ.(સં.)મહાદેવ; શંકર.

ઇંદુર, પુ. (સં.) ઉંદર.

ઇંદ્ર પુ (સં. इन्द्र=અતિ મોટા થવું ઉ. इन्द्र=અદ્ભુત મોટો)દેવોનો રાજા; સ્વર્ગનો અધિપતિ. (૨) રાજા.

ઇંદ્રગોપ, પુ. (સં.) વરસાદ થયા પછી જે રાતા રંગનાં સુંદર જીવ થાય છે તે; ગોકળગાય.

ઇંદ્રચાપ, ન. (સં. इन्द्र+चाप =ધનુષ્ય) મેઘધનુષ્ય; ગચ્છ. (સાધારણ લોકો 'ગચ્છ તણાયો' એમ કહે છે.

ઇંદ્રજાલિક, વિ. (સં.) ભ્રાંતિ કરાવનારૂં; માયિક. (૨) ખરૂં નહિ તે બનાવટી. (૩) પ્રાપંચિક.

ઇંદ્રજાળ, સ્રી. (સં.)ભ્રમ કરાવનારી મંત્રવિદ્યા; જાદુ; માયા. (૨) હાથચાલાકી. (૩) કાવતરૂં; કપટજાળ.

ઇંદ્રધનુષ્ય, ન.(સં) મેઘધનુષ્ય

ઇંદ્રનીલ, વિ. (સં.)આસમાની રંગનું. (૨) ના. નીલમ; પાનું; શનિ.

ઇંદ્રનેત્ર, વિ. (સં.) હજાર (૨) ઇંદ્રની આંખ જેવું.

ઇંદ્રપુરી, સ્રી. (સં.) ઇંદ્રની રાજધાની; અમરાવતી. (૨) સુંદર રચના

વાળું બાંધણ.

ઇંદ્રલોક, પુ. (સં.) સ્વર્ગ; ઇંદ્ર આદિ દેવતાઓનો પ્રદેશ.

ઇંદ્રવજ્ર, પુ (સં.) અગિયાર અક્ષરનો એક છંદ.

ઇંદ્રવધૂ, સ્ત્રી ગોકળ ગાય.

ઇંદ્રવંશા, પુ. (સં) બાર અક્ષરનો એક છંદ.

ઇંદ્રવાયણું, (ઇંદ્રવારણું), ન. સુવર્ણના જેવા સુંદર પીળા રંગનું એક ફળ. (આ ફળ બહારથી અતિ સુંદર હોવા છતાં અંદરથી એવું કડવું હોય છે કે કોઈ તેને ચાખી પણ શકતું નથી તેથી ઉપરની સફાઇ, શોભા અને ટાપટીપવાળાને એની ઉપમા અપાય છે.)

ઇંદ્રવિજય, પુ. (સં) ત્રેવિશ અક્ષરનો એક છંદ.

ઇંદ્રસુત, પુ. (સં.) જયન્ત.(૨) અર્જુન. (૩) સાદડનું ઝાડ. (૪) વાળી (વાનર).

ઇંદ્રાણી, સ્ત્રી. (સં.)ઇંદ્રની સ્ત્રી. (૨) મોટી ઇલાયચી. (૩) અતિ સુંદર અને પુષ્કળ વૈભવવાળી સ્ત્રી.

ઇંદ્રાયુધ, ન (સં.) ઇન્દ્રનું હથિયાર; વજ્ર.

ઇંદ્રાસન, (સં. इन्द्र+आस्= બેસવું ઉ. आसन) ઇન્દ્રનું સ્થાન. (૨) ઇન્દ્રનું રાજ્ય.

ઇંદ્રિય, (સં.) વિષયગ્રાહક અવયવ.(ઇંદ્રિયોના બે પ્રકાર છે: ૧ કર્મેન્દ્રિયો અને ૨ જ્ઞાનેંદ્રિયો. કર્મેંદ્રિયોમાં ૧ વાક્ ૨ હસ્ત ૩ પાદ ૪ અપદ્વાર અને ૫ ઉપસ્થ.' અને જ્ઞાનેન્દ્રિયોમાં ૧ ત્વચા ૨ ચક્ષુ ૩ શ્રોત્ર ૪ જીભ અને ૫ નાકનો સમાવેશ થાય છે)

ઇંદ્રિયગમ્ય, વિ. (સં.) ઇંદ્રિયોથી જણાય એવું.

ઇંદ્રિયગોચર, વિ. (સં.) ઇંદ્રિયોથી જણાય તેવું; ખુલ્લું. [સમુદાય.

ઇંદ્રિયગ્રામ,પુ. (સં.) ઇંદ્રિયોનો

ઇંદ્રિયજન્ય, વિ. (સં इन्द्रिय +जन्य) ઇંદ્રિયથી ઉત્પન્ન થએલું.

ઇંદ્રિયજિત, વિ. (સં. इन्द्रिय +जि=જીતવું ઉ.) ઇંદ્રિયોને જીતેલું.

ઇંદ્રિયજ્ઞાન, ન. (સં.) ઇંદ્રિયોદ્વારા થતો બોધ.

ઇંદ્રિયનિગ્રહ, પુ. (સં. इन्द्रिय +नि+ग्रह्=પકડવું) ઇંદ્રિયોને કબજે રાખવી તે; સંયમ.

ઇંદ્રિયબોધ, પુ. (સં इन्द्रिय +बुध्=જાણવું ઉ. बोध=જ્ઞાન) ઇંદ્રિયોની મારફતે થતું જ્ઞાન.

ઇંદ્રિયસંયમ, પુ. (સં. इन्द्रिय +सं+यम्=કાબુમાં રાખવું. संयम= કાબુ) ઇંદ્રિયોને કાબુમાં રાખવી તે.

ઇંદ્રિયાતીત, વિ (સં. इन्द्रिय +अति+इ=જવું. ઉ इत=ગયેલું) ઇંદ્રિયોથી ન પહોંચી શકાય એવું (બ્રહ્મ.)

ઇંદ્રી, સ્ત્રી. ઇંદ્રિય. (૨) પુરૂષની જનનેંદ્રિય. [એમ કરવું તે.

ઇંદ્રીજુલાબ, પુ. બહુ મૂત્ર થાય

ઇંધણ, ન. (સં. इन्ध्=બળવું ઉ.) બાળવાના લાકડાં.

ઇંધણધોરી, વિ. (સં. ઇંધન ઉ. પ્રા. ઇંધણં=બાળવાનાં લાકડાં અને धृ=ધારણ કરવું ઉ. ધોરી=વહેનાર=મજૂરી આ) મૂર્ખ; ભાર વહેનાર (૨) ફીણકમાઉ.

ઇંધણું, ન. બાળવાનું લાકડું.

ઇંધન, ન. (સં इन्ध्=બળવું ઉ.) બાળવાનાં લાકડાં; કાઠી.

ઈ.

ઈ, સ્ત્રી. (સં ई) ગુજરાતી મૂળાક્ષરોમાંનો ચોથો સ્વર (૨) લક્ષ્મી; કપત્નિ.

ઈકાર, પુ. ઈનો ઉચ્ચાર.

ઈક્ષક, વિ. (સં. ईक्ष=જોવું ઉ.) જોનાર, અવલોકનાર. (૨) ચોકસી કરનાર.

ઈક્ષણ, ન. (સં.=ईक्ष=જોવું ઉ.) જોવું; દર્શન; અવલોકન (૨) નેત્ર; આંખ. (૩) દેખાવ. (૪) તપાસ કરવી

ઈક્ષિત, વિ (સં) જોયેલું, અવલોકેલું (૨) અનુભવેલું. (૩) તપાસેલું.

ઈડા, સ્ત્રી. (સં.) સ્તુતિ; પ્રાર્થના.

ઈતિ, સ્ત્રી. (સં) આપત્તિ, સંકટ.

ઈદ, સ્ત્રી. (ફા.) ઈસ્લામીઓનો એક મોટો તહેવાર.

ઈદગાહ ઈદની નિમાજ પઢવાની જગા.

ઈદશ, વિ. (સં ईदृश् ઉ.) આવું; આના જેવું.

ઈનમીન, વિ. (સં. मा=માપવું ઉ. मित) પરિમિત; થોડું.

ઈપ્સા, સ્ત્રી. (સં. इष्=ઇચ્છવું ઉ.) ખાએશ; ઇચ્છા (૨) આશા; અભિલાષ.

ઈપ્સિત વિ. (સં इष्=ઇચ્છવું ઉ ઇચ્છેલું; વાંચ્છેલું (૨) મેળવેલું. (૩) મનગમતું; ભાવતું

ઈપ્સુ, વિ. (સં.) ઇચ્છાવાળું.

ઈર્ષા, સ્ત્રી (સં.) બીજાનું સારૂં નહિ દેખી શકવું તે; મત્સર; અદેખાઈ. (૨) બીજાથી ચડિઆતા થવાની લાગણી.

ઈર્ષાખોર, વિ. અદેખું; ઝેરીલું; ઇર્ષાવાળું. [અદેખું.

ઈર્ષ્યુ, વિ. (સં.) ઈર્ષાવાળું;

ઈર્ષ્યા, જુઓ ઇર્ષા.

ઈર્ષ્યાળુ, વિ (સં) અદેખું; ઝેરીલું

ઈલિ, સ્ત્રી. (સં.) કટાર. (૨) નાની ગદાના આકારનો એક સોટો (ઈલિકા).

ઈશ, પુ. (સં.) મહાદેવ, શિવ, શંકર. (૨) સ્વામિ; ધણી (૩) (૪) રાજા.

ઈશાન, સ્ત્રી. (સં. ઈશ=શિવ.) ઉત્તરપૂર્વ વચ્ચેની દિશા. (૨) મહાદેવ; શંકર. [પૂર્વ વચ્ચેનો ખુણો.

ઈશાનકોણ, સ્ત્રી. (સં.) ઉત્તર

ઈશાનખુણો, પુ. ઉત્તરપૂર્વ વચ્ચેનો ખુણો.

ઈશાની, વિ. (સં. ઐશાની ઉ.) ઈશાન બાજુની. (૨) દુર્ગા; પાર્વતી; દેવી.

ઈશ્વર, પુ. (સં. ઈશ્=સત્તા ચલાવવી, અને વર=ઉત્તમ ઉ) જગતમાં જે સર્વોપરિ સત્તા છે તે; પરમેશ્વર. (૨) મહાદેવ; શિવ. (૩) સ્વામી; શેઠ. (૪) રાજા. ઈશ્વર ઉપર ચિઠ્ઠી=દૈવાધીનતા. ઈશ્વર માથે રાખવો=ઈશ્વરથી ડરીને પ્રમાણિકપણે ચાલવું. ઈશ્વરને વચમાં રાખીને=પ્રતિજ્ઞા ઉપર. ઈશ્વરના ઘરનું=ભોળું; નિખાલસ. ઈશ્વરને ખોળે =નિડર રહીને–ઈશ્વરદત્ત=જન્મથી મળેલું; કુદરતી. ઈશ્વરપ્રીત્યર્થ=નિષ્કામ ઈશ્વરાર્પણ કર્મ કરવાં તે. ઈશ્વરના ઘરના ખેલ=કુદરતી બનાવો.

ઈશ્વરઇચ્છા, સ્ત્રી. (સં.) પરમેશ્વરની મરજી; સહન કરવું અને મન વાળવું તે. [મેશ્વરની દયા.

ઈશ્વરકરુણા, સ્ત્રી. (સં.) પર-

ઈશ્વરકર્તૃત્વ, ન. (સં.) ઈશ્વરનું કર્તાપણું. [શ્વરની મહેરબાની.

ઈશ્વરકૃપા, સ્ત્રી. (સં.) પરમે-

ઈશ્વરતા, સ્ત્રી. (સં.) પરમેશ્વરપણું; મોટાઈ.

ઈશ્વરનોલાલ, પુ. ઈશ્વરે જેને ઉદારતા આપેલી હોય તે; પરોપકારી પરમેશ્વરનો ભક્ત

ઈશ્વરપ્રેરણા, સ્ત્રી. (સં.) પરમેશ્વર તરફનું સૂચન; આંતરજ્ઞાન. [પ્રાર્થ-

ઈશ્વરસ્તુતિ, સ્ત્રી. (સં.) પ્રભુ

ઈશ્વરી, સ્ત્રી. (સં.) આદિમાયા દેવી. (૨) વિ. ઈશ્વર સંબંધી; ઈશ્વરનું

ઈશ્વરીપુરુષ, પુ. (સં.) ઈશ્વરના અંશવાળો પુરુષ તે. (૨) ભોળો; નિખાલસ. [ગતની વિચિત્ર રચના; કુદરત

ઈશ્વરીમાયા, સ્ત્રી. (સં.) જ-

ઈશ્વરેચ્છા, સ્ત્રી. (સં.) ઈશ્વરની ઇચ્છા; પ્રભુને જે ગમે તે ખરૂં એવી શ્રદ્ધા. [ઉ.) ઇચ્છા

ઈષણા, સ્ત્રી. (સં. ઈષ્=ઇચ્છવું

ઈષત્, વિ. (સં.) અલ્પ; થોડું; સહેજ. [ગાડાનું એક લાંબું લાકડું.

ઈષા, ન. ((સં.) હળ અથવા

ઈષાદંત, પુ. (સં.) લાંબા દાંતવાળો હાથી.

ઈષ્મ, પુ. (સં.) વસંત ઋતુ.

ઈસ, સ્ત્રી. ખાટલાનું તેની લંબાઈનું લાકડું.

ઈસેસ, પુ સાલેડા નામના ઝાડનો ગુંદર. (ધૂપના કામમાં આવે છે તેમજ દવા તરીકે વપરાય છે.)

ઈહા, સ્ત્રી. (સં. ઈહ્=ઇચ્છવું

ક) ઈચ્છા. (૨) આશા; ઉમેદ (૩) ઉદ્યમ.

ઈહામૃગ, પુ. (સં.) નાટકનો એક ભેદ. (૨) મૃગ જેવી અલભ્ય નાયિકાને ઈચ્છનારો નાયક.

ઉ.

ઉ, ન. (સં. उ) ગુજરાતી મૂળાક્ષરોમાંનો પાંચમો સ્વર.

ઉકટો, પુ. (સં. अंज्=આંજવું ઉ.) દુઃખતી આંખ ઉપર ચોપડવાનો લેપ

ઉકડો, પુ. (प्रा उक्काडा ઉ.) વરસોદ; આખા વરસને માટે ઉચક લેવાની રકમ.

ઉકરડી, સ્ત્રી. (સં. उत्कर ઉ.) કચરાની ઢગલી; નાનો ઉકરડો. (૨) મલિન દેવતા. (લગ્નાદિ પ્રસંગે તેનું સ્થાપન કરે છે તેને ઉકરડી નોતરવી અગર ઉઠાડવી કહે છે.)

ઉકરડો, પુ (સં. उत्कर. प्रा. उक्करो=ઉકરડો) કચરો નાખવાથી થયેલો ઢગલો. (૨) ગંદું સ્થાન. ઉકરડો કરવો=કામકાજને અથવા દેવાને વધવા દેવું

ઉકલ, ન. (સં) સાધન. (૨) દેહ; શરીર.

ઉકલવું, અ. ક્રિ. (સં. उत्+कल् =જાણવું.) વંચાવું; બેસવું. (૨) સૂઝ પડવી; ખૂટવું. (૩) છુટું થવું; ગૂંચ નીકળવી. (૪) આગળ નજર પહોંચવી; ખાવાવું.

ઉકળવું, અ. ક્રિ. (સં. उत्+ फल्=ઉકળવું ઉ.) પ્રવાહીનું ગરમીથી ઉછળવું. (૨) ઘુકળવું; ગુસ્સે થઈને મોટેથી બોલવું. (૩) સારું કરવું; કલ્યાણ કરવું.

ઉકળાટ, પુ. ગરમીને લીધે થતી અકળામણ; ધામ; બફારો; કઢારો. (૨) ગુસ્સાથી જે ઉતાપ થાય તે. (૩) ક્રોધ; ગુસ્સો. (૪) ચિંતા; ફીકર.

ઉકળાવવું, સ. ક્રિ. પ્રે. ઉકળે એમ કરાવવું. [સારા પાકનો સમય.

ઉકાળ, પુ. (સુકાળ ઉપરથી)

ઉકાળવું, સ. ક્રિ. ઉકળે એમ કરવું. ઉકળવું. [એમ કરાવવું.

ઉકાળાવવું, સ. ક્રિ. ઉકળે

ઉકાળો, પુ (સં.) વનસ્પતિ-દ્રવ્યોનો કવાથ; કાવો. (૨) ઉકળાટ; ધામ; બફારો. (૩) ક્રોધ કે ગુસ્સાથી જીવને જે ધમધમાટ થાય તે; ચિંતાથી કે કલેશથી લોહીનું તપી જવું તે.

ઉકાંચળી, વિ. સ્ત્રી. (સં. उत्कंचुका ઉ.) કાંચળી પહેરી ન હોય એવી સ્ત્રી.

ઉકાંટો, પુ. (સં. उत्+कंटक= રોમાંચ) ઉછાળો; ઓકરી. (૨) અભાવ. [તેવો કિનારો.

ઉકાંઠો, પુ. વપરાશ ન હોય

ઉકેલ, પુ. (સં. उत्+कल ઉ.) સૂઝ; સમજ; આવડ; નિકાલ.

ઉકેલવું, સ. ક્રિ. (સં. उत्+

कल्=જાણવું ઉ.) વાંચવું. (૨) વસ્તુને છુટી કરવી. (૩) ગૂંચ કાઢવી. (૪) પૂરૂં કરવું; નિકાલ લાવવો. (૫) એની એ વાત કરવી. (૬) ઉત્તર ઉતરવું. (૭) સમજવું; અર્થ કહેવો. (૮) ખુલાસો કરવો. (૯) વળ કાઢવો; ઉખેડવું.

ઉકેલાવું, અ. ક્રિ. (સં.उत्कीलितं. प्रा. ऊकीलिउं ઉ.) જુઓ ઉકેલવું.

ઉકેલી નાખવું, સ. ક્રિ. છોડી નાખવું; છુટું કરવું. (૨) પૂરૂં કરી નાખવું; નિકાલ લાવવો. (૩) વળ ઉતારવો.

ઉક્ત, વિ. (સં. वच्=બોલવું ઉ. કહેલું) બોલેલું; આગળ જણાવેલું.

ઉક્તિ, સ્રી. (સં. वच्=બોલવું) વચન; કથન; ભાષણ. (૨) સયુક્તિક વચન. (૩) સાંથે આપેલી જમીન.

ઉખડ, (ઊખર), વિ. (સં. ऊषर ઉ.) ખારાટવાળી જમીન

ઉખડવું, અ ક્રિ. (સં. उत्+खन्=ખોદવું ઉ. प्रा. उक्खोडियम् = ખોદેલું.) છુટું પડી જવું. (૨) જડમૂળથી નીકળી જવું; નાશ પામવું. (૩) વટી જવું; વંઠી જવું.

ઉખડામણ, ન. (સં.) ઉખાડવાનું મહેનતાણું તે. [ારટવાળી જમીન.

ઉખડી, (ઊખડી), વિ. (સં.) ખા-

ઉખડેલું, વિ. છુટું પડેલું. (૨) વંઠેલું; છકેલું.

ઉખદ, સ્રી. નવાઈ; આશ્ચર્ય.

ઉખર, (ઊખર), વિ. (સં. ऊषर ઉ.) ક્ષારવાળું; જેમાં ખારાટ હોય એવું. (૨) પડતર; ઉજડ.

ઉખળ, પુ. (સં. उलूखल=ખાંડણીઓ ઉ.) ખાંડણીઓ. (૨) પહેલવહેલી જમીન ખેડવી તે. (૩) તાનું મૂશળ; સાબેલું. (૪) ચોકીયા ગાડાના બે આગળના બળદોનું ધૂંસરૂં.

ઉખળવું, અ. ક્રિ. વળ નીકળવો.

ઉખળી, સ્રી. (સં.) લાકડાંની ખાંડણી.

ઉખળું, ન. સાબેલું. (૨) ખાંડણી. (૩) વિ. વયે નાનું છતાં વધારે ઉંચું વધેલું.

ઉખળો, પુ. (સં.) ખાંડણીઓ. (૨) વિ. વયના પ્રમાણમાં બહુ જ ઉંચો વધી ગયેલો.

ઉખાણું, (ઉખાણો), ન. (સં. उप+आख्यान ઉ.) લોકમાં ચાલતી નાની પણ જાહેર વાત; કહેવત. (૨) સમશ્યા; કોયડો.

ઉખાડ, પુ. (સં. उत्खात=ઉખાડેલું ઉ.) ઉખડી ગએલું તે; પોપડો. (૨) ખાડો; કોતર.

ઉખાડવું, સ. ક્રિ. ઉખડે એમ કરવું. (૨) જડમૂળથી કાઢી નાખવું.

ઉખાણો, પુ. (સં. उप+आख्यान ઉ. प्रा. उखाणो) ઉપાખ્યાન.

૨):દૃષ્ટાંત; ઉદાહરણ; કહેવત. (૩) (સં. ઉત્+ખન્=ખોદવું ઉ) ઉખાડવાનું ઓજાર; તાવેથો.

ઉખેડ, પુ ઉખાડ; ઉખેડવું તે. (૨) વિ. નહિ ખેડેલું; અણખેડ; ઉજડ.

ઉખેડવું, સ. ક્રિ. (સં. उत्+खन्=ખોદવું ઉ.) ઉખડે એમ કરવું; ઉખાડવું. (૨) પાયમાલ કરવું

ઉખેળવું, જુઓ ઉકેલવું.

ઉખેળાવવું, સ. ક્રિ. ઉખડાવવું.

ઉગમ, પુ (સં. उद्गम ઉ) મૂળ; ઉત્પત્તિસ્થાન; જન્મ; શરૂઆત. (૨) ઉદય.

ઉગમણુ, જુઓ ઉગમણું

ઉગમણી, વિ. જુઓ ઉગમણું.

ઉગમણું, વિ. પૂર્વ તરફનું; પૂર્વનું.

ઉગર, સ્ત્રી. (ઉગરવું ઉ.) બચત; બચાવ.

ઉગરવું, અ. ક્રિ. (સં. उद्+गृ-गिर्=ગળવાં (ખાતાં) રહી જવું. ઉ.) બચી જવું; રહી જવું. (૨) ઉચ્છ્રત રહેવું. (૩) વધવું, બાકી નીકળવું.

ઉગવું, (ઊગવું), અ. ક્રિ. (સં. उद्+गम् ઉ. उद्गत નું પ્રા. उग्गअ ઉ.) ફૂટી નીકળવું; બહાર નીકળવું. (૨) ઉદય થવો; દેખાવું. (૩) ઉદ્ભવવું; ઉત્પન્ન થવું. (૪) સફળ થવું; કલ્યાણ થવું.

ઉગાડવું, સ. ક્રિ. ઊગે એમ કરવું; ઉગવવું.

ઉગામવું, સ. ક્રિ. (સં. उद्+गम्= જવું ઉ.) સામે ધરવું; વાગે તેમ કરવું; ઉપાડવું.

ઉગાર, પુ. (ઉગરવું ઉ.) બચાવ; બચત (૨) ફાયદો; લાભ.

ઉગારવું, સ. ક્રિ. બચાવવું. (૨) મરણના દુઃખમાંથી બચાવી લેવું; રક્ષણ કરવું. [કરાવવું

ઉગારાવવું, સ. ક્રિ.પ્રે. ઉગરે તેમ

ઉગારેપડવું, અ. ક્રિ. બચવું; વધવું; જમે રહેવું.

ઉગારો, પુ. બચાવ; બચત. (૨) વધારો; લાભ; ફાયદો.

ઉગાવરાવવું, સ. ક્રિ. દ્વિ. પ્રે. કોઈની મારફત ઉગે તેમ કરાવવું.

ઉગ્ર, (સં) કડવું; આકરું; જલદ; ગરમ; તામસી; ક્રોધી. (૩) ક્રૂર; ભયંકર. (૪) જબરૂ; મોટું.

ઉગ્રતા, સ્ત્રી. (સં.) કરડાઈ.

ઉગ્રગંધા, સ્ત્રી. (સં.) હીંગ. (૨) એક જાતની બહુ વાસવાળી વનસ્પતિ.

ઉઘડવું, અ. ક્રિ. (સં. उद्+घट्=ખુલવું) ખુલવું; ઉઘાડું થવું. (૨) વેરાઈ જવું; ઉતરી જવું. (૩) પ્રકટ થવું (૪) ખીલવું. (૫) કલ્યાણ થવું. (૬) સમજ પડવી 'મોં ઉઘડવું'=નિર્ભય થઇ બોલવા માંડવું; સામા થવું. (૭) રુચિ થવી; 'નસીબ-ભાગ્ય ઉઘડવું'=ધન, વૈભવ મળવી વગેરે ઐશ્વર્ય મળવાં.

ઉઘડું, (ઉઘડુ), વિ. ખુલ્લું.

ઉઘરાણી, સ્રી. (સં. उद्+गृह्=લેવું) નાણાંની માગણી કરવી; લેણું; એકઠું કરવાનું કામ 'ઉઘરાણી પાઘરાણી'=લેણું વસુલ કરવાનું કામકાજ.

ઉઘરાણું, ન. ઘણા માણસો પાસેથી ઉઘરાવીને એકઠું કરવું તે; ટીપ,ફંડ.

ઉઘરાત, સ્રી. ઉઘરાવવાની ક્રિયા; વસુલાત; કર, સાય, મહેસુલ.

ઉઘરાતદાર, પુ. ઉઘરાવનાર; સરકારી લેણું એકઠું કરનાર.

ઉઘરાવવું, સ. ક્રિ. (સં. उद्+गृह्=લેવું) એકઠું કરવું. (૨) માગી માગીને એકઠું કરવું.

ઉઘરાળો, જુઓ ઓઘરાળો.

ઉઘલતું, વિ. છલકાઈ જતું; બહાર નીકળી પડતું. (૨) પરણવાને ઘોડે ચડતું.

ઉઘલવું, અ. ક્રિ. છલકાવું; ઉભરાઈ જવું. (૨) પરણવાને માટે ઘોડે ચડવું.

ઉઘલાવવું, સ. ક્રિ. છલકાવવું. (૨) ઘોડે ચડાવવું.

ઉઘલાવો, પુ. ઉછાળો; આનંદનો ઉભરો. (૨) વરને ઘોડે ચડાવવાનો સમારંભ.

ઉઘાડ, પુ. (સં. उद्+घट्=ઉઘડવું.ઉ૦) ઉઘડી જવું તે; ખુલ્લા તડકાવાળા દિવસો; નિખાલસપણું. (૨) ફાયદો; લાભ; ફાયદો.

ઉઘાડબારું, ન. ખુલ્લો માર્ગ; નાસી છુટવાનો રસ્તો. (૨) વિ. ખુલ્લું; વગર ઢાંકેલું.

ઉઘાડવું, સ. ક્રિ. (સં. उद्+घट् ખુલ્લું કરવું.) ખોલવું. (૨) જાહેરમાં આણવું. (૩) કલ્યાણ કરવું. (૪) સમજાવવું; ખરી વાત જણાવવી.

ઉઘાડું, વિ. ખુલ્લું; પ્રકટ; નાગું. (૨) નહિ ઢાંકેલું; જેનું રક્ષણ કરેલું ન હોય એવું. ઉઘાડું કરવું=ફજેત કરવું. 'ઉઘાડું કહેવું'=વગર શરમે ખરું કહેવું. ઉઘાડું માથું=વગર સાનનું; બેશરમું. ઉઘાડું બોલવું=ભુંડું–અસભ્ય બોલવું. ઉઘાડો હાથ=ખુલ્લી સહાયતા.

ઉઘાડેચોક, જુઓ ઉઘાડેછોગે.

ઉઘાડેછોગે, અ. ખુલ્લી રીતે; પ્રકટપણે. [ઉચક્કું.

ઉચક, વિ. (સં. उच्च ઉ.)

ઉચકવું, જુઓ ઉંચકવું.

ઉચકામણ, (ઉંચકામણ), ન. ઉંચકવાનું મહેનતાણું.

ઉચકાવવું, (ઉંચકાવવું), સ. ક્રિ. પ્રે. ઉપડાવવું; લેવરાવવું.

ઉચકીલેવું, (ઉંચકી લેવું), સ. ક્રિ. ઉપાડી લેવું; ઉચકાવવું. (૨) કબુલ કરવી; અનુમોદન આપવું.

ઉચકી, સ્રી. વાઘણી; હેડકી.

ઉચક્કું, વિ. ઉંચીનું. (૨) નાદાર; દેવાળીઉં.

ઉચકો, પુ. એકસામટું આપી દેવું; બદલો; બાંધી રકમ આપી દેવી.

ઉચક્રો, પુ. (सं. उत्चक्षुर्) ઉચાળેયો; છકી ગયેલો માણસ.

ઉચણવું, સ. ક્રિ. (सं. उद्+ =છુટું કરીને ગોઠવવું) છુટું કરીને રીતસર ગોઠવવું; રેશમ નું. [બોલવું.

ઉચરવું, સ. ક્રિ. ઉચ્ચાર કરવો;

ઉચલબાંગડી, સ્ત્રી. ટાંગાટોળી; હાથ પકડી ઉપાડી લેવું.

ઉચલવું, સ. ક્રિ. (सं. उद्+ ल्=ખમવું) ઉપાડવું; ઉંચકવું.) વાસ બદલવો; ઉચાળો લઇને જતા રહેવું.

ઉચલાઉચલ, (-લી), સ્ત્રી. ઉંચકાચકી; હાથોહાથ વસ્તુ ઉપાડી લેવી તે.) દોડાદોડી; ખળભળાટ.

ઉચલાવવું, સ. ક્રિ. પ્રે. ઉચલે તેમ કરવું-ઉચાળા ભરાવવા.

ઉચવવું, અ. ક્રિ. આપવું; ...રવું.

ઉચવું, (ઉચી જવું), અ. ક્રિ. ... નહિ આપવું. (૨) ભાવતું હોય તે ...ધ થવું.

ઉચાટ, પુ. सं. उद्+चित्त= ...વું ચિત્ત તે.) ઉચું ચિત્ત રહ્યા કરવું તે; ચિંતા; ફીકર. (૨) અધીર; ગભરાટ.

ઉચાટીઉં, વિ. ઉચાટ કરનારું; અધીરું; ઉતાવળીઉં.

ઉચાપત, સ્ત્રી. (सं. उद्+चि.?.) પારકી મીલકત ઓળવી લેવી તે. (૨) વિ. ઉઠાવી લીધેલું.

ઉચારવું, (ઉચ્ચારવું), સ. ક્રિ. બોલવું.

ઉચાળવું, સ. ક્રિ. (सं. उद्+ चल् ઉ.) છોડાવવું; તજાવવું; ખસી કરાવવું. [લગતો સરસામાન.

ઉચાળો, પુ. ઘરવખરી; ઘરને

ઉચિત, વિ (सं.) યોગ્ય; ઘટિત.

ઉચીજવું અ. ક્રિ. (सं. उच्च= ઉંચે+યા=જવું-ચડી જવું.) દૂર ઉડી જવું.

ઉચેડવું, (ઉછેડવું), સ. ક્રિ. (सं. उत्+छिद्=કાપવું) ઉખાડવું; ઝાડની છાલ ચીરવી.

ઉચેલ, (ઉચેલ), પુ. (सं. उत् +अंचल=છેડો) પાલવ; ઉપલો પાલવ. (૨) કંઇનો છેડો.

ઉચેલવું. સ. ક્રિ. (ગ્રામ્ય.) ઉસેચવું; થોડે થોડે કાઢી નાખવું.

ઉચ્ચ, વિ (सं.) ઉંચું; મોટું; પ્રૌઢ; ઉત્તમ; શ્રેષ્ઠ.

ઉચ્ચક, જુઓ ઉચક-ઉચકો.

ઉચ્ચતા, સ્ત્રી. (सं.) ઉંચાપણું; મોટાઈ.

ઉચ્ચાટ, જુઓ ઉચાટ.

ઉચ્ચાટન, ન. (सं. उत्+... મારવું ઉ.) મનુષ્યની ઉપર ... વાનો એક અભિચાર.

૨ જાણુ અને ૩ ઉચ્ચાટન.)

ઉચ્ચાર, પુ. (સં.) અવાજ કરવો તે. (૨) બોલવાની ઢબ; અવાજ. (૩) મળ.

ઉચ્ચારણ, પુ. (સં.) કથન; બોલવું. (૨) જે કંઇ ઉચ્ચારેલું હોય તે. (૩) બોલવાની રીત.

ઉચ્ચાલન, ન. (સં. उत्+चल्=જવું ઉ.) ઉચું કરવું તે. (૨) કંપ, ધ્રૂજારો.

ઉચ્ચારવું, સ. ક્રિ. (સં. उत्+चर्=બોલવું) ઉચ્ચાર કરવો; બોલવું.

ઉચ્ચિષ્ટ, (ઉચ્છિષ્ટ), વિ. (સં. शिष्=બાકી રહેવું ઉ. शिष्ट=બાકી રહેલું उत्+शिष्ट=છાંડેલું.) છાંડેલું; જમતાં વધેલું (૨) બે ટાએલું. (૩) ના. છાંણ.

ઉચ્ચૈઃશ્રવા, પુ. દેવનાઈ ઘોડો; સર્વોત્તમ અશ્વ (સમુદ્રમંથન કરતાં જે ચૌદ રત્ન નીકળ્યા તેમાંનું એક રત્ન)

ઉચ્છણ, ન. ઓઢણુ; ઓઢણું.

ઉચ્છિન્ન, વિ. (સં. उत्+छिद्=તોડવું ઉ.) ઉખાડેલું; તોડી નાખેલું; નિર્મૂળ કરેલું.

ઉચ્છિલીંધ, ન. (સં. उत्+शिलीन्ध्र=હલકી જાતની વનસ્પતિ.) બિલાડીનો ટોપ; કુત્તાનો કાન.

ઉચ્છિષ્ટ, વિ. (સં उत्+शिष्ट=છાંડેલું. शिष्=બચવું ઉ.) છાંડેલું; જમતાં જમતાં બચેલું. (૨) કોઇ ઉપરથી ઉતારેલું.

ઉચ્છૃંખળ, વિ. (સં. उत्=બ હાર ને शृंखला=સાંકળ) ઉદ્ધત; સ્વછંદી; લગામવગરનું; બેશરમ.

ઉચ્છૃંખળતા, સ્ત્રી. (સં. उत् शृंखला=उच्छृंखल ઉ.) ઉદ્ધતાઈ; બેશરમાઈ. (૨) સાહસ.

ઉચ્છેદ, પુ. (સં. उत्+छिद् કાપવું ઉ) નાશ; નિકંદન; જડમૂળથી ઉખાડી નાખવું.

ઉચ્છેદક, વિ. (સં. उत्+छिद् ઉ.) નાશ કરનાર; જડમૂળથી ઉખાડી નાખે એવું.

ઉચ્છેદન, ન. (સં. उत्+छिद् ઉ.) નાશ; જડમૂળમાંથી ઉખડી જવું.

ઉચ્છેદવું, સ.ક્રિ (સં. उत्+छिद्=છેદવું) જડમૂળથી કાપી નાખવું; નામ નિશાન ન રહે એમ કરી નાખવું.

ઉચ્છેદીઉં, ન. (સં.) નિર્વંશ માણસની મીલકત. (૨) વિ. નવારસીક નંધણીઆતું.

ઉચ્છોપણ, ન (સં. उत्+शुष्=સૂકાવું. ઉ.) સૂકાવું; ખેંચાઇ જવું. (૨) સૂકવી નાખનારું; ખેંચી લેનાર.

ઉચ્છ્‌વાસ, પુ. (સં. उत्+श्वस्=શ્વાસ લેવો ઉ.) શ્વાસ લેવો; શ્વાસ ચાલવું. (૨) આશા; ઇચ્છા; ધારણા (૩) પ્રકરણ; કાંડ.

ઉછરભાવ, પુ. વૃદ્ધિભાવ; ઉછરવાનું ઉલટ બળ.

ઉછરવું, અ. ક્રિ. (सं. उत्+श्रि=વધવું ચડવું ઉ.) વધવું; મોટું થવું. (૨) ઊગવું; વધવું. (૩) નીકળી આવવું.

ઉછરેલું, વિ. મોટું થયેલું. 'ઉછર્યુંપાછર્યું=મોટું થયેલું–બાળખરચથી ખરચમાંથી મુક્ત થએલું.

ઉછરંગ, પુ. (सं. उत्साह અને राग ઉ.) ઉત્સવનો આનંદ; ઉમંગ; હરખનો ઉછાળો. [હર્ષઘેલું.

ઉછરંગી, વિ. ઉછરંગવાળું;

ઉછળવું, અ. ક્રિ. (सं. उत् + शल्=ઉછળવું) જોરથી ઉચું થવું; સામે ફેલવું (૨) ઉછાળા મારવા. (૩) કૂદકાભેર ચાલવું. (૪) છલંગ મારવી. (૫) જોરથી બોલવું. 'ઉછળી આગવું'=વગર વચાર્યું સાહસ કરવું. (૬) હલારાવું; ખદખદ થવું. (૭) ચાલવું; પ્રવર્તવું. (૮) મોંઘું થઇ જવું. (૯) ખરચવું–વાપરવું

ઉછળામણી, સ્ત્રી. લીલામ; હરરાજી. (૨) ઉછાળી નાખવું; પૈસા વેરી નાખવા. (૩) સ્પર્ધા; હરીફાઈ.

ઉછંગ, પુ (सं. उत्संग. ઉ.) ખોળો. [ખાંકવું.

ઉછંગી, વિ. ઉછંગનું; ખોળાનું;

ઉછાળણી, જુઓ ઉછળામણી.

ઉછાળનાર, વિ. હરરાજી કરનાર.

ઉછાળવું, સ. ક્રિ. ઉંચે ફેંકવું. (૨) તળે ઉપર કરવું. (૩) ઉડાવી દેવું. (૪) ખરચવું; વાવરવું. [કરાવવું.

ઉછાળાવું, ક્રિ. પ્રે ઉછળે એમ

ઉછાળીઆં, ન. ઉછળે એમ કરવું તે. (૨) અરબાદ કરવું તે.

ઉછાળીઓદાવ, પુ. ગીલી-દંડાની રમતનો એક દાવ.

ઉછાળો, પુ. (सं. उत्+शल्=ઉછળવું ઉ.) કૂદકો; છલંગ. (૨)આવેશ; હુમલો. (૩) ઉભરો; ખારી. 'ઉછાળો મારવો'=રોગનું ફરી પ્રકટ થવું.

ઉછાંછળું, વિ. (सं. उच्छृंखल ઉ.) ઉદ્ધત; અવિચારી. (૨) છાછરા પેટનું. (૩) સાહસિક.

ઉછીતું, વિ. (सं उत्+श्रि ઉ. उच्छ्रित=ઉભું કરેલું) ઠુંકે વાયદે મેળવેલું. 'ઉછીનાની મા મોઇ'=ઉછીનું લેવું પડે એવું કંઇ સુધરે નહિ.

ઉછીનું, જુઓ ઉછીતું.

ઉછેદવું, જુઓ ઉચ્છેદવું.'

ઉછેદીકું, જુઓ ઉચ્છેદીઉં.

ઉછેદીઓ, પુ. જેનું કોઈ વાલી વારસ ન હોય તે. (૨) એક સાધારણ ગાળ.

ઉછેર, પુ. ઉછેરણ; મોટું કરવું તે. (૨) વિ. ઉછેરેલું; મોટું કરાએલું.

ઉછેરવું, સ. ક્રિ. (सं. उत्+श्रि=વધવું–ચડવું ઉ) મોટું કરવું. (૨) સંવર્ધન કરવું. (૩) કેળવવું.

ઉછેરાવનાર, ન. મોટું કરનાર.

ઉછેરાવવું, સ. ક્રિ. મોટું કરાવવું.

ઉછેરાવું, અ. ક્રિ. એની મેળે મોટું થવું.

ઉજડ, વિ. (सं. उत्+जल= ઉડી ગએલા જળવાળું) નિર્જળ; નિર્જન; શૂન્ય. (ઝાડ પાન વગરનું તે વેરાન અને જીવંત પ્રાણી વગરનું તે ઉજડ). 'ઉજડ ખંખ'=વસ્તી વગરનું ને સૂનું. (૨) રેતીનું રણ હોય તેવું. 'ઉજડ થવું'= વસ્તી વગરનું થવું; ખેદાનમેદાન થઈ જવું. 'ઉજડ ગામમાં એરંડો પ્રધાન'= જ્યાં સારાં લાયક માણસો ન હોય ત્યાં નિર્ગુણ-મૂર્ખ માણસો પૂજાય છે.

ઉજડનોમ, સ્ત્રી. અસાડ સુદ નોમ; ભડળી નોમ.

ઉજડું, (ઉજાંું-ગું.) ન. ઝાંખું; ચાંખું અજવાળું. (૨) પ્રભાત.

ઉજમ, પુ. (सं. उत्+यम्= વધવું-ચડવું. उद्यम ઉ.) હોંસભર્યો ઉદ્યમ. (૨) હર્ષ; આનંદ. (૩) મનની ખુશાલી.

ઉજમણી, (ઉજામ ર્ગ), સ્ત્રી. ઉજાણી; મીજબાની. (૨) વ્રતાદિને ઉજવવાની ક્રિયા. [કરવું તે.

ઉજમણું, ન. વ્રતનું ઉદ્યાપન

ઉજમાવું, અ. ક્રિ. હરખે ભરાવું; આનંદભેર તૈયાર થઇ જવું.

ઉજમાળું, વિ. ઉદ્યમી; કામ ઝડપથી કરી લેનાર. (૨) ઉજમવાળું; હોંસીલું. (૩) સારું; ઉત્તમ.

ઉજર, ન. (આ.) બાનું.

ઉજરડું, ન. (सं. उत्+ज्वल् =બળવું-પ્રકાશવું ઉ.) અજવાળું; અરુણોદય.

ઉજવણી, સ્ત્રી. વ્રતઉદ્યાપનની ક્રિયા; કોઇ પણ વાત યથાયોગ્ય રીતે પાર ઉતારવાનો કાર્યક્રમ.

ઉજવણું, ન. જુઓ ઉજમણું.

ઉજવું, સ. ક્રિ. રોકવું.

ઉજળાઈ, સ્ત્રી. ઉજળી હાલત; સ્વચ્છતા. (૨) ખાનદાની.

ઉજળાટ, પુ. ચકચકાટ; ચળકાટ. (૨) પૈસે ટકે સુખીપણું.

ઉજળામણ, સ્ત્રી. ઉજ્જ્વળતા; ચળકાટ. (૨) ભભકો. (૩) સ્વચ્છતા; સફાઇ (૪) પૈસે ટકે સુખીપણાનો દેખાવ.

ઉજળાશ, સ્ત્રી. ચળકાટ; તેજ.

ઉજળું, વિ. (सं. उत्+ज्वल् =ચળકવું, પ્રકાશવું. उज्ज्वल ઉ.) સફેદ; ધોળું. (૨) ચળકતું; ચકચકતું. (૩) ખૂબ સાફ કરેલું; સ્વચ્છ; નિર્મળ. (૪) રીતભાતે સુઘડ. (૬) ટાપટીપવાળું. (૭) સુખી; પૈસાવાળું. ઉજળે લુગડે રહેવું=નિષ્કલંક રહેવું.

ઉજાગર, વિ. (ઉજળું ઉ.) ચકચકિત; અજવાળનાર. (૨) સુંદર.

ઉજાગરો, પુ (सं. उत्+जागृ= જાગવું ઉ.) જાગવું તે; જાગરણ; ઉંઘ વિનાની હાલત. (૨) ચિંતા.(૩) ભાર.

ઉજાડ, સ્ત્રી. ઉજડપણું; પાયમાલી; નાશ.

ઉજાડણુ, વિ. ઉજડ કરનાર; નાશ કરનાર; નઠારાં પગલાંનું; અપશુકનીઉં.

ઉજાડવું, સ. ક્રિ. ઉજડ કરવું; પાયમાલ કરવું.

ઉજાણી, સ્ત્રી. ઇચ્છાભોજનનો મેળાવડો; જ્યાફત; મિજમાની. [અજવાળું.

ઉજાર, વિ, ઉજળું; સારૂં. (૨) ન.)
ઉજારો, પુ. અજવાળું.

ઉજાવું, અ. ક્રિ. હરખાવું; હોંશીલા બનવું; ઉમંગમાં આવવું.

ઉજાળવું, સ. ક્રિ. (સં. उत्+ ज्वल्=બળવું ઉ.) અજવાળવું; શોભાવવું. (૨) પ્રતિષ્ઠા વધારવી. (૩) કલ્યાણ કરવું. (૪) ચકચકિત કરવું.

ઉજાશ, પુ. થોડું થોડું અજવાળું ઝાંખો પ્રકાશ. [કંઇક અજવાળું.

ઉજેશ, પુ. ઝાંખો પ્રકાશ;

ઉજેશદાર, પુ. તેજ; ચકચકાટ. (૨) વિકસિત થઈ રહે એવું; દેદિપ્યમાન.

ઉજ્જન, ન સ્ત્રી. (સં. उज्ज- यिनी ઉ.) માળવાનું રાજનગર– ઉજ્જન, ઉજ્જયિની.

ઉજ્જ્વળ, વિ. (સં. उत्+ ज्वल्=બળવું ઉ.) ઉજળું; પ્રકાશિત; તેજસ્વી (૨) પૈસે ટકે સુખી. (૩) ખાનદાન; ગુણવાળું; પ્રતિષ્ઠાવાળું.

ઉજ્જ્વળતા, સ્ત્રી. (સં.) ઉજળા- પણું. (૨) સુંદરપણું. (૩) ખાનદાની- પણું. [નો એક છંદ.

ઉજ્જ્વળાછંદ, પુ. બાર અક્ષર-

ઉઝત, જુઓ ઉઝ્ઝત.

ઉઝની, વિ. તકરારી; આગ્રહી.

ઉઝરડવું, સ. ક્રિ. ઘસરડીને ઉખાડવું; ઉતરડવું; નખથી ત્વચા કે છાલને કાઢી નાખવી.

ઉઝરડાવું, અ. ક્રિ. છોલાવું.

ઉઝરડો, પુ. શરીર ઉપર નખ, કાંટા વગેરે ઘસાવાને લીધે જે લીસોટા પડે તે; કાપો; ઘસારો. [ક્રિયા કરનાર.

ઉઝવનાર, વિ. ઉજવવાની

ઉઝેડવું, સ. ક્રિ. નખ કરીને ઉખાડવું; વલુરવું; જોરથી ખણવું; ધાર- વાળા હથિયારથી ઘસરડીને કાઢી નાખવું.

ઉઝેડો, જુઓ ઉઝરડો.

ઉઝ્ઝત, સ્ત્રી (અ. હુઝ્ઝત=ઉ- જ્જાઈ ઉ.) જોરથી સામી તકરાર કરવી તે; મમત; આગ્રહ.

ઉટ, ન. (સં.) ઘાસ, પાંદડાં વગેરે.

ઉટકવું, (ઉડકવું), સ. ક્રિ. (સં. उद्+टंक ઉ.) સાફ કરવું; માંજવું.

ઉટકાઈ, સ્ત્રી. ઉટકવાની મજુરી.

ઉટકામણ, ન. (સં. उत्+टंक =उट्टंकन. ઉ.) ઉટકવાની મજુરી.

ઉટંગ, પ. (સં) उत्+तरंग=લહેર) કલ્પના; બુટ્ટી. (૧) અટકળ; અનુમાન. (૩) આધાર વગર બાંધેલું અનુમાન. (૪) અફવા.

ઉટજ, ન (સં.) ઝુંપડું.

ઉટણું, (ઉપટણું), ન. શરીર ચોળ- વાની ખુશબોદાર ચાળેલી વસ્તુ.

ઉટવણું,(-પણું), જુઓ ઉપટણું.

ઉટવાવું, અ. ક્રિ., ચોળાવું; ચોપડાવું. [જપ્પી.

ઉટંગી, વિ. ઉટંગ કરનાર.(૨)

ઉટાંકવું, સ. ક્રિ. (ટાંક=પૈસો) તોળવું; વજન કરવું.

ઉટાંકો, પુ. (સં.) આશરો બાંધવો તે; અંદાજ; ખડસટ્ટો.

ઉઠાંગ, ન. (સં. उत्तरंग ઉ.) આધાર વગરની વાત; થડમૂળ વગરની ગપ્પ. (૨) કલ્પના; અટકળ; શુમાર.

ઉટાંટીઓ, પુ. મોટી ઉધરસ.

ઉટોકુટો પુ. કુશકા; અનાજને ખાંડયા પછી બાકી રહેલાં ફોતરાં વગેરે.

ઉઠ, વિ. સાડાત્રણ, (ઉઠવરસનો)

ઉઠતાંબેસતાં, અ. વારેઘડીએ.

ઉઠબેઠ, સ્ત્રી. વારેવારે ઉઠવું અને વારેવારે બેસવું તે.(૨) અજંપો. (૩) સને-પાત. (૪) વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષા કરવાની એક રીત. (૫) તાલીમ-કસરતમાં જોર કરવાની એક રીત. [સાબ્દ.

ઉઠબેશ,(ઉઠબેસ), જુઓ ઉપલો

ઉઠમણું, ન. (સં. उत्+स्था= ઉભા થવું. उत्थान ઉ.) બેસણું; માણસ મરી ગયું હોય ત્યાં બીજાં માણસોનું શોક નિમિત્તે આવવું. (૨) પાથરણું.

ઉઠવણું, જુઓ ઉઠમણું.

ઉઠવું, અ. ક્રિ. (સં. उद्+स्था ઉપરથી) ઉભું થવું. (૨) જાગવું; શુદ્ધિમાં આવવું; સાવધ થવું. (૩) નીકળવું; પેદા થવું. (૪) કોઇ પણ કામ કરવાની તૈયારી કરવી. (૫) કામ બંધ કરવું. (૬) એકાએક થઈ આવવું. (૭) નીવડવું. (૮) જવું; ઉતરી જવું. (૯) મરણથી બચવું. (૧૦) પડતી દશા આવવી. (૧૧) છોડી દેવું. (૧૨) વહી જવું; બગડી જવું. (૧૩) ખીલવું.

ઉઠવેઠ, સ્ત્રી. ઉઠવા વગેરેની મહેનત.(૨) સંભાળ લેતાં જે દુઃખ પડે તે.

ઉઠાઉ, વિ. ઉઠાવી લઇ જનાર; છુપી રીતે ઉઠાવી લે એવું.

ઉઠાઉગીર, વિ. ઉઠાવવાવાળું; ધુતારું; ચોર. (૨) ઉઠાવી જવાને માટે જાણીતું થએલું.

ઉઠાડવું, સ. ક્રિ.ઉઠે તેમ કરવું. (૨) જમત કરવું. (૩) ખીજવવું. (૪) કાઢી મૂકવું. (૫) છોડાવવું.

ઉઠામણું, જુઓ ઉઠમણું.

ઉઠાવ, પુ. ખપ; ઉપાડ. (૨) ચડાવ; ચડાઈ. (૩) કંઈ. (૪) ચડાવો. (૫) ફૂલવું; ફૂલવું. (૬) બનાવટ. (૭) (૮) દેખાવ. [ચડાઇ.

ઉઠાવણી, સ્ત્રી. ઉશ્કેરણી. (૨)

ઉઠાવણું, જુઓ ઉઠમણું.

ઉઠાવદાર, વિ. ભભકાબંધ; અસરકારક. (૨)ઉઠાવો કરનાર; કલ્પનાઓ ચલાવનાર.

ઉઠાવવું, સ. ક્રિ. ઉંચકવું; ઉપા-

કવું. (૨) ચોરવું. (૩) (પુષ્કળ) જમવું. (૪) ચલાવવું; ઉભું કરવું. (૫) જમાવવું. (૬) કરવું; બજાવવું. (૭) માથે લઇ લેવું.

ઉઠાવો, પુ. કલ્પના; મનની બનાવટ.

ઉઠાં, ન. સાડાત્રણના આંક; ઉઠાંના ગડીઆ.

ઉઠાંતરી, (ઉઠાંત્રી), સ્ત્રી. ઉઠવું. (૨) બીજે મુકામે જવું ને ઉપડવું. (૩) ત્યાગ કરવો. [વાળવું.

ઉડકવું, સ. ક્રિ. માંજવું; અજવાળવું.

ઉડકાવવું, સ. ક્રિ. પ્રે. અજવાળાવવું.

ઉડગણ, પુ. (સં. उडु=તારા +गण=સમૂહ ઉ.) તારાઓનો સમૂહ; નક્ષત્રગણ (૨) પરિવાર; મંડળ.

ઉડણ, વિ. (સં. उड्डयन= ઉડવું ઉ.) ઉડે તેવું; ઉડવાની શક્તિવાળું.

ઉડણઘો, સ્ત્રી. કાકીડાના વર્ગનું એક નાનું જંગલી પ્રાણી; ચંદનઘો.

ઉડણઘોડો, પુ. હવામાં અદ્ધર ઉડે એવો ઘોડો; બહુજ ચપળ અને ઝડપથી ચાલનારો ઘોડો. (૨) તાંત્રિક ઘોડો; ઉડણપાવડી.

ઉડણદંડ, પુ. ઉડવાની શક્તિવાળો તાંત્રિક દંડ. [એવો દાવ.

ઉડણદાવ, પુ. અદ્ધરથી લેવાય

ઉડણશેઠ,(-સડો), જુઓ ઉડાન ચેક.

ઉડતાળીશ, વિ. ચાળીશ ને આઠ.

ઉડતું, વિ. ઉડે તેવું. (૨) આધાર વગરનું; ખોટું. (૩) અસ્થિર; ચલિત. (૪) બહુજ ચતુર.

ઉડદ, પુ. અડદ; મગથી જરાક મોટા દાણાનું કઠોળ.

ઉડબંગ, વિ. (हिं) કહીએ કંઇ અને કરે કંઇ એવું; ચસકેલા મનનું; મનસ્વી. (૨) પોતાનાજ વિચારમાં લીન.

ઉડમુડ, વિ. ઉંધું ઘાલીને પોતાનું કામજ કર્યે જાય એવું; એક ઇંદ્રિયના જ્ઞાનવાળું.

ઉડવું, અ. ક્રિ (સં. उद्+डी= ઉડવું.) હવામાં અદ્ધર રહી એક ઠેકાણેથી બીજે ઠેકાણે જવું. (૨) હલકી વસ્તુનું હવામાં ફરફરવું. (૩) હવામાં છેકું કાપવું. (૪) જોરથી ચાલવું; દોડવું. (૫) ઉછળવું. (૬) નાસી જવું. (૭) માથે આવેલી વાત ખોટી ઠરવી. (૮) કૂદવી કે શૂરથી કામ કરવું. (૯) ધસારો કરવો. (૧૦) ફીકું પડવું; જતા રહેવું. (૧૧) વપરાઇ–ખપી જવું. 'ઉડતી બલા'=અણધારી આફત.

ઉડાઉ, વિ. (સં. उड्डयन= ઉડવું ઉ.) ખરચાળ; ખરાબ માર્ગે ધન ઉડાડી દેનાર. (૨) ઝુલા હાથનું.

ઉડાઉડ, સ્ત્રી. દોડાદોડ. (૨) અવ્યવસ્થા. [અવ્યવસ્થા.

ઉડાઉડી, સ્ત્રી. અંધાધુંધી;

ઉડાઉપણું, ન. ખરચાળપણું; અવિવેકે ખરચ કરી નાખવાનો સ્વભાવ.

ઉડાડવું, જુઓ ઉડાવવું.

ઉડાણ, (સં.) ઉડવાની રીત. (૨) ઉડતું હોય એવી ઝડપે ચાલનાર.

ઉડાન, ન. (સં. उड्डयन ઉ.) ઉડવાની રીત; ઉડવું તે. (૨) વિ.ઝડપી; ઉતાવળીઉં.

ઉડાનઘોડો, પુ. ઉડતો હોય એમ ઉતાવળો ચાલનાર ઘોડો; પવનવેગી ઘોડો. (૨) વિ. ઉતાવળે હીંડનાર.

ઉડાનશેહ, સ્ત્રી. શેતરંજની રમતનો એક દાવ. [એમ કરાવરાવવું.

ઉડાવરાવવું, સ. ક્રિ. પ્રે.ઉડાવે

ઉડાવવું, સ. ક્રિ. ઉડે તેમ કરવું. (૨)આમતેમ સમાવવું. (૩)વાપરી નાખવું. (૪) સારી પેઠે ખાવું. (૫) ચગાવવું. (૬) મશ્કરી કરવી. (૭) ફેલાવવું.

ઉડુ, પુ. (સં.)નક્ષત્ર; તારા; ગ્રહ.

ઉડુપતિ, પુ. (સં.) ચંદ્રમા.

ઉડુરાજ, પુ. (સં.) ઉડુગણોનો સ્વામી; ચંદ્ર.

ઉડેલ, વિ. જેના વિચાર વારેવારે ફર્યા કરતા હોય એવું.(૨) ફાટેલું.(૩) નઠારૂં.

ઉડેલું, વિ. ફાટેલું; અસ્થિર મનનું. (૨) ઉંચે ચડેલું.

ઉઢણ, ન. ઉઢાણી; માથાને ભાર લાગે નહિ તે માટે લુગડાને ગોળ વીંટાળી માથાની ઉપર મુકવામાં આવે છે તે.

ઉઢરણી, સ્ત્રી નાનું ગુંથેલું ઉઢણ; ઉઢારણું; ઉઢાણું; ઉઢેણું; ઇંઢોણી.

ઉઢાણી,સ્ત્રી. ઉઢરણી;ભાર માથે લેતાં પહેલાં ઘાસ અથવા લુગડાનો માથે મૂકવાનો વીંટલો;ઇંઢેણી; ઉઢાણ;ઇંઢોણી.

ઉણપ, સ્ત્રી. (સં. ऊन=ઓછું ઉ.) ઓછાપણું; ખોટ; બાકી. [ઉણપ.

ઉણમ, સ્ત્રી. ઓછાપણું; ઘટ;

ઉણાપણું,ન.ઉનતા; ઓછાપણું.

ઉણાશ, સ્ત્રી. ઉણપ.

ઉણું, ન. (સં. ऊन=ઓછું ઉ.) ઓછું. (૨) વાંધો; વાંક.(૩) વિ.પૂર્ણ નહિ ભરાએલું એવું; અપૂર્ણ.

ઉત્, અ. (સં.) ઉંચું; ઉપર; બહાર.

ઉતકંટો, પુ. (સં. उत्कंटक) ઉભા કાંટાવાળો એક જાતનો છોડ; કાંટાસેળીઓ.

ઉતડવું, સ. ક્રિ. (સં. उद्+तड्=મારવું, ચીરવું. ઉ. કિંવા उद्+तृ=કાઢી લેવું, ખેંચી લેવું ઉ.) જોરથી ઉખાડી-ખેંચી-તોડી લેવું; ઉતરડવું. (૨) ઉકેલવું.

ઉતપત, વિ. (સં. उद्+पत्= બહાર આવવું; જનમવું. ઉ.) જનમેલું; પેદા થયેલું.

ઉતપતવું, અ. ક્રિ. (સં. उद्+पत्=બહાર જવું) બહાર નીકળી પડવું; જવું.

ઉતરચડ, સ્ત્રી. વારંવાર ચડવું ઉતરવું તે.(૨)જડું પાતળું; ભારે હલકું.

ઉતરડ, સ્ત્રી. (ઉતરતી ઉતરતી =નાની નાની થતી જતી અને ચડતી તે.)એક પછી એક નાનાં નાનાં વાસણની ગોઠવણ.

ઉતરડવું, સ. ક્રિ. (સં. उद्+ तॄ=ફાડી લેવું, ખેંચી-ઉખાડી-ઉકેલી લેવું.) ઉકેલવું; ઉખેડવું.

ઉતરડાવવું, સ. ક્રિ પ્રે. ઉતરડે એમ કરાવવું; ખેંચી નખાવવું.

ઉતરડાવું, અ. ક્રિ. ચીરાવું; ફાટવું (૨) ઉકરી જવું.

ઉતરડીઉં, ન. ઉતરડ કરવાનું વાસણ (૨) મુઝાર (૩) વિ ઉતરડ સંબધીનું.

ઉતરડી નાખવું, સ. ક્રિ. તોડી -ચીરી નાખવું. (૨) ઉકેલી નાખવું.

ઉતરણ, (ઉતરાણ), ન. સ્ત્રી. ઉતાર;ઉતરતા ઢોળાવવાળો માર્ગ; ઢોળાવ ઉતરવાનું જે તે. (૨) પાર; ઉતાર. (૩) એક જાતનો વેલો.

ઉતરતી, વિ. પડતી. ( )નબળી હાલત. (૩) મૂળ સંખ્યામાં ઓછી થતી એવી. (૪) ઘડપણવાળી (ઉમ્મર).

ઉતરતીભાંજણી, સ્ત્રી. ભારે કિંમતની સંખ્યાને ઓછી કિંમતની સંખ્યાનું રૂપ આપવાની રીત.

ઉતરતીશ્રેઢી, સ્ત્રી. જે હારમાં એક પછી એક ઉતરતી સંખ્યાની રકમો મૂકાય છે તે. (ગણિતની એક રીત.)

ઉતરતું, વિ. ઘટતું; ઓછું થતું. (૨) નીચાણ તરફ જતું. (૩) અસ્ત તરફ-પરિણામ તરફ જતું. (૪) હલકું; નરસું; નઠારૂં.

ઉતરવું, અ. ક્રિ. (સં. उद्+तॄ =બહાર-પાર જવું. ઉ.)ઉપર થઈને જવું; પાર જવું. (૨) ઉપરથી નીચે જવું (૩) કમી થવું. (૪) મુકામ કરવો. (૫) ગુણ વગેરેનું કમી થઇ જવું. (૬) બરાબર થવું. (૭) ઉત્પન્ન થવું. (૮) સમજવવું. (૯) ઘડાવું. (ઘાટમાં.) (૧૦) ચીતરાવું. (૧૧) ભાગી જવું. (૧૨) અપ્રિય થઈ જવું. (૧૩) તૈયાર થવું.

ઉતરાણ, સ્ત્રી. (સં. उत्तर+ अयन ઉ.) ઉત્તરાયણ; મકરસંક્રાંતિ; સૂર્યનું ઉત્તર તરફના રાશિચક્રમાં જવું. (૨) મકરસંક્રાંતિને દિવસે પાળવામાં આવતો તહેવાર. (૩) ન. ઉતાર.

ઉતરાતું, વિ. (સં. उत्तरतः ઉ.) ઉત્તર તરફનું. [એમ કરાવવું.

ઉતરાવરાવવું, સ. ક્રિ. ઉતારે

ઉતરાવવું, સ. ક્રિ. ઉતરે એમ કરાવવું. (૨) નીચે ઉતારવું. (૩) ચીતરાવવું. (૪) ઘાટ કરાવવો. (૫) ધાર કઢાવવી. (૬) નકલ કરાવવી. (૭) મુંડાવવું. (૮) ઘડાવવું. (૯) મનમાં ઠસાવવું. પાણી ઉતરાવવું=ઘણો શ્રમ આપવો; પજવવું. (૨) આછીછ કરાવવી.

ઉતરાવું, ક્રિ. ઉતરે એમ કરવું.

ઉતરી, સ્ત્રી. ગળામાં પહેરવની સોનાની સાંકળી-કંઠી.

ઉતરીઆવવું, ક્રિ. પરંપરાએ પેદા થવું; નીકળી આવવું; જનમવું.

ઉતરીજવું, ક્રિ. બગડી જવું; સ્વાદહીન થવું. (૨) ખસી જવું. (૩) ફીકું પડી જવું.

ઉતરીપડવું, અ. ક્રિ. ગુસ્સે થવું; તપી જવું. (૨) હલકાઇ કરવી.

ઉતરેડ, જુઓ ઉતરડ.

ઉતરેલું, વિ. નીચે આવેલું. (૨) ઓળંગી ગયેલું. (૩) સ્થાનભ્રષ્ટ થયેલું (૪) ખરાબ થયેલું. (૫) અપ્રિય થયેલું. (૬) તૈયાર થયેલું. [જવું; ઉતીજવું

ઉતવું, અ. ક્રિ. વાંકુંચુંકું થઇ

ઉતળું, વિ (સં.ઉત્=ઉંચુ+તલ=તળીઉં) છાછરા તળીઆવાળું; છાછરું; છાલકું. [ઉંચું ઉ.) ઉંચું; ઊભું; ઉલેડું.

ઉતંગ, વિ. (સં. उत्+तंग=

ઉતાપ, પુ. (સં. उत्ताप ઉ.) તાપ; ધામ. (૨) ચિંતા. (૩) સંતાપ; પીડા. (૪) ઠડાપો; બળાપો.

ઉતાપો, પુ. (સં. उत्ताप ઉ.) ધામ; તાપ. (૨) ચિંતા. (૩) સંતાપ. (૪) ક્ડાપો.

ઉતાર, પુ. (સં. उद्+तृ ઉ.) પાણીનું ઊતરી જવું; ઓટ. (૨) પ્રતિક્રિયા. (૩) આથેથી ઉતારેલું તે. (૪) ઉતારવાનું ભાડું. (૫) દરદ વગેરેનો બોજો ઓછો થવા માંડવો તે. (૬) હલકટ; જેનું કોઇ નામ ન દે એવું-ખરાબ.

ઉતારણ, ન. ઉતારવું તે. (૨) ઉતારવાની મજુરી. (૩) વિ. ઉતારનાર.

ઉતારત, ઉધારત, (સં.) ઉદાહરણનું; દાખલા તરીકે.

ઉતારવું, સ. ક્રિ. પાર લઇ જવું. (૨) નીચે આણવું. (૩) નકલ કરવી. (૪) ઘાટ કાઢવો. (૫) મુંડાવવું. (૬) ભાવે ફેરવી લઇ લેવું. (૭) નીચે મૂકવું (૮) ઓછું કરવું. (૯) અસર કમી કરવી. (૧૦) અમુક ભાવે ઠરવું. [એમ કરાવવું.

ઉતરાવવું, સ. ક્રિ. પ્રે. ઉતારે

ઉતારીપાડવું, સ. ક્રિ. તોડી પાડવું. (૨) વજન ઘટાડી દેવું. (૩)પાયરી ઉતારવી.

ઉતારીલેવું, સ. ક્રિ. લઇ લેવું; કાઢી લેવું. (૨) હરી લેવું. (૩) પૂરું કરી લેવું. (૪) વીણી લેવું. [બેસનાર.

ઉતારુ, વિ. ઉતરનાર; મુસાફર;

ઉતારેલું, વિ. નીચે આણેલું; પાર લઇ જવાયેલું; અમુક ઘાટ કરાએલું; નીચે મૂકેલું. [નકલ; પ્રતિકૃતિ.

ઉતારો, પુ. મુકામ; પડાવ;

ઉતાવળ, સ્ત્રી. (સં. उत्ताल= મૃદંગ. ઉ.) ત્વરા; ઝટ કરવું તે.

ઉતાવળીઉં, વિ. ઉતાવળે કામ કરનારું; કોઇ પણ કામમાં નકામા વખત

ન જવા દે એવું. (૨) આતુર; ગામરું; બાવરું.

ઉતાવળું, વિ. ઉતાવળવાળું; અધીર. (૨) ચટપટીઉં; વહેલુંવહેલું.

ઉતેડવું, જુઓ ઉતરડવું; ઉતેડવું.

ઉત્કટ, વિ. (સં. उद्+कट= આવરણ) તીવ્ર; ઉગ્ર. (૨) વિષમ. (૩) પ્રબળ.

ઉત્કર્ષ, પુ. (સં. उत्+कर्ष) અતિશય. (૨) વૃદ્ધિ; ઉદય; ચડતી; આબાદી. [એવું; ઉત્કર્ષકારક.

ઉત્કર્ષક, વિ. (સં.) ઉત્કર્ષ કરે

ઉત્કલ, પુ. એક દેશ. (ઓઢીય.)

ઉત્કંઠા, સ્રી. (સં.) અતિશય ઇચ્છા; આતુરતા; અધીરાઇ.

ઉત્કંઠિત, વિ. (સં.) અતિ આતુર; અતિશય ઇચ્છાવાળું; હોસભર્યું.

ઉત્કંઠિતા, સ્રી. (સં.) ઉત્કંઠાવાળી સ્રી; પતિને માટે અત્યંત આતુર એવી નાયિકા; અધીરી.

ઉત્કંપ, પુ. (સં. उत्+कम्प) ધ્રુજારી; ઉતાવળ. [મનવાળી.

ઉત્કા, સ્રી. (સં.) ઉંચા

ઉત્કૃષ્ટ, વિ. (સં.) ઉત્તમ; શ્રેષ્ઠ; સારું.

ઉત્ક્રમ, પુ (સં.) ઉલટો ક્રમ; ઉપર જવું; ફુદી જવું; ઉલટી રીત; નિયમનું ઉલ્લંઘન. [ઉલ્લંઘન.

ઉત્ક્રમણ, ન. (સં.) અતિક્રમણ;

ઉત્ક્રાંત, વિ. (સં. उद्+क्रम्= જવું. ઇ.) ઉપર થઇને ગએલું; ઓળંગી ગએલું.

ઉત્ક્રાંતિ, સ્રી. પ્રકટીકરણ; વિકાસ.

ઉત્ક્ષેપણ, ન. (સં. उद्+क्षिप्= નાખવું ઇ.) નાખવું; ફેંકવું; ઉખાડી નાખવું. (૨) ઉપણવું. (૩). મોટો વીંઝણો.

ઉત્ખાત, વિ. (સં. उत्+खन्= ખોદવું ઇ.) ખોદેલું; ઉખાડેલું; ઉથાપેલું. (૨) વિદારિત.

ઉત્તમ, વિ. (સં.) સહુથી ચડીઆતું.

ઉત્તમગતિ, સ્રી. (સં.) મુઆ પછી સારી ગતિએ જવું તે; મુક્તિ.

ઉત્તમતા, સ્રી. (સં.) સહુથી સારાપણું.

ઉત્તમપદ, (સં.) શ્રેષ્ઠ સ્થાન; ઉચ્ચાવર્ગ. (૨) સ્વર્ગ. (૩) મોક્ષ; મુક્તિ.

ઉત્તમપુરુષ, પુ. (સં.) પુરુષોમાંમાં સારામાં સારો પુરુષ તે. (૨) (વ્યાકરણમાં) પહેલો પુરુષ.

ઉત્તમશ્લોક, વિ. (સં. उत्तम+श्लोक=કીર્તિ) સારામાં સારી ખ્યાતિવાળું; સુવિખ્યાત.

ઉત્તમા, સ્રી (સં. उत्+तम+आ) બહુજ સારી સ્રી; કાવ્યશાસ્રમાં વર્ણવેલી નાયિકાઓમાંની સરસ નાયિકા; પ્રતિકૂળ પતિ તરફ પણ હિતકારિણી રહેનારી સ્રી.

ઉત્તમાંગ, ન. (સં. उत्तम+अंग ઇ.) ઉત્તમ અંગ; મસ્તક. (૨) મુખ. [ઉત્તમ; સરસમાં સરસ.

ઉત્તમોત્તમ, વિ. (સં.) ઘણુંજ

ઉત્તર, સ્ત્રી. (सं. उत्तरा ઉ.) સૂર્યની સામે-પૂર્વ દિશાએ મુખ કરીને ઉભા રહેતાં ડાબા હાથ તરફ જે બાજુ રહે છે તે; ઉત્તર દિશા.

ઉત્તર, પુ. ન. (સં) કોઈ કંઈ પૂછે તેને સામું જે કંઈ કહેવામાં આવે તે; જવાબ; પુરાવામાં જે કંઇ કહેવું તે. (૩) શબ્દ: વચન; વાક્ય. (૪) (ગણિત-શ્રેઢીમાં) બે સંખ્યાનું વચમાનું અંતર

ઉત્તર, પુ. વિરાટ રાજાનો પુત્ર

ઉત્તર, વિ. (સ.)આગલું;બાકીનું.

ઉત્તરઅક્ષાંશ, પુ. (सं. उत्तरन अक्ष+अंश) વિષુવવૃત્તની ઉપર-ના અક્ષાંશ. [પાછલો ભાગ, ઉપસંહાર.

ઉત્તરકથા, સ્ત્રી. (સં) કથાનો

ઉત્તરકાળ, પુ. (સં.) આવતો વખત. (૨) જીંદગીનો પાછલો ભાગ.

ઉત્તરકુરુ, પુ. (સં.) જંબુદ્રીપ-માંનો એક દેશ. [ઉત્તરનો દેશ.

ઉત્તરકોશલ, પુ (સં.) અયોધ્યાની

ઉત્તરક્રિયા, સ્ત્રી. (સં.) મરણ પછી જે ક્રિયાઓ કરવામાં આવે છે તે: અંતિમ ક્રિયા; દાડો.

ઉત્તરદિશા,સ્ત્રી.(સં.)જુઓઉત્તર

ઉત્તરધ્રુવ, પુ. (સં.) પૃથ્વીના આંસનો ઉત્તર તરફનો છેડો. (૨) પૃથ્વીની ઉત્તર દિશાએ આકાશમાં સ્થિર દેખાતો તારો.

ઉત્તરધ્રુવપ્રદેશ, પુ. (સં.) પૃથ્વી ની ધરીના ઉત્તર તરફના છેડા નજીકનો પ્રદેશ

ઉત્તરપક્ષ, પુ. (સં.) બચાવ-પક્ષ; પ્રતિવાદીનો પક્ષ; ઉત્તર કે નિર્ણય આપનારનો પક્ષ (૨) જવાબ. [વાક્ય.

ઉત્તરપદ, ન. (સં.) પાછલું

ઉત્તરપૂજા, સ્ત્રી. સં.) દેવ વગેરે-ની છેલ્લી પૂજા.

ઉત્તરભાગ, પુ (સં.) પાછળનો-છેવટનો ભાગ.

ઉત્તરમીમાંસા, સ્ત્રી. (સં.) મીમાંસા શાસ્ત્રનો પાછલો ભાગ; વેદાંત. (મીમાંસા શાસ્ત્રના બે ભાગ છે: પૂર્વ-મીમાંસા અને ઉત્તરમીમાંસા)

ઉત્તરરાગિણી,સ્ત્રી (સં.)પાછલી રાતે ગાવાનો રાગ.

ઉત્તરરાત્ર, સ્ત્રી. (સં.) મધ્ય-રાતથી તે સવાર સુધીનો વખત; પાછલી રાત.

ઉત્તરરામચરિત, ન. (સં.) કવિ વર ભવભૂતિ પ્રણીત એક કરુણરસપ્રધા-ન સંસ્કૃત નાટક. (એમાં રામના ઉત્તર ચરિત્રની વાત છે) [ઘડપણ

ઉત્તરવય, સ્ત્રી. (સં.) વૃદ્ધાવસ્થા;

ઉત્તરવયસ્ક, વિ. (સં.) ઘરડું;વૃદ્ધ.

ઉત્તરવ્યવસ્થાપત્ર, ન. (સં.) મરણ પછી પોતાની મીલકતની વ્યવસ્થા કરવા સંબંધીનું લખાણ; વીલ; વસિ-યતનામું. [થી કામ આવે એવું સાધન

ઉત્તરસાધન, ન. (સં.) પાછળ-

ઉત્તરા, સ્ત્રી. (સં.) વિરાટની ધી; અભિમન્યુની સ્ત્રી. (૨) એ નામનું નક્ષત્ર. (૩) ઉત્તર દિશા.

ઉત્તરાફાલ્ગુની, સ્ત્રી. (સં.) સત્તાવિશ નક્ષત્રોમાંનું બારમું નક્ષત્ર.

ઉત્તરાધિકાર, પુ. (સં. उत्तर+અધિ+कृ=કરવું ઉ.) પાછળથી મળતો હક; ભવિષ્યમાં જે અધિકાર મળતો હોય તે. [અધિકારી; વારસ.

ઉત્તરાધિકારી, પુ. (સં.) પછીનો

ઉત્તરાભાદ્રપદા, સ્ત્રી. (સં.) છવીસમું નક્ષત્ર

ઉત્તરાભિમુખ, અ. (સં.) ઉત્તર તરફને મોઢે; ઉત્તર તરફ મુખ રહે તેમ (૨) વિ. ઉત્તર તરફ જેનું બારણું પડતું હોય એવું (મકાન)

ઉત્તરાયણ, ન (સં. उत्तर+અયન ઉ.) ઉત્તર તરફ સૂર્યનું જવું. (૨) મકરસંક્રાંતિ. (૩) વાયુનું ઉત્તર તરફ વહેવું.

ઉત્તરાર્ધ, ન. (સં. उत्तर+अर्ध ઉ.) પાછલો અથવા પાછલો ભાગ (૨) પૃથ્વી. ઉત્તર દિશા તરફનો ભાગ.

ઉત્તરાલંકાર, પુ. (સં. પ્રશ્ન+ઉત્તરમાં કંઈક વધારે કહેલું તે; ભાષાનો એક અલંકાર.

ઉત્તરાષાઢા, સ્ત્રી. (સં.) એક નક્ષત્ર.

ઉત્તરીય, ન. (સં.) ઉપવસ્ત્ર; ગવસ્ત્ર; ઉપરણી (ઓઢણી).

ઉત્તરોત્તર, (સં.) ક્રમાનુસાર; એક એકની પછી વધતાં વધતાં; આગળ આગળ.

ઉત્તાન, વિ. (સં. उद्+तन्=ખેંચવું ઉ.) આકાશ તરફ મોં રાખેલું એવું; ચત્તું. [મનુનો પૌત્ર; ધ્રુવજીનો બાપ.

ઉત્તાનપાદ, પુ. (સં.) સ્વાયંભૂ

ઉત્તીર્ણ, વિ. (સં. उद्+तॄ=તરવું.) નદી પાર ઉતરેલું; પસાર થઈ ગયેલું.

ઉત્તુંગ, વિ. (સં. उत्=અત્યંત +તુંગ=ઉંચું) ઉચ્ચ; ભારે; ભરાઉ; લાંબું ને ઉંચું. [અભિમાનયુક્ત;

ઉત્તુંગતા, સ્ત્રી (સં.) ઉચ્ચતા;

ઉત્તેજક, વિ. (સં.) ઉત્તેજનકારક. (૨) ઉત્સાહ ઉત્પન્ન કરે એવું. (૩) ઉદ્દીપક

ઉત્તેજન, ન. (સં. उद्+तेज ઉ.) ઉત્સાહ; હોંસ. (૨) ઉશ્કેરણી, પુષ્ટિ.

ઉત્તેજવું, સ. ક્રિ. ઉત્તેજન આપવું; ઉશ્કેરવું; ફુલાવવું.

ઉત્તેજિત, વિ ઉત્સાહિત; ઉશ્કેરેલું; ચડાવેલું (૨) ટેકો કે આશ્રય આપેલું.

ઉત્થાન, ન. (સં. उद्+स्था= ઉભા થવું ઉ.) ઉભા થવું. (૨) ઠાઠ. (૩) ઉદ્યોગ. (૪) ઉત્સાહ. (૫) ટેકો (૬) કારણ

ઉત્થાપક, વિ. (સં. उद्+स्था ઉ.) ઉથલાવી નાખનાર; ઉખાડનાર. (૨) ઉત્થાપન કરનાર; ઉભું કરનાર.

ઉત્થાપન ન. (સં. उद्+स्था

ઉ.) ઉત્ખું કરવું; ઊકાડવું; ઉખાડી નાખવું (२) સૂઇ ઉઠવું.

ઉત્થાપવું, સ. ક્રિ. (સં उद्+स्था) ઊઠાડવું; જગાડવું. (२) ઉખાડવું; ઉઠાડી નાખવું.

ઉત્પત્તિ, સ્રી. (સં. उत् + पत् ઉ) ઉત્પન્ન થવું; પેદા થવું; ઉદ્ભવ; જન્મ. (२) બહાર આવવું; ઊગવું. પેદાશ.

ઉત્પત્તિશાસ્ત્ર, ન. (સં.) ઉત્પત્તિ કેમ ને કેવી રીતે થાય છે તેને લગતું વિજ્ઞાન.

ઉત્પત્તિસ્થાન, ન. (સં.) ઉત્પન્ન થવાનું ઠેકાણું; જન્મસ્થાન. (२) પેદાશનું ઠેકાણું.

ઉત્પન્ન, વિ. (સં. उद्+पद्) ઊગેલું; જન્મેલું. (२) ન. પેદાશ; નફો; ફાયદો. (૩) નીપજ; પાક; મહેસુલ. (૪) આવક; કમાઈ.

ઉત્પન્નભક્ષી, વિ. (સં.) ઉત્પન્ન થતું હોય તેટલું ખાઇને રહેનાર; રળે ને ખાય એવી સ્થિતિનું; ગરીબ.

ઉત્પન્નવિનાશી, વિ. (સં.उत्पन्न+विनाश+ई) ઉત્પન્ન થતાંવેંત જ નાશ પામનારું; ક્ષણભંગુર. [કમળ; પદ્મ.

ઉત્પલ, ન. (સં. उत्पल)

ઉત્પલાક્ષી, સ્રી. (સં. उत्पल+अक्ष+ई=આંખ) કમળના જેવી આંખોવાળી (સ્રી); કમલાક્ષી.

ઉત્પાત, પુ. [સં. उद् + पत्= પડવું. ઉ.) ઓચીંતું આવી પડનાર; દુઃખ; સંકટ. (२) તોફાન; બંડ. (૩) ધાંધલ (૪) અમંગળ.

ઉત્પાતીઉં, વિ. ઉત્પાત કરે એવું તોફાની. (२) મસ્તીખોર. (૩) અપશુકનિઆળ. (૪) જંપીને બેસે નહિ એવું

ઉત્પાદક, વિ. (સં.) ઉત્પાદ કરનાર; પેદા કરનાર. (२) ઈશ્વર.

ઉત્પાદન, ન. [સં. उद्+पद् ઉત્પન્ન થવું ઉ) ઉત્પન્ન કરવું તે; પેદાશ (२) ફળ.

ઉત્પીડન, [સં. उद् + पीड् પીડવું ઉ.) પીડા કરવી; સ્પર્ધા; હરિફાઇ; ચડસાચડસી.

ઉત્પ્રેક્ષા, સ્રી. (સં. उद्+प्र ईक्ष्=જોવું ઉ.) સરખામણી; ઉપમાસ ભાવના.

ઉત્પ્રેક્ષિત, વિ. (સં. उद्+प्र ईक्ष=જોવું ઉ.) ઉત્પ્રેક્ષા કરાએલું.

ઉત્સર્ગ, પુ. (સં.) ખોળો; અંક (२) તળેટી; કટક; પાર્શ્વ ભાગ.

ઉત્સર્ગ, પુ ન. (સં. उद् सृज् , તજી દેવું; ત્યાગ; દાન. (२) અર્પણ કરવું; નિવેદન.

ઉત્સર્જન, ન. (સં.) ત્યાગ; અર્પણ; દાન. (२) છ માસે કરવામાં આવતી એક વૈદિક ક્રિયા.

ઉત્સવ, પુ. (સં.) ગાઇ બજાવીને મોજ કરવી; આનંદનો મેળ. ઓચ્છવ.

ઉત્સારક, પુ. (सं. उद्+सृ= દૂર કરવું ઉ.) ખસેડનાર; દૂર કરનાર. (૨) પુ. દ્વારપાળ.

ઉત્સાહ, પુ. (सं. उद् + सह्= ...ન કરવો ઉ.) કામ કરવાનો ઉમળકો; ...લકંઠા. (૨) આનંદ; હર્ષ. (૩) વીર...સનો એક સ્થાયી ભાવ.

ઉત્સાહભંગ, પુ. (सं) મનો...ભંગ; નાહીંમત થવું; નાઉમેદી.

ઉત્સાહવંત-વાળું, વિ. હોં...સવાળું; ઉમંગી.

ઉત્સાહી, વિ. ઉત્સાહવાળું.

ઉત્સુક, વિ. (सं. उत्+सू ઉ.) અધીરું; ઉતાવળું; આતુર (૨) હોંશી...લું; ઉમંગી. [અધીરાઇ.

ઉત્સુકતા, સ્ત્રી. (સં.) આતુરતા;

ઉથમીજીરું, ન. જીરાની એક જાત.

ઉથલપાથલ, સ્ત્રી (प्रा.हे.उत्थ-ल्लणम्. ઉ.) તળે ઉપર થઈ જવું; ...રફારી; પરિવર્તન.

ઉથલવું, અ. ક્રિ. (सं. उद्+ स्थल्=ચળવું-ફરવું.ઉ.) ઉથલી પડવું; ...ધું પડવું; પાછું પડવું.

ઉથલાવવું, સ. ક્રિ. ફેરવવું. (૨) બદલવું. [ઉથલાઇ જવું.

ઉથલીપડવું, અ. ક્રિ. ગબડી જવું;

ઉથલો, પુ. આરંભ કે ઉપસં...હારની કડી. (૨) ફરીને મંદવાડ થઇ આ...વવો. (૩) સામો જવાબ આપવો. (૪) ઉલટાવીને જવાબ દેવો. [મારવી.

ઉથાપ, સ્ત્રી. ઉથલો; સામી થાપ

ઉથાપન,ન. (સં.) જુઓ ઉત્થાપન.

ઉથાપવું, સ. ક્રિ ઉલટાવીના...ખવું. (૨)અનાદર કરવો.(૩) સામા થવું.

ઉથામવું, સ. ક્રિ. ઉથલાવવું; ઉચકવું. (૨) મિથ્યા મહેનત કરવી. (૩) તપાસવું. એમ કરવું.

ઉથામાવવું, સ. ક્રિ. પ્રે. ઉથામે

ઉથેવો,પુ.ઘરના છાપરામાંનું દાણું.

ઉથો, પુ. કહોવાણ; સળો; સડો.

ઉદ્, અ. (એક ઉપસર્ગ) ઉપર, જુદું, નઠારૂં.

ઉદ, ન. (सं. उदकं ઉ.) ઉદ; પાણી. [અંબુ; નીર.

ઉદક, ન. (સં.) પાણી; જળ;

ઉદકોદર, ન. (सं. उदक+उ-दर=પેટ) પાણીથી ભરાઇ ગએલું પેટ; જળોદર.

ઉદગ્ર, વિ. (सं. उद् + अग्र= અણી) ઉંચી અણીવાળું.(૨) ઉંચું;ઉભેડું. (૩) આગળ વધેલું; વૃદ્ધ.

ઉદધિ, પુ (સં.) દરીઓ; સમુદ્ર.

ઉદપાન, ન (સં.) પાણી પીવાનું સ્થાન; હવાડો. (૨) પરબ.

ઉદબત્તી, સ્ત્રી.અગરબત્તી;ધૂપસળી.

ઉદધુરો, પુ. (सं. उद्+क्षुद्र्-

દૂ=પરપોટો) બુદ્બુદ; પરપોટો.

ઉદય, પુ (સં. उद्+इ=જવું) ઊગવું; ઉંચે ચડવું. (૨) ચડતી; આવિર્ભાવ; ઉદ્ભવ; જન્મ.

ઉદયકાળ, પુ (સં) ચડતીનો સમય; શ્રેય થવાનો વખત. (૨) આબાદીનો વખત. (૩) ઊગવાનો વખત.

ઉદયગિરિ, પુ. (સં. उदय+गिरि=પર્વત) જ્યાંથી ઉદય થાય છે તે પર્વત; પૂર્વદિશામાં આવેલો કલ્પિત પર્વત.

ઉદયન, પુ. પાંડવ વંશનો એક રાજા. (૨) સિદ્ધરાજનો મુખ્ય પ્રધાન.

ઉદયાચલ, પુ. (સં. उदय અને अ=નહિ + चल्=હાલવું ઉ.) ઉદયગિરિ; પૂર્વ દિશામાં કલ્પેલો એક પર્વત.

ઉદયાસ્ત, પુ. (સં. उदय+अस्त ઉ) ઉદય અને અસ્ત થવો તે; ચડતીપડતી.

ઉદર, ન. (સં.) પેટ; હોજરી. (૨) જઠરાશય. (૩)ગર્ભાશય (૪) ઉત્પત્તિસ્થાન. (૫) મધ્યભાગ. (૬) પોલાણ. (૭) આજીવિકા.

ઉદરગ્રંથી, સ્રી. (સં.) ગુલ્મરોગ;પેટમાં ગાંઠ થાય એવો રોગ. [વાળાસ્રી

ઉદરણી, સ્રી. સગર્ભા સ્રી;બેજીવ

ઉદરત્રાણ, ન. [સં.उदर+त्रा=રક્ષણ કરવું.] પેટરક્ષક;કમરબંધ,કમરપટો.

ઉદરનિર્વાહ, પુ. (સં. उदर અને निः+वह्=ગુજારો કરવો ઉ.) ઉદરનો નિર્વાહ કરવો તે; ભરણપોષણ

ઉદરપોષણ, ન. (સં. उदर+पुष्=પોષણ કરવું ઉ.) ભરણપોષણ; ઉદરનિર્વાહ.

ઉદરંભરિ, ત્રિ.(સં. उदर અને भृ=ભરવું ઉ.) પેટભરુ; પોતાનું જ પેટ ભરનાર.

ઉદરાવો, પુ. ચિત ;ઠીકર;કાગજ.

ઉદવસ્ત, વિ. ઉજ્જડ;પાયમાલ.

ઉદંબર, પુ. (સં. उदुम्बर ઉ.) ઉંબરો; ઉમરાનું ઝાડ. (૨) એક જાતના બ્રાહ્મણ.

ઉદાત્ત, વિ. (સં. उद् + आ+दा ઉ.) આપવે લેવે ઉદાર મનનું; મોકળા મનવાળું; નિખાલસ. (૨) ઉંચો સ્વર કાઢવો તે; ઉચ્ચસ્વર. [વાયુ.

ઉદાન,પુ. (સં.)શરીરમાંનો એક

ઉદાર, વિ. (સં. उद्+ऋ=ઉંચે જવું ઉ.) દાનત્યાગશીલ સ્વભાવનું; પ્રાણીમાત્ર પ્રતિ હિતબુદ્ધિવાળું; દાતા; પરોપકારી. [ઉદારશીલતા.

ઉદારતા, સ્રી. (સં.) ઉદારપણું.

ઉદારત્વ,ન (સં.)ઉદારપણું; ઉદારતા

ઉદારધી (સં.)ઉદાર બુદ્ધિવાળું; છૂટછાટથી વર્તનાર. [સભાકો

ઉદાલ્ય, ન. ઘટારોપ; ખાલી

ઉદાવજ, પુ. મળમૂત્ર - બંધ થઇ જવાનો રોગ. (૨) પાણીનું વમળ.

ઉદાવર્ત, (સં. उत्+आ+वर्त्= ફરવું. ઉ.) ગોળાનો રોગ; મળ, મૂત્ર અને વાયુ રોકાઈ જાય એવો રોગ.

ઉદાસ, વિ. (સં. उद्+अस्= હોવું ઉ.) ગમગીન; શોકાતુર. (૨) નાખુશ; દુઃખી. (૩) ત્યાગી.

ઉદાસી, સ્ત્રી. દિલગીરી; અફસોસ; શોક. (૨) નાનકનો એક ધર્મપંથ અથવા તે પંથનો માણસ.

ઉદાસીન, વિ. (સં. उद्+अस् ઉ.) લાગણીઓ જેણે છોડી દીધી હોય એવું; વીતરાગ; વૈરાગી. (૨) ના. એક ધર્મ-પંથ [સીનપણું.

ઉદાસીનતા, સ્ત્રી. (સં.) ઉદા-

ઉદાસીનપણું, ન. (સં.) ઉદાસીનતા.

ઉદાહરણ, ન. (સં. उद्+आ +हृ=હરવું ઉ.) દૃષ્ટાંત; પ્રમાણ; દાખલો. ઉદાહરણ લેવું=શિક્ષા લેવી, શીખવું. (૨) દૃષ્ટાંત લેવું.

ઉદિત, વિ. (સં. उद्+इ=જવું ઉ.) ઊગેલું; ઉદય પામેલું. (૨) ખીલેલું; ઉગેલું. (૩) જાગ્રત થએલું. (૪) બોલેલું.

ઉદીચી, સ્ત્રી. (સં. उद्+अच्= જવું ઉ.) ઉત્તર દિશા.

ઉદુંબર, (સં.) ઉંબરો. (૨) નપુંસક. (૩) એંશી રતિનું એક વજન. (૪) બ્રાહ્મણોની એક જાત. [ઊગવું તે.

ઉદે, પુ. (સં. उदय ઉ.)

ઉદેતી, વિ. (સં. उदय ઉ.) જે તિથિમાં સૂર્યનો ઉદય થયો હોય તે તિથિ; ઉદયવાળી. [(રંગ).

ઉદો, વિ. ખુલ્લો આસમાની

ઉદો-ઉદો, અ. (સં. उदय= શ્રેય-કલ્યાણ ઉ.) ઉદય, ઉદય હો! (ઉદો ઉદો મા જગદંબે')

ઉદ્ગત, વિ. (સં. उद्+गम्) ઉપર ગએલું; ઉદિત; બહાર નીકળેલું. (૨) ઉંચું.

ઉદ્ગતિ, સ્ત્રી. (સં) ઉદ્ગમન; ઉંચે ચડવું. (૨) ઉદય (૩) ઉત્પત્તિ.

ઉદ્ગમ, પુ. (સં. उद्+गम्= ઊગવું.) ઉદય. (૨) ઉપડવું; ફણગ આવવો. (૩) પેદા થવું; આવિર્ભાવ. (૪) પ્રસ્થાન; બહાર જવું.

ઉદ્ગાતા, પુ. (સં.) સામવેદ જાણનારો બ્રાહ્મણ. (૨)યજ્ઞમાં સામવેદનો આચાર્ય.

ઉદ્ગાર, પુ. (સં. उद्+गॄ=ગરવું ઉ.) અવાજનું બહાર નીકળવું; ઉચ્ચાર. (૨) ઉદ્વમન.

ઉદ્ગીત, વિ. (સં.) ઉંચેથી ગાએલું; મોટેથી બોલેલું. [પ્રણવ.

ઉદ્ગીથ. પુ. (સં.) સામવેદનો

ઉદ્ઘાટ, પુ. (સં. उद्+घट्=ઉઘડવું, ખુલ્લું કરવું ઉ.) ખુલાસો. (૨) ચોક..

ઉદ્ઘાટન, ન. (सं. उद्+घट् ઇ.) ખુલ્લું કરવું; ખુલાસો કરવો. (૨) રેંટ ઘટિકાયંત્ર. (૩) ચોક. (૪) ઉઘાડવાનું ઓજાર.

ઉદ્ઘાત, (सं. उद्+हन्=મારવું ઇ.) આરંભ. (૨) પુસ્તકમાં ભાગપાડવો તે. (૩) મુદ્ગર. (૪) વિ. ઉગ્ર.

ઉદ્ઘોષ, પુ. (सं. उद्+घोष्=ગર્જવું, અવાજ કરવો ઇ.) મોટો ઉંચો અવાજ; પોકાર. (૨) ઢંઢેરો.

ઉદ્ઘોષણા, સ્ત્રી. (सं.) બૂમ; પોકાર. (૨) લોકો જાણે તેમ જાહેર કરવું તે; ઢંઢેરો.

ઉદ્દામ, વિ. (सं. उत्+दाम=બંધન) બંધન રહિત; ઉચ્છૃંખળ. (૨) આકળું; ઉગ્ર; ગરમ.

ઉદ્દામપક્ષ, (सं.) આગળ પડતા વિચાર ધરાવનારો રાજદ્વારી પક્ષ. [કોદરા.

ઉદ્દાલ, પુ. (सं.) રાતા મગ.(૨)

ઉદ્દાલક, પુ. (सं.) આરણી ઋષિનો પુત્ર; ધૌમ્યનો શિષ્ય અને મોટો આત્મજ્ઞાની ઋષિ.

ઉદ્દિષ્ટ, (सं. उद्+दिश्=દેખાડવું–બતાવવું ઇ.) બતાવેલું; ધારેલું (૨) ઇચ્છેલું (૩) ન. બતાવેલું રૂપ.

ઉદ્દીપન, ન. (सं. उद्+दीप्=પ્રકાશવું. ઇ.) પુષ્કળ પ્રકાશવું; ખીલવું –ઉદ્દિંગત થવું. (૨) પ્રજ્વલનમાન. (૩) ઉત્તેજનાર. (૪)કાવ્યશાસ્ત્રમાં એક વિભાવ.

ઉદ્દેશ, પુ. (सं. उद्+दिश् ઇ.) મુખ્ય ધારણા; હેતુ; મૂળ; લક્ષ; કારણ; અભિપ્રાય. (૨) બતાવવું. (૩) દષ્ટાંત.(૪) પ્રદેશ.

ઉદ્દેશક, વિ. (सं.) ઉદ્દેશ સંબંધી; ઉદ્દેશને દર્શાવનારું.

ઉદ્દેશ્ય, વિ. (सं.) ઇશારો કરવા યોગ્ય હોય એવું; ઉદ્દેશેલું હોય એવું. (૨) ધારેલું; વિચારેલું; હેતુ–મતલબવાળું; પ્રયોજન.

ઉદ્ધત, વિ. (सं. उद्+हन्=મારવું ઇ. हत) અવિનીત; ઉન્મત્ત થઇ વર્તનાર (૨)જંગલી;ઉછાંછળું.(૩) ઘોર.

ઉદ્ધતપણું, ન. ઉદ્ધતાઇ; ઉચ્છૃંખલપણું; અવિનય; તોછડાઇ [વર્તન.

ઉદ્ધતવેડા, પુ. ઉદ્ધતાઇના જેવું

ઉદ્ધતાઈ, સ્ત્રી. ઉદ્ધતપણું.

ઉદ્ધરણ, ન. (सं उद्+हृ-हर्=ઉંચકી લેવું–ઉપાડી લેવું ઇ.) ઉદ્ધાર; ઉંચકી લેવું; ઉપાડી લેવું; બહાર કાઢવું; છોડવવું [૨]મુક્તિ; છુટકારો.[૩] નિરાકરણ

ઉદ્ધરવું, સ. ક્રિ. (सं. उद्+धृ=ઉંચકાવું–બહાર નીકળી આવવું.) બહાર આવવું; છૂટવું. [૨] અ. ક્રિ. મુક્તિ મળવી; તરી પાર ઉતરવું.

ઉદ્ધવ, પુ. શ્રીકૃષ્ણનો પરમમિત્ર અને યાદવોમાંનો અગ્રેસર.

ઉદ્ધાર, પુ. (सं. उद्+धृ=ઉપર ધરી રાખવું. ઇ.)મુક્તિ; મોક્ષ; છુટકારો.

ઉદ્ધારક, વિ. (સં.) ઉદ્ધાર કરનાર; પુદ્ધારો અપાવનારું.

ઉદ્ધારકારક, વિ. (સં. उद्धार+कृ=કરવું ઉ.) ઉદ્ધાર કરાવે એવું

ઉદ્ધારણ, ન. (સં.) ઉદ્ધાર.(૨) ઉદ્ધારક.

ઉદ્ધારણુદ્ધાર જુઓ ઉદ્ધારક

ઉદ્ધારનાર, વિ. (સં.) ઉદ્ધાર કરનાર. [૨] કલ્યાણ કરનાર [૩] તારનાર.

ઉદ્ધારવું, સ. ક્રિ. (સં उद्+धृ=ઊંચે ધરી રાખવું. ઉ.) ઉંચુ કરવું; પાડ વવું; બહાર કાઢવું; તારવું. (૨) બચાવવું. (૩) સારી સ્થિતિમાં લઇ જવું

ઉદ્ધ્વસ્ત, વિ (સ. उद्+ध्वस् =નાશ કરવો ઉ.) ઉજડ; પાયમાલ થએલું.

ઉદ્ભટ, પુ (સં. उद्+भट्ट ઉ.) મોટો યોદ્ધો. (૨) વિ. મુખ્ય; આગેવાન (૩) મહાશય

ઉદ્ભવ, પુ. (સં. उद्+भू=ઉત્પન્ન થવું ઉ.) જન્મ. (૨) બહાર નીકળવું. (૩) ખુલ્લું થવું.

ઉદ્ભાવિત, વિ. (સં.) ઉત્પન્ન કરાએલું; પેદા કરેલું. (૨) કાલ્પનિક; કલ્પનાથી કાઢેલું.

ઉદ્ભિજ્જ, વિ. (સં. उद्+भिद्=ફૂટી નીકળવું અને जन्=જન્મવું. ઉ) ફુટી નીકળનાર; ઊગનાર.

ઉદ્ભિજ્જવિદ્યા, સ્રી. (સં.) વનસ્પતિશાસ્ત્ર,વનસ્પતિ સબંધી વિજ્ઞાન.

ઉદ્યમ, પુ (સં. उद्+यम्=ઉપાડી લે -યત્ન કરવો] કોઈ પણ કામમાં લાગવું; ઉદ્યોગ; કામ. (૨) મહેનત; તજવીજ (૩) વૃત્તિ

ઉદ્યમવંત, વિ. (સં) ઉદ્યમવાળુ ઉદ્યોગી; કામધંધાવાળુ.(૨)મહેનતુ.

ઉદ્યમી, વિ. (સં.) ઉદ્યોગી. (૨) મહેનતુ

ઉદ્યાન, ન. (સં. उद्+या+अन ઉ) બાગ; વાડી.

ઉદ્યાપન, ન. (સં. उद् + प्रे. याप् મોકલવુ ઉ.) ધર્મકર્મની સમાપ્ત કરવી.

ઉદ્યુક્ત વિ (સં. उद्+युज्=તૈયાર થવુ) ઉદ્યોગમાં લાગેલું હોય એવું; તૈયાર થએલુ હોય એવુ.

ઉદ્યોગ, પુ. (સં. उद्+युज्=મંડવુ ઉ) કામ પાછળ મંડવું; ઉદ્યમ; ધંધો (૨) કામ (૩) મહેનત.

ઉદ્યોગશાળા, સ્રી. (સં.) જ્યાં ઉદ્યોગો શિખવાડવામાં આવતા હોય તે ઠેકાણું; કલાભવન.

ઉદ્યોગી, વિ. (સં.) હમેશાં ઉદ્યોગ કરનાર; ધ્યાન રાખીને કામ કર્યે જનાર.(૨) મહેનતુ; નવરું બેસી રહે નહિ એવું.

ઉદ્યોજક, વિ, (સં.) પ્રયોજક; સારી યોજના કરનાર.

ઉદ્યોત, પુ. (સં. उद्+द्युत्=

પ્રકાશવું-ઝગવું. ઇ.) પ્રકાશ; અજવાળું. (૨) આરોપ (૩) પ્રકરણ.

ઉદ્વર્તન, ન. (સં. उद्+वृत्=ઉછળવું. ઇ.) ઉછાળો. (૨) વિલેપન. (૩) ગેરવર્તણુક.

ઉદ્વહ, પુ (સં. उद्+वह्=લઈ જવું ઇ.) વિવાહ. (૨) આકાશમાંના સાત વાયુમાંનો એક. (૩) પુત્ર.

ઉદ્વાહ, પુ. (સં. उद्+वह=લઈ જવું. ઇ.) વિવાહ; પરણવું.

ઉદ્વાહન, ન. (સં.) વિવાહ; લગ્ન. (૨) વિવાહની ક્રિયા.

ઉદ્વાહની, સ્ત્રી. (સં.) કોડી.

ઉદ્વિગ્ન, વિ. (સં. उद्+विज्=ડરી જવું, બીવું, ઇ.) બીવેલું; ચિંતાતુર; ઉંચા મનવાળું.

ઉદ્વેગ, પુ. (સં. उद्+विज्=ભય લાગવો, બીવું.) ઉદ્ભ્રમ; ભય; શોક. (૨) ચિંતા. (૩) શોક.

ઉધ, સ્ત્રી. (સં. वह् નું ऊढ. ઇ.) પૈડાંની ધરી અને ધૂંસરી વચ્ચેનાં લાંબાં લાકડાં; ઉધીડું. [કીડીઓ; ઉધેઇ.

ઉધઇ, સ્ત્રી. સગો કરનારી ધોળી

ઉધડ, વિ. (સં. उद्घृत ઇ.) એમને એમ લેવું-આપવું તે; ઉચક; સામટું; જથાબંધ.

ઉધડકવું, અ. ક્રિ. (ઉદ+ધડકવું=ધબધબ થવું.) છાતીનું ધબધબ થવું; હૃદયનું જોરથી ચાલવું; ધ્રૂજવું; ચોંકવું; ગર્જના કરી ઉભા થવું.

ઉધડીઉં, વિ. ઉધડ કામ કરનાર. (૨) કાળજી વગરનું. (૩) ભાડાનું; દામ આપીને કરાવેલું.

ઉધડું, વિ. ઉધડ; સામટું.

ઉધડું લેવું, સ. ક્રિ. ઉચક લેવું; આખો જથ્થો અમુક એક રકમથી લઈ લેવો. (૨) ધડધડાવી નાખવું; સખત ઠપકો આપવો; ધમકાવવું.

ઉધમાત, પુ. (સં. उन्माद ઇ.) તોફાન; મસ્તી. [ઉધડકવું.

ઉધરકવું, ક્રિ. ઊંઘમાં ભડકવું;

ઉધરતું, વિ. ઉધાર થતું (૨) ઉછરતું; મોટું થતું.

ઉધરવું, અ. ક્રિ. (સં. उद्+घृ. ઇ.) નામે ચડવું. (૨) ઉછરવું; મોટા થવું.

ઉધરસ, સ્ત્રી. (સં. उद्+घृष्=ઘીસી નાખવું-ફેંકી દેવું. ઇ.) ડાંસવું તે; કફ. ઉધરસ ખાવી=ડાંસવું; ખોંખારવું.

ઉધરાવવું, સ. ક્રિ. પ્રે. નામે લખાવવું; ખાતે મંડાવવું.

ઉધરાવો, પુ. મનમાં જે ઉચાટ રહે તે; અમુક થતાં સુધી રહેતી ફીકર તે; અસ્વાસ્થ્ય.

ઉધળવું, અ. ક્રિ. (સં. उद्+दल्=ખેડવું-જવું. ઇ.) નાશી જવું; છટકી જવું. (૨) ગાળો ભાંડવી.

ઉધાએલું, વિ. ઉધાઇથી ખરાબ થએલું; સડી ગએલું.

ઉધાન, ન. (સં. उद्+घृ ઇ.)

ઉંચે ચડવું; જોરથી ઉપડીને ઉંચે જવું. (૨) શ્વાસ; દમ. (૩) ઉધરસની કફ ચડવી. (૪) મોળી બરતી.

ઉઘાનપડી, સ્ત્રી. ઉઘાનને બેસાડનારાં ઔષધોની પડીકી (૨) તેરની સંખ્યાનો સંકેત.

ઉઘાનપાયા, વિ. ત્રણ પાયાનું; ઓછી અક્કલનું; ગાંડા જેવું.

ઉઘામો, પુ. (सं. उद्+घृ) ઉભા થવાનો યત્ન-મનને ઉશ્કેરવું તે; પ્રયાસ. ઉઘામો કરવો=વારવાર યત્ન કર્યા કરવો.

ઉધાર, વિ. (सं. उद्+घृ) અધ્ધર રાખવું તે; જેની પતાવટ કરી ન હોય એવું. (૨) ઉછીનું આપેલું; જમે નહિ થએલું. ઉધાર લેવું=પોતાની સાખ ઉપર લેવું. 'ઉધાર આપવું'='ધીરવું'.

ઉધારપાસું, ન. ઉધારે લખવાની ચોપડાની બાજુ. (ચોપડાનો જે ધણી હોય તેને ત્યાં આવે તે બધું જમે બાજુએ અને જાય તે બધું ઉધાર પાસે લખાય છે.) (૨) ધીરેલું જે કંઇ હોય તે.

ઉધારવું, સ. ક્રિ. ઉધાર બાજુએ લખવું; નામે ચડાવવું.

ઉધારીઓ વિ. ઉધારે લેનાર. (૨) કધરનું; ઉધાર આપવાનું.

ઉધારો, પુ. (सं. उद्+घृ) બાકી રહેવા દેવું તે. (૨) વાયદો. (૩) સાંસા; ખોટ.

ઉધેઇ, સ્ત્રી. (सं. उद्+घृ = ઉપર ખેંચી કાઢવું) એક જાતની ધોળી કીડીઓ. [એક છંદ.

ઉધોરછંદ, પુ. ચૌદ માત્રાનો

ઉધ્ધડજોશી, વિ. ઠેકાણા વગરનો.

ઉન, સ્ત્રી. (सं. ऊर्ण ઉ.) ઘેટાના નિમાળા; ઊન.

ઉનઇ, વિ. ઓગણીશ.

ઉનડ, વિ. રખડતું; રઝળતું. (૨) આળસુ. (૩) લુચ્ચું.

ઉનમ, સ્ત્રી. (सं. ऊन=ઓછું ઉ) ઓછ; ઉણપ. (૨) હીણપત; લાંછન.

ઉનવા, પુ. મુતરતાં લાય બળે એવો રોગ. [બળ્યા કરવું.

ઉનવાવું, સ. ક્રિ. મનમાં

ઉનાબદાણા, એક જાતની ઔષધિ.

ઉનામણીઉં, ન. પાણી ઉનું મૂકવાનું વાસણ. [કરવાનો ઘડો.

ઉનામણીઓ, પુ. પાણી ઉનું

ઉનામણું, ન. પાણી ગરમ કરવાને માટે વપરાતું નાનું પાત્ર; દેગડી.

ઉનામણો, જુઓ ઉનામણીઓ.

ઉનાવું, જુઓ ધ્રૂજરાનું.

ઉનાળો, પુ. (सं. उष्णकाल ઉ.) ગરમીની મોસમ; નિદાઘ. (વરસની ત્રણ મોસમો ગણાય છે: ૧ ઉનાળો, ૨ ચોમાસું અને ૩ શિઆળો. ફાગણથી જેઠ ઉનાળો, અષાડથી આસો ચોમાસું અને કાર્તિકથી મહા શિઆળો.)

ઉનેવાળ, પુ. બ્રાહ્મણોની એક જાત. (મૂળ ઉનાના રહેવાસી.)

ઉન્નત, વિ. (सं. उद्+नम्=ઉંચું થવું; ઉપડવું ઉ.) સીધું; ઉભું; ઉંચું. (૨) ટટાર; ઉમેરું.

ઉન્નતિ, સ્ત્રી (सं. उद्+नम् ઉ.) અભિવૃદ્ધિ; આબાદી; ચડતી. (૨) મોટઇ.

ઉન્નતિકારક, વિ. (सं.) ઉન્નતિ કરે એવું.

ઉન્મત્ત, વિ. (सं. उद्+मद्) ગાંડું; ભાન વગરનું. (૨) કેફ કરવાથી ભાન ભૂલી ગએલું; છાકટું; વ્યસની. (૩) કોઇને પત કરે નહિ એવું. (૪) અવિનયી; અહંકારી. (૫) ઉદ્ધત.

ઉન્મત્તવાયુ, પુ. (सं.) મનુષ્યને ગાંડું કરી નાખે એવો એક જાતનો વાતરોગ; મોહ.

ઉન્મત્તાઈ, સ્ત્રી. ઉન્મત્તપણું; ઘેલછા. (૨) ઉદ્ધતાઇ; છકેલપણું. (૩) મદ; છક

ઉન્મન, ન. અભાવ; અપ્રીતિ.

ઉન્મની, સ્ત્રી. (सं.) ચિત્તની એક અવસ્થા; યોગીની એક બ્રહ્મપરાયણ અવસ્થા. (જાગ્રત, સ્વપ્ન, સુષુપ્તિ, તુરિયા અને ઉન્મની એ પાંચ અવસ્થાઓ છે.)

ઉન્મનું, વિ. (ઉન્મન, ઉન્મનો, ઉન્મની.) ઉચા મનવાળું; અપ્રસન્ન

ઉન્માર્ગ, પુ. (सं. उत्=ઉલટું +मार्ग=રસ્તો ઉ.) ઉલટો રસ્તો; કુમાર્ગ.

ઉન્માદ, પુ. (सं. उद्+मद् ઉ.) ઘેલછા; ચિત્તભ્રમ. (૨) તોર; અહંકાર. (૩) ઘેલછા ઉત્પન્ન કરનારો એક રોગ.

ઉન્મીલન, ન. (सं. उद्+मील्=આંખ ઉઘડવી ઉ.) આંખો ઉઘડી જાગ્રત થવું. (૨) ખીલવું; મુક્ત થવું.

ઉન્મીલિત. વિ. (सं. उद्+मील्=ઉઘડવું ઉ.) ઉઘડેલું. (૨) ખીલેલું; ખુલ્લું થએલું.

ઉન્મુખ, વિ. (सं. उद्+मुख ઉ.) ઉલટું; પ્રતિકૂળ. (૨) ઇંતેજાર; અપ્રસન્ન. (૩) આતુર; ઉત્સુક. (૪) તત્પર; તૈયાર.

ઉન્મૂલન, ન. (सं. उद्+मूल्=ઉખાડી નાખવું.) મૂળમાંથી ઉખાડી નાખવું તે.

ઉન્મેય, વિ. (सं. उद्+मा=તોળવું) માપવાને યોગ્ય; વજન કરવા લાયક.

ઉન્મેષ, પુ. (सं. उद्+मिष ઉ.) આંખની જે ઉઘાડવાસ તે; પલકારો.

ઉપ, અ. (सं.) પાસે, ઉપર, ઓછું વગેરે અર્થ બતાવનારો ઉપસર્ગ.

ઉપઆનો, પુ. એક આનાનો સોળમો ભાગ.

ઉપકરણ, ન. (सं. उप+कृ=કરવું) જોઇતાં સાધન; સામગ્રી; સાહિત્ય; હથિઆર. [દયાનું કાર્ય કરવું

ઉપકરવું, ક્રિ. ઉપકાર કરવો;

ઉપકળા, સ્ત્રી. (सं.) ઉતરતી કળા; નાની કળા.

ઉપકંઠ, પુ. (सं.) ગામ અથવા શહેરની નજીકનો ભાગ; પરવાડ. (૨) ભાગું. (૩) તળેટી.

ઉપકાર, પુ. (सं. उप + कृ ક.) બદલાની ઇચ્છા વગર કાર્ય કરી આપવું તે; કોઈનું ભલું કરવું તે.

ઉપકારક, વિ. (सं.) ઉપકાર કરે એવું; ઉપકાર રૂપ થઈ પડે એવું; કલ્યાણકારક. (૨)ઉપકાર કરનાર; ઉપકારી.

ઉપકારી, વિ. (सं.) ઉપકાર કરે એવું. (૨) ઉપકાર જેની ઉપર થયો હોય એવું. (૩) ઉપકારનું.

ઉપકાર્ય, વિ. ઉપકારને લાયક. (૧) ઉપકાર કરવા જેવું. [ઓશીંગણ.

ઉપકૃત, વિ. (सं.) આભારી;

ઉપકૃતિ, સ્ત્રી. (सं.) ઉપકાર; ગુણ; પાડ. (૨) કલ્યાણ કરવા જેવી કૃતિ.

ઉપક્રમ, પુ. (सं. उप+क्रम्= ચાલવું ઉ) મંડાણ; આરંભ. (૨) ઉદ્યોગ; ધંધો.

ઉપક્રમણિકા, સ્ત્રી. (सं.) ગ્રંથનો મુખબંધ;પ્રસ્તાવના. (૨)વિષયોની વિગત. [આરંભ કરવા લાયક.

ઉપક્રમણીય, વિ. (सं.)

ઉપક્રોશ, પુ. (सं.) નિંદા. (૨) ઠપકો. [જવું. (૨) ઉતરતી ગતિ.

ઉપગતિ, સ્ત્રી. (सं.) નજીક

ઉપગમન, ન. (सं. उप+गम् =જવું ઉ.) મળવું (૨) જ્ઞાન. (૩)સ્વીકાર

ઉપગીતિ, સ્ત્રી. (सं.) આર્યા અને ગીતિને મળતો એક છંદ.

ઉપગુરુ, પુ. (सं.) ઉપશિક્ષક.

ઉપગ્રહ, પુ. (सं) મુખ્ય ગ્રહથી ઉતરતો ગ્રહ; ચંદ્ર, તારા વગેરે.

ઉપચક્ર, ન. (सं) નાનું ચાક.

ઉપચક્ષુ, ન. (सं.) ચશ્મા.

ઉપચય, પુ (सं. उप+चि= =ચૂંટવું) વધારો; ઉંચાઇ; લાભ. (૨) ઢગલો. (૩) લગ્નકુંડળીમાંનાં ૩, ૬, ૧૦ અને ૧૧ મા સ્થાનો.

ઉપચરણ, ન. (सं.) વધારવાનું પદ; ગૌણપદ. (૨) ગૌણ આચરણ.

ઉપચાર, પુ. (स.) ઉપાય; સારવાર; ચાકરી. (૨) તજવીજ; ક્રિયા. (૩) સંસ્કાર; માર્જન. (૪) સાધન; સામગ્રી. (૫) ઉપમા; પદ.

ઉપચારક, પુ. (सं.) ચિકિત્સા; ઉપચાર કરનાર. (૨) સેવક; દાસ.

ઉપચારિકા, સ્ત્રી. (सं.) દાસી; સારવાર કરનારી સ્ત્રી. [સાધનો હોય તે.

ઉપછટ, (ઉપાછન) સ્ત્રી. પુષ્કળ

ઉપજ, સ્ત્રી. (सं. उद्+पद्= ઊગવું) ઉત્પન્ન થવું તે; પેદાશ. (૨) જન્મ; નફો; નીપજ.

ઉપજનીપજ, સ્ત્રી. (सं. उत्पन्न અને निष्पन्न ઉ.) ઊગવું અને વધવું; આવક; પેદાશ.

ઉપજવું, અ. ક્રિ. (सं. उप+ जन् ઉ.) ઉત્પન્ન થવું; મળવું. (૨) મન ચાલવું;ફળું થવું (૩)નીકળવું;નીવડવું.

ઉપજવેરો, પુ. ઉપજ ઉપર જે

ક્ર લેવામાં આવતો હોય તે; આયપત વેરો.

ઉપજાતિ, પુ (સં.) અગિયાર અક્ષરનો એક અક્ષરમેળ છંદ.

ઉપજાવવું, સ. ક્રિ. (સં.) ઉત્પન્ન કરવું. (૨) કલ્પવું; ઊભું કરવું.

ઉપજિહ્વા, સ્રી.(સં.)નાની જીભ.

ઉપજીવક, વિ. (સં.) કોઈની પાછળ જેની આજીવિકા ચાલતી હોય તેવું; આશ્રિત; સેવક. [આજીવિકા.

ઉપજીવન, ન. (સં.) ગુજરાન;

ઉપજીવિકા, સ્રી. (સં.) આજીવિકા.

ઉપજીવી, વિ. જુઓ ઉપજીવક

ઉપજ્ઞા, સ્રી. (સં.) ઉપદેશ વગર પ્રાપ્ત થએલું જ્ઞાન; પ્રેરણાનું જ્ઞાન.

ઉપજ્ઞાન, ન. (સં.) ગૌણજ્ઞાન. (૨) સંસારજ્ઞાન.[ચોળવાનું દ્રવ્ય; પીઠી.

ઉપટણું, ન. નહાતાં પહેલાં શરીરે

ઉપટવું, અ. ક્રિ. (સં. उत्+पद्=ઉડી જવું.) ઉખળી જવું; ઉડી જવું.

ઉપટામણી, સ્રી. કન્યાનાં સગાંનો સંબંધપટ વેવાઈની આગળ વાચવામાં આવે છે તે.

ઉપડવું, અ. ક્રિ. (સં. उत्+पत् ઉ.) બહાર નીકળવું; ફુટવું; ઉપસવું. (૨) આગળ વધવું. (૩) પાયમાલ થઈ જવું. હાથ ઉપાડવો=મારવું. પગ ઉપડવા=ઉતાવળા ચાલવું. ઉપડી જવું=ચાલી જવું; મરી જવું.

ઉપડાઈ, સ્રી. ઉપડામણી.

ઉપડામણ,ન.ઉપાડવાની મજુરી.

ઉપડામણી, સ્રી. ઉપડામણ.

ઉપડાવનાર, વિ. ઉપડાવી લઇ જનાર. (૨) ઉપાડવાની ફરજ પાડનાર.

ઉપડાવવું, સ. ક્રિ. પ્રે. ઉપાડે તેમ કરાવવું; ઉચકાવવું.

ઉપડેલું, વિ. (સં. उपस्थित ઉ.) ઊભું થએલું; જાગ્રતિમાં આવેલું.

ઉપણનાર, વિ. ઉપણવાની ક્રિયા કરનાર; ઝાટકનાર.

ઉપણવું, સ. ક્રિ. (સં. उद्+पु=ચોકખું કરવું. ઉ.) અનાજને પવનની સામી ફુંકે ઉડાડવું; પવન નાખીને ચોકખું કરવું; ઝાટકવું. [કરાવવું.

ઉપણાવવું, સ. ક્રિ. પ્રે. ઉપણે એમ

ઉપણીઆં,ન.ઉપણવાનાં સાધન.

ઉપતટ, પુ. (સં. उप=નાનું+तट=કિનારો) ઓછા વાપરવાળો કિનારો; કિનારા નજીકની જગાં.

ઉપતાપ, પુ. (સં. उप+तप्=તપવું. उत्ताप ઉ.) ઉતાપો; સંતાપ.

ઉપદંશ, પુ. (સં. उप+दंश्=કરડવું ઉ.) કરડવું; ડંખ. (૨) ચાંદીનો રોગ

ઉપદાન, ન. (સં. उप+दा=આપવું ઉ.) મોટા દાનની પાછળ જે કંઇ થોડું દાન આપવું તે. (૨) લાંચરુશવત (૩) નજરાણું.

ઉપદિષ્ટ, વિ. (સં. उप+दिश्=

ઉપદેશ કરવો ઇ.) ઉપદેશેલું. (૨) જેને આજ્ઞા થયેલી છે એવું.

ઉપદેવતા, સ્ત્રી. (સં.)નાના દેવ; હલકા દેવ. (યક્ષ વગેરે.)

ઉપદેશ,(સં. उप+दिश्=શીખવવું ઇ.) બોધ; શિક્ષણ; સમજણ. (૨) સલાહ; સૂચના. (૩) ચેતવણી; દીક્ષા.

ઉપદેશક, (સં.) ઉપદેશ કરનાર, ગુરુ.

ઉપદેશકારક, વિ. (સં. उपदेश + कृ=કરવું ઇ.) ઉપદેશ કરે એવું; જેમાંથી ઉપદેશ મળે એવું.

ઉપદેશવું, ક્રિ. ઉપદેશ કરવો; સલાહ આપવી, પ્રેરવું; ચેતવણી આપવી; શિખામણ દેવી. [ગુરુ.

ઉપદેષ્ટા, પુ. (સં.) ઉપદેશકર્તા;

ઉપદ્રવ, પુ. (સં. उप+द्रु=પીડવું ઇ) પીડા; દુઃખ; ઇજા. (૨) સંતાપ; ઉપાધિ; ત્રાસ. (૩) આપદા.

ઉપદ્રવકારક, વિ. (સં. उपद्रव +कृ=કરવું ઇ. कारक) ઉપદ્રવ કરે એવું.

ઉપદ્રવી,વિ. (સં. उपद्रव+इ) ઉપદ્રવવાળું.

ઉપદ્વીપ, પુ.(સં.) નાનો બેટ. (૨) બેટ જેવું. ગૌણધર્મ. (૨) પાખંડ.

ઉપધર્મ, પુ. (સં.) ઉતરતો–

ઉપધાતુ, સ્ત્રી. (સં.) ઉતરતી ધાતુ; ગૌણ ધાતુ; ધાતુના જેવું. (૨) મિશ્ર ધાતુ. (સાત ઉપધાતુઓ કહેવાય છે: ૧. માક્ષિક. ૨ મોરથુથુ. ૩ અભ્રક, ૪ નીલાંજન, ૫ મનઃશિલ, ૬ હડતાળ અને ૭ રસાંજન.)

ઉપધાન, ન. (સં. उप+धा=મૂકવું ઇ.) ઓશીકું; તકીઓ

ઉપધાન્ય,ન. (સં.) ખડધાન્ય; હલકી જાતનું અનાજ.

ઉપધારણા, સ્ત્રી. (સં. उप+ धृ=ધરવું ઇ.)ચિત્તને સ્થિર કરવાનો એક યૌગિક પ્રકાર.

ઉપનયન, ન. (સં. उप+नी= લઇ જવું ઇ) જનોઈ દેવું; ઉપવીત સંસ્કાર; સોળ સંસ્કારમાંનો એક સંસ્કાર (૨) જનોઈ; ઉપવીત [જનમવું; અવતરવું.

ઉપનવું, અ. ક્રિ. ઉત્પન્ન થવું;

ઉપનામ, ન (સં) ટુંકું નામ; અટક. (૨) લાડકું નામ.

ઉપનાયક. પુ. (સં.)વાર્તા, નાટક વગેરેમાં મુખ્ય પાત્ર પછીનું બીજું પાત્ર હોય તે. (૨) ઉપપતિ

ઉપનિષત્, ન. (સં. उप+नि+ सद्=બેસવું ઇ.) વેદોને લગતાં જુદાં જુદાં કેટલાંક પુસ્તક(ઉપનિષદો લગભગ ૧૦૮ ઉપલબ્ધ છે.)

ઉપનેત્ર, (સં.) ચશ્મા, ઉપચક્ષુ.

ઉપન્યાસ,પુ (સં. उप+नि+ +अस्=મૂકવું ઇ.) આપવું તે. બહાર પાડવું તે. (૨)બ્યાન; પ્રસ્તાવના; વિચાર.

ઉપપતિ, પુ (સં.) દ (૨) યાર; આશક.

ઉપપત્તિ, સ્ત્રી. (उप+पद्= જાણવું ઉ.) પ્રમાણો આપવાં; સંગતિ મેળવવી. (૨) હેતુ. (૩) ઉપાય. (૪) સિદ્ધિ (૫) પુરાવો. [દારી

ઉપપત્ની, સ્ત્રી.(સં.) રાખ (૨)

ઉપપદ, ન. (સં.) ઉતરતું પદ. (૨) નાનું પદ. (૩) સમાસનું પહેલું પદ

ઉપપન્ન, વિ. (સં.) સિદ્ધ; પૂર્ણ.

ઉપપાતક,ન.(સં.)ઉતરતું પાપ.

ઉપપાદન, ન. (સં. उप+पद् ઉ.) ઉત્પન્ન કરાએલું હોય તે.(૨)ખાતરી કરી આપવી તે. (૩) સંપાદન.

ઉપપુર, ન..(સં.) પરું; નગરની નજીક જે વાસ હોય તે.

ઉપપુરાણ,ન.(સં.) નાનું પુરાણ.

ઉપપ્રદાન ન. (સં.) ભેટ; નજરાણો. (૨) વધારામાં આપવું તે; લાંચ.

ઉપપ્લવ, ન. (સં. उप+प्लु= બોળી નાખવું, હુમલો કરવો.) ઉપદ્રવ.(૨) જુલમ. (૩) આક્રમણ. (૪)ગ્રહણ થવું તે

ઉપપ્લવકારક, વિ. ઉપપ્લવ કરે એવું; નાશકારક; પાયમાલી કરે એવું

ઉપપ્લવી, (સં.) ઉપદ્રવવાળું; ઉત્પાત કરે એવું.

ઉપભોક્તા, પુ. (સં. उप+भुज् =ભોગવવું ઉ.) ભોક્તા; ભોગવટો કરનાર; માલીક. (૨) વારસ.

ઉપભોગ, પુ (સં. उप+भुज् =ભોગવવું ઉ.) ભોગવટો. (૨) અનુભવ (૩) સુખ લેવું.

ઉપમર્દ, પુ. (સં. उप+मृद्= મારી નાખવું ઉ.) નાશ; વિનાશ.

ઉપમર્દક, વિ. નાશ કરનાર; વિનાશક.

ઉપમા સ્ત્રી. (સં. उप+मा= સરખાવવું ઉ) સરખામણી. (૨) મળતાપણું ઉપમા દેવી=સ્તુતિ કરવી. ઉપમા લેવી=માન લેવું. (૨) દાખલો લેવો.

ઉપમાતા, સ્ત્રી. (સં.) ધાવ. ઓરમાન મા.

ઉપમાન, ન. (સં. उप+मा= સરખાવવું ઉ) જેની સાથે ઉપમા કરવાની હોય તે; સરખાવવા યોગ્ય.

ઉપમિતિ, સ્ત્રી. (સં.उप+मा= સરખાવવું ઉ.) સરખામણી.

ઉપમેય. વિ. (સં.) ઉપમાને યોગ્ય; સરખાવવા લાયક.

ઉપયુક્ત, વિ. (સં. उप+युज् =જોડવું ઉ.) બરાબર જોડાએલું; યોગ્ય. (૨) ઉપયોગી. (૩) બંધબેસતું

ઉપયોગ, પુ. (સં. उप+युज्= જોડવું ઉ.) કોઈ પણ વસ્તુને પોતાના કામમાં લેવી તે (૨) કામ. (૩) જરૂરિયાત

ઉપયોગિતા, સ્ત્રી. (સં.) પ્રયોજન; ઉપયોગીપણું (૨)જરૂર;અગત્ય.

ઉપયોગી, વિ. (સં.) ઉપયોગનું (૨) અગત્યનું. (૩) લાભકારક.

ઉપર, અ. પર; ઉંચે. (૨)ઉપરાંત; વધારે. (૩) પછી. (૪) આગળ.

ા-(૫). ઉપરાણું; મદદ. 'ઉપર આભ નીચે ધરતી=નિરાધાર; નિરાશ્રિત.'ઉપર કરવું'=ચડાવવું. 'ઉપર થઈને ફરવું'=અવ-ગણના કરીને ફરવું. 'ઉપર નીચે થવું'= અધીરા થઈ જવું. (૨) આકળા થવું. 'ઉપર પત્ર મૂકવો'=ન લેખવવું. 'ઉપર હોને'=પોતાની દેખરેખતળે. 'ઉપર હાથ રાખવો'=સત્તા ચલાવવી. 'ઉપરનું ઉપર રાખવું'=નીચું પડવા ન દેવું. (૨) પોતાનો કક્કો ખરો કર્યા કરવો. (૩) માનભંગ થવા ન દેવું.

ઉપરઉપરથી, અ. ઉપરચોટીઉં. (૨) સહેજ; થોડું; જરા.

ઉપરક્ષક, પુ. (સં. उप+रक्ष्=રક્ષણ કરવું ઇ.) હજુરીઓ; મુખ્ય રક્ષકના હાથ નીચેનો માણસ.

ઉપરચોટીઉં, વિ. ઉપલકીઉં; જરું તેવું; થોડું.

ઉપરછલ્લું, વિ. ઉપરચોટીઉં.

ઉપરટપકે, અ. ઉપરઉપરથી. (૨) અધ્ધર રાખીને; આશરે.

ઉપરણી, સ્ત્રી. (સં. उत्तरीय ઇ.) ઓઢણી; ઉપર ઓઢવાનું વસ્ત્ર.

ઉપરણું-ણો, ન પુ. ખેસ; પિછોડી; અંગવસ્ત્ર.

ઉપરતિ, સ્ત્રી. (સં. उप+रम्=રમવું. ઇ.) વિરતિ; વિરામ; વૈરાગ્ય. (૨) શાંતિ. (૩) નિવારણ.

ઉપરદળ, ન. (સં. उपरि=ઉપરનો +दल=ભાગ ઇ.) ખમલો; જમીન ઉપર કરેલું બાંધકામ. (૨) પડથાર.

ઉપરવટ, વિ. (સં. उपरि=ઉપર+वत्=જેવું) ઉત્તમ; ચડિઆતું. (૨) અ. ઉપર થઈને; ન ગણકારતાં; મરજી ઉપરાંત. (૩) પોતાને બીજા કરતાં વધારે ડાહ્યા માનવું તે.

ઉપરવટણો, પુ. ખત્ર-ખતી; વાટવાનો પથ્થર.

ઉપરવાડ, સ્ત્રી. ઘર, ફળીઉં અથવા ગામની નજીકનો ભાગ. (ઉપ+પરવાડ. ઉપ=પાસે-નજીકની અને પરવાડ=પોળ-વાસ-ફળીઉં) નજીકનો વાસ.

ઉપરવાડીઓ, પુ. ઉપરવાડેરહેનારો; પરામાં-બહારના વાસમાં કે આસપાસના ગામમાં રહેનારો; આશ્રિત.

ઉપરવાડે, અ. પાછલે બારણે; પછવાડેથી; હદની ઉપર થઈને.

ઉપરવાસ, પુ. (સં. उपरि=ઉપર+वस्=રહેવું ઇ.) ઉપર રહેવું તે; મેડે રહેવાનું રાખવું તે.

ઉપરવાસીઓ, પુ (સં. उप=નજીકનો+वस्=રહેવું ઇ. वास्=વસવાટ) ગામની બહાર જેનો વસવાટ હોય તે. (૨) અંત્યજ; ભંગી; થાંડાળ; શૂદ્ર.

ઉપરવાસો, જુઓ ઉપરવાસ.

ઉપરાઉપરી, અ. (સં. उपरि+उपरि ઇ.) વારંવાર; એક પછી એક; લાગલાગટ.

ઉપરાછાપરી, (ઉપરાચાપરી), અ. એક એકની ઉપર; એક પછી એક.

ઉપરાજવું, આ. ક્રિ. પેદા કરવું.

ઉપરાણું, ન. પક્ષ લેવો; તરફદારી; પક્ષ; સહાય.

ઉપરામ, પુ. (સં. उप+रम्= અટકવું) નિવૃત્તિ; વિરામ. (૨) અટકવું. (૩) સંન્યાસ. (૪). શાંત પડી જવું તે; મોક્ષ; મૃત્યુ.

ઉપરામણી, સ્રી. બે વસ્તુની કિંમતમાંનો વધારો. [ક્રમ.

ઉપરાણું, ન. પક્ષ; સહાય; મદદ;

ઉપરાંટું, (ઊફરાંટું), વિ. આડફેટું. (૨) બાજુ તરફનું (૩). ઊભું.

ઉપરાંત, અ. (સં. उपरि+अंत ઉ.) વધારે. (૨) સિવાય; વળી; બીજું. (૩). પછી.

ઉપરી, વિ. ઉપરનું; હરકોઈ કામ ઉપર જે નિયુક્ત થએલું હોય તે; તપાસ રાખનાર; મુખી.

ઉપરીપણું, ન. વડાપણું; ઉપર દેખરેખ રાખવાપણું; ઉપરી તરીકેની સત્તા.

ઉપરૂં, (ઊરૂં), વિ. પાસાભેર; ઉભું.

ઉપરોધ, પુ. (સં. उप+रुध्= અટકાવવું ઉ.) અટકાવ; રોકાણ. (૨) આવરણ (૩) ઘેરો. (૪) પીડા; દુઃખ.

ઉપરોધકારક, વિ. અટકાવકારક; આડે આવે એવું. (૨). પીડાકારક.

ઉપરોધી, વિ. અડચણ કરનારું; રોકાણ કરનારૂં. (૨) પીડાકારક.

ઉપલ, પુ. (સં.) પત્થર. (૨) કાંકરો; પત્થરનો કકડો. (૩). રત્ન.

ઉપલક, વિ. (સં. उप+लग्= લાગુ રહેવું ઉ.) ઉપર ઉપરનું; ફાલતુ. (૨) ચોપડામાં નહિ નોંધેલું એવું. (૩) અધિક. (૪) ઉપરચોટીઉં. [ઉપરચોટીઉં.

ઉપલકીઉં, વિ. ઉપર ઉપરનું;

ઉપલકીઓ, વિ. ઉપરઉપરથી કામ કરવાની ટેવવાળો. (૨) ઉપરઉપરથી ઉડાવનાર. (૩) ઓછા જ્ઞાનવાળો.

ઉપલક્ષણ, ન. (સં. उप+लक्ष्= ચિહ્ન કરવું ઉ.) ગૌણલક્ષણ; ઇશારત (૨) લક્ષણા; એક જાતનો અલંકાર.

ઉપલક્ષ્ય, વિ. થોડા ઉપરથી ઘણું સમજાય એવું. (૨) ન. આશ્રય; અવલંબન.

ઉપલગ, જુઓ ઉપલક.

ઉપલબ્ધ, વિ. (સં. उप+लभ्= મેળવવું. ઉ.) મેળવેલું; લાધેલું.

ઉપલબ્ધિ, સ્રી. (સં.) જ્ઞાન; સ્મૃતિ; મતિ. (૨) લાભ; પ્રાપ્તિ.

ઉપલભ્ય, વિ. (સં. उप+लभ्= મેળવવું ઉ.) મેળવવા યોગ્ય. (૨) જાણવાયોગ્ય. [વનસ્પતિ.

ઉપલસરી, સ્રી. એક જાતની

ઉપલાણ, વિ. ઉપરનું; ઉંચું.

ઉપલાણું, વિ. જુઓ ઉપરાણું.

ઉપલ્યું, વિ. ઉપરનું; આગળનું.

ઉપલ્યો, વિ. ઉપરનો. (૨) પરમેશ્વર.

ઉપલાણે, અ. ઉપરના ભાગે.

ઉપલી, સ્ત્રી. જમીનમાં દાટેલી માંડણી. [એક રોગ.

ઉપલીઉં, ન. ઉટાંટીઆને મળતો

ઉપલું, વિ. ઉપરનું.

ઉપલેટ, સ્ત્રી. એક જાતની ઔષધી.–(એનો ભૂકો કપડાંને ઉધઈ લાગે નહિ માટે વેરવામાં આવે છે. સુગંધી તેલમાં પણ તે વપરાય છે).

ઉપલેપ, પુ. (સં.) સાધારણ લેપ કરવો તે. (૨) લીંપણ.

ઉપવન, ન. (સં.) બાગ; બગીચો; વાડી. (૨) આરામ.

ઉપવર્ણન, ન (સં. उप+वर्ण्= વર્ણવવું ઉ.) સાધારણ વર્ણન કરવું.

ઉપવસ્ત્ર, ન. (સં.) ખભે નાખવાનું વસ્ત્ર; ખેસ; દુપટ્ટો.

ઉપવાત, પુ (સં.) વાયુ; પવન.

ઉપવાસ, પુ. (સં. उप+वस्= પાસે રહેવું.) અપવાસ; ખાધા વગર ચલાવવું તે. (૨) વ્રત; નિયમ; ઉપોષણ.

ઉપવાસી, વિ. ઉપવાસવાળું.

ઉપવિદ્યા, સ્ત્રી. (સં. उप+विद्= જાણવું ઉ.) ગૌણ વિદ્યા; મોટી ચૌદ વિદ્યા કહેવાય છે તેનાથી ઉતરતી વિદ્યા.

ઉપવીત, ન. (उप+वे= વણવું. ઉ. વીત= વણેલું.) જનોઈ.

ઉપવેદ, પુ. (સં. उप+विद्= જાણવું ઉ.) ગૌણવેદ. (આયુર્વેદ, ધનુર્વેદ વગેરે.)

ઉપશમ, પુ. (સં. उप+शम्= શાંત પડવું. ઉ.) શાંત પડવું; વિરામ લેવો. (૨) શાંતિ. [શાંતિ; વિરામ; વૈરાગ્ય

ઉપશમન, ન. (સં.) શાંત પડવું તે;

ઉપશમવું, અ. ક્રિ. ઠંડા પડવું; શાંત પડવું; વિરમવું. (૨) પ્રવૃત્તિમાંથી નીકળી જવું. (૩) ઉતરી જવું.

ઉપશાખા, સ્ત્રી. (સં.) નાની ડાળી. (૨) ગૌણ પાંદડું. (૩) તાબાનું ખાતું. (૪) ભાડનું મૂળ.

ઉપશાસ્ત્ર, ન. (સં. उप+शास्= અમલ કરવો ઉ) ઉપવિદ્યા; ગૌણ શાસ્ત્ર; નાનું શાસ્ત્ર. [શાંત પડવું; ઠંડા પડી જવું.

ઉપશાંતિ, સ્ત્રી. (સં.) પાછળથી

ઉપશિક્ષક, પુ. (સં. उप+शिक्ष्= શિખવવું ઉ.) તાબાનો શિક્ષક; વડા મહેતાજીનો મદદનીશ. ઉપશિક્ષિકા=સ્ત્રીશિક્ષક.

ઉપસર્ગ, (સં. उप+सृज्=વળગવું ઉ.) સંસ્કૃત ધાતુઓની આગળ જોડાનારો શબ્દ. (૨) દુઃખ. (૩) અપશુકન. (૪) એક જાતનો રોગ (સંસ્કૃતમાં प्र, परा, अप, सम्, नि, अव, अनु, निर्, दुर्, वि, अधि, सु, उत्, परि, प्रति, अभि, अति, अपि, उप અને આ એ ઉપસર્ગો છે. ધાતુના અર્થમાં ઉપસર્ગ લાગતાં ફેરફાર થઈ જાય છે.)

ઉપસવું, અ. ક્રિ. (સં. उप+सृप्=સરવું-ફૂલવું ઉ.) ફૂલવું; ઉંચુ થવું; ઉપડવું. (૨) ઉખડવું (૩) સુજવું. (૪) ભરાવું; વધવું; ચડવું

ઉપસંહાર પુ. (સં. उप+सं+हृ=એકઠું કરવું. ઉ.) અંત; શેષ; એકત્રીકરણ. (૨) ટુંકામાં-સંક્ષેપમાં આટોપવું; સારાંશ. [મુખનો અખાત.

ઉપસાગર, પુ. (સં.) પરાળ

ઉપસાડ, પુ. ઉપસવું. (૨) સોજો. (૩) ફુલાવો.

ઉપસાવવું, સ. ક્રિ. ઉપસે એમ કરવું; ફુલાવવું.

ઉપસાવું, અ. ક્રિ. ઉપસવું; ફૂલવું; સુજવું.

ઉપસ્કર, પુ. (સં. उप+कृ=કરવું ઉ) સામગ્રી; સાહિત્ય (૨) ઘરખટલો.

ઉપસ્ત્રી, સ્ત્રી. રખેલી સ્ત્રી.

ઉપસ્થ, ન. (સં.) પુરુષની ગુહ્યેન્દ્રિય

ઉપસ્થાન, ન. (સં. उप+स्था=ઊભા રહેવું ઉ.) હાથ ઉંચા રાખી દેવની સન્મુખ ઊભા રહેવું અને સ્તુતિ કરવી તે

ઉપસ્થિત, વિ. (સં.) આવેલું; નજીક ઊભેલું; પ્રાપ્ત થએલું; આવી પડેલું. (૨) મોઢે હોય તેવું. [જેવું.

ઉપહસનીય, વિ. (સં.) હસવા

ઉપહાર, પુ. (સં. उप+हृ=અર્પવું ઉ) પૂજાનો સરંજામ. (૨) બક્ષીસ. (૩) કિંમત; લવાજમ.

ઉપહાસ, ન. (સં. उप+हस्=હસવું.) મશ્કરી. (૨) મશ્કરીમાં ઉડાવવું તે.

ઉપહાસ્ય, ન. હસી કાઢવા જેવું.

ઉપળું, ન. ખાટલાની પહોળાઈએ રહેનારું લાકડું. (લંબાઈએ રહેનારાં લાકડાં ઇસો કહેવાય છે અને પહોળાઇએ રહેનારાં લાકડાં ઉપળાં કહેવાય છે.)

ઉપંગ, ન. (સં.) એક જાતનું વાદ્ય.

ઉપાકર્મ, ન. (સં. उप+आ+कृ=કરવું ઉ.) ઉપાકરણ; વેદાભ્યાસનો આરંભ કરતાં પહેલાં કરાતી એક ક્રિયા. (૨) જનોઇ પહેર્યા પછી કરવાનું એક કર્મ.

ઉપાખ્યાન, ન. (સં. उप+आ+ख्या=કહેવું ઉ.) આખ્યાન; કથા; નાની વાર્તા. (૩) આડકથા. (૪) મહેણું.

ઉપાડ, પુ. ખપ; ઉઠાવ. (૨) ચડતી. (૩) સોજો. (૪) ઉન્માદ. (૫) શરૂઆત. (૬) મહેનત; પ્રયાસ. (૭) નાણાં ઉપાડવાં. (૮) ઉપયોગ. (૯) ઘરાકી; માગણી.

ઉપાડવું, સ. ક્રિ. (સં. उद्+पत्=ઉડી જવું ઉ.) ઉંચકવું; ઉઠાવવું. (૨) મૂળમાંથી ઉખેડવું. (૩) ખસેડવું. (૪) માથે લેવું. (૫) નાણાં મૂકેલાં હોય ત્યાંથી લઈ લેવાં. (૭) ચલાવવું.

ઉપાડીજવું, અ. ક્રિ. લઈ જવું. (૨) ઉઠાવી જવું. (૩) ચોરી જવું. (૪) ચલાવી લઇ જવું.

ઉપાડો, પુ. કાંટા વગેરેનો ભારો.

ઉપાદાન, (સં.) અંગીકાર. (૨) પાસેનું કારણ

ઉપાધિ, સ્ત્રી. (સં.) પીડા. (૨) જંજાળ; ચિંતા (૩) ઉપનામ; પદવી; ખિતાબ.

ઉપાધ્યાય, પુ. (સં.) વેદ ભણાવનારો ગુરુ, પુરોહિત; ગોર. (૨) અધ્યાપક; મહેતાજી 'ઘરના છોકરાં ઘંટી ચાટે, ને ઉપાધ્યાયને આટો'=પોતાને માટે ન હોય ત્યાં બીજાને શું આપવું ?

ઉપાધ્યો, જુઓ ઉપાધ્યાય

ઉપાન, (ઉપાનહ્)ન (સં. उप+आ+नह् ઉ.) જોડ; પગરખાં, ખાસડ.

ઉપાય, પુ (સં.) દુઃખમાંથી છૂટવાને જે કંઈ કરવું તે; ઇલાજ; યુક્તિ (૨) સાધન; રસ્તો. (૩) ચિકિત્સા; ઉપચાર. (સામ, દામ, ભેદ અને દંડ એ ચાર ઉપાય કહેવાય છે.)

ઉપારંભ, પુ. (સં. उप+आरंभ=શરૂઆત) આરંભ; શરૂઆત.

ઉપાર્જન, ન. (સં. उप+अर्ज्=રળવું ઇ.) કમાઈ. (૨) લાભ. (૩) સંગ્રહ; સંચય.

ઉપાર્જના, સ્ત્રી.(સં.) કમાણીને માટે જે સેવા કરવી તે; ચાકરી. (૨) કાલાવાલા. (૩) કમાણી; રળતર

ઉપાર્જિત, વિ. (સં. उप+अर्ज् રળવું ઇ) કમાઈ (૨) લાભ. (૩) સંગ્રહ; સંચય.

ઉપાલંભ, ન. (સં. उप+आ+लभ् ઉ.) ઠપકો; મહેણું.

ઉપાવવું, સ ક્રિ પેદા કરવું.

ઉપાવું, સ ક્રિ બનાવવું; પેદા કરવું.

ઉપાશણ ન. ઉશ્કેરણ; ઉત્તેજન; ઉશ્કેરણી. (૩.) ઉપાશરો (૨) આશરો.

ઉપાશ્રય, પુ (સં. उप+आश्रय

ઉપાશ્રિત, વિ. (સં. આશ્રિત; આશ્રય લેનાર.

ઉપાસક, વિ. (સં.) ઉપાસના કરનાર; સેવા કરનાર.(૨) ના. ક્રુ. ભક્ત સાધક.

ઉપાસન, ન. (સં. उप+आस्=બેસવું ઇ) ઉપાસના કરવી તે; સેવા. (૨) શરૂઆત કરાવવી; જાહેર કરાવવી. (૩) તીર ફેંકવાનો અભ્યાસ કરવો.

ઉપાસના, સ્ત્રી. (સં. उप+आस्=બેસવું ઇ.) દેવનું સેવન કરવું; પૂજન; આરાધના.(ઉપાસનાના ત્રણ પ્રકાર છે. ૧ આત્મોપાસના, ૨ કર્મોપાસના, અને ૩ જ્ઞાનોપાસના.) [ઉપાશ્રય.

ઉપાસરો, જુઓ ઉપાશરો;

ઉપાસવું, સ.ક્રિ. આરાધવું; સેવવું

ઉપાસંગ, પુ. (સં उप+आ+संज्=એકઠું કરવું ઉ.) ભાથો.

ઉપાસિત, વિ. ઉપાસના કરાએલું.

ઉપાસી, વિ. ઉપાસના કરનાર; ભક્ત (૨) ઉપવાસી. [પૂજ્ય.

ઉપાસ્ય, વિ. (સં) આરાધ્ય;

ઉપાંગ, ન. (સં —+अंग) ઉતરતું અંગ; વધારો; પ

ઉપાંગલલિત, ન.(સં.) એક જાતનું વ્રત.

ઉપાંત, અ. (સં. उप=પાસેનું અને અંત=છેડો) નિકટ; પાસે; સમીપ.

ઉપાંત્ય, વિ. (સં. उप+अन्त्य ઉ.) છેલ્લાની પહેલાંનું.

ઉપેક્ષક, વિ. (સં.) ઉપેક્ષ કરનાર.

ઉપેક્ષણ, ન (સં.) આંખ આડા કાન કરવા તે; ઉપેક્ષા કરવી તે.

ઉપેક્ષા, સ્ત્રી. (સં. उप+ईक्ष्=ધ્યાનમાં ના લેવું.) ધ્યાનમાં ન લેવું તે; ગણકારવું નહિ તે; બેદરકારી.

ઉપેન્દ્ર, પુ. (સં.) વિષ્ણુ ભગવાન.

ઉપેન્દ્રવજ્ર, પુ. (સં.) અગિઆર અક્ષરનો એક ગણમેળ છંદ.

ઉપેય, વિ. (સં.) ઉપાય કરવા યોગ્ય. (૨) સાધવા લાયક.

ઉપોઢ, (સં. उप+वह्=લઈ જવું. ઉ.) પરણેલું. (૨) પાસેનું. [સ્પતિ.

ઉપોતિ, સ્ત્રી. એક જાતની વન-

ઉપોદકા, સ્ત્રી. એક જાતની વનસ્પતિ.

ઉપોદિકા, સ્ત્રી. પોથી. (૨) પોઈ.

ઉપોદ્‌ઘાત, પુ. (સં. उप+उद्+हन्=મારવું ઉ.) ઉપક્રમ; શરૂઆત; આરંભ; પ્રસ્તાવના. (૨) વાદનો વિષય; પૂર્વ પક્ષ.

ઉપોષણ, (સં.) ભૂખ્યાં રહેવું તે.

ઉફરાટ, પુ. (ગ્રા.) મગરૂરી.

ઉફરાટું, અ. પાસાભેર. (૨) અવળું; ઉંધું. [ફેરવવું.

ઉફરાંટવું, અ.ક્રિ. ફેરવવું; પાસું

ઉફરાંટીઉં, ન. લખેલા કાગળની સામી બાજુ.

ઉફરૂં, વિ. પાસાભેર ઊભું; આડું ઊભું. (૨) ઉલટું. (૩ એક. (૪) ઉપરાંત; ઉફરતું. (૫) ઉઘાડું.

ઉફંદાઇ, સ્ત્રી. મમત; આત્મ તાણ.

ઉફાણો, પુ. ઉભરો; જોસ, ઉફાન.

ઉફાન, ન ઉભરો; આવેશ; ઉફાણે.

ઉફાંત, જુઓ ઉફાંદ.

ઉફાંદ, સ્ત્રી. ઉદ્ધઉપણું. (૨) અહંકાર. (૩) ખાલી ઠાઠ કરવો.

ઉભ, સ્ત્રી. ફૂગ.

ઉભક, (–કો), સ્ત્રી.પુ.(સં.उद्+वम्=ફેલાઈ જવી ઉ.) ખકારું; ઉછાળો; ઓકારી.

ઉભટ, વિ. (પ્ર) ઉભાઈ ગએલું; ઉભરાયું. (૨) બોરું. (૩) ઉતરી ગએલું. (૪) કોહેલું. [વળવી તે.

ઉભરાણ, ન. ઉભાઇ જવું તે; ફૂગ

ઉભડું, વિ. ઉતરી ગએલું; બગડી ગએલું. (૨) વાસી.

ઉભડીઉં, ન. ઉધીઉં.

ઉભવું, અ. ક્રિ. ફૂગાવું; સડી જવું. (૨) બોરું થઈ જવું.

ઉભળ, પુ. ઉકળો વગ.

ઉમળવું, અ. ક્રિ. વળ ઉતરી જવો. (૨) કોહાણ; રોગનું ફરી પદ આવવું.

ઉમળેક, જુઓ ઉપલક.

ઉમાડીઆં, ન. ઉંમાડીઉં; લાકડું સળગાવી હાથમાં રાખવું તે.

ઉમાણ, ન. (સં. उत्+मान= નિશાન ઇ.) ખેતરની હદ બતાવવાને કરેલો ઉચો ટેકરો; બાણ. (૨) ઉન્માર્ગ.

ઉમાન, વિ. છાતીવાળું. (૨) નિર્ભય.

ઉમાણું, ન. ગુમડું.

ઉમાળો, પુ. છાણાંની ગોઠવણ. (૨) એક હાથમાં માય એટલું ઘાસ. (૩) એક જણથી ઉપાડી શકાય તેટલો ભારો. (૪) ઘણીક વસ્તુઓનો નદીમાં તરતો જથ્થો. (૫) ઉભરો. (૬) હોહા; ચર્ચા.

ઉમેતર, ન. ઉનાળામાં કુવાનું પાણી પાઇ કરેલો પાક. (૨) લગ્નમાં આવેલા પરોણાઓને રજા આપવી તે.

ઉમેર, સ્ત્રી. હળમાં મારવામાં આવતી ફાચર.

ઉમેલો, પુ. ઉંમેલો; ઝાડે ફરવાની હાજત થાય તે; ચૂંક.

ઉમેળવું, અ. ક્રિ. ઉમેળવું; વાવેલું ફરીથી નાખવું. (૨) તાજું કરવું. (૩) વળ ઉખળે એમ કરવું.

ઉભટ, વિ. જરાક ઊંચું હોય તેવું.

ઉભડ, પુ. મજુર, ઉઘડીઓ; દાડીઓ.

ઉભડું, વિ કાયમ; સ્થાયી.

ઉભણી, સ્ત્રી. ઘરની ઉંચાઈ. (૨) ઘરની બેસણી.

ઉભય, સ. (સં.) બેઉ; બન્ને.

ઉભયચર, વિ. (સં. उभय અને चर्=ચાલવું ઉ.) બેઉમાં ફરનારૂં અને રહેનારૂં.

ઉભયતઃ, અ. બંને બાજુએથી.

ઉભયતાં, વિ. બન્ને બાજુએ.

ઉભયથા, અ. બેઉ રીતે.

ઉભયપક્ષ, પુ. (સં.) બેઉ પક્ષ.

ઉભયલોક, પુ. (સં) આલોક અને પરલોક એમ બેઉ લોક.

ઉભયવિધ, વિ.(સં.) બેઉ પ્રકારનું. (૨) આમ ને તેમ બોલનાર. (૩) ઢોંગી; દંભી.

ઉભયાન્વયી, વિ. (સં.) બે પદ અથવા બે વાક્યને જોડનાર. (અવ્યય.)

ઉભયાન્વિત, વિ. (સં.) બે તરફથી જોડાએલું.

ઉભયાર્થ, વિ. (સં. उभय+अर्थ ઇ.) બે અર્થવાળું; અસ્પષ્ટ. (૨) બેઉ રીતે કામ લાગે એવું.

ઉભયાલંકાર, પુ. (સં.) જેમાં શબ્દાલંકાર તેમજ અર્થાલંકાર બેઉ આવતા હોય એવો અલંકાર.

ઉભરણ, ન. ઉભરાવું. (૨) જોસ્ ચડવો. (૩) આથો આવવો.

ઉભરણી, જુઓ ઉભણી.

ઉભરામણ, ન. ઉભરો. (૨) ઉભરાઇને બહાર નીકળી ગયું હોય તે.

ઉભરાવું, અ. ક્રિ. ઉભરાઇ જવું; જોસ ચડી આવવો. (૨) ઉફળવું. (૩) ન સમાવું.

ઉભરો, પુ. ઉભરાવું. (૨) જુસ્સો. 'ઉભરો બેસવો'=શાંત થવું. 'ઉભરો કાઢવો'=મનની લાગણીનો જોસ બહાર કાઢવો

ઉભવું, અ. ક્રિ. ઉભા રહેવું.

ઉભળવું, અ. ક્રિ. ફરીને પાછું થવું; અંદરથી બહાર આવવું; ઉથળવું

ઉભળાવવું, સ. ક્રિ. પ્રે. ઉભળે એમ કરવું.

ઉભાઉભ, અ. તૈયાર ને તૈયાર રહેવું તે; ખડે પગે રહેવું તે; તત્પર ને તત્પર. (૨) ઉભાંઉભાં; ઝટપટ.

ઉભાર, પુ. બહારનો દમામ; ઢોંગ.

ઉભારહેવું, અ. ક્રિ. ઉભવું

ઉભારીઓ, સ્ત્રી. લાખ ભર્યાં વગરની પોલી ઘુઘરીઓ.

ઉભાળ, વિ. ઉભેડું; ઉભું હોય તેવું. (૨) ઢાળ પડતું. [એકદમ.

ઉભાંઉભાં, અ. તુરતાતુરત;

ઉભીશાક, સ્ત્રી. વગર વઘેરે રાખેલો પાક.

ઉભુંરહેવું, જુઓ ઉભવું.

ઉભેડું, વિ. ઉભું હોય એવું.

ઉભેતાં, બન્ને બાજુ.

ઉભેળવું, ક્રિ. ઉખેળવું; બીજી-વાર અનાજ ઓરવું. (૨) કરડ કરવી. (૩) વધેલું ઉખેળવું. (૪) દબાઇ ગએલી વાતને તાજી કરવી. (૫) ભેળવવું. [એવી ડાંગર.

ઉભેગો, પુ કરડ; અડધી ખાંડી-

ઉમટવું, અ. ક્રિ. ફાળવું; ઉતરવું.

ઉમડઘુમડ, વિ. ઘુમટ જેવું છવાઇ રહેલું.

ઉમડીઉં, ઉંધીઉં.

ઉમણું, વિ. ભૂખ વગરનું.

ઉમદું, વિ. ઉત્તમ; શ્રેષ્ઠ.

ઉમયા, જુઓ ઉમા; પાર્વતી.

ઉમર. સ્ત્રી. વય. (૨) ઉંબરો (ઝાડ). (૩) ઘરનો ઉંબરો. [હોંસ.

ઉમરખ, પુ. અમરખ–અભિલાષ;

ઉમરડાં, ન. ઉંબરાનાં ફળ.

ઉમરડો, પુ. ઉંબરો (વૃક્ષ)

ઉમરાવ, પુ. (આ. ઉમરા ઉ.) અમીર; શ્રીમંત.

ઉમરાવજાદો, પુ. (આ. ઉમરા+ જાદ્=જનમેલું ઉ.) અમીરજાદો; મોટો માણસ; શ્રીમંતનો કુંવર.

ઉમરો, પુ. ઉંબરાનું ઝાડ.

ઉમલવું, અ. ક્રિ. (સં. उद्+ मील्=મળવું ઉ.) ઉઘડવું. (૨) ખુલ્લો થવો. (૩) (કળીચૂનાનું) પીગળવું

ઉમલેટીઆ, પુ. ચૂંટીઓ; ચીમટીઓ.

ઉમસ, સ્ત્રી. મૂર્છા; વાઈ; ઉલટી.

ઉમળકો, પુ. પ્રેમનો ઉભરો; વહાલ આવવું.

ઉમંગ, પુ. (સં.) આનંદ; હર્ષ; ખુશી. (૨) હોસ. (૩) ઇચ્છા.

ઉમંગવું, અ ક્રિ. આનંદવું; ખુશી થવું. (૨) ઉત્સુક થવું. [આનંદી.

ઉમંગી, વિ ઉમંગવાળું; હોસી;

ઉમા, સ્ત્રી. હિમાલયની પુત્રી; શિવજીની પત્ની; જગદંબા. (૨) કીર્તિ. (૩) કાંતિ. [લાડુ.) ઉંબાડીઉં.

ઉમ ડીઉં, પુ. (સં. ઉલ્મુક=મશાલ

ઉમ મ્હેશ્વર ન. મરી ગએલાની પાછળ સ્ત્રી પુરુષના જોડાને જે શુભાર વગેરે દાનમાં આપવામાં આવે છે તે.

ઉમામાહેશ્વરી, વિ. શંકર-જમની; બેજની.

ઉમાર્ગ, પુ. અવળો માર્ગ; અનીતિનો માર્ગ.

ઉમાલી, વિ. ઉદાર દિલનું; ખરચાળ. (૨) હોસી; ઉમંગી.

ઉમેદ, સ્ત્રી. (ફા.) આશા; ઇચ્છા; હોસ (૨) ભરોસો.

ઉમેદવાર, વિ. (ફા.) ઇચ્છાવાળું; આશાએ કામકાજ કરનાર.

ઉમેદવારી, સ્ત્રી. ઉમેદવાર તરીકે કામ કરવું; આશામાં કામ કરવું.

ઉમેરણ, ન. ઉમેરો; વધારો. (૨) મેળવણ.

ઉમેરણી; સ્ત્રી. વધારો. (૨) મેળવણી. (૩) ચડાવો; ઉશ્કેરણી.

ઉમેરનાર, ના. ઉમેરો કરનાર. વિ. ઉમેરનારું; વધારનારું.

ઉમેરવું, સ. ક્રિ. (સં. उत्+मौल=રચાવવું ઉ.) વધારવું; મેળવવું. (૨) ઉશ્કેરવું.

ઉમેરાવવું, સ. ક્રિ. પ્રે. વધારાવવું; મેળવવું (૨) ઉશ્કેરવું, ચડાવવું.

ઉમેરો, પુ વધારો. (૨) મેળવણી.

ઉર, ન. (સં उरस् ઉ.) હૃદય; છાતી (૨) ધ્યાન. (૩) મન. (૪) આણવું.

ઉરગ, પુ. (સં.) સાપ; સર્પ. (૨) એક જાતનો કીડો. [રાજ; શેષનાગ.

ઉરગપતિ, પુ. (સં) નાગ-

ઉરજ, પુ. (સં. उरस्+जन्=જનમવું ઉ.) ઉત્પન્ન થએલું. (૨) છાતી; સ્તન. (૩) કામદેવ; પ્રેમ.

ઉરઝાવું, અ. ક્રિ. ગુંચવાવું; મુંઝાવું.

ઉરણીઉં, વિ. ગુણઓશિંગણું. (૨) ઋણમુક્ત.

ઉર્દુ, (ઉર્દૂ), વિ. હિંદી અને ફારસી ભાષાના મિશ્રણવાળી ભાષા.

ઉર્ફે, (ઉર્ફ), અ. (અા. ઉર્ફ ઉ.) અથવા; અગર. (૨) બીજે નામે; અથવા તો.

ઉરમંડળ, ન. (સં.) હૃદયમંડળ.

ઉરમાળ, સ્ત્રી. (સં.) છાતી ઉપર લટકતી માળા; હાર.

ઉરરાગ, પુ (સં.) હૃદયનો પ્રેમ.

ઉરવર, ન. એક જાતનું ફળ; કમળકાકડી.

ઉરવલ્લી, સ્ત્રી. પેટ ઉપર જે વાટા પડે છે તે; ત્રિવલી. (૨) નાભીથી ઉપર જતી બહુજ ઝીણા રૂવાંની હાર.

ઉરવા, પુ. બદનામ; ગીબત.

ઉરસ, વિ. (સં ऒरस ઉ) ઉરથી ઉત્પન્ન થએલું તે; પરણેલી સ્ત્રીથી ઉત્પન્ન થએલો છોકરો. [છાતી.

ઉરસ્થળ, ન. (સં.) વક્ષસ્થળ;

ઉરસ્ત્ર, ન. (સં.) છાતીનું રક્ષણ કરનારું.

ઉરહાર, પુ. (સં.) ઉરમાળ; બખતર (૨) વિ અત્યંત પ્રિય.

ઉરાડનાર, ના. ઉરાડી દેનાર.

ઉરાડવું, સ. ક્રિ. ઉડે એમ કરવું; ચગાવવું (પતંગ). (૨) ખરચી નાખવું. (૩) ઉછાળવું. (૪) છટકાવી દેવું. (૫) ગુમ કરવું. (૬) ચાપીને ખાઈ જવું. (૭) આક્ષેપ કરવું. (૮) પાયમાલ કરવું. (૯) ખસેડવું.

ઉરાંગઉટાંગ, ન.(અં.) માણસને બહુજ મળતી આવતી વાનરની એક જાત (તેઓ હાથમાં લાકડી લઈ માણસની માફક ટટાર ઉભા થઇ ચાલે છે અને ઘરડા માણસને બહુજ મળતા દેખાય છે. સ્વભાવે શાણા અને મીલનસાર હોય છે.)

ઉરૂ, વિ. મોટું. (૨) વિશાળ. (૩) ઘણું. (૪) ઉંચું.

ઉરૂબરૂ, અ. (ફા. રૂબરૂ. રૂ=મોં + બ=સુધી. ઉ.) સામે છતાં; હાજર છતાં; સન્મુખ; સમક્ષ.

ઉરોજ, ન. (સં. उरस्+जन्= જનમવું. ઉ.) સ્તન.

ઉર્ફે, ન. (અ.) ઉપનામ.

ઉર્વારૂ, સ્ત્રી. (સં) કાકડી.

ઉર્વી, સ્ત્રી. (સં.) પૃથ્વી. (૨) જાંઘનો મધ્ય ભાગ. [મેલ

ઉલ, સ્ત્રી. ઓળ; જીભ ઉપરનો

ઉલક, સ્ત્રી. વમન; ઉલટી. (૨) ઉલટીનો ઉબકો.

ઉલકું, (હુલકું), ન.(સં उल्का =અગ્નિ વરસવો તે.) ઓચીંતા ગભરાટ. 'ઉલકુંપડવું'=ગભરાટને નાસભાગ થઈ રહેવી

ઉલકો, પુ નાળિએરના કાચલાનો વજન લાગેલો અને એકજ કાણાવાળો ગોળો; ટોપો.

ઉલટ, સ્ત્રી. હોંસ. (૨) ઉમેદ. (૩) ઉમંગ (૪) ઉલટાવું; પાછા ફરવું.

ઉલટપલટ, જુઓ ઉલટસુલટ.

ઉલટભેર, વિ. ઉલટભરેલું. (૨) અ. ઉલટથી.

ઉલટવું, અ. ક્રિ. ઉલટથી કરવું; ઉલટભેર ધસવું. (૨) સામા થવું. (૩) મંડી પડવું.

ઉલટસવાલ, પુ. સામો સવાલ. 'ઉલટ તપાસ'=સામાના વકીલની તપાસણી

ઉલટસુલટ, વિ. અવળું સવળું; આમતેમ; હેરફેર. (૨) ઉંધું ચતું; આડુ અવળું

ઉલટાવવું, સ. ક્રિ. ફેરવવું; ઉથલાવવું; પાસું બદલી નાખવું. (૨)

પસારો કરાવવો.

ઉલટી, સ્ત્રી. વમન; ઓકારી.

ઉલટું, વિ. અવળું; ઊંધું. (૨) વિરુદ્ધ; આડું. (૩) જુદું. (૪) સામું. (૫) સામા પડવું. [દેશી

ઉલફત, સ્ત્રી. (અ.) મોહબત;

ઉલવું, અ. ક્રિ. કમી થવું; પૂરી જવું; પુરું થઈ જવું; બંધ પડવું

ઉલસવું, અ. ક્રિ. (સં. उत्+लस्=આનંદવું-રમવું. ઉ.) ઉલ્લાસમાં આવવું; હરખાવું. (૨) ખીલવું (૩) લહેરે ચડવું. (૪) ઉલ્લાસથી ઉભરાવું. (૫) મન્દ હસવું. (૬) પ્રકાશવું.

ઉલળવું, અ. ક્રિ. એક બાજુએ નમી જવું (૨) ઉપસવું. (૩) ઉછળવું. (૪) હોંસભેર ધસવું. (૫) જતું રહેવું.

ઉલંઘવું, સ. ક્રિ. (સં. उत्+लंघ्=ઓળંગવું ઉ.) ઓળંગવું; ઉપરથઈને જવું; પાર ઉતરી જવું; ઉલટી જવું. (૨) અનાદર કરવો.

ઉલાણ, વિ. ઉલળી જતું હોય એવું.

ઉલાયો, પુ. ઓળાયો.

ઉલાળ, વિ. ઉલળતું; એક બાજુના વજનથી નમી પડતું હોય તેવું

ઉલાળવું, સ. ક્રિ. ઉલળે એમ કરવું; એકાદ બાજુએ ઢળી-ઢળી-નમી જાય એમ કરવું. (૨) બંધ કરવું; કાઢી નાખવું.

ઉલાળકુંચી, સ્ત્રી. જે વાંકા સળીઆથી બારણાનો ઉલાળો ઉઘાડાય છે તે.

ઉલાળીઓ, પુ. ઉલાળો. (૨) સ્ત્રીઓનું એક જાતનું ઘરેણું. (૩) કાઢી નાખવું તે; સમાપ્તિ.

ઉલાળો, પુ. બારણું બંધ રાખવાનો આગળો. (૨) વલણ; ઉપલો. (૩) ઉછાળો.

ઉલાંચો, પુ. આંચકો.

ઉલાંટ, સ્ત્રી. ઊંધું વળી જવું.

ઉલાંટગુલાંટ, સ્ત્રી. માથું જમીન ઉપર રાખી પગ ઉંચા કરી ઉથલાઈ જવું તે. (૨) વિરુદ્ધ બાજુએ ફરી જવું તે.

ઉલૂક, પુ. (સં.) ઘુવડ; રાત્રિને વખતે બહાર નીકળનારું અને દિવસે ઝાડની બખોલમાં ભરાઈ રહેનાર એક પંખી.

ઉલેચ, પુ. લુગડાનો કકડો; રૂમાલ; છત્ર.

ઉલેચણી-ણો, સ્ત્રી. પુ. ગોળીમાંથી જે પાત્રવડે પાણી લેવામાં આવે છે તે. [પાણી બહાર ફેંકી દેવું.

ઉલેચવું, સ. ક્રિ. થોડે થોડે

ઉલેચો, પુ. ચંદરવો; છત્ર.

ઉલ્ર, વિ. ઉંચું વરગના વલણવાળું; ઉંચું.

ઉલ્કા, સ્ત્રી. (સં.) ઉંબાડિઉં; આકાશમાંથી અગ્નિ વરસવો તે. (૨) આકાશનો અગ્નિ.

ઉલ્કાપાત, પુ. આકાશમાંથી અગ્નિ પડવો તે. (૨) મોટો ઉત્પાત; મહા અનર્થ.

ઉલ્કામુખ, ન. (સં.) જ્વાળામુખી પર્વતનું મુખ. (૨) ઉબાડીઆનો બળતો છેડો. [દાનાઓ.

ઉલ્મા, પુ. (આ.) વિદ્વાનો;

ઉલ્લર, જુઓ ઉલેર.

ઉલ્લંઘન, ન. (સં. उत्+लंघ्=ઓળંગવું ઉ.) કૂદી જવું; ઉપર થઈને જવું. (૨) અનાદર કરવો. (૩) વિરુદ્ધ જવું. (૪) અપરાધ.

ઉલ્લાણ, વિ. ઉછળી જાય એવું; નમેલું.(૨)ના.ગાડાં ઉછળી જાયએવો ઢોળાવ.

ઉલ્લાવનાર, ના. લાડ લડાવનાર; આનંદમાં રાખનાર. (૨) ઝુલાવનાર.

ઉલ્લાવવું, સ. ક્રિ. હુલાવવું; લાડકોડમાં રાખવું. (૨) હાથમાં રાખીને ઝુલાવવું. [(૨) પ્રકાશવું. (૩) ખીલવું.

ઉલ્લાસવું, અ. ક્રિ. હરખાવું.

ઉલ્લાસી, વિ. (સં.) આનંદી; હરખાએલું. (૨) ખીલેલું.

ઉલ્લાળ, વિ. ઉછળી જાય એવું; નમી જાય તેવું. [ખૂંચી જવું.

ઉલ્લોજવું, અ. ક્રિ. બંધ પડવું;

ઉલ્લૂ, વિ. મૂર્ખ; ગમાર. (૨) ચાંડા જેવું; અણસમજુ.

ઉલ્લેખ, પુ. લેખ. (૨) વર્ણન. (૩) લખાન. (૪) એક જાતનો અલંકાર. (૫) પ્રમાણ; પ્રસંગ; નિયમ.

ઉલ્લેખવું, સ. ક્રિ. લખવું. (૨) કોતરવું. (૩)વખાણ કરવું (૪)ખત કરવું.

ઉલ્લુલાવવું, સ. ક્રિ. ખુશીમાં રાખવું; લડાવવું. (૨) ઝુલાવવું.

ઉવટ, સ્ત્રી. આપદા. (૨) હેરાનગતિ.

ઉવટણ, ન.(સં. उत्+वर्तं=ફેરવવું ઉ.) શરીરે ચોળવાનો સુગંધી પદાર્થ.(૨)સુગંધી પદાર્થ શરીરે ચોળવો. (૩) ઉટકવાના કામમાં આવતી વસ્તુઓ.

ઉવટણો, જુઓ ઉપરવટણો: બત્તો. [વગરની જમીનમાં થઈને જવું.

ઉવાટ, સ્ત્રી. કુમાર્ગ; રસ્તા

ઉવારો, પુ. ઓવારો;ઓવારણાં!

ઉવેખ, પુ. ઉપેક્ષા; અનાદર.

ઉવેખનાર, વિ. ઉપેક્ષા કરનાર; આંખ આડા કાન કરી જનાર.

ઉવેખવું, સ. ક્રિ. (સં. उत्+क्षिप्=ધિક્કારવું-ઉપેક્ષા કરવી.) ઉપેક્ષા કરવી; દરકાર ન રાખવી. (૨) ફપાડવું. (૩) હલકું ગણવું. (૪) સાંખવું. (૫) હલકું થવું. [એમ કરવું.

ઉવેખાવવું, સ. ક્રિ. પ્રે. ઉવેખે

ઉશના, પુ. ભૃગુનો પુત્ર; મોટો આદિ કવિ. (૨) એક યદુવંશી રાજા.

ઉશાપ, શાપને બદલેવો તે.

ઉશાંઉ, ન. દાતરડું.

ઉશીકું, ન ઓશીકું; તકીઓ.

ઉશીનર, પુ. એક પૌરાણિક રાજા; શિબિ રાજાનો પિતા.

ઉશીર, પુ. (સં.) એક જાતનું સુગંધીદાર ઘાસ.

ઉશેટવું, સ. ક્રિ. ફેંકવું; નાખવું.

ઉશેટાવવું, સ. ક્રિ. પ્રે. ઉશેટે એમ કરાવવું.

ઉશ્કેરણી, સ્ત્રી. કોઇની સામે ક્રોધ ઉત્પન્ન થાય એવી શીખવણી; ઉત્તેજન; ચડાવવું.

ઉશ્કેરનાર, વિ. ચડાવનાર; શીખવનાર; ઉત્તેજન આપનાર; સામે થવાની સલાહ આપનાર.

ઉશ્કેરવું, સ. ક્રિ. કોઇને ચઢાવવું; ઉત્તેજન આપવું; શીખવણી કરવી. (૨) જગાડવું; ચડાવી મુકવું.

ઉશ્કેરાવવું, સ. ક્રિ. પ્રે. ઉશ્કેરાય તેમ કરવું.

ઉષદાત્ત, પુ. ગુજરાતના નહપાન રાજાનો જમાઇ. ઉષદાત્તે મોટા મોટા પુણ્ય કર્મો કરી પોતાનું નામ ધર્માત્મા તરીકે ગણાવી મુક્યું હતું. નાશિક અને કારલીમાં તેનાં પુણ્યકર્મોની વિગતો આપેલી છે. તે બહુ મોટો દાનવીર હતો.)

ઉશ્વાસ, પુ. (સં.) ઉચ્છ્વાસ. ઉંચો શ્વાસ;

ઉષઃકાળ, પુ. (સં. उष्=પ્રકાશવું, ઝળવું, તેજસ્વી થવું ઇ.) પ્રભાતનો સમય, સૂર્યોદયનો સમય.

ઉષા, સ્ત્રી. (સં.) પ્રભાત; મળસકું. (૨) ખારી જમીન; ઉખર ભોંય. (૩) પ્રભુ. સંધ્યાકાળ. (૪) ઓખા; બાણાસુરની પુત્રી.

ઉષ્ટ્ર, ન. (સં.) ઉંટ.

ઉષ્ટ્રિકા, સ્ત્રી. (સં.) ઉંટડી.

ઉષ્ણ, વિ. (સં.) ઉનું; ગરમ.

ઉષ્ણકટિબંધ, પુ (સં. उष्ण+कटिबंध ઇ.) વિષુવવૃત્તથી ૨૩ ૧/૨ અંશ ઉપરનો અને ૨૩ ૧/૨ અંશ નીચેનો પ્રદેશ. (આ કટિબંધમાં જેટલો તાપ પડે છે તેટલો પૃથ્વીના બીજા ભાગોમાં પડતો નથી.)

ઉષ્ણતા, સ્ત્રી (સં.) ગરમી; તાપ. (૨) અગન; બળતરા.

ઉષ્ણતાનયન, ન. (સં. उष्णता+आ+नी=લઇ જવું, ઇ.) ગરમીને લઇ જનાર. (૨) ગરમીને લાવવાની ક્રિયા.

ઉષ્ણતામાપક, વિ. (સં.) ઉષ્ણતાનું માપ કરનાર; ગરમી માપનાર.

ઉષ્ણતાવાહક, વિ. (સં.उष्णता+वह्=લઇ જવું-વહેવું, ઇ) ગરમીને લઇ જનાર.

ઉષ્ણમાનયંત્ર, ન. ગરમી માપનાર યંત્ર.

ઉષ્ણાળું, વિ. ગરમીવાળું; ગરમ.

ઉષ્ણાંશુ, પુ. (સં. उष्ण+अंशु=કિરણ ઇ.) સૂર્ય; જેનાં ગરમ કિરણો છે એવું.

ઉષ્ણોદક, ન. (સં.उष्ण+उदक=પાણી) ગરમ પાણી.

ઉસ, પુ. ખારાપણાને લીધે

જમીન ઉપર ખારનું પાણી પટ જામી આવે છે તે. (લોકો તેને લુગડાં ધોવામાં વાપરે છે.) (૨) ઘેરડી.

ઉસટ, વિ. સટ (સેટ) નું નહિ તું; વારકાઓનો જે ગંજ-સેટ કરવામાં આવે છે તેમાંનું નહિ એવું.

ઉસપવું, સ. ક્રિ. હોડીમાંથી પાણી ઉલેચવું. (૨) ખાલી કરવું. (૩) ...ન કરવું.

ઉસરડવું, સ. ક્રિ. ભેગું કરવું; ...ઠું કરવું. (૨) એકઠું કરી નાખવું. (૩) ઉલેચવું. (૪) કાઢી નાખવું.

ઉસરડાવવું, સ. ક્રિ. પ્રે. ઉ... એમ કરાવવું; ભેગું કરાવવું. (૨) ...ચારવું. (૩) વાળી ઝાડી નખાવવું.

ઉસરણ, ન. ઓછું થવું. (૨) ...ટો. (૩) ઉમેરણ.

ઉસર-પાટો પુ. પાયમાલી; નાશ.

ઉસરવું, અ. ક્રિ. નાશ થવો. (૨) ઓછું થવું. (૩) ટળવું; જતા રહેવું.

ઉસરી-ખેડ, પુ. ભાડુતી ખેડુ; ...રવાડીઓ.

ઉસારવું, સ. ક્રિ. ઉપાડવું.

ઉસેડવું, સ.ક્રિ. જુઓ ઉસરડવું

ઉસેવણ, ન. ધોવા અથવા રંગ... ...ા ઉકાળાઓનું પાણી.

ઉસેવવું, અ. ક્રિ. સુતર અથવા ...ને ઉકાળાઓમાં બોળી રાખવા (૨) ...; આપવો; ધોવું.

ઉસ્તવાર, વિ (ફા.) ભોનવર. (૨) વાદમાં ફરે નહિ એવું; દઢ. (૩) છાતીવાળું. [(૨) દઢતા.

ઉસ્તવારી, સ્રી. (ફા.) મજબુતી.

ઉસ્તાદ, (ફા.) અદતાદ. શાખવનાર. (૨) વિ. કાબેલ; પહોંચેલું.

ઉસ્તાદી, સ્રી. મહેનગીરી. (૨) સામેલિયત; કુશળતા (૩) પક્કાઈ; ચાલાકી. (૪) યુક્તિ.

ઉળુખળો, પુ. (સં. उलूखल ઉ) ખાંડણીઓ.

ઉંખ, સ્રી. ઇચ્છા.

ઉંગણ, ન. (સં. अंजन ઉ.) ઉંજવું. (૨) ધરી ઉપર તેલ સીંચવું.

ઉંચકતું, વિ. બહેકું; ઘી કે માંસ ભજ્યા વગરનું. [કરવું.

ઉંચકવું, સ. ક્રિ. નીચેથી ઉંચું

ઉંચકામણ-ણી, ન. સ્રી. ઉંચકવાની મજુરી.

ઉંચકામણી, સ્રી. ઉપડામણી.

ઉંચકીજવું, ઉપાડીને લઇ જવું.

ઉંજણ, ન. (સં. अञ्ज = આંજવું ઉ.) ઉંજવું; ઉંજવાના સાધન (૨) ઉંજણી નાખવી. (૩) ઉંજણીની વસ્તુ. [વાની રીત.

ઉંજણી, સ્રી. ઉંજવું તે; ઉંજ...

ઉંજવું, સ. ક્રિ (સં. अञ्ज् = આંજવું ચોપડવું ઉ.) તેલ આંજવું. (૨) મંત્ર ભણી વા નાખવો.

ઉંજાવવું, સ. ક્રિ. પ્રે. કોઈની

પાસે ઉજવાની ક્રિયા કરાવવી; મંત્રાવવું. (૨) ચીસ્ટ ચોપડાવવું.

ઉટાંટીઓ, પુ. નાનાં છોકરાંને થતો મોટી ઉધરસનો રોગ.

ઉડળ, સ્ત્રી. (સં. उड्डीन=ઉડવામાં ચારાવો આરવો.) એક હાથની બાથ

ઉંડળગુંડળ, ન ગોળોવિંડાગો વાળવો (૨) જેમ તેમ ખોસવું. (૩) પેટમાં ગોળા વળવા; ચૂંક આવવી. (૪) વિ. ઢુંઢુંથવું; ઉદકું સુસકું.

ઉંડાઈ, સ્ત્રી. ઉંડાણ.

ઉંડાણ, ન૦ ઉંડાપણું; ઉંડાઈ.

ઉંડુ, વિ૦ અમુક સપાટીથી જે નીચું ઉતરતું તે. (૨) લાબું; આઘું; ઘણું જ અંદર. (૩) અગાધ; ગંભીર; પાર ન પમાય તેવું. (૪) ચાડું. (૫) ન સમજાય તેવું. ઉંડા ઉતરવું=વિષયની અંદર અંદર વિચાર કરવા જવું. (૨) લેખમમાં જવું. ઉંડાં મૂળ નાખવાં=સ્થિર થવું; મજબૂત થવું.

ઉંહુ, અ. ઓહુ; આ વગેરે.

ઉંદર, પુ. મૂષક.

ઉંદરકણી, સ્ત્રી. ઉંદર પકડવાનું પાંજરું; ઉંદરીઉં.

ઉંદરકણીઉં, ન. ઉંદરીઉં.

ઉંદરકરણી, સ્ત્રી. (સં.) ઉંદરના કાન જેવાં પાંદડાંવાળી એક વનસ્પતિ.

ઉંદરડી, સ્ત્રી. ઉંદરની માદા.(૨) ઉંદરની એક નાના કદની જાત.

ઉંદરડો, પુ. મોટો ઉંદર.

ઉંદરવાઈ, સ્ત્રી. ઉંદર પકડવાનું પાંજરું. [જેવો એક રોગ.

ઉંદરી, સ્ત્રી. માથામાં થતો લુખસ

ઉંદરીઉં, ન ઉંદરવાઈ. (૨) ઉંદરનું દર.

ઉંધખોદીઉં, વિ. ઉંધું કામ કરનારું; આરંભી આડપી.

ઉંધણવું, અ. ક્રિ. ઉપજવું.

ઉંધમૂંધું, વિ. ઝાંખું; નિસ્તેજ. (૨) ઢળી નજરનું. (૩) મૂખ (૪) ઉંઘ ઉં.

ઉંધીઉં, (ઉંધિયું), ન. પાપડી વગેરે માટલામાં ઘાલી બાફવી તે.

ઉંધીપુતળીનું, વિ૦જેની કીકીમાં સામી વસ્તુનું ઉંધું પ્રતિબિંબ પડતું હોય એવું.

ઉંબર,પુ (સં उदुम्बर રૂ.)ઉમરાનું ઝાડ. (૨) બારણાની બે સાખો વચ્ચેનું જમીન સાથે બેસાડેલું લાકડું.(૩) આંગણું.

ઉંબરો, સ્ત્રી. ઉમરાનું ઝાડ. (૨) બારસાખમાંનું મોટા ઉંબરાથી નાનું એક લાકડું. [રૂઢિ: ઘુઘર.

ઉંબરૂં, ન. ઉમંરું; ઉમરાનું

ઉંબરો, પુ. જુઓ ઉમરડો.

ઉંબાડીઉં, ન. બળતું લાકડું.

ઉંબી, સ્ત્રી.ઘઉં જવ વગેરે ધાન્યના દાણા જેની અંદર થાય છે તે ડુંડી.

ઉંરૂં, ન. કોસ ખેંચનારા બળદોને ઉતરવાનો ઢાળ પડતો ખાડો.

ઉંહુ, અ. દુઃખપણાનો એક ઉદ્-

ચાર. (૨) ચેપ.

ઉહકારો, પુ. નિસાસો. (૨)હાય હાય; અરેરે (૩) હા કહેવી. (૪) વાતમાં પોતાનું ધ્યાન છે એમ બતાવવ નો અ૦ ક્ત ઉચ્ચાર. (૫) સ્વાભિમાનનો એક ઉદ્ગાર (૬) તુચ્છકારનો એક ઉદ્ગાર. [ઉઠ.

ઉંહું, અ૦ ના; નાહ. (૨) ક્રૂદ,

ઊ.

ઊ, પુ. (સં. ऊ) ગુજરાતી મૂળાક્ષરમાનો છઠ્ઠો સ્વર.

ઊખર, વિ. (સં. ऊपर)ખારી; ખારવાળી જમીન.

ઊઘલવું, અ ક્રિ. (સં. उद्+लस्=દીપવું-સરખ વું, ઉ), હસત, રમાતા અને ચોતા બહાર નીકળવું; ઘોડે ચઢી પરણવા જવું. (૨) છલકાવું.

ઊઘલાવવું, સ. ક્રિ. પ્રે. ઊઘલે એમ કરવું. [માટે લઇ જવો તે.

ઊઘલાવો, પુ. વરને પરણાવવા

ઊચીજવું,. દૂધ દેતાં અટકવું.

ઊઠ વિ. સાડાત્રણ.

ઊઠવું, જુઓ ઉઠવું.

ઊઠવેઠ, સ્ત્રી માથાકુટ; મહેનત. (૨) ચાકરી; સારવાર.

ઊઠાડવું, સ. ક્રિ. જાગૃત કરવું.

ઊઠાં, ન. બ. એકથી સાડા ત્રણના ઘડિયાના ગુણાકારના ગણીઆ.

ઊડજ, વિ. (સં.) ઉડતું; ઉડેએવું. (૨) ઉડનારું (૩) આકાશમાં ચાલનાર. (૪) જેના પડે ફાટય તે.

ઊડણપો, સ્ત્રી. ચંદનઘો. [ગિત્ર.

ઊડણરોગ, પુ. ઉડનો લાગે એવો

ઊડતારોગ, પુ. એક ઉપરથી ઉઠીને બીજાને પકડ એવો વ્યાધિ.

ઊડવું, જુઓ ઉડવું.

ઊઢ, વિ. (સં) પરણેલું.

ઊઢા, સ્ત્રી. (સં.) પરણેલી.

ઊણનાર વિ ઊણવાનું કામ કરનાર; વણવાનું કામ કરનાર.

ઊણપ, સ્ત્રી. ઓછ; ઘટ.

ઊણમ, સ્ત્રી ઉણપ; ઓછાપણું.

ઊણવું, સ. ક્રિ. (ऊन=ઓછું ઉપરથી ઊણ્ય.) વણાટમાંના જે વાણાતાણા તુટી ગયા હોય તે મેળવી દેવા-વણવું.

ઊણાશ, સ્ત્રી. ઓછપ; ઘટ.

ઊન, વિ. (સં. ऊन) ઓછું. (૨) અપુરૂ. [વગેરેના શરીર ઉપરના વાળ.

ઊન, સ્ત્રી. (સં.) બકરાં ઘેટાં

ઊરૂ, સ્ત્રી. (સં.) સાથળ; જાંઘ.

ઊરૂસ્તંભ, પુ. (સં.) એક જાતનો વાયુનો રોગ; જ ઘોનું રહી જવું.

ઊર્ણ, ન. (સં) તંતુ; જાળ.

ઊર્ણનાભ, પુ. (સં) કરોળીઓ.

ઊર્ણાયુ, પુ. (સં.) કરોળીઓ.

ઊર્ધ્વ, અ. (સં.) ઉંચે; ઉપર.

ઊર્ધ્વપુંડ્ર, ન. (સં.) ઊભું તિલક.

ઊર્ધ્વરેતા, પુ. (સં.) જિતેન્દ્રિય. (૨) મહાદેવ. (૩) ભીષ્મપિતામહ.

ઊર્મિ, સ્ત્રી. (સં.) તરંગ; મોજું. (૨) એકાએક ઇચ્છા થઇ આવે તે; ઉમળકો.

ઊહાપોહ, પુ. (સં.) સામસામે વાદવિવાદ કરવો તે; વાદ.

ઊંઘ, સ્ત્રી. (સં ઘર્ષણ્=ઘસવું-ઘોં-ઘવું. ઉ. પ્રા. સુણ્ટ્ટ તેનું દે. ઉઘઇ.) ઊંમકાજથી થાકી જઇ આંખો મીચાને આરામ લેવો તે; નિદ્રા. (૨) અજ્ઞાન. (૩) ઝપકી. (૪) આળસ (૫) જંપ. ઊંઘમાં ઝોકવું=આળસ કર્યા કરવું. (૨) અંધારામાં જવું; નિરર્થક જવું. ઊંઘ ન જુએ સાથરો અને ભૂખ ન જુએ ભાખરો= અગત્યને વખતે સારૂં ખોટું જોવાતું નથી. ઊંઘ વેચીને ઉજાગરા=સુખ ગુમાવી દુઃખ કોણ વહોરી લે? ઊંઘતાનો પાડો ને જાગતાની પાડી=સાવધાનીનાં ફળ સારાં.

ઊંઘણરોગ, પુ. આફ્રિકામાં થતો એક જીવલેણ રોગ. (આ રોગમાં માણસને કારમી ઊંઘ આવે છે; અને કેટલાક દિવસ સુધી ઊંઘમાં ને ઊંઘમાં પડી રહ્યા પછી મરણ થાય છે)

ઊંઘણશી, વિ. બહુ ઊંઘનાર; સહેલમાં ઊંઘી જનારું (૨) સુસ્ત; આળસુ

ઊંઘવું, અ. ક્રિ. નિદ્રા કરવી. (૨) આળસમાં પડ્યા રહેવું, અજ્ઞાનમાં રહ્યા કરવું.

ઊંઘાડવું, સ. ક્રિ. પ્રે. ઊંઘે એમ કરવું. (૨) પડતું મૂકવું; શાંત પાડી દેવું.

ઊંઘાળવું, વિ. બહુ ઊંઘનાર.

ઊંચેટું, વિ. ઊંચવાળું, ઊંચે ભરાએલું.

ઊણું, વિ. (સં. ऊन=ઓછું) ઓછું. (૨) ખાલી. 'ઊણું પડવું'=ઓછું પડવું.

ઊંટ, નં. (સં. उष्ट्र पुं.) ઊંચું ને ચોપગું એક ભારવહારી પ્રાણી. (રેતીમાં મુસાફરી કરવામાં તે બહુ ઉપયોગી છે.)

ઊંટકંટો, પું. એક જાતની વનસ્પતિ.

ઊંટડી, સ્ત્રી. ઊંટની માદા; સાંઢણી. (૨) સોનીનું એક ઓજાર.

ઊંટડો, પુ. નર ઊંટ. (૨) ગાડાનો ઢડો. (૩) ક્રેન (માલ ઉપાડવાનો સંચો). (૪) ઊંચો માણસ. (૫) ઊંચો ને લાંબો વાંસડો.

ઊંટવૈદ પુ. લેભાગુ વૈદ.

ઊંટવૈદું, ન. અનાડી દવા.

ઊંટીઊંજીરૂં, ન. ઓથમીજીરૂં.

ઊંટીઓ, વિ. ઊંટ જેવો ઊંચો. (૨) મૂર્ખ; સુસ્ત માણસ.

ઊંહ, અ. દુઃખ, ગર્વ અને અહંકારનો એક ઉદ્ગાર; જુઓ ઉંહ.

ઊંહું, અ. નકારસૂચક ઉદ્ગાર. ના. (૨) અભિમાન. (૩) હઠીલાઇ. જુઓ ઉંહું.

ઋ.

ઋ, (સં. ऋ) ગુજરાતી ભાષાના મૂળાક્ષરમાંનો સાતમો સ્વર.

ઋક્, સ્ત્રી (સં., વેદ; ઋગ્વે. (૦) ઋચા.

ઋકાર, પુ. (સં) ઋ અક્ષર; ઋનો ઉચ્ચાર.

ઋક્ષ, પુ. (સં.) રીંછ. (૨) નક્ષત્ર; તારો.

ઋક્ષરાજ, પુ. (સં.) રીંછોનો રાજા; જાંબુવાન. (૨) નક્ષત્રોનો રાજા; ચંદ્ર.

ઋખી જુઓ ઋષિ.

ઋગ્વેદ, પુ. સં) આર્યોના ચાર વેદોમાંનો પહેલો વેદ.

ઋગ્વેદસંહિતા, સ્ત્રી. (સં.) ઋગ્વેદનો એકલો મંત્રભાગ.

ઋગ્વેદી, વિ. (સં.) ઋગ્વેદ જાણનાર; ઋગ્વેદનો અભ્યાસી. (૨) જેને ઋગ્વેદની રીતિએ સંસ્કાર કરવામાં આવતા હોય તે.

ઋચા, સ્ત્રી. (સં. ऋच् ઉ.) ઋગ્વેદના મંત્રની કડી-પદ.

ઋજુ, વિ. (સં.) સરલ; સીધું. (૨) અનુકૂળ; નરમ.

ઋજુતા, સ્ત્રી. (સં.) સરલતા. (૨) અનુકૂળતા; નરમાશ.

ઋણ, ન. સં.) દેવું (૨) બંધન. ધર્મશાસ્ત્રમાં ત્રણ પ્રકારનું ઋણ કહ્યું છે: (૧) દેવઋણ, (૨) ઋષિઋણ અને (૩) પિતૃઋણ (૪) બાદ કરવાનો આંકડો અને બાદનું ચિહ્ન.

ઋણમુક્ત, વિ. (સં.) કરજથી છૂટ થયેલું. [ગાંઠી છૂટું થયું તે.

ઋણમુક્તિ, સ્ત્રી. (સં.) દેવા-

ઋણાનુબંધ પુ. (સં. ऋण+अनुबन्ध ઉ.) કરજનું બંધન; લેણદેણને સંબંધ. [વાળું.

ઋણી, વિ. (સં.) દેવાદાર; કરજ-

ઋત, ન. (સં.) સત્ય; સાચું. (૨) પાણી (સ્ત્રીઓને રજ આવવું તે.

ઋતુ, પુ. સં.) કાળવિશેષ. (૨)

ઋતુકાળ, પુ.(સં.) ગર્ભાધાનકાળ; પ્રજોત્પત્તિનો કાળ.

ઋતુદર્શન, ન. (સં. ऋतु=રજ+दृश्=દેખાવું. ઉ.) રજનું દેખાવું.

ઋતુપ્રાપ્તિ, સ્ત્રી. (સં.) રજનું પ્રાપ્ત થવું; અટકાવ આવવો. [ફેરફાર.

ઋતુભેદ પુ ઋતુઓમાં થતો

ઋતુમતી, વિ. (સં.) રજસ્વલા; જેને ઋતુ આવેલ હોય એવી સ્ત્રી

ઋતુરાજ, પુ. (સં.) ઋતુઓનો રાજા; વસંતઋતુ.

ઋતુવર્ણન, ન. (સં.) ઋતુઓનું જેમાં વર્ણન હોય એવું લખાણ.

ઋતુશાંતિ, સ્ત્રી (સં.) સ્ત્રીઓને ઋતુ આવ્યા પછી તન્નિમિત્તે જે ક્રિયા કરવામાં આવે છે તે.

ઋતુસંહાર, ન. ઋતુવર્ણન; મહાકવિ કાલિદાસનું એ નામનું સંસ્કૃત કાવ્ય.

ઋતુસ્નાતા, સ્ત્રી ઋતુકાળ પૂરો થવાથી નાહેલી સ્ત્રી. [(૨) ખાલી.

ઋતે, અ. (સં.) વિના; વગર

ઋત્વિજ, પુ. (સં. ऋत्विक्) પુરોહિત; આચાર્ય.

ઋદ્ધિ, સ્ત્રી (સં.) સિદ્ધિ. (૨) લક્ષ્મી. (૩) આબાદી; રિદ્ધિસિદ્ધિ.

ઋષભ, પુ. (સં.) બળદ. (૨) ... ઋષિ. (૩) આદિ જીન. (૪) વિ. અતિ ઉત્તમ. (૫) સાત સૂરમાંનો બીજો સૂર.

ઋષિ, પુ. (સં.) સંસારથી વિરક્ત; મુનિ; આચાર્ય; તપસ્વી.

ઋષિકુમાર, પુ. (સં. ઋષિનો પુત્ર.

ઋષિકુળ, ન. ઋષિઓનો સમુદાય (૨)જેમાં અતિ ઉત્તમ જ્ઞાન આપવામાં આવતું એવી એક પ્રાચીન કાળની સંસ્થા.

ઋષિપત્ની, સ્ત્રી. (સં.) ઋષિની સ્ત્રી. [ભાદરવા સુદ પાંચમ.

ઋષિપંચમી, સ્ત્રી. (સં.)

એ.

એ, પુ. (સં. ए) ગુજરાતી મૂળાક્ષરોમાંનો આઠમો સ્વર.

એ અ. અરે; ઓ; હે.

એ, સ. (સં. इदम्=આ ઉ.) આ. (૨) તે. (૩) પેલું

એઉ. સ. એઓ (માનાર્થે.)

એઓ, સ. 'એ'નું બહુવચન; એઉ. (૨) પેલા.

એક, વિ. (સં.) પહેલો અંક. (૨) મુખ્ય. (૩) અમુક. (૪) સરખું. (૫) આશરે.

એકએક, વિ. દરેક; એક પછી એક.

એકકોરે, અ. એક બાજુએ. એકાગમ.

એકચક્રવે, અ એકજ રાજાના હાથમાં બધી સત્તા હોય તેમ.

એકચિત્ત, ન. (સં.) ધ્યાન; લક્ષ. (૨) વિ. જેનું મન એકજ બાબતમાં લાગેલું હોય એવું.

એકછત્રે, (સં. एक + छत्र= છત્ર. ઉ) ઘણા મોટા પ્રદેશ ઉપર એકજ જણનું રાજ્ય હોય તેમ.

એકજ, વિ. માત્ર એક.

એકજણ, ન. (સં. एक+जन= માણસ ઉ.) એક માણસ; અમુક એકજણ.

એકજથે અ. (સં. एक+युथ= ટોળું. ઉ.) એક સાથે; એક ઠેકાણે; અખંડ; આખું.

એકઠું, વિ. (સં. एक+स्था= ઊભું રહેવું. ઉ.) એકત્ર કરેલું; ભેગું. એકઠું કરવું=સંપ-મેળ કરાવવો. એકઠું થવું= મળી જવું; એક થવું.

એકડેએક, પુ. એકથી તે સો લગી બોલવા-લખવાનો એક આંક. (૨) એક સંજ્ઞા. એકડેએકથી= પહેલેથી; આરંભથી.

એકડો, પુ૦ એકનું જે ચિહ્ન તે; આંકડો. એકડો કરવો=સહી કરવી. (૨) કબુલાત આપવી. એકડો લેવો=કબુલાત લેવી. એકડો કાઢી નાખવો-તુચ્છકારી નાખવું. એકડા વિનાના મીંડાં=મુખ્ય

વસ્તુ વગરનું બધું નકામું

એકતરફી, વિ૦ નકામું; એક પક્ષનું; એક બાજુનું.

એકતા, સ્ત્રી. (સં.) એકપણું.

એકતારૂં, વિ. એકતાનપણું; સળંગ એક તારનું

એકતારો, પુ. જેને એકજ તાર હોય એવું વાજીંત્ર; તંબુરો

એકતાલ, પુ. (સં.) જેમાં એકજ તાલ આવે એવા રાગ (૨) વાયન-માં તાલ દેવાનો એક ભેદ. (૩) ઐક્ય

એકતાળી, વિ. (સં.) ચાળીશ ને એક; ૪૧.

એકતાળો, પુ જેમાં મૃત્યુના એકતાળીશથી શેર થાય એવો લેખ (૨) કોઇ પણ સૈકાના ૪૧ મી સાલે પડેલો દુકાળ.

એકત્ર, વિ. (સં. एक+त्र,) ભેળું; એકઠું. (૨) ભેગું કરેલું. (૩)સરખું.

એકત્રતા, સ્ત્રી. એકત્રપણું; મેળ; સંપ

એકત્રીશ, વિ.ત્રીશ ને એક;૩૧.

એકત્વ, ન. (સં.) એકપણું. (૨) સંપ. (૩) મળતાપણું; મેળ.

એકદંભુ, વિ. એક થાંભલા વાળું; એક થાંભલા ઉપર બાંધેલું

એકદમ, અ. (ફા. એ+દમ= શ્વાસ ઇ.) તાબડતોબ, લાગલાગટ; જુસ્સાભેર.

એકદળ, વિ. (સં. एक+दल= પાંદડું) એક પાંદડીનું. (૨) એક વખતનું

એકદળીઆં, વિ. એકજ દળ-વાળા. (૨) એકજ પાંદડાવાળા

એકદંડ, પુ (સં.) એક, આ-ધાર; એક તરફની થોડીઘણી મદદ

એકદંત, (સં.) ગણપતિ. (૨) એક દાંતવાળો હાથી.

એકદંડીઉં, વિ (સં.एक+दण्ड= લાકડી-રસ્તુ.) એક થાંભલાવાળું. (મોટા એક થાંભલા ઉપર મેડી કરી તેમા અસલના રાજાઓ અણમાનીતી રાણીઓ અને કુંવારી કન્યાઓને પહેરામાં રાખતા) (૨) મરણ થતા પહેલાંનો શ્વાસ (એક ડચીઓ શ્વાસ).

એકદા અ. (સં) એક વખત. (૨) કદાપિ (૩) પૂર્વે.

એકદાણીઉં, ન. એકસરખા દાણાવાળું ઘરેણું; મંગળસૂત્ર.

એકદીલ ન. એકમન. [એકતા.

એકદીલી, સ્ત્રી. સંપ; મનની

એકદૃષ્ટિ, સ્ત્રી (સં.एक=મળતું-મન+दृष्टि=નજર-આશય) જેમનો એક સરખો હેતુ હોય તે; એકતાર (૨) કાણું.

એકદેશ, પુ. (સં.) એકજ હેતુ હોય તે (૨) એકતરફીપણું. (૩) આખી વસ્તુનો અમુક એક ભાગ.

એકદેશી વિ.(સં.) એકજ દેશનું (૨) એક બાજુનું (૩) અધુરૂં.

એકધા, અ. (સં.) એક પ્રકારે,

એકજ રીતે.

એકધારી, વિ. (સં. एक+धारा=અણી) સરખી ધારવાળું.

એકધારૂં, વિ. (સં.) સરખું; એકસરખું.

એકનજર, સ્ત્રી. સરખી નજર; એક વિચાર (૨) એક હેતુ હોય તે (૩) નજર મળવી તે.

એકનસીઉં, વિ. રડીનું; અ ગરી

એકનિષ્ઠ, વિ. (સં. एक+निष्ठा) એકજ નિષ્ઠાવાળું. (૨) વિશ્વાસુ; પ્રમાણિક.

એકનિષ્ઠા, સ્ત્રી (સં. एक+नि+स्था=ઠ રહેવું. ઉ.) એકનીજ ઉપર જે વિશ્વાસ તે; પ્રમાણિકતા.

એકનુંએક, વિ.તેનું તેજ; એકજ.

એકપક્ષી, વિ. (સં.एक+पक्ष=બાજુ+ઇ=વાળું) એક બાજુનું.

એકપણું, ન. એકતા. (૨) સરખાપણું.

એકમારગી, અ. એક રીતે; એક ઢબે. (૨) એક વખત.

એકભાવું, વિ. એકજ ભાવનું.

એકભુક્તાવ્રત, ન. દિવસમાં એકજવાર ખાવાનું વ્રત. [(૩) પહેલું.

એકમ, સ્ત્રી. પડવો (૨) એક.

એકમગ, અ.એક બાજુ; એક તરફ

એકમજલી, વિ. એક મજ- લાનું; એકમાળીનું. [એકદિલ.

એકમત, વિ.(સં.) એકવિચાર;

એકમતીઉ, વિ. એક અમુક મતને પકડનારૂં; હઠીલું.

એકમન, વિ. (સં.) એકદીલ; સંપીલુ.

એકમાત્રા, સ્ત્રી.(સં.) એક પાણુ. (૨) અ થોડું; જરા.

એકમાર્ગી, વિ. (સં.) એકજ માર્ગનું; સીધે રસ્તે જનારૂં.

એકમેક, અ. એકબીજાને; પરસ્પર. (૨) વિ. એકની અંદર બીજું લાગી ગયું હોય એવું; એકરસ.

એકમેર, અ.એક તરફ; એક પડખે.

એકર, પુ. (અં.) જમીનનું અમુક ચોરસ માપ. (૪૮૪૦ ચોરસ વાર.)

એકરસ, વિ. (સં.) એકપણું થઇ રહ્યું હોય એવું; મળી ગએલું. (૨) બરોબર મળી-ગળી ગએલું (૩)ગુલતાન.

એકરંગી, વિ. એક રંગનું.(૨) એક જાતના સ્વભાવનું. (૩) એકજ જાતના વિચારવાળું.

એકરાર, જુઓ ઇકરાર.

એકરાશ, સ્ત્રી. એક બીજાને મળતાપણું હોય તે; સમગુણતા; સંપ.

એકરૂપ, વિ. એક સરખું હોય તેવું; એકરસ.

એકલ, વિ. એકલું.

એકલક્ષી, વિ. એકજ લક્ષવાળુ.

એકલડું, વિ. એકલું; માથે વગરનું.

એકલડોકલ, વિ. એકલું; સોબત વગરનું; છડું.

એકલપેટું, વિ. માત્ર પોતાનુંજ પેટ ભરવું સમજતું હોય એવું; સ્વાર્થી.

એકલમલ, વિ. એકલડોકલ; કવચિત્, કોઈક. (૨) જબરદસ્તે મળી આવે એવું. (૩) એકલા. (૪) એકમાર્ગી.

એકલવાઈ સ્ત્રી. સોનાનું એક ઘરેણું. [પુત્ર પરિવાર વગરનું.

એકલવાયું, વિ. એકલું; અ.

એકલું, વિ. બીજું કોઈ સાથમાં ન હોય તેવું. (૨) માત્ર પોતેજ; ફક્ત; કેવળ. [સમય.

એકવખત, અ. એકવાર; એક

એકવડું, વિ. એકીસાથે; નાજુક. (૨) એકતરફે; એકબાજુએ.

એકવચની, વિ. એકવચનવાળું. એક વાર બોલે તે પ્રમાણેજ કરે એવું; પ્રામાણિક. [નબળું.

એકવડીઉં, વિ. નાજુક બાંધાનું;

એકવડું, વિ. પાતળું; નાજુક બાંધાનું. (૨) એક પડવાળું.

એકવર્ણસમીકરણ, ન. બીજ ગણિતના જે સમીકરણમાં માત્ર એકજ અવ્યક્ત પદ હોય તે.

એકવાર એક વખત; એકદા.

એકવારીઉં, વિ. એક વખતનું. (૨) ના. એકવાર ખંડાએલી ડાંગર.

એકવિચાર, પુ. (સં.) મળતા આવવું તે.

એકવીસ, વિ. વીસ ને એક; ૨૧.

એકસટ, એક આખો જથ્થો. (૨) વિ. એક જથ્થાનું.

એકસઠ, વિ. સાઠ ને એક; ૬૧.

એકસંપ, પુ. (સં.) એક બીજાની સાથે મળી જવું તે; એકમેકતા કરવી તે.

એકસંપી. સ્ત્રી. એકસંપપણું; જુદાઇ નહિ તે (૨) એકમતના થઇ જવું તે.

એકસાન, વિ. એકરૂપ.

એકસેટ, (-ઠ) વિ. સાઠ ને એક; ૬૧.

એકસેરું, વિ. એક સેરવાળું.

એકસો, વિ. સો; ૧૦૦.

એકહથ્થુ, વિ. એક જણના હાથથી થયેલું; એકજ જણના હાથમાં હોય એવું. [એક થયેલું હોય તે; કુલ.

એકંદર. વિ. બધું મળીને જે

એકાએક, ઓચીંતું એકદમ.

એકાકાર વિ. (સં. एक+आकार) એક સરખા આકારનું; સેળભેળ; એકતાર. (૨) ના. સઘળા આકાર થઇ જવું તે.

એકાકારતા. (એકાકારપણું). એકજ આકાર હોય એવું હોવાપણું; સમતા.

એકાકી, વિ. (સં.) એકલું; સાથ વગરનું. (૨) ઓચિંતું; એકદમ. (૩) અસહાય; નિરાધાર.

એકાક્ષ, પુ. (સં.) કાગડો. (૨) એક આંખવાળુ.

એકાક્ષરી, વિ. (સં.) જેમાં એકજ અક્ષર હોય એવું. (એકાક્ષરી મંત્રઃ ૐકાર.)

એકાગ્ર, વિ. (સં. एक+अग्र= અણી; બિંદુ ઇ.) એક વસ્તુ ઉપર લાગેલું; એકધ્યાન,તલ્લીન. [લીનતા; એકચિત્ત.

એકાગ્રતા, સ્ત્રી. (સં.) ત-

એકાચાર, પુ. (સં एक+आ+चर्=ચાલવું-વર્તવુ ઇ.) એકજાતની રીતભાતનું.

એકાદ વિ. (સં. एक+आदि= પહેલું ઇ) એકાદું; એકજ (૨) કવચિત; કોઈએક.

એકાદશ વિ. (સં एक અને दश=દશ) અગિયાર;દશને એક;૧૧.

એકાદશા, ન. (સં. एक+दश +अह्=एकादशाह= અગિયારમો દિવસ) અગિયારસું,અગિયારમો દિવસ.

એકાદશી, સ્ત્રી. (સં.) હિંદુ મહિનાની અગિયારમી તિથિ.

એકાદું, વિ. કોઈ એક અથવ બે. (૨) કવચિત એક.

એકાનએક,અ.એકાએક;એકદમ

એકાવન,વિ.પચાસ ને એક,૫૧.

એકાવળહાર,પુ.(સં.एक+आवलि=સેર) એક સેરની માળા.

એકાવળી,સ્ત્રી.(સં.एक+आवलि=સેર) એક સેરની કંઠી. (૨) એક અર્થાલંકાર.

એકાશી, વિ. (સં. एकाशीति ઇ.) એંશી ને એક; ૮૧. (૨) ઘણાય; અનેક. ('તારા એકના એકાશી મળે'.)

એકાસુધ, અ. એકેએક; દરેક; બધું.

એકાંક,વિ (સં.) એક અંકવાળું.

એકાંગ, વિ. (સં.) હીનઅંગ; અપંગ.

એકાંત,સ્ત્રી. (સં. एक+अंत= છેડો) જ્યાં કોઇની અવજવર ન હોય એવી જગા; ખાનગી જગા; નિરાંતનું ઠેકાણું. (૨) ખાનગી બેઠક.

એકાંતર, ન (સં. एक+अंतर =છેટું.) એક એક દિવસને આંતરે ભોજન કરવું તે; એક જાતનું વ્રત.

એકાંતરીઓ, વિ. એક એક દિવસને આંતરે આવતો હોય તેવો (તાવ).

એકાંતરે, અ. એક એક દિવસને આંતરે

એકાંતવાસ, પુ (સં एकांत+वस्=વસવું. ઇ. वास =રહેવું તે.) એકાંતમાં રહેવું તે; છુપા રહેવું તે.

એકાંતવાસી,વિ.એકાંતમાં રહેનાર.

એકી, સ્ત્રી. (સં. एक ઇ.) એકપણું; સંપ. (૨) જે સંખ્યાને બેએ ભાગતાં બાકી કંઈ પણ વધે તે. (૩) પિશાબ કરવા જવાનો સંકેત. (એક આંગળી બતાવવી તે.)

એકીકરણ, ન. (સં.કૃ=કરવું ઉ. કરણ) મેળવવું.

એકીબેકી, સ્ત્રી. વસ્તુની સંખ્યા એકી છે કે બેકી છે તે અટકળથી કહેવાની એક રમત. (નવા પરણેલાં લોકોને આ રમત રમાડવામાં આવે છે)

એકીવારે, અ. એકદમ; સામટું; એકી વખતે.

એકેએક, વિ. જેટલાં હોય તેટલાં; હોય તેટલા સઘળાં. (૨) અ. દરેક; એકેક બાકી ન રહે તેમ.

એકેક, અ. એક પછી એક એમ. (૨) વિ. એકએક;એકેએક.(૩) છુટું;અલગ.

એકેકું, વિ. એક એક હોય એવું. (૨) એક પછી એક.

એકેંદ્રિય, વિ. (સં.एक+इन्द्रिय=જ્ઞાનશક્તિ) એક ઇંદ્રિયવાળું.

એકેક, અ. એક પછી એક.(૨) પ્રત્યેક. (૩) એકએક. [એમ પણ

એકો, પુ. એકનો ભરીઓ.(૨)

એકોદર, વિ. (સં. एक+उदर =પેટ–કુખ–ગર્ભાશય. ઉ.) એક પેટનાં; એક માતના (છોકરો).

એક્કો, વિ. અમુક એકજ હોય એવું; સર્વોપરિ; સહુથી સારુ; અદ્વિતીય; કુશળ. (૨) એકજ; કેવળ. (૩) રમવાનાં પાનાંમાંનું એકની સંજ્ઞાનું પાનું. (૪) એક બળદ જોડાતો હોય એવી ગાડી. (૫) ઐક્ય; એકસંપી.

એખરો, પુ. એક જાતનું ઔષધ. (૨) કચરાયેલા જેવો માલ.

એજન, અ. (અ.) એજ પ્રમાણે; સદર. [પ્રતિનિધિ. (૨) મુનિમ.

એજંટ, પુ. (અં.) આડતીઓ;

એજ્યુકેશનલ, વિ. (અં૦) કેળવણીને લગતું

એટલામાટે, અ. ઉપર કહ્યું તે પ્રમાણે હકીકત છે વાસ્તે, તે કારણે.

એટલામાં, એ એ વખતે, દરમ્યાન.

એટલું, વિ.(સં. एतावत् ઉ.) આટલું; થોડુંક;જરાક.

એટલે, અ. કહેવાણનો અર્થ "આ છે" એમ જણાવનારો શબ્દ. (૨) એ ઉપરથી; એટલા માટે. (૩) પછી; ત્યારે.

એઠ, સ્ત્રી. એઠવાડ; કચરો.(૨) વિ. ખરાબ; નિંદ્ય. (૩) છંડામણ. (૪) કરાળો આપે એવું માણસ.

એઠવાડ, પુ.(સં. उच्छिष्ट ઉ.) એઠવાડો; ખાવા પીવાથી જે ગંદવાડ થયો હોય તે.(૨) કચરાપુંજો; અસ્વચ્છતા. (૪) વિ. દુષ્ટ.

એઠું, ન. (સં. उच्छिष्ट ઉ.) જમતાંવધેલું અન્ન (૨) વધેલું અન્ન (૩) વિ. જેને.વાપરેલું–છાંડેલું અન્ન લાગ્યું હોય એવું;ગંદુ.

એઠુંજુઠું, ન. અપવિત્ર અને ગંદું થયેલું હોય એવું જે તે. (૨) છાંડેલું.

એડવવું, સ. ક્રિ. અડાવી દેવું; ઠકાડવું; ઘુસાડવું.

એઠી, સ્ત્રી. બીબું; જેની ઉપર આકાર ઓરેલા હોય એવું સોનીનું એક ઓજાર. (૨) લેડાનો પાની આગળનો ફ઼ેચો ભાગ. (૩) પાનીની અણી.

એતદ્દેશી, વિ. (સં. એતત્+દેશ+ઈ ઉ) એ દેશને લગતું.

એથી, અ. કે તે લીધે; એ કારણે; તેથી

એદી, વિ. (આ. અદી=એ હાથની અદબ.) આળસુ; મંદ (૨) ધીરુ. (૩) વ્યસની. (૪) ગંદું. (૫) નિરુદ્યમી.

એદીખાનું, ન. આળસુ અને ગંદી હાલત; જ્યાં કચરોપુંજો પડ્યો હોય અને ચોકખું ન દેખાતું હોય એવું સ્થાન

એન, સ્ત્રી. (આ. એન=આંખ) આબરૂ; અણીનો વખત. (૨) નાક; ઊંસા (૩) શાખ; વટ. (૪) ટેક. એન સાચવવી=અણીનો વખત સંભાળી લેવો. (૨) ટેક રાખવો.

એન, એક જાતનું લાકડું.

એન, વિ. નક્કી; ખરૂં; આબાદ. (૨) સુંદર. (૩) જમીનવું જ ખાસ.

એનઉપજ, સ્ત્રી.જમીનના પાકની જે ઉપજ તે જ; મહેસુલ.

એનકરજ, ન. અસલ દેવું.

એનખરચ, ન. જમીન પાછળ એવું ખરચ; ખાસ ખરચ.

એનઘેત, સ્ત્રી. (આ. એન=આખ. ગેન=વાદળું ઉ) છોકરાની એક રમત. [ભર ચોમાસું.

એનચોમાસું, ન.જામેલુ ચોમાસું;

એનજમા, સ્ત્રી. જમીનના કરમાંથી જે ઉપજ આવી હોય તે.

એનજમીન, સ્ત્રી વાવેતરવાળી જમીન. (પડતર નહિ તેવી.)

એનજુવાની, સ્ત્રી. ખરી જુવાની; ભરયૌવન.

એનવાવેતર, ન. અન્ન ઉત્પન્ન થાય એવું વાવેતર.

એના, વિ. સુંદર; સરસ.

એપ્રિલ, પુ. (અં.) ખ્રીસ્તી સંવત્સરનો ચોથો મહીનો.

એબ, સ્ત્રી. (આ એબ=ખોટ.) ખોટ; ખામી; લાન્છન; આળ.

એબદાર, વિ.(આ.) દોષવાળું; ખોડવાળુ; લાન્છનવાળુ.

એબિઅલ, વિ. લાંછનવાળું; દોષપાત્ર (૨) અશુભકારક. [એ રીતે.

એમ, અ. (સં. એવમ્ ઉ.)

એમાન,ન. (સ. आमान्न=કાચું અન્ન) મરતા મનુષ્ય પાસે કાચા અન્નનું જે દાન અપાવવું તે.

એરગેરીઅ જમીન, સ્ત્રી. સરકાર માલીકીની નહિ એવી જમીન; ઇનામી.

એરણ, સ્ત્રી. લુહાર અને સોનીઓ જે લોખંડના ગદા ઉપર ધાતુને

કરે છે તે. 'એરણની ચોરી ને સોયનો દાન'=રમતસીલાવાળી ક્રિયા; અયોગ્ય ન્યાય. [મૂળ.

એરંડમૂળ, ન. (સં.) એરંડાનાં

એરંડી, સ્ત્રી. એરંડાનું નાનું રૂપ-નાનો છોડ. (૨) એરંડાનાં બીજ; દિવેલી. [દીવેલ.

એરંડીઉં, ન. એરંડાનું તેલ;

એરંડો, પુ. (સં. एरण्ड= એરંડાનો છોડ) એક તેલોત્પાદક છોડવો. 'એરંડો ઉગે ત્યથી પોલો'=જન્મથીજ દોષવાળું હોય તે દોષવાળુંજ રહે. 'ઉજડ ગામમાં એરંડો પરધાન.'=જ્યાં કુશળ માણસો ન હોય ત્યા મૂર્ખ માણસો પૂજાય.

એરા, સ્ત્રી. પટક; ચાંચ. (૨) કળજો

એરૂ, પુ સાપ. [જ્વર.

એરો, પુ. હવાડો. (૨) અવર-

એરોફેરો, પુ. સોના રૂપાનો શણગાર.

એલકાબ, પુ. ખિતાબ; ઇલકાબ.

એલચી, (એળચી), સ્ત્રી. (સં. एला) ઇલાયચી.

એલચીદાડો, પુ. જેમાં ઇલાયચીના દાણા ગોઠવાએલા હોય છે એવો પાતળો પોપટો.

એલફેલ, વિ. (આ. ફિઅલ= કામ ઉ.) ગમેતેમ; વગર વિચારનું, અસભ્ય. [કરવા તે.

એલફેલ, ન. અસભ્ય ચેનચાળા

એલળવું, અ. ક્રિ. વસ્તુઓનું બીનું થવું; ઓગળવું; પાણી થવું.

એલાલતા, સ્ત્રી. (સં.) ઇલાયચીની વેલ.

એલીવાર, અ. ઓણ; આ સાલ.

એલો, પુ. આંચકો; હેલો; ધક્કો.

એલોબેલો, પુ. છોકરાઓની એક રમત.

એવ, અ. નિશ્ચય; નક્કી.

એવડું, વિ (સં. एतावत् ઉ.) એના જેવડું; એવું. (૨) એટલું બધું

એવણ, સ. એ; તે. [મહાવરો

એવા, હેવા), પુ ટેવ; અભ્યાસ,

એવાતણ (હેવાતણ), ન. સ્ત્રીનો પતિ હૈયાત હોય એવી હાલત; સૌભાગ્ય

એવાન, પુ. (ફા.) મહેલ.

એવામાં, અ. એટલામાં; એ દરમિયાન. [જેવું; આવું

એવું, વિ. એ રીતનું. (૨) એના

એશ, સ્ત્રી. (આ. એશ) મોજ-મજા. [મજા; ભોગવિલાસ

એશઆરામ, પુ. (આ.) મોજ-

એશિયા, પુ. પૃથ્વીના પૂર્વ ગોળાર્ધમાંનો એક મોટો ખંડ. [સબંધી

એશિયાટીક, વિ. એશિયાને

એસણું, ન. સોનીની નાની સગડી

એસતેકબાલ, પુ. ન. (આ ઇસ્તિકબાલ. ઉ.) સામે જવું તે; પેશ

ક્ષાને આદરસત્કારથી તેડી લાવવા સામા જવું તે.

એસિડ, પુ. (અં.) ખટાશ.

એસ્કવાયર, પુ. (અં.) એક માનવંતો ખિતાબ; મોટા માણસના નામની સાથે જોડવાનો એક માનવંત શબ્દ

એસ્ટીમેન્ટ, ન. (અં.) અટકળ; અજમાએશ. (૨) ગણતરી. (૩) કિંમત; આંકણી.

એહ, સ. એ; તે. (કવિતામાં).

એહમક, વિ. (આ. અહમક્.) બેવકૂફ.

એહરવું, સ. ક્રિ. (સં.અપ+સૃ=સારવું) પાછું હટવું; ઉતરવું; ઓસરવું.

એહવાલ, પુ (આ. અહવાલ્ ઉ.) હકીકત; વર્ણન. (૨) હાલત. (૩) આખ્યાન.

એહસાન, ન. (આ. ઇહસાન) ઉપકાર. (૨) મહેરબાની. [ઉપકારી.

એહસાનમંદ, વિ. આભારી;

એળ, સ્ત્રી. ઇયળ.

એળવવું, સ. ક્રિ. એકમેકને ફાવતું આવે તેમ કરવું; સ્નેહ કરાવવો; હેળવવું. (૨) ટેવ પાડવી; કેળવવું.

એળવણી, સ્ત્રી. ભાળવણી; હેળવણી; સુપરત.

એળીઓ, પુ. (સં. પલય ઉ.) કુંવારનો સૂકવેલો રસ. (એ બે જાતનો છે: ૧ સાદો એળીઓ અને બીજો સીકોતરો એળીઓ.) [સહેજમાં, ઘેલા ગઈ.

એળે, અ. ફોગટ; નકામું. (૨)

એં, અ. હાં પછી; હેં. (ફરીને સાંભળવા માટે કાઢવામાં આવતો અવાજ) (૨) ધમકી આપવાનો અવાજ. (૩) અતિ આશ્ચર્ય–ખેદ બતાવનારો ઉદ્ગાર.

એંચમએંચા, સ્ત્રી. ખેંચાખેંચી (૨) ફેંકાફેંકી. (૩) હોંસાતુંસી.

એંચવું, સ. ક્રિ. નાખવું; ફેંકવું. (૨) ખેંચવું; તાણવું. (૩) હી ચસાખાવા.

એંચાતાણું, વિ.ત્રાંસી નજરવાળું.

એંટ, સ્ત્રી. આંટ; ટેક. (૨) સાહુકારી. (૩) મમત.

એંટાળ, વિ. હઠીલું. (૨) ઈરાવાળું. [(૨) મમતીલું.

એંટી, વિ. એંટવાળું; ટેકી.

એંશી, વિ. (સં.) આઠ દસકાની સંખ્યા; ૮૦.

ઐ.

ઐ, સ્ત્રી. (સં. ऐ) ગુજરાતી ભાષાના મૂળાક્ષરોમાંનો નવમો અક્ષર. (૨) આ; પણે.

ઐઆમ, ઐયામ, પુ. (આ. યોમ=દિવસનું બહુવચન.) વખત; દિવસ. (૨) હવા; મોસમ.

ઐકાર, પુ (સં.) 'ઐ' અક્ષર અને 'ઐ' એવો જે ઉચ્ચાર તે.

ઐકારાંત, વિ. (સં. ऐकार+अन्त ઉ.) જેને અંતે 'ઐ'કાર

આવેલો હોય એવું પદ.

ઐકાંતિક, વિ. (સં.) એકાંતનું; માત્ર પોતાનેજ લગતું.

ઐક્ય, ન. (સં.) એકપણું. (૨) સંપ; ઘણાએ એક વિચારના થવું તે.

ઐચ્છિક, વિ. (સં.) ઇચ્છાનું; આપખુશીનું. [કહ્યું માને નહિ એવું.

ઐંડ, વિ. આડું; કોઈનું પણ

ઐતરેય, વિ. (સં.) ઇતર નામના વૈદિક ઋષિનું. (૨) ઋગ્વેદનો એક ભાગ; એ નામનું એક ઉપનિષત્.

ઐતિહાસિક, વિ. (સં. इति+ह+अस्=હોવું ઉ૦) ઇતિહાસને લગતું.

ઐયાશી, વિ. (આ.) એશઆરામ ભોગવનાર.

ઐયો, વિ. આ; પેલું.

ઐરાવણ, પુ. (સં.) ઐરાવત હાથી. (૨) એ નામનો એક સર્પ.

ઐરાવત, (સં.) ઇન્દ્રનો મોટો ને ધોળો હાથી. (૨) ઇન્દ્રધનુષ્ય.

ઐશાની, વિ. (સં.) ઈશાનનું; ઇશાન સંબંધી.

ઐશ્વર્ય, (સં.) વિભૂતિ; આબાદી. (૨) મોટાઈ; સુખવૈભવ.

ઐશ્વર્યશાળી, વિ. (સં.) ધન, સુખ, વૈભવ અને મોટાઇવાળું.

ઐહામુષ્મિક. વિ. (સં.) આલોક અને પરલોક સંબંધી. (૨) અહીંનું અને તહીંનું. [આ દુનીઆનું.

ઐહિક, વિ. (સં.) આ કાળનું;

ઐંદ્રજાલિક, વિ. (સં.) માયાવી. (૨) ચમત્કારી ખેલ કરનાર; માયા કરનાર. [જેનું ગ્રહણ થઇ શકે એવું.

ઐંદ્રિયક, વિ. (સં.) ઇંદ્રિયોથી

ઐંદ્રી, સ્ત્રી. (સં.) ઇંદ્રાણી. (૨) પૂર્વ દિશા.

ઓ.

ઓ, પુ. (સં. ओ) ગુજરાતી ભાષાના મૂળાક્ષરોમાંનો દશમો અક્ષર. (૨) અ. અરે; હે. (૩) પણે; પેલી બાજુ. (૪) સ. આ; પેલું; તે; એ.

ઓઇઆં, (હોઈયાં,) અ. પેટ ભરાયાનો સંતોષજનક ઉદ્ગાર. ઓઇઆં કરવું=ગટ કરી જવું; ઉચાપત કરવું. (૨) પચાવી પાડવું.

ઓક, ન. (સં. ओकस्=ઘર ઉ૦) ઘર; વતન; રહેઠાણ. (૨) (ઓક) સ્ત્રી. ઉલટી; વમન. (૩) પુ. યુરોપમાં થતું એક જાતનું મોટું ઝાડ.

ઓકવું, સ. ક્રિ. ખાધેલું પાછું કાઢવું; વમન કરવું. (૨) લીધેલું પાછું આપવું. (૩) જે કંઇ સાંભળ્યું હોય તે કહી દેવું.

ઓકળી, સ્ત્રી. (સં. उत्कलिका ઉ૦) લીંપણની પાંસળીઓના જેવી ભાત; લહેરીઆં. [થાને 'ઓ' એવો ઉચ્ચાર.

ઓકાર, પુ. (સં.) 'ઓ' અક્ષર

ઓકારાંત, વિ. (સં. ओकार+अन्त ઉ.) જેને છેડે ઓકાર હોય એવું.

ઓકારી, સ્ત્રી. વમન; ઉલટી. (૨) વમનનો ઉછાળો.

ઓકારો, પુ. ઉછાળો; બકારો. (૨) વમન કરતાં થતો અવાજ.

ઓકાવવું, સ. ક્રિ. પ્રે. ઓકે એમ કરવું, કઢાવવું. (૨) બોલી દે એમ કરવું. [ઘેલું મુખમાંથી પાછું નીકળવું

ઓકાવું, ક્રિ. ઉલટી થવી; ખા-

ઓક્સફર્ડ, ન. (અં.) ઇંગ્લાંડનું વિદ્યાપીઠ માટે પ્રખ્યાત થએલું એક મોટું શહેર.

ઓક્સિજન, પુ [અં.] પ્રાણવાયુ; જેનાથી પ્રાણીમાત્રનું જીવન પોષાય છે તે વાયુ.

ઓખડ, ન. ઔષધ; દવા.

ઓખણવું, અ. ક્રિ. (સં. उत्+खन्=ખોદવું ઉ૦) ખોતરવું; પજવવું. (૨) ગીબત કરવી; દોષ કે ખોરો કાઢવી; વગોવવું. પત્તર ઓખણવી=હેરાન કરી કરવું. પેઢી ઓખણવી=માણસ અને તેના વંશને વગોવવા. [નાખવું; પજવવું.

ઓખણાવવું, ક્રિ. ખોતરી

ઓખદ, ન. જુઓ ઓસડ.

ઓખદીઆં, ન દવાઓ.

ઓખર, ન. (સં. ऊषर=ખારવાળી જમીન. ઉ૦) નરક; ગંદવાડ.

ઓખરવાડો, પુ. ઉકરડો; ગંદવાડ

ઓખરવું, અ. ક્રિ. ઓખર કરવું; મળ વગેરે કચરો ખાવો. [(ઢોર).

ઓખરી, વિ. ઓખર કરનારૂં

ઓખા, સ્ત્રી. (સં. उषा ઉ૦) બાણાસુરની પુત્રી, અનિરૂદ્ધની સ્ત્રી.

ઓખાઈ, પુ. દેશી જોડાની એક જાત.

ઓખામંડળ, ન. સોરઠનો એક પ્રાંત.

ઓખાણું, ન. (સં. उपाख्यान ઉ૦) ઉખાણું; કહેવત. (૨) સમસ્યા; કેયડો.

ઓખાત, ઓખાદ, સ્ત્રી. (અ.) ગજું; મગદૂર; તાકાદ. (૨) હિસાબ; કાયનાત; માલ; મામલત. [ડવું. (૨) એંઠું કરવું.

ઓખાવું, સ. ક્રિ. ઉકેલવું; ઉખે-

ઓખાંગવું, અ. ક્રિ. આખલાનું બરાડવું.

ઓખી, સ્ત્રી. (ઓખા ઉપરથી) ઓખામંડળનું; ઓખામંડળનો એક અસલી સિક્કો (ઓખાઇ.)

ઓગટ, (ઓગાર), ન. ઢોરને ખાતાં વધેલું ઘાસ. [જે ઘાસ તે.

ઓગઠ, ન. ઢોરને ખાતાં વધેલું

ઓગણચાળીશ, વિ. (સં. एकोन चत्वारिंशत् ઉ૦) ચાળીશમાં એક ઓછું, ત્રીસ ને નવ;

ઓગણત્રીશ, વિ. ·

नविंशत् ઉ૦) ?

વીશ ને નવ; ૨૯.

ઓગણપચાસ, વિ. (સં. एकोन पंचाशत् ઉ૦) પચાસમાં એક કમ; ચાળીશ ને નવ; ૪૯.

ઓગણપડાયો, પુ. આમ, પ્રકુવ

ઓગણસાઠ, વિ (સં एकोन+षष्टि) સાઠમાં એક ઓછો; પચાસ ને નવ; ૫૯.

ઓગણો, પુ. (સં. उद्+गर्=ગરવું ઉ) શેકાતાં રહી ગએલા દાણા; ગાગડું; રોગ.

ઓગણીઆં, ન. (બ. વ.) સ્ત્રીના કાનનું એક ઘરેણું.

ઓગણીશ, (સં. एकोन+विंशति ઉ૦) વીશમાં એક કમ; દશ ને નવ; ૧૯. ઓગણીશા=ઓગણીશનો આંકો.

ઓગરાળો, જુઓ ઓઘરાળો.

ઓગલો, પુ. રાંધવાના પાત્રમાંનું એક તરફ નહિ ચરેલું અનાજ.

ઓગસ્ટ, પુ. (અં.) ખ્રીસ્તી વર્ષનો આઠમો મહીનો.

ઓગળવું, અ ક્રિ. (સં. अव+गृ=ગરવું ઉ૦ પ્રા. ओग्गलइ ઉ૦) પ્રવાહી થવું; પીગળવું, (૨) ગળવું; સુકાવું (૩) દયા આવવી; અસર થવી.

ઓગળાવવું, સ. ક્રિ. પ્રે. ઓગળે એમ કરાવવું; પીગળાવવું.

ઓગાન, પુ. મોજું; તરંગ; છોળ; લહરી.

ઓગાળ, પુ. (સં. अव+गल्=ગળવું ઉ૦) અમુક વસ્તુને ચાવવાથી તે વસ્તુ અને લાળનો જે એક રસ થાય છે તે.

ઓગાળવું, સ. ક્રિ. ગાળવું; એકરસ થાય એમ કરવું. (૨) દયાની અસર ઉપજાવવી.

ઓગાળાવવું, સ. ક્રિ. પ્રે ઓગાળે એમ કરાવવું.

ઓઘ, પુ. ઢગલો. (૨) પાણીનો વેગ; પ્રવાહ. (૩) પુષ્કળતાનો લેશ

ઓઘડ, વિ. (અણઘડ ઉ૦) અસર વગરનું; ઉદાસીન. ઓઘડનાથ=સમજણ વગરનું.

ઓઘરાળું, વિ. ઓઘરાળાવાળું; ગંદું; કોઈ પ્રવાહીના રેલાથી ડાઘ પડેલા હોય એવું.

ઓઘરાળો, પુ. પ્રવાહી નરમ પદાર્થ પીરસવાની ઠુંગા દાંડાની કડછી. (૨) ઓગાળના રેલાનો ડાઘ.

ઓઘરી, સ્ત્રી. કપડાને છેડે છુટા રહેલા તાંતણા; આંતરી; ફૂલ.

ઓઘલો, પુ. (ઓઘ ઉ૦) ગંજ; ઢગ; અનાજના છોડને કાપી તથા પુળા બાંધીને બનાવેલો ઢગલો; ઓઘો; ઘાસની ગંજી.

ઓઘવતી, સ્ત્રી. કુરુક્ષેત્રમાંની [એક નદી.

ઓઘાવું, ક્રિ. ગભરાવું. (૨) પોઢાવું. (૩) ઓઘલા તરીકે ગોઠવાવું; ખડકાવું.

ઓધાસ, જુઓ ઓગઠ.

ઓઘો,(સં.)ગંજી. (૨) ઊનના દોરાની સાવરણી. (૩) ઓળ્યા વગરના એમને એમ ફગફગતા રાખેલા વાળનો જથ્થો. ઓઘો બાળવો=ભેદ લાગવો; ભોપાળું ઉઘાડું પાડવું. ઓઘા ભેગી કંઢળ=મોટાની સાથે નાનું.

ઓઘોડોઘો, પુ. એક જાતની છોકરાઓની રમત.

ઓચર, (વાઉચર), (અં. વાઉચર.) જેનાથી કંઇ સાબીત થાય એવું લખાણ; પાવતી; દસ્તાવેજ.

ઓચરવું, ક્રિ. (સં. उत्+चर्=ઓકવું. ઉ૦) ઉચ્ચરવું; બોલવું; અવાજ કાઢવો. [(અંગ્રેજી વાઉચરનું બહુવચન.)

ઓચરીઆં, જુઓ ઓચર.

ઓચિંતું, (સં. अ+चित्=જાણવું ઉ૦) અણચિંત્યું; અચાનક.

ઓચ્છવ, (સં. उत्सव ઉ૦) મોટી ખુશાલી; આનંદ-મંગળનો દિવસ; સારૂં ટાણું. [કમીપણું; ઘટ; કસૂર.

ઓછ, સ્ત્રી. (ઓછું ઉપરથી.)

ઓછપ, સ્ત્રી. ઓછાપણું; ઘટ.

ઓછંગ, પુ. (સં. उत्संग=ઓળો) ખોળો; ગોદ; અંક.

ઓછાડ,(સં. आ+छद्=ઢાંકવું ઉ૦) ઢાંકવા-પાથરવાનું વસ્ત્ર; ચાદર.

ઓછાડવું, સ. ક્રિ. (સં. आ+छद्=ઢાંકવું ઉ૦) ઢાંકવું; ઓઢાડવું; પાથરવું. (૨) છાવું.

ઓછાપણું, ન. જુઓ ઓછપ.

ઓછાયો, પુ.(સં. अव+छाया ઉ૦) છાંયડો; પડછાયો. (૨) આશંકા; લાજ

ઓછાવું, અ. ક્રિ. ઓછું થવું; હલકું થવું. (૨) સંકોચાવું; શરમાવું.

ઓછારા, સ્ત્રી. ઓછપ.

ઓછીઆં, ન. લાડ, અછો-અછો વાના. [સંભાળ.

ઓછીઓ, પુ ઓછાયો. (૨)

ઓછું, વિ. અમુક પ્રમાણની બરોબર નહિ તે; થોડું; કમ; ઊણું. (૨) હલકું. (૩) બાકી; અધુરૂં; ઉતરતું. ઓછું આવવું=ગળગળા થઇ જવું. ઓછું થવું=હાર ગઈ. ઓછું પડવું=દુઃખ લાગવું; રિસાવું. ઓછું પાત્ર=હલકા કુળનું.

ઓજ, ન (સં ओजस्=તેજ, બળ.) ચૈતન્ય; શક્તિપ્રભાવ.

ઓજાર, ન. (આ. હિજર=હથિઆરનું બ. વ. અદ્દ્ઉજર ઉ૦) કારીગરી કરવાનું સાધન; રાચ. (બચાવના-લડાઇનાં સાધન તે હથિઆર અને અમુક કાર્ય કરવાના સાધન તે ઓજાર.)

ઓજો, પુ. માટીના ઘાટ બનાવનાર; કુંભાર.

ઓજી, સ્ત્રી. કુંભારણ.

ઓઝટ, સ્ત્રી. ઝપટમાં આવી જવું. (૨) પડછાયો; અસર.

ઓઝડવા, પુ. ઝપટનો પવન.

(૨) ભૂતના જેવી અસર થવી તે.

ઓઝણું, ન. પહેરામણી; દાયજો; સ્ત્રીધન; કરિઆવર.

ઓઝપવું, અ. ક્રિ. શરમાવું.

ઓઝપ, પુ. ભૂત પ્રેતનો ભય.

ઓઝમ, પુ. છાયો; ઓળો.

ઓઝરી, જુઓ હોજરી.

ઓઝરાઉં, ન. એક જાતનું રેશમી કપડું.

ઓઝરું, ન. પેટ; અન્નાશય.

ઓઝલ, સ્ત્રી. સ્ત્રીઓની મર્યાદા સચવાય તે માટે રાખવામાં આવતો અંતરાય; જનાનો; જનાનખાનું; અંતઃપુર.

ઓઝપો, પુ. શરમ લાગવી તે; મલાજો. (૨) અજ પો. ઓઝલ પરદે.=સ્ત્રી પુરુષની બેઠક જુદી પાડનારો પરદો. ઓઝલ પાળનાર=અંતઃપુરમાં રહેનાર.

ઓઝા, ના. એક અટક; ઉપનામ.

ઓઝાડ, પુ. છાંયો; છાંયડો.

ઓઝો, પુ. બોજો; ભાર.

ઓટ, પુ. ઓછું વરસવું તે; દરીઆના ભરતીએ ચડેલા પાણીનું ઉતરી જવું તે. (૨) પડદો; અંતરાય.

ઓટકાર, જુઓ ઓડકાર.

ઓટણ, ન. ઓટવાની ક્રિયા.

ઓટણી, સ્ત્રી. ઓટવાની રીત. (૨) ઓટણ. (૩) ઓટવાની મજુરી.

ઓટલી, સ્ત્રી. નાનો ઓટલો.

ઓટલો, પુ. (સં. आस्थल ઉ૦) મકાનના આગલા ભાગ આગળ કરેલો ઓતરો; ઓટો. ઓટલે બેસવું=ધરબાર ગુમાવવાં. (૨) નિર્ધન થવું. ઓટલા ભાગવા=કાન ભંભેરી કોઇનું ઘર ભાંગવું. ઓટલો ઘસી નાખવો=ખૂબ ખુશામત કરવી. ઓટલો બેસવો=દુકાળ થવું. ઓટલો વળવો=બુરે થવું; બગડવું.

ઓટનાર, વિ. ઓટવાનું કામ કરનાર.

ઓટવું, સ. ક્રિ.(સં. आनवृत=ફેરવવું. ઉ૦) કપડાની કિનારી વાળી અંદર સીવવું (૨) મેળ ખવરાવવો.

ઓટાઈ, સ્ત્રી. ઓટણી. (૨) ઓટામણ. [મજુરી

ઓટામણી, સ્ત્રી. ઓટવાની

ઓટાવવું, સ. ક્રિ. પ્રે. ઓટે એમ કરાવવું. (૨) પાણીની સાથે ઓટ કરાવવું.

ઓટી, સ્ત્રી. ઇજાર અથવા ધોતીઆની કમર આગળની બાજુનું જે પડ-વળ-તે. ઓટીમાં ઘાલવું=કમરે પહેરેલા વસ્ત્રના પડમાં ઘાલવું. (૨) કબજે લઇ લેવું; તાબે કરવું. ઓટીમાનો હારે ને મુઠીમાનો જીતે=તરત આપી દેનાર ફાવે અને અસુર કરનારો હારે. [મૂર્ખ.

ઓટીવાર-ળ, વિ. બહુબોલું;

ઓટો, પુ. ઓટલો.

ઓઠ, પુ. (સં. ओष्ठ) મોઢાની

ફાડને ઢાંકનાર ઉપરની અને નીચેની ચામડીની બે ન્નડી પડીઓ; હોઠ; ઓષ્ઠ. ઓઠ બહાર તે કોઠ બહાર=મોઢામાંથી નીકળ્યું તે જાહેર થાય જ. ઓઠ ઉઘાડવા=બોલવા માંડવું; સામું બોલવા માંડવું. ઓઠ કરડવા=પસ્તાવો કરવો. ઓઠ પીસવા=ક્રોધ કરવો. [ઘુસાડનાર.

ઓઠવનાર, વિ. અડાવી દેનાર;

ઓઠવવું, સ. ક્રિ. (સં. अव+स्था=મૂકવું ઉ૰) અડાવી દેવું; ઓઠવી દેવું. (૨) બદલે મૂકવું (૩) ચાંપીને ખાવું.

ઓઠવાવું, અ. ક્રિ. ઘુસી જવું; દાખલ થવું.

ઓઠંગવું, જુઓ અઢીંગવું.

ઓઠંગીઉં, જુઓ અઢીંગણું.

ઓઠીંગણું, ન. અઢીંગવાની વસ્તુ; તકીઓ; ટેકો.

ઓઠું, ન (સં. अव+स्तृ=ઢાંકવું. ઉ૰ अत्यारो) અંધારૂં અને એકાંત જેવું રહેતું હોય તેવી જગા; પડદાવાળી જગા (૨) છાયા (૩) હાથો. (૪) બાનું (૫) નમુનો; બીબું. (૬) મૂર્ખ; નામનું દરજ્જે ચડાવેલું માણસ; પુતળું. (૭) ગમે નહિ તેવું.

ઓડ, સ્ત્રી. તળાવ ખોદનાર અને માટીનાં ઘર બાંધનારની એક જાત. (૨) પવન અટકાવવાનો પડદો. (૩) બાચી આગળનો ભાગ. (ઑડ્ય.) (૪) વિ. (ફા. ઓર=તરેહવાર. ઉ) વિચિત્ર; અજાયબી ભરેલું.

ઓડકાર, પુ. (સં. उद्गार ઉ.) મોં વાટે અનાજ સાથે વાયુનું બહાર નીકળવું; પેટ ભરાયાની-ધરાયાની નિશાની. અન્ન તેવો ઓડકાર=કરીએ તેવું પામીએ.

ઓડણ, સ્ત્રી. ઓડની સ્ત્રી.

ઓડવું, અ. ક્રિ. ધારણ કરવું; સ્વીકારવું. (૨) રજુ કરવું. (૩) ખાળવું; રોકવું. (૪) કપડાથી શરીર ઢાંકવું [મદદ આપે એવું.

ઓડામણ, વિ. સહાયક; દાતાર;

ઓડાવું, અ. ક્રિ. ખેંચાવું; ઈંછવું.

ઓડો, પુ. પશુઓને ઓઢાડવાનું વસ્ત્ર; ઓઢો. (૨) કર ઉઘરાવવાને રસ્તા ઉપર રાખવામાં આવેલું થાણું; ચોકી. (૩) કરસણને બાળી મૂકે એવો દક્ષિણનો પવન.

ઓડું, (ઑડું), વિ. ઓથે ધરવાને કામ આવે એવું; નમાલું; જેને કંઇ જતાગમ ન હોય એવું. (૨) ના. અવેજી; પુતળું. (૩) ચાડીઓ.

ઓઢ, સ્ત્રી. વલણ; વૃત્તિ; શીલ.

ઓઢણ, ન. (એ ઢવું ઉ૰) ઓઢવાનું વસ્ત્ર; ઓઢણી [ઢવાનું વસ્ત્ર; ઉપરણી.

ઓઢણી, સ્ત્રી. છોકરીઓને ઓ-

ઓઢણું, ન. ઓઢવાનું વસ્ત્ર; ઉત્તરીય; ઓઢણી.

ઓઢવું, સ. ક્રિ. (સં उत्तरीय = ઉપર ઓઢવાનું વસ્ત્ર. ઉ)માથું ઢાં

(૨) જોખમ લેવું; વહોરવું. માથે ઓઢવું= લાજ કાઢવી. (૨) જોખમ લઇ લેવું; દેવાળું કાઢવું. [ઢાંકણ.

ઓઢાડ, પુ. ઓઢો. (૨) ઓછાડ;

ઓઢાડવું, સ. ક્રિ. પ્રે. ઓઢે એમ કરવું. (૨) જોખમ નાખવું. (૩) પાયમાલ થાય તેમ કરવું; દેવાળું કઢાવવું. (૪) વળગાડી દેવું.

ઓઢો, પુ. ઓઢણ; ઓઢવાનું વસ્ત્ર. (૨) ઢાંકણ; આચ્છાદન.

ઓણ, (ઑણ). અ. (સં. अधुना ઉ૦) ચાલુ સાલમાં. (૨) વર્તમાન કાળમાં.

ઓણકું, (ઑણકું), વિ. આ સાલનું; હાલનું; વર્તમાન સમયનું.

ઓતણી, સ્ત્રી. ધાતુ ગાળી તેનો ઘાટ કરવાની ક્રિયા. (૨) ધાતુ ગાળવાનું અને રસ ઠારવાનું પાત્ર. (૩) ધાતુના રસનાં બીબાં પાડવાની રીત. (૪) ધાતુ ગાળવાની કુલ્ડી (૫) ભરતર કામ.

ઓતપ્રોત, વિ (સં. आ+वे= વણવું. ઉ૦ ओत=વણેલું+प्र+उत= આગળ વણેલું.) વસ્ત્રના વાણાતાણાની માફક સર્વ ઠેકાણે વ્યાપી રહેલું; સર્વત્ર ભરેલું.

ઓતમ, જુઓ ઉત્તમ.

ઓતરંગ, પુ. (સં. उत्=ઉચું+ अंग=ભાગ ઉ૦) બારસાખના ચોકઠાનું ઉપલું લાકડું.

ઓતરાદું,-દું,વિ. ઉત્તર તરફનું.

ઓતવું, સ. ક્રિ. ધાતુને ઓગાળી ઠારવી; ધાતુના રસનો ઘાટ કરવો; ધાતુનું ભરતર કામ કરવું. [(૨) ગુમ થવું.

ઓતળવું, સ. ક્રિ. ભૂલી જવું.

ઓતાર, વિ. (સં. उद् અને આવું) આડી બાજુનું; આડેડું.

ઓતાર, પુ. (સં. अवतार ઉ૦) ઉતાર. (૨) વરવરાટ. (અમુક દેવનું મનુષ્યના શરીરમાં આવવું અને મનુષ્યને ધુણારો છૂટવો તે.)

ઓતારી, પુ. ઓતવાનું કામ કરનાર; કંસારો; લુહાર.

ઓતીઆરી, પુ. મઠ અથવા આશ્રમનો ઉપરી; મહંત.

ઓત્તર, જુઓ ઉત્તર.

ઓત્તારી, અ. ઓહો ! વાહ રે. (આશ્ચર્ય તરીકે ઉત્તેજન આપવાનો ઉદ્ગાર.)

ઓત્તે, અ. પણે; બીજે ઠેકાણે.

ઓથ, સ્ત્રી. આશરો; શરણ. (૨) મદદ; સહાય.

ઓથમીજરું, ન. ઉંટીઉ જીરું.

ઓથરવું, અ ક્રિ. ભયંકર સ્વપ્ન આવવું; આફતથી ગભરાઇ જવું.

ઓથાર, પુ. (સં. आक्रान्त. प्रा. ओंथारियो ઉ૦) સ્વપ્નમાં પડેલી આફતથી ગભરાઈ જવું તે; ભયંકર સ્વપ્નને લીધે જાગી ઉઠવું તે.

ઓથું, જુઓ ઓઠું.

ઓથો, પુ. (ઓથ ઉ૦) આશ્રય; શરણ; સહાય; ટેકો. (૨) છાંયો.

ઓદન, પુ. (सं.) રાંધેલા ચોખા; ભાત.

ઓદર, જુઓ ઉદર.

ઓદા, સ્ત્રી. આપદા; અડચણ. (૨) ગાડાના ચીલામાં પડેલા ખાડા.

ઓદારવું, સ. ક્રિ. (सं. अव+प्र-दार्=ચીરવું. ઉ૦) વિદારવું; ચીરવું; ફાડવું. (૨) ખેડવું.

ઓદીચ, ના. બ્રાહ્મણોની એક જાત; ઉદિચ્ય.

ઓદ્ધાવાળું, વિ. (ફા.) જેને હોદ્દો હોય તેવું [હોય તે; અમલદાર.

ઓદ્દેદાર, ના. જેને ઓદ્દો

ઓદ્દેદારી, સ્ત્રી. (ફા.) ઓદ્દેદારપણું.

ઓદ્દો, પુ. અધિકાર; પદવી; દરજ્જો. (૨) અંબાડી; હાથી ઉપર બેસવાની કઠેરાવાળી બેઠક.

ઓધ, સ્ત્રી. વંશ; કુળ; કુટુંબ પરંપરા. (૨) વારસો. ઓધ ઉતરવું=છોકરાં અને તેનાં છોકરાં અને તેનાં છોકરાંમાં પરંપરાએ ચાલ્યું જવું. [ઉછરવું.

ઓધરવું, જુઓ ઉદ્ધરવું. (૨)

ઓધવાડો, પું. કુટુંબ; વંશ; કુટુંબપરંપરા. [મળવું.

ઓધવું, અ. ક્રિ. ગમવું; મન

ઓધાન, ન. (सं. आ + धा પકડવું ઉ.) ગર્ભ રહેવો.

ઓધાર, જુઓ ઉદ્ધાર.

ઓધારવું, પુ. (सं. अवधि ઉ૦) લાગ; વખત; તક.

ઓધીઓ, સ. ક્રિ. પખે લેવું; મદદ કરવી; ટેકો દેવો.

ઓનાળવું, સ. ક્રિ. દાણાને પાણીમાં તરતા રાખીને ધોવા.

ઓપ, પુ. (सं. अप्=પાણી) ઝગઝાટ; ચકચકાટ; (૨) સફાઈ; શોભા.

ઓપટી, સ્ત્રી. (सं. आपत्ति ઉ૦) જરૂર; અગત્ય. (૨) અણીનો વખત; મુશ્કેલી. (૩) અટકાવ; ઋતુનો સમય. ઓપટીનો વખત=અણીનો વખત. ઓપટી સાચવવી=અણીને વખતે મદદ કરવી. ઓપટીનો માણસ=અણીને સમયે કામ આવે એવો માણસ.

ઓપણી, સ્ત્રી. ઓપ ચડાવવાની રીત (૨)ઓપ ચડાવવાનું ઓજાર.

ઓપતું,વિ.શોભતું; ઝગઝગાટ.

ઓપદાર, વિ. ચકચકાટવાળું.

ઓપવાળું, વિ. ઓપદાર; ઝગઝગાટવાળું.

ઓપવું, સ. ક્રિ. માંજી અથવા ઘસીને તેજદાર બનાવવું. (૨) અ. ક્રિ. શોભવું; ખલવું.

ઓપાવવું, સ. ક્રિ. પ્રે. ઓપે એમ કરાવવું. (૨) શોભાવવું.

ઓફિસ, સ્ત્રી. (અં.) કચેરી;

કાર્યાલય. (૨) કામગીરી (૩) ઓદ્દો; પદવી. [ઉડાનો આવાજ.

ઓબલો, પુ. થેબીઓ, મૂછના

ઓબળાહું, ન. બગાસું; આ-ળસથી મુખ વિકાસીને શ્વાસ લેવા-મૂકવો તે.

ઓબાળ-ળો, જુઓ ઉબાળો.

ઓભા, સ્ત્રી. પીડ; મુશ્કેલી. (૨) સાલ; ફાંસ. (૩) તંગી; તાણ. (૪) ઉપાધિ.

ઓભામણ-ણી, સ્ત્રી.પંચાતી; અડચણ; ઉપાધિકારક પીડા; હેરાનગતી.

ઓભાવવું, સ. ક્રિ. પ્રે. ઓ-ભાય એમ કરવું.

ઓભાવું, અ. ક્રિ. સંકટમાંથી છૂટા થવાને આમતેમ વલખાં મારવાં; ગોથાં ખાવાં; પીડાવું. (પોતે જાતે વેરી લીધેલી પીડાથી છૂટવાને ફાંફાં મારવાં.)

ઓમ્, પુ. (સં. ૐ) વેદનો પહેલો અને પવિત્ર ઉચ્ચાર; પ્રણવ.

ઓય, અ. આશ્ચર્ય અને શોક બતાવનારો ઉદ્ગાર.

ઓયઓયરે, અ. દુઃખ અને ઉંડી પીડાનો પોકાર;હાય હાય રે; અરરર.

ઓયણું, (ઓરણું), ન. ઓરવા જોઈતું તે; થાંભણું, (૨) જે કંઈ ઓરવાનું હોય તે.

ઓર, સ્ત્રી. દેખાદેખી; ચડસા-ચડસી. (૨)(ઑર) ગર્ભરક્ષક આવરણ. (૩) તરફ; બાજુ. (૪) ફરીને પાણમાં નાખવી તે.

ઓર, (ઑર), વિ. બીજું; અન્ય. (૨) વળી. (૩) સારું. (૪)નવું; વિચિત્ર. [ઓહો; હારડી

ઓરડી, સ્ત્રી. નાનો ઓરડો,

ઓરડો, પુ. ઘરમાંનો ખંડ. (૨) મકાનનો કોઈ પણ ખંડ. (૩) જ-નાનો; અંતઃપુર. (૪) ભંડાર; સંપત્તિ. ઓરડો કરવો=ઘમરે આવેલાં વરવહુને સાથે રાખવાં. ઓરડે બજવાનું=પૈસો ટકો હોવો તે. (૨) સંપત્તિ હોવી તે. ઓરડે બેસવું=વિધવા થવું. ઓરડો રે-વાવો=નિર્વંશ થવો.

ઓરણી, સ્ત્રી. ખેતરમાં અનાજ વાવવું. (૨) જેમાં વાવવાનું નાખવામાં આવે છે તે ચાવળ ઉપરનું ચાડું. (૩) ચાસની અંદર જે દરેડો કરવો તે.(૪) ખા ખા કરવું તે.

ઓરણું, ન. જે કંઇ ઓરવાનું હોય તે. (૨) ઓરાક; ખાવાનું. (૩) ચાડું. (૪) ઓરવાનું કામ.

ઓરત, સ્ત્રી. (આ. અવરત ઉ૦) સ્ત્રી; બાયડી. (૨) વહુ; ધણીઆણી.

ઓરતો, પુ. (સં. आरक= प्रा. आरत्तो=અનુરક્તિ=ભાવ.)ભાવ; હોસ; લહાવો. (૨) ઉમેદ; ઓરીઓ; અભિલાષ. ઓરતો રહી જવો=મનની ઇચ્છાઓ મનમાં જ રહી જવી.

ઓરમાઈ, વિ. (સં. અપર+માતા ઉ૦) અપર માતાનું; જુદી માતાનું; સાવકું.

ઓરમાન,વિ.ઓરમાઈ;સાવકું.

ઓરમાયું, વિ. અપરમાતાવાળું.

ઓરસું, ન. ત્રણધારી લાપસી; જાડા લોટનો બનાવેલો કંસાર.

ઓરવવું, સ. ક્રિ. છુટું છુટું કરીને મુકવવું. (૨) પાણીથી ભીંજવવું.

ઓરવું, સ. ક્રિ. -માં નાખવું; દરોડો કરવો; ધારા પાડવી; જમીનમાં બી પેરવાં. [સંગરવાની જગા; ગોદી.

ઓરવો, પુ. બંદરમાં વહાણો

ઓરસ, પુ. (ફા.)મુસલમાનોનો મેળો; ધર્મને લગતાં સ્થળની વાર્ષિક યાદનો કિંવા તહેવારના ઉત્સવનો મેળાવડો.

ઓરસડી, સ્રી. નાનો ઓરસીઓ.

ઓરસીઓ, પુ. ચંદન ઘસાય એવો પત્થરનો ગોળ ને બરસટ કડો. ઓરસીઆ જેવું સાફ=આગળ પાછળ કંઇ વાડીવિસ્તાર ન હોય એવું. ઓરસીઆ જેવું કપાળ=દુર્ભાગ્યસૂચક.

ઓરંગો, પુ. કુસ્તીનો એક દાવ. (૨) તરંગ; બુટ્ટો.

ઓરાડવું,સ. ક્રિ. ઉપર નાખવું; ઢાંકવું; ઓરવી દેવું. સાલ ઓરાડવી=અક્ષીશ આપવી; સારી જગા આપવી; વારસ કરવો.

ઓરી, સ્રી. એક જાતનો ઉડતો તાવ. (એમાં નાનાં બાળકના શરીર ઉપર ઝીણીઝીણી ફોલ્લીઓ થઈ આવે છે.)

ઓરીઓ (ઑરીઓ), પુ. અભિલાષ; લહાવો. (૨) આશા; ઉમેદ. (૩) કાંઠા ઉપરનો કુવો. ઓરીઓ વીતવો =સાવના પૂરી થવી. [થડમાં.

ઓરૂં, (ઑરૂં), પાસે; નજીક;

ઓરે, અ. અરે, અરેરે, એવો દુઃખોદ્ગાર.

ઓલ, સ્રી. નાગરનો વર માથે જે પટકો બાંધે છે તે; લલ.

ઓલતો, પુ. (સં. अलक्तक ઉ૦) અળતો.

ઓલા,પુ. આળું ચામડું; ખાલ.

ઓલાણ, ન. કોસ ખેંચતા બળદોને ઉતરવાને બનાવેલો ઢાળબંધ ખાડો. (૨) ઓલાઈ જવું તે.

ઓલાદ, (ઑલાદ), સ્રી. (ફા.) વંશ; કુળ. (૨) વ રાવળી; વર્ગ; વર્ણ; જાત. [મંડપ.

ઓલાહો, પુ. છાયાવાળી જગા;

ઓલાં, ન. કરા; હીમ.

ઓલિયો, પુ. (અ.) મહાત્મા પુરુષ; પીર લોક.

ઓલીઉં, (ઑલીઉં), વિ. ભોળીઉં; જેને રાગદ્વેષ ન હોય એવું; નહિ પહોંચેલું. (૨) ઉદાર; નિખાલસ.

ઓલુંદાલું, (ઑલુંદાલું), વિ. ઓલીઉં અને દોલતવાળું; ભોળું અને ઉદાર; નિષ્કપટી. [આવારમાં.)

ઓલ્યું, સ. પેલું; તે. (કાઠિ-

ઓવારણાં, ન. દુઃખણાં લેવાં; કલ્યાણ ઈચ્છવું; વિનય અને સ્નેહ દેખાડવાનો એક ચાલ. ઓવારણાં લેવા= પોતાના પ્રિયજનને કંઇ અનિષ્ટ ન થાય માટે તેના માથા ઉપરથી હાથ ઉતારી પોતાને લમણે ટચાકા ફોડવા તે.

ઓવારવું, (ઑવારવું), સ. ક્રિ. ઉતારવું, વાળવું; ઓવારણાં લેવાં. (૨) સુતરને ફાળકા ઉપર ઉતારવું. (૩) અર્પવું. [ઘાટ.

ઓવારો, (ઑવારો),પુ.કિનારો;

ઓવી, સ્ત્રી. (સં.) દક્ષણી ભાષામાં વિશેષે કરીને વપરાતો એક રાગ

ઓશલો, પુ. છાતી ફૂટવી તે. (૨) રસોઇ કરી આપવી તે.

ઓશંક, (–કા), જુઓ આશંકા.

ઓશંકવું, સ. ક્રિ. (સં. આશંક્ ઉ૦) શરમાવું. (૨) ઝંખાવું; પાછા પડવું.

ઓશંકાવું, (ઑશંકાવું), અ. ક્રિ. શરમાવું; લજવાવું. (૨) સંકોચાવું; પાછા પડવું (૩) ભય લાગવો.

ઓશિઆળ, સ્ત્રી. (સં. આશ્રય ઉ૦) વશ રહીને વર્તવાપણું; ગરજ; અધીનતા.

ઓશિઆળું, વિ. ઓશિંગણું; આશ્રયવશ (૨) દબાએલું, ઉપકારમાં આવેલું. (૩) શરમીંદું; ઝાંખુ.

ઓશિંગણ, વિ. ઉપકૃત; આભારી; ઋણી.

ઓશીકું, ન. (સં. ઉત્+શીર્ષમ્ ઉ૦] સુતાં માથું ઉંચું રાખવાનો જે તકીઓ તે; ઉપધાન. (૨) માથા બાજુની દિશા

ઓશીજાળું, વિ. અસ્વચ્છ; અવ્યવસ્થિત; ટવાઇ જતુ ભરાઇ રહે એવું

ઓઇ,પુ. (સં.ઓષ્ઠ; હોઠ; અધર

ઓઇય, વિ. (સં.) ઓષ્ઠ્યાતી.

ઓસ, પુ. ઝાકળ; ઠાર. (૨) ઝાંઝવાં; મૃગજળ.

ઓસડ, ન (સં. औषध ઉ૦) ઔષધ; દવા.(૨) ઉપાય; ઈલાજ; ઓસડ કરવું=કાસળ કાઢવું. ઓસડવેસડ=દવાદારુ

ઓસડીઆં, ન. દવાઓ; ઔષધિઓ. [(૨) રજનો ભાગ.

ઓસણી, સ્ત્રી. ઓસરવાનું કામ.

ઓસરવું, અ. ક્રિ. (સં. अप+सृ=પાછા હઠવું ઉ૦) પાછા હઠવું, સંકોચાવું. (૨) ઓછું થવું; ઘટવું; ઉતરવું. (૩) શરમાવું; આસ કાઢવું. (૪) દુર્બળ થઇ જવું; સુકાવું.

ઓસરી, (ઑશરી), સ્ત્રી (સં. उप+सृ=સરવું. ઉ૦) ઘરના ગલા ભાગમા છાપરાવાળી છુટી જગા.

ઓસવવું, સ. ક્રિ. (સં. उष्णी कृ. ઉ૦) ઉકાળીને નિતારી લેવું; ઓસાય એમ કરવું; ઓસાવવું.

ઓસવાવું, અ. ક્રિ. સંકોચાવું

સોસાવું; દુર્બળ થવું (૨) ઘટવું; બફાઇ-રંધાઇ જવું. (૩) પડવું; ઓછું થવું; કરમાવું. [આની એક જાત.

ઓસવાળ, ના. શ્રાવક વાણી-

ઓસવું, અ. ક્રિ. વરાળનું ઓસ થઇ પાણીમાં પરિણામ પામવું. (૨) નીગળવું; ગળવું; ટપકવું.

ઓસંગ, પુ. ખોળો.

ઓસાફ, પુ. (અ.) ઘણા ગુણ.

ઓસાણ, ન. હિંમત; ધૈર્ય. (૨) હોંસ. (૩) નિશાન.

ઓસામણ, ન. અનાજ ચડી રંધાયા પછી વધારાનું જે પાણી કાઢી લીધું હોય તે. (૨) દાળનું પાણી.

ઓસાર, પુ. (સં. आ+सृ સ-રવું ઉ૦) ભીંતની પહોળાઇ; જાડાઇ. (૨) મદદ; આશ્રય; સહાય. (૩) ઓટ; ઉતરી જવું.

ઓસાવવું, સ. ક્રિ. પાણીમાં અનાજ ચડાવ્યા પછી વધારાનું પાણી કાઢી નાખવું; નીંગાળવું (૨) રંધાવું.

ઓહીઓ, પુ દાનવડું.

ઓહો, અ. આશ્ચર્ય, આનંદ અને ચકિતપણાનો ઉદ્ગાર; અહો; ઓહોહો. (૨) એમાં શું થઇ ગયું એવા અર્થમાં વપરાય છે.

ઓહોહો, અ. બહુજ આશ્ચર્ય અને સંતોષ આનંદ બતાવનારો ઉદ્ગાર; અધધધ.

ઓળ, સ્ત્રી. (સં. आवली ઉ૦) હાર; પંક્તિ; લીટી. (૨) શ્રેણી; વર્ગ. (૩) બાહુ.

ઓળખ, સ્ત્રી. (સં. अव+लक्ष् જાણવાનું ચિહ્ન; ઓળખાણ. (૨) અટક. (૩) જેના વડે અમુક 'આમ છે' એવું સમજાય તે સંબંધ.

ઓળખપાળખ, સ્ત્રી. ઓળખાણ પાળખાણ.

ઓળખવું, સ. ક્રિ. (સં. अव+लक्ष् અમુકને ખાતરીથી જાણવું; પિછાણવું (૨) પરખી કાઢવું (૩) નોંધું કરવું.

ઓળખાણ, સ્ત્રી. ન. પિછાન; ઓળખ; સંબંધ. (૨) પારખ; જાણ; સમજ. (૩) પરિચય. (૪) ખાતરી; જામીનગીરી.

ઓળખાવવું, સ. ક્રિ. પ્રે. ઓળખે એમ કરાવવું; જાણીતું કરવું; સંબંધ સમજાવવો. (૨) પરખાવવું; ખાતરી કરાવવી.

ઓળખાવું, અ. ક્રિ. જાણીતા થવું. (૨) નામ કાઢવું; કીર્તિ પામવી. (૩) ઓળખાણ પડવું.

ઓળખીતું, વિ. ઓળખાણ-વાળું; જાણીતું. ઓળખીતો સિપાઈ હેડમાં ઘાલે=ઓળખાણવાળો હોય તે વધારે રગડે. [દુવા; આશીષ.

ઓળગ, સ્ત્રી. ફેરા ખાવા. (૨)

ઓળગવું, અ. ક્રિ. ફેરા ખાવા કરવા. [ઓળગાણવી સ્ત્રી.

ઓળગાણી, સ્ત્રી. ચંડાળણી;

ઓળગાણો, પુ. અંતિ શદ્રની એક જાત, (તેમાનો જે નર તે); ચંડાળ; ભંગીઓ.

ઓળવવું, સ. ક્રિ. છુપાવીને ઉપયોગમાં લેવું; ઉડાવવું; હચાપત કરવું. (૨) ખોઇ નાખવું; ગુમાવવું. (૩) છુપાવવું.

ઓળવું, સ. ક્રિ. કાંશકી વડે વાળને છુટાછુટા કરવા તથા સમારવા.

ઓળવો, પુ. (સં. आलय ઉ૦) ઘર; મકાન.

ઓળંગવું, સ. ક્રિ. (સં. उत्+लंघ्=ઉપર થઇને જવું. ઉ૦) ઉલ્લંઘવું; પેલે પાર જવું. (૨) કૂદી જવું. (૩) તોડવું; અવગણના કરવી. (૪) પસાર કરી જવું. [એમ કરવું; કૂદાવવું

ઓળંગાવવું,સ.ક્રિ.પ્રે.ઓળંગે

ઓળંબો-(ભો), પુ. ચણેલી ભીંત સીધી છે કે નહિ તે જોવાનું કડીઆનું એક ઓજાર.

ઓળંભો, (ઓળંબો), પુ. (સં. उपालंभ ઉ૦) મગરૂરીમાં આવવું. (૨)ઠબકો; ફરિઆદ. (૩)પડછાયો; ઓળો; આભાસ. [(૪) શેકેલા પોપટા.

ઓળા,પુ.લીલા ચણાના પોપટા.

ઓળાઓળ, અ. હારબંધ; હારોહાર. (૨) એક પછી એક; ઓળબંધ.

ઓળાણી, સ્ત્રી. કાંશકી.

ઓળામણાં, ન. ઓવારણાં. (૨) મનામણાં.

ઓળાયો, (ઓળૈયો), અમુક હદ દેખાડનારી વાંકી લીટી.

ઓળાવવું, સ. ક્રિ. છુપાવું સંતાઇ રહેવું; ઓઠે ભરાઇ રહેવું. (૨) બીજાની પાસે વાળ સરખા કરાવવા.

ઓળાંસવું, સ. ક્રિ. જરા ભાર દઈ શરીરે તેલ લગાડવું; મર્દન કરવું; માલેસ કરવું. (૨) ખુશામત કરવી.

ઓળીઆ, પુ. વાસ; ઝાંઝર.

ઓળીઆપટ્ટી, સ્ત્રી દાટા ઉપર વિંટાળવામાં આવતી પટ્ટી.

ઓળીઉં, ન. (સં. आवली ઉ૦) ભુંગળીઉં. (૨) લાંબા કાગળને ગોળ વિંટાળેલો હોય તે. (૩) ટીપણું.

ઓળેછાળે, અ. સપરે ને ટોપલે; જેમ ફાવે તેમ; ખૂબ.

ઓળો, પુ. છાયો; પડછાયો (૨) આશ્રય. (૩) રક્ષણ. ઓળો પડવો=છાયાની ખરાબ અસર થવી. ઓળો તજવો=છાંયડે પણ ન જવું.

ઓંકાર, પુ. (સં.) 'ઑમ્' એવો અક્ષર અને તેનો ઉચ્ચાર; પ્રણવ.

ઓંકારેશ્વર, (સં.) નર્મદાના મૂળ આગળ આવેલું એક મહાદેવનું ધામ.

ઔ.

ઔ, પુ. (સં.) ગુજરાતી ભાષાના મૂળાક્ષરોમાંનો અગિઆરમો સ્વર. (૨)ન. ઉજ્જડવું; ઉવડું (૩) આઉ; બાઉલું; પશુઓના આંચળ અને તેને લગતો જેમાં દૂધ રહે છે તે માંસમય અવયવ. (૪)

ક.

ક, પુ. [સં.] ગુજરાતી ભાષાના અક્ષરોમાંનો પહેલો કંઠસ્થાની વ્યંજન. (૨) વિષ્ણુ. (૩) અગ્નિ. (૪) સૂર્ય.

ક, [સં. કુનો અપભ્રંશ] શબ્દની આગળ આવતાં નઠારૂ, અયોગ્ય, વગેરે અર્થ બતાવે છે :-કપૂત, કજાત. (૨) શબ્દની પાછળ આવતા નાનું, કનિષ્ઠ, હલકું, સરખું અને કરનાર, એવો અર્થ બતાવે છે.:-બાળક, દંડક. કેટલેક

કકડો, પુ. [સં. कड्=કકડો કરવો] આખાનો ભાગ; કડકો: કરચ. ૩૦ પ્ર૦ (૧) કકડેબચકે=થોડેથોડે. (૨) કકડેકકડે=થોડેથોડે; ધીરે ધીરે. (૩) કકડોકકડો=લગાર લગાર. (૪) કકડોક=માત્ર કકડા જેટલુંજ (૫) કકડોકોર=કકડાની પણ કોર જેટલું. ક્રિ. પ્ર કકડેકકડા થઇ જવું=ભાંગીને ભુકો થઇ જવું

કકણુવું, જુઓ કણકણવું.

કકણાટ, જુઓ કણકણાટ.

કકણાટો, પુ. કકળાટ. (૨) કંપ.

કક્કો, પુ. કોઈપણ ભાષાની વર્ણમાળાના અક્ષરો. (૨) કકાર. (૩) ક્રિ૦ પ્ર૦ (૧) કક્કેથી માંડવું=પહેલેથી શરૂ કરવું. (૨) કક્કો કાઢવો=લખતાં વાંચતાં આવડવું. (૩) કક્કો ઘૂંટવો=લખતાં શીખવું. (૪) કક્કો ખરો કરવો=પોતાનું કથન મનાવવાનો આગ્રહ રાખવો. (૫) કક્કો ભણવો=બોધ લેવો. કહે૦ (૧) કક્કાને કૂટી મારે એવું=નિરક્ષર. (૨) કક્કા કેરું નામે ન જાણે, ને હું મોટો પંડિત=મૂળતત્ત્વનુંએ જ્ઞાન હોય નહિ અને પુરો હોંશીયાર ગણાવાનો ડોળ કરે.

કક્ષ, સ્ત્રી. [सं. कक्षा] કાખ; બગલ. (૨) કંદોરો. (૩) બાજુ; તરફ.

કક્ષા, સ્ત્રી. [सं.] ગ્રહોને ફરવાનો આકાશ પર કલ્પેલો માર્ગ. (૨) કાખ; બગલ. કક્ષાંશ=કક્ષાના અંશ.

કક્ષાપટ, ન. [सं.] લંગોટ.

કખ, સ્ત્રી. [सं. कक्षा] બગલમાં થતો એક રોગ. (૨) તણખલું.

ક—ખડમાકડી, સ્ત્રી. ઘાસ ઉપર થતું એક જાતનું જીવડું.

કખાય, પુ. [सं. कषाय] ઉકાળો; કાઢો. (૨) ભગવો રંગ. (૩) વિ૦ તૂરું; કસાણું. (૪) રાતા પીળાશ પડતા રંગનું.

કગરવું, જુઓ કરગરવું.

કગરસ, સ્ત્રી. ધાતુને ઓગાળતાં પડેલી ઝીણી રજ; કરગસ.

કગરાવવું, જુઓ કરગરાવવું.

કગ્ગ, અ૦ કંઈપણ; કશુંએ. (૨) કદી; કદાપએ.

ક—ઘા, પુ. [सं. कुघात] નઠારો ઘા; ન રૂઝે એવો ઘા. (૨) અયોગ્ય ઠેકાણે થયેલો ઘા. (૩) કવેળાનો ઘા. (૪) અંતરાય.

કચ, પુ. [सं.] માથાના વાળ; ચોટલો. (૨) દેવોના ગુરુ બૃહસ્પતિનો પુત્ર.

કચ, (કચ્ય) સ્ત્રી. [सं. कच् = બોલવું] બડબડાટ; ટકટક. (૨) તકરાર; કજીઓ. કહે. કચનું મોં કાળું= તકરાર કરવી તે સારૂં નહિ. (૩) ઠંડ.

કચકચ, સ્ત્રી. બોલબોલ કરવું તે; ટકટક. (૨) તકરાર; પંચાત. (૩) અ૦ કચકચ એવો અવાજ થાય એમ.

કચકચવું, ક્રિ. અ. [सं. कच् =બોલવું] બોલ બોલ કરવું. (૨) 'કચ કચ' એવો અવાજ થવો.

કચકચાટ, પુ. કચકચ કર્યા કરવું. (૨) બડબડાટ.

કચકચાટ, અ. કચકચ થાય એમ તાણીને. (૨) વિ. સજ્જડ.

કચકચાવવું, ક્રિ. સ. કચકચ થાય એમ કરવું. (૨) જોરથી ખેંચીને બાંધવું; દબાવવું (૩) હલાવવું. (૪) હેરાન કરવું.

કચકચીઉં, વિ. કચકચ કર્યા કરે એવું; તકરારી. (૨) હઠીલું.

કચકડું, [सं. कच्छप] કાચ-

માની પીઠનું ઉપરનું પડ. (એની વીંટીઓ, ાંસકી, રમકડાં વગેરે થાય છે.)

કચડકચડ, અ. (અનુ.) કાંકરા અથવા લાકડામાંથી નીકળતો અવાજ.

કચડવું, જુઓ કચરવું

કચડાકચડી, જુઓ કચરાકચરી

કચડાટ, પુ જુઓ કચરડાટ.

કચડાવું, જુઓ કચરાવું.

કચો, વિ. કુમળો. (કચ્છ.)

કચપચ, સ્ત્રી. બોલચાલ. (૨) તકરાર; ખટપટ. (૩) કલબલ.

કચપચીઉં, વિ. કચપચ કરનાર. (૨) તકરારી. (૩) ધીરે ધીરે વાત કર્યા કરનાર [કાચબાનું હાડકું.

કચબડું, ન. કેરીનું ગાબચું. (૨)

કચરડવું, ક્રિ સ કચરડ એવો અવાજ થાય એમ કરવું; જોરથી દાબવું.

કચરડાટ, પુ૦ કચરડ એવો અવાજ થાય તે.

કચરપચર, વિ. કાચુંકોરું; અપરિપક્વ. (૨) અ૦ ઉપરાઉપરી; રહી રહીને.

કચરવું, (કચડવું), ક્રિ. સ. [સં. कृप्=તાણવું] જોરથી દાબવું; ચગદવું.

કચરાકચર, સ્ત્રી. ભીડાભીડ; કચરડાભચરડ.

કચરાકચરી, સ્ત્રી. ભીડાભીડ; ભીડ.

કચરાપટ્ટી, સ્ત્રી. ગંદકીની રેલછેલ. (૨) પુ કચરો કાઢનારો માણસ. (૩) સ્ત્રી. કચરો કાઢનારી સંસ્થાઃ મ્યુનિસિપાલીટી. (૪) વિ. કચરા જેવું; ગંદું; હલકું.

કચરાવવું, ક્રિ. પ્રે. કચરે એમ કરાવવું. (૨) મરાવવું; નરમ કરાવવું.

કચરાવું, ક્રિ. અ. દબાવું. (૨) ગુંદાવું. [(૨) વિ કચરાયેલું.

કચરીઉં, ન. અડધું કચરેલું હોય તે.

કચરી-ઘાલવું, ક્રિ. સ. દાબીને નરમ કરી નાખવું. (૨) જોરથી વશ કરવું. (૩) કેદ કરવું.

કચરી-નાખવું, ક્રિ સ. ચગદી નાખવું; નરમ પાડી દેવું.

કચરી-મારવું, ક્રિ. સ. હેરાન કરવું; રગડવું.

કચરો, પુ. [સં. कच्चर = ગંદું] ધૂળ, તરણાં, પાંદડાં, કાગળના કકડા વગેરે. (૨) કોઈ પણ વસ્તુમાંનું વીણામણ (૩) કાદવ; કીચડ. (૪) ચણતરની માટી. (૫) ખરાબમાં ખરાબ હોય તે. ઉતાર.:– એ તો રાંડ આખા ગામનો કચરો છે. ક્રિ. પ્ર કચરો કાઢવો=વાળવું; ખરાબ હોય તે દૂર કરવું. કહે૦ કચરેકચરો વધે=કચરો હોય ત્યાં બીજો કચરો આવીને પડે. (૨) કચરો વાળતા જન્મારો ગયો ને બાબાજી! ઉકરડો કયો?=જાણીતી બાબતમા પૂછનાર માટે વપરાય છે. (૩) કચરાની ટોપલીમાં નાખી દેવું=નિરુપયોગી ગણી રદ કરવું.

કચવાટ, પુ. મનનું કચવાવું; અસંતોષ. (૨) ફરિયાદ. (૩) અણબનાવ. (૪) ગભરાટ; જીવ પીળાવો તે.

કચવાણ, ન. બગડી જવું તે.

(૨) ગભરાટ. (૩) મન દુખાવું; મુંઝવણ. (૪) વચમાં પૂમવું તે.

કચવાવવું, ક્રિ. પ્રે૦ દીલ દુખવવું.

કચવાવું, ક્રિ૦ અ૦ મન દુખાવું; દીલગીર થવું. [સેળવાળું.

કચવું, વિ સફાઈ વગરનું; ભેળ-

કચાકચ, અ કચકચ કપાય તેમ

કચાટ, પુ કચવાટ (૨) કચકચ. (૩) જીદ. (૪) વિ હઠીલું.

કચાટીઉં,કચવાટીઉં, વિ કચવાટ-વાળું. (૨) કચકચ કરનાર. (૩) જીદ્દી.

કુ-ચારો, પુ. ભયંકર સ્વપ્ન. (૨) અંધાર.

કુ-ચાલ,સ્ત્રી. નઠારી રીતભાત; કટેવ.

કુ-ચાલે, અ ન છૂટકે; નિરુપાયે.

કચાશ, (કચાસ), કાચાપણું. (૨) કસર.

કચિઆણ, ન બીડ; ગરદી.

કચિ-આરૂં, વિ. કાચું હોય એવું; અસંપૂર્ણ.

કચિઆરો, પુ.. નાની ઈટો.

કચિયું, વિ ચુથાઇ ગયેલું; ભેળ સેળ. (૨) ગંદું.

કચીઉં, વિ. કચકચ કરનાર. (૨) હઠીલું; જીદ્દી.

કચુકો, પુ. આંબલીના ઠળીઓ. કહે૦ કચુકા પીલે તેલ ના નીકળે=જેમાં જે ન હોય તેમાંથી તે મેળવવાની મહેનત કરવી તે ફોગટ.

કચુડ-કચુડ, અ. હીંચકાના ઝુલવાથી થતો અવાજ; ચાવતાં થતો અવાજ.

કચુડો, પુ. (કચુડકચુડ થાય તે ઉપરથી) હીંચકો; ઝુલો.

કચુમલ, જુઓ કચુંબર.

કચુરો, પુ. એક જાતની ઝેરી વનસ્પતિ; ઝેરકચોલું.

કચુંદવું, ક્રિ૦ સ૦ પાણીમાં હલાવવું. (૨) કસણવું; ગુંદવું.

કચુદી નાખવું, ક્રિ સ. ચુંથી નાખવું; બગાડવું.

કચુંબર, સ્ત્રી. પાતળી, નાની ને ઝીણી ચીરીઓ; છુંદો.

કચેરી, સ્ત્રી. [हिं.] અમલદારને કામ કરવાનું ઠેકાણું. (૨) મ માનો બેઠકનો ખંડ; દિવાનખાનું (? પ્ર૦ કચેરીએ ચઢવું = ફરિયાદ કરવી કહે૦ કચેરીમાં કચરો=જ્યાં અજવ જોઇએ ત્યાં અંધારૂં.

કચોરી, સ્ત્રી. મસાલાદાર પૂર ભરીને તળી કઢેલી ખારી પૂરી; ઘારી

કચોલડું, ન. જુઓ કચોળું. (વિતામાં)

કચોલું-ળું, ન તેલ પૂરેલ કાકર નું નાનું સુંદર પ્યાલું. (૨) કંકાવટી

કચ્ચર, અ ખૂબ કચરાઇને ચં દાઈ ગયેલું હોય તે. (૨) સ્ત્રી. જ થતી એક વનસ્પતિ.

કચ્ચરઘાણ, (કચરઘાણ), ? નિનાશ; પાયમાલી. ક્રિ. પ્ર. કચ્ચરઘા થઈ જવું=સાવ નાશ થઇ જવો.

કચ્ચા, વિ. [हिं.] કાચું; અ

શળ. (૨) પાકું-ઉપટતું નહિ એવું. :-કચ્ચા બાર.

કચ્ચાઈ, સ્ત્રી. કાચાપણું; કચાશ.

કચ્ચાંબચ્ચાં, ન. (બ.વ) છોકરાં છૈયાં.

કચ્ચું, ન કાચલીનું ઘી; કાચકું; કાંકચીઓ. (૨) વિ. [हिं.] કાચું; અનુભવ વગરનું.

કચ્છ, પુ. [सं.] કમરે પહેરેલા કપડાની પાટલીને પાછળ ખોસવી તે; કછોટો; લંગોટ. (૨) સરહદ ઉપરનો નીચલો પ્રદેશ; સિંધ અને કાઠિઆવાડ વચ્ચે આવેલો એક નાનો પ્રાંત. (૩) કાચબો.

કચ્છપ, પુ. [सं.] કાચબો. (૨) અર્ક કાઢવાનું એક યંત્ર. (કાચબા જેવી આકૃતિનું હોવાથી.)

કચ્છપી, સ્ત્રી. [सं.] કાચબી; કાચબાની માદા.

કચ્છાવતાર, પુ. [सं.] ઈશ્વરના દશ અવતારોમાંનો એક અવતાર.

કચ્છી, વિ કચ્છનું; કચ્છમાં રહેનાર અને કચ્છમાં બનેલું હોય એવું

કચ્છો., પુ. [सं. कच्छ] કાછડો મારવાનું કપડું; લંગોટ. (૨) કછોટો.

કછવું, ક્રિ૦ સ૦ કછોટો મારવો; કાછડી વાળવી.

કછોટી, સ્ત્રી. [सं. कच्छ] લંગોટી. (૨) વૃષણ અને તેને લગતું આંતરડું.

કછોટીબંધ, વિ. કાછડી વાળનાર; પુરુષ વર્ગ. (કછોટીબંધ નોતરાં એમ કહેવાય છે.) (૨) જેની કછોટી છુટી ન હોય એવું; બ્રહ્મચારી.

કછોટો, પુ. [सं. कच्छ] કાછડો; કચ્છ. (૨) કચ્છમાં આવી જતો શરીરનો ભાગ.

કછોરૂ, ન નઠારૂ છોકરું કહે૦ છોરૂ કછોરૂ થાય પણ માબાપ કમાબાપ ન થાય=છોકરું કદાપિ પોતાની ફરજ ભૂલે પણ માબાપ એવાં થતાં નથી

કજલ, સ્ત્રી ગોગટાંની રમતની એક રીત. (૨) કરામત; યુક્તિ.

કજલી, સ્ત્રી. [सं. कज्जली] ગંધક પારાનું મિશ્રણ [કપિંજલ.

કજલો, પુ એક જાતનું પંખી;

કજળવું, ક્રિ અ ઝાંખા પડી જવું; રાખથી ઢંકાવું; ઠરી જવું. (૨) સોગઠાંની રમતમાં પહેલવહેલું જુગ બંધાવું.

કજળાઈ-જવું, ક્રિ૦ અ૦ બળીબળીને ઝાંખા પડી જવું; ઠરી જવું.

કજા, સ્ત્રી. [अ. कज़ा] આફત; હાણ. (૨) મોત; મૃત્યુ.

કજા, સ્ત્રી. [अ. कला] હિકમત; યુક્તિ.

કજાઅચાન, અ. દેવયોગે.

કજાઈ,-વિ. દેવાધીન.

કુ-જાત, વિ. [सं. कु+जात] નીચ કુળમનું;નઠારા ગુણનું;હલકી વરણ-

કટિસૂત્ર, ન. [સં.] કંદોરો; કમરે બાંધવાનો દોરો.

કટિસ્નાન, ન. [સં.] કમર અને તેની નીચેના ભાગનું અર્ધસ્નાન

કટુ, વિ [સં.] કડવાશવાળું; કડવું. (૨) નહિ રૂચે એવું (૩) તીખું કટુત્રય=સૂંઠ, મરી અને પીપર

કટુક, વિ સહેજ કડવું. (૨) સહેજ તીખું.

કટુતા, સ્ત્રી [સં.] કડવાશ.(૨) તિખાશ (૩) ઝેર; ખાર.

કટુતાઈ, સ્ત્રી કડવાશ (૨) ખાર.

કટુપત્ર. ન. [સં.] પીતપાપડો.

કટુફળ, ન. [સં] કડવું ફળ; ઇંદ્રવારણું. (૨) ઝેરી નાળિએર. (૩) કાંદ્યાચીઓ (૪) કારેલું.

કટેરો, પુ. મ્હેરો; ગોખ; કિનાર.

કટોરી, સ્ત્રી. [સં. कटोरा] પડઘીવાળી છાછરી વાડકી; પ્યાલી. (૨) પાતળા પતરાની બનાવેલી નાની ટીકડી. (૩) સ્ત્રીના કાપડાનું એક તાકું.

કટોરો, પુ. [સં. कटोरा] પડઘીવાળું ને પહોળા મોંનું પાત્ર; વાડકો; પ્યાલો.

કટ્ટી, સ્ત્રી મિત્રતા-તોડી નાખવી તે; છુટી. ક્રિ. પ્ર. કટ્ટી કરવી=છુટા પડી જવું (નાનાં છોકરાં પોતાના ટોળામાંથી ... છે તેની સાથે કટ્ટા કે તોડું. (૨) એકબ... છે.) ... વસ્તુઓનું ...

કઠ, વિ. ઘણુંજ આકરૂં; પક્કું; પૂરેપૂરું. (૨) ખારીલું; સખત.

કઠ, સ્ત્રી. [સં. काट=સાદડી] સાદડી (૨) ઉકળાટ; ઘામ; કકાશ. (૩) એક ઋષિ. (૪) એ નામનું ઉપનિષદ્.

કઠણ, વિ. [સં. कठिन] જે ભંગાય નહિ એવું; સખત; ખૂચે એવું. (૨) સમજાય-કરાય નહિ એવું; અઘરૂં. (૩) ઉપાય ચાલે નહિ એવું. ક્રિ. પ્ર. (૧) કઠણ કરવું=અસર થાય નહિ એવું કરવું (૨) કઠણ થવું=નિર્દય થવું; કંઈ અસર રાખવી નહિ.

કઠણાઈ, સ્ત્રી સખતાઇ (૨) સંગીનપણું (૩) મુશ્કેલી. (૪) નિર્દયતા (૫) આકરાપણું. (૬) ગજબનાઈ.

કઠણાશ, સ્ત્રી. કઠણપણું.

કઠરાઇ, સ્ત્રી. અકળામણ; મુંઝવણ.

કઠલો, પુ. જુદી જુદી ધણીક જાતની વસ્તુઓનો સમુદાય; પરખટો.

કઠવું, ક્રિ૦ અ૦ [સં. कष्ट=દુ:ખમાં રહેવું.] અંદરથી દુ:ખી થવું; બેચેની રહેવી; પેટમાંનો ભાર નડવો (૨) કઠારો લાગવો. (૩) કઠણ લાગવું; ખૂંચવું

કઠવો, પુ. તેલ ઘી વગેરે ભરવાનો માટીનો ઘડો. (૨) કુવાની અંદર નખાતો કઠેરો. (૩) વિ૦ કઠે એવો (લોટો)

કન્હામ, ન. [સં. कु+स्थान] ખરાબ સ્થાન; અપવિત્ર-અસ્વચ્છ જગા. (૨) શરીરનો દેખાડાય નહિ એવો ભાગ.

કડે. કઠામ ગુમડું ને સસરો વૈદ= ઉપાય કરાય નહિ એવી મુશ્કેલી.

કઠારો, પુ. [सं. कठ=દુખવું] અંદરથી થતી અકળામણ; બફારો થવો તે; ઉકળાટ; ધામ.

કઠિઆરણ, (કઠિયારેણ), સ્ત્રી. [सं. काष्ठिक=લાકડાં કાપીને વેચનાર] કઠિઆરાની સ્ત્રી. (૨) લાકડાં કાપીને વેચવાનો ધંધો કરનારી સ્ત્રી

કઠિઆરી, સ્ત્રી. લાકડાં વેચવાનો ધંધો કરનારી સ્ત્રી; કઠિઆરાની સ્ત્રી (૨) કઠિઆરાપણું. (૩) બાળવાના લાકડાની ગાડી.

કઠિઆરો, પુ. [सं. काष्ठिक] બાળવાનાં લાકડાં વેચવાનો ધંધો કરનાર.

કઠિન, વિ [सं.] કઠણ; સખત; મજબૂત.

કઠિનતા, સ્ત્રી. [सं] કઠણપણું.

કઠીઓ, પુ. એક જાતનો ચુનોસિક્કો.

કઠેકાણું, ન ખરાબ જગા; અયોગ્ય સ્થાન. (૨) ગુપ્ત સ્થાન

કઠેરો, (કઠેરો), પુ ઉંચી કિનાર ઉપરથી પડી ન જવાય તે માટે કરેલી આડ; કઠેરો. (૨) ગોખ; ઝરૂખો; છજું (૩) ખપરો.

કઠેરો, પુ. કઠેરો.

કઠોડી, સ્ત્રી. નાનું કઠોડું.

કઠોડું, ન મસાલો ભરવાનું લાકડાનું ખાનાવાળું ચોકઠું. (૨) કઠેરો; ગોખ.

કઠોડો, પુ. વહાણનો પાછલો ભાગ.

કઠોદર, ન. [सं. कष्ट+उदर] એક જાતનો પેટનો રોગ.

કઠોર, વિ. [सं.] બહુજ કઠણ હોય એવું; જરાય અસર ન થાય એવું. (૨) કર્કશ. કડવું લાગે એવું.

કઠોરતા, સ્ત્રી. કઠોરપણું; નિર્દયતા.

કઠોરપણું, ન. કઠોરતા.

કઠોરાઇ, સ્ત્રી. કઠોરતા.

કઠોળ, ન જેની બે ફાડ થતી હોય એવુ અનાજ. (મગ, મઠ, તુવેર, ચણા, વાલ વગેરે.)

કડ, સ્ત્રી કમર. (૨) એકવાર ખરીદી ટાંગર; કરદ. (૩) ગણીને અપાતી વસ્તુ ઉપર સેંકડે જે વધારો અપાય છે તે.

કડ, અ એવો અવાજ.

કડક, વિ [सं. कटु] આકરું: ગરમ; સખત. (૨) કઠણ; બરડ. (૩) કાચું; અપરિપક્વ. (૪) કોરું; ખાલી; નિર્ધન; ભૂખ્યુ. કડક બંગાળી=છેક ખાલી થઇ ગયું હોય તે.

કડક, સ્ત્રી. કાનનું ઘરેણું; કડી; વાળી. (૨) તખતી (લાકડાની બારીની)

કડકડ, અ. (અનુ) એવો અવાજ. (૨) કડકડાટ.

કડકડતું, (કકડતું), ઘણુંજ તપી ગયેલું; ઉકળતુ. (૨) ખડખડતું; ઇસ્ત્રીવાળું (અગરખું). (૩) આકરું; ધ્રુજાવે એવું.

કડકડવું, (કકડવું), કડકડ એવો અવાજ થવો; અત્યંત ગરમ થવું. (૨) ધ્રુજવું; હાલવું. (૩) ખડખડવું. (૪) સંકોચાઈ જવું.

કડકડાટ, (કકડાટ), પુ કડકડવું તે; કડકડ એવો અવાજ.

કડકડાટ, અ. અટક્યા વગર; એક સરખી રીતે; સપાટાબંધ. [રહેવું તે.

કડકડાટી, સ્ત્રી. કડકડ એમ થઈ

કડકડાવવું, ક્રિ. સ ઉકાળવું; ખૂબ ઊનું કરવું. (૨) ઝુલાવવું; ખડખડાવવું; પીસવું; કચરડવું.

કડકડિત, વિ. અતિ ગરમ; કડક. (૨) સફાઇબંધ; ઇસ્ત્રી કરેલું.

કડકડીને, અ. ઘણાજ જોસમાં; ઘસારાબંધ. (૨) કડકડ થઇને.

કડકણું, વિ. કરડકણું.

કડકન્અંગાળી, વિ. ભપકામાં રહેનાર, પણ ખાલી ખીસાનું; આડંબરી.

કડકા, પુ. (બ. વ.) પાણી ઉકળતાં જોસના જે ઉછાળા આવે છે તે.

કડકી, સ્ત્રી. નાનો કડકો; કરચ.

કડકીઉં, ન. પુરુષને કાને પહેરવાનો મોતીનો મોટો વાળો.

કડકો, પુ. આખી વસ્તુમાંથી જુદો પડેલો ભાગ; કટકો. (૨) બચકું; કોળીઓ. કહે૦ કડકે કડકે બિસ્મિલ્લા=છોકરે છોકરે અધરણી=દર વખતે ઘસારો. (૩) વિ. ખાલી ભપકાવાળો.

કડકોચલી, સ્ત્રી. કરચલી.

કડખા, સ્ત્રી એક રાગિણી.

કડચ, સ્ત્રી. કરચ; કકડી.

કડચલી, સ્ત્રી. કરચલી

કડચલો, પુ. પાણીમાં થતું ઘણા [illegible] એક નાનું પ્રાણી; કરચલો.

કડછી, સ્ત્રી. [सं. कंबी] નાની વાડકી જેવા ચાટાનું ને લાંબા હાથાનું એક વાસણ.

કડછો, વિ. [दे. कडच्छ-कडुच्छओ] મોટી કડછી.

કડ-ડડ, અ૦ ઝાડ-ઘર વગેરેના પડવાથી થતો એવો અવાજ. (૨) ઉપરાઉપરી ગર્જનાઓ થવી તે.

કડણ, સ્ત્રી. કટણ; ખડકની કોર. (૨) ટેવ; આદત. (૩) પાણીના કોશની ગોળ કાંબી. [(૩) ખડતલ.

કડતલ, સ્ત્રી. કરતાલ. (૨) કુથલી.

કડતલું, ન. કપાસની સાંઠીઓનું ગૂંથેલું પડ. (કાઠી.)

કડદો, પુ. [सं. कट+दाय=ભાગ] ઘટાડો; ઘટ આપવી તે. (૨) લેખ-ક્રિ. પ્ર. કડદો ઉતારવો=મેલ કાઢી નાખવો. (૨) કડદો કરવો=કાટલું કાઢવું.

કડપ, (કરપ), પુ. [अ. करब्= દાબ.] વજન; ભારબોજ.

કડપણું, ન. છોડને કાપી કાપીને ખેતરમાં થોડે થોડે છેટે ઢગલા કરવા તે. (૨) રાંધેલા અન્નનો વાસણને વળગેલો પોપડો.

કડબ, ન. [दे. कडप्पो] જાર બાજરીના સુકા સાંઠા. (૨) કરપ; હાક. [માંથી ઊગનાર.

કડરૂહ, વિ. સાંધામાંથી-ગાંઠ-

કડલી, સ્ત્રી. નાનાં છોકરાંના હાથનું ઘરેણું; કલ્લી. [(સેઉઆ અને કડવા)

કડવા, પુ. કણબીની એક જાત.

કડવાટ, પુ. [सं. कटु+वृत्ति] કડવાશ; કટુતા. (૨) મનની અપ્રિય લાગણી; દ્વેષ.

કડવાટવું, ના. ધા. કડવું થાય એમ કરવું; કડવું ઓસડ આપવું.

કડવાશ, સ્ત્રી. કઇક કડવો સ્વાદ તે; કટુતા. [વેલ; ગળો.

કડવી, સ્ત્રી. એક જાતની કડવી

કડવું, ન. [सं. कट] એકજ રાગના કાવ્યની કેટલીક કડીઓનો સમુચ્ચય.

કડવું, ન. [सं. कटु] કટુ સ્વાદવાળું. (૨) પસંદ પડે નહિ એવું; અપ્રિય રૂ. પ્ર. કડવું ઝેર=અત્યંત કડવું. કડવી જીભ = અપ્રિય વાણી બોલવાની ટેવ. કડવું ઓસડ=હિતકર પરંતુ કડવું લાગે એવું. કડવી આંખ= ખારીલી નજર.

કડવું, ક્રિ. જુઓ કરડવું.

કડવો, જુઓ કરવો.

કડસલો, પુ. મોટી ભીંતને લગતી નાની ભીંત ચણીને બનાવેલું ભડારીઉં; પડભીંતીઉં.

કડા, સ્ત્રી. (૧) એક જાતની ડાંગર. (૩) કડાઈ (મોટી). (૨) ચોખા.

કડાઇ, સ્ત્રી. [सं. कटाह] પેણી; તાવડી; કટાહ. ક્રિ. પ્ર. કડાઈ ચડાવવી=મિષ્ટ ભોજન બનાવવું.

કડાક, અ. (કડ અથવા કટ ઉપરથી) એવો એક અવાજ. (૨) ઉપરાઉપરી એવો અવાજ થાય તેમ.

કડાકડ, અ. કડકડ એમ ઉપરાઉપરી અવાજ થતા હોય તેમ. (૨) સ્ત્રી. મારામારી; લડાલડી.

કડાકડી, સ્ત્રી. સામસામી ધડાધડી; ધમાધમી; લડાલડી. (૨) હરિફાઇ; દુશ્મનાઈ. (૩) નકોરડો ઉપવાસ; લાંઘણ રૂ૦ પ્ર૦ કડાકડીનો વખત=અણીનો વખત. [મહેનત; પીડા; પંચાતી.

કડાકુટ, સ્ત્રી. બહુ માથાફોડની

કડાકુટીઉં, વિ. કડાકુટ કરાવે એવું; માથાફોડીઉં (માણસ).

કડાકુટો, પુ. કડાકુટ; માથાફોડ.

કડાકો, પુ. [सं. कड्+ભાંગવું. ઉ૦ અનુ.] મોટો અવાજ થવો તે. ક્રિ. પ્ર૦ કડાકા ફોડવા=અંગને અથવા આંગળાંને વાળીને 'કટ' એવો અવાજ થાય એમ કરવું. કડાકા થવા=જોરથી ગર્જનાઓ થવી. (૨) લાંઘણો થવી. કડાકા કરવા =લાંઘણો કરવી.

કડાજુડ, અ. [सं. कट=અતિશય+युध्=લડવું] ખૂબ બાઝેલું હોય તેમ. (૨) વિ. સેળભેળ થઇ ગયું હોય એમ બાઝેલું.

કડાબીડ, અ. અડાબીડ; ઘમઘોકાર; સજ્જડ.

કડાબીન, સ્ત્રી.[અં. કાર્બિન ઉ.] ઘોડેસવારની નાની અને ટૂંકી બંદુક.

કડાયું, ન. [सं. कटाह] કઢવાનું નાનું વાસણ; પેણી; કઢાઇ.

કડાર, વિ. [सं.] માંજરું. (૨) અહંકારી.

કડાવું, ક્રિ. અ ચિડાવું; ખિજાવું

કડાસન, ન.(सं. कट+आसन) ઘર્મનું આસનાઇ.

કડિતુલ, પુ. [सं.] ખડગ.

કડી, સ્ત્રી. [सं. कटक=કડું] ધાતુના સળીઆનો ગોળ આકાર; નાનું કડું. (૨) અકોડી; આંકડી. (૩) બેડી (૪) કવિતાનું પદ; ચરણ. (૫) ઓળ; હાર રૂ. પ્ર કડીતોડ=મજબુત; અકોડાબધ. (૨) કડીબધ=યથાનુક્રમ

કડીઅણ, (કડિયેણ), સ્ત્રી. કડીઆની સ્ત્રી.

કડીઆ-કામ, ન. કડીઆએ કરવાનું કામ. [રમતનો એક પ્રકાર.

કડીઆ-કોટ, પુ. મોઇદંડાની

કડીઓ, પુ. [दे. कडइओ] ચણવાનું કામ કરનારો માણસ. (૨) ચણવાનું કામ કરનારા માણસોની એક નાત.

કડીબંધ, વિ. હારબંધ; કડીઓ જોડાયલી હોય તેવું.

કડીતોડ, વિ. કડીઓ જોડાયલી હોય તેને તોડી નાખે તેવું. (૨) રકમે રકમ દાખલ હોય તેવો (હિસાબ). (૩) ભારે મહેનત.

કડુ, ન. [सं. कटु] ઇંદ્રજવના ઝાડની સુકી ડાંખળીઓ. (૨) વિ. કડવું.

કડુચું, વિ. [सं. कटुक] સહેજ કડવું. (૨) કસાણું; બેસ્વાદ

કડુખલો, પુ. [सं. कट+खल=બાજુ] નાની સાંકડી અને બાજુની જગા; ખુણો.

કડું, ન. [सं. कटक] ધાતુના સળીઆને ગોળ વાળીને બનાવેલો આકાર; મોટી કડી. (૨) હાથને કાંડે તથા બાવડે પહેરવાનો અલંકાર.

કડે, અ. પાસે; કને; જોડે.

કડેડાટ, અ કડડડાટ; ધમર અરકચે; બેધડક. [સારી રીતે,

કડેધડે, અ. ધમધોકારે; બહુ

કડો, પુ. [सं. कुटज] ડુંગરી ભાગમાં થતું એક ઝાડ; ઇંદ્રજવનું ઝાડ.

કડોકડ, પુ. જેવતા પાડવાનું ચાંમડું અને મુંજની રસીવાળું એક ઓજાર.

કડોળ, વિ. બેડોળ; બદસુરત. (૨) કદરૂપું.

કડણુ, સ્ત્રી. [सं. कट] ઉભા ઢોળાવવાળા ખડકની ધાર. (૨) [सं. कठिन] ઉભો અને સીધો ઢોળાવ. (૩) ચામડાના કોસનું ચક્કર. (૪) છેડે અંકોડો હોય એવી લાકડી; વાંસી. (૫) ન. (કઢવું=કકાગડું) દાળનું (કઢેલું) પાણી. (૬) વિ. કઢાયેલ

કરવાનો જેનો સ્વભાવ હોય એવું (માણસ).

કઢવું, ક્રિ. સ. [सं. क्वथ्] ખૂબ ઉકાળવું. કઢિએલ=કઢેલું. કઢાપો કરવો=ગુસ્સાથી લોહીને તપાવી નાખવું.

કઢંગ, પુ કુચાલ; ગેરવર્તણૂક.

કઢંગું, વિ ઢંગવગરનું; વિલક્ષણ. (૨) આડુઅવળું; નિયમસર નહિ એવું; તરેહવાર.

કઢા, સ્ત્રી. કઢાઇ; મોટો પેણો.

કઢાઇ, સ્ત્રી. [सं. कटाह] તળવાનું વાસણ; પેણી. ક્રિ. પ્ર. કઢાઇ ચડાવવી=ભોજનમંજનનું ભોજન કરવું.

કઢાપો, પુ ગુસ્સો આણી લોહી તપાવવું; શોક; કલેશ. (૨) ધામ; બફારો. (૩) કઢી.

કઢામ, ન થોડા અને બળદ પલોટવાનું લાકડાનું ચોકઠું.

કઢાયું, ન મોટી કઢાઈ; પેણો.

કઢારૂં, ન ફોદીઉં; ટોર બાંધવાનું નાનું ઘર.

કઢારો, પુ ઉચક વસ્તુ લેવી દેવી તે; ઉધડ ઇજારો.

કઢાવવું, ક્રિ. પ્રે. ઉકળાવવું. (૨) કઢાપો કરાવવો; ચીડવવું. (૩) કાઢવા લાગવું. (૪) રજા અપાવવી.

કઢાળ, વિ ખરાબ ઢાળવાળું.

કઢિયલ, વિ. કઢેલું; બહુ ઉકાળીને ઘાટું કરેલું.

કઢી, સ્ત્રી. [सं. क्वथ= ઉકાળવું] ચણાનો થોડો લોટ અને મસાલો ભેળવી કઢેલી છાશ. [ઉકાળો.

કઢો, પુ. કઢાપો; ક્લેશ. (૨) ક્વાથ;

કણ, પુ. [सं. कण] અનાજ; દાણો. (૨) કરચ; રજ. (૩) ટપકું; ટીપું. (૪) આંટણ; વળી; સળ. (૫) કાંગરો; શિખર. (૬) ભાન; તરેહ. (૭) અભ્યાગતને ભિક્ષાન્ન આપવું તે. કહે॰ કણનું મણ=થોડામાંથી ઘણું મળવું. કીડીને કણ અને હાથીને મણ=જેને જેટલું જોઇએ તેને તેટલું મળવું તે.

કણક, સ્ત્રી. [सं. कणिक]ભિક્ષા તરીકે આપવાનું અન્ન (૨) ભેળભેળ અન્ન. ક્રિ પ્ર કણક આપવી=ભિક્ષા આપવી. (૨) કણક કાઢવી=ભિખારીનો ભાગ કાઢવો (૩) બાંધેલો લોટ; કણેક. કણક ટૂંપવી=બાંધેલા આટાને ખૂબ કમળવો, ગુંદવો. કણક બાંધેલા અને કણમાં કસળવાં ગુણ દેઃ=એ બેને દાબવાથી ફાયદો થાય છે.' (૪) કણકમાં પાણી પડયું તે પડયું = થયું તે નહિ થયું થવાનું નહિ.

કણકણ, સ્ત્રી. [सं. कण्= રોવું] કણકણાટ. (૨) અ. (અનુ) દુઃખ અથવા અસંતોષને લીધે ગળામાંથી નીકળતો અસ્પષ્ટ અવાજ.

કણકણવું, ક્રિ. અ. [सं. कण्] દુઃખ અથવા અસંતોષને લીધે ગળામાંથી

અસ્પષ્ટ અવાજ કાઢવો; ઝીણું ઝીણું રોવું.

કણકણા, સ્ત્રી. (પુ.) રોમાંચ સાથે શરીરમાં કંપારી આવવી તે; કમકમાટી. (૨) કંટાળો.

કણકણાટ, પુ. કણકણવું તે; કણકણ એવો અવાજ. (૨) કંટાળો; કમકમાટ. [એમ કરાવવું.

કણકણાવવું, ક્રિ. પ્રે. કણકણે

કણકણી, સ્ત્રી. કંપારી; ધ્રુજારી. (૨) કંટાળાની લાગણી.

કણકણો, પુ. ધ્રુજારો; કંપ.

કણકી, સ્ત્રી. ભાંગી ગએલા ચોખાનો ભૂકો. રૂ. પ્ર કણકી તડબડાવવી=કણકીની ઘેંશ કરવી.

કણજ, સ્ત્રી. મળોત્સર્ગને માટે આંતરડાંને જોર આવવું તે; કરાંઝ.

કણઝી, સ્ત્રી. [સં. करंज] એક જાતનું ઝાડ. (કણઝા નામના તેલી બીઆં થાય છે.)

કણઝીઉં, ન. કણઝીનાં બીઆંનું તેલ. (આ તેલ દીવે બાળવાના અને જીવાત મારવાના કામમાં આવે છે.)

કણદાર, વિ. દાણાદાર.

કણદીઓ, પુ. સ્ત્રીઓને હાથે પહેરવાનું એક ઘરેણું.

કણપીઠ, સ્ત્રી. જે ઠેકાણે અનાજ વેચાતું હોય તે જગા; દાણાબજાર.

કણબણ, કણબેણ, સ્ત્રી. કણબીની સ્ત્રી.

કણબી, પુ. ખેતી કરનાર માણસ; ખેડુત. (૨) ખેતી કરનારા માણસોની નાત; પાટીદાર. (૩) તાબેદાર નોકર; ગુલામ. કહે૦ કણબીની મત ફુટે તે ભણે ભણે ને ભૂલે. (૨) કણબી કાર્તકે ડાહ્યો. (૩) કણબીનું મોં કુવાડે ચીરેલું. (૪) "કણબી પાછળ કરોડ, કણબી કોઈ પાછળ નહિ; પણ ખાટલે મોટી ખોડ કે ઉધું ઓસડ નહિ." (૫) કણબીનો કુબો, એક મુઓ ને બીજો ઉભો. (૬) કણબી બગડયાં ફેરવે (કણબીના ત્રણ ભાગ છે. ૧ લેઉઆ, ૨ કેડવા (કડવા) અને ૩ આંજણા.)

કણમણવું, ક્રિ. અ. નાખુશ થવું; કણકણવું.

કણમણાટ, પુ. કણકણાટ; નાખુશી.

કણલાલ, સ્ત્રી. ઘંટી. (૨) પાણીના વમળ.

કણવટ, ન. [સં. कण+वृत्ति] માગીને આણેલું જુદી જુદી જાતનું સેળભેળ થઇ ગએલું અનાજ; કણકી.

કણવટીઉં, ન. કણે કણે કરીને એકઠું કરેલું અન્ન. [ભિક્ષુક.

કણવતીઉં, વિ. માગી ખાનાર;

કણવાર, ન. [સં. कर्णिकार] કરેણ; એક જાતનું ફૂલઝાડ.

કણવું, ક્રિ. અ. [સં. कण्= અવ્યક્ત અવાજ કરવો.] દુઃખના જોરને લીધે ગળામાંથી અવ્યક્ત અવાજ નીકળવો. (૨) દાણે દાણે વીણવું. (૩) ક્રિ. સ. વીણી ખાવું.

કણુસ, ન. [સં. कणिश] કણુ ભરેલો ડૂંડો; કણુસલું. [ઈંધી.

કણુસલું, ન. અનાજનું ડૂંડું;

કણુરાઈ, પુ. [સં. कण+ सदृश] કળીદાર લાડુનો એક પ્રકાર; મોતીચૂર.

કણુસું, ન. [સં. कणिश] કણુસલું.

કણા, પુ. (કણોનું બ. વ.) સાપોલીઆં; સાપનાં નાનાં બચ્ચાં. (૨) અંકોડા; મણકા.

કણા, સ્ત્રી. તીખી લીંડીપીપર. (૨) ભૂકે. (૩) બારીક ભાગ. (૪) એક જાતની સાખી. [ઘેડો.

કણાટીન-ર, ન. [સં.] દીવાળીનો

કણાદ, પુ. [સં.] વૈશેષિક ન્યાયશાસ્ત્ર બનાવનાર એક મોટા ઋષિ. (૨) સોની.

કણાયતું, વિ. [સં. कण+ आयत] કામના બદલામાં જેને પેટીઉ મળતું હોય તેવું.

કણિક, પુ. [સં.] કણુસલું. (૨) ઝીણો દાણો. (૩) કણક. (૪) ભિક્ષુક. [ઝીણો દાણો. (૨) આંટણ.

કણિકા, સ્ત્રી. [સં.] ઝીણામાં

કણી, સ્ત્રી. [સં.] બહુજ બારીક કણ; ઝીણી કરચ. (૨) તેલ ઘીમાં તળ્યા પછી તળીએ જે ઝીણી ભુકી પડી રહે છે તે. (૩) આંટણ; કપાસી.

કણીઉં, વિ. કણવાળુનાર. (૨) કાંકરીવાળું. (૩) ન. ગાદલું; ગોદડું.

કણીઓ, પુ. કણ-દાણા વેચવાનો ધંધો કરનારો માણસ; ફડીઓ. કહે૦ (૧) કણીઆના શાપથી કંઈ વરસાદ અટકે? (૨) કણીઓ સદાય રણીઓ, ક્વચિતજ કાંકણીઓ. (કાંકણીઓ=કડાંવાળો અર્થાત્ ધનાઢય.)

કણું, ન. આંખમાં પડેલું કસ્તર.

કણેક, સ્ત્રી. જુઓ કણક.

કણેતું, ન. અન્નવેતન. (૨) પેટીઉં.

કણેર, પુ. [સં. कर्णिकार] એક જાતનું ફૂલઝાડ; કરેણ.

કણો, પુ. [સં. कण] થોડા દિવસનું જન્મેલું પાવણું સાપોલીઉં. (૨) ફેંટો; મોળીઉં. [હુંગળીનાં બી.

કણોજી, સ્ત્રી. (ન૦) કાંદાનાં-

કણોતું, જુઓ કણેતું.

કણ્વ, પુ. [સં.] એ નામના એક મુનિ. [નો કાપ.

કત, સ્ત્રી. [અ. कत्त] કલમ-

કતક, ન. [સં.] એક જાતનું ઝાડ અને તેનું ફળ; નિમલી. (એમ કહેવાય છે કે, નિર્મળીનો ભૂકો પાણીમાં નાખતાં કચરો વગેરે તળીએ બેસી તે ચોખ્ખું થઈ જાય છે.)

કતકું, ન. ટુકડો; કડકો; ડગોરો.

કતરણી, સ્રી. [सं. कर्तनी] (૨) પતરાં કાપવાની મોટી કાતર.

કતરઝોડ, વિ. વળગ્યું છૂટે નહિ એવું; હઠીલું (૨) કંટાળો આપે એવું.

કતરવેધીઉં, વિ. વગોઉં; વા[દ] કરનાર.

કતબા, પુ. [अ.] કરારનામું; પંચાતનામું.

કતરાતું, વિ. કતરાય એમ આડું જતું; નિર્દય.

કતરાવું, ક્રિ. અ. [सं. कृत्] કપાવું; કપાઇને જુદું પડવું. (૨) આડું જવું.

કતરાંશ, પુ. વિરુદ્ધતા; આડાપણું.

કતરેહ, પુ. અણબનાવ; ખટપટ.

કતલ, સ્રી. [अ. कतल] નિર્દય રીતે કાપી નાખવું તે; કાપાકાપી; ખુનરેજી. રૂ. પ્ર. કતલની રાત=અત્યંત ધમાલનો વખત. (૨) કતલે આમ=રૈયતને કતલ કરવી તે.

કતલની રાત, સ્રી૦ તાબુત કાઢવાની આગલી રાત. (હજરતઅલીના હસન ને હુસેન નામે બે દીકરાઓ કતલ થઈ ગયા હતા, તેમની વર્ષીની રાત.)

કતાર, સ્રી. [अ. फ़िताल्] કતલ; કાપાકાપી. (૨) [अ. फ़िताऱ्] જોડાજોડ-ચાલુ ને ચાલુ હોવું તે; પરંપરા.

કતાલ, પુ. [अ. क़िताल.] કતલ કરનાર માણસ. (૨) લડાઇ.

કતાળ, વિ. [सं. कु+ताल] બેતાલ. (૨) સ્રી. રડારોળ; કંકાસ; અફસોસ.

કતોદય, પુ. [सं. कृत+उदय] કરેલા કર્મના ફળનો ઉદય; કિસમત.

કતોદીઓ, પુ. લૂટારો.

કત્તા, સ્રી. [सं. कपर्दिका. प्रा. कत्ता] ઠીકરાનો ગોળ કકડો.

કત્તો, પુ. [अ. कत्अ] જુદા અક્ષર આવે એવા કાપની કલમ; કિત્તો.

કથક, વિ. [सं.] કથા કહેનાર; પુરાણી. (૨) જાહેર ભાષણ કરનાર. (૩) હાવભાવ કરી દેખાડીને નાચનાર અને ગાનાર. (૪) ન. કહેવત.

કથણી, સ્રી. [सं. कथ= કહેવું.] કથા કહેવાની-વાત કરવાની પદ્ધતિ; કહેણી.

કથન, ન. [सं.] કથા કે વાત કહેવી તે. (૨) કહેવું; બોલ; વચન (૩) વિવેચન; નિરૂપણ; વ્યાખ્યાન. (૪) કહેણી; કહેવત.

કથનાવળી, સ્રી. [सं. कथन+आवली] કહેવત સંગ્રહ. (૨) વાર્તાઓનો સંગ્રહ.

કથની, સ્રી. [सं. कथ] કથવું તે; બોલવું તે; (૨) કથા વાર્તા વગેરે કહેવાની રીત. (૩) કુથલી; નિંદા.

કથનીય, વિ. [સં.] કથવા-કહેવાને યોગ્ય [બતાવનાર.

કથનાર, વિ. કથા કે વાત કહી

કથરોટ, સ્ત્રી. [સં. काष्ठिक] લાકડાનું અથવા ધાતુનું ઉંચા કાંઠાવાળું ગોળ અને છાછરૂં વાસણ. કહે૦ મન ચંગા તો કથરોટમાં ગંગા=મન જો શુદ્ધ હોય તો પછી ઘરનું પાણીએ ગંગાજળ જેવું જાણવું.

કથવું, ક્રિ. સ. [સં. कथ= કહેવું) કથા કે વાત કહેવી; ભાષણ કરવું (૨) વિવેચન કરવું; ટીકા કરવી.

કુ-થળવું, ક્રિ. સ. [સં. कु+ स्था=ઉભા રહેવું] વસ્તુનું બગડવું; ચુંથાઇ જવું. (૨) સ્થાનભ્રષ્ટ થવું; ઉતરી જવું.

કથા, સ્ત્રી. [સં.] હકીકત; વાર્તા; કહાણી; ઐતિહાસિક અથવા કલ્પિત વૃત્તાંત; વર્ણન. કહે૦ (૧) કથા એ તો વૃથા ને ગીતા એ તો જીતા=વાર્તાઓથી મોક્ષ મળે નહિ; જ્ઞાનથીજ મોક્ષ મળે.

કથાનક, ન. [સં.] મોટી કથા-માંનું એકાદ આખ્યાન. (૨) નાની વાર્તા; આડકથા.

કુ-થાનક, ન. [સં. कु+स्थानक] પોતાને યોગ્ય નહિ એવું સ્થાન; કઠામ. [મુખ્ય પાત્ર.

કથા-નાયક, પુ. [સં.] કથાનું

કથાનુસંધાન, ન. [સં.] કથાનો પ્રવાહ તૂટી ન જાય એવો જે તેનો ચાલુ સંબંધ તે. (૨) મોટી કથામાંની આડકથા.

કથા-પીઠ, ન. [સં.] કથાનો પહેલો પ્રસ્તાવ; પ્રસ્તાવના.

કથા-પ્રબંધ, પુ. [સં.] કથાનું સંવિધાન; કથાની રચના.

કથા-પ્રસંગ, પુ [સં.] કથાને માટે અનુકૂળ સમય.

કથા-ભટ, પુ. [સં.] કથાવૃત્તિ-વાળો બ્રાહ્મણ; પુરાણી; વ્યાસ.

કથા-મુખ, ન. [સં.] કથાની શરૂઆતનું લખાણ; ઉપોદ્ઘાત; પ્રસ્તાવ.

કથામૃત, [સં. कथा+अमृत કથાની આનંદદાયક લહેજત; વાતરિસ.

કથાયોગ, પુ [સં.] કથાને માટે પ્રાપ્ત થએલો પ્રસંગ. [શરૂઆત.

કથારંભ, પુ. [સં.] કથાની

કથા-શરીર, ન. [સં.] કથાની બનાવટ-રચના; કથાનો અગત્યનો ભાગ.

કથાળવું, ક્રિ સ. કથળે એમ કરવું; બગાડવું.

કથાંતર, ન. [સં.] મુખ્ય વાર્તા મૂકીને વેગળા જતું રહેવું તે; (૨) કહેવાનું હોય તે પડતું મૂકી ન કહેવાનું હોય તે કહેવું તે. [વર્ણવે

કથિત, . સં.] કહેલું;

કથિત-પાઠ, પુ. [नं.] વસ્તુ પ્રત્યક્ષ રાખી મોઢેથી તેને લગતી હકીકત શીખવવી તે; વાંચનદ્વારા નહિ પણ વસ્તુ દેખાડી મોઢેથી શિક્ષણ આપવું તે.

કથીર, ન. [म. कथील] કલાઈ અને સીસાના ભેળસેળવાળી એક ધાતુ. (૨) તુચ્છ વસ્તુ; હલકી ચીજ. (આ ધાતુ ઝટ પીગળી જાય ને કાળી પડી જાય એવી હોય છે.)

કથીરી, સ્ત્રી. પશુઓના વાળમાં પડતું એક જાતનું સ્વેદજ જીવડું.

કથીરો, પુ. મોટી કથીરી.

કથેલું, વિ. કહેલું; કથિત.

કથોલ, જુઓ કથોલું.

ક-થોલું, વિ. [सं. कु+स्थल] અગવડ ભરેલું; યોગ્ય સ્થાન ઉપરનું નહિ એવું.

કથ્ય, વિ. [सं.] કથવાને યોગ્ય.

કદ, ન. [अ. कद्=रेद] લંબાઇ, પહોળાઇ, ઉંચાઇ અને જાડાઈ વગેરેથી જે ઘેરાવ બનતો હોય તે; વિસ્તાર. (૨) ઉંચાઇ. (૩) ભારબોજ; વજન. (૪) સાદુ રેશમી પોત.

કદખલાઈ, સ્ત્રી. લુચ્ચાઇ; બખીલાઇ.

કદખલીઉં, વિ. લુચ્ચું; ધૂર્ત.

કદખોળ, સ્ત્રી. નિંદા. (૨) વિ. નિંદક.

કદદો, પુ. કંદોરો; કમરનો સુતર કે રેશમનો દોરો.

કદન, ન. [सं.] કતલ; હિંસા. (૨) પાપ.

કદનસુત, કામના વધ કરનાર શિવનો પુત્ર.

કદમ, ન. [अ. कदम्] બે પગલાંની વચમાંનું અંતર; પગલું (૨) ચાલવાની રીત, રૂ૦ પ્ર૦ કદમ-વા-પગલાને અંતરે; આશરે અઢી ફૂટને છેટે. (૩) કદંબનું ઝાડ.

કદમ-નિવાજ, વિ. [अ. कदम् +फा. निवाज] મહેરબાન; કૃપાળુ.

કદમ-બાજ, વિ. મોટાં અને લાંબાં પગલાંવાળું.

કદમ-બોસ, વિ. [अ. कदम +फा. बोसीदन्=ચુંબન કરવું.] પગને ચુંબન કરનાર; માનીતો સેવક.

કદમ-બોસી, સ્ત્રી. [फा.] મોટા માણસને માન આપતાં તેને પગે ચુંબન કરવું તે; પાદચુંબન.

કદમી, વિ. [फा.] આગલા જમાનાનું; પ્રાચીન, (૨) પારસીઓના બે વિભાગોમાંનો એક.-એક કદમી અને બીજો શહેનશાહી. ગરીબો જે પહેલા આવ્યા તે કદમી કહેવાયા અને રાજવંશીઓ જે પછી આવ્યા, તે શહેનશાહી કહેવાયા.

કદર, સ્ત્રી. [अ. कदर] સમજીને કિંમત કરવી તે; બુઝ. (૨) દયા; દિલસોજી.

કદરજ, વિ. [सं. कदर्य] કંજુસ; કૃપણ.

કદરદાન, વિ. [अ. कद्र्. फा. दानिस्तन्=જાણવું] ખૂબ જાણે એવું; કામની પિછાન કરે એવું; ખૂબી સમજનાર. (૨) ના. પ્રમાણમાં બદલો આપે એવું. [ખુઆણું.

કદરવું, ક્રિ. અ. કદર કરવી. (૨)

કદરી, વિ. [સં. कदर्य] કંજુસ; કૃપણ.

કદરૂપું, વિ. [સં. कु ને ઠેકાણે વપરાતો कद्=ખરાબ એવું દેખાડનારો અવ્યય + रूप] નહિ રૂપાળું; બદસુરત.

ક-દવા, સ્ત્રી. [फा. दुआ] અંતઃકરણથી બુરું ઇચ્છવું તે; શાપ.

કદવાન, વિ મોટી આકૃતિવાળું; ઊંચું, જાડું અને દેખાવે દમામદાર હોય એવું (માણસ).

કદશના, સ્ત્રી. [સં. कद्+अशना] કોઇ શું કરે છે અને શું નહિ તે સંબંધી કંઇ ધ્યાન જ રાખવું નહિ તે.

ક-દહાડો, પુ કમોસમ. કહે૦ ક-દહાડે કજોડાં=જે ન હોવું જોઈએ તે થાય ત્યારે વિસ્મયથી આમ કહેવાય છે. (૨) દુઃખનો સમય.

કદળી, સ્ત્રી. [સં. कदली] કેળ; જેને કેળાં થાય છે તે. (એ એકજ વાર ફળે છે. એને બી નથી હોતું પણ તેના મૂળમાંથી બીજા ફણગા ફૂટી નવા છોડ ઉત્પન્ન થાય છે. એના પૈસાનાં દોરડાં વગેરે થાય છે.)

કદળી-નાળ, પુ. કેળના થડની અંદરનો સુંવાળો સોટો.

કદળી-પુષ્પ, ન. કેળનું ફૂલ.

કદળી ફળ, ન કેળું.

કદળીવન, ન કેળોનું વન.

કદળી-સ્તંભ, પુ. [સં. कदली+स्तंभ] કેળનો થાંભલો; કેળનું થડ. (ઉત્સવ અને શુભ અવસરમાં કેળોનો મંડપ કરવાનો રિવાજ છે.)

કદંબ, ન. [સં.] એક જાતનું મોટું ફૂલઝાડ. (ચોમાસાની શરૂઆતમાં મેઘગર્જન થતાંજ એના ફૂલની કળીઓ ફુટે છે.) [સમયે; કદાચ.

કદા, અ. [સં.] ક્યારે; કોઇ

કદાગરો, પુ અંટસ; અદાવત (૨) કજીઓ.

કદાચ, અ. [सं. कदाचित्] કોઇકવાર; કદાપિ.

કદાચિત્, અ. [સં.] કોઇ વખતે; કદાચ (૨) જો એમ બને-હોય તો.

કદાપિ, અ. [સ.] કદી પણ; કોઈ વખતેજ; આકસ્મિક રીતે.

કદાપિ, અ. [સં.] કોઇ વાર; કદાચ.

કદાવર, વિ. [अ. कद्. फा. आवर्दन्] ઉંચા જાડા અને ભવ્ય દેખાવવાળું; જબરમાન.

કદી, અ. [सं. कदापि] કોઇ દહાડો; કોઇવાર.

કદીક, અ કોઇકજ વાર; જવલ્લે.

કદીમ, વિ. [अ.] જુના જમાનાનું; પુરાણું

કદીમદી, અ કોઈ કોઇવાર; કવચિત.

કદીર, વિ. (અ) શક્તિવાળું.

કદુ, સ્ત્રી. (ફા.) દૂધી, નઈ.

કદુરત, સ્ત્રી. (અ) મલિનતા.

કુ-દષ્ટિ, સ્ત્રી. [सं. कु+दृष्टि] સ્વાર્થવાળી નજર; બદનજર. (૨) અવકૃપા.

કદ્દુ, પુ. દડો, ગોળ, જાડો ને મજબુત લાકડાનો કકડો; અનો: ઉપરવટણો. (૨) ઘોડો. (૩) પુરૂષનો ગુહ્ય અવયવ. દૂધમાં કદ્દુ ઓરવો=મમ બગાડવું; ફાસ મારવી. (૪ [फा. कदू] કોહોળુ.

કધાન, ન. [सं. कु कुत्सित + धान्य] હલકી જાતનું અનાજ; અગણ ધાન. (કોદરા બંટી, બાગ વગેરે) (૨) ખડધાન; બગડી ગએલું ધાન, કહેo કુધાનને કેળવીને ખાવું=હલકી જાતની વસ્તુ હોય તેને પણ સારી રીતે કેળવીને વાપરી હોય તો ઠીક લાગે.

કુ-ધોણ, (કધોણી), વિ. ખૂબ ધોવાથી પણ સારું ન થાય તેવું.

કુ-ધોતું, વિ. "ખૂબ ધોતાં" પણ ન થાય એવું (કપડું)

કનક, ન. [सं.] સોનું. (૨) ધન; દોલત. (૩) ધતુરો. કહેo ક્યાં કનક અને ક્યાં કથીર=ક્યાં ગુણી અને ક્યાં દુર્ગુણી ?

કનક-ફુલ, ન. કાનનું ઘરેણું. (૨) ધતુરાનું ફુલ.

કનકવી, સ્ત્રી. નાનો કનકવો.

કનકવો, પુ. પાતળા અને હલકા કાગળનો બનાવેલો હવામાં ઉડે એવો આકાર; પતંગ

કનકુડો, પુ જુઓ કનકવો.

કનજર, સ્ત્રી. કુદષ્ટિ.

કનડગત, સ્ત્રી. હરકત. (૨) દુઃખ

કનડવું, ક્રિ. સ હેરાન કરવું; હરકત કરવી; દુઃખ દેવું.

કનડાટ, પુ. પજવણી; કનડવું. (૨) [હરકત.

કનફુલ, ન. સ્ત્રીઓના કાનનું ઘરેણું.

કનવાર, સ્ત્રી. [म. कैवार] પંચાત; લક્ષ. (૨) દરકાર; કાળજી

કનસ્તર, જુઓ કનાસ્તર

કનાત, સ્ત્રી. [अ. कनात] જાડા બેવડા કપડાનો પડદો.

કનાસ્તર, ન. વાંસ અથવા ઘાસની ચાપોની ગુણ. (૨) ચિનાઇ લોખંડનો દાબડો. (૩) પેટી.

કનિષ્ઠ, વિ. [सं.] નાનું; હલકું; ઉતરતું. (ઉત્તમ, મધ્યમ અને કનિષ્ઠ, એમ મુકાબલો કરતાં બોલાય છે.)

કનિષ્ઠ-પક્ષ, પુ [सं.] નાનો-

કનિષ્ઠિકા, સ્ત્રી. [**સં.**] સૌથી નાની-ટચલી આંગળી. (૨) વિ. નાનકડી (બેન).

કની, અ [**સં. किं+न. प्रा. किण्णो**] કે નહિ. (પ્રશ્નાર્થમાં વપરાય છે.)

કનીનિકા, સ્ત્રી. [**સં.**] કીકી; આંખની પુતળી.

કને, અ. નજીક; પાસે. (૨) તાબે; કબજે.

કનેરી, સ્ત્રી માંદા માણસને માટે ચોખાની બનાવેલી કાંજી. (૨) કિનારી; કોર. (૩) કાંગરી.

કનેરા, સ્ત્રી. [**સં.**] વેશ્યા. (૨) હાથણી. (૩) ખારીપૂરી. (૪) એક જાતનું નાનું પંખી.

કનૈયો, પુ. [**સં. कमनीय. प्रा. कमणिओ=**રૂપાળો] રૂપાળો; સુંદર. (આ શબ્દ બાળમુકુંદ શ્રીકૃષ્ણને માટે રૂઢ થએલો છે.) [ભાગ; બૂટ.

કનોચાં, ન. (બ વ.) કાનનો નીચલો

કન્નાં, ન. કનકવા અથવા પતંગની કમાન બાંધવાની દોરી.

કન્ની, સ્ત્રી. પતંગને નીચલે ખુણે જે પુછડી બાંધવામાં આવે છે તે. (૨) પતંગ; નાનો કનકવો.

કન્યકા, સ્ત્રી. [**સં.**] નાની અને કુંવારી છોકરી. (ઉપર કન્યા કરતાં સહેજ નાની ઉમરની.)

કન્યા, સ્ત્રી. [**સં.**] કુંવારી છોકરી. (૨) પુત્રી; દીકરી. (૩) બાર રાશિમાંની છઠ્ઠી રાશિ. (૪) દેવી; દુર્ગા; પાર્વતી. (૫) મોટી ઇલાયચી. (૬) પતંગને જે દોરી બાંધવામાં આવે છે તે.

કન્યા-કલંક, ન. [**સં.**] કન્યાને કુવારી અવસ્થામાં લાગેલું લાંછન.

કન્યા-કાળ, પુ [**સં.**] કન્યાને પરણાવી દેવાનો સમય; સ્ત્રીત્વ આવવાનો કાળ.

કન્યાકુબ્જ, પુ. (સ્ત્રી.) કનોજ પ્રાંત.

કન્યાકુમારી, સ્ત્રી. હિંદુસ્તાનની છેક દક્ષિણે આવેલી ભુશિર.

કન્યાગ્રહણ, ન. [**સં.**] કન્યાનું ગ્રહણ કરવું તે; લગ્ન.

કન્યાગત, વિ. [**સં.**] કન્યાને ભાગે ગએલું; કન્યાને દાનમાં અપાએલું. (૨) કન્યારાશિમાં ગએલ (ગ્રહ).

કન્યાચુડી, સ્ત્રી. પરણતી વખતે કન્યાને પહેરાવવાની ચુડલી.

કન્યાદાન, ન. [**સં.**] કુંવારી છોકરીનાં યોગ્ય વરની સાથે લગ્ન કરી આપવાં તે.

કન્યાદોષ, પુ. [**સં.**] કન્યાસંબંધી જે કંઈ ખોડખાંપણ હોય તે.

કન્યાધન, ન. [**સં.**] કન્યા રૂપી ધન. (૨) કન્યાને આપેલું ધન.

કન્યાપતિ, પુ. [**સં.**] કન્યાનો વર; જમાઈ.

કન્યાપુત્ર, પુ. [सं.] કન્યાને થએલો છોકરો; કાનીન. (૨) દૌહિત્ર.

કન્યારત્ન, ન. [सं.] કન્યારૂપી રત્ન.

કન્યારાશિ, સ્ત્રી. [सं.] બાર રાશિઓમાંની એક 'કન્યા' નામે રાશિ તે.

કન્યારાશી, પુ બાયલો; સ્ત્રીના જેવા ગુણવાળો પુરુષ

કન્યાવિક્રય, પુ. [सं.] કન્યાના બદલામાં વરની પાસેથી બદલો લેવો તે.

કન્યાશાળા, સ્ત્રી. [सं.] છોકરીઓ માટેની ખાસ નિશાળ.

કન્યાહરણ, ન. [सं.] બળજોરીથી કન્યાને ઉપાડીને લઈ જવી તે.

કન્યાળું, ન નદી અથવા તળાવના સુકા પાત્રમાં ખોદેલો મોટો ખાડો. (૨) વિ. કન્યાવાળું.

કપ, પુ. અગ્નિનો તણખો ઝીલવાનું દોરડું; જામગરી; કફ. (૨) [अं.] પ્યાલો

કપચી, સ્ત્રી. પત્થરનો ભૂકો; કાંકરેટ

કપટ, ન. [सं.] 'કહેવું એક અને કરવું બીજું', એવો જે વ્યવહાર તે; લુચ્ચાઇ (૨) ઢોંગ. કહે૦ કપટ ત્યાં ચપટ= છળનું પરિણામ નાશ.

કપટકળા, સ્ત્રી. [सं. कपट+कला] કપટ કરવાની આવડત.

કપટ-કોટ, પુ. ખોટો પડદો; બનાવટ.

કપટખોર, વિ. (રૂા.) કપટવાળું.

કપટનિંદા, સ્ત્રી. [सं.] કોઇને ઉતરવા માટે કોઇની નિંદા કરવી તે.

કપટબાજ, વિ. કપટ કરનાર.

કપટબાજી, સ્ત્રી. દગલબાજી; ધૂર્તતા.

કપટભાવ, પુ. [सं.] દેખાડવાનો જે ભાવ તે; ઉપરથી પ્રેમ દેખાડી અંદરથી છેહ દેવાની ભાવના.

કપટરૂપ, વિ. બનાવટી; કૃત્રિમ, ઉતરવાને બનાવેલું.

કપટવિદ્યા, સ્ત્રી. [सं.] કપટ કેમ કરવું તેની આવડત; છળવિદ્યા.

કપટવેશ, પુ. [सं.] કૃત્રિમ રૂપ ધારણ કરવું તે.

કપટી, વિ. કપટથી ભરેલું.

કપઠોર-ળ, જુઓ કમઠાળ.

કપડ-છાણ, વિ. કપડામાં શીવી લઇ દાણ માટીથી લીપેલું. (૨) કપડાથી છણેલું-ચાળેલું.

કપડું, ન. [सं. कर्पट] રૂ, રેશમ, ઊન અથવા શણ વગેરેનાં તંતુઓને વણીને બનાવેલો ઘાટ; લુગડું; વસ્ત્ર. (૨) (બ. વ. કપડાં.) પોશાક કહે૦ ઉજળે કપડે ડાઘ લાગે=આબરૂ હોય તેને બીવાનું.

કપડમટી, સ્ત્રી. ઓસડને ભઠ્ઠીમાં પકવવા ચારે બાજુથી કપડામાં બંધ કરી માટી ચોપડે છે। તે.

કપતાન, પુ. [अं.] કમાન વહાણ કે આગબોટ ઉપરના ખલાસીઓનો

ઉપરી; ટંડેલ. (૨) લશ્કરની પલટણનો ઉપરી. (૩) આગેવાન.

કપરધુળ, ન. રેશમી લુગડું; ગાજ.

કપરૂં, વિ. કોઇથી ગાંજ્યું જાય નહિ એવું; આકરૂં. (૨) અઘરૂં; મુશ્કેલ.

કપરોડ, સ્ત્રી. ખાડાની અથવા કુવાની અંદરનું આડું પોલાણ; બખોલ.

કપર્દિકા, સ્ત્રી. [સં.] કોડી; છેક હલકી કિમ્મતનો સિક્કો; દમડી.

કપાઈ મરવું, ક્રિ. અ. કપાઇને મરી જવું. (૨) માંહોમાંહે ટંટો કરીને પાયમાલ થઈ જવું.

કપાટ, ન. [સં.] કમાડ; [બારણું. (૨) દ્વાર.

કપાણ, ન. તડકાની ઝાળ; લૂ.

કુ-પાતર, વિ. [સં. कु+पात्र] યોગ્ય પાત્ર નહિ એવું; ખરાબ. (૨) લડકણું.

કપાલ, ન. [સં.] આમલું હાડકું; ખોપરી. (૨) ઠીબ.

કપાલી, વિ. [સં.] ખોપરીઓની માળા પહેરનાર (૨) પુ. શિવ; શંકર. (૩) અઘોરી બાવાઓનો એક વર્ગ.

કપાવવું, ક્રિ. પ્રે. કાપી નખાવવું. (૨) જુદું પડાવવું; આવલ કરાવવું.

કપાવું, ક્રિ. છેદાવું; વઢાવું (૨) અંદર અંદર અદેખાઈથી, મારામારી કરવી.

કપાસ, પુ. [સં. कार्पास] જેને રૂ થાય છે તે છોડ. (૨) બી સાથેનું જે રૂ તે. (૩) કપાશીઓ.

કપાશી, સ્ત્રી. ચામડીમાં પડેલી ગાંઠ; આંટણ.

કપાશીઆ, પુ. (બ. વ.) રૂનાં બીઆં; કપાસ. (૨) વિ. જ્યાં કપાસનો પાક થતો હોય એવું ગામ-ખેતર વગેરે. કહે૦ (૧) કપાશી રે કપાશી, વેપાર કરજે તપાશી, નહિ તો છીયાં રહેશે ઉપાશી. અર્થાત્ કપાસનો વેપાર પોતાનું ગજું જોઇને કરવો. (૨) કપાશીએ કંઈ કોઠી ફાટે નહિ=નજીવા વધારાથી અકસ્માત્ થાય નહિ.

કપાળ, ન. [સં. कपाल] ભમરોની ઉપરનો અને માથાના વાળની નીચેનો મોઢાનો ભાગ; ભાલ; લલાટ. (૨) ખોપરી. (૩) ભાગ્ય; નશીબ. (૪) મસ્તક; મગજ. (૫) કંઈ નહિ; ધૂળ. ક્રિ. પ્ર કપાળ કૂટવું=માથાકુટ કરવી; પશ્ચાત્તાપ કરવો. કપાળ કૂટવું=મોટું દુઃખ આવી પડવું. કપાળમાં ચાંલ્લો કરવો–કંઇ નહિ આપવું. કપાળે ચોંટવું=પનારે પડવું. કપાળે રેલા ઉતરવા=મહેનત પડવી. કપાળે લખેલું=નિર્મિત. કપાળે હાથ દેવો=ભાગ્યને દોષ દેવો. કપાળે લખાવી લાવવું=સુભાગ્ય લઈ આવવું. રૂ. પ્ર. કપાળમા ડામ=તિરસ્કારમાં કઈ પણ નહિ આપવું. કપાળે કાજળ=બેઆબરૂ થવી. મોટું કપાળ=સુભાગ્ય. કપાળે તેજ=સુભાગ્યસૂચક પ્રભા. કહે૦ કપાળનું ટીલું થાય, પૂંઠે ન થાય=જે જ્યાં થતું હોય ત્યાંજ થાય. કપાળ પ્રમાણે ટીલું=જેવા દેવ તેવી પૂજા. કોડીઆ જેટલું કપાળ=ઓછું ભાગ્ય. કપાળે કપાળે જુદી મતિ=માણસે માણસે જુદા જુદા અભિપ્રાય.

કપાળ-ફુટ, સ્ત્રી. માથાફોડ; મગજ-મારી. એકજ તરેહની મહેનત.

કપાળફુટીઉં, વિ. કપાળ ફુટાવે એવું. (૨) માથું દુઃખી જાય એવી મહેનતવાળું.

કપિ, પુ. [સં.] વાનર.

કપિતાન, વિ વાંદરા જેવું; તોફાની.

કપિધ્વજ, વિ. [સં.] જેની ધ્વજામાં કપિ વાનરનું ચિહ્ન છે તે (અર્જુન).

કપિમુખ, વિ. [સં.] કપિના જેવા મોંનું.

કપિલ, વિ. [સં.] ભુખરૂં; બદામી રંગનું. (૨) પુ. સાંખ્યશાસ્ત્રના કર્તા-એક ઋષિ.

કપિલા, સ્ત્રી. [સં.] તદ્દન બદામી રંગની અથવા તદ્દન એક રંગની ગાય. (૨) દક્ષ પ્રજાપતિની એક કન્યા. (૩) એક જાતની ઔષધિ. કહે૦ કપિલા છઠ બાર વરસે એક વાર આવે=સારો પ્રસંગ લાંબે વખતે આવે.

કપિલા-ષષ્ઠી, સ્ત્રી. [સં.] ભાદરવો મહીનો, વદપક્ષ, છઠનો દહાડો, હસ્ત નક્ષત્ર, વ્યતિપાત અને મંગળવાર, એ છ વાનાંના યોગવાળો જે દિવસ તે. (આવો યોગ લગભગ બાર વરસે આવે છે.)

કપિંજલ, ન. [સં.] એક જાતનું પંખી; તેતર.

કપીલો, પુ. એક જાતની વનસ્પતિ.

કપૂર, ન. [સં. कर्पूर] એક જાતના ઝાડનો ગોળો. કડવો, જરાળામાંથી અને અત્યંત સુગંધીદાર ગુંદર. કહે૦ કપુરનું વેતરૂં=મોટા લાભ ન મળે, પણ મહેનત તો ન જાય. કપુરથી દાંડ દાંત ન પડે=સારાથી નઠારી ઇજા ન થાય.

કપુર-કાચલી, સ્ત્રી. એક જાતનું સુગંધીદાર દ્રવ્ય.

કપુર-ચીની, સ્ત્રી. એક જાતની વનસ્પતિ. (૨) ચિનાઈ સાકર.

કપુરતેલ, ન. કપુરનું તેલ.

કપુરી, વિ. કપુરના જેવું; સફેદ. (૨) પાનનો એક પ્રકાર.

કપુરીઆં, ન. (બ. વ.) નાગરવેલનાં પાનની એક જાત. (૨) કાચી કેરીનાં લાંબાં ચીરીઆં.

કપુત, પુ. [સં. कु+पुत्र] કુળને લાંછન લગાડે એવો છોકરો.

કપેચું, વિ. અટપટું; કઠણ; મુશ્કેલ.

કપેચાં, કપોચા, ન. (બ. વ) એક જાતનું વસાણું.

કપોટી, સ્ત્રી. પાતળું અને ફુલીને ઉંચું થએલું પડ. (૨) છાલ; છોતરું.

કપોટું, ન. જુઓ કપોટી.

કપોત, પુ. [સં.] કબુતરની જાતનું એક પંખી; હોલો.

કપોતક, પુ. [સં.] નાનો હોલો. (૨) સુરમો. (૩) સાજીખાર.

કપોતરૂં, ન. [સં. कु+पोत] નકામી છાલ; છોડું. (૨) ગાભચું. (૩) કાગળીઉં. [કપોતિની.

કપોતી, સ્ત્રી. [સં.] હોલી;

કપોળ, પુ. [सं. कपोल] ગાલ. (૨) વાણીઆની એક જાત.

કપોળ-કલ્પિત, વિ. કલ્પિત; બનાવટી; જેને પ્રમાણ ન હોય એવું.

કપ્પડ, ન. કપડું; વસ્ત્ર.

કપ્પર, વિ. કપરું; વસમું; આકરું. (૨) ના. નદીના કિનારાની ભેખડ.

કપ્પા, પુ. (બ. વ) કોથળા; થેલા. (૨) કુલ્લાં.

કપ્પી, સ્ત્રી. [सं. कुपी] શીશી, કુલ્લી. (૨) ગરગડી. (૩) ડાગળી; થીગડી.

કપ્પો, પુ. [सं. कूप] શીસો. (૨) સહેલથી ભાર ઉંચકાય એવી યાંત્રિક બનાવટ.

કફ, પુ. [सं.] શરીરમાંના ત્રણ રસમાંનો એક રસ. (૨) છાતી અને ગળાને રૂંધી નાખનારો એક રોગ; બલગમ; ગળફો. (૩) ઉધરસ. (૪) ચકમકના તણખા ઝીલવાની જામગરી; કપ.

કફ-જ્વર, પુ. [सं.] કફદોષને લીધે ઉત્પન્ન થયેલો તાવ.

કફન, ન. [अ.] શબને ઓઢાડવાનું લુગડું. (૨) શબ મૂકવાની પેટી. કહે૦ કફનફાડુ ગયો ને મેખમારૂ આવ્યો= વધારે નઠારો આવ્યો.

કફની, સ્ત્રી. [अ.] ટુંકી બાંયનું લાંબુ પહેરણ. ક્રિ. પ્ર કફની પહેરવી= સાધુ થઈ જવું.

કફલાત, સ્ત્રી. ભીંતે ચુનાનો લેપ લગાડવો તે; છો. (૨) મરામત.

કફા, વિ. [अ.] નાખુશ; ઇતરાજ.

કફાત, સ્ત્રી. [सं. कंफारत] નુકસાન. (૨) ટોટો.

કફાડું, વિ. [सं. कु+स्फुट] રીતસર ન હોય એવું; અધુરું. (૨) કઢંગું.

કફારત, (અ. ફા.) દોકનાર; અપરાધમાંથી છુટવાને માટે જે પુણ્ય કરવામાં આવે છે તે.

કફોદર, ન. [सं.] કફદોષને લીધે થતો પેટનો એક રોગ.

કબજ, વિ. [अ. कब्ज] તાબામાં હોય એવું; બંધાએલું; રોકાએલું. કહે૦ કબજ રાજ તો મુલક ટેંટે =રાજને હાથમાં લઈ લીધો તો પ્રજાનો શો હિસાબ?

કબજાગીરો, વિ. મીલકતનો કબજો આપીને તે ઉપર વ્યાજે નાણાં લેવાં તે.

કબજાન, પુ. કબજો; હવાલો.

કબજિઆત, સ્ત્રી. રોકાણ; બંધન; અટકાવ. (૨) અવરોધ; બંધકોશ.

કબજે કરવું, ક્રિ. સ. તાબામાં લેવું; બંધનમાં રાખવું; દાબમા રાખવું.

કબજે-દાર, વિ. જેની પાસે-કબજો હોય તે; ભોક્તા.

કબજે રાખવું, ક્રિ. સ. તાબે રાખવું; અટકાવી રાખવું; હુકમમાં રહે એમ કરવું.

કબજો, પુ. [अ.] કોઇ પણ વસ્તુનું સ્વાધીનતામાં હોવું તે; હવાલો; તાબો. (૨) બાંય વગરનું બદન.

કબડ, વિ. મૂર્ખ; ગામડીઉં. (૨) નાનું ટાંકું; બંડારીઉં.

કબડવું, સ. ક્રિ. હેરાન કરવું.

કબડાવું, ક્રિ. અ. હેરાન થવું

કબર, સ્ત્રી. [अ. कब्र्] મુડદું દાટીને તેની ઉપર કરેલું ચણતર કામ; ઘોર; છત્રી.

કબર-સ્તાન, ન. [अ + फा. स्तान] જ્યાં મુડદાં દટાતાં હોય તે જગા; સ્મશાન. ક્રિ. પ્ર. કબર ખોદવી=પોતાનો નાશ થાય એમ કરવું. કહે૦ મુઆ પહેલાં કબર=આગળથી અમંગળ ધારવું.

કબરી, સ્ત્રી. [सं.] ચોટલો; વેણી.

કબલ, (અ.) પ્રથમ; પહેલાં.

કબંધ, ન. [सं.] માથા વગરનું શરીર; ધડ. (૨) રાહુ. (૩) પુ. એક રાક્ષસ.

ક-બાજી, સ્ત્રી. [सं. कु + अ. बाख़्तन] કાર્યનું બગડી જવું તે; સારું કરવા જતાં ખોટું થઈ જવું તે. (૨) મૂર્ખાઈ. ક્રિ. પ્ર. કબાજી કરવી=મૂર્ખાઈનું કામ કરવું. કબાજી રાખવી=ગેરલાભ થાય એવું સૂઝવું.

કબાટ, ન. [सं. कपाट. अँ. કપબોર્ડ. ઇ.] ઉભા ઘાટની ખાનાવાળી પેટી; કપાટ.

કબાડ, [सं. कु+वृत्त] ખરાબ વર્તણુક; ઘાટ વગરનું; નઠારું. (૨) પુ. ઘાસનો ભર; ગંજી. (૩) ઇમારતી લાકડું.

કબાડકઠ, સ્ત્રી. [सं. कु+वृत्त+ -] વૈતરું; વગર સમજે મહેનત તે.

કબાડી, સ્ત્રી. નઠારી રીતભાતે ચાલવું તે; ગેરવર્તણુક. (૨) પુ. કઠિઆરો. (૩) વિ. કબાડાં કરનાર; ખરાબ રીતભાત રાખનાર.

કબાડીઉં, વિ. કબાડી કરનાર; કુભાંડી

કબાડું, ન. [सं. कु+वृत्त] સારું ન કહેવાય એવું વર્તન; દુષ્કર્મ. (૨) અનીતિનું કામ; વ્યભિચાર.

કબાબ, જુઓ કવાબ.

કબાબચીની, સ્ત્રી. [फा.] એક જાતની વનસ્પતિનાં બી.

કબાલો, પુ. [अ. कबालह्] અમુક વસ્તુ આપવા લેવાનો કરાર; સાટું.

કબી, (કભી), અ. [फा.] કદી; કોઇવાર.

કબીર, પુ. [अ. कबीर्] પંજાબ તરફનો એક મોટો આત્મજ્ઞાની અને સુધારક કવિ. કબીર વડ=નર્મદાના તીર ઉપરનો એક ઘણાં વરસનો બહુ મોટો અને લેવાલેગ વડ.

કબીરપંથ, પુ. ઇશ્વર એકજ છે અને હિંદુમુસલમાન સૌ ભાઇ છે એવો અદ્વૈતને અનુસરતો કબીરે ચલાવેલો ધર્મમાર્ગ.

કબીરપંથી, વિ. કબીરના મતને માનનાર.

કબીરો, પુ. કબીરપંથીઓનું પહોળા મોંનું ભિક્ષાપાત્ર; કટોરો. (૨) (અ.) મોટો અપરાધ.

કબીલદાર, વિ. [अ. कबीलह्+फा. दार] કબીલાવાળો; ગૃહસ્થ; કુટુંબી

કબીલો, પુ. [अ. कबीलह्] બૈરાં છોકરાં વગેરેનો સમૂહ; પરિવાર. (૨) ગૃહસ્થ પુરુષને જે જરૂરનું હોય તે બધું.

કબુ, અ. [फा.] કદી; કોઈવાર.

કબુતર, ન એક જાતનું પંખી; પારાવત. (માણસો તેને પાળે છે ઝડપથી લાંબે સુધી ઊડનારા કબુતર ' કાસદીઆં કબુતર ' કહેવાય છે) રૂ.પ્ર કબુતરખાનું= મેલી, ગંદી અને ગડબડાટવાળી ગીચ જગા.

કબુતરી, સ્ત્રી કબુતરની માદા (૨) કબુતરની માફક શરીરને ગોળ દડા જેવુ કરી નાખનારી નટડી

કબુદ્ધિ, જુઓ કુબુદ્ધિ.

કબુદ્ધિઉં, વિ. અવળી મતિનું

કબુલ, વિ. [अ. कबूल्] ખાતરીથી હા કહેલી હોય એવુ; મંજુર; માન્ય.

કબુલણી, કબુલાત

કબુલત, કબુલાત

કબુલવું, ક્રિ સ કબુલાત આપવી; માન્ય રાખવું; વચત આપવુ (૨) કોઇની તરફથી માથે લેવુ.

કબુલાત, સ્ત્રી. [अ. कबूल्] ખાતરીથી કહેવું, અથવા લખી આપવું તે; કરાર, સ્વીકાર. ક્રિ. પ્ર. કબુલાત લેવી=ખાતરી કરી લેવી. કબુલાત માગવી=ખાતરી માગવી.

કબુલાતનામું, ન. કબુલ છે, એવું મોઢેથી અથવા લખાણથી નક્કી કરી લેવું તે; કરારનામું.

કબુલાવવું, ક્રિ સ. કબુલ કરાવવું; મનાવવું. (૨) પોતે નહિ તો પોતાનો જામીન આમ કરશે, એવું સામાને ખાતરીથી કહેવરાવવું

કબેલું, ન કચરાની પાકી કોઠી અથવા માટલાની મોટી જાડી ને બેડોળ ઠીબ (૨) જાડું પહોળુ ને મોટું નળીઉં; મોભારીઉં. (૩) વ્યંગ. જાડું મોટું માણસ.

ક-બોલ, પુ. કુવચન; ગાળ (૨) મેણું; ટોણો.

કભા, પુ. [अ. कैबा] વરને પહેરવાનો જામો; વાઘો.

કભાય, પુ. [अ. कैबा] જામો; (૨) ઓઢો. (૩) બાંય

ક-ભારજા, સ્ત્રી. [सं. कु+भार्या] કુલક્ષણી સ્ત્રી.

ક-ભાવ, પુ. [सं. कु+भाव] અપ્રીતિ; કંટાળો; તિરસ્કાર.

કભી, અ. કદી; કદાપિ.

કમ, વિ. [फा. ઉપસર્ગ], ઓછું; થોડું. (૨) હીણું, ખરાબ.

કમ-અક્કલ, વિ. [फा.] ઓછી બુદ્ધિનું; મૂર્ખ.

કમ-અમલ, વિ. કમજાત; રાખેલીના પેટનું.

કમ-આવડ, સ્ત્રી ઓછી આવડત [તે.

કમ-કદર, વિ. [फा. कम અને अ. क़द्र] કોઇના કામની જેને ઓછી કિમ્મત હોય તે; કદર વગરનું.

કમકમવું, ક્રિ. અ. [सं. कम्प ઉ०] થરથરવું; ધ્રૂજવું; રોમાંચ અનુભવવો. (૨) ત્રાસવું; કંટાળો ખાવો.

કમકમાટ, પુ. [सं. कम्प] થરથરાટ; ધ્રૂજારો. (૨) ત્રાસ; કંટાળો.

કમકમાટી, સ્ત્રી. ધ્રૂજારી; કંપારી. (૨) સૂગ.

કમકમી, સ્ત્રી. કંપારી; ધ્રૂજારી;સૂગ.

કમ-કૌવત, વિ. ઓછું કૌવત હોય એવું; અશક્ત; નબળું.

કમ-કૌવતી, સ્ત્રી. અશક્તિ;નબળાઇ.

કમખરચાળ, વિ. ઓછા ખરચવાળું.

કમખો, પુ. [फा. कमूख़ाब] સ્ત્રીઓનું છાતીએ પહેરવાનું વસ્ત્ર; કંચુકી; કાંચળી; ચોળી.

કમખોરાક, પુ. ઓછો ખોરાક હોવો તે.

કમખોરાકી, સ્ત્રી. પૂરતો ખોરાક નહિ મળવો તે; તંગી.

કમચી, સ્ત્રી. [तु. कमूची = ચાબુકની દોરી.] કોરડો; ચાબુક.

કમજબાન, સ્ત્રી. [फा. कम+ज़बान] ભૂંડી બોલી; અપશબ્દ; ગાળ. (૨) વિ. તોતળું; થોડાબોલું.

કમજરે, અ. [फा. कम+मुजरा] બરબાદ; એળે; નિરર્થક.

કમજાત, વિ. [फा. कमज़ाद] હલકી જાતિનું; વર્ણસંકર; હરામી.

કમજાદે, અ. કમીજાસ્તી; ઓછુંવત્તું.

કમજુસ્ત, વિ. [फा. कम अ. जुश=ઉકળવું] જેનામાં જુસ્સો ન હોય એવું; અશક્ત. (૨) કાયર; બીકણ.

કમજોર, વિ. નબળું; કમતાકાત.

કમજોરી, સ્ત્રી. નબળાઇ; અશક્તિ.

કમઠ, પુ. [सं.] કાચબો. (૨)વાંસ.

કમઠાણ, ન. મોટો ખટલો; રસાલો. (૨) અમલદારનાં સાધનોનો મોટો જથ્થો.

કમઠાપો, પુ. સુતારના અથવા કડીઆના કામથી સારી રીતે માહીતગાર હોય એવો માણસ.

કમઠી, સ્ત્રી. [सं.] કાચબી.

કમણવું, અ. ક્રિ. [सं. कु + मन] કચવાવું; અસંતોષ બતાવવો; કણકણવું.

કમતર, વિ. [फा.] કમતી; ઓછું; નબળું. (આ શબ્દ 'કમ' ફારસી અને तर સંસ્કૃત તુલનાત્મક પ્રત્યયથી બનેલો છે.)

કમતરીન, વિ. બહુજ કમ-ઓછું. (૨) ગરીબ; રાંક. (૩) તુચ્છ.

કમતાકાત, વિ. [फा.] જેનામાં ઓછી શક્તિ હોય તેવું.

કમતાકાતી, સ્ત્રી. [फा.]અશક્તિ.

કમતી, વિ. [फा.] ઓછું; થોડું.
કમન, પુ કામદેવ; આસોપાલવ.
) વિ. ખૂબસુરત.
ક-મન, ન. [सं. कु+मनस्] ખુશી, અભાવ, અપ્રીતિ, વિ. કમન-ન્નહિ ગમતું; મન વગરનું.
કમ-નજર, (ફા. અ.) અવકૃપા.
કમ-નશીબ, ન. [फा.] ઓછું ાગ્ય; દુર્ભાગ્ય. (૨) વિ ઓછા ભા-ાનું; અકર્મી. [ભાગ્યતા
કમ-નશીબી, સ્ત્રી. [फा.] દુ-
કમનીય, વિ. [सं.] ચહાવા-ચવા યોગ્ય. (૨) સુંદર; મઝેનું
કમનીયતા, સ્ત્રી [सं.] સુંદરતા, નોહરતા. [પાક ઉતરવો તે.
કમ-પાક, પુ. [फा.] ઓછો
કમપેશ, વિ. [फा.] ઓછુવત્તુ.
કમબખત, વિ. [फा.] લુચ્ચું; તું. (૨) દુર્ભાગી; કમનશીબ.
કમબખતી, સ્ત્રી. [फा.] દુર્દૈવ; ર્દશા; વિપત્તિ. (૨) ધૂર્તતા.
કમર, (फा) કેડ. (૨) કોઈ પણ સ્તુનો વચલો ભાગ.
કમર-કસ, વિ. [फा.] કમર સનાર; જોરનું કામ કરનાર.
કમરખ, ન. એક જાતનું ઝાડ અને નું ફળ. (આ ફળ નાનું અને ખટમધુર ાય છે.)

કમરપટ્ટી, સ્ત્રી. કમરે બાંધવાની પટ્ટી. (૨) કોઈ પણ ચીજનો વચલો પટો.
કમરપટો, પુ કમરે બાંધવાનો લાંબો અને પાતળો પટકો; કમરબંધ; કંદોરો, મેખલા. (૨) કોઈ પણ ગોળ અથવા લંબાકૃતિની વચ્ચેનો પટ્ટી જેવો ભાગ.
કમરબંધ, પુ. કમરપટો; કંદોરો. (૨) વિ. સજ્જ; તૈયાર.
કમરીક, ન. કપડાની એક જાત.
કમલજ, વિ. કમળમાં જન્મેલું; બ્રહ્મા.
કમલજા, સ્ત્રી. [सं.] કમળ-માંથી ઉત્પન્ન થએલી-લક્ષ્મી
કમલા, સ્ત્રી. [सं.] લક્ષ્મી. (૨) સુંદર સ્ત્રી.
કમલાકર, ન. [सं.] કમળોનો સમુદાય. (૨) જેમાં ઘણાં કમળો થતાં હોય એવું તળાવ.
કમલાપતિ, પુ. [सं.] લક્ષ્મી-પતિ; વિષ્ણુ.
કમલિની, સ્ત્રી. [सं.] જેને કમળ થાય છે તે વેલ. (આ વેલના મુખ્ય બે ભેદ છે એક વેલના ફૂલ દિવસે સૂર્યને જોઇ ખીલે છે અને સૂર્ય આથ-મતાં બીડાઇ જાય છે; બીજી વેલનાં ફૂલ રાતે ચંદ્રમાને જોઇ ખીલે છે અને દહાડે બીડાઇ જાય છે. પહેલી કમલિની અને બીજી પોયણી કહેવાય છે.)
કમલોત્તર, ન. કસુંબાનું ફૂલ
કમલોદ્ભવ, પુ. [सं.] કમળ-માં ઉત્પન્નથી થએલા-બ્રહ્મા.

કમવવું, ક્રિ. સ. ચામડાને સારૂં અને સુંવાળું થાય તેમ કરવું; કેળવવું.

કમ-સમજ, સ્ત્રી. ઓછી અક્કલ. (૨) વિ. ઓછી સમજનું.

કમસુખન, (फा.) ઓછું બોલનાર.

કમળ, ન. [सं. कमल] પાણીમાં થતી એક ફૂલવેલનું સૂર્યવિકાસી ફુલ; પદ્મ.

કમળકાકડી, સ્ત્રી. કાળા કઠણ પડનું એરંડીના જેવડું એક ફળ; કમળના ડોડામાંનું બી.

કમળ-કોશ, પું. [सं.] કમળફૂલનો ડોડો.

કમળતંતુ, પું. [सं.] કમળફૂલની અંદરના રેસા.

કમળનાળ, સ્ત્રી. [सं. कमल +नाल] કમળની લાંબી દાંડી.

કમળપૂજા, સ્ત્રી. [सं.] કમળ ચડાવીને પૂજન કરવું તે. (૨) મસ્તક કાપીને દેવને ચડાવવું તે. પ્ર૦ કમળપૂજા કરવી=મસ્તક કાપીને અર્પણ કરવું.

કમળભૂ, લિ. કમળમાંથી ઉત્પન્ન થએલું; બ્રહ્મા.

કમળ-મુખી, વિ. સ્ત્રી. કમળના જેવા મુખવાળી. (૨) ન. સૂરજફૂલ.

કમળ-મુદ્રા, સ્ત્રી. [सं.] કમળના આકારે હાથનાં આંગળાંને વાળવાં તે.

કમળ-લોચની, વિ. (સ્ત્રી.) કમળના જેવાં લોચનવાળી.

કમળ-વદના, વિ. (સ્ત્રી.) કમળના જેવા મુખવાળી.

કમળાસન, પું. [सं. कमल+आसन] કમળ જેવું આસન છે એવા; બ્રહ્મા.

કમળી, સ્ત્રી. પિત્તાશયના વિકારનો એક રોગ; કમળો.

કમળો, પું. પિત્તના વિકારથી ઉત્પન્ન થતો એક રોગ. કહે૦ કમળાવાળો બધુંય પીળું દેખે=જેને જેવી અસર થઈ હોય તેને બધુંય તેના જેવું જણાય. (૨) એની આંખમાં કમળો છે=એની આંખમાં વિકાર છે.

કમંડળ, ન. [सं. कमंडलु] કડવા નાળિએરનું બનાવેલું પાણીપાત્ર. (૨) સારી રીતે ધાર પાડી શકાય એવું કમંડલુના ઘાટનું ધાતુપાત્ર.

કમંડળુ, ન. [सं. कमंडलु] કડવા નાળિએરના ખોખાનું બનાવેલું પાણીપાત્ર; કમંડળ.

કમા, સ્ત્રી. [सं.] શોભા; ખુબસુરતી.

કમાઇ, સ્ત્રી. કમાવું તે; કમાણી. (૨) લાભ; નફો; ફાયદો. કહે૦ (૧) કમાઇ કોડીની ને ખરચ લાખોનું=અર્થાત્ દીવાળાની નિશાની. (૨) કમાઈના કોયલા ને દીવાસળીના ટોપલા=જેમ વધારે કમાઇ તેમ તેનો વધારે ધુમાડો. (૩) કોડીની કમાઇ નહિ અને ઘડીની નવરાઇ નહિ=ખાલી ધામધુમ કરવી તે.

કમાઉ, વિ. કમાનાર; કમાઈ કરનાર. કહે૦ (૧) કમાઉ દીકરો વહાલો લાગે=જેનાથી લાભ હોય તે પ્રિય લાગે. (૨) કમાઉ દીકરો દેશાવર ફરે અને હીણકમાઉ તે મોજે કરે=જેને કમાવાની ખંત છે તે સુખે રહી શકતું નથી અને જેને પારકા પેટ ઉપર જીવન ગાળવું છે તેને દંમેરા મજા સૂઝે છે.

કમાચણ, સ્ત્રી. [सं. कामचारी] અનીતિએ ચાલનારી સ્ત્રી; વેશ્યા.

કમાડ, ન. [सं. कपाट] બારણું; ઢાંકણું. કહે૦ (૧) પગે કમાડ વાસવાં=જાહેરમાં નહિ આવતાં અંદરખાને રહીને કાર્ય કરવું. (૨) કમાડ કરતાં ઉલાળો ભારે=બાર હાથનું ચીભડું ને સોળ હાથનું બી.

કમાડુ, ન. ક્યારાઓમાં પાણી વાળવાનું કામ કરનાર.

કમાણી, સ્ત્રી. કમાઇ; રળતર. (૨) નફો; લાભ; ફાયદો. (૩) સંચય; સંગ્રહ.

કમાન, સ્ત્રી. [फा. કોઇ સ્થિતિસ્થાપક ચીજનું કામઠું; ધનુષ્ય. (૨) ચણતરમાંનો અથવા લાકડાનો બનાવેલો અર્ધગોળાકાર મહેરાબ. (૩) મેઘધનુષ્ય. (૪) કળ. (૫) ઘડિઆળ વગેરેમાં જે સ્થિતિસ્થાપક પોલાદનું ગુંછળું રાખવામાં આવે છે તે. [રાબદાર.

કમાનદાર, વિ. કમાનવાળું; મહે-

કમાનાર, પુ. રળનાર.

કમાલ, વિ. [अ. कमाल] સંપૂર્ણ; આખું. (૨) સુંદર; ઉત્કૃષ્ટ. રૂ. પ્ર. કમાલએબ=પુરેપુરી ખોટ. કમાલ આકાર=જમીનનો પુરો ધારો. કમાલદર=પુરેપુરો દર. કહે૦ કમાલપુત્ર કોઇનો નહિ=નઠારો છોકરો કોઇનો-પોતાનાંનો પણ નહિ.

કમાવવું, (કમાવરાવવું), ક્રિ. પ્રે. રળાવવું; કોઇ કમાય તેમ કરવું. (૨) ક્રિ. સ. પકવવું; સુંવાળું અને સારૂં કરવું.

કમાવું, ક્રિ. સ. મેળવવું; પેદા કરવું; રળવું. (૨) ઉદ્યમ કરવો. (૩) સંગ્રહ કરવો. કહે૦ કમાવે ટોપીવાળા અને ઉડાવે ધોતીવાળા.

કમાળીઓ, પુ. પુરૂષત્વરહિત માણસ; નપુંસક. (૨) પુરુષના દેખાવની સ્ત્રી.

કમિટી, સ્ત્રી. [अं.] અમુક કામ કરવાની ઇચ્છાવાળી મંડળી; સમિતિ.

કમિશન, ન. [अं.] ભાળવણી, (૨) અખત્યારનામું; સનંદ. (૩) અખત્યાર; અધિકાર. (૪) જે પુરુષોને અખત્યાર હોય તે પુરુષોનું મંડળ. (૫) કોઇ અગત્યની બાબતની તપાસ કરવાને નિમાએલી મંડળી. (૬) હકસાઇ; આડત.

કમિશનર, પુ. [अं.] કામ કરવાની સત્તાવાળો પુરૂષ; મુખત્યાર; મોટા સરકારી ખાતાનો ઉપરી અધિકારી.

કમી, વિ. [फा.] કમ; ઓછું, (૨) ઊણું; અધુરૂં.

કમી-જાસ્તી, આ. [फा.] ઓછુંવત્તું; થોડુંઘણું. (૨) ના. વધઘટ.

કમીટ-કરવું, ક્રિ. સ. [अं. કમિટ ઉ.] હવાલે કરવું; ઇનસાફ માટે ઉપલા ન્યાયાધીશ તરફ મોકલવું.

કમીન, વિ. [फा.] મેલા મનનું; કપટી. [ઓછાપણું.

કમીના, સ્ત્રી. [फा.] કમીપણું;

કમીનો, વિ. (ના.) કંગાલ; ગરીબ.

કમીસ, (અ) પહેરણ.

કમુરત ન. [सं. कु+मुहूर्त] સારું મુહૂર્ત નહિ તે; અયોગ્ય સમય.

કમુરતાં, ન. (બ. વ.) મંગળ કાર્ય ન થાય એવા દિવસો.

કમુળ, વિ કુળને એબ લગાડનાર.

ક-મોત, ન. [सं. कु+मृत्यु] કુદરતી રીતે નહિ થયેલું એવું મરણ; અસ્વાભાવિક મરણ [સાહસિક.

ક-મોતીઉં, વિ. કમોતે મરી ગએલું;

કમોદ, સ્ત્રી. એક જાતની ડાંગર. (કમોદની ઘણી જાતો છે: સુખવેલ, પંખાળી, ત્રણ પાંખડી વગેરે.)

કમોદરો, પુ. કમોદથી ઉતરતી જાતની ડાંગર.

કમોદીઆ, વિ. જેમાં કમોદ પાકતી હોય એવી જમીન ક્યાંરડા.

ક-મોસમ, સ્ત્રી. [सं. कु+ अ. ...म] કોઇ પાક અથવા વસ્તુને

કમ્મર, સ્ત્રી. [फा.] શરીરનો વચલો ભાગ; કટિ; કેડ; કમર. ક્રિ૦ પ્ર૦ કમ્મર તોડવી=બહુ મહેનત લેવી. કમ્મર બાંધવી=કોઈપણ કામ કરવાને તત્પર થવું.

કયડો, પુ. પતંગને ચોંટાડેલી વાંસની સળી. (૨) સોના રૂપાનો બે ત્રણ આંટાનો કરડો. (૩) સુવાવડીને પાવાનો એક જાતનો કવાથ.

કયું, સ. [सं. किम्] કોણ; શું ન. કયું. પુ. કયો અને સ્ત્રી. કયી; કઈ.

કર, પુ. [सं.] હાથ. (૨) સૂંઢ. (૩) કિરણ. (૪) વેરો; જકાત. (૫) બેની સંજ્ઞા. (૬) કરનાર, એવો અર્થ બતાવનારો પ્રત્યય. કહે૦ કર કરનાર જાય પરંતુ કર ન જાય=પેહેલું લાકડું નીકળે નહિ (૭) [म.] રહેનાર એવો અર્થ પણ થાય છે. (પુણેકર, થાણેકર.)

કરકટી, સ્ત્રી. શબને ઉંચકી લઇ જવાની ઠાઠડી; નનામી.

કરકડ, અ એવો થતો અવાજ.

કરકડતું, વિ. ઉકળતું.

કરકડવું, ક્રિ૦ અ૦ 'કડકડ' એમ બોલવું; ભાંગતું હોય એમ થવું; નમવું. (૨) અત્યંત ઉનું થઈ ઉકળવું.

કરકડાટ, પુ. એવો અવાજ, (૨) અ. એકદમ; સડસડાટ; સપાટાબંધ.

કરકોળ, ન. પરચૂરણ જાતનું

કરકર, સ્ત્રી. [सं कर्कर] ઝીણી કાંકરી; કરગર. (૨) અદેખાઇ; ઇર્ષા. (૩) અ. કોઇ વસ્તુ કપાતાં થતો એવો અવાજ.

કર-કરીઆવર, પુ. કન્યાને સાસરે વળાવતી વખતે જે કંઇ આપવું પડે તે; પહેરામણીઃ રીત

કરકરૂં, વિ. [सं. कर्कर] ઝીણી ઝીણી કાંકરી લાગતી હોય તેવું; ...હું. (૨) તીવ્ર; આકરા સ્વભાવનું.

કર-કમલ, પુ. [सं.] હસ્તકમળ.

કર-કલશ, પુ [सं.] ખોબો; અંજલી.

કરકસર, સ્ત્રી. [सं. कर+कृष्] ...થ ખેંચીને વાવરવું તે; સંભાળીને ...રર જેટલુંજ ખરચ કરવું તે.

કરકસરીઉં, વિ. કરકસરથી ખરચ ચલાવનારું.

કરકાટક, ન. વર્તુલ કાઢવાનું ઓજાર.

કરકાંટીઉં, વિ. સુકાએલા શરીરનું

કરકોચલી, સ્ત્રી. કરચલી.

કરકોલવું, ક્રિ. સ. ધીમે ધીમે ...તરી ખાવું.

કર-કોશ, પુ. હાથ જોડીને બનાવેલી અંજલી.

કરકોસર, સ્ત્રી. કરકસર.

કરખ, ન. [सं. कृष्] તાણ; ...રાકેલી. (૨) દુઃખ; શોક.

કરગર, સ્ત્રી. કરકર. (૨) અદેખાઈ.

કરગરવું, ક્રિ. અ. કાલાવાલા કરવા; આજીજી કરવી. (૨) દયા માગવી; માફી માગવી. (૩) અત્યંત દૈન્યપૂર્વક યાચવું.

કરગરાટ, પુ. કરગરવું તે; કાલાવાલા.

કરગસ, સ્ત્રી. રજ; કરચર.

કર-ગ્રહ. પુ. [सं.] કન્યાનો હાથ પકડવો તે; પાણિગ્રહણ; લગ્ન. (૨) આશ્રય આપવો તે.

કરગ્રાહી, વિ. હાથ ઝાલનાર; પતિ.

કરચ, સ્ત્રી. [सं. कर्त्] નાનો કકડો, કોર.

કરચલી, સ્ત્રી. કરચોલી; વળીઉં. (૨) કરચલાની માદા.

કરચલું, ન. પાણીમાં થતું એક બહુપગું જળચર; કરચલો

કરચાવવું, ક્રિ० સ० ખીજવવું; ચીડવવું. (૨) ઉપર ઉપરથી કાપી નખાવવું

કરચો, પુ. ખુપરો; ગરબો (૨) અભણ ગામડીઓ માણસ લા० કણબી.

કરચોલી, સ્ત્રી. કરચલી; વળીઉં.

કરજ, ન. [फा. कर्जन] કોઇ પાસેથી વ્યાજે લીધેલું નાણું; દેવું.

કરજદાર, [फा.] દેવાદાર; ઋણી.

કરજાઉ, વિ જેને માથે કરજ હોય એવું. (૨) કરજે લીધેલું.

કરજાળી, સ્ત્રી. કાજળ પાડવાનું કોડીઉં. (૨) ચીમની; ધૂમાડીઉં.

કરજી, વિ. કરજદાર; દેવાદાર.

કરડ, (કેડ), સ્ત્રી. એકવાર ખાંડેલી ડાંગર. (૨) ચુનાની બળેલી માટી. (૩) ડંખ.

કરડકણાપણું, ન. કરડવાની ટેવ. (૨) ધુરકવાની આદત.

કરડકણું, વિ કરડવાની ટેવવાળુ કહેં કાણ ઘોડું ને કરડકણું=અપલક્ષણું ને આકર.

કરડ-પાંચમ, સ્ત્રી શ્રાવણ સુદ પાંચમનો દિવસ (તે દિવસે સ્ત્રીઓ કરડની પીચડી ખાઇને એક વ્રત કરે છે)

કરડવું, ક્રિ. સ. [સં. કર્ત] બચકુ ભરવું; ડસવું (૨) ડખવું (૩) ખૂચવું

કરડાગી, સ્ત્રી મર્મવચન; વિપરીત અર્થમાં કંઈ કહેવું તે; વક્રોક્તિ. (૨) અકડાઈ; છેલાઇ

કરડાપાટી, સ્ત્રી સોનીનું એક ઓજાર.

કરડાવવું, ક્રિ પ્રે કરડે એમ કરવું; કરડવાને ઉશ્કેરવું; ડસાવવું

કરડી-નજર, સ્ત્રી. ક્ષમા વગરની નજર; બખરી નજર; અવકૃપા (૨) નજર લાગવી તે (બૈરાંઓ એવો વહેમ છે કે એક માણસની બીજા માણસ ઉપર સ્નેહ અથવા દ્વેષથી નજર લાગે છે)

કરડું, વિ. [સં. कषाय] સહેજ કડવું; બેસ્વાદ. (૨) [સં. क्रूर. प्रा. कुरडो.] ક્રૂર; નિર્દય. (૩) [સં. कड.] આકરૂં; કડક. (૪) સ્ત્રીઓના કાનનું એક ઘરેણું

કરડો, પુ. [સં. कटक] સોનારૂપાની આંગળીએ પહેરવાની વળદાર વીંટી. (૨) સોનીનું એક ઓજાર.

કરણ, ન. [સં.] જેનાથી અમુક ક્રિયા થાય તે; કારણ; નિમિત્ત (૨) સાધન; ઇંદ્રિય (૩) કાળનો અમુક ભાગ (પંચાગમાં) (૪) કરવું તે; કર્મ (૫) કરવું તે એવું દેખાડનારો એક પ્રત્યય (એકીકરણ)

કરણાટ, ન દાનના થાંભ્યું એ વાળું; વતુંડું.

કરણી, સ્ત્રી. કામ; ક્રિયા; વર્તણું- (૨) ગુણ; યોગ્યતા. (૩) ભદ્ર. (૪) કડીઆનું એક ઓજાર; થાપી (૫) એવું નિઃશેષ મૂળ ન નીકળી શકે એવી રાશ (ગણિતમાં) કહેં જેવી કરણી તેવી પાર ઉતરણી=જેવું કર્મ તેવું તેનું ફળ

કરણીકા, સ્ત્રી ફૂલની અંદરનો ભાગ જેમાં બી થાય છે તે.

કરણીય, [સં.] કરવા યોગ્ય અવશ્ય કરવા જેવું.

ક-રત, સ્ત્રી. [સં. कु+ऋतु] [હલકી કમોસમ

કરતલ, પુ. [સં.] હાથનો પંજો.

કરતલ-ભિક્ષા, સ્ત્રી. [સં] હાથમાં માય તેટલીજ ભિક્ષા લેવી, જો એક વ્રત તે.

કરતલી, સ્ત્રી. હથેળી.

કરતાલ, ન. [સં.] હાથવડે તાલ આપવા તે (૨) ગાયનમાં તાલ આપવાને માટે વગાડવાનું એક વાજું, કાંસીઆં.

કરતુ, ન. [સં. कृ=કરવું] કર્મ; કરતુક. (૨) કમોસમ

કરતુક, ન. કર્મ; કામ (૨) વર્તણુક; આચરણ. (નઠારાં)

કરન્યાસ, પુ. [सं.] મંત્ર ભણીને કરાદિ વિભાગો ઉપર જુદા જુદા દેવનું સ્થાપન કરવું તે

કરપ, પુ. દાબ; અંકુશ; રૂઆબ. (૨) ભાર; બોજ; વજન.

કરપડું, ન. કરપડીનું ફળ (આ ફળ ધોળાં ત્રણ ખુણીઆં ચપટાં ને ગોળ થાય છે. તે અથાણાના કામમાં આવે છે)

કરપણું, ન. બે હાથમાં રહે એમ કરવું તે; ઉટળ. [ચાલાકી

કર-પટુતા, સ્ત્રી. [सं.] હાથ-

કરપલ્લવ, પુ. [सं.] પંજો; પોંચો (૨) હાથ રૂપી પલ્લવ.

કરપલ્લવી, સ્ત્રી. [सं.] હાથના ચાળાથી વિચાર જણાવવાની વિદ્યા.

કરપાવું, ક્રિ. અ. [सं. कृप्] ખરપાવું; ખરી પડવું; થોડે થોડે કપાઈ જવું.

કર-પીડન, ન. [सं.] પાણીગ્રહણ; લગ્ન.

કરપીણ, વિ. [सं. कृपण] કંજુસ. (૨) ક્રૂર; નિર્દય.

કરપુટ, પુ. [सं.] બે હાથના પંજાઓ એકઠા કરવાથી બનતો ભાગ; પસલી; ખોબો. [બાંધેલો માળો

કરપો, પુ પંખીઓને ઉતારવા માટે

કરબડી, સ્ત્રી. પ્રાણીઓને ચણ નાખવાનું શીકું. (૨) ભીંત ઉપરની પરવડી.

કરબાલ, પુ નખ (૨) તલવાર.

કરબોડું, ન હલમો કરવાનું જાડું રાડું.

કરભ, પુ. [सं.] નાનો-જુવાન-હાથી (૨) કાંડીથી ટાંચ લગીનો હાથનો ભાગ (ઢંડ).

કરભાગ, પુ. [सं.] રૈયત પાસેથી રાજા જે ભાગ લે છે તે; ચોથ.

કરભી, સ્ત્રી. હાથણી. (૨) ઊંટડી.

કરભીર, પુ. સિંહ; વનરાજ; કેસરી.

કરભૂષણ, ન. [सं. कर+भूषण] હાથનું ઘરેણું. (૨)દાન. (૩)પતિ.

કરભોરૂ, સ્ત્રી. [सं. करभ+उरु] હાથીની સૂંઢના જેવા ઉરુવાળી સ્ત્રી

કરમ, ન. [सं. कर्म] કામ. (૨) નશીબ; ભાગ્ય. (૩) કપાળ. (૪) ઘાતકી-નિંદ્ય કર્મ. (૫) બે કદમની (કરમની) રસ્સો માપવાની લાકડી. (૬) [सं. कृमि] પેટમાં જે જીવ થાય છે તે; કરમીઆ. [કહાણી-

કરમકથા, સ્ત્રી. વીતક વાત; કરમ-

કરમ-કુટ, સ્ત્રી. પોટી માથાફોડ: (૨) ચિંતા. (૩). એકની એક બાબતનું પિંજણ

કરમજ, જુઓ કિરમજ.

કરમણવું, ક્રિ. અ. કચવાવું; અસંતોષથી ગણગણવું [વ્યવસાય; ઉદ્યોગ.

કરમણુક, સ્ત્રી. [सं. कर्मणुक]

કરમદી, સ્ત્રી. એક જાતનું ફળઝાડ

કરમદું, ન. કરમદીનું ફળ. (આ ફળ નાનું અને ખાટું થાય છે. કેટલાક લોક એનું અથાણું કરે છે.)

કરમખખસેશ, સ્ત્રી. [फा.] ભાગ્યશાળીપણું. (૨) સખાવત. (૩) રહેમિયત; ક્ષમા.

કરમવેરો, પુ માથાવેરો; જજીઆ વેરો. (૨) નસીબમાં લખાએલી વેઠ.

કરમળો, પુ. ઘી ગોળમાં ચોળેલો બાજરીનો લોટ; ફુલેર. (૨) કરમો; દહીંભાત.

કરમાણી-અજમો, પુ. એક જાતનું કડવું વસાણું.

કરમાધરમાં, અ. જેવાં કર્મ અને જેવો ધર્મ હોય તે પ્રમાણે.

કરમાવવું, ક્રિ પ્રે. કરમાય તેવું કરવું; ચીમળાવવું.

કરમાવું, ક્રિ. અ. [सं. क्लम्] વિલાવું. (૨) બિડાવું; બંધ થવું. (૩) ઉતરી જવું; ઢીલું થવું. (૪) સુકાવું.

કર-માળા, સ્ત્રી. [सं. कर + माला] જપમાળા; બેરખો. (૨) હાથની આંગળીઓને માળા બનાવવી તે.

કરમી, [सं. कर्म+ई] કર્મવાળો; ભાગ્યશાળી; પૈસાદાર.

કરમીઓ, પુ. [सं. कृमि] પેટમાં થતા જંતુ; કરમ.

કરમો, પુ. દહીં, જીરું અને મીઠું નાખેલા ભાતનું માતાને ધરવાનું નૈવેદ્ય.

કરમોડ, પુ. કરમોડવું તે; લચક. ક્રિ. પ્ર કરમોડ ખાવી=લચકાઈ જવું.

કરમોડવું, ક્રિ. સ. લચકાય તેમ કરવું. (૨) મસળવું; ભેગું કરવું; ચોળવું.

કરમોડાવું, ક્રિ.અ. મરડાવું;લચકાવું.

કરમોડીઓ, પુ. પશુઓને થતો એક રોગ.

કરમોવવું, ક્રિ. સ. લોટને મોવો. (૨) ચોળવું; બંધાય તેમ કરવું.

કરમોવું ક્રિ. સ. લોટને લોંજવવો.

કરલ, ન. [सं.] કેરીનું ઝાડ. (૨) ચીકણી કઠણ માટી.

કરવડો, પુ. ટુંકા નાળચા વાળો તાંબાનો લોટો; કરવો.

કરવત, [सं. कर+पत्र] લાકડાને વહેરવાનું દાતાદાંતાવાળું એક ઓજાર ક્રિ૦ પ્ર૦ કરવત મુકાવવું=ઇચ્છિત વસ્તુ પામવાને કરવતે વહેરાઇ મરણ પામવું. (આગલા જમાનામાં કાશીમાં કેટલાક લોકો કરવત મુકવાનો ધંધો ચલાવતા) કહે૦ કાશીનું કરવત આવું'એ વહેરે ને અવળું'એ વહેરે=હોશિયાર માણસ બેઉ પક્ષે બોલી શકે.

કરવતી, સ્ત્રી. નાનું કરવત. (૨) સોનીનું એક ઓજાર. (૩) એક જાતની ઘોડાગાડી.

કરવતીઓ, પુ. વહેરણીઓ. (૨) વિ. કરવતવાળો.

કરવતી કોર, સ્ત્રી. કરવતના જેવા દાંતા દાંતાવાળી કોર; કાંગરીવાળી કોર.

કરવતી-દાવ, પુ કુસ્તીનો એક દાવ.

કરવરૂં, વિ. ઓછા પાકવાળું. (વર્ષ)

કરવાલ, સ્ત્રી. [सं. करवालिका] તલવાર.

કરવીર, પુ. [सं.] એક જાતનું ફૂલઝાડ. (૨) કરેણનું ફૂલ.

કરવું, ક્રિ. સ. [सं. कृ] મહેનત લેવી; પ્રવૃત્તિ ચલાવવી, પાર પાડવું; બજાવવું. (૨) નવું બનાવવું. (૩) આચરવું. (૪) ઘડવું. (૫) રાંધવું. (૬) બાંધવું; પાળવું. આ ક્રિયાપદ જુદા જુદા શબ્દો સાથે જોડાઇને જુદા જુદા અર્થમાં પ્રવર્તે છે. :-મન કરવું, ભોજન કરવું, પત કરવું, હિત કરવું, ગમન કરવું, વગેરે. રૂ૦ પ્ર૦ અછોઅછો કરવું=ઘણી બરદાસ કરવી. કહે૦ કરીએ તેવું પામીએ=જેવાં કર્મ તેવું ફળ. કરતા હો તે કરો ને ગરાની દોણી ભરો=કરવાનું હોય તેજ કરવું અને બીજામાં માથું મારવું નહિ.

કરવું-કારવવું, ક્રિ. અ. કારભાર કરવો. (૨) કરવા ન કરવાનું નક્કી કરીને વર્તવું. (૩) આપવું મેલવું. રૂ૦ પ્ર૦ કરતા કારવતા=કુલ મુખત્યાર. કર્યું કારવ્યું =કરેલું ને કરાવેલું.

કરવો, પુ. નાળચાવાળો લોટો.

કરશણ. ન. [सं. कर्षण] મોલ; વાવેતર. (૨) ખેતી. (૩) કણસલું.

કરશણી, પુ. [सं. कर्षक] ખેડુત; ખેડનાર.

કરસલી, સ્ત્રી. [सं. कलश] નાનો લોટો; કળસલી.

કરસફ, પુ. [अ.] શાહીના ખડીઆમાં નાખવાનો ડુચો.

કરસંપુટ, ન. [सं. कर+संपुट] હાથના બેઉ પંજાને જોડવા; તે.

કરંજ, ન [सं.] એક જાતનું નાનું ઝાડ.

કરંજો, પુ [फा.] કુવારો; કુવારાની બહેર જગા. (કારંજ.)

કરંડક. પુ. [सं] કરંડીઓ; ઘાસ અથવા વાંસનો બનાવેલો ડબો.

કરંડીઓ, પુ. [सं. करंडक] ઘાસ અથવા વાંસની સળીઓને ગુંથીને બનાવેલી પેટી; કંડીઓ.

કરંડો, પુ. કરંડીઓ; કંડીઓ.

કરા, પુ. [सं करका] બરફના ટુકડા; બરફના કાકરા. ક્રિ૦ પ્ર૦ કરા પડવા=બરફ જેવા ગાંગડાનો વરસાદ વરસવો.

કરાઇ, પુ. વહેરણીઓ; કરવતીઓ. (૨) કોરા

કરાખી, સ્ત્રી. [सं. कक्षा] શરીર પહેરવાના કાપડામાં બગલ આગળ નાખવાનો ત્રણખુણીઓ કકડો.

કરાડ, સ્ત્રી. [सं. कराल] ખડક; ઉંચા ખાડા ઉપરની ઉભી

(૨) પર્વત ફાટીને બનેલી ખો; ફાટ. (૩) ઉંચું શિખર; ટેકરી; ભેખડ. (૪) કિનારો; કોતરની ઉભી બાજુ

કરાડી, સ્ત્રી. પર્વતમાં પત્થર ફાટવાથી પડેલી સાંકડી અને ઉંડી ફાટ (૨) નદીમાં બહુ પાણી રહેતું હોય તેવી જગા; ધરો. (૩) સોનીનું એક ઓજાર

કરાડીઓ, જુઓ કરાળીઓ.

કરાડો, પુ. ખડક; કરાડ; ભેખડ; ઉંચો કિનારો; કોઈ ઉંડી ફાટ (૨) જેની ઉપર વહેરવાનું લાકડું, આડું નાખેલું હોય છે તે લાકડું.

કરાણી, પુ. વહાણમાં દેખરેખ રાખવાને નિમાએલો માણસ; વહાણનો કારકુન અથવા ભંડારી.

કરામણ, ન. [સં. कृ] કરવાનું મહેનતાણું. (૨) કરવાપણું; કરવાની ખુબી. (૩) યુક્તિ; કૌશલ્ય. (૪) બુદ્ધિ. (૫) ચાતુર્ય. (૬) કળા. (૭) મોહિની.

કરામણી, સ્ત્રી. જુઓ કરામણ.

કરામત, સ્ત્રી. [અ. करमात्] હીકમત. (૨) કળા; કિસબ. (૩) બનાવટ. (૪) ચતુરાઇ. (૫) જાદુઇ તદબીર.

કરામતી, વિ. કરામતવાળું. (૨) ચતુર. (૩) પ્રપંચી.

કરાર, પુ. [અં.] સાટું; સરત; ઠરાવ. (૨) કબુલાત. (૩) આરામ. (૪) નિરાંત; નચિંતતા. કરારે=કશા પણ ભય વગર. કરાર વળવો=શાંતિ-નિરાંત થવી.

કરાર-દાદ, સ્ત્રી. સુલેહની અરજ. (૨) નચિંતતાને માટે માગણી કરવી તે; બન્ને પક્ષોએ મળીને કરેલી માગણી.

કરાર-નામું, ન. [अ. फा. नामह.] સરતવાળું લખત. (૨) સંધિપત્ર. (૩) ઠરાવપત્ર.

કરાર-પત્ર, ન. કરારનામું. (૨) ઠરાવ-પત્ર.

કરારવું, ક્રિ. સ. સાટું કરવું; સરત કરવી; ઠરાવ કરવો.

કરારે, અ. બેલાશક; ખુશીથી.

કરાલ. વિ. [સં.] ભયંકર; બિઆમણું. (૨) ઉગ્ર; તીવ્ર. (૩) ઉંચું.

કરાલિની, સ્ત્રી. [સં.] ભયંકર દેખાવની સ્ત્રી. (૨) એક ભયંકર પૌરાણિક દેવી.

કરાવવું, ક્રિ. પ્રે. કરે એમ કરવું; બીજાની પાસેથી કામ લેવું. (૨) બનાવરાવવું. (૩) વવરાવવું. (કરવું ની માફક કરાવવું પણ ઘણા શબ્દોની સાથે જોડાઈ વિવિધ અર્થમાં પ્રવર્તે છે.)

કરાવી-લેવું, ક્રિ. બનાવરાવવું; બનવરાવવું; અમલ ચલાવવો; જુલમ કરવો

કરાવું, ક્રિ. થવું; બનવું; ઉપજવું.

કરાળ, વિ. [સં. कराल] ભયંકર. (૨) પ્રચંડ. (૩) કસ્તૂરી મૃગ (૪) સ્ત્રી. કાળી તુળસી. (૫) કાળી ચીકણી માટી વાળી જમીન.

કરાળીઓ, [સં. कुलाल] માટીનાં વાસણ વેચનાર.

કરાંજ, સ્ત્રી. મળ બહાર કાઢવાને આંતરડાંમાં આવતી આંકડી.

કરાંજવું, ક્રિ. અ. મળોત્સર્ગ માટે જોર કરવું. (૨) ક્રોધ કરીને જોરથી બોલવું

કરાંઠી, સ્ત્રી. સુકી ડાંખળી; સુકાઇ ગએલા છોડવા.

કરાંઠું, ન. સુકું ડાળખું.

કરાંશી, સ્ત્રી. સુતારનું એક હથિયાર.

કરિણી, સ્ત્રી. [सं.] હાથણી; હાથીની માદા

કરી, પુ. [सं. करिन्] હાથી.

કરી, સ્ત્રી. પથ્ય; પરહેજ. (૨) મણોજો. ક્રિ. પ્ર. કરી પાળવી=વૈદ જેમ કહ્યુ હોય તેમ ખાનપાન રાખવું. (૨) કરી પાળવી. [(૨) ગાંધીપણું.

કરીઆણું, ન. (બ. વ) વસાણું.

કરીઆતું, ન. એક જાતની કડવી વનસ્પતિ. (તાવની દવા તરીકે વપરાય છે.)

કરીઆવર, પુ રીત; એકરીને સાસરે વળાવતી વખતે જે કંઇ આપવું પડે તે. (કરકરિઆવર)

કરીને, અ. થી; થકી; લીધે. (૨) કરીને. (૩) ધારીને; વિચારીને; અનુમાનીને.

કરીમ, વિ [अ.] મહેરબાન; ઉદાર; દાતાર. (પરમેશ્વર.)

કરીર, પુ. [सं.] ડાંખળી ખિજડીવાળી પણ પાન વગરની એક વનસ્પતિ, જેને કેરડાં થાય છે તે; કેરડો.

કરુણ, વિ. [सं.] દયાભરેલું; દયા ઉપજાવે એવું. (૨) દયાળુ (૩) દીન; ગરીબ; કંગાલ.

કરુણા, સ્ત્રી. [सं.] મનને ગદ્ગદ્ કરી નાખે એવી લાગણી; દયા; ઘૃણા.

કરુણાકર, વિ. [सं. करुणा+ आकर.] કરુણાના ભંડાર. (૨)કરુણા કરનાર.

કરુણાત્મ, વિ. [सं.] કરુણાથી ભરપુર; દયાવાળું.

કરુણાનિધિ, પુ. [सं. करुणा +निधि.] કરુણાનો ભંડાર; કરુણાસિંધુ

કરુણાપાત્ર, વિ. [सं.] દયાને યોગ્ય.

કરુણામય, વિ [सं.] કરુણાયુક્ત; દયાથી ભરપુર.

કરુણારસ, પુ [सं.] દયાની લાગણી ઉત્પન્ન થાય એવો રસ. (શૃંગારાદિ આઠ રસમાંનો ત્રીજો રસ)

કરુણાર્દ્ર, [सं.] દયાથી ગદ્ગદ્ થઈ ગએલું; કરુણાથી ભીનું.

કરુણાવતી, વિ. [सं.] કરુણાવાળી; દયાવાળી (સ્ત્રી.)

કરુણાવંત, વિ. [सं.] દયાવંત; દયાળુ

કરુણા-સાગર, પુ. [सं.] કરુણાસિંધુ. [સાગર.

કરુણાસિંધુ, પુ. [सं.] કરુણા-

કરુણાળુ, વિ. [સં.] દયાળુ; કૃપાવંત.

કુ-રૂપ, વિ. [સં. कु+रूप] બદસુરત; કદરૂપું; બેડોળ.

કરૂપું, વિ. રૂપવગરનું; બદસુરત.

કરૂવરૂ, અ. અભાવ અથવા તિરસ્કારથી કટકટ કરવું તેઃ-લોકો મને કરૂવરૂ કરી મૂકે.

કરેડું, ન. ઢોરનું વિઆયા પછીનું તરતનું દૂધ. (૨) ઘીમાંની છાશ.

કરેઠી, સ્ત્રી. સુકી સોટીઓ; કરાંઠી.

કરેડું, ન. વાંકું; આડું.

કરેડું, વિ. [સં. कषाय] બદસ્વાદ; ખરાબ લાગે એવું; આકરું.

કરેડો, પુ. રેંટીઆનો ઊભો થાંભલો.

કરેણ, ન. એક જાતનું ફૂલઝાડ અને ફૂલ.

કરેણાં, ન. (બ. વ.) કરેણનાં ફુલ.

કરેણો, પુ. [સં. कर्णिकार] કરવીર નામનું ફૂલઝાડ; કર્ણિકાર.

કરેપ, પુ. એક જાતનું ચિનાઇ વણાટનું રેશમી કપડું; જેનો વણાટ હીરાકણીની જાતનો હોય છે.

કરેળી, (કરેલી) સ્ત્રી. [સં. कराल] મોટેથી ચીચિઆરીઓ પાડીને રડારોળ કરવી તે; કીકિઆરી. (૨) ક્રોધ; ત્રાસ.

કરેયાં, ન (બ. વ.) છાપરાની બને બાજુએ ઢાળ પડતું ચણતર ચણવામાં આવે છે તે.

કરો, પુ. [સં. कर] મકાનની બાજુની દિવાલ. કહે૰ પડે કરો તો ઉતરે બરો=ઘરનાં બીજાં બધાં સમારકામ કરતાં કરાનું સમારકામ બહુ ખરચાળ થઇ પડે છે માટે.

કરોચ, પુ. [સં. क्रौंच] હંસ. (૨) બગલું. (૩) તિતર. (૪) ફકરો.

કરોટી, સ્ત્રી. [સં.] ખોપરી.

કરોડ, સ્ત્રી. શરીરની બાજુ; પડખું.

કરોડી, સ્ત્રી. પાર્શ્વભાગ. (૨) બાધા; નિયમ; વ્રત.

કરોડું, ન. રીત; રિવાજ; નિયમ

કરોડ, સ્ત્રી. [સં. कोटि] સો લાખ જેટલી સંખ્યા; ૧૦૦૦૦૦૦૦. (૨) વાંસો; બરડો. (૩) બરડાનું ઊભું હાડકું.

કરોડ-પતિ, પુ. કરોડની સંખ્યાએ ગણાતી મીલકતનો માલીક.

કરોડ-રજ્જુ, સ્ત્રી. કરોડના મણકાને સંકલિત રાખનારી જાડી નાડી.

કરોડાધિપતિ, જુઓ કરોડપતિ.

કરોયલ, સ્ત્રી. કોયલ.

કરોળીઓ, પુ મુખની લાળના તંતુઓની જાળ બાંધનાર એક છપગું જીવડું; ઊર્ણનાભ. (૨) ચેરા અને શરીર ઉપરની પાતળી ત્વચા ઉતરી જઇ પડતો ડાઘ. (આ એક જાતનો રોગ કહેવાય છે)

કર્ક, પુ. [સં.] કરચલો: ખેકડો. (૨) કાચબાના આકારનું વાસણ; ઘુમટું. (૪) ઘોડો. (૪) કાંટો.

કર્કટ, પુ. [સં.] કરચલો. (૨) એક રાશિનું નામ (૩) બીવી.

કર્કટી, સ્ત્રી. કરચલી. (૨) નનામી. (૩) કાકડી. [ખટબચડુ.

કર્કર, વિ. [સં.] આકરૂં;

કર્કવૃત્ત, [સં.] કર્કરાશિનો માર્ગ.

કર્કશ, વિ. [સં.] આકરૂં; કઠોર; સખત (૨) કડવાબોલું

કર્કશા, (વિ સ્ત્રી) ખરાબ; લડકણી ને નઠોર સ્ત્રી.

કર્કન્ધુ, ન. [સં.] એક જાતનું ચાકફળ; કંકોડા [સૂર્ય.

કર્કિ, પુ. [સં.] કર્કરાશિનો

કર્કોટક, પુ. [સં.] નાગની એક જાત: આઠ મુખ્ય નાગોમાંનો એક મોટો નાગ.

કર્ણ, પુ. [સં.] સાંભળવાની ઇંદ્રિય; કાન. (૨) કાટખુણ ત્રિકોણની કાટખુણો કરનારી બે બાજુઓને જોડનારી લીટી (૩) સુકાન. (વહાણનું.) (૪) કુંતીનો પુત્ર. (તે એક મોટો દાનવીર ગણાય છે.)

કર્ણકઠોર, વિ. [સં.] કાનને સાંભળતાં સખત લાગે એવું; અપ્રિય.

કર્ણચ્છેદ, પુ. [સં.] કાન વીંધવા તે. (૨) કાન કાપવા તે.

કર્ણધાર, વિ. [સં. कर्ण+धृ] વહાણનું સુકાન ધરનાર; વહાણને ચલાવનાર.

કર્ણપિશાચ, પુ. [સં.] એક જાતનું-કલ્પિત ભૂત. (એમ કહેવાય છે કે જેણે આ પિશાચ સાધ્યો હોય તેને તે ગામગપાટા કાનમાં કહી જાય છે.) (૨) અફવા; લોકવાયકા.

કર્ણફૂલ, ન. સ્ત્રીઓને કાને પહેરવાનું એક ઘરેણું.

કર્ણરેખા, સ્ત્રી. કાટખુણાની સામેની લીટી; મુખ્ય લીટી.

કર્ણલીટી, સ્ત્રી. કર્ણરેખા.

કર્ણવેધ, પુ. કાન વીંધવા તે. (૨) કાનમા પાડેલું છિદ્ર.

કર્ણશૂળ, ન. [સં. कर्णशूल] કાનનું શૂળ; કાનમાં સણકા મારે એવો એક રોગ. (૨) કાનને સાંભળવું ન ગમે એવું જે તે.

કર્ણાકર્ણિ, અ. કાનોકાન. (એક જણ બીજાને કહે, બીજો ત્રીજાને કહે અને ત્રીજો ચોથાને કહે એમ.)

કર્ણાટ, ન. કાનના આકારનું એક વાજીંત્ર. (૨) એક વેલો.

કર્ણાટક, પુ. એ નામનો એક દેશ.

કર્ણાટકી, વિ. કર્ણાટકનું. (૨) સ્ત્રી. કર્ણાટક દેશની સ્ત્રી.

કર્ણિકા, સ્ત્રી. [સં.] કળી. (૨) હાથીની સૂંઢની અણી. (૩) વચલી આંગળી. (૪) લેખણ.

કર્ણિકાર, પુ. [સં.] કરેણ.

કર્મેન્દ્રિય, સ્ત્રી. [સં.] સાંભળવાનો અવયવ; કાન.

કર્તરિપ્રયોગ, પુ. [સં.] જે પ્રયોગમાં કર્તાનાં લિંગવચનનો સંબંધ ક્રિયાપદ સાથે રહેતો હોય તે. (૧ અકર્મકકર્તરિ, ૨ સકર્મકકર્તરિ, અને ૩ ભાવકર્તરિ.)

કર્તરી, સ્ત્રી. કાતર.

કર્તવ્ય, ન. [સં.] કર્મ; કામ. (૨) ધર્મ; ફરજ. (૩) વર્તન; આચાર. (૪) વિ. અવશ્ય કરવાલાયક.

કર્તવ્યતા, સ્ત્રી. કરવાપણું; ધર્મ; ફરજ.

કર્તવ્યપણું. ન. કરવાપણું; કર્તવ્યતા; ફરજ.

કર્તવ્યપરાયણ, વિ. [સં.] પોતાની ફરજને વળગી રહેનાર.

કર્તવ્યપરાયણતા, સ્ત્રી. [સં.] કર્તવ્યનિષ્ઠતા; પોતાને જે કંઈ કરવા યોગ્ય હોય તેને ચીવટથી વળગી રહેવાપણું

કર્તા, [સં.] કરનાર; બનાવનાર. (૨) પુ. સ્વામી; માલીક. (૩) આદિપુરુષ (૪) ક્રિયાનાયક. (૫) પરમેશ્વર.

કર્તાર, પુ. કર્તા; કરનાર; બનાવનાર.

કર્તાહર્તા, પુ. ઉત્પન્ન કરી જાણે તેમજ નાશ કરી જાણે એવો જે તે. (પરમેશ્વર) (૨) કરવા ન કરવાનું જેની મુનસફી ઉપર હોય તે. (૩) મુખ્ય કારભારી.

કર્તૃત્વ, [સં.] કરવાપણું. (૨) કર્તાપણું. (૩) ગુંજાશ.

કર્તૃવાચ્ય, વિ. [સં.] કર્તા પ્રમાણે જેને લિંગવચન લાગતાં હોય એવું. (ક્રિયાપદ. વાક્ય)

કર્તૃત્વશક્તિ, સ્ત્રી. [સં.] ઉત્પાદક બળ; ગુંજાશ.

કર્તૂક. ન કર્મ; કામ. (૨) પ્રપંચ; ખટપટ. (૩) પાપ; નઠારાં કામ.

કર્દમ, પુ. [સં.] કાદવ; કીચડ; ગારો. (૨) એક ઋષિ તેમજ એક પ્રજાપતિનું નામ.

કર્પટ, ન. [સં.] કાપલા; કકડો; ચીંથરૂં. (૨) કપડું.

કર્પર, ન. [સં.] ઠીકરૂં. (૨) ભાગેલું માટીનું વાસણ. (૩) માથાના હાડકાની ખોપરી.

કર્પરી. સ્ત્રી. ઠીકરી; કલેડી. (૨) ખાપરીઉં. [(૨) રૂના છોડ.

કર્પાસ, પુ. [સં.] કપાસ:

કર્પૂર, ન. [સં.] કપુર; એક ઝાડનો ગોળો, સુગંધીદાર, જ્વાળાગ્રાહી રસ

કર્પૂરગૌર, વિ. [સં.] કપુરના જેવું ગોરૂં; શ્વેતવર્ણ. (૨) મહાદેવ.

કર્બુર, વિ. [સં.] કાબરચીતરૂં: એક બે રંગના મિશ્રણવાળું. (૨) ખાખી રંગનું.

કર્મ, ન. [सं.] ક્રિયા; વ્યાપાર. (૨) કામ; કાર્ય. (૩) પ્રવૃત્તિ; ધંધો (૪) ધર્મનાં ક્રિયમાણો (યજ્ઞાદિ). (૫) ભાવિ (૬) સંસ્કાર. (૭) વર્તણૂક. (૮) નઠારાં કામ. (૯) (વ્યા) જેની ઉપર ક્રિયા થતી હોય તે કહેo કર્મ કઠણ ને કાયા સુંવાળી. કર્મ કઠિઆરાનું ને દેહ રાજાનો. કર્મ કરે તે કોઈ ના કરે. કર્મના કોઠાં તો કોનાં એવાં ઓઠાં. કર્મ-ધર્મમાં કોઈનો ભાગ નથી. કર્મ વિનાની ખેતી કરે તો બળદ મરે કે સુકવણું પડે કર્મ વિનાના કરશણીઆ ને જાને કોની જાટ. કર્મમાં નહિ એરંડીઉં તો ઘી ક્યાંથી ખાઉં.

કર્મક, વિ [सं.] કર્મ કરનાર. (૨) જેમાં કર્મ હોય એવું, (સકર્મક ક્રિયાપદ.) [પુ મજુર.

કર્મકર, વિ કામ કરનાર (૨)

કર્મકાર, પુ લુવાર (૨) બળદીઓ. (૩) બેગાર.

કર્મકાંડ, પુ. [सं.] વેદમાં ચાર વર્ણની પ્રજાને અવશ્ય કરવાનાં જે કાર્યો ગણાવ્યાં છે તે ભાગ.

કર્મકુટ, સ્ત્રી. હંમેશની કંટાળારૂપ થઈ પડેલી એકની એક બાબત.

કર્મગતિ, સ્ત્રી [सं.] સંચિતોનું પરિણામી ફળ; નશીબ

કર્મ-ચંડાળ, પુ. [सं.] કર્મથી ચંડાળ જેવો હોય તે; દુષ્ટ; અધર્મી.

કર્મજ, વિ. [सं.] કર્મથી ઉત્પન્ન થએલું.

કર્મઠ, વિ. [सं.] કર્મકાંડી; વેદવિહિત કર્મ કરનાર; કર્મકુશળ.

કર્મણિદ્વિતીયા, સ્ત્રી. [सं.] કર્મ અર્થે જે બીજી વિભક્તિનો પ્રયોગ થાય છે તે.

કર્મણિપ્રયોગ, પુ. [सं.] કર્મ પ્રમાણે જેમાં ક્રિયાપદ જાતિવચન લેતું હોય એવો પ્રયોગ

કર્મણિવાચ્ય, વિ. [सं.] કર્મ પ્રમાણે જાતિવચન લેનાર. (ક્રિયાપદ).

કર્મનિષ્ઠ, વિ. [सं.] કર્મ ઉપર આસ્થાવાળું; કર્મરત.

કર્મનિષ્ઠા, સ્ત્રી. [सं.] કર્મ ઉપર પૂર્ણ શ્રદ્ધા હોવી તે; નશીબ ઉપરનો વિશ્વાસ [અર્પણ કરી દેવાં તે.

કર્મન્યાસ, પુ. [सं.] કર્મ ઈશ્વરને

કર્મપાશ, પુ. [सं.] કર્મબંધન; કર્મની જાળ. [પરિણામ.

કર્મફળ, નo [सं.] કામનું

કર્મબંધ, પુ. [सं.] કર્મબંધન; (૨) કર્મની બેડી [વર્ત; ભરતખંડ.

કર્મભૂમિ, સ્ત્રી [सं.] આર્યા-

કર્મભ્રષ્ટ, વિ. [सं.] કર્મોથી વિમુખ થઇ ગએલું.

કર્મમાર્ગ, પુ. [सं.] કર્મકાંડ: કર્મ કરવાથી નિઃશ્રેયસ પ્રાપ્ત થાય છે એવું માનનારો માર્ગ.

કર્મયોગ, પુ. [સં.] કર્મ સાધવાં તે. (૨) બનાવ; ભાવિજોગ

કર્મરી, સ્ત્રી. એક જાતની વનસ્પતિ; વંશલોચન.

કર્મરેખા, સ્ત્રી. [સં.] કર્મગતિ; કર્મનો આલેખ. (૨) હાથપગમાંની એક અમુક લીટી.

કર્મવાદ, પુ. [સં.] કર્મને લગતો વાદ. (૨) દૈવવાદ.

કર્મવાદી, વિ. [સં.] કર્મને માનનાર. (૨)નસીબઉપર આધારરાખનાર.

કર્મવિપાક, પુ. [સં.] કર્મનું પાકવું; કર્મનું ફળ. (૨) કેવાં કેવાં કર્મ કેવા કેવા જન્મ થાય છે તે બતાવનારું પુસ્તક.

કર્મસંગ, પુ. [સં.] કર્મ સાથે સંબંધ; કર્મના ફળની આશાતે.

કર્મસંજોગ, પુ. [સં.] નસીબનો યોગ. (૨) બનાવ.

કર્મસંન્યાસ, પુ. [સં.] કર્મનો [ત્યાગ.

કર્મસંન્યાસી, પુ. [સં.] જેણે કર્મનો ત્યાગ કરેલો હોય એવો સંન્યાસી.

કર્મસાક્ષી, વિ. [સં.] કર્મને જોનાર. (૨) કર્મના પરિપાકનો અનુભવ લેનાર. (નવ કર્મસાક્ષી છે:–પૃથ્વી, જળ, તેજ, વાયુ અને આકાશ એ પાંચ ભૂતો તથા સૂર્ય, મંગળ, યમ અને કાળ.)

કર્મસાધન, ન. [સં.] કર્માનુષ્ઠાન.

કર્મસિદ્ધિ, સ્ત્રી. [સં.] કર્મનું ફળ પ્રાપ્ત થવું તે.

કર્મસ્થાન, ન. [સં.] કર્મ કરવાનું ઠેકાણું. (૨) દેહ; શરીર. (૩) સંસાર; જગત. (૪) જ્યોતિષમાં લગ્નથી દશમું સ્થાન.

કર્મહીણુ, વિ. [સં. कर्महीन] કર્મભ્રષ્ટ; કર્મરહિત. (૨) બેનસીબ.

કર્મહીણું, વિ. નિર્ભાગી; અભાગિયું.

કર્માતીત, વિ. [સં. कर्म+अतीत] કર્મથી પર; કર્મથી પણ ન પહોંચી વળાય એવું

કર્માધર્મી, અ. કર્મ અને ધર્મને અનુસરતી રીતે.

કર્માધીન, વિ. [સં.] કર્મવશ; દૈવાધીન.

કર્માનુસાર, અ. [સં. कर्म+अनु+सृ=સરવું] કર્મ પ્રમાણે; જેમ ભાવિ હોય તેમ. (૨) જેવાં કર્મ કર્યાં હોય તે પ્રમાણે.

કર્માનુસારી, વિ. [સં.] કર્મને અનુસરતું.

કર્માંતર, ન. [સં.] સંસ્કારાદિ ક્રિયા. (૨) ક્રિયાની અંદર જે વિરામ લેવાય છે તે.

કર્મિષ્ઠ, વિ. કર્મ કરવા ઉપર જેને પ્રીતિ હોય એવું. (૨) કામ કરવામાં કુશળ.

કર્મી, વિ. [સં.] કર્મવાળો; જેણે સુકૃત કર્યાં હોય એવો; ધનાઢ્ય;

વૈભવી. (૨) ઉદ્યોગી. કહે૦ કર્મીનો મંદવાડ અને અકર્મીનું છિનાળું કદી છાનાં જ રહે નહિ. કર્મી ખાયને રૂપાળી ભુખે મરે

કર્મેંદ્રિય, સ્ત્રી. [सं. कर्म+इन्द्रिय] કાર્ય કરનારા અવયવો. (ઇંદ્રિયો અગિઆર છે. પાંચ કર્મેંદ્રિયો, અને પાંચ જ્ઞાનેંદ્રિયો મન, વાક, પાણિ, પાદ, પાયુ અને ઉપસ્થ, એ પાંચ કર્મેંદ્રિયો કહેવાય છે.)

કર્ષ, પુ [सं.] એક પ્રાચીન વજન (તોલો)

કર્ષક, પુ. [सं. कृष्=ખેડવું] ખેડુત; કૃષિકાર.

કર્ષણ, ન. [सं.] ખેતી; ખેડ. (૨) ખેંચ; તાણ. (૩) તુલ; કરશણ.

કલ, સ્ત્રી. [सं.] પક્ષીનું ઝીણું અને મધુરું ગુંજન; હંસનાં બચ્ચાંનો કલરવ.

કલઈ, જુઓ કલાઇ

કલકલ, સ્ત્રી. [सं.] ગુંજારવ. (૨) સંપૂર્ણ ખીલી રહેલું તે. (૩) કકળાટ; ઘોંઘાટ.

કલકલવું, જુઓ કળકળવું.

કલકલાટ, પુ. [सं. कलकल. ઉ. અનુ.) ઘોંઘાટ.

કલકલાણ, ન. ઘોંઘાટ. (૨) રડારોળ. (૩) કંકાસ અને રડાપીટ.

કલકી, જુઓ કલિક.

કુ-લક્ષણ, ન. [सं. कु+लक्षण] અપલક્ષણ; દુરાચાર. (૨) ખરાબ ચિહ્ન.

કુ-લક્ષણું, વિ. નઠારા લક્ષણવાળું; દુરાચારી. (૨) અભાગીઉં. (૩) જેનામાં સારા લક્ષણ ન હોય એવું.

કલખાપરી, સ્ત્રી [सं. कल+खर्पर] યુક્તિથી પકવેલી એક જાતની પોચી માટી

કલગી, સ્ત્રી. [फा.] જરીના રેસાંઓનું છોગું; મંજરી (૨) ફૂલનો ગોટો. (૩) દેવીગીતની એક તરેહ.

કલગીદાર, વિ. કલગીવાળું; છોગાવાળું.

કલગેર, (કલગર', સ્ત્રી. ઉંચા રેશમનું એક કપડું; બાંધણીની સાડી.

કલત્ર, ન. [सं.] સ્ત્રી; પત્ની; વહુ.

કલદાર, વિ. કળાવાળું; કળાથી બનાવેલું (૨) બ્રિટિશ રાજ્યનો સિક્કો; રૂપીઓ. [જગા.

કલણ, ન. કીચડ-ગારાથી ભરપુર

કલતર, ન. કલહ (૨) અજમારો; પાકનો અડસટો કાઢવો તે. (૩) કોસ ફેરવવાનાં સાધન (૪) કળતર; પીડા.

કલથી, સ્ત્રી. [सं. कुलित्थ] એક જાતનું દ્વિદલ ધાન્ય; હલકામાં હલકું કઠોળ.

કલના, સ્ત્રી. [सं. कल्=જાણવું] અટકળ; અડસટો. (૨) તુલના; પિછાન.

કલપ, [अ.] વાળ કાળા કરવાનો એક જાતનો રંગ; કઃ

કલપવું, ક્રિ. સ. કરવો. (૨) ક્રિ. અ.

કલક્ર, પુ. [सं. कल्क] વાળને રંગ આપવાનો એક ખરટ.

કલખલ, સ્રી. બોલ બોલ કરવું તે; અનેક અવાજોનો સેળભેળ; ઘોંઘાટ. (૨) ન સમજાય તેવું ઉતાવળું બોલવું તે.

કલખલાટ, પુ ઘોઘાટ; ગટબટાટ. (૨)જુદી જુદી જાતના અવાજોવાળો ઘોંઘાટ.

કલમ, સ્રી. [सं. कलमः अ. कलम.] લેખણ. (૨) ભાપા, (૩) ચીતરવાની કળા; પીંછી. (૪) પર્વ; કાંડ; અથવા અમુક લખાણમાંની જુદી જુદી સરતોમાંની કોઈ પણ એક. (૫) ઝાડની ડાળને કલમની માફક કાપી ઉગાડવી તે. ક્રિ. પ્ર. કલમ કપાવી=બરતરફ થવું. કહે૦ કલમ કડછી ને બરછી=મુત્સદ્દી લખાણ લખવાની આવટ, રસોઇની આવડત અને યુદ્ધની આવડત. કલમ, કડછી ને બરછી તો નાગરની.

કલમ-કશ, વિ. [अ. कलम. फा. कशीदन्.) સારી રીતે કલમ ચલાવી જાણનાર; છટાદાર અને મુસદ્દી લખાણ કરનાર.

કલમ-કસાઈ, પુ. [फा.] કલમથી કસાઈના જેવું કર્મ કરનારો.

કલમ-તરાશ, વિ. (ના.) [फा. तराशीदन्.] કલમ ઘડનાર. (૨) કલમ ઘડવાની છરી.

કલમ-દાન, ન. [फा. दान्= સ્થાન; જગા.] કલમો રાખવાની ભુંગળી ...ા પેટી.

કલમબંદી, સ્રી. [फा.] કલમવાર લખાણ; મુદ્દાસર લખાણ. (૨) કલમવારી કબુલાત (૩) સરકાર અને જમીનદારની વચ્ચે થએલી કબુલાત. (૪) જમીનની કલમવાર તપસીલનું પત્રક. (૫) જપતીદારે દેણદારની મીલકતની તપસીલ લઇ યાદી કરવી તે.

કલમબંદી-વેરો, પુ એકનો પાસેથી એક સરખી રીતે જે કર લેવાતો હોય તે.

કલમી, સ્રી. વહાણની કાડી; નાનો સટ. (૨) વિ કલમ કરીને ઉગાડેલું. (ઝાડ.)

કલમો, પુ. [अ. कलम्= બોલવું.] કુરાનની કડી; ખંડ. (૨) વચન; ઉપદેશ વચન. (૩) ફરમાન; આજ્ઞા. ક્રિ. પ્ર. કલમા પઢવા=મુસલમાની ધર્મ સ્વીકારવો.

કલરવ, પુ. [सं.] પંખીઓનો મધુર અવાજ.

કલવાર, સ્રી. દુધીઆ સોપારી

કલવું, ન. [सं. कवल] જુઓ કલવો. (૨) કળવું.

કલવો, પુ. [सं. कवल.] પરણવા જતા વરને કન્યાના બાપને ત્યાંથી પહેલું વહેલું જે ખાવાનું મોકલવામાં આવે છે તે; મંગળ કવલ.

કલશ, જુઓ કળશ.

કલહ, પુ. [सं.] બે જણે સામસામી તકરાર કરવી તે; વિવાદ. (૨) વિગ્રહ; યુદ્ધ; લડાઇ.

કલહપ્રિય, પુ. [सं.] નારદ, જ્યાં ત્યાંસાચાંજુઠાં કરીલડાઈકરાવનાર.

કલહંસ, પુ. [सं.] નાનો-હંસ; કાળું કાળું બોલતું હંસનું બચ્ચું.

કલહાંતરિતા, સ્ત્રી. [सं.] કલહ કરી પતિ ઉપર રિસાએલી નાયિકા; રૂસણું લઇ બેઠેલી સ્ત્રી. [દોષ

કલંક, ન. [सं.] લાંછન; ડાઘ;

કલંકી, વિ. કલંકવાળુ. (૨) પુ. કલંકવાળો-ચંદ્રમા.

કલંઠ, જુઓ કલાંઠ.

કલંદર, પુ. [सं.] મદારી; વાદી; પારધી. (૨) વર્ણસંકર માણસ.

કલંધર, પુ. વિ. [सं. कलंक+धर.] કલંકને ધારણ કરનાર (ચંદ્ર). (૨) જેને લાજ શરમ નેં હોય એવો ઉચ્છુખલ માણસ.

કલા, સ્ત્રી. [सं.] ચંદ્રનો સોળમો ભાગ (૨) કાળમાન (૩) શ્રી-રજ. (૪) હુનર; કસબ; કળા.

કલાઇ, સ્ત્રી. ધોળી અને ઝટ ઓગળી જાય એવી એક હલકી ધાતુ; બંગ. ક્રિ. પ્ર. કલાઈ કરાવવી=માથુ મુંડાવવું.

કલાઈસપેતો, પુ. કલાઇ બાળીને કરેલી ધોળી રાખ.

કલાક, પુ. [अं.] અઢી ઘડી જેટલો વખત; અવર.

કલાકેલિ, પુ. [सं.] કામદેવ. (૨) વિ. વિલાસી.

કલાકેલિ, સ્ત્રી. [सं.] યુક્તિ-વાળી રમત; ગમત.

કલાગું, વિ. [कु+લાગ.] લાગ વગરનું; કઢોંગું.

કલાદ, પુ. [सं.] સોની; હેમકૂટ.

કલાધર, પુ. [सं. कला+धृ= ધરવું.] કળાઓને ધારણ કરનાર-ચંદ્રમા.

કલાનિધિ, પુ. [सं.] ચંદ્ર; ચંદ્રમા.

કલાપ, પુ. [सं.] સમૂહ; જત્થો. (૨) મોરનાં પીછાંનો જત્થો. (૩) ઘરેણું. (૪) ઘર; મિયાન.

કલાપી, પુ. [सं.] કલાપ-વાળો-મોર.

કલાપીટ, સ્ત્રી. કકલાણ કરવું અને પીટવું-તે; રડારોળ. (૨) ઘોંઘાટ; ધાંધલ.

કલાફૂલ, ન. સ્ત્રીઓના કાનનું એક ઘરેણું.

કલાબુત, (કલાબતૂ), પુ. [फा. कलायतून=સોનાનો તાર.] કસબ; રેશમના દોરા સાથે વણેલો સોનારૂપાનો તાર.

કલાબો, પુ. બાંયનો કાપ.

કલામ, સ્ત્રી. [अ.] ભાષા; બોલી. (૨) લખાણ; વાક્યરચના. (૩) ફકરો; પદ; વિભાગ.

કલામેશરીફ, ન. કુરાન.

કલાર, ન. એક જાતની વનસ્પતિ; કંકોલી.

કલારસ, પુ. કળા ઉપરનો પ્રેમ; કળાનો આસ્વાદ.

કલાલ, પુ. [स. कल्या=મદિરા અને पाल=રાખનાર.] દારૂ બનાવી વેચનાર.

કલાલખાનું, ન પીઠું; દારૂ વેચવાનું ઠેકાણું. (૨) વ્યસનીઓને ભેગા થવાની જગા. (૩) તોફાન, મસ્તી કરવી તે

કલાલણ, સ્ત્રી. કલાલની સ્ત્રી.

કલાલી, સ્ત્રી. દારૂ ગાળવા વેચવાનો ધંધો.

કલાવતી, વિ. [સં.] કળાવાળી; કાંતિવાળી. (સ્ત્રી.) ૨) જેને કળાઓ આવડતી હોય તે (સ્ત્રી.) (૩) તુંબરુગંધર્વની વીણા.

કલાવવું, ક્રિ. સ. [સં. कल-कलय=ચડાવવું.] ચડાવવું; પટાવવું; વખાણ કરીને બોલાવવું; યુક્તિથી કહાવવું. કરનારી સ્ત્રી.

કલાવંતી, સ્ત્રી. નાચ અને ગાન

કલાસ, જુઓ કલાસ.

કલાંકલાં, અ. ખીલેલું હોય તેમ.

કલાંઠી, સ્ત્રી. શરીરની પાંસળી.

કલિ, પુ. [સં.] ખોટારૂં; નઠારૂં. (૨) કલહ; કંકાસ. (૩) જગતના આયુષ્યનો ચોથો અને છેલ્લો ભાગ; એક યુગ. (૪) પાપબુદ્ધિ.

કલિઆર, (કાલિઆર), હરણના ટોળાનો વડો નર.

કલિકા, સ્ત્રી. [સં.] ફુલવાની તૈયારી ઉપર આવેલું ફૂલ; કળી.

કલિત, વિ. [સં. कल्=જાણવું] જાણવામાં આવેલું.

કલિયુગ, પુ [स.] ચાર યુગમાંનો છેલ્લો યુગ. (મહા ભારત અને મનુસ્મૃતિ પ્રમાણે ૧૦૦૦-૧૨૦૦ વર્ષનો અને પૌરાણિક રીતે ૪૩૨૦૦૦ વર્ષનો કલિયુગ ગણાય છે.)

કલિમલ, પુ. [સં.] કલિયુગની ખરાબ અસર. (૨) અપરાધ; પાપ; અશુદ્ધ વાસના.

કલિંગડું, (કાલિંગડું), તરબુચ; ચારીઆંની જાતનું મિષ્ટ પાણીથી ભરપૂર એક મોટું ફળ.

કલિંગ-દેશ, પુ. [સં] દક્ષિણ હિંદુસ્તાનમાં આવેલો એક દેશ.

કલિંદકન્યા, સ્ત્રી. [સં.] યમુના નદીનું એક નામ; કાલિંદી

કલુષ, ન. [સં.] મલિનતા; અપવિત્રતા. (૨) પાપ. (૩) વિ મેલું; ગંદું. (૪) પાપી.

કલુષિત, વિ. [સં.] મલિન; અપવિત્ર. (૨) પાપી. (૩) મેલું; ગંદું. (૪) કચવાએલું; રિસાએલું;

કલુષી, વિ. પાપી. (૨) સ્ત્રી. ભેંસ; મહિષી.

કલેક્ટર, પુ. [અં.] જિલ્લાનો મહેસુલી અમલદાર; એકઠું કરનાર.

કલેજું, ન. કાળજું. (૨) મન; અંતઃકરણ.

કલેડી, (કલેઢી), સ્ત્રી નાનું કલેડું. (૨) ઠીબ. (૩) વેતર ન થયું હોય તેવી ગાય-ભેંસ.

કલેઢું, ન. માટીની ઠીબ; માટીની હોઢી. કહે૦ કલેઢા વગર શું શ્રાદ્ધ રહેશે=અમુક વસ્તુ નહિ હોય તો શું કામ અટકી પડશે ? કદી નહિ. (૨) સાસુ ભાગે તે કલેઢાં અને વહુ ભાગે તે ઠીકરાં=મોટું માણસ કરે તે સારું અને નાનું માણસ કરે તે ... [સં. ...

'કલેઢા...' (આ કાડી... તરીકે ચલણમાં) ... જુઓ. (૩) ક. (૨) ...રમત. ક્રિ. પ્ર.

કલેશ, જુઓ ... [સં...

કલૈ, જુઓ કલાઇ.

કલૈગરો, પુ. વાસણોને કલાઇ કરનારો.

કલૈ-સપેતો, પુ. કલાઇને બાળીને નાખેલી ખાખ.

કલોઠું, ન. કરોઠું; રાડું.

કલોડી, સ્ત્રી. વાછડી; નાની ગાય.

કલ્ક, પુ. [સં.] પાપ. (૨) ...મ. (૩) કાનનો મેલ. (૪) વાટીને બનાવેલો લોંદો. (૫) કાદવ; કીચડ.

કલ્કિ, પુ. [સં.] વિષ્ણુનો ...દશમો અવતાર.

કલ્પ, પુ. [સં.] જગતની ઉત્પત્તિથી માંડીને તેનો નાશ થાય ત્યાં સુધીનો કાળ. (૨) રૂઢિ; રીતભાત. (૩) ...ધાન; અમલ. (૪) વેદનાં જે છ અંગ ગણાય છે તેમાંનું એક. (૫) ધર્મકાર્યનો વિધિ.

કલ્પક, વિ. [સં.] કલ્પના કરનાર; શોધક. (૨) પું. વિધિ; આચાર.

કલ્પતરુ, ન. [સં.] જે જોઇએ તે આપનારું એક કાલ્પનિક દેવવૃક્ષ. (૨) જેમાંથી મનોવાંછિત મળે તેવી કોઇ પણ વસ્તુ

કલ્પદ્રુમ, જુઓ કલ્પતરુ.

કલ્પના, સ્ત્રી. [સં.] રચના. (૨) તર્ક; તુરંગ. (૩) અનુમાન; અટકળ. (૪) યુક્તિ; કળા.

કલ્પના-બળ, ન. [સં.] નવી બનાવટ કરવાનું સામર્થ્ય.

કલ્પનાશક્તિ, સ્ત્રી. [સં.] કલ્પના કરવાનું બળ.

કલ્પનાસૃષ્ટિ, સ્ત્રી. [સં.] કલ્પનાથી કરેલી બનાવટ; તર્કતરંગના ઘોડા

કલ્પનીય, વિ. [સં.] કલ્પના [કરવા જેવું.

કલ્પલતા, સ્ત્રી. [સં. कल्पलतिका] મનોવાંછિત પુરું પાડનારી સ્વર્ગની એક લતા.

કલ્પવું, ક્રિ. સ. [સં. कल्प्] મનમાં વિચારથી રચવું; તર્ક કરવો. (૨) અનુમાનવું. (૩) માનવું.

કલ્પવૃક્ષ, જુઓ કલ્પતરુ.

કલ્પસૂત્ર, ન. [સં.] કર્મકાંડને લગતા નિયમોનું શાસ્ત્ર.

કલ્પાવવું, ક્રિ. પ્રે. ટળવળાવવું; કાળજું બાળવું. (૨) દુઃખી કરવું; રોવરાવવું; અંતર દાઝે એમ કરવું. (૩) સરાવવું; ઉત્સર્ગ કરાવવો.

કલ્પાંત, પુ. [सं.] કલ્પનો છેડો; મહા પ્રલયનો કાળ. (૨) ન. અત્યંત રોવું-કકળવું તે.

કલ્પિત, વિ. [सं.] કલ્પેલું; કૃત્રિમ.

કલ્પેલું, વિ. કલ્પિત.

કલ્મષ, ન. [सं.] પાપ. (૨) લાંછન; ડાઘ. (૩) દોષ; અપરાધ (૪) મલિનતા.

કલ્મે-શરીફ, ન. કુરાન.

કલ્યાણ, ન. [सं.] શ્રેય; હિત. (૨) મંગળ; ક્ષેમ. (૩) એક સંગીત રાગ. (૪) વિ. સારૂ; ભલું. રૂ. પ્ર. કલ્યાણ-મસ્તુ=સારૂં થાઓ.

કલ્યાણ કરવું, ક્રિ સ સારૂં કરવું. (૨) ઉદ્ધાર કરવો; તારવું.

કલ્યાણકર્તા, વિ. [सं.] શ્રેય કરનાર (૨) તારણ કરનાર; ઉદ્ધારનાર

કલ્યાણકારી, વિ શુભકારી; મંગળકારી. (૨) તારણ-ઉદ્ધારણ કરે એવું.

કલ્યાણી, સ્ત્રી. [सं.] કલ્યાણ કરનારી; શુભકારિણી. રૂ. પ્ર. બાઈ-કલ્યાણી=સ્ત્રી જેમ કહે તેમ કરનાર; બાયલો માણસ. ક્રિ. પ્ર બાઇ કલ્યાણી કરવું=આજીજી કરવી. (૨) ભીખ માગવી. બાઈકલ્યાણીપણું=દૈન્ય દેખાડવું તે.

કલ્લા, પુ. (હિં.) ગાલ ઉપરના વાળ.

કલ્લાઈ, (કલ્લી-કલ્લે) સ્ત્રી. કપડાની પાટલી અથવા ઘડી કરવી તે.

કલ્લી, સ્ત્રી. છોકરાંને હાથને કાંડે પહેરવાનું પાતળું સોના રૂપાનું કડું. (૨) કપડાંની કરેલી પાટલી. કલ્લી કરવી= કપડાની ઘડી કરવી.

કલ્લું, ન. [सं. कटक=કડું ઇ.] સ્ત્રીઓને પગે પહેરવાનું રૂપાનું નકૂં કડલું

કલ્લો, પુ. [... स्थल=ગામ] કોળીઓ. (૨) કાલિંગડું), «ભરાવ»— મૂછનો કલ્લો [illegible] મિષ્ટ પાણીસ્થ [illegible] બાળકનો [illegible] ન થયા પછી પેટનો નેતરી કલ્લો કરવો.

કલ્લોલ, પુ. [सं.] આનંદથી ઉભરાવું; પ્રસન્નતામાં હસવું ખેલવું (૨) મોટો તરંગ; લહેર.

કલ્હાર, ન. [सं.] એક સુંગંધી ફૂલ.

કવ, અ. (सं. कव.) ક્યારે, કયે દહાડે.

કુ-વખત, પુ. કુ-વેળા; વખત બે વખત. (૨) કાર્યને યોગ્ય સમય નહિ તે

કુ-વગું, વિ. વગ વગરનું; સારી વગ ન હોય એવું. (૨) કઢંગું; કચોળું

કવચ, ન. [सं.] અસ્ત્રશસ્ત્રથી શરીરનું રક્ષણ કરનારૂં અભેદ્ય પહેરણ, બખતર. (૨) મુઠચોટ ન લાગે તે માટે મંત્રોથી શરીરનું રક્ષણ કરવું તે.

કુ-વચન, ન. [सं. कु+वचन] કુ-વેણ; કુ-બોલ. (૨) ન કહેવાય તેવા વેણ કહેવાં તે. (૩) ગાળ.

કવચું-ચાં ન. કૌચનાં બી; કૌચાં. (કૌચ નામની વેલ વાડોમાં એની મેળેજ ઊગી નીકળે છે. એને આમલીના જેવા કાતરા થાય છે. એ કાતરાની રૂંવાંટી શરીરને લાગી હોય તો અત્યંત ચેળ આવે છે.)

કવછટ, સ્ત્રી. મહેનત; શ્રમ. (૨) ઋતુફળ.

કવડી, સ્ત્રી. કોડી; જળચર જંતુઓની ઠીપો. (આ કોડીઓ પૂર્વે હલકા સિક્કા તરીકે ચલણમાં ચાલતી) (૨) મોઈદંડાની રમત.

કવણ, સ્ત્રી. [સં. कः-किम्] કોણ; કયું; શું

કવન, ન. [સં. कथ्=કહેવું] વર્ણવવું; કવિતા કરવી; કવિતા.

કવની, પુ. કવિ; વર્ણન કરનાર (૨) ભાટ. (૩) કહેવાની રીત. (૪) કહેતી.

કવર, ન. [અં.] પરબીડીઉં. (૨) ઢાંકણ; ઓછાડ. (૩) પાડક (૪) મીઠું; લવણ.

કવરક, પુ. [સં.] કેદી; બંદીવાન.

ક-વરધું, વિ. બેરવાજળી; ખોટું; અયોગ્ય; સખત; કડવું.

કવરાવવું, ક્રિ પ્રે. હાયર કરવું; હેરાન કરવું; સતાવવું. (૨) કવિતા કરાવવી

કવરી, સ્ત્રી. સ્ત્રીઓના ચોટલાની લટ.

ક-વરો, પુ. અણઘરતો વરો-ખર્ચ.

ક-વર્ગ, પુ. [સં.] 'ક' સ્થાનના જે પાંચ અક્ષરો તે; ક ખ ગ ઘ ઙ

કવર્ણ, સ્ત્રી. [સં. कु+वर्ण= જાતિ.] કુજાતિ; હલકી જાત. (૨) વ્યંજન અક્ષરોમાંના ક્ ખ્ ગ્ ઘ્ ઙ્ એ પાંચ અક્ષર

કવલ, પુ. [સં.] એક વાર મોંમાં ભરાય એટલો જથ્થો; કોળીઓ.

કવલાં, ન. (બ. વ.) નળીઆં; નળીઆની હારો (૨) મોભારીઆં.

કવવું, ક્રિ. સ. [સં. कव्] વર્ણવવું; કવિતા કરવી.

કુ-વશ, વિ. [સં. कु+वश] પરાધીન; તાબેદાર (૨) સ્ત્રી. આપદી; જબર.

કુ-વા, પુ. [कु+वायु] વહાણ હંકારવાને અનુકૂળ પવન નહિ તે; પ્રતિકૂળ પવન (૨) પ્રતિકૂળતા. (૩) અહિત. (૪) દોષ; બગાડ (૪) પ્રતિકૂળ વાતાવરણ.

કુ-વાટ, [સં. कु+वर्त्म] નઠારો રસ્તો (૨) વિપરીત રીતભાત; અનીતિનો માર્ગ.

કુ-વાણું, [સં. कु+वार्तु=વસ્તુ-ચીજ.] જેમાં કંઈક નઠારી વસ્તુ હોય એવું (૨) લાંછન; ખોડ.

કવાબ, પુ. [फा.] માંસની એક બનાવટ

કવાયત, સ્ત્રી. [अ. कवायत्] સૈનિક શિક્ષણ; યુદ્ધને લગતા નિયમોનું શિક્ષણ (૨) યુક્તિ

કવાયતી, વિ. [अ.] કવાયત પામેલું; લડાયક કેળવણીવાળું; સુશિક્ષિત.

કુ-વાયુ, ન. [સં. कु+वायु] કુવા; વહાણને પ્રતિકૂળ પવન. (૨) કુ-

વખત. (૩) વિ. પ્રતિકૂળ; ઉલટું. કહેo સતાયે હીરા ને કવાયે કાંકરા

કવારી, સ્ત્રી. અપકીર્તિ; બેઆબરૂ.

કવાલ, [અ.] રાગ તાણીને ગાનાર; ગવૈયો (૨) તાણીને ગાવાનો એક રાગ

કવાલી, વિ તાણીને ગાવાનું (ગાયન)

કવાવું, ક્રિ અ ગવાવું, કવિતા કરાવી. (૨) વગોવાવું; નિંદાવું. (૩) અગાડી જવું; લથડવું; કથળી જવું. (૪) ઊંચી જવું; દૂધ દેવું બંધ થવું.

કુ-વાસ, પુ. [सं. कु+वास] કુસ્થાન-કઠામ (૨) નઠારી વાસ (૩) જવ મધ અને મીઠાની મેળવણીનું પેય

કવિ, પુ. [सं.] કવિતા કરનાર. (૨) પંડિત; વિદ્વાન. (૩) વૈદ્ય (૪) વિ. ડાહ્યું, શાણું કહેo જ્યાં ન પહોંચે રવિ ત્યાં પહોંચે કવિ.

કવિજન, પુ. [सं.] કવિઓ.

કવિત, ન. એક રાગ-છંદનું નામ; મનહરછંદ. (ભાટ લોકનાં કવનો બહુ ભાગે 'કવિત'માં લખાએલાં હોય છે)

કવિતા, સ્ત્રી. [सं.] કવિનું જે કથન-સ્તવન-તે; કાવ્ય; પદબંધ; અલૌકિક વાણીની રચના.

કવિતાઈ, સ્ત્રી કવિતા કરવાપણું; કવિપણું. (૨) વિ કવિ સંબંધી; કવિતા સંબંધી.

કવિતા-શક્તિ, સ્ત્રી. [सं.] કવિતા બનાવવાનું સામર્થ્ય.

કવિત્વ, [सं.] કવિતા બનાવવાની શક્તિ.

કુ-વિદ્યા, સ્ત્રી [सं. कु+विद्या] જ્ઞાનનો દુરુપયોગ; કુશ્રાપ (૨) તંત્ર વિદ્યા; મંત્રવિદ્યા; મેલીવિદ્યા.

કવિરાજ, પુ. [सं. कवि+राजन्] મોટો કવિ; ઉત્તમ કવિ.

કવિવર, પુ. [सं. कविश्वर] કવિઓમાં શ્રેષ્ઠ ઉત્તમ કવિ.

કવીશ્વર, પુ. [सं. कवि+ईश्वर] કવિઓમાં સર્વોપરી; ઉત્તમ કવિ. [સર્વોત્તમ કવિ.

કવીંદ્ર, પુ. [सं. कवि+इन्द्र]

કુ-વેણ, ન. નઠારૂ વચન; અપશબ્દ; ગાળ

કુ-વેળા, સ્ત્રી કવખત; અયોગ્ય વખત (૨) કુ-રૂત; કુ-મોસમ (૩) અશુભ સમય

કવ્ય, ન. [सं.] પિતૃઓને આપવાનું અન્ન; પિતૃઓ નિમિત્તે બ્રહ્મભોજન વગેરે કરવામાં આવે છે તે (દેવતાઓને આપવાનું તે હવ્ય અને પિતૃઓને આપવાનું તે કવ્ય)

કશ, સ્ત્રી. [सं.] કોસનું દોરડું વરત (૨) હળની કોશ

કશાણું, ન. કાંસુરાણું

કશાલી, સ્ત્રી. [सं. कलश] નાનો લોટો; કળસલી.

કશાલો, પુ. કઠોકડો

કશું, વિ. [સં. कश्चन] કોઈ; કાંઈ; કંઈપણ. (૨) શું (૩) કેવું; કથી ભરતનું

કશોભા, સ્ત્રી. નહિ શોભા તે; [ખોટી શોભા

કશોભિતું, વિ. નહિ શોભતું; ગણપટતું. [(૨) નોહ

કશ્મલ, ન. [સં.] પાપ; દુઃખ.

કશ્ચિત, અ. [સં.] કોઇએક; કોઇપણ. [દેશ. (૨) કેસર.

કશ્મિર, પુ. [સં.] કાશ્મીર

કશ્યપ, પુ. [સં.] કાચબો. (૨) એક ઋષિ; બ્રહ્માના પુત્ર મરીચિનો પુત્ર; દિતિ અને અદિતિનો પતિ તથા દેવ અને દાનવો બેઉનો પિતા.

કષાય, પુ. [સં.] વનસ્પતિ દ્રવ્યોનો ઉકાળો; કાઢો (૨) ગેરૂ જેવો ભગવો રંગ (૩) પાપ (૪) કડુચો સ્વાદ. (૫) તરંગ. (૬) વિ. મેલું; મલિન. (૭) રંગેલું; ભગવું.

કષાયિત, વિ. [સં.] રંગેલું. (૨) કસાણું; કટાણું. (૩) મેલું થએલું (૪) રિસાએલું; દુભાએલું

કષ્ટ, ન. [સં.] દુઃખ; પીડા. (૨) સંકટ; મુશ્કેલી. (૩) શ્રમ; મહેનત. ક્રિ. પ્ર. - કષ્ટ કરવું=ઉપવાસ વગેરેથી શરીરે દુઃખ સહન કરવું. (૨) કંકાસ કરવો. (૩) મહા કષ્ટે રહેવું. રૂ પ્ર. કાયાકષ્ટ=દેહનું દુઃખ કષ્ટસાધ્ય=દુઃખે કરીને પ્રાપ્ત થાય એવું.

કષ્ટ-કારક, વિ. [સં.] કષ્ટ આપે એવું; કષ્ટ કરાવે એવું. (૨) મુશ્કેલ; દુઃખસાધ્ય

કષ્ટકાળ, પુ. [સં.] પીડાનો સમય; આપત્તિકાળ. (૨) મુશ્કેલીનો વખત.

કષ્ટદાયક, વિ. [સં.] દુઃખ દેનાર; મહેનત આપે એવું.

કષ્ટનષ્ટાષ્ટક, ન. [સં. कष्ट+नष्ट+अष्टक] કષ્ટને નષ્ટ કરનારૂં આઠ કડીઓનું સ્તોત્ર-કાવ્ય.

કષ્ટાવું, ક્રિ. અ. (ના. ધા) પ્રસવ સમયે પીડાવું

કષ્ટિત, વિ. [સં.] દુઃખી; પીડિત (૨) જેમાં મુશ્કેલી પડી હોય એવું (૩) શ્રમથી પ્રાપ્ત થએલું

કષ્ટી, સ્ત્રી. પીડા; મુશ્કેલી; તસ્દી. (૨) કષ્ટકારકતા. (૩) વિ દુઃખી; પીડિત. (૪) જાતે દુઃખ વેઠનાર.

કસ, પુ. [સં. कष्] કસોટી ઉપરથી નક્કી કરેલો સોના રૂપાનો આંક; પરીક્ષણ (૨) સાર; તત્ત્વ, સત્ત્વ (૩) જોર; બળ (૪) ફાયદો; લાભ; માલ. (૫) કપડાને બાંધવાની નાની દોરડી.

કસકસતું, વિ. [સં. कृष्] ખેંચાતું; તણાતું, તંગ, સજ્જડ. (૨) પરાણે બરાબર થતું, કંઇક ઓછું રહેતું હોય એવું

કસકસવું, ક્રિ. અ. [સં. कृष्] તણાવું, ખેંચાવું, સજ્જડ થવું. (૨) પરાણે બરોબર માપસર થવું.

કસકસાવવું, ક્રિ. પ્રે. તાણવું; ખેંચવું; જોરથી બાંધવું. (૨) પરાણે બરોબર થાય એમ કરવું (૩) તાવવું; પરીક્ષા કરી જોવી.

કસકસીને, (કસીકસીને) અ ખેંચીને; તાણીને; જોર કરીને. (૨) તાવીને; પરીક્ષા કરીને (૩) પરાણે બરોબર થાય એવી રીતે.

કસટીઓ, પુ. એકના સવાયા કરનાર

કસડો, પુ. કંદોરો; કમરબંધ.

કસણ, ન. [सं. कर्षण] કસોટી.

કસણવું, ક્રિ. સ. [सं. कृष्] જોરથી મસળવું; ગુંદવું; ભેળવવું. (૨) ભેગું કરવું; ચોળવું.

કસણાએલું, વિ. ગુંદાએલું; ભેળવાએલું; મિશ્ર થએલું.

કસણાવવું, ક્રિ. સ ચોળાવવું; ગુંદાવવું.

કસણી, સ્ત્રી. [सं. कृष्] કસોટી; દુઃખ. (૨) વાંસળી; પૈસા ભરવાની લાંબી કોથળી.

કસણું, જુઓ કણસવું

કસવું, વિ. પરાણે બરોબર થવું; તણાવું; ખેંચાવું. (૨) ઓછું રહેવું.

કસદ, સ્ત્રી. [अ.] ધારણા; હેતુ; આશય.

કસદાર, વિ. કસવાળું; સત્ત્વવાળું. (૨) ચીકણું. (૩) રસાળ. (૪) ચંચળ; (૫) ધનવાન; પૈસાવાળું.

કસવાળું, વિ. જુઓ કસદાર.

કસબ, પુ. [अ.] રેશમને તાંતણા સાથે વળેલા સોનારૂપાના તાર (૨) ધંધો; રોજગાર (૩) હુન્નર; કળા કારીગરી. (૪) લુચ્ચાઈ; અનીતિનું કામ

કસબ-ચોર, પુ. ધંધામાં કામ કરનાર. (૨) પોતાની આવડત ગુપ્ત રાખનાર.

કસબ-ચોરી, સ્ત્રી. ધંધાની આવડતથી લાભ કાઢી લેવાની કળા; કસબચોરપણું.

કસબણ, સ્ત્રી. અનીતિને માર્ગે આજીવિકા કરનારી સ્ત્રી; વેશ્યા. (૨) કસબ જાણનારી સ્ત્રી; આવડવાળી સ્ત્રી.

કસબી, વિ. હુન્નરકળા જાણનાર હોશિઆર. (૨) કસબ ભરેલું.

કસમ, પુ. [अ. कसम] સમ; સોગન.

ક-સમજ, સ્ત્રી. કમ-સમજણ; ખોટી સમજ; અણસમજ.

કસમનામું, ન. [फा.] સોગન ઉપર લખાવેલું લખાણ.

ક-સમો, પુ. [सं. कु+समय] કનખત; નઠારો સમો.

કસમોડા, પુ. [બ. વ.] અંગ મરોડાવાના ઉછાંટા આવવા તે; આંકડી આવવી તે; કપારી. (૨) વેણ આવવી તે

કસમોડાવું, ક્રિ. અ. કસમોડા આવવા; આંકડી આવવી; અંગ તણાવું (૨) વચકાવું.

કસર, સ્ત્રી. [अ.] કચાશ; અપૂર્ણતા (૨) ઘટ; ખોટ. (૩) ખામી; ખોડ. (૪) કંજુસાઈ; કૃપણતા (૫) નુકસાન. (૬) ગુનો; ભૂલ. ક્રિ. પ્ર૦ કસર કરવી=સંભાળીને વાપરવું. કસર આપવી=ઘટનો બદલો આપવો. કસર રાખવી=કંઈક ન્યૂનતા રાખવી. કસર રહેવી=સહેજ કચાશ રહેવી.

કસરત, સ્ત્રી. [अ.] શરીર કસવાની ક્રિયા; વ્યાયામ; તાલીમ. (૨) અભ્યાસ; મહાવરો. (૩) શારીરિક ચલનવલનના ખેલ

કસરત-બાજ, વિ. કસરત કરનાર; નિયમિત રીતે શરીરને કસનાર.

કસરત-શાળા, સ્ત્રી૦ કસરત કરવાનું ઠેકાણું; અખાડો; અંગમહેનતની રમતો કરવાની જગા.

કસરતી, વિ. કસરતબાજ; કેળવાએલું; કસાએલું.

કસરીઉં, વિ. કસર કરનાર; કંજુસ. (૨) સંભાળી સંભાળીને વાવરનાર

કસલી, જુઓ કળસલી

કસવાટ, ન. ધાણીની અંદરનું આંટાવાળું ચોકઠું

કસવાડો, પુ ઠળના જુદા જુદા ભાગોમાંનો એક ભાગ; ફાચર

ક-સવાણ, સ્ત્રી. શરીરની અનારોગ્ય સ્થિતિ; મંદવાડ.

કસવું, ક્રિ. સ. [सं. कृष्] તપાસી જોવું; કસોટી કરી જોવી. (૨) ખેંચવું; તાણવું. (૩) રગડવું; ઘસવું. (૪) ખેડવું (૫) મહેનત આપવી (૬) દાબવું; પીલવું; ખૂબ હેરાન કરવું. (૭) અજમાવવું (૮) ક્રિ અ. ઘટવું. ક્રિ. પ્ર શરીર કસવું=શરીરને મહેનત આપવી. રૂ૦ પ્ર૦ કસીને કામ લેવું=સખતાઈથી કામ લેવું. કસીને કામ પાડવું=અનુભવ લીધા પછી કામ પાડવું. કસર કસવી=તૈયાર થવું. કહે૦ સોનું જોઈએ કસી ને માણસ જોઈએ વસી=કસવાથી સોનાની અને સાથે રહેવાથી માણસની પરીક્ષા થાય.

કસાઇ, પુ. [अ.] પશુઓને મારી તેનું માંસ વેચવાનો ધંધો કરનાર; ખાટકી (૨) ખુની માણસ (૩) વિ. ક્રૂર; નિર્દય; ઘાતકી કહે૦ કસાઈને ઘેર કલ્લોલ ને ધર્મી વગાડે ઢોલ=પાપી મોજ કરે છે અને ધર્મી રખડી પડે છે (૨) કસાઈને ઘેર કુશળ ને ધર્મીને ઘેર ધાડ=કસાઈનું સારૂં થાય છે ને ધર્મીનું બુરૂં થાય છે. કસાઈને ઘેરથી ગાય છોડાવવી. કસાઇવાડે જવું અને દારૂખાંની આભડછેટ કેમ પાળવે ?

કસાઈ-વાડો, પુ કસાઇ મહોલ્લો; ખાટકીવાડો. (૨) ગંદું સ્થાન; નઠારી જગા.

કસાકસ, જુઓ કસાકસી.

કસાકસી, સ્ત્રી. ખેંચાખેંચી; હરિફાઈ; ચડસાચડસી.

કસાણું, વિ. [सं. कषाय] અસ્વાદ; ક્ષાયક; તોરાએલું

કસાતું, વિ. કસતું; ખેંચાતું; આછું.

કસાવવું, ક્રિ. સ. કસોટી કરાવવી; કસ કઢાવવો; પરખાવવું.

કસાવું, ક્રિ. અ. કસાએલા થવું; પલોટાવું; અનુભવ મેળવવો.

કસાંજણ, ન. [સં. कास्य+ अंजन] કાંસાના પાત્રમાં ઘૂટીને બનાવેલું એક જાતનું આંખોનું ઓષધ.

કસીદો, કશીદો, પુ. [अ. कशीदन्=ખેંચવું] જરીનું ભરતકામ; રેશમ સાથે વણેલા સોના રૂપાના તારનું ભરત. (૨) ઇંટ અથવા નળીઆંનો ઓગળી જવાથી બનેલો કીટો.

ક-સુઝ, સ્ત્રી. ખોટી અથવા ઓછી સુઝ; અનાવટ. (૨) ખોટી સમજણ.

ક-સુતર, વિ. [સં. कु+ સુતર] મુશ્કેલ; અઘરૂં; વસમું. (૨) બગડેલું; ખરાબ થએલું. (૩) સુતર-સીધું નહિ એવું; આડું; વાંકું. [મુશ્કેલ

કસુતરૂં, વિ. કસુતર; અઘરૂં;

કસુર, સ્ત્રી. [अ.] ચૂક; ભૂલ; ખામી. (૨) તકસીર; ગુનો; વાંક.

ક-સુવાવડ, ગર્ભનું તેના નિયત કાળ પહેલાં સ્રવી જવું તે. (૨) અધુરે માસે ગર્ભ ગળવાથી નુકસાન થવું તે.

કસુંબલ, (કસુંમલ), વિ. કસુંબાના રંગનું; લાલ.

કસુંબી, સ્ત્રી. [સં. कुसुंभ] જેનાં ફૂલમાંથી રાતો રંગ નીકળે છે એવી એક વનસ્પતિ; તેના છોડ અને ફૂલ. (૨) વિ. કસુંબી રંગનું; લાલ.

કસુંબો, પુ. કસુંબીનો છોડ. (૨) કસુંબીનાં સુકાં ફૂલ. (૩) એ ફૂલનો લાલ રંગ. (૪) કસુંબા રંગનું સ્ત્રીઓને પહેરવાનું લુગડું; સાડી. (૫) અફીણને પાણીમાં ઘુંટીને બનાવેલો ઘાટો રસ ક્રિ. પ્ર. કસુંબો પીવો=સુલેહ કરવી સંપવું; ફરીને મિત્રતા કરવી.

કસોજ, વિ. (કુ+સજ્જ) કસુતર, બગડેલું; ખરાબ થએલું.

કસોજું, વિ. નહિ સોજું; ચોકખું નહિ એવું; અસ્વચ્છ; અશુદ્ધ. (૨)કદરૂં; આકરૂં.

કસોજણ, ન. ગરકામણ; ક્વેળ

કસોટી, સ્ત્રી. પરીક્ષા; તપાસ; અનુભવ. (૨) સોનાનો કસ જોવાની પથરી. (૩) કસ કાઢવાની રીત. ક્રિ પ્ર. કસોટી કરવી = તપાસી જોવું; અનુ-ભવ લેવો. કસોટીમાં લેવું=સખતાઈથી કામ લેવું. (૨) પરીક્ષામાં આણવું.

કસ્તર, ન. તણખલું; રજ; કચરો; ગંદવાડ. (૨) કંસારા લોકો સાંધવાના વાસણને જે લેપ કરે છે તે.

કસ્તી, સ્ત્રી. [फा.] પારસીઓની જનોઈ. [પારસી સ્ત્રી પુરુષો કમરે કસ્તી રાખે છે.] ક્રિ. પ્ર. કસ્તી કરવી= અપવિત્ર થવાય એવું કાર્ય કર્યા પછી હાથ મોઢું ધોઈ કસ્તીને છોડી ધર્મનાં અમુક વચનો ભણી તેને ફરીને કમરે બાંધવી.

કસ્તૂરિકા, સ્ત્રી. [સં.-] કસ્તૂરી.

કસ્તૂરી, સ્રી. [સં.] નરમૃગની ડુંટીમાંથી મળતું એક અત્યંત સુગંધીદાર કાળા ભુરા રંગનું દ્રવ્ય; મૃગમદ. (કસ્તૂરીની વાસ વિશ વર્ષ સુધી જતી નથી. તે ગુણમા અતિ ગરમ ગણાય છે)

કસ્તૂરી-મૃગ, પુ. [સં.] જેની ડુંટીમાંથી કસ્તૂરી નીકળે છે તે મૃગ.

કસ્તુરીઓ-આંટ, પુ. કસ્તૂરીના જેવી વાસવાળી એક વનસ્પતિ.

કસ્બાતણ, સ્રી કસ્બાતીની સ્રી (૨) નઠારી સ્રી.

કસ્બાતી, પુ કસ્બાનો ધણી; તાલુકદાર; ગરાશીઓ.

કસ્બો, પુ. [અ. क़स्बह] શહેરથી નાનું અને ગામડાથી મોટુ ગામ. (૨) તાલુકો. કહે૦ કસ્બે તુર્ક ન છેડીએ= જ્યાં જેનું જોર હોય ત્યાં તેને છેડવો નહિ

કહુલાર, ન. [સં.] એક જાતનું ધોળું કમળ. (૨) એક જાતનું ફૂલઝાડ.

કહાડવું, જુઓ કાઢવું

કહાણી, સ્રી. [સં. कथ्] દંતકથા; કથા; બહુ જાણીતી વાત. (૨) અદ્ભુત વાત. (૩) કહેણી; કહેવત. (૪) લોકાપવાદ.

કહાર, પુ. પાલખી વગેરે ઉપાડનાર ભોઈ

કહાવવું, ક્રિ. પ્રે. કહેવરાવવું; સંદેશો મોકલવો. (૨) હુકમ કરાવવો.

કહી-મતાવવું, ક્રિ. પ્રે. કહી, દેખાડવું; મેણું મારવું; પોતે કરેલા ઉપકાર માટે અભિમાનથી કહેવું.

કહીં, અ. ક્યાંક; કોઈ ઠેકાણે.

કહીંકહીં, અ. કોઈ કોઈ ઠેકાણે; ક્યાંક ક્યાંક.

કહેણ, ન. [સં. कथन] સંદેશો; કહેવરાવવું તે. (૨) હુકમ; આજ્ઞા. (૩) વેણ; વચન. (૪) તેડું; નોતરું.

કહેણી, સ્રી. કહેવત. (૨) કહેવાની રીત (૩) વાર્તા; કથા. (૪) લોકાપવાદ; દોષ.

કહેતી, સ્રી કહેવું તે; કહેવત. (૨) વાર્તા; કથા. (૩) લોકાપવાદ.

કહેવત, સ્રી. કહેણી; ઉક્તિ; લોકોક્તિ; નીતિવચન; ઉખાણો. (૨) ઉદાહરણ; સમશ્યા. (૩) કલંક; આળ.

કહેવત-સંગ્રહ, પુ. [સં. कथ् અને संग्रह] કહેવતોનો એકઠો કરેલો જથો. [ઊનતા.

કહેવરામણ, ન. દોષ; ખોટખાંપણ;

કહેવરાવવું, ક્રિ પ્રે. સંદેશો મોકલાવવો; બીજા માણસ મારફત જણાવવું.

કહેવાનું, વિ કહેવાયોગ્ય, જણાવવા લાયક.

કહેવાવું, ક્રિ. અ. બોલાવું. (૨) લખાવું; જાહેર થવું (૩)લોકાપવાદ આવવો.

કહેવું, ક્રિ. સ. [સં. कथ्] બોલવું; જણાવવું; કથવું. (૨) લખાણથી જણાવવું. (૩) સમજાવવું. (૪) શિખામણ દેવી. (૫) ઠપકો દેવો. (૬) આજ્ઞા કરવી. (૭) જમવા તેડવું. કહેવું [illegible] કંઈ=બોલવું જુદ

કિંમત નહિ. ક્રિ. પ્ર. કળી જવું=સમજી જવું. (૨) કાદવમાં ઉતરી પડવું.

કળશ, પુ. [सं. कलश] પાણી ભરવાનું ધાતુનું નાનું પાત્ર. (૨) ઘુમ્મટની ટોચ.

કળશી, સ્ત્રી. સોળ મણનું વજન.

કળશીઓ, પુ. [सं. कलश] કળશ; લોટો. ક્રિ. પ્ર. કળશીએ જવું=ઝાડે ફરવા જવું કળશીઓ થવો=ઝાડો થવો. કળશીઆજીઃ=કોલેરા; કોગળીઉં.

કળાહીણ, વિ. [सं. कलाहीन] કળા વગરનું; નિસ્તેજ. (૨) અક્કલ વગરનું.

કળા, સ્ત્રી. [सं. कला] યુક્તિ; ચાતુર્ય. (૨) હુન્નર; આવડ. (૩) ચંદ્રની પૂર્ણકળામાંનો પ્રત્યેક સોળમો ભાગ. (૪) તર્કબુદ્ધિ; તદબીર. (૫) કાળનું અમુક માપ. (આઠ સેકંડ) (૬) અંશનો સાઠમો ભાગ. (૭) સોળ એવી સંકેતની સંખ્યા. (૮) માત્રા. (૯) કાંતિ; તેજ. (૧૦) નાનો ભાગ; અંશ. (૧૧) વિદ્યા; કારીગરી.

કળાકર, પુ. મોર. ક્રિ. પ્ર. કળા કરવી=શોભા બનાવવી. કળા પૂરી=મોરે પોતાનાં પીછાં પહોળાં કર્યાં.

કળાકૌશલ્ય, ન. હુન્નરની હોશિઆરી; કળાઓ કરવાની ચતુરાઈ. (૨)ઉદ્યોગ હુન્નર,સંબંધી નિપુણતા.

કળાણ, ન. પોચી, ગારાવાળી જગા; કળણ. (૨) વિ. કીચડમાં ઉતરી પડાય એવું.

કળાનિધિ, પુ. [सं.] ચંદ્રમા

કળાપો, પુ. આકંદ; રડારોળ (૨) કટાપો.

કળાયલ, વિ. કળાવાળું; જેણે કળા પ્રસારેલી હોય એવું; ભભકાદાર; પ્રફુલ્લ (૨) કલગીદાર.

કળાવવું, સ. ક્રિ. કઢાવવું; લઢાવવું.

કળાવંત, વિ. [सं. कलावंत] કળા-કાંતિવાળું. (૨) જેને કળાઓ આવડતી હોય તેવું; કારીગર. (૩) ગાનાર, ગાઇ બજાવી જાણનાર.

કળાવંતણી, સ્ત્રી. નાચગાન કરનારી સ્ત્રી; ગીત નૃત્ય અને ગાવા બજાવવા ઉપર આજીવિકા કરનારી સ્ત્રી.

કળાવંતી, જુઓ કળાવંતણી.

કળાવાન, વિ. કળાવાળું; હુન્નરી; કાબેલ.

કળાહીણુ, વિ. જેને કળાનું જ્ઞાન ન હોય એવું; અકુશળ. [હલ

કળાહોળ, પુ. શોર; ઘોંઘાટ; કોલાહલ

કળિત, જુઓ કલિત.

કળિંગડું, ન. તરબુચ.

કળી, સ્ત્રી. [सं. कलिका] અણીવાળી લંબગોળ આકૃતિ. (૨) વગર ખીલેલું ફૂલ; કલિકા. (૩) ચણાના લોટની બુંદી; શેવ. (૪) કપડાનો ત્રિકોણાકાર કટકો. (૫) કલિયુગ. ક્રિ. પ્ર. કળી ખીલવી= આનંદમાં મગ્ન થઇ જવું. (૨) યૌવનમાં આવવું. [ઠોરો. (૩) વિ. કુળવાન.

કળીઓ, પુ. બી; કળીઓ. (૨)

કળીચુનો, પુ ધોળા પત્થરની રાખ; વધારે શુદ્ધ કરેલો ચુનો.

કળી-જવું, ક્રિ. અ. [સં. कल्] જાણી જવું; સમજી જવું. (૨) પોચી જમીનમાં ઉતરી પડવું. (૩) માંસના લોચાઓમાં પીડા થવી.

કળીજુગ, પુ જુઓ કલિયુગ.

કળુડું, વિ ગારાવાળું; કળી જવાય એવું.

કળેથળે, અ. યુક્તિથી; તદબીરથી.

કળો, પુ. [સં. कलह] કલહ; ક્લેશ; કકાપો. (૨) ગુતાંટ; ઉથલો; વીંટ; આવેશ.

કળોટી, સ્ત્રી. એક જાતની રેતી. (એ રોકડાથી ઉજળી થાય છે અને સાથીઆ પૂરવાના કામમાં આવે છે.)

કળોંઠું, જુઓ કરોઠું.

કળોઠી, જુઓ કળોટી

કળોડ, (કરોડ), ન. પાસું; પડખું.

કંઇ, વિ. [સં. किञ्चित्] થોડું; જરા; લગાર (૨) અમુક (૩) કશું. (૪) કોઇ; કોઇ એક. (૫) અ. કયાં; કહીં. (પ્રશ્નાર્થે અને વિસ્મય દેખાડવા માટે વપરાય છે.)

કંઇ-એક, વિ. કેટલાએક; ઘણાક. (૨) થોડું-એક; લગારેક.

કંઇક, વિ. થોડુંક; જરાક. (૨) અ. કહીંક; ક્યાંક.

કંઇકંઇ, સ. શું શું; કશુંક કશુંક.(૨) અ. કહીં કહીં; કોઈ કોઈ ઠેકાણે.

કંઈ નહિ, અ. જરાએ નહિ; થોડું કે નહિ. (૨) ફીકર નહિ; ભલે; હોય

કંઈપણ અ. જરાક; લગારેક. (૨) કશું પણ.

કંઈ-બી, અ. કંઇપણ; લગારે; જરાએ

કંક, પુ. [સં.] એક જાતનું પંખી; બગલું (૨) પંખીનાં પીછાં લગાડેલાં તીર (૩) એ નામધારી બ્રાહ્મણ; વિરાટના દરબારમાં ગુપ્ત રહેતાં યુધિષ્ઠિરે ધારણ કરેલું નામ.

કંકણ, ન. [સં.] સ્ત્રીઓને હાથે પહેરવાનું કાચનું કડું; બંગડી. (૨) સોનાની અથવા બીજી ધાતુની બંગડી; કડું. રૂ૦ પ્ર૦ કંકણદોરો=વૈવાહિક વિધાનમાં મીંઢળ ને દોરો (૨) તેને લગતી ક્રિયા.

કંકણાકાર, વિ. [સં. कंकण+आकार] કંકણના જેવા આકારનું; બંગડી જેવું વચમાંથી પોલું ગોળ; વર્તુલાકાર.

કંકણાકૃતિ, સ્ત્રી. [સં. कंकण+आकृति] કંકણના જેવી આકૃતિ; વર્તુલ.

કંકણી, સ્ત્રી. [સં. किंकिणी] કાંગરાવાળી સોનાની બંગડી; કાંકણી. (૨) ઘુઘરીઓવાળો કંદોરો (૩) કંપારી; કમકમી.

કંકર, પુ. [સં. कंकर] કાંકરો. (૨) કણ; દાણો.

કંટીવાળો, જુઓ કંટેવાળો.

કંટુડીઆ, બાળકને રમવાની નાની કોઠી.

કંટુ, ન. ખરેંડું; ઢોર વિઆયા પછીનું જાડું ચીકણું દૂધ (૨) વિ. આકરું; કડક; ઉગ્ર

કંટેવાળો, પુ. રાંધવાના વાસણને બહારની બાજુએ માટીનો ખરડ કરવો તે

કંટેસરી, સ્ત્રી. કંઠી; ડોકમાં પહેરવાનું સોનાનું ઘરેણું (કાઠી) (૨) કાંટાસેળીઓ.

કંટોડીઉં, ન કચરો પુંજો નાખવાનો ખાડો; ઉકરડાનો ખાડો.

કંટોલી, સ્ત્રી. જેને કંટોલાં થાય છે તે વેલ. [શાકફળ.

કંટોલું, ન કંકોડું; કાંટાવાળું એક

કંઠ, પુ. [સં.] ગળું; મોઢ; ડોક. (૨) મોઢાની બારી, તેની તળેની અને તેની આસપાસનો નળાકાર ભાગ; ઘાંટી (૩) જેમાંથી અવાજ નીકળે છે તે અવયવ. (૪) સાદ; રાગ, ઘાંટો. (૫) કિનારો; કાંઠો. (૬) ઘડા-લોટા વગેરેના મોં આગળનો ભાગ કહે૦ કંઠે કાંટા પડવા=કંઠ સુકાઇ જવો. કંઠે કરવું=મોઢે કરવું. કંઠે પ્રાણ આવવો=બહુ મુશ્કેલ પડવું; મરવા જેવું લાગવું. ક્રિ૦ કંઠ ખુલવો=બહુ સારો સ્વર નીકળવો. કંઠે શોષ પડવો=તરસ બહુજ લાગવી. કંઠ ભરાવો=ગદ્ગદ્ થઈ જવું.

કંઠનીલક, પુ. [સં.] મશાલ; મોટો દીવો.

કંઠપાશ, પુ. [સં.] ગળે ફાંસો ગળાનો પટ્ટો. (૨) હાંડી કરવી

કંઠમણિ, પુ. [સં.] કંઠીમાંનો મોટો હીરો. (૨) અત્યંત પ્રિયજન. (૩) હરડીઓ. [મધુરતા

કંઠમાધુર્ય, ન. [સં.] અવાજની

કંઠમાળ, સ્ત્રી ગળાની આસપાસ ગડગુમડ થઇ આવે એવો એક રોગ.

કંઠસૂત્ર, ન. [સં.] કંઠી, ગળાનું ઘરેણું. (૨) મંગળસૂત્ર. (૩) પુ બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય ને વૈશ્ય (જેને કંઠે સૂત્ર (જનોઇ) હોય તે)

કંઠસ્થ, વિ. [સં.] મોઢે; કંઠાગ્ર.

કંઠસ્થાની, વિ. [સં.] કંઠમાંથી બોલાતું. (અ, ક ખ ગ ઘ ઙ અને હ.)

કંઠસ્નાન, ન. [સં.] કંઠની નીચેના ભાગથી નહાવું તે (૨) શિરચ્છેદ ગળું કાપી નાખવું તે.

કંઠાગ્ર, અ. [સં. कण्ठ+अग्र] મોઢે. (૨) ન. ગળાનો અથવા જીભનો આગલો ભાગ.

કંઠાભરણ, ન. [સં. कंठ + आभरण] ગળાનું ઘરેણું; હાર; છડો

કંઠાર, પુ. દરીઆકિનારો.

કંઠાલ, ન. [સં.] સૂરણ. (૨) લડાઇ; યુદ્ધ (૩) કતલ.

કંટાવરોધ, પુ. [સં.] ગળું બંધ થઈ જવું તે; શ્વાસ ગુંગળાવો તે.

કંઠાવરોધી, વિ. કંઠને સજ્જડ રી નાખે એવું; ગુંગળાવી નાખનારૂં.

કંઠાળ, સ્ત્રી. ઘોડા અથવા ગવેડા પર માલ લાદવાની ગુણ; કોથળો.

કંઠી, સ્ત્રી. ડોકનું ઘરેણું; હાર.(૨)ધાર્મિક નિશાન.ક્રિ.પ્ર કંઠી બાંધવી=પોતાના તનું કરી લેવું; શિષ્ય કરવો. કંઠીબંધા=શિષ્યો; સેવકો. (૩) સમાસના ઉત્તરપદ રીકે આવતાં કંઠવાળીઃ-કિન્નરકંઠી; કિલકંઠી. [ઉતરતાં વસમું લાગે એવું.

કંઠીઉં, વિ. ગળું પકડે એવું; ગળે

કંઠો, પુ. હાર, હીરા અથવા મોટાં તીનો હાર

કંઠ્ય, વિ. [सं.] કંઠને લગતું: ઠમાંથી જેનો ઉચ્ચાર થતો હોય એવું.

કંડ, પુ. [सं. कुंड] કુંડ; ાડો. (૨) કુવો ચણવાની વાંકી ઇંટ.

કંડી, પુ. વાદી; સાપ પાળનાર.

કંડીઓ, પુ. [सं. करंडक] ંસ અથવા નેતર કે ઘાસનો બનાવેલો ખડો; કરંડીઓ. (૨) વર્તુલના ભાગ ાય એવી ઇંટોએ બાંધેલો (કુવો).

કંડીલ, ન. [आ. कंदील] નસ; દીવો કરવાનો કાચનો પ્યાલો; હાંડી.

કંડીલીઉં, ન. દીવાદાંડી; દીવાને વન લાગે નહિ તેમ રાખવાને બનાવેલું ડીનું વાસણ.

કંડુ, સ્ત્રી. [सं.] ચેળ; ખજવાળ.

કંડુયન, ન. ખંજવાળ. (૨) ખંજવાળવું તેઃ　　　[પતિ; સ્વામી.

કંત, પુ. [सं. कान्त] કંથ;

કંતરાણુ, ન. [फा: कंतान] શણનું કપડું; શણીઉં.

કંતરેહ, પુ. અણબનાવ; કુસંપ.

કંતાઈ, સ્ત્રી. કંતામણ; કાંતવાનું મહેનતાણું. (૨) કાંતવાપણું; કાંતવાની રીત.

કંતાઈ-ગએલું, ભૂ. વિ. કંતાએલું; દુર્બળ; સુકાઇ ગએલું; જર્જરિત.

કંતાઈ-જવું. ક્રિ. અ. દુર્બળ થઈ જવું; રોગથી નંખાઇ જવું, હાવહવાલ થઈ જવું; ઘસાઇ જવું.

કંતાએલું, વિ. કાંતવામાં આવેલું. (૨) બળહીણ થઈ ગએલું; ઘસાઈ ગએલું.

કંતાણુ, ન. શણીઉં; શણના રેસામાંથી બનાવેલું કપડું. (બ્રાહ્મણો આ જાતના કપડાને પવિત્ર ગણે છે.)

કંતાન, ન. [फा.] શણીઉં. (૨) ચીનનું એક મોટું બંદર.　　[નતાણું.

કંતામણ, ન. કંતાઇ, કાંતવાનું મહે-

કંતાવવું, ક્રિ. પ્રે. કાંતે એમ કરાવવું; રૂ, શણ, રેશમ કે ઊનમાંથી તાર કઢાવવા

કંતાવું, ક્રિ. અ. તાર નીકળવા; તાગડો થવો. (૨) સુકાઈ જવું; ઘસાઈ જવું (૩) હેરાન થવું; પીડાવું.

કંથ, પુ. [सं.] વર; નાથ; કાંત; પતિ. (૨) પ્રિય; વલ્લભ કહેo રંગો જોઇને ચાલીએ અને કંથ જોઇને મહાલીએ=જેમ ઘટતુ હોય તેમ કરીએ. [રાય છે].

કંથડો, પુ. પતિ. (વહાલપમાં વપ-

કંથવો, પુ. સાધુ; બાવો. (૨) અત્યંત ગરીબ-નિર્ધન માણસ. (૩) ચોમાસામાં થતું એક જીણું જીવડું.

કંથા, સ્ત્રી. [સં.] જીર્ણ-ફાટયું તૂટયું વસ્ત્ર.

કંથાર, જુઓ કંથેર

કંથારાં, (બ. વ) કંથેરનાં બી.

કંથારી, સ્ત્રી. [સં.] કથાર; તીક્ષ્ણ કાંટાવાળો એક જંગલી છોડ.

કંથેર, સ્ત્રી. કાંટાવાળી ઝીણી ડાળીઓવાળું એક જંગલી ઝાડ. (બહુ સારી જાતનું મધ કંથેરના જાળામાં થાય છે.) કહે૰ કંથેરમાં કોઈ હાથ ઘાલે નહિ=વરસાને કોઇ છેડે નહિ.

કંદ, (કન્દ), ન. [સં.] જેમાં ખાવા જેવો ગર હોય એવું મૂળાડું. (શકરીઆં, સૂરણ, રતાળુ, ગાજર, બટાકા વગેરે.) (૨) સમાસના ઉત્તર પદ તરીકે મૂળ કારણ-આનંદકંદ; સુખકંદ.

કંદરા, સ્ત્રી. [સં.] ગુફા; બો.

કંદર્પ, પુ. [સં.] કામદેવ; મદન.

કંદીલ, જુઓ કંડીલ.

કંદુક, પુ. [સં.] દડો; દડી. (૨) ગોળો; લાડુ.

કંદોઇ, પુ. મિઠાઈ બનાવનાર તથા વેચનાર; હલવાઇ. (૨) એ જાતનો માણસ; સુખડીઓ.

કંદોરાબંધ, વિ. કંદોરો બાંધનાર. .ધ નોતરાં=પુરુષોને નોતરાં (સ્ત્રીઓને નહિ). (૨) કમરપુર ઉંચાઈની દિવાલની બાંધણી.

કંદોરી, સ્ત્રી. કમરની દોરી; નાનો કંદોરો. (૨) ચિહ્ન; આંકો; રેખા. (૩) મજલા મજલાની ઉંચાઇએ દિવાલની ઉભી સપાટીની બહાર પડતી છાટની જે ધાર કાઢવામાં આવે છે તે; ભીંતની કિનારી.

કંદોરો, પુ. કમરે બાંધવાનો દોરો; કમરપટો; કમરે પહેરવાનું સોના રૂપાનું ઘરેણું. (૨) આંકો; લીટો; ચિહ્ન (૩) ભીંતની બહાર નીકળતી ધાર; કિનારી.

કંદર્પ, પુ. [સં. कन्दर्प] કામદેવ.

કંધ, સ્ત્રી. [સં. स्कंध] કાંધ; ખાંધ. (૨) નાગરમોથ.

કંધરા, સ્ત્રી. ડોક; બોચી; ગ્રીવા.

કંધોડું, ન. ઢોર ભાડે રાખવું તે.

કંધોલ, સ્ત્રી. [સં. स्कंध] ગરદન; ખાંધ. કહે૰ છોકરું કંધોલે અને આખા ગામમાં શોધ્યું=નજીકની વસ્તુને દૂર શોધવી.

કંપ, પુ. [સં.] ધ્રુજારો; કંપારો.

કંપન, ન. [સં.] ધ્રૂજવું તે; કંપ; થરથરાટ. (૨) વિ. ધ્રૂજાવનાર; ડગમગાવનાર.

કંપની, (કુંપની), સ્ત્રી. ટોળી; મંડળી; લોકસમૂહ. (૨) પેઢી; ભાગીદારો મેળવીને મોટું કાર્ય કરવાને બાંધેલું મંડળ. (૪) રાજ્ય કરનારી મંડળી. (૫) સોબત; સંગ; સહવાસ.

કંપની-સરકાર, સ્ત્રી રાજ અમલ ચલાવનારી મંડળી-ઈસ્ટ ઇંડિઆ કંપની. (સને ૧૮૫૮ પહેલાં આ કંપની હિંદનો રાજકારભાર ચલાવતી હતી.)

કંપવા, પુ. શરીરનો અમુક ભાગ-કંપ્યા કરે એવો એક જાતનો વાયુનો રોગ; કંપવાયુ; લકવો.

કંપવાયુ, જુઓ કંપવા.

કંપવું, ક્રિ. અ. ધ્રૂજવું; કાંપવું; થરથરવું. (૨) બીવું; ડરવું.

કંપાઉંડ, વિ. (અં.)મિશ્ર; ઘણાવાનાનું બનેલું. (૨) ન. ઘરની આસપાસ જાળી કરીને આંતરી લીધેલી છુટી જગા; ચોગાન.

કંપાણ, ન. કાંટો; મોટી વસ્તુ જોખવાનો લોઢાનો કાંટો.

કંપાણી, વિ. કંપાણવાળો; તોલાટ. (૨) પુ. તોળવા જોખવાનો ધંધો કરનાર વણિકોની એક અટક, જાત.

કંપાયમાન, વિ. [सं.] ધ્રૂજતું; થરથર થતું; અસ્થિર; ચલિત.

કંપારી, સ્રી. ધ્રૂજારી. (૨) અપ્રીતિ; અભાવ;કચકમાટી. [તિરસ્કાર.

કંપારો, પુ. ધ્રૂજારો; થરેરાટ. (૨)

કંપાવવું, ક્રિ. પ્રે. ધ્રૂજાવવું; હલાવવું; ચળાવવું. (૨) બીવરાવવું.

કંપાસ, પુ. કાંટો. (૨) હોકાયંત્ર. (૩) વર્તુળ દોરવાનું યંત્ર; કકટ. (૪) માપ લેવાનું કાંટાવાળુ એક યંત્ર.

કંપિત, વિ. ધ્રૂજાવેલું; હાલતું. (૨) ધ્રૂજતું હોય એવું.

કંપુ, ન. ફોજની ટુકડી. (૨) છાવણી; પડાવ; મુકામ.

કંબલ, સ્રી. [सं.] કામળી. (૨) ગોદડી; ગાય બળદની ગરદન નીચે જે જાડી ચામડી લબડે છે તે.

કંબા, સ્રી. [सं. कम्बी] વાંસની ચીપ; સુતાર લોકો વાંસની ચીપનો જે ગજ રાખે છે તે.

કંબુ, ન. શંખની બંગડી. (૨) પુ. શંખ. (૩) દશ લાખની સંખ્યા.

કંબુકંઠી, સ્રી. [सं.] શંખના જેવા રૂપાળા કંઠવાળી સ્ત્રી. (શંખને ત્રણ આવલી હોય છે, તેવી કંઠ ઉપર ત્વચાની સુંદર આવલીવાળી.)

કંબુગ્રીવા, સ્રી. [सं.] શંખના જેવા ગળાવાળી.

કંબુજ, પુ. શંખ

કંબૂ, વિ. ચોર સ્વભાવનું.

કંબોઈ, સ્રી. એક જાતનું ઝાડવું. (એની ડાળીઓ સીધી ને સોટી જેવી થાય છે, અને તે દાતણ તરીકે તેમજ ટોપલીઓ બનાવવામાં વપરાય છે.)

કંસ, પુ. ઉગ્રસેનનો પુત્ર, મથુરાનો રાજા, અને શ્રીકૃષ્ણનો મામો.

કંસાર, પુ ઘઉંના લોટને ગોળના પાણીમાં બાફીને બનાવેલો ખાવાનો પદાર્થ.

કંસારણ,-ણી, સ્રી. કંસારાની સ્ત્રી. (૨) એક જાતનું જીવડું.

કંસારો, પુ. ધાતુના ઘાટ ઘડવાનો ને વેચવાનો ધંધો કરનાર માણસ, અને તે જાતનો પ્રત્યેક પુરુષ.

કા, વિ. [सं.] કુત્સિત; નઠારૂં; તુચ્છ. ૨. પ્ર. કા ગતિ=શી મગદૂર. કા-કથા=શી વાત.

કાઈ, સ્ત્રી. [सं. काय] શરીર, દેહ. (૨) આવરણ; અહતા. (૩) વિ કાયર

કાઈ જવું, ક્રિ અ કાયર થઈ જવું; કંટાળવું [મોટી કઢાઈ.

કાઈલ, સ્ત્રી. શેરડીનોરસ કાઢવાની

કાઉકાઉ, અ. (અનુ) કાગડાની વાણી જેવું ઉચ્ચારણ (૨) ખરાબ કામ કરનાર પ્રતિ લોકોનો તિરસ્કાર થવો તે.

કાઉસગ, ન. [सं. कायोत्सर्ग] કાય-દેહનો ઉત્સર્ગ તે; જૈનધર્મનો એક સમાધિયોગ.

કાઉ, પુ કાગડો.

કાઉવાઉ, અ. સમજાય નહિ તેમ ઘણું જણ બોલે તે

કાક, પુ. [सं.] કાગડો; વાયસ. (૨) નળની ચકલી.

કાકચાં, જુઓ કાચકાં.

કાકચી, જુઓ કાચકી.

કાકડ, ન. [सं. कर्कट] કાકડી; ચીભડું. (૨) એક જાતનાં કાકડી જેવાં ફળ. [રમતનું નામ.

કાકડ-કુંભો, પુ. છોકરાઓની એક

કાકડશીંગ, સ્ત્રી. એક જાતની ઔષધિ.

કાકડી, સ્ત્રી. [सं. कर्कटी] નાનાં અને કુમળાં આરિયાંની એક જાત (૨) કપડાની બનાવેલી જાડી દિવેટ

કાકડીઉં, ન. એક જાતનું રેશમ

કાકડો, પુ મોટી કાકડી; ચિંથરાને વળ દીધેલો જાડો અને લાંબો વાટો (૨) ગળાની બારીની આસપાસનો કાકડ જેવો અવયવ; ચોરીઆ. (૩) કાચુ નાળિએર ક્રિ પ્ર કાકડા. કરાવવા= ચોરીઆ દબાવરાવવા. કાકડા મળી જવા= ચોરીઆ સૂઝવા. કાકડા ફાકવા=બળતા કાકડાને મોંમાં ઘાલવા. કાકડા ઉતારવા= માથા ઉપર બળતા કાકડા ફેરવવા.

કાકતાલીય, વિ. [सं.] અણધાર્યું; ઓચિંતું; કાગડો તાડ ઉપર બેસતા અણધારી તેજ વખતે તેની ડાળ તૂટી પડે તેમ (એક બનાવ બન્યા પછી કંઇ પણ પ્રયત્ન વગર તરતજ બીજા બનાવનું બનવું, તેને સંસ્કૃતમાં 'કાકતાલીય ન્યાય' કહે છે. 'તાડનું પડવું ને કોશીનું મરવું' એમ પણ કહેવાય છે.)

કાકદૃષ્ટિ, સ્ત્રી. [सं.] કાગડાના જેવી નજર; છિદ્રશોધક દૃષ્ટિ; ચંચળ તેમજ સ્વાર્થસરી નજર; નઠારી નજર.

કાકધ્વજ, પુ. [सं.] વડવા-નળ; સમુદ્રમાંની ગરમી. [ઔષધિ.

કાકનાસા, સ્ત્રી. નસોતર, એક

કાકપક્ષ, પુ. [सं.] કાન ઉપરના વાળના ગુચ્છા.

કાકપત્ર, ન. [સં.] કાગડાના પગના આકારની નિશાની; હંસપદ.

કાકપદ, ન. [સં.] કાકપત્ર.

કાકપુષ્ટ, પુ. કોયલ.

કાકબ, પુ મહુડાંનો ગોળ. (આ ગોળ ગડાકુ બનાવવામા વપરાય છે.) (૨) વિ. હલકા લોકો.

કાકર, પુ. [સં. कंकर] તીણો દાણો; દાતો (કરવતનો) (૨) ચામડીમાં પડેલો ચીરો. (૩) કાંટો. (૪) કાંકરો. (૫) કળિયો. [દાંતાઓની ધાર.

કાકરડી, સ્ત્રી. ઝીણા ઝીણા ઘણા

કાકરણી, સ્ત્રી. રેતરડી; કાનસ; અતરડી.

કાકરવું, ક્રિ. સ. કરવતના કાકરને તીણા બનાવવા. (૨) ઉશ્કેરવું; ઉત્તેજન આપવું; મમતનો વળ ચડાવવો. (૩) ખોતરી ખોતરીને ધીરે ધીરે લઇ લેવુ.

કાકરીઆ-કુંભાર, પુ. જેને માથે મજેની કલગી હોય એવું એક પંખી

કાકલી, વિ. કોમળ. (૨) દેયામણું.

કાકલીઆ, પુ. શીતળા; બળીઆ-કાકા. જુઓ કાકાબળીઆ.

કાકલુદી, સ્ત્રી. આજીજી; કાલાવાલા.

કાકલુદીવેડા, પુ. આજીજી કરવાની ટેવ.

કાકવંઝા, સ્ત્રી. જેને એકજ છોકરુ થયુ હોય એવી સ્ત્રી. (૨) એકજવાર ફળનાર વનસ્પતિ; કેળ.

કાકવી, સ્ત્રી. ગોળની રસી.

કાકા, પુ. જુઓ કાકો. (૨) કાગડાની વાણીનું અનુકરણાત્મક રૂપ. રૂ. પ્ર. કાકા કહીનેજખ મારીને.

કાકા-કૌઆ, પુ. (મલાય ભાષામાં 'કાકા-ટૌઆ' શબ્દ છે, તે ઉપરથી.) માથે કલગીવાળો એક જાતનો પોપટ. (મલાલાના ટાપુઓ અને આફ્રિકાના પૂર્વ કાંઠાનાં જંગલોમાં આ પંખી થાય છે. જંગલનાં પ્રાણીઓની બોલીઓનું તે બહુજ સારૂ અનુકરણ કરે છે. તે માણસની ભાષા શીખી તે પ્રમાણે પણ બોલે છે)

કાકાજી, પુ વહુવરનો કાકો; સસરાનો નાનો ભાઇ.

કાકાપુરી, વિ. માલ વગરનું; નિરર્થક; ન ચાલી શકે એવું (૨) ના રાખનું છોકરુ; ગુલામ.

કાકાબળીઆ, પુ. શીતળા; એક જાતનો ચેપી અને ફેલતા તાવનો રોગ.

કાકાબાસી, હલકું મોતી.

કાકિની, સ્ત્રી. [સં.] કોડી; જેને ધુવરીઆ ખાવેની હોય એવી કંકણી.

કાકી, સ્ત્રી. કાકાની સ્ત્રી.

કાકીજી, સ્ત્રી. વરના કે વહુના કાકાની સ્ત્રી.

કાકીસાસુ, સ્ત્રી કાકીજી.

કાકુ, પુ. કાકો; ગો (છોકરાને બોલાવવાનું એ-

કાચબી, સ્ત્રી. કાચબાની માદા. (૨) ગળાની બારીના સોજાનો રોગ.

કાચબો, પુ. [सं. कच्छप] કૂર્મ; અત્યંત કઠણ ઢાલવાળું પીઠવાળું એક જળચર.

કાયર, સ્ત્રી. કકડી; કરચ

કાચરકુચર, (કાચલકુચલ), અ૦ પરચૂરણ, પંચરાઉ; ભાગ્યુંતૂટ્યું; નકામું

કાચરી, સ્ત્રી. ફળની ચીરીઓ કરી સુકવેલી કકડીઓ; શાકની સુકવણી

કાચ-લવણ, ન. [सं.] કાચ બનાવવાની રેતી ઓગાળવાનો ખાર; બંગડીખાર.

કાચલી, સ્ત્રી. નાળિએરનું ભાગેલું કોટલું; કોઈપણ ફળનું કોટલું. (૨) વાટકી જેવો કાપડનો અર્ધો ગોળો. (૩) શાકની સુકવણી (૪) ભિક્ષાપાત્ર.

કાચલું, ન. મીંજ કાઢી લીધા પછી રહેલું ફળનું અર્ધગોળ કઠણ છોડું. (૨) ઠીકરું; ઠીબ.

કાચંડી, સ્ત્રી કાકીડા-કાચંડાની માદા.

કાચંડો, પુ કાકીડો; સરડો.

કાચિંડો, પુ. જુઓ કાચંડો.

કાચી-કેદ, સ્ત્રી. નજરકેદ; કેસ ચાલતા સુધી જાપતામાં રાખવું તે.

કાચી-જપતી, સ્ત્રી. પાકી જપતી કરતા પહેલાં માલને કબજે રાખવો તે.

કાચી-જમાબંદી, સ્ત્રી. [फा.] અટસટેલી જમાબંદી; જમીનમહેસુલ ... જે લેવાનું સરકારે ઠરાવેલું હોય તે.

કાચી-નોંધ, સ્ત્રી. ખરડો; ઉપરટપકે લખી રાખેલું.

કાચી-બુટ્ટી, સ્ત્રી. અણસમજુ; ભોળું. (આ શબ્દ વ્યંગમાં વપરાય છે. અમુક જણ કંઈ કાચી-બુટ્ટી નથી, અર્થાત્ નિર્માલ્ય કે નિ:સત્ત્વ નથી.)

કાચી-બુદ્ધિ, સ્ત્રી. પાકી સમજ નહિ તે; નાદાની; છોકરવાદી. [મુદત.

કાચી-મુદત, સ્ત્રી. નક્કી નહિ કરેલી

કાચું, વિ. પાકું નહિ તેવું; લીલું; કઠક; પૂરું નહિ થએલું એવું; ઉપરચોટીઉં, અદડ; હંમેશનું નહિ એવું; નાનું; નાદાન. ક્રિ. પ્ર. કાચું કાપવું=યોગ્ય સમય આવ્યા પહેલાં ખરી વાત જાહેર કરી દેવી. રૂ. પ્ર. કાચો કબીલો=નાનાં નાનાં છોકરાંવાળું કુટુંબ. કાચે તાંતણે બંધાવું=તાબે રહી વર્તવું. કાચા કાનનું=જે સાંભળે તે માને એવું ભોળું. કાચું સોનું=બહુજ ઉત્તમ. (૨) કળતુપ; રસાળ. કહે૦ કાચે ઘરે પાણી ભરવું=મિથ્યા પ્રયત્ન કરવો. (૨) લાકડાની તરવારે મહીનો ખાવો.

કાચુંકુંવારું, વિ. ઉમરે નાનું અને વળી અવિવાહિત. (૨) નાનાં બાળકોવાળું (કુટુંબ).

કાચુંકોરું, વિ. કાચું-નાહ રાંધેલું, અને લુખું; ધાણીચણા વગેરે પરચૂરણ ખાવાનું.

કાચું-દવાયું, વિ. કાચું અને ઝાળ લાગી હોય એવું; બળેલુંઝળેલું; કાચું પણ નહિ તેમ બળી ગએલું પણ નહિ એવું.

કાચું-પાકું, વિ. કંઈક કાચું અને કંઈક પાકું એવું.

કાચું-પોચું, વિ. કોમળ; નબળું; પોચું; અકુશળ; પાકું અને પહોંચેલું નહિ એવું.

કાછ, પુ. [સં. कच्छ] કાછડો; કચ્છ. [પુલિનની જમીન.

કાછઈ, સ્ત્રી. બાહું; નદીના

કાછડી, સ્ત્રી. [સં. कच्छ] ધોતીઉં પહેરવું તે. ક્રિ. પ્ર. કાછડી છૂટી જવી=ભય લાગવો, રૂ. પ્ર કાછડી-છૂટો=લફંગો; વ્યભિચારી.

કાછડો, પુ. [સં. कच्छ] ધોતીઆની આગલી પાટલીને બે પગ વચ્ચેથી પાછળ ખોસવી તે.

કાછર, ન. એક જાતનું લુખું ઘાસ.

કાછિઅણ, સ્ત્રી. કાછિયાની સ્ત્રી.

કાછિયો, પુ. શાક વેચવાનો ધંધો કરનાર; એ નાતનો એકાદો પુરુષ.

કાછો, પુ. [સં. कच्छ] કાછડો; કચ્છ.

કાછોટી, સ્ત્રી. હુંટીની નીચેનો કચ્છથી જેને ભીડી લેવામાં આવે છે તે ભાગ. જુઓ કછોટી.

કાછોટો, જુઓ કાછડો.

કાજ, અ. માટે; સારૂ; વાસ્તે. (૨) ન. [સં. कार्य] કાર્ય, કામ.

કાજકાર, વિ. [સં. कार्यकर्ता] કામ કરનાર; કામ કરે એવો કાબેલ; લાયક.

કાજગરું, વિ. તરુણ; જુવાન. (૨) બહુજ વહાલું; અતિપ્રિય. (૩) લાડકું; માનીતું. (૪) સુકુમાર; નાજુક.

કાજળ, ન. [સં. कज्जल] મેશ; દીવા ઉપરની કાળી રજ; મશી. કાજળની કોટડી=લાંછન લાગે એવું ઠેકાણું.

કાજળકંકુ, ન. સ્ત્રીઓના શણગારની વસ્તુઓ.

કાજળવું, ક્રિ. અ. કજળી જવું; અગ્નિ રાખથી છવાતાં ઓલવાઇ જવું; ઠરી જવું.

કાજળી, સ્ત્રી. મેશ; મશી; કાજળ. (૨) રાખનું પડ. (૩) ફળફળાદિ બગડી જતાં જે ફૂગ આવે છે તે. (૪) સ્ત્રીઓનું એક વ્રત.

કાજા, [સં. कार्य] કામકાજ કરવાની રીત. (૨) કામ; કાર્ય; કૃત્ય.

કાજાગરું, વિ. કામગરૂ; લાભકારક.

કાજી પુ. [આ. કાઝી] ; કજીઓ ચૂકવનાર; કુરાન પ્રમાણે ઇનસાફ કરનારો અમલદાર; મુસલમાન ન્યાયાધીશ. (૨) વિદ્વાન; પંડિત. રૂ૦ પ્ર૦ કાજીની કુતરી=મોટાની નાની વસ્તુ પણ મોટી. ક્રિ પ્ર. કાજી વિના હલાલ ન થાય=તીર્થંજ મુકાય. કહે૦ કાજી તો કહેનેકા, કરનેકા નહિ=પારકે ભાણે મોટો લાડવો.

કાજુ, પુ. એક જાતનું તેવી ફળ. (કાજુ ધોળા મીઠા અને તેલીઆ બીજના થાય છે) (૨)વિ. સારૂં; ખાસું; ઠીક (કાજુ)

કાજે, અ. માટે; સારૂ; વાસ્તે; અર્થે.

કાજો, પુ. કચરો; પુંજો.

કાઝંગી, સ્ત્રી લગામ રેન

કાટ, પુ ધાતુઓનો વિ ૨, મેલ (૨) ઇમારતી લાકડા (૩) નાશ, ઘાણ

કાટકો, પુ મોટો અવાજ, ભારે ગર્જના

કાટકોણ, (કાટખુણો), એ આડી સીધી લીટીને બીજી બરોબર ઊભી સીધી લીટીથી કાપતા જે થતુ અશનો ખુણો થાય છે તે (૨) કાટખુણો બરોબર છે કે નહિ તે તપાસવાનુ કડિયા-સુતાર નું એક ઓજાર

કાટખુણ, જુઓ કાટકોણ

કાટખુણ ચોખુણ, પુ ચારે સરખા ખુણાવાળો ચોરસ ઘાટ

કાટખુણત્રિકોણ, પુ જેમા એક કાટખુણો હોય તેવો ત્રિકોણ

કાટપીટિયો, પુ ઇમારતી લાકડાનો વેપાર કરનાર

કાટરેડો, પુ પ્રવાહી વસ્તુનો મેલ કચરો (૨) કટાઇને અથવા બીજી રીતે બગડીને ખરાબ થઈ ગએલો માલ

કાટલાં, ન (બ વ.) અમુક અમુક વજનના તોલા, વજન કાટલાદાસ= કાટલુ કરનાર ઓછું આપનાર

કાટલિયો, જુઓ કાયદીઓ

કાટલુ, ન જોખ, વજન (૨) રીપી નાખવુ તે (૩) કાશ, બલા, પાપ (૪) ફાંસ કાઢી નાખવી તે, સદંતર પાયમાલ કરવુ તે રૂ મ છાપેલુ કાટલુ-સારે કે ખોટે નામે પ્રસિદ્ધ થએલુ ક્રિ મ ૦લ કાટલુ=જીવથી મારી નાખવુ

કાટવું, ક્રિ સ [सं कर्त] કાપવુ, વાઢવ (૨) કાતરવુ, વેતરવુ (૩) કટવુ [એ, એટલો

કાટવો, પુ ઓસડમા વપરાતો

કાટાકાટ, સ્ત્રી [सं] ધા કાપ, કતલ (૨) અટસ, અદાવત.

કાટોડો, પુ કચરો પ્રવાહી નીતરીને નીચે ઠરેલો મેલ [સરાવનાર

કાટ્ટી, પુ કાયચિયો, અગિયારમુ

કાઠ, પુ કાઠડો (૨) કાઠી, લાકડા (૩) કાટ (ઈમારતી લાકડા) (૪) વિ ધૂર્ત, પહોચેલો

કાઠડી, સ્ત્રી જનાવરની પીઠ ઉપર રાખવામા આવતી લાકડાની બેસણી, !ઠું

કાઠડુ, જુઓ કાઠડો

કાઠડો, પુ [सं. काष्ठ] કઠેરાવાળુ લાકડાનુ બેસણુ ઊટે કર્યા ઢેકા, ત્યારે માણસે કર્યા કાઠડા-આડે લાકડે આડો વેહ=આપણે જેવુ કરીએ તેવુ સામો માણસ પણ કરે

કાઠલો, પુ કન્યાને આપવાનુ ઘરેણુ

કાઠા, પુ લાલ ઘઉંની એક જાત.

કાઠા-ઙલી, સ્ત્રી કાઠડા ઉપર નાખવાની ગોદડી અથવા દળી

કાઠાળું, વિ કાઠાવાળુ કદાવર બાંધાવાળુ (માણસ)

કાઠિઆવાડ, ન કચ્છનુ રણ, અરબી સમુદ્ર અને ખંભાતના અખાતની વચ્ચે આવેલો દ્વીપકલ્પ-સોરઠ પ્રાંત

કાઠીઆવાડી, વિ. કાઠિઆવાડનું; કાઠિઆવાડ સંબંધી. [કઠિનતા.

કાઠિન્ય, ન. [સં.] કઠણાઇ;

કાઠી, પુ. કાઠિઆવાડના અસલ વતનીઓની એક જાત. (૨) સ્ત્રી. [સં. काष्ट] બાળવાનાં લાકડાં. કહે૦ આંબાની કાઠી ને રાંધનારી નાઠી. (૩) જમીનનું એક માપ. (૩૫ મુઠી–૧૬॥ ફીટનું) (૪) લાકડી; વાસ; સ્તંભ. (૫) કલેવર; અંગબંધારણ.

કાઠીઓ, પુ. ગાડાનું ખોખું.

કાઠું, ન. શરીર બંધારણ; બાંધો; કલેવર; શરીર. (૨) હવાલાનું લાકડાનું ખોખું. (૩) ઢોલનો લાકડાનો નળો. (૪) કાઠઊ. (૫) વિ. હીણું; ખરાબ; નઠારૂં; કડક; આકરૂં; મિજાજી; કંજુસ; કૃપણ; ઉતરતું.

કાઢવું, ક્રિ. સ. ખેંચવું; બહાર લાવવું. (૨) ખસેડવું; દૂર કરવું. (૩) લખવું; ચીતરવું. (૪) નિચોવી લેવું; ઘુંટવું; ગાળવું. (૫) કાંતવું. (૬) વણવું. (૭) પ્રસિદ્ધ થવું. (૮) અંદાજ ઉપજાવવો. (૯) ઉપાડવું. (૧૦) સાધવું. (૧૧) નિર્ગમવું; વિલંબ કરવો. (૧૨) ઉપજાવવું; બનાવવું. (૧૩) સહેવું. (૧૪) ગણવું. (૧૫) નસાડી જવું. (૧૬) સ્થાપવું. (૧૭) ધાડો પાડવો.

કાઢી-નાખવું, ક્રિ. સ. ફેંકી દેવું; રદ કરવું; અયોગ્ય ઠરાવવું; નાપસંદ કરવું.

કાઢી-મૂકવું, ક્રિ. સ. રજા આપવી; નહિ રાખવું. (૨) ઉતારવું; હાંકી કાઢવું; દૂર કરવું. (૩) તૈયાર કરી રાખવું; શોધી મૂકવું. [ઉકાળો; કાવો.

કાઢો, પુ. [સં. क्वाथ]

કાડ, પુ. પુરુષનો ગુપ્ત અવયવ.

કાણ, સ્ત્રી. માણસના મરણ પછી રોવું, કૂટવું અને શોક કરવો તે. ક્રિ. પ્ર. કાણે જવું=રોવા કૂટવા જવું. કાણ માંડવી=સ્નેહી સગાં ને નાતીલાંને એકઠાં કરી શોક કરવો. (૨) બીજો કોઇ ખેદનો બનાવ.

કાણ-મોકાણ, સ્ત્રી. રડારોળ.

કાણિઆત, વિ. કાણ કરનાર; શોક દર્શાવનાર.

કાણિઆં, વિ. (બ. વ.) કાણે આવેલાં

કાણું, ન. શાર; વેહ; છિદ્ર; દર (૨) દ્વાર; બારણું; મોં; નાકું; રસ્તો વિ. (૩) છિદ્રવાળું; જેમાં ભેદ-કુસંપ હોય એવું (ઘર કે કુટુંબ);એક આંખવાળું

કાત, ન. પેટની નીચેનો ભાગ. (૨) આય; તાકાદ; સત્તા.

કાતડી, સ્ત્રી. ચામડી; ત્વચા.

કાતર, સ્ત્રી. [સં. कर्तनी] કાપવાનું બે પાંખીઆવાળું ઓજાર. (૨) કતરાતું વાંકું કરતા જવું તે. ક્રિ. પ્ર કાતર ફેરવવી-મૂકવી=કાપી નાખવું ખરાબ કરવું. (૨) રદબાતલ કરવું. (૩) નુકસાન કરવું. (૪) કમી કરવું (૫) દગો દેવો. (૬) ઉંડું ખણવું.

કાતર, વિ. [સં.] બીકણ; કાયર. (૨) અધીર. (૩) દુઃખી.

કાતરણી, સ્ત્રી. કાતરડી; ધાતુનાં પતરાં કાપવાની મોટી કાતર. (૨) કાપણી. (૩) કાંપવાની રીત.

કાતરતા, સ્ત્રી. [સં.] બીકણુ-પણું; કાયરતા. (૨) બાયલા-હિચકારાપણું.

કાતરવું, ક્રિ. સ. કાતરથી કાપવું; વેતરવું. (૨) ઝીણું કરવું. (૩) ખોતરવું; ખણવું. (૪) કરડીને ખાવું. (૫) વિચાર કરીને વર્તવું. (૬) ઘસાતું બોલવું.

કાતરા, પુ. (બ. વ.) વાંકી ને ચપટી શીંગો. (૨) અર્ધ વર્તુલાકાર કકડા. (૩) કાપા; આંકા; લિસોટા. (૪) ઉગતા અનાજના અંકુરો ખાઇ જનારાં એક જાતનાં જીવડાં. (૫) ફૂટતાં ગોળાકાર ફરે એવી આતશબાજી.

કાતરી, સ્ત્રી. પાતળી ગોળ પતરી.

કાતરીઉં, ન. ઘરનો છેક ઉપરનો થોડી ઉંચાઇવાળો મેડો. (૨) બેઉ બાજુ ધાર કાઢેલું લાકડાનું હથિઆર. (૩) (પારસી ગુજરાતીમાં) ભેજું; મગજ. (૪) ચુડીઓની વચ્ચે પહેરવાનું કંકણ. (૫) કટાક્ષ.

કાતરી-ખાવું, ખોતરીને ખાવું; કરડીને ખાવું. (૨) કાપી નાખવું.

કાતરેલું, વિ. કાણાં પાડેલું; કરડેલું.

કાતરો, આમલીનું વાંકું ફળ; બીજી પણ કોઈ વનસ્પતિનું અર્ધ ગોળાકાર ફળ.

કાતલ, (અ.) કાતિલ; કતલ કરનાર. સ્ત્રી. અફવા; ખોટી ખબર; ગપ.

કાતળી, સ્ત્રી. પાતળી ગોળ ચીરી. (૨) વાંસ અથવા શેરડીની બે ગાંઠોની વચ્ચેનો ભાગ.

કાતળું, ન. જાડું ગાબચું; જાડી ચીરી. (૨) મોટો બેડોળ કકડો.

કાતી, સ્ત્રી. કાપવાનો દાંત; રાક્ષસી. (૨) કાપવાનું તીણું ને આકરું હથિઆર; વાંસી; કાતું; મોટી છરી. (૩) દુષ્ટ વૃત્તિ.

કાતું, ન. કાપવાનું હથિઆર; છરા જેવું બહુ સારી ધારવાળું નહિ એવું હથિઆર. (૨) કાતી; દાંતી. (૩) ધાર વગરની છરી.

કાત્યાયન, પુ. એક ઋષિ; વરરુચિ; મોટોવૈયાકરણી અને ધર્મશાસ્ત્ર બનાવનાર.

કાત્યાયની, સ્ત્રી. દેવી-દુર્ગા. કાત્યાયની વ્રત=દેવીનું એક વ્રત. (૨) યાજ્ઞવલ્ક્યની સંસારવ્યવહારકુશળ સ્ત્રી. (૩) આધેડ ઉમરની ભગવાં વસ્ત્ર પહેર-નારી વિધવા.

કાથ, ન. સત્વ; નૂર. (૨) કૌવત.

કાથા-કબલા પુ. (બ. વ.) કુથલી; સાચાં જુઠાં,

કાથાગોળી, સ્ત્રી. મસાલો નાખીને બનાવેલી કાથાની ગોળીઓ.

કાથાદોરી, સ્ત્રી. નાળિએરનાં છોડાં કચરીને બનાવેલી દોરી.

કાથી, સ્ત્રી. નાળિએરનાં છોડાંની દોરી.

કાથીઉં, વિ. કાથાના રંગનું.

કાથો, પુ. ખેરની છાલનું કાઢેલું સત્વ. (એ ઠંડો અને ઘા રૂઝવનારો છે તથા

ધાનમાં ખાવાના કામમાં આવે છે.) (૨) નાળિએરનાં છોડાંનારેસાની બનાવેલીદોરી.

કાદર, (અ. કાદિર) શક્તિવાળો.

કાદવ, પુ. [સં. कर्दम] કીચડ; ગારો; પ્રં. કાદવ ફેંકવો=અપજશનું કામ કરવું. કાદવ ખુંદવો=વગર લાભનો વેપાર કરવો. [ગારો.

કાદવકીચડ, પુ. પંક; કચરોપુંજો;

કાદંબ, પુ. બાળહંસ. (૨) બાળક-પક્ષી (૩) બાણ.

કાદંબર, સ્ત્રી. દહીંની તર.

કાદંબરી, સ્ત્રી. [સં] કોકિલા, (૨) મેના. (૩) મહાકવિ બાણભટ્ટે બનાવેલી એક અત્યુત્તમ સંસ્કૃત વાર્તા.

કાદંબિની, સ્ત્રી. [સં.] મેઘ-માળા; ઘનઘટા.

કાન, પુ. [સં. कर्ण] કર્ણ; શ્રવણ; શ્રોત્ર; સાંભળવાની ઇંદ્રિય. (૨) નાકું; કાણું. (૩) લક્ષ; ધ્યાન. (૪) સુકાન(વહાણનું)(૫) અણી; ટોચ. ક્રિ. પ્ર. કાન તળે કાઢી નાખવું=નહિ ગણકારવું. કાનપર હાથ મુકવા=અજાણપણું બતાવવું. કાન ફુંકવા=ઉપદેશ કરવો (૨) ઉશ્કેરવું. કાનમાં ફુક મારવી=ચેતાવી દેવું. કાન ભરવા=ભંભેરવું. કાન પકડવો=કબૂલ કરવું. કાન મરડવા=ઠપકો દેવો. કાન કાપવા=છેતરવું. કાન દેવા=ધ્યાનથી સાંભળવું. કાન ફફડાવવા=તત્પર થવું. કાન કરવા=છાની છાની વાતો કરવી. કાનમાંથી કીડા ખરવા=બહુ નઠારી કે અશ્લીલ ભાષા સાંભળવામાં આવવી. કાનની બૂટ પકડવી=કબૂલ કરવું. કાન ધરાણે મૂકવા=જાણી જોઈને વાત ન સાંભળવી. કાનમાં ઝેર રેડવું=કોઈને કોઈની ઉપર દ્વેષ કરાવવો. કાને નાખવું=જણાવવું. કાનનું કાચું=ભોળું.

કાનકોચીઓ, પુ. કાન વીંધનારો.

કાનકોતરણી, સ્ત્રી. કાનખોતરણી.

કાન-ખજુરો, પુ એક લાંબો ઘણા પગવાળો જીવડો. [વાગોળ.

કાન-ચીમડીઉં, ન. ચામાચીમડીઉં,

કાન-ચીમોરી, સ્ત્રી. વાગોળ.

કાન-છેરીઆં, ન. (બ. વ.) કાન ઉપરના વાળના ગુચ્છા. [ટોપી.

કાન-ટોપી, સ્ત્રી. કાન ઢંકાય એવી

કાનડી, સ્ત્રી. દક્ષિણ હિંદુસ્તાનના કાનડા પ્રદેશમાં બોલાતી એક ભાષા.

કાનડું, પુ. વણકરનું એક ઓજાર.

કાનડો, પુ. એક રાગ.

કાન-ઢાંકણી, સ્ત્રી. કાનટોપી.

કાનન, ન. [સં.] વન; અરણ્ય.

કાન-પટી, સ્ત્રી. કાનનો નીચલો ભાગ.

કાન-પટો, પુ. કાને બાંધવાનો પટ્ટો.

કાન-ફટો, પુ. કાનને વિંધી તેમાં મોટું કુંડળ પહેરનારી સાધુની એક જાત; ગોરખપંથના વેરાગીઓ.

કાન-ફુસીઉં, વિ. ચાડીઉં; ચૂગ ખોર (૨) કાન ભંભેરનારૂં.

કાનમ, સ્ત્રી. કાળી જમીન; અને નર્મદાની વચ્ચેનો

કામકળા, સ્રી. કામદેવની કળા. (૨) રતિ. (૩) કામ કરવાની આવડત.

કામકાજ, ન. નાનું મોટું કોઇ પણ કામ; ધંધો; રોજગાર.

કામકેલિ, સ્રી. [सं.] રતિરમત.

કામક્રિડા, સ્રી. [सं.] પુરુષનું કામપ્રસંગથી રમવુ તે. (૨) પિંગળનો એક છંદ.

કામગ, વિ. પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે.

કામગરૂં, વિ. કામવાળું; કામમાં મચ્યું રહેનાર.

કામગીરી, સ્રી. ફરજ; ધર્મ. (૨) નોકરી ચાકરી. (૩) સત્તા; અધિકાર.

કામચલાઉ, વિ. કામ ચલાવી શકે એવુ. (૨) અમુકની ગેરહાજરીમાં તેનું કામ ચલાવવા માટે રાખેલું; અવેજી.

કામચારી, વિ.[सं.काम्+चर.] પોતાની મરજી પ્રમાણે ચાલનાર.

કામચોર, પુ. [सं. कृ=કરવું चुर्=चोर] કામનો ચોર; પોતાને સોંપાયેલી ફરજનું બરોબર કામ નહિ કરનાર. (૨) કસબચોર.

કામજોગ, વિ. કામ જેટલું; કામ પુરતું.

કામજ્વર, પુ. [सं.] કામવિકારના આવેશને લીધે, જે, એથીની ઉત્પન્ન થાય છે તે; કામપીડા.

કામઠ, પુ. [सं.] કાચબો.

કામઠી, સ્રી. નાનું કામઠું. (૨) કામઠી રાખનાર લડવૈયો.

કામઠીઓ, પુ. કામઠીવાળો; ધનુર્ધારી. [ધનુષ.

કામઠું, ન.વાંસનું કે'કવાનું હથિયાર;

કામઠકોટીઉં, ન. કામઠાં બાંધીને બનાવેલુ ઘર.

કામડી, સ્રી. પાતળા કાચા વાંસની સોટી; વાંસની ચીપ.

કામડું, ન. વળી શકે એવો પાતળો કાચો વાંસ; વાંસનો કકરો અથવા ચીપ.

કામણ ન મોહ પમાડે એવું જે કંઇ તે; વશીકરણ . વિદ્યા, ક્રિ. પ્રકામણ કરવું=મોહિત કરી ભોળવવું.

કામણગારૂં,વિ. મોહ ઉપજાવે એવું; વશ કરે એવુ. (૨) સુંદર; રૂપાળું.

કામણ ટુમણ, ન. મોહ ઉપજાવનારી અને વશ કરનારી તાંત્રિક ક્રિયાઓ.

કામણ-ટુમણિયું, વિ. જેને કામણટુમણ કરતાં આવડતું હોય એવું.

કામતાઇ, સ્રી. [सं.] વિષયાસક્તિ; ભોગાસક્તિ.

કામત્વ, ન. [सं.] કામપણું.

કામદ, વિ. [सं.] મનકામના આપનાર. (૨) પુ ઇશ્વર. (૩) કાર્તિક સ્વામી.

કામદશા, સ્રી. [सं.] કામને લીધે થએલી હાલત; ચિંતા, સ્મૃતિ, ગુણ કથન, ઉદ્વેગ, પ્રલાપ, ઉન્માદ, રોગ, જડતા અને મરણ, એ દસ-દશાઓ કહેલી છે.

કામદા, વિ. [सं.] ઇચ્છા પુરી પાડનાર. (૨) કામધેનુ. (૩) નાગરવેલ.

કામદાની, (ફા.) એક પ્રકારનું લુગડું.

કામદાર વિ. કારભારી, (૨) કામ કાજ કરનાર; દિવાન.

કામદારી, સ્ત્રી. કામદારપણું.

કામદુધા, સ્ત્રી. કામધેનુ.

કામદુર્ગા, જુઓ કામધેનુ

કામદૂતી, સ્ત્રી. મદનદૂતી; કોયલ.

કામદૃષ્ટિ, સ્ત્રી. [સં.] કામની, ઇચ્છાવાળી નજર.

કામદેવ, પુ. [સં.] કામભોગ ની ઇચ્છાનો જે કલ્પિત દેવ તે; મદન.

કામધંધો, પુ. કામ અને ધંધો; વેપારરોજગાર.

કામધેનુ, સ્ત્રી. [સં.] મન-કામના પૂર્ણ કરનારી એક સ્વર્ગીય ગાય.

કામના, સ્ત્રી. [સં.] ઇચ્છા; અભિલાષ. (૨) ભાવ. (૩) પ્રીતિ; ઉમેદ; વાસના.

કામની, જુઓ કામિની

કામબાણ, ન. [સં.] કામ-દેવનું બાણ. (કામનાં પાંચ બાણ ગણા-વેલાં છેઃ ૧ અરવિંદ, ૨ અશોક, ૩ આમ્ર, ૪ નવમલિકા, અને ૫ નીલો-ત્પલ. (૨) નેત્ર કટાક્ષ.

કામભાવ, પુ. [સં.] કામની ? ઇચ્છા-અભિલાષ તે.

કામરૂપ, વિ. [સં.] ઇચ્છામાં આવે એવું રૂપ ધરનાર.(૨)સુંદર; મોહક.

કામલેટ, એક નવતનું ઊનનું કપડું.

કામવતી, વિ. [સં.] જેને કામવાસના હોય એવી સ્ત્રી.

કામ-વાસના, સ્ત્રી. [સં.] કામનો અભિલાષ; વિષયેચ્છા.

કામ-વિકાર, પુ. [સં.] વિ-ષયાભિલાષને લીધે મનુષ્યના મનમાં ફેર-ફાર થવો તે. [વધવું તે.

કામવૃદ્ધિ, સ્ત્રી. [સં.] કામનું

કામ-શર, જુઓ કામબાણ.

કામ-શાસ્ત્ર, ન. [સં.] સ્ત્રી-પુરુષના સંયોગની બાબતનો જેમાં ઝી-ણવટથી વિચાર કરેલો હોય તે, (ગ્રંથ-પુસ્તક); કોકશાસ્ત્ર; અનંગરંગ.

કામસ, પુ. ગોળનો મેલ, શેરડીના રસનો કચરો. [કામને અ?

કામસર, અ. કામને માટે. (?

કામસૂત્ર, ન. [સં.] કામ ભોગવિલાસની રીતિઓનું જેમાં સંક્ષે વર્ણન આપેલું છે એવું એક વાત્સાય બનાવેલું સંસ્કૃત પુસ્તક.

કામહીણ, વિ. [સં.] નપુંસક હીજરો. (૨) ભાવનારહિત, અરાકત.

કામળ, પુ. જુઓ કામળી.

કામળી, સ્ત્રી ધાબળી.

કામળીઓ, પુ. કામળીના જેવ રૂવાં વાળો ચોમાસામાં થતો એક છવડો.

કામળો, પુ. [સં. कम्बल] મોટી કામળી. (૨) કામળીઓ છવડો.

કામા, સ્ત્રી. [સં.] સુંદરી; સ્ત્રી

કામા, પુ. ઢંગ. (૨) [अं.] અલ્પવિરામ.

કામાક્ષી, સ્ત્રી. [सं. જેની આંખોમાં કામ હોય એવી સ્ત્રી (૨) એક તાંત્રિકદેવી

કામાગ્નિ, [सं. काम+अग्नि] ઈશ્કનો તાપ; કામવાસનાનો તાપ

કામાટી, પુ દખ્ખણના ખેતી અને મહેનત મજુરી કરનાર લોકોની એક જાત; એ જાતનો પુરુષ.

કામાતુર, વિ. [सं.] ઇશકના આવેશવાળું, કામવિશે આતુર. [અગ્નિ.

કામાનલ, પુ. [सं. કામનો

કામાર્થુ, વિ. કામકાજ કર્યાં કરનાર; ઉદ્યોગી. [ચાકરડી.

કામારી, વિ કામકાજ કરનારી સ્ત્રી;

કામાવેશ, પુ. [सं. काम+आवेश] કામનો જુસ્સો.

કામાસન, ન. [सं.] કામ દબાય એવું આસન.

કામાસ્ત્ર, ન. [सं. काम+अस्त्र] કામદેવનું ફેંકવાનું હથિયાર.

કામાંધ, વિ. [सं. काम+अंध] કામ વ્યાપવાથી સારાસારવિચાર ગુમાવી બેઠેલું; કામમુગ્ધ. [સુંદર સ્ત્રી

કામિની, સ્ત્રી. [सं.] સ્ત્રી;

કામી, વિ. જેને કામની બહુ જ ...રહેતી હોય એવું.

કામુક, વિ. [सं.] ઇચ્છા રાખનાર. (૨) કામી; વિષયી; લંપટ

કામુકા, સ્ત્રી. [सं.] જેનામાં બહુ કામ વૃત્તિ હોય એવી સ્ત્રી; વિલાસિની

કામું, ન કામ; કાર્ય. (૨) વ્યાપાર; ક્રિયા. [ઇચ્છાવાળું.

કામેચ્છુ, વિ. [सं.] કામની

કામેટી, સ્ત્રી. [अ.] મંડળી. (૨) પરીક્ષા; તપાસ.

કામેશ્વર, પુ. [सं.] શિવ; શંકર; મહાદેવ. [દુર્ગાદેવી

કામેશ્વરી, સ્ત્રી. [सं.] પાર્વતી:

કામો, પુ. કામ; મોટું કામ; પરાક્રમ

કામોદય, પુ. [सं.] કામનો ઉદય થવો તે; જુવાની.

કામોરો, પુ. કામકાજ કરનાર.

કામ્ય, વિ. [सं.] ઇચ્છાવાળું; લાભની ઇચ્છાવાળું. (૨) કર્તવ્યકર્મ. (૩) સુંદર. [ઇચ્છાવાળાં કર્મો.

કામ્યકર્મ, ન. [सं.] ફળની

કામ્યતા, સ્ત્રી. [सं.] સુંદરતા.

કામ્યશ્રાદ્ધ, [सं.] જેમાં અમુક ઈચ્છા-ફળ રહેલું હોય એવું શ્રાદ્ધ.

કાય, સ્ત્રી. કાયા; શરીર; કલેવર.

કાયકષ્ટ, ન. દેહનું દુઃખ; શરીરની પીડા. (૨) દેહને તપ વ્રત વગેરેથી દમવો તે. (૩) શારીરિક શ્રમ.

કાયચિકિત્સા, સ્ત્રી. શરીરના રોગ મટાડવાની પરીક્ષા; સારવાર.

કાંયટીઓ, પુ. અગિઆરમું સરાવનારો બ્રાહ્મણ.

કાયટું, ન. અગિઆરમાનું શ્રાદ્ધ. (એ ક્રિયા નિમિત્ત જે શ્રાદ્ધ, અન્નદાન બલિ વગેરે થાય તે કાયટું.) (૨) અગિઆરમાની શ્રાદ્ધ બ્રહ્મભોજન ઇત્યાદિ ક્રિયાઓ.

કાયદાસર, વિ. કાયદા પ્રમાણે હોય એવું.

કાયદેસર, અ. કાયદાની રીતે.

કાયદો, પુ. કોઇપણ જાતનો વ્યવહાર સારી રીતે ચલાવવાને માટે કરેલા નિયમો; ધારો; કાનુન; હુકમ. (૨) ઘોડાના ચોકડા સાથે સંબંધ રાખતી દોરી.

કાયનાત, સ્ત્રી. [અ.] શક્તિ; બળ. (૨) માલ; વિસાત નુર.

કાયફળ, ન સોપારી જેવડું ઔષધિના કામમાં આવતું એક ફળ.

કાયફળી, સ્ત્રી. કાયફળનું ઝાડ.

કાયમ, વિ. [અ.] હમેશનું; નિત્ય; સ્થિર; મંજુર; મુકરર. ક્રિ૦ પ્ર૦ કાયમ કરવું=બહાલ કરવું. કાયમ રાખવું=મંજુર રાખવું. (૨) રહેવા દેવું.

કાયમ-ખરડો, પુ. તલાટીની એક નોંધપોથી; કાયમતી વિગતવાળું લખાણ.

કાયમદાયમ, વિ. હમેશનું; નિત્યનું.

કાયર, વિ. [अं. फायल (सं. कातर)] થાકી અથવા કંટાળી ગએલું; હેરાન. (૨) નાહિમ્મત; બીકણ; ડરકણ. [ળા.

કાયરતા, સ્ત્રી. બીકણપણું; નિર્બળા.

કાયરપણું, ન. બીકણપણું.

કાય-રોગ, પુ. શારીરિક વ્યાધિ.

કાયલી, વિ. રોગથી કાયર થઈ ગએલું; માંદું.

કાયસ્થ, પુ. હિંદુઓની એક નાત. (૨) કારકુનીનું કામ કરનારી એક નાત.

કાયા, સ્ત્રી. [सं.] શરીર. (૨) જનનેન્દ્રિય. કહે૦ માયાને ભય છે, કાંઈ કાયાને ભય છે ?=દેહ નિર્ભય છે, માત્ર તેને માયા વળગેલી હોય તો તે હરાઈ જવાનો ભય રહે છે.

કાયાકષ્ટ, ન. [सं.] દેહકષ્ટ.

કાયાકષ્ટી, સ્ત્રી. શરીરને કષ્ટ આપવું તે; વ્રત, તપ, ઇત્યાદિક. (૨) પીડા.

કાયાકુટી, સ્ત્રી. એક જાતની વનસ્પતિ કાગાકુટીનું તેલ=શરીરમાં થતી કળતર ઉપર ચોળવાનું તેલ.

કાયિક, વિ. [सं.] શારીરિક; શરીર સંબંધી. (કાયિક, વાચિક અને માનસિક.)

કાર, અ. કર્તૃત્વ વાચક પ્રત્યયઃ—ચિત્રકાર, (૨) અક્ષર-ઉચ્ચાર વાચક પ્રત્યયઃ—ककार. (૩) 'પણું' દેખાડનાર પ્રત્યયઃ—અહંકાર. (૪) પુ. ઉદ્યમ; ઉદ્યોગ; ધંધો. (૫) શાખ; આંટ; આબરૂ. (૬) માન; પ્રતિષ્ઠા. (૭) ભાર; બોજ; વજન. (૮) નિશ્ચય. (૯) યત્ન. (૧૦) ક્રિયા. (૧૧) સંબંધ. (૧૨) ફેરફાર. (૧૩) ભોઈ; પાલખી ઉચકનાર.

કારક, પુ. [सं.] ક્રિયા પ્રયોજક. (વ્યાકરણમાં); વિભક્તિઓનાં જુદા

કારાગાર, ન. [सं. कारा+आगार] બંદીખાનું; કેદખાનું.

કારાગૃહ, ન. [सं.] બંદીખાનું; દુરંગ; જેલ.

કારાપારા, પુ. (બ. વ.) બુદ્ધિ પુરઃસર કોઇના કામમાં દોષ કાઢવો તે; ખોટું બોલવું તે. (૨) ચુંથાચુંથ

કારિકા, સ્ત્રી. [सं.] જેમાં સમજણ આપી હોય કે ખુલાસો કર્યો હોય એવું ગદ્ય કે પદ્યમય લખાણ; ટીકા.

કારિપેરી, સ્ત્રી બોલી; બોલવું કંઈ અને કરવું કંઇ એવી વર્તણૂક.

કારી, વિ. [सं. कृ=કરવું ઉપરથી] કરનારું, કરે એવું, એવો અર્થદર્શક પ્રત્યયઃ–ગુણકારી, મંગળકારી. (૨) [फा.] ઉંડું; જબરું.

કારીગર, પુ. [फा.] કારીગરી કરનાર; (૨) હુનરી; કસબી; કર્મકાર (૩) સારું ઝીણું અને નાજુક કામ કરનાર; હોંશીયાર.

કારીગરી, સ્ત્રી. કારીગરીનું જે કામ તે; કળાનું–નાજુક ને સુંદર કામ તે; કરામત; કળા; કસબ; ચતુરાઇ; ઉસ્તાદી.

કારીપારી, સ્ત્રી. સારું ખોટું કહીને દોષ કાઢવા તે.

કારુણિક, વિ. [सं.] દયાળુ; કરૂણાવાળું. (૨) કરુણા ભરેલું (૩) દયાજનક. [દયા.

કારુણિકતા, સ્ત્રી. [सं.] કરુણા;

કારુણ્ય, ન. [सं.] કરુણાનો ભાવ; કરુણા; દયા.

કારુ, ન. ભટકતી અને હલકી કારીગરીનાં કામ ઉપર આજીવિકા ચલાવનારી એક જાત :–નાસ્કારુ [તિ લેલ.

કારેલી, સ્ત્રી. જેને કારેલાં થાય છે

કારેલું, ન. એક જાતનું કડવાશવાળું શાકનું ફળ. (૨) લિંગ; દુષ્ટવસ્તુ. (તિરસ્કારમાં).

કારોબાર. જુઓ કારભાર. વહીવટ.

કારોબારી-મંડળ-ળી, સ્ત્રી. વ્યવસ્થાપક સભા. (૨) અમલ ચલાવનારા મંત્રીઓની મંડળી.

કાર્ડ, ન. [अं.] પતું. (૨) જાડા કાગળનો કકડો. (૩) રૂ પિંજવાનું યંત્ર.

કાર્ડર, પુ રૂ પિંજનાર; પિંજારો; (૨) પત્તાં ખેલનાર.

કાર્તવીર્ય, પુ [सं.] મહિષ્મતિના રાજા કૃતવીર્યના પુત્ર સહસ્રાર્જુન.

કાર્તાંતિક, પુ. [सं.]જ્યોતિષ્યનો ધંધો કરનાર; જ્યોતિષી.

કાર્તિક, પુ. [सं.] વિક્રમ સંવતનો પહેલો માસ; કારતક.

કાર્તિકેય, પુ. [सं.] શિવ–પાર્વતીનો પુત્ર; કાર્તિકસ્વામી.(એ મહા બળવાન અને સદા બ્રહ્મચારી હતા તેથી લડાઈના દેવ ગણાય છે.)

કાર્પટ, ન. [सं.] કપાટ.

(૨) કાપલો; જીર્ણ વસ્ત્ર. (૩) વિ. કંગાલ; દીન; ગરીબ. [યાત્રાળુ (૨) કંગાલ.
કાર્પટિક, પુ. [सं.] સાધુ;
કાર્પણ્ય, ન. [सं.] કૃપણતા; દૈન્ય [(૨) રૂનું વસ્ત્ર.
કાર્પાસ, પુ. [सं.] કપાસ; રૂ.
કાર્પાસી, સ્ત્રી. [सं.] કપાસ. (૨) કપાસનો છોડ.
કાર્બન, પુ. [अं.] શુદ્ધ કોયલો; બળી બળીને રહેલું તત્ત્વ.
કાર્બોનિક, વિ. [अं.] કાર્બનનું.
કાર્મુક, ન. [सं.] ધનુષ્ય. (૨) વાંસ; વંશ. (૩) ધનરાશિ.
કાર્ય, ન. [सं.] કામ, કાજ; વ્યાપાર; હેતુ; પ્રયોજન.
કાર્ય-કારણ, ન. [सं.] કાર્યનું ને મૂળ તે. (૨) નૈમિત્તિક હેતુ; આશય
કાર્યકુશળ, વિ. [सं.] કાર્ય કરવામાં હોંશિયાર; કારીગર.
કાર્યક્રમ, પુ. [सं.] કાર્ય કરવાની અનુક્રમવાર ગોઠવણ; કામ કરવાની નક્કી કરેલી યાદી. [વ્યવસ્થા.
કાર્યભાર, પુ. કારભાર; વહીવટ;
કાર્યશક્તિ, સ્ત્રી. [सं.] કામ કરવાની શક્તિ. [કરી-સાધી-લેનાર
કાર્ય-સાધક, વિ. [सं.] કામ
કાર્યસિદ્ધિ, સ્ત્રી. [सं.] કાર્ય-સફળતા; વિજય; ફતેહ.
કાલ, પુ. [सं.] સમય; વખત. (૨) મૃત્યુ; નાશ. (૩) મોસમ; ઋતુ.
કાલ-(લ્ય), સ્ત્રી. જે દિવસે વાત કરતા હોઇએ તેની પહેલાંનો અથવા પછીનો દિવસ. (૨) હમણાં; થોડા વખત ઉપર.
કાલકલાઈ, સ્ત્રી. નાનપણ; બચપણ.
કાલકૂટ, ન. [सं.] ખનિજ ઝેર. (૨) કારસ્કર નામના વૃક્ષના ગુંદરનું ઝેર. (૩) અફીણ. (૪) બહુજ કાળું ઝેર; હલાહલ. [કાઢવો તે. (૨) સપાટ.
કાલ-ક્રમણ, ન. [सं.] વખત
કાલ-ખંડ, પુ. [सं.] યકૃત; જમણા પાસામાં રહેલો એક અવયવ.
કાલ-ચક્ર, ન. [सं.] કાળરૂપી ચક્ર; મોટી આફત
કાલજ્ઞ, વિ. [सं.] કાળને જાણનાર; જોશી. (૨) વખત જોઇ વિચારીને કામ કરનાર
કાલ-ધર્મ, પુ. [सं.] મૃત્યુ; અવસાન, (૨) સમય પ્રમાણે થવું તે. (૩) ઋતુ, મોસમ.
કાલનેમિ-(મી), પું. [सं.] હિરણ્યકશિપુનો પુત્ર.
કાલબુત, ન. જોડાના નમુનાનું પગના આકારનું લાકડાનું મોચીનું હથીયાર. (૨) (ફા) હાડપિંજર.
કાલવવું, ક્રિ. સ મેળવી દેવું; ભેળવવું; ઘુંટવું.
કાલરાત્રિ, સ્ત્રી. [सं.] છેલ્લી રાત; અમાસની રાત

કાવ્યશાસ્ત્ર, ન. [सं.] જેમાં કાવ્યના ગુણદોષનું નિરૂપણ કરેલું હોય તે; જેમાં કવિતા, તેના રસ, અલંકાર, ગુણ, દોષ વગેરેની મીમાંસા કરેલી હોય તે

કાશ, પુ. [सं. कुश] એક જાતનું પાતળી સળીઓનું ઘાસ. (કાશના પાતળા સાંઠા બરડ પણ ગળ્યા અને રસવાળા હોય છે

કાશ, સ્ત્રી. પીડા; આડખીલી; નડતર. કહે૦ કાશગઈ.

કાશલ,-કાસળ, ન. [सं. कश्मल=પાપ] પીડા; ફાંસ; સાલ; નડતર; આડખીલી. ક્રિ૦ પ્ર૦ કાશલ કાઢવું=મારી નખાવવું.

કાશંડી, સ્ત્રી. અમુક ઘાટનું પાણીનું પાત્ર. (બનારસ-નાશિકની બનાવટનો પટ્ટીવાળો બેઠા ઘાટનો લોટો.) કાસન્ડી =મોટા પેટાનો પટ્ટીવાળો લોટો

કાશ્મીર, પુ. [सं.] પંજાબની ઉત્તરે આવેલો રમણીય પહાડી પ્રદેશ.

કાશ્મીરી, સ્ત્રી. એક જાતનું ઊનનું કપડું, (૨) વિ. કાશ્મીરનું.

કાશ્યપ, પુ. [सं.] એક વૈદિક ઋષિ.(૨) એ ઋષિથી ચાલેલું ગોત્ર.

કાશ્યપી, પુ. [सं.] ગરુડ. (૨) અરુણ.

કાશ્યપી, સ્ત્રી. [सं.] પૃથિવી; ધરા. (૨) પ્રજા. (૩) કશ્યપની સ્ત્રી

કાષાય, વિ. [सं.] રંગીત. (૨) ભગવું; સુખરૂં. (૩) કષાયું; બેસ્વાદ.

કાષ્ઠ, ન. [सं.] લાકડું; કાઠી. (૨) વનસ્પતિ. (૩) બળતણ; ઇંધણાં.

કાષ્ઠઘંટા, સ્ત્રી: લાકડાની ઘંટડી; પશુઓને ગળે બાંધવાનો ડેરો. (આથી ઢોર ઉતાવળું ચાલી કે દોડી શકતું નથી.)

કાષ્ઠમય, વિ તદ્દન લાકડાનું; લાકડાથી ભરપુર. (૨) લાકડાં જેવું. (લા.) સુકું; પાતળું (૩) કઠણ; મજબુત. (૪) નિર્દય; અસર રહિત.

કાષ્ઠમૌન, ન. [सं.] લાકડું બોલતું નથી તેમ ખીલકુલ બોલવું નહિ તે.

કાષ્ઠવત્, વિ. [सं.] લાકડા જેવું.

કાષ્ઠા, સ્ત્રી. [सं.] દશા; સ્થિતિ. (૨) સીમા. પરાકાષ્ઠા=અતિશયતાની હદ; આડો આંક.

કાષ્ઠૌષધિ, સ્ત્રી. [सं. काष्ट+औषधि] વનસ્પતિની દવા; માત્ર વનસ્પતિમાંથી બનાવેલું ઓસડ.

કાસ, પુ. [सं.] ઉધરસનો રોગ; ખાસી.

કાસકંદ, ન. તાર્તારીમાંનું એક શહેર. (૨) કાસ રોગ ઉપર ઔષધ તરીકે વપરાતું એક જાતનું મૂળીઉં.

કાસટું, જુઓ કાચરું.

કાસદ, પુ. [अ.] સંદેશાવાહક; કાગળ પત્ર લાવનાર લઈ જનાર; ખેપીઓ.

કાસદીઉં, ન. કાસદું; કાસદનું કામ. (૨) વિ. કાસદ તરીકે કામ કરનાર.

કાસદું, ન. કાસદનું કામ; કાગળ સંદેશા વગેરે લાવવા લઈ જવાનું કામ.

કાસની, સ્ત્રી એક વનસ્પતિ-ઔષધિ.

કાસર, પુ. [સં.] પાડો.

કાસરી, સ્ત્રી. [સં.] ભેંસ.

કાસવાસ, પુ. દમ; શ્વાસ.

કાસલ-ળ, જુઓ કરાલ

કાસંદી, સ્ત્રી. પડઘીવાળો લોટો. જુઓ કાશંદી.

કાસંદો, પુ. એક જાતનો છોડ; કાસંદરો. [સરોવર.

કાસાર, ન. [સં.] તળાવ;

કાસીઉં, ન. [સં. काश] એક જાતનું ઘાસ.

કાસી-દોરીઓ, પુ એક જાતનું સુતરાઉ કાપડ.

કાસુંદરો, પુ. એક જાતનો છોડવો.

કાહળ, ન. [સં.] એક જાતનું વાજીંત્ર; શીંગી. (૨) રણશીંગું; તતૂડું.

કાહિલો, વિ. [ફા.] કાયલી; માંદું, (૨) ચામડીની બળતરા.

કાળ, પુ. [સં. काल] સમય; વખત; વેળા (વ્યાકરણ પ્ર.) ભૂતકાળ, વર્તમાનકાળ, ભવિષ્યકાળ. (૨) મૃત્યુ; નાશ. (૩) યમ અથવા યમનો દૂત. (૪) દુકાળ (૫) દુર્દશા; આફત (૬) હારકશક્તિ; શિવ; શંકર. ક્રિ૦ પ્ર૦ કાળ આવવો=ક્રોધ ચઢવો=ગુસ્સો થવું. કાળ સમાવવો=ક્રોધ મારવો. કાળ થવો=મરણ થવું. કાળ પડવો=દુકાળ પડવો. ૩૦ પ્ર. કન્યાકાળ=કુમારિકાને પરણાવવાનો સમય. કાળ ખૂટવો=આયુષ્ય આવી રહેવું. કાળનું મોં બાળવું=ક્રોધ ન કરવો. કાળ શોકને ખાય=દુઃખનું ઓસડ દહાડા. કાળ જાય ને કહાણી રહે=કાળ તો ચાલ્યો જાય છે પણ કૃત્ય જતું નથી. કાળ પડે ત્યારે કોદરા મોંઘા=જ્યારે વસ્તુની તંગી હોય ત્યારે માલ વગરની વસ્તુ પણ મોંઘી. થઈ પડે છે.

કાળ-કરાળ, વિ. [સં.] કાળના જેવું ભયંકર. (૨) પુ ભયંકર કાળ-મૃત્યુ.

કાળકા, સ્ત્રી. [સં. कालिका] એક દેવી; કાળી. (ગુજરાતમાં પાવાગઢ ઉપર જે દેવી છે તે મોટી કાળકા માતા કહેવાય છે)

કાળકૂટ, ન. [સં.] કાળું ઝેર; હળાહળ. (૨) અફીણ. (૩) વછનાગ.

કાળક્રમણ, ન. [સં.] વખત કાઢવો તે.

કાળક્ષેપ, પુ. [સં. काल+क्षि=क्षय=ઓછું થવું.] નિરર્થક કાળ ગાળવો તે; વિલંબ; વાર.

કાળગતિ, સ્ત્રી. [સં.] દૈવ; ભાવી; સમયનું બદલાઈ જવું તે.

કાળચક્ર, ન. [સં.] કાળનું ફરવું તે. (૨) ફેરફાર; કાળના વહનમાં જે સારી માઠી સ્થિતિ ...(૩) નાશ; આફત

નાઢી નાખ્યુ હોય તો તે ઘોડા મરી જેવાય છે) [મુખી નાળો હરણ

કાળિયાર, પુ હરણના ગોળાનો

કાળી, સ્ત્રી [सं काली-कालिका] એક દેવી, કાળકા કાળી માતા (પાવાગઢ ઉપરના દેવી)

કાળીઉ, ન ળી ઠી, કીડીઆની ઠી (૨) અફીણ (૩) વિ કાળુ, ળા રગનુ (૪) તમાકુની એ જાત

કાળીઓ-અરમ્મ, પુ એ જાતનુ મોટુ ઝાડ [ળીડ

કાળી-કુઠી, સ્ત્રી કીડીઆની ઠી,

કાળી-ગાંઠી, સ્ત્રી સ્ત્રીઓનુ ગળામા પહેરવાનું એ ઘરેણ.

કાળી-ચૌદશ, સ્ત્રી આસો વદિ ચૌદશ, નરક ચતુર્દશી

કાળીજીરી સ્ત્રી એ જાતના ળા ઝીણા અને કડવા બી

કાળી ટીલી, સ્ત્રી બદનામી, લાંછન

કાળી દરાખ, સ્ત્રી કાળા રગની દ્રાક્ષ

કાળી દનાજ, સ્ત્રી [सं कृष्ण+दद्रु] જેનાથી ચામડીની સપાટી કાળી થઇ જાય એવી દાદર

કાળી-નાગ, પુ ોટો ના ા ળા રગનો સાપ, એ નાગ (યમુનાના એ ધરામા રહેનારા નાગ)

કાળી-પરજ, સ્ત્રી અનાર્ય લોકોની એક જાત, દુબળા

કાળી-સુરાળી, સ્ત્રી એ જાતની ગની ઔષધિ

કાળી-રાત, સ્ત્રી કાળી ચૌદશ (૨) અધારી રાત (૩) વદિ પક્ષની આઠમની રાત

કાળી-રોટી, સ્ત્રી માલપુવા (આઢુ ઝોકી તેને ળી રોટી કે છે)

કાળુ', વિ [सं. काल=કાળુ] કૃષ્ણ શ્યામ (૨) નઠારુ, દુષ્ટ ક્રિ પ્ર કાળુ કરવુ=ખસી જવુ, ળુ ગણુ ર ર પ કાળી નાગણ=અદ્ભુત ક્રૂર ઝેરવાળી નાગણી-તેવા સ્વભાવની સ્ત્રી

કાળુ'-ખડો, પુ એક જાતની વનસ્પતિ

કાળુ-પાણી, ન સમુદ્ર (૨) દરીઆનુ પાણી ક્રિ પ્ર કાળા પાણીએ જવુ=સમુદ્ર પાર જવુ (૨) ળા પાણી ઉપર થઇને દૂર જવુ મરાપાણી ઓળગવા-ત્વાબી સજા રવી, દરીઆ પારના દેશોમા જવુ

કાળો-કેર, પુ ત્રાસદાયક બનાવ, ભારે જુલમ, મહાભય ર બનાવ, સહાર

કાળો-કોપ, પુ ગજબ અત્યત ખરાબ બનાવ (૨) દેવકોપ, જુલમ (૩) ભય ર અને ત્રાસદાયક બનાવ

કાળો-ચોર, પુ અધારી રાતે ચોરી કરનાર ખરેખરો-પ્રસિદ્ધ ચોર, પામર ર

કાળોતરી, સ્ત્રી જેમા મરણની ખબર લખેલી હોય એવો ાગળ ાળોતરીઓ =અશુભ સમાચાર લઈ જનાર એપીઓ

કાળો-નાગ, પુ તરત મરણ થાય એવા આ રા ઝેરવાળો સાપ (૨) ાબદેવ

કાળોવાળો, પુ એક જાતના ળા મૂળીઆ (એક ઔષધિ)

કાળો-સાલેમ, પુ. એક જાતની પૌષ્ટિક ઔષધિ.

કાળો-સોમલ, પુ. એક જાતનું ખનિજ ઝેર. (સોમલ ધોળો, લાલ અને કાળો એમ ત્રણ જાતનો થાય છે)

કાં, અ. [सं. किम्] કોઇ સાથે વાત કરવાની શરૂઆત કરવાનો ઉદ્ગાર; (૧) શા સારૂ; કેમ

કાંઇ, સ. [सं. किम्-किंचित्] કંઈ; કંઈક. (૨) વિ. બરોબર નહિ જોએલું, જાણેલું કે સાંભળેલું એવું રૂ. પ્ર. કાંઇનું કાંઇ થઇ જવું=ઉલટસુલટ થઇ જવું.

કાંઈ-એક, જુઓ કાંઇક

કાંઈક, વિ. (સ.) કંઇક; થોડુ ઘણું; એકાદ.

કાંઈકાંઈ, સ. બરોબર સમજાય નહિ એવું ઘણું; કંઇ કંઈ. ઉ૦ કાળજામાં કાંઈ કાંઇ થાય છે. (૨) વિ. જરા; લગાર; થોડુંથોડું.

કાંઉં, અ. [सं. किम्] શા માટે; શા સારૂ; કેમ.

કાંક, સ. વિ. કાંઇએક; કઇક.

કાંકડ, ન. એક જાતનું ફળ.

કાંકડું, ન. [सं. कंक] એક બહુ જ ભુખાળવું પખી.

કાંકણ, ન. કંકણ; હાથનું કડું.

કાંકણ-દોરા, પુ. (બ વ.) કાંકણ અને દોરો; કન્યાને પહેરાવેલાં કાંકણ અને વરને બાંધેલો મીંઢળ દોરો તે. વિવાહદિક્ષાનાં ચિન્હ. (લગ્નવિધિ પુરો થતાં ગણપતિ આગળ એ છોડી નાખવામાં આવે છે) કાંકણદોરા છૂટવા=વૈવાહિક સમારંભ પુરો થવો.

કાંકણી, સ્ત્રી. [सं. कंकण] કંકણી; કાંગરાવાળું વલય.

કાંકરી, સ્ત્રી. [सं. कंकर] નાનો કાંકરો; મરડીઓ; ઝીણો કણ; પત્થરનો નાનો કકડો. ક્રિ. પ્ર. કાંકરી મારવી=ખરે વખતે કામ કરવું. કહે૦ કાંકરી ધરો ફેરિ=નાની વસ્તુથી પણ મોટું કામ થઈ જાય.

કાંકરી-ચાળો, પુ છેડતી; અટપલું; અડકચાળું. કાંકરીચાળો કરવો=સામાને ઉશ્કેરણી થાય એવું કરવું.

કાંકરી-દાવ, પુ. છોકરાઓની એક રમત; સોગટાંને ઠેકાણે કાંકરીઓ મૂકીને રમાતી એક રમત.

કાંકરેટ, સ્ત્રી. (ન.) [अं.] ચુનો, કાંકરા, રેતી વગેરેનો થર. ક્રિ. પ્ર કાંકરેટ કરવી=છૂંદો, પત્થર કે કાંકરા સાથે ચુનો મેળવી તેને ટીપીને બેસાડવું; થર કરવો.

કાંકરો, પુ. [सं. कंकर] પત્થરનો નાનો ગોળ કકડો; ગાંગડો. (૨) ફાંસ; અડચણ; કંટક; નડતર. (૩) શંકા; વહેમ; ખટકો. (૪) ખીલ. (૫) ચેન. ક્રિ. પ્ર. કાંકરો કાઢી નાખવો=નહિ ગણકારવું; રદ કરવું; નિરૂપયોગી ગણી કાઢવું. આબરૂના કાંકરા કરવા=સાખ ગુમાવવી; વક્કર ઘટાડવો. કાનમાં કાંકરા

અણીદાર અંકોડો. (૭) અણી. (૮) વાંકી અણીદાર આંકડી. (૯) એડી; શંકુ; અંકુરો. (૧૦) ખીલો. (૧૧) વાગે એવું વાંકું હાડકું. (૧૨) ઘોડાના તગનો ખીલો. (૧૩) ગળ. (૧૪) અટકણ; ઠેસ. (૧૫) હરકત; નડતર. (૧૬) ડખ; દરા. (૧૭) પીડા, મુગદલી. (૧૮) વહેમ; શંકા. (૧૯) રીસ; કિન્નો. (૨૦) પાણી; નૂર; તેજ. (૨૧) ડક; મમત. (૨૨) જુસ્સો ક્રિ૦ પ્ર૦ કાંટો કાઢવો=નડતર મટાડવી કાંટો વાગવો=અંતરમાં સાલે એવું થવું. કંઠે કાંટા પડવા=શોષ પડવો. કાંટા વાવવા=વેર કરવું. (૨) પોતાનો માર્ગ મુશ્કેલ થાય એવી રીતે વર્તવું.

કાંઠલો, સ્ત્રી. નાનો કાંઠો.

કાંઠલી, સ્ત્રી. [સં. कंठ] કંઠ-ગળાની આસપાસનો વર્તુલાકાર ભાગ (૨) ગળાની આસપાસનો ગોળ આકો (૩) સાળનું કવડું; વાણાનો તાર તાણાના તારમાં નાખવાનું મોઇ જેવું ઓજાર. (૪) હાંસડી; ગળાનું એક જાતનું ઘરેણું. (૫) વસંત; સગપણ થયા પછી કન્યાને જે ઘરેણું આપવામાં આવે છે તે. (૬) કિનારો; તીર.

કાંઠો, પુ. [સં. कंठ] કિનારો; તીર; ઓવારો; ઘાટ. (૨) ગોં આગળનો ભાગ. (૩) અંત; છેડો. (૪) હાંસડી; કાંઠલો.

કાંડ, પુ. [સં. काण्ड] ગ્રન્થનો ભાગ; પ્રકરણ. (૨) કાતળી. (૩) ન.સૈન્ય.

કાંડણી-ની, સ્ત્રી. એક વનસ્પતિ.

કાંડવું, ક્રિ૦ સ૦ સતાવવું; દુઃખ દેવું.

કાંઠાબળીઉં, વિ. જેના કાંઠામાં બહુ બળ હોય તેવું.

કાંડપૃષ્ઠ, પુ. [સં.] સૈનિક. (૨) વેશ્યાપતિ. (૩) દત્તક પુત્ર.

કાંડા-વછોટ, સ્ત્રી. ખાલી જીકર. (૨) ચરસાચરસી. (૩) કાંડાબળની અજમાશ લેવાની મરદાનગીની રમત.

કાંડી, [સં. काण्ड] પંજાની ઉપરનો કાંડાનો ભાગ; કાંડું. (૨) (મ.) દીવાસળી; દીવાસળીની પેટી. (૩) વિ. બળવાન કાંડાવાળું.

કાંડીઉં, ન. સ્ત્રીઓને કાંડે પહેરવાનું એક ઘરેણું.

કાંડું, ન. [સં. काण्ड] પ્રાણીની નીચેનો હાથનો ભાગ. ક્રિ૦ પ્ર૦ કાંડું ઝાલવું=આશ્રય આપવો. (૨) જીંદગીસર નિભાવી લેવાનું માથે લેવું. (૩) મુદ્દામાલ સાથે પકડવું. કાંડું કાપી આપવું=મહી કરી આપવી.

કાંણાં-કોડી, સ્ત્રી. બાળકને રમાડવાની એક રીત.

કાંણું, ન. ખાડો; દર; પોલ; શાર; છિદ્ર; વેહ; બાકું; ગાબડું. (૨) ખોડ ખોટ. (૩) દ્વાર; બારણું.

કાંણું, વિ. કાંણાવાળું; છિદ્રવાળું (૨) જેમાં વસ્તુનો કે વાતનો ટકાવ થાય એવું. (૩) જેની એક આંખ ફૂટી ગઈ હોય એવું. (૪) આંખની ખોટવાળું કહે૦ કાંણાને કાંણું ન કહેવાય=અપ્રિય ભાષણ કરવું નહિ.

કાંત, પુ. [सं. कान्त] શ્રીકૃષ્ણ. (૨) ચંદ્ર. (૩) પતિ; સ્વામી. (૪) ન. કંકુ; ખરૂં લોહું. (૫) વિ. સુંદર; રૂપાળું (૬) રેંટીઆની તરાક. [કાંતવાની આવડત

કાંતણી, સ્ત્રી. કાંતવાની રીત. (૨)

કાંતણું, ન કાંતવાપણું. (૨) જે કાંતવાનું હોય તે. (૩) કાંતવાનું કામ. (૪) સાંજગટ; લંબાવ્યા કરવું તે. (૫) તરાક

કાંતપક્ષી, ન મોર.

કાંત-પાષાણ, પુ. [सं.] ચંદ્રમકનો પત્થર. (૨) લોહચુંબક. (૩) એક જાતનું લોઢું. [ચુંબક.

કાંત-લોહ, ન. [सं.] લોહ-

કાંતવું, સ૰ ક્રિ૰ વળ દઇને તાર કાઢવો. (૨) ઝિણાશથી-કરકસરથી કામ કરવું-લેવું. (૩) ચૂંથવું. ક્રિ૰ પ્ર૰ ઝીણું કાંતવું=બારીકીથી કામ લેવું.

કાંતા, સ્ત્રી. [सं.] સુંદર સ્ત્રી.

કાંતાર, ન. [सं.] વન; મોટું વન.

કાંતિ, સ્ત્રી. [सं. कान्ति] દીપ્તિ; શોભા; છબી.

કાંતિદાયક, વિ. [सं.] શોભા આપે એવું; પ્રભા દેનારૂં.

કાંતિનગરી, સ્ત્રી. મોક્ષપુરી.

કાંતિમતી, વિ. શોભાવાળી; સુંદર.

કાંતિવાન, વિ તેજદાર; શોભાવાળું.

કાંતિ-લોહું, ન. [सं. कान्त-लोह] કલાઇ ચડાવેલાં લોઢાનાં પતરાં. (૨) લોહચુંબક.

કાં-તો, અ. અગર; વા; અથવા.

કાંદડું, ન. રેંટીઆની તરાકના બે છેડા જેમાં રહે છે તે; ચમરખું.

કાંદો, પુ. [सं. कन्द] ડુંગળી; પ્યાજ; હરકોઇ વનસ્પતિના મૂળની ગાંઠ. (૨) મૂળ; થડ ને તેના ઉપરની થોડી લીલી પાંદડી. (૩) ફાયદો; લાભ; નફો.

કાંધ, સ્ત્રી. [सं. स्कंध] ખાંધ; ખભો (૨) ગળું; ડોક. (૩) ધુંસરાનું આંટણ.

કાંધલી, સ્ત્રી. ધુંસરી.

કાંધા-ખત, ન. અમુક મુદતે કકડે કકડે અમુક રકમ ભરવાનું લખત.

કાંધીઓ, પુ. [सं. स्कंधक] ખભા ઉપર ભાર ઉપાડનાર. (૨) મજુર; મુડદું ઉંચકનાર. (૩) બળદ. (૪) નાણાંની ધીરધાર કરનાર. (૫) ચઢાવનાર; ઉત્તેજક. ક્રિ૰ પ્ર. કાંધ આપવી= મડદું ઉપાડવામાં મદદ કરવી; સહાય થવું. કાંધીઆ કરવા=જે માણસો સ્મશાન ગયા હોય તેમને જમાડવા.

કાંધું, ન. આખી રકમના નક્કી કરેલા ભાગોમાંનો અકેકો ભાગ; હપતો.

કાંધેબળીઓ, વિ. બહુ બળવાન; મજબુત.

કાંધેલી, સ્ત્રી. ધુંસરી; ખાંધ. ગ. કાંધાં પાંજરાંહપતે હપતે નાણાં લેવાદેવાનો ધંધો.

કાંધે-વળીઓ, પુ. દાણચોરો ઉપર દેખરેખ રાખનાર.

કાંધે-વાળીઓ, પુ. કાંધે ઉપાડી હું એવો મોટો બકરો. (૨) વિ. ધુરંધર; ઘરનો બોજો ઉપાડી લે એવો છોકરો કે માણસ.

કાંપ, પુ. [सं. कंप] કંપારો; ધ્રુજ. (૨) ચીકણો કાદવ. (૩) સ્ત્રીઓને કાનની બુટીએ પહેરવાનું ઘરેણું (૩) [અં.] છાવણી.

કાંપવું, ક્રિ. અ. [सं. कंप] થરથર થવું; ડગમગવું; હાલવું; ધ્રૂજવું. (૨) ડરી જવું. [તેટલો જથ્થો.

કાંપો, પુ. ઉટળ; ઉટળમાં માય

કાંબ, સ્ત્રી. [स. कंबा]; કામડાનો ગજ; આંકણી.

કાંબડી, સ્ત્રી. કામડી, નાનું કામડું.

કાંબલેટ, સ્ત્રી. ઊનનું ઉંચું કપડું. (૨) વાંસની ચીપ. (૩) આરણી અથવા

કાંશકો, પુ. મોટી કાંશકી. [જ્ઞાત્ર

કાંશીજોડા, ન. (બ. વ.) કાંસાન

કાંસ, પુ. [सं. कृष्] પાણીને દૂર લઈ જવાને બનાવેલી નહેર.

કાંસણું, (કાંસીઉ), કાંસાનું કટાઇ જેવું વાસણ; તાંસળું.

કાંસવું, ક્રિ. અ. [सं. कास] કાંસવું; ઉધરસ ખાવી.

કાંસાકુટ, સ્ત્રી. વાસણોનો ભાગેલો જથ્થો; ભંગાર; કાંસાનાં ભાગ્યાંતૂટયાં વાસણ. (૨) કાંસાના વાસણનો ખડખડાટ.

કાંસાં, જુઓ કાંશીજોડાં.

કાંસીઓ, પુ. કાંસાનો વાડકો.

કાંસું, ન. [सं. कांस्य] તાંબા અને કલાઈની મેળવણીની બનેલી એક ઉપધાતુ. (આમાં જસતનો પણ કંઇક ભાગ હોય છે તાંબાની માફક તેને કાટ

કિટ-ખાયું, વિ. ઉધઈ લાગેલું; સડી ગએલું

કિટલી, સ્રી. [અં.] ચાહાની

કિટાવું, અ. ક્રિ કટાવું. (૨) બગડવું. (૩) બેસ્વાદ થવું.

કિટોડો, કીટરડો, પુ. ઘી તેલ વગેરેમાંનો નીચે જામેલો મેલો પદાર્થ; કીટું. (૨) ધાતુ ગાળતા તેમાં નિકળતા કચરાનો ગઠ્ઠો; કાટો.

કિટ્ટ, પુ. [સં.] કચરો; કાટ.

કિતવ, પુ. [સં.] ઠગારો; કપટી; ધુતારો. (૨) જુગારી; વંચક; ખળ.

કિતાબ, પુ. (ફા.) ગ્રંથ; ચોપડી; પુસ્તક. (૩) [અ ખિતાબ] ઈલકાબ; પદવી. [કાનચ; પુસ્તકોની દુકાન.

કિતાબ-ખાનું, ન. (આ.) પુસ્ત

કિતો, પુ. (આ.) પહોળા જાડા કાપની કલમ; ખરો; હોપિસ્તા. (૨) ખંડ; કકડો. (૩) નકલી નકલ; સદર.

કિ-દહાડે, અ. ક્યારે; કયે દહાડે.

કિનરી, (કિન્નરી), સ્રી નાનીસારંગી.

કિનાર, સ્રી (ફા.) કોર; ધાર.

કિનારી, સ્રી (ફા.) કિનાર; કોર; ધાર

કિન્ડરગાર્ટ, ન. (અં.) બાલ-વાડી. (૨) ત્રણ ચારેક વર્ષનાં બાળકો માટેના શિક્ષણના એક પધ્ધતિ.

કિન્નર, પુ. (સં) ગાવાબજાવવાનો ધંધો કરનારી એક જાતિ અને તેના લોક; સ્વર્ગના ગાયક.

કિન્નરી, સ્રી [સં.] કિન્નરની સ્રી (૨) મધુર કંઠવાળી ગાનારી. (૩) સારંગીના જેવું નાનું તંતુવાદ્ય.

કિન્નરેશ, પુ. [સં.] કિન્નરોનો રાજા; કુબેર.

કિન્નાખોર, વિ. (ફા.) કિન્નાવાળુ; ઝેરીલું; અંટસ રાખે એવું.

કિન્નો, પુ. (ફા.) દ્વેષ; ખાર; ઝેર; અંટસ.

કિફાયત, સ્રી. (ફા) લાભ; નફો. (૨) વિ૦ સસ્તું; સોંઘું. [સોંઘું.

કિફાયતી, વિ. (ફા.) લાભવાળું;

કિયત, વિ. [સં.] કેટલું; કેવડું; કેવું.

કિયું, સ. વિ. [સં. किम्] કયું; કોણ.

કિરકોલ, વિ. [મ] છુટક; પરચુરણ

કિરણ, ન. [સં.] રશ્મિ; કર; તેજસ્વી પદાર્થમાંથી સીધી લીટીએ નિકળતી રેખાઓ. (૨)આભા; જ્યોતિ; પ્રકાશ.

કિરણમાલી, પુ. [સં.] સૂર્ય.

કિરણાલેખ્ય-કળા, સ્રી. [સં.] તેજની છાયા લઈ છબી ઉતારવાની કળા; ફોટોગ્રાફી.

કિરત, સ્રી. કીર્તિ; યશ [દયા.

કિરપા, સ્રી. [સં કૃપા] કૃપા;

કિરમાણી, પુ. અજમો, એક જાતનો અજમો. [એક જાત; ભીલ; કોળી.

કિરાત, પુ. [સં.] જંગલી લોકોની

કિરાતાર્જુનીય, ન. મહાકવિ ભારવી કૃત એક કાવ્ય.

કિરાતાશિન, પુ. ગરુડપક્ષી.

કિરાતિની, સ્રી. જટામાસી.

કિરાતી, સ્ત્રી. [સં.] ભીલડી; કાળણ.
—(૨) અનાર્ય સ્ત્રી. (૩) દુર્ગા.

કિરાયાદાર, વિ. ભાડે રહેનાર.

કિરાયું, ન. [ફા.] ઘર, જમીન અથવા બીજી કોઈપણ વસ્તુનું ભાડું.

કિરિ, પુ. [સં.] ડુક્કર; ભુંડ.

કિરિઆણું, જુઓ કરીઆણું.

કિરીટ, પુ. [સં.] મુકુટ; તાજ.

કિરીટી, વિ. [સં.] મુગટવાળું. (૨) જેને માથે મુકુટ ધરાતો હોય તે. (૩) રાજા. (૪) અર્જુન.

કિરે, અ [અનુ.] એક પંખીનો ઉચ્ચાર.

કિર્ર, વિ. [મ.] ગીચ; ભરચક; નિબિડ (વન). (૨) વાંસની ઝાડીવાળું (વન). (૩) પંખીનો ગુંજારવ.

કિલ, અ. [સં.] નિશ્ચે; નક્કી.

કિલંકાર, પુ. [સં.] પંખીઓના આનંદનો કલબલાટ. (૨) આનંદના ઉભરાથી અવાજ કરવો તે.

કિલકારી, સ્ત્રી. આનંદના ઉભરાથી અવાજ કરવો તે. (૨) મશ્કરી.

કિલકિલાટ, પુ. [સં.[કિલકિલ અવાજ. (૨) ખુશાલીનો ઉમરો.

કિલકિલાવવું, સ. ક્રિ. 'કિલકિલ' કરે એમ કરવું. (૨) ખુશ કરવું; હસાવવું; ખિલાવવું.

કિલકિંચિત, ન. [સં.] શૃંગાર ભાવની એક તરેહ.

કિલવો, પુ. કિલ્લેદાર.

કિલાવો, પુ. મહાવતને ચડવા માટે હાથીને ગળે બાંધેલું રાખેલું દોરડું.

કિલ્લી, સ્ત્રી. કુંચી; ચાવી.

કિલ્લું, ન. અનાજમાં થતું એક જાતનું નાનું જીવડું; ધનેડું.

કિલ્લેદાર, પુ. [ફા.] કિલ્લાનો ઉપરી અમલદાર. (૨) વિ. કિલ્લાવાળું.

કિલ્લેબંદી, સ્ત્રી. કિલ્લાનું બાંધકામ.

કિલ્લો, પુ. [ફા.] કોટ; તરબંધી; ગઢ; દુર્ગ.

કિલ્વિષ, (કિલ્બિષ), ન. [સં.] પાપ; મળ; અપરાધ.

કિશોર, વિ. [સં.] ઉમર લાયક ન થયેલું બાળક; સગીર.

કિશોરી, સ્ત્રી. [સં.] કુમારી; કન્યા; તરુણ ઉમરની સ્ત્રી.

કિશ્ત, સ્ત્રી. [ફા.] ખેડ; ખેતી. (૨) જમીન ઉપરનું સરકારી ભાડું; મહેસુલ. (૩) હાર; પરાજય; શેહ.

કિષ્કિંધ,-ધ્ય, પુ. એ નામનો એક દેશ; એક પહાડ.

કિષ્કિંધા, સ્ત્રી. [સં.] રામાયણમાં વર્ણવેલા વાનરરાજ્યની રાજધાની.

કિસ, વિ. [સં. कीदृश] શું; કંઈ લેખામાં નહિ એવું; તુચ્છ. (૨) કેવું; કેટલું. (૩) કોણ; કયું. (જુની ગુજરાતીમાં કિસુંકેવું)

કિસમ, સ્ત્રી. [ફા.] જાત; રીત; પ્રકાર; ઢબ; વલણ.

કિસમિસ, (ખીસમીસ), બી વગરની નાની દ્રાક્ષ.

કિસલય, ન. [સં.]. નવાં અને કુમળાં પાનવાળી ડાળખી; કુંપળ (૨) કુમળું

નવું તાજું પાંદડું.

કિસ્ત, સ્ત્રી. જુઓ કિશ્ત.

કિસ્તી, સ્ત્રી. હોડી.

કિસ્મણ, સ્ત્રી૦ કસબણ; વેશ્યા. (૨) કસબી સ્ત્રી.

કિસ્મત, સ્ત્રી. [અ૦ કિસ્મત] ભાગ્ય; નસીબ

કિસ્સો, પુ. [ફા.] કહાણી; અદ્ભુત કથા. (૨) કલ્પિતકથા. (૩) યુક્તિ હીકમત. ક્રિ પ્ર૦ કિસ્સો કરવો=યુક્તિ કરવી; (૨) તરકટ કરવું.

કિંકર, પુ. [સં.] દાસ;ચાકર;નોકર.

કિંકરી, સ્ત્રી. [સં.] દાસી; ચાકરડી.

કિંકિણી, સ્ત્રી. [સં.] કાંકણી; કાંગરાવાળું ઘરેણું. (૨) ઘુઘરીઓવાળો કંદોરો. (૩) નાની ઘંટડી.

કિંકિરાત, [સં.] પરાગ; પુષ્પરજ. (૨) અશોક. (૩) કામદેવ.

કિંગલાણ, ન. અત્યંત હરખાઇ જવું તે. [અતિ આનંદમાં આવવું.

કિંગલાવું, અ. ક્રિ. મલકાઇ જવું;

કિંચન, અ. [સં.] કંઇપણ; જરાપણ.

કિંચિત્, અ. [સં.]જરા; લગાર.

કિંજલ્ક, ન. [સં.] મકરંદ; કેસર. [તોપણ; તથાપિ.

કિંતુ, અ. [સં.] પરંતુ;

કિંપુરુષ, પુ. [સં.] કિન્નર. (૨) તુચ્છ=સાધારણ માણસ.

કિંબહુના, અ. [સં.] વિશેષ શું ? એટલું જ.

કિંમત, જુઓ કીમત.

કિંવદંતી, સ્ત્રી. [સં.] લોક વાયકા; અફવા.

કિંવા, અ. [સં.] વા; અથવા.

કિંશુક, પુ. [સં.] ખાખરો.

કી, વિ. કયી.

કીકરો, પુ. ટાંકણું; પતથર ઘડવાનું ઓજાર; વીંધણું; ફરશી. (૨) મહેમાન; પરોણો. (૩) કાંકરો; મરડિયો.

કીકિઆણ, ન. કકળાણ; ચીસો પાડવી તે. (૨) કલ્પાંત.

કીકિઆરી, સ્ત્રી. તીણી બૂમ; ચીસ; રાડ; મહા દુઃખની ચીસ.

કીકી, સ્ત્રી. [સં. कनीनिका] આંખની અંદરની ગોળ ટીપકી; રતન; (૨) નાની છોકરી.

કીકો, પુ નાનો છોકરો.(૨)લાડકો છોકરો. (૩) અણસમજુ બાળક.

કીચ, પુ. કીચડ.

કીચક, પુ. [સં.] પોલો વાંસ. (૨) વિરાટ રાજાનો સાળો.

કીચડ, પુ. કાદવ; કચરો.

કીચુકો, પુ. આમલીનો ઠળીઓ.

કીચુડો, પુ.ગોળ ફરતું નાનું ચકડોળ.

કીજે, ક્રિ. [સં. क्रियताम्] કરવું. (કવિતામાં) કીજીએ=કરીએ. (૨) કહેવું.

કીટ, પુ. [સં.] મેલ; કચરો.

(૨) કાટ. (૩) કીડો. જીવજંતુ; ઉધઈ.

કીટ, અ. તૈયાર; પાકે; મોઢે. (૨) વિ. પૂરેપૂરો જાણકાર; હોશિયાર; નિષ્ણાત.

કીટી, સ્રી. કપાસને લાગેલી પાંદડી; કસ્તર.

કીટીઉં, ત્રિ. કીટીવાળું (રૂ) (૨) છાશવાળું (ઘી)

કીટું, ન. ઘીમાંનો કચરો અને છાશ. (૨) વિ કાટવાળું.

કીટો, પુ. માટીનો અત્યંત ગરમીને લીધે બનેલો ગઠ્ઠો. (૨) તાપથી ગળે ? ધાતુનો વિકાર. (૩) ગાઠોવાળાં લાકડાં; વેઢા (૪) બનાટ

કીડ સ્રી. [सं कीट=કીડો છે.] કીડા; જીવજંતુ; ઉધઈ; સડો. (૨) કીડાનો ઉપદ્રવ; દાદર, ઉંદરી વગેરે. (૩) ચળ; ખંજવાળ.

કીડખદું, વિ. કીડાથી ખવાએલું

કીડી, સ્રી. [सं. कीटिका] એક પાંખ જ નાનું જીવડું.

કીડિઆરું, ન. કીડીઓનું દર. (૨) કીડીઓનું દળભરણ. ક્રિ. પ્ર. કીડિઆરું પૂરવું=કીડીઓના દર આગળ લોટ નાખવો.

કીડિઆસેર, સ્રી. કીડીઓની આવલી-હંડી (સધવા હીંદુ સ્રીનું કંઠાભરણ છે.)

કીડીઉં, ન. દોરામાં પરોવાય એવો કાચનો નાનો ગોળ દાણો.

કીડી-કંથવો, પુ. કીડી અને કીડાથી પણ નાનું એક જીવડું.

કીડીમંકોડી, સ્રી. કીડી અને તેના જેવાં ઝીણા જીવડાં.

કીડામારી, સ્રી. જે ખાવાથી પેટમાના નાના નાના જંતુઓનો નાશ થાય એવી એક કડવી વનસ્પતિ.

કીડો, પુ. [सं. कीट] પેટે ચાલનારો જીવડો.

કીધું, કરવું ક્રિયાપદનું ભૂતકાળનું રૂપ; કર્યું (૨) કહેવુંનું ભૂતકાળનું રૂપ;કહ્યું.

કીનખાબ, પુ. રેશમ ઉપર કસબની ભાત પડેલું જાડું કપડું.

કીમત, સ્રી. [ફા. કિમત] ઉપયોગિતાની યોગ્યતા; તુલના; કદર; મૂલ્ય.

કીમતવાર, અ. કીમત પ્રમાણે; કીમત સાથે.

કીમતી, વિ. કીમતવાળું; મોંઘું. (૨) અગત્યનું; દુર્લભ.

કીમીઆગર, પુ. [फा.] કીમીઓ જાણનાર; કળાબાજ. (૨) ધુતારો

કીમીઓ, પુ. [फा.] હલકી ધાતુને કીમતી ધાતુ બનાવવાની ગુપ્ત કળા. (૨) ઈલ્મ; યુક્તિ. (૩) જેમાંથી સારો લાભ મળે એવો ધંધો.

કીર, પુ. [सं.] પોપટ; શુક.

કીરતન, ન. જુઓ કીર્તન.

કીરતનીઆં, ન. (બ. વ.) કીરતનમાં વગાડવાનાં કાંસાનાં ઝાંઝ. (૨) કીર્તનનું બહુવચન.

કીરતાર, પુ. પરમેશ્વર; કર્તા.

કીરમજ, સ્ત્રી. [सं. कृमिज] કૃમિમાંથી ઉત્પન્ન થતી એક વસ્તુ. (૨) (આ. કેરમિઝ.) કૃમિ અથવા એક જાતના કીડાનાં ખોખાંમાંથી રંગ બને છે તે કીરમજ કહેવાય છે. તે રંગ અને દવા તરીકે વપરાય છે. [લાલચેરે.

કીરમજી, વિ. કીરમજના રંગનું;

કીર્તન, ન. [सं.] યશોગાન; ગુણગાન.

કીર્તિ, સ્ત્રી. [सं] સારા ગુણ અને વર્તનની વાહવાહ બોલાવી તે; ખ્યાતિ; આબરૂ.

કીર્તિમાન, વિ. [सं.] કીર્તિવાળું.

કીર્તિવંત, વિ. [सं.] કીર્તિમાન; કીર્તિવાળું.

કીર્તિસ્તંભ, પુ. [सं.] મોટા વિજયની યાદગીરી રહેવાને બંધાવેલો મિનારો.

કીલ, પુ. મળ; કચરો (૨) મળી.

કીલકારી, સ્ત્રી મલકાટ; ખુશીનું હસવું. ક્રિ. પ્ર. કીલકારીઓ કરવી=મલક રૂપે હસવું.

કીલી, સ્ત્રી. (सं. किलक= ખીલો ઇ.) કૂંચી (૨) ત્રિજોરી. (૩) ઠીકી (અણસમજુ નાની બાળની)

કીલીદાર, પુ. ત્રિજોરીવાળો; સિલક રાખનાર.

કીશ, પુ (सं.) વાંદરો.

કીશપર્ણ, પુ. (सं.). અઘેડો.

કીહારે, અ. ક્યારે; કયે વખતે.

કીહાં, અ. ક્યાં; કયે ઠેકાણે.

કુ, અ૦ (ઉપસર્ગ) सं.] શબ્દની આગળ જોડાતાં નઠારૂ, હલકુ, એવો અર્થ દર્શાવે છે. ગુજરાતીમાં 'કુ'નો 'ક' થાય છે.

કુઈ, સ્ત્રી. નાનો કુવો.

કુક, ન. (અનુ) કુકડાનું બોલવું.

કુકડભાગે, અ. નીમે ભાગે.

કુકડાં, ન. (બ.વ.) [सं.कुक्कुट] કુકડો કુકડી અને તેનાં બચ્ચાંકચ્ચાં; મરઘાં.

કુકડી, સ્ત્રી કુકડાની માદા; મરઘી.

કુકડો, પુ. [सं कुक्कुट]મરઘો.

કુકર, જુઓ કુતરો.

કુકર, પુ. (અં.) નવી રચનાવાળો એક જાતનો ચુલો.

કુકરી, (કુંકરી) સ્ત્રી. ઘસીને ગોળ બનાવેલી ઠીકરાની કકડી. (૨) હળનો એક અવયવ; કાયર. [હાડકું; હરડિયો.

કુકરો, પુ. દાઢીની નીચેનું ગળામાંનું

કુકર્મ, ન. [सं. कु=नीचस्कर्म] નઠારૂ—નીચ કર્મ; પાપ.

કુકર્મી, વિ. નઠારૂં કામ કરનાર;પાપી.

કુકલ્પના, સ્ત્રી. [सं.] નઠારી કલ્પના; ખરાબ વિચાર.

કુકવો, પુ. મરનારને નામે પુરૂષનું રડવું. [(લા.) રૂપિયોઃ સિક્કો.

કુકો, પુ. ઠીકરીનો ગોળ કકરો. (૨)

કુક્ષિ, સ્ત્રી. [सं.] કૂખ; પેટ. (૨) ગર્ભસ્થાન.

કુગતિ, સ્ત્રી. [सं.] અસદ્‌ગતિ, અવદશા.

કુગ્રામ, ન. [सं.] નઠારું ગામ

કુચ, પુ. [सं.] સ્તન; થાન. (अं.) (૨) લશ્કરી ઠાણની ચાલ. (૩) મજલ; મુકામ.　　　[નાનો કુચડો

કુચડી, સ્ત્રી જાડા વાળની પીછી,

કુચડો, પુ. મીંડી કે મુંજના રેસાને જાડીની ગાફ઼ બાંધીને બનાવેલી ધોળવાની પીછી. (૨) વાસણ માંજવાનો ખાખરાના લાકડાનો દંડીકો. (૩) ભોટવો;ચંથુ.

કુચાલ, સ્ત્રી. ગેરવર્તણુક; ખરાબ ચાલચલગત. (૨) ખોટી રીત; નઠારી રૂઢિ.

કુચેષ્ટા, સ્ત્રી. અઘટિત મશ્કરી કરવી તે; અયોગ્ય ચાળા કરવા તે.

કુચો, પુ. [सं. कूर्च] કુચડો. (૨) સત્ત્વ વગરનું (૩) નિંદા કર્યા કરવી તે. (૪) છુંદો. (૫) ખોખું.

કુછ, [हिं.] જરા; કંઇ;લગીરેક.

કુછંદ, પુ. નઠારી-ખરાબ લત; વ્યસન; નઠારો નાદ.

કુછંદાઈ, સ્ત્રી. ખોટી લત;ગેરવર્તણુક.

કુછંદી, વિ. ખરાબ લતવાળું; વ્યસની; લંપટ.

કુજો, પુ. ચંથુ; ભોટવો.

કુજોગ, પુ. [सं. कुयोग] સારો યોગ નહિ તે; યોગ્ય સમય નહિ તે.

કુટ, સ્ત્રી. ભાંજગડ, પંચાતી. (૨) કુટણી. (૩) ભંગાર.

[illegible], ન. છકો; અનીતિના કામ માટે સ્ત્રી પુરુષોને એકઠા કરવાનું સ્થાન.

કુટણું, ન. રાજીઆ. (૨) કઠાકૂટ.

કુટણી, સ્ત્રી. ભટવાઈ કરનારી સ્ત્રી; દૂતી.　　　[(૩) વિ. કુટણી કરનાર.

કુટણું, ન. કુટવું તે. (૨) ભડવાઇ.

કુટણો, પુ. ભડવો

કુટંબ, જુઓ કુટુંબ.

કુટાકુટ, સ્ત્રી. ઉપરા ઉપરી કૂટવું તે. (૨) ધમાચકડી; ગરબડ. (૩) ઉપરાઉપરી ધબધબ મારવું તે.

કુટારો, પુ. ખટખટારો; કંટાળો ઉપજાવે એવું જે કંઈ તે.

કુટાવું, અ. ક્રિ. અથડાવું; ટિચાવું. (૨) આમતેમ પછડાવું; અફળાવું.

કુટિલ, વિ. [सं.] વાંકું; આડું. (૨) કપટી; ખળ. (૩) નહિ માને તેવું; આડું.

કુટિલતા, સ્ત્રી. [सं.] કુટિલપણું.

કુટી, સ્ત્રી. ઝુંપડી; પર્ણશાળા. (૨) એક જાતનું કંદ.

કુટુંબ, ન. [सं.] વંશ; કુળ; પરિવાર; એક બાપના પરિવાર; ગોત્ર.

કુટુંબપરિવાર, પુ. છોકરાંનાં છોકરાં વગેરે એક કુટુંબનાં માણસોનો સમુદાય.

કુટુંબી, વિ. એક કુટુંબનું;જેને કુટુંબ છે એવું; ગૃહસ્થ; ઘરબારવાળ.

કુટેલ, વિ. કુટાએલું; અનુભવી; હોશિઆર.　　　[લક્ષણ.

કુટેવ, સ્ત્રી. ખરાબ આદત; અપ-

કુટો, પુ. ભૂકો; જેર; છુંદો; કચું-બર; અંગાર; કકડેકકડા. [ઠેકાણું.

કુઠામ, ન. [कु+स्थान] નઠારું

કુઠાર, પુ. [सं.] લાકડાં કાપવા-નું હથિયાર; કુહાડો. [છળ; કપટ; દગો.

કુડ, ન. છેતરવાની છુપી ઇચ્છા;

કુડતું, ન. કુરતું, પહેરણ; બદન.

કુડંતર, પુ. ભીંતનો આંતરો.

કુડાપાડું, વિ. વાંધાવચકાવાળું.

કુડાપો, જુઓ કડાપો.

કુડું, વિ. ભુંડું. (૨) વાંકું; કુડવાળું.

કુડ્ડું, જુઓ કુડ્ડું.

કુણ, જુઓ કોણ.

કુતરાની ટોપી, ટોપ, સ્ત્રી. (પુ.) ચોમાસામાં ભેજવાળી જમીનમાં જે ફૂગ ફૂટી નીકળે છે તે. (એને બિલાડીનો ટોપ અથવા કુતરાનો કાન પણ કહે છે.)

કુતરી, સ્ત્રી. કુતરાની માદા. (૨) નિ. બહુ બકબક કરનારી સ્ત્રી.

કુતરો, પુ. [सं. कुक्कुर] શ્વાન. (૨) ઘાસની વાંકા કાંટાવાળી માંજર. કહે૦ કુતરાની પૂંછડી સો વર્ષ ભોંયમાં રાખો તોય વાંકીને વાંકી=સ્વભાવ કદી પણ બદલાતો નથી.

કુતુહલ, ન. [सं.] અમુક વસ્તુ જાણવા જોવાની આતુરતા; ઉત્કંઠા. (૨) નવાઈ. [ખાંચો.

કુત્તી, સ્ત્રી. [हिं.] કુતરી. (૨)

કુત્તો, પુ. [हिं.] કુતરો.

કુત્સિત, વિ. [सं] તુચ્છ; ધિક્કારવા જોગ; અધમ; મેલું.

કુથલી, સ્ત્રી. [सं. कथन-नी] ટાયલું; ચર્ચા; ટીકા.

કુથ, સ્ત્રી. હાથી ઉપર નાખવાની ઝુલ.

કુથલો, જુઓ કુથો.

કુથો, પુ. ઘણી માથાકુટ કરવી પડે એવું કામકાજ. (૨) નાની મોટી ઘણી બાબતોનો સમુદાય. (૩) ગૂંચ. (૪) કુચો.

કુદકારો, પુ. કૂદકો; ફલંગ.

કુદકું, ન. લાકડાનો દસ્તો; ટફણું; બધું.

કુદકો, પુ. છલંગ; ઠેકડો; ભુસકો.

કુદરત, સ્ત્રી. [फा.] પરમેશ્વરની સરજતઃ માયા. (૨) જાતિસ્વભાવ; ખાસિયત. (૩) રીત. (૪) ઈશ્વરી શક્તિ.

કુદરતી, વિ. કુદરતનું; સ્વાભાવિક; સહજ.

કુદાકુદ, સ્ત્રી. વારંવાર કુદકા મારવા તે; બહુજ આતુરતા; ધમાલ.

કુદાવવું, સ. ક્રિ. ટેકાવવું. (૨) ખીજવવું; ઠપકો દેવો. (૩) ચટાવવું; ખીલવવું.

કુદાળી, જુઓ કોદાળી.

કુદાળીઆં, ભવાઈઆઓને અપાતું બપોરનું ભોજન. [ખરાબ હાલત.

કુદૃષ્ટિ, [सं.] ખોટી નજર;

કુધારો, પુ. ખરાબ રીત; સારો ન ગણાય એવો વહીવટ.

કુધાન્ય, ન. [सं.] હલકું અનાજ; ખરાબ થઈ ગએલું ધાન્ય.

કુનારી, સ્ત્રી. [સં.] નઠારી સ્ત્રી; કુમારજા.

કુનેહ, સ્ત્રી. યુક્તિ; હીકમત. (૨) ચતુરાઇ; હોંશિયારી.

કુપથ, પુ. [સં.] નઠારો માર્ગ; અનીતિનો માર્ગ.

કુપથ્ય, ન. [સં.] ન ખાવાનું ખાવું તે. (૨) વિ. આરોગ્ય; માફક ન આવે એવું.

કુપાત્ર, વિ. [સં.] અયોગ્ય. (૨) ખરાબ; દુષ્ટ; નાલાયક

કુપુત્ર, પુ. [સં.] નઠારો છોકરો; કપૂત.

કુપ્પી, સ્ત્રી. નાની શીશી; કુડલી.

કુપ્પો, પુ. મોટો શીસો; કુડલો.

કુફર, જુઓ કફર.

કુફરાન, ન. [અ] તોફાન; ધતિંગ. (૨) આળ; અપવાદ; તરકટ.

કુબજા, જુઓ કુબ્જા.

કુબડું, વિ. [સં. कुब्ज] કદરૂપું; બદસુરત. (૨) ખુંધું; બેડોળ અંગવાળું.

કુબી, સ્ત્રી. [અં.] કુચીજ; કોબી.

કુબુદ્ધિ, સ્ત્રી. [સં.] નઠારી બુદ્ધિ; બદદાનત; લુચ્ચાઇ.

કુબેર, પુ ધનનું રક્ષણ કરનારો દેવ; ધનનો ભંડારી.

કુબો, પુ. ઘાસનું ઝુંપડું. (૨) ચુનો અને ઇંટો વગેરેનો થર (૩) એ થરને લાકડાની બેસણીવાળું ઓજાર.

કુબોધ, પુ. [સં.] ખોટી સલાહ; ખોટો ઉપદેશ. [ખોડવાળું.

કુબ્જ, વિ. [સં.] ખુંધવાળું;

કુબ્જા, સ્ત્રી. ખુંધી. (૨) રૂપ વિનાની અને ખોડવાળી સ્ત્રી. (૩) કંસની એક દાસી.

કુભા, સ્ત્રી. [સં.] પૃથ્વીની છાયા.

કુભાંડ, ન. [સં.] તરકટ; જુઠાણું.

કુભાંડી, વિ. તરકટી; જુઠાણું ઉભું કરનાર; પ્રપંચી.

કુભારજા, (કભારજા), સ્ત્રી. [સં કુભાર્યા] ખરાબ સ્વભાવની સ્ત્રી કર્કશા; કંકાસણી સ્ત્રી.

કુભાવ, પુ. [સં.] નઠારો ભાવ; કભાવ; અપ્રીતિ. [ભોજન.

કુભોજન, ન. [સં.] ખરાબ

કુમક, સ્ત્રી. (ફા.) મદદ.

કુમકુમ, ન. [સં. कुंकुम] કંકુ. [(૨) વિ. મૂર્ખ; દુષ્ટ

કુમતિ, સ્ત્રી. [સં.] કુબુદ્ધિ.

કુમળાવું, અ. ક્રિ. કરમાવું; ચીમળાવું; સુકાવું

કુમળાશ, સ્ત્રી. કુમળાપણું; નરમાશ

કુમળું, વિ. [સં. कोमल] કોમળ; સુકુમાર; નરમ; કુણું; તાજું; પોચું; નાજુક; કરુણ.

કુમાર, પુ. પાંચ વર્ષ લગીનો બાળક; રાજપુત્ર. (૨) વરુણ (૩) કાર્તિકસ્વામી.

કુમારપાળ, પુ. એ નામનો એક

રાજ્ય. (૨) વિ. કુમારોને 'સંભાળનાર; કુંવારાઓને 'પાળનાર. (એક સંસ્કૃત કાવ્ય.

કુમારસંભવ, ન. કવિ કાલિદાસનું

કુમારિકા, [સં.] કુંવારી કન્યા; (૨) કુંવરી.

કુમાર્ગ, પુ. [સં.] ખરાબ રસ્તો. (૨) પાખંડ ધર્મ.

કુમાવિસદાર, [સં.] પુ. તાલુકાનો અધિકારી;–મામલતદાર.

કુમાશ, સ્ત્રી. [આ.] કપડાંની સફાઇ નરમાશ (૨) યથાર્થતા; સુરેખતા.

કુમાશદાર, વિ કુમાશવાળું.

કુમાસદાર, પુ. અધિકારી; કુમાવિસદાર [કુછંદી મિત્ર

કુમિત્ર, પુ. [સં. નઠારો-

કુમુદ, ન. [સં.] રાત્રિવિકાસી ફૂલ; પોયણું; કુમુદિનીનું ફૂલ.

કુમુદનાથ, પુ. [સં.] ચંદ્રમા.

કુમુદિની, સ્ત્રી. [સં.] પોયણી.

કુયોગ, [સં.] કજોગ; નહિ સારો યોગ તે (૨) ખરાબ વખત.

કુર, સ્ત્રી. ટકી; જાવણું.

કુરકુર, [સ कुत्तकुत] કુતરાનાં બોચીલાં; તેમને બોલાવવાનો સાંકેતિક અવાજ. (૨) દાંતવડે થોડે થોડે કરડવું તે.

કુરકુરીઉં, ન. કુતરાનું બચ્ચું; બોચીલું.

કુરગોડી, સ્ત્રી. છોકરાઓની એક રમત

કુરતની, સ્ત્રી. પલંગની ઉપર નાંખવામાં આવતું જાળીદાર કપડું; મચ્છરદાની. [કરવી તે. (કુર્નિસ.)

કુરનીસ, (કુરનસ) અદબસર સલામ

કુરબાન, વિ (આ) અમુક ઉપર ગાંડુ ઘેલું; ફિદા; ખુશ; મુગ્ધ; વારી જવું તે. (૨) ન. ભોગ, બલિ. [ટિંટોડી.

કુરર, સ્ત્રી. એક જાતનું પંખી;

કુરલ, સ્ત્રી કેશની લટ.

કુરંગ, પુ. [સં.] હરણ; મૃગ. કુરંગનયના=કુરંગના જેવી (ચંચળ) આંખોવાળી, સ્ત્રી કુરંગણી=કુરંગની માદા.

કુરાન, ન. [આ.] ઇસ્લામીઓનો પવિત્ર ધર્મગ્રંથ; કુરાને શરીફ.

કુરીઓ, પુ જુવારનો બાટ. (૨) જુવારનો પોંક.

કુરુ પુ પાંડવ કૌરવનો મૂળ પુરુષ.

કુરુક્ષેત્ર, ન. પાણીપતનું મેદાન જ્યાં પાંડવ કૌરવોનું યુદ્ધ થયું હતું તે. (૨) ક્લેશનું સ્થળ. [બદસુરત.

કુરૂપ, વિ. [સં.] કદરૂપું; વરવું;

કુરૂપતા, (કરૂપતા), નહિ રૂપાળાપણું; બદસુરતી. [ઝાડ, ને તેનું ફૂલ.

કુરૂંબક, ન. [સં.] એક જાતનું

કુરરી, સ્ત્રી. [સં] એક જાતના પંખીની માદા. (આનો સ્વર બહુ તીણો હોય છે.)

કુલકુલાં, વિ. [આ] તમામ; સર્વ, સઘળા સમેત. (૨) જેમાં ભાવ ન હોય તેવું;

કુલક્ષણ, ન. [સં.] અપલક્ષણ; કુટેવ. [લક્ષણવાળું.

કુલક્ષણું, વિ. અપલક્ષણું; ખરાબ

કુલગુરુ, પુ. [સં.] વડિલ; કુટુંબનો વડો. (૨) કુટુંબનો પુરોહિત.

કુલટા, સ્ત્રી. ખરાબ ચાલની સ્ત્રી.

કુલડી, સ્ત્રી. સોનું રૂપું ગાળવાનું માટીનું પાત્ર; માટીનું નાનું પાત્ર.

કુલમ, જુઓ કોલમ.

કુલવધૂ, સ્ત્રી [સં.]કુળને શોભાવે એવી વહુ. [મજબુત હથિયાર.

કુલિશ, ન. [સં] વજ્ર; ઇન્દ્રનું

કુલાં, ન. (બ. વ.) ઢગરા.

કુલાબો, (કોલાબો)પુ. (ફા.) જમીનનો દરીઆમાં લંબાઇ ગએલો ભાગ; ભૂશિરની જમીન.

કુલાલ, પુ. [સં.] કુંભાર. (૨) કલાલ.

કુલીન, વિ. [સં.] કુળવાન; આબરૂદાર ઘરનું; ખાનદાન.

કુલીનતા, સ્ત્રી. [સં.] કુળવાનપણું; ખાનદાની.

કુલે, અ. [અ.] તમામ; સઘળું.

કુલેર, કુલર, સ્ત્રી. ગોળ કે ખાંડમાં પાણી સાથે ચોળેલો લોટ.

કુલ્લી, સ્ત્રી. ચામડાનું ઘી તેલ ભરવાનું પાત્ર; કુડલી.

કુલ્લું, ન. મોટી કુલ્લી; કુડલું.

કુલો, પુ. ગાંડની બાજુનો અવયવ;

કુવચ, જુઓ કૌવચ, કૌચ.

કુવચન, ન. [સં.] નઠારૂં વેણ; અપશબ્દ.

કુવચની, વિ. નઠારૂં બોલનાર.

કુવત, ન. કૌવત.

કુવલય, ન. [સં.] કાળું કમળ.

કુવાક્ય,ન.નઠારૂંવચન;ખરાબ વેણ.

કુવાથ, જુઓ કવાથ.

કુવાથંભ, પુ. વહાણના મોટા સઢનો થાંભલો.

કુવારો, પુ. [સં. कुठार] લાકડાં કાપવાનું લોઢાનું ઓજાર.

કુવાસ, સ્ત્રી. ખરાબ વાસ; દુર્ગંધ; બદબો.

કુવાસના, સ્ત્રી. [સં.] નઠારી ઇચ્છા; દુષ્ટ ભાવના.

કુવેણ, ન. કુવચન; કડવું વચન.

કુવેણી, સ્ત્રી. કંડીઓ.

કુવૃત્તિ, સ્ત્રી. [સં.] નઠારી ઈચ્છા; ખોટી વૃત્તિ.

કુવેતર, ન. કુવાવાળી જમીન.

કુવો, પુ. [સં.] તળીએથી પાણી આવે એટલો ઉંડો ગોળ ખોદીને બાંધેલો ખાડો; કૂપ. (૨) વહાણના વચલા સઢનો થાંભલો.

કુશ, પુ. [સં.] એક જાતનું ઘાસ; દાભ; દર્ભ. (એ પવિત્ર ગણાય છે.)

કુશકા, પુ. (બ. વ.) ફોતરાંનું ઝીણું ભુસું.

કુશકી, સ્રી. ડાંગરનાં ફોતરાંનો બારીક ભુકો; બહુ ઝીણી રજ; થુલી. [સુખી.

કુશલી, વિ. [સં.] આનંદ;

કુશળ, વિ. [સં. કુશલ] પુણ્ય; ક્ષેમ. (૨) આરોગ્ય. (૩)હોશિઆર.

કુશળતા, સ્રી. [સં.] કુશળપણું; સુખરૂપતા; આરોગ્ય. (૨) હોંશિઆરી; આવડત.

કુશળક્ષેમ, વિ. [સં.] સુખી અને આરોગ્ય.

કુશાગ્રબુદ્ધિ, સ્રી. [સં. કુશ+ અગ્ર+बुद्धि] કુશની અણીના જેવી ઝીણી બુદ્ધિ; તીક્ષ્ણ બુદ્ધિ.

કુશાદા, (દે), વિ. સાફ; ચમકદાર; વિશાળ; સગવડવાળું.

કુશીલ, ન. [સં.] ગેરવર્તણુક; ખરાબ રીતભાત. [ખેલાડી.

કુશીલવ, પુ. [સં.] નાટકનો

કુશીલતા, સ્રી. [સં.] ગેરવર્તણુકપણું.

કુષ્ઠ, [સં.] એક જાતનો ત્વચાનો રોગ; કોઢ. (૨) પોવાદ.

કુષ્ઠી, વિ. કોઢવાળું.

કુસંગ, પુ. [સં. कु+संग] નઠારી સોબત.

કુસંગત-તિ, સ્રી. [સં.] સારી સંગતિ નહિ તે; નઠારી દોસ્તી.

કુસંગી, વિ. ખરાબ સોબતવાળું.

કુસંપ, પુ. [સં.] સંપ નહિ તે; અણબનાવ. (૨) નઠારી બાબતમાં સંપ.

કુસંપી, વિ. સંપ નહિ રાખનાર; અતડું રહેતું હોય એવું; [શરાફી.

કુસીદમ, ન. [સં.] વ્યાજવટું;

કુસુમ, ન. [સં.] ફૂલ; પુષ્પ; સુમન. [જેનું બાણ છે એવો દેવ; કામદેવ.

કુસુમબાણ, પુ. [સં.] ફૂલ

કુસુમાકર, પુ. [સં. कुसुम+ आकर ફૂલનો સમૂહ જ્યાં હોય તે જગા; બાગ. [ભરેલો ખોબો.

કુસુમાંજલિ, પુ. [સં.] ફૂલથી

કુસુમાયુધ, પુ. [સં.] ફૂલ જેનું આયુધ છે એવો દેવ; કામદેવ

કુસુમિત, વિ ફૂલેલું; પુષ્પિત; ફૂલવાળું.

કુસુંબી, સ્રી. એક જાતની લાલ રંગ આપનારી તેલી વનસ્પતિ; કસુંબી; કસુંબો (૨) વિ. લાલ રંગનું

કુસ્તી, સ્રી. [ફા] કસરતની એક તરેહ; બાથંબાથા; ચીત કરવું તે. (૨) લડાઈ (૨) (લા.) ખૂબ મહેનત લેવી.

કુસ્તીબાજ, વિ. કુસ્તી જાણનાર; મજબુત શરીરનું.

કુસ્તીબાજી, સ્રી, કુસ્તીની રમત.

કુસ્વપ્ન, [સં.] નઠારૂં સ્વપ્ન.

કુસ્વભાવ, પુ. [સં.] નઠારો સ્વભાવ. [બખોલ.

કુહર, ન. [સં.] ગુફા; દર;

કુહાડી, સ્ત્રી. લાકડાં ચીરવાનું લોઢાનું હથિયાર; નાનો કુહાડો.

કુહાડો, પુ. [सं. कुठार] લાકડાં કાપવાનું હથિયાર; પરશુ. કહે૦ પગ ઉપર કુહાડો મારવો=પોતેજ પોતાનો નાશ થાય એવું કરવું.

કૂહુ, અ. કોયલના રાગનું અનુકરણ

કુળ, ન [सं. कुल] વંશ; વેલો; પરંપરા; ઓલાદ; ગોત્ર.

કુળક્ષય, પુ. [सं] કુળનો નાશ.

કુળતારક, વિ. કુળને તારનાર.

કુળદીપક, પુ. [सं. કુળને દીપાવનાર.

કુળદેવી, સ્ત્રી. કુળની ઇષ્ટદેવતા.

કુળભૂષણ, ન. કુળનું ભૂષણ.

કુળલજામણું, વિ. કુળને લજાવે એવું; કુળને એબ લગાડે એવું.

કુળવધૂ, સ્ત્રી. જુઓ કુલવધૂ.

કુળવંત, વિ. [सं. ખાનદાન; કુળવાન.

કુળવાન, વિ. [सं.] કુળવંત.

કુળહીન,-ણુ, વિ. [स.] નીચા કુળનું; કજાત.

કુળાચાર, પુ. [सं. कुल+ आचार] કુળનો આચાર; કુટુંબ પરંપરાની રીતભાત.

કુળાભિમાન, ન. [स. कुल+] કુળની મમતા.

કૂંક, અ. કૂકડાના અવાજનું અનુકરણ.

કુખ, સ્ત્રી. [स कुक्षि] પેટની બે બાજુની બખોલ. (૨) હોજરી; પેટ. (૩) ગર્ભાશય. રૂ. પ્ર કુખે ડામ દેવો= પ્રજોત્પત્તિ ન થાય એમ કરવું. કુખ માંડવી=કુખે સંતાન થવાં.

કુખીઓ, પુ. નાની બાંયનો કબજો.

કુચ સ્ત્રી [ફા.] મુકામ ઉઠાવી આગળ ચાલવું. પુ. (૨) લોટવો; કુંચો.

કુજન, ન. [सं.] પંખીઓનું ઝીણું ઝીણું બોલવું; ગુંજન.

કુટપ્રશ્ન. પુ. [सं.] અઘરો સવાલ; કોયડો

કુટસંક્રાન્તિ, સ્ત્રી. [सं.] અર્ધી રાત ગયા પછી સૂર્યનું સંક્રમણ થાય તે.

કુટવું, ક્રિ. સ. [सं. कुट्टन] ખાંડવું; છડવું. (૨) પીટવું; ટીપવું. (૩) ટોચવું; અફાળવું. (૪) મારવું; ઝાપટવું. છાતી પીટવી. (૬) સખત શિક્ષા કરવી.

કુટસ્થ, પુ. [सं. कूट+स्था= ઉભા રહેવું. શિખરની માફક જે નિર્વિકાર રહે તે.] પરમાત્મા; આત્મા.

કુડ, ન. દગો; છળ; કપટ. (૨) મનમાં જે મેલ, આંટી હોય તે.

કુદવું, અ. ક્રિ. [सं. कुर्द] ઉછળવું; ઠેકવું. (૨) ઉંચેથી નીચે પડવું; ભુસકો મારવો. (૩) ઉલ્લંઘવું; ઓળંગવું. (૪) જોર કરવું; ૫ રાજી કરવી (૫) પોતાના ગજા કરતાં વધારે કરવું.

કુંઅર-આર, જુઓ કુંવાર.

કુંઆરું, જુઓ કુંવારું.

કુંકણી, વિ. [મ.] કોકણનું.

કુંકણી કેળાં, ન. (બ. વ.) કોકણમાં થતા કેળાંની એક જાત.

કુંકરી, સ્ત્રી. કુંકરીદાંવ.

કુંકરો, જુઓ કાંકરો.

કુંકપગું, વિ. [સં. कुंकुम+पद] કંકુનાં પગલાંવાળું; મંગળકરક પગલાંવાળું.

કુંકાવટી, સ્ત્રી. જુઓ કંકાવટી.

કુંકાવટો, પુ. પૂજાની સામગ્રી રાખવાનું પાત્ર; કટોરો.

કુંકાવરણું, વિ. [સં. कुंकुम+वर्ण] કંકુના જેવા રંગનું; રાતું.

કુંકુમ, ન. [સં.] હળદર અને ખારાની મેળવણીથી બનાવેલું રાતા રંગનું ચૂર્ણ; કંકુ

કુંગરો, જુઓ કાંગરો

કુંચડી, સ્ત્રી. પીળી.

કુંચળી, સ્ત્રી [સં. कंचुलिका] ...ની છોકરીઓને માથે ઓઢવાની એ ...ભાગે શીવેલી કોથળી.

કુંચવાવું, અ ક્રિ. સંકોચાવું; કચવાવું; આનાકાની કરવી.

કુંચી, સ્ત્રી. તાળું કે કળ ઉઘાડવાનું ઓજાર; ચાવી; કિલ્લી. (૨) હીકમત; ઉપાય; રસ્તો. (૩) [સં. कूर्चक] ...ડી; પીંછી. (૪) ભેદ; રહસ્ય.

કુંચો, પુ. મોટી કુંચી. (૨) કુચડો.

કુંજ, સ્ત્રી. [સં. कुञ्ज] ઝાડની ગીચ ઘટા; લતામંડપ.

કુંજકુટીર, ન. [સં.] લતાગૃહ.

કુંજડી, સ્ત્રી. લીલાં ઝાડવા અને વેલીઓથી બનેલી ઘટાવાળા માર્ગ. (૨) વૃંદાવનનું એક ગાઢું વન. (૩) સાંકરો અને છાયાવાળો ગીચ વનમાર્ગ. (૪) આકાશમાં ઉડનાર એક પક્ષી. (૫) વિ. બહુ બોલનારી સ્ત્રી.

કુંજડો, પુ શાકભાજી અથવા ફૂલપાન વેચનાર.

કુંજભવન, ન. [સં.] વેલાનો માંડવો.

કુંજર, પુ. [સં] હાથી; મોટોહાથી. કુંજર પીપર=મોટી પીપર (૨) એક જાતની ઔષધિ. [માં એક યોગ.

કુંજરછાય, પુ. [સં.] જ્યોતિષ-

કુંજરાએલું, વિ. ટાઢથી કે બીજી કોઈ અડચણથી કુદરતી રીતે નહિ વધવા પામેલું એવું. (૨) દબાઈ રહેલું; બળિયેલ.

કુંજરાવું, અ. ક્રિ. નહિ વધવું; સંપૂર્ણ નહિ ખીલવું. (૨) અંતરમાં બળવું; કોઈ બીજાથી ચહેરે ચહેરે રહેવું.

કુંજવિહારી, પુ. [સં.] કૃષ્ણ. [વર.

કુંજસદન, ન. [સં.] વૃક્ષવેલીઓનું

કુંજાર, વિ ઘટાદાર; સંપૂર્ણ ખીલેલું.

કુંજો, પુ. પાણી ભરવાનું સાંકડા મોઢાનું વાસણ; બોટવો; ચંબુ; શિરોઈ.

કુંઝરો, પુ. કુંજરાએલો માણસ.

કુંઠિત, વિ. [સં.] બુઠું; ખાંડું. (૨) અટકી ગએલું; રૂંધાએલું

કૃતઘ્ન, વિ [સં.] કરેલા ઉપકારને નહિ જાણનાર; નિમકહરામ.
કૃતઘ્નતા, સ્ત્રી [સં.] નિમકહરામી.
કૃતઘ્ની, વિ. [સં.] કરેલા ઉપકારને ભૂલી જઇ અપકાર કરનાર; હરામી.
કૃતજ્ઞ, વિ. [સં. कृत+ज्ञ] કરેલું જાણનાર; ઉપકારી; નિમકહલાલ.
કૃતજ્ઞતા, સ્ત્રી. [સં.] કરેલા ઉપકારને જાણવાપણું; ભક્તિ; વફાદારી.
કૃતજ્ઞી, વિ કૃતજ્ઞ
કૃતયુગ, પુ. [સં] સત્ય યુગ; નીતિ-ધર્મનો જમાનો; સત્યવાદી કાળ.
કૃતાપરાધ, વિ. [સં. कृत+अपराध] ગુન્હેગાર; તકસીરવાર.
કૃતાર્થ, વિ. [સં. कृत+अर्थ] તરી પાર ઉતરેલું; કૃતકૃત્ય; સફળ.
કૃતાર્થતા, સ્ત્રી. [સં.] કૃતાર્થપણું; સિદ્ધિ; સાફલ્ય.
કૃતાર્થી, વિ. કૃતાર્થ.
કૃતાંજલિ, વિ. [સં. कृत+अंजलि] જેણે બે હાથ જોડીને અંજલિ કરેલી છે એવું.
કૃતાંત, પુ. [સં. कृत+अंत] કાળ; નાશ. (૨) સાહિત્યનું કામ.
કૃતિ, સ્ત્રી. [સં.] કાર્ય; ક્રિયા. [રચના.
કૃતિકા, સ્ત્રી. [સં.] એક નક્ષત્ર.
કૃત્ય, ન. [સં.] કાર્ય; કામ. (૨) કરેલો સિદ્ધાંત. (ભૂમિતિ)
કૃત્યા, સ્ત્રી. [સં.] એક દેવતા; જેનાથી નાશ પ્રવર્તે એવી તાંત્રિક દેવી. (૨) મેલડી, જોગણી. (૩) કંકાસણી સ્ત્રી.
કૃત્રિમ, વિ. [સં.] બનાવટી; અસલ નહિ એવું.
કૃત્રિમતા, સ્ત્રી. [સં.] બનાવટ;
કૃત્રિમી, વિ. બનાવટનું; (૨) ભેદભર્યું; વેષધારી. [અસંપૂર્ણ રૂપ.
કૃદંત, ન. [સં.] ક્રિયાપદનું
કૃપણ, પુ. [સં.] અતિ લોભી; કંજૂસ; બખીલ.
કૃપણતા, સ્ત્રી. [સં.] કંજૂસાઈ.
કૃપા, સ્ત્રી. [સં.] માયા; કરુણા; મહેરબાની. (૨) પ્રસાદ.
કૃપાણ, પુ. [સં.] ખડગ; તરવાર.
કૃપાદૃષ્ટિ, સ્ત્રી [સં.] દયાની નજર; નિધા. [મોટી કૃપા કરનાર.
કૃપાનાથ, પુ. [સં] પરમેશ્વર;
કૃપાનિધાન, વિ. પુ. [સં.] કૃપાનો ભંડાર; પરમેશ્વર.
કૃપાનિધિ, પુ. [સં.] કૃપાનો ભંડાર; પરમેશ્વર.
કૃપાપાત્ર, વિ. [સં.] કરુણા કરવા જોગ. (૨) જે કોઈ કૃપાને પાત્ર થયું હોય તે. [મહેરબાન.
કૃપાવંત, વિ. [સં.] દયાળુ;
કૃપાસિંધુ, પુ. [સં.] કૃપાનો સાગર, પરમેશ્વર.
કૃપાળ, વિ. [સં.] દયાળ; કરુણાળ.

કૃપાળુ, વિ. [સં] કૃપાથી ભરેલું.

કૃમિ, પુ. [સં.] પેટમાં—આંતરડાંમાં જે લાંબા જીવ થાય છે તે; કરમીયાં. [નાશ કરે એવું ઓસડ

કૃમિઘ્ન, વિ. [સં.] કરમીયાંનો

કૃશ, વિ. [સં.] દુર્બળ; સુકું. (૨) પાતળું; નાજુક; અલ્પ.

કૃશતા, સ્ત્રી. [સં.] દુર્બળતા; પાતળાપણું.

કૃશાનુ, પુ. [સં.] અગ્નિદેવતા.

કૃશાંગી, સ્ત્રી. [સં. કૃશ+અંગ] નાજુક શરીરવાળી સ્ત્રી; દુબળી સ્ત્રી.

કૃષિ, સ્ત્રી. [સં] ખેતી.

કૃષિકર્મ, ન. [સં] ખેતીનું કામ.

કૃષિકાર, વિ. [સં] ખેતી કરનાર. પુ. ખેડુત.

કૃષીવલ, પુ. [સં.] ખેડુત.

કૃષ્ણ, પુ. ઈશ્વરના દસ અવતારોમાંનો એક અવતાર. (૨) વિ. કાળું.

કૃષ્ણચરિત્ર, ન. [સં.] શ્રી કૃષ્ણના જીવનની લીલા. (૨) કાળાંખોટાં કર્મો.

કૃષ્ણતા, સ્ત્રી. [સં] કાળાશ.

કૃષ્ણતુળશી, સ્ત્રી. [સં.] કાળાં પાનવાળી તુળશી.

કૃષ્ણદેહ, પુ. [સં.] ભમરો.

કૃષ્ણપક્ષ, પુ. [સં.] જેમાં દિવસે દિવસે ચન્દ્રમા ઓછો થાય તે પખવાડીઉં; વદિ પખવાડીઉં; અંધારીઉં.

કૃષ્ણમુખ, વિ. કાળું મોં. પુ. (૨) કાળા મોં વાળો વાંદરો. (૩) એ નામનો એક દૈત્ય.

કૃષ્ણલવણ, ન. [સં.] સંચળ.

કૃષ્ણવલ્લી, સ્ત્રી. કાળી તુળસી.

કૃષ્ણશૃંગી, સ્ત્રી. ભેસ.

કૃષ્ણસાર, પુ. [સં.] કાળિઆર મૃગ; હરણ [દ્રૌપદી.

કૃષ્ણા, સ્ત્રી. [સં.] ગળી. (૨)

કૃષ્ણાજીન, ન કાળું મૃગ.

કૃષ્ણાર્પણ, ન. [સં] ઈશ્વરને ભેટ આપવું તે. (૨) નિઃસ્વાર્થ દાન. ૨૦ પ્ર૦ કૃષ્ણાર્પણ કરવું=ધર્માદા કરવું.

કૃસર, (કૃસરાંશ), પુ. [સં.] ખીચડો; ખીચડી.

કે, અ એ વાક્યને સાંધનારો અવ્યય. (એ બીજા શબ્દની સાથે આવીને બે વાક્યને જોડે છે) (૨) અથવા. (૩) એટલે. (૪) પ્રશ્ન પૂછવામાં તે વાક્યને છેડે આવે છે. =તમે આવો છો કે?

કેઈ, જુઓ કયી.

કેકય, પુ. [સં.] એ નામનો દેશ અને તેનો રાજા.

કેકર, વિ. [સં.] ત્રાંસું; આડું. કેકરાક્ષી=ત્રાંસું જોનારી સ્ત્રી.

કેકા, સ્ત્રી. [સં.] મોરની વાણી; ટહુકાર. [(૨) ઘોડા.

કેકાણ, પુ. [સં.] ઘોડો; તુરંગ.

કેકિ, પુ. [સં.] મોર; મયૂર.

કેકુબાદ, [ફા.] ખરેખરો ન્યાયી.

કેફી, વિ. [ફા.] કેફ કરનાર; વ્યસની. (૨) જેમાં કેફનો ગુણ હોય એવું.

કેબીન, સ્ત્રી. [અં.] વહાણ (સ્ટીમર)ના ઉતારૂઓને રહેવાની ખોલી; નાની ઓરડી. (૨) ઝુંપડી.

કેમ, અ. [सं. किम] શા માટે; શે કાજે, શા વાસ્તે. (૨) કયી રીતે; કેવી તરેહથી. (૩) શું; શું છે. (૪) કેવું; કેવી રીતનું; કથમ. કેમે કરતાં=ગમે તે રીતે

કેમકે, અ. કારણ કે; સબબ કે.

કેમજે, જુઓ કેમકે.

કેમરે, અ. અરે; શા માટે.

કેયૂર, પુ. [सं.] બાજુબંધ; બેરખો.

કેર. ન. [सं. करीर] કેરડાનાં નાનાં ફળ (એ કેરાં અથવા કેરડાં કહેવાય છે ને અથાણા તરીકે વપરાય છે.)

કેરખી, સ્ત્રી. કાંગરી. (૨) સોનાની ગોળ ટીપકીઓની હાર.

કેરડો, પુ. [સં. करीर] ઝીણા કાંટાવાળી ડાળીવાળું ઝાડ.

કેરબો, પુ. એક જાતનો નાચ. (૨) કેરબાના નાચમાં ગવાતાં ગાયનો. (૩) એ ગાયનો જે રાગમાં ગવાય છે તે રાગ.

કેરી, સ્ત્રી. આંબાનું ફળ; આંબા. (૨) છઠ્ઠી વિભક્તિનો નારી જાતિનો પ્રત્યય.

કેરીગાળો, પુ. કેરીની મોસમ.

કેરૂં, પ્ર. કવિતામાં વપરાતો છઠ્ઠી વિભક્તિનો નાન્યતર જાતિનો પ્રત્યય.

કેલ, પુ. ચુનાનો ગારો; કોલ. (૨) મજબુત નમી જાય એવી કોઇ પણ બનાવટ. ક્રિ પ્ર. કેલીપાયા નાંખવા=મજબુત કામ કરવું. (૩) અથાણાનો મસાલો.

કેલપડી, સ્ત્રી. અગિઆર; એ સંખ્યાનો વેપારી સંકેત. [લીલા.

કેલિ, સ્ત્રી. [सं] રમત; ખેલ;

કેલિકલહ, પુ. [सं.] કામકલહ; ક્રીડા કરતાં થએલો કજીઓ; રૂસણું.

કેલિમુખ, ન. [सं.] પરિહાસ. (૨) વિલાસ.

કેલિશયન, ન. [सं.] પલંગ.

કેલો, વિ વેપારીઓનો એકનો સંકેત શબ્દ.

કેવડીઉં, વિ. કેવડું ઉપરથી કવિતામાં વપરાતો શબ્દ. (૨) કેવડાની સુગંધવાળું.

કેવડીઓ-કાથો, પુ. બહુ શુદ્ધ કરેલો કાથો; કેવડાની સુગંધવાળો કાથો.

કેવડું, વિ. [सं. कियत्] કેટલું; શા માપનું. (એ જાણવાના પ્રશ્નમાં વપરાય છે.) (૨) કેટલા વરસનું.

કેવડો, પુ. એક જાતની વનસ્પતિ. (તેમાંથી તીવ્ર સુગંધીદાર માંજરો ફૂટે છે.)

કેવલી, વિ. કેવળ-મોક્ષ જ્ઞાનવાળું; જ્ઞાની. (૨) એકમાર્ગી.

કેવળ, વિ. [सं. केवल] જેમાં બીજું ભળેલું ન હોય તેવું; એકજ; શુદ્ધ; નિર્મળ (૨) એકલું; એક અમુકજ; નરદમ; માત્ર; ફક્ત.

કેવળધામ, ન. [सं.] જ્યાં

દ્વૈત નથી પણ માત્ર બ્રહ્મ છે એવું સ્થાન; પરમધામ; મોક્ષધામ.

કેવળપ્રયોગી અવ્યય, પુ ઉદ્‌ગાર બતાવનારો અવ્યયઃ–હાય હાય; ઓ; અરે; ધિક; છટ.

કેવારે, અ. કયી વખતે; ક્યારે.

કેવું, વિ. કઈ જાતનું; કયા પ્રકારનું; શા સ્વરૂપનું, વગેરે જાણવાને પ્રશ્ન પૂછવામાં વપરાય છે

કેશ, પુ [સં.] વાળ; નિમાળા. (૨) ચોટલો.

કેશકલાપ. પુ. [સં] વાળનો સાથે બાંધેલો અંબોડો; વેણી.

કેશપાશ, પુ. [સં.] સ્ત્રીના માથાના લાંબા વાળનો ગુચ્છ; વેણી; ચોટલો.

કેશવ. પુ. [સં.] પ્રભુ. (૨) વિષ્ણુ; શ્રી કૃષ્ણ. (૩) પાણીમાં રહેલું મડદું.

કેશવાળી, સ્ત્રી. સિંહ, ઘોડા વગેરે પ્રાણીની ગરદન ઉપરના વાળ; યાળ.

કેશાકર્ષણ, ન. [સં. केश+आकर्षण] વાળના જેવી ઝીણી નળીઓમાંથી પ્રવાહી પદાર્થનું ખેંચાવું.

કેશિની, સ્ત્રી. સુન્દર કેશવાળી સ્ત્રી. (૨) જટામાસી.

કેસ, પુ. [અં.] મુકરદમો; તપાસવાની કોઈ એક બાબત; કામ; બનાવ (૨) નવું થવું તે. (૩) વિગતપત્ર; પાનું; ફારમ

કેસર, ન. [સં.] એક જાતની વનસ્પતિના ફૂલના સુગંધીદાર રેસા. (૨) કોઈપણ ફૂલની અંદરના રેસા.

કેસરપેપું, વિ. ભટકણ; રિસાળ; અદાવરૂ; બોળીઉ

કેસરી, વિ. કેસરના રંગનું; કંઈક લાલાશ પડતું પીળું, રૂ. પ્ર. કેસરી ભાત= જેમાં કેસર નાખેલું હોય એવો ભાત. (૨) (લા) માર; મુક્કીનો માર.

કેસરી, પુ [સં.] સિંહ; વનરાજ; મૃગરાજ.

કેસરીઉં, વિ. કેસરના રંગનું જેમાં કેસર ભળેલું હોય એવું. (૨) રંગીલું; આનંદી; ઉત્સાહથી ભરેલું.

કેસરીઆં, ન. (બ. વ.) મરણના નિશ્ચયે કાર્ય કરવાને તત્પર થવું તે. રૂ. પ્ર. કેસરીઆં કરવાં.

કેસવાઈ, જુઓ કેશવાળી.

કેસુ, ન કેસુડાં.

કેસુડાં, ન. (બ. વ.) [સં. किंशुक] ખાખરાનાં ફૂલ. (આ ફૂલ લાલ હોય છે અને તેને પાણીમાં ઉકાળતાં પાણીનો રંગ કેસરી લાલ થાયછે.)

કેસુડી, સ્ત્રી. કેસુડાં ઉકાળીને બનાવેલું પાણી. (૨) ખાખરો.

કેળ, સ્ત્રી. [સં. कदली] કેળાં આપનાર વૃક્ષ. (કેળનું થડ સુંદર દેખાય છે. નાજુકાઇ બતાવવામાં કેળની ઉપમા લેવાય છે. રૂ પ્ર. કેળના ગર્ભ જેવી=ઘણી સુકુમાર (સ્ત્રી).

કેળવણી, સ્ત્રી. કેળવવું; કેળવવાની

રીત; શિક્ષણ; સંસ્કાર; તાલીમ (૨) વિદ્યા; જ્ઞાન; ભણતર.

કેળવણીખાતું, ન શિક્ષણ ચલાવનારી સંસ્થા; વિદ્યાખાતું

કેળવવું, સ. ક્રિ. કેળવાય એમ કરવું; શિક્ષણ આપવું; માટીત કરવું; ખીલવવું; ખીલવવું; વધારવું; જ્ઞાનઆપવું; ભણાવવું; શીખવવું; તાલીમઆપવી; ઉછેરવું

કેળવાવું, અ. ક્રિ. કેળવણી લેવી.

કેળિયું, ન. કપાશીયા વગેરે લેખવાનું શણનું છાબડું.

કેળું, ન કેળનું ફળ. (૨) 'કંઈ-નહિ' એવા તુચ્છકારમાં પણ બોલાય છે. (૩) આશ્ચર્ય અર્થમાં અસભ્ય લોક વાપરે છે. રૂ. મ ઘીકેળાં થવાં=સારો લાભ મળવો. [વચલો ભાગ

કેંદ્ર, ન. [સં.] મધ્યબિંદુ;

કૈકેયી, સ્ત્રી. રાજા દશરથની સ્ત્રી.

કૈતવ, ન [સં.] કપટ; છળ; ઢોંગ.

કૈરવ, ન. [સં.] ચંદ્રને જોઈ ખીલનારું કમળ; કુમુદ.

કૈરવિણી, સ્ત્રી. [સં.] કુમુદિની; પોયણી. (૨) તલાવડી. (જેમાં પોયણાં થતા હોય એવી તલાવડી)

કૈલાસ, પુ. [સં. केलस= સ્ફટિક] હિમાલયનું એક શિખર; મહાદેવનું અને કુબેરનું ધામ. [દેવ; કુબેર

કૈલાસપતિ, પુ. [સં.] મહા-

કૈલાસવાસ, પુ. કૈલાસમાં વાસ થવો તે; અર્થાત્ મરણ.

કૈલાસવાસી, વિ. [સં.] કૈલાસમાં જઇ વસેલું; મરણ પછી કૈલાસને પ્રાપ્ત થએલું; મરણ પામેલું.

કૈવર્ત, પુ. માછી. [બ્રહ્મપ્રાપ્તિ.

કૈવલ્ય, ન. [સં.] મુક્તિ;

કૈશકી, સ્ત્રી. [સં.] નાટકની ચાર વૃત્તિઓમાંની એક વૃત્તિ. (૨) શૃંગાર, હાસ્ય અને કરૂણાયુક્ત વાણી.

કૈશોર, ન. [સં.] જુવાની; તારુણ્ય. (પંદરવર્ષની અંદરની અવસ્થા)

કૈસરેહિંદ, પુ. [અં. कैसर= શહેનશાહ] હિંદુસ્થાનનો મહારાજા. (૨) જાહેર સેવા બજાવનારાઓને સરકાર તરફથી આપવામાં આવતો એક માનદર્શક સોનાનો કે ચાંદીનો ચાંદ.

કૈં, અ. ક્યાં; કહીં (૨) કોઇ કોઇવાર. (૩) કોઈ પ્રકારે; કંઇ પણ.

કૈંક, વિ. કોઈએક; કેટલાક; ઘણાક. (૨) કંઇએક; જરાક, થોડું. અ. (૩) ક્યાંક; એકાદ ઠેકાણે. [કોઈ.

કો, મ. [સં. कः] કોણ. (૨)

કોઇ, સ. [સં. कोपि] ગમે તે; જે તે; ગમે તે એક; એકાદું; કશ્ચિત્.

કોઇએક. વિ ગમે તે એક. (૨) કેટલુક; થોડુંક.

કોઈકાળે, અ. ઘણે વખતે; ક્વચિત્; કોઇ દહાડો; કદી. (૨) ઘણેકાળે, એકાદવાર.

કોઇકોઈ, કોઇક; એકાદ; ઘણામાંથી એકાદ. [વાનું કાઢ-

કોઇતો, (કોયતો), લાકડાં કાપ-

કોચવું, સ. ક્રિ. આરપાર કાણું પાડવું. (૨) ખાતર પાડવું. (૩) વિંધવું; ખોદવું; શારવું. (૪) કાણું પડે તેમ ખોતરી ખાવું. (૫) વારંવાર ટોકવું.

કોચું, [કૉચું], વિ. સુકાઈને કરચલી પડી ગઈ હોય એવું. (૨) રસકસ નહિ ભરાતાં એમનું એમ રહી ગએલું.

કોજાગરી, વિ. માણેકઠારી–આસો મહિનાની પુનેમ.

કોટ, પુ. [सं. कोष्ठ] શહેરની આસપાસ બાંધેલી ઉંચી ને મજબુત દીવાલ; વ્યૂહરચના; કિલ્લેબંધી. (૨) વંડો; ભીંતનો વાંડો. (૩) કોટની અંદરનો જે ભાગ તે.

કૅાટ, [અં.] ડગલો.

કોટ, (કોટય), સ્ત્રી. ડોક; ગળું. (૨) કોટે વળગવું તે; કોટી; આલિંગન.

કોટડી, સ્ત્રી. ઓરડી; ખોલી (૨) કારાગૃહ; નાની અને સાંકડી અંધિઆરી જગા

કોટડું, ન. કોટડી; ઓરડી; માટીની ભીંતોનું અને માળ વગરનું નાનું ઘર. (૨) માટીની અથવા ઈંટની નાની ભીંત; નાનો નીચો કોટ. (૩) છાપરૂં પડી ગયા પછી ઉભી રહેલી ભીંત.

કોટલું, (કોચલું), ન. જેની અંદરથી ગરભ કાઢી લીધેલો હોય એવું સુકું કાચલું; ટોપું.

કોટવાળ, પુ. ગામનો બંદોબસ્ત અને સંભાળ રાખનાર અમલદાર.

કોટવાળી, સ્ત્રી. કોટવાળનું કામ.

કોટાકોટ, વિ. કરોડોની સંખ્યાનું. (કોટાનકોટ) (૨) કોટની લગોલગ.

કોટિ, [सं. कोटि] સો લાખ જેટલી સંખ્યા; કરોડ. કોટિધા=અનેક રીતે. (૨) ધનુષ્યની પણછનો છેડો. (૩) તકરારનો મુદ્દો; દલીલ. (૪)પ્રકાર; પંક્તિ.

કોટિધ્વજ, વિ. કરોડોનો શાહુકાર.

કોટી, સ્ત્રી. કોટે વળગવું તે; આલિંગન. ક્રિ. પ્ર. કોટી કરવી=ગળે બાઝીને મળવું. (૨) સ્નેહથી ગળે વળગી પડવું.

કોટિયું, ન. નાનીહોડી; મછવો;પનાઈ

કોટેકોટ, જુઓ કોટાકોટ.

કોટ્યાવધિ, [सं. कोटि+अवधि] કરોડોની મીલકતવાળો; જેની કરોડોથી ગણતરી થતી હોય એવું.

કોઠ, (કૅાઠ), ન. કોઠી નામના ઝાડનું ફળ. (૨) જેના શરીર ઉપર કોઠના જેવાં ધાબાં હોય એવો સાપ.

કોઠમડી, સ્ત્રી૦ ચોમાસામાં ભોંય ઉપર થતો એક કડવો વેલો.

કોઠલી, સ્ત્રી. નાની કોઠી. (૨) નાનો કોઠલો (૩) નાનો કોઠાર.

કોઠલો, પુ. માટીનો પટારા જેવો બનાવેલો ઘાટ. (ગામડાના લોક આમાં દહીં દુધ વગેરે રાખે છે) (૨)કોઠાર;ભંડાર.

કોઠાર, પુ. [सं. कोष्टागार] અનાજ ભરી રાખવાનો ઓરડો અથવા મોટો કોઠલો; અનાજની વખાર. (૨) ભંડાર; ખજાનો.

કોઠારી, પુ. કોઠારનો ઉપરી; ભં-

કોક, વિ. જુઓ કોઇએક.

કોક, પુ. [સં.] ચક્રવાક; હોલો. (૨) રતિશાસ્ત્ર બનાવનાર એક વિદ્વાન.

કોક, ન. રતિશાસ્ત્ર; કામવિદ્યા.

કોકડી, સ્ત્રી. કાચા સુતરની ગુંછળી; દડી. (૨)કરચલી; ઘડ.(૩)સુકવેલી રાયણ.

કોકડું, ન. રેંટીયા ઉપર કાંતેલા સુતરની લાંબી દડી. (૨) કરમાએલી સ્થિતિ. (૩) ગુંચવાઈ ગયેલું કામકાજ (૪) દૂધના ફોદા થવા.

કોકનદ, ન. [સં.]સોનું. (૨) કમળ.

કોકબાણ, ન. કામદેવનું બાણ.

કોકમ, ન (બ. વ.) એક ખટાશ વાળી ફળની છાલ. (કોકમ દાળ શાકમાં આમલીની માફક ખટાશને માટે નખાય છે.

કોકરવરણું, વિ. [દે. कुरुमाणम् ઉ.] ચોડુંવર્ણું ઉનું; હુંફાળું; કોકીલું. (કોકરવાયું એમ પણ કહેવાય છે.)

કોકરવું, ન. કાનના વચલા વેહમાં પહેરવાનું ફુલ.

કોકરવું, સ. ક્રિ. ખોતરવું; ધીરે ધીરે ખણવું-ફોસલાવીને ફોલી ખાવું. (૨) છેતરવું.

કોકરૂં, ન. બકરીનું બચ્ચું.[ભરવો.

કોકલાલી, સ્ત્રી. બરવાઈ કોકલાલ=

કોકશાસ્ત્ર, ન કામશાસ્ત્ર; રતિવિદ્યા.

કોકા, પુ. સારાં ને કીમતી કપડાં; જામા.

કોકા, સ્ત્રી. ચુંબન; બચી.

કોકિલ, પુ. [સં.] કોયલ. (વસંતમાં પંચમરાગે ગાનારૂં એક પંખી.)

કોકિલા, સ્ત્રી. [સં.] કોયલ; (કોકિલા કાગડીના માળામાં જઇ ઇંડાં મૂકે છે. કાગડી તેને સેવી બચ્ચાં ઉછેરે છે. જ્યારે તેઓ બોલવા માંડે છે ત્યારે તે પોતાનાં નહિ, એવું સમજવાથી તેમને મારી કાઢે છે. આ ઉપરથી કોયલ પરભૃતા-બીજાથી પોષાયેલી કહેવાય છે.)

કોકી, સ્ત્રી. ચકલી; ચલ્લી. (છોકરાંને રમવાને બનાવેલી ચકલી.)

કોકીરાં, ન. કામકાની પણછના બેઉ બાજુ તરફનાગાળા. ૨) કોટમાંનાંબાકાં.

કોકો, પુ. [અં.] નાળિએરીની જાતનું એક ઝાડ અને તેનાં બિયાં. (૨) કોકોના બીજના ભુકાનો ઉકાળો.

કોગળિયું, ન. આટા ને હલદીનો રોગ; કોલેરા; વિશુચિકા.

કોગળો, પુ. [સં. कवल] મોઢું ભરાય એટલું પ્રવાહી તે. (૨) મોઢામાં પાણી ભરી તેને પાછું કાઢી નાખવું તે.ક્રિ.પ્ર.કોગળા કરવા=મોં સાફકરવું.

કોચ, પુ. [અં.] ટેકીને બેસાય એવું આસન; મંચ; તકીઆવાળી ખાટ.

કોચમેન, (કૉચમૅન), પુ. [અં. ગાડી હાંકનાર; ગાડીવાન.

કોચરૂં, વિ. કોચાઇ ગએલું; ખવાઈ ગએલું; કાણાંવાળું; ઘણું જુનું

કોચલું, ન. ફળની ઉપરનું કઠણ છોડું; કઠણ થઇ ગએલું ફળ. (૨) સંકોચાઇ ગએલું હોય એવું.

કોચવું, સ. ક્રિ. આરપાર કાણું પાડવું. (૨) ખાતર પાડવું. (૩) વિંધવું; ભોંકવું; શારવું. (૪) કાણું પડે તેમ ખોતરી ખાવું. (૫) વારંવાર ટોકવું.

કોચું, [કૅચું], વિ. સુકાઈને કરચલી પડી ગઈ હોય એવું. (૨) રસકસ નહિ ભરાતાં એમનું એમ રહી ગએલું.

કોજાગરી, વિ. માણેકઠારી–આસો મહિનાની પુનેમ.

કોટ, પુ. [સં. कोष्ट] શહેરની આસપાસ બાંધેલી ઉંચી ને મજબુત દીવાલ; વ્યૂહરચના; કિલ્લેબંધી. (૨) વંડો; ભીંતનો વાંઢો. (૩) કોટની અંદરનો જે ભાગ તે.

કોટ, [અં.] ડગલો.

કોટ, (કોટય), સ્ત્રી. ડોક; ગળું. (૨) કોટે વળગવું તે; કોટી; આલિંગન.

કોટડી, સ્ત્રી. ઓરડી; ખોલી (૨) કારાગૃહ; નાની અને સાંકડી અંધિઆરજગા

કોટડું, ન. કોટડી; ઓરડી; માટીની ભીંતોનું અને માળ વગરનું નાનું ઘર. (૨) માટીની અથવા ઇંટની નાની ભીંત; નાનો નીચો કોટ. (૩) છાપરું પડી ગયા પછી ઉભી રહેલી ભીંત.

કોટલું, (કોચલું), ન. જેની અંદરથી ગરભ કાઢી લીધેલો હોય એવું સુકું કાચલું; છોડું.

કોટવાળ, પુ. ગામનો બંદોબસ્ત અને સંભાળ રાખનાર અમલદાર.

કોટવાળી, સ્ત્રી. કોટવાળનું કામ.

કોટાકોટ, વિ. કરોડોની સંખ્યાનું. (કોટાનકોટ) (૨) કોટની લગોલગ.

કોટિ, [સં. कोटि] સો લાખ જેટલી સંખ્યા; કરોડ. કોટિધા=અનેક રીતે. (૨) ધનુષ્યની પણછનો છેડો. (૩) તકરારનો મુદ્દો; દલીલ (૪)પ્રકાર; પંક્તિ.

કોટિધ્વજ, વિ. કરોડોનો શાહુકાર.

કોટી, સ્ત્રી. કોટે વળગવું તે; આલિંગન. ક્રિ. પ્ર. કોટી કરવી=ગળે બાઝીને રોવું. (૨) સ્નેહથી ગળે વળગી પડવું.

કોટિયું, ન. નાનીહોડી; મછવો;પનાઈ

કોટેકોટ, જુઓ કોટાકોટ.

કોટ્યાવધિ, [સં. कोटि+अवधि] કરોડોની મીલકતવાળો; જેની કરોડોથી ગણતરી થતી હોય એવું.

કોઠ, (કૅાઠ), ન. કોઠી નામના ઝાડનું ફળ. (૨) જેના શરીર ઉપર કોઠના જેવાં ધાબાં હોય એવો સાપ.

કોઠમડી, સ્ત્રી૦ ચોમાસામાં ભોંય ઉપર થતો એક કડવો વેલો.

કોઠલી, સ્ત્રી. નાની કોઠી. (૨) નાનો કોઠલો (૩) નાનો કોઠાર

કોઠલો, પુ. માટીનો પટારા જેવો બનાવેલો ઘાટ. (ગામડાના લોક આમાં દહીં દૂધ વગેરે રાખે છે) (૨)કોઠાર;ભંડાર.

કોઠાર, પુ. [સં. कोष्टागार] અનાજ ભરી રાખવાનો ઓરડો અથવા મોટો કોઠલો; અનાજની વખાર. (૨) ભંડાર; ખજાનો.

કોઠારી, પુ. કોઠારનો ઉપરી; ભં-

ડારી. (૨) ઘરગતુ કામની વ્યવસ્થા કરનાર.

કોઠારીઉં, ન. જુઓ કોઠાર.

કોઠી, સ્ત્રી. માટીનો ઉંચો નળાકાર એક ઘાટ. (૨) વખાર; વેપારની પેઢી; દુકાન. (૩) થાણું; ચોકી. (૪) ખાળકુંડી.

કોઠી, (કોઠી), સ્ત્રી કોઠનું ઝાડ

કોઠીમડું, કોઠમડીનું કળ (૨)ચીભડાની એક જાત

કોઠું, ન. ગળ; ફાંસો. (૨) સામો ધણી છેતરાય તેવો પ્રપંચ. (૩) બનાવટી ઘાટ. કોઠુ કરવું-ઉતારવું=યુક્તિથી ઘાટ ઘડવો-કામ સાધવું.

કોઠો, પુ, બાંધેલો મોટો કુવો; કોટ કે કીલ્લાનો બુરજ. (૨) કેટલાંક કુંડાળાંની અંદરનું વચલું કુંડાળું. (૩) ખાનું; આસન. (૪) શરીર; કલેવર. (૫) અંગરખાનો છાતીની આસપાસનો ભાગ. (૬) પેટમાંના પાચન કરનારા અવયવોનો સમૂહ (૭) ઢોર પુરવાનો ડબો. (૮) શહેર સુધરાઇ ખાતું અને તેની ઓફિસ; મ્યુનિસિપાલિટી (૯) મન; અંતઃકરણ.

કોડ, પુ. (બ. વ.) આનંદ અને હોંસથી કોઈ કાર્ય કરવાની ઉત્કટ મનોભાવના; હોંશ; ભાવ; ઉત્સાહ.

કોઢ, (કોટય), સ્ત્રી. કારીગર લોકને કામકાજ કરવાની જગા. (૨) ઢોર બાંધવાની જમાણવાળી જગા

કોઠો, (કોઠો), પુ. મોટી કોઠી; મહીના આકારનો શંખ; મોટી પેચદાર છીપ. (૨) વિ. મૂર્ખ.

કોડામણું, વિ. દેખાવડું; રૂપાળું. (૨) વરણાંગીઉં; ચપટીપવાળું. (૩) કોડીલું.

કોડીઉં, ન. માટી કે ધાતુનું દીવો કરવાનું; નાનું પાત્ર; નાનું શકોરું. (૨) વિ. કોડીલું. (૩) કોઢીઉં. (૪) કોડી જેવું. (૫) ચટાપટાવાળું. રૂ. પ્ર. કોડીઆ જેટલું કપાળ=દુર્ભાગી માણસ માટે વપરાય છે.

કોડી, સ્ત્રી. દરિયાઇ જીવડાંનું નાનું કોટલું. (આગળ કેટલેક ઠેકાણે હલકા ચલણ તરીકે કોડી વપરાતી, છતાં તે તુચ્છ ચલણ હતું તેથી કહેતી થઈ કે " કોડીની કીંમત છે "). કોડી જાર=કોડીના જેવા ભરાઉ દાણાની એક જાતની જાર.

કોડી, સ્ત્રી. વિશાની સંજ્ઞા.

કોડીલું, વિ. હોંસીલું; ઉમંગી. (૨) ટાપટીપીઉં; રૂપાળું. (૩) કોઢના રોગવાળું.

કોઢું, વિ. માલ વગરનું હોય એવું; ઓછું; રીતભાતની સમજ વગરનું; વાંધાખોરીઉં; અવિવેકી.

કોઢો, પુ. મોટી કોડી. (૨) કુહાડો.

કોઢ, [સં. कुष्ट] એક જાતનો ત્વચાનો રોગ. (આ રોગથી ચામડી ઉપર ધોળાં કાળાં ધાબાં પડી જાય છે ને હાથપગનાં આંગળાં ગળતાં જાય છે.)

કોઢીઉં, વિ. કોઢના રોગવાળું [જગા.

કોઢારૂં, ન. કોઠીરૂં; ઢોર બાંધવાની

કોણ, [म. कः] પ્રશ્નાર્થે વપરાતું સર્વનામ; કવણ; કયું.

કોણ, [सं.] ખુણો; ખાંચો,વાંક.

કોણી, (કોણી), સ્ત્રી. જ્યાંથી હાથ વળે છે તે હાડકાવાળો હાથનો વચલો ભાગ.

કોતક, જુઓ કૌતક.

કોતર, ન. [सं. कोटर] પર્વતમાંનો ઉંડાણ ભાગ; મોટી મોટી ખાઈઓ; ઉંડા ખાડાખાઈઓ.

કોતરકામ, ન નકશી; વસ્તુને કોતરીને તેમાં વેલ, બુટ્ટા, ઝાડપાન વગેરે પાડવાં તે

કોતરડું, ન. નાનું કોતર; બહુ ઉંડી ન હોય તેવી ખાઈ

કોતરણી, સ્ત્રી કોતરવું તે; કોતરવાનું કામ; કોતરવાની ઢબછબ; નકશી. (૨) કોતરણી કરવાનું ઓજાર. (૩) કોતરણી કરવાનું મહેનતાણું

કોતરવું, સ. ક્રિ. [सं. कृत्= ખોતરવું] અંદરથી ખણી કાઢવું; ખોતરવું. (૨) આકાર પાડવો; નકશીનું કામ કરવું

કોતરાવું, અ ક્રિ. આપોઆપ અંદરથી ખવાઈ જવું; કોરાવું

કોતરીખાવું, સ.ક્રિ. સામાને સમજણ પડે નહિ તેમ ધીરે ધીરે યુક્તિથી ખાવું. [હાર

કોતલ, સ્ત્રી શણગારેલા ઘોડાની

કોતાઈ, સ્ત્રી [ફા] ખોટ; ઓછાપણું; ટાંચ; કસર.

કોતાર, પુ માવત; હાથી હાંકનાર

કોતુક, જુઓ કૌતુક.

કોથમીર, સ્ત્રી. ધાણાના લીલા છોડ.

કોથળી, સ્ત્રી ,ખલેચી; થેલી; નાનો કોથળો. (૨) એક હજારની સંજ્ઞા. (૩) વૃષણ.

કોથળીસાંથ, સ્ત્રી મહેસુલની રકમની દર હજાર રૂ.ની થેલીએ જમીનદારોને મળતો વટાવ

કોથળો, પુ થેલો, મોટી કોથળી (૨) ખટીઓ. ક્રિ પ્ર. કોથળો કરવો—કોથળામાં માલ લઈ વેચવાનો ધંધો કરવો

કોદંડ, ન. [સં.] ધનુષ્ય; ચાપ; કામઠું. [જાતનું ખડધાન્ય

કોદરા, પુ. [सं. कोद्रव] એક

કોદરી. સ્ત્રી. કોદરાને છરડતાં તેમાંથી રાઈ જેવા ઝીણા અને ધોળા જે કણ નીકળે છે તે; કોદરાના ચોખા

કોદાળી, સ્ત્રી. [सं. कुदाल] જમીન ખોદવાનું ઓજાર

કોદાળો, પુ. મોટી કોદાળી.

કોદી, અ કોઈ દિવસ; કદીવાર. (૨) ના ધરદી ભેગ [કસ્તર

કોદું, ન વરદી ભેરો; રાશુટ (૨)

કોન, જુઓ કોણ

કોનગ્રેસ, સ્ત્રી. [अं.] જુદા જુદા ભાગના પ્રતિનિધિઓની સભા; મહાસભા.

કોનસેલ, [अं.] સલાહ; મસલત; મંત્ર. (૨) સલાહકાર; મંત્રી; વકીલ; એલચી. (૩) કાયદા સંબંધી અભિપ્રાય આપનાર; બેરિસ્ટર. કોન્સેલર=મંત્રી; અમાત્ય.

કૉનસ્ટેબલ, પુ. [અં.] પોલિસ ખાતાનો અમલદાર; જમાદાર.

કોનકળ, ન. રતાળુ; સકરકંદ.

કોનું, સ. કોણનું.

કોપ, [સં.] કોપ; ક્રોધ; ગુસ્સો; પતરાજી; ખના. (૨) નાશકારક આફત; મોટું દુઃખ; ગજબ

કોપટી, સ્ત્રી. ઉપરનું પાતળું પડ.

કોપરબરાસ, ન. [અં.] તાંબા-પિત્તળના મિશ્રણથી બનાવેલી એક મિશ્ર ધાતુ. (૨) (વ્યં.) વિ. માલ વગરનું; તકલાદી; ખોટું. (૩) વર્ણસંકર.

કોપરાપાક, પુ. કોપરાના ખમણની બનાવેલી એક મિઠાઈ.(૨) (વ્યંગ) માર.

કોપરી, સ્ત્રી. ખોપરી.

કોપરીઉં, ન. કાણી; ખુણીઉં.

કોપરું, ન. નાળિએરની અંદરનો ગર; ટોપરૂ. [કોપરાનું તેલ.

કોપરેલ, ન. કોપરાંમાંથી કાઢેલું તેલ;

કોપવું, અ. ક્રિ ક્રોધાયમાન થવું.

કોપાયમાન, વિ. [સં.] ગુસ્સે ચઢેલું; કોપેલું.

કોબાવાળી, વિ કુબો કરનારી સ્ત્રી.

કોબીજ, સ્ત્રી. [અં.] એક જાતની કુમળાંપાંદડાંના ગોટાવાળી શાકની વનસ્પતિ.

કોબો, પુ. થાપ દેવી તે. (૨) થાપ બેસાડવાનું કામ. (૩) થાપ બેસાડવાનું મોગરી જેવું લાકડું.

કોમ, સ્ત્રી. [આ.] અમુક જાત, નાત, કે ધર્મને લઇ ઓળખાતો લોકસમૂહ.

કોમળ, વિ. [સં.] કુમળું; સુકુમાર; નાજુક. (૨) સુંવાળું. (૩) પોચું; નરમ; ઢીલું. (૪) દયાળુ; સદ્ભાવવાળું.

કોમળતા, સ્ત્રી. [સં.] કુમળાપણું. (૨) નરમાશ. [નાજુકાઇ.

કોમળતાઈ, સ્ત્રી. સુકુમારતા. (૨)

કોયડો, પુ. ઘણી માથાકૂટ પછી બેસે એવું જે કંઇ તે; ગૂંચ; ઝટ ન ઉકલે એવો પ્રશ્ન. (૨) ગુંચવણ.

કોયલ, સ્ત્રી. [સં. कोकिला] કોકિલા. કાગડાના જેવું એક પક્ષી. (૨) દાતનું એક જાતનું રમકડું.

કોયલડી, સ્ત્રી. કોયલ (કવિતામાં).

કોયલી, સ્ત્રી. ગળાનો એક રોગ.

કો[illegible] :ત્રલું, વિ [illegible] ગયેલું; સડેલું;

સાથે જોડાઇને વપરાય છે. :–કાળ-જડાની કોર.)

કોરચું, વિ. અસર; લાગણી વગરનું.

કોરટ, (કોર્ટ), સ્ત્રી. [ઇં.] ઇન-સાફની અદાલત; ન્યાયાધીશી; કચેરી.

કોરડાદાવ, પુ. છોકરાઓની એક રમત.

કોરડું, વિ. ભીનું નહિ તે; કોરું; સુકું; ગાંગડું. (૨) વરસાદ વગરનું :– કોરડું વરસ.

કોરડો, પુ. ચાબુક. (૨) અમલ; દોર; સત્તા. ક્રિ. પ્ર. કોરડો ફાટવો= ત્રાસ. વર્તાવો. [ધાર; છેડો.

કોરણ, સ્ત્રી. કોર; બાજુ; કિનારી;

કોરણ, ન. ધૂળનું વાવાઝોડું; આંધી. (૨) અંત; છેડો; સીમા.

કોરણીઓ, સ્ત્રી. કોરીને કરેલી ઓખણો. (૨) પુ. કોરવાનું કામ કરનારો.

કોરણી, સ્ત્રી. કોરવું તે; કોરવાનું કામ; કારીગરી (૨) કોરવાની મજુરી. (૩)કોરવાની હથોટી. (૪) કોરવાનું ઓજાર.

કોરમું, ન. કડોળનો જીણો ભુકો.

કોરવંકું, વિ. એક બાજુએથી વાંકું; એક તરફથી ઢળતું હોય એવું

કોરવાણુ, વિ. કોરું પડ્યું હોય એવું; ભિનાશ વિનાનું; સુકવણ.

કોરવુ, ક્રિ. અ. અંદરથી ખોતરીને કાઢવું; કાણું પાડવું; શારવું;-વીંધવું.

કોરસણી, સ્ત્રી. કોરવાનું ઓજાર.

કોરાડું, વિ. કોરું; શોષક. [કારણ.

કોરાણુ, ન. કોરાપણું; સુકવણ. (૨)

કોરારી, પુ. બહુ ઝેરી સાપની એક જાત.

કોરૂં, વિ. ભીનું નહિ એવું; સુકું. (૨) લુખું; એકલું. (૩) નહિ વપરાએલું; નવું. (૪) અલગ; નિર્લેપ. કોરે લુગડે= કંઇ પણ આળ વગર. રૂ. પ્ર. કોરેમોરે= બીલકુલ કોરે.

કોરી, સ્ત્રી. કચ્છ કાઠિયાવાડમાં પૂર્વે ચાલતો -ચારેક આનાની કિંમતનો રૂ-પાનો સિક્કો.

કોરે, અ. બાજુએ; કિનારે. (૨) તરફ. ક્રિ. પ્ર. કોરે બેસવું=અટકાવ આવવો.

કોલ, પુ. [અા.] વચન; કબુલાત; પણ. (૨) બંદરમાં આવતાં જતાં વહાણની નોંધ.

કોલ, પુ. કેલ; ચુનાની મેળવણીનો ગારો. (૨) શિઆળ; કોહલું. (૩) શેરડી પીલવાનું યંત્ર; ચીચોડો.

કોલકરાર, પુ. [ફા.] એક બીજાએ સમજુતીથી કરાર કરવા તે; સંધિ; તહનામું; કબાલો.

કોલતાર, પુ. [ઇં.] કેટલાંક દ્રવ્યો બાળતાં તેમાંથી નીકળતો એક જાતનો પ્રવાહી પદાર્થ; ચુવો. (૨) કોલસામાંથી કાઢેલો ચુવો; પ્રવાહી ડામર.

કોલન, ન. [ઇં.] વાંચનમાં અ-મુક શબ્દો પછી અમુક વખત અટકવાને માટે મૂકવામાં આવતું આવું (:) ચિહ્ન; અર્ધવિરામ. [કલમ.

કોલમ, સ્ત્રી. ડાંગરની એક જાત;

કોલમ, ન. [અં.] ઓળ; હાર. (૨) વિભાગ; ખાનું; આસન; કોઠો.

કોલસો, પુ. લાકડાનો અથવા બીજી કોઈ વસ્તુનો અરધો બળેલો ભાગ; ઓલવાયલો અંગારો; કોયલો. [બકાર.

કોલાહલ, પુ. [સં.] ઘોંઘાટ; હાર-

કોલી, સ્રી. [સં. कपीला ઉ.] ગોરી ગાય.

કોલુ, ન. શેરડીને પીલીને રસ કાઢવાનું યંત્ર; ચીચોડો.

કોલેરા, ન. ઝાડા ને ઉલટીનો એક જીવલેણ રોગ; કોગળીઓ.

કોલો, પુ. બુરીઓ પુરુષ.

કોલો, પુ. ખુણો; બે દિવાલોની અસમાનતાને લીધે પડેલો ખુણો; ખાંચો

કોવાડ, પુ. જેને આધારે કોસનું પૈડું રહે છે તે લાકડું (૨) વિ. જાડી બુદ્ધિનો અને મારફાટની હીમાયત કરનારો માણસ.

કોવાડી, જુઓ કુહાડી.

કોવાડો, જુઓ કુહાડો.

કોવાણ, ન. સડવું કે કુગાવું; બગડવું.

કોવિદ, પુ. [સં.] પંડિત; વિદ્વાન; જ્ઞાની. [બગડવું.

કોવું, અ. ક્રિ. વિકૃતિ થવી; સડવું;

કોશ, સ્રી. [સં. कुशी] ખાંડવા વગેરે ઓજારનું એક વસ્તુ આગળનું લાંબું ઓજાર. (૨) હળપુણી નરાજ.

કોશ, (કોષ), પુ. [સં.] ભંડાર; ખજાનો. (૨) કોઠો; શરીરની અંદર કલ્પાયેલા જુદા જુદા વિભાગોમાંનો અમુક કોઈ વિભાગ. (અન્નમય કોશ; પ્રાણમય કોશ.) (૩) શબ્દોના સંગ્રહનું પુસ્તક.

કોશકાર, વિ. કોશ બનાવનાર.

કોશરીઉં વિ. બખીલ; કંજુસ; કરકસરીઉ

કોશાગાર, પુ. [સં. कोश+ आगार] ભંડાર; ખજાનો.

કોશાધિકારી, પુ. [સં. कोश+ अधिकार+इ] ખજાનાનો ઉપરી અમલદાર; ખજાનચી.

કોશાધ્યક્ષ, પુ. [સં. कोश+ अध्यक्ष] કોશનો વડો અમલદાર; ખજાનચી. [વચમાંની ફાચર.

કોશીઆળો, પુ. કોસ અને હળની

કોશીઓ, પુ. કુવેતી; કોસ હાંકનાર. (૨) એક જાતનું પંખી.

કોશીશ, સ્રી. [ફા.] યત્ન; ઉપાય; પ્રયાસ; ઉદ્યોગ.

કોશેટો, પુ. રેશમના કીડા પોતાના મોંમાંથી તાંતણો કાઢી જે કોકડું પોતાના શરીર ઉપર બનાવે છે તે.

કોષ, પુ. [સં.] ભંડાર; ખજાનો. (૨) સંગ્રહ.

કોષ, સ્રી. [સં.] એક જાતની વનસ્પતિ.

કોષ્ટક, ન. કોઠો; તોલ, માપ, ભરત વગેરેના પરિમાણનો સંબંધ દર્શક કોઠો.

કોસ, પુ. કોઢ બે બેલત આપનું નામ; ગાડ. (૨) કુવામાંથી પાણી ખેંચવાનું ચામડા કે લોઢાનું બનાવેલું સાધન.

કોસણ સ્ત્રી. પાસળીએ; કૂખ

કોસંબી, સ્ત્રી. એક જાતની વનસ્પતિ.

કોસીસું. ન કિલ્લાની અંદરથી બંદુક કે તોપ મારવા માટે કોઠામાં રાખવામાં આવતુ બાકું.

કોહણ, ન. ચીકણાપણું; દોઢડહાપણ.

કોહીનુર, પુ [ફા. કોહનુર] તેજનો અંબાર; અત્યંત તેજસ્વી. (૨) હિંદનો એક બહુમૂલ્ય હીરા (આ હીરો હાલ બ્રિટિશતાજમા જડાયેલો છે)

કોળ, પુ. મોટો ને જાડો ઉંદર. વકર્યો ઉંદર કોળ થાય=ઉંદરને બળ આવે ત્યારે તે કોળ જેવો થઇ જાય છે.

કોળણ, સ્ત્રી. કોળી જાતની સ્ત્રી

કોળવાઈ, સ્ત્રી. કોળ પકડવાનું પાંજરુ

કોળી, પુ અનાર્ય લોકોની એક જાત; ભીલ; ઠાકરડો.

કોળી, (કોળી), સ્ત્રી હાથની મુઠીમાં લેવાય તેટલું; કવ્લો.

કોળું, ન [સ. कुष्माण्ड] કોળું; સાકરકોળું. (૨) કહોળું.

કોવો, પુ પોપટની જાતનું એક પંખી; કાકાકૌવા. (૨) કાગડો

કૌતક, જુઓ કૌતુક.

કૌતુક, ન. [સં.] આશ્ચર્ય; નવાઈ; અજાયબી; તાજુબી; ટિખળ; ગમ્મત.

કૌતૂહલ, ન [સં.] આતુરતા; ઇંતેજારી; કૌતુક.

કૌપીન, ન [સં.] સંન્યાસીની લંગોટીનું લુગડું.　　[પ્રપંચ.

કૌભાંડ, ન. [સં.] તરકટ; કાવતરું;

કૌમાર ન. [સં.] બચપણ; નાનપણ; બાલ્ય.　　[બ્રહ્મભાવ.

કૌમાર્ય, ન [સં.] કુમારપણું; કુ

કૌમુદી, સ્ત્રી. [સં.] ચાંદની; ચંદ્રમાનું અજવાળું. (૨) સંસ્કૃત વ્યાકરણનો એક ગ્રંથ.

કૌરવ, પુ. [સં] કુરુવંશના વંશજો

કૌવચ, સ્ત્રી. એક જાતનું વસાણું.

કૌવત, [આ.] શક્તિ; બળ. (૨) મજબુતી　　[હોંશિયારી.

કૌશલ્ય, ન. [સં] કુશળતા; માં-

કૌંસ, પુ લખાણમાં વપરાતું એક ચિહ્ન; [ ] ( ) (૨) (અ) કમાન.

કૌશલ્યા, સ્ત્રી દશરથની સ્ત્રી અને શ્રીરામચંદ્રની માતા.

કૌશિક, પુ. વિશ્વામિત્ર (૨) ઘુવડ

કૌસ્તુભ, પુ [સં] પૌરાણિક ખ્યાતિનો એક મણિ.

કયમ, અ. [સં. किम्] કેમ; શામાટે (?) વિ. કેવું.

કયાડો, પુ. ચોખાની એક જાત.

કયામત, (કિઆમત), સ્ત્રી. [આ.] ઇશ્વરના ન્યાયનો દિવસ. મુસલમાની ધર્મની માન્યતા પ્રમાણે આ દિવસે દરેક મનુષ્યને ખુદા ઇસ્લો ઇન્સાફ આપે.છે.

ક્યારડો, પુ [સં. કેદાર જેમાં પાણી ભરાઇ-રહી શકે એવું ખેતર; ક્યારીની જમીનનું ખેતર ક્યારડી=પાણી રહે એવું નાનું ખેતર. (૨) પાળ બાંધીને બનાવેલો જમીનનો ટુકડો; ક્યારો.

ક્યારી, સ્ત્રી ખોદી પાળ બાંધીને પાણી ભરાઈ રહે એવી બનાવેલી જમીન. (૨) નાનો ક્યારડો.

ક્યારે, અ. [સં. કદા] કયે વખતે; કે વારે, કદા. (૨) કોઇ કોઈ વખત; કોઈ વાર

ક્યારો, પુ. [સં. કેદાર] વનસ્પતિને પાણી મળે તે માટે તેની આસપાસ જમીન ખોદીને કે પાળ બાંધીને બનાવેલો ખાડો.

ક્યાસ, પુ [અ.] કસોટી; અનુમાન; અટકળ (૨) તોલ; તુલના; ધારણા. (૩) વિચાર

ક્યાં, અ. [સં. કુત્ર-ક્વ] કયે ઠેકાણે; કઇ જગાએ; કહીં.

ક્યાંઈ-ય, કોઈપણ ઠેકાણે; ક્વાંય; કહીંએ પણ.

ક્રતુ, પુ [સં.] યજ્ઞ-યાગ. (સો યજ્ઞ કરનાર ઇન્દ્ર થાય છે તેથી ઇન્દ્ર 'શતક્રતુ' કહેવાય છે.)

ક્રતુચ્છદ, પુ. [સં.] જૈન.

ક્રમ, પુ. [સં. ક્રમ્=જવું] એક પછી એક આવે એવી વસ્તુરચના; હાર; ગોઠવણ; વ્યવસ્થા; રીત (૨) ધારો; શિરસ્તો; ચાલ.

ક્રમણ, પુ. [સં. ક્રમ્=જવું] જવું તે; ગમન; આંટો ફેરવું તે. (૨) અભિવૃદ્ધિ; વધારો.

ક્રમભંગ, પુ. [સં. ક્રમ્+ભઙ્ગ=ભાગવું. ઉ.મङ्ग] વ્યવસ્થાનું તૂટી જવું

ક્રમવાર, અ. [સં.] વ્યવસ્થાનુસાર; એક પછી એક; અનુક્રમ પ્રમાણે

ક્રય, પુ. [સં. ક્રી=વેચાતુ લેવું] ખરીદી કરવી તે.

ક્રયવિક્રય, પુ. [સં.] લેવું અને વેચવું; લેવેચનો ધંધો.

ક્રાંતિ, (ક્રાન્તિ), સ્ત્રી. [સં. ક્રમ્=જવું] એકમાંથી બીજામાં જવું; ઉથલપાથલ; ફેરફાર, પરિવર્તન.

ક્રાંતિવૃત્ત, (ક્રાન્તિવૃત્ત), ન [સં.] સૂર્ય ફરતો દેખાય છે તે માર્ગ.

ક્રિકેટ, સ્ત્રી. [અં.] ગેડીદડાની અંગ્રેજી એક રમત.

ક્રિયમાણ, ન [સં.] ક્રિયાકર્મ; સંસ્કારવિધિ. (૨) વિ. કરાતું; થતું; બનતું.

ક્રિયા, સ્ત્રી. [સં. કૃ=કરવું જે કંઈ કરાતું હોય તે; કર્મ. (૨) સંસ્કારવિધિ; ક્રિયમાણ. (૩) બનાવટ; અમુક કામ કરવાની રીત; કૃતિ.

ક્રિયાપદ, ન. [સં.] વ્યાકરણમાં ક્રિયા બતાવનારૂ પદ.

ક્રિયાભ્રષ્ટ, વિ. [સં.] કરવાનું

ચૂકેલું; જે કંઈ કરવું જોઈએ તે નહિ કરવાથી પેદેલું-થએલ થયેલું.

ક્રિયાવિશેષણ, ન. [સં.] ક્રિયાપદના વિશેષણ તરીકે વપરાતો શબ્દ.

ક્રિયાશક્તિ, સ્ત્રી. [સં.] કાર્ય કરવાનું બળ.

ક્રિયાર્થ, પુ. ક્રિયાનો કર્તા.

ક્રિશ્ચિયન, વિ. ખ્રિસ્તી; ક્રાઈસ્ટના ધર્મને માનનાર; ખ્રિસ્તી.

ક્રીડા, સ્ત્રી. [સં.] રમત ગમત.

ક્રુઝેડ, સ્ત્રી. [અં.] ધર્મને માટે લડાઈ (૨) અંતઅને જોખમથી એક વાત પાછળ લાગ્યા રહેવું તે.

ક્રૂર, વિ. [સં.] નિર્દય; ઘાતકી; દયા વિનાનું.

ક્રૂરતા-પણું, સ્ત્રી. [સં.] નિર્દયતા; ઘાતકીપણું.

ક્રોડ, વિ. [સં. કોટિ] કરોડ; સો લાખની સંખ્યા

ક્રોધ, પુ. [સં. ક્રુધ્ =ગુસ્સે થવું] ગુસ્સો; રોષ; કોપ.

ક્રોધાગ્નિ, પુ [સં.]ક્રોધરૂપી અગ્નિ; ગુસ્સાનો આતસ; ક્રોધનો ભુસ્કો.

ક્રોધાયમાન, વિ. [સં.] ગુસ્સે થએલું; રોષે ભરાએલું.

ક્રોધાવેશ, પુ. [સં. ક્રોધ+આવેશ] ગુસ્સાનો આવેગ; ક્રોધનો ઉછાળો તે.

ક્રોધી, વિ. [સં.] ક્રોધવાળું; રીસાળવું.

ક્રોસ, પુ. [અં. કાટખુણું નિશાન. (૨) ખ્રિસ્તીઓનું ધાર્મિક ચિહ્ન.

ક્રૌંચ, ન. [સં.] એક જાતનું પંખી;બગલું.(૨)એક જાતના ધોળા હંસ

ક્લિષ્ટ, વિ. [સં. ક્લિશ= દુઃખ કરવું] ક્લેશ પડે એવું; કઠણ; સહેજે ન સમજાય એવું; સરળ નહિ તે.

ક્લીબ, વિ. [સં.] નપુંસક; નિઃસત્વ.

ક્લેશ, પુ. [સં. ક્લિશ્] દુઃખ; કંકાસ; પીડા. (૨) કજીઓ; કલહ.

ક્લેશી, વિ. [સં. ક્લેશ કરનારું.

ક્વચિત, અ. [સં. કદાચ; કદાપિ; કદી.

ક્વાથ, પુ. [સં. ક્વથ] ઉકાળો; કાઢો.

ક્વિનિન, (કુઈનાઈન), ન. [અં] એક વનસ્પતિનું અત્યંત કડવું તાવ ઉતારના માટે વપરાતું સત્વ.

ક્વીન, સ્ત્રી. [અં.] રાણી; રાજાની સ્ત્રી.

ક્ષ

ક્ષણ, સ્ત્રી. [સં.] થોડામાં થોડા વખતના માપનું નામ; પળથી પણ ટુંકો વખત; સેકંડનો ૪/૫ ભાગ.

ક્ષાંતિ, (ક્ષાન્તિ), સ્ત્રી. [સં.] ક્ષમા; સહિષ્ણુતા; તિતિક્ષા.

ક્ષિતિ, સ્ત્રી. [સં.] પૃથ્વી; ભૂમિ.

ક્ષિતિજ, સ્ત્રી. [સં.] દૃષ્ટિમર્યાદાની હદ; સીમા.

ક્ષિતિધર, પુ. [સં.] શેષનાગ. (પૃથ્વીને ધારણ કરનાર.) (૨) પર્વત (૩) કાચબો.

ક્ષિતિપાળ, પુ. [સં. ક્ષિતિ+પાલ=પાલન કરવું] પૃથ્વીનો પાળનાર; રાજા.

ક્ષિપ્ત, [સં.] નાખેલું; ફેંકેલું; ધારેલું (૨) પદભ્રષ્ટ; નિંદિત.

ક્ષિપ્ર, અ. [સં.] જલદી; ત્વરત; શીઘ્ર.

ક્ષીણ, વિ. [સં.] ઘસાઇ ગયેલું; સુકાએલું; નબળું.

ક્ષીણતા, સ્ત્રી. [સં.] કૃશતા; દુર્બળતા.

ક્ષીર, સ્ત્રી. [સં.] દૂધ. (૨) દૂધભાતની એક ખાવાની વસ્તુ; ખીર. (૩) પાણી. (૪) ઝાડમાથી નીકળતો દૂધના જેવો ધોળો રસ.

ક્ષુદ્ર, વિ. [સં.] તુચ્છ; હલકું; માલ વગરનું. [હલકાઇ.

ક્ષુદ્રતા, સ્ત્રી. [સં.] તુચ્છતા;

ક્ષુધા, સ્ત્રી. [સં.] ભૂખ. (૨) લાલસા. [ભુખ્યું થયેલું.

ક્ષુધાતુર, વિ. [સં.] બહુ

ક્ષુધાર્ત, વિ ભૂખથી પીડાયું.

ક્ષુભિત, વિ. [સં.] ક્ષોભ પામેલું; શરમાયેલું. (૨) ડોળું.

ક્ષુર, પુ. [સં.] અસ્ત્રો. (૨)ખરી.

ક્ષુલ્લક, વિ. [સં.] થોડું, (૨) હલકું; નજીવું. સાધારણ.

ક્ષેત્ર, ન. [સં.] ખેતર. (૨) પવિત્ર સ્થળ; તીર્થ. (૩) શરીર. (૪) સ્થાન; પા।

ક્ષેત્રજ પુ. [સં.] સ્ત્રીને તેના પતિની આજ્ઞાથી બીજા પુરુષદ્વારા થયેલો છોકરો

ક્ષેત્રજ્ઞ, વિ. [સં.] ક્ષેત્રને જાણનાર આત્મા; જ્ઞાની.

ક્ષેત્રપાળ, પુ [સં.] ક્ષેત્રનું રક્ષણ કરનાર; ખેડુત (૨) સ્વામી; રાજા.

ક્ષેત્રફળ, ન [સં] જમીનની લંબાઇ પહોળાઇનું માપ,ચોરસમાપ,વિસ્તાર.

ક્ષેપ, પુ. [સં. ક્ષિપ્=નાખવું] ગુમાવવું, ગુમાવવું.

ક્ષેપક, પુ. [સં.] ઉમેરો; વધારો.

ક્ષેપણ, ન. [સં.] અપવાદ.

ક્ષેપણિ, સ્ત્રી. હલેસું (૨) માછલાં પકડવાની જાળ.

ક્ષેત્રપતિ, પુ [સં]ખેડુત (૨)જીવ.

ક્ષેમ, [સં.] સુસ્થિતિ; આરોગ્ય; કલ્યાણ, શ્રેય.

ક્ષેમંકર, વિ [સં.] કલ્યાણકારક.

ક્ષોણિ-ણી, સ્ત્રી. [સં]પૃથ્વી,ભૂમિ.

ક્ષણભંગુર, વિ. [સં. ક્ષણ+ભઞ્જ=ભાંગવું.] ક્ષણવારમાં ભાંગી જાય-નાશ પામે એવું.

ક્ષણિક, વિ. [સં.] ક્ષણમાત્ર પણ ટકે નહિ એવું.

ક્ષણ, સ્ત્રી. ક્ષણ

ક્ષત, પુ. સં. નાનો છેદ; ઘા; જખમ. (૨) વિ. ઘવાએલું; જખમી.

ક્ષતિ, સ્ત્રી. [સં.] ક્ષય; હાનિ. (૨) લાંછન.

ક્ષત્ર, ન. [સં.] ક્ષત્રિય.

ક્ષત્રાણી, સ્ત્રી. ક્ષત્રિયાણી.

ક્ષત્રિય, પુ. [સં.] ચાર વર્ણમાંની પ્રજાનું રક્ષણ કરનારી એક જાત; રજપુત (આર્યોએ પ્રજાને ચાર મુખ્ય વર્ણમાં વહેંચી નાંખી હતી : બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્ર.)

ક્ષત્રિયાણી, સ્ત્રી. ક્ષત્રિયની સ્ત્રી. (૨) બહાદુર સ્ત્રી.

ક્ષત્રી, પુ. ક્ષત્રિય.

ક્ષપણ, પું. [સં.] ત્યાગી; ઉપવાસ કરનારો; શ્રમણ. (૨) વિ. નિર્લજ્જ. ક્ષપણક=બુદ્ધ; બૌદ્ધસાધુ.

ક્ષપા, સ્ત્રી. [સં.] રાત્રિ; રાત. ક્ષપાકર=ચંદ્રમા. ક્ષપાચર=ચંદ્ર. (૨) રાક્ષસ; નિશાચર.

ક્ષમ, વિ. [સં.] યથાર્થ; શક્ત; યોગ્ય (૨) સમર્થ; શક્ત (આ શબ્દ બીજા શબ્દની પછી 'વિકાર', છે, જેમકે તપક્ષમ=તપ કરવાને શક્તિમાન.

ક્ષમતા, સ્ત્રી. [સં.] યોગ્યતા; સામર્થ્ય.

ક્ષમા, સ્ત્રી. [સં.] માફી.

ક્ષમાક્ષમણ, પુ. [સં.] પાંચે અંગવડે નમસ્કાર કરવા; ક્ષમા માગવી

ક્ષમાવાન, વિ. [સં.] માફ કરનારું.

ક્ષમાશીલ, વિ. [સં.] ક્ષમા રાખનારું; ક્ષમાવાન.

ક્ષય, પુ. [સં.] ઘસાઇ જવું-ઓછુ થઈ જવું તે; ઘટાડો. (૨) નાશ (૩) જેનાથી શરીર ઘસાઇ ઘસાઇને આખરે મરણ થાય એવો રોગ.

ક્ષયરોગ, પુ. જુઓ ક્ષય.

ક્ષયવૃદ્ધિ, સ્ત્રી. [સં.] ઘટ અને વધવું.

ક્ષયી, વિ. ક્ષયવાળું; નાશવંત.

ક્ષયોપશમ, પુ. [સં.] નાશ

ક્ષર, વિ. [સં.] વિનાશ પામે એવું; નાશવંત. [ક્ષત્રિયવટ.

ક્ષાત્ર, ન. [સં.] ક્ષત્રિયનું;

ક્ષાત્રકર્મ, ન. [સં.] ક્ષત્રિયનું કર્મ. [તત્ત્વ; લવણ.

ક્ષાર, પુ. [સં.] ખારાશવાળું

ક્ષારભૂમિ, સ્ત્રી. [સં.] ખારાશવાળી જમીન; લુણાવાળી જમીન.

ક્ષાલન, ન. [સં. ક્ષલ્=ધોવું] ધોવું તે; પ્રક્ષાલન. ક્ષાલિત=ધોએલું.

ક્ષાંત, (ક્ષાન્ત), વિ. [સં. ક્ષમ્] ક્ષમાવાળું; સહનશીલ.

क्षांति, (क्षान्ति), स्री. [सं.] क्षमा; सहिष्णुता; तितिक्षा.

क्षिति, स्री. [सं.] पृथ्वी; भूमि.

क्षितिज, स्री. [सं.] दृष्टि-मर्यादानी हद; सीमा.

क्षितिधर, पु. [सं.] शेषनाग. (पृथ्वीने धारण करनार.) (२) पर्वत (३) कायबो.

क्षितिपाळ, पु. [सं. क्षिति+पाल्=पालन करवुं] पृथ्वीनो पाळनार; राजा.

क्षिप्त, [सं.] नाखेलुं; फेंकेलुं; धारेलुं. (२) पदभ्रष्ट; निंदित

क्षिप्र, अ. [सं.] जलदी; त्वरत; शीघ्र.

क्षीण, वि. [सं.] घसाई गयेलुं; सुकाएलुं; नबळुं.

क्षीणता. स्री. [सं.] कृशता; दुर्बळता.

क्षीर, स्री. [सं.] दूध. (२) दूधभातनी एक खावानी वस्तु; खीर. (३) पाणी. (४) झाडमांथी नीकळतो दूधना जेवो घोळो रस.

क्षुद्र, वि. [सं.] तुच्छ; हलकुं; माल वगरनुं. [हलकाई.

क्षुद्रता, स्री. [सं.] तुच्छता; क्षुधा, स्री. [सं.] भूख. (२) लालसा. [भुख्युं थयेलुं.

क्षुधातुर, वि. [सं.] भूखुं; क्षुधार्त, वि. भूखथी पीडाएलुं.

क्षुभित, वि. [सं.] क्षोभ पामेलुं; शरमाएलुं. (२) डरेलुं.

क्षुर, पु. [सं.] अस्त्रो. (२) खरी.

क्षुल्लक, वि. [सं.] थोडुं. (२) हलकुं; नजीवुं. साधारण.

क्षेत्र, न. [सं.] खेतर. (२) पवित्र स्थळ; तीर्थ. (३) शरीर. (४) स्थान; पात्र.

क्षेत्रज पु. [सं.] स्त्रीने तेना पतिनी आज्ञाथी बीजा पुरुषद्वारा थयेलो छोकरो.

क्षेत्रज्ञ, वि. [सं.] क्षेत्रने जाणनार आत्मा; ज्ञानी.

क्षेत्रपाळ, पु. [सं.] क्षेत्रनुं रक्षण करनार; खेडुत. (२) स्वामी; राजा.

क्षेत्रफळ, न [सं.] जमीननी लंबाई पहोळाईनुं माप; चोरसमाप; विस्तार.

क्षेप, पु. [सं. क्षिप्=नाखवुं] गाळवुं; गुमाववुं.

क्षेपक, पु. [सं.] उमेरो; वधारो.

क्षेपण, न. [सं.] अपवाद.

क्षेपणि, स्री. हलेसुं. (२) माछलां पकडवानी जाळ.

क्षेत्रपति, पु [सं.] खेडुत (२) जीव.

क्षेम, [सं.] सुस्थिति; आरोग्य; कल्याण; श्रेय.

क्षेमंकर, वि. [सं.] कल्याणकारक.

क्षोणि–णी, स्री. [सं.] पृथ्वी, भूमि.

ક્ષોભ, પુ. [સં.] ક્ષોભ. (૨) ઉદ્વેગ. (૩) વ્યગ્રતા; ચલવિચલ.

ક્ષૌર, ન. [સં.] હજામત; મુંડન.

ક્ષ્મા, સ્ત્રી. [સં.] પૃથ્વી; દેશ.

ક્ષ્માપ, પુ [સં.] રાજા

ખ

ખ, પુ [સં.] ગુજરાતી ભાષાના વ્યંજનોમાંનો બીજો અક્ષર. (૨) સૂર્ય. (૩) ન આકાશ; ખાલી જગા. (૪) મીડું; શૂન્ય (કવિતામાં મીંડાના સંકેત તરીકે ખ વપરાય છે. ક્ષના અપભ્રંશ તરીકે ગુજરાતીમાં ખ વપરાય છે. ક્ષમા=ખમા વળી ષ ને ઠેકાણે ખ અને ખ ને ઠેકાણે ષ બોલાય છે:–અભિલાષ=અભિલાખ, વિષે=વિખે.

ખઇ, પુ [સં. ક્ષય] ક્ષય.

ખકાર, પુ. [સં.] ખ એવો ઉચ્ચાર તેમજ અક્ષર તે.

ખકોખ, પુ. ખકાર

ખખ, વિ ખળખળી ગયેલું, જીર્ણ. (૨) ના ખવાય તથા ઘસાઈને અંદરથી પોલું થઇ ગયેલું; ખોખું.

ખખડધજ, વિ મજબુત બાંધાનું મોટી ઉમરનું માણસ; શરીરે મજબુત

ખખડવું, જુ ખડખડવું

ખખડાટ, જુ. ખડખડાટ.

ખખરવખર, વિ વિખરાઈ ગયેલું, આખોવાખો થઈ રહેલું, ઠોઠળું.

ખખરવું, ક્રિ અ. લાગવું, મનમાં ખૂંચવું (૨) સાલવું. (૩) ખરખર એમ બોલવું.

ખખરી, જુ ખરખરી.

ખખરો, જુ ખરખરો

ખખળવું, જુ ખળખળવું.

ખખારો, જુ ખોખારો.

ખગ, પુ [સં.] પક્ષી; પંખી. (૨) ગ્રહ; તારા; નક્ષત્ર (૩) નવની સંખ્યાનો સંકેત.

ખગપતિ, પુ. [સં.] પક્ષીઓનો સ્વામી; ગરુડ.

ખગવાહન, પુ. [સં.] ખગ જેનુ વાહન છે એવા વિષ્ણુ.

ખગાકાર, વિ [સં ખગ+ આકાર] ટગર ટગર જોયા કરે એવું, આછું, ચકિત (૨) ગોળમટોળ; સુંદર.

ખગાસન, પુ. [સં.] ઉદયાચલ પર્વત. (૨) વિષ્ણુ.

ખગેશ, પુ. [સં.] ખગોનો ઈશ્વર; ગરુડ.

ખગેંદ્ર, પુ. [સં.] ખગોનો [ઈંદ્ર; ગરુડ.

ખગોળ, ન. [સં. खगोल]. આકાશમંડલ.

ખગોળવિદ્યા, સ્ત્રી. [સં.] ખગોળ સંબધી જ્ઞાન આપનાર પુસ્તક; જ્યોતિષશાસ્ત્ર

ખગોળવેત્તા, પુ. [સં.] ખગોળવિદ્યા જાણનાર; જ્યોતિષી.

ખગોળશાસ્ત્ર, ન. [સં.] ખગોળવિદ્યા; જ્યોતિષ.

ખગોળશાસ્ત્રી, પુ. [સં.] ખગોળવિદ્યાનો અભ્યાસી; જ્યોતિષી

ખગ્ગા, પુ. [હિં.] ખગ; પંખી.

ખગ્રાસ, પુ. [સં.] આકાશનો ઘેરાવો. (૨) એક ગોળાકારથી બીજું ગોળાકાર ઢંકાતાં ઘેરાયેલો ભાગ. આકાશમાં બે ગ્રહો સીધી લીટીમાં આવતાં એકની છાયાથી બીજો ગ્રહ આખો ઢંકાય છે તે; એવું ગ્રહણ. (ખગ્રાસ એટલે આખા ગોળાકારનું ઢંકાઇ જવું. પૃથ્વી ચંદ્ર કરતાં મોટી હોવાથી પૃથ્વીની છાયા પડે જ્યારે ચંદ્રનું પૂર્ણ ગ્રહણ થાય છે ત્યારે ચંદ્રનું ખગ્રાસ ગ્રહણ થયું કહેવાય છે. તેજ પ્રમાણે સૂર્ય માટે પણ)

ખચ, (ખચ્ચ), અ. સપાટી કે ચામડી ભેદાતા થતો અવાજ.

ખચકાવું, ક્રિ. અ. અચકાવું; ખમચાવું; એકદમ અટકી જવું. (૨) ક્રિ. સ. ખચ એવો અવાજ થાય તેમ ઘોચવું.

ખચકો, પુ. (ખચ ઉ.શ્રી) સપાટી ઉપર પડેલો નાનો ખાડો (૨) અટકાવ; અંતરાય.

ખચખચવું, ક્રિ. અ ખીચોખીચ ભરાવું; ભિડાવું. [થાય એમ કરવું; હલાવવું.

ખચખચાવવું, ક્રિ. સ. ખચખચ

ખચરી, સ્ત્રી ખચ્ચરની માદા.

ખચરું, વિ. ખરાબ; માઠું. ઇ૦ (૨) ઘરડું અથવા શરીરે ખખળી ગયેલું. (૩) નિર્માલ્ય પોચું; ખચ્ચર જેવું.

ખચાખચ, અ. ખચ ખચ એમ. (૨) ખીચોખીચ સંજડાસજડ.

ખચાખચી, સ્ત્રી. સીસાભીડ; ભીડ. (૨) અ. નક્કી; જરૂર.

ખચિત, વિ. [સં.] જડેલું; મઢેલું; સજડ કરેલું (૨) સજડાસજડ રહેલું; વ્યાપ્ત.

ખચીત, અ નક્કી; જરૂર, ચોક્કસ; ખરેખર.

ખચીતાઈ, સ્ત્રી નક્કીપણું.

ખચુકખચુક, અ. ઉંચું નીચું થતું અને ડગમગતું હોય તેમ; ટચુકટચુક (ઘોડા ગધેડાની કે ગાડાની ખરાબ ચાલને માટે આમ બોલાય છે.)

ખચોખચ, અ. ખચખચ એવો અવાજ નીકળે તે; ભચોભચ (૨) ખીચોખીચ; સજડાસજડ.

ખચ્ચર, ન. [ફા.] ઘોડીને પેટે, ગધેડાથી ઉત્પન્ન થયેલું પ્રાણી. (૨) હલકી જાતનું જાનવર.

ખજવાળ, જુઓ ખંજવાળ.

ખજાનચી, પુ. [फा. खज़ानेह] ખજાનાનો ઉપરી, તિજોરર; ભંડારી; જમાદાર.

ખજાનો પુ [अ.] પૈસો; ધન; દોલત. (૨) ધન મૂકવાની જગા; ભંડાર. (૩) અંડકોશ; ૨૦ પ્ર૦ અક્કલનો ખજાનો=મૂર્ખ; બેવકૂફ ક્રિ૦ પ્ર. ખજાને પડવું=બંધાઈ જવું.

ખજીના, પુ [ફા.] દફિનાર સેરવવાની ખોલ, અથવા બાકું—ન ઢું—પર.

ખજીનો, પુ દરીયાનું પાણી ભરી મીઠું પકવવાનો ખારો; ક્યારડો.

ખજુર, ન. [સં. खर्जुर] ખૂબ પાકીને ગળેલી ખારેક.

ખજુરી, સ્ત્રી. ખજુરનું ઝાડ. (૨) કણસલામાંથી ઉડતી રેણુ; એની અસર થી આવતી ચેળ; ખુજલી. ખજુરી ભાત=ખજુરીનાં પાંદડાં જેવી ભાત. (કેટલાક લોકો કેફીપીણા તરીકે ખજુરીનો રસ -તાડી પીએ છે. તાડીને વટકે રાખી મૂકવાથી સરકો બને છે. બંગાળા તરફ ખજુરીના રસનો ગોળ અને સાકર બને છે.)

ખજુરૂં, ન. ખજુરીની જાતનું નાનું ઝાડ. (તેમાંથી પણ તાડી કાઢવામાં આવે છે.)

ખટ, વિ. [સં. षट्] છ; ૬. (૨) પુ. સવારમાં ગવાતા એક રાગનું નામ.

ખટક, સ્ત્રી. [સં. क्षत] ખટકવું તે; ખૂંચવું તે; નાખુશી; નહિ ગમતું થવાથી થતી લાગણી. (૨) રહી રહીને ખૂંચવું તે;સણકો.(૩) ચાનક; ફીકર.

ખટકખટક, અ. ખટખટ એમ થવું તે. (૨) વારંવાર મનમાં ખૂંચ્યા કરવું; લાગણી થયા કરવી તે.

ખટકરમ, ન. [સં. षट्कर्म] યજન, યાજન, અધ્યયન, અધ્યાપન, દાન અને પ્રતિગ્રહ,એ બ્રાહ્મણને અવશ્ય કરવાનાં છ કર્મ. (૨) સવારનું નિત્ય કર્મ. (૩) આવશ્યક કર્મ.

ખટકવું, ક્રિ. અ. કાંકરીની માફક ખૂંચવું; અંદરથી લાગવું; કરવું. (૨) ચિંતા થયા કરવી; પશ્ચાત્તાપ થવો.

ખટકો, પુ. [સં. क्षत] ઠોકરો લાગવો તે; સણકો લાગવો તે; ખૂંચવું તે. (૨) અટચણ; હરકત; નડતર. (૩) ચાનક; દાઝ. (૪) વહેમ; શક; શંકા.

ખટખટ, સ્ત્રી. બે વસ્તુઓ અફળાવાથી થતો અવાજ. (૨) હરકત; નડતર. (૩) કજિયો; પંચાતી. (૪) નકામું બોલ્યા કરવું તે; કટકટ.

ખટખટારો, પુ. ખટખટ થવું તે; ખડખડાટ; પંચાતી; તકરાર.

ખટચક્ર, ન. [સં. षट्चक्र] યોગશાસ્ત્ર પ્રમાણે શરીરમાંનાં છ ચક્ર: (૧) મુર્ધચક્ર, (૨) કંઠચક્ર, (૩) અનાહતચક્ર, (૪) મણિપુરચક્ર, (૫) લિંગચક્ર અને (૬) આધારચક્ર.

ખટદર્શન, ન. [સં. षड्दर्शन] હિંદુઓના તત્ત્વજ્ઞાન સંબંધી જુદા જુદા જે છ મત તે: સાંખ્ય, યોગ, ન્યાય, વૈશેષિક; મીમાંસા અને વેદાંત.

ખટપટ, સ્ત્રી. યુક્તિપ્રયુક્તિથી કાર્ય સાધી લેવાની તજવીજ. (૨) જંજાળ; પંચાતી; કડાકુટ, મહેનત. (૩) દાવપેચની જાળ; યુક્તિપ્રયુક્ત. (૪) તકરાર.

ખટપટવું, ક્રિ. અ. ખડખડવું; અથડાવું. (૨) ખટપટ થવી; યુક્તિપ્રયુક્તિ ચાલવી. (૩) ગૂંચવાવું.

ખટપટી, વિ. ખટપટ કરે એવું.

ખટપટીઉં, વિ જેને ખટપટ કરવી ગમતી હોય એવું; કારસ્તાની; તરકટી; પ્રપંચી. (૨) જેમાં ખટપટ કરવી પડે એવું.

ખટપદ,પુ [સં.] જેને છ પગ હોય એવું પ્રાણી: ભમરો; મધમાખ વગેરે.

ખટબાકી, સ્ત્રી. મહેસુલમાંની જે બાકી વસુલ આવે એવી ન હોય તે બાકી.

ખટમધરું, વિ. કંઈક ખાટું અને કંઈક મીઠું એવા સ્વાદવાળું.

ખટમલ, પુ. [સં. ષટ્+ મલ] ખાટલાનો જીવ; માંકડ.

ખટમાસી, વિ. [સં. षण्मासी] છ માસે પાકે એવો પાક.

ખટમીઠું, વિ. જુઓ ખટમધરું

ખટરસ, પુ. [સં.] છ સ્વાદ. :-ખાટો, ખારો, કડવો, તુરો, તીખો અને મીઠો. ખટરસ ભોજન=જેમાં છએ રસના સ્વાદ હોય એવું જમણ.

ખટરાગ, પુ. [સં. षड्‌राग] ગાવાના મુખ્ય છ રાગ: ભૈરવ, માલકોશ, હિંદોળ, શ્રીરાગ, કેદાર અને મલ્હાર. (૨) કજિયો; અણબનાવ. (૩) ખટપટ; જંજાળ.

ખટરાગી, વિ. જંજાળી; સંસારની માયામાં લપટાયેલું. (૨) કજિયાખોર; ખટપટ કરે એવું.

ખટલો, પુ. જીવનના વ્યવહાર માટે જોઈતું તમામ; સ્ત્રી, નોકર, ઢોર અને સરસામાન વગેરે સર્વ. (૨) મુસાફરી વખતે મોટા માણસની સાથે રહેતી સર્વ ઘરવખરી. (૩) કુટુંબ કબીલો. (૪) (મરાઠી પ્રમાણે) મુકરદમો; કેસ; ફરિયાદ.

ખટવવું, ક્રિ. સ. ખાટું કરવું; ખટારા ચડાવવી. (૨) રળાવવું; કમાવરાવવું.

ખટવું, ક્રિ. સ. ખાટવું.

ખટશાસ્ત્ર, ન. [સં.] આર્યોના તત્વજ્ઞાનના છ શાસ્ત્ર: છ દર્શન ગ્રંથો: સાંખ્યશાસ્ત્ર, યોગશાસ્ત્ર, ન્યાયશાસ્ત્ર, પૂર્વ મીમાંસાશાસ્ત્ર અને ઉત્તર મીમાંસાશાસ્ત્ર.

ખટાઇ, સ્ત્રી. ખટાશ; ખાટો રસ.

ખટાઉપેદાશ, સ્ત્રી. હરાયાં ઢોરોની હરરાજીમાંની જે પેદાશ થાય તે.

ખટાખટ, સ્ત્રી. ખટખટ થવું તે. (૨) વારે વારે ખટખટ થાય તે.

ખટાટોપ, પુ. [સં.] . ઘણો મોટો કૃત્રિમ દેખાવ કરવો તે;દંભ;દમામ-સર્પી ખાલી દેખાવ; આડંબર.

ખટાપટી, સ્ત્રી. ખટખટ થવું તે. (૨) ખટપટ.

ખટારો, પુ. ભાર ભરવાનું ગાડું. (૨) ઘરવખરીનો જુનો સરસામાન. (૩) જંજાળ;ખટપટ (૪) બડબડાટ; ખટખટારો.

ખટાવવું, ક્રિ. સ. ખટાશ ચડાવવી. (૨) ફાયદો કરાવી આપવો; રળાવવું.

ખટાવું, ક્રિ. અ. ખટાશ ચડવી. (૨) ફાયદો થવો; કમાવું.

ખટાશ, સ્ત્રી. ખાટો સ્વાદ; ખટાઈ.

ખટુમડું, વિ. થોડુંક ખાટું.

ખટ્ટું, વિ. [હિં.] ખાટું. હિ.

પ્ર. મન ખટ્ટું થઇ જવું=સ્નેહભાવ હોય તેમાં બગાડ થવો.

ખડ, ન. ઘાસ; ચારો; લીલી ચાર. (૨) વિ. મોટું; જાડું; જાડુ ૨૭. ૨=ખડ ઓમો.

ખડક, પુ. [સં. खण्डक] સમુદ્રમાંની અણીદાર ડુંગરી; શિખર; ખરાબો. [મુરલી ચૂલાનો જથ્થો; ગંજી.

ખડકલો, પુ. ઢગલો; ઉપરાઉપર

ખડકવું, ક્રિ. સ. એક એકની ઉપર ગોઠવવું; ઢગલો સરખો કરવો.

ખડકી, સ્ત્રી. [દે. खडक्की] ઘરની આગલી ડેલી. (૨) કેટલાંક ઘરોની આગળ બાંધેલી ડેલી; દેવડી. (૩) શેરી; થોડા ઘરનો જથ્થો. (૪) મકાનનું આગલું મોટું બારણું.

ખડકું, ન. પથ્થરનો કે લાકડાનો સુરંગો ફોડવામાં વપરાતો નાનો કકડો.

ખડખડ, સ્ત્રી. ખડખડાટ. (૨) મોટેથી હસવાથી થતો અવાજ; અટ્ટહાસ્ય. (૩) તકરાર; ઉપાધિ; પીડા; ટકટક; પંચાતી

ખડખડભડભડ, સ્ત્રી. ગડબડ; વિટંબના; પંચાતી.

ખડખડવું, ક્રિ. અ. ખણખણવું; ખડખડાટ થવો; વાગવું.

ખડખડાટ, પુ. ખડખડ એવો અવાજ. (૨) અ. ખડખડ થાવ એમ.

ખડખડીઉં, વિ. ખડખડ થાય, એવું વાગતું (૨) સુકું નાળીયેર. ખડખડીયું આપવું=કામ ધંધા ઉપરથી રૂખસદ મળવી તે.

ખડગ, જુ. ખડ્ગ.

ખડચું, ન. એક જાતનું હિંસક પ્રાણી.

ખડચંપો, પુ. મોટા ફૂલનો પાનરસ ચંપો. [કુળને કામ ન કરે એવું.

ખડણ, વિ. હરામ હાડકાનું; આળસુ

ખડતલ, વિ. દુઃખ સહન કરી શકે એવું; ઘડાયેલું; રીઢું; મહેનતુ.

ખડતાલ, સ્ત્રી. [સં. षट्+ताल] છ તાળ; જેમાં છ તાલ આવતા હોય એવો રાગ. (૨) લાત; પાટુ. (૩) કરતાલ.

ખડતાળવું, ક્રિ. સ. [સં. खुरस्ताड] ગધેડા પાસે ખોદાવી નાખવું. (૨) જડમૂળથી ઉખાડી નાખવું.

ખડદાં, ન. થીજેલા લોચા. (૨) છિદ્ર; દોષ.

ખડધાન, ન. એની મેળે ઉગીને થતું હલકીજાતનું ધાન્ય સામો; મણકી વગેરે.

ખડધામણી, સ્ત્રી. એક જાતની વનસ્પતિ; મોટી ધામણી.

ખડદા-ધાયેલું, વિ. ખવાયેલું; કીડ લાગેલું; ખોદાયેલું; ખાડું; ગોબાયેલું. (૨) ખરડાયેલું; મેલું.

ખડધાલ, જુઓ ખડદા-ધાયેલું.

ખડપવું, ક્રિ. સ. ખેતરમાંનું ઘાસ મૂળમાંથી ઉખાડી લેવું; ખોતરીને ખણીલેવું.

ખડપું, ન. ઉખાડી લેવાનું ઓજાર; ખરપડી.

ખડપો, પુ. મોટી ખરપડી.

ખડબચડું, વિ. ખરબચડું; કરકરું; ખાડાખૈયાવાળું.

ખડબડાટ, પુ. ઘોંઘાટ; ગડબડ

ખડબાદાર, વિ બંધાયેલું, સારી પેઠે જામી ગયેલું.

ખડબુચ, નં. [सं. खर्बुज] તરબુચ, કલિંગડું.

ખડબુચી, સ્ત્રી ખડબુચની વેલ

ખડબુચું, ન તરબુચ, તરબુચ

ખડબું, ન જામી ગયેલા પ્રવાહીનો લોચો; બંધાયેલા દહીંનો લોંદો, ઢેફું, દડબું

ખડબડ, સ્ત્રી ગડબડ; ખડખડાટ; ધાંધલ (૨) મજિયો; ઝાવાબોલી.

ખડબડવું, ક્રિ. અ. ખડબડ થવી; પડવું અને અફળાવું. (૨) તકરાર થવી.

ખડબડાટ, પુ ગડબડાટ; ધાંધલ. (૨) ખખડાટ.

ખડભામી, જુઓ ખરી.

ખડમાંકડી, સ્ત્રી. [सं. खड+ मर्कटी] લીલા ઘાસમા થતું એક જીવડું.

ખડમોસાળ, ન બાપનું અથવા માનું મોસાળ

ખડવું, ક્રિ અ. પડવું, ઉતરી જવું, સરી જવું, અખડાવું

ખડવેવાણ, સ્ત્રી દીકરી કે દીકરાની વહુમાનું (તેજ પ્રમાણે ખડવેવાઇ)

ખડશિંગી, ન બહુ લાંબી શિંગોવાળું એક ઝાડ. [વાલની તત્થા

ખડસલ, પુ મકાનનો પાયે; દિ

ખડસલીઓ, પુ. એક જાતની વનસ્પતિ, પીતપાપડો.

ખડંગ, (ખડિંગ), અ ધાતુમાથી નીકળતો એવો અવાજ.

ખડા, પુ લેડાનો, પાની આગળનો ભાગ; જરા. ક્રિ મ. ખડા ચઢાવવા-પગમાથી નીકળી જવું તેમ જોડા પહેરવા. (૨) મરદાનગીનું કામ કરવાને તત્પર થવું. જોરથી ચાલવા, માડવું (૨) ચાખડી, પવડી. [(૨) ઠાકતા.

ખડાઈ, પુ સ્ત્રી. પાડી, નાની ભેંસ.

ખડાઉ, ન. પાવડી, ચાખડી. (૨) સુકું ઘાસ. [હુડી.

ખડાઉતાર, વિ. તરત મુદતની

ખડાખડ, અ રહી રહીને ખડખડ ખડખડ થાય તેમ.

ખડાખાટ, ન અણબનાવ.

ખડાખાસટું, જુઓ ખડાસ્ટકું.

ખડ સ્ટકું, ન. [सं. षट्+ अष्टक] છ અષ્ટવાળો યાગ. (૨) અણબનાવ; વિરોધ; સામી પ્રીત.

ખડિયાખડખડ, સ્ત્રી ખળખળી ગયેલું હોય એવું જ તે; છણું; ખૂંટેર (૨) જન્મળ; કટકટ. (૩) વિ. સખળડખળ [જુવાન ભેંસ

ખડિયું, જુ ખરડિયુ (૨)

ખડિયો, પુ શાહી રાખવાનું નાનું પાત્ર; દોત (૨) દીવો રવાનો નાનો ડબો (૩) બે ચાર ખ નાવાળી ખડેચી; ઝોળી; કોથળો ખતો, તરવેર. (૪) બે તરફ ઝુલતો ખભે ભેરવવાનો કોથળો

ખડિયોખાર, પુ ટંકણખાર.

ખડિયોવાવ, પુ. ઘોળા ગડાપટાવાળો નાનો વાવ.

ખડી, સ્ત્રી. [સં. खटिका] ધોળી માટી. (૨) વગર વિઆયેલી ભેંસ.

ખડું, વિ. ઉભું; ટટાર. (૨) તત્પર; તૈયાર. ક્રિ. પ્ર. ખડું કરવું=રજુ કરવું.

ખડેધાટ, વિ. ટટાર; અક્કડ. (૨) અ૦ તત્પર. [રીતે; જાહેર રીતે.

ખડેચોક, (છડેચોક), અ. ખુલ્લી

ખડેલોટે, અ. ઊભેઊભે; તાબડતોબ.

ખડેલું, વિ. ખરીને પડી ગયેલું; ભાંગીને પડી ગયેલું. (૨) અટકી ગયેલું; મુલતવી; પડેલું. (૩) ન૦ ફળવાને લાયક થયેલી વાડી.

ખડો, પુ. ખરો. (૨) કુકડાં કબુતર વગેરેને રાખવાનું પાંજરું.

ખડ્ગ, ન. [સં.] તરવાર; સમશેર. (૨) ગેંડાનું શિંગડું. (૩) ગેંડો.

ખડ્ગપાત્ર, ન. ગેંડાના શિંગડાનું બનાવેલું વાસણ.

ખણ, સ્ત્રી. [સં. खन्] ખણજ; ચેળ. (૨) [સં. क्षण] ચાર સેકંડ જેટલો કાળ; ક્ષણ. (૩) કબાટ કે ટેબલનું ખાનું.

ખણકો, પુ. ધાતુનો અવાજ; રણકો (૨) ખટકો; ઓચિંતી વેદના.

ખણખણ, અ. ધાતુમાંથી નીકળતો અવાજ; ખણખણાટ. [ખડખડવું.

ખણખણવું, ક્રિ. અ. રણકવું;

ખણખણાટ, પુ. ધાતુનો અવાજ; ખણ એવો અવાજ.

ખણખણિયાં, ન. કાંસી જોડાં. (૨) ખડખડે એવી આકરી પૂરીઓ, પાપડ વગેરે.

ખણખણું, વિ. ખૂબ શેકાયેલું; ખડખડે એવું થઈ ગયેલું.

ખણખોજ, (ખણખોદ), સ્ત્રી. બારીક તપાસ; ખણખોતર.

ખણખોતર, સ્ત્રી. [સં. खन्=ખણવું] ખણવું અને ખોતરવું તે; ખણખોદ.

ખણજ, સ્ત્રી. ખંજવાળ; ચેળ.

ખણવું, ક્રિ. સ. [સં. खन्] ઉખાડવું; ખોતરવું. (૨) વલુરવું. (૩) ખોદવું. (૪) ચીમટી ભરવી.

ખણસ, સ્ત્રી. ખુન્નસ; ખાર; છિદ્ર શોધવાં તે. ક્રિ. પ્ર. ખણસે ભરાવું=ખાર રાખવો. (૨) ખંત; કાળજી. (૩) વહેમ; સંશય. (૪) ટેવ; આદત (૫) હાજત.

ખણસાવું, ક્રિ. અ૦ વહેમાવું. (૨) હાજત થવી.

ખણિક, જુઓ ક્ષણિક.

ખણુ, ન. [સં. क्षण] પળનો સાઠમો ભાગ; ક્ષણ ખણુ માત્ર=લગારવાર. ખણુ ખણુ=ક્ષણે ક્ષણ; વારંવાર.

ખત, ન. [अ.] લેખ; દસ્તાવેજ; લખાણ. ક્રિ. પ્ર ખત કરવું=સાટું લખી આપવું. [લગતાં કાગળીઆં.

ખતપતર, ન. કરાર અને તેને

ખતમ, વિ. ખલાસ; સમાપ્ત. (૨) પુરૂ (૩) સ્ત્રી. [अ.] આખર; છેડો. ક્રિ. પ્ર. ખતમ કરવું=પુરૂં કરવું. ખતમ થવું=અંત આવી જવો.

ખતરવટ, સ્ત્રી. [સં. ક્ષત્રિય+વર્ત] કોઇ પણ ભોગે કાર્ય પુરૂં કરવાની વૃત્તિ. (૨) ક્ષત્રિય ધર્મ; ક્ષત્રિયની સાખ.

ખતરી, પુ. [સં. ક્ષત્રિય] ક્ષત્રિય; અસલી હિંદુઓની ચાર જાતિમાંની એક જાતિ. (૨) ખતરી; હાલ કાપડ રંગવાનો ધંધો કરનારી એક જાતિ.

ખતરો, પુ. [અ.] વહેમ; સંદેહ; વાંધો. ક્રિ. પ્ર. ખતરો મટાડવો=વહેમ ટાળવો.

ખતવણી, સ્ત્રી. રોજમેળમાંથી જેને તેને ખાતે રકમો ઉતારવી તે; ખતવવું તે.

ખતવવું, ક્રિ. સ. રોજમેળમાં જુદે જુદે ખાતે લખાયેલી રકમોને જે તે ખાતે ઈ જવી. [નુકશાન.

ખતા, પુ. ઠોકર; થાપ; ધક્કો;

ખતો, પુ. કામળો; ધાબળો.

ખદખદ, અ. જાડો પ્રવાહી ઉકળતાં નીકળતો અવાજ; ખદખદવું.

ખદખદતું, વિ. તાજું; ઘણું ગરમ; ખદખદ એવો અવાજ કરતું.

ખદખદવું, ક્રિ. અ. ઉભરો ચઢે એમ ઉકળવું.

ખદેડવું, ક્રિ. સ. હાંકવું; તગેડવું (૨) મહેનત આપવી; ખદેડવું. [મણ.

ખદડામણ, સ્ત્રી. દોડાદોડી; અથડા-

ખડુકખડુક, અ. ખડુકખડુક; ખડુકખડુક. (૨) ઘોડો જુસ્સાથી ટપકી દોડના અનુકરણ રૂપ.

ખદબદ, અ. તળેઉપર થતું અને સડતું હોય તેમ. (૨) વિ. ખૂબ સડી ગયેલું; જેમાં કીડા ઉભરાતા હોય એવું.

ખદબદવું, ક્રિ. અ. તળે ઉપર થવું; સડવું; કીડાઓનું ઉભરાવું.

ખદ્દર, સ્ત્રી. [હિં.] ખાદી.

ખદવું, ક્રિ. અ. પાછળ દોડવું.

ખદિર, પુ. [સં.] ખેર. (૨) ઇંદ્ર. (૩) ચંદ્ર.

ખદિરપત્રિકા, સ્ત્રી. [સં.] રીસામણીનો વેલો.

ખદિરિકા-ખદિરી, સ્ત્રી. [સં.] રીસામણીનો વેલો. [સાર; કાથો.

ખદિરસાર, પુ. [સં.] ખેર-

ખદેડવું, ક્રિ. સ. વારંવાર દોડાવવું; ફેરા ખવડાવવા. (૨) મહેનત કરાવવી (૩) કાઢી મૂકવું.

ખદ્દડ, વિ. ધીંગું; ખડ્ડું; જાડું; ઘટ.

ખદ્યોત, પુ. [સં.] ચોમાસામાં ઉત્પન્ન થતો જીવડો; આગિયો; પતંગિયો. (૨) તારા, સૂરજ, વગેરે.

ખધ્યા, સ્ત્રી. [સં. ક્ષુધા] ખાવાની તીવ્ર લાગણી; ભૂખનું જોર. (૨) ખાધાગળો. [(૨) ખંત; લગણી.

ખનખન, સ્ત્રી. ચિંતા; હાજત; ખણસ.

ખનિજ, વિ. [સં.] જમીન ખોદીને તેમાંથી કાઢેલું; ખાણમાંથી ઉત્પન્ન થયેલું.

ખનિત્ર, પુ. [સં.] માટી ખોદવાનું ઓજાર; પાવડો; કોદાળો.

ખની, સ્ત્રી. [સં. જમીનની અંદર પડેલો ખારો; ખાણ.

ખપ, પુ. [સં. क्षि-क्षप्] જરૂર; માગણી ખપત; વપરાશ; ઉપયોગ. (૨) તંગી; ખોટ. (૩) ઉપાય; ઇલાજ (૪) કામ. ક્રિ પ્ર ખપ આવવું=મારી જવું; રણમાં પડવું. ખપ લાગવું=કામ આવવું. ખપ જાગવો=માગણી થવી.

ખપજોગું, વિ. ખપ જેટલું; જોઇએ તેટલું. [ઉપયોગ; જરૂર; માગણી.

ખપત, સ્ત્રી. વેચાણ; ઉઠાવ; વપરાશ;

ખપતું, વિ. વેચાયા કરતું હોય એવું (૨) જરૂર જેટલું; જોઇતું; ઘટતું; (૩) કામનું; ઉપયોગમાં આવે તેવું. (૪) વ્યવહારનાં આવતું.

ખપરડો, પુ. વાંસની ચીપોની સાદડી; (૨) પડદો. (૩) ખપેડો.

ખપરેલ, વિ. ખાપો નાખી નળિયાં ચડાવેલું (છાપરું).

ખપવું, ક્રિ. અ. [સં. क्षप] ખપ થવો; વેચાવું; વકરો થવો. (૨) ખરચાઈ જવું; વપરાવું; કામમાં આવવું (૩) ગણાવું; લખાવું. (૪) કામ આવવું (૫) ઇચ્છા હોવી. (૬) લડાઈમાં મરણ થવું.

ખપાટ, સ્ત્રી. વાંસની ચીપ; કામઠું; લાકડાની ચીપ. (૨) એક જાતનું ઝાડ.

ખપાટીઉં, ન. ખપાટ; કામઠું; ચીપ

ખપાડવું, ક્રિ. સ. ખપાવવું; વેચવું. (૨) વાપરવું.

ખપી જવું, ક્રિ. અ. વેચાઈ જવું. (૨) વપરાઈ જવું (૩) માર્યા જવું.

ખપુકલી, સ્ત્રી. કુંપડી. (૨) વિ. સુકાઈ ગયેલી; નાજુક.

ખપુષ્પ, ન. [સં.] આકાશકુસુમ; એક મિથ્યા કલ્પનાનો પદાર્થ.

ખપુસવું, ક્રિ. સ. ખાટવું. (૨) ચાપટવું (૩) મંડવું; પાછળ લાગવું.

ખપેડી, સ્ત્રી ઉગતા છોડ ખાઈ જનારું એક જીવડું. (૨) પોપડો.

ખપેડો, જુઓ ખપરડો.

ખપેટી, સ્ત્રી. કોઈ પણ વસ્તુનું ઉપસી આવેલું પાતળું પડ. (૨) રોટલા ઉપરનો માંડી; કપોટી. (૩) એક જાતની પ્રવાહી પદાર્થ ઉપર જામેલી તર.

ખપોટું, સિંગડું; પડ; પાતળું છોડું.

ખપ્પર, ન. [સં. खर्पर] ઝેરી નાળિએરનું ભીખ માગવાનું પાત્ર; ભિક્ષાપાત્ર. (૨) નાશકારક પાત્ર-માતાનું ખપ્પર. ક્રિ. પ્ર. ખપ્પરમાં લેવું=મારી નાખવા માટે પોતાના કબજામાં લેવું. (૩) નાશકારક જે કંઇ તે.

ખફગી, સ્ત્રી. [फा.] ઇતરાજી; અવકૃપા. [ચિડાયેલું.

ખફા, વિ. [फा.] ઈતરાજ;

ખબકાવવું, ક્રિ. સ. ચોરી છૂપીથી લઇ લેવું; ઉચાપત કરવું.

ખબરદાર, વિ. [फा.] ઘણી બાબતોની માહિતી ધરાવનાર; હોશિઆર; કાબેલ. (૨) સાવધ; ચોક્સ; સાવચેત. (૩) અ. સાવધાન; જાગરૂક.

ખબડદારી, સ્ત્રી. સાવધાની; સાવચેતી. (૨) કાળજી; ચિંતા. (૩) સંભાળ.

ખબર, સ્ત્રી. [અ.] જાણ; હકીકત; બીના; સમાચાર. (૨) સંદેશો; કહેણ. (૩) ઉડતી વાત; અફવા. (૪) છુપી હકીકત. (૫) ધ્યાન; લક્ષ (૬) ચેતવણી; જાહેર કરવું તે. (૭) જ્ઞાન; માહિતી ક્રિ. પ્ર. ખબર લેવી=અંટસ રાખી વેર લેવું; મારવું.

ખબરઅંતર, સ્ત્રી. શારીરિક આરોગ્ય સંબંધી પડપૂછ કરવી તે; ખરખબર (૨) નવાજુનીના સમાચાર.

ખબરદાર, જુઓ ખબડદાર

ખબરદારી, જુઓ. ખબડદારી.

ખમ ખમ, સ્ત્રી. ધાપલ; ગોંધળ.

ખબુતર, જુઓ કબુતર.

ખબુતરી, સ્ત્રી કબુતરી. (૨) નટડી

ખબુ સું, જુઓ ખપુસવું.

ખબોચિયું, જુઓ ખાબોચિયું

ખભળવું, ક્રિ. અ ખળભળવું; ક્ષુબ્ધ થવું. [ખળભળ

ખભળાટ. પુ. ખળભળાટ; ઉથલ-

ખભો, પુ [सं. स्कन्ध. प्रा. खन्धो] કાંધ; ખાંધ; ક્રિ. પ. ખભો ચઢાવવો=આનાકાની કરવી. ખભો ઠોકવો=ઉત્તેજન આપવું ખભો દેવો=મદદ કરવી. ખભે હાથ મૂકવો=સોગન ખાવા; ખાત્રી આપવી.

ખમ, સ્ત્રી. (सं. क्षम) ખાંગ; હાથનો થાપો.-ખમ ઠોકવી (કુસ્તીમાં). (૨) યોગ્ય. ભારેખમ=વજનદાર.

ખમખમ, અ. ધાતુના પાત્રમાંથી થતો અવાજ. (તેનું અનુકરણાત્મક ઉચ્ચારણ.)

ખમખમવું, ક્રિ. અ. વાગવું; ખુંદખડવું; છાતીનું ભરાઈ જવું (૨) શરીરમાં તાવની કમકમી આવવી.

ખમખમાટ, પુ. ખમખમ એવી તરેહનો અવાજ. [ખચકાવું.

ખમચાવું, ક્રિ અ. અટકી જવું;

ખમણ, ન. કચુંબર; છુંદો. ખમણ ઢોકળાં=ખમણ નાખીને બનાવેલાં ઢોકળાં.

ખમણવું, ક્રિ સ. છીણવું; કચુંબર કરવી.

ખમણી, સ્ત્રી. ખમણવાનું ઓજાર.

ખમતખામણું, ન. જાણે અજાણે થયેલા દોષ માટે માફી માગવી તે.

ખમંચ, ન. (सं. ख=આકાશ+મધ્ય) આકાશમાનું; માથાપરનું મધ્ય બિંદુ.

ખમવું, ક્રિ સ. [सं. क्षम्] સહન કરવું; સાખવું; ધીરવું; વેઠવું; ઉપાડવું; ઝીલવું. (૨) ભોગવવું; અનુભવવું.

ખમા, અ. [सं. क्षेम] આશિષ અને વહાલભર્યો ઉદ્ગાર (૨) સ્ત્રી [सं. क्षमा] દરગુજર; ક્ષમા. (૩) સબુરી; ધીરજ.

ખમાચ, પુ. એક રાગ. (આ રાગ ઘણેભાગે રાત્રે ગવાય છે) ખમાચી.

ખમાવવું, ક્રિ. સ. ક્ષમા માગવી; માફી માગવી ' પજુસણ 'ઉતર્યાપછી જૈન સ્ત્રીપુરુષો એકબીજાને ત્યાં જઈ બાર

મહીનાનું બોલ્યુંચાલ્યું માફ કરવાની વિનંતિ કરે છે તે 'ખમાવવું' કહેવાય છે.)

ખમીખાવું, ક્રિ. અ અપરાધ સાંખી રહી માફી આપવી; સહન કરવું સાંખવું.

ખમીર, ન [अ] વસ્તુમા વિક્રિયા થઇ તેની ઉપર ખટાશવાળું ઉભરણું આવવું તે; આથો. (૨) ફૂગ; ફીણચડવું તે. (૩) સહનશક્તિ; બળ, પાણી (૪) કુળની મોટાઇ.

ખમીરી, વિ. ખમીરવાળું; દમદાર.

ખમીસ, ન [अ] પુરૂષને પહેરવાનું કફવાળું ખુલ્લું બદન.

ખય, જુઓ ક્ષય [મૂર્ખ; દોઢ.

ખર, પુ. [सं.] ગધેડો (૨) વિ

ખરકલો, જુઓ ખટકલો

ખરખડિયું, (ખડખડિયું), વિ. ખડખડ ખડખડ થાય એવું. (૨) નાસુકું નાળિએર (૩) કેળાં કે બટેટાની પાતળી પત્રીને મસાલો ચડાવી તેલમાં તળેલી ખાવાની એક વાની

ખરખબર, સ્ત્રી [अ.] સરસમાચાર; કઈ પણ હકીકત કે બાતમી.

ખરખર, સ્ત્રી. ખરીને પડેલી રજ. (૨) મનમા ખટક્યા કરે એવી બાબત. (૩) ગળામાનો કફ; ખરખરી (૪) એ એક પછી એક ખરતુ હોય તેમ.

ખરખરવું, ક્રિ અ. ગરવું; ખરખર પડવુ. (૨) ગળામાં કફ બોલવો; ખરખરી બાઝવી. (૩) ખળખળવું અને ફૂલ્યું થઇ જવું.

ખરખરાહટ, સ્ત્રી. પ્રચુરણ ખરચ. (૨) ઘટ; બાધ; નુકસાન.

ખરખરી, સ્ત્રી. ગળામાં બોલતો કફ સસણી. (૨) ચટપટી; કાળજી,

ખરખરો, પુ. સમદુઃખતા બતાવવી તે; શોક દેખાડવો તે; દિલાસો આપવો તે. (૨) શક; અંદેશો.

ખરખલો, પુ. ખડકલો; ઢગ, રાશિ. (૨) ઉતરડ.

ખરચ, ન. [फा.] ખરચવું તે; વાપરવું તે. (૨) લાગત; કિમ્મત (૩) જેમાં ખરચ થાય એવું કામ; નાત, વરો; જમણવાર ક્રિ પ્ર. ખરચ થીવું=જે ખરચ થાય તે મજરે આપવું.ખરચ ખાવું= કોઇને ખરચે બેઠા બેઠાં વખત ગુમાવવો

ખરચખુટણ, ન ફાલતુ ખરચ (૨) વરો; જમણવાર.

ખરચવું, ક્રિ. સ. વાપરવું; વ્યય કરવો; ખુટવાડવુ . (૨) ગાળવું; ગુજારવું (૩) કિંમત આપવી

ખરચાઉ, વિ. ખરચ કરે એવું; હાથનું છુટું; ખરચાળ (૨) ખરચ લાગે એવું (૩) ખપતુ; ખૂટતું, ઓછું થાય એવું.

ખરચાળ, વિ. જેને હાગે વધારે ખરચ થતું હોય એવું (માણસ) (૨) જેની પાછળ વધારે ખરચ કરવું પડે એવું (કામ) (૩) કિમ્મતી

ખરચાળુ, વિ જુઓ ખરચાળ

ખરચી, સ્ત્રી ખરચવાને માટે જોઈતી (૨) આજીવિકાનું સાધન; ખાવાનું.

ખરચી-પાણી=ખરચખુટણ; કહે. ખરચી ખૂટી ને માયા તૂટી.

ખરસુ, ન. ઝાડો; ખરચુનો રોગ. ક્રિ. પ્ર. ખરચુ જવું=ઝાડે જવું.

ખરચો, પુ. ભોંયને ચોંટી રહેલું છોડનું હૂંઠું; હજામત કરતાં રહી ગયેલો વાળનો કોટો; કાંટો; કણુગો.

ખરજ, સ્ત્રી. ખંજવાળ આવે એવો ચામડીનો એક રોગ. (૨) ખંજવાળ; ખણુજ; ચેળ. (૩) પુ. ગાયનમાં પહેલો અને છેક નીચો સ્વર.

ખરજવું, ન. ચામડીનો એક રોગ.

ખરડ, પુ. જાડા રગડાનો શરીર ઉપર કરાનો લેપ. (૨) ઝાડનાં ખરબચડાં સૂકાં નાનાં છોડાં. (૩) તળાવની માટીની પોપડી.

ખરડવું, ક્રિ.પ્ર. જાડું પ્રવાહી લગાડવું; ચોપડવું. (૨) ખરાબ કરવું. (૩) સંડોવવું.

ખરડાવું, ક્રિ. અ. લદાવું; બગડવું. (૨) સંડોવાવું. [વર્ષ.

ખરડિયું, ન. સુકવણું; દુકાળ જેવું

ખરડો, પુ. અક્ષરોનું વલણ શિખવાડવાને બનાવેલી પાટી; દોપિસ્તા. (૨) કાયદાનો કે લખાણનો મુસદો. (૩) યાદી.

ખરપડી, સ્ત્રી. ખરપી

ખરપડો, પુ મોટી ખરપી.

ખરપવું, ક્રિ. સ. ઉખાડવું; ખરપાથી ખણી લેવું.

ખરપી, સ્ત્રી. જુઓ ખરપડી.

ખરપો, પુ. સપાટી ઉપરથી ઉખાડવાનું ઓજાર; ખરપડો. (૨) મોચીનું ચામડાં ઉઝરડવાનું ઓજાર. (૩) બેદૂલ; કણબી; કમઅક્કલ; ગામડીઓ.

ખરબચડું, વિ સપાટી ઉપર હાથ ફેરવતાં લાગે એવું (ખટબચડું).

ખરમચી, સ્ત્રી. આદત; ટેવ.

ખરમંજરી, સ્ત્રી [સં.] અઘેડો.

ખરયાન, ન. ગધેડા જેટલું વાહન.

ખરલ, પુ. ખલ; દવા ઘૂંટવાનો લંબગોળ આકાર; ખાંડણીઓ. ક્રિ. પ્ર. ખ૨લ કરવું=ઘુંટવું.

ખરવ, જુઓ ખર્વ.

ખરવાડ, સ્ત્રી. [સં. खल=ખળું +वाट=વાડો] ખળાં કરવાની જગા; ખળાવાડ. (૨) આમલીનાં સુકાં સુકાં છોડાં; ખરવટ

ખરવા, પુ. ઢોરને પગે થતો એક જાતનો કીટરોગ.

ખરવાણુ, વિ. [સં. क्षमा+वान] મજબુત; સહનશીલ.

ખરવું, ક્રિ. અ. છુટું પડવું; દૂર થવું; ઉખલી પડવું.

ખરસટ, વિ. સુંવાળું નહિ તે; ખટબચડું; બરસટ; બરટ. (૨) તકલાદી.

ખરસલું, ન. ઘાસ; ખડ.

ખરસાંડી, (ખરસાંણી), સ્ત્રી. પાંદડાં વગરની પાતળી લીલી લીલી ડાંખળીઓવાળું એક જંગલી ઝાડ. (વાડે થાય છે.)

ખરાખર, અ. આખર; હદ ઉપરાંત; (૨) વિ. ખરેખરૂં.

ખરાખરી, સ્ત્રી. ખરેખરૂં કરાવવું તે;

પુરવાર; સાબીતી. (૨) અણીની ,મેળા; (૩) સત્યતા; ખરાપણું.

ખરાજાત, સ્ત્રી. માલ ઉપર પરચુરણ જે લાગત કે ખર્ચ લાગે તે

ખરાડ, સ્ત્રી ખોટ; ઘસારો (૨) જેર; ભુકો; ગર

ખરાદ, પુ. સંઘેડો

ખરાદી, પુ. સંઘેડીઓ; સંઘેડા ઉપર કામ કરનાર માણસ. (૨) એ જાતનો ધંધા કરનારી કોમ. [વાજબીપણું

ખરાપણું, ન. સત્ય; સચ્ચાઇ;

ખરાબ, વિ. [अ.] સારૂ નહિ તે; ભુંડું. (૨) ઉલટું. ક્રિ. પ્ર. ખરાબ કરવું= નુકસાન કરવું; પાયમાલ કરવું.

ખરાબખસ્ત, વિ. અત્યંત ખરાબ થઇ જવું તે; સુધારી ન શકે એટલું બગડી જવું તે. (૨) પાયમાલ.

ખરા બપોર, પુ. ખરેખરા બપોર; બરોબર માથે સુરજ આવેલો હોય તે સમય. (૨) ખરેખરી ચડતી દશા; જુવાની.

ખરાબી, સ્ત્રી. ખરાબ થવું તે; ખોટું થવું તે; જોખમ (૨) પાયમાલી; અવનતિ; દુઃખ. [હાલતવાળું.

ખરાબેહાલ, વિ. ઘણાજ ખરાબ

ખરાબો, પુ. પાણીથી ઢંકાયેલા ખડક. (૨) ખેડવાને યોગ્ય નહિ એવી જમીન; પાક ન થાય તેવી જમીન.

ખરાબોલું, વિ. સત્યવાદી; વગર ડરે (ખરેખરૂં) કહી દેનારૂં.

ખરાવાડ, સ્ત્રી. જુઓ ખજાવાડ.

ખરાવાદી, વિ. [સં.] સાચું બોલનાર. (૨) પ્રમાણિક; પોતાને જે સત લાગે તેજ પ્રમાણે વર્તનાર.

ખરી, સ્ત્રી. [सं. खुर] ચોપગાં પ્રાણીઓના પગના નખની કાડ.

ખરીઓ, પુ. છોકરાઓની એક રમત

ખરીતો, પુ. [फा. ख़रीतेह] સરકારી કામકાજનાં કાગળીઆંનો લખોટો (૨) લેખી હુકમ.

ખરીદ, સ્ત્રી. [फा.] ખરીદીનું કામ; ખરીદી. (૨) વિ. કિંમત આપીને લીધેલું. ખરીદ ભાવ=ખરીદીનો ભાવ.

ખરીદદાર, વિ. ખરીદી કરનાર; વેચાણ લેનાર.

ખરીદવું, ક્રિ. સ. કિંમત આપીને લેવું; વેચાણ લેવું; સોદો કરવો

ખરીદી, સ્ત્રી. જુઓ ખરીદ.

ખરીદીઓ, વિ ખરીદીનું કામ કરનાર.

ખરીપટીવેરો, પુ. ગામને કરજમાંથી મુક્ત કરવાને લેવાતો કર.

ખરીફ, સ્ત્રી. [अ.] ચોમાસામાં થતો પાક;ચોમાસુ પાકની ઉત્પન્ન (૨)વિ. વરસાદના પાણીએ પાકેલું; ચોમાસે થતું હોય એવું.

ખરૂં, વિ. સત્ય; સિદ્ધ; શુદ્ધ; અમર. (૨) વધારે શેકાયેલું. (૩) આકરૂં કડક; તીખું. ક્રિ. પ્ર. ખરૂં કરવું=પાકું કરવું, સાચું ઠરાવવું.

ખરૂં, અ. હા; ઠીક; વારૂ.

ખરે, અ. સાચે; નક્કી; ખરેખર.

ખરેખર, અ. સાચેસાચું; ખચીત.

ખરેખરૂં, વિ. સાચેસાચું; અકૃત્રિમ. (૨) કસોટી થાય એવું; મુશ્કેલ.

ખરેખાત, અ. ખચીત; નક્કી; નિર્વિવાદ. (૨) વિ. ખરેખરું; આબેહુબ.

ખરેટી,સ્ત્રી સુકાઇનેફાટી ગયેલી જમીન.

ખરેડી, સ્ત્રી. ગડગડી; ગરેડી.

ખરેરી, સ્ત્રી. શ્વાસ લેતાં પડતી અટચણ. (૨) ગળામાં બાઝેલો મળ અથવા કફ. (૩) નાનો ખરેરો.

ખરેરો, પુ. ઘોડાનું શરીર સાફ કરવાનો દાંતાવાળો કાંસકો. (૨) હાથાની સુંથણીનો ખરેરો. ખરેરો કરવો=શરીરને ઘસી મસળીને સાફ કરવું. (વિશેષે કરીને ઘોડા માટે વપરાય છે.) (૨) ઠપકો માર મારવો.

ખરેંટો, પુ. ડાઘો; ઓઝરાળો. (૨) વાસણને ચોટેલા પોપડા.

ખરેંટી, સ્ત્રી. નાનો ખરેંટો.

ખરેડું, ન. ગાય કે ભેંસ વિઆયા પછી પહેલ વહેલું કાઢેલું દૂધ. (આ દૂધની બળી થાય છે.) (૨) વાંકું પડવું તે; વાંધો.

ખરોખર, જુઓ ખરેખર; ખરેખરું.

ખર્જુ, ન. [સં. खर्जु] ચળ; ખરજ. (૨) ખરજવું.

ખર્જુર, ન. [સં.] ખજુરીનાં પાકાં ફળ; ખજુર. (૨) ખજૂરી.

ખર્વ, ન. [સં.] હજાર કરોડ જેટલી સંખ્યા; १०००,००,००,०००. (૨) વિ. ઠિંગણું.

ખર્વટ, ન. [સં.] પર્વતની તળેટીનું ગામ. (૨) સીમાડે આવેલું શહેર.

ખલ, પુ. [सं. खल्ल] જુઓ ખરલ. [ખળ.

ખલ, વિ. [સં.] શઠ; પાજી; ધૂર્ત;

ખલક, સ્ત્રી. [अ.] દુનિયા; વિશ્વ. (૨) માણસ જાત; સંસાર.

ખલકખેલ, પુ. દુનીઆની રમત. (૨) સંસારના ખેલ. [મોટો વાટવો.

ખલતો, પુ. ખાનાંવાળો કોથળી;

ખલઅત, સ્ત્રી. છુપી મસલત; મંત્ર. (૨) આનંદ; મોજ.

ખલબત્તો, પુ. [सं. खल्ल-वर्त्ती] ઉપરવટણો; દસ્તો. [ખલેલ.

ખલલ, સ્ત્રી. [अ.] હરકત; અટચણ;

ખલવાં, ન. ભજિયાં.

ખલવું, ક્રિ. સ. ઘુંટવું; બારીક વાટવું. (૨) શોભવું; ભળવું.

ખલાસ, વિ. સમાપ્ત; થઇ રહેવું તે.

ખલાસ, પુ. છાપરાં સંચારવાનો ધંધો કરનાર; તેમજ તે ધંધો કરનારી એક કોમ.

ખલાસણ, સ્ત્રી. ખલાસીની સ્ત્રી.

ખલાસી, પુ. [फा. खलासी] વહાણ ઉપર કામ કરનાર; વહાણવટી; ખારવો. [ખરેલું; ખરી પડેલું.

ખલિત, વિ. [सं. स्खल्]

ખલિતો, પુ. [अ. खलिता=કોથળી-પરબીડિયું.] કોથળી; પરબીડિયું.

ખલી, [સં.] જુઓ ખળી.

ખલીફ, પુ. [अ.] મુસલમાની ધર્મનો વડો ગુરૂ; ઇસ્લામ ધર્મનું રક્ષણ કરનાર; ખલીફા.

ખલીફાત, સ્ત્રી. [अ.] ખલીફના હોદ્દાનું કામ; ખલીફ તરીકેની સત્તા.

ખલુ, અ. [सं.] નક્કી; જરૂર.

ખલુલો, પુ. છોકરાઓની એક રમત.

ખલેચી, સ્ત્રી. ખાનાં અને પડવાળી કોથળી.

ખલેડી-રી, જુઓ ખીસકોલી.

ખલેલ, સ્ત્રી. [अ] અટચણ; હરકત.

ખલો, પુ. લોઢા કે લોટાનું ચામડું

ખવડાવવું, ક્રિ. સ. જમાડવું; અનાજ મોંમાં આપવું. (૨) ખોરાક આપવો. (૩) પોષણ કરવું. (૪) ભૂતથી ખાઈ જાય તેમ આપવું. (૫) લાંચ આપવી; ચટાડવું.

ખવળવું, ક્રિ. અ. [सं. क्षुभ्] આળોટવું. (૨) ખણવું; વસવું. (૩) હાલવું; ખળભળી ઉઠવું; ગુસ્સામાં આવવું.

ખવાઈ જવું, ક્રિ. અ. અજાણતાં ખવાવું. (૨) નાશ પામવું; ઉચાપત થઈ જવું; ઘટી જવું (૩) સડીને બગડી જવું.

ખવાડવું, ક્રિ. સ. જુઓ ખવડાવવું.

ખવાબ, પુ. [अ. खोफ़्] સ્વપ્ન; સોણું.

ખવાવું, ક્રિ અ. ખાઈ શકાવું. (૨) ક્ષીણ થઈ જવું. (૩) દુરુપયોગ થવો.

ખવાસ, પુ. [अ.] ધર્મ કિંવા ગુણ; સ્વભાવ; પ્રકૃતિ; ખાસિયત. (૨) અનુચર; હજુરિયો; દાસ. (૩) રજવાડી સેવકોની એક જાત

ખવાસણ, સ્ત્રી. ખવાસની સ્ત્રી.

ખવાસી, સ્ત્રી. પરિચારિકા; દાસી.

ખવીસ, પુ. [अ.] ભૂત; પિશાચ (૨) બિયામણો માણસ; રાક્ષસ.

ખશિયાણું, વિ. મોઢું પડી ગયેલ શરમાઈ ગયેલ; માનભંગ થયેલ; ફીક્કું

ખષ્ટ, વિ. [सं. कष्ट] દુઃખી થયેલ. (૨) શરમિંદું; ચીડું; ભોંઠું જ ખવાણું.

ખષ્ટપડવું, ક્રિ. અ. માનભંગ થ

ખસ, સ્ત્રી. [सं. खस] એ ચેપી ત્વચારોગ; ખુજલી.

ખસ, સ્ત્રી. વીરણ નામની વનસ્પતિનાં સુગંધીદાર મૂળિયાં; વાળો. (તેની ટટ્ટીઓ અને પંખા વગેરે બને છે અને તે ઉપર ઉનાળામાં પાણી છાંટવાથી સુગંધ સાથે ઠંડક આપે છે.) [ઘસરકે

ખસકો, પુ. ખાંચો; ખચકો. (

ખસખસ, સ્ત્રી. [सं. खस्खस एक वनस्पति; રોપો. (૨) એ રોપાનું બી. (એનાં જિંડવાંના રસનું અફીણ બને છે. તેનાં સુકાં જિંડવાં પોસના ડોડા કહેવાય છે, ને તે માંદા માણસને ઊંઘ કરવાના કામમાં આવે છે.)

ખસખસિયું, વિ. ખસખસના જેવા રંગનું. (૨) ખસખસના દાણા જેવું ઝીણું

ખસડફસડ, વિ. ઘસડાતું હોય એવું તણાતું; ભોંય ઉપર રોળાતું જતું. (૨ અ. જેમતેમ; રગડદગડ.

ખસતું, વિ. આઘું; દૂર; વેગળું ક્રિ. પ્ર. ખસતું કરવું=મનથી ઉતારી નાખવું. ખસતું મૂકવું=આઘુંપાછું કરવું

ખસબો, પુ. ખુશબો; સુગંધી; વાસ

ખસબોઈ, સ્ત્રી. [अ.] સુગંધી; ગધ.
ખસમ, પુ [अ.] ખાવિંદ; ધણી.
) રીતભાત; રૂઢિ.

ખસર, પુ. આંકો; કાપો. [ઘસરકો.
ખસરકો, પુ. આંકો; (૨) ઉઝરડો
ખસરવું, ક્રિ. સ ખેતરમાં ક્યારા
ટવા; વહેંચવું. (૨) ચિત્રની હદ દોરવી.
ખસરિયો, પુ. સુતારનું ઝીણી
કરવાનું એક હથિયાર.

ખસરો, પુ. આંકો; લીટો; કાપો.
) નિશાની. [સ્વભાવ (૨) આદત· ટેવ.
ખસલત, સ્ત્રી [अ] ખાસિયત;
ખસલી, સ્ત્રી જુઓ ખરમલી. (૨)
. જુઓ ખસિયુ.
ખસલું, ન. ઘાસ; પરસવું (૨) કસ્તર
ખસવું, ક્રિ. અ. [सं. कृष्]
રા આઘા જવું; સરકવું. (૨) કાંસા-
થી નીકળી જવું (૩) ઠેકાણે નહિ
હેવું. (૪) ફરી જવું. (૫) લપસી જવું.
ખસિયું, વિ ખસવાળું. (૨) ખસ-
ખસના રંગનું.

ખસી, (ખાસી), વિ. જેના વૃષણ
કાપી નાંખેલ હોય એવું. (ઘોડા-
બળદ વગેરે). ખસી કરવી=વૃષણ કાપી
નાખવા. (૨) નામર્દ બનાવવું.

ખસુસ, અ. [अ. खसूस]
જરૂર; નક્કી; ખચીત.
ખસુસન, અ જરૂર; નક્કી.
ખસેડવું, ક્રિ. સ એક ઠેકાણેથી
બીજે ઠેકાણે લઈ મૂકવું; દૂર કરવું.

ખસોટી, સ્ત્રી. કમરે પહેરેલા કપડા-
ની ઓલ; ઓટી.
ખસોટે, કમરની ઓટીએ; કેડે.
ખસોરવું, જુ. ખસોટવું.

ખસ્ત, (સ્તા), વિ. [अ. खस्ता] ભાંગેલું. (૨) અ. છેકજ;
તદ્દન. ખરાબખસ્ત=છેક પાયમાલ.

ખળ, વિ. [सं. खल्] ધૂર્ત;
શઠ; લુચ્ચું; કપટી. [ખડખડવું.
ખળકવું, ક્રિ. અ. ખણખણવું;
ખળકો, પુ. જોરભેર વહી જતો
પાણીનો જથ્થો. (૨) પાણીનો મોટો મોજો.
(૩) જથ્થો; ઝપાટો.

ખળખળ, સ્ત્રી. પાણીના વહનથી
થતો અવાજ; ખળખળાટ. (૨) અ.
અટક્યા વગર વહેતું હોય તેમ.

ખળખળતું, વિ. ઉકળતું; ઘણું
ગરમ. (પાણી-પ્રવાહી)

ખળખળવું, ક્રિ. અ. ઘણું ઉકળવું.
(૨) ઉનું થઈ જવું.

ખળખળાટ, પુ. ખળખળ એવો
જે અવાજ તે; ખળખળ; સટસડાટ.

ખળતા, સ્ત્રી. [सं.] ખળપણું;
ધૂર્તતા; દોંગાઈ. [લુચ્ચાઈ.
ખળપણું, ન. ધૂર્તપણું; દોંગાઈ;
ખળભળ, સ્ત્રી. ખળભળવું તે;
હાલવું; ઉથલપાથલ; દોડધામ.

ખળભળવું, ક્રિ. અ. ઉથલપાથલ
થઇ જવું; તોફાન થવું. (૨) ગભરાઇ ઉઠવું.
ખળભળાટ, પુ. વ્યાકુળતા; ઉદ્વેગ;
ઉથલપાથલ; ગભરાટ.

ખંજીરી, સ્ત્રી. ખંજરી.

ખંજોળવું, ક્રિ. અ. ખણવું; વલુરવું.

ખંડ, પુ. [सं. खण्ड] ભાગ; કકડો; અંશ. (૨) પ્રકરણ; બાબ. (૩) ગાળી થાય એટલો કપડાનો કકડો; રેલો. (૪) ખાનું; ભાગ. (૫) ઘરનો અમુક ભાગ; ઓરડો. (૬) પૃથ્વીનો મોટો ભાગ, (એશિયા વગેરે). (૭) વિ. નાનું; અપૂર્ણ. (ખંડકાવ્ય.)

ખંડણી, સ્ત્રી. મોટું રાજ્ય નાના રાજ્ય પાસેથી હિસ્સો લે તે; ચોથ.

ખંડન, ન. [सं.] ભાંગવું; તોડી પાડવું; હરાવવું. ઉત્થાપન; રદિયો.

ખંડનીય, વિ. [सं.] ખંડન કરવા જેવું; તોડી-ઉલટાવી નાખવા જેવું.

ખંડપરશુ, પુ. [सं.] શિવ; શંકર; (ત્રણ ખંડ વાળો પરશુ ધારણ કરનાર.)

ખંડવું, ક્રિ. સ. કિંમત ઠરાવવી; આંકવું. (૨) ઉચ્ચક ઠરાવવું. (૩) અમુક દેવા પેટે કિંમતે આપવું-લેવું.

ખંડાખંડી, સ્ત્રી. ભીડાભીડ; ગીરદી; કચરાકચરી.

ખંડાવવું, ક્રિ. સ. કોઈ ખાંડે તેમ કરવું; કચરાવવું; છોડાં ઉખેડાવવાં.

ખંડાવું, ક્રિ. અ. કચરાવું; ભુકો થવો; ભાગી જવું (૨) પીડાવું; ભીડાવું. (૩) નુકસાન પામવું. [તૂટેલું; ખાંડું.

ખંડિત, વિ [सं] ભાગેલું;

ખંડિતા, સ્ત્રી. [सं.] જેની લાગણી દુખાયેલી હોય એવી; પોતાના સુખમાં બીજીએ ભાગ પડાવ્યાથી રિસાયેલી નાયિકા; જેનો પતિ શોક્યને ઘેર જઈ આવ્યો હોય ને તેથી દુઃખી થઈ હોય એવી નાયિકાઃ-(કાવ્યશાસ્ત્રપ્રમાણે.)

ખંડિયું, વિ. ખંડણી આપતું હોય એવું; તાબેદાર રાજ્ય.

ખંડિયેર, ન. [सं. खण्डित] પડી ગયેલી ઈમારતોનાં અવશેષ; જુનાં પડી ગયેલાં મકાન વગેરે; ખંડેર.

ખંડી, વિ રહેવાસી (વનખંડી).

ખંડીઆપવું, ક્રિ. અ. ઓછી કિમ્મતે આપવું. (૨) દેવા પેટે અમુક કિમ્મત ઠરાવીને વસ્તુ આપવી; પતાવવું.

ખંડીરાખવું, ક્રિ. સ. માલની ઉચક કિમત ઠરાવીને લહેણા પેટે રાખી લેવું.

ખંડીવાળવું, ક્રિ. સ. ખંડી આપવું; માંડી વાળવું. (૨) દેવું લહેણું અમુક માલની ઉચક કિંમતે પતાવી દેવું.

ખંડીલેવું, જુ० ખંડી રાખવું.

ખંડું, વિ. ભાગેલું; તૂટેલું; ખાંડું.

ખંડેર, ન. ખંડિયેર; ભાગી તુટી ઈમારતની નિશાનીઓવાળી જગા.

ખંત, સ્ત્રી. લાગ્યા રહેવું; મચ્યારહેવું. (૨) કાળજી; ચાનક. (૩) ચીટ; ચીટ.

ખંતી, વિ. (ખંત+ઈ=વાળું) ખંતીલું; ચાનકદાર; કાળજી રાખનાર.

ખંતીલું, વિ. ચાનકદાર; ખંતવાળું.

ખંતેપડવું, ક્રિ અ. પછવાડે લાગવું; કેડો લેવો. (૨) ચાનક રાખવી. (૩) ભૂલ ખોળ્યા કરવી.

ખંદાઈ-ખંદુ, જુ. ખંધાઈ-ખંધું.

ખંધાઈ, સ્ત્રી. લુચ્ચાઈ; દોંગાઇ.

ખળવું, ક્રિ. અ. થોભવું; બંધ પડવું; અટકવું. (૨) ખેળ ચડાવવી. (૩) ધુંટવું.

ખળાવવું, ક્રિ. પ્રે. અટકાવરાવવું; થોભાવવું. (૨) ખેળ ચડાવરાવવી. (૩) ધુંટાવવું.

ખળાવાડ, સ્ત્રી. ખળાં કરવાની જગા.

ખળી, સ્ત્રી. [सं. खलिनी] ખળું; અનાજ સાફ કરી લેવાની જગા. (૨) કઠોળની દાળ કરવાની જગા.

ખળું, ન. ગામના પાદરના વાડામાં કણસલાંમાંથી અનાજ સાફ કરવાની જગા; ખળી. (૨) ખળામાંથી દાનમાં જે અનાજ અપાય છે તે. ક્રિ. પ્ર. ખળાં માગવાં= ખળાંમાંથી અનાજની માગણી કરવી.

ખંખ, વિ. ખાલી; પોકળ; ખખ, ખોખા જેવું. (૨) પુ. બદલો વાળવો તે; ખંગ.

ખંખરોટવું, (ખાંખરોટવું), ક્રિ. સ. જરા જરા ચોપડવું.

ખંખળાવવું, ક્રિ. સ. ધોઈ નાખવું; ખંખાળવું.

ખંખાર, પુ ખોંખારો. (૨) હણહણાટ.

ખંખારવું, ક્રિ. અ. ખોંખારવું. (૨) હણહણવું.

ખંખારો, પુ. ખોંખારો. ખોંખારવું.

ખંખાળવું, ક્રિ. સ. [सं. क्षाल्=ધોવું] પાણીમાં મચમચાવીને ધોવું.

ખંખેરવું, ક્રિ. સ. [सं. क्षर्] ઝાટકવું; ઉડાડી મૂકવું; ઝાપટવું. (૨) ઠપકો દેવો; ધમકાવવું.

ખંખોરવું, ક્રિ. સ. ખોરવું; ખખોરવું; સંકોરવું. (૨) વેરી નાખવું; (૩ ખોતરવું-ઘસવું.

ખંખોળવું, ક્રિ. સ. ખુણે ખોચરે શોધવું; જોવું; ખાંખાખોળા કરવા. (૨) ઘણા પાણીમાં ઝાપટીને ધોવું.

ખંખોળા, ન. ખાંખાખોળા કરવા તે; શોધવું તે; ફાંફા મારવાં તે

ખંખોળિયાં, ન. માથા ઉપર ખૂબ પાણી રેડીને નહાવું.

ખંગ, પુ. ટગલો; રાશિ. (૨) બદલો. (૩) અંત. (૪) વિ. લુલું; લંગડું.

ખંગાળવું, ક્રિ. સ. કોગળા કરવા; ખંખાળવું.

ખંચાવું, ક્રિ. અ. અચકાવું; ખમચાવું. (૨) શરમને લીધે અટકી જવું; ઉભા રહેવું.

ખંજ, વિ. [सं.] લંગડું; ખોડું.

ખંજન, ન. [सं.] એક જાતનું પંખી; દીવાળીનો ઘોડો. (ખંજનની ચંચળતા ઉપરથી સ્ત્રીઓની આંખને એની ઉપમા આપવામાં આવે છે.) (૨) હસતાં હસતાં ગાલમાં જે ખાડો પડે છે તે.

ખંજર, ન. [अ.] બન્ને તરફ ધાર-વાળું સીધું કટારના જેવું હથિયાર.

ખંજરી, સ્ત્રી. ઘુઘરીઓવાળી નાની નગારી.

ખંજવાળ, સ્ત્રી; ખાજ; (૨) ખણજ આવ્યા કરે એવો રોગ; ખુજલી.

ખંજવાળવું, ક્રિ. અ. [सं. खन्] નખથી ખણવું; વલુરવું.

ખંજાછંદ, પુ. એક માત્રામેળ છંદ.

ખંજીરી, સ્ત્રી. ખંજરી.

ખંજોળવું, ક્રિ. અ. ખણવું; વલુરવું.

ખંડ, પુ. [સં. खण्ड] ભાગ; કકડો; અંશ. (૨) પ્રકરણ; બાબ (૩) ઓરડો થાય એટલો કપડાનો કકડો; રેલ્વે (૪) ખાતું; ભાગ. (૫) ઘરનો અમુક ભાગ; ઓરડો. (૬) પૃથ્વીનો મોટો ભાગ, (એશિયા વગેરે). (૭) વિ. નાનું; અપૂર્ણ. (ખંડકાવ્ય)

ખંડણી, સ્ત્રી. મોટું રાજ્ય નાના રાજ્ય પાસેથી હિસ્સો લે તે; કરવેરો.

ખંડન, ન [સં] ભાંગવું; તોડી પાડવું; ઉરાવવું. ઉત્થાપન; રદિયો.

ખંડનીય, વિ. [સં.] ખંડન કરવા જેવું; તોડી-ફગાવી નાખવા જેવું.

ખંડપરશુ, પુ. [સં]શિવ; શંકર; (ત્રણ ખંડ વાળો પરશુ ધારણ કરનાર)

ખંડવું, ક્રિ. સ. કિંમત ઠરાવવી; આંકવું. (૨) ઉચક ઠરાવવું. (૩) અમુક દેવા પેટે કિંમતે આપવું-લેવું.

ખંડાખંડી, સ્ત્રી. ભાંડાભીડ; ગીરદી; કચગકચરી.

ખંડાવવું, ક્રિ. સ. કોઈ ખાંડે તેમ કરવું; કચરાવવું; છોડાં ઉખેડાવવાં

ખંડાવું, ક્રિ. અ કચરાવું; ભુકો થવો; ભાગી જવું (૨) પીડાવું; ભીડાવું. (૩) નુકસાન પામવું. [તૂટેલું; ખાંડું.

ખંડિત, વિ [સં] ભાગેલું;

ખંડિતા, સ્ત્રી. [સં] જેની ઝાંખી ઢંકાયેલી હોય એવી; પોતાના સુખમાં બીજાએ ભાગ પડાવ્યાથી રિસાયેલી નાયિકા; જેનો પતિ શોક્યને ઘેર જઈ આવ્યો હોય ને તેથી દુઃખી થઈ હોય એવી નાયિકા:-(કાવ્યશાસ્ત્રપ્રમાણે.)

ખંડિયું, વિ. ખંડણી આપતું હોય એવું; તાબેદાર રાજ્ય.

ખંડિયેર, ન. [સં. खण्डित] પડી ગયેલી ઈમારતોનાં અવશેષ; જુના પડી ગયેલાં મકાન વગેરે; ખંડેર.

ખંડી, વિ રહેવાસી (વનખંડી).

ખંડીઆપવું, ક્રિ. અ. ઓછી કિમ્મતે આપવું (૨) દેવા પેટે અમુક કિમ્મત ઠરાવીને વસ્તુ આપવી; પતાવવું.

ખંડીરાખવું, ક્રિ સ. માલની ઉચક કિંમત ઠરાવીને લહેણા પેટે રાખી લેવું.

ખંડીવાળવું, ક્રિ. સ. ખંડી આપવું; માંડી વાળવું. (૨) દેવું લહેણું અમુક માલની ઉચક કિંમતે પતાવી દેવું.

ખંડીલેવું, જુ૦ ખંડી રાખવું.

ખંડું, વિ. ભાગેલું; તૂટેલું; ખાંડું.

ખંડેર, ન. ખંડિયેર; ભાગી તૂટી ઈમારતની નિશાનીઓવાળી જગા

ખંત, સ્ત્રી. લાગ્યા રહેવું; મચ્યા રહેવું. (૨) કાળજી; ચાનક. (૩) ઘીટ; ચીવટ.

ખંતી, વિ. (ખંતસ-વાળું) ખંતીલું; ચાનકદાર; કાળજી રાખનાર.

ખંતીલું, વિ. ચાનકદાર; ખંતવાળું.

ખંતેપડવું, ક્રિ અ. પછવાડે લાગવું; કેડો લેવો. (૨) ચાનક રાખવી. (૩) ભૂત ખોળ્યા કરવી

ખંદાઈ-ખંદુ જુ. ખંધાઈ-ખંધું.

ખંધાઈ, સ્ત્રી. લુચ્ચાઈ; દાંભાઇ.

ખંધું, વિ. [दे. खंधो] ખંધાઈ કરનાર; પહોંચેલું.

ખંધેલો, પુ. [सं. स्कन्ध= ખભો] ખભો; ખાંધ.

ખંપાલી-ળી. સ્ત્રી. ખેડુતનું ઓજાર

ખંભ, પુ [सं. स्तम्भ] થાંભલો.

ખંભાતી, વિ ખંભાતનું. (૨) ખં- ભાતનુ રહેવાસી.

ખંભો, પું૦ ખભો; સ્કંધ; ખાંધ.

ખા, અ૦ લેતો જા; (ટોણો મારવા- માં આ શબ્દ વપરાય છે.)

ખાઈ, સ્ત્રી. [सं. खनि ખોદીને બનાવેલી ઉંડી ખાડ; ખાણ. (૨) કોટની બહાર ખોદેલી ખાંડી. (૩) પાણી વહેવડાવી દેવાને કરેલી ઉંડી નીક. (૪) [सं. खाद्=ખાવું પરથી. ખાવાનું; ખાવાની વસ્તુ. (૨ જ્યાંથી ખોરાકી મળતી હોય તે સ્થાન. (૩ ગુજારાનું સાધન; આજીવિકા. કહે૦—આઇ વઢાલી કે ખાઇ.

ખાઈકી, સ્ત્રી. ખાવાનું; ખોરાકી. (૨) લાંચ રૂશવત લેવી તે; ક્રિ. પ્ર. ખાઈકી કરવી=છુપી રીતે કંઈ કંઇ લઈ ખાવું.

ખાઈજવું, ક્રિ. સ. [सं. खाद्] ખાવું; જમવું. (૨) કોઈનું કંઇ લઈ તેને પાછું નહિ આપવુ. (૩) સપડાવવું. (૪) નહિ કરવી. (૫) નિરુત્તર રહેવું; ખામોશ ખાવી. (૬) ઉચાપત કરવું. (૭) પડતું મૂકી દવું. (૮) કમાઈ જવું.

ખાઇજોવું, ક્રિ. સ. ચાખવું; સ્વાદ લેવો; પરીક્ષા કરવી.

ખાઇપીલેવું, ક્રિ. સ. ભોગવીલેવું; મોજ કરી લેવી (૨) તૈયાર થવુ. પર- વારવું; અનુભવ કરી લેવો.

ખાઉ, વિ. ખાનાર; સહન કરનાર. (૨) ખાવાની લહુતાવાળું. (૩) ન. ખાવાનું.

ખાઉકડ,-ખાઉકણ. વિ. ખાખા કરે એવું; જેનું મન હંમેશ ખાવા ઉપર જ રહેતું હોય એવું; ખાઉધરું; અકરાંતિયું.

ખાઉખાઉ, અ. અત્યંત ખાઉધરા- પણાનો વલોપાત. ક્રિ. પ્ર. ખાઉ ખાઉ કરવુ=અત્યંત ભુખાળવાપણું બતાવવું.

ખાઉધર, વિ. ખાતાં ધરાય નહિ એવું; અકરાંતિયું. (૨) લાંચિયું.

ખાઉપાત્ર, વિ. ખાવાને યોગ્ય; ખાઈકી કરે એવું. [ઇચ્છા; હેતુ.

ખાએશ, સ્ત્રી. [फा.] મરજી;

ખાક, સ્ત્રી. [फा.] રાખ; ધા- તુની ભસ્મ; રસાયન. (૨)નાશ; પાયમાલી

ખાકસાર, વિ. [फा. खाक्+ सार=સરખું] ખાખ જેવું; નરમ; ગરીબ; તાબેદાર. (૨) પામર; અધમ; નીચું.

ખાકાન, પુ. [અ.] મોટો ઉપરી અધિકારી; રાજા. [લગતું; પાદશાહી

ખાકાની, વિ. [फा.] રાજ્યને

ખાકી, વિ. [फा.] ખાકના રંગનું; મેલખાઉ રંગનું.

ખાખ, સ્ત્રી. [फा.] ભસ્મ;

ખોડી. (૨) મારેલી ધાતુ. ક્રિ. પ્ર. ખાખ થવું=અત્યંત અદેખાઈથી બળી જવું.

ખાખટી, સ્ત્રી. નાની કેરીઓ; મરવા.

ખાખર, પુ. [सं. खदिर] એક જાતનું ઝાડ; ખાખરો; પલાશ. (આ ઝાડનાં પાંદડાંના પડિયા પતરાળાં બને છે. એનાં ફૂલ કેસુડાં કહેવાય છે. તે પોપટની ચાંચ જેવાં લાલ રંગનાં હોય છે) રૂ. પ્ર. ખાખરની ખીસકોલી=હલકા સ્થાનમાં રહેનાર.

ખાખરી, સ્ત્રી. ભાખરી; શેકેલી રોટલી. (૨) તમાકુનાં સુકાઈ ગયેલાં કુમળાં પાંદડાં.

ખાખરો, પુ. [सं. खदिर] પલાશ; ખાખર. (૨) અંગારા ઉપર શેકીને બનાવેલો ઘઉંનો રોટલો. [ખચીત

ખાખસુસ, અ ખસુસ; જરૂર;

ખાખાવીખી, વિ ધૂળધાણી; ચુંથાયેલું; છિન્નભિન્ન. (૨) દુઃખી; હેરાન.

ખાખી, વિ. ખાખવાળું; રાખોડી જેવા રંગનું. (૨) કોરડું; ખાલી. ખાખી બાવો=શરીરે ખાખ ચોળનાર બાવો; વેરાગી. ખાખી પલટણ=ખાખી રંગનો દરવેશ પહેરનારા સિપાઈઓની ટુકડી.

ખાખીબંગાળી, પુ. ખાલી ખીસાનો ફક્કડ માણસ; ખાલી ભભકો દેખાડનારો; ઠાંટ.

ખાચર, પુ. કાઠી લોકોની એક જાત.

ખાજ, ન. [सं. खाद्य] ખાવાની ચીજ; ભક્ષ. (૨) ખુજલી; ખરજ.

ખાજલી, સ્ત્રી. જેની અંદર ખાલી જગા હોય એવી નાની કુંડાળી; જાળીદાર વસ્તુ. [દાર ચકરડું; કુંડાળું.

ખાજલું, ન. અંદરથી ખાલી જાળી-

ખાજવણી, સ્ત્રી. ખંજવાળ; ખુજલી. (૨) જે શરીરે અડવાથી ખંજવાળ લાવે તેવી એક વનસ્પતિ.

ખાજું, ન. [सं.] એક જાતનું પકવાન; પુષ્કળ મોણ નાખીને ઘણાં પડવાળી બનાવેલી પૂરી.

ખાટ, સ્ત્રી. [सं. खट्वा] હીંચકાનું પાટીઉં; છપરખાટ. (૨) ખાટવાનું; ફાયદો; લાભ.

ખાટકી, પુ. [सं. आखेट અથવા खषिक=મારનાર] પશુઓને મારી તેના માંસનો વેપાર કરનાર; કસાઈ. (૨) વિ નિર્દય; ક્રૂર.

ખાટકીવાડો, પુ. જ્યાં ખાટકીઓ રહેતા હોય તે મહોલ્લો. (૨) જ્યાં પ્રાણીઓ મરાતાં હોય અને માંસ વેચાતું હોય તે સ્તો. (૩) ગંદવાડવાળી જગ્યા. (૪) કૂરતા ચાલતી હોય તે જગ્યા.

ખાટલી, સ્ત્રી. નાનો ખાટલો; માંચી. (૨) ઠરડી; નનામી.

ખાટલો, પુ. સુવા બેસવાનું ચાર પાયાવાળું લંબચોરસ ચોગઠું; ચારપાઈ; માંચો; પલંગ. (૨) મંદવાડ. ક્રિ. પ્ર. ખાટલે પડવું=માંદા થવું. ખાટલો આપવો=જુલાબ આપવો. રૂ. પ્ર. ખાટલા-વશ=ઉઠીને હરી ફરી શકે નહિ એવું.

ખાટવું, ક્રિ. સ. ફાયદો મેળવવો; કમાવું. (૨) ફાવવું; પાર પડવું.

ખાટિયું, વિ. ખટાશવાળું. (૨) ન. કોઈ ખટાશદાર પેય; કઢી.

ખાંટુવડું, ન. લગ્નમુહૂર્તના આગલા દિવસનું જમણ.

ખાટું, વિ. સ્વાદે ખટાશવાળું. (૨) કચવાયેલું; દિલગીર થયેલું; નારાજ. ક્રિ. પ્ર. ખાટું થઈ જવું=મનથી ઉતરી જવું; સ્નેહમાં વિક્ષેપ પડવો. ખાટુંમોળું થવું=બગડી જવું. ખાટુંબટસ-ખાટું ચૈડ=બહુજ ખાટું. (૩) લગ્નનો આગલો દિવસ. (ખાટાંની ન્યાત)

ખાટોડી, સ્ત્રી. એક જાતની ખાટી ભાજી.

[ખાડ; કોતર.

ખાડ, પુ. [सं. खात] ખાડો;

ખાડી, સ્ત્રી. [सं. खात] લાંબો અને સાંકડો પાણીનો વહેળો; દરિયાઈ ભરતીઓટનાં પાણી આવે એવી નદી; નદીનું મુખ; સૂકી નદી. (૨) નાનો અને સાંકડો અખાત.

ખાડુ, ન. ભેંસોનું ટોળું.

ખાડો, પુ. [सं. खात] જમીનમાં થોડોક ઉંડાણવાળો ભાગ; ખાડ; કોતર. (૨) નુકસાની; ખોટ.

ખાણ, સ્ત્રી. [सं. खानी] જમીનમાં ખોદેલો ઉંડો ખાડો. (૨) ખારમાં પડેલો ખાડો. (૩) અનાજ ભરી મૂકવાને જમીનમાં કરી મૂકેલો પાકો. જેમાં અમુક વસ્તુનો જથ્થો ભરેલો હોય તે. (૫) ઉત્પત્તિ-સ્થાન; યોનિ. (૬) ઢોરને ખાવાનું ગોળ.[પત્થર.

ખાણકી, સ્ત્રી. એક જાતનો ઘરેલો

ખાણાં, ન. સવાલ જવાબ થતા હોય એવી ગાયનોની કડીઓ બોલવી તે; ચબોલા; ઉખાણા

ખાણિયું, ન. ખાંડણિયું.(૨)ટોળું. (૩)વિ. ખાણ ખોદેલા ઢોરનું;દાણાદાર ઘી.

ખાણી, સ્ત્રી. [सं. खानी] ખાણ; ખારો. (૨) ભંડાર.

ખાણું, ન. [सं. खादन] ખાવાનું; જમણ; ભોજન. (૨) ખાવાનાં દ્રવ્યો; ખોરાક. (૩) મરણ પાછળ ખાવા-પીવાનો જે શોક પાળવામાં આવે છે તે. ક્રિ. પ્ર. ખાણું આપવું=માનમાં ભોજન કરાવવું. (૪) બાકું.

ખાત, વિ. [सं.] ખોદેલું; ખણેલું. (૨) મકાન વગેરેનો પાયો ખોદવાની ક્રિયા.

ખાતમુરત, ન. [सं. खात-मुहूर्त] બાંધકામનો પાયો નાખવાની ક્રિયા કરવી તે; પહેલ વહેલું ખોદકામ કરવાનો શુભ અવસર.

ખાતર, ન. ઘાસ, છાણ વગેરે કચરાનો સડી ગયેલો જથ્થો; જમીનને કસદાર કરે એવાં વાવેતર કરતા પહેલાં જમીનમાં નાખવાનાં દ્રવ્યો. (૨) કસ; તત્ત્વ. (૩) ચોરી; લૂટ. ક્રિ. પ્ર. ખાતર પાડવું=ચોરી કરવાને ભિંતમાં બાકું પાડવું. કહેવ ખાતર ઉપર દિવેલ=દાઝ્યા ઉપર ડામ.

ખાતર, સ્ત્રી. [अ.] સરભરા; બરદાસ. (૨) પક્ષ; તરફદારી. (૩) અ. વાસ્તે; કાજે; માટે.

ખાતરજમા, સ્ત્રી. સાબીત કરી બતાવવું તે; સાબીતી. (૨) મનનું સમાધાન કરવું તે.

ખાતરણી, સ્ત્રી. ગાડા ઉપર ફરતી ત્રણે બાજુએ આડરા તરીકે નખાતી પાંજરી.

ખાતરદારી, સ્ત્રી. તરફદારી. (૨) સરભ. (૩) બરદાસત; ચાકરી.

ખાતરનિશા, સ્ત્રી. [+ फा. निशा=નક્કી]સંપૂર્ણ ખાતરી કરવી તે.

ખાતરપડો, (પાડુ), પુ ખાતર પાડનારો; ચોર.

ખાતરપુંજો, પુ.'વાસીદું' તથા કચરો.

ખાતરબરદાસ, સ્ત્રી. આગતાસ્વાગતા; સરભરા.

ખાતરવું, ક્રિ. સ. જમીનમાં ખાતર નાખવું. (૨) ખોજ દેવી; ભાંટવું.

ખાતરિયું, ન. ભીંત કોચવાનું ચોરનું ઓજાર; ગણેશીઓ.

ખાતરિયો, પુ. ભૂત પ્રેત કાઢવાની તાંત્રિક વિદ્યા જાણનાર માણસ.

ખાતરી, સ્ત્રી. [फा. खातर] પતીજ; ભરોસો. (૨) નિશ્ચય; નક્કી. (૩) સાબીતી; પ્રમાણ (૪) વણકરની એક જાત (ખતરી).

ખાતરીદાર, વિ. જેને માટે ખાતરી હોય એવું; વિશ્વાસનું; ખાતરી લાયકનું. (૨) ખાતરી આપનાર; પ્રમાણભૂત; વિશ્વાસપાત્ર.

ખાતાબંધી, સ્ત્રી. અમુક જમીનની આટલી મહેસુલ લેવી, એવી વસુલાતી ખાતાની જે ગોઠવણ તે.

ખાતાબાકી, સ્ત્રી. જમે ઉધાર થતાં ખાતામાં જે બાકી રહેલું હોય તે.

ખાતાવહી, સ્ત્રી. જુદાં જુદાં નામનાં ખાતાં પાડીને જેની તેની રકમ જમા ઉધાર લખવા માટેનો ચોપડો.

ખાતાવાર, અ. ખાતાદીઠ.

ખાતાંપીતાં, અ. ગુજરાન ચલાવતાં

ખાતું, ન. લેણદેણનો હિસાબ. ચોપડામાં અમુકના નામે જે જમે ઉધાર લખાય છે તે. (૨) પ્રકરણ; કામ; વિષય. (૩) કામકાજની જુદી જુદી ગોઠવણ; કામકાજની વહેંચણીમાંનું દરેક અંગ.

ખાતુંપેતું, ન લેણદેણનો હિસાબ. (૨) લેણદેણને લગતું લખાણ.

ખાતુંપીતું, વિ. જેને ખાવાપીવાની ચિંતા ન હોય એવું; સાધનસંપન્ન.

ખાદન, ન. [सं. खाद्] ખોરાક; ખાવાનું. [ખોતરેલું.

ખાદિત, વિ. [सं.] ખાધેલું;

ખાદી, સ્ત્રી. સુતરનું કપડું; હાથે કાંતેલું અને હાથે વણેલું કપડું; ખાદીકોરે.

ખાદ્ય, [सं. खाद्] ખાવાને યોગ્ય. (૨) ન. ખાવાનું.

ખાધ, સ્ત્રી. [सं. खाद्] આહાર. (૨) ખાવાની વસ્તુ. (૩) ખોટ; નુકસાન. (૪) ખોડ; ખામી.

ખાધરો, પુ. ખાઉધરો. (૨) ખારો.

ખાધાગળો, પુ. સારું સારું ખાવાનો ભાવ. (૨) ખાઉધરાવેડા. (૩) જમણવારના દિવસો.

ખાધેલપીધેલ, વિ. જાડું; માતેલું; આરોગ્ય. ખાવાપીવાનું સારી રીતે મળવાથી તંદુરસ્ત રહેનારૂ.

ખાન, પુ, [फा.] રાજા; મોટો માણસ, ખાં. (૨) મુસલમાન કોમના મોટા માણસને મળેલો ઇલકાબ.

ખાનખાનાન, [फा.] મોગલ બાદશાહોના વખતમાં સેનાપતિઓને અપાતો ખિતાબ.

ખાનગી, વિ. [फा.] છુપું; મનમાં રાખવાનું. (૨) એકાંત (સ્થળ). (૩) પોતાની માલીકીનું; પોતાના એકલાનું.

ખાનદાન, વિ. [फा.] ખાનપાન અને પુણ્યદાન વગેરેમાં જેનો વહેવાર સારો હોય એવું; કુળવાન; સારા ઉંચા શીલનું. (૨) ન. પ્રતિષ્ઠિત; કુલીન વંશમાં જન્મેલું. [નતા; ખાનદાનપણું.

ખાનદાની, સ્ત્રી. [फा.] કુલી-

ખાનપાન, ન. ખાવાપીવાની વસ્તુઓ, સામગ્રી. (૨) ખાવાપીવાની રીત.

ખાનસમાન, પુ. ઘરનો કારભારી.

ખાનાઈ, સ્ત્રી. ખાનપણું; ખાન તરીકેની સત્તા.

ખાનામીદ, પુ. ગુલામનો છોકરો.

ખાનાબાદ, પુ. આશીર્વાદ.

ખાનું, [फा.] ખંડ; વિભાગ; ન (૨) ભંડાર; સંગ્રહ. (૩) ઘર. (૪) કોઠો; આસન. ખાને આબાદ=ખાવામાં ને પીવામાં સુખી.

ખાપ, સ્ત્રી. [सं. खर्पर] બહુજ સફાઈદાર ને ચકચકતી પતરી; અત્યંત સ્વચ્છ વસ્તુ; અબરખનું ચાટલું. (૨) મોઢું જોવાનો કાચ; ચાટલું; આરસી. ખાપનું ભરત=અબરખ અથવા કાચની નાની ગોળ કકડીઓ મૂકીને ભરાતું ભરત.

ખાપટું, ન. [सं. खर्पर] માટીના વાસણનો ભાગેલો કકડો; ઠીકરૂં.

ખાપણ, (ખાંપણ), ન. શબ ઉપર તાણવાનું કપડું. (૨) ન્યૂનતા; અપૂર્ણતા. (૩) કલંક.

ખાપરિયું, ન. એક જાતનું ઔષધ. (૨) આંખમાં ભરવામાં આવતું જસતનું ભરણ.

ખાપરી, સ્ત્રી. લિંટની ચોપડી; ગુંગું.

ખાપરોકોડિયો, પુ. એક એકથી ગાંજ્યા જાય નહિ એવા બે ધૂર્તોમાંનો પ્રત્યેક.

ખાપરોઝવેરી, પુ. બહુજ પહોંચેલો ને પક્કો ધૂર્ત; મહા ઠગ.

ખાપવું, ક્રિ. સ. ઢગલામાંથી પાવડા વડે થોડું થોડું કાપવું, ભેળવવું.

ખાબડું, ન. નાનું ખાબોચિયું.

ખાબોચિયું, ન.પાણીનો નાનો ખાડો.

ખામ, પુ. સ્તંભ; થાંભલો. (૨) ખમો. [સહનશીલતા.

ખામચી, સ્ત્રી. ખામોશી; ધીરજ;

ખામણિયું, ન. કોસનો ચામડાનો દોર; વરત.

ખામણું, ન. પાણીનું વાસણ મૂકવા સારુ કરેલો નાનો ખાડો. (૨) નાનાં ઝાડને ફરતો જે ધાળો ક્યારો કરવામાં આવે છે તે; આલવાલ

ખામણો, પુ. ખાનું; ખંડ. (૨) નાનો ઠિંગણો માણસ. (૩) ભડવો.

ખામી, સ્ત્રી. [फा.] ઓછાપણું; અપૂર્ણતા; ન્યૂનતા. (૨) ભૂલ; દોષ. (૩) કલંક. (૪) ખોટ; ઘટ.

ખામુખા, અ. [फा. खाह-मखाह] ખસુસ, મુદ્દામ; બુદ્ધિપુરઃસર. (૨) નક્કી; ખરેખર.

ખામોશ, સ્ત્રી. [फा.] ખમી જવું તે; સહનશીલતા; સબુરી.

ખામોશી, સ્ત્રી. સાંખી રહેવાનો ગુણ; સહનશીલતા; સબુરી.

ખાયકી-ખાઈકી, સ્ત્રી. ગેરવાજબી રીતે ખાવું તે; લાંચ રુશવતરૂપે જે કંઇ મેળવવું તે; (૨) વટાવ; દલાલી. (૩) પેદાશ; મળતર.

ખાર, પુ. [सं. क्षार] ખારો પદાર્થ. (મીઠું, સિંધવ વગેરે.) (૨) દ્વેષ; વેર; અદાવત. (૩) ઈર્ષ્યા; અદેખાઈ.

ખારટ, વિ. ખારુ; ખારાટ; થોડી ખારાશવાળું.

ખારપાટ, પુ. ખારાવાળી જમીન. (૨) મીઠું પાકતું હોય તે જગા

ખારપાટિયું, વિ. ખારને લીધે બળનારું; ઈર્ષ્યાથી જેનું શરીર બેવાઈ ગયું હોય એવું.

ખારભંજણું, ન. મુખ સુધારવાનું તે; મોં સારું કરવાને ખાવાનું તે.

ખારવણ, સ્ત્રી. ખારવાની સ્ત્રી.

ખારવું, ન. ખોળિયું; ગોદડાનું રંગિત કપડું.

ખારવો, પુ એક જાતનો લોક; વહાણ ખેડનારી જાતિમાંની એક; વહાણવટી. (૨) છાપરાં ચાળનારો; તે જાતનો માણસ. (૩) વિ. ખારાશવાળો (જાળ).

ખારાટ, પુ. ખારાપણું; ખારાશ.

ખારાશ, સ્ત્રી. ખારાપણું.

ખારિયાં, ન. ચોળાને મીઠું ચટાવી રાખી મૂકેલા કકડા. (૨) ભૂખે મરવું તે; ભૂખે સૂકાવું.

ખારિયું, વિ. ખારીલું; ઝેરીલું. (૨) જુ૦ ખારિયાં.

ખારી, સ્ત્રી. એક જાતની ખારા સ્વાદની ભાજી; વનસ્પતિ વિશેષ. (૨) એક અમુક વજનનું તોલ. (૩) વિ. ખારીલું.

ખારીલું, વિ. ખારવાળું; દ્વેષીલું.

ખારીવલા, સ્ત્રી. એક જાતનું પંખી

ખારવી, સ્ત્રી. વિધવા સ્ત્રીને પડરવાનો સાડલો.

ખારું, વિ. જેમાં ખારાશ હોય તેવું. (૨) અપ્રિય; અણખામણું. (૩) ખારવાળું; ઈર્ષ્યાળુ; ખારુંખારું ઉસ અથવા ખારુંખારું દવ=બહુજ ખારું.

ખારેક, સ્ત્રી. [सं. खर्जुर] ખજુરીનું સુકું ફળ.

ખારેકપાક, પુ ખારેકને ખાંડીને બનાવેલો પાક.

ખાધાગળો, પુ. સારું સારું ખાવાનો ભાવ. (૨) ખાઉધરાવેડા. (૩) જમણવારના દિવસો.

ખાધેલપીધેલ, વિ. ભર્યું; માતેલું; આરોગ્ય. ખાવાપીવાનું સારી રીતે મળવાથી તંદુરસ્ત રહેનાર.

ખાન, પુ. [फा.] રાજા; મોટો માણસ, ખાં. (૨) મુસલમાન કોમના મોટા માણસને મળેલો ઇલકાબ.

ખાનખાનાન, [फा.] મોગલ બાદશાહોના વખતમાં સેનાપતિઓને અપાતો ખિતાબ

ખાનગી, વિ. [फा.] છુપું; મનમાં રાખવાનું. (૨) એકાંત (સ્થળ). (૩) પોતાની માલીકીનું; પોતાના એકલાનું.

ખાનદાન, વિ. [फा.] ખાનપાન અને પુણ્યદાન વગેરેમાં જેનો વહેવાર સારો હોય એવું; કુળવાન; સારા ઉંચા ગોતનું. (૨) ન. પ્રતિષ્ઠિત; કુલીન વંશમાં જન્મેલું. [નતા; ખાનદાનપણું.

ખાનદાની, સ્ત્રી. [फा.] કુલી-

ખાનપાન, ન. ખાવાપીવાની વસ્તુઓ, સામગ્રી. (૨) ખાવાપીવાની રીત.

ખાનસમાન, પુ. ઘરનો કારભારી.

ખાનાઈ, સ્ત્રી. ખાનપણું; ખાન તરીકેની સત્તા.

ખાનાબીદ, પુ. ગુલામનો છોકરો.

ખાનાબાદ, પુ. આશીર્વાદ.

ખાનું, [फा.] ખંડ; વિભાગ; ન. (૨) ભંડાર; સંગ્રહ. (૩) ઘર. (૪) કોઠો; આસન. ખાને આબાદ=ખાવામાં ને પીવામાં સુખી.

ખાપ, સ્ત્રી. [સં. खर्पर] બહુજ સફાઈદાર ને ચકચકતી પતરી; અત્યંત સ્વચ્છ વસ્તુ; અબરખનું ચાટલું. (૨) મોઢું જોવાનો કાચ; ચાટલું; આરસી. ખાપનું ભરત=અબરખ અથવા કાચની નાની ગોળ કકડીઓ મૂકીને ભરાતું ભરત.

ખાપડું, ન. [सं. खर्पर] માટીના વાસણનો ભાગેલો કકડો; ઠીકરું.

ખાપણ, (ખાંપણ), ન. શબ ઉપર નાખવાનું કપડું. (૨) ન્યૂનતા; અપૂર્ણતા. (૩) કલંક.

ખાપરિયું, ન. એક જાતનું ઔષધ. (૨) આંખમાં ભરવામાં આવતું જસતનું ભરણ.

ખાપરી, સ્ત્રી. લિંદની પોપડી; શુંગું.

ખાપરેકોડિયો, પુ. એક એકથી ગાંજ્યા જાય નહિ એવા બે ધૂર્તોમાંનો પ્રત્યેક.

ખાપરોઝવેરી, પુ. બહુજ પહોંચેલો ને પક્કો ધૂર્ત; મહા ઠગ.

ખાપવું, ક્રિ. સ. ઢગલામાંથી પાવડા વડે થોડું થોડું કાપવું, ભેળવવું.

ખાબડું, ન. નાનું ખાબોચિયું.

ખાબોચિયું, ન.પાણીનો નાનો ખાડો.

ખામ, પુ. સ્તંભ; થાંભલો. (૨) ખમો. [સહનશીલતા.

ખામચી, સ્ત્રી. ખામોશી; ધીરજ;

ખામણિયું, ન. કોસનો થામડાનો દોર; વરત.

ખામણું, ન. પાણીનું વાસણ મૂકવા સારુ કરેલો નાનો ખાડો. (૨) નાનાં ઝાડને ફરતો જે છાછરો કયારો કરવામાં આવે છે તે; આલવાલ

ખામણો, પુ. ખાનું; ખડ. (૨) નાનો ઠિંગણો માણસ. (૩) ભટવો

ખામી, સ્ત્રી. [फा.] ઓછાપણું; અપૂર્ણતા; ન્યૂનતા (૨) ભૂલ; દોષ. (૩) કલંક. (૪) ખોટ; ઘટ.

ખામુખા, અ. [फा. खाह-मखाह] ખચુસ; સુદામ;બુદ્ધિપુરઃસર. (૨) નક્કી; ખરેખર.

ખામોશ, સ્ત્રી. [फा.] ખમી જવું તે; સહનશીલતા; સબુરી.

ખામોશી, સ્ત્રી. સાખી રહેવાનો ગુણ; સહનશીલતા; સબુરી.

ખાયકી–ખાઈકી, સ્ત્રી. ગેરવાજબી રીતે ખાવું તે; લાચ રુશવતરૂપે જે કંઇ મેળવવું તે; (૨) વટાવ; દલાલી. (૭) પેદાશ; મળતર.

ખાર, પુ.[सं. क्षार]ખારો પદાર્થ. (મીઠું, સિંધવ વગેરે.) (૨) દ્વેષ; વેર; અદાવત. (૩) ઈર્ષ્યા; અદેખાઈ

ખારટ, વિ. ખારુ; ખારાટ; થોડી ખારાશવાળું.

ખારપાટ, પુ. ખારાશવાળી જમીન. (૨) મીઠું પાકતું હોય તે જગા.

ખારપાટિયું, વિ. ખારને લીધે બળતારું ઈર્ષ્યાથી જેનું શરીર દુવાઈ જતું હોય એવું.

ખારભંજણું, ન. મુખ સુધારવાનું તે; મોં સારું કરવાને ખાવાનું તે

ખારવણ, સ્ત્રી. ખારવાની સ્ત્રી.

ખારવું, ન. ઓળિયું; ગોદડાનું રંગિત કપડું.

ખારવો, પુ. એક જાતના લોક; વહાણ ખેડનારી જાતિમાંની એક; વહાણવટી. (૨) છાપરાં ચાળનારો; તે જાતનો માણસ. (૩) વિ. ખારાશવાળો (જોળ).

ખારાટ, પુ. ખારાપણું; ખારાશ.

ખારાશ, સ્ત્રી. ખારાપણું.

ખારિયાં, ન. ચીભડાંને મીઠું ચડાવી રાખી મૂકેલા કકડા (૨) ભૂખે મરવું તે; ભૂખે સૂકાવું.

ખારિયું, વિ. ખારીલું; ઝેરીલું (૨) જુઓ ખારિયાં.

ખારી, સ્ત્રી. એક જાતની ખારા સ્વાદની ભાજી; વનસ્પતિ વિશેષ. (૨) એક અમુક વજનનું તોલ. (૩) વિ. ખારીલું.

ખારીલું, વિ. ખારવાળું; દ્વેષીલું.

ખારીવલા, સ્ત્રી. એક જાતનું પંખી

ખારવી, સ્ત્રી. વિધવા સ્ત્રીને પહેરવાનો સાડલો.

ખારું, વિ. જેમા ખારાશ હોય તેવું. (૨) અપ્રિય; અળખામણું. (૩) ખારવાળું; ઇર્ષ્યાળુ; ખારુંખારુ ઉસ અથવા ખારુંખારુ દવ=બહુજ ખારુ

ખારેક, સ્ત્રી. [सं. खर्जुर] ખજુરીનું સૂકું ફળ.

ખારેકપાક, પુ ખારેકોને ખાંડીને બનાવેલો પાક

ખારેકીઓર, ન. ખારેકના જેવાં મીઠાં ને મોટાં બોર. [ખિસ્સા ખાર.

ખારો, પુ. [सं. क्षार] પાપ.

ખારોટ, વિ. ક્ષારવાળી જમીન; ખારી જમીન [મલાટવાળી જમીન

ખારોપાટ, પુ એક રમત. (૨)

ખાલ, સ્ત્રી. [सं. खल्ल] ચામડી; ત્વચા (૨) ખાલ; ખોલ; પડ

ખાલડી, સ્ત્રી. ત્વચા; ખાલ; ચામડી

ખાલપો, પુ. [सं. खल्ल+पू= સાફ કરવું] જનાવરોનાં ચામડાં સાફ કરનારો; ચમાર. [ઠાલવવું.

ખાલવવું, ક્રિ. સ. ખાલી કરવું;

ખાલસા, વિ. [अ. खालसाह] પોતાની સત્તાનું; એક વ્યક્તિના તાબાનું; આગવું. (૨) સરકારી; બ્રિટિશ સરકારના વહીવટનું. (૩) શિખની પ્રજાસત્તાથી ઉભા થયેલા રાજ્યને અને લશ્કરને 'ખાલસા' કહેતા. ખાલસા=શીખોના ગુરુની પોતાની ખાસ મીલકત.

ખાલિક, ખાલેક, પુ. પેદા કરનાર.

ખાલી, સ્ત્રી. ઝણઝણાટી; ઝણઝણી. ક્રિ. પ્ર. હાથે પગે ખાલી ચડવી.

ખાલી, વિ. [अ.] જ્યાં કંઈ ન હોય તેવું; ભરેલું ન હોય એવું; ઠાલું; (૨) નકામું; વ્યર્થ. (૩) માત્ર; ફક્ત. (૪) પૈસા વગરનું. [ઠાલુંઠમ.

ખાલીખમ, અ. તદ્દન ખાલી;

ખાલીપડવું, ક્રિ. અ. કોઈ ન થવું. (૨) પુરાયા વગર રહેવું. (૩) નબળા પડી જવું. [વ્યર્થ.

ખાલીપીલી, અ. અમસ્તું; નકામું;

ખાલું, ન. [सं. गल्ल] જેટાનું કપડું આગળ. (૨) વણવાની સાળના તતુઓ વચ્ચે રાખવામાં આવતું બરુ (૩) અનાજ ઉપર ઢાંકવાનું ઘાસ. (૪) વાવેતર કર્યા વિના એક ચોમાસું પડતર રહેવા દીધેલું ખેતર. [ખુલ્લું.

ખાલેશ, વિ. [अ.] સાફ;

ખાવરું, વિ. [सं. खाद् = ખાવું] ખાઉધરું; ખા ખા કરતું હોય એવું.

ખાવંદ, પુ. જુઓ ખાવિંદ.

ખા, ખાવાનું; ખાવાની ચીજ. (૨) ખોરાક; ખાનપાન.

ખાવિંદ, પુ. [अ.] ઈશ્વર; સરદાર; શેઠ. (૨) ધણી; પતિ; વર; સ્વામી.

ખાવું, ક્રિ. સ. ભક્ષણ કરવું; જમવું; ગળવું. (૨) સહેવું; વેઠવું. (૩) વાપરવું; ભોગવવું. (૪) લાગવું; ખરચ પડવું. (૫) ક્રિયા કરવી. (૬) ચોરી છુપીથી લેવું. ક્રિ. પ્ર. પૈસા ખાવા=લાંચ લેવી. તડકો ખાવો=સુકાવું. થાક ખાવો= આરામ લેવો. વધામણી ખાવી=આનંદની વાત જણાવવી. ખાઇ બગાડવું= બરોબર બદલો નહિ આપવો. ખાઇને ખોદવું=નીમકહરામ થવું. ખાવા ધાવું= ભયંકર લાગવું. ખાવા લેવું=બદલામાં નાણાં લેવાં. ખાઈ જવું=ઓહિયાં કરવું. ખાઇપી લેવું=પરવારવું. ખાતોપીતો=

સારી સ્થિતિવાળો. ખાઈપીને મંડવું=ખંતથી કામ કરવું. સાથે ખાવું=આડો વ્યવહાર રાખવો. [એક ઘાસ.

ખાવો, પુ. ઘણાં ઉંડાં મૂળવાળું

ખાસ, વિ. [अ.] અંગતું; પોતાનુંજ. (૨) બહુજ જરૂરી; આવશ્યક.

ખાસગત, વિ. [अ.] પોતાનુંજ. (૨) ખાનગી.

ખાસગી, જુ. ખાસગત.

ખાસડકુટો, પુ. ખાસડાં ખાયા કરે એવો માણસ. (૨) કંટાળા ભરેલું કામ.

ખાસડાંખોર, વિ. ખાસડાં ખાનાર.

ખાસડાંબાજી, સ્રી. એકબીજા ઉપર ખાસડાં નાંખીને ગમ્મત કરવી તે; ગદ્ધામસ્તી. (૨) અસભ્ય લડાઈ લડવી તે; લડાઇ.

ખાસડિયાંકેળાં, ન. કેળાંની એક જાત. (એની વચમાં કાળો રેસો હોય છે)

ખાસડું, ન. પગરખું; જુનો જોડો.

ખાસદાર, પુ. સાથે રહેનારો માણસ; પરિચારક; ઘોડાને સંભાળનાર.

ખાસદોસ્ત, પુ. બહુજ પ્રીતિવાળો મિત્ર; ખાનગી મિત્ર.

ખાસબરદાર, પુ. સરદારનાં હથિયાર લઇ સાથે ફરનાર.

ખાસાનુંબીડું, ન. વૈષ્ણવોના મંદિરોમાં મહારાજને અને ઠાકોરજીને માટે જે ખાસ પાનનાં બીડાં બનાવવામાં આવે છે તે.

ખાસિયત, સ્રી. [अ.] સ્વભાવ; પ્રકૃતિ (માણસની). (૨) ગુણ; ધર્મ; અસર; (પદાર્થની) ટેવ; આદત; સ્વભાવ.

ખાસી, વિ. વૃષણ રહિત. (બળદ અને ઘોડો જેના વૃષણ કાપી નાખેલા હોય તે ખાસી કહેવાય છે). (૨) ખસી.

ખાસું, વિ. [अ.] સારૂં; રૂડું.

ખાસું, અ. વાહવાહ; સારૂં; બેશ. (૨) શાબાશ; ભલે.

ખાળ, પુ. [सं. क्षाल्=ધોવું] પાણીની નીક; મોરી. જેને એક છેડે પાણી જવાની નળી મૂકેલી હોય એવી ચોકડી. (૨) જેમાં ઘરનું ગંદું પાણી એકઠું થતું હોય એવો નાનો ખાડો; (ખાળકુંડી). (૩) ચામડી; છાલ ક્રિ. પ્ર. ખાળે જવું=પિશાબ કરવા જવું.

ખાળકુવો, પુ. ખાળનું પાણી જવાને જમીનમાં કરેલો ઉંડો ખાડો. (૨) સંડાસનો કુવો.

ખાળકુંડી, સ્રી. ખાળને છેડે પાણીમાંનો કચરો ઠરી રહેવા બનાવેલી કુંડી.

ખાળવું, ક્રિ. સ. બંધ પડાવવું; અટકાવવું; રોકવું.

ખાળું, ન. જમીનગીરી; બાંયધરી.

ખાળો, પુ. રોકાણ; અટકાવ. (૨) વાર; વિલંબ. (૩) અંદર; મુકામ; વિસામો. (૪) વિ. ખાળનાર; રોકનાર.

ખાં, પુ. [फा.] મુસલમાન ગૃહસ્થો અને અમીરોને બોલાવવાનો માનવાચક શબ્દ; સરદાર. (૨) ખૂબી પિછાનનાર; કદર બુજનાર; ઉસ્તાદ.

ખાંખડિયું, ન. ઠાંસો; ઉધરસ.

ખાંખણું, ન. ચોળવાનું એક ઓસડ.

ખાંખત, સ્ત્રી. ચાનક; ધ્યાન; કાળજી; ખંતથી કામ કરવાની ટેવ. (૨) છીટ; ચટ.

ખાંખતી, વિ. ખંતીલું; મહેનતુ; જે કંઈ હોય તે સાચવી રાખવાની ખંતવાળું.

ખાંખરોટવું, ક્રિ. સ. ઘસીને ચોપડવું; જરા જરા લગાડવું.

ખાંખાખોળા, પુ. બધે ઠેકાણે ઉથું નીચું કરીને ખોળવું તે.

ખાંખારવું, ક્રિ. અ. ખોંખારવું; ખોંખારો કરવો. (૨) ઘોડાનું બોલવું.

ખાંખારો, પુ. જુ. ખોંખારો.

ખાંખાં, ન. બ. વ. ફાંફાં

ખાંગડ, પુ. ભાંગેલો બેડોળ કકડો (૨) પીગળી ગયેલી ઈંટનો કકડો.

ખાંગડી, સ્ત્રી. નાનો ગાંગડો.

ખાંગડો, પુ. [સં. क्षर्=ખરવું] ખરી ગયેલો કકડો; કાંકરો; (૨) શંખલા, સીપ વગેરેના કકડા કે ઠીકરા.

ખાંગુ, પુ. જાણભેદુ; મળતિયો. (૨) ખાતું.

ખાંચ, સ્ત્રી. ખાંચો; ખોલ; ખોભણ. (૨) સાંકડ; ગુંચવણ (૩) ખોટ; નુકસાન. (૪) જમે ઉધારનો તાળો નહિ મળવો તેઃ વધઘટ.

જાણનારૂં; ઝીણી નજરનું. (૨) ગૂંચવણવાળું. (૩) ઉંચુંનીચું.

ખાંચખુંચીઉં, વિ. ખાંચાખુંચીવાળુ. (૨) અઘરૂં; અટપટું.

ખાંચડ, સ્ત્રી. કડબની એક તરફની ઉંડી જગા. [પાછું હઠાવવું.

ખાંચવું, ક્રિ. સ ખેંચી રાખવું;

ખાંચાખુંચી, સ્ત્રી. નાના મોટા ખાંચાવાળી સ્થિતિ; ખુણાખોચરા; ઉંચુંનીચું. [વાળું.

ખાંચાળુ, વિ. ખાંચાવાળું; વાંધા-

ખાંચો, પુ. ખાડો અથવા વાંક. (૨) સાંકડો રસ્તો; રસ્તાનો ફાંટો; નાનો મહોલ્લો કે પોળ. (૩) ખુણો (૪) વાંધો; હરકત. (૫) અટકાવ; બંધી.

ખાંજણ, સ્ત્રી. દરિયાનું પાણી ભરાઈ રહેતું હોય એવી જગા.

ખાંજરૂં, ન. ખુણાનું ઠેકાણું; ખુણો. (૨) વાપર વગરની જગ્યા. (૩) કુપણીનું સ્થાન; કુટણખાનું; હડો.

ખાંડ સ્ત્રી. [સં. खण्ड] ગળપણવાળા રસની બનાવેલી રેતી જેવી સફેદ વસ્તુ. ક્રિ. પ્ર. ખાંડ પીરસવી=મીઠું બોલવું. ખાંડ ખાવી—ગપ મારવી.

ડકુટ, [illegible] ણુ; અકળા-

લાકડાનું ખાંડવાનું ખાડાવાળું ગચિયું; ખાંડવાનો ગોળ ખાડો.

ખાંડણી, સ્ત્રી. ખાંડવાનું નાનું પાત્ર.

ખાંડણું, ન. ખાંડવાની વસ્તુ; ખાંડવાનું. (૨) ખાંડવાની ક્રિયા.

ખાંડવ, ન. [सं.] કુરુક્ષેત્ર આગળનું એક વન, જે અર્જુને બાળ્યું હતું તે.

ખાંડવું, ક્રિ. સ. કચરવું; કૂટવું; ભાંગવું. (૨) આઘાત કરવો; ધાન્યધક્કા મારવા. (૩) અકળાવવું; રખડવું.

ખાંડિયું, ન. નાની ભેંસ.

ખાંડી, સ્ત્રી. વિશ મણનું માપ.

ખાંડિબંધ, વિ. પુષ્કળ; જથાબંધ. (૨) અ. બાંધે જથ્થે.

ખાંડું, વિ. [सं. खण्डित] ભાંગેલું; તૂટેલું.

ખાંડું, ન. [सं. खड्ग] એક તરફ ધારવાળી તરવાર.

ખાંધ, સ્ત્રી. [सं. स्कंध] ગરદન. (૨) ખુધ. ક્રિ. પ્ર. ખાંધ દેવી=ટેકો કરવો; મદદ આપવી.

ખાંધિયો, પુ. ઉચકનાર; ટેકો આપનાર; મડદું ઉંચકનાર. (૨) ખુશામતિયો. (૩) મદદગાર.

ખાંધી, પુ. ખાંધવાળો (બળદ)

ખાંધું, (કાંધું), ન. કકડે કકડે નાણાં ભરવાની ગોઠવણ; હપ્તો.

ખાંપણ, સ્ત્રી. ખામી; ખોટ. (૨) મડદા ઉપર ઓઢાડવાનું કપડું; કફન.

ખાંપવું, ક્રિ. સ. પાવડાથી આમતેમ ફેરવવું; ઉપર ચડાવવું. (૨) છોલવું; ખાંપા કાઢી નાંખવા.

ખાંપો, પુ. સપાટીની ઉપર રહી ગયેલો કચરો; ગરજો; ખુંપરો

ખાંભ, પુ. [सं. स्तम्भ] થાંભલો; થંભ.

ખાંભી, સ્ત્રી. મરી ગયેલા જાણીતા માણસના સ્મરણાર્થે જે સ્તંભ ઉભો કરવામાં આવે છે તે; પાળિયો. (૨) ખોભણ.

ખાંમી, જુઓ ખામી.

ખાંયલિયો, પુ. જુઓ ખાંડલિયો.

ખાંયણી, સ્ત્રી. જુઓ ખાંડણી.

ખાંસવું, ક્રિ. અ. ઉધરસ ખાવી; ઠાંસવું. [વૃષણ કાપવા તે; ખસી.

ખાંસી, સ્ત્રી. ઉધરસ; ઠાંસો. (૨)

ખિચખિચ, અ. ભરચક; સજ્જડાસજ્જડી; ગીચ; ચિકાર.

ખિચગાલ્લું, ન. સરસામાન લાવવાનું ગાડું; ખટારો; ધીરે અને હેલા ખાતું ચાલતું ગાડું. (૨) વિ. ધીમું કામ કરનારું (માણસ).

ખિચાખિચ, અ. ભરચક.

ખિચોખિચ, અ. એક બીજા સાથે સચરચાઇ રહેલ હોય તેમ. (૨) વિ. ગીચ; ચિકાર; અડોઅડ.

ખિજગાલ્લું, જુ. ખિચગાલ્લું.

ખિજરો, પુ. [सं. खदिर] એક જાતનું કાંટાવાળું ઝાડ; સમરો.

ખિતાબ, પુ. (अ.) ઉપનામ; પદવી; ઇલકાબ; ઉપાધિ.

ખિદમત, જુ ખીજમત

ખિન્ન, વિ [सं खिद्] મનોભંગ થયેલુ, દીલગિર, નાસીપાસ દુખી

ખિન્નતા, સ્ત્રી [सं खिद्] નાસીપાસી, નાઉમેદી, શોક દીલગિરી

ખિમણુ, ન દાગીનાઓમા નગ બેસાડવાનુ ખાનુ (૨) વાળીમા જડેલો હીરો

ખિમા, જુ ક્ષમા

ખિયાલી, વિ ખીલેલુ, મત્ત (૨) ખ્યાલી તરંગી

ખિલકોડી સ્ત્રી જુ ખીસકોલી

ખિલત, જુ ખિલ્લત

ખિલવત, ન (અ) ખાનગી સલાહ ગુપ્ત મસલત

ખિલાવટ, સ્ત્રી પ્રફુલ્લ કરવુ તે, ખીલવીને સરસ બનાવવુ તે

ખિલાડી, જુ ખેલાડી

ખિલાવવુ, ક્રિ સ ખીલે એમ કરવુ, ફુલાવવુ, ચડાવવુ, ગમ્મત ગ્વી રમાડવુ, ઉત્તેજન આપવુ

ખિલોડી, જુ ખીસકોલી

ખિલોણુ, ન રમકડુ

ખિલ્લત, સ્ત્રી પ્રસન્નતા બતાવવાને જે પોષાક આપવો તે, સરપાવ, પહેરામણી (આમા કપડા, ઘરેણા અને હથિયારનો સમ વેશ થાય છે)

ખિસમિસ, સ્ત્રી (फा किशमिश) દ્રાક્ષ્યા વગરની સૂકી દ્રાક્ષ

ખિસવુ, જુ ખસવુ

ખિટલિયાળુ, વિ વાંકડિયા, આંકડીવાળુ (ખિટલીયાળા વાળ)

ખિહ, જુ ખીણુ

ખીખી, અ દાત દેખાય તેમ ઉતાવળા હસવુ તે, ખટખટ (૨) મજા કરીને હસવુ તે

ખીચ, વિ ગીચ, ભરચ

ખીચડિયુ, વિ સેળભેળિયુ, પચરાઉ (૨) ખીચડી ખાઈને પડી રહેનાર ગરીબ

ખીચડી, સ્ત્રી એ કે દરેકુ જુદી જુદી જાતનુ અન્ન, મિશ્રણ, સેળભેળ (૨) એકઠા રધા દાળચોખા (૩) સીધુ (૪) ખાવાનો એક પદાર્થ ક્રિ પ્ર ખીચડી ખાવી=ન્હાસુ પડયા રહેવુ

ખીચડુ, ન ખીચડીનુ હલકુ રૂપ હલકો ખોરાક (૨) ખોરાક સીધુ કહેવાડવુ ખીચડુ ખાવુ ને ગાડાની સાથે જવુ

ખીચડો, પુ ખીચડીનુ ગ્રામ્ય રૂપ ચોખા ઘને મગનો અથવા આખા ઘઉ દાળનો ખાવાનો એક પદાર્થ (૨) ગોટાળો, ગબડગોટો ક્રિ પ્ર ખીચડો કરવો= સેળભેળ કરી દેવુ, ગોટાળો કરવો

ખીચી, સ્ત્રી ખીચડીનુ બાળકની ભાષાનુ કાલુ રૂપ (૨) પાપડ સારૂ લોટને ખાવો તે

ખીજ, સ્ત્રી ચિડાઇ જવાની ખાસિયત, ખીજવાઈ જવાનુ જે કઇ કારણ હોય તે, ચીડ, રીસ

ખીજમત, સ્ત્રી સરભરા, સેવા, હાજરી, તહેનાત

ખીજમતદાર, પુ. સેવક; હજુરિયો; તહેનાત ઉઠાવનાર; ખુશામતીયો.

ખીજમતદારી, સ્ત્રી. ચાકરી; પરિચર્યાની ખુશામત.

ખીજવવું, ક્રિ. સ. ચીડવવું; ગુસ્સે કરવું; ઉશ્કેરવું; પજવવું.

ખીજવાવું, ક્રિ. અ. ચિડાવું; ગુસ્સે થવું. [ચિડાવું.

ખીજવું, ક્રિ. અ. વઢવું; લડવું;

ખીટલિયાળું, વિ. અણીદાર ગરજાવાળું; વિંધી નાંખે એવું.

ખીટી, સ્ત્રી. સરસામાન ભેરવવા સારૂ ભિંતમાં જે નાના ટુંકા ખીલાઓ ઘાલવામાં આવે છે તે; ખીલી; આકડા. ક્હે૦ ખીટીએ પોતિયું=જેમાં જવાબદારી નહિ તે. ક્રિ. પ્ર. ખીટીએ મૂકવું=ઉંચે મૂકવું.

ખીટો, પુ. ટોપીને જમીનમાં ઘાલવાનો માથાવાળો ખીલો; ખુંટો; મેખ.

ખીડકી, જુ. ખડકી.

ખીણ, સ્ત્રી. બે ઉંચા ભાગ વચ્ચેનો પ્રદેશ; ટેકરીઓની વચ્ચે આવેલો સાંકડો રસ્તો, કોતર.

ખીમો, પુ. [અ.] છુંદો; ઝીણીઝીણી કરચો કરેલું માંસ.

ખીર, સ્ત્રી. [સં. क्षीर] ભાતને પાણીમાં બાફયા પછી તેમાં થોડું દૂધ અને ગળામણ નાખી ઉકાળીને બનાવેલો ખાવાનો પદાર્થ. (૨) જેમાં મુખ્ય દૂધ હોય એવું ભોજન. (૩) દૂધ. (૪) નિઃસાર.

ખીરૂં, ન. ખીર જેવો જાડો પ્રવાહી રગડો; વેસણ; જલેબી બનાવવાને તૈયાર કરેલો આથો. (૨) તુરત વીયાએલા ઢોરનું દૂધ. (૩) બહુજ કુમળી એક જાતની કાકડી.

ખીરોદક, ન. [સં. क्षीर+उदक] દૂધના જેવું ચોકખું ધોળું પાણી; પવિત્ર ચોકખું જળ. (૨) પુ. ન્હાવાને ભેગાં કરેલાં દૂધ પાણી. (૩) ન. સ્ત્રીઓને પહેરવાનું એક વસ્ત્ર.

ખીલ, પુ. [સં. कील] આંખનાં પોપચામાં જે નાના ગઠ્ઠા થાય છે તે; મસા. (૨) માણસ જુવાનીમાં આવતાં તેના મોઢાના ભાગ ઉપર જે નાની નાની ફોલ્લીઓ થઈ આવે છે તે.

ખીલગોટીલો, પુ. છોકરાંની એક રમત.

ખીલડો, પુ. [સં. कील] ઘંટીનું ઉપલું પડ જેની આસપાસ ફરે છે તે ખીલો. (૨)ઘંટીના નીચલા પડની વચ્ચે રહેતો લાકડાનો અણીદાર કકડો.

ખીલદટ્ટો, પુ. છોકરાંની એક રમત.

ખીલમાંકડી,સ્ત્રી. ખીલડો ને માંકડી.

ખીલવટ, સ્ત્રી. ખીલવણી; વિકાસ; ખેડાણ. (૨) પુ. જે કપડામાં ચડાવેલો કરેલો હોય તે.

ખીલવટો, પુ. ખીલવનાર.

ખીલવણી, સ્ત્રી. ખિલાવવું તે; શોભાવવું તે. (૨) ચડવણી; ઉશ્કેરણી.

ખીલવવું, ક્રિ. સ. ખીલે તેમ કરવું. (૨) કેળવીને વધારે સારૂં બનાવવું (૩) ચડાવવું; ઉશ્કેરવું; ફુલાવવું. (૩) ખીલવું.

ખીલવું, ક્રિ. અ. ફુલવું; ઉઘડવું.

(૨) શોભવું; દીપવું; બહાર આવવું. (૩) ખુશીમાં આવવું. (૪) વિકસવું; ફાટવું. (૫). બખીયા દઈને સીવવું.

ખીલાપાટી, સ્ત્રી. લોખંડમાં પેચ પાડવાનું ઓજાર તે.

ખીલારખું, વિ. ખીલે બાંધ્યું રહેનારૂં (ઢોર). (૨) ખીલા સરખું: ખીલાના ઘાટનું. (૩) ઉપસેલો કે ખૂંપેલો આકાર

ખીલી, સ્ત્રી નાનો ખીલો; ચૂંક. (૨) ટાંકણી. રૂ પ્ર ખીલી ઠોકવી=પાકું કરવું; હરકત નાંખવી.

ખીલીખટકો, પુ. ખીલી ખૂંચવા જેવી પીડા; હરકત; નડતર (૨) નુકશાન; લેવા દેવા.

ખીલીપસિયારાં, ન. ખીલીવાળાં બારણાં; કડાં સાંકળાંનાં ખીલીવાળાં મોઢિયાં.

ખીલો, પુ. [स. कील] એક તરફ અણી અને બીજી તરફ માથું હોય એવો લાકડા કે લોઢાનો નાનો મોટો કકડો. (૨) ઢોરને બાંધવા માટે જમીનમાં ખોડેલી લાકડાની મેખ. કહે૦ઢોરખીલાને જોરે કૂદે. ક્રિ. પ્ર. ખીલે નક્કી કરવું. ખીલો ઠોકવો=સ્થિરતાથી થઈને પડવું.

ખીસર, પુ. સંક્રાન્તિ.

ખીસકોલી, સ્ત્રી.. ઉંદર જેવા દેખાવનું એક નાનું પ્રાણી; ખિસકોલી.

ખીસાકાતરૂ, વિ. ખીસું કાતરનાર; છૂપી રીતે ચોરી કરનાર. (૨) ના. સારા દેખાવનો ચોર.

ખીસાખરચ, ન. વાપરવા સારૂ ખીસામાં રાખવાનું નાણું; હાથખરચી.

ખીસાખાલી, વિ. ભિખારી; ગરીબ.

ખીસિયાણું, જુ. ખસિયાણું.

ખીસું, ન. (फा. खसिह) ગજવું; ગુંજું. રૂ. પ્ર. ખીસાખાલી=ગરીબ ખીસાભરૂ=લાંચિયો. ખીસાનું તર=પૈસાદાર.

ખુઆર, જુ. ખુવાર.

ખુજલી, સ્ત્રી. ખણુજ; ચેળ; ખંજવાળ (૨) એક જાતનો ત્વચારોગ; ખરજ; ખસ, દાદર, ખરજવું, વગેરે. (૩) જેનાથી ખંજવાળ આવે એવી રસોઈ.

ખુટકો, પુ. ખોટ; ઘટ; ઓછ; ખૂટ; કસર. [(૨) આખલો; ગોધો.

ખુટડો, પુ.ધગધગતો અંગારો;લાળો.

ખુટાડવું, ક્રિ. સ. ઓછું કરવું; ઘટાડવું. (૨) ફોડવું; ફિટાડવું.

ખુટેલ, વિ જેની પાસેથી ધન ખૂટી ગયું હોય એવું;કંગાલ.(૨) વચનભંગ;દેવાળિયું.(૩) ફૂટેલું;સામા પક્ષમાં મળી ગયેલું.

ખુડ, ન. ધાબું; અગાસી.

ખુણ, સ્ત્રી. [स. क्षुण्ण] નિશાની; ચિહ્નન. (૨) ખુણો; દિશા.

ખુણિયાળું, વિ. ખુણાવાળું; જેને ખુણા હોય એવું.

ખુણો, પુ. કોણ; ખૂણો.

ખુત, સ્ત્રી. અડચણ; હરકત.

ખુત્બો,(આ.)મુસલમાની ધર્મક્રિયા

ખુદ, સ. (फा.) પોતે: જાતે: જેને ઉદ્દેશીને બોલાતું હોય તે પોતે જ. (૨) વિ. અસલ; મૂળ જેવું હોય તેવું; શુદ્ધ.

ખુદા, પુ. [फा.] પરમેશ્વર; પ્રભુ.

ખુદાઈ, વિ. [फा.] ખુદા સંબંધી; ખુદાનું (૨) કુદરતી; દૈવી. (૩) પવિત્ર; પાક (૪) છળકપટ રહિત; સાદુ

ખુદાતાલા, પુ. [फा.] પરમેશ્વર; પરવરદિગાર; પ્રભુ.

ખુદાપરસ્ત, વિ. [फा.] પ્રભુ-પરાયણ; ખુદાને માનનાર; આસ્તિક

ખુદાવંત, વિ. [फा.] ખુદા સમાન; ઈશ્વરતુલ્ય. (મોટાપણુ દેખાડ-નાર વિશેષણ; રાજરાણી કે માલીકને માટે વપરાતું સંબોધન)

ખુન, જુ ખૂન.

ખુનકી, સ્ત્રી. [फा.] લહેર; ચેન ભરેલું આળસ

ખુનખાર, વિ. [फा.] લોહી રેડાય એવુ; લોહીની છોળો ઉડે એવુ, પ્રાણહારક; અતિ ઘાતકી.

ખુનરેજી, સ્ત્રી. [फा.] કતલ; કાપાકાપી; જેમાં ખુનની-લોહીની નીક વહે એવી મારામારી અને કાપાકાપી તે

ખુનામરકી, સ્ત્રી.ખુનરેજી;કાપાકાપી.

ખુની, વિ. [फा.] ખૂન કર-નાર; ઘાતકી; જેની આંખોમાં ખુનનો જુસ્સો હોય તેવું; મારી નાંખે કે જીવ લે એવું.

ખુન્નસ, સ્ત્રી. ખૂન કરાવે એવી ઝેરી લાગણી; વેરઝેર; કિન્નો; ખાર.

ખુન્નસી, વિ. ખુન્નસવાળું; કિન્ના-વાળું; ખારીલું; ઝેરીલું.

ખુબ, વિ. ઘણું; પુષ્કળ.

ખુબસુરત, વિ, [फा.] સારા ચહેરાવાળું; દેખાવડું, રૂપાળું; ફૂટડું; સુંદર. [રૂપ; સુંદરતા. (૨) શોભા.

ખુબસુરતી, સ્ત્રી. [फा.] સ્વ-

ખુબાશ્રોડ, ન. ગીપો ઠેરી ખાનારું એક પખી.

ખુબી, સ્ત્રી. [फा.] અંદર રહેલો સારો ગુણ; રહસ્ય (૨) મઝા; લહે-જત. (૩) યુક્તિ; ચતુરાઈ. (૪) નેકી.

ખુબીદાર, વિ ખુબીવાળું;ચમત્કારિક.

ખુમચો, પુ. છાબડી થાળી; રકાબી; તાસક. (૨) ભેટની વસ્તુ.

ખુમારી, સ્ત્રી. [फा.] અહંતા; ગર્વ (૨) કેફ. [બખ્શ; કુમાશ.

ખુમાશ, સ્ત્રી. [फा.] રંગતી

ખુર, ન. [म. खुर] ખરી; ઢોરના પગનો નખ. ડાબલો

ખુરચન, ન બૂડો; ખપોરી. (૨) કચુંબર; કાચુંકોરુ ખાવાનું

ખુરદો, (ખુડદો), પુ. [फा.] કિંમતી સિક્કાને વટાવી ઉતરતી કિંમતનું નાણુ લેવું તે; પરચુરણ (૨) ભંગાર (૩) કઢાઈ પુરુ કરવું તે

ખુરદો કરવો, વેચી નાખવું. (૨) નષ્ટ કરી નાખવું. (૩) બાંધી ઠોકી નાખવું.

ખુરમું, ન. એક જાતની મિઠાઈ.

ખુરસી, સ્ત્રી. [फा.] પીઠે અઢેલીને બેસાય એવી બેઠકવાળી માંચી.

ખુરસું, ન. માટીનું બેસણું; ઓટલી.

ખુરશેદ, પુ. [फा.] સૂર્યનારાયણ; સૂરજ.

ખુરાસાની, વિ. ખુરાસાનનું; ખુરાસાની અજમો=ઈરાન તરફથી આવતા એક જાતના બીજ.

ખુલતું, વિ. ઢીલું, બાહર પડતું, પહોળું રહેતું હોય એવું (૨) શોભતું, સારું લાગતું; ખલતું

ખુલવું, ક્રિ. અ. ઉઘડવું, મોકળું થવું; ખસી જવું (૨) શોભવું; ખીલવું; દીપવું

ખુલાસો, પુ. [फा.] ભેદ જણાયો તે; સ્પષ્ટ સમજાઈ જવું તે; સ્પષ્ટતા; સમજણ (૩) નિકાલ; નિર્ણય; રસ્તો (૪) છૂટ; મોકળાશ

ખુલ્લું, વિ. ઉઘાડું; મોકળું; સ્પષ્ટ; જાહેર. (૨) નિર્મળ (૩) સાફ સમજાય અને સમજાય એવું (૪) નહિ ઢંકાયેલું (૫) નહિ ઘેર; ઉઘડતું; આછું (૬) નાગું. (૭) નિષ્કપટી; ભોળું; ઉદાર.

ખુવાબ, પુ. [फा. ख्वाब] સ્વપ્નું.

ખુવાર, વિ. [फा.] અત્યંત દુઃખી; હેરાન; પાયમાલ; બેજાર

ખુવારી, સ્ત્રી. [फा.] પાયમાલી; બેજારી. (૨) નાશ; ક્ષય

ખુશ, વિ. [फा.] આનંદમાં હોય એવું; આરોગ્ય. [ઉપરસો રસ્તો

ખુશકી, સ્ત્રી. [फा.] જમીન

ખુશખબર, સ્ત્રી. [फा.] મંગળ સમાચાર; સારા સમાચાર; વધામણી.

ખુશનુમા, વિ. [फा.] ખુશ લાગે એવું; આનંદદાયક; સુંદર; મજેનું.

ખુશખબતી, સ્ત્રી. [फा.] ખુશીની સામે ખુશી બતાવવી તે; હાસ્યવિનોદ. (૨) સારી વધામણી કહેનારને કંઈ બક્ષીસ આપવી તે. (૩) ઈનામ; ખુશી થવાથી જે કંઈ આપવું તે.

ખુશબો, સ્ત્રી. [फा. खुश+बो] સુગંધ; વાસના; પરિમળ

ખુશબોઇ, સ્ત્રી. [फा.] સુગંધ.

ખુશબોદાર, વિ. [फा.] સુવાસિત; સુગંધીદાર

ખુશમિજાજી, વિ. [फा.] ખુશ રહે એવા સ્વભાવનું; આનંદી; રંગીલું

ખુશર, સ્ત્રી. ચીબડી

ખુશામત, સ્ત્રી. [फा.] બહુજ વખાણવું તે; હાજી હા કરવું તે; શુશ્રૂષા.

ખુશામતખોર, વિ. ખુશામત કરનાર.

ખુશામતિયું, વિ. ખુશામત કરનારું; ખરાખોટાનો તોલ ન કરતાં હાજી હા કર્યા કરનાર

ખુશાલ, વિ. [फा.] ખુશ હાલતમાં હોય એવું; ખુશી; સુખી. (૨) આરોગ્ય, તંદુરસ્ત [(૨) ટરાળતા.

ખુશાલી, સ્ત્રી ખુશી ભરેલી સ્થિતિ.

ખુશી, સ્ત્રી. (फा.] હર્ષ; રાજીપો (૨) મરજી; ભાવ ક્રિ. પ્ર. ખુશી કરવું=રીઝવવું. (૩) વિ આરોગ્ય; તંદુરસ્ત.

ખુસરો, વિ. જેને મૂછો ઉગી ન હોય એવો પુરુષ; બરમૂછો.

ખુસિયો, વિ. ખસી કરેલો; વૃષણ વિનાનો.

ખુંખારવું, ક્રિ. અ. ખોંખારવું. (૨) પોતાની હાજરીસૂચક અવાજ કરવો. (૩) ઘોડાનું હણહણવું.

ખુંખારો, પુ. ખોંખારો. (૨) હણહણાટ.

ખુંચ, સ્ત્રી. સપાટીમાં પડેલો ખાડો; ખુણો. (૨) ભૂલ; ચૂક; ખોટ. (૩) અદાવત; ઝેર. (૪) બારીકી. (૫) ગૂંચવણ.

ખુંચખાંચ, સ્ત્રી. ખાડાખૈયો. (૨) ભૂલચૂક; ખોડખાંપણ.

ખુંચવું, ક્રિ. અ. [સં. क्षुद्] ચામડીને ભોંકાયા કરવું તે; ઘોંચાવું; ખટકવું. (૨) દુઃખવું. (૩) દુઃખ થયા કરવું; મનમાં લાગ્યા કરવું. (૪) કળી રહેવું; ખટકવું; અસંતોષ રહેવો.

ખુંચાવવું, ક્રિ સ. ખેંચીને લઈ લેવું; ઝુંટાવી લેવું; હરી લેવું; તાણી લેવું.

ખુંટ, પુ. હદનું નિશાન. (૨) અ. બરોબર; માપસર.

ખુંટડી, સ્ત્રી. પગનું ઠેસણુ

ખુંટડું, ન. ખુંટવાનું ઓજાર; ચીપિયો. (૨) ખુંટવાનું કામ. [ચીમટો.

ખુંટણ, ન. ખુંટવાની ક્રિયા. (૨)

ખુંટવું, ક્રિ. સ. [સં. कृप्] મૂળમાંથી ખેંચી નાખવું; વીણીવીણીને નિર્મૂળ કરવું; નિકંદન કાઢવું. (૨) વાળ ચૂંટવું; વિણવું; લિંચવું. [કકરો.

ખુંટાડું, ન. ખોયણું; બળતા લાકડાનો

ખુંટિયો, પુ બાજીગર; જાદુગર. (૨) સાંઢ; આખલો.

ખુંટી, સ્ત્રી. ખીટી; મેખ; કપડાં ભેરવવાનો ખીલો. (૨) ખુણો (કપાળની બે બાજુએ ખુણા કઢાવ્યા હોય તે). (૩) અંગરખાની કળી.

ખુંડું, ન. ઠુંઠું; કરચો; ખરચો.

ખુંટો, પુ. ખીલો; મેખ; માથાવાળો અણીદાર કકરો. (૩) ગરજો; ઠુંઠું. (૩) બંદરમાં લંગરાતાં વહાણો ઉપર લેવાતો કર.

ખુંદણ, ન. કૂદતાં કૂદતાં ફરવું તે; ધમ્માચકડી. ખુંદણા ખમવાં=જે જે દુઃખ પડે તે સહન કરવું.

ખુંદવું, ક્રિ. સ ઉભે ઉભે ચાંપવું; ગુંદવું (૨) કૂદતાં કૂદતાં ગાવું. (૩) હેરાન કરવું; પજવવું; નરમ કરવું.

ખુંદાખુંદ, સ્ત્રી. ગુંદાગુંદ; કચરાકચરી. (૨) કુદાકુદ; ધમાધમી.

ખુંદાવવું, ક્રિ. સ. ગુંદાવવું. (૨) હમચી લેવરાવવી. [સારવી.

ખુંદાળવું, ક્રિ. અ. ખાઈપીને મોજ

ખુંધ, સ્ત્રી. [સં. स्कन्ध] બળદ આગળ પીઠપર જે ઢેકો નીકળેલો હોય તે.

ખુંધું, વિ. ખુંધવાળું; બરડેથી વળી ગયેલું. [પેસી જવું.

ખુંતવું, ક્રિ. અ. કાદવમાં ઉતરી પડવું;

ખુંપ, પુ. પરણવા જતા વરનો ચહેરો ઢંકાય તેમ તેના માથાપર નાખવામાં આવતા ફૂલના હાર વગેરે.

ખુંપડી, સ્ત્રી. નાની છત્રી.

ખુંપરો, પુ. મોટી છત્રી; છત્ર; ટોપ.

ખેડહક, પુ. ખેડવાનો જે હક તે.

ખેડાણુ, વિ. ખેડેલું; ખેડાતું હોય એવું. (૨) ન. ખેડાતી હોય એવી જે જમીન તે. (૩) ખેડવાનો જે ઉદ્યોગ તે.

ખેડુ, પુ. ખેડુત. [ખેતીકાર.

ખેડુત, પુ. ખેડનો ધંધો કરનાર;

ખેડો, પુ. ખેળો; ખેલ કરનાર.

ખેત, ન. [સં. क्षेत्र] ખેતર.

ખેતર, ન. [સં. क्षेत्र] ખેડીને વાવવા માટે સારૂં કરેલી જમીન. (૨) જે ઉદ્યોગથી રળાતું હોય તે; ધંધો. (૩) અવકાશ; માગ. (૪) શરીર; કાર્યવિસ્તાર.

ખેતરપંડી, જુ. ઉતરપંડી.

ખેતરપાળ, પુ ખેતરનું સંરક્ષણ કરનારો દેવ; ગ્રામદેવતા.

ખેતરવા, વિ. એક ખેતરના માપ જેટલું અંતર હોય તેટલું [ફસાવવું.

ખેતરવું, ક્રિ સ. છેતરવું; ઠગવું;

ખેતરાઈ, સ્ત્રી. ઘણાં ખેતર એક બીજાની સાથે લગતાં હોય તે બધી જમીન; પાટી.

ખેતરાઉ, વિ. ખેતર સબંધી. (૨) ખેતરની વચ્ચેથી નીકળતો માર્ગ.

ખેતરામણુ, જુ. છેતરામણુ.

ખેતરાં, ન. બ.વ. નાનાં નાના ખેતરો.

ખેતી, સ્ત્રી. [સં. कृषि] ખેડવાનું કામ. (૨) વેપાર. (૩) ખંતથી મહેનત લેવી તે. [ખેડુ; ખેડુત.

ખેતીકાર, પુ. [સં. कृषिकार]

ખેતીવાડી, સ્ત્રી. [સં. क्षेत्र+ वाटिका] અનાજનાં ખેતર ને ફળોની વાડી. (૨) જમીન ખેડવાનો ધંધો. (૩) ખેતીનો ઉદ્યોગ; ખેડુતનો ધંધો.

ખેદ, પુ. [સં. खिद् ઉ.] મનમાં જે દુઃખ થાય તે; શોક. ક્રિ. પ્ર. ખેદ કરવો; ખેદ પામવો. [ભરેલું.

ખેદયુક્ત, વિ. ખેદવાળું; દુઃખથી

ખેદન, ન [સં.] ખેદ કરવો તે.

ખેદના, સ્ત્રી. ખેદ; દુઃખ; પીડા.

ખેદાનમેદાન, વિ. ખણાઇને મેદાન જેવું થઇ ગયેલું; ઉખડી ગયેલું; છેક પાયમાલ થયેલું એવું.

ખેદીવ, પુ. મીસરના રાજકર્તાનું માનસૂચક ઉપનામ.

ખેદો, (ફેડો), પુ. પૂઠ પકડવી તે; પાછળ પડવુ તે; ખેધો.

ખેન, ન. [સં. खिद्] નડતર; આડ. (૨) વેન; હઠ. (૩) કંટાળો; મુસીબત. ખેનખાટલો=મોટું ખેન. (૪) ક્ષયનો રોગ.

ખેપ, પુ. સ્ત્રી. [સં. क्षिप् ઉ.) કોઇ દૂરની જગોએ જઇને આવવું તે; આંટો; ફેરો. (૨) લાંબી મુસાફરી. (૩) વેપારી વસ્તુનું એક દેશથી બીજે દેશ આવવું જવું તે. (૪) એક એકવારી; ઉપતો; વારો. (૫) પળવારે લાગવું તે; મહેનત; અભ્યાસ; ચાનક. (૬) ખેપીઆનું મહેનતાણું.

ખેપટ, સ્ત્રી० રજ; કચરો.

ખેપન, ન० [સં क्षेपन] કાઢવું-નાખવું તે.

ખુંપરો, પુ. ખરચો; દાંતો. (૨) કપડામાં પડેલી ફાટ કે ચીરો.

ખુંપવું, ક્રિ અ. અંદર ઊંડું પેસવું; ભોંકાવું; વિંધાવું. (૨) અંદર ઉતરી ચોંટી જવું; કળીજવું. (૩) સ્થિર થવું; પૂરી સત્તા જમાવવી.

ખુંપાવવું, ક્રિ. સ. ખુંપે એમ કરવું; પેસાડવું. (૨) -માં-અંદર ઘાલી દેવું; ઘોંચવું.

ખૂટ, સ્રી. ઘટ, ખુટકો; કસર.

ખૂટવું, ક્રિ. અ. [સં. कुंठ= અટકવું.] ઓછું થવું; ઘટવું. (૨) બધું ખલાસ થઇ જવું; આવી રહેવું.

ખૂણો, પુ. [સં. कोण] બે દિશાની લીટીઓ જ્યાં મળતી હોય તે જગા; ખાંચો; પ્રાંત; અણી. (૨) ખારો; ખાણ.

ખૂન, ન. [फा.] મારી નાંખવું તે; ઘાત; હત્યા. (૨) લોહી. (૩) જીવ લેવા જેવો ગુનો. (૪) ઝેર; જુસ્સો.

ખૂપવું, ક્રિ. અ. પેસવું; દાખલ થવું; અંદર જવું. (૨) જમાવવું.

ખૂબ, વિ. [फा.] ઘણું; પુષ્કળ. (૨) સરસ; સુંદર.

ખૂંચ, જુ. ખુંચ.

ખૂંચવું, જુ. ખુંચવું.

ખૂંટ, પુ. જમીનની અમુક હદ દેખાડવાને દાટેલો પત્થર. (૨) વિ. પુરેપૂરું; માપસર; બરોબર. [તારા; પાયમાલી.

ખે ·· [સં. क्षय] ક્ષય;

ખેચર, ન. [સં. खे+चर] આકાશમાં ગતિ કરનારું; હવામાં ફરનાર. (૨) ન. આકાશમાં ફરનારું પ્રાણી; પક્ષી. (૩) ચંદ્ર તારા વગેરે ગ્રહ. (૪) દેવ. (૫) ભૂતપ્રેતાદિ.

ખેચરી, સ્રી. જેનામાં આકાશમાં ફરવાની શક્તિ હોય એવી સ્ત્રી; દેવી; જોગણી. (૨) સમળી. (૩) હવામાં ગતિ કરવાની વિદ્યા. (૪) એક જાતની યોગમુદ્રા.

ખેટ, ન. નાનું ગામડું. (૨) શિકારી (આખેટ).

ખેટક, ન. વ્યસન; વળગાડ; વહેમ. (૨) પુ. શિકારી (આખેટક). (૩) ન. નાનું ગામડું. [ના. શિકારી. (૩) ખેહત

ખેટકી, વિ. શિકાર કરનાર (૨)

ખેટલી, સ્રી. ઓળેલા વાળ વચ્ચેની ખાલી લીટી; સેંથી.

ખેટું, ન. છેડું.

ખેડે, અ. વેગળે; છેટે; આઘે; દૂર.

ખેડ, સ્રી. ખેતરને વાવવા વગેરેની ક્રિયા; ખેડવું તે; ખેતી કરવી તે. (૨) ગામ. (૩) કાંટાવાળો એક રોપો. [ક્રિયા તે.

ખેડણ, (ખેડણ), ન. ખેડવાની જે

ખેડણહાર, વિ. ખેડનાર. (૨) મહેનત લેનાર; કાર્ય કરનાર. (૨) ન. નાયક; સુકાની; નાવિક.

ખેડતર, વિ. ખેડાય એવી જમીન.

ખેડવું, ક્રિ. સ. [સં. कृष्] વાવવા માટે જમીનને સરખી કરવી; સુધારવું. (૨) કેળવવું. (૩) સફરો કરવી. (૪) વેપાર કરવો; મહેનત લેવી.

ખેડહક, પુ. ખેડવાનો જે હક તે.

ખેડાણ, વિ. ખેડેલું; ખેડાતું હોય એવું. (૨) ન. ખેડાતી હોય એવી જે જમીન તે. (૩) ખેડવાનો જે ઉદ્યોગ તે.

ખેડુ, પુ. ખેડુત. [ખેતીકાર.

ખેડુત, પુ. ખેડનો ધંધો કરનાર;

ખેડો, પુ. ખેળો; ખેલ કરનાર.

ખેત, ન. [સં. क्षेत्र] ખેતર.

ખેતર, ન. [સં. क्षेत्र] ખેડીને વાવવા માટે સારૂં કરેલી જમીન. (૨) જે ઉદ્યોગથી રળાતું હોય તે; ધંધો. (૩) અવકાશ; માગ. (૪) શરીર; કાર્યવિસ્તાર.

ખેતરપંડી, જુ. છેતરપંડી.

ખેતરપાળ, પુ ખેતરનું સંરક્ષણ કરનારો દેવ; ગ્રામદેવતા.

ખેતરવા, વિ. એક ખેતરના માપ જેટલું અંતર હોય તેટલું. [ફસાવવું.

ખેતરવું, ક્રિ સ. છેતરવું; ઠગવું;

ખેતરાઈ, સ્ત્રી. ઘણાં ખેતર એક બીજાની સાથે લગતાં હોય તે બધી જમીન; પાટી.

ખેતરાઉ, વિ. ખેતર સંબંધી. (૨) ખેતરની વચ્ચેથી નીકળતો માર્ગ.

ખેતરામણ, જુ. છેતરામણ.

ખેતરાં, ન. બ. વ. નાનાં નાનાં ખેતરો.

ખેતી, સ્ત્રી. [સં. कृषि] ખેડવાનું કામ. (૨) વેપાર. (૩) ખંતથી મહેનત લેવી તે. [ખેડુ; ખેડુત.

ખેતીકાર, પુ. [સં. कृषिकार]

ખેતીવાડી, સ્ત્રી. [સં. क्षेत्र+ वाटिका] અનાજનાં ખેતર ને ફળોની વાડી. (૨) જમીન ખેડવાનો ધંધો. (૩) ખેતીનો ઉદ્યોગ; ખેડુતનો ધંધો.

ખેદ, પુ. [સં. खिद् ઉ.] મનમાં જે દુઃખ થાય તે; શોક. ક્રિ. પ્ર. ખેદ કરવો; ખેદ પામવો. [ભરેલું.

ખેદયુક્ત, વિ. ખેદવાળું; દુઃખથી

ખેદન, ન [સં.] ખેદ કરવો તે.

ખેદના, સ્ત્રી. ખેદ; દુઃખ; પીડા.

ખેદાનમેદાન, વિ. ખણાઇને મેદાન જેવું થઇ ગયેલું; ઉખડી ગયેલું; છેક પાયમાલ થયેલું એવું.

ખેદીવ, પુ. મીસરના રાજકર્તાનું માનસૂચક ઉપનામ.

ખેદો, (કેડો), પુ. પૂઠ પકડવી તે; પાછળ પડવું તે; ખેધો.

ખેન, ન. [સં. खिद्] નડતર; આટ. (૨) ચેન; હઠ. (૩) કંટાળો; મુસીબત. ખેનખાટલો=મોટું ખેન. (૪) ક્ષયનો રોગ.

ખેપ, પુ. સ્ત્રી. [સં. क्षिप् ઉ.) કોઈ દૂરની જગોએ જઇને આવવું તે; આંટો; ફેરો. (૨) લાંબી મુસાફરી. (૩) વેપારી વસ્તુનું એક દેશથી બીજે દેશ આવવું જવું તે. (૪) એક એકવારી; હપતો; વારો. (૫) પખવાડે લાગવું તે; મહેનત; અભ્યાસ; ચાનક. (૬) ખેપીઆનું મહેનતાણું.

ખેપટ, સ્ત્રી० રજ; કચરો.

ખેપન, ન० [સં. क्षेपन] ફેંકવું—નાખવું તે.

ખેપિયો, પુ૦ એક ઠેકાણેથી બીજે ઠેકાણે ઝડપથી સંદેશો લઈ જનારો; હલકારો; કાસદ.

ખેપી, વિ૦ [सं. आक्षेपी] આક્ષેપ કરનારું; ચાનકવાળું.

ખેમ, વિ૦ [सं. क्षेम] કુશળ; આરોગ્યવાળું; શુભ.

ખેમકુશળ, જુ૦ ક્ષેમકુશળ.

ખેમખુશાલી, સ્ત્રી૦ સુખી હાલત; તંદુરસ્તી.

ખેર, અ૦ [अ.] કંઈ ચિંતા નહિ; ઉરી; હોય. (૩) સ્ત્રી૦ પીડા; બલા.

ખેર, પુ૦ એક જાતનું મોટું ઝાડ. (એનું લાકડું બહુજ કઠણ અને કાળું હોય છે. ખેરના જાડા થડમાં તેના કઠણ ગરના રેસાઓની ઉભી સળીઓ થાય છે તે દવાના કામમાં આવે છે. તે ખેરસાલ કહેવાય છે. ખેરની છાલમાંથી કાથો બને છે. ખેરનો ગુંદર પણ દવાના કામમાં બહુ ઉપયોગી ગણાય છે. તેની છાલ અને લાકડામાંથી રંગ પણ બને છે.

ખેરખટ, (ખેરખેરાં), અ૦ એકાએક; જોતજોતામાં; ખરેખર.

ખેરખાહ, વિ૦ [अ.] શુભેચ્છક; ભલું ચાહનાર; સંભાળ લેનાર; ખેરખાં. [કરવાની ઇચ્છા તે; સુજનતા.

ખેરખાહી, સ્ત્રી૦ [अ.] ભલું

ખેરણ, વિ૦ ખરી પડેલું; વેરાયેલું; વેરણખેરણ.

ખેરવવું, ક્રિ૦ સ૦ ખરી પડે એમ કરવું; પડી જાય તેમ કરવું. (૨) ખસેડવું; કાઢી મૂકવું. (૩) કંટાળો આપવો; પજવવું. (૪) કાઢી લેવું; પ્રાપ્ત થાય એમ કરવું.

ખેરસલ્લા, સ્ત્રી૦ [अ.] સમાધાન; સુખરૂપતા. (૨) અ૦ ઉરી; હોય; જતું કરી દેવું તે.

ખેરસાર, પુ૦ ખેરનાં લાકડાંમાંથી નીકળતો એક જાતનો સળીદાર ગર. (૨) કાથો. [ઘાસ; ઝેર.

ખેરંચો, પુ૦ [फा.] રજ;

ખેરંટો, જુ૦ ખેરંચો.

ખેરાત, સ્ત્રી. [अ.] ગરીબને આપી જે દાનધર્મ કરવું તે; દાન કરવું તે; ધર્માદો. [(૨) ખેરાત કરનાર.

ખેરાતી, વિ૦ ખેરાત કરવાને કાઢેલું.

ખેરિયત, સ્ત્રી૦ [अ.] સુખરૂપતા; ક્ષેમ; સ્વસ્થતા; સુલેહ; ક્ષેમકુશળતા.

ખેરી, અ૦ મેંટો; ઘેરો. (૨) એક જાતની જિવાત; ઉધેઈ.

ખેરીજ, વિ૦ [अ.] વધારાનું; અંદર આવી ગયેલું ન હોય તે. (૨) અ૦ વગર; વિના; સિવાય.

ખેરૂં, વિ૦ ખરી જાય એવું; માલ વગરનું; ઝબકિયું.

ખેરો, પુ૦ દોરીઓને ગુંથીને બનાવેલો જાળીદાર (કેરીઓ ભરવા માટે) કોથળો; ઝોળી. (૨) અટાયાંનો ભુકો; ગાર. (૩) ચોખાના લોટની વડી. (૪) બાજ.

ખેલ, પુ૦ [सं. खेल] રમત;

ગમ્મત, ક્રીડા (૨) તમાસો; ભવાઇ, નાટક (૩) બનાવટ, રચના (૪) વ્યાપાર

ખેલખોના, સ્ત્રી૦ ખરાબી, પાયમાલી

ખેલણી, સ્ત્રી૦ નાના છોકરાને રમવાની પુતળી

ખેલણું, ન૦ રમકડું

ખેલન, ન૦ [सं. खेल्=રમવું] રમત, ક્રીડા (૨) તમાસો, નાટક

ખેલપણું, ન૦ ખેલવાનું જે કંઇ હોય તે, રમકડું

ખેલવું, ક્રિ૦ અ૦ [सं. खेल] ક્રીડા કરવી; રમવું, ગમ્મત કરવી, તમાસો કરવો (૨) ચાલવું, તજવીજ કરવી, યુક્તિ-પ્રપંચમાં રહેવું

ખેલાડી પુ૦ [सं. खेल्] ખેલ કરનાર, નટ (૨) વિ૦ ખેલાવે એવું ખિલાવીને કામ કાઢી લે એવું, ચતુર હોશીયાર (૩) મદારી, બહુરૂપ

ખેવ, સ્ત્રી૦ [सं. क्षेप] ક્ષણ પળ, વેળા તુરત, જલદી (શબ્દના બીજા ભાગ તરીકે તત્ક્ષણના અર્થમાં વપરાય છે)-તતખેવ (૨) એક જાતનું ઘાસ (૩) કાળજી, ખંત

ખેવટ, પુ૦ માર્ગદર્શક, દોરનાર (૨) ખારવો, નાયક, સુકાની

ખેવટીયાં, ખલાસી, વહાણ ચલાવનાર, હોડીમાં બેસાડી પાર ઉતારનાર

ખેવટું, ખલાસીનું કામ, હોડી હંકારવાનું કામ (૨) વહાણવટું

ખેવડો, પુ૦ એક જાતનું ઘાસ

ખેવના, સ્ત્રી૦ કાળજી, સંભાળ

ખેસ, પુ૦ ખભે નાખવાની પિછોડી; દુપટો, પુરુષને પાસે રાખવાનું વસ્ત્ર

ખેસરવું, ક્રિ૦ ખસેડવું

ખેસી, વિ૦ નજીકનું, પાસેનું (૨) સગું.

ખેહ, પુ૦ ક્ષય; ખે (૨) સ્ત્રી૦ રજ, ધૂળ

ખેળ, સ્ત્રી૦ ખાર, [illegible], લાહી; રાબ

ખેળો, પુ૦ સ્ત્રીનો વેષ લેનારો પુરુષ, ભવાયો

ખેંકડો, પુ૦ કાચબો

ખેંખલી, વિ૦ જીર્ણ, ખવાઇ ગયેલું; ખળખળી ગયેલું; સુકાઇ ગયેલું, નિર્માલ્ય

ખેંખેં, અ૦ ઉધરસ ખાતાં થતો અવાજ, ઉધરસ ખાયા કરવી તે

ખેંચ, સ્ત્રી૦ ખેંચાણ, તાણ; ખેંચાઈ જવું તે (૨) આગ્રહ

ખેંચતાણ, સ્ત્રી૦ ખેંચવું ને તાણવું તે, ખેંચાખેંચ, આગ્રહ

ખેંચમખેંચા, સ્ત્રી૦ તાણાતાણ, સામસામેથી ખેંચવું તે (૨) અતિઆગ્રહ કરવો તે

ખેંચવું, ક્રિ૦ સ૦ [सं. कृष्] જોર કરીને પોતાની તરફ લાવવું, આકર્ષવું (૨) ચૂસવું, તંગ કરવું (૩) આગ્રહ કરવો (૪) આણવું, દોરવું. (૫) કાઢવું. (૬) ચૂસવું, શોષી લેવું (૭) ખોવાઇ જવું (૮) વહોરવું (૯) નિતારવું (૧૦) મોઢેથી બોલવું. (૧૧) સજ્જ કરવું (૧૨) ઉખાડી નાખવું. (૧૩) તત્ત્વ કાઢવું (૧૪) પક્ષ કરવો, તરફદારી કરવી

ખેંચાખેંચ, સ્ત્રી તાણાતાણ (૨) અતિઆગ્રહ કરવો તે (૩)તાણુ,લીટ,તગી

ખેંચાણ,ન૦તાણ,આગ્રહ,આકર્ષણ

ખેંચાણકારક, વિ૦ ખેચે એવુ, આકર્ષક (૨) નજર જાય એવુ, મોહ

ખેંતાળવુ, ક્રિ૦ અ૦ નાસી જવુ

ખેન, ન૦ તેબા, મુશ્કેલી પીડા (૨) ક્ષયરોગ

ખૈ, પુ૦ [સ ક્ષય] ખઇ, ક્ષય, ચાસણીનો રોગ, ગ ક્ષ્મા (૨) સ્ત્રી૦ ખાડો, ગર્ત

ખેડ, પુ૦ ખરાટ, લેપ (૨) સુકવણુ, સુકાવુ તે, ખરડિયુ, અર્ધ દુષ્કાળ જેવી સ્થિતિ

ખો, સ્ત્રી૦ [फा.] ટેવ, આદત, વ્યસન વેર, અદાવત (૩) ખાટો, કોતર, બખોલ, ખીણ

ખોઈ, સ્ત્રી૦ ઝોળી, ખોયુ, નાના છોકરાને સુવાડવા વેરિયે બાધવાનુ પડું.

ખોખ, ખોખુ ન૦ ખખ, ખળખળી ગયેલુ (૨) ખોખા જેવુ

ખોખરાટ, પુ૦ ખોખરાપણુ, બેસુરતા

ખોખરૂં, વિ૦ બેસુરૂ, બાગેલુ, તૂટેલુ ક્રિ૦ મ૦ ખોખરુ કરવું=માર મારવો [વિ૦ખળખળી ગયેલી

ખોખલી, સ્ત્રી૦ ઘરડી શિયાળ (૨)

ખોખલો, વિ૦ પુ૦ વૃદ્ધ, ખળખળી ગયેલો, ખોખો થયો જેનો હોય એવો ખોખનો પટેલ=ઘરડો મહેતાજી

ખોખાવુ, ક્રિ૦ અ૦ અદાવત રાખવી

ખોખુ, ન૦ સાધારણ બનાવટની પેટી, બારદાન, માલ કાઢી લીધેલી ખાલી પેટી. (૨) કાગળ ને કપડાની બનાવેલી પાઘડી (૩) ભરપાઇ થઇ ગયેલી હુંડી (૪) નમુનો, ડાળિયુ (૫) સત્ત્વ ખેચી લીધેલી કોઈ પણ વસ્તુ (૬) જીર્ણ થઇ ગયેલુ (કલેવર), વૃદ્ધ

ખોગીર, સ્ત્રી૦ [फा] ઘોડાની પી૦ ઉપર નાખવાની ઊન ભરેલી પોચી નાની ગાદલી

ખોચરૂ, વિ આળસુ, હાડ હરામ લાગતુ (૨) ઘરડુ, વૃદ્ધ

ખોચરેલ,વિ ખોતરાઇ ગયેલુ,ખાંચા અને ખાડાવાળુ (૨) આળસુ

ખોજ, સ્ત્રી શોધ, ખોળ, તપાસ

ખોજવુ, ક્રિ સ તપાસવુ, શોધવુ

ખોજો, પુ પુરુષત્વહીન પુરુષ, હીજડો, જનાનખાનામા સ્ત્રીઓની તહેનાતમા રહેનારો નપુસક નોકર (૨) હિંદુ મટી મુસલમાન થયેલી એક જાત

ખોટ, સ્ત્રી ભૂલ, ચૂક (૨) નુકસાન, ટોટો (૩) ઓછાપણુ, ઘટ; અપૂર્ણતા (૪) અછત

ખોટકો, પુ ખુટ્ટો, ઘા [જુઠાણું

ખોટખોટા, અ ખોટેખોટુ; તદન

ખોટાઈ, સ્ત્રી જુઠ, અસત્યતા (૨) હરામીપણુ, આળસાઇ [જીવતો લાગો

ખોટારવો, પુ ધગધગતો અગારો,

ખોટારૂં, ન જુઠાણું; અસત્ય; તરકટ, બનાવટી

ખોટારો, પુ જુ. ખોટારવો

ખોટી, સ્ત્રી વાટ જોતા રહેવુ તે,

ઢીલ; વિલંબ. ક્રિ. પ્ર. ખોટી કરવું=વાર લગાડવી. ખોટી થવું=વાટ જોવી.

ખોટીપો, પુ. રોકાણ; રોકાઇરહેવું તે.

ખોટીલું, વિ. ખોટાં હાડકાંનું; આળસુ. (૨) ખોડવાળું.

ખોટું, વિ. ખરું નહિ તે; અસત્ય; જૂઠું. (૨) ભૂલચૂકવાળું. (૩) બગાડવાળું; નઠારૂ. (૪) બેવફા. (૫) આળસુ. (૬) ન. માઠું લાગવું તે. ખોટી નજર=કુદૃષ્ટિ. ખોટી ચાલ=ગેરવર્તણુક.

ખોડ, સ્ત્રી. ખામી; ન્યૂનત્વ; ઓછાપણું; કસર. (૨) ટેવ; આદત. ખો. (૩) કલંક; લાંછન.

ખોડ, પુ. ઝાડના થડની બહુ મોટી [ગાંઠ

ખોડખાંપણ, સ્ત્રી. ભૂલચૂક; ન્યૂનાધિકપણું. (૨) ખામી; દોષ

ખોડવું, ક્રિ. સ. દાટવું; રોપવું; ઉભું કરવું. [દ્રાતુ ચાલવું.

ખોડંગાવું, ક્રિ. અ. લંગડાવું; ખો-

ખોડાવું, ક્રિ. અ એકાદ પગ ન ધાય એમ ચલાવું; લંગડાવું.

ખોડિયું, વિ ખોડવાળું; શરીરે ખામીવાળું; અપંગ.

ખોડીખમચી, સ્ત્રી. ખોડંગતા ખાડંગતા ચાલવું તે. (૨) એક પગે કૂદતા કૂદતા ચાલવાની એક રમત

ખોડીબારૂં, ન. ઢોરોથી પેસાય નહિ એવું છીંડું; બે કાંટાવાળું લાકડું જમીનમાં ઘાલીને માણસને જવા આવવાનું કરેલું બારૂ.

ખોડું, વિ. જેને પગે ખોડ હોય એવું; લંગડું.

ખોડો, પુ૦ [સં. ક્ષય] નાશ; ઘાણ; સંહાર. (૨) માથાના વાળમાં થયેલો મેલ. (૩) ઉંદરીનો રોગ; એક જાતનો ત્વચારોગ.

ખોણિયું, ન૦ ખુણા પાડવાનું એક ઓજાર; કાટખુણો. (૨) ખોયણું.

ખોતરણી, સ્ત્રી૦ દાંત ખોતરવાની સળી (૨) ખરપડી. (૩) ખોતરવાનું ઓજાર; ટાંકણું.

ખોતરણું, ન૦ ખોતરવાનું ઓજાર; ટાંકણું; ખરપડી.

ખોતરવું, ક્રિ૦ સ૦ અંદરથી ઉખાડવું; ખણવું; ખોદવું. (૨) પાયમાલ કરવું; ઉખાડીને નાખી દેવું. [લવાજમ.

ખોતરામણ, ન૦ ખોતરવાનું

ખોદકામ, ન૦ ખોદવાનું કામ. (૨) કોતરકામ

ખોદણી, સ્ત્રી૦ કોઈ માણસની પાછળ ભૂંડું બોલ્યા કરવું તે; નિંદા; બદબોઈ; ગીબત. (૨) ખોદ.

ખોદવું, ક્રિ૦ સ૦ ખાડો કરવો; જમીન ઉખાડવી; ખણવું; ખોતરવું; કોતરવું; નકશી પાડવી. (૨) નિંદા કરવી; ભૂંડું બોલવું; કોઇનું બુરૂ થાય એમ કરવું.

ખોદા, (ખુદા) પુ૦ ઈશ્વર; પરમેશ્વર.

ખોદાઈ, વિ૦ ખુદાને લગતું; દેવતાઇ; ચમત્કારિક.

ખોદાખોદ, સ્ત્રી૦ એક બીજાનું ખોદવું તે; પરસ્પરનાં છિદ્ર કાઢવ એક બીજાની નિંદા કરવી તે.

ખોદાણ, ન૦ ખોદાયેલું જે તે; ખોદકામ. (૨) પાણીના મારથી ખોદાઈ ગયેલી જમીન. તેથી ઉલટું તે પુરાણ

ખોદામણ, ન૦ ખોદવાની મજુરી.

ખોદાવવું ક્રિ૦ સ૦ કોઇ ખોદે એમ કરાવવું.

ખોદાવંત, વિ૦ ખુદાના જેવું;ઇશ્વરી.

ખોદાવું, ક્રિ૦ અ૦ ખોદાઈ જવું; ઉંડું ને ઉંડું થતા રહેવું. (૨) પેટમાં ગુડગુડ એવો અવાજ થવો; શૂળ મારવી.

ખોદુ, જુઓ ખોધું. (૨) ખોદનાર.

ખોધું, ન૦ જાડો અને બહુ ભારે લાકડાનો કટકો; થડનો જાડો ભાગ; ઠુંઠું.

ખોપ, જુઓ ખોફ.

ખોપટું, ન૦ ઠુંપટું. [ગનું હાટકું.

ખોપરી, સ્ત્રી૦ માથાના ઉપલા ભા-

ખોપરૂં, જુઓ કોપરૂં; ટોપરૂં.

ખોફ, પુ૦ ગુસ્સો; દતરાછ; દ્વેષ; ક્રોધ; કોપ. (૨) બીજાજ.

ખોબલો, જુઓ ખોબો.

ખોબો, પુ૦ બે હાથના પંજા છતા એકઠા કરવાથી બનતો કોઇ વસ્તુ ધારણ કરાય એવો આકાર.

ખોભ, જુઓ ક્ષોભ.

ખોભણ, સ્ત્રી૦ ખાંચો; ખાડો, ઠેસ. (૨) ખો; ગુફા; પોલ, ભેખડ.

ખોભરણ, સ્ત્રી૦ વાર, ઢીલ.

ખોભરવું, ક્રિ૦ અ૦ ઉભા રહેવું; ખોટી થવું; ગોભવું.

ખોય, સ્ત્રી૦ ખો.

ખોયણ, ન૦ જુઓ ખોયણું.

ખોયણી, સ્ત્રી૦ બળતી વસ્તુને પ્રવાહીમાં ચાંપવી તે.

ખોયણું, ન૦ એક છેડેથી સળગેલું બળતું લાકડું. (૨) જામગરી. (૩) લડાઈ થાય એવી ઉશ્કેરણી કરવી તે

ખોયું, ન. નાના છોકરાને સુવા-ડવાની ગોદડીયાની ઝોળી.

ખોરણ, ન. ખોરાઈ ગયેલું હોય તે. (૨) ખોરવાનું જે કંઈ હોય તે.

ખોરડું, ન માટીની ભિંતોનું નાનું ઘર.

ખોરવું, ક્રિ૦ સ૦ ખંખેરવું; (બ-ળતાં લાકડાને) સંકેલવું; કાજળી ઉડાડી મૂકવી. (૨) તળે ઉપર કરવું; ખણી ખોતરી જોવું. ક્રિ. પ્ર. ખોરી બાળવું=બહુ સારી રીતે બાળી મૂકવું (૨) પતાવી દેવું. સમાધાન કરી નાંખવું.

ખોરસુ, ન. ત્રિપાઈ; નાનું ટેબલ.

ખોરાક, પુ. [ફા.] ખાવાની વસ્તુ. (૨) જેનાથી કોઈવાતનો નિર્વાહ થાય તે.

ખોરાકી, સ્ત્રી. ખોરાકની વસ્તુઓ.

ખોરાકીપોષાકી, સ્ત્રી. ગુજરાનનું અને પોષાકનું સાધન;આજીવિકા; છવાઇ.

ખોરાશ, સ્ત્રી. ખોરાપણું.

ખોરૂં, વિ. ઘણો વખત થવાથી સ્વાદફેર થયેલું; ખાતાં ગળું બળે તેવું; વિકાર કે ગંધવાળું.

ખોલ, સ્ત્રી. ટોટી; ખોલી; લાકડીને છેડે ધાતુની જે ચુડી બેસાડવામાં આવે છે તે. (૨) છાલ; ચામડી. (૩) ઇર્પકુંપડ

(૪) ખામી, કરચલી, ખોટ (૫) સાપની કાચળી

ખોલકી, સ્ત્રી નાની ગધેડી

ખોલકો, પુ. ગધેડો. (૨) મૂર્ખ; અણસમજુ ને શરીરે તથા વયે મોટો તે

ખોલણહાર, વિ ઉઘાડનાર

ખોલવુ, ક્રિ સ. ઉઘાડવુ, ખુલ્લુ કરવુ (૨) કાઢવુ, સ્થાપન કરવુ (૩) દેખાય એમ કરવુ.

ખોલી, (ખોળી), સ્ત્રી૰ ખોલ (૨) ઓરડી (૩) ગધેડી [ઢીલુ

ખોલુ', વિ ખુલ્લુ રહેલુ હોય એવુ,

ખોલો, પુ ગધેડો (૨) ગમાર જેવો માણસ, શરીરે મોટો પણ અણસમજુ માણસ.

ખોવરાવવુ', ક્રિ પ્ર ગુમાવરાવવુ

ખોવુ', ક્રિ સ વસ્તુનુ જતુ રહેવુ, ગુમાવવુ (૨) જેવાણ થવો (૩)એતે જવુ

ખોસવુ, ક્રિ સ જોરથી દાખલ કરવુ, ઘોચવુ, વાવવુ

ખોસાવું', ક્રિ અ એની મેળે દાખલ થવુ,ઘવાવું',ઘુસવુ,અંદર ભરાવુ

ખોહ, સ્ત્રી ગુફા ખીણ, ગેતર

ખોહો, પુ ખાસનારો (૨) મોટો મૂર્ખ [તપાસ

ખોળ, સ્ત્રી ખોળવુ તે; શોધ,

ખોળ, પુ તેલ કાઢી લીધા પછી રહેલા કૂચા (ખોળ ઢોરને ખવરાવાય છે) (૨) સ્ત્રી ગાદલાનો કે તકીયા વગેરેનો ગલેફ; ઢાકણ, પડ. [કરવી

ખોળવુ', ક્રિ સ શોધવુ, તપાસ

ખોળ'ખોળા, અ ગોતાગોત શોધાશોધ [લાગવી તે

ખાળ'ભો, (ભો), પુ. વિલંબ; વાર

ખોળાખોળ, શોધાશોધ, અધિરાઇથી આમ તેમ રોળવા મંડી પડવુ તે

ખોળાખોળી, સ્ત્રી શોધાશોધ •

ખોળાદાન, ન વામમાર્ગીઓની એક નિર્લજ્જ ક્રિયા

ખોળાધર, પુ હામી દેનાર માણસ જામીન

ખોળાભરણુ, ન. સીમત,અઘરણી

ખોળી, જુ ખોલી

ખોળાખ'ખોળાં, ન ખુણેખાચરે ધાની રીતે જોવુ તે; ફાંફા મારવા તે

ખોળિયું', ન ગાદલા ગોદડા ભર વાનુ શીવેલુ પડ (૨) દેહ, શરીર

ખોળો, પુ બેસવાની સ્થિતિ, બેસતા પેટથી ઘુંટણ લગીનો જે ભાગ તે, ઉત્સગ (૨) બે હાથ અથવા પગની વચ્ચે લઇ લેવાને બનાવવામા આવતી ઝોળી ક્રિ પ્ર ખોળે બેસાડવુ=કન્યાને સાસુ કે સસરાના ખોળામા બેસાડવાની એ વૈવાહિ- રીત (૨) નિર્ધાર કરવુ ખોળે લેવુ=દત્ત-કરવો ખોળો ભરવો=સીમતની ક્રિયા કરવી ખોળો પાથરવો=આજીજી કરવી

ઓંખારવું', ક્રિ અ ઢાસવું', ઉધરસ ખાવી. (૨) પોતે છીએ, એમ બતાવવાને ગળામાથી અવાજ કરવો (૩) સ્પષ્ટ રીતે મરદાનગીનો અવાજ કાઢવો, કહી દેવુ.

ઓંખારો, પુ ઓંખારવુ તે. (૨) મરદાનગીનો અવાજ.

ખોંચ, સ્ત્રી. ખાંચો; ખોભણ; ખાણ. (૨) કસર; ટોંટો. (૩) વાંધો; હરકત (૪) મુશ્કેલી; ગુંચવણ.

ખ્યાત, વિ.પ્રસિદ્ધ; જાણીતું; પંકાયેલું.

ખ્યાતિ, સ્ત્રી. પ્રસિદ્ધિ; કીર્તિ.

ખ્યાલ, પુ. [ફા.] વિચાર; કલ્પના; ધ્યાન. (૨) તર્ક. (૩) ટેવ; પુઠ (૪) ગાયનની એક ગતઃ પહેલું ધ્રુવપદ, બીજો ખ્યાલ અને છેલ્લે ટપ્પો.

ખ્યાલી, વિ. તાર્કિક; હવાઇ;કલ્પનાશીલ. (૨) ખ્યાલ બતાવનાર.

ખ્યાલીખુશાલી, સ્ત્રી. મોજમજા.

ખ્રિસ્તી, વિ. ઈસુખ્રિસ્ત સબંધી; ઈસુના ધર્મનું.

ખ્વાબ, પુ. સ્વપ્ન.

ખ્વાર, જુ. ખુવાર.

ગ

ગ, પુ. [સં. ग] ગુજરાતી મૂળાક્ષરોમાંનો ત્રીજો વ્યંજન. (૨) 'સારીગમપધની' માંનો ત્રીજો ગાંધાર સુર. (૩) વિ. [गम्-જવું ઉપરથી] ગતિ કરનાર; જનાર. ખગ=આકાશમાં ગતિ કરનાર (પંખી).

ગઈ, વિ. [સં. गता] ગયેલી; વીતેલી; ભૂતકાળની. કહે. ગઈ આબરૂ પાછી ના આવે. ગઈ વાતનો શોક શો ? ગઇ ઘડી જોશીએ વાંચતો નથી. ગઈ ગુજરીને મૂકો વિસારી. રૂ. પ્ર. બનવાનું બની ગયું.

ગઉ, જુ. ગૌ.

ગઉચર, જુ. ગોચર અથવા ગૌચર.

ગઉદાન, જુ. ગૌદાન.

ગએલું, જુ. ગયેલું.

ગકાર, પુ. [સં.] ગ એવો ઉચ્ચાર તેમજ અક્ષર.

ગગડવું, જુ. ગડગડવું

ગગણવું, જુ. ગણગણવું.

ગગન, ન. [સં.] આકાશ; નભ; આભ ક્રિ. પ્ર. ગગનમાં ગાજવું=ઘણે ઉંચે ગર્જના થવી. (૨) મોટાઈમાં રહેવું. (૩) બહુ ઉંચું હોવું. ગગનચુંબિત=ઘણું ઉંચું.

ગગનગાંઠિયા, પુ. તળીને ખાંડની ચાસણી પાયેલા ઘઉંના લોટના વાટા; એક જાતની મિઠાઈ.

ગગનચર, વિ [સં.] આકાશમાં ગતિ કરનાર; ખેચર; પંખી. (૨) દેવ, દાનવ, ભૂતપિશાચ, વગેરે.

ગગરી, સ્ત્રી. નાની ગાગર. [हिं. ગગરિયાં] ગાગર.

ગગરૂં, વિ. ગરગરૂં; ગરી પડે એવું. (૨) દાણાદાર; કકરૂં.

ગગરો, પુ. તાંબા કે પીતળની ગાગર.

ગગળવું, જુ. ગળગળવું.

ગગળું, વિ. ગળગળું; ઢીલું; પોચું; ગળી ગયેલું. (૨) રોઈ પડે એવું; નરમ.

ગગી, સ્ત્રી. છોકરી; પુત્રી.

ગગો, પુ. છોકરો; પુત્ર.

ગચેટો, પુ. બાજી જતું તે; ગચ્ચ થઇ જવું તે. [છૂટે નહિ એવું.

ગચ્ચ, અ. ગાજ્જલ (૨)વિ.,છૂટે કે

ગચ્ચી, સ્ત્રી. છોબંધ જમીન; અગાશી. (૨) માટી, ઇંટા, કાંકરા અને

ચુનો વગેરેનું એક સાથે સજ્જડ બાઝી જવું તે. ચુનાગચ્ચી=કાંક્રેટ.

ગચ્છ, પુ. [सं. गम्] સમુદાય; સમૂહ; તડ; સંઘ. (૨) પ્રમાણ અને શ્રેઢિમાં કહેલા અંકોની સમુદાય સંખ્યા. (૩) વર્ગ; પ્રકાર.

ગચ્ચો, પુ. ગ અક્ષર; ગક્ષર.

ગચ, અ. માફક. (૨) ગચ્ચ, વિ સજ્જડ; બાઝી ગયેલું. [ગયેલું.

ગચન, વિ. ભરાઇ ગયેલું; કસાઈ

ગચાગચ, જુ. ગીચ; ભરચક.

ગચિયું, ન. ગડ્ડો; મોટું ઢેકું; ચોસલું. (૨) આડ; હરકત; નડતર ક્રિ. પ્ર. ગચિયાં નાંખવા=હરકત કરવી.

ગચ્છતી, સ્ત્રી. [सं. गच्छन्ति] જતા રહેવું; નાસી જવું.

ગજ, પુ. [प्रा. गज्जो] લંબાઇ ભરવાનું એક માપ; ચોવિશ આંગળનું માપ; એ માપનો લોઢાનો કે લાકડાનો ચપટો કકડો. (૨) ધાતુનો નક્કર સળિયો. (૩) બારણાની ભૂંગળ. ક્રિ. પ્ર ગજ ગજ કુદવું=રાજી રાજી થઇ જવું. કહેવ ગજની ઘોડી અને સવા ગજનું બાહું=ટકાની ડોશી ને ઢબ્બો મુંડામણ. ગજ ભરે પણ તસુએ ન ફાડે=વાતો મોટી મોટી કરે પણ કરવાનું આવે ત્યારે કરે કંઇ નહિ એવું. રજનું ગજ કરવું=બહુ વધારીને વાત કરવી.

ગજ, પુ. [सं.] હાથી; માતંગ.

ગજકણુ,ન.એક જાતનું રેશમી કપડું.

ગજગમન, ન. [सं.] હાથીની માફક મદભર ડોલતાં ડોલતાં ચાલવું તે; ડોલતી અને મગરૂરીભરી ચાલ.

ગજકરણ, પુ. એક જાતનો ત્વચારોગ; ખુજલી.

ગજકરણી, સ્ત્રી. નોળી કર્મમાંની એક ક્રિયા; હાથીની માફક ઘણું પાણી પી તેને પાછું કાઢી નાખવું તે. (૨) એક જાતની વનસ્પતિ.

ગજગામા, સ્ત્રી. [सं.]હાથીના જેવી ચાલવાળી સ્ત્રી; ગજગામિની. [ગામા.

ગજગામિની, સ્ત્રી. [सं.] જુ. ગજ-

ગજગૌરી, સ્ત્રી. પાર્વતી.

ગજઘંટ, પુ. [सं.] હાથીની બે બાજુએ જે ઘંટ બાંધવામાં આવે છે તે.

ગજછાયા, સ્ત્રી. [सं.] હસ્ત નક્ષત્રનાં વાદળાંની છાયા; ભાદરવા મહીનામાં હસ્ત નક્ષત્રમાં આવતું મહાલય શ્રાદ્ધ.

ગજધર, પુ. પાસે ગજ રાખનાર; દરજી; મેરઇ; સઈ.

ગજદંત, પુ. [सं.] હાથીદાંત; દંતૂશળ. [સૈન્ય.

ગજદળ, ન. [सं.] હાથીઓનું

ગજનવી, (ફા.) ગઝનીનો રહેનાર.

ગજપતિ, પુ. મોટો હાથી; ઉત્તમ હાથી.

ગજપિપરું, સ્ત્રી. [सं. गजपिप्ली] પિપરની એક જાત.

ગજપુટ, પુ. [सं.] ગજ લાંબો. ગજ પહોળો ને ગજ ઉંડો ખાડો તેમાં છાણાં ભરી અંદર ભસ્મ કરવ વસ્તુને મૂકી તેની ભસ્મ કરવી તે.

ગજપુષ્પી, સ્ત્રી. [સં.] એક જાતની વનસ્પતિ (એને હાથીના કાન જેવાં પહોળાં ફૂલ થાય છે).

ગજબ, પુ [અ.] ભારે જુલમ; મહાભયકર દુઃખનો બનાવ; કેર. (૨) વિ. પુષ્કળ; ઘણું; અત્યંત. [ત્રાસદાયક.

ગજબી, વિ. ગજબવાળું; જુલ્મી;

ગજમુક્તા, સ્ત્રી. [સં] મોટાં મોતી; સારાં મોતી (સસ્કૃત સાહિત્ય પ્રમાણે હાથીના ગંડસ્થળમાંથી મોતી નીકળે છે.)

ગજર, (ગઝર), સ્ત્રી. પહોર પહોરને અંતરે ઘડિયાળાં વગાડવામાં આવે છે તે; ચોઘડિયાં. (૨) ઘડીયાળનું એલારમ.

ગજરાજ, પુ. [સં.] સારી જાતનો અને મોટા કદનો હાથી.

ગજરું, ન. ફૂલનો બેરખો; હાથને કાંડે બાંધવાનો ટૂંકો હાર. (૨) સોના કે મોતીનું સ્ત્રીઓને કાંડે પહેરવાનું એક જાતનું ઘરેણું; ગજરો; ગુજરી.

ગજરો, પુ. ફૂલનો તોરો. (૨) સ્ત્રીના અંબોડા ઉપર બાંધવાનો ફૂલનો હાર.

ગજલ, (ગઝલ), સ્ત્રી. [फा.] ફારસી પિંગળમાંનો એક રાગ; રેખતો.

ગજવદન, પુ. [સં.] ગણપતિ.

ગજવવું, ક્રિ. સ. [સં. गर्ज्] ગાજે એમ કરવું; ડંકો વગાડવો; ગર્જના કરી મૂકવી. [તરી લેનાર; ખીસાચોર.

ગજવાંકાતરૂ, પુ. વિ. ગજવાં કાગજવું, ન. ખીસું; ગુંજું. રૂ. પ્ર. ગજવાનો વર=પહેરામણી આપવી પડે એવો વર; કુળવાન. ક્રિ. પ્ર. ગજવુ ભરવું=અપ્રમાણિકપણે પૈસો એકઠો કરવો. ગજવુ જોઈને વાત કરવી=ગજા પ્રમાણે કામ કરવું. કહેo ગજવામાં નહિ કોડી ને હળી બજારે દોડી. ગજવાં હોય ભારી તો રોજ જઇએ વાડી. ગજવે ઘાલવું= મુરતીયાને પહેરામણી આપવી. (૨) નહિ ગણકારવું. (૩) બાળકને ખાવાની ચીજ ગજવામા નાખવી.

ગજવેલ, સ્ત્રી. ખરૂં લોઢું; પોલાદ. (૨) એક જાતના ચોખા. (૩) ભાગે તૂટે કે વળે નહિ એવું જે તે.

ગજશાળા, સ્ત્રી. [સં.] હાથીખાનું; હાથીને રાખવાનો તબેલો.

ગજાનન, પુ. ગણપતિ; ગણેશ.

ગજાર, (ગોઝાર), સ્ત્રી. ઘરના ઓરડાની સમતા રાખવાને માટે સરખી ન હોય તેવી બાજુઓનો જે જુદો ખંડ પાડવામાં આવે છે તે. (આ ખંડ રસોડા તરીકે, બેસવા ઉઠવા માટે કે સરસામાન મૂકવા માટે વપરાય છે. નાગરિકો તેને ગજાર અને ગામડાના લોક ગોઝાર કહે છે.) (૨) ઓરડાની બાજુનો ખંડ; ઓરડાની બાજુની સાંકડી ગલી.

ગજાવવું, ક્રિ. સ. ગાજ્યા કરે એમ કરવું. [જાતનું રેશમી કપડું.

ગજિયાણી, સ્ત્રી. ગજ પનાનું ઉંચી

ગજિયું, ન. ગજ પનાનું જાડા સુતરનું કપડું; ખાદી. (૨) વિ. માપમાં

ગજવું. [ધાતુનો સળિયો; ગજ.

ગજિયો, પુ. ગજ જેટલો લાંબો

ગજી, સ્ત્રી. ગજ પનાનું રેશમી કપડું.

ગજું, ન. શક્તિ; સામર્થ્ય; તાકાત; ગુંજાશ. (૨) પરિમાણ; પાત્રતા. રૂ. પ્ર. ગજા વિનાનું ગાતર.

ગજેન્દ્ર, પુ. [सं.] હાથીઓમાં ઇન્દ્ર જેવો; ઉત્તમ હાથી.

ગજેન્દ્રમોક્ષ, પુ. [सं.] એ નામનું એક સ્તોત્ર. (૨) એ નામની એક પૌરાણિક કથા.

ગજ્જર, પુ. વડો સુતાર; સુતારોનો ઉપરી; (આ ઉપરથી પડેલી અટક.) મિસ્ત્રી. (૨) અમુક વખત થયો એવું દર્શાવનારો જે નાદ તે; ઘડીયાળનું એલારમ. (૩) બરોબર વખત.

ગટ, અ. ગળામાં વસ્તુ ઉતરતા થતો એક અવાજ. ક્રિ. પ્ર. ગટગટાવી જવું=સપાટાબંધ પી જવું. [એકદમ.

ગટક, અ. ગટ લઇને; ઝટ; તરત;

ગટકગટક, અ. સપાટાબંધ; તુરતાતુરત. (૨) એક પછી એક; ઉપરાઉપરી.

ગટકરીજવું, ક્રિ. ગળી જવું; પી જવું; અપ્રામાણિકપણે ખાઈ જવું.

ગટકાવવું, ક્રિ. સ. ગટ થાય એમ ખાવું; ગળી જવું; ઓહિયાં કરી જવું. ગટકાવી જવું=ખાઈ જવું (અપ્રામાણિકપણે)

ગટગટ, અ. ગટગટ એવો અવાજ થાય એમ; ત્વરાથી; સપાટાબંધ; ઝટ.

ગટગટક, અ. ઝટ; તરત; એકદમ.

ગટપટ, સ્ત્રી. છાની છાની વાતો કરવી તે; ગોઠ. (૨) ખાનગી વાતચીત કે ધાલમેલ કરવી તે; છુપો વ્યવહાર.

ગટર, સ્ત્રી. મેલું પાણી જવાની નીક; ખાળ

ગટરપટર, અ. આમતેમ; ઉંધુંચતું; ગમેતેમ. [કઠું.

ગટુપી, સ્ત્રી. એક જાતની વનસ્પતિ;

ગટ્ટી વિ. ઠિંગણું; નીચું.

ગટ્ટ, વિ. ઠિંગણું પણ જાડું ને લઠ્ઠ; ટુંકી ગરદનનું.

ગટ્ઠો, પુ. [सं. ग्रन्थि] બાઝેલો લંબગોળ ગાંગડો; ચોસલું. (૨) ગાંઠો. (૩) ઢેફું; ખડબું. (૪) કલાઈ અથવા સીસું ભરેલી કોઠી. (૫) દબાવીને બાંધેલી ગાંસડી

ગઠડી, સ્ત્રી. ગાંસડી; નાની પોટલી.

ગઠિયો, પુ. ગંઠિયો; ખીસાકાતરુ. (૨) ઠિંગણો ને લઠ્ઠ; મજબુત બાંધાનો માણસ (૩) વિ લુચ્ચો; હરામખોર; પહોંચેલો; કાબેલ.

ગડ, ન. [सं. ग्रन्थि] ગાંઠ; ગુમડું; મોટી ગાંઠ. (લોહીની નાની ગાંઠો તે ગુમડાં, મોટી ગાંઠ તે ગડ.)

ગડ, પુ. જુઓ ગઢ.

ગડગચ્ચો, પુ. ઘણી વસ્તુઓ આમતેમ પડેલી હોય એવી સ્થિતિ; ખીચડો.

ગડગડ, અ. ગડગડ એવો અવાજ થવો તે; ગોઠીમડાં ખાતાં ખાતાં ગડગડવું તે.

ગડગડવું, ક્રિ. અ. ગગડવું; નિચાણ

તરફ પડવું. (૨) ગાજવું. (૩) વાગવું; વાદિત્રમાંથી અવાજ થવો.

ગડગડાટ, અ. સડસડાટ. (૨) પુ. ગડગડ એવો અવાજ; ગર્જના..

ગડગડાવવું, ક્રિ સ ગડગડ થાય એમ કરવું. (૨) પીવું; ગુટગુટ થાય એવી રીતે ખેંચવું. (હોકો ગડગડાવવો)

ગડગુમડ, ન. નાનાં મોટાં ગુમડાં.

ગડડગડ, અ. ટપ; જોતજોતામાં જતું રહે તેમ; સપાટાબંધ.

ગડદાગડદી, સ્રી ગડદે ગડદે લડવું. મુક્કામુક્કી. (૨) ભીડાભીડ તે. [માર.

ગડદાપાટુ, ન. મુક્કા અને પાટુનો

ગડદાપેચ, વિ. ગડદાના મારથી ઢીલું થઈ ગયેલું; નરમ; શિથિલ; અધમુવું. (૨) ગડદા મારવાની યુક્તિ.

ગડદામુક્કી, સ્રી. ગડદા અને મુક્કીનો માર. (બન્ને હાથના પંજાથી મારવામાં આવે તે ગડદો, અને એક હાથના પંજાને વાળીને જે પ્રહાર કરવામાં આવે તે મુક્કી.)

ગડદી, સ્રી. [फा. गिर्द=ધૂળ] ઘણી ભીડ; ઠઠ.

ગડદો, પુ. હાથના પંજાવડે જોરથી મારવું તે. કહે૦ ગડદો મારવો અને ગડદો ખાવો=આપવું તેમ લેવું.

ગડબ, સ્રી. ગાંઠ; ચાસવું; ગડ. (૨) ચાંપીને સજ્જડ કરેલું જે તે. (૩) મોટું ઢીમ; ચાસવું.

ગડબડ, સ્રી. અવ્યવસ્થા; ગભરાટવાળી હાલત; ઉથલપાથલ; ભૂલ; અંધેર; ગુંચવણ; દંગો; ખટપટ.

ગડબડગોટો, પુ. ગોટાળો; લોચો; અસ્તવ્યસ્ત; ક્રિ. પ્ર ગડબડગોટા વાળવા =ધાલમેલ કરવી; ન કરવાનું કરી નાખવું.

ગડબડવું, ક્રિ. અ. તળેનું ઉપર અને ઉપરનું તળે થવું; નીચે સરવું; લોટવું.

ગડબડસરબડ, સ્રી. ગડબડગોટો; ધાલમેલ. [ધાંધાટ.

ગડબડાટ, પુ. ગડબડ થવી તે;

ગડબડિયું, ન. ગડબડી પડવું તે; ગોથું ખાવું; અસળાઈ પડવું તે.(૨)વિ.ગડબડ કરનારું;બોલબોલ કરે એવું;ધાંધલિયું.

ગડબવું, ક્રિ. સ. દાબીને કે ચગદીને અંદરની વસ્તુને સખત બેસાડવી. (૨) મારીને અધમુવું કરવું.

ગડભાંગ, સ્રી. (ઘડવું અને ભાગી નાખવું તે ઉપરથી) વિચારની ઘટભાંગ. (૨) ઢચુપચુ; ડામાડોળપણું.

ગડમથલ, સ્રી. ઉથલપાથલ; માથાફોડ; ફેરફાર. (૨) ખટપટ. (૩) ફાંફાં મારવાં તે; મહેનત કરવી તે.

ગડવું, ક્રિ. અ. અંદર ગડી પડવું; પેસવું; અંદર જવું. (૨) લોટવું; ઢળી પડવું.

ગડવો, પુ. ઘડાના જેવો ગોળ પણ પડઘીદાર લોટો.

ગડાકુ, સ્રી. [सं. गुड=ગોળ] હોકામાં પીવા માટે બનાવેલું ગોળ અગર ગોળની રસી અને તમાકુનું મિશ્રણ. (૨) થાકથી નરમ ઘેંશ જેવા થઈ જવું.

ક્રિ. પ્ર. ગરકુ થવું=ધ્યાનથી ઘેરાઈ જવું; તલ્લીન થઈ જવું.

ગઢારો, પુ.નાનો ખાડો; જેમાં શેરડીની આંખો વાવતાં રાખવામાં આવે છે તે ખાડો. (૨) ઢોરના આગલા પાછલા પગ વચ્ચે જે અવકાશ રહે છે તે; અંતરાય. (૩) ટેકરો.

ગડિયું, ન. તંબાકુનાં પાંદડાંની આમળીને વાળેલી જુડી.

ગડી, સ્ત્રી. ગરની અંદર જે ગટ્ટા હોય તે. (૨) ભજિયાંની કણી. (૩) (મ.) પુ. ઘરધંધો કરનારો ચાકર.

ગડી, સ્ત્રી. કપડાની વાળેલી સ્થિતિ. (૨) ગાંઠ; કાંકરી. (૩) સળ; આંટી; ઘડ. ક્રિ. પ્ર. ગડી પડવી=ગાંઠ પડવી. (૨) અંટસ પડવો. (૩) ઝીણી કણી પડવી.

ગડીબંધ, વિ. ગડી જેમની તેમ વાળેલી હોય એવું; વગર ફકેલું.

ગડુચી, સ્ત્રી. એક જાતની વનસ્પતિ.

ગડુડવું, ક્રિ. અ. ગાજવું; ગડુડગડુડ થવું; ગર્જવું.

ગડુડુડુ; અ. ભારે અવાજથી હવામાં જે ક્ષોભ થાય છે તેનું અનુકરણાત્મક ઉચ્ચારણ.—ગડુડુડુ ગરજે મેઘ.

ગડો, પુ. ગાંડિયો; કાંકરો; મરડિયો. (૨) નાકા ઉપર લેવાતો ટોલ; જકાત.

ગઢ, પુ. પહાડ ઉપર બાંધેલો કિલ્લો. ક્રિ. પ્ર. ગઢ જીતવો=મુશ્કેલ કામ પાર ઉતારવું.

ગઢપતિ, પુ. [સં.] કિલ્લાનો રક્ષક; કિલ્લેદાર.

ગઢવી, પુ. માગણની એક જાત; ચારણ.

ગઢવું, ન. પાણી કોઠી. (૨) નાનો ઘડો; માટલું.

ગઢાણ, ન. ઝાડી; જંગલ.

ગઢી, વિ. ગઢમાં રહેનાર. (૨) સ્ત્રી. નાની કોઠી.

ગઢેરો, પુ. ઘરડેરો; મોટેરો; વૃદ્ધ.

ગણ, પુ. [સં.] ટોળું; જથ્થો; સમુદાય. (૨) જાત; વર્ગ. (૩) દેવનાં સેવકો; દૂત. (૪) ૨૮ રથ, ૮૧ ઘોડા, અને ૧૩૪ પાયદળ લશ્કરની જે ટુકડી તે. (૫) તારાના ઝુમખામાંનો અકેકો તારો-નક્ષત્ર; અક્ષરનો સમૂહ. (૭) સંખ્યા; રકમ. (૮) ગુણ; લાભ; નફો. કહે૦ગણના સાઈ દોષ=ગુણ ઉપર અવગુણ કરવો તે.

ગણકારવું, ક્રિ. સ. માનવું; લેખવવું; દરકાર કરવી; લક્ષપર લેવું.

ગણગણ, અ. [સં.] માખીની પાંખોનો ઝીણો બણબણ. (૨) બડબડવું તે.

ગણગણતું, વિ. ગણગણતા અવાજવાળું. (૨) અસ્પષ્ટ; જેમાં આનાકાની હોય એવું.

ગણગણવું, ક્રિ. અ 'ગણગણ' થવું; માખ ભ્રમર વગેરેની પાંખનો અવાજ થવો. (૨) નાકમાં બોલવું; મનમાં બડબડવું. (૩) આનાકાની કરવી.

ગણગણાટ, પુ. ગણગણ એવો અવાજ તે. (૨) નારાજ થઈ બડબડવું તે. ક્રિ. પ્ર. ગણગણાટ કરવો=બડબડવું.

ગણગેરી, સ્ત્રી. એક જાતનું ઝાડ.

ગણતર, ન. ગણતરી. (૨) ગણવાનું કામ.

ગણુતરી, સ્ત્રી. ગણતર. (૨) ગણુવાની રીત. (૩) ગણીને કાઢેલી સખ્યા. (૪) લેખું; દરકાર; તમા. ક્રિ. મ ગણુતરીમાં લેવું=સામેલ કરવું.

ગણુતી, (સ્ત્રી), જુ. ગણુતરી.

ગણુત્રી, જુ. ગણુતરી.

ગણુધર, પુ. જૈન ધર્માચાર્યોની એક પદવી.

ગણુના, સ્ત્રી [સં.] ગણુતરી (૨) તુલના; માન. (૩) લેખું; હિસાબ

ગણુનાથ, પુ ગણોનો ઉપરી; ગજાનન.

ગણુનાયક, પુ. ગણુનાથ; ગણુપતિ.

ગણુપતિ, પુ ગણુનો ઉપરી; ગજાનન; એક દેવ.

ગણુપતિચોથ, સ્ત્રી. [સં.] ભાદરવા સુદિ ચોથ. (જે ચોથે ગણુપતિનું વ્રત કરાય છે તે ચોથ.)

ગણુરવ, પુ. ગણુગણુ એવો જે અવાજ તે; ગણુગણાટ.

ગણુવટ, ન૦ ખેડવાની જમીનના ભાડાનો ખેડૂત પાસેથી લખાવી લેવાનો દસ્તાવેજ; ગણોત.

ગણુવું, ક્રિ. સ. ગણુતરી કરવી; હિસાબ કરવો. (૨) લેખવવું. (૩) માનવું (૪) કિંમત કરવી. (૫) અનુભવી થવું.'(૬) ગણુતરી કરવી. [ઇશારો.

ગણુસણુાટ, પુ. ગણુગણાટ; ચેતવણી;

ગણાધિપ, પુ. [સં. ગણ+અધિપ] ગણુના અધિપ–રાજા તે; ગણેશ.

ગણાવું, ક્રિ. અ. ગણુતરી થવી; નામ લેવું; ખપવું; મનાવું. (૨) ભરાઈ રહેવું. [ગણિતવડે ગ્રહદશા જોનાર.

ગણિક, પુ. [સં.] જોશી. (૨)

ગણિકા, સ્ત્રી. [સં.] ગુણુકા; વેશ્યા.

ગણિત, ન. [સં.] ગણુતરી કરવાનું શાસ્ત્ર. (૨) વિ૦ ગણેલું.

ગણિતપદ્ધતિ, સ્ત્રી, [સં.] ગણુતરી કરવાની રીત.

ગણિતપાટી, સ્ત્રી. આંકડાઓથી ગણુતરી કરવાનું જે પાટિયું અથવા પત્થરપાટી તે. (૨) ગણિતનું કોષ્ટક; કોઠો.

ગણિતપ્રમાણ, ન ચાર સંખ્યાનું પ્રમાણ. (આમાં પહેલી અને બીજીની બાદબાકી તે ત્રીજી અને ચોથીની બાદબાકીની બરોબર હોય છે.)

ગણિતવિદ્યા, સ્ત્રી. [સં.] ગણુતરી કરવાનું શાસ્ત્ર.

ગણિતશાસ્ત્ર, ન.[સં.] ગણિતવિદ્યા.

ગણિતશાસ્ત્રી, પુ. [સં.] ગણિતમાં વિદ્વાન.

ગણિતશ્રેઢી, સ્ત્રી. [સં. શ્રેઢિ] બબ્બે આંકડાની સંખ્યા જેમાં વારંવાર એની એજ આવે તે. [તારીજ.

ગણિતસાર, પુ. ગણિતથી કાઢેલી

ગણિતાધ્યાય, પુ. ખગોળવિદ્યાનો ગણિતને લગતો એક સંસ્કૃત ગ્રંથ.

ગણીમત, જુ. ગનીમત.

ગણીગણીને લેવું, ક્રિ. સ. એક એક જોઈ તપાસીને લેવું. [જેટલું ગુણિત

ગણું, વિ. [સં. ગુણ] અમુક

ગણેશ, પુ. [સં.] ગણનો ઈશ; ગણપતિ. ક્રિ. પ્ર. ગણેશ બેસાડવા =કાર્યનો આરંભ કરવો.

ગણેશીઓ, પુ. ન. ચોરનું નારાજ જેવું ખાતર પાડવાનું હથિઆર.

ગણેસણે, જુ. ગનેસને.

ગણોત, ન. [સં. गण+पत्र] જમીનદાર અને ખેડુત વચ્ચેનું સાંથનું લખત; સાંથપટ્ટી; ખેતર કે જમીનની ભાડાચિઠ્ઠી. (૨) સાંથ; વજે.

ગણોતનામું, ન. સાંથપટો; જમીનની ભાડાચિઠ્ઠી.

ગણોતિયો, પુ. ગણોતવાળો. (૨) ભાડુતી ખેડુત. (૩) જેને ગણોત ભરવું પડતું હોય તે.

ગણ્યુંગાંઠ્યું, વિ અણતરીનું,થોડુંક.

ગત, સ્ત્રી. [સં.] સ્થિતિ; હાલત; અવસ્થા. (૨) કળા; હીકમત; ચતુરાઈ. (૩) રાગ. ઢાળ.

ગધેડી, સ્ત્રી. ગધેડાની માદા.

ગધેડું, ન. રાસભ; ખર. ગધેડો ને ગધેડી બંનેને માટે સામાન્ય વપરાતો શબ્દ.

ગધેડો, પુ. ગર્દભ; રાસભ. (૨) મૂર્ખ; વૈતરું કરી જાણે એવો માણસ. ક્રિ. પ્ર. ગધેડા બનવું=મૂર્ખ ગણાવું. કહે૰ ગધેડાનું પૂછડું પકડી રાખવું. ગધેડાને ડફણાં ને તેજીને ઈસારો. ગધેડા ઉપર અંબાડી. ગધેડાને હિરે ખાખડ ન થાય. ગધેડાને માથે શિંગડાં. [ગમાર.

ગધેવાન, વિ. ગધેડાં હાંકનાર. (૨)

ગનીમ, પુ. [અ.] મુસલમાન; મોગલ. (૨) દુશ્મન; શત્રુ.

ગનીમત, સ્ત્રી. [સં.] બસ;ઘણું એ; જોઈએ એટલું હોવું તે. (૨) લૂંટનો માલ.

ગનેસને, અ. સણસણાટે; કાનોકાન.

ગતકડું, ન. ટિખળ; મજાક; ટોળ.

ગતભર્તૃકા, સ્ત્રી. [સં.] જેનો ભરથાર મરી ગયો છે તેવી સ્ત્રી; વિધવા; રાંડીરાંડ. [આવ્યું ગયું.

ગતાગત, વિ [સં. गत+आगत]

ગતાગમ, સ્ત્રી. [સં.] સમજણ; જ્ઞાન. [જનાર; ચીલે ચીલે ચાલનાર.

ગતાનુગતિક, વિ૰ [સં.] પુઠે

ગતિ, સ્ત્રી [સં.] અવસ્થા;દશા; હાલત. (૨) બળ; શક્તિ (૩) મતિ; બુદ્ધિ. (૪) ચાલ; વેગ. (૫) મરણાંતર અવસ્થા; મુક્તિ. (૬) ન. કાળબળ.

ગતિભંગ, વિ જેનાથી હાલચાલ થઈ ન શકે તેવું; શક્તિહીન. [હોય એવું.

ગતિમંત, વિ. ગતિવાળું; ગતિમાં

ગતિમાન, વિ. [સં.] ગતિવાળું.

ગતિમાર્ગ, પુ. [સં.] ગ્રહાદિને ફરવાની કક્ષા.

ગતિયું, વિ. ગતે ગયેલું; સદ્ગત. (૨) ગત રમી જાય એવું; યુક્તિથી કામ કાઢી લે એવું.

ગતેઘાલવું, ક્રિ.સ. ઠેકાણે પાડવું.

ગદ, સ્ત્રી. રમતમાં હાર પછી તે; પટ. (૨) રોગ; પીડા; દુઃખ.

ગદડું, ન. મિષ; બહાનું.

ગદગદ, અ કંઠ ભરાઇ ગયેલો હોય તેમ, રડવા જેવું, ડુસકાં ખાતુ

ગદગદિયા, ન ખૂબ મોજમઝા હોવી તે, ગદબદિયા, ધીકેળા

ગદગદું, વિ પાણીપોચુ, ઢીલુ, પલળીને નરમ થયેલુ (૨) સડી ગયેલુ

ગદડવું, ક્રિ સ પગવતે દાબવુ ખુંદવુ, મસળવુ, ચોળી નાખવુ, રગડવુ, હેરાન કરવુ [હાલ્યા કરતા હોય એવુ

ગદબદ, વિ ખદબદ, જેમા કીડા

ગદબદિયાં, ન નાણાની અને ખાનપાનની રેલછેલ હોવી તે, ધીકેળા

ગદવું, ક્રિ અ. દદ ઉભા રહેવું (૨) ધૂળમા મળી જવુ (૩) દાટવુ. (૪) ચલાવી લેવું

ગદા, સ્ત્રી. [સં] લોખંડની જોખરદાર ગઠ્ઠાવાળી ટૂંકી પણ જાડી લાકડી, લડાઇનુ એક હથિયાર (૨)શિલા

ગદાધર, વિ [સં] ગદા ધારણ કરનાર, વિષ્ણુભગવાન [યદ્ધ યુદ્ધ

ગદાયુદ્ધ, ન [સં] ગદાઓથી

ગદારવું, ક્રિ સ સ્થિર રાખવુ; ટેકો આપવો [વવુ, ફેરા ખવડાવવા.

ગદાવવું, ક્રિ સ થકવવુ, દોડા-

ગદિયાણી, સ્ત્રી પીળાં ફુલનો એક છોડ (૨) કાસકી

ગદિયાણો, પુ અડધા તોલાભારનુ એક વજન, સોળ વાલ ભારનુ વજન

ગદેલું, ન ખૂબ રૂ ભરેલુ હોય એવુ ગાદલુ, તળાઈ [ઢીલુ, ચોસું.

ગદ્ગદ, વિ ભરાઈ ગયેલા કંઠવાળુ,

ગદ્ધાઈ, સ્ત્રી ગદ્ધાપણ; હલકાઈ, મૂર્ખાઇ [ગદ્ધાપાટુ

ગદ્ધામસ્તી, સ્ત્રી.મૂર્ખાઈભર્યુ તોફાન,

ગદ્ધાપચીસી, સ્ત્રી મનુષ્યના પહેલા પચીસ વર્ષનો કાળ, જેમા મૂર્ખાઇ તથા ઉદ્ધતાઈ ભરેલા કાર્ય બહુ થાય છે તે કાળ

ગદ્ધાવૈતરું, ન ગધેડા જેવું અણસમજનું ખોટું વૈતરું કરવુ તે

ગદ્ધી, સ્ત્રી ગધેડી

ગદ્દેલું, ન જાડી અને ભેંડોળ વસ્તુ, જુના વખતનો એક જાડો સિક્કો (૨) એક જાતનુ છીવડું.

ગદ્ધો, પુ ગધેડો (૨) વિ મૂર્ખ

ગદ્ય, ન. [સં.] કવિતાવિનાનુ સાદુ લખાણ [અદ્ધ લખાણ

ગદ્યપદ્ય, ન. સાદુ તેમજ કવિતા-

ગદ્યાત્મક, વિ. સાદા લખાણવાળુ

ગપ, સ્ત્રી અફવા; પાયા વિનાની ખબર, ઉડતી વાત (૨) જુઠાણું. ક્રિ પ્ર ગપ મારવી=ગપ ચલાવવી કહે૦ ગપેગપ ચુવાળસો

ગપગપ, અ ઉપરાઉપરી, ટપોટપ

ગપગોળો, પુ અફવા, ગપાટો

ગપતાળિસું, ન ઠગાણું; ચોગલુ, નચિયુ

ગપતાળું, ન. કાપીને કરેલો ટુકડો

ગપસપ, સ્ત્રી. ગપ (ગપની સાથે 'સપ' નિરર્થક વપરાય છે)

ગપાગપ, સ્ત્રી ગપાગપી (૨) અ એક પછી એક, ઉપરાઉપરી

ગપાગપી, સ્ત્રી ગપની પરંપરા (૨) ઉપરાઉપરી મુક્કીઓ પડવી તે

ગપાટો, પુ અ.ના, કરતી વાત

ગપાષ્ટક, ન [स+अष्टक] ગપની પરંપરા, જૂઠા તડાકા

ગપાંશ, પુ મોટી ગપ, વખત ગાળવા વાત ચલાવવી તે [મારનાર

ગપોડું, ન ગપ (૨) વિ ગપ

ગપોલિયુ, ન ગપોડુ (૨) ધીમે ધીમે કાણામા ઘાલવુ તે

ગપ્પાં, ન આડીઅવળી વાતચીત કરવી તે, નકામી વાતો

ગપ્પાગોષ્ઠી, સ્ત્રી વાતચીત સાચી ખોટી વાતો કરીને વખત કાઢવો તે

ગપ્પી, વિ ગપ મારનાર, અફવાઓ ઉડાડનાર

ગપ્પીદાસ, પુ તડાકા મારનાર ખોટી વાત ચલાવનાર

ગપ્પુ, ન ગપ, અફવા ક્રિ પ્ર જપ્પા મારવા-વાતો કરીને વખત કાઢવો

ગફલત, સ્ત્રી [अ] ભૂલ ચૂક (૨) કામમા ધ્યાન નહિ આપવુ તે અસાવધાની [ફલ પડી ગયેલી હોય એવુ

ગફલતિયુ, વિ ગફલત રવાની આ

ગફલતી, વિ ગફલત કરે એવુ (૨) સ્ત્રી ગફલત, ભૂલ

ગફ્ફુ, જુ ગબ્બર

ગફા, જુ ગુફા

ગફુર, વિ૦ અ નરમ, દયાળુ

ગફ્ફેરો, પુ મોટો કોળિયો, જુ ફે

ગબ, અ ચટ, ઝટ, એકદમ, ઓચિંતુ

ગબગબ, અ ઉપરાઉપરી (૨) એવો એક તરેહનો અવાજ (૩) વચમા બોલવુ તે -ગબગબ કરવુ

ગબડગંડ, વિ દાધારીંગુ, જાડુ, મૂર્ખ

ગબડગડુ, વિ બહુજ ગંદુ

ગબડવુ, ક્રિ અ તળે ઉપર થતા સરકવુ (૨) આળોટવુ, નીચે પડવુ

ગબરડી, સ્ત્રી એકદમ દોડીને નાસી જવુ તે [દેખાવડુ (૨) ભરેલુ

ગબરૂ, વિ માંસથી ભરેલુ અને

ગબાગબ, અ ઉપરાઉપરી ગપોટપ (૨) ઘાલમેલ

ગબાગબી, સ્ત્રી ધબાધબ, મુક્કામુક્કી, મારામાર [વાળો ખાડો

ગમાર, સ્ત્રી ખાડો (૨) કપરોટ-

ગભાગે, પુ. [स गर्भागार] પવન ભરાવાથી ફૂલીને ઉડે એવી કાગળની કોથળી, ગુબારો (૨) હવાઈ

ગબી, સ્ત્રી બદી લખોટીઓની રમતમા જેનાનો ખાડો કરવામા આવેછે તે

ગબોગબ, અ ઉપરાઉપરી, એકદમ, એક પછી એ

ગબોળો, પુ ઢેલો, ભવાટો ભુમાટો

ગબ્બ, અ બોલતા ની ભેનો એવો અવાજ ગબ

ગબ્બર, ન [स. गह्वर] ખો ખીણ, ગુફા (૨) ગુજપાલેશ્વર આગળનુ એ ડુંગરનુ શિખર, આબુ પર્વતનુ ઊંચ શિખર

ગબ્બર, વિ. ભરેલું; પૂર્ણ. (૨) જબ્બર; તર; પૈસાદાર; સંગીન.

ગબ્બી, સ્ત્રી. બરી; ગબી.

ગબ્બો, પુ. ખાડો; ખાંચો. (૨) ગોદો; મુક્કો. (૩) બુદ્ધિવિહીન; સ્હુબી.

ગભરાટ, પુ. અકળામણ; મનમાંની ગુંચવણ. (૨) હાંફળાંફાંફળાં થઇ જવું તે.

ગભરામણ, સ્ત્રી. અકળામણ; ગભરાટ; મુંઝવણ; ભારે ચિંતા. [કરવું

ગભરાવવું, ક્રિ. સ. ગભરાય તેમ

ગભરાવું, ક્રિ. અ રસ્તો ન સૂઝે એવી હાલતમાં આવવું; મુંઝાવું; ગુંચવાવું; અકળાવું. (૨) બીવું; ડરવું.

ગભા, પુ. [સં. गर्भ] ગળફા; બડખા.

ગભાણ, સ્ત્રી. ગમાણ; ઢોરને ચાર નાખવાને કરેલી જગા. (૨) ન. ગામના પાદરની ગોચર જમીન. (૩) મકાન બાંધવાની જમીન. [ભાગ; ગર્ભાગાર.

ગભારે, પુ. દેવાલયની અંદરનો

ગમ, સ્ત્રી. બાજુ; તરફ. (૨) મનનું વલણ. (૩) સમજણ. (૪) ખામોશ. (૫) [અ.] શોક; દીલગીરી. [ઉદાસ.

ગમગીન, વિ. દીલગીર; શોકાતુર;

ગમચાં, ન. આનાકાની કરવી; નામરજીથી બોલવું. ક્રિ. પ્ર ગમચાં ગળવાં=રહી રહીને બોલવું.

ગમતિયાળ, વિ. ગમતી.[તિ;મઝા.

ગમ્મત, સ્ત્રી.ખુશીમાં વખત કાઢવો

ગમ્મતી, વિ. ખુશી કરે એવું; રમુજી.

ગમતું, વિ. મનને ગમે એવું; ભાવતું; ફાવતું; અનુકૂળ.

ગમન, ન. [સં.] ચાલવું તે; ચાલ; ગતિ.

ગમનાગમન, ન. [સં.] જવું ને આવવું તે.

ગમવું, ક્રિ. અ. શોકવું; મન માનવું; માફક આવવું. પસંદ પડવું; ભાવવું.

ગમા, પુ. શક્તિ; તાકાત; બળ.

ગમાણ, સ્ત્રી. ઢોરને ખાવાનું ઘાસ નાખવાની જગા; ગભાણ.

ગમાણિયું, ન. ગમાણની આડી; એ આડીનું લાકડું. (૨) વિ. ગમાણે બાંધ્યું રહેતું ઢોર.

ગમાનક, ન. [સં. गवान्नक] ગાયને આપવાનું અન્ન; ગોગ્રાસ.

ગમાર, વિ. મૂર્ખ; ગામડિયું;જંગલી.

ગમાવવું, જુ. ગુમાવવું.

ગમી, સ્ત્રી દીલગીરી; શોક. (૨) અ. તરફ; ભણી. (૩) ગમવાળું;શોકાતુર.

ગમેતેમ, અ. મરજી મુજબ. (૨) કોઇ પણ રીતે. [-સમજાય તેવું.

ગમ્ય, વિ. [સં. गम्] જવાય

ગયવર, પુ [સં. गज+वर] મોટો હાથી.

ગયાજી, સ્ત્રી. ગયા નામનું તીર્થસ્થળ. (આ ઠેકાણે શ્રાદ્ધ કરવાનું મોટું મહાત્મ્ય ગણાય છે.)

ગયાવાળ, પુ. એ નામની બ્રાહ્મણ વાણિયાની એક નાત.

ગયંદ, પુ. હાથી.

ગર, પુ. [સં. गर्भ] ફળમાંનો પોચો મેંદા જેવો ભાગ; માવો. (૨)

મનનો ભેદ. (૩) ઝેરી હગાર. (૪) ફા. પ્ર. કરનાર.:-સોદાગર; કારીગર.

ગરક, વિ. [अ.] ડૂબેલું; અંદર પેસી ગયેલું. (૨) મગ્ન; લીન.

ગરકવું, ક્રિ. અ. ડૂબી જવું; લીન થઈ જવું.

ગરકાવ, વિ. મશગૂલ; ચકચૂર

ગરગડવું, જુ. ગડગડવું.

ગરગડિયું, જુ ગડગડિયું. [ગરેડી.

ગરગડી, સ્ત્રી. ફરે એવું નાનું પૈડું;

ગરગર, અ. ગરવું તે; ઝીણી રજ.

ગળચવું, ક્રિ. સ અકરાંતિયાની માફક ખાવું.

ગરજ, સ્ત્રી. [अ.] અગત્ય; આવશ્યકતા; દરકાર. (૨) તંગી. (૩) મતલબ; સ્વાર્થ. ક્રિ. પ્ર ગરજ સારવી=તંગી મટાડવી. કહે૰ ગરજ ગળી ગરજે ગધેડી. ગરજે ગધેડાને બાપ કહે ગરજવાનને અક્કલ નહિ. ગરજ સરી કે વૈદ વેરી

ગરજાણ, સ્ત્રી. એક જાતનું પંખી ગીધની માદા.

ગરજના, જુ. ગર્જના.

ગરજમતલબી, વિ. સ્વાર્થી.

ગરજવું, જુ. ગર્જવું.

ગરજાઉ, વિ. ગરજવાન. (૨) આપમતલબી; સ્વાર્થી. (૩) જેને ગરજ હોય તે.

ગરજી, વિ. ગરજવાન.

ગરજુડું, વિ. ગરજવાળું.

ગરજુ, વિ. ગરજવાન. કહે૰ ગરજુ ને ગધેડો એક બરાબર.

ગરજો, પુ. ઊભો કાંટો; સાંઠો; ખીલો. (૨) અંકુર. (૩) ખુંપરો.

ગરડવું, ક્રિ. અ. [सं. घर्ष्] ખેંચવું; તાણવું. (૨) મૂંઝવું. ક્રિ. સ. ગળામાંથી બોલવું.

ગરડગાફ, (ગરડગપ), અ. ગરડ દઈને અંદર જતું રહેતું હોય એમ; એકદમ.

ગરડું, જુ. ઘરડું.

ગરણી, સ્ત્રી. જેમાંથી પ્રવાહી ગળાય તે; ઝીણાં કાણાંવાળી વાટકી; જાડા કપડાની કોથળી; ગળણી.

ગરણીજી, સ્ત્રી. જૈન સાધ્વી; આર્યા.

ગરણું, ન. પાણી ગાળવાનું કપડું.

ગરદ, વિ. [फा.] ખૂબ મચેલું; સંકડામણમાં આવેલું.(૨) ધૂળ; રાખ.

ગરદન, સ્ત્રી. [फा.] ગળાનો પાછલો ભાગ; બોચી; ડોક. ક્રિ. પ્ર. ગરદન મારવું=મારી નાખવું. (૨) ઘણુંજ નુકસાન કરવું.

ગરદી, સ્ત્રી. [फा.] ભીડ; ઠઠ.

ગરદો, પુ. તમાકુનાં પાંદડાંનો ભુકો

ગરનાળ, સ્ત્રી. નાની તોપ; નાળ.

ગરનાળું, ન. પાણી જવાનો સાંકડો, નાનો અને બાંધેલો માર્ગ.

ગરબડ, જુ. ગડબડ.

ગરબડવું, જુ. ગડબડવું.

ગરબડસરબડ, સ્ત્રી. ઉથુંચથું; ગડબડગોટો.

ગરબડાટ, જુ. ગડબડાટ.

ગરબી, સ્ત્રી. લઢેકાવીને ગાવાનું કાવ્ય; રાસ.

ગરબો, પુ. મોટી ગરબી; રાસડો. (૨) ગાતાં ને તાળીઓ પાડતાં આસપાસ ફરવું તે. (૩) કાણાં પાડેલી માટલીમાં ઘીનો દીવો કાયમ રાખી નવરાત્રના દિવસોમાં રાતે તેની પાછળ ગવડાવવાનું એક મત. (૪) એવી માટલી.

ગરબછોટ, સ્ત્રી. છરા ભરેલો દારૂનો ગોળો. (એ ગોળો ઉડીને જ્યાં પડે છે ત્યાં ફાટીને ઘણું નુકસાન કરે છે.)

ગરભ, જુ. ગર્ભ.

ગરમ, વિ. [सं. घर्म] ઊનું; તપેલું. (૨) જલદ; તીખું. (૩) જોસમાં આવેલું. ક્રિ. પ્ર. ગરમ થવું=ગુસ્સે થવું.

ગરમમસાલો, પુ. તજ મરી લવિંગ વગેરે તેજાનાનો ભુકો.

ગરમર, સ્ત્રી. એક નાની વનસ્પતિનું મૂળિયું. (આનું અથાણું થાય છે. તેની ઉપરની ડાંડલીને ડાળાં કહેવાય છે, ને તેનું પણ અથાણું થાય છે.)

ગરમાઈ, સ્ત્રી. ગરમી.

ગરમાઉ, વિ. ગરમી ઉત્પન્ન કરવાના ગુણવાળું.

ગરમાગરમ, વિ. ઊનું ઊનું.

ગરમાવો, પુ. ગરમી; ઉષ્ણતા.

ગરમાળાનો ગોળ, પુ. ગરમાળાની શિંગમાંનો ગરભ. (આ દવાના કામમાં લેવાય છે.)

ગરમાળો, પુ. એક જાતની શિંગ.

ગરમી, સ્ત્રી. [फा.] ઉષ્ણતા. (૨) ઘામ; બફારો. (૩) તોર; જોર. (૪) ટાંકીપરમિયાનો રોગ.

ગરલું, ન. રોટલા વગેરે રાખવાનું છાબડ વાસણ.

ગરલ, ન. [सं.] ઝેર; વિષ.

ગરવ, જુ. ગર્વ.

ગરવું, ક્રિ. અ. [सं. गृ-गॄ] પડવું; ખરી પડવું. (૨) અંદર પેસવું. (૩) વિ. ગંભીર; ગૌરવવાળું.

ગરાડ, વિ મોટું. (૨) સ્ત્રી. ખાડો; ડાઘ; ચાલો.

ગરાડી, વિ. હઠેઠ બંધાણી.

ગરાડો, પુ. ઈમારતની દિવાલનો પાયો નાંખવા જે લાંબો ઉંડો ખાડો ખોદવામાં આવે છે તે.

ગરાસ, પુ. [सं. ग्रास] ગુજરાતને માટે કે બહાદુરી માટે મળેલો જમીનનો ઈનામી ભાગ.

ગરાસણ-ણી, સ્ત્રી.ગરાસિયાની સ્ત્રી.

ગરાસિયો, પુ. ગિરાસ ખાનારો; રજપુત; જમીનદાર; રાજવંશી ભાયાત.

ગરિમા, સ્ત્રી. [सं.] મોટાઈ; એકતા. (૨) આઠ સિદ્ધિઓમાંની એક સિદ્ધિ.

ગરિષ્ઠ, વિ. [सं.] ભારે; ઝટ ન પચી શકે એવું.

ગરીબ, વિ. [अ.] નિર્ધન; પૈસા વિનાનું. (૨) કંગાલ; દરિદ્રી. (૩) ભલું; સાલસ; સહનશીલ; ગરીબગુરબાં; કંગાલમાણસો; દુર્બળ અને દુઃખી.

ગરીબડું, વિ બહુ ગરીબ.

ગરીબાઈ, સ્રી. જુ. ગરીબી.

ગરીબી, સ્રી. નિર્ધનપણું, કંગાલિયત. (૨) ભલાઈ.

ગરીબપરવર, વિ. [फा.] ગરીબોની સંભાળ લેનાર; પરમાર્થી; દયાળુ.

ગરુ, જુ. ગુરૂ.

ગરુડ, પુ [सं] એક ઘણું મોટું ને જબરું પંખી. (પંખીઓમાં એ રાજા કહેવાય છે)

ગરૂડારૂઢ, પુ. [सं.] વિષ્ણુ.

ગરુડગામી, વિ. [सं.+गामी=જનાર] ગરુડ ઉપર બેસીને જનાર; વિષ્ણુ.

ગરુડધ્વજ, વિ. જેની ધ્વજામાં ગરુડનું ચિહ્ન હોય તે; વિષ્ણુ.

ગરુડપુરાણ, ન. [सं.] અઢાર પુરાણોમાંનું એક પુરાણ. (આ પુરાણ મરણ પામેલા માણસની પાછળ શાંતિને માટે વંચાવવામાં આવે છે.)

ગરુડો, (ગરોડો), પુ. ઢેડનો ગુરુ.

ગરૂર, વિ. મગરૂર; અહંકારી; મિજાજી. [અહંકાર; મગરૂરી.

ગરૂરી, સ્રી. [अ.] ગર્વ;

ગરૂવું, જુ. ગરવું

ગરો, પુ. ગરોડો; ઢેડનો ગોર.

ગરોડો, પુ. જુ. ગરો.

ગરોળી, સ્રી. [सं. गृहालिका] કાકીડાના જેવું એક નાનું પ્રાણી; ઘરોળી.

ગર્ક, જુ. ગરક.

ગર્ગ, પુ. શ્રીકૃષ્ણના ગુરૂ. (એમણે એક ગર્ગસંહિતા નામે પુસ્તક રચેલું છે.)

ગર્જન, ન. [सं. गर्ज्] ગરજવું તે.

ગર્જના, સ્રી. [सं. गर्ज्] વરસાદનું ગાજવું તે. (૨) સિંહનું તાડુકવું તે. રૂ. પ્ર. સિંહગર્જના=મોટેથી તાડુકો કરવો તે. [રહેલું. (૨) તાડુકેલું.

ગર્જિત, વિ. [सं.] ગાજી

ગર્ત સ્રી. ખાડો; ખાણ.

ગર્થ, પુ નાણું; પુંજી; કહે૦ ગર્થ ગાંઠે ને વિદ્યા પાઠે.

ગર્દ, સ્રી. ઝીણી ધૂળ; રજ.

ગર્દભ, પુ. [सं.] ગધેડો.

ગર્દભી, સ્રી. ગધેડી.

ગર્ભ, પુ. [सं.] નરમાદાના સંયોગથી માદાના પેટમાં જે પિંડ બંધાય છે તે; ગાભ; હમેલ. (૨) ગર; અંદરનો પોચો માવો.

ગર્ભકોશ, પુ. [सं.]ગર્ભાશય.

ગર્ભધારણ, ન. [सं.] ગર્ભ રહેવો તે. [પડવું; ગર્ભ પાટવો.

ગર્ભપાત, પુ. [सं.] ગર્ભનું

ગર્ભયાતના, સ્રી. [सं.] ગર્ભવાસનું દુઃખ [પેટે; હમેલદાર.

ગર્ભવંતી, સ્રી. [सं.] ભારે

ગર્ભવાસ, પુ. [सं.] ગર્ભનું ઉદરમાં રહેવું તે.

ગર્ભશ્રીમંત, વિ.

-મથી શ્રીમંત હોય એવું; શ્રીમંતને ઘેર જન્મેલું.

ગર્ભસુતરૂ, વિ. રેશમી કાપડમાં સુતરના તાર હોય એવું; અર્ધ હીરાગળ.

ગર્ભસ્થાન, ન. [સં.] ગર્ભને રહેવાનું સ્થાન; ગર્ભાશય [જાળવું તે.

ગર્ભસ્રાવ, પુ. [સં.] ગર્ભનું

ગર્ભાધાન, [સં.+આધાન] ગર્ભસ્થાનમાં બીજનું રોપાવું તે (૨) સોળ સંસ્કારમાંનો એ નામનો એક સંસ્કાર. [ગર્ભસ્થાન.

ગર્ભાશય, ન. [સં.+આશય]

ગર્ભિણી, વિ. [સં.] ગર્ભવંતી.

ગર્ભિત, વિ. [સં.] જેમાં અર્થ ભાવ વગેરે રહેલું હોય એવું; ખુલ્લું નહિ તે.

ગર્વ, પુ. [સં.] અભિમાન; અહંકાર; મગરૂરી.

ગર્વિત, વિ. [સં.] ગર્વવાળું.

ગર્વિષ્ઠ, વિ. [સં.] અહંકારી; મગરૂર.

ગર્વી, વિ. અહંકારી; અભિમાની.

ગર્હિત, વિ. નિંદ્ય; હલકું. [હલકું.

ગર્હ્ય, વિ. [સં.] નિંદવા જેવું;

ગલ, પુ. માછલાં પકડવાની આંકડી. (૨) ભળી ગયેલી ગડાકુ. (૩) કુવામાંથી વસ્તુ કાઢવાની બિલાડી. (૪) ઝેરી હ-આર અથવા લાળ. (૫) લાલચ. (૬) ગુલખાસ (એક સુગંધી ફુલછોડ).

ગલકી, સ્ત્રી. ગલકાંનો વેલો.

ગલકું, ન. ગલકીનું ફળ.

ગલગલિયાં, ન. [સં. ગલ્] ગલી; ગીલી; ગલીપચી.

ગલગોટો, પુ. એક જાતનો ફુલછોડ.

ગલત, વિ. [અ.] પાયાવગરનું; અસત્ય; ખોટુ.

ગલથુથી, જન્મતાં એક બે દિવસ બાળકને ગોળઘીનું પાણી પાવામાં આવે છે તે; ગલહુતી. [ધાણીની સુખડી.

ગલધાણી, સ્ત્રી. ન. ગોળ અને

ગલાલ, ગુલાલ; એક જાતનું રાતું ચુર્ણ. (કેટલાક કંદના લોટને પતંગના ઉકાળામાં રંગવાથી ગલાલ બને છે.)

ગલંતિકા, સ્ત્રી. ગળતી.

ગલપાપડી, સ્ત્રી.સુખડી;ગોળપાપડી.

ગલમા, પુ. ફટાકા.

ગલમું,-મો, ન. ગપ; અફવા.

ગલમેંદી, સ્ત્રી. મોટી મેંદી.

ગલહુતી, સ્ત્રી. તુરતના જન્મેલા બાળકને ચટાડવા સારૂ ગોળ અને ઘીનું બનાવેલું મિશ્રણ. [પ્યાલો.

ગલાસ, પુ. [અં.] કાચ;કાચનો

ગલી, સ્ત્રી. સાંકડી વાટ, શેરી. (૨) કોમળ સ્પર્શથી ચામડીને થતી હસવાની અસર. [શેરીઓનો માર્ગ.

ગલીગુંચી, સ્ત્રી. આડાઅવળો

ગલીચ, [ફા.] ગંદું; મેલું.

ગલીચી, સ્ત્રી. ગંદવાડ; ગંદકી.

ગલીચો, પુ. [ફા.] ગાલીચો; બુટાદાર પાથરણું.

ગલીપચી, સ્ત્રી. ગલી; ગીલીગીલી.
ગલેફ, પુ. [फा.] ગાદી તકિયા વગેરે ઉપર ચડાવવાનું પડ; આચ્છાદન
ગલેશું, સ્ત્રી. જમવાની એક વાની
ગલેફું, ન. ગાલની અંદરનો ભાગ; ગલોફું [કુમળો ગલ
ગલેલી, સ્ત્રી તાડફળની અંદરનો
ગલોલ, સ્ત્રી. કાંકરા ફેંકવાનું નાનું હોતર; ગોફણ. [ભરેલો ગોળો.
ગલોલો, પુ. ગોળો; તાજો અને
ગલ્લ, પુ [सं.] ગાલ.
ગલ્લાંતલ્લાં, અ ફાંફાં; વ્યર્થ બકવાદ. (૨) ડરથી સત્ય વાત અટકી અટકીને કહેવી તે.
ગલ્લો, પુ. [फा.] વકરાના પૈસા નાખવાની પેટી અથવા વાસણ,હટડો
ગવન, ન. [अं.] સ્ત્રીઓને પહેરવાનું સુતરાઉ ભાતવાળું કપડું.
ગવડાવવું, ક્રિ. સ ગાય તેમ કરવું; ગાવા લાગવું; ગાવું ને ગાવા લાગવું (૨) નિંદા થાય એમ વર્તવું.
ગવરી, જુ. ગૌરી. (૨) વિ. ગોરી; રોળી અને સહેજ લાલ ધાબાવાળી.
ગવર્નર, પુ. [अं.] ઈલાકાનો મો હાકેમ.
ગવર્નરજનરલ, પુ. [अ.] હિંદના તરફથી નીમાયલો આખા રાનો વડો હાકેમ; વૉઈસરૉય.
ગવલી, પુ. [सं. गोपाल] ગોવાળિયો (રોદૂધ વેચવાનો ધંધો કરનાર.
ગવાક્ષ, ન. [स.] જાળિયું;નાની જાળીદાર બારી. નાનું છજું. [લાગવું.
ગવાડવું, ક્રિ. સ. ગવડાવવું; ગાવા
ગવાનીક, ન [सं. गवान्नम्= ગવાન્ન]ગાયને માટે રાખેલીરસોઈ;ગોગ્રાસ.
ગવાર, (ગુવાર), પુ. એક જાતના દ્વિદલ ધાન્યનો છોડ; તેની શિંગ તથા તેનાં બી.
ગવારફળી, સ્ત્રી. ગુવારની શિંગ.
ગવારશિંગ, સ્ત્રી. ગુવારની શિંગ.
ગવાવું, ક્રિ. અ ગવાય તેમ થવું. (૨) વગોવાવું.
ગવાહી, સ્ત્રી. [अ.] સાક્ષી; પુરાવો; ભવિષ્યવાદ
ગવાળો, પુ નકામા સરસામાનનો જથો;પરચુરણ સામાન ભરવાનો કોયળો.
ગવેહ, પુ. ખાર; વેર; દ્વેષ.
ગવૈયો, પુ. [सं. गायक] ગાયન કરનારો.
ગવ્ય, ન. [सं.] ગાયનું છાણ.
ગસગસ, અ ધસધસ. [રખવાળી.
ગસ્ત, સ્ત્રી [फा.] ચોકી;
ગહન, વિ. [सं.] ન સમજાય કે ન પહોંચી વળાય એવું; ઊંડું અને અઘરું.
ગહ્વર, ન. [सं.] પર્વતની અંદરની બખોલ; ગુફા.
ગળ, સ્ત્રી. માછલાં પકડવાની આંકડી.

ગળકેરી, સ્રી. ગોળ નાંખીને બનાવેલું કેરીનું અથાણું.

ગળકો, પુ. અમુક જાતના સ્વાદની ભાવના; તિવ્ર રુચિ. સ્વાદની લઘુતા; સારૂં સારૂં ખાવાનું વ્યસન.

ગળગળવું, ક્રિ. અ. [સં. गद्‌गद्] ગળગળું થવું; ગદગદ કંઠે થઇ જવું.

[(૨) ગરીબ; દીન

ગળગળું, વિ. નરમ; પોચું; ઢીલું.

ગળગોટિયો, વિ. ગોળ; ગોળમટોળ.

ગળચકું, જુ. ગચકડું. [હોય એવું.

ગળચટું, વિ સહેજ ગળપણવાળું

ગળચવાં, જુ. ગળચાં; ગમચાં. રૂ. પ્ર. ગળચવાં ગળવાં=ખમચાવું.

ગળચવું, ક્રિ. અ. ખાવું; ખૂબ ખાવું; અકરાંતિયા થઇને ખાવું.

ગળચવો, પુ. ગળે પહેરવાનું ઘરેણું.

ગળચિયું, ન. ડુબકાં ખાવાં. (૨) ગળચી; ગળાનો ભાગ. (૩) વિ. ગળા બરોબર પાણી આવે એવું. [ગરદન.

ગળચી, સ્રી. ગળાનો પાછલો ભાગ;

ગળણી, સ્રી. [સં. गल्] પ્રવાહી ગળવાનું ઝીણાં કાણાંવાળું પાત્ર.

ગળણું, (ગયણું), ન. પ્રવાહી ગળવાનું કપડું.

ગળત, વિ. [સં. गल्] નાપાયાદાર. (૨) ગળ્યા કરે એવું.

ગળતકોઢ, પુ. [સં. गलित+] હાથ પગનાં આંગળાં સડીને ખરી પડતાં જાય એવો એક ભયંકર ચેપી રોગ; પત.

ગળતી, સ્રી [સં. गलंतिका] પાણી ટપક્યા કરે એવી ઝારી. (૨) શંકર ઉપર ઉનાળામાં પાણી ગળતું રાખવામાં આવે છે તે; અને તેનું પાત્ર.

ગળથુથી, સ્રી. જુ. ગલથુથી.

ગળપણ, ન. મિઠાશ; ગળ્યો સ્વાદ. (૨) જેમાં મિઠાશ હોય એવી ચીજ.

ગળફો, પુ. છાતી અને ગળામાંથી જે શ્લેષ્મ છુટું પડી બહાર પડે છે તે; બલગમ; બટખો.

ગળમાણું, (ગળવાણું), ન. ઘઉંના લોટને શેકી તેમાં ગોળનું ગળ્યું પાણી નાખી ઉકાળીને બનાવેલું પેય.

ગળધરી, સ્રી. અન્ન નળની બળતરા; પિત્તવિકારની તિખાશની ગળામાં થતી અસર.

ગળધાઇ, સ્રી. જુ. ગળધરી [વિંટો પટો.

ગળપટ્ટો, પુ. ગળે વિંટવાનો ગું-

ગળવું, ક્રિ. અ. [સં. गल्] પ્રવાહીનું બહાર નીકળવું; ચૂવું; નીતરવું; ટપકવું. (૨) ઢીલું થવું. (૩) એકરસ થઇ જવું; ઓગળવું. (૪) બફાવું; ચઢી જવું. (૫) ઉતરી જવું; સુકાઈ જવું. (૬) વિખરાઇ જવું. (૭) ક્રિ. સ. આખું ને આખું ગળે ઉતારવું. (૮) શુદ્ધ કરવું. (૯) ચૂપ રહેવું. રૂ. પ્ર. ગળતી ગોદડીએ=પરવાર્યા પહેલાં; અધવચ.

ગળામણ, ન. ગાળવાની મજુરી. (૨) ગળતાં જે કંઈ નીકળ્યું હોય તે. (૩) ગળપણ-ગળી ચીજ:-ખાંડ, સાકર, ગોળ.

ગળામણી, જુ. ગળામણ.

ગળાયો, પુ. કાંટાનો જથ્થો; ઉપાડો; ભારો.

ગળાવું, ક્રિ. અ. રસરૂપ થવું; પ્રવાહી થવું. (૨) સુકાઇ જવું; ઘસાવું. (૩) ગાળી શકાય એવું થવું.

ગળી, સ્ત્રી. કંઠ; અવાજ; સૂર.

ગળી, સ્ત્રી. [સં. नीली] એક જાતની વનસ્પતિ; એ વનસ્પતિમાંથી નીકળતું સત્ત્વ; રંગ. (ગળીના છોડમાંથી આસમાની રંગ નીકળે છે તે રંગવાના કામમાં આવે છે.)

ગળિયારો, પુ. કપડાં રંગનારો; [રંગરેજ.

ગળિયું, વિ. [સં. गलित] ગળી ગયેલું; ઢીલું; નિર્માલ્ય; શક્તિ ન હોય એવું.

ગળિયેલ, વિ. ગળીવાળું; ગળીના [રંગનું; નીલું

ગળું, ન. ધડ અને મસ્તકની વચ્ચેનો અવયવ; કંઠ; ડોક; ગરદન. (૨) અન્ન, પાણી અને પવનને શરીરની અંદર લઇ જવાનો નળ માર્ગ. (૩) સાદ; અવાજ; સૂર. ક્રિ. પ્ર. ગળું પડવું=ઠાકરાને થતું એક દરદ. ગળે પડવું=ખોટી રીતે હક્ક કરવો; વહેમત મૂકવું. ગળું કરવું=ગળાનો કાકડો મળી ગયો હોય તેને આંગળી નાખી ઠીક કરવો. ગળાંફાંસુ=ખૂની. ગળે હાથ મૂકવો=સોગન ખાવા. ગળે ઉતરવું=ધ્યાનમાં આવવું; ગળે ટાંટિયા ભરવવા=સામાને ભારી પડવું. ગળે ટાંટિયા આવવા=મુશ્કેલીમાં આવી પડવું. ગળે જોતરું ઘાલવું=જોખમદારી આપવી. ગળું આવી જવું=ગળામાં સોજો થઈ આવવો. ગળે નખ મારવો=ગુંગળાવીને મારી નાંખવું. ગળે ઝલાવું=મુશ્કેલીમાં આવી પડવું. ગળે છરી મૂકવી=મુશ્કેલીમાં કે નુકશાનીમાં ઉતારી દેવું. ગળેફાંસો આવવો=મુશ્કેલીમાં આવી પડવું. ગળું કાપવું=દગો દેવો

ગળેપડુ, વિ. ગળે પડે એવું; પૂછનારનેજ ભારી પડે એવું.

ગળેલું, વિ. ગળ્યું હોય એવું; સ્વચ્છ. (૨) પાકેલું; ઢીલું થયેલું. (૩) એકરસ થયેલું.

ગળો, સ્ત્રી. [સં. गल्] એક જાતની કડવા સ્વાદની વેલ; અમૃત વેલ; (એમાંથી ક્વિનિન જેવું કડવું સત્ત્વ કાઢવામાં આવે છે તે ગળોસત્ત્વ.) [એવું; મીઠું.

ગળ્યું, વિ. જેમાં ગળપણ હોય

ગંગ, સ્ત્રી. ગંગા. (૨) પુ. હિંદી ભાષાનો એક પ્રસિદ્ધ કવિ.

ગંગલીઘાંચણ, સ્ત્રી દંતકથાઓમાંની એક જાદુગર સ્ત્રી.

ગંગા, સ્ત્રી, [સં.] હિંદુસ્તાનની એક મોટી નદી. (૨) કોઇ પણ નદી. ક્રિ. પ્ર. ગંગા કરવી=નહાવું. કહે૦ ગંગા નહાયા=મુક્ત થયા; પાર પડયા; રૂ.પ્ર. ગંગા-

ભાગીરથી=ગંગાસ્વરૂપ વિધવા. સ્ત્રીઓને માટે આમ લખાય-બોલાય છે. વડીલસ્ત્રીને માટે વપરાય છે. ગંગાનો પ્રવાહ=દોષને પણ નિવારણ કરે એવું હોય તે; પવિત્ર.

ગંગાગોળી, સ્ત્રી. ભેદાભેદ વિના જેમાંથી સૌ કોઇ પાણી પીતું હોય એવી ગોળી. (૨) સર્વના ઉપયોગમાં આવતું હોય એવું જે તે. (૩) સદા પવિત્ર ગણાય એવું જે તે.

ગંગાજમની, વિ. બેઉ બાજુ જુદા જુદા રંગનું હોય એવું. અર્ધો પીતળનો ને અર્ધો તાંબાનો બનાવેલો (લોટો). (ગંગાનું પાણી સફેદ અને જમનાનું પાણી કાળું હોઈ બેનો સંગમ થયા પછી પણ કહે છે કે, કાળો અને ધોળો રંગ દેખાઈ આવે છે.) ગંગાજમની છાપ=વચમાં મૂળ અને તળે ઉપર ટીકા હોય એવી રીતે છાપેલું તે.

ગંગાજળ, ન. [સં.] ગંગાનું પાણી; સ્વચ્છપવિત્ર પાણી. (૨) વિ. શુદ્ધ; સ્વચ્છ; નિર્મળ; પવિત્ર.

ગંગાજળી, સ્ત્રી. ગંગાજળ મૂકવાનું પાત્ર. (૨) તાંબાકુંડી. (૩) ઘોડાની એક જાત. [ધારણ કરનાર; શિવ.

ગંગાધર પુ. [સં.] ગંગાને

ગંગેઠી, સ્ત્રી. એક જાતનું ઝાડ.

ગંગેરીપાન, ન. નાગરવેલનાં પાનની એક જાત.

ગંગોતરી, (ગંગોત્રી), સ્ત્રી. હિમાલયમાં મૂળ આગળનું ગંગાનું નામ; તમાંથી ઉતરી આવતી ગંગા.

ગંગોદક, ન. [સં.] ગંગાનું પાણી. [માળા.

ગંજ, પુ. [સં.] ઢગલો; રાશિ:

ગંજન, ન. ગાંઠી જવું તે; છેતરપિંડી. (૨) જુલમ; પીડન. (૩) મારવું તે; દબાવવું તે.

ગંજવું, ક્રિ. સ. છેતરવું; ભોળવવું. (૨) પીડવું; જુલમ કરવો.

ગંજાવર, વિ. બહુજ મોટું; અતિ વિશાળ; જબ્બર.

ગંજિયું, ન. ગંજમાંનું એકાદ પાત્ર; વાટકી; છાલિયું. (૨) વિ. સટનું; ગંજમાંનું એક. (૩) એક બીજાને મળતું.

ગંજી, સ્ત્રી. ઘાસના પુળાનો ગોઠવેલો મોટો ઢગ, ઓઘો. રૂ. પ્ર. ગંજીનો કુતરો-ગંજીનો સાપ=છુપો દુશ્મન.

ગંજીફરાક, ન. [અં.] ગળેથી પહેરવાનું શરીરે ચપ્પટ થઈ રહે એવું બદન.

ગંજીફો, પુ. રમવાનાં પાનાંનો જથ્થો. (૨) એક તરેહની પાનાંની રમત.

ગંજેટી, જુ. ગંજેરી.

ગંજેરી, વિ. ગાંજાનો બંધાણી.

ગંઠણ, ન. ગુંથણી; ગુંથવાની આવડત; ગાંઠવાની કળા. (૨) ગંઠામણ; ગુંથવાનો દોરો. (૩) ગંઠાઈ ગયેલું તે.

ગંઠવું, જુ. ગાંઠવું.

ગંઠાઈ, સ્ત્રી. જુ. ગંઠામણ.

ગંઠામણ, ન. ગાંઠેલું જે તે; ગંઠમણ; ગાંઠવાનો ગુંથેલો દોરો. (૨) ગાંઠવા કે ગુંથવાનું જે કંઈ મહેનતાણું તે.

(૩) ગાંઠવા ગુંથવાની જે આવડત તે; કળા. [મહેનતાણું; ગંદામણુ.

ગંઠામણી, સ્ત્રી. ગાંઠવા ગુંથવાનું

ગંઠાવવું, ક્રિ. સ. ફીડિયાં મોતી અને મણકા વગેરેને દોરાથી ગુંથાવવા.

ગંઠાવું, ક્રિ. અ. ગંઠાઈ જવું. (૨) બંધાઈ જવું.

ગંઠિયો, પુ. [સં. ગ્રંથિ] લુચ્ચો; ઠગારો; ધુતારો. (૨) ખીસાકાતરૂ; ચોર.

ગંઠીછોડો, પુ. ગાંઠે બાંધેલું છોડી લેનારો; ગંઠિયો; ખીસાકાતરૂ.

ગંઠો, પુ. કોટે પહેરવાનું આભૂષણ; કંઠો. (૨) હાથીને બાંધેલી ગાંસડી. (૩) ગુંઠો; જમીન ભરવાનું એક માપ.

ગંઠોડો, પુ. તોડો; સાંકળું. (૨) હાથનાં સોનાનાં સાંકળાં. (૩) અંકોડો; (૪) ગાંઠો-પિંપરીમૂળના ગંઠોડા. (૫) એક જાતની મિઠાઇ. [ગાડું.

ગંડ, ન. [સં] ખુંધ. (૨) વિ.

ગંડક, વિ. ગાડું; ઘેલું.

ગંડમાળ, સ્ત્રી. [સં.] ગળા ઉપર થતો એક રોગ; કંઠમાળ.

ગંડવો, પુ. ગારો. (૨) ભડવો.

ગંડસ્થળ, ન. હાથીના કાનની ઉપરનો કે આસપાસનો ભાગ; લમણાં.

ગંડું, વિ. ગાંડું; ઘેલું.

ગંડકી, સ્ત્રી. ગાંડી; ઘેલી. (૨) વિ. ગાંડા જેવી. (૩) એક નદી.

ગંડૂષ, પુ. [સં.] કોગળો.

ગંડેરી, સ્ત્રી. શેરડીના નાના ગોળ કાતળીના કકડા. (૨) છોલેલી શેરડીના કકડાં. (૩) લાકડાના ટુંકા ટુંકા ગોળ કકડાં.

ગંદકી, સ્ત્રી. ગંદવાડ; કાદવ કીચડવાળી જગા. [મેલાપણું; ગંદવાડો:

ગંદવાડ, સ્ત્રી. ગંદકી. (૨) અસ્વચ્છતા;

ગંદું, વિ. અસ્વચ્છ; દુર્ગંધવાળું; મેલું.

ગંધ, સ્ત્રી. [સં.] વાસ; બો; સોડમ; નઠારી વાસ. (૨) તિલક; ચાંલ્લો; ચંદન.

ગંધક, પુ. પીળા રંગની ગરમીથી તરત ઓગળે એવી એક ઉપધાતુ; ગંધરપ.

ગંધધાણું, સ્ત્રી નઠારા વાસનું; ચારે બાજુ ફેલાતું તે.

ગંધપુષ્પ, ન. ચંદન અને ફૂલ.

ગંધમાદન, પુ [સં.] હિમાલયમાં આવેલો એક પર્વત.

ગંધરપ, પુ. ગંધક.[સં. ગંધર્વ] (૨) ગવૈયાની એક જાત.

ગંધરાજ, પુ. એક જાતનું ફૂલઝાડ. (૨) સુખડ.

ગંધર્વ, પુ. [સં.] નૃત્ય અને ગાન કરનારી એક જાત; સ્વર્ગનો ગવૈયો.

ગંધર્વનગર, ન. [સં.] આકાશમાં ઘડીમાં દેખાય અને ઘડીમાં અદ્રશ્ય થાય, એવું જે એક કલ્પિત નગર તે; આકાશમાં દેખાતા મૃગજળ જેવા છાયાના ખાલી દેખાવો.

ગંધર્વલગ્ન ન. જુ. ગંધર્વવિવાહ.

ગંધર્વવિવાહ, પુ [સં.] પ્રીતિલગ્ન: વર કન્યા અન્યોન્ય સમજી રાજીખુશીથી પરણી લે તે.

ગંધર્વવેદ, પુ. [સં.] ગંધર્વોનો જે વેદ તે; ગાયનશાસ્ત્ર. [(૨) પૃથ્વી.

ગંધવતી, વિ. [સં.] ગંધવાળી.

ગંધવહ, પુ. [સં गन्ध+वह्] ગંધને વહી જનાર તે; વાયુ

ગંધવા, પુ. નજીકપણું; સહવાસ. સાથે રહેવાપણું.

ગંધવાહ, પુ જુ ગંધવહ.

ગંધસાર, ન. [સં] સુખડ. (૨) સુગંધીદાર વસ્તુ; અત્તર.

ગંધાક્ષત, પુ. [સં. गंध+अ-क्षत] ચંદન અને અક્ષત.

ગંધાતું, વિ. ગંધ મારતું; મેલું.

ગંધાર, પુ. [સં.] ગાયનના સાત સૂરમાંનો ત્રીજો સૂર. (૨) મનમાંની કંઈક વાત બહાર નીકળે તે.

ગંધાવું, ક્રિ. અ. વાસ મારવી. (૨) બગડવું; સડવું.

ગંધ્રપ, પુ. ગંધર્વ. (૨) ગંધક.

ગંધિયાણું, જુ. ગાંધિયાણું.

ગંધીલું, વિ. અદેખું; ઝેરીલું; લડકણું. (૨) ચીકણું; વાસ મારતું.

ગંભીર, વિ. [સં.] આશ્ચર્ય તેમજ ભય ઉપજાવે તેવું; મોટું; વિશાળ. (૨) ઠરેલ; ભારેખમ. [પણું.

ગંભીરતા, સ્ત્રી. [સં.] ગંભીર-

ગંભીરપણું, ન. ગંભીરાઈ.

ગાઈ, સ્ત્રી. [સં. गौ] ગાય.

ગાઉ, પુ. અમુક અંતરનું માપ; કોસ; દોઢ કે બે માઈલનું અંતર તે.

ગાગર, સ્ત્રી. [સં. गर्गरी] સાકડા મોંનું તાંબા પિત્તળનું વાસણ.

ગાગરડી, સ્ત્રી. ગાગર; નાની ગાગર.

ગાગરબેડિયું, ન. ઉપરાઉપરી ચડાવેલી બે ત્રણ ગાગરોની ઉતરડ; બેડું.

ગાગેર, જુ. ગાગર.

ગાજ, ન. એક જાતનું કપડું. (૨) બોરિયું ઘાલવાનું બાકું; બટનનું નાકું.

ગાજર, ન. [સં. गर्जुं] એક જાતનું શકરકંદ. કહે૦ ગાજરની પીપુડી વાગી તો વાગી નહિ તો કરડી ખાધી.

ગાજરિયું, ન કપાળમાં ગાજર જેવું ટીલું કરવામાં આવે છે તે. (તુચ્છકારના કે મશ્કરીના અર્થમાં વપરાય છે)

ગાજવીજ, સ્ત્રી. ગડગડાટ અને વીજળી થવી તે. (૨) ખુબ ધામધુમ કરવી તે.

ગાજવું, ક્રિ. અ આકાશમાં ગડગડાટ થવો; ગર્જવું. (૨) તડૂકવું. (૩) મોટું નામ કરવું. (૪) અવાજ થવો; વાગવું. (૫) મોટેથી બોલવું. (૬) વૈભવ દેખાડવો. (૭) તુમાખીમાં રહેવું. રૂ. પ્ર. ગાજતું વાજતું=છાનુંમાનું નહિ એવું; સાહેન; જાહેર. કહે૦ ગાજંતા મેઘ વરસે નહિ અને ભસંતા કુત્તા કાટે નહિ

ગાઠવું, ક્રિ. અ. ઠગાવું. (૨) ઘસાવું.

ગાઠું, વિ. ઘસાયેલું; નબળું પડી ગયેલું. (૨) ઓછું; આછું. (૩) ઠગાયલું.

ગાઠેલું, વિ. ઘસાયેલું.

ગાડદી, પુ. [અં.] સિપાઈ; પહેરેગીર; રક્ષક.

ગાડર, ન. ઘેટું.

ગાડરડું, વિ. ઘેટાના જેવા ગરીબ સ્વભાવનું. [ગાડર જેવા સ્વભાવનું.

ગાડરિયું, વિ. ગાડરના જેવું;

ગાડરીયો પ્રવાહ, પુ. ઘેટાના ટોળાની પેઠે એકની પાછળ બીજાએ વગર સમજ્યે ચાલ્યા કરવું તે; દેખાદેખી કરવું તે.

ગાડરૂં, ન. ગાડર; ઘેટું.

ગાડવું, ન. ગાડું. [ઘાલવું.

ગાડવું, ક્રિ. સ. દાટવું; ખોદી

ગાડવો, પુ. [સં. ઘટ] માટીનું નાના સાંકડા મોંનું વાસણ.

ગાડી, સ્ત્રી. બે અથવા ચાર પૈડાનું જમીન ઉપર ચાલતું યાન; ડમણી; નાનું ગાડું; બગી; સગરામ. (૨) આગગાડી; બળદગાડી; ઘોડાગાડી; ઊંટગાડી. કહે૰ ગાડી દેખી ગુડા ભાંગે.

ગાડીઘોડો, પુ. ગાડી અને ઘોડો.

ગાડીત, પુ. ગાડી હાંકનારો; ગાડીવાન.

ગાડીવાન, પુ. ગાડી હાંકનાર.

ગાડું, ન. મજબુત બાંધણીની મોટી ગાડી; ખટારો. રૂ. પ્ર. ગાડું ગબડે=ગાડું અને તેવુંજ બીજું કોઈ જાતનું વાહન. ક્રિ. પ્ર. ગાડું ચલાવવું=જેમ તેમ કરીને કામ નભાવવું; ગાડેગાડાં=પુષ્કળ. ગાડાંવાટ=રાજમાર્ગ.

ગાઢ, વિ. [સં.] જાડું; ઘાડું; સજ્જડ. (૨) પુષ્કળ; બહુ પરિચિત.

ગાઢું, વિ ગાઢ; બહુજ.

ગાણું, ન. [સં. ગાન] ગાયન; ગીત. [શરીર.

ગાત, ન. [સં. ગાત્ર] અંગ;

ગાતડી, સ્ત્રી. છાતી અને ખભાનો ભાગ ઢંકાય એમ કપડું બાંધવું તે. (૨) ઘાટડી.

ગાતર, ન. [સં. ગાત્ર] અંગ; શરીર. (૨) શરીરના જુદા જુદા વિભાગો. ક્રિ. પ્ર. ગાતર ગળે=ગાત્ર શોષાઇ જાય. ગાતર નમાવીને કામ કરવું=શ્રમ લઇને કામ કરવું.

ગાત્ર, ન. [સં.] અંગ; શરીરના ભાગ; અવયવ.

ગાથા, સ્ત્રી. [સં.] એક જાતની જુની કાવ્યરચના; ગીતિ; ઈશ્વરની કહાણી. ગાથાશાસ્ત્ર=પૌરાણિક કથાવિજ્ઞાન; કવિતામાં લખાયેલી પ્રાચીન કથા.

ગાદલું, ન. [સં. ગદ્દલ] ખુબ રૂથી ભરેલું પાથરવાનું ગોદડું; તળાઈ.

ગાદી, સ્ત્રી. બેસવા માટે રૂ ભરેલું નાનું ગાદલું. (૨) આસન; તખ્ત.

ગાદીતકિયો, પુ. બેસવાને ગાદી અને અઢેલવાને તકિયાવાળું આસન. (૨) ધન ધાન્યથી પૂર્ણ સુખસ્થિતિ; મોટાઈ.

ગાદીપતિ, પુ. ગાદીનો ધણી; રાજા; મહંત.

ગાફેલ, વિ. [અ.] બેપરવા;

કાળજી ન રાખવી તે; અસાવધ; ક્રિ. પ્ર. ગાફેલ રહેવું=લક્ષ નહિ રાખવું.

ગાબડી, સ્ત્રી. નાનું ગાબડું; નાનું કાણું. (૨) એકાએક જતા રહેવું તે. ઃ–ગાબડી મારી ગયા.

ગાબડું, ન. બાકોરૂં; મોટું કાણું; ખાડો. (૨) સટકી જવું તે ક્રિ. પ્ર. ગાબડું પૂરવું=નુકસાન વાળી આપવું.

ગાભ, પુ. [सं. गर्भ] ગર્ભ. કહે૦ આભ ગાભની કોઇને ખબર નથી પડતી.

ગાભણી, વિ. [सं. गर्भिणी] ગર્ભવતી; બેજીવવાળી; સગર્ભાવસ્થાવાળી પશુની માદા.

ગાભરવું, ક્રિ. અ. ગભરાવું; બીવું; બેબાકળા થઇ જવું.

ગાભરૂં, વિ. ગભરાટવાળું; બેબાકળું; અકળાયેલું; ગુંચવાયેલું.

ગાભલું, ન. [सं. गर्भ] નાજુક જે તે; ખંડ; ભાગ; ગાભો. (૨) વાદળાંનો જથો.

ગાભો, પુ. ફાટેલો તૂટેલો અને મેલો કપડાનો કકડો; પાઘડીમાં ઘાલવાનું બોતાનું. (૨) વસ્તુની અંદરના હુચા; શરીરમાંના માંસના લોચા. (૨) ઘડેલાં ઘરેણાંમાં જે સળિયો નાખવામાં આવે છે તે. (૩) ગદ; હુચો. ક્રિ. પ્ર. ગાભાગાભા કાઢી નાંખવા=અભિમાન ઉતરી જાય તેમ સંપૂર્ણ હરાવવું.

ગામ, ન. [सं. ग्राम] જ્યાં થોડાંક ઘર અને થોડીક વસ્તી હોય એવું ઠેકાણું; ગામડું. કહે૦ ગામમાં પેઠાના સાંસા ને પટેલને ઘેર ઉનાં પાણી. ગામ ગાંડું કરવું. ગામ માથે લેવું. ગામના ઉતાર ગામ ગામનાં પાણી પીવાં.

ગામગરાસ, પુ. [सं. ग्राम+ग्रास] ગામ અને ગરાસ; રાજાએ બક્ષિસ આપેલી જમીન; ગામની આવક રૂપી આજીવિકા.

ગામગોર, પુ. [सं. ग्राम+गुरु] ગામોટ; ગામનો પુરોહિત; ગામનો ગોર.

ગામઠી, વિ. [सं. ग्रामस्थ] ગામડાનું; જડું; અસંસ્કૃત; દેશી.

ગામડિયું, વિ. ગામડાની રીતભાતનું; ગામઠાનું; નહિ સુધરેલું.

ગામડિયો, પુ. ગામડાનો રહેવાસી.

ગામડી, સ્ત્રી. નાનું ગામડું. (૨) ગામોનો સમૂહ.

ગામડું, ન. નાનું ગામ

ગામતરૂં, ન. બીજે ગામ જવું તે.

ગામદેવી, સ્ત્રી. [सं. ग्राम+देवता] ગામનું રક્ષણ કરનારી દેવી.

ગામપંચ, ન. ગામ લોકોના વાંધા વગેરેની પતાવટ કરનારૂં ગામના આગેવાનોનું મંડળ.

ગામપંચાયત, જુ. ગામપંચ.

ગામવખો, પુ. [सं. ग्रामविपत्ति] ગામનો વિયોગ; ગામનું દુઃખ.

ગામસારણી, સ્ત્રી.[सं. ग्राम+

સારણી] આખા ગામને ભોજન આપીને સરભરા કરવી તે; શંભુમેળો.

ગામી, વિ. ગામવાળો; જેને ઘેર ગામગરાસ હોય એવો. (૨) વિ. જનાર:-ક્ષેત્રગામી.

ગામેતી, પુ. ગામનો બંદોબસ્ત રાખનાર; કોટવાળ. (૨) ગામધણી.

ગામોટ, પુ. ગામગોર; ગામ લોકોનું ધાર્મિક કામકાજ કરનાર બ્રાહ્મણ.

ગામોટું, ન. ગામના ગોર તરીકે કામકાજ કરવું તે; ગામોટપણું.

ગામોતર, પુ. ગામનો બહારવટિયો.

ગામોતરું, ન. [સં. ग्रामान्तर] ગામ તજી જવું તે; દેશત્યાગ. ક્રિ. પ્ર. ગામોતરાં કરવાં=પરદેશ ફરીને રળવું.

ગાય, સ્ત્રી. [સં. गौ] જેને ગળે ગોદડી જેવી ચામડી લબડતી હોય એવી જાતના પશુની માદા; ધેનુ. (ગાય અને તેનાં છાણ મુતર હિંદુ લોકોની માન્યતા પ્રમાણે પવિત્ર ગણાય છે.) ગાય જેવું=ગરીબ-સાલસ. કહેo ગાયે ગળ્યું રતન. ગાય દોહીને ગધેડીને પાવું. ગાય વાળે તે ગોવાળ. ગાયનું ભેંસ તળે અને ભેંસનું ગાય તળે. કન્યા ને ગાય જ્યાં દોરે ત્યાં જાય. ગાય પછવાડે વાછરડું. ગાય લેવી દૂઝતી ને વહુ લેવી ઝૂલતી.

ગાયક, પુ. [સં.] ગવૈયો; ગાવાનો ધંધો કરનાર.

ગાયકવાડ, પુ. એક મરાઠા રાજવંશીની અટક. (વડોદરાના રાજાઓ ગાયકવાડ કહેવાય છે)

ગાયકવાડી, વિ. ગાયકવાડને લગતું. ગાયકવાડના રાજ્યઅમલ જેવું.

ગાયકા, સ્ત્રી. [સં.] ગાનારી.

ગાયત્રી, સ્ત્રી. [સં.] એક વૈદિક મંત્ર. 'ગાયત્રી' મંત્રની શક્તિને દેવીરૂપે માનવામાં આવ્યો છે. (૨) એક વૈદિક છંદ. ગાયત્રીપુરશ્ચરણ=સવાલાખ ગાયત્રી મંત્રનો જપ કરવો ને તેને લગતી ધાર્મિક વિધિ કરવી તે.

ગાયન, ન. ગાવું તે; ગાન; ગીત. (૨) ગાવાની વિદ્યા.

ગાર, સ્ત્રી. જમીન લીંપવા માટે છાણ અને માટીને મસળીને બનાવેલો ગારો; માટીનો કેલ. (૨) લીંપણ. (૩) વિ. લિંપેલું. ઘણું જ ઠંડું:-ઠંડુંગાર. કહેo ગારે લિંપ્યાં ઘર સૌનાં. ક્રિ. પ્ર. ગાર કરવી=લીંપવું (૪) બરફ.

ગાર, પુ. [फा.] કરનાર અર્થ બતાવનારો પ્રત્યય:-મદદગાર; જાદુગાર.

ગારદી, પુ. [અં.] પહેરેગીર; ગાર્ડ; રક્ષક.

ગારવો, પુ. અભિમાન.

ગારિયું, ન. ઢાંકવાનું માટીનું ઠામ. (૨) ગારનો ઢગલો. (૩) વિ. ગારનું; માટીનું.

ગારિયો, પુ. ગાર વહેનારો મજૂર.

ગારુડી, પુ. [સં. गारुडिक] બાજીગર; જાદુગર; નજરબંધીના ખેલ કરનાર વાદી.

ગારૂડીવિદ્યા, સ્રી. જાદુવિદ્યા; વાદીવિદ્યા. [કચરો; પંક.

ગારો, પુ કાદવ; કીચડ;બીંજાયેલો

ગાર્ગી, સ્રી. [सं.] વૈદિકકાળની એક મહા વિદુષી સ્રી.

ગાર્ડ, [અં.] આગગાડીની સંભાળ રાખનાર અમલદાર; રખેવાળ; (૨) લશ્કરી સિપાઈ ગાર્ડ ઓફ ઓનર =મોટા અમલદારને લશ્કરી માન આપનારી ટુકડી [ઘરનો અગ્નિ

ગાર્હપત્ય, પુ. [स.] ગૃહસ્થના

ગાર્હસ્થ્ય, ન [सं.] ગૃહસ્થપણું; પરણેલી જિંદગીની સ્થિતિ; ગૃહસ્થાશ્રમ.

ગાલ, પુ. [सं. गल्ल] મોંની દાઢની બન્ને બાજુના ભાગ. (૨) સ્રી. પંક્તિ; ઘાલ. [દળદાર પૂરી.

ગાલફાડિયું, ન. એક જાતની

ગાલમસુરિયું, ન. ગાલ તળે રાખવાનું નાનું ને નરમ ઓશીકું.

ગાલાવેલું, વિ. અરધું ગાંડા જેવું; ભોળું અને કંઇક ઓછી સમજણવાળું.

ગાલી, સ્રી. [सं.] ગાળ; અપશબ્દ. (૨) ખીણ; બે ડુંગર વચ્ચેની જગા; ગાળી.

ગાલીચો, પુ. [फा.] જેમાં વેલબુટા ફૂલ વગેરે હોય એવું સુંદર બિછાનું; ઉંચી જાતની શેતરંજી.

ગાલ્લી, સ્રી. નાનું ગાડું; ગારી; દમણી. (૨) વિશ મણનું માપ.

ગાલ્લું, ન ગાડું; મોટી ગાલ્લી.

ગાલ્લો, પુ. છોકરાંને રમવાની ગાડી.

ગાવડી, સ્રી ગાય; ધેનુ.

ગાવડોલ, પુ. વહાણનો કુવો

ગાવટી, સ્રી દલાલી; કમિશન.

ગાવો, પુ. વહાણના કુવા ઉપર ચડાવેલો સઢ

ગાવદી, વિ. જડ; ગોલ્લું. (૨) જંગલી; મૂર્ખ.

ગાવું, ક્રિ. સ. [सं. गै] રાગ કાઢવો; લહેઆવીને કવિતા બોલવી. (૨) વખાણ કરવાં; સારું કામ કરી દેખાડવું

ગાસ, પુ. [અં.] ગ્યાસ; કેટલાંક દ્રવ્યોમાંથી નીકળતી એક હવા.

ગાસલેટ, ન. [અં.] પાણી જેવું એક ખનિજ તેલ. (આ તેલ દીવાબત્તી માટે તેમજ બળતણ તરીકે વપરાય છે.

ગાળ, સ્રી. [सं. गालि] અપશબ્દ કહેવો તે; કોઇને રીસ ચડે તેવું કહેવું તે. (૨) પુ. નવાણ ગાળતાં જે કચરો નીકળે છે તે

ગાળવું, ક્રિ. સ. ઉંડું કરવું. (૨) ઓગળવું. (૩) કચરો કાઢી નાખવો. (૪) પાતળું કરી નાખવું. (૫) વખત કાઢવો. (૬) ઝીણાં છિદ્રોમાંથી પ્રવાહીમાં બહાર કાઢવું:-પાણી ગાળવું.

ગાળાગાળી, સ્રી. સામસામે ગાળો દઈ લડવું તે.

ગાળિયું, ન ગાળાવાળું દોરડું. (૨) ગળણી. (૩) ગળતાં રહેવું તે.

ક્રિ. પ્ર. ગાળિયું કાઢવું=દાવપેચથી નીકળી જવું. (૨) માથે નહિ રાખવું.

ગાળી, જુ. ગાળ; ગાલી.

ગાળું, ન. વચમાંનો વખત.

ગાળો, પુ. સરકાવી શકાય એવી આંટી; ફાંસો. (૨) ઢોરને પહેરવાનું કપડું. (૩) અંતર, ફેર; વચાન. (૪) ઘરનો ખંડ; વિભાગ. (૫) પનો; પહોળાઇ. (૬) મોસમ; રત. (૭) ઘંટીમાં દાણું ઓરવાનું મોં. (૮) સાંધા.

ગાંગડી, સ્ત્રી. નાનો ગાંગડો. (૨) બટાકા.

ગાંગડુ, પુ. ન પલળે અને ન ચઢે એવો દાણો; કોળ. (૨) વિ. કઠણ; નરમ ન થાય એવું; ન ચઢે એવું; જેવું અને તેવુંજ રહી ગયેલું (માણસ).

ગાંગડો, પુ. નક્કર ચીજનો કકડો

ગાંગરવું, ક્રિ. અ. ઢોરનું બરાડવું (૨) મોટેથી રડવું; ભેંકવું [માણસ વગરનું.

ગાંગલું, વિ. નબળું; ગરીબ; કાંગલું.

ગાંગાંતલાં, ન. આનાકાની; બાનાં બનાવ્યા કરવાં તે; હા ના કરવી તે.

ગાંગું, વિ૦ રાંક; ગરીબ; નબળું.

ગાંગો, પુ. તન, મન અને ધનથી ગરીબ તે. કહે૦ ક્યાં રાજા ભોજ ને ક્યાં ગાંગો તેલી.

ગાંગરવું, ક્રિ. અ. સાદ બેસી જાય તેમ તાણીને ગળામાંથી રોવું; ભેંકવું.

ગાંજવું, ક્રિ. સ. [सं. गंज] ઉતારવું; ઠગવું; ફોસલાવવું.

ગાંજાખોર, વિ. ગાંજો પીનારું.

ગાંજાખોરિયું, વિ. ગાંજો ફૂંકવાની જેને ટેવ પડેલી હોય એવું.

ગાંજો, પુ. લોક જાતની કેફી વનસ્પતિ. (એનાં પાન ભાંગ તરીકે અને કળીઓ ગાંજા તરીકે વપરાય છે.)

ગાંઠ, સ્ત્રી. [सं. ग्रन्थि] આંટી મારીને બાંધવું તે. (૨) ઝાડના થડમાંનો વેઢો. (૩) મનની આંટી. (૪) વેર; કિન્નો. (૫) ક્રિ. પ્ર. ગાંઠ બાંધવી=નિશ્ચય કરી નાંખવો. ગાંઠ વાળવી=બોધ લેવો. (૫) સંપ; એકતા. ગાંઠે=પાસે; ગયું ગાંઠે ને વિદ્યા પાઠે. ગાંઠનું=પોતાની તરફનું. ગાંઠનું ખાવું અને ગાંઠ સાથે જવું. ગાંઠ ઘાલવી=લોહીનું બંધાઇ જવું. ગાંઠ કરવી=પૈસા એકઠા કરવા. મટાગાંઠ=સજ્જડ બંધાઇ જવું. ગાંઠનું ગોપીચંદન=પોતાનું ખરચી પરનું કામ કરવું. ગાંઠાગળફો=વાંધાસાંધો. ગાંઠે બાંધવું=વઈ લેવું. ગાંઠ=ધન. ગાંઠની ખીચડી ને શેઠની ચાકરી. ગાંઠનું દિવેલ લઈ નાચવા જવું.

ગાંઠડી, સ્ત્રી૦ ગાંસડી (૨) ધન; સંપત્તિ.

ગાંઠડો, પુ. પોટલો.

ગાંઠણ, ન. બે તાર સાથે જોડાયેલા હોય તે. (૨) ગાંઠવું તે. (૩) ગાંઠવામાં વાપરેલી દોરીઓ. (૪) ગાંઠવાની ઢબછબ.

ગાંઠવું, ક્રિ. સ. મણકા કે એવી જ વેહવાળી વસ્તુને દોરામાં કે તારમાં એક

ગારૂડીવિદ્યા, સ્ત્રી. જાદુવિદ્યા; વાદીવિદ્યા. [કચરો; પંક.

ગારો, પુ કાદવ; કીચડ;ભીંજાયેલો

ગાર્ગી, સ્ત્રી. [સં.] વૈદિકકાળની એક મહા વિદુષી સ્ત્રી.

ગાર્ડ, [અં.] આગગાડીની સંભાળ રાખનાર અમલદાર; રખેવાળ; (૨) લશ્કરી સિપાઈ. ગાર્ડ ઓફ ઓનર =મોટા અમલદારને લશ્કરી માન આપનારી ટુકડી [ઘરનો અગ્નિ

ગાર્હપત્ય, પુ. [સં.] ગૃહસ્થના

ગાર્હસ્થ્ય, ન [સં.] ગૃહસ્થપણું; પરણેલી જિંદગીની સ્થિતિ; ગૃહસ્થાશ્રમ.

ગાલ, પુ. [સં. गल्ल] મોંની ફાટની બન્ને બાજુના ભાગ. (૨) સ્ત્રી. પંક્તિ; ધાવ. [દળદાર પૂરી.

ગાલફાડિયું, ન. એક જાતની

ગાલમસુરિયું, ન. ગાલ તળે રાખવાનું નાનું ને નરમ ઓશીકું.

ગાલાવેલું, વિ. અરધું ગાંડા જેવું; ભોળું અને કંઇક ઓછી સમજણવાળું.

ગાલી, સ્ત્રી. [સં.] ગાળ; અપશબ્દ. (૨) ખીણ; બે ડુંગર વચ્ચેની જગા; ગાળી.

ગાલીચો, પુ. [फा.] જેમાં વેલબુટા ફૂલ વગેરે હોય એવું સુંદર બિછાનું; ઉંચી જાતની શેતરંજી.

ગાલ્લી, સ્ત્રી. નાનું ગાડું; ગાડી; ··મણી. (૨) જિરા મણનું માપ.

ગાલ્લું, ન ગાડું; મોટી ગાડી.

ગાલ્લો, પુ. છોકરાંને રમવાની ગાડી.

ગાવડી, સ્ત્રી ગાય; ધેનુ.

ગાવડોલ, પુ વહાણનો કુવો.

ગાવટી, સ્ત્રી દલાલી; કમિશન.

ગાવી, પુ. વહાણના કુવા ઉપર ચડાવેલો સઢ

ગાવદી, વિ. ગંદું; ગોબરું. (૨) જગલી; મૂર્ખ.

ગાવું, ક્રિ. સ. [सं. गै] રાગ કાઢવો; લહેકાવીને કવિતા બોલવી. (૨) વખાણ કરવાં; સારું કામ કહી દેખાડવું

ગાસ, પુ. [અં.] ગ્યાસ; કેટલાંક દ્રવ્યોમાંથી નીકળતી એક હવા.

ગાસલેટ, ન. [અં.] પાણી જેવું એક ખનિજ તેલ. (આ તેલ દીવાબત્તી માટે તેમજ બળતણ તરીકે વપરાય છે.

ગાળ, સ્ત્રી. [सं. गालि] અપશબ્દ કહેવો તે; કોઇને રીસ ચડે તેવું કહેવું તે. (૨) પુ. નવાણ ગાળતાં જે કચરો નીકળે છે તે.

ગાળવું, ક્રિ. સ. ઉંડું કરવું. (૨) ઓગાળવું. (૩) કચરો કાઢી નાખવો. (૪) પાતળું કરી નાખવું (૫) વખત કાઢવો. (૬) ઝીણાં છિદ્રોમાંથી પ્રવાહીમાં બહાર કાઢવું:-પાણી ગાળવું.

ગાળાગાળી, સ્ત્રી. સામસામે ગાળો દઈ લડવું તે.

ગાળિયું, ન. ગાળાવાળું દોરડું. (૨) ગળણી. (૩) ગળતાં રહેવું તે.

ક્રિ. પ્ર. ગાળિયું કાઢવું=દાવપેચથી નીકળી જવું. (૨) માથે નહિ રાખવું.

ગાળી, જુ. ગાળ; ગાલી.

ગાળું, ન. વચમાંનો વખત.

ગાળો, પુ. સરકાવી શકાય એવી આંટી; ફાંસો. (૨) બૈરાંને પહેરવાનું કપડું. (૩) અંતર, ફેર; વટાવ. (૪) ઘરનો ખંડ; વિભાગ. (૫) પનો; પહોળાઇ. (૬) મોસમ; ૠતુ. (૭) ઘંટીમાં દાણું ઓરવાનું મોં. (૮) સાંધા.

ગાંગડી, સ્ત્રી. નાનો ગાંગડો. (૨) ખટાકો.

ગાંગડુ, પુ. ન પલળે અને ન ચઢે એવો દાણો; ડોળ. (૨) વિ. કઠણ; નરમ ન થાય એવું; ન ચઢે એવું; જેવું અને તેવુંજ રહી ગયેલું (માણસ).

ગાંગડો, પુ. નક્કર ચીજનો કકડો.

ગાંગરવું, ક્રિ. અ. ઢોરનું બરાડવું. (૨) મોટેથી રટવું; ભોંકવું.[માલ વગરનું.

ગાંગલું, વિ. નબળું; ગરીબ; કાંગલું.

ગાંગાંતલાં, ન. આનાકાની; બાનાં બતાવ્યા કરવાં તે; હા ના કરવી તે.

ગાંગું, વિ૦ રાંક; ગરીબ; નબળું.

ગાંગો, પુ. તન, મન અને ધનથી ગરીબ તે. કહે૦ ક્યાં રાજા ભોજ ને ક્યાં ગાંગો તેલી.

ગાંગરવું, ક્રિ. અ. સાદ બેસી જાય તેમ તાણીને ગળામાંથી રોવું; ભેંકવું.

ગાંજવું, ક્રિ. સ. [सं. गंज] છેતરવું; ઠગવું; ફોસલાવવું.

ગાંજાખોર, વિ. ગાંજો પીનાર.

ગાંજાખોરિયું, વિ. ગાંજો ફુંકવાની જેને ટેવ પડેલી હોય એવું.

ગાંજો, પુ. ભાંગ જાતની કેફી વનસ્પતિ. (એનાં પાન ભાંગ તરીકે અને કળીઓ ગાંજા તરીકે વપરાય છે.)

ગાંઠ, સ્ત્રી. [सं. ग्रन्थि] આંટી મારીને બાંધવું તે. (૨) ઝાડના થડમાંનો વેઢો. (૩) મનની આંટી. (૪) વેર; કિનો. (૫) ક્રિ. પ્ર. ગાંઠ બાંધવી=નિશ્ચય કરી નાંખવો. ગાંઠ વાળવી=બોધ લેવો. (૫) સંપ; એકતા. ગાંઠે=પાસે; ગર્થ ગાંઠે ને વિદ્યા પાઠે. ગાંઠનું=પોતાની તરફનું. ગાંઠનું ખાવું અને ગાંડા સાથે જવું. ગાંઠ ઘાલવી=લોહીનું બંધાઇ જવું. ગાંઠ કરવી=પૈસા એકઠા કરવા. મડાગાંઠ=સજ્જડ બંધાઇ જવું. ગાંઠનું ગોપીચંદન=પોતાનું ખરચી પરનું કામ કરવું. ગાંઠેગળફે=વાંધોસાંધો. ગાંઠે બાંધવું=લઈ લેવું. ગાંઠ=ધન. ગાંઠની ખીચડી ને શેઠની ચાકરી. ગાંઠનું દિવેલ લઈ નાચવા જવું.

ગાંઠડી, સ્ત્રી૦ ગાંસડી. (૨) ધન; સંપત્તિ.

ગાંઠડો, પુ. પોટલો.

ગાંઠણ, ન. બે તાર સાથે જોડાયેલા હોય તે. (૨) ગંઠાવું તે. (૩) ગાંઠવામાં વાપરેલી દોરીઓ. (૪) ગાંઠવાની દખળખ.

ગાંઠવું, ક્રિ. સ. મણકા કે એવીજ વેહવાળી વસ્તુને દોરામાં કે તારમાં એક

ગારૂડીવિદ્યા, સ્રી. મદારીવિદ્યા; વાદીવિદ્યા.

[કચરો; પંક.

ગારો, પુ કાદવ; કીચડ;ભીંતચેલો

ગાર્ગી, સ્રી. [સં.] વૈદિકકાળની એક મહા વિદુષી સ્ત્રી.

ગાર્ડ, [અં.] આગગાડીની સંભાળ રાખનાર અમલદાર; રખેવાળ; (૨) લશ્કરી સિપાઈ. ગાર્ડ ઑફ ઑનર =મોટા અમલદારને લશ્કરી માન આપનારી ટુકડી.

[ઘરનો અગ્નિ.

ગાર્હપત્ય, પુ. [સં.] ગૃહસ્થના

ગાર્હસ્થ્ય, ન [સં.] ગૃહસ્થપણું; પરણેલી જિંદગીની સ્થિતિ; ગૃહસ્થાશ્રમ.

ગાલ, પુ. [સં. गल्ल] મોંની દાઢની બન્ને બાજુના ભાગ. (૨) સ્ત્રી. પંક્તિ; હાલ.

[ઢળદાર પૂરી.

ગાલફાડિયું, ન. એક જાતની

ગાલમસુરિયું, ન. ગાલ તળે રાખવાનું નાનું ને નરમ ઓશીકું.

ગાલાવેલું, વિ. અરધું ગાંડા જેવું; ભોળું અને કંઇક ઓછી સમજણવાળું.

ગાલી, સ્ત્રી. [સં.] ગાળ; અપશબ્દ. (૨) ખીણ; બે ડુંગર વચ્ચેની જગા; ગાળી.

ગાલીચો, પુ. [फा.] જેમાં વેલબુટા ફૂલ વગેરે હોય એવું સુંદર બિછાનું; ઉંચી જાતની શેતરંજી.

ગાલ્લી સ્રી. નાનું ગાડું; ગાડી; ત્રિશ મણનું માપ.

ગાલ્લું, ન. ગાડું; મોટી ગાડી.

ગાલ્લો, પુ. છોકરાંને રમવાની ગાડી.

ગાવડી, સ્રી. ગાય; ધેનુ.

ગાવડોલ, પુ. વહાણનો કુવો.

ગાવટી, સ્રી. દલાલી; કમિશન.

ગાવો, પુ. વહાણના કૂવા ઉપર ચડાવેલો સઢ.

ગાવદી, વિ. બંદું; બોદું. (૨) જંગલી; મૂર્ખ.

ગાવું, ક્રિ. સ. [સં. गै] રાગ કાઢવો; લહેકાવીને કવિતા બોલવી. (૨) વખાણ કરવાં; સારું કામ કરી દેખાડવું.

ગાસ, પુ. [અં.] ગ્યાસ; કેટલાક દ્રવ્યોમાંથી નીકળતી એક હવા.

ગાસલેટ, ન. [અં.] પાણી જેવું એક ખનિજ તેલ. (આ તેલ દીવાબત્તી માટે તેમજબળતણ તરીકે વપરાયછે.

ગાળ, સ્ત્રી. [સં. गालि] અપશબ્દ કહેવો તે; કોઇને રીસ ચડે તેવું કહેવું તે. (૨) પુ. નવાણ ગાળતાં જે કચરો નીકળે છે તે.

ગાળવું, ક્રિ. સ. ઉંડું કરવું. (૨) ઓગાળવું. (૩) કચરો કાઢી નાખવો. (૪) પાતળું કરી નાખવું. (૫) વખત કાઢવો. (૬) ઝીણાં છિદ્રોમાંથી પ્રવાહીમાં બહાર કાઢવું-પાણી ગાળવું.

ગાળાગાળી, સ્રી. સામસામે ગાળો દઈ લડવું તે.

ગાળિયું, ન. ગાળાવાળું દોરડું. (૨) ગળણી. (૩) ગળતાં રહેલું તે.

ક્રિ. પ્ર. ગાળિયું કાઢવું=દાવપેચથી નીકળી જવું. (૨) માથે નહિ રાખવું.

ગાળી, જુ. ગાળ; ગાલી.

ગાળું, ન. વચમાંનો વખત.

ગાળો, પુ. સરકાવી શકાય એવી આંટી; ફાંસો. (૨) બૈરાંને પહેરવાનું કપડું. (૩) અંતર, ફેર; વચાવ. (૪) ઘરનો ખંડ; વિભાગ. (૫) પનો; પહોળાઇ. (૬) મોસમ; રત. (૭) ઘંટીમાં દળણું ઓરવાનું મોં. (૮) સાંધા.

ગાંગડી, સ્ત્રી. નાનો ગાંગડો. (૨) બટાકા.

ગાંગડુ, પુ. ન પલળે અને ન ચઢે એવો દાણો; ઠોળ. (૨) વિ. કઠણ; નરમ ન થાય એવું; ન ચઢે એવું; જેવું અને તેવુંજ રહી ગયેલું (માણસ).

ગાંગડો, પુ. નક્કર ચીજનો કકડો.

ગાંગરવું, ક્રિ. અ. ઢોરનું બરાડવું. (૨) મોટેથી રડવું; ભેંકવું.[માલ વગરનું.

ગાંગલું, વિ. નબળું; ગરીબ; કાંગલું.

ગાંગાંતલ્લાં, ન. આનાકાની; બાનાં સતાવ્યા કરવાં તે; હા ના કરવી તે.

ગાંગું, વિ૦ રાંક; ગરીબ; નબળું.

ગાંગો, પુ. તન, મન અને ધનથી ગરીબ તે. કહે૦ ક્યાં રાજા ભોજ ને ક્યાં ગાંગો તેલી.

ગાંગરવું, ક્રિ. અ. સાદ બેસી જાય તેમ તાણીને ગળામાંથી રોવું; ભેંકવું.

ગાંજવું, ક્રિ. સ. [सं. गंज्] ઉતરવું; ડગવું; ફોસલાવવું.

ગાંજાખોર, વિ. ગાંજો પીનાર.

ગાંજાખોરિયું, વિ. ગાંજો ફુંકવાની જેને ટેવ પડેલી હોય એવું.

ગાંજો, પુ. ભાંગ જાતની કેફી વનસ્પતિ. (એનાં પાન ભાંગ તરીકે અને કળીઓ ગાંજા તરીકે વપરાય છે.)

ગાંઠ, સ્ત્રી. [सं. ग्रन्थि] આંટી મારીને બાંધવું તે. (૨) ઝાડના થડમાંનો વેઢો. (૩) મનની આંટી. (૪) વેર; કિનો. (૫) ક્રિ. પ્ર. ગાંઠ બાંધવી=નિશ્ચય કરી નાંખવો. ગાંઠ વાળવી=બોધ લેવો. (૫) સંપ; એકતા. ગાંઠે=પાસે; ગર્થ ગાંઠે ને વિદ્યા પાઠે. ગાંઠનું=પોતાની તરફનું. ગાંઠનું ખાવું અને ગાંડા સાથે જવું. ગાંઠ ઘાલવી=લોહીનું બંધાઇ જવું. ગાંઠ કરવી=પૈસા એકઠા કરવા. મટાગાંઠ=સજ્જડ બંધાઇ જવું. ગાંઠનું ગોપીચંદન=પોતાનું ખરચી પરનું કામ કરવું. ગાંઠેગળફે=વાંધેસાંધે. ગાંઠે બાંધવું=લઇ લેવું. ગાંઠ=ધન. ગાંઠની ખીચડી ને શેઠની ચાકરી. ગાંઠનું દિવેલ લઇ નાચવા જવું.

ગાંઠડી, સ્ત્રી૦ ગાંસડી. (૨) ધન; સંપત્તિ.

ગાંઠડો, પુ. પોટલો.

ગાંઠણું, ન. બે તાર સાથે જોડાયેલા હોય તે. (૨) ગંઠાવું તે. (૩) ગાંઠવામાં વાપરેલી દોરીઓ. (૪) ગાંઠવાની ઢબછબ.

ગાંઠવું, ક્રિ. સ. મણકા કે એવીજ વેહવાળી વસ્તુને દોરામાં કે તારમાં એક

ગારૂડીવિદ્યા, સ્ત્રી. જાદુવિદ્યા; વાદીવિદ્યા.

ગારો, પુ. કાદવ; કીચડ;ભીંજવેલો [કચરો; પંક.

ગાર્ગી, સ્ત્રી. [सं.] વૈદિકકાળની એક મહા વિદુષી સ્ત્રી.

ગાર્ડ, [अं.] આગગાડીની સંભાળ રાખનાર અમલદાર; રખેવાળ; (૨) લશ્કરી સિપાઈ. ગાર્ડ ઓફ ઓનર =મોટા અમલદારને લશ્કરી માન આપનારી ટુકડી [ઘરનો અગ્નિ.

ગાર્હપત્ય, પુ. [सं.] ગૃહસ્થના

ગાર્હસ્થ્ય, ન [सं.] ગૃહસ્થપણું; પરણેલી જિંદગીની સ્થિતિ; ગૃહસ્થાશ્રમ.

ગાલ, પુ. [सं. गल्ल] મોંની ફાડની બન્ને બાજુના ભાગ. (૨) સ્ત્રી પંક્તિ; ધાસ. [દળદાર પૂરી.

ગાલફાડિયું, ન. એક જાતની

ગાલમસુરિયું, ન. ગાલ તળે રાખવાનું નાનું ને નરમ ઓશીકું.

ગાલાવેલું, વિ. અર્ધું ગાંડા જેવું; ભોળું અને કંઈક ઓછી સમજણવાળું.

ગાલી, સ્ત્રી. [सं.] ગાળ; અપશબ્દ. (૨) ખીણ; બે ડુંગર વચ્ચેની જગા; ગાળી.

ગાલીચો, પુ. [फा.] જેમાં વેલબુટા ફૂલ વગેરે હોય એવું સુંદર બિછાનું; ઉંચી જાતની શેતરંજી.

ગાલ્હલી, સ્ત્રી. નાનું ગાડું; ગાડી; ટમણી. (૨) ત્રિશ મણનું માપ.

ગાલ્લું, ન. ગાડું; મોટી ગાડી.

ગાલ્લો, પુ. છોકરાંને રમવાની ગાડી.

ગાવડી, સ્ત્રી. ગાય; ધેનુ.

ગાવડોલ, પુ. વહાણનો કુવો.

ગાવટી, સ્ત્રી. દલાલી; કમિશન.

ગાવી, પુ. વહાણના કુવા ઉપર ચડાવેલો સઢ.

ગાવદી, વિ. ગંદું; ગોબરું. (૨) જડથી; મૂર્ખ.

ગાવું, ક્રિ. સ. [सं. गै] રાગ કાઢવો; લહેકાવીને કવિતા બોલવી. (૨) વખાણ કરવાં; સારું કામ કહી દેખાડવું.

ગાસ, પુ. [अं.] ગ્યાસ; કેટલાંક દ્રવ્યોમાંથી નીકળતી એક હવા.

ગાસલેટ, ન. [अं.] પાણી જેવું એક ખનિજ તેલ. (આ તેલ દીવાબત્તી માટે તેમજ બળતણ તરીકે વપરાય છે.

ગાળ, સ્ત્રી. [सं. गालि] અપશબ્દ કહેવો તે; કોઇને રીસ ચડે તેવું કહેવું તે. (૨) પુ. નવાણ ગાળતાં જે કચરો નીકળે છે તે.

ગાળવું, ક્રિ. સ. ઉંડું કરવું. (૨) ઓગળવું. (૩) કચરો કાઢી નાખવો. (૪) પાતળું કરી નાખવું. (૫) વખત કાઢવો. (૬) ઝીણાં છિદ્રોમાંથી પ્રવાહીમાં બહાર કાઢવું:-પાણી ગાળવું.

ગાળાગાળી, સ્ત્રી. સામસામે ગાળો દઈ લડવું તે.

ગાળિયું, ન. ગાળાવાળું દોરડું. (૨) ગળણી. (૩) ગળતાં રહેલું તે.

ક્રિ. પ્ર. ગાળિયું કાઢવું=દાવપેચથી નીકળી જવું. (૨) માથે નહિ રાખવું.

ગાળી, જુ. ગાળ; ગાલી.

ગાળું, ન. વચમાંનો વખત.

ગાળો, પુ. સરકાવી શકાય એવી આંટી; ફાંસો. (૨) ઘૈરાંને પહેરવાનું કપડું. (૩) અંતર, ફેર; વટાવ. (૪) ઘરનો ખંડ; વિભાગ. (૫) પનો; પહોળાઇ. (૬) મોસમ; રત. (૭) ઘંટીમાં દાણું ઓરવાનું મોં. (૮) સાંધો.

ગાંગડી, સ્ત્રી. નાનો ગાંગડો. (૨) અટકો.

ગાંગડુ, પુ ન પલળે અને ન ચઢે એવો દાણો; ડોળ. (૨) વિ કઠણ; નરમ ન થાય એવું; ન ચઢે એવું; જેવું અને તેવુંજ રહી ગયેલું (માણસ).

ગાંગડો, પુ. નક્કર ચીજનો કકડો

ગાંગરવું, ક્રિ. અ. ઢોરનું બરાડવું. (૨) મોટેથી રડવું; ભેંકવું [માલ વગરનું

ગાંગલું, વિ. નબળું; ગરીબ; કાંગલું.

ગાંગાંતલ્લાં, ન. આનાકાની; બાનાં બતાવ્યા કરવાં તે; હા ના કરવી તે.

ગાંગું, વિ૦ રાંક; ગરીબ; નબળું

ગાંગો, પુ. તન, મન અને ધનથી ગરીબ તે. કહે૦ ક્યાં રાજા ભોજ ને ક્યાં ગાંગો તેલી.

ગાંગરવું, ક્રિ. અ. સાદ બેસી જાય તેમ તાણીને ગળામાંથી બોલું; ભેંકવું.

ગાંજવું, ક્રિ. સ. [सं. गंज] છેતરવું; ઠગવું; ફોસલાવવું.

ગાંજાખોર, વિ. ગાંજો પીનાર.

ગાંજાખોરિયું, વિ. ગાંજો ફુંકવાની જેને ટેવ પડેલી હોય એવું.

ગાંજો, પુ. એક જાતની કેફી વનસ્પતિ. (એનાં પાન ભાંગ તરીકે અને કળીઓ ગાંજા તરીકે વપરાય છે.)

ગાંઠ, સ્ત્રી. [सं. ग्रन्थि] આંટી મારીને બાંધવું તે. (૨) ઝાડના થડમાંનો વેઢો. (૩) મનની આંટી. (૪) વેર; કિનો. (૫) ક્રિ. પ્ર. ગાંઠ બાંધવી=નિશ્ચય કરી નાંખવો. ગાંઠ વાળવી=બોધ લેવો. (૫) સંપ; એકતા. ગાંઠે=પાસે; ગર્થ ગાંઠે ને વિદ્યા પાઠે. ગાંઠનું=પોતાની તરફનું. ગાંઠનું ખાવું અને ગાંઠા સાથે જવું ગાંઠ ઘાલવી=લોહીનું બંધાઇ જવું. ગાંઠ કરવી=પૈસા એકઠા કરવા. મટાગાંઠ= સજ્જડ બંધાઇ જવું. ગાંઠનું ગોપીચંદન=પોતાનું ખરચી પરનું કામ કરવું. ગાંઠાગળફો=વાંધોસાંધો. ગાંઠે બાંધવું=લઈ લેવું. ગાંઠ=ધન. ગાંઠની ખીચડી ને શેઠની ચાકરી. ગાંઠનું દિવેલ લઈ નાચવા જવું.

ગાંઠડી, સ્ત્રી૦ ગાંસડી (૨) ધન; સંપત્તિ.

ગાંઠડો, પુ. પોટલો.

ગાંઠણ, ન. બે તાર સાથે જોડાયેલા હોય તે. (૨) ગાંઠવું તે. (૩) ગાંઠવામાં વાપરેલી દોરીઓ. (૪) ગાંઠવાની દલામણ.

ગાંઠવું, ક્રિ. સ. મણકા કે એવીજ વેહવાળી વસ્તુને દોરામાં કે તારમાં એક

બીજાની સાથે ગુંથવી તે. (૨) હુકમ માનવો; મણકારવું; લેખવવું. (૩) મેળવવું; પ્રાપ્ત કરવું.

ગાંઠિયો, પુ. સુકાયેલી હળદરનો લાંબો કકડો. (૨) ચણાના લોટની હાથે વણીને તળેલી જાડી સેવ. (૩) ગાંઠના આકારનું આટીદાર જે કંઇ હોય તે. (૪) ધૂર્ત; ગાંજ્યો જાય નહિ એવો. ગાંઠિયો તાવ=મરકી; એવી જાતનો રોગ કે જેમાં તાવ સાથે ગાંઠ થઇ આવે.

ગાંઠાળું, વિ. ગાંઠાવાળુ.

ગાંઠો, પુ. મોટી ગાંઠ (૨) કોઈ વસ્તુનો કઠણ ભાગ; ખેટો. (૩) સાંધો.

ગાંડ, સ્ત્રી૦ [सं. गूदा] શરીરમાંનો મળ બહાર કાઢવાનું દ્વાર; અપદ્વાર; ગુદા. (૨) ચપટી બેસણી. ક્રિ. પ્ર. ગાંડ વગરનો ગોળવો. ગાંડ તળે રેલો ને પારકી વાત મેલો. ગાંડ બતાવીએ પણ દાંત ન બતાવીએ.

ગાંડછા, સ્ત્રી. ગાંડાઈ.

ગાંડપણ, ન. ઘેલાપણું.

ગાંડાઈ, સ્ત્રી. ગાંડપણ; ઘેલચ્છ

ગાંડિયું, વિ. ગાંડું; ઘેલું.

ગાંડીવ, ન. [सं. गाण्डीव] અર્જુનનું ધનુષ.

ગાંડુ, વિ. ઢંકધડાવિનાનું; બાથડું.

ગાંડું, વિ. જેનું મન ઠેકાણે ન હોય એવું; ભેજાનું ખસેલું; ઘેલું; દિવાનું. રૂ. પ્ર. ગાંડાં કાઢવાં=ગાંડાના જેવું બોલવું. કહે૦ ગાંડાનાં તે કંઇ ગામ વસતાં હોય? ગાંડી સાસરે ન જાય ને ડાહીને શિખામણ દે. ગાંડા લોક ગામડે વસે ને ખાસડું મારે તો ખડખડ હસે.

ગાંડુંઘેલું, વિ. ગાંડું; જેવું આવડે તેવું; સાદું (૨) અતિ હરખવાળું.

ગાંડાતુર, વિ. બહુજ ગાંડું; પ્રેમઘેલું.

ગાંધિયાટું, ન. ગાંધીવટું. (૨) સેળભેળ. (૩) ગુંચવારો.

ગાધિયાણું, ન. ગુંચવારો.

ગાંધી, પુ. કરીયાણું વેચનારો વેપારી

ગાંધીવટું, ન. ગાંધીનો ધંધો. (૨) થોડું થોડું બધી બાબતનું જ્ઞાન હોવું તે.

ગાંભીર્ય, ન. [સં.] ગંભીરપણું.

ગાંયજણ, સ્ત્રી. ગાંયજી.

ગાંયજી, ગાંયજાની સ્ત્રી; હજામની સ્ત્રી

ગાંયજો, પુ. વાળંદ; હજામ.

ગાંસડી, સ્ત્રી. કોઇ વસ્તુનો એકસાથે બાંધેલો જથ્થો; પોટલી. (૨) વૃષણ (૩) હલ્લો; પૂંજી.

ગાંસડો, પુ. મોટી ગાંસડી; પોટલો. ક્રિ. પ્ર. ગાંસડાં પોટલાં બાંધવાં=ઉચાળો ભરવો.

ગિરચ, વિ. ભીડાભીડ આવી રહેલું; ભરપુર; સંપૂર્ણ. (૨) અ સજ્જડ; ચટ.

ગિદ્દડ, વિ. સુસ્ત; પડી રહેનાર; આળસુ. (૨) ન. શિયાળ.

ગિધ, પુ. ભમરડાની રમતમાં ફરતા ભમરડા ઉપર બીજાએ ભમરડાની ચોટ મારવી તે. (૨)ધક્કો; હડસેલો.

ગિબ્બો, પુ. ગબ્બો; ગડદો; જોરથી મુક્કી મારવી તે; ઠોંસો.

ગિરજા, જુ. ગિરિજા. [બોલી.

ગિરા, સ્રી. [सं. गिर्] વાણી;

ગિરાસ, જુ. ગરાસ.

ગિરિ, પુ. [सं.] પર્વત; ડુંગર.

ગિરિજા, સ્રી. [सं. गिरि+जा] ગિરિથી જન્મેલી તે; પાર્વતી.

ગિરિધર, વિ. [सं.] ગિરિને ધરનાર; શ્રીકૃષ્ણ.

ગિરિધારી, પુ. શ્રીકૃષ્ણ.

ગિરિરાજ, પુ. [सं.] પર્વતોનો રાજા; હિમાલય; ગોવર્ધન પર્વત. (૨) મોટો પર્વત.

ગિરિવર, પુ. [सं.] પર્વતોમાં શ્રેષ્ઠ તે; મોટો પર્વત.

ગિરિવ્રજ, ન. [सं.] મગધ દેશની રાજધાનીનું શહેર. [શિખર.

ગિરિશૃંગ, ન. [सं.] પર્વતનું

ગિરીશ, પુ. [सं. गिरि+ईश] ઈશ્વર; હિમાલય પર્વત.

ગિરેબાજ, ન. [हिं. गिरना] કબુતરની એક જાત; ગુલાંટ ખાનારૂં કબુતર.

ગિરેબાન, પુ. [फा.] ડોક અને ગરદન ઢંકાય એવો પોષાક; ગળપટ્ટો

ગિલાખોર, વિ. ચાડીચુગલી કરનાર; બદગોઇ કરનાર. (૨) પુ. ચાડિયો.

ગિલ્લી, સ્રી. વેળ; અટગુમટને લીધે સોજો થઇ આવે તે. (૨) મોઇ.

ગિલીદંડો, પુ. મોઇદંડાની રમત.

ગિલ્લો, પુ. [फा.] કોઇની આબરૂ જાય એવી વાત ઉડાડવી તે; નિંદા. (૨) હુમલો.

ગિસ્ત, વિ. [फा.] નકામું; ફોગટ.

ગિંગોડો, પુ. ઢોરના વાળમાં થતો એક જીવ.

ગિંદુ, પુ. ફૂલનો દડો.

ગીગલાવું, ક્રિ. અ. ગભરાવું; અકળાવું. (૨) ખુશી થવું.

ગીચ, વિ. પાસે પાસે આવી રહેલું; સંકડાઇ રહેલું. (૨) ભરચક; ભરપુર.

ગીચોગીચ, અ. ખીચોખીચ; ભરચક.

ગીડગીડતાન, ન. ટકોરખાનાના ટકોરા; નાચ ગાયનો; તાલ. (૨) આનંદમંગળ.

ગીત, ન. ગાયન; કવિતા. (૨) ધોળ; ગરબી; શુભ અવસરે ગાવાનું ગાણું.

ગીતા, સ્રી; [सं.] તત્ત્વજ્ઞાનનો ગ્રન્થ. (અર્જુનને યુદ્ધ કરવાની ના પાડી ત્યારે શ્રીકૃષ્ણે એને જે જ્ઞાનનો ઉપદેશ કર્યો તે જ્ઞાનનો અઢાર અધ્યાયનો ગ્રંથ.) (૨) ગાયન. (૩) સ્તુતિ. [એક ભેદ.

ગીતિ, [सं.] આર્યા છંદનો

ગીદ, જુ. ગીધ.

ગીધ, ન. [सं. गृध्र] સમળીથી મોટું એક માંસાહારી પંખી.

ગીની, સ્રી. સોનાનો 'બ્રિટિશ ચલણી સિક્કો. (તેની કીમત પંદર રૂપિયા ચલણમાં ઠરેલી છે.)

બીજાની સાથે ગુંથવી તે. (૨) હુકમ માનવો; ગણકારવું; લેખવવું. (૩) મેળવવું; પ્રાપ્ત કરવું.

ગાંઠિયો, પુ. સુકાયેલી હળદરનો ઘાંઠો કકરો. (૨) ચણાના લોટની હાથે વણીને તળેલી જાડી સેવ. (૩) ગાંઠના આકારનું આંટીદાર જે કંઇ હોય તે. (૪) ધૂર્ત; ગાંજ્યો જાય નહિ એવો. ગાંઠિયો તાવ=મરકી; એવી જાતનો રોગ કે જેમાં તાવ સાથે ગાંઠ થઇ આવે.

ગાંઠાળું, વિ. ગાંઠાવાળું.

ગાંઠો, પુ. મોટી ગાંઠ. (૨) કોઈ વસ્તુનો કકડો ભાગ; વેઢો. (૩) સાંધો.

ગાંડ, સ્ત્રી૰ [સં. गुदा] શરીરમાંનો મળ બહાર કાઢવાનું દ્વાર; અપદ્વાર; ગુદા. (૨) ચપટી બેસણી. કિ. પ્ર. ગાંડ વગરનો ગોળવો. ગાંડ તળે રેલો ને પારકી વાત મેલો. ગાંડ ખતાવીએ પણ દાંત ન ખતાવીએ.

ગાંડછા, સ્ત્રી. ગાંડાઇ.

ગાંડપણ, ન. ઘેલાપણું.

ગાંડાઈ, સ્ત્રી. ગાંડપણ; ઘેલછા.

ગાંડિયું, વિ. ગાંડું; ઘેલું.

ગાંડીવ, ન. [સં. गाण्डीव] અર્જુનનું ધનુષ.

ગાંડુ, વિ. ઢંકધડાવિનાનું; બાયલું.

ગાંડું, વિ. જેનું મન ઠેકાણે ન હોય એવું; ભેજાનું ખસેલું; ઘેલું; દિવાનું. રૂ. પ્ર. ગાંડાં કાઢવાં=ગાંડાના જેવું બોલવું. કહે૰ ગાંડાનાં તે કંઇ ગામ વસતાં હોય? ગાંડી સાસરે ન જાય ને ડાહીને શિખામણ દે. ગાંડા લોક ગામડે વસે ને ખાસડું મારે તો ખટખટ કરે.

ગાંડુંઘેલું, વિ. ગાંડું; જેવું આવડે તેવું; સાદું (૨) અતિ દરખવાળું.

ગાંડાતુર, વિ. બહુજ ગાંડું;પ્રેમઘેલું.

ગાંધિયાટું, ન. ગાંધીવટું. (૨) સેળભેળ. (૩) ગુંચવાટો.

ગાધિયાણું, ન. ગુંચવાટો.

ગાંધી, પુ. કરીયાણું વેચનારો વેપારી.

ગાંધીવટું, ન. ગાંધીનો ધંધો. (૨) થોડું થોડું બધી બાબતનું જ્ઞાન હોવું તે.

ગાંભીર્ય, ન. [સં.] ગંભીરપણું.

ગાંયજણ, સ્ત્રી. ગાંયજી.

ગાંયજી, ગાંયજાની સ્ત્રી;હજામની સ્ત્રી.

ગાંયજો, પુ. વાળંદ; હજામ.

ગાંસડી, સ્ત્રી. કોઈ વસ્તુનો એકસાથે બાંધેલો જત્થો; પોટલી. (૨) વૃષણ. (૩) દસ્તો; પૂંજી.

ગાંસડો, પુ. મોટી ગાંસડી; પોટલો. કિ. પ્ર. ગાંસડાં પોટલાં બાંધવાં=ઉચાળો ભરવો.

ગિચ્ચ, વિ. ભીડાભીડ આવી રહેલું; ભરપુર; સંપૂર્ણ. (૨) અ. સજ્જડ;ચટ.

ગિદડ, વિ. સુસ્ત; પડી રહેનાર; આળસુ. (૨) ન. શિયાળ.

ગિધ, પુ. ભમરડાની રમતમાં ફરતા ભમરડા ઉપર બીજાએ ભમરડાની ચોટ મારવી તે. (૨)ધકો;હડસેલો.

ગિબ્બો, પુ. ગબ્બો; ગડદો; જોરથી મુક્કી મારવી તે; ઠોંસો.

ગિરજા, જુ. ગિરિજા. [બોલી.

ગિરા, સ્ત્રી. [સં. गिर्] વાણી;

ગિરાસ, જુ. ગરાસ

ગિરિ, પુ. [સં.] પર્વત; ડુંગર.

ગિરિજા, સ્ત્રી. [સં. गिरि+ जा] ગિરિથી જન્મેલી તે; પાર્વતી.

ગિરિધર, વિ. [સં.] ગિરિને ધરનાર; શ્રીકૃષ્ણ.

ગિરિધારી, પુ શ્રીકૃષ્ણ.

ગિરિરાજ, પુ. [સં.] પર્વતોનો રાજા; હિમાલય; ગોવર્ધન પર્વત. (૨) મોટો પર્વત.

ગિરિવર, પુ. [સં.] પર્વતોમાં શ્રેષ્ઠ તે; મોટો પર્વત.

ગિરિવ્રજ, ન. [સં.] મગધ દેશની રાજધાનીનું શહેર. [શિખર.

ગિરિશૃંગ, ન. [સં.] પર્વતનું

ગિરીશ, પુ. [સં. गिरि+ईश] ઈશ્વર; હિમાલય પર્વત.

ગિરેબાજ, ન. [हिं. गिरना] કબુતરની એક જાત; ગુલાંટ ખાનારું કબુતર.

ગિરેબાન, પુ. [फा.] ડોક અને ગરદન ઢંકાય એવો પોષાક; ગળપટો

ગિલાખોર, વિ. ચાડીચુગલી કરનાર; બદગોઇ કરનાર. (૨) પુ. ચાડિયો.

ગિલ્લી, સ્ત્રી. વેળ; ગડગુમડને લીધે સોજો થઇ આવે તે. (૨) મોહ.

ગિલ્લીદંડો, પુ. મોઇદંડાની રમત.

ગિલ્લો, પુ. [फा.] કોઇની આબરૂ જાય એવી વાત ઉચારવી તે; નિંદા. (૨) હુમલો.

ગિસ્ત, વિ. [फा.] નકામું; ફોગટ.

ગિંગોડો, પુ. ઢોરના વાળમાં થતો એક જીવ.

ગિંદુ, પુ. ફૂલનો દડો.

ગીગલાવું, ક્રિ. અ. ગભરાવું; અકળાવું. (૨) ખુશી થવું.

ગીચ, વિ. પાસે પાસે આવી રહેલું; સંકડાઇ રહેલું. (૨) ભરચક; ભરપુર.

ગીચોગીચ, અ. ખીચોખીચ; ભરચક.

ગીડગીડતાન, ન. ટકોરખાનાના ટકોરા; નાચ ગાયનો; તાલ. (૨) આનંદમંગળ.

ગીત, ન. ગાયન; કવિતા. (૨) ધોળ; ગરબી; શુભ અવસરે ગાવાનું ગાણું.

ગીતા, સ્ત્રી; [સં.] તત્ત્વજ્ઞાનનો ગ્રન્થ. (અર્જુને યુદ્ધ કરવાની ના પાડી ત્યારે શ્રીકૃષ્ણે એને જે જ્ઞાનનો ઉપદેશ કર્યો તે જ્ઞાનનો અઢાર અધ્યાયનો ગ્રંથ.) (૨) ગાયન. (૩) સ્તુતિ. [એક ભેદ.

ગીતિ, [સં.] આર્યા છંદનો

ગીદ, જુ. ગીધ.

ગીધ, ન. [સં. गृध्र] સમળીથી મોટું એક માંસાહારી પંખી.

ગીની, સ્ત્રી. સોનાનો બ્રિટિશ ચલણી સિક્કો. (તેની કીમત પંદર રૂપિયા ચલણમાં ઠરેલી છે.)

ગીબ્બત, સ્રી. [अ.] निंदा; બદગોઈ. (૨) આળ; તહોમત. (૩)ચાડી.

ગીબતખોર, વિ. નિંદક; ગીબત કરનાર. [ધીબવું.

ગીબવું, ક્રિ. અ. ગડદા મારવા;

ગીબાગીબ,અ.ઉપરાઉપરી;ધબોધબ.

ગીરદ, સ્ત્રી. [फा. गिरद] ઝીણી ધૂળ; રજ.

ગીરદી, સ્રી. ભીડ; ઠઠ; ભરાવો.

ગીર, અ. ગોસાંઈનો અમુક વર્ગ દેખાડનાર પ્રત્યય.-ભારતગર. (૨)[फा.] લેનાર, લેનાર, વાળો, વગેરે અર્થ બતાવનારો પ્રત્યય.-તમાસગીર; દસ્તગીર.

ગીર, ન. ગીરનારને ગલડું. (૨) ડુંગરાળ પ્રદેશ.

ગીરદેશી, સ્રી. [फा.] બલિહારી; ખુબી.

ગીરદો, પુ. મવાળીનો ઠચરો; ગાળ; બગંદો. [વેલો પહાડ; રેવતાચળ.

ગીરનાર, પુ. જુનાગઢ પાસે આ-

ગીરનારા,પુ.ગીરનારની આસપાસ રહેનારા બ્રાહ્મણ; બ્રાહ્મણની એક જાત.

ગીરફ્તાર, વિ. [फा.] તલ્લીન; મગ્ન; મશગુલ.

ગીરફ્તારી, સ્રી. [फा.] તલ્લીનતા; ફસાયલું; મોહવશતા.

ગીરવી, વિ. [फा.] ઘરેણે આપેલું કે લીધેલું હોય એવું.

ગીરો, અ. ઘરેણે; હવાલે.

ગીરોખત, ન. [फा.] ઘરેણાખત લખત; ગીરોનો દસ્તાવેજ.

ગીર્વાણ, વિ. [सं.] દેવ સંબંધી. (૨) સંસ્કૃત.

ગીલતાન, પુ. [फा.]ઘોડિયાટ.

ગીલસું, ન. ઘીસરું.

ગીલી, સ્રી. શરીરના નાજુક ભાગને બીજાનો સ્નેહાળ હાથ કે અવયવ અડતાં જે હસવાની લાગણી અથવા આન્દોલન ઉત્પન્ન થાય છે તે. (૨) મોઈ.

ગીલીપથી, જુ. ગીલી.

ગુગળ, પુ. [सं. गुग्गुल] એક જાતના ઝાડનો ગુંદર. (ગુગળની કેટલીક દવાઓ પણ થાય છે. તે વાતરોગ ઉપર તેમજ હવા સાફ કરવામાં ધૂપ તરીકે વપરાય છે.)

ગુગળી, પુ. બ્રાહ્મણોની એક જાત (૨) વિ. મેલું; ગંદું. (૩) કંજુસ. રૂ.પ્ર. ગુગળી જોવાઅગેરો. (૪) ગુગળનું નાનું ઝાડ. [માનું; ગુપ્ત.

ગુપચુપ, વિ. [सं. गुप] છાનું-

ગુચ્છ, પુ. [सं.] ગોટો; કલગી.(૨) વાળનો જુડો.

ગુચ્છાદાર, વિ. ગુચ્છાવાળું.

ગુચ્છો, પુ. [सं. गुच्छ] ગોટો; વાળનો જુડો. [ખીલો.

ગુજ, સ્રી. બે તરફ અણીવાળો

ગુજર, પુ. [सं. गुर्जर] એક માણસ જાતનું નામ. કહે૦ ગુજરની બેટી તે સોનાની પેટી.

ગુજરડું, (ગુજરડો),. ન. ગાજર જેવી આકૃતિ.(૨) ગણપતિ આગળ મૂકવાનું માટીનું પાત્ર.

ગુજરવું, ક્રિ. અ. જવું; વીતવું. (૨) માથે આવી પડવું. (૩) મરી જવું. રૂ. પ્ર. ગઇ ગુજરી=બની ગયેલી બાબત. ગુજરી જવું=મરણ પામવું.

ગુજરાત, સ્ત્રી. [સં. गुर्जर+राष्ट्र] ગુર્જરોનો દેશ; એક દેશવિભાગ

ગુજરાતી, વિ. ગુજરાત સંબંધી; ગુજરાતનો રહેવાસી. (૨) સ્ત્રી. ગુજરાતની ભાષા; ગુજરાતના લોક સંબંધી જે રીતભાત વગેરે તે.

ગુજરાન, [फा.] જેની ઉપર જીવન નિભાવાય તે; ભરણપોષણ; આજીવિકા. (૨) ખોરાકીપોશાકીની તજવીજ.

ગુજરી, સ્ત્રી. [સં. गुर्जरी] ગુજરાત દેશની સ્ત્રી. (૨) ગુર્જરની સ્ત્રી.(૩) કંકણી;સ્ત્રીના કાંડાનું કાંગરીવાળું સોનાનું ઘરેણું. (૪) અઠવાડીઆના અમુક દિવસે ભરાતું બજાર. [(૨) વીતી જવું.

ગુજરીજવું, ક્રિ. અ. મરી જવું.

ગુજારટોહલો, પુ. મોઈદંડાની રમતની એક તરેહ.

ગુજારત,સ્ત્રી.[फा.]દરખાસ્ત કરવી તે.

ગુજારવું, ક્રિ. સ. ગાળવું; વિતાવવું. (૨) રજૂ કરવું; દાદ માગવી. (૩) સતાવવું; પીડવું. (૪) બરબાદ કરવું.

ગુજારો, પુ. નિભાવ; નિર્વાહ.

ગુજજર, પુ. [સં.] એક જાતના લોક. (૨) ગુજરાતી. (૩) વિ. સુતાર, વાણિયાની એક જાત. (૪) એક જાતનો ગુંદર. (૫) બાવળની એક જાત.

ગુટકો,પુ. નાના માપની જાડી ચોપડી.

ગુટિકા, સ્ત્રી. [सं.] ગોળી (દવાની.)

ગુડ, પુ. [हिं.] ગોળ..

ગુડકી, સ્ત્રી. નાનો સુરવાળ.

ગુડવું, ક્રિ. સ. ચાંપીને ભોંયમાં દાટવું. (૨) કાપવું; ખોદવું.

ગુડાકેશ, પુ. [સં.] અર્જુન. (૨) શિવ. [સ્તંભ. વિજયધ્વજ.

ગુડી, સ્ત્રી. મંગળસ્તંભ; માણેક-

ગુડીપડવો, પુ. ચૈત્ર માસનો શુદિ પડવો. (વિક્રમના શક સંવત્સરના નવા વર્ષનો પહેલો દિવસ.)

ગુડો,પુ.મરનારને ખરખરે-રોવા જવું તે. (ગુડો વળાવવો). (૨) પગ; પગનો નળો; ઉભા રહેવાનું બળ. (૩) વિ. ઠુચ્ચું.

ગુણ, પુ. [સં.] સ્વાભાવિક ખાસિયત; ધર્મ. (૨) લક્ષણ; શક્તિ; ડહાપણ; આચરણ. (૩) ફાયદો; લાભ. ઉપકાર. (૪) અસર. (૫) પ્રકૃતિ: (૬) ત્રણ ગુણ; સત્ત્વ, રજ, તમ. (૭) દોરી; પણછ. (૮) ગુણીને વધારેલું. :-શતગુણ. (૯) બાંધેમાં કૌંસની જગા. ક્રિ. પ્ર. ગુણ ભૂલી જવો=અપકારી થવું. ગુણદોષ જોવા=પરીક્ષા કરવી., કહે૦ ગુણના ભાઈ દોષ. (૯) ગુણ (ગુણય). સ્ત્રી. થેલો; કોથળો. છાલકું; લગડું. ચાર મણનું

માપ; ગુણિ. [દબાયેલું; ઉપકારી.
ગુણઓશિંગણુ, વિ. ગુણથી
ગુણક, વિ.[સં.]ગુણનાર અંક.
ગુણકથન, ન. [સં.] ગુણ ગાવા તે; સ્તુતિ કરવી તે.
ગુણકારક, વિ. [સં.] ગુણ કરે એવું; હિતકર.
ગુણકારી, વિ. [સં.] ગુણ કરે એવું. (૨) સારી અસર કરે એવું.
ગુણકાંક, પુ. [સં. ગુણક+ અંક] જે આંકડાથી ગુણવાનું હોય તે અંક.
ગુણગાન, ન. [સં.] ગુણ- કથન; સ્તુતિ; વખાણ.
ગુણગુણ, અ. ગણગણ; ભમરાની પાંખનો ઝીણો અવાજ.
ગુણગ્રાહક, વિ. [સં.] ગુણ લેનાર; ગુણ જાણનાર; ગુણની પરીક્ષા કરનાર. [ગ્રહણ કરનાર.
ગુણગ્રાહી, વિ. [સં.] ગુણને
ગુણચોર, વિ. ગુણની પિછાન નહિ કરનાર. [નાર; કદરદાન.
ગુણજ્ઞ, વિ. [સં.] ગુણ જાણ-
ગુણજ્ઞતા, સ્ત્રી. [સં.] ગુણ જાણવાપણું.
ગુણનિધિ, પુ. [સં.] ગુણ- સાગર; ગુણનો ભંડાર.
ગુણપાટ, પુ. શણ કે સુતળીના તાપડું.
ગુણપાડ, પુ. ઉપકાર; આભાર.
ગુણવંત, વિ. [સં.] ગુણ- વાળું; સારા લક્ષણનું. [ગુણવાન.
ગુણવંતી, સ્ત્રી. ગુણવાળી (૨) વિ.
ગુણવાચક, વિ. [સં.] ગુણ દેખાડનાર.(૨) વિશેષણનો એક ભેદ.(વ્યા.)
ગુણવાન, વિ. ગુણવાળું. [શબ્દ.
ગુણવિશેષણ, ન. ગુણ બતાવનારો
ગુણવું, ક્રિ૦ સ૦ એક સંખ્યાને બીજી સંખ્યા જેટલી વાર વધારવી.
ગુણસાગર, વિ. [સં.] ગુણનો સમુદ્ર; ગુણનિધિ.
ગુણસું, વિ. જાડું અને ઠીંગણું.
ગુણહીન, વિ. [સં.] ગુણ વગરનું.
ગુણાકાર, પુ. [સં. ગુણ+ આ+કૃ] એક સંખ્યાને બીજી સં- ખ્યાએ ગુણવાથી જે રકમ આવે છે તે; ગુણવાની રીત.
ગુણાતીત, વિ. [સં. ગુણ+ અતીત] ગુણની પેલી તરફનું; ત્રણ ગુણોથી આગળ ગયેલું; ઈશ્વર.
ગુણાન્વિત, વિ. [સં. ગુણ+ અન્વિત] ગુણવાળું.
ગુણી, વિ. [સં.] ગુણવાળું; સદ્ગુણી. (૨) કળાવાન. (૩) ગવૈયો; ઉસ્તાદ.
ગુણી, સ્ત્રી. ગુણપ; કોથળો; (૨) ભુવો.
ગુણિયલ, વિ. ગુણવાળું.

ગુણિયો, પુ. પાણી ભરવાનું વાસણ. (૨) થેલો. (૩) અમુક વજનનું એક માપ.

ગુણીજન, ન. ગુણવાળું માણસ; સુજન. (૨) ગુણ જાણે એવો માણસ. (૩) સંગીત જાણવામાં લાયક. (૪) કળાવાન.

ગુણોત્તર, પુ. [સં.] સરેરાશ;

ગુણ્ય, વિ. ગુણાય એવું; જેને ગુણવાનું હોય તે. [ભાગે આવતું હોય તે.

ગુણ્યાંક, પુ. [સં. ગુણ્ય+અંક] ગુણવા માટેનો આંકડો; જે સંખ્યાને ગુણવાની હોય તે.

ગુત્તો, પુ. [સં. ગુપ્ત] એકહથ્થુ ઇજારો.

ગુદસ્ત વિ. [ફા.] ગત; પાછલું.

ગુદા, સ્ત્રી. [સં. ગુદ્] ગાંડ.

ગુનેગાર, વિ. [ફા.] જેણે ગુનો કરેલો હોય તે, અપરાધી. (૨) પાપી.

ગુનેગારી, સ્ત્રી. ગુના જેવી ભૂલ; તકસીર. (૨) સજા; દંડ.

ગુનો, પુ. [ફા.] દોષ; વાંક; તકસીર. [જાણે નહિ તેમ.

ગુપચુપ, અ. ચૂપચાપ; કોઈ

ગુપત, જુ. ગુપ્ત.

ગુપતી, જુ. ગુપ્તી.

ગુપ્ત, વિ. [સં. ગુપ્ત] છાનું; છુપું; સંતાડેલું.

ગુપ્તી, સ્ત્રી. લાકડીમાં છુપી રહે એવી ઉઘાડી છુરી.

ગુફતેગો, સ્ત્રી. [ફા.] ખાનગી વાતચીત; છાની વાત.

ગુફા, સ્ત્રી. [સં.] પર્વત કે ખડકમાંનો ઉંડો અંદર રહેવાય એવો ખાડો; બખોલ.

ગુમ, અ. [ફા.] મૂક; રતબ્ધ. (૨) ચકચૂર; મગ્ન. (૩) ગુમાવેલું હોય તેમ. (૪) ગુપ્ત; છુપું. ક્રિ. પ્ર. ગુમ કરવું=ઓળવવું.

ગુમજ, પુ મકાનના ઉપલા ભાગની ઘુમ્મટ. ક્યારાના આકારની બાંધણી; ઘુમ્મટ.

ગુમડું, ન. [સં. ગુલ્મ] ગડ; શરીર ઉપર લોહીના ગઠ્ઠા જેવું થઇ આવે તે. કહે૦ ગુમડે ઘસી ચોપડવાનું. ગુમડું ફાટ્યું ને વેદ વેરી.

ગુમથવું, ક્રિ. અ. ખોવાઈ જવું; પત્તો ન લાગે એમ જતું રહેવું. છુપાઇ જવું; જતું રહેવું [માન; ગર્વ.

ગુમાન, ન. [ફા.] અભિ-

ગુમાની, સ્ત્રી. [ફા.] અહંતા. (૨) વિ. અભિમાની; ગર્વી. (૨) તોરી; ફાંકો રાખનાર.

ગુમાર, (ગમાર), વિ. [ફા.] મૂર્ખ; જંગલી. (૨) સુસ્ત; અણઘડ.

ગુમાવવું, ક્રિ. પ્ર. ખોવું. (૨) વ્યર્થ જવા દેવું. (૩) ધૂળધાણી કરવું.

ગુમાસ્તાગીરી, સ્ત્રી. ગુમાસ્તાનું કામ; મહેતાગીરી.

ગુમાસ્તી, સ્રી. ગુમાસ્તાનું કામ. (૨) ગુમાસ્તાનું મહેનતાણું.

ગુમાસ્તો, પુ. [फा.] વેપારીનો મહેતો; કારકુન; દુકાનનું કામકાજ કરનાર કહે૦ ગુમાસ્તાને ખિંટીએ ચોતિયું.

ગુમ્મો, પુ ગડદો; મુક્કી

ગુર, જુ. ગર.

ગુરખો, પુ. નેપાળ અને ભૂતાન તરફના લોક; એ જાતનો સૈનિક.

ગુરગુરવું, ક્રિ અ. ગુરગુર એવો અવાજ કરવો; ઘુરકવું.

ગુરજ, સ્રી. [फा.] ગદા; સાંગ.

ગુરજી, વિ. કૂતરાની એક નાની જાત

ગુરથમાની, વિ. સ્વર્ગવાસી.

ગુરદો, પુ. [फा. गुर्द] મૂત્રપિંડ. (૨) લોઢાનો મગદળ.

ગુરવું, ક્રિ. અ. ઘુરકવું.

ગુરા, પુ. પગ; ચરણ.

ગુરાબ, ન. એક જાતનું વહાણ.

ગુરુ, પુ. [सं.] ધર્મનો કે વિદ્યાનો ઉપદેશ આપનાર; શિક્ષક; આચાર્ય; પુરોહિત. (૨) એક ગ્રહ. (૩) વિ. મોટું; ભારે; દીર્ઘ.

ગુરુગમ, વિ. ગુરુદ્વારા પ્રાપ્ત થાય એવું; ગુર મારફત જાણી શકાય એવું (જ્ઞાન).

ગુરુગમ્ય, વિ ગુરુ પાસેથી સમજાય એવું.

ગુરુતલ્પગામી, વિ. ગુરુનું ઘર ભાંગનાર-ગુરુની સ્રી સાથે વ્યભિચારકરનાર

ગુરુતા, સ્રી. [सं.] ભારેપણું. (૨) મોટાપણું; ગૌરવ. [શિક્ષકપણું.

ગુરુતાઈ, સ્રી. ગુરુતા; મોટાઈ; (૨)

ગુરુત્વ, ન. [सं.] ગુરુપણું. (૨) મોટાઇ; ગૌરવ. (૩) ભારેપણું; વજન

ગુરુત્વમધ્યબિંદુ, ન. [सं.] જે બિંદુથી વજનનું સમતોલપણું થતું હોય તે.

ગુરુત્વરેખા, સ્રી. [सं.] પદાર્થના મધ્યબિંદુથી પૃથ્વીના મધ્યબિંદુ સુધીની લીટી.

ગુરુત્વાકર્ષણ, ન. [सं.] સઘળા પદાર્થનું પૃથ્વીના મધ્યબિંદુ તરફ ખેંચાવું તે; હલકા પદાર્થનું ભારે પદાર્થ તરફ ખેંચાવું તે.

ગુરુદક્ષિણા, સ્રી. [सं.] શિષ્ય તરફથી ગુરુને જે બક્ષિશ અપાય છે તે.

ગુરુદ્રોહ, પુ. [सं.] ગુરુનો અનાદર કરવો તે; ગુરુની નિંદા

ગુરુદ્રોહી, વિ. [सं.] ગુરુનો દ્રોહ કરનાર; ગુરુની નિંદા કરનાર.

ગુરુપદ, ન. [सं.] મોટી પદવી; વડીલપણું. (૨). શિક્ષક તરીકે કામ કરવું તે.

ગુરુપત્ની, સ્રી. [सं] ગુરુની સ્રી.

ગુરુબંધુ, પુ. [सं.] સહાધ્યાયી; ગુરુનો બીજો ચેલો.

ગુરુભક્તિ, સ્રી. [सं.] ગુરુ ઉપર પ્રેમભાવ રાખવો તે.

ગુરુભાઈ, પુ. ગુરુબંધુ. (૨) સહાધ્યાયી.

ગુરુમંત્ર, પુ. [સં.] છૂપી સલાહ આપવી તે; ગુરુ જે મંત્ર આપે તે.

ગુરુમાન, ન. [સં.] વિ. મોટું રૂસણું; રૂસણામાંથી વાંકાં વચન નીકળે તે.

ગુરુવાર, પુ. [સં.] સાત વારમાંનો એક વાર; બૃહસ્પતિનો વાર.

ગુર્જર, પુ. [સં.] ગુજરાત દેશ. (૨) ગુજરાતનો વતની. (૩) એ નામના લોકો. (૪) એ નામની નાતજાતનો.

ગુર્જરી, સ્ત્રી. [સં.] ગુજરાત દેશની સ્ત્રી. (૨) ગોવાળણી. (૩) એક જાતનો ગુજરાતી રાસ. (૪) રાગની એક ઢબ.

ગુર્વિણી, સ્ત્રી. [સં.] ગર્ભિણી.

ગુલ, ન. [फा.] ફૂલ; પુષ્પ. (૨) બત્તી ઉપરનો બળેલો ભાગ. (૩) ગુલાબનું ફૂલ. ક્રિ. પ્ર. ગુલ કરવું=હોલવી નાખવું.

ગુલકંદ, પુ. [फा.] સાકર પાયેલી ગુલાબની પાતરી.

ગુલખાર, પુ. આસમાની લાલ રંગ

ગુલખેરી, વિ. [फा.] રતાશ પડતા આસમાની રંગનું. [રમત.

ગુલગુલાંટિયો, પુ. છોકરાંની એક

ગુલછડી, સ્ત્રી. [फा.] ગુલાબનો તોરો. (૨) એક જાતનું સોનાનું ઘરેણું.

ગુલછબુ, ન. એક જાતનું ફૂલઝાડ.

ગુલઝાર, પુ. [फा.] બાગ; ઉપવન. (૨) વિ. સુંદર; મઝેનું; મનોહર. (૩) પ્રફુલ્લિત.

ગુલતરાશ, સ્ત્રી. [फा. गुल+तराश] દીવાનો મોગરો કાતરવાની કાતર.

ગુલતાન, વિ. [फा.] લીન; રસમગ્ન, મશગુલ; આનંદમગ્ન.

ગુલતોરો, પુ. [फा.] ગુલાબનો ગજરો. (૨) એક જાતનું ફૂલઝાડ.

ગુલથવું, ક્રિ અ. હોલાઈ જવું. (૨) જતા રહેવું.

ગુલદસ્ત, પુ. [फा.] ફુલનો ગોટો.

ગુલદાન, ન. [फा.] ફૂલ રાખવાનું સુંદર પાત્ર.

ગુલદાબરી, (દાવડી), સ્ત્રી. એક જાતનું ફૂલઝાડ; અને તેનાં ફૂલ.

ગુલબાન, ન. [फा. गलवा] આનંદની વાતચીત; ગામગપાટા; ગપ. (૨) ઉપહાસની વાતો.

ગુલબાસ, ન. [फा.] એક જાતનો ફૂલનો છોડ ને તેનું ફૂલ.

ગુલબુ, ન. ગપગોળો; ગુલબાન.

ગુલમહેરી, સ્ત્રી એક કલ્પિત પક્ષી.

ગુલમોર, સ્ત્રી. [फा.] એક જાતનું ફૂલઝાડ. [ઉમરો.

ગુલર, પુ. એક જાતના ફળનું ઝાડ;

ગુલરું, ન. ઉમરાનું ફળ. (૨) લાકડાનું એક રમકડું.

ગુલસ્તાન, સ્ત્રી. [फा.] ફૂલવાડી; બાગ. [ફૂલઝાડ અને તેનાં ફૂલ.

ગુલાબ, ન. [फा.] એક જાતનું

ગુલાબજળ, ન. ગુલાબની ખુશબોવાળું પાણી.

ગુલાબદાની, ન. ગુલાબજળ ભરીને છાંટવાની ઝીણાં કાણાંવાળી નકશીદાર ઝારી. (૨) ગુલાબજળ રાખવાનું પાત્ર.

ગુલાબદાની, સ્ત્રી. ગુલાબજળ રાખવાની શીશી. (૨) ઝારી

ગુલાબી, વિ. ગુલાબના ફૂલ જેવા રંગનું. (૨) ઓછું; શાંત. ગુલાબી ઉંઘ =મળસકામાં આવતી મીઠી ઉંઘ.

ગુલામ, પુ. [અ.] ખરીદ કરેલો ચાકર. (૨) નીચ માણસ. (૩) વેશ્યાપુત્ર.

ગુલામગીરી, સ્ત્રી ગુલામી; દાસપણું. (૨) હલકી તાબેદારી. (૩) ખુશામત.

ગુલામડી, સ્ત્રી. દાસી; ખરીદ કરેલી સ્ત્રી. [માણસ.

ગુલામડો, પુ. ગુલામ. (૨) હલકો

ગુલામી, સ્ત્રી. ગુલામગીરી.

ગુલાલ, ન. જુ. ગલાલ.

ગુલાલા, ન. એક જાતનું ફૂલ; ગુલાલા.

ગુલાંટ, સ્ત્રી. જમીન ઉપર માથું ટેકવી ઉલટાઇ જવું તે; ગોઠીમડું. (૨) ઉલટું ફરી પડવું તે. ક્રિ. પ્ર. ગુલાંટ ખાવી=ફરી જવું. [(૨) ગળી.

ગુલી, સ્ત્રી. જીવડાંનું ઘર; કોટલું.

ગુલ્ફ, ન. [સં.] ઘુંટી; ટિંચણ.

ગુલ્મ, ન. [સં.] એક જાતનો પાંદડાનો રોગ. (૨) ગોળાનો રોગ.

ગુલ્લર, જુ. ઘુલર.

ગુલ્લું, ન. મગ અડદની કણકના વાયનો નાનો લુવો; ગોળણું.

ગુલ્લાલા, ન. એક જાતનું ફૂલ; ખસખસના છોડનું ફૂલ.

ગુવાર, પુ. એક જાતનું દ્વિદલ કઠોળ અને તેનો છોડ. (૨) તેની શિંગ; ગવાર.

ગુવારફળી, સ્ત્રી. ગુવારની શિંગ.

ગુવારશિંગ, સ્ત્રી. ગુવારફળી.

ગુસ્સો, પુ. સામે થવાનો અથવા વેર લેવાનો જુસ્સો; ક્રોધ; રીસ.

ગુહા, સ્ત્રી. [સં.] ગુફા; બખોલ; વિવર.

ગુહ્ય, ન. [સં. ગુહ્=છુપાવવું] છાની રાખવા યોગ્ય વાત. (૨) મતલબ; ભેદ. (૩) વિ. ગુપ્ત.

ગુહ્યક, પુ [સં.] દેવની એક જાત.

ગુંગણું, વિ. નાકમાંથી નીકળતા અવાજવાળું; જેનું બોલવું સાફ કે સ્પષ્ટ નહિ તે.

ગુંગળાટ, પુ શ્વાસના રોકાણની ગભરામણ. [રોધથી મુંઝાવું.

ગુંગળાવું, ક્રિ. અ. શ્વાસના અવ-

ગુંગું, ન. કઠણ થઇ ગયેલો નાકનો મળ.

ગુંગું, વિ. ગુંગણું. (૨) મૂંગું.

ગુંગો, પુ. નાકના મળનો બંધાઈ ગયેલો પોપડો. (૨) એક જાતનો જીવડો. (૩) વિ. બોબડો.

ગુંચ, સ્ત્રી. ઝટ ઉકલે નહિ એવી આંટી. (૨) ઝટ સમજાય નહિ એવી બાબત તે. (૩) બારીકી; આંટીઘુંટી.

ગુંચવણ, સ્ત્રી. સેળભેળ થઈ જવું તે; આંટી; ગરબડ. (૨) ખુલાસો ન થાય એવું જે કંઇ તે.

ગૂંચવણિયું, વિ. ગૂંચવણે ભરેલું.
ગૂંચવણી, સ્ત્રી. કંઈએ સૂઝે નહિ એવી સ્થિતિ; ગૂંચવણ.
ગૂંચવવું, ક્રિ. સ. કંઇ સૂઝે નહિ એવી સ્થિતિમાં મૂકી દેવું; ફાવે નહિ એવું કરી નાંખવું.
ગૂંચવાડો, પુ. ગૂંચવણ.
ગૂંચવાવું, ક્રિ. અ. ગૂંચવણમાં પડવું. (૨) ગૂંથાઈ જવું (૩) ગભરાવું. મુશ્કેલીમાં આવવું.
ગૂંછળી, સ્ત્રી. દોરાની ગરી; આંટી. (૨) કાચ પાયેલા પતંગના દોરની દડી.
ગૂંછળું, ન. ગોળ આકારમાં વિંટેલું હોય એવું જે તે; ગૂંચળું.
ગૂંજ, સ્ત્રી. છાની વાત. (૨) ભમરાની પાંખનો ઝીણો અવાજ.
ગૂંજવું, ક્રિ. અ. ગણગણવું (૨) ગાજવું. [ચણોઠી જેટલું વજન.
ગૂંજા, સ્ત્રી. [સં.] ચણોઠી. (૨)
ગૂંજાર, પુ. ભમરા કે મધમાખ વગેરેની પાંખોનો અવાજ. [ગણુઠ.
ગૂંજારવ, પુ. ગૂંજનો અવાજ; ગણુ-
ગૂંજાશ, સ્ત્રી. ગજું; શક્તિ.
ગૂંજિયું, ન ધુમાનો દેવતા. (૨) ગૂંજું; ખીસું.
ગૂંજું, ન. ખીસું.
ગૂંઠન, ન. ગૂંથણ; ગાંઠણ;
ગૂંઠો, પુ. જમીનનું એક માપ.
ગૂંતાવું, ક્રિ અ. કામકાજમાં રોકાવું.
ગૂંતો, પુ. ગૂંચ; આંટી. (૨) કપટ. (૩) વાંધો; અંટસ.

ગૂંથણ, ન. [સં. ग्रन्थन] ગૂંથવાનું કામ. (૨) ગૂંથવાની કળા.
ગૂંથણી, સ્ત્રી; ગૂંથણની કામગીરી. (૨) ગૂંથણની મજુરી. (૩) ગૂંથવાની આવડત.
ગૂંથવું, ક્રિ. સ. [સં. ग्रन्थ] દોરા અથવા તારને આંટી મારીને એક બીજાની સાથે સાંકળી લેવા.
ગૂંથામણ, ન. ગૂંથવાની મજુરી.
ગૂંથામણી, સ્ત્રી. ગૂંથવાની મજુરી.
ગૂંથાવું, ક્રિ. અ. સંકળાવું; એક બીજાની સાથે જોડાવું. (૨) ગૂંચવાવું. (૩) રોકાવું; સંધાવું.
ગૂંદ, પુ. ગુંદર.
ગૂંદરો, પુ. એક જાતનું ઘાસ.
ગૂંદર, પુ. કેટલાંક ઝાડની છાલમાંથી ઝરતો ચીકણો ઘાટો રસ; ગુંદ.
ગુંદરપાક, પુ. ગુંદર સાથે તેજાનો મેળવીને બનાવેલું પકવાન. (૨) માર.
ગુંદરિયું, ન. ગુંદર પલાળી રાખવાનું પાત્ર. [મીઠી વસ્તુ; ગુલાગલગું.
ગુંદવડું, ન. એક જાતની ખાવાની
ગૂંદવું, ક્રિ. સ. દાબી દાબીને નરમ કરવું; કેળવવું. (૨) મારવું. (૩) કચરવું; મેળવવું. [ખાવવું.
ગુંદાવવું, ક્રિ. સ. ખુંદાવવું; મસ-
ગુંદાવું, ક્રિ અ કચરાવું; ખુંદાવું. (૨) રગદાવું; હેરાન થવું
ગુંદિયું, વિ. ગુંદરવાળું; ચીકણું. (૨) ન. ગુંદર રાખવાનું પાત્ર.
ગુંદી, સ્ત્રી. જેને ગુંદાં થાય છે તે ઝાડ

ઝીણું સુંવાળું જીવડું. (૨) ગાયના જેવાં શિંગડાંવાળો જીવડો; પરમેશ્વરની ગાય.

ગોકળિયું, ન. ગોકુળ.

ગોકળી, પુ. ભરવાડ. [હોંકારો

ગોકીરો, પુ. શોરબકોર; ધાંધાટ;

ગોકુળ, ન. [સં.] ગાયોનું ટોળું; ગૌસમૂહ. (૨) મથુરા પાસેના એક ગામનું નામ. [ગાયની ખરી.

ગોક્ષુર, પુ. [સં.] ગોખરુ. (૨)

ગોખ, પુ. કઠેરાવાળો રવેશ; છત્ત-માંનું બારણું. (૨) ગોખલો.

ગોખણપટ્ટી, સ્ત્રી ગોખી ગોખીને મોઢે કરવું તે.

ગોખણિયું, વિ. ગોખનારું.

ગોખર, પુ. ગાયોમાં ઉછરેલો ગધેડો.

ગોખરૂ, પુ. એક જાતનો કાંટાવાળો છોડ, અને તેનું બી.(૨) એકતરેહની ફીત.

ગોખલી, સ્ત્રી. નાનો ગોખલો.

ગોખલો, પુ ચીજ મૂકવા સારુ ભિંતમાં જે પોલાણ રાખેલું હોય તે; બારણા વગરનું નાનું તાકું.

ગોખવું, ક્રિ. સ. મોઢેથી વારંવાર એકનું એક બોલ્યા કરવું; યાદ કરવું; મોઢે કરવું. [કરવું; મોઢે કરાવવું.

ગોખાવવું, ક્રિ. પ્ર. ગોખે એમ

ગોખો, પુ. પક્ષીનું ઘર-માળો.

ગોગ્રાસ, પુ. [સં.] ગાયને માટે કાઢેલું અન્ન.

ગોઘર, (ઘોઘાર), પુ. મોટો ને વકરેલો બિલાડો. ગોઘર જેવું=જાડું; માતેલું.

ગોચર, વિ [સં.] દ્રષ્ટિયેથી જણાય એવું. (૨) ઢોરને ચરવા માટે ખેડાણ કર્યા વગર અલગ રાખેલો જમીનનો ભાગ; ગૌચર.

ગોચરી, સ્ત્રી. માધુકરી; ભિક્ષા.

ગોચલું, ન. ટોળું; વમળ.

ગોચવું, ક્રિ. સ. ભોકવું; વિંધવું.

ગોજું, વિ. ચુંથાયેલું; ગંદું.

ગોઝાર, સ્ત્રી. જુ. ગજાર.

ગોઝારૂ, વિ. [સં. गो+हत्या] જ્યાં હત્યા થયેલી હોય એવું; અપવિત્ર; અશુભ. (૨) પાપી; ઘાતકી (મનુષ્ય).

ગોટ, પુ. ધુંટડો. (૨) ગોળાકાર જત્થો (ધુમાડાનો).

ગોટપોટ, અ. માથે ઓઢી ટુંટિયાં વાળીને સુતેલું હોય તેમ.

ગોટલી, સ્ત્રી કોઈપણ ફળની અંદરનું બીજ; કેરીની ગોટલી.

ગોટલો, પુ. ફળની અંદરનું કાટલાવાળું બી (૨) માંસના લોચામાંની ગાંઠ. ક્રિ. પ્ર. પગે ગોટલા ચડવા.

ગોટાવું, ક્રિ. અ. ગુંચાવું; ગોટા વળવા; ધુમાવું. [ઉથલપાથલ.

ગોટાળો, પુ. ગડબડ; ગુંચવણ;

ગોટી, સ્ત્રી. ગોટા જેવી કિનારી. (૨) કસબ બાળ્યા પછી રહેલી ધાતુ;ગોળી. (૩) નાની સરખી ગાંઠ.

ગોટિયું, ન. પાઘડીની અંદર ઘાલવાનો કકડો; ઓતાનું, (૨) ઉબાટિયું.

ગોટીલો, પુ. ૨ પિંજવાનું ઓજાર.

તાંત ઉપર ઠોકવાની મોગરી. (૨) નક્કર ગોળો. (૩) કપડાનો કુચડો; સાટકો.

ગોટેગોટ, અ. ઉપરાઉપરી ધુમાડાના ગોટા નીકળવા તે.

ગોટો, પુ. ફૂલનો ગુચ્છ; કલગી; તોરો. (૨) ગલગોટો. (૩) ધુમાડાનો ગોળ સમૂહ. (૪) નાળિયેરમાં સુકાઈ ગયેલું કોપરું. (૫)ઉધુંચતું કરી નાખવું તે.

ગોટોપોટો, પુ. લોચો; મોઢે માથે ઓઢીને બેસવું કે સુવું તે.

ગોઠ, સ્ત્રી. [સં. गोष्ठी] છાની વાત; અંતરની વાતચીત. (૨) ઓચ્છવ. (૩) ભેટ. (૪) ખાનગી મુલાકાત.

ગોઠડી, સ્ત્રી. અંતરની વાતો કરવી તે; સ્નેહભરી વાતચિત.

ગોઠણી, સ્ત્રી. ઉતરડ ઉભી કરવાની બેસણી; સુંધિયું. (૨) ગોઠવણ. (૩) સહચરી. [(૨) અનુકૂળ આવવું.

ગોઠવું, વિ. ગમવું; પસંદ પડવું.

ગોઠવણ, સ્ત્રી.ગોઠવવાની રીત; રચના. (૨) જુગતિ; સોઈ; સગવડ.

ગોઠવણી, જુ. ગોઠવણ.

ગોઠવવું, ક્રિ. સ. પડી જાય નહિ તેમ મૂકવું; વ્યવસ્થાપૂર્વક કરવું. (૨) યુક્તિ શોધી કાઢવી. (૩) બંધબેસતું કરવું. (૪) રચના કરવી. (૫) નોકરને તેની જગ્યાએ નીમવો. [જવું.

ગોઠવાવું, ક્રિ અ.બેસી જવું; ઘુસી

ગોઠવું, ક્રિ. અ. ગમવું; માફક આવવું; અનુકૂળ પડવું. (૨) પાલવવું; બેસતું આવી રહેવું.

ગોઠાઈ, સ્ત્રી. અનાદર.

ગોઠિયણ, સ્ત્રી. સૈયર; સાહેલી; સખી.

ગોઠિયો, પુ. દોસ્ત; સાથી; સોબતી.

ગોઠી, પુ. જૈન દેરાસરનો પૂજારી.

ગોઠીમડી, સ્ત્રી. એક જાતનો વેલો; જેને ગોઠીમડાં થાય છે તે.

ગોઠીમડું, ન. ગુલાંટ; માથું જમીન પર ટેકવી ઉથલાઈ જવું તે. (૨) એક જાતનું નાના લિંબુ જેવડું ફળ; ગોઠીમડીનું ફળ.

ગોઠો, પુ. [સં. गोष्ठ] ઢોરને બાંધવાનું સ્થાન; વાડો. (૨) જંપ; નિરાંત. (૩) પક્ષીનો માળો.

ગોડ, ન. શરીર ઉપર થતી ગાંઠ; ગડ.

ગોડગુમડ, જુ. ગડગુમડ.

ગોડવું, ક્રિ. અ. ખોદવું; ખણવું; ક્યારાની જમીન ખોદીને પોચી કરવી. (૨) મૂળમાંથી ઉખેડી નાખવું. [ભેદ.

ગોડસારંગ, પુ. સારંગ રાગનો એક

ગોડાવું, ક્રિ. અ. ખોદાવું.

ગોડિયો, પુ. જાદુગર; મદારી.

ગોડી, સ્ત્રી. પાછલા પહોરે ગાવાનો રાગ. (૨) મિઠાસ; મધુરતા.

ગોડીપડવો, પુ. જુ. ગુડીપડવો.

ગોડે, અ. પેઠે; માફક; ઘેરે.

ગોઢલો, (ગોલ્લો), પુ. ખસી કરેલો બળદ. [(૨) ગોત્ર; કુળ.

ગોત, સ્ત્રી. શોધ; ખોળ; તપાસ.

ગોતડી, સ્ત્રી. કંઠ; ઘાંટી; ગળું.

ગોતર, ન. [સં. गोत्र] ગોત્ર;

ગોધરિયું, વિ. ગોધરા તરફનું (લાકડું). (૨) હલકી જાતનું; ભેળસેળીયું.

ગોધુલગન, ન. ગાયો ચરીને ઘેર આવે તે વખતનું એટલે દિવસના પાછલા પહોરનું લગન તે.

ગોધૂમ, પુ. [સં.] એક જાતનું [અનાજ; ઘઉં.

ગોધૂળિયું, જુ. ગોરજ લગન.

ગોધેઆવવું, ક્રિ. અ. ગાયનું આધાને આવવું.

ગોધો, પુ. આખલો; સાંઢ.

ગોપ, પુ. [સં.] ગોવાળિયો. (૨) પુરુષના ગળાનો દોરો.

ગોપકન્યા, સ્ત્રી. [સં.] ગોવાળિયાની છોકરી; ગોપી.

ગોપદ, ન. [સં.] ગાયનું પગલું; ગાયની ખરીથી પડેલો ખાડો.

ગોપન, ન. [સં.] સંરક્ષણ. (૨) છાનું રાખવું તે.

ગોપનીય, વિ. [સં.] ગુપ્ત રાખવા જેવું. (૨) રક્ષણીય.

ગોપાલિકા, સ્ત્રી. [સં.] ગોવાળણી; ગાયનું પાલન કરનારી સ્ત્રી.

ગોપાવવું, ક્રિ. સ. છુપાવવું.

ગોપાહાર, પુ. સ્ત્રીઓના ગળાનું એક ઘરેણું.

ગોપાષ્ટમી, સ્ત્રી. [સં.] ગોકુળના ગોવાળિયાઓના ઉત્સવની ચાદગીરીની આઠમ.

ગોપાળ, પુ. ગાયો ચારનારો. (૨) શ્રીકૃષ્ણ. (૩) (ગો=પૃથ્વી+પાલ=પાળનાર) રાજા. [ગોવાળણી.

ગોપિકા, સ્ત્રી. [સં.] ગોપી;

ગોપી, સ્ત્રી. [સં.] ગોવાળણી.

ગોપીચંદન, ન. [સં.] ગોમતીની ધોળી માટી. (૨) પૈસો-સત્ત્વ. (લાક્ષણિક) કહેઠ ગાંઠનું ગોપીચંદન.

ગોપુચ્છ, ન. [સં.] ગાયનું પૂછડું.

ગોપુર, ન. [સં.] છજું; જાળિયું. (૨) શહેરનો દરવાજો; દરવાજા ઉપરનો ખુલ્લો ભાગ; અગાસી.

ગોપ્ય, વિ. [સં.] ગુપ્ત રાખવા જોગ.

ગોફણ, સ્ત્રી. ગોળા ફેંકવાનું ચામડાનું નાનું જોતર. રૂ. પ્ર. ગોફણિયા = ગોફણના ગોળા જેવા ઓછા ઘીના લાડુ.

ગોફણિયું, વિ. ગોફણના કામનું; સખત. [લટકતું રહે એવું ઘરેણું.

ગોફણી, સ્ત્રી. સ્ત્રીઓને અંબોડે

ગોફણો, પુ. સ્ત્રીઓના ચોટલાને છેડે ગુંથવાનું એક ઘરેણું.

ગોફતેગો, પુ. [ફા.] છુપી-ખાનગી વાતચીત; મસલત.

ગોબર, ન. છૂટું છૂટું થઇ ગયેલું ગાયનું છાણ. (૨) ગદવાડ.

ગોબરું, વિ. ગંદું; અસ્વચ્છ. (૨) એક જાતનો ત્વચારોગ.

ગોબાવું, ક્રિ. અ. વાસણમાં ખાડો પડવો. (૨) ગોબા પડવા. (૩) શરીરના ડાઘ પડવા. [તે. (૨) ત્રણ; ચિહ્ન.

ગોબો, પુ. સપાટીમાં ખાડો પડવો

ફળ. (૨) કઠોળની શિંગો અને પાન વગેરેનો ભુક્કો.

ગોતરજ, સ્ત્રી. [સં. गोत्रदेवता] ગોત્રમાં જન્મેલું તે. (૨) કુળદેવી.

ગોતરડું, ન. ગોત્રજની પૂજા માટે બનાવવામાં આવતો માટીનો એક આકાર.

ગોતરી, વિ ગોત્રનું; કુટુંબી.

ગોતવણ, સ્ત્રી. શોધ; ખોળ; તપાસ.

ગોતવું, ક્રિ. સ. શોધવું; ખોળવું.

ગોતીત, વિ. સમજણદાર; ગૂઢ.

ગોતું, વિ. ટાઢું. (૨) ગંદું; છાંડેલું (૩) સ્વાદરહિત. [તે; ખાણ.

ગોતું, (ગોટું), ન. ઢોરને ખાવાનું

ગોત્ર, ન. [સં.] કુટુંબ; કુલ-પરંપરા. (૨) કૌટુંબિક નામ.

ગોત્રગમન, ન. [સં.] એકજ ગોત્રનાં સ્ત્રી પુરુષનો સંબંધ થવો તે.

ગોત્રજ, પુ. [સં.] ગોત્રમાં જન્મેલું જે તે. (૨) ગોત્રદેવતા.

ગોત્રબંધુ, પુ. [સં.] એક ગોત્રમાં ઉત્પન્ન થયેલો તે; પિતરાઈ ભાઈ.

ગોત્રસ્ખલન, ન. [સં.] સ્ત્રીએ પતિનું નામ લેવામાં ભૂલ થવી તે.

ગોત્રહા, પુ. [સં.] ઇન્દ્ર.

ગોત્રી, વિ. ગોત્રનું (૨) ગોત્રજ.

ગોથ, સ્ત્રી. [અ. ગોતા] ગુલાંટ; ફરી જવું તે. (૨) ભૂલથાપ; ચૂક. (૩) ચારની સંજ્ઞા. [વેપારીનો સંકેત.

ગોથપડી, વિ. ચૌદની સંખ્યાનો

ગોથું, ન. અથડાવું તે; ફાંફાં મારવાં તે. (૨) છેતરાવું તે. (૩) ઉંધે માથે પડવું તે. (૪) ઢોર માથું નીચું કરીને જે ધક્કો મારે છે તે

ગોદ, સ્ત્રી. ખોળો; અંક. ક્રિ. પ્ર. ગોદમાં લેવું=ખોળામાં લેવું. ગોદમાં ઘાલવું=શરણ આપવું.

ગોદડ, વિ. ગોદડિયું; ગોદડાવાળું.

ગોદડી, સ્ત્રી. નાનું અને પાતળું ગોદડું.

ગોદડિયું, ન. શીતળા જેવો એક રોગ. (૨) વિ. ગોદડીવાળું.

ગોદડું, ન. રૂ ભરીને બનાવેલું પાથરણું.

ગોદાટવું, ક્રિ. સ. ઉપરાઉપરી ગોદા મારવા; વારંવાર હલ્લા કરવું; ટોકવું.

ગોદાન, ન. [સં.] ગૌદાન; દાનમાં ગાય આપવી તે. (૨) નિષ્પાપ થવાનો એક વિધિ.

ગોદાવવું, ક્રિ. અ. ખોદાવવું; ખણાવવું. (૨) પોચું થાય એમ કરાવવું. (૨) ભુંડું બોલાવવું. (૪) સંગ કરાવવો.

ગોદાવું, ક્રિ. અ. ખોદાવું. (૨) ગોદા વાગવા કરે એવી સ્થિતિમાં હોવું.

ગોદી, સ્ત્રી. વહાણો બાંધવાનું અને ઉભાં રાખવાનું દરીયા કિનારાનું બંદર.

ગોદી નાખવું, ક્રિ સ. ખોદી નાખવું.

ગોદો, પુ. આંચકો; ઠોંસો. (૨) ખોટ; ટોટો.

ગોધણ, જુ. ગોધન.

ગોધન, ન. [સં.] ગાયો રૂપી જે ધન તે. (૨) ગાયોનું ટોળું.

ગોધમ, જુ. ગોધૂમ; ઘઉં.

ગોધરિયું, વિ. ગોધરા તરફનું(લાકડું). (૨) હલકી જાતનું; ભેળસેળીયું.

ગોધુલગન, ન. ગાયો ચરીને ઘેર આવે તે વખતનું એટલે દિવસના પાછલા પહોરનું લગન તે. [અનાજ; ઘઉં.

ગોધૂમ, પુ. [સં.] એક જાતનું

ગોધૂળિયું, જુ. ગોરજ લગન

ગોધેઆવવું, ક્રિ. અ. ગાયનું આધાને આવવું.

ગોધો, પુ. આખલો; સાંઢ.

ગોપ, પુ. [સં.] ગોવાળિયો. (૨) પુરુષના ગળાનો દોરો.

ગોપકન્યા, સ્ત્રી. [સં.] ગોવાળિયાની છોકરી; ગોપી.

ગોપદ, ન. [સં.] ગાયનું પગલું; ગાયની ખરીથી પડેલો ખાડો.

ગોપન, ન. [સં.] સંરક્ષણ. (૨) છાનું રાખવું તે.

ગોપનીય, વિ. [સં.] ગુપ્ત રાખવા જેવું. (૨) રક્ષણીય.

ગોપાલિકા, સ્ત્રી. [સં.] ગોવાળણી; ગાયનું પાલન કરનારી સ્ત્રી.

ગોપાવવું, ક્રિ. સ. છુપાવવું.

ગોપાહાર, પુ. સ્ત્રીઓના ગળાનું એક ઘરેણું.

ગોપાષ્ટમી, સ્ત્રી. [સં.] ગોકુળના ગોવાળિયાઓના ઉત્સવની યાદગીરીની આઠમ.

ગોપાળ, પુ. ગાયો ચારનારો. (૨) શ્રીકૃષ્ણ. (૩) (ગો=પૃથ્વી+પાલ=પાળનાર) રાજા. [ગોવાળણી.

ગોપિકા, સ્ત્રી. [સં.] ગોપી;

ગોપી, સ્ત્રી. [સં.] ગોવાળણી.

ગોપીચંદન, ન. [સં.] ગોમતીની ધોળી માટી. (૨) પૈસો-સત્ત્વ. (લાક્ષણિક) કહે૦ ગાંઠનું ગોપીચંદન.

ગોપુચ્છ, ન. [સં.] ગાયનું પૂછડું.

ગોપુર, ન. [સં.] છજું; જાળિયું. (૨) શહેરનો દરવાજો; દરવાજા ઉપરનો ખુલ્લો ભાગ; અગાસી.

ગોપ્ય, વિ. [સં.] ગુપ્ત રાખવા જોગ.

ગોફણ, સ્ત્રી. ગોળા ફેંકવાનું ચામડાનું નાનું ખેતર. રૂ. પ્ર. ગોફણિયા = ગોફણના ગોળા જેવા ઓછા ઘીના લાડુ.

ગોફણિયું, વિ. ગોફણના કામનું; સખત. [લટકતું રહે એવું ઘરેણું.

ગોફણી, સ્ત્રી. સ્ત્રીઓને અંબોડે

ગોફણો, પુ. સ્ત્રીઓના ચોટલાને છેડે ગુંથવાનું એક ઘરેણું.

ગોફતેગો, પુ. [ફા.] છુપી-ખાનગી વાતચીત; મસલત.

ગોબર, ન. ફૂદું ફૂદું થઇ ગયેલું ગાયનું છાણ. (૨) ગદવાડ.

ગોબરું, વિ. ગંદું; અસ્વચ્છ. (૨) એક જાતનો ત્વચારોગ.

ગોબાવું, ક્રિ. અ. વાસણમાં ખાડો પડવો. (૨) ગોબા પડવા. (૩) ગાળીના ડાઘ પડવા. [તે. (૨) વ્રણ; ચિહ્ન.

ગોબો, પુ. સપાટીમાં ખાડો પડવો

ગોમ, સ્ત્રી. ખોડ. (૨) આનાકાની.
ગોમટો, પુ. સાળના તારેતાર જુદા જુદા રહે તે માટે બનાવેલી નળી.
ગોમળ, ન. [સં.] ગાયનું છાણ.
ગોમંડળ, ન. [સં.] પૃથ્વીચક્ર.
ગોમાયુ, ન. [સં.] શિયાળ.
ગોમાંસ, ન. [સં.] ગાયનું માંસ.
ગોમુખ, ન. [સં.] ગાયનું મોઢું; ગાયના મોઢા જેવો આકાર. (૨) એક જાતનું નગારું. [કોથળી.
ગોમુખી, સ્ત્રી. ગાયના મુખ જેવી
ગોમૂત્ર, ન. [સં.] ગાયનું મુતર.
ગોમૂત્રિકા, સ્ત્રી. [સં.] ગાયના મુતરની ધાર માફકની લહેરિયા આકૃતિ. (૨) એક કાવ્યરચના. [પોખરાજ.
ગોમેદ, પુ. પીળા રંગનો હીરો;
ગોમેધ, પુ. [સં.] જેમાં ગાયનો ભોગ આપવામાં આવતો હોય એવો યજ્ઞ. (૨) વ્રત; નિમિત્ત.
ગોયણી, ગોરણી, સ્ત્રી. ગુરુની સ્ત્રી; બ્રાહ્મણી. (૨) જે સોવાસણ સ્ત્રીને જમવા તેડી હોય તે સૌભાગ્યવતી સ્ત્રી.
ગોર, પુ. [સં.] ગુરુ; પુરોહિત. ક્રિયાકર્મ કરાવનારો કુળગોર (૨) તીર્થસ્થાનનો બ્રાહ્મણ.
ગોર, ગોરજ, સ્ત્રી. [સં. गौरी] ગૌરી; પાર્વતી દેવીનું છોડીઓનું એક વ્રત.
ગોર, પુ. [ફા.] મનન; વિચાર; મીમાંસા. (૨) ભુકો.
ગોરક્ષક, વિ. [સં.] ગાયોનું રક્ષણ કરનાર; ગોવાળ.
ગોરક્ષ, વિ. ગાયોથી રક્ષાયેલું. (૨) ગાયનું રખવાળું. (૩) ઇંદ્રિયોને કબજે રાખવી તે.
ગોરક્ષણ, ન. [સં.] ગાયોનું રક્ષણ કરવું તે.
ગોરક્ષા, સ્ત્રી. [સં.] ગોરક્ષણ; ગાયોનું પાલનપોષણ કરવું તે.
ગોરખ, વિ. ઇંદ્રિયોને સ્વાધીન રાખનાર; સંયમી. (૨) શિવમાર્ગી સાધુઓની એક જાત. [ઝાડ.
ગોરખઆમલી, સ્ત્રી. એક જાતનું
ગોરખજપ, પુ. અત્યંત કઠણ તપ જપ કરવા તે.
ગોરખપંથ, પુ. [સં.] શિવમાર્ગી બાવાઓનો એક સંપ્રદાય.
ગોરખમુંડી, સ્ત્રી. એક વનસ્પતિ.
ગોરજ, વિ. [સં.] સમીસાંજનું મુહૂર્ત. (૨) સ્ત્રી. ગાયોના ચાલવાથી ઉડેલી રજ.
ગોરજી, પુ. જૈન સાધુ; ધર્મોપદેશક.
ગોરટ, વિ ગોરીઅને રૈતાળ;થોડું ગોરું.
ગોરટિયું, વિ. ગોરું.
ગોરટી, વિ. ગોરી; ઘઉંવરણી.
ગોરડું, વિ. ગોરું. (૨) સ્ત્રી; ગોરી.
ગોરડી, વિ. ગોરી; ગૌરવર્ણની.
ગોરણી, સ્ત્રી૰ ગોરાણી; ગોયણી.
ગોરતો, પુ. સૌભાગ્યવતી સ્ત્રીઓને જમાડવાનું એક વ્રત.

ગોરપદું, ન० [सं. गुरुपद] યજમાનને ક્રિયાકર્મ કરાવવાનો ધંધો.

ગોરમટી, સ્ત્રી० લાલ પીળી માટી; ગાર કરવાની માટી.

ગોરમા, સ્ત્રી. છોકરીઓ ગોરીપૂજન કરે છે તે; એક વ્રત.

ગોરવ, પુ વરપક્ષને જેજમણ કન્યા પક્ષવાળા આપે છે તે.

ગોરસ, ન. [सं.] દૂધ, દહિં, છાશ અને માખણ વગેરે તે. (૨) દહિં.

ગોરસિયું, વિ. ગોરસવાળું; દહિં દૂધનું સ્વાદિયું. (૨) ન. ગોરસું [માટલી

ગોરસી, સ્ત્રી. દૂધ દહિં રાખવાની

ગોરસું, ન. દૂધ દહિં રાખવાનું માટીનું પાત્ર.

ગોરાડુ, વિ.પોચી રેતાળ અને સહેજ લાલાશયુક્ત (જમીન); ગારી હોય એવી.

ગોરાણી, સ્ત્રી [सं. गुरुपत्नी] ગોરની સ્ત્રી. [ગૌર દેહવાળી સ્ત્રી;ગોરી

ગોરાદે, સ્ત્રી. [सं. गौर+देहा]

ગોરાશ, સ્ત્રી. ગોરાપણું. [સ્ત્રી.

ગોરી, વિ ગૌરવર્ણવાળી સુંદર,રૂપાળી

ગોરીલો, પુ એક જાતનો વાંદરો.

ગોરૂચંદન, ન કોઇક ગાયના માથામાંથી મળી આવતો પિળાશ પડતો એક પદાર્થ. (નાના બાળકને થતી વગધમાં આ દવા તરીકે બહુ ઉપયોગી છે.)

ગોરું, વિ. [सं. गौर] સફેદ વર્ણનું, ગોરૂ ગટ્ટુ=ખહુજ ગોરૂ.

ગોરોચન, ન. ગોરોચના;ગોરચંદન

ગોલ, પુ. [सं.] ગોળ. (૨) વિ. વર્તુલ જેવા આકારનું; દડા જેવું.

ગોલક, પુ. [सं.] ગોળો. (૨) કુમારિકા કે વિધવાને થયેલો છોકરો. (૩) ગલ્લો. (૪) આંખનો ડોળો; ડોળાનો કાળો ભાગ.

ગોલણ, સ્રી. ગોલાની સ્ત્રી.

ગોલવાડ, સ્રી. ગોલાઓનો મહોલ્લો.

ગોલગું, લુચ્ચું. [શરીને ફેંકનાર.

ગોલંદાજ, ફ તોપમાં ગોળા

ગોલાર્ધ, પુ. [सं.] ગોળાનો અર્ધ ભાગ.

ગોલાં, ન. જનાનખાનામાં નોકરી કરનારાં હલકી વર્ણના માણસ.

ગોલી, સ્ત્રી. ગોલા જાતની સ્રી (૨) જનાનખાનાની દાસી (૩)વિ. લુચ્ચી સ્ત્રી

ગોલૈયો, પુ વગર નોતરે જમવા જનાર.

ગોલો, પુ.જનાનાનો નોકર; કંચુકી. (૨) હિંદુઓની એક જાત. કહેવત ગોલો ગોલી લડે ને ગવેડાના દાન આમળે.

ગોલોક, પુ. [सं.] સ્વર્ગનો એક વિભાગ; વિષ્ણુલોક.

ગોલ્લો, પુ. વાયરો. (૨) વગર નોતરે જમવા જનાર

ગોવધ, પુ. [सं.] ગાયને મારવી તે.

ગોવરૂ, ન. શીતળાની જાતનો એક રોગ (૨)વિ. ગોબરૂં. [પાસેનો એક ડુંગર.

ગોવર્ધન, ન. [सं.] મથુરા

ગોવર્ધનધર, પુ. [सं.] શ્રીકૃષ્ણ.

ગોવાગણ, સ્ત્રી. ગોવા તરફની સ્ત્રી. (૨) ગોવા તરફની નાયકણ. ગોવાગરી= ગોવા તરફની. [રહેવાસી.

ગોવાનીસ, ગોવા તરફનું; ગોવાનું

ગોવારૂં, ન. ઢોરનું ટોળુ.

ગોવાવું, ક્રિ અ નિંદાવું; વગોવાવું. (૨) સોંઘું ને સહુ વેચાવું. કેરીઓ ગયેડે ગોવાય છે=કેરીઓ જોઇએ તેથી વધારે સસ્તી મળે છે. [ચારનાર

ગોવાળ, પુ. [સં. ગોપાલ] ઢોર

ગોવાળણ, સ્ત્રી. જુ૦ ગોવાળણી.

ગોવાળણી, સ્ત્રી. ગોવાળની સ્ત્રી. (૨) રબારણ. [એક રમત.

ગોવાળઅકરી, સ્રી નાનાં છોકરાંની

ગોવાળિયો, પુ. ગોવાળ. (૨) મૂર્ખ –અભણ માણસ.

ગોવાળું, ન. ગાયોનું ટોળું.

ગોવાંદરૂં, ન. [સં. ગો+વૃંદ] ...

ગોસ, વિ. જમણી બાજુનું. (૨) ન. માસ. [એક જાત.

ગોસાંઈ, પુ. [સં.] સાધુઓની

ગોસ્વામી, પુ. [સં.] વૈષ્ણવોના જે આચાર્ય તે; શ્રીમદ્‌વલ્લભાચાર્યના સંપ્રદાયના આચાર્યોની અટક (૨) એ આચાર્યોના નામની આગળ મૂકાતો માનવાચક શબ્દ.

ગોહત્યા, સ્ત્રી. [સં.] ગાય ને મારવી તે. (૨) ગાય મારવાનું પાપ.

ગોહત્યારૂં, વિ. ગાયની હત્યા કરનાર.

ગોહવું, ક્રિ. અ. ગુંચાવું; અંધારે અથડાવું.

ગોળ, પુ [સં. ગુડ] શેરડીના રસને ઉકાળીને બનાવેલો પદાર્થ.

ગોળ, વિ. વર્તુલાકારનું; દરેક બાજુ સરખી હોય એવું.

ગોળકેરી, સ્ત્રી. ગળકેરી; ગોળ કે ... પાણીમાં ... ખાવાની

ગોળમટોળ, વિ. સંપૂર્ણ ગોળ. (૨) ભરેલું; પુષ્ટ; જાડું.

ગોળંબો, પુ. ઓળો. (૨) ગોળ આકૃતિનો લોંદો. (૩) ગોળ મોભિયાનો ટુકડો કકડો; પીંડ.

ગોળાઈ, સ્ત્રી. ગોળપણું.

ગોળાકાર, પુ. [સં.] વર્તુલના જેવી આકૃતિ તે. (૨) વિ. ગોળ; જેનો આકાર ગોળ હોય એવું.

ગોળી, સ્ત્રી. [સં. ગુટિકા] નાનો ગોળો; ગુટિકા. (૨) પાણી ભરવાનું નાનું પાત્ર. (૩) વૃષણ. (૪) નાનો લાડુ :-રૂિ. પ્ર. ગોળી મારવી=બંદુકથી સીસાની ગોળી છોડવી. (૨) બહુ વધારે પડતું જમવાથી જડ થઈ જવું. ગોળીનું પાણી સુકાવું=કુટુંબના સાધનો ઓછાં થઇ જવાં.

ગોળો, પુ. [સં. गोल] બધી બાજુએથી ગોળ હોય એવી ચીજ. પાણી ભરવાનું મોટું ગોળ પાત્ર. (૩) પેટના વાયુનો એક રોગ. રૂ. પ્ર. ગોળો ચડવો.

ગોળોપિંડાળો, પુ. સેળભેળ કરી નાખવું તે.

ગોંદરો, પુ. ગામનાં ઢોરને ઊભાં રહેવાની ગામની ભાગોળ પાસેની જગા.

ગોંધવું, ક્રિ સ. રોકવું; ખાળવું; કેદ કરવું. [ગાય જેવું ગરીબ; રક્ષણીય.

ગૌ, સ્ત્રી. [સં.] ગાય. (૨) વિ.

ગૌગોટો, પુ. ગાયના મોટામાંથી નીકળતો એક પદાર્થ; ગોરોચના.

ગૌચર, ન. [સં.] ગામને સીમાડે ઢોરને ચરવા માટે ખેડાણ કર્યા વિનાની રાખેલી જમીન.

ગૌડ, પુ. બંગાળાનો એક પ્રાંત. (૨) વિ. ગૌડ બંગાળને લગતું. ગૌડબ્રાહ્મણ= સારસ્વત, કાન્યકુબ્જ, ગૌડ, ઉત્કલ અને મૈથિલ એમ પાંચ જાતના છે.

ગૌડસારંગ, પુ. [સં.] સારંગ રાગનો એક પ્રકાર

ગૌડી, સ્ત્રી. ગૌડ દેશની સ્ત્રી. (૨) વાણીનો–રાગણીનો એક પ્રકાર.

ગૌણ, વિ. [સં.] મુખ્ય નહિ એવું; પેટાનું; ઉતરતું.

ગૌતમ, એક મોટા ઋષિ; બુદ્ધ.

ગૌતમી, સ્ત્રી. એક પવિત્ર સ્ત્રી.

ગૌતરાટ, પુ. [સં. गौ+त्रि+रात्र] સ્ત્રીઓએ ત્રણ રાત પાળવાનું ગાયનું એક વ્રત.

ગૌત્રાટ, જુ. ગૌતરાટ.

ગૌદાન, ન. [સં. गौ+दा=આપવું] ગાયનું દાન.

ગૌધન, ન. [સં.] ગાયો રૂપી જે મીલકત તે. (૨) વિ. ઇંદ્રિયોથી સુખી હોય એવું.

ગૌબ્રાહ્મણપ્રતિપાળ, [સં.] વિ. ગાય અને બ્રાહ્મણનું રક્ષણ કરનાર.

ગૌમુખ, ન. [સં.] ગાયનું મોઢું.

ગૌમુખિયું, વિ. ગાયના જેવા મોટાવાળું; ગરમાગ. રૂ. પ્ર. ગૌમુખો વાઘ=

ગોવાગણ, સ્ત્રી. ગોવા તરફની સ્ત્રી. (૨) ગોવા તરફની નાયકણ. ગોવાગરી= ગોવા તરફની. [રહેવાસી.

ગોવાનીસ, ગોવા તરફનું; ગોવાનું

ગોવારૂં, ન. ઢોરનું ટોળું.

ગોવાવું, ક્રિ. અ. નિંદાવું; વગોવાવું. (૨) સોંઘું ને સસ્તું વેચાવું. કેરીઓ વધેરે ગોવાય છે=કેરીઓ જોઇએ તેથી વધારે સસ્તી મળે છે. [ચારનાર.

ગોવાળ, પુ. [સં. गोपाल] ઢોર

ગોવાળણ, સ્ત્રી. જુ૦ ગોવાળણી.

ગોવાળણી, સ્ત્રી. ગોવાળની સ્ત્રી. (૨) રબારણ. [એક રમત.

ગોવાળઅકરી, સ્ત્રી નાનાં છોકરાંની

ગોવાળિયો, પુ. ગોવાળ. (૨) મૂર્ખ –અભણ માણસ.

ગોવાળું, ન. ગાયોનું ટોળું.

ગોવાંદરૂં, ન. [સં. गो+वृंद] ગોંદરો; ઢોરને ઉભા રહેવાની જગા; પાદર.

ગોવિંદ, પુ. [સં.] વિષ્ણુનું એક નામ.

ગોવૃંદ, ન. [સં.] ગાયોનું ટોળું.

ગોષ્ઠ, [સં.] ગાયોનો વાડો; ગૌશાળા. (૨) મસલત; છુપી વાતચીત.

ગોષ્ઠી, સ્ત્રી. [સં.] ખાનગી વાતચીત. (૨) નાટકનો એક પ્રકાર. (૩) દોસ્તદારી.

ગોષ્પાદ, ન. [સં.] ગાયનું પગલું; પગલાનો પડેલો ખાડો.

ગોસ, વિ. જમણી બાજુનું. (૨) ન. માંસ. [એક જાત.

ગોસાંઈ, પુ. [સં.] સાધુઓની

ગોસ્વામી, પુ. [સં.] વૈષ્ણવોના જે આચાર્ય તે; શ્રીમદ્‌વલ્લભાચાર્યના સમ્પ્રદાયના આચાર્યોની અટક. (૨) એ આચાર્યોના નામની આગળ મૂકાતો માનવાચક શબ્દ.

ગોહત્યા, સ્ત્રી. [સં.] ગાય ને મારવી તે. (૨) ગાય મારવાનું પાપ.

ગોહત્યારૂં, વિ. ગાયની હત્યા કરનાર.

ગોહાવું, ક્રિ. અ. ગુંચાવું; અંધારે અથડાવું.

ગોળ, પુ [સં. गुड] શેરડીના રસને ઉકાળીને બનાવેલો પદાર્થ.

ગોળ, વિ. વર્તુલાકારનું; દરેક બાજુ સરખી હોય એવું.

ગોળકેરી, સ્ત્રી. ગળકેરી; ગોળ કે ખાંડના પાણીમાં કરેલો કેરીનો ખાવાનો પદાર્થ. (૨) કેરીનું ગળ્યું અથાણું.

ગોળગોળ, વિ. નરમ; પોચું; ઢીલું. (૨) અનુકૂળ; સારાં વચનથી પોતાને અનુકૂળ કરી નાખવું તે. (૩) મોઘમ.

ગોળચું, ન. ગોળના અધિકાંશવાળા અથાણામાંનું અડકેર.

ગોળધાણા, પુ. ગોળ અને ધાણા. (૨) આનંદનો અવસર.

ગોળપાપડી, સ્ત્રી. ગોળ, ઘી અને લોટને સાથે શેકીને બનાવેલો ખાવાનો એક પદાર્થ; સુખડી.

ગોળમટોળ, વિ. સંપૂર્ણ ગોળ (૨) ભરેલું; પુષ્ટ; જાડું.

ગોળવો, પુ. ગોળો. (૨) ગોળ આકૃતિનો લોદો. (૩) ગોળ બોઝિયાનો ટૂંકો કકડો; પીંડ.

ગોળાઈ, સ્ત્રી. ગોળપણું.

ગોળાકાર, પુ. [सं.] વર્તુલના જેવી આકૃતિ તે. (૨) વિ ગોળ; જેનો આકાર ગોળ હોય એવું.

ગોળી, સ્ત્રી. [सं. गुटिका] નાનો ગોળો; ગુટિકા (૨) પાણી ભરવાનું નાનું પાત્ર (૩) વૃષણ. (૪) નાનો લાડુ :-ક્રિ. પ્ર. ગોળી મારવી=બંદુકથી સીસાની ગોળી છોડવી. (૨) બહુ વધારે પદાર્થ જમવાથી જડ થઈ જવું. ગોળીનું પાણી સુકાવું=કુટુંબના સાધનો ઓછાં થઈ જવાં

ગોળો, પુ. [सं. गोल] બધી બાજુએથી ગોળ હોય એવી ચીજ. પાણી ભરવાનું મોટું ગોળ પાત્ર. (૩) પેટના વાયુનો એક રોગ રૂ. પ્ર ગોળો ચડવો.

ગોળોપિંડાળો, પુ સેળભેળ કરી નાખવું તે.

ગોંદરો, પુ. ગામનાં ઢોરને ઉભાં રહેવાની ગામની લાગોલગ પાસેની જગા.

ગોંધવું, ક્રિ. સ. રોકવું; ખાળવું; કેદ કરવું. [ગાય જેવું ગરીબ; રક્ષણીય.

ગૌ, સ્ત્રી. [सं.] ગાય. (૨) વિ.

ગૌગોટો, પુ. ગાયના મોઢામાથી નીકળતો એક પદાર્થ; ગોરોચન.

ગૌચર, ન. [सं.] ગામને સીમાડે ઢોરને ચરવા માટે ખેડાણ કર્યા વિનાની રાખેલી જમીન.

ગૌડ, પુ. બંગાળાનો એક પ્રાંત. (૨) વિ. ગૌડ બંગાળને લગતું. ગૌડબ્રાહ્મણ=સારસ્વત, કાન્યકુબ્જ, ગૌડ, ઉત્કલ અને મૈથિલ એમ પાંચ જાતના છે.

ગૌડસારંગ, પુ. [सं.] સારંગ રાગનો એક પ્રકાર

ગૌડી, સ્ત્રી. ગૌડ દેશની સ્ત્રી (૨) વાણીનો-રાગણીનો એક પ્રકાર.

ગૌણ, વિ. [सं.] મુખ્ય નહિ એવું; પેટાનું; ઉતરતું.

ગૌતમ, એક મોટા ઋષિ; બુદ્ધ.

ગૌતમી, સ્ત્રી. એક પવિત્ર સ્ત્રી.

ગૌતરાટ, પુ. [सं. गो+त्रि+रात्र] સ્ત્રીઓએ ત્રણ રાત પાળવાનું ગાયનું એક વ્રત.

ગૌત્રાટ, જુ ગૌતરાટ.

ગૌદાન,ન. [सं.गौ+दा=આપવું] ગાયનું દાન.

ગૌધન, ન. [सं.] ગાયો રૂપી જે મીલકત તે. (૨) વિ. દદ્રિયોથી સુખી હોય એવું

ગૌબ્રાહ્મણપ્રતિપાળ, [सं.] વિ. ગાય અને બ્રાહ્મણનું રક્ષણ કરનાર.

ગૌમુખ, ન. [सं.]ગાયનું મોઢું.

ગૌમુખિયું, વિ ગાયના જેવા મોઢાવાળું; શરમાળ રૂ. પ્ર ગૌમુખો વાઘ=

ઉપરથી ગરીબ જેવું દેખાતું પણ અંદરથી વાઘના જેવું.

ગૌમુખી, સ્ત્રી. [સં.] ગાયના મોઢાના આકારની માળા ફેરવવાની કોથળી.

ગૌમૂત્ર, ન. [સં.] ગાયનું મુતર.

ગૌર, વિ. [સં.] ગોરૂં.

ગૌરવ, ન. [સં.] મોટાઈ;પ્રતિષ્ઠા. (૨) વજન. (૩) આબરૂ; માન.

ગૌરવર્ણ, પુ. [સં.] ઉજળો રંગ તે.

ગૌરાંગ, પુ. બંગાળમાં થઇ ગયેલા એક મોટા ધર્માચાર્ય. (૨) વિ. યુરોપિયનોને લગાડવામાં આવતું એક વિશેષણ.

ગૌરી, સ્ત્રી. [સં.] દેવી પાર્વતીનું નામ. (૨) આઠ વર્ષની બાળા. (૩) માનાર્થે સ્ત્રીઓના નામની આગળ લગાડાતો શબ્દ.

ગૌરીજ, વિ. [સં.] ગૌરીથી જન્મેલું; ગણપતિ. (૨) અબરખ.

ગૌરીપુત્ર, પુ. [સં.] ગણપતિ.

ગૌરીશિખર, ન. [સં.] હિમાલય પર્વતનું એક ઉંચામાં ઉંચું શિખર.

ગૌવિલાપ, પુ. [સં.] ગાયોનું કકળાણ.

ગૌશાળા, સ્ત્રી. [સં.] ગાયો રાખવાનું મકાન અથવા વાડો તે.

ગૌશીતળા, પુ. શૈયદ; બળિયાકાકા.

ગૌહત્યા, સ્ત્રી. [સં.] ગાયની હત્યા કરવી તે.

ગ્યાલન, ન. [અં.] પ્રવાહી માપવાનું એક માપ; ૧૦ શેર. [પદાર્થ.

ગ્યાસ, પુ. [અ.] વાયુ રૂપી

ગ્રથિત, વિ. [સં.] ગુંથેલું; બનાવેલું; રચેલું.

ગ્રસવું, ક્રિ. અ. [સં. ग्रस् =ગળવું] ગળવું. (૨) પકડવું; કબજે લેવું. (૩) ઢાંકવું; આવરવું.

ગ્રસ્ત, વિ. [સં.] ગળેલું; પકડેલું.

ગ્રસ્તાસ્ત, પુ. [સં. ग्रस्त+अस्त] ગ્રહાયેલા (સૂર્યચંદ્ર) નું આસ્ત થવું તે.

ગ્રસ્તોદય, પુ. [સં. ग्रस्त+उदय] ઘેરાયેલા સૂર્યચંદ્રનો ઉદય થવો તે.

ગ્રહ, પુ. [સં.] આકાશમાં ફરતા દેખાતા તેજસ્વી ગોળાઓમાંનો એકકેક તારો; સૂર્યમંડળમાંનો દરેક ગોળો. (રવિ, મંગળ, બુધ, ગુરુ, શુક્ર, શનિ, રાહુ અને કેતુ, એ મુખ્ય ગ્રહો છે. ગ્રહોની પાછળ ફરનારા જે ગોળાઓ છે તે ઉપગ્રહ કહેવાય છે. જેમકે ચંદ્ર. એ પૃથ્વીની આસપાસ ફરે છે. જ્યોતિષ પ્રમાણે નવ ગ્રહ છે અને તે મનુષ્યની ઉપર સારી;માઠી અસર કરતા મનાય છે.)

ગ્રહણ, ન. [સં.] લેવું તે; સ્વીકાર. (૨) પકડવું-ધરવું તે. પાણિગ્રહણ=લગ્ન. (૩) સમજવું તે; ધરી લેવું તે. (૪) ભ્રમણ માર્ગમાં એક ગ્રહની છાયા બીજા ગ્રહ ઉપર પડે તે.

ગ્રહણી, સ્ત્રી. [સં.] ઝાડાનો રોગ; અતિસાર. સંગ્રહણી=ઝાડાનો રોગ.

ગ્રહદશા, સ્ત્રી. [સં.] ગ્રહની અસરથી થતી હાલત.

ગ્રહદાન, ન. [સં.] ગ્રહની નઠારી અસર મટાડવા માટે બ્રાહ્મણાદિને કંઈ આપવામાં આવે છે તે.

ગ્રહનિરીક્ષણશાળા, સ્ત્રી. [સં. ગ્રહ+નિ+ઈક્ષ=જોવું+શાળા] વેધશાળા; ગ્રહમંડળ જોવાને માટે ખાસ ગોઠવણવાળું જે સ્થળ હોય તે.

ગ્રહનિરીક્ષા, સ્ત્રી. [સં.] ગ્રહની બારીક તપાસ કરવી તે.

ગ્રહપીડા, સ્ત્રી. [સં.] ગ્રહની અસરથી થતું દુઃખ.

ગ્રહપૂજા, સ્ત્રી. [સં.] ગ્રહોની શાંતિને અર્થે તેનું પૂજન કરવું તે.

ગ્રહબળ, ન. [સં.] ગ્રહની પ્રબળ અસર થવી તે.

ગ્રહભાવ, પુ. [સં. ગ્રહ+ભૂ=થવું ઉ. ભાવ] ગ્રહથી થતી અસર.

ગ્રહમુખ, પુ. [સં.] ગ્રહની શાંતિને અર્થે કરવાનો જે મખ તે. (મખ=યજ્ઞ)

ગ્રહમંડળ, ન. [સં.] ગ્રહનો [જે સમુદાય તે.

ગ્રહરાજ, પુ. [સં.] ગ્રહોનો રાજા તે; સૂર્ય.

ગ્રહવું, ક્રિ. અ. [સં.] લેવું; [પકડવું; ધરવું.

ગ્રહશાંતિ, સ્ત્રી. [સં.] ગ્રહોની અસરની શાંતિ નિમિત્તે જે ક્રિયા કરવી તે.

ગ્રહસંયમ, પુ. [સં.] ગ્રહોનું નિયમન તે.

ગ્રહેશ, પુ. [સં. ગ્રહ+ઈશ] ગ્રહોનો ઈશ તે; રવિ; સૂર્ય.

ગ્રંથ, પુ. [સં. ગ્રન્થ] સંબંધવાળા વાક્યોનો સમુદાય; પુસ્તક. (૨) પ્રકરણ; ખંડ. (૩) છંદ; શ્લોક.

ગ્રંથકર્તા, પુ. [સં. ગ્રન્થ+કૃ] પુસ્તકનો લખનાર.

ગ્રંથકાર, પુ. [સં.] ગ્રંથ [કરનાર.

ગ્રંથાંતર, ન. [સં. ગ્રન્થ+અન્તર] એક પુસ્તકને બીજી ભાષામાં ઉતારવું તે (૨) એક સિવાય બીજો.

ગ્રંથાવલી, સ્ત્રી. [સં. ગ્રન્થ+આવલી] પુસ્તકોની હારમાળા.

ગ્રંથી, સ્ત્રી. [સં.ગ્રન્થ] ગાંઠ; સાંધો.

ગ્રાનિટ, પુ. [અં.] એક જાતનો કાળો કઠણ પત્થર.

ગ્રામ, ન. [સં.] ગામ; ગામડું. (૨) સ્વરતાણવાનું એક માપ. (૩) સંગ્રહ; સમુદાય.

ગ્રામકંટક, પુ. [સં.] આખા ગામને દુઃખ દેનાર માણસ; ગામનો ઉતાર.

ગ્રામણી, વિ. ગામનું ગોરપદું કરનાર; ગામોટ. (૨) ગામનો નાયક; મુખી.

ગ્રામદેવતા, સ્ત્રી. [સં.]ગામની અધિદેવતા.

ગ્રામસિંહ, પુ. [સં.] ગામમાં–વસ્તીમાં સિંહ જેવો જે તે; કુતરો.

ગ્રામાચાર, પુ. [સં. ગ્રામ+આચાર] ગામનો વ્યવહાર-રૂઢિ.

ઘચ, અ ઑચિંતુ હથિયાર પેસતા થતો અવાજ

ઘચઘચ, અ ઉપરાઉપરી ઘચ એવો બોલવાનો અવાજ થાય તે

ઘચડવુ, જુ ઘચરડવુ [ભીડ

ઘચડાઘચડ, અ ચડાચડ, ભીડ-

ઘચડાઘચડી સ્ત્રી. [स घर्ष] ભીડ ગીરદી

ઘચડાવુ, ક્રિ અ. રગડાવુ, દબાવુ, પિસાવુ (૨) જોરથી હિંદોળાવુ

ઘચરકો, પુ અપચાનો ઓડકાર ઘચરકાવિકાર-ઘચરકાને લીધે ગળામાં અને શરીર ઉપર એ જાતનો જે રોગ ફૂટી નીકળે છે તે

ઘચરડવુ, ક્રિ સ ઘચડ ઘચડ થાય એમ જોરથી હિંચોળવુ

ઘચરકાઘચરડી, સ્ત્રી વારંવાર ઝોળીમાં નાખી કઠણાઈથી હિંદોળવુ તે (૨) ગીરદી

ઘચડાવુ, જોરથી હિંચોળવુ

ઘચુમચ, સ્ત્રી ભરાવો

ઘચુમચો, પુ ઉપરાઉપરી ઘણી વસ્તુઓ એક સાથે એકઠી થવી તે ભરાવો જમાવ (૨) રોગે વળીને ઉભા રહેવુ તે

ઘચૈડવુ, જુ ઘચરડવુ

ઘટ, પુ [स] માટલા નાના મોટું પાણીપાત્ર કુંભ કળશ ઘડો ઘટ સ્થાપન=શુભ કામનો આરંભ કરતા પહેલાં દેવનો ઘડો મૂકવો તે ઘટ ફૂટવો-છુપી વાત ખુલી થવી તે (૨) ઘટઘટ= પ્રત્યેક શરીર (૨) બધી ખાલી જગા

ઘટ, સ્ત્રી [सं घट=ઘટવુ] ઘટવુ તે, ખૂટ ઓસર ઓછપ (૨) ખોટ, ટોટો, નુકસાન ૩ પ્ર ઘટ જવી=ખોટ આવવી ઘટ ખમવી-ખોટ સહેવી

ઘટ, વિ ઘાડા જેવુ જાડુ, ઘાટુ (૨) ભરચક ભરેલુ, ઠાંસીને વણેલુ

ઘટક, વિ [स] ઘડી આપનાર સંયોજક રચનાર ઘટાવયવ-આખી ઘટનામાંનો દરેક ભાગ

ઘટક, પુ [स] યોજક એક આખી વસ્તુના ઘણા ભાગમાંનો એક ભાગ તે [માપવાનો વાડકો

ઘટકા પુ ઘડી ઘટિકા (૨) ઘડી

ઘટકાવયવ, પુ [स घटक+ अवयव] આખાનો દરેક અવયવ, જેના નાના ભાગોથી આખો પદાર્થ બનેલો હોય તે

ઘટતુ, વિ [स घटित] યોગ્ય જોઈએ તેટલુ ને તેવુ, લાયક, વાજબી (૨) ખૂટતુ ઓછુ કમી

ઘટના, સ્ત્રી [स] જેમતેમ આવે એમ જોડવુ તે, મેળ (૨) ઘડતર, રચના, બનાવ [દકાસન

ઘટપાટ, સ્ત્રી [स] સ્થિર

ઘટમાન વિ [स] ઘડાતુ, બનતુ (૨) સંભવિત (૩) ઘટતુ, યોગ્ય (૪) ખૂટતુ

ઘટમાળ, સ્ત્રી. [स घटमाला] રેંટ (૨) ક્રમ પરંપરા પ્રણાલિ

ઘટવધ, જુ વધઘટ

ઘટવવું, ક્રિ. સ. ઓણવટથી ગોઠવવું; બેસતું કરવું; યોગ્ય લાગે ને શોભે તેમ કરવું. (૨) ઓછું થાય એમ કરવું.

ઘટવું, ક્રિ. અ. યોગ્ય લાગવું. (૨) કમી થવું; ખૂટવું. (૩) ચડી જવું; શોષાવું.

ઘટસ્ફોટ, પુ. [સં. ઘટ+સ્ફુટ] મડદાને બાળ્યા પછી ઘડો ફોડવો તે; સંબંધને છેવટનો તોડી નાખવો તે (૨) કોઇ છુપી વાતનો ભેદ ખુલ્લો કરી નાખવો તે.

ઘટા, સ્ત્રી. [સં.] વાદળાંનો જમાવ; મેઘાડંબર. (૨) ઝાડનાં ડાળાં પાંખડાંનો ભરાવો કે સમૂહ.

ઘટાકાશ, ન. [સં. ઘટ+આકાશ] ઘડામાંનો જે અવકાશ-પોલાણ તે.

ઘટાટોપ, પુ. જુ. ઘટા. ઘોરંભો; ઘનઘટા; વરસાદનો આડંબર. (૨) ઝાડનાં ડાળાં પાંદડાંનો ભરાવો; જમાવ.

ઘટાડવું, ક્રિ. સ. ઘટે એમ કરવું; ઓછું કરવું (૨)ઉતારી પાડવું. [ઘટ; ખૂટકો.

ઘટાડો, પુ. ઘટવું તે; કસર;

ઘટારત, જુ. ઘટારથ.

ઘટારથ, વિ. [સં. ઘટિત+અર્થ] ઘટતું; યોગ્ય; વાજબી.

ઘટારો, જુ. ઘટાડો. [લાગુ પાડવું.

ઘટાવવું, ક્રિ. સ. બેસતું કરવું;

ઘટિકા, સ્ત્રી. [સં.] સાઠ પળ જેટલો વખત તે; ઘડી. (૨) ઘડિયાળ. (૩) ઘડી માપવાનો વાડકો.

ઘટિકાયંત્ર, ન. [સં.] ઘડીઓ માપવાનું યંત્ર; ઘડિયાળ.

ઘટિત, વિ. [સં.] જેવું જોઈએ તેવું; ઘટારથ; વાજબી.

ઘટી, સ્ત્રી. [સં.] ઘડી. (૨) ઘડી માપવાનો વાટકો.

ઘટીયંત્ર, ન. [સં.] રેંટ; ઘટમાળ. (૨) ઘડીયાળ.

ઘટોત્કચ, પુ. ભીમસેન અને હિડિમ્બાનો પુત્ર; એક રાક્ષસ.

ઘટોદ્ભવ, વિ. [સં. ઘટ+ઉદ્+ભૂ] ઘડામાંથી ઉત્પન્ન થયેલું. (૨) પુ. અગસ્ત્યમુનિ. [ખીચોખીચ.

ઘટ્ટ, વિ. જાડું; ઘટ; ઘિંચું. (૨)

ઘટ્ટપણું, ન. જાડાપણું. (૨) દૃઢપણું.

ઘડ, જુ. ગડ.

ઘડઘડવું, ક્રિ. અ. ઘડઘડ એવો અવાજ થવો; ગડગડવું.

ઘડઘડાટ, પુ. ઘડઘડ થવું તે; ગડગડાટથી વધારે ભારે અવાજ.

ઘડણ, ન. ઘડતર. (૨) વિ. ઘડનાર.

ઘડતર, ન. બનાવટ; રચના. (૨) ઘડવાની રીત. (૩) ઘડામણી.

ઘડનાળું, ન. નીચેથી પાણી જવાને માટે રાખેલો માર્ગ; ગરનાળું.

ઘડપણ, ન. વૃદ્ધાવસ્થા.

ઘડભાંગ, જુ. ગરમાંગ.

ઘડમાંચી, સ્ત્રી. ઘડો મૂકવાની ત્રિપાઈ.

ઘડવી, સ્ત્રી. નાનું ટાંકું. (૨) નાની કોઠી. (૩) ઝડવી; ચારણ.

ઘડવું, ક્રિ. અ. [સં. ઘટ્] અમુક આકાર આપવો; ઘાટ કાઢવો; રૂપ

આગવું; બનાવવું; રચવું. (૨) ઉત્પન્ન કરવું. (૩) કલ્પના કે તર્ક કરવો. (૪) સંકલના કરવી. (૫) ટીપવું; મારવું. (૬) યોજવું. ક્રિ. પ્ર. ઘાટ ઘડવો=મારી નાખવું; ઠેકાણે પાડી દેવું. [ઘાટનો મોટો લોટો.

ઘડવો, પુ. [સં. ઘટ] ઘડાના

ઘડાઈ, સ્ત્રી ઘડવાની મહેનત; ઘડામણી. (૨) ઘડવાની રીત.

ઘડાબૂડ, વિ. ઘડો બૂડે એટલું (પાણી).

ઘડામણ, ન. ઘડવાનું મહેનતાણું.

ઘડામણી, સ્ત્રી ઘડામણ.

ઘડાયેલું, વિ. ઘડાઇને સીધું થયેલું; અનુભવી. (૨) પલોટાયેલું [ઘાટ કરાવવો.

ઘડાવવું, ક્રિ. સ. બનાવરાવવું;

ઘડાવું, ક્રિ. અ. બનવું (૨) ઠેકાણે આવવું; તૈયાર થવું.

ઘડી, સ્ત્રી. [સં. ઘટી] ઘટિકા. (૨) કાંસાની ગોળ જાડી તખતી; ઘડિયાળ. (૩) વખત માપવાનો વાટકો. (આ વાટકાને પાણીમાં મૂકવામાં આવે છે. તળેના કાણામાંથી પાણી ભરાઈ તેને બૂડી જતાં બરાબર એક ઘડી લાગે છે.) (૪) વખત; પળ; તક રૂ. પ્ર. ઘડીના છઠ્ઠા ભાગમાં–તુરતજ.

ઘડિયાળ, સ્ત્રી. વખત બતાવનારું એક યંત્ર; ઘડીઓ ગણી દેખાડનારું યંત્ર.

ઘડિયાળી, પુ ઘડિયાળ દુરસ્ત કરનારો. (૨) સ્ત્રી. પાણી ભરી રાખવાની નાની ઊભંય કોઠી.

ઘડિયાળું, ન. એકેક ઘડીને અંતરે વગાડવાની ઝાલર; મોગરીથી વગાડાય એવી કાંસાની ધાતુની ઝાલર.

ઘડિયાંલગ્ન, ન. એકદમ લગ્ન લઈ લેવાં તે; શુભાશુભ વખતની રાહ જોવાની ન હોય એવાં લગ્ન. (૨) બહુજ ઉતાવળ.

ઘડિયું, ન. નાનું ઘડું; નાની કોઠી. (૨) કોઠીના ઘાટનું વાસણ.

ઘડીએક, અ. ઘડી જેટલો વખત થાય તેમ. [ગડીઓ.

ઘડિયો, પુ. આંકનો પાડો;

ઘડીક, અ. ઘડીભર; થોડો વખત; સહેજ વાર. [નિરંતર.

ઘડીઘડી, અ. દર ઘડી; ક્ષણેક્ષણ;

ઘડીતાળ, અ. અંતસમય; મરવાની અણી ઉપર. [થોડીવાર.

ઘડીભર, અ. એક ઘડી સુધી;

ઘડુડાટ, પુ. ઘડઘડાટનો અનુકરણાત્મક અવાજ; વાદળાની ગર્જનાનો કે તોપનો અવાજ. (૨) ઘડઘડ થવું તે.

ઘડુડુધુસ. અ. ઘડડડુ એવો અવાજ થઇને એકદમ પડી જતું હોય તેમ.

ઘડુલી, સ્ત્રી. બહુજ નાનો ઘડો.

ઘડુલો, પુ. ઘડો; નાનો ઘડો.

ઘડુડઘડુડ, અ. ખેંચાતી ભારે વસ્તુને લીધે અવાજ થાય તે. (૨) પેટમાં થતો ગડગડાટ.

ઘડું, [સં. ઘટ] અનાજ ભરવાની માટીની પાકી કોઠી. (૨) બહુ સારો ઘડેલો નહિ એવો અને દળમાં જાડો ઘડો.

ઘડો, [સં. ઘટ] સાંકડા મોંનું

પાણી ભરવાનું વાસણ; કુંભ. ક્રિ. પ્ર. ઘડો ઢોળવો=સ્નાન કરવું; સગાઇ સંબંધ તોડી નાખવો. ઘડો લાડવો કરવો=જેમ ફાવે તેમ કરીને નિકાલ કરવો. પાપનો ઘડો ફૂટવો=જાહેર પડી જવું. અધુરો ઘડો છલકાય=અધુરૂ જ્ઞાન સારૂ નહિ. ઘડા જેવડું મોતી નહિ કાને કે નહિ કોટે=હદથી જાદે મોટી વસ્તુ કંઈ કામની નહિ. જ્હેમ ઘડે ઘડો ભરાય નહિ, ને ખોદાણે ખાડો પુરાય નહિ ઘડો તેવી ઠીકરી અને મા તેવી દીકરી. ઘડા જેવડું માથું જાલે પણ ચણા જેટલું નાક ન જાલે.

ઘડયોઘાટ, પુ. તૈયાર માલ.

ઘઢાણુ, સ્ત્રુ. ગટાણું; લીલું ઘાસ.

ઘણ, પુ. [સં. ઘન] મોટો હથોડો. (૨) લક્કરકોદ. (૩) લાકડામાં સટો કરનારો છવડો.

ઘણઘણ, અ. ધાતુ વગેરેના અવાજનો હવામાં રણકાર થાય તે.

ઘણઘણાટ, પુ. ખણખણાટ.

ઘણણણ, અ. હવામાં ધાતુનો અવાજ થઇ રહ્યો હોય તેમ.

ઘણાક, વિ. ઘણાએક; બહુ.

ઘણાઘણુ, સ્ત્રી. ઘણાપણી; બહુ સારો સંબંધ તે.

ઘણાઘણી, સ્ત્રી. બહુ સારો વ્યવહાર. હોવાપણું; પ્રેમ; સ્નેહ.

ઘણાંક, વિ. ઘણાએક.

ઘણાંખાનાં, ન. બહુવાનાં; ઘણી ઘણી ચોળ. (૨) ઘણી ઘણી રીતે સમજાવવું તે. (૩) બહુ આગ્રહ.

ઘણું, વિ. [સં. ઘન] વધારે; બહુ; ખસ.

ઘણું, અ. મોટા જથામાં; બહુ. ક્રિ. પ્ર. ઘણું હોવું=મંદવાડ વધારે પડતો હોવો.

ઘણુંક, વિ. ઘણાથી કંઈક ઓછું.

ઘણુંકરીને, અ. બનતા સુધી; વિશેષે કરીને.

ઘણુંખરૂં, અ. બહુધા; મોટે ભાગે.

ઘણુંજ, અ. બહુજ; અતિશે; વધારે.

ઘણેરૂં, વિ. ઘણું (કવિતામાં).

ઘન, પુ. [સં. ઘન] મેઘ; વરસાદ. (૨) કોઇપણ સંખ્યાને તેજ સંખ્યાથી ત્રણ વાર ગુણતાં જે સંખ્યા આવે તે. (૩) લંબાઇ, પહોળાઈ અને જાડાઈમાં સરખો આકાર.

ઘન, વિ. [સં.] નક્કર; ભરેલું. (૨) લંબાઈ પહોળાઈ અને ઉંચાઈ ત્રણેનો જેમાં સમાવેશ થતો હોય એવું. (૩) વેદપાઠનો એક પ્રકાર.

ઘનઘટા, સ્ત્રી. મેઘાડંબર; ઘોરંભો.

ઘનઘોર, વિ. [સં.] મેઘથી છવાઈ રહેલું હોય એવું.

ઘનચક્કર, વિ. ઉધાનપાધાનું; સમજ વિનાનું; અધું ગાંડું.

ઘનફળ, ન. [સં.] નક્કર વસ્તુની લંબાઈ પહોળાઈ અને ઉંચાઈનું કુલ પરિમાણ. [ઉંડાઈનું પરિમાણ.

ઘનમાપ, ન. લંબાઈ પહોળાઈ અને

ઘનમાળ, સ્ત્રી. [સં.] ઘનઘટા; વરસાદનો ઘોરંભો; મેઘમાળા.

ઘનમૂળ, ન. [સં.] ઘન સંખ્યાની મૂળ સંખ્યા (ગણિતમાં).

ઘનરવ, પુ. [સં.] મેઘનો અવાજ; ગર્જના. (૨) મોર.

ઘનરસ, પુ. [સં.] જળ; પાણી. (૨) જાડું સત્વ, કાઢો. (૩) કપુર.

ઘનવલ્લિકા, સ્ત્રી. [સં.] વીજળી; વિદ્યુત. [નરક.

ઘનવાત, ન. [સં.] એક

ઘનશ્યામ, વિ. [સં.] મેઘના જેવા શ્યામ–કાળાશ ગતું.(૨) પુ રામ; કૃષ્ણ.

ઘનસાર, પુ. [સં.] કપુર. (૨) જળ; પાણી. (૩) પારો.

ઘનીકરણ, ન. [સં.] સંગીન કરવાની ક્રિયા; બંધાવાની ક્રિયા.

ઘમઘમ, અ. ઘોલાણનો થતો એવો અવાજ; જોરથી ચાલતાં થતો અવાજ.

ઘમકવું, ક્રિ અ. ઘમઘમ થવું; ઘુઘરાનું વાગવું. [ઘમકો.

ઘમકાર, પુ ઘમકવાનો અવાજ;

ઘમકારો, પુ ઘમકાર; ઘમકો

ઘમકારિયું, ન. જેમાંથી ઘમઘમ એવો અવાજ નીકળે તે.

ઘમકાવવું, ક્રિ. સ વગાડવું. (૨) ખટાવવું; લઈ લેવું. (૩) ઠોકવું.

ઘમકો, પુ ઘુઘરાના અવાજનો એક એક ઠોકો.

ઘમઘમ, અ. ઘમકારો અવાજ.

ઘમઘમવું, ક્રિ. અ. ઘમઘમ થવું.

ઘમઘમાવવું, ક્રિ. પ્રે. ઘમઘમ થાય એમ કરવું. (૨) જોરથી મારવું–જોરથી ફેંકીને મારવું. (૩) ધમકી આપવી.

ઘમઘમાટ, પુ. ઘમઘમ એવો અવાજ થવો તે. (૨) ઘમઘમ થઈ રહેવું તે; તીવ્ર સુગંધ. [મારવો.

ઘમવું, ક્રિ. અ. મુક્કાનો માર

ઘમસાણ, ન. કામને બગાડી નાખવું તે; ધૂળધાણી કરી મૂકવું તે. (૨) કાપાકાપી; કતલ (૩) ઘાલમેલ. [રમત.

ઘમરડીચકરડી, સ્ત્રી. છોકરાંની એક

ઘમંડ, ન. ખોટો ડોળ; દંભ; શેખી.

ઘમંડી, વિ. દંભી; ડોળી (૨) અભિમાની (૩) અભિમાન.

ઘમાઘમ, અ. ઉપરાઉપરી ઘમઘમ થતું હોય તેમ (૨) ઘાલમેલ.

ઘમ્મરઘંટી, સ્ત્રી. ઘમઘમ અવાજ કરતી ફરે એવી ઘંટી. [ઠુંસ.

ઘમ્મસઘમ્મા, સ્ત્રી. ધાંધલ; હોંસાઠુંસ.

ઘર, ન. [સં. ગૃહ] રહેવાનું ઠેકાણું; ગૃહ; ખોરડું. (૨) બોડ; દર; માળો. (૩) કુટુંબ; ગોત્ર; કુળ. (૪) સ્ત્રી-પુરૂષમાંનું અકેક તે. (૫) સંસાર (૭) ઉત્પત્તિસ્થાન. (૮) ખાનું. (૯) મનની હાલત. (૧૦) તાજો; કબજો. (૧૧) રાગ અથવા સૂરની જાત.(૧૨) સ્થિતિ; શક્તિ. (૧૩) બચાવ. (૧૪) વાજાના સૂરનું ખાનું. (૧૫) સ્થાન; ખાનું; ચોકઠું. (૧૬) સ્વદેશ; જન્મભૂમિ. ક્રિ. પ્ર. ઘર અજવાળવું=કુટુંબને શોભાવવું; ઘર ઉખડી જવું=કુટુંબનો નાશ થવો. ઘર ઉઘડવું=

પાણી ભરવાનું વાસણ; કુંભ. ક્રિ. પ્ર. ઘડો ઢોળવો=સ્નાન કરવું; સગાઇ સંબંધ તોડી નાખવો. ઘડો લાડવો કરવો=જેમ ફાવે તેમ કરીને નિકાલ કરવો. પાપનો ઘડો ફૂટવો=જાહેર પડી જવું. અધુરો ઘડો છલકાય=અધુરૂ જ્ઞાન સારૂ નહિ. ઘડા જેવડું મોતી નહિ કાને કે નહિ કોટે=હદથી જાદે મોટી વસ્તુ કંઈ કામની નહિ. કહે૦ ઘડે ઘડો ભરાય નહિ, ને એશલે ખાડો પુરાય નહિ ઘડો તેવી ઠીકરી અને મા તેવી દીકરી. ઘડા જેવડું માથું જાને પણ ચણા જેવડું નાક ન જજો.

ઘડ્યોઘાટ, પુ. તૈયાર માલ.

ઘડાણ, જુ. ગડાણ; ટાપુ ઘાસ.

ઘણ, પુ. [સં. ઘન] મોટો હથોડો. (૨) લક્કડખોદ. (૩) લાકડામાં સરો કરનારો જીવડો.

ઘણઘણ, અ. ધાતુ વગેરેના અવાજનો હવામાં રણકાર થાય તે.

ઘણઘણાટ, પુ. ખણખણાટ.

ઘણણણ, અ. હવામાં ધાતુનો અવાજ થઇ રહ્યો હોય તેમ.

ઘણાક, વિ. ઘણાએક; બહુ.

ઘણાઘણ, સ્ત્રી. ઘણાઘણી; બહુ સારો સંબંધ તે.

ઘણાઘણી, સ્ત્રી. બહુ સારો વ્યવહાર, હોવાપણું; પ્રેમ; સ્નેહ.

ઘણાંક, વિ. ઘણાંએક.

ઘણાંવાનાં, ન. બહુવાનાં; ઘણી ઘણી ચીજો. (૨) ઘણી ઘણી રીતે સમજવું તે. (૩) બહુ આગ્રહ.

ઘણું, વિ. [સં. ઘન] વધારે; બહુ; ખસ.

ઘણું, અ. મોટા જથામાં; બહુ. ક્રિ. પ્ર. ઘણું હોવું=મંદવાડ વધારે પડતો હોવો.

ઘણુંક, વિ. ઘણાથી કંઈક ઓછું.

ઘણુંકરીને, અ. બનતા સુધી; વિશેષે કરીને. [ભાગે.

ઘણુંખરૂં, અ. બહુધા; મોટે

ઘણુંજ, અ. બહુજ; અતિશે; વધારે.

ઘણેરૂં, વિ. ઘણું (કવિતામાં).

ઘન, પુ. [સં. ઘન] મેઘ; વરસાદ. (૨) કોઇપણ સંખ્યાને તેજ સંખ્યાથી ત્રણ વાર ગુણતાં જે સંખ્યા આવે તે. (૩) લંબાઇ, પહોળાઈ અને જાડાઈમાં સરખો આકાર.

ઘન, વિ. [સં.] નક્કર; ભરેલું. (૨) લંબાઈ પહોળાઈ અને ઉંચાઈ ત્રણેનો જેમાં સમાવેશ થતો હોય એવું. (૩) વેદપાઠનો એક પ્રકાર.

ઘનઘટા, સ્ત્રી. મેઘાડંબર; ઘોરંભો.

ઘનઘોર, વિ. [સં.] મેઘથી છવાઈ રહેલું હોય એવું.

ઘનચક્કર, વિ. ઠેઠાનપાયાનું; સમજ વિનાનું; અધું ગાંડું.

ઘનફળ, ન. [સં.] નક્કર વસ્તુની લંબાઈ પહોળાઈ અને ઉંચાઈનું કુલ પરિણામ. [ઉંચાઈનું પરિણામ.

ઘનમાપ, ન. લંબાઈ પહોળાઈ અને

ઘનમાળ, સ્ત્રી. [સં.] ઘનઘટા; વરસાદનો ઘોરંભો; મેઘમાળા.

ઘનમૂળ, ન. [सं.] ઘન સંખ્યાની મૂળ સંખ્યા (ગણિતમાં).
ઘનરવ, પુ. [सं.] મેઘનો અવાજ; ગર્જના. (૨) મોર.
ઘનરસ, પુ. [सं.] જળ; પાણી. (૨) જાડું સત્ત્વ; કાઢો. (૩) કપુર.
ઘનવલ્લિકા, સ્ત્રી. [सं.] વીજળી; વિદ્યુત.
ઘનવાત, ન. [सं.] એક નરક.
ઘનશ્યામ, વિ. [सं.] મેઘના જેવા શ્યામ-કાળા રંગનું. (૨) પુ. રામ; કૃષ્ણ.
ઘનસાર, પુ. [सं.] કપુર. (૨) જળ; પાણી. (૩) પારો.
ઘનીકરણ, ન. [सं.] સંગીત કરવાની ક્રિયા; બંધાવાની ક્રિયા.
ઘબઘબ, અ પોલાણનો થતો એવો અવાજ; જોરથી ચાલતાં થતો અવાજ.
ઘમકવું, ક્રિ. અ. ઘમઘમ થવું; ઘુઘરાનું વાગવું.
ઘમકાર, પુ ઘમકવાનો અવાજ; ઘમકો.
ઘમકારો, પુ. ઘમકાર; ઘમકો.
ઘમકારિયું, ન. જેમાંથી ઘમઘમ એવો અવાજ નીકળે તે.
ઘમકાવવું, ક્રિ. સ. વગાડવું. (૨) ઝાપટાવવું; લઈ લેવું. (૩) ઠોકવું.
ઘમકો, પુ ઘુઘરાના અવાજનો એક એક ઠોકો.
ઘમઘમ, અ. ઘમકાનો અવાજ.
ઘમઘમવું, ક્રિ. અ. ઘમઘમ થવું.
ઘમઘમાવવું, ક્રિ. પ્રે ઘમઘમ થાય એમ કરવું. (૨) જોરથી મારવું-જોરથી ઢેંકીને મારવું. (૩) ધમકી આપવી.
ઘમઘમાટ, પુ. ઘમઘમ એવો અવાજ થવો તે. (૨) ઘમઘમ થઈ રહેવું તે; તીવ્ર સુગંધ
ઘમવું, ક્રિ. અ. મુક્કાનો માર મારવો.
ઘમસાણ, ન. કામને બગાડી નાખવું તે, ધૂળધાણી કરી મૂકવું તે. (૨) કાપાકાપી; કતલ (૩) ધાલમેલ.
ઘમરડીચકરડો, સ્ત્રી. છોકરાંની એક રમત.
ઘમંડ, ન. ખોટો ડોળ; દંભ; શેખી.
ઘમંડી, વિ. દંભી; ડોળી. (૨) અભિમાની. (૩) અભિમાન.
ઘમાઘમ, અ. ઉપરાઉપરી ઘમઘમ થતું હોય તેમ. (૨) ધાલમેલ.
ઘમ્મરઘંટી, સ્ત્રી. ઘમઘમ અવાજ કરતી ફરે એવી ઘંટી.
ઘમ્મસઘમ્મા, સ્ત્રી. ધાંધલ; હોંસાહુંસ.
ઘર, ન. [सं. गृह] રહેવાનું ઠેકાણું; ગૃહ; ખોરડું. (૨) બોડ; દર; માળો. (૩) કુટુંબ; ગોત્ર; કુળ. (૪) સ્ત્રી-પુરુષમાંનું અકેક તે. (૫) સંસાર. (૭) ઉત્પત્તિસ્થાન. (૮) ખાનું. (૯) મનની હાલત. (૧૦) તાબો; કબજો. (૧૧) રાગ અથવા સૂરની જાત.(૧૨) સ્થિતિ; શક્તિ. (૧૩) બચાવ. (૧૪) વાજાના સૂરનું ખાનું. (૧૫) સ્થાન; ખાનું; ચોકડું. (૧૬) સ્વદેશ; જન્મભૂમિ. ક્રિ. પ્ર. ઘર અજવાળવું=કુટુંબને શોભાવવું; ઘર ડુબાડી જવું=કુટુંબનો નાશ થવો. ઘર ઉપાડવું=

કુટુંબનો વેલો ચાલે એમ થવું. ઘર ઉજાળું કરવું=કુટુંબની કીર્તિ વધારવી. ઘરનો ભાર ઉપાડી લેવો=સંસાર વ્યવહારનું જોખમ માથે લેવું. ઘર ઉંબરે=ખહુજ નજીક. ઘર ફાટવું=ઘરનાં માણસોમાં ફાટફુટ તે. ઘરકુકડો=ઘરમા ને ઘરમા ભરાઇ રહેવાની આદતવાળો માણસ. ઘરખુણે=અંદરઅંદર; માહોમાહે. ઘરઘરનો ઉંદર=ઘરઘરની ખાનગી વાતો જાણનારો. ઘર ચલાવવું=કરકસરથી નિભાવ કરવો. ઘરજાવું=આજીવિકાનું સાધન જવું. ઘર જોવું=વેશવાળ કરતાં સારા નરસા કુટુંબ સંબંધી તપાસ કરવી; ઘર તપાસવું; શક્તિ જોવી. ઘર ધોવું=ઘરનો પૈસો ઉડાવી દેવો. ઘરનો થંભ=કુટુંબનો જેની ઉપર આધાર હોય એવો માણસ. ઘર ફાડવું=ચોરી કરવાને ઘરમાં પેસવું. ઘર ફૂટવું=કુટુંબનાં માણસોમાં ફાટફુટ થવી. ઘરે બેસવું=નોકરીચાકરી છુટી જવી. ઘર ભરવું=ઘરને સધન કરવું. (૨) છોકરાંછૈયાંથી કુટુંબનો વિસ્તાર વધારવો. ઘર ભાંગવું=સ્ત્રી પુરુષ વચ્ચે અણબનાવ થાય એમ કરવું. (૨) પતિપત્નીમાંથી એકાદનું મરી જવું. ઘરભંગ થવું=સ્ત્રીનું મરી જવું. ઘર મારવું=વિશ્વાસઘાત કરવો. ઘર માંડવું=સ્ત્રી પુરૂષે મળીને સંસાર ચલાવવો; સ્ત્રી પુરૂષનો વ્યવહાર ચાલુ કરવો. ઘર રાખવું=પોતાનું સંભાળવું. કહેવતો:-ઘર કહે તોડી જો અને વિવાહ કહે માંડી જો=બે કામો એવાં છે કે જેમાં અંદાજ કાયમ રહે નહિ. ઘરથી નીકળી વનમાં ગયાં તો વનમાં લાગી લાય=ભાગ્ય બે ડગલાં આગળનું આગળ. ઘર ગયું ને ઓશરી રહી=નુકસાનીમાંથી થોડો બચાવ થવો. ઘર જાણે પરોણી અને કુવા જાણે વહેવાઈ=અનુભવ થયો હોય તેજ ખરી બાબત જાણે. ઘર ત્યાં વર નહિ અને વર ત્યાં ઘર નહિ=બધી રીતે સરખાઇ ન હોય. ઘરનાં છોકરાં ઘંટી ચાટે અને ઉપાધ્યાયને આટો=ઘરનાં માણસોને સૌથી પહેલાં લાભ આપવો અને પછી ઉદાર થવું. ઘરની કસર અને વહાણની સફર=ઘરની કરકસરની કિંમત ઘણી છે. ઘરની ગત પરને કહેવી નહિ=ખાનગીમાં જે કંઈ કરતા હોઇએ તે બહાર જણાવવું નહિ. ઘરનો રોટલો બહાર ખાવો=આપણે જેવું સ્વાગત કરીએ તેવું પામીએ. ઘર પ્રમાણે બારસાખ=દેવ તેવી પૂજા. ઘરમાં ઘોડો ફેરવવો=નુકસાન વહોરી લેવું. ઘરમાં હનુમાન હડીઓ કાઢે અને ભૂત ભુસકા મારે=ઘરમાં કંઇ ન હોય તે. ઘરમાં આડો વાંસ ફરે તો હાંલ્લુંએ નડે નહિ=અતિશય કંગાલિયત. ઘરમાં હાંલ્લાં કુસ્તી કરે અને બહાર લાલજી ગનિયાર=પાસે કંઇ હોય નહિ અને બહાર મોટો દેખાવ રાખવો તે. ઘર વડે ઘર જાય=ઘરનાં માણસ ખરાબ હોય તો બધું બગડે. ઘર વેચીને તીરથ કરવું=એવું પુણ્ય કે ધર્મદાન કે વ્યાપાર ન કરવો કે જે શક્તિ ઉપરાંતનું હોય. ઘર સુધરે તો ગામ સુધરે=વ્યક્તિનો સુધારો.

ઘરઆંગણું, ન. ઘર અને આંગણું. (૨) અ. જુદું કે દૂર નહિ તેમ. (૩) વિ-

બહુ નિકટ સંબંધનું. ક્રિ. પ્ર. ઘરઆંગણું કરવું=માર્ગપ્રતીક્ષા કરવી; અધીરાં થઈ વાટ જોવી.

ઘરકરવું, ક્રિ. નાતરૂં કરવું. (૨) કાયમના થવું. (૩) અનુકૂળ થઇ રહેવું.

ઘરકવું, ક્રિ. સ. ખીજવું; ઘુરકવું.

ઘરકામ, ન. ઘરનું સાધારણ કામકાજ.

ઘરકિયું, ન. તાડુકીને વારવું તે.

ઘરકેળવણી, સ્રી.. ઘરમાં મળતું શિક્ષણ.

ઘરખટલો, પુ. ઘરને લગતો સરસામાન. (૨) સંસારનો બાર. (૩) સ્રી છોકરાં વગેરે સમૂહ. (૪) સંસાર વ્યવહારને લગતું જે કંઇ હોય તે બધું.

ઘરખરચ, ન. ઘર ચલાવવા માટેનું ખરચ. [નાર; શરમાળ.

ઘરખુણિયું, વિ. ઘરમાં બેસી રહે-

ઘરખુણે, અ.માંહોમાંહે;અંદરખાને.

ઘરગતુ, વિ. [સં. गृह+गत] ઘરમાંનું; ઘરમાં ચાલતું.

ઘરગત્થુ, જુ. ઘરગતુ.

ઘરઘોડી, સ્રી. ઘરમાં જમતી વખતે પહેરવાનું રેશમી કપડું.

ઘરઘરણું, [સં. गृह+गम्] વિધવા સ્રીએ ફરીને ઘર માંડવું તે; નાતરૂં.

ઘરઘર, ક્રિ અ. 'ઘરઘર' એવો અવાજ થવો; અંતઃકાળનો શ્વાસ ચાલવો.

ઘરઘરાઉ, વિ. માંહોમાંહેનું; ખાનગી; ઘરનું હોય એવું. [જવું.

ઘરઘવું, ક્રિ. અ. વિધવાએ નાતરે

ઘરઘાલુ, વિ. પોતે પોતાને નુકસાન કરે એવું;ઘરમાં ને ઘરમાં ખોટું કામ કરનાર.

ઘરચોળું, ન. સ્રીઓને પહેરવાનું એક જાતનું ભાતવાળું લુગડું. [થયેલું.

ઘરજણ્યું, વિ. કુટુંબમાં ઉત્પન્ન

ઘરજમાઈ, પુ. સસરાના ઘરમાં જઇ રહેલો હોય તે પુરૂષ. ક્રિ. પ્ર. ઘરજમાઇ થઈ પડવું=બોજારૂપ થઇ પડવું.

ઘરડ, સ્રી. [સં. घर्ष्] જમીનમાં પડેલી વાટ; ચીલો. (૨) રાહ; ધારો. (૩) આમલીની સુકી છાલ.

ઘરડપણ, ન. વૃદ્ધાવસ્થા. (૨) મોટાઈ; ડહાપણ; ગાંભીર્ય. રૂ. પ્ર. ઘરડપણનો ઘા=ઉત્તરાવસ્થામાં લાગેલો ફટકો. (૨) સુધરવાની ઝાઝી આશા ન રહે એવું. કહે૦ ઘરડપણ અને ગાંડપણ બરાબર.

ઘરડવું, ક્રિ અ. ઘરડ ઘરડ થવું; ઘરેડો ચાલવો. (૨) ક્રિ. સ. તાણવું; (૩) ઘસડવું; ખચવું; વલુરવું.

ઘરડાપો, પુ. ઘરડપણને યોગ્ય ડહાપણ હોય તે; સમજુપણું. (૨) વૃદ્ધાવસ્થા.

ઘરડિયું, વિ. ઘરડું થયેલું; વૃદ્ધ.

ઘરડું, વિ. ઉમરે પહોંચેલું; મોટી વયનું. (૨) પુરાણું; જુનું. (૩) પાકી ગયેલું; કઠણ. (૪) વડિલ; મોટું. રૂ. પ્ર. (૪) ઘરડું પાન=ઉત્તરાવસ્થાને પ્રાપ્ત થયેલું. કહે૦ ઘરડી ઘોડી અને લાલ લગામ. ઘરડી ગાયને ટોકરો. ઘરડાં ગાડાં વાળે.

ઘરડેરૂં, વિ. ઘરડું; વડિલ.

ઘરણ, ન. [સં. ગ્રહણ] સૂર્ય ચંદ્રના બિંબ ઉપર પૃથ્વીનો ઓળો પડવો તે. જુ. ગ્રહણ. (૨) ઘણ; મોટો ને ભારે હથોડો. (૩) અણગમતું એવું જે કંઈ તે; આડખીલી રૂ. પ્ર ઘરણઘેલું =અદપાંસળું. ક્રિ. પ્ર ઘરણ થવું=અડચણ આવવી. કહે૦ ઘરણ વખતે સાપ=અણીને વખતે મુશકેલી ઉભી કરવી. [પાયાનું

ઘરણઘેલું, વિ. થોડું ગાંડું; ત્રણ

ઘરણી, સ્રી [સં. ગૃહિણી] ઘરધણિયાણી; ગૃહિણી. (૨) ઘરનું કામ-કાજ ઉપાડી લેનાર વહુ.

ઘરંચન, સ્રી. [સં. ગૃધ્ર] સમળી કરતાં મોટું એક પંખી; ગૃધ્ર; ગીધ.

ઘરધણી, પુ. ઘરનો માલીક; ઘર ચલાવનાર મુખ્ય પુરુષ. (૨) પતિ; શેઠ.

ઘરધણિયાણી, સ્રી. ઘરની મુખ્ય સ્રી. (૨) પત્ની. (૩) શેઠાણી.

ઘરધંધો, પુ. ઘરને લગતું પરચુ-રણ કામકાજ.

ઘરઘાપડું, વિ. ઘરમાં જે હોય તે ઉપર આજીવિકા ચલાવનાર. (૨) નિરુદ્યમી; ઘર સાચવીને બેસી રહેનાર.

ઘરનાળું, ન. પાણી જવા માટે બાંધેલું નાળું; નાકું.

ઘરપ્રવેશ, પુ. [સં. ગૃહપ્રવેશ] ઘરમાં પેસવું તે. (૨) નવા ઘરમાં જઈને રહેતાં કરવાનો વિધિ; વાસ્તુ. (૩) પર-ણીને આવેલી વહુનું પહેલવહેલું ઘરમાં દાખલ થવું તે. (૪) પારકા ઘરમાં દાખલ થવાનો ગુનો. [નાર; ચોર.

ઘરફાડુ, વિ. ઘર ફોડીને ચોરી કર-

ઘરબાર, ન. ગૃહસ્થાશ્રમી જીવન-ના તમામ સાધન. (ઘર, સ્રી, છોકરાં, માલમીલકત, અને રાચરચીલું વગેરે સૌ વાનાં). (૨) સ્રી; કુટુંબ. (૩) કુટુંબ-કબીલાવાળી સ્થિતિ.

ઘરબારી, વિ. સંસારી; ગૃહસ્થા-શ્રમી. [એવું.

ઘરબોળુ, વિ. ઘરને પાયમાલ કરે

ઘરભેદુ, વિ. ઘરની બધી વાતથી માહીતગાર.

ઘરમેળ, પુ. ઘરમાં સૌનો મેળાપ; એકતા; સંપ. (૨) ઘરનું ખરચ લખવાનો ચોપડો.

ઘરમેળે, અ. અંદર અંદર; આપસ આપસમાં. (૨) દોસ્તીની રાહે.

ઘરમોહું, વિ. ઘરમાં બેસી રહેનારું.

ઘરરખુ, વિ. ઘર સંભાળે એવું.

ઘરવખુ, વિ. ઘરની કાળજી રાખનારું.

ઘરવટ, સ્રી. એક કુટુંબનાં હોય એવો પરિચય; ગાઢો સ્નેહસંબંધ. (૨) કૌટુંબિક સંબંધ.

ઘરવલું, વિ. ઘર પ્રત્યે મમતાવાળું.

ઘરવાખરો, પુ. ઘરને લગતો સર-સામાન; રાચરચીલું

ઘરવાસ, પુ. ઘર કરીને રહેવું તે. (૨) ગૃહસ્થાશ્રમ.

ઘરવાળું, વિ. જેને ઘર હોય એવું;

ગૃહસ્થાશ્રમી.' ઘરવાળી=સ્ત્રી. ઘરવાળો=ધણી. [કર.

ઘરવેરો, પુ. ઘર ઉપર લેવાતો

ઘરસંસાર, પુ. [सं. गृहसंसार] ઘર અને કુટુંબકબીલો.

ઘરસંસારી, વિ ગૃહસ્થાશ્રમી; ત્યાગી નહિ તે. (૨) કુટુંબવાળો.

ઘરસાડી, સ્ત્રી. સ્ત્રીઓને ઘરમાં પહેરવાનું લુગડું. (૨) અબોટિયું.

ઘરસૂત્ર, ન. [सं. गृह+सूत्र] ગૃહસ્થાશ્રમ ચલાવવાનાં સાધન; સ્ત્રી. (૨) ઘરરૂપી બળ.

ઘરાઉ, વિ. ઘરગતુ; ઘરમાંનું. (૨) ખાનગી; અંદરઅંદરનું.

ઘરાક, ન. [सं. ग्राहक] ગ્રહણ કરનાર. (૨) ખુબી પિછાનનાર. (૩) માણનાર; ભોગવનાર.

ઘરાકી, સ્ત્રી. ઘણાં ગ્રાહક હોવાં તે; વકરો; ઉઠાવ. (૨) ખરીદી કરવાનો બાંધેલો વહેવાર.

ઘરાગ, જુ. ઘરાક.

ઘરાગી, જુ. ઘરાકી.

ઘરાણિયાત, જુ. ઘરેણિયાત.

ઘરાણિયું, જુ. ઘરેણિયું.

ઘરાણું, જુ. ઘરેણું.

ઘરૂણી, સ્ત્રી. [सं. गृहिणी] સ્ત્રી; ઘરધણિયાણી; વહુ.

ઘરૂં, ન. [सं. गृह] કોઈ વસ્તુ રાખવાનું ખોખું.

ઘરે, પુ. ગ્રહ. (૨) ઘેર.

ઘરેડ, સ્ત્રી. જમીનની અંદર ખેણાયેલો માર્ગ; ચીલો. (૨) દોરડાંનો કાપો; આંકો. (૩) ઓળ; હાર; આવલી. (૪) પરંપરાથી પડેલો માર્ગ; પ્રણાલિકા.

ઘરેડી, સ્ત્રી. પાણી કાઢવાનું કુવા ઉપરનું ફરતું યંત્ર; ગરગડી; ગરેડી. (૨) મરણ વખતે થતો ગળામાંનો અવાજ.

ઘરેડો, પુ. ઘરડઘરડ બોલતો શ્વાસ.

ઘરેણાઉ, વિ. વિ. ઘરેણે આપેલું કે લીધેલું. [કે આપેલું.

ઘરેણિયાત, વિ. ઘરેણે લીધેલું

ઘરેણિયું, વિ. ઘરેણે મૂકેલું કે રાખેલું; જેની ઉપર નાણાં લીધેલાં હોય એવું; લીધેલા અવેજની જોખમદારી મૂકેલું.

ઘરેણું, ન. દાગીનો; અલંકાર; ભૂષણ. (૨) શોભા; શણગાર. રૂ.પ્ર. ઘરેણા જેવું=શોભારૂપ. ક્રિ. પ્ર. ઘરેણાં પહેરાવવાં.

ઘરેણે, અ. સાનમાં આપેલું હોય તે; બદલે. ક્રિ. પ્ર. ઘરેણે મૂકવું=જામીનગીરી તરીકે આપવું. ઘરેણે લેવું=કોઈ વસ્તુ ઉપર નાણાં ધીરીને તે રાખવી.

ઘરેબારે, અ. ઘર, પૈસાટકો વગેરે બધું માલ થયેલું હોય તેમ. (૨) જામેલા આપઅખત્યારવાળું.

ઘરોઘર, અ. બધે ઘેર; ડેરડેર.

ઘરોડ, સ્ત્રી. ઘરેડ.

ઘરોબો, પુ. ઘરના જેવો સંબંધ.

ઘરોળી, (ઘિરોળી), સ્ત્રી. ઘરની દિવાલો ઉપર ફરનારૂં નાનું એક પ્રાણી; ઢેઢગરોળી. [બફારો.

ઘર્મ, પુ. [सं.] ઘામ; ઉકળાટ

ઘર્ષણ, ન. [સં.] ઘસારો-ઘસરકો-ઉઝરડો-આંકો થવો તે. (૨) એક બીજાની વચ્ચે સહેજસાજ બોલાબોલી થવી તે.

ઘલાવું, દબાવું. (૨) પહેરાવું (૩) પરોવાવું. (૪) પેસાડી રાકાવું.

ઘલોડી, (ઘિલોડી), સ્ત્રી ઘરોળી. (૨) ઘોલાં-ઘિલોડાં-ટિંડોરાનો વેલો

ઘલોડું, (ઘિલોડું), ન. ઘોલું, ઘિલોડું; ટિંડોરૂ (ઘિલોડાંનું શાક થાય છે.)

ઘવડવું, ક્રિ. સ. ખણવું; ખંજવાળવું

ઘવાવું, ક્રિ. અ. ઘાયલ થવું; જખમી થવું. [કળતો અવાજ.

ઘસઘસ, અ. ગાઢ ઉંઘમાં ની-

ઘસઘસાટ, અ. ઘસઘસ શ્વાસ ચાલતો હોય તેમ. (૨) નચિંત રીતે; નિરાંતે.

ઘસડવું, ક્રિ. સ. જમીન સાથે લાગી રહે તેમ ખેંચવું; તાણવું. (૨) ... (૩) જોરથી ઇચ્છા વિરુદ્ધ લઇ જવું. ક્રિ. પ્ર. ઘસરડી નાખવું=બેદરકારીથી જેમતેમ કરી નાખવું

ઘસરડાવું, ક્રિ. અ. તણાવું; ખેંચાવું. (૨) જમીન સાથે ઘસાતા જવું. (૩) જોર વિશેષ હોય તે તરફ ખેંચાવું.

ઘસરડો, પુ. ઉઝરડો. (૨) વેઠ; કમનની મહેનત.

ઘસરપસર, અ. ઘસડાય અને પછડાય તેમ; જેમતેમ.

ઘસવું, ક્રિ. સ. [સં. ઘર્ષ્] એક વસ્તુને બીજી વસ્તુ ઉપર જોરથી દાબીને ચલાવવી. (૨) રગડવું; ચોળવું; મસળવું. (૩) માંજવું. (૪) ઉજાળવું. (૫) ઠોલવું. (૬) ધાર ચડાવવી. (૭) જેમતેમ લખી નાખવું. (૮) ભુસી નાખવું. રૂ પ્ર. ઘસી પીવું=માંહોમાંહે સમાધાન કરી નાખવું. (૨) નહિ લેખવવું. ઘસીને કાપવું=મૂળ[illegible] નાખવું, ઘસીને [illegible]

ઘસારો, પુ. ઘાસ; ખોટ; નુકસાન. (૨) આંકો; લીટો. (૩) ઘસાયાનો ભુકો; રજ; કચરો. (૪) ઘસીને પ્રવાહી બનાવેલું ઓસડ. ક્રિ. પ્ર. ઘસારો પડવો =ખાસ આવવી. ઘસારો આપવો=નુકસાન મજરે આપવું. ઘસારો વેઠવો= ખરચ ખમવું.

ઘસાવવું, ક્રિ. પ્ર. કોઇ ઘસે એમ કરાવવું. (૨) ઉજળું કરાવવું. (૩) છોલાવવું. (૪) ધાર કઢાવવી. (૫) વધારાનું હોય તે ઓછું કરાવવું. (૬) ચોળાવવું. (૭) ભુકો પડાવવો. (૮) લેપ કરાવવો. (૯) ખણજ ભગાવવી.

ઘસાવું, ક્રિ. અ. [સં. ઘર્ષ્] ઘસારો પડે એમ થવું. (૨) ઓછું થવું; ઘટવું. (૩) કામ આવવું. (૪) શરીરે જીર્ણ થઇ જવું. (૫) પૈસાની ભીડમાં આવવું. રૂ. પ્ર. ઘસાતું બોલવું=વિરુદ્ધ બોલવું. ઉઘરાણી ઘસાતી જવી=થોડે થોડે ટુકી થઈ જવી.

ઘસિયું, વિ. ઘસીને ઉખાડેલું; ઉઝરડી લીધેલું. ભુકો થઈ ગયેલું હોય એવું (મીઠું).

ઘસિયો, પુ. થોડા ઘીમાં શેકેલા લોટનો ખોરાક; થોડા ઘીની છુટી સુખડી. (૨) ઘસવાનું કામ કરનાર.

ઘસોટિયો, પુ. ઘઉંના લોટને ઘસીને બનાવેલો ખાવાનો એક પદાર્થ; ઘસિયો.

ઘળકો, જુ. ગળકો.

ઘંઘોલિયું, ન. ઘુંઘટો; પોતાનું શરીર મોં વગેરે ઢાંકીને ખુણામાં બેસી રહેવું તે. (૨) છેક સાધારણ ઘર; અવ્યવસ્થિત ઘર. (૩) સારી વસ્તુની ખરાબમાં ખરાબ સ્થિતિ થઈ જવી તે.

ઘંટ, મોગરી કે બીજું કંઇ પણ ઠોકતાં ઘણઘણાટ અવાજ કરે એવો ધાતુનો (કાંસાનો) જાડી લોઢી જેવો કે ઉંધા પ્યાલા જેવો એક આકાર. ક્રિ. પ્ર. ઘંટ વગાડવો=જાહેર કરવું; ચેતવણી આપવી. રૂ. પ્ર. ઘંટ જેવું=બહુજ પાકું; શઠ. ઘરમાં ઘંટ વાગે છે=ઘરમાં કંઈપણ નથી. પાકો ઘંટ=બહુજ પહોંચેલો માણસ.

ઘંટડી, સ્ત્રી. નાનો ઘંટ; ટોકરી. ક્રિ. પ્ર. ઘંટડી વાગવી=ખાલી થઇ જવું; (૨) ભોજનની વેળા થવી.

ઘંટડો, પુ. મોટો ઘંટ; ટોકરો

ઘંટમાળ, સ્ત્રી. ઘંટડીઓની માળા; ઘુઘરમાળ. (બળદને ગળે બંધાય છે.)

ઘંટરવાળ, સ્ત્રી. ન. એક જાતનું શિકારી વાજું. [ઘંટી.

ઘંટલો, પુ. ભરડવાની થાળા વિનાની

ઘંટાકર્ણ, પુ. [સં.] શિવનો એક ગણ (આ ગણ ભક્તિની કામના પુરનાર ગણાય છે. કેટલાક લોક એની ઉપાસના કરે છે.)

ઘંટાપંથ, પુ. [સં.] રાજમાર્ગ; જાહેર માર્ગ તે.

ઘંટારવ, પુ. ઘંટના જેવો અવાજ.

ઘંટી, સ્ત્રી. [સં.] ઘંટ; ઘંટડી; ટોકરી. (૨) ઘકા. (મશ્કરીમાં)

ઘંટી, સ્ત્રી. અનાજ દળવાની પ.

ત્થરનાં બે પડવાળી એક બનાવટ; કોઈ-પણ ફરતા બે પડવાળું યંત્ર; ચક્કી. કહે૦ ઘરનાં છૈયાં ઘંટી ચાટે ને ઉપાધ્યાને આટો. ઘંટીના સો ને ઘંટાનો એક=ઘંટી પ્રમાણે ઓરણ ને ચુલા પ્રમાણે ખોરણ.

ઘંટીચોર, પુ. ખીસાકાતરૂ. (૨) ચાલાક. કહે૦ ચોરનો ભાઇ ઘંટીચોર.

ઘંટુ, ન. હાથીનો ઘંટ

ઘંટો, પુ. મોટો ઘંટ. (૨) દળવાની મોટી ચક્કી.

ઘંઠ, પુ. ભ્રમર; ભમરો.

ઘા, પુ. [सं. घात] ધારવાળું હથિયાર જોરમાં વાગવાથી જે કાપ પડે છે તે; ક્ષત; જખમ. (૨) ઝટકો; પ્રહાર. (૩) મોટા દુઃખની ઉંડી અસર. (૪) ચોવિશ કાગળનો જથ્થો; દસ્તો. ક્રિ. પ્ર. ઘા કરવો=અઘટીત નુકસાન કરવું. ઘા ખમવો=નુકસાન ખમવું. ઘા થવો=ચોટ લાગવી. ઘા પડવો=મહાકષ્ટ આવી પડવું. ઘા મારવો=યોગ્ય વખતે યોગ્ય કહેવું. (૨) નુકસાન કરવું. ઘા લાગવો=મોટું નુકસાન થવું. છાતીનો ઘા=અંતરમાં દુઃખ થાય એવો બનાવ. સોડનો ઘા=વિશ્વાસઘાત. ઘામાં લુણ=દુઃખમાં વધુ દુઃખ; 'બળતામાં ઘી.' ઘાબાજરિયું=ઘાને સાંધી દેવાનો અને રૂઝ લાવવાનો ખાસ ગુણ ધરાવતી પાણીમાં થતી એક વનસ્પતિ. ઘા ભેગો ઘસરકો=કરવું ત્યારે તો પુરેજ કરવું.

ઘાઈ, સ્ત્રી. ઉતાવળ; દોડાદોડી. (૨) ઘાંઘલ. (૩) બરાનો.

ઘાએલ, જુ. ઘાયેલ.

ઘાઘરી, સ્ત્રી. [दे. घग्घर] કમ્મરની નીચેના ભાગનો છોકરીઓનો ઘેરદાર પોષાક; ચણિયો; નાનો ઘાઘરો. (૨) છુલવાળો મલેક. (૩) વીણા રાખવાની કોથળી. ક્રિ. પ્ર. ઘાઘરી પહેરવી=સ્ત્રી જેવા થવું; નર્તક બનવું. રૂ. પ્ર. ઘાઘરિયું ગોતર=છોકરીઓ વધારે થતી હોય એવું કુટુંબ; સ્ત્રીપ્રધાન કુટુંબ.

ઘાઘરો, પુ. સ્ત્રીઓને પહેરવાનું કમ્મરથી પગના પંજા સુધી આવી રહે એવું ઘેરદાર વસ્ત્ર; ચણિયો. કહે૦ ગયો ઘાઘરો ને ગયો ઘરવાખરો=સ્ત્રી ગઈ એટલે ઘર નકામુંજ. રૂ. પ્ર. ઘાઘરા. ચલણ=સ્ત્રીનું ચલણ. ઘાઘરા પલટણ=સ્ત્રીઓનું ટોળું.

ઘાટ, પુ. [सं. घट] ઘડીને બનાવેલો આકાર; આકૃતિ. (૨) ચહેરો; સીકલ. (૩) નદી કે નવાણ ઉપર પગથિયાંવાળું જે બાંધકામ કરેલું હોય છે તે; નવાણનો મનુષ્યની અવરજવરવાળો કિનારો. (૪) સ્ત્રીઓને પહેરવાનું એક જાતનું રેશમી કપડું; ગાળો. (૫) પર્વતો ઉતરીને જવાનો માર્ગ. (૬) સહ્યાદ્રિ પર્વતનો પ્રદેશ. (૭) ગોઠવણ; યુક્તિ કરીને પાર ઉતારવું તે. (૮) તાક; પ્રસંગ; લાગ. (૯) રીત; વર્તન; લક્ષણ. ક્રિ. પ્ર. ઘાટ ઘડવો=પણ નુકસાન કરવું; મારી નાખવું. (૨) મનોરથ કરવા. ઘાટ ઘાટનાં પાણી પીવાં=દેશ દેશનો અનુભવ લેવો. ઘાટ આણવો=તક લાવવી; ઘાટ

બેસવો=ધાર્યા પ્રમાણે થવું. ક્રિ. પ્ર. ઘાટ ઉતારવો=ચોક્કું. બેસાડવું. કામ થાય એમ ગોઠવવું.

ઘાટડી, સ્ત્રી. સ્ત્રીઓને ઓઢવાનું રેશમી લૂગડું; ચુંદડી. (કન્યાને વરે તરફથી મંગળ વસ્ત્ર તરીકે ઓઢાડવામાં આવે છે તે; મંગળ ઘાટડી) (૨) સુવાસણ સ્ત્રીના મડદા ઉપર ઓઢાડવામાં આવે છે તે. ક્રિ. પ્ર. ઘાટડી ઘાલવી=મરનાર સુવાસણને પિયેર તરફથી ચુંદડી ઓઢાડવી. ઘાટડી સાથે જવું=પતિના હેઠાં સ્ત્રીનું મરણ થવું. આવી ઘાટડીએ અને જઈશ કાઠડીએ=અર્થાત્ લગ્ન થયા તે મરણેજ છૂટવાનાં (૩) છાતી અને પીઠ ઢંકાય તેમ શરીરે ગાંઠ મારીને પડે વિંટાળવું તે. ક્રિ. પ્ર. ઘાટડી વાળવી=પહેરેલા કપડાના ઝુલતા છુટા છેડાને કમરે બાંધવા.

ઘાટણ, સ્ત્રી. ઘાટીની સ્ત્રી. (૨) ઘરકામ કરનારી સ્ત્રી; ચાકરડી.

ઘાટદાર, વિ ઘાટવાળું. (૨) રૂપાળું.

ઘાટપોત, ન. હલકી જાતનું રેશમી કપડું.

ઘાટી, પુ. દક્ખણના પહાડી પ્રદેશનો રહેવાશી; ચાકરનું કામ કરનારો દખણી માણસ. (૨) ઘરકામ કરનારો ચાકર. (૩) વિ. જાડું; કઠણ હોય એવું; મજબુત મનનું.

ઘાટીલું, વિ ઘાટવાળું. (૨) રૂપાળું.

ઘાટું, વિ. ગાઢું; સખત. (૨) કઠણ; સંગીન.

ઘાડ, જુ. ગાઢ. [ધડો.

ઘાડવો, ન. માટીનું ઘડા જેવું વાસણ;

ઘાડું, (ગાઢું), વિ. ગાઢું; રગડા જેવું. (૨) જાડું. (૩) કઠણ થઇ ગયેલું; ચીઢું. (૪) ભરાઉ; ખીચોખીચ.

ઘાણ, પુ. આખાનો અમુક જથ્થા જેટલો ભાગ; વિભાગ. (૨) ધૂળધાણી કરી નાખવું તે; ભેળસેળ કરી નાખવું તે. (૩) કચરી છુંદી નાખવું તે; સંહાર. (૪) [सं. घ्राण] બદલો; દુર્ગંધ. (૫) મોટો હથોડો ક્રિ. પ્ર. ઘાણ બગાડવો=જોઇવેલો દાવ બગાડી નાખવો. ઘાણ નીકળી જવો=મોટો સંહાર થઇ જવો.

ઘાણી, સ્ત્રી. [सं. घूर्णि] તેલી બીયાં પીલવાનું લાકડાનું યંત્ર. (૨) મહેનત આપનારૂ અને પીડાકારક થઇ પડેલું અણગમતું કામ. ક્રિ. પ્ર. ઘાણી કરવી=ઘાણી રાખી તલ વગેરે પીલવાનું કામ કરવું. ઘાણીએ જોડવું=કંટાળા ભરેલા કામમાં જોડવું; ઘટમાળમાં નાખવું. ઘાણીમાં ઘાલીને પીલવું=જેમાંથી છુટાય નહિ એવા કામમાં નાખીને દુઃખ દેવું. અવળી ઘાણીએ ઘાલીને પીલવું=સખતમા સખત શિક્ષા કરવી. રૂ. પ્ર. ઘાંચીની ઘાણી=કંટાળા ભરેલું કામ કે વૈતરૂં. ઘાણીનો બળદ=ઘટમાળમાં ફરતો જીવ; દુઃખ સહેનાર; એકમાર્ગી; બીજી કંઈ ગમ વગરનો માણસ.

ઘાત, સ્ત્રી. [सं. हन्] મારી નાખવું તે; હત્યા; ખૂન. (૨) અકાળ

વર્તુ. (૩) ચોટલીની આસપાસ રખાવેલા થોડા થોડા ટૂંકા વાળ. (૪) પાણીમાં ઠીકરી મારવાથી પડતું ચકરડું.

ધારીપુરી, સ્ત્રી. કણીકના પડમાં પૂરણ મૂકીને કરેલી પૂરી.

ધારૂં, ન. રસી નીકળતી હોય એવું ચાંદું; નારૂ. (૨) સવારે; ગાદર.

ધાલ, સ્ત્રી. જમવા બેઠેલાં માણસની હાર; પંગત. (૨) નુકસાની; ખોટ. ક્રિ. પ્ર. ધાલ પાડવી=માણસોને ઓળખંધ જમવા બેસાડવાં. (૩) ધાલ પડવી=નુકશાન આવવું.

ધાલખાધ, સ્ત્રી. આપલે કરવાથી જે નુકસાની પડે તે.

ધાલઘુસેડ, સ્ત્રી. ધાલમેલ; કાઢધાલ કરવી તે. ક્રિ. પ્ર. ધાલઘુસેટ કરવી=વસ્તુને ગુંથી નાખવી; ઉલટાસુલટી કરી નાખવી. (૨) કોઇને ત્યાં બહુ જવું આવવું તે [દીવાળિયો.

ધાલણદાસ, પુ. નાણાં ખાલી જનારો;

ધાલમેલ, સ્ત્રી. ગડબડસડબડ; ગોટાળો. (૨) ભેળસેળ; ભેગ. (૩) આવજા (૪) ખટપટ; પ્રપંચ. (૫) આપલેનો સંબંધ. ક્રિ. પ્ર. ધાલમેલ કરવી=આજી રમવી.

ધાલમેલિયું, વિ. ધાલમેલ કરનાર; ગડબડિયું; ખટપટી; પંચાતિયું. (૨) ઉતાવળિયું. (૩) ઘુસણદાસ. (૪) પેચી.

ધાલવું, ક્રિ. સ. અંદર મૂકવું; ખોસવું. (૨) પહેરવું; ધારણ કરવું. (૩) ખંતથી મચ્યા રહેવું. (૪) કોઇનાં નાણાં હજમ કરવાં. (૫) મેળવવું; ભેળવવું. ક્રિ. પ્ર ઘર ધાલવું=કુટુંબમાં ને કુટુંબમાં ખોટું કામ કરવું; નુકસાન કરવું; કામ બગાડવું. નીચું ધાલવું=શરમાવું. કોઠી ધાલવી=પેઢી સ્થાપવી. પગ ધાલવો=—માં દાખલ થવું. ખોળે ધાલવું=રક્ષણમાં લેવું. માથે પાણી ધાલવું=મંદવાડમાંથી સાજા થઇ ઉઠવું. માથે ધૂળ ધાલવી=ફજેત થવું; નઠારૂં કામ કરવું. વેળ ધાલવી=લોહીનું બંધાઇને ગાંઠ થવી. નજરમાં ધાલવું=ધ્યાનમાં લેવું.

ધાવ, પુ ધારવાળું હથિયાર વાગવાથી જે ઉંડો કાપ પડે છે તે; જખમ. (૨) સમસ્યા; કોયડો; સવાલ જવાબ વાળું પદ. (૩) ન. ઝાડળ. [થવું.

ધાવું, ક્રિ. અ. ઝટકો લાગવો; ઘાયલ

ધાવેડી, વિ. ઝીણી બુદ્ધિનું: ચંચળ; ચતુર.

ધાસ, ન. [સં.] એની મેળેજ ઉગી નીકળતું તૃણ; ખડ; ચાર. ક્રિ. પ્ર૦ ધાસ ખાવું=પશુની માફક વર્તવું. ધાસ કાપવું=સામો ઉપેક્ષા કરે એમ બોલવું. (૨) સ્ત્રી. ધસારો. (૩) ખોટ. ધાસ ખાવી=ઘટ ખમવી. ધાસ કાપવી=ઘટ વાળી લેવી. ધાસ લાગવી=ઘટ આવવી.

ધાસચારો, પુ. ઢોરોના નિર્વાહનું જે કંઈ ધાસ ડડખ વગેરે તે.

ધાસતેલ, ન. જમીનમાંથી નીકળતું એક જાતનું તેલ; કેરોસીન.

ઘાસદાણો, પુ. ઢોરના નિર્વાહનું જે ઘાસ અને અન્ન વગેરે તે. (૨) ઘાસ અને દાણારૂપે અપાતી ખંડણી (કાઠી-આવાડના રાજાઓ ગાયકવાડને ખંડણી-રૂપે ઘાસદાણો આપે છે)

ઘાસપુંજો, પુ કચરાપુંજો; વાસીદું

ઘાસલેટ, જુ. ઘાસતેલ

ઘાસવું, ક્રિ. અ. [सं. घर्ष] ઘસાવું. (૨) કંઈક ઉપકાર કરવો; લાભ કરવો. ક્રિ. પ્ર. ઘાસી છૂટવું=કોઈનું પણ કામ કરી છૂટવું.

ઘાસિયું, વિ. ઘાસમાંથી ઉત્પન્ન થયેલું. ઘાસિયું ઘી=જે ઢોર એકલા ઘાસ ઉપરજ રહેતાં હોય તેનું ઘી. (૨) ભેળ-વાળું; સત્ત્વરહિત; હલકું; ઉતરતું.

ઘાસિયો, પુ. [अ.] સાથરો; ઘાસનો પથારો. (૨) ઘાસની દળી; ઘોડાની પીઠ ઉપર નાખવાની દળી.

ઘાસોટિયું, ન. ખલેચું; હમેશાં પહેરવાની સુરી.

ઘાંઘરડવું, ક્રિ. અ ભારે ઘાંટાએ રડવું. (૨) ગળામાંથી લાંબો ને તીણો સાદ કાઢયા કરવો. (૩) રાગ કાઢીને મોટેથી ગાયા કરવું. બૂમો પાડયા કરવી; આરડવું; તાણીને રોવું.

ઘાંઘરી, સ્ત્રી. એક જાતનું વાજું.

ઘાંઘલું, ન. ગાંડા જેવું આચરણ; ગાંડું. ક્રિ. પ્ર. ઘાંઘલાં કાઢવાં=ગાંડાં કાઢવાં. (૨) ઓવારણું. ક્રિ. પ્ર. ઘાંઘલાં ...ોવારણાં લેવાં.

ઘાંઘું, વિ. નિર્માલ્ય; ગરીબ. (૨) ગભરાયેલું; મુંઝાયેલું.

ઘાંચ, સ્ત્રી. ચીલામાંનો ખાડો. (૨) મુશ્કેલી; ગુંચવણ. (૩) અટચણ. (૪) આંચકો; ઠપકારો.

ઘાંચણ, સ્ત્રી. ઘાંચીની સ્ત્રી. નાગર લીલાવણ=જાદુ જાણનારી ગામળભટે કલ્પેલી દંતકથામાંની એક સ્ત્રી.

ઘાંચી, પુ. તૈલી જિયાંને ઘાણીમાં પીલી તેલ કાઢનાર અને તેલ વેચવાનો ધંધો કરનાર. (૨) તે લોકોની નાત. રૂ. પ્ર. ઘાંચીનો બળદ=એકને એક રસ્તે વગર સમજે મહેનત કર્યા કરનાર.

ઘાંચો, પુ. વાંસફોડો; વાંસના ટોપલા ટોપલી વગેરે બનાવનારો. (૨) ઘાંચી (રીસમાં ઘાચો એમ કહેવાય છે.)

ઘાંટાઘાંટ, સ્ત્રી. બૂમાબૂમ; ઉપરા-ઉપરી ઘાંટા પાડવા તે; સામસામે ઘાંટા કાઢવા તે.

ઘાંટી, સ્ત્રી. ગળાને વચલે ભાગે રહેલું હાડકું; હરડિયો. ઘાંટી ફૂટવી=જુવાની આવવી. (૨) ગળાની અંદરથી અવાજ ઉત્પન્ન કરનારો અવયવ. (૩) ઘાત; મોટી મુશ્કેલી; ક્રિ. પ્ર. ઘાંટી આવવી. મુશ્કેલી આવવી ઘાંટી વટાવવી=મુશ્કેલીમાંથી પાર ઉતરી જવું.

ઘાંટો, પુ. ગળામાંથી જે અવાજ નીકળે છે તે; અવાજ; સાદ; બૂમ; પોકાર. ક્રિ. પ્ર. ઘાંટા કાઢવા=ગુસ્સો કરી મોટેથી બોલવું. ઘાંટો ઉઘડવો=સારો સાદ નીકળવો. ઘાંટો પાડવો=બોલાવવું. (૩) ખીજવવું.

ઘાંયજી, જુ ગાયજી
ઘાંયજો, પુ હજામ, વાળંદ
ઘિમેલ, સ્ત્રી એક જાતના રાતા રંગના જીવડા, રાતી કીડીઓ (ઝિમેલો)
ઘિલોડી, સ્ત્રી [સ. गृहालिका] સરટાના જેવુ એક નાનુ પ્રાણી (૨) ઘિલોડાની વેલ
ઘિલોડુ, ન ઘિલોડીના વેલાનુ ફળ, ટિંડોરૂ, ઘોલુ (૨) ત્રાસ, કાયર
ઘિમચુ', ન ભરદ પયૈડવાનુ લાકડાનુ યાન (૨) છોકરાને રમવાનુ વતરણુ
ઘિમવું', ક્રિ સ મુકીનો માર મારવો, ટપૈરવુ
ઘિસ્સો, પુ માળની દોરી ઉપર જે ઘસારો પડે છે તે, કાતિયો ક્રિ પ્ર ઘિસ્સો દેવો=ક્ષત પાડવો (દોરમા) (૨) થાપ દેવી, છટકી જવુ
ઘી, ન [સ. घृत] માખણને તાવીને તેમાથી કાઢેલુ સત્ત્વ, ઘૃત, તૂપ કહે૰ ઘી ઢળ્યુ તો ખીચડીમા ઘિયાળ=નીવાણુ રૂ પ્ર ઘીકેળા=સારો લાભ [તે જગા, ઘીનુ બજાર
ઘીકાંટો, પુ જ્યા ઘી વેચાતુ હોય
ઘીગળણી, સ્ત્રી ઘી ગાળવાનુ ઝીણુ કાણુ કે જાળીવાળુ વાસણ
ઘીચ, જુ ગીચ
ઘીઓપડ, ન ઘી અને તેના જેવુ ચીકણુ દ્રવ્ય
ઘીતાવણી, સ્ત્રી. માખણને તાવીને ઘી બનાવવાનુ માટીનુ વાસણ
ઘીતેલુ', ન પોયણીનુ ન્ન (પોયણીના મૂળમા જે નાની ગાંઠો થાય છે તે)
ઘીસ, સ્ત્રી તણાસ માટે નીકળેલુ ઘણા માણસોનુ ટોળુ, સઘ, સમૂહ (૨) વેઠ કરનારાઓનુ મંડળ (ગિરત) (૩) હોળીનો વરઘોડો (૪) જોરથી રેલો આઘાત
ઘીમર, ન ઘુસરુ [ઘીમવુ
ઘીસવુ, ક્રિ અ ઘીબવુ, મારવુ,
ઘીમાઘીમ, સ્ત્રી ભીડાભીડ (૨) ઉપરાઉપરી (૩) ધમ્માચકડી (૪) ઝિંથો
ઘુઘરમાળ, સ્ત્રી ઘુઘરાની માળા
ઘુઘરવટ, સ્ત્રી કિનારી ઉપરની ઘુઘરીઓની હાર (૨) જેને છેડે ઘુઘરીઓ મૂકેલી હોય એવો બાયરો [તાણવા
ઘુઘરાવુ', ક્રિ અ ગુસ્સાથી ડોળા
ઘુઘરિયાળુ', વિ જેને ઘુઘરીઓ લગાડેલી હોય એવુ, વાગતુ
ઘુઘરી, સ્ત્રી [સં घुर्घुरी] ધાતુના પતરાનો ખડખડે એવો નાનો અને પોલો દાણો (૨) સ્ત્રીઓને પગની ઉપર-બાજવડે પહેરવાનુ ઘરેણુ; લોકોર (૩) બાફેલુ આખુ અનાજ, ટોઠા
ઘુઘરો, પુ [म घुंघरा] મોટી ઘુઘરી (૨) છોકરાને રમવાનુ ખડખડે એવુ રમકડુ (૩) ઘુઘરીઓનો ઝૂમખો (૪) મસાલાવાળી એ જાતની પૂરી (૫) દાળ કરવા માટે પલાળીને સુકવેલુ કઠોળ (૬) ચુનો બનાવવાને પકવેલા મરડિયા ક્રિ પ્ર ઘુઘરા બાધવા=નાચ નચવો, શરમ

મૂકીને કામ કરવું. ઘૂઘરા મૂકવા=સુંદર બનાવવું. કદી૦ પૈસો હોય તેનો છોકરો ઘુઘરે રમે.

ઘુઘવવું, ક્રિ. અ. 'ઘુઘુ' એવો અવાજ થવો; ગર્જવું. જોરથી મોટે અવાજે બોલવું.

ઘુઘવાટ, પુ. 'ઘુઘુ' એવો જે જોરદાર ભારે અવાજ થવો તે. (૨) ઘાંટા; અરાટ; ગર્જના.

ઘુઘવાટો, પુ. જોરદાર ભારે અવાજ; ગર્જના; હોકારો. (૨) રીસથી મોટે ઘાંટે બોલવું તે.

ઘુઘુ, અ. એવો અવાજ. (૨) હોલાના ગળામાંથી નીકળતો અવાજ; ભારે અને ઘરઘર થતો અવાજ.

ઘુમચો, પુ. સમૂહ; ટોળું.

ઘુમજ, પુ. ઘુમ્મટ. (૨) શિખર. (૩) ગર્ભાગાર; મંદિરની અંદરનો ઓરડો; ઘુમ્મટ તળેનો ભાગ.

ઘુમટી, સ્ત્રી. ઘુમ્મટ જેવી નાની આકૃતિ.(૨) ઘાસ કે વાંસની ચીપોની છત્રી.

ઘુમટો, પુ. ઘુમ્મટ જેવી વસ્તુની આડ; મોં ઢાંકવું તે. ક્રિ. પ્ર. ઘુમટો તાણવો=લાજ કાઢવી.

ઘુમડવું, ક્રિ. સ. જોરથી પ્રવાહીને હલાવવું. (૨) હિંદોળવું.

ઘુમડી, સ્ત્રી. આમ તેમ ઘુમાવું તે. (ઝાળીનું) (૨) ચકરી; ઘુમરડી. ઘુમડી ઘાલવી=હિંચકા નાખવા.

ઘુમણી, સ્ત્રી. ઘુમડી.

ઘુમરડવું, ક્રિ. સ. ... કરવું; ગોળ ફેરવવું. (૨) જોરથી હિંદોળવું. (૩) ચકરચકર ફરે એમ કરવું.

ઘુમરડી, સ્ત્રી. ફેર; ચક્કર; વમળ; ભ્રમણ. (૨) બાળકને ઘોડિયામાં સુવાડીને ખુબ હિંચકા નાંખવા તે.

ઘુમરાવું, ક્રિ. અ. રીસથી મોં ચડાવવું. (૨) વિકારી થવું; કેફની અસર જણાવી. (૩) વરસાદનું ચઢી આવવું; ઝઝુમી રહેવું.

ઘુમરી, સ્ત્રી. ઘુમણી; ઘુમરડી. (૨) વમળ; ભમરો; વહેતા પાણીની અંદર થતાં કુંડાળાં. (૩) ચક્કર; અંધારાં આવવાં તે.

ઘુમલડી, સ્ત્રી. ઘુમડી (કવિતામાં).

ઘુમાઘુમ, સ્ત્રી. આમતેમ હોંશથી ફરવું તે.

ઘુમાઘુમી, સ્ત્રી. દોડધામ.

ઘુમાવવું, ક્રિ. સ. ફેરવવું; ચારે તરફ ફરે એમ કરવું. (૨) ચારે તરફનો વિચાર કરીને ફેરવવું.

ઘુમ્મટ, પુ. [फा. गुंबद्] દહેરા અથવા મકાનની ઉપર જે અર્ધ ગોળાકાર ઘાટનું બળાય છે તે. (૨) દહેરાની અંદરનો અર્ધ ગોળ ભાગ.

ઘુરકવું, ક્રિ. સ. ગુસ્સાએ મોટો અવાજ કાઢીને ... સામા ... (૨) ભસવું ... ખિ... સામે જોયા ...

ઘુરકાઘુર ...

ઘુર...

બીવરાવવું.

ઘુરકિયુ, ન ઘુરકીને બોલવુ તે ક્રિ પ્ર ઘુરકિયા કરવા=ઘુરકીઘુરકીને બોલવુ

ઘુરઘુર, અ એવો થનો અવાજ

ઘુલર, ન એ જાતનુ (અજીરના જેવુ) વૃક્ષ અને તેનુ ફળ, ઉંબરા (૨) કાનનુ એ ઘરેણુ

ઘુલરૂ, ન બાળ ની ટનુ એક ઘરેણુ (૨) સ્ત્રીઓના કાનનુ એક ઘરેણુ (૩) ઘુમખુ ઝુવતી ઘુવરીઓનો જથ્થો

ઘુવડ, (ઘૂટ), પુ રાતે દેખે ને દિવસે આંધળુ એવુ એક પખી, ઉલૂક.

ઘુમણિયુ, વિ માનાપમાન ન જોતા માથુ મારનારુ ઘુસી જાય એવુ

ઘુમાડવુ, ક્રિ૰ સ૰ ઘુસે એમ કરવુ, વાળવુ

ઘુંઘટ, પુ મ્હો ન દેખાય તેમ તાણેલો માથા ઉપરનો છેડો, લાજ ક્રિ પ્ર ઘુંઘટ તાણવો=લાજ કાઢવી (૨) બુરખો, મો ઢાંકાય એવો પડદો

ઘુંઘટડો, પુ જુઓ ઘુંઘટ

ઘુંઘટી, નાનો ઘુંઘટ (૨) માથે નાખવાની નાની પછેડી

ઘુંઘટો, પુ માથા ઉપરનો છેડો તાણી બનાવેલો ઘુમ્મટ, ઘુંઘટ, ઘુમટો

ઘુચ, સ્ત્રી ગુચવણ આંટી, જેનો ઝટ લઈને નિકાલ થઇ શકે નહિ એવી હાલત, મુશ્કેલી

ઘુચવવુ, ક્રિ સ ગુંચાય એમ કરવુ માર્ગ સૂઝે નહિ એવી સ્થિતિમા મૂકવુ

ઘુંચળી, જુઓ ગુંચળી

ઘુચાવુ, ક્રિ અ ઘુચ પડવી; ગુચાવુ, માર્ગ નહિ સૂઝવો

ઘુંજવુ, ક્રિ અ [सं गुंज] 'ઘુંજ' એવો અવાજ કરવો

ઘુઝુ, ન ખીમુ ભજવુ (૨) સુકો મસાલો ભરીને બનાવેલી પૂરી, ઘુઘરો

ઘુટ, પુ ઘુટડો, મોગળો (૨) વિ ઘોડાની એક જાત ૩ પ્ર લોહીનો ઘુટ= ક્રોધનો ઉછાળો, ગુસ્સો

ઘુટડો, પુ મોની બખોલમા એકજ વખતે જે તુ પ્રવાહી માય તેટલુ તે, કોગળો ક્રિ પ્ર ઘુટડા ગળવા=ગુસ્સાને દાબી રાખવો

ઘુટણ, પુ [सं] ઢિચણ ક્રિ પ્ર ઘુટણીએ બેસવુ–ઢિંચણવાળીને બેસવુ (૨) પરાજિત થઈ જવુ ઘુટણીએ પડવુ= ઘુટણ ઉપર બેસીને નમવુ

ઘુટણિયા, ન ઘુટણ ભર ચાલવુ તે ક્રિ૰ પ્ર૰ ઘુટણિયા ભરવા=ઘુટણ ઉપર ચાલવુ

ઘુટવુ, ક્રિ સ [म घुर्ण] બહુ ભારી ભુકો કરવાને ઘસીને પીસવુ, લસોટવુ, વાટવુ (૨) જોરથી ઘસવુ. (૩) વારવાર લખ્યા કરવુ ક્રિ પ્ર દોષિતા ઘુટવા–અક્ષર ઉપરના અક્ષરમા ફરી ફરીને કલમ ફેરવવી (૨) નવેસરથી–એકડે એ થી માડવુ સૂર ઘુટવો–ગાવાને લબાવવો દમ ઘુટવો= શ્વાસને થોડીવાર રોકી રાખવો

ઘુટી, સ્ત્રી પગની પાની આગળનુ નાનુ બહાર નીકળતુ હાડકુ (૨) ખ-

નૂપીને નામ કરવું ઘુઘરા મૂ ના=સુંદર બનાવવું હિ૦ પૈસો હોય તેનો છોકરો ઘુઘરે રમે

ઘુઘવવું, ક્રિ અ 'ઘુઘુ' એવો અવાજ થવો ગર્જવું જોરથી મોટે અવાજ બોલવું

ઘુઘવાટ, પુ 'ઘુઘુ' એવો જે જોરદાર ભારે અવાજ થવો તે (૨) ઘાગ અવાજ ગર્જના

ઘુઘવાટો, પુ જોરદાર ભારે અવાજ, ગર્જના, હો હો (૨) રીસથી મોટે સાદે બોલવું તે

ઘુઘુ, અ એવો અવાજ (૨) હોલાના ગળામાંથી નીકળતો અવાજ, ભારે અને ઘરઘર થતો અવાજ

ઘુમચો, પુ સમૂહ ટોળું

ઘુમજ, પુ ઘુમ્મટ (૨) શિખર (૩) ગર્ભાગાર, મંદિરની અંદરનો ઓરડો, ઘુમ્મટ તળેનો ભાગ

ઘુમટી, સ્ત્રી ઘુમ્મટ જેવી નાની આકૃતિ (૨) ઘાસ કે વાસની ચીપોની છત્રી

ઘુમટો, પુ ઘુમ્મટ જેવી વસ્ત્રની આડ મો ઢાંકવું તે ક્રિ પ્ર ઘુમટો તાણવો—વાળ કાઢવી

ઘુમડવું, ક્રિ સ જોરથી પ્રવાહીને ડહોળવું (૨) હિંદોળવું

ઘુમડી, સ્ત્રી આમ તેમ ઘુમાવું તે (બાળોતું) (૨) ચક્કરી ઘુમરડી ઘુમડી ઘાલવી હિંચકા નાખવા

ઘુમણી, સ્ત્રી ઘુમડી

ઘુમરડવું, ક્રિ સ તળેઉપર કરવું, ગોળ ફરવવું (૨) જોરથી હિંદોળવું (૩) ચકરચકર ફેરવવું એમ કરવું

ઘુમરડી, સ્ત્રી ફેર, ચક્કર, ભમણ, ભ્રમણ (૨) બાળકને પારિયામાં સુવાડીને ખુબ હિંચકા નાખવા તે

ઘુમરાવું, ક્રિ અ રીસથી મો ચડાવવું (૨) વિકારી થવું, કેફની અસર જણાવી (૩) વરસાદનું ચડી આવવું, ઝઝૂમી રહેવું

ઘુમરી, સ્ત્રી ઘુમણી, ઘુમરડી (૨) વમળ ભમરો, વહેતા પાણીની અંદર થતા કૂંડાળા (૩) ચક્કર, અધારા આવવા તે

ઘુમલડી, સ્ત્રી ઘુમડી (કવિતામાં)

ઘુમાઘુમ, સ્ત્રી આમતેમ દોડાદોડી કરવું તે

ઘુમાઘુમી, સ્ત્રી દોડધામ

ઘુમાવવું, ક્રિ સ ફેરવવું, ચારે તરફ ફરે એમ કરવું (૨) ચારે તરફનો વિચાર કરીને ફરવવું

ઘુમ્મટ, પુ [फा गुम्बद] દહેરા અથવા મકાનની ઉપર જે અર્ધ ગોળાકાર ઘાટ બનાવાય છે તે (૨) દહેરાની અંદરનો ગર્ભ ગોળ ભાગ

ઘુરકવું, ક્રિ સ ગુસ્સાભેર મોટો અવાજ કાઢીને બોલવું, સામા થવું (૨) ભસવું (૩) કરડી આંખે કોઈની સામે જોયા કરવું તાકીને ડોળા કાઢવા

ઘુરકાઘુરકી, સ્ત્રી સામસામે ઘુરકવું તે.

ઘુરકાવવું, ક્રિ સ જોરથી બોલીને બીવરાવવું, ધમકી આપવી

ઘુરકિયુ, ન ઘુરકીને બોલવુ તે ક્રિ પ્ર ઘુરકિયા કરવા–ઘુરકીઘુરકીને બોલવુ

ઘુરઘુર, અ એવો ઘનો અવાજ

ઘુઘર, ન એ નામનુ (અજીરના જેવુ) વૃક્ષ અને તેનુ ફળ, ઉંબરા (૨) કાનનુ એ ઘરેણ

ઘુલરૂં, ન બાળકની કેડનું એક ઘરેણુ (૨) સ્ત્રીઓના કાનનુ એક ઘરેણુ (૩) ઝુમખુ, ઝુલતી ઘુઘરીઓનો જથ્થો

ઘુવડ, (પુંટ), પુ રાતે દેખે ને દિવસે આંધળુ એવુ એક પંખી, ઉલૂક

ઘુમઘિરૂ, વિ માનાપમાન ન જોતા માનુ મારનાર ઘુસી જાય એવુ

ઘુમાડવુ, ક્રિ૦ સ૦ ઘુસે એમ કરવુ, ધાવવુ

ઘુમટ, પુ મ્હો ન દેખાય તેમ તાણેલો માથા ઉપરનો છેડો, લાજ ક્રિ પ્ર ઘુમટ તાણવો=લાજ કરવી (૨) ઘુરખો, મો ઢંકાય એવો પડદો

ઘુંઘટટો, પુ જુઓ ઘુમટ

ઘુમટી, નાનો ઘુમટ (૨) માર નાખવાની નાની પછેડી

ઘુમટો, પુ માથા ઉપરનો છેડો તાણી બનાવેલ ઘુમટ, ઘુમટ, ઘુમટો

ઘુંચ, સ્ત્રી ગુંચવણ, આંટી, જેનો અટ ઉકેલ નિવેડો થઇ શકે નહિ એવી લાકન, મુશ્કેલી

ઘુચવવુ, ક્રિ સ ગુચાય એમ કરવુ માર્ગ સુઝે નહિ એવી સ્થિતિમા મૂકવુ

ઘુચવણ, જુઓ ગુચવણ

ઘુચાવુ, ક્રિ અ ઘુચ પડવી; ગુચાવુ, માર્ગ નહિ સુઝવો

ઘુજવુ, ક્રિ અ [सं गुंज] ‘ઘુંઘરૂં’ એવો અવાજ કરવો

ઘુઝુ, ન ખીચુ નામનુ (૨) સુકો મસાલો ભરીને બનાવેલી પૂરી, ઘુઘરા

ઘુટ, પુ ઘુટડો, કોળો (૨) વિ ઘોડાની એક જાત ક્રિ પ્ર લોહીનો ઘુટ=ક્રોધનો ઉભરો, ગુસ્સો

ઘુટડો, પુ પાણી બખોલમા એકજ વખતે જેટલુ પ્રવાહી માય તેટલુ તે, કોગળો ક્રિ પ્ર ઘુટડા ગળવા=ગુસ્સાને દાબી રાખવો

ઘુંટણ, પુ [सं] ઢિચણ ક્રિ. પ્ર ઘુટણીએ બેસવુ=ઢિંચણભાણીને બેસવુ (૨) પરાભવ થઈ જવુ ઘુટણીએ પડવુ=ઘુટણ ઉપર બેસીને નમવુ

ઘુંટણિયા, ન ઘુટણ ભર ચાલવુ તે ક્રિ૦ પ્ર૦ ઘુટણિયા ભરવા–ઘુટણ ઉપર ચાલવુ

ઘુંટવુ, ક્રિ સ [म. घर्ष] ખુબ બારીક ભુકો કરવાને ઘસીને પીસવુ, લસોટવુ, વાટવુ (૨) જોરથી ઘસવુ. (૩) વારવાર લખ્યા કરવુ ક્રિ પ્ર ટોપિમા ઘુટવા=ખરડા ઉપરના અક્ષરમા ફરી ફરીને કલમ ફેરવવી (૨) નરેસરથી-એકે એ ધી માટવુ ચુર ઘુટવો–પાટાને લગાવવો. દમ ઘુટવો=શ્વાસને થોડીવાર રોકી રાખવો

ઘુટી, સ્ત્રી પગની પાની આગળનુ નાનુ બહાર નીકળતુ હાડકું (૨) બ-

બચ્ચાંને અપાતી એક ઔષધિ. (૩) ગાંડ; આંટી. (૪) મુશ્કેલી; ગુંચવણી. (૫) છળવિદ્યા; પ્રપંચજાળ.

ધુંટો, પુ. ખૂબ ઘુટીને બનાવેલો રગડો, અવલેહ. (૨) ખરડ (૩) બત્તો; ઘુંટવાનું ઓજાર. (૪) ઘુંટવાથી આવતો ઓપ.

ઘૂડ, પુ. ઘુવડ; ઉલૂક (૨) વિ મુંગો; ગુમાની. (૩) અતિ વૃદ્ધ. (૪) અંધ. [બેભાન.

ઘૂમ, વિ. ગરક; ચકિત. (૨)

ઘૂમવું, ક્રિ. અ. આમતેમ ફરવું; મોટો કારભાર કરવો; મહાલવું. (૨) આમતેમ ગોટાવું; મસ્ત બની રહેવું. (૩) ચારે પાસ ફેલાવું.

ઘૂરવું, જા. ઘોરવું. (૨) ઘુરઘુર થવું. (૩) ગળામાંથી 'ઘુઘુ' એવો અવાજ નીકળવો. [ફુંજવું.

વાળવાળું એક ચોપગું ગરીબ સ્વભાવનું જનાવર; મેંઢું; ગાડરૂં. (આ પ્રાણીના વાળ તે ઊન કહેવાય છે.)

ઘેટો, પુ. ઘેટાની જાતનો નર; મેંઢો; મેષ. (૨) જાડો મજબૂત શરીરનો છોકરો.

ઘેડ, ન. લોટકો; ટોચકું; નાનો ઘડો.

ઘેન, ન. ઉંઘ આવવાની અસર; તંદ્રા; આળસ. (૨) અભિમાન; છક; મદ. (૩) માદક પદાર્થોની અસર.

ઘેબર, ન. [सं. घृतवर] એક જાતનું પકવાન્ન; પુષ્કળ ઘીનું મોણ નાંખીને બનાવેલી ઘીમાં તળી કાઢેલી અને ખાંડ પાયેલી પૂરી. [કસદાર.

ઘેબરિયું, વિ. ઘેબરના જેવું; રસ-

ઘેર, પુ. વર્તુલનો વિસ્તાર; પરિઘ: ઘાઘરા કે અંગરખા વગેરેનો નીચેનો વિસ્તાર. (૨) ટોળે થઈ ફરવું તે; ટોળું.

સામે રોકાણ કરી બેસવું. ઘેરી લેવું=આસપાસ ફરી વળવું.

ઘેરાવ, પુ. ઘેર; પરિઘ; ફેલાવો; સીમા; વિસ્તાર; ભરાવ. (૨) રોકાણ; પ્રતિબંધ.

ઘેરાવું, ક્રિ. અ. ચારે તરફથી અંતરાઇ જવું; સંકટમાં આવવું. ઘેરાઇ જવું=આમ થઇ જવું. (૨) હવાલામાં-કબજામાં હોવું.

ઘેરાવો, પુ. જુઓ ઘેરાવ. [રંગની.

ઘેરી, સ્ત્રી. ધારી. (૨) વિ. ઘેરા

ઘેરું, વિ. ગાઢ; ભરપુર; ભરેલું; (રંગથી) પાકું. ઘેરી આંખ=મદભરી આંખ

ઘેરેઘેર, અ. દરેક ઘેર; ઠામેઠામ. કહે. ઘેરે ઘેર માટીના ચુલા=બધે ઠેકાણે સરખું.

ઘેરૈયો, પુ. હોળીના દિવસોમાં ફાગ ખેલનાર છોકરો; ઘેરમાં ચાલનારો. રૂ. પ્ર. ઘેરૈયા ચૌદશ=ફાગણ શુદિ ચૌદશ.

ઘેરો, પુ ઘેરી લેવું તે; ચારે બાજુથી આંતરી લેવું તે. (૨) રોકાણ; અટકાવ; પ્રતિબંધ ક્રિ. પ્ર. ઘેરો ઘાલવો =બધી તરફથી બંધ કરવું. (૩) સમૂહ; સમુદાય.

ઘેલચંદ, વિ વખતે ગાંડું અને વખતે ડાહ્યું થઇ જતું હોય એવું.

ઘેલછા, સ્ત્રી. ગાંડપણ; ઘેલાપણું. (૨) મનનું એકમાર્ગી વલણ.

ઘેલડી, સ્ત્રી. ગાંડી; પ્રેમઘેલી. (૨) એક દેવી. [ઘેલછાના અંશવાળું.

ઘેલસંફું, વિ. ઢંગધડા વગરનું;

ઘેલાઇ, સ્ત્રી. ગાંડાઇ; ઘેલછા.

ઘેલું, વિ. જેને સારાસાર વિવેક ન હોય એવું; ચસકેલું; મસ્ત; પાગલ; દિવાનું; ઢંગ વગરનું. ક્રિ. પ્ર. ઘેલાં કાઢવાં=ગાંડાં કાઢવાં કહે૦ ઘેલાનાં કંઇ ગામ વસતાં નથી=ગાંડાં તો ક્વચિત-કોઇક જ હોય. ઘેલા થવું=જેવું માણસ હોય તેવા થવું. ઘેલું થઇને કૂટે ને ગામ બધું લૂટે=જુઠી રીતે ગાંડાં કાઢવામાં કેટલાક ફાવી જાય છે. ઘેલીનાં ઘેરઘેર સાસરાં=ઠેકઠેકાણે ગવાળો નાખવો તે. ઘેલી સાસરે ન જાય અને ડાહીને શિખામણ દે=પરોપદેશે પાંડિત્યના જેવું. [મગ્ન.

ઘેંઘટ, વિ. ચકચુર; તલ્લીન; મસ્ત;

ઘેંશ, સ્ત્રી. છાશમાં અથવા પાણીમાં મીઠું નાખીને બનાવેલું જુવાર, બાજરી વગેરેના લોટનું લેહ; રાબ. કહે૦ આવડે નહિ ઘેંશ ને રાંધવા પેસ=સાદામાં સાદું કામ પણ જેને આવડતું ન હોય તેને મોટા કામમાં યોજવું ઘેંશ ખાય તે ઘોઘર થાય=કરી પાળવાથી હંમેશાં ફાયદો થાય છે.

ઘૈયું, ન. [સં. गह्वर] ચીલામાં પડેલો ખાડો; ખાડું; ઉંડો ખાડો.

ઘો, સ્ત્રી. મોટી ગરોળીની જાતનું એક જંગલી પ્રાણી. (આ પ્રાણીની બે ત્રણ જાતો થાય છે. જાડી પાસલા જેવી, જાત તે 'પાટલા ઘો' કહેવાય છે, અને પાતળી દરતી જાત તે 'ચંદન ઘો' કહેવાય છે. વાઘરી લોકો આ પ્રાણીને દેખે કે તરત મારી નાખતા હોવાથી એવી કહેવત છે કે 'ઘો મરવાની થાય ત્યારે વાઘરીવાડે જાય.' આ પ્રાણીના પંજાના નખની પકડ બહુજ મજબુત હોય છે.)

(૨) નદી–દરિયામાં આવતો મોટો; તરંગ. (૩) થાંપ; કળ; વાંદરો. (૪) અડિયલ; હઠીલો છોકરો. (૫) જાડી નકશીદાર ખીટી. (૬) બે તરફ ચડ ઉતર કરવાનાં પગથિયાંવાળો ઉંચો બાંકડો. (૭) ઉંચી વસ્તુ લેવાય એવી નીસરણી. (૮) કોઈ વસ્તુ મૂકવાને બનાવેલું લાકડાનું ચોકઠું. (૯) ચાર પાંખડીનું કપાસનું કાલું. (૧૦) પહેલી આંગળીએ પહેરવાની લંબગોળ વીંટી. ક્રિ. પ્ર. ઘોડે ચડવું=આગળ પડવું; પરણવા જવું (૨) તૈયાર થઇ જવું. (૩) ફતેહ થવું. ઘોડો પલાણવો=ઉપર સ્વાર થવું. ઘોડો ચડાવવો=બંદુકની કળ ઉંચી કરવી. ઘોડો પાડવો=બંદુક ફોડવો; બહુ ખર્ચ થવું. ઘોડે પલાણ નાખવું=સત્વર તૈયાર થવું.(૨)લડવા જવું. ઘોડે ચડીને આવવું=જાહેર રીતે આવવું. ઘોડાચાલ=ઉતાવળી ચાલ. ઘોડો ઘડવો=મસલત કરવી. ઘોડો ચડાવવો=ત્રાજવાની દાંડીમાં એમ કરવું કે જેથી ઓછુંવતું જોખાય. ઘોડો બાંધ=ધીરજ રાખ. ઘોડો મારી મૂકવો=ઉતાવળે નાસી જવું. ઘોડાને તંગ અને પુરુષને બંગ=પુરુષને બંગ ભસમથી જેટલું જોર આવે છે તેટલું ઘોડાને તંગ બાંધવાથી આવે છે. ઘોડો ઘોડાને રૂપે દોડે=જેવી જેની યોગ્યતા તેવું તે કામ કરે. ઘોડો છૂટયો ઘોડી છૂટી=વખતે કંઈ અડચણ આવે.

ઘોણ, પુ. [સં. ઘન] મોટો હથોડો; ઘણ.

ઘોણિયું, ન. ઘણઘણ થાય એવો ઢોલ. (૨) ઘણ મારવાનું કામ કરનાર.

ઘોણિયો, પુ. તાંબાની મોટી વટલોઈ.

ઘોતું, જુ ગોઢું.

ઘોબો, (ઘાબો), જુ. ગોબો.

ઘોયું, ન. ભમરડા ઉપર બીજા ભમરડાની આરથી થતો ઘસરકો.

ઘોર, સ્ત્રી. [ફા.] મડદાં દાટવાનો ખાડો. (૨) મડદું દાટી તેની ઉપર કરેલું બાંધકામ; કબર. (૩) પુ. તંબુરામાં પિત્તળના તારથી જે જાડો ખરજનો સ્વર નીકળે છે તે અવાજ. (૪) સ્ત્રી. ઉંઘમાં નાક વાટે જે અવાજ નીકળે છે તે; નસકોરાં બોલવાં તે. (૫) વિ. બિયામણું; ભયંકર; ક્રૂર. (૬) અત્યંત ગાઢ. ક્રિ. પ્ર. ઘોર ખોદવી=મડદું દાટવાનો ખાડો ખોદવો; નુકસાનીને રસ્તે જવું. ઘોરખોદિયો=અકર્મી; મૂર્ખ; ઘોરમાંથી મડદાં ખણીકાઢીનેખાનારૂંએકજાતનું પ્રાણી;જરખ.

ઘોરણ, ન. ઘોરવું તે; ખૂબ ઉંઘવું તે. (૨) ઉંઘમાં નાકમાંથી અવાજ નીકળ્યા કરવો તે; ઘોર.

ઘોરદર્શન, ન. [સં.] ઘુવડ.

ઘોરરાસન, ન. [સં.] શિયાળ.

ઘોરવું, ક્રિ. અ. ગાઢ ઉંઘવું. (૨) શ્વાસોચ્છવાસથી ઘોરણ બોલે એમ ઉંઘવું. (૩) ઉંઘમાં નાકમાંથી અવાજ થવો.

ઘોરંભાવું, ક્રિ. અ. વરસાદનું ચડી આવવું; અંધારવું; ઘેરાવું.

ઘોલું, ન. ઘોલીનું ફળ; ઘિલોડું. (૨) ફાંસ; આડખીલી.

ઘોલૈયું, વિ. વગર નોતરે જમવા જનારૂં.

ઘોલ્યું, ન. ખાસી કરેલો નાનો બળદ. ઘોલ્યો=અણપલોટ બળદ.

ઘોડલો, પુ. વગર નોતરે જમવા બેસે તે. (૨) દીવાળીનો ઘોડો.

ઘોષ, પુ. [સં.] મોટે કરવું તે. (૨) આહીરનું ઝુંપડું. (૩) અવાજ; સ્વર; શબ્દ. ક્રિ. પ્ર. ઘોષવું=કતરાતે પવને જવું (વહાણોનું).

ઘોળ, પુ. ઘોળાય તે; ગુંચવણ; ગભરાટ. (૨) પ્રવાહી પદાર્થનો રગડો. (૩) ન્યાતિનો અમુક જથ્થો. ક્રિ. પ્ર. ઘોળવો=પંચાત આણવી. ઘોળ બાંધવો= કેટલાક લોકોએ એકત્ર થઇ પોતાનો નવો જથ્થો બાંધવો.

ઘોળવું, ક્રિ. સ. [સં. घूर्ण] ચોળીચોળીને નરમ–ઢીલું કરવું. (૨) એકનો એક વિચાર ર્ક્યાં કરવો. (૩) હલાવવું; ફેરવવું. (૪) સુંથવું; ચર્ચવું. (૫) ઘુંટવું; ભેળવવું. ક્રિ. પ્ર. ઘોળીને પીજવું=કશી ગણતરીમાં નહિ ગણવું. [ચોળાચોળ.

ઘોળાઘોળ, સ્ત્રી. સંકલ્પવિકલ્પ;

ઘોળાઘોળી, સ્ત્રી. ઘોળાઘોળ કરવી તે; ચર્ચા કર્યા કરવી તે.

ઘોળાવવું, ક્રિ. પ્રે. ઘોળાય એમ કરાવવું; ચોળાવવું; ચર્ચાવવું.

ઘોળાવું, ક્રિ. અ. આમતેમ આખુંપાછું થવું. (૨) ચોળાઈને નરમ થવું; વલોવાવું; ચર્ચાવું.

ઘોળ્યું, અ. બળ્યું, હશે; એમ જણાવવાનો ઉદ્ગારઃ–આટલું ન થાય તો ઘોળ્યું.

ઘોંકવું, ક્રિ. અ. (૧) ગારો ભરવો. (૨) ઝોખવું. (૩) ઘોંચવું. [સુક્કો.

ઘોંકો, પુ. ઢાણીનો ગારો. (૨)

ઘોંઘાટ, પુ. શોરબકોર; કલબલ; કકળાણ.

ઘોંચ, સ્ત્રી ઘોંચાયાથી પડેલો ખાડો.

ઘોંચવું, ક્રિ. પ્ર. જોરથી ઘાલવું–ભોકવું. [પડવું.

ઘોંટવું, ક્રિ. અ. ઉંઘવું; નિદ્રામાં

ઘોંટાળો, જુ. ગોટાળો.

ઘ્ન, [સં. हन्] હણનાર.

ઘ્રાણ, ન. [સં.] નાક. (૨) ગંધ; વાસ. [લેનારી ઇંદ્રિય; નાક.

ઘ્રાણેંદ્રિય, સ્ત્રી. [સં.] વાસ

ઙ.

ઙ, પુ. [સં. ङ] ગુજરાતી ભાષાના મૂળાક્ષરોમાંનો કંઠસ્થાની અનુનાસિક અક્ષર.

ચ.

ચ, પુ. ગુજરાતી ભાષાના મૂળાક્ષરોમાંનો તાલુસ્થાનનો અક્ષર. (૨) અ. અને; પુનઃ.

ચઇતર, જુ. ચૈતર.

ચઉદ, જુ. ચૌદ.

ચઉદ, જુ. ચૌદ.

ચઉદશ, જુ. ચૌદશ.

ચઉહાણ, જુ. ચૌહાણ.

ચક, પુ. પુ. [फा. चिक्] વાંસની સળીઓનો પડદો; જાળીદાર

તેની ચાંચ અને આંખો બહુ લાલ હોય છે. તે જીવતા સ્યાળા ખાઈ જાય છે.) (૨) વિ. ચંચળ; ચતુર; ચાલાક.

ચકોરી, સ્ત્રી. ચકોર પંખીની માદા.

ચક્કર, ન. [સં. चक्र] ચપટી ગોળ આકૃતિ; વર્તુલ; પૈડું; ચાક (૨) ગોળ ધારવાળું હથિયાર. (૩) પરિઘ; ઘેર. (૪) આંટો. (૫) તમ્મર; ચકરી. (૬) શું કરવું તે સૂઝે નહિ એવી સ્થિતિ. ક્રિ. પ્ર. ચક્કર ફરવું=પરિસ્થિતિનું બદલાઈ જવું. ચક્કર મારવું-લેવું=આમતેમ આંટા મારવા; ફેરો ખાવો. (૭) ફાંસો.

ચક્કી, સ્ત્રી. [સં. चक्री] ઘંટી, ચકી, વગેરે. (૨) ઘાણી. (૩) ગોળાકારે બાંધેલી ગાંસડી. ક્રિ. પ્ર. ચક્કી ચલાવવી =ખા ખા કરવું.

ચક્કુ, ન. ચાકુ; ચપ્પુ.

ચક્ર, ન. [સં.] ચપટી ગોળાકાર વસ્તુ; પૈડું; ચાક. (૨) ગોળ ધારદાર હથિયાર. (૩) દરિયાઈ જંતુની વર્તુલાકૃતિની છિપ. (૪) એક ગોળાકાર ચિહ્ન; કુંડાળું. (૫) આવલી; હાર. (૬) સમૂહ; સમુદાય; પ્રદેશ; રાજ્ય.

ચક્રદંડ, પુ. [સં.] શરીર ગોળ વળે એમ દંડ પીલવા તે.

ચક્રધર, વિ. [સં.] ચક્ર ધારણ કરનાર; વિષ્ણુ.

ચક્રધારા, સ્ત્રી. [સં.] ગોળાકાર ધાર; પરિધ; ઘેરાવો; ચક્રની ધાર.

ચક્રપાણિ, પુ. [સં.] જેના હાથમાં ચક્ર છે એવા દેવ; વિષ્ણુ.

ચક્રપાદ, પુ. [સં.] ગોળ પગવાળું જે તે; હાથી. (૨) ચક્ર છે જેના પગ રૂપે તે રથ.

ચક્રબંધ, પુ. [સં.] ચક્રના આકારમાં વંચાય એવી એક કાવ્યરચના.

ચક્રમુદ્રા, સ્ત્રી. [સં.] ગોળ આકારનો સિક્કો; વિષ્ણુના આયુધની છાપ.

ચક્રવર્તી, પુ. [સં.] મહારાજા; શાહેનશાહ; ઘણાં રાજ્યો ઉપર રાજસત્તા ભોગવનાર; સમ્રાટ. ચક્રવર્તિની =મહારાણી; સમ્રાજ્ઞી.

ચક્રવર્તિતા, સ્ત્રી. [સં.] ચક્રવર્તીપણું; સર્વ રાજાઓનું ઉપરીપણું.

ચક્રવાક, ન. [સં.] ચકવાચકવીને નામે ઓળખાતું એક પંખી.

ચક્રવાકી, સ્ત્રી. [સં.] ચકવી; ચક્રવાકની માદા.

ચક્રવાત, પુ. [સં.] વંટોળિયો; ફુદરડીએ ફરતો પવન; વાવાઝોડાનો વાયુ.

ચક્રવૃદ્ધિ, વિ. [સં.] મુદ્દલમાં વ્યાજ મેળવતા જવું અને વ્યાજ કાઢતા જવું તે; વ્યાજના બે પ્રકાર: એક મુદ્દલ ઉપર વ્યાજ કાઢવું તે સાદું વ્યાજ અને બીજું વ્યાજ મુદ્દીમાં ઉમેરીને વ્યાજ કાઢવું તે ચક્રવૃદ્ધિ વ્યાજ.

ચક્રવ્યૂહ, પુ. [સં.] ચક્રાકૃતિએ કરેલી સેનાની રચના; કોઠાયુદ્ધ; ચકરાવો. (મહાભારતમાં ચક્રવ્યૂહને પ્રકારે થયેલા યુદ્ધમાં પાંડવો તરફથી અભિમન્યુ લડ્યો હતો.)

ચક્રાકાર, પુ. [સં.] ચક્રના જેવો આકાર. (૨) વિ. ચક્રના જેવા આકારનું

ચક્રાંકિત, વિ. [સં.] ચક્રના ચિહ્નવાળું. (વૈષ્ણવ સંપ્રદાયમેં એક ભેદ કે જેમાં ચક્રનાં છાપાંતિલક લેવામાં આવે છે.)

ચક્રાંગ, પુ. [સં.] લાલ પગ અને લાલ ચાંચવાળો હંસ; ચકવો. (૨) રથ; ગાડી. (૩) સ્ત્રી. ચક્રાંગી=હંસિની.

ચક્રી, પુ. [સં.] ચક્રવાળા-વિષ્ણુ. (૨) ચક્રવર્તી રાજા. (૩) કુંભાર. (૪) ચક્ર જેવું હથિઆર રાખનાર.

ચક્ષુ, ન. [સં.] આંખ; નેત્ર.

ચક્ષુરાગ, વિ. [સં.] નજરે જોવા માત્રથીજ પ્રીતિ થઈ જાય એવું.

ચક્ષુઃશ્રવા, પુ. [સં.] આંખો-વડેજ જે સાંભળે છે તે; સાપ. [નયન.

ચખ, ન. [સં. ચક્ષુ] આંખ;

ચખણી, સ્ત્રી. ચાખવું તે; ચાખવા દેવાનું જે તે. [કરવું; ચખાડી જોવું.

ચખાડવું, ક્રિ. સ. ચાખે એમ

ચગડવું, ક્રિ. સ. જોરથી દાબીને ઘાલવું. (૨) ચાંપવું; કચરવું; છુંદવું.

ચગદાવું, ક્રિ. અ. દબાવું; ચંપાવું; ચરાવું. [દેખાવું.

ચગવું, ક્રિ. અ. આકાશમાં ઉડતું

ચગળવું, ક્રિ. સ. દાંતથી નહિ પણ પેઢાંથી દાબી દાબીને ચૂસવું; મમળાવવું. [હવામાં ઉંચે ઉડાવવું.

ચગાવવું, ક્રિ. સ. ચગે એમ કરવું;

ચગીજવું, ક્રિ. અ. સંજ્ઞાથી સમજવું; પારખી જવું. (૨) ફાટી જવું. બહેકી જવું; વંઠી જવું.

ચચુ, વિ. ચંચળ; ચતુર; ચાલાક. (૨) ન. રેલનાં પાણી ઉતરી ગયા પછી જમીન ઉપર ઠરેલી તરી; કાંપ.

ચચણવું, જુ. ચણચણવું.

ચચણાટ, જુ. ચણચણાટ.

ચચરવું, જુ. ચરચરવું.

ચચરાટ, જુ. ચરચરાટ.

ચચુકો, પુ. આમલીનું બી; કચુકો.

ચચુડો, પુ. કચુકો; ચીચુડો. (૨) ચકડોળ; ચિચવો.

ચચ્ચાર, વિ. ચારચારનું જોડકું.

ચચ્ચો, પુ. એવો ઉચ્ચાર અને અક્ષર.

ચટ, પુ. સાચા દેવને ઠેકાણે દાભનો જે દેવ બનાવી પૂજે છે તે. (૨) સ્ત્રી. આદત; ટેવ. (૩) ખાલીખમ (૪) ખંત; કાળજી; જીદ. (૫) અ. ઝટ. (૬) ખણસ, દદ.

ચટક, પુ. [સં.] ચકલાની જાતનું એક પંખી. (૨) વિ. લાલચોળ; સુંદર (૩) સ્ત્રી. લહેજત.

ચટકદાર, વિ. ચટકવાળું; સુંદર; મોહક; સુરેખ. (૨) લહેજતદાર; મસાલાદાર.

ચટકમટક, વિ. નખરાંબાજ; અભિનયવાળું; ફાંકડું. (૨) મોહ ઉપજાવે એવો હાવભાવ. [મોહક મરોડવાળું.

ચટકવું, વિ. દીપતું; શોભતું;

ચટકવું, ક્રિ. અ. ડંખ મારવો. (૨) ખીલવું; ખુલવું; દીપવું. (૩) તૂટવું.

ચડસાચડસી, સ્ત્રી. એકબીજાથી પરમ થવાનો મમત; સરસાઈ; હરિફાઇ; પર્ધા.

ચડસીલું, વિ. મમતી; આગ્રહી.

ચડસું, ન. પાણી તાણવાનું યંત્ર; પડા જેવી મોટી લાકડાની પડનાળ.

ચડીચોટ, અ એકદમ; સપાટાબંધ; પાગમા [થતો એવો અવાજ.

ચડેડાટ, પુ. લાકડું ચડતાં-ભાગતાં

ચડ્ડી, સ્ત્રી. અર્ધી સુરવાળ.

ચડઉતર, સ્ત્રી. ચડવું અને ઉતરવું; વાર ઉપર નીચે જવું આવવું. (૨) વની વધઘટ. (૩) વિવાદમા ઉતાવળે રવું ચાલવું તે. (૪) વિ. ઉત્તરોત્તર તું ઉતરતું હોય એવું.

ચઢણુ, ન. ઉત્તરોત્તર ઉંચુ નેઉંચુ તું હોય એવું જે તે.

ચઢતી, સ્ત્રી. ઉત્તરોત્તર સારૂ થવું તે; સારી સ્થિતિ; ઉત્કર્ષ.

ચઢતું, વિ ઉપર જતું; વધતું; તું; સારૂ થતું. (૨) વધારે સારૂ; ; શ્રેષ્ઠ; ઉંચું.

ચઢવું, ક્રિ. અ. નીચેથી ઉપર જવું; સ્થાન ઉપર જવું. (૨) ઉગવું. ખેંચાઇને વાંકું વળવું. (૪) ઘેરાવું. ડીક ઉપર બેસવું. (૬) કિંમત આવવું વધવું (૭) ઉન્નત, સ્થિ- પહોંચવું. (૮) અસર થવી. (૯) ; ચોટવું. (૧૦) બેસવું આવવું. મળવું; પેદું થવું. (૧૨) ગુસ્સે થવું. (૧૩) ફુલાવું; બડાશ મારવી. (૧૪) ધરાવું; અર્પાવું. (૧૫) પાસ બેસવો. (૧૬) સંકોચાવું. (૧૭) ફરફરવું. (૧૮) સામે થવું; ધસવું. (૧૯) આવરણરૂપે લગાડવુ. રૂ. પ્ર. કીડીએ ચઢવી=કામ કરતાં કંટાળવું. (૨) ગધેડે ચઢવું=ફજેત થવું. (૩) ઘોડે ચઢવું=અભિમાન આણવું; ફેંક કરવો (૪) છાપરે ચઢવું=માન પામવું. દહાડો ચઢવો=સારૂ થવું; સ્ત્રીને ગર્ભ રહેવો. પાણી ચઢવું=મમતે ભરાવું; શૂર ચઢવું. માથું ચઢવું=મસ્તક દુઃખવું. સાથે ચઢવું= નહિ લેખવવું. મોં ચઢવું=રોષે ભરાવું. લોહી ચઢવું=તાજા-તંદુરસ્ત થવું. કહે૦ ચઢે ઘોડે=તાબડતોબ. ઘોડે ચઢે તે પડે=કાર્ય કરીએ તો સારૂ ખોટું થાયજ.

ચઢાઈ, સ્ત્રી. ચઢવાની ક્રિયા; લશ્કરનું શત્રુની સામે જવું; હુમલો; સ્વારી. (૨) ઉંચો ઉંચો વધતો પ્રદેશ.

ચઢાઉ, વિ. કોઈના ચઢાવ્યાથી ચઢી જાય એવું; સાહસિક. (૨) ઉદ્ધત. (૩) ચઢાય એવું. (૪) તેજ; ઉગ્ર; ગુણકારી.

ચઢાઉતરી, સ્ત્રી. બોલાચાલી. (૨) વારંવાર ચઢ ઉતર કરવું તે (૩) હોડ. રૂ. પ્ર. ચઢાઉતરી=એક બીજા વચ્ચે આગળ વધવાની સ્પર્ધા. [સાઈ.

ચડાચડ, સ્ત્રી. હોંસાતુંસી; સર-

ચડાચડી, સ્ત્રી. સરસાઈ; સ્પર્ધા; હરિફાઇ

ચઢાવ, પુ. ચઢતો ભાવ; ચઢવું પડે એવું ઉચાણ; ઉત્તરોત્તર ચઢતો હોય એવો માર્ગ.

ચટકાવવું, ક્રિ સ ટખ દેવો, કરડવું

ચટકી, સ્ત્રી તીવ્ર અગર, ઝીણી-આકરી લાગણી. (૨) રીસ ચટવી, ખોટું લાગવું તે (૩) મોહિની

ચટકીદાર, વિ સુરખ, રંગીલું, મોહિની લગાડે એવું (૨) તેજ આગ એવું, મોહક, સ્વાદવાળું

ચટકું, ન બિંદુ, ટીપું

ચટકો, પુ ડંખ, ઝાટકો ક્રિ પ્ર ચટકો ભરવો=ડંખ દેવો ચટકો મારવો= આવી ઘોચાય તેમ કરવું (૨) સખત લાગણી થવી ક્રિ પ્ર ચટકો લાગવો= લાગણી થવી, ખીજવાવું.

ચટચટ, અ ઝટઝટ, ઉતાવળે

ચટણી, સ્ત્રી [सं. चट] મરચાં વગેરે ઝીણાં વાટીને કે ખાંડીને બનાવેલો સ્વાદ ઉત્પન્ન કરનારા ખાવાનો પદાર્થ. ક્રિ પ્ર ચટણી થઈ જવું=સહેજમાં ખપી જવું (૨) મુખ્ય નહિ એવું અથવા તુચ્છ એવા અર્થમાં-એ તો ચટણીમાં ખપી જશે (૩) ધુળધાણ, ચૂર થઈ જવું

ચટણો, અણ ચટણી ખાનારો

ચટપટ, અ ઝટપટ. (૨) સ્ત્રી અતિ આતુરતા, ચિંતા, અકળામણ

ચટપટી, સ્ત્રી અતિ ઉત્સુકતા, ચિંતાની લાગણી; અકળામણ (૨) તાનાવેલી, વ્યગ્રતા; ઉત્સુકતા, બેચેની

ચટાઈ, સ્ત્રી [फा.] સાદડી, સાથરી.

ચટાકો, પુ ચટકો, તીવ્ર લાગણી તીખું ને ખાટું રાઇતું, સ્વાદ લાગતો તે

ચટાચટ, અ જલદી, ચટપટ.

ચટાડવું, ક્રિ સ ચાટે તેમ કરવું, ખાય તેમ કરવું (૨) લાભ લેવા દેવો, લાંચ આપવી કહેં૦ મો ચટાડવું=જુઠું દૂટ આપવી [બેરંગી પક્ષ તે

ચટાપટા, પુ આટાઆવળા ?:

ચટાપટી, સ્ત્રી ચટપટી (૨) ટાપટીપ, ચાપચીપ

ચટિયું, વિ જિદ્દી, હઠીલું

ચટુડું, (ચાટુડું), વિ લાલચુ

ચટુલ, વિ [सं.] ચંચળ, ચપળ (૨) સુંદર, મનોહર

ચડચડ, અ લાકડામાંથી નીકળતો એવો અવાજ, મવાદી બળતા થતો અવાજ

ચડચડાટ, પુ ચડચડ એવો અવાજ

ચડપ, અ ઝટ, એકદમ તાબડતોબ, તરત.

ચડપચડપ, અ. ઉતાવળે, ત્વરાથી

ચડપવું, ક્રિ સ ચડપ દઈને ઉચકી લેવું

ચડભડ, સ્ત્રી બકવાદ, મિથ્યા પ્રલાપ

ચડભડવું, ક્રિ અ ગુસ્સે થઈ બોલવું, વઢવું, ખીજવું

ચડભડાટ, પુ ગુસ્સાની બોલચાલ ખીજવાટ, લડાઈ, તકરાર

ચડવું, જુ ચઢવું

ચડવો, (ચૈડવો), પુ માગીને નાનો લોટો, ઉછેરાગો.

ચડમ, (ચરસ), સ્ત્રી. ભાંગ, ગાંજાનું સત્ત્વ (અફીણ અને ગાંજા કરતાં પણ ચરસ વધારે આકરી હોય છે) (૨) ગાગતથી કાર્ય કરવાની ઉતકટતા, આગ્રહ ભરી ટેવ, બહેરાશ

ચડસાચડસી, સ્ત્રી. એકબીજાથી સરસ થવાનો મમત; સરસાઈ; હરિફાઇ; સ્પર્ધા.

ચડસીલું, વિ. મમતી; આગ્રહી.

ચડસું, ન. પાણી તાણવાનું યંત્ર; પુપડા જેવી મોટી લાકડાની પડનાળ.

ચડીચોટ, અ. એકદમ; સપાટાબંધ; ઝપાટામાં. [યતો એવો અવાજ.

ચડૅડાટ, પુ. લાકડું કાટતાં-ભાગતાં

ચડ્ડી, સ્ત્રી. અર્ધી સુરવાલ.

ચડઉતર, સ્ત્રી. ચઢવું અને ઉતરવું; વારંવાર ઉપર નીચે જવું આવવું. (૨) ભાવની વધઘટ. (૩) વિવાદમાં ઉતાવળે બોલવું ચાલવું તે. (૪) વિ. ઉત્તરોત્તર ચઢતું ઉતરતું હોય એવું.

ચઢણ, ન. ઉત્તરોત્તર ઉંચું ને ઉંચું ગયેલું હોય એવું જે તે.

ચઢતી, સ્ત્રી. ઉત્તરોત્તર સારું થતું રહેવું તે; સારી સ્થિતિ; ઉત્કર્ષ.

ચઢતું, વિ. ઉપર જતું; વધતું; ખીલતું; સારું થતું. (૨) વધારે સારું; ઉત્તમ; શ્રેષ્ઠ; ઉંચું.

ચઢવું, ક્રિ. અ. નીચેથી ઉપર જવું; ઉચ્ચ સ્થાન ઉપર જવું. (૨) ઉગવું. (૩) ખેંચાઇને વાંકું વળવું. (૪) ઘેરાવું. (૫) પીઠ ઉપર બેસવું. (૬) હિમ્મત અથવા ભાવનું વધવું. (૭) ઉન્નત સ્થિતિએ પહોંચવું. (૮) અસર થવી. (૯) પજવવું; ચોંટવું. (૧૦) બેસતું આવવું. (૧૧) ગળવું; પોચું થવું. (૧૨) ગુસ્સે થવું. (૧૩) ફુલાવું; બઢારા મારવી. (૧૪) ધરાવું; અર્પાવું. (૧૫) પાસે બેસવો. (૧૬) સંકોચાવું. (૧૭) ફરફરવું. (૧૮) સામે થવું; ધસવું. (૧૯) આવરણરૂપે લગાડવું. રૂ. પ્ર. કીડીઓ ચઢવી=કામ કરતાં કંટાળવું. (૨) ગધેડે ચઢવું=ફજેત થવું. (૩) ઘોડે ચઢવું=અભિમાન આણવું; કે કરવો (૪) છાપરે ચઢવું=માન માગવું. દહાડો ચઢવો=સારું થવું; સ્ત્રીને ગર્ભ રહેવો. પાણી ચઢવું=મમતે ભરાવું; શર ચઢવું. માથું ચઢવું=મસ્તક દુઃખવું. માથે ચઢવું=નહિ ઉઠાવવું. મોં ચઢવું=રોષે ભરાવું. લોહી ચઢવું=તાજા-તંદુરસ્ત થવું. કહે૦ ચઢે ઘોડે=તાબડતોબ. ઘોડે ચઢે તે પડે=કાર્ય કરીએ તો સારું ખોટું થાયજ.

ચઢાઈ, સ્ત્રી. ચઢવાની ક્રિયા; લશ્કરનું શત્રુની સામે જવું; હુમલો; સ્વારી. (૨) ઉંચો ઉંચો વધતો પ્રદેશ.

ચઢાઉ, વિ. કોઇના ચઢાવ્યાથી ચઢી જાય એવું; સાહસિક. (૨) ઉદ્ધત. (૩) ચઢાય એવું. (૪) તેજ; ઉગ્ર; ગુણકારી.

ચઢાઉતરી, સ્ત્રી. બોલાચાલી. (૨) વારંવાર ચઢ ઉતર કરવું તે (૩) હોડ. ક્રિ. પ્ર. ચઢાઉતરી=એક બીજા વચ્ચે આગળ વધવાની સ્પર્ધા. [સાઈ.

ચઢાચઢ, સ્ત્રી. હોંસાતુસી; સર-

ચઢાચઢી, સ્ત્રી. સરસાઈ; સ્પર્ધા; હરિફાઈ.

ચઢાવ, પુ. ચઢતો ભાવ; ચઢવું પડે એવું ઉચાણ; ઉત્તરોત્તર ચઢતો હોય એવો માર્ગ.

ચઢાવવું, ક્રિ. સ. નીચેથી ઉપર લઈ જવું; એક એકની ઉપર મૂકવું; વધારવું; સિંચવું; (૨) ખૂબ ખાવું. (૩) ઉશ્કેરવું; ખીલવવું; જમાવવું (૪) ખેંચવું; તાણવું. (૫) લટાવવું. (૬) પ્રેરવું. (૭) મોંઘું કરવું. (૮) સ્વર તીવ્ર કરવો. (૯) અર્પવું. (૧૦) સવાર કરવું. (૧૧) પકવવું. (૧૨) લગાડવું. (૧૩) મઢાવવું. ક્રિ. પ્ર. માથે ચઢાવવું=કબુલ કરવું. (૨) વધારે છૂટ આપવી. મોઢે ચઢાવવું=જેમ ગમે તેમ કરવાની છૂટ આપવી. વહાણે ચઢાવવું=માલ ઇત્યાદિને દરિયાપાર મોકલવાં.

ચઢાવો, પુ. ચઢાવવું તે; ઉશ્કેરણી; (ભાવમાં) વધારો. (૨) સ્વારી કાઢવી તે; ચટાઇ.

ચઢિયાતું, વિ. વધારે સરસ; ઉત્કૃષ્ટ; બીજાથી ચઢતું. (૨) વિ. ચઢેલું; ચડાઉ. (૩) મત્ત; ચકચૂર.

ચણ, સ્ત્રી. પંખીને માટે નાખવામાં આવતું અનાજ. (૨) ચીણ (કપડાની); કરચલી કરીને શીવવું તે.

ચણક, [સં.] ચણા. (૨) એક એક ઋષિ; ચાણક્યના પિતા.

ચણકચીભડી, સ્ત્રી. છોકરીઓની એક રમત.

ચણકબાબ, જુઓ ચિનિકબાલા.

ચણખાર, પુ. ચણાના લીલા છોડ-માંથી ...રેલો ખાર; ચણાખાર.

જુઓ ચીણગારી.

જા. ચીણગારી.

ચણગો, પુ. તણખો; દેવતાનો કણ.

ચણચણ, અ. પાણીવાળો પદાર્થ બળતાં થતો અવાજ. (૨) સ્ત્રી. દુઃખ, શોક અને પશ્ચાતાપની લાગણી; રહી રહીને અંતઃકરણમાં ખુંચવું તે.

ચણચણવું, ક્રિ. અ. ચણચણ થવું. દાઝવું. (૨) રહી રહીને બળતરા-પીડા થવી; શોક અથવા પશ્ચાતાપની લાગણી થવી; આગ લાગી હોય એવી અસર થવી.

ચણચણાટ, પુ. ચણચણવું તે; દુઃખ કે પશ્ચાતાપની અસર; બળતરા.

ચણણ, જુ. ચણચણ.

ચણતર, ન. ચણવાની રીત; ચણવાનું કામ; ચણેલું તે.(૨)બનાવટ; ઇમારત.

ચણવું, ક્રિ. સ. માટી અથવા ચુનાના ગારા સાથે ઈંટ કે પત્થરનાં ચોસલાંને એક બીજાની ઉપર બેસતાં ગોઠવવાં; બનાવવું; બાંધવું; ઉભું કરવું; ગોઠવવું. (૨) વિણી વિણીને ખાવું; ચૂગવું.

ચણા, [સં. चणक] એક જાતનું કઠોળ. ચણા મમરા=શેકેલા ચણા અને મમરા; ચવાણું. રૂ. પ્ર. ચણા ચવરાવવા=હેરાન કરવું; જુલમ ગુજારવો. કહે૦ ચણાના ઝાડ ઉપરથી કૂદી પડવું=(મશ્કરીમાં) બહુ મોટું પરાક્રમ કરવું. વેચીને ચણા કરવા=છેતરી જવું. (૨) ઉડાવી દેવું. પાણીમાં ચણો ઓગળે તેમ ઓગળી જવું=(મશ્કરીમાં) જાડા થવું. [ખાર.

ચણાખાર, પુ. ચણાનાં પાદડાનો

ચણાદાળ, સ્ત્રી. ચણાનાં બે જુદાં જુદાં પડ: ચણાની દાળ.

ચણાપણી, સ્ત્રી. ચણાના પોપટા-વાળી જુડી.

ચણાપાપડી, સ્ત્રી. ચણાદાળમાં ખાંડની ચાસણી મેળવીને બનાવેલી મિઠાઈ

ચણિયારું ન. જેના આધારે બારણું ફરે છે તે; મિજાગરું; પેચની પકડ. (૨) કેન્દ્ર; મધ્યબિંદુ. ક્રિ પ્ર. ચણિયારે ખસી જવું=ડાગળી ખસી જવી. (૨) ગુસ્સે થવું. ચણિયારાં નચવવાં=કટાક્ષ કરવા.

ચણિયો, (ચરણિયો), પુ. સ્ત્રીઓને કમરેથી નીચે પહેરવાનું વસ્ત્ર; ઘાઘરો.

ચણી, સ્ત્રી. ચણાની એક નાની જાત.

ચણીકબાલા, જુ. ચનિકબાલા.

ચણીબોર, ન નાની બોરડીઓનાં નાનાં ફળ; ઝીણા નાનાં બોર.

ચણોઠી, [ચનોઠી], સ્ત્રી. [સં. ગુંજા હિં૦ કણેઠિયા] કાળા મોંનું અને રાતા અંગનું તુવેર જેવું એક બી; ગુંજા. (વજનમાં તે અઢી ઘેનની ગણાય છે, અને સોના રૂપાના જોખમા વપરાય છે.) ચણોઠીભાર=ચણોઠી જેટલા વજનનું. એની રતાશ બહુજ સુરેખ હોવાથી એમ કહેવાય છે કે, લાલ ચણોઠી જેવું. (બીજા રંગની પણ ચણોઠીઓ થાય છે.)

ચતરંગ, પુ. એક જાતનું વાજું. (૨) એક જાતનો રાગ. (૩) ચાર અંગ-વાળું. જુઓ ચતુરંગ.

ચતાપાટ, અ. બરડો જમીનને અડી રહેલો હોય તેમ. (ચતું, છતું. ઉપ-રથી છતાપાટ એમ પણ બોલાય છે.)

ચતુર, [સં.] ચાર. (૨, ઝટ સમજી જાય એવું; પ્રવીણ; કાબેલ; પક્કું. (૩) રસિક; ખુબી સમજે એવું. કહે૦ ચતુરમાં ચિતારો અને મુરખમાં મોચી. (૪) ધૂર્ત (૫) કાવ્યશાસ્ત્ર પ્રમાણે એક દક્ષનાયક.

ચતુરતા, વિ. [સં.] ચતુરાઈ; પ્રવીણતા; હોશિઆરી.

ચતુરશિરોમણિ, પુ. ચતુરોમાં પણ સૌની ઉપર ચઢે એવો માણસ

ચતુરસીમા, સ્ત્રી. [સં. ચતુઃ+ સીમા] કોઈ પણ ચીજની ચારે બાજુઓની મર્યાદા.

ચતુરસુજાણ, વિ. ચતુર તેમજ બધી બાબત સારી રીતે જાણનાર; વિચક્ષણ.

ચતુરંગ, વિ. [સં. ચતુર્+ અંગ] જેને ચાર અંગ હોય એવું (સૈન્ય); જેમાં ગાનના ચાર પ્રકાર હોય એવું ગાયન. (૨) પુ. શેતરંજ. (રમવાની એક બુદ્ધિબળ વધારનારી રમત).

ચતુરંગિણી, વિ. ચાર અંગવાળી [સેના] (હાથી, ઘોડા, રથ ને પેદળ એ ચાર અંગ સેનાનાં પૂર્વે ગણાતાં.

ચતુરંગી, વિ. જુ. ચતુરંગિણી.

ચતુરા, સ્ત્રી. [સં.] ચતુર સ્ત્રી.

ચતુરાઈ, સ્ત્રી ચતુરતા; નિપુણતા. દક્ષતા. (૨) પક્કાઈ; ખંધાઈ (૩) યુક્તિ શોધવાની અને રસ સમજવાની શક્તિ.

ચતુરાનન, પુ. [સં. ચતુર્+ આનન] ચાર મુખવાળા બ્રહ્મા; ચાર મુખવાળું તે.

ચતુરી, સ્ત્રી. ચતુરાઈ.

ચતુર્ગુણ, વિ. ચાર ગણું; ચોગણું.

ચતુર્ઘાત, વિ. અમુક સંખ્યાને તેણે ને તેણે ત્રણવાર ગુણતાં જે ચોથી સંખ્યા આવે તે જેમકેઃ-૨×૨×૨×૨=૧૬

ચતુર્થ, વિ. સં.] ચોથું. (૨) એક પ્રકારનો તાલ.

ચતુર્થાશ્રમ, પુ. [સં.] પુરુષના જીવનનો ચોથો આશ્રમ; સંન્યાસાશ્રમ.

ચતુર્થાંશ, પુ. [સં.] ચોથો ભાગ; પા ભાગ.

ચતુર્થી સ્ત્રી. [સં.] પખવાડિયાની ચોથી તિથિ; ચોથ. (૨) વિ. ચોથી (વિભક્તિ). ચતુર્થીકર્મ=લગ્ન થયા પછી ચોથે દિવસે કરવાની ક્રિયા. (૩) મુદ્દા (મશ્કરીમાં). [ચૌદ. ૧૪

ચતુર્દશ, વિ.[સં.] દશ ને ચાર;

ચતુર્દશી, સ્ત્રી. [સં.] પખવાડિયાનો ચૌદમો દિવસ, ચૌદશ.

ચતુર્દલ, વિ. [સં.] ચાર પાંખડીવાળું. (૨) ચાર ગણું. (૩) ચારે જાતનાં દળ જેમાં હોય એવું. (સૈન્ય)

ચતુર્ધા, અ. [સં.] ચાર રીતે; ચાર પ્રકારે.

ચતુર્ભુજ, વિ. [સં.] ચાર હાથવાળું. ચતુર્ભુજ સ્વરૂપ=જેને ચાર હાથ હોય એવું સ્વરૂપ. (૨) જેના હાથ પીઠ પાછળ બાંધવામાં આવ્યા હોય એવું. ચતુર્ભુજ કરવું=કેદ કરવું.

ચતુર્માસ, પુ. [સં.] વરસાદના ચાર મહીના; ચોમાસું.

ચતુર્મુખ, વિ. ચાર મુખ ને ચાર બાજુવાળું. (૨) વિષ્ણુ; બ્રહ્મા.

ચતુર્વર્ગ, પુ. [સં.] ધર્મ, અર્થ, કામ ને મોક્ષ તે.

ચતુર્વર્ણ, સ્ત્રી. [સં.] બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય ને શૂદ્ર એ ચાર જાતિના લોક તે.

ચતુર્વેદ, પુ. [સં.] ઋક્, યજુ, સામ ને અથર્વ એ ચાર વેદ તે.

ચતુર્વેદી, વિ. ચારે વેદને જાણનાર. (૨) બ્રાહ્મણની એક જાતિ

ચતુર્વિધ, વિ. [સં.] ચાર પ્રકારનું; બહુ પ્રકારનું.

ચતુષ્કોણ, વિ. [સં.] ચાર ખુણાવાળું; ચોરસ; ચોખુણ. (૨) ના. ચાર ખુણાવાળી આકૃતિ.

ચતુષ્ટય, ન. [સં.] ચારનું ઝૂમખું.

ચતુષ્પથ, ન. [સં.] ચાર રસ્તાઓવાળી જાગોળ; ચકલો; માંડવી. (૨) નાનું બજાર.

ચતુષ્પદ, ન. [સં.] ચાર પગવાળું પ્રાણી; પશુ. (૨) પંચાંગમાંના અગિયાર કરણોમાંનું એક. (૩) ચાર પદનું વૃત્ત.

ચતુષ્પદી, સ્ત્રી. ચાર ચાર પદવાળો ગાયનનો રાગ; ચોપાઈ; ચાર પાદનું ગીતિકાવ્ય.

ચતું, વિ. પીઠ જમીનને અડેલી

હોય અને મો આકાશ સામે હોય એમ પરેલુ, ઉઠું (૨) પાધર, સવળુ ચતુપાટ= પાટનાની માફક ચતુ

ચત્ર, જુ ચતુ

ચત્રભુજ, જુ ચતુર્ભુજ

ચનમનિયાં, ન ચેનનો વખત, લહેર, ગદબદિયા

ચનિક, ક્ષણિ

ચનિકબાલા, જુ ચીનિકબાના

ચનોઠી, જુ ચણોઠી

ચન્ની, જુ ચદની

ચપ, (ચૂપ) અ [स चप] છાનો રહે એમ કહેવુ તે, નહિ બોલ-નાનુ કહેવાનો ઉદ્ગાર (૨) ઝપાટાબધ

ચપકલુ, ન અડબડું ચાદલુ (૨) નાનુ ચાપણિયુ (૩) વિ દગાવાળુ

ચપકાવવુ, ક્રિ સ ચોટી જાય એવી ચીજ ચામડી ઉપર દાબવી, ચાપવુ ચપકો દેવો (૨) દાળ શાકમા વઘાર કરવો

ચપકો પુ ઉનુ હતુ લગાડતા ચટકો લાગે છે તે, ડામ (૨) એકદમ મનમા લાગવુ તે ૦ખ ક્રિ પ્ર ચપકા દેવા-ડામ દેવા (૨) મેણા મારવા

ચપચપ, અ ઝડપથી, ટપટપ

ચપચપવુ, ક્રિ અ ચપચપ બોલવુ

ચપચપુ, વિ ચીકણુ અને ભીનુ, ગદગદુ.

ચપટ, અ જમીનની સાથે બરોબર અડેલુ હોય તેમ, સજ્જડ. ક્રિ પ્ર ચપટ થઈ જવુ=ખલાસ થઈ જવુ ટેલ ઉપર ત્યા ચપટ=કપાઈ કરનારનો નાશ થાય છે

ચપટવુ, ક્રિ સ સજ્જડ કરવુ, દાબવુ [સાનમા આવવુ

ચપટાવુ, ક્રિ અ દબાવુ, જુ

ચપટી, સ્ત્રી [स चपेटिका] અગૂઠો અને તેની જોડેની આગળી એ બેના ટેરવા મેળવવા તે તે બેની વચ્ચમા રહે એટલુ જે તે (૨) બે ટેરવા છટકા-વવાથી થતો અવાજ (૩) એ અવાજ થઈ જાય એટલો વખત, પલક ક્રિ પ્ર ચપટીમા ઉડાડવુ હસી કાઢવુ (૨) આડી અવળી વાત કહીને સમજાવી દેવુ ચપ ટીમા લેવુ= બાજે લેવુ ચપટી વગાડવી= ઝટપટ કરવા કહેવુ રૂ પ્ર ચપટીમા= ઝબલમા (૨) સહેજમા ચપટી ચાગળુ= થોડુ ઘણુ જે હોય તે, જરા

ચપટુ, વિ [स चिपट] લાબુ પણ પહોળુ, બેઠેલ, દબાયેલુ

ચપડવુ, ક્રિ સ ચપટ કરવુ, દાબીને ઘડવુ (૨) ચપટ થાય તેમ કરવુ ચપડાલાખ ચપડી કરેલી લાખ

ચપડાવવુ, ક્રિ સ સપાટાબધ ખાઈ જવુ (૨) ચોરી જવુ

ચપડિયો, પુ તાર ખેચનારો માણસ

ચપડી, વિ ચાર પરવળી (૨) સ્ત્રી લાખ

ચપડુ, વિ ચાર પરવાળુ, ચોપડુ.

ચપણ (ચપ્પણ), ન ચપણિયુ

ચપણિયુ, ન ગોળ મોટુ ઢાંકણિયુ (૨) તુચ્છ વસ્તુ (૩) ભિક્ષાપાત્ર

ચપણું, ન. ચપણિયું; શકોરું.

ચપરાશી, સ્ત્રી. બડાઈ; પતરાજી (૨) બડાઈખોર; પતગજી કરનાર (૩) ચપરાસવાળો નોકર; પટ્ટાવાળો.

ચપરાસ, સ્ત્રી. [फा. चप+रास्त] સિપાઈના પટ્ટાની ધાતુની તખતી (૨) મિજાગરું; બરડતું (૩) પતરાજી. ક્રિ. પ્ર ચપરાસો ફેરવી=ડાખલીઓ ફેરવી.

ચપસવું, ક્રિ. સ. [फा. चप-सीदन] દાબવું; ચાંપવું: જોરથી દાબીને ચમદવું

ચપળ, વિ. [સં. चपल] ચાલાક; ચંચળ; તેજ; ઉતાવળું

ચપળતા, સ્ત્રી. ચંચળાઈ; ચાલાકી; તેજી. (૨) અસ્થિરતા.

ચપળા, સ્ત્રી. [सं. चपला] ચપળ એવી જે તે; વીજળી. (૨) ચપળ સ્ત્રી. (૩) લક્ષ્મી.

ચપળાઈ, સ્ત્રી. ચપળપણું.

ચપળાં, ન. આંખ મિચામણાં; ઝટાકા.

ચપાચપ, અ. ઝટઝટ; ટપટપ. (૨) ચાંપવું. [ઉપરાઉપરી.

ચપોચપ, અ એકપછી એક એમ;

ચપ્પ, જી. ચપ; ચૂપ.

ચપ્પટ, અ પલાંઠીવાળીને; ચોંટી જવાય તેમ. (૨) ખુબ દબાઈ ગયેલું હોય તેમ.

ચપ્પણ, ન. ભાંગેલું કોડિયું; ચપણિયું. ક્રિ પ્ર ચપ્પણ લેવું=અપજશ મળે એવું કામ કરવા તૈયાર થવું. (૨) ભીખ માગવી.

ચપ્પુ, ન કલમ ઘડવાની નાની છરી.

ચબકવું, ક્રિ. અ. ચમકવું; ઝબકવું.

ચબકારો, પુ. ચમકારો; ઝબકારો.

ચબકાવવું, જુ. ચપકાવવું.

ચબકો, જુ ચપકો.

ચબડચબડ, (ચબડચબડ), અ. ચપચપ. (૨) મનમાં આવે તેમ. (૩) એવો અવાજ થાય તેમ. (કાચું ફળ ચાવતાં થતો અવાજ.)

ચબરખી, (ચબરકી), સ્ત્રી. કાગળનો નાનો સાંકડો કકડો.

ચબરાક, વિ. ચપળ; ચંચળ; બોલકણું.

ચબરાકી, સ્ત્રી. ચંચળાઈ; હોશિયારી; ચાલાકી; બોલવાની, ચતુરાઈ.

માં લઈ જવું. (૩) પંખીઓને માટે દાણા નાખવાનો ઉંચો ઓટલો; પરવડી.

ચણુરિયો, પુ. હિંચકો (ખાટનો).

ચબોલા, પુ. સામસામાં ટોણાં મારવાં તે; કટાક્ષ વચન; ઉખાણા; ચાબખા.

ચબોળવું, ક્રિ. અ. ભાંડવું. (૨) ચોળીને ખાવું.

ચભડચભડ, અ. કણીદાર વસ્તુ ચાવતાં થતો એવો અવાજ. [ખીજવું.

ચભડવું, ક્રિ.અ. સામ સામે બોલવું;

ચભડાટ, પુ. ટંટો; કંકાસ; ચડભડાટ.

ચમક, સ્ત્રી. [સં. चमत्कृत] ચમકવું તે; માનસિક અને શારીરિક ચોક; ભ્રમની તીવ્ર અસર. (૨) ચળકાટ; ઝળકી; ચમકારો. (૩) ભડક; ફાટ. (૪) તરવરાટ; તનમનાટ. (૫) પથ્થરની લોઢાને ખેંચવાની શક્તિ. ચમકચાંદની=અનીઠણી રહેનારી દુશ્ચરિત સ્ત્રી.

ચમકપથ્થર, પુ. લોઢાને ખેંચવાની શક્તિવાળો પથ્થર; લોહચુંબક.

ચમકપાષાણ, પુ. લોહચુંબક.

ચમકવા, પુ. ઓચિંતી કરોડ ઉપર અસર થઈ અંગ ખેંચાવાનો આજાર; ઘનુર્વા.

ચમકવું, ક્રિ. અ. ચોકવું; ભડકવું; ઝબકવું. (૨) વંઠવું; ફાટી જવું. (૩) ચળકવું; ઝગઝગવું; ચકચકવું. (૪) પ્રસિદ્ધિ થવી.

ચમકળી, (ચંપકકળી), સ્ત્રી. સ્ત્રીઓના કંઠનું સોનાનું ઘરેણું.

ચમકાટ, પુ. ચમકારો; ચળકાટ. (૨) ગાંડપણ. (૩) ફાટ; તોર. (૪) તનમનાટ; આવેશ. (૫) વંઠવું તે. [એવો ઝબકારો.

ચમકારો, પુ. એકદમ જતો રહે

ચમકાવવું, ક્રિ. સ. ભડકાવવું; ચોંકાવવું. (૨) ચમકી જાય એમ કરવું. (૩) ફટકારવું.

ચમકી, સ્ત્રી. નેતર; ચમચમે એવી સોટી. (૨) સોટીના મારની અસર; ધાક; ડર.

ચમચક, પુ. પતંગમાં જ્યાં પૂછડી બાંધવામાં આવે છે ત્યાં જે ચોખંડો કકડો ચોડેલો હોય છે તે.

ચમચમ, સ્ત્રી. બળતરા. (૨) ન્હેતરનો એવો થતો અવાજ. કહે૦ સોટી વાગે ચમચમ ને વિદ્યા આવે રમઝમ.

ચમચમાટ, પુ. ચમચમ થવું તે. (૨) તનમનાટ. (૩) બળતરા; દાહ.

ચમચી, સ્ત્રી. [म. चंची] મુખવાસની વસ્તુઓ રાખવાની ખાનાંવાળી કોથળી (૨) નાનો ચમચો; આચમની. (૩) ચાટાવાળી સળી.

ચમચો, પુ. [સં. चमस] નાની કડછી; સીધા દાંડાની પળી. (૨) સીધા હાથાનો પાવડો.

ચમટી, સ્ત્રી. ચીમટી; ચુંટી; ચોંટી. ક્રિ. પ્ર. ચામટી તોડવી=ચુંટી ખણવી.

ચમટો, પુ. ચામડી આમળવી તે; ચોંટી ખણવી તે. (૨) મોટો ચીપિયો.

ચમડતોડ, ચામડાં પણ તોડી નાખે એવો; બહુ લુગડાં ફાડનાર.

ચમડપોસ, ન. ચામડાનું ઢાંકણ; ચામડીની ખોલ.

ચમડી, સ્ત્રી. [સં. चर्म] પ્રાણીઓના હાડપિંજર ઉપરનું જે પડ તે; ચામડી; ત્વચા; ખાલ. કહે૦ ચમડી તૂટે પણ દમડી ન છૂટે.

ચમત્કાર, પુ. [સં.] ચકિત થઈ જવાય એવું જે તે; આશ્ચર્ય પમાડે કે વિસ્મય કરે એવું જે તે. (૨) નહિ સમજાય એવી શક્તિ; કરામત ક્રિ. પ્ર. ચમત્કાર કરવો=નવાઈ લાગે એવું કરવું. (૩) આશ્ચર્યનો વિષય; વિલક્ષણતા.

ચમત્કારિક, વિ. આશ્ચર્ય લગાડે એવું; જેમાં ચમત્કાર હોય એવું.

ચમત્કારી, વિ. જુ. ચમત્કારિક.

ચમત્કૃતિ, સ્ત્રી. [સં.] ચમત્કારનું કામ તે; ચમત્કારિક રીત. (૨) આશ્ચર્ય; વિસ્મય.

ચમન, સ્ત્રી. [फा.] બાગ; બગીચો. (૨) આનંદ; મોજમઝા. ક્રિ. પ્ર. ચમન કરવું=ખુશી ખુશાલીમાં રહેવું. ચમનદારી=ચેનબાજી.

ચમર, પુ. [સં. चामर] લાંબા વાળની ચમરી; ચામર. (૨) હિમાલયમાં થતી એક ગાય; સુરાગાય. ચમરશિખા=કલગી.

ચમરકડો, પુ. એક જાતના ઘઉં.

ચમરખું, ન. રેંટિયાનું એક નાકું; ચરખામાં ઘાલવાની ચામડાની ચકતી. રૂ. પ્ર. ચમરખા જેવું=સુકાયેલું અને ચઢી ગયેલું એવું.

ચમરબંધ, પુ. ચામડાનો પટ્ટો. (૨) વિ. કમ્મરે ચામડાનો પટ્ટો બાંધનાર; શૂરવીર.

ચમરબંધી, વિ. ચામડાનો પટ્ટો બાંધનાર; વજ્રકછોટો વાળનાર; મજબુત મન અને શરીરવાળો.

ચમરી, સ્ત્રી. [સં.] ફૂલની મંજરી.

ચમસ, પુ. [સં.] સોમરસ પીવાનો પ્યાલો; એક યજ્ઞપાત્ર.

ચમાર, પુ. [સં. चर्मकार] ચામડાને સાફસુફ કરનાર; ખાલપો. (૨) અતિ શૂદ્રની એક જાતિ.

ચમારણ, સ્ત્રી. ચમારની સ્ત્રી.

ચમારવાડો, પુ. ચમારોનો મહોલ્લો. (૨) ગંદીગોબરી જગા.

ચમૂ, સ્ત્રી. [સં.] સેના; જેમાં ૭૨૯ હાથી, ૭૨૯ રથ, ૨૧૮૭ સ્વાર અને ૩૬૪૫ પૈદલ હોય એવી સેના.

ચમેલી, સ્ત્રી. ધોળાં ને મીઠી સુગંધીવાળાં ફૂલની એક વેલ. (૨) ચંપેલીનાં ફૂલ.

ચમ્મડ, વિ. ચામડા જેવું; ઝટ તૂટે ફાટે નહિ એવું. ચમ્મડતોડ=ચામડી તૂટી જાય તોપણ પૈસો ખરચે નહિ એવો કંજુસ. (૨) બાહુ લુગડાં ફાડનાર

ચમ્મર, સ્ત્રી. [સં. चामर] ચમરી.

ચય, પુ. [સં] ઢગલો; સમૂહ.

ચર, સ્ત્રી. કિલ્લાની આસપાસ ખોદેલી ખાઈ; નહેર; નદીમાં તણાઇ આવેલા કાંપની તરીવાળી જમીન; બાહુ. (૨) જમીનમાં ખોદીને કરેલી ચૂલ. (૩)

ન. સ્વાતી, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા ને શતતારા એ ચાર નક્ષત્રોમાંનું એક નક્ષત્ર; ઇરણ. (૪) પુ. હોમને માટે તૈયાર કરેલો ભાત. (૫) વિ. [સં. ચર] ફરનાર; ગમન કરનાર. શબ્દની આગળ જોડાય છે:— જળચર=પાણીમાં ફરનાર.

ચરક, પુ. [સં.] દૂત;કાસદ;વૈદકનો ગ્રન્થ લખનાર એક ઋષિ (૨) શેરડી પીલવાનો કોલુ. (૩) ન. છોકરાની એક રમત; (૪) સ્ત્રી. પંખીની હગાર

ચરકણ, વિ. ડરકણ; ચરકી જાય એવું; બીકણ.

ચરકણું, વિ. વારંવાર ચરક્યા કરતું હોય એવું. (૨) ન. વારંવાર ચરકી જવાનો રોગ.

ચરકલું, ન ચકલું. [હગવું.

ચરકવું, ક્રિ. અ. વારંવાર જરાજરા

ચરકસંહિતા, સ્ત્રી. [સં.] ચરક મુનિએ બનાવેલું વૈદક સંબંધી પુસ્તક.

ચરકીડો, પુ. ચરખો; કપાસ લોઢવાનો સંચો; ચરખો. (૨) સંઘેડો.

ચરકુ, વિ. તમતમે એવા સ્વાદનું; કડવું; આકરું.

ચરકો, જુ. ચરખો. [સંઘેડો.

ચરકો, પુ. [ફા.] રેંટિયો. (૨)

ચરખિયું, વિ. ચરખાનું; ચરખાને લગતું. [પવનચક્કી. (૩) ફીરકી.

ચરખી, સ્ત્રી. નાનો ચરખો. (૨)

ચરખો, પુ. [ફા. ચરખ] કપાસમાંથી કપાસિયા અને રૂ જુદાં પાડવાનો સંચો; લોઢ. (૨) રૂનું સુતર અને સુતરનું કપડું બનાવવાનો સંચો. (૩) ખરાદીનું ચાક. ક્રિ. પ્ર. ચરખો ચલાવવો= ખાખા કરવું.

ચરચર, સ્ત્રી. એવો અવાજ. (૨) મનમાં બળવું તે; ચિંતા; કાળજી. (૩) ચામડી ઉપર થતી બળતરા.

ચરચરવું, ક્રિ. અ. બળતરા થવી; (૨) ચરચર એવો અવાજ થવો.

ચરચરાટ, પુ. બળતરાની લાગણી, (૨) ફિકર.

ચરચવું, ક્રિ. સ. [સં. ચર્ચન] ચર્ચા કરવી; વિવેચન ચલાવવું. (૨) ચોપડવું. (૩) પૂજા કરવી.

ચરચા, જુ. ચર્ચા. [રાવવી.

ચરચાવવું, ક્રિ. પ્રે. ચર્ચા ચલાવ-

ચરચાવું, ક્રિ. અ. ચર્ચા થવી; વગોવાવું.

ચરડ, સ્ત્રી. ચીરો; ફાટ.

ચરડકો, પુ. ફિકર; ચિંતા; કાળજી.

ચરડવું, ક્રિ. સ. ચીરવું.

ચરડવો, પુ. માટીનો નાનો લોટો.

ચરડાવું, ક્રિ. અ. ચીરા પડવા; ફાટી જવું.

ચરણ, પુ. [સં.] પગ. ચરણની રજ=પગે વળગેલી રજ; કંઈ લેખામાં નહિ એવું તે; તાબેદાર. ચરણ સેવવાં= સેવા કરવી. (૨) શ્લોક અથવા કવિતાની ટૂંક; કડી. (૩) કોઈ ચીજનો ચોથો ભાગ. (૪) અનુષ્ઠાન. (૫) મૂળ; ગોત્ર. ચરણે પડવું=શરણે જવું.

ચરણસેવા, સ્ત્રી. [સં.] પગચંપી (૨) ભક્તિ કરવાનો એક પ્રકાર

ચરણસ્પર્શ, પુ [સં.] પગને અડીને વંદન કરવું તે

ચરણદાસ, પુ અઢારમા સૈકામા થઇ ગયેલો એક મહાત્મા (તેણે 'સ્વરોદય' નામે ગ્રંથ બનાવ્યો છે)

ચરણાકુળ, પુ એક માત્રામેળ છંદ

ચરણામૃત, ન. [સં.] ચરણનુ જે અમૃત તે; દેવ, ગુરુ ને મોટા માણસના પગ ધોયેલુ પાણી (૨) દૂધ, દહીં, ઘી, મધ ને પાણી એકઠા કરી જેમા દેવની મૂર્તિને નવરાવેલી હોય તે

ચરણારવિંદ, ન. [સં.] ચરણકમળ

ચરણિયો, પુ સ્ત્રીઓનું પેટ નીચેનો ભાગ ઢંકાય એવું કટિવસ્ત્ર ઘાઘરો

ચરણો, પુ ચરણિયો [પાણી

ચરણોદક, ન [સં] પગ ધોયેલું

ચરનદાસ, ના ઉત્તર હિંદમા રાધાકૃષ્ણની ભક્તિનો ઉપદેશ કરનાર અને પંથ ઉભો કરનાર એક મુસલમાન સંત

ચરપણ, ન ચિડાણ; કંજુસાઈ, કૃપણતા

ચરપણવેડા, પુ કંજુસપણું કરવુ તે

ચરપી, વિ કંજૂસ, કૃપણ; ખખીલ

ચરફદાટ, જુ ચરફડાટ

ચરબી, સ્ત્રી [ફા] મેદ; પ્રાણીઓના શરીરમાંનો ચીકટ પદાર્થ; વનસ્પતિમાંનો સ્નિગ્ધ પદાર્થ. (૨) મદ, તોરાજ ક્રિ પ્ર ચરબી કરડવી=પોતાના બળના અભિમાને ખીલતની છેડતી શોધવાનો યત્ન કરવો (૨) ચરબી ચઢવી= બળનું અભિમાન આવવું ચરબીદાર= ચિકાશવાળુ

ચરભક્ષ, પુ. [સં.] હોમને માટે રાંધેલા અન્નનુ પરણતા વરકન્યાએ એકબીજાને ભક્ષણ કરાવવું તે

ચરભડવું, જુ. ચડભડવું

ચરમ, ન ચર્મ (૨) મગદળ (૩) વિ અંતિમ, છેવટનુ ચરમ સ્થિતિ= યોગીની સમાધિમાની સ્થિતિ (૪) પુ. અંત, છેડો ચરમકાળ=મરણકાળ

ચરરર, અ કપડું કાગળ વગેરે વસ્તુ જોરથી ફાટતા થતો અવાજ (૨) ભય, શોક અને દયાની લાગણીની પીડા થતી હોય એમ [નારો, ખાસદાર

ચરવાદાર, પુ ઘોડાની ચાકરી કરચરવી, સ્ત્રી. નાનો ચરૂ

ચરવું, ક્રિ અ [સં. चर्] ચાલવું; ફરવું (૨) લીલુ ઘાસ અને છોડવા વગેરે ખાવુ (પશુએ) દાણા વિણી ખાવા (પંખીએ) (૩) ગુજરાન કરવું

ચરસ, જુ ચડસ ગાંજાનું સત્ત્વ (તમાકુની માફક તે પીવામા આવે છે તેનું ઘેન ગાંજા જેવુ ચડે છે)

ચરસાચરસી, જુ ચડસાચડસી.

ચરંદું, ન. [ફા.] ચરનારૂ જનાવર, પશુ (પરંદુથી ઉલટું. પરંદુ= પંખી.) [નતાણું.

ચરાઈ, સ્ત્રી. ઢોરને ચારવાનું મહે-

ચરાઉ, ન ચારાની જમીન. (૨)

વિ ઢોરને ચરવા માટે ઘાસચારો રાખવામા આવેલો ખેતરનો ભાગ

ચરાગ, સ્ત્રી [फा] બત્તી, દીવો ચિરાગ

ચરાચર, વિ [सं.] ચર અને અચર તે ચૈતન્ય ને જડ બધુ (ચર= એક ઠેકાણેથી બીજે ઠેકાણે ફેરવાય એવુ અને અચર—જ્યા હોય ત્યાંનું ત્યાંજ રહે એવુ) જગત ચરાચર= બ્રહ્મ પરમેશ્વર

ચરાણ, ન ચરાઈ (૨)ચરવાનુ સ્થાન

ચરામણ, જુઓ ચરાઈ

ચરામણી, સ્ત્રી ચરાઈ

ચરાવવુ, ક્રિ સ પશુને ઘાસ ખવડાવવુ ચારવુ (૨) ખાઈપી રાખવી

ચરાળ, વિ ઉનુ, જેથી વધારે ઉનુ (૨)સ્પર્શની લાગણી વગરનુ

ચરિત ન [सं] મનુષ્યનુ આચરણ ચરિત્ર, વર્તન (૨) જીવનની ઘટનાઓ ને કાર્યોનુ વર્ણન, જીવનચરિત્ર

ચરિતાર્થ, પુ [सं.] નિર્વાહ ગુજરાન (૨) કૃતકૃત્ય કૃતાર્થ (૩) ખરુ પડવુ તે

ચરિત્ર, ન [सं] મનુષ્યની રહેણીકરણી વગેરે જે તે આચરણ (૨) પાખડ કાવાદાવા, ઢોંગ

ચરી, સ્ત્રી ઠગી, પરહેજ (૨) ઢોરને ઉભુ રાખવાની લાકડાની ઘોડી

ચરી જવુ, ક્રિ અ પ્રસરી જવુ, રોગમા પહોચી જવુ

ચરીતર, (ચરિત્ર), ન પાખડ, દાવપેચ, કાવાદાવા

ચરુ, પુ [सं]હોમદ્રવ્ય, હોમને માટે તૈયાર કરેલો ભાત (૨) મેઘ

ચરૂ, પુ પહોળા મોનુ પાત્ર, દેગ. ક્રિ સ ચરૂ ચઢાવવો=જમણ આપવાની સ્પર્ધામા પડવુ

ચરૂડી સ્ત્રી નાનો ચરૂ દેગ

ચરૂડો, પુ ચરુડો, માટીનો લોટો

ચરેડો, પુ ચીરો, સતાપની ઉડી લાગણી

ચરેરાટ, પુ ચરરર થવુ તે

ચરો, પુ જેમા ઘાસ ઉગતુ હોય એવો જમીનનો ભાગ, ચરાની જમીન

ચરોતર, ન મહી અને સાબરમતી નદી વચ્ચેનો ગુજરાતનો રસાળ પ્રદેશ

ચરોતરી, વિ ચરોતરનુ

ચરોતરૂ, વિ ચરોતર સબધી

ચર્ચ, ન [अ.] દેવળ ખ્રિસ્તીઓનુ પ્રાર્થનામદિર ખ્રિસ્તીઓના સપ્રદાય.

ચર્ચરિકા, સ્ત્રી [सं.] નાટકમા પ્રેક્ષકના મન રજન કરવાને પ્રવેશ પ્રવેશની વચ્ચે મૂકવામા આવતા ગીત-ગાયન તે

ચર્ચરી, સ્ત્રી ચિતાની લાગણી (૨) અઢાર અક્ષરનો એક છદ (૩) ગાવુ બજાવવુ તે

ચર્ચવુ, ક્રિ સ ચર્ચા કરવી, વાદ-વિવાદ ચલાવવો (૨) દો મા ફેલાવવુ (૩) નિંદવુ (૪) લેપ કરવો

ચર્ચા, સ્ત્રી [सं.] વાદવિવાદ ઉહાપોહ (૨) નિંદા (૩)વર્ણન, વાત-

ચીત, અન્વા (૪) લેપન, અર્ચા

ચર્ચાપત્ર, ન [સં] વિવેચન, પેપરમાનુ ટીકાવાળુ લખાણ

ચર્ચાપત્રી વિ, (ના) ચર્ચાપત્ર લખનાર, વિવેચક, ટીક ાર

ચર્ચિત, વિ [સં] ચર્ચેલુ લગાડેલુ (૨) જેની ચર્ચા થઈ ગઈ હોય એવુ (૩) નિંદિત　[ઘણુ

ચર્પટ, પુ થપ્પડ ધાન (૨) વિ

ચર્મ, ન [સં] શરીરનુ આચ્છાદન, ત્વચા, ચામડુ

ચર્મકાર, પુ (વિ) [સં.] ચામડાને કેળવીને વાપરવા યોગ્ય બનાવનાર ચમાર (૨) મોચી

ચર્મચક્ષુ, ન [સં] પ્રાણીની કુદરતી આખ, જોવાની ઇંદ્રિય નેત્ર

ચર્મપત્ર, ન [સં] ચામડાના જેવો ચીકણો કાગળ (૨) ચાલનો કાગળ લેખપત્ર

ચર્મપાદુકા, સ્ત્રી જોડા

ચર્ય, વિ [સં] આચરવા જેવુ (૨) કર્તવ્ય

ચર્યા, સ્ત્રી [સં] વખતોવખત જે કઈ કામકાજ કરવાનુ તે રહેણીકરણી, વ્યવહાર (૨) જેની ઉપરથી અદરનો ભાવ સમજાય એવુ ચિહ્ન

ચર્વણ, ન [સં.] ચવાણુ, ખાવાનુ (૨) મેરુ ખાવાનુ

ચર્વિત, વિ [સં] ચાવેલુ

ચર્વિતચર્વણ, ન [સં] જે ચવાઇ ગયેલુ હોય તેને ફરીને ચાવવુ તે, કોઈ થઇ ગયેલી વાતને ફરી ફરીને કહેવી તે

ચલ, અ ચાલ (૨) ખસ દૂર થા (૩) વિ [સં] ચલાયમાન [વહેલો થા

ચલચલ, અ દૂર થા, ખસ. (૨)

ચલણ, ન [સં चलन] ચાલવુ તે સત્તા (૨) વ્યવહારમા આવવુ (૩) હિંડવુ તે (૪) રિવાજ વ્યવહાર, રીતિ　[ચાલુ હોય એવુ

ચલણી, વિ વ્યવહારમા નાણ વપ

ચલન, ન [સં.] ચાલવુ ગતિ ફેરવણી (૨) વાટ, પથ, પ્રચાર, વ્યવહાર (૩) જ્યોતિષમા પૃથ્વીની ગતિ ઉપરથી દિનરાતનુ દિનમાન કાઢવાની રીત

ચલનવલન, ન હિલચાલ, ગતિ

ચલમ, સ્ત્રી હુક્કા ઉપર મુકવાનુ માટીનુ ચાડુ, ધતુરી

ચલવિચલ, વિ [સં] એક સ્થાન પર ન રહે એવુ, અસ્થિર. (૨) ઉલટ સુલટ [કામ જેવુ,મજબુત ટકાઉ

ચલાઉ, વિ ચાલે એવુ નીભે એવુ,

ચલાખો, પુ મોટો રૂમાલ

ચલાણી, સ્ત્રી નાની પડઘીદાર પ્યાલી, પડઘીવાળી વાડકી

ચલાણુ, ન કાચનો પડઘીવાળો નાનો પ્યાલો

ચલાયમાન, વિ [સં.] ચાલતુ હોય એવુ, ચચળ, બદલે એવુ

ચલાવવુ, ક્રિ સ ચાલે એમ કરવુ,

નિભાવવું. (૨) અમલમાં આણવું. (૩) અંતિમાં મૂકવું. (૪) ફેલવું. (૫) ગુજારો કરવો. (૬) આરંભ કરવો. (૭) જારી રાખવું. (૮) ટકાવવું.

ચલિત, વિ. [સં.] ચલાયમાન; ચળેલું; સ્થાનમાંથી ખસેલું; ફેરવેલું. ચલિત કુંડળી=કોઈ ગ્રહ તેના સ્થાનમાંથી ખસેલો છે કે નહિ તે જણાય એવી કુંડળી. ચલિત ગ્રહ=ભોગવવાનો બાકી રહેલો હોય એવો ગ્રહ. [પંખી.

ચલિયું, ન. ચકલાની જાતનું નાનું

ચલુકું, ન. નાની છાછરી વાટકી; કચોળું. (૨) માટીની નાની કુલ્લી.

ચલેઘો, પુ. કડછો; તવેથો.

ચલો, અ. ચાલો; ઝટ કરો.

ચલોઠો, પુ પુરુષને ખભે રાખવાનું લુગડું; ખેસ; ઉપરણો.

ચલ્લુ, વિ. ચાલુ; ચાલતું.

ચલ્લુક, વિ. હલકું; માલ વગરનું.

ચલ્લું, ન. ચકલાંની જાતનું નાનું પંખી. (૨) ચાંગળું.

ચવ, પુ. હોશ. (૨) આવડત; ગમ. (૩) ચોક્કસપણું. (૪) મોતીના વજનની એક રીત અથવા તોલ. (મોતીનું વજન કરી રતીના પોણાચૌદ ટકાને હિસાબે કુલ વજનના ટકા કરી જેટલા દાણા હોય તેટલાએ તેને ભાગી નાંખે છે અને તેમ કરતાં દાણા દીઠ જેટલા ટકા આવે તે મોતીના ચવ કહેવાય છે.) (૫) સ્વાદ.

ચવચવ, સ્ત્રી. જુદે જુદે ઠેકાણેથી ચુંટી કાઢેલું તે; ચુંટણી.

ચવંક, પુ. એક ચવટો વેલો.

ચવટ, વિ. તૂટે ફાટે કે ચવાઈ જાય નહિ એવું; ચવડ; ચીકણું.

ચવડાવવું, ક્રિ. સ. ચાવે એમ કરવું; જમાડવું. (૨) લાંચ રુશવત આપ્યા કરવી. (૩) બળાત્કારથી કામ લેવું.

ચવડું, વિ. ઝટ ભાગી તૂટી જાય નહિ એવું; ચીકણું; ચીવટ. (૨) નાગ હળમાં કોશની સાથે રાખવાની ત્રણ ખુણિયા ફાચર.

ચવદાર, વિ. ચાવતાં રસ પડે એવું.

ચવલી, સ્ત્રી. બે આનાનો ચાંદીનો સિક્કો; બેઆની.

ચવલું, વિ. પાંખણે ધોળા વાળવાળું.

ચવલો, પુ સુતરના તાંતણાઓની મુલાયમ સાવરણી. (જૈન સાધુઓ રાખે છે તે.) (૨) ઘોડાનો એક રોગ.

ચવવું, ક્રિ. સ. બોલવું. (૨) ચાખવું; ખાવું. [કર.

ચવવેરો, પુ. ઘર અને જમીન ઉપરનો

ચવળવું, ક્રિ. અ. ચળવળવું; ચેળ આવવી; સરવળવું. [(૨) તંતમનાર.

ચવળાટ, પુ. ખંજવાળ; ચેળ;

ચવાણું, જુઓ ચાવણું.

ચવાવું, ક્રિ. અ. દાંતથી સારી રીતે કચરાવું. (૨) લોકો નિંદે એમ થવું; ગવાવું; વગોવાવું.

ચવેણું, જુઓ ચાવણું.

ચવેણું, ન. [સં. ચર્વણ] કાચું કોરું અથવા શેકેલું ચાવ તે. (ધાણીચણા,

ચવૈયા, પુ ચાળા પાડવા તે

ચવો, પુ પગના તળા ઉપરનો ફોલ્લો

ચવ્વડ, જુ ચવડ

ચશ્મ, સ્ત્રી [फा चश्मा] આંખ, નેત્ર રૂ પ્ર ચશ્મપોશી–આંખ આડા કાન કરવા

ચશ્મા, (ચશ્મું), ન વધારે સારું દેખાય તે માટે આંખ આડે રાખવાનો કાચ, ઉપનેત્ર રૂ પ્ર ચશ્મા આવવા= ઝાંખુ દેખાવુ (૨) મદ ચડવો ન મે ધમ=આધળુ ભિત ચશ્મે સુબાખ એ કાક્ષ કાણુ (૨) ઠમાનમા જડેલી કાચ કે પારદર્શક પત્થરની તખતીઓની જોડી

ચશ્મીકોર, સ્ત્રી ચશમાના આકારની કિનાર લાંબી ચોકડીની ભાતવાળી કોર

ચષક, પુ [सं] મદિરા પાન કરવાનો સોનાનો ન શીદાર સુદર પ્યાલો, ઈટોરી (૨) મધુ, મદ્ય

ચસક, સ્ત્રી ખેચ સાધામાના સ્નાયુનુ ઓચિંતુ ખસી જવુ તે, સાધાનુ એકદમ અગ્કી જવુ તે, નસનુ ખેચાણ ક્રિ પ્ર ચસ આવવી–ઓચિતી સખત પીડા સાથે નસનુ ખેચાવુ

ચસકવુ, ક્રિ અ ખસવુ, છટકવુ, છૂટી જવુ (૨) ફીટી જવુ, સળકવુ (૩) ચસક આવવી, રગ ખેચાવી

ચસકાવુ, ક્રિ અ છટકાવુ, ભરડાવુ, લચકાવુ, ચસકી જવુ

ચસકો, પુ [स चषण] સખત ઝાટકો, સાધા આગળના સ્નાયુનુ ખેચાવુ તે (૨) તીવ્ર ઇચ્છા, ભાવના (૩) ટેવ, લત, હવસ (૪) ચાળો, નખરાબાજી ચાળો ચસ્કો=ઢોગધોગ (૨) વ ઠેવવેડા (૫) ચરસ, તલપ (૬) મશ્કરી

ચસચસાટ, અ જરાય બાકી ન રહે તેમ ચસ ચસ થાય તેમ ચૂસીને તમામ (૨) જકડ ખસે નહિ તેમ તગ

ચસમ, પુ રેશમના દોરાની ગુચ્છી

ચસમું, ન [फा] ચશ્મુ

ચસવુ, ક્રિ અ ખસવુ, ખસવુ, છટકવુ (૨) બદલાવુ (૩) દબ ઇને બેસી જવુ (૪) ટોટામા આવી પડવુ (૫) ચૂસવુ [ખેચતાણ

ચસાચસી, સ્ત્રી હરિફાઈ, સ્પર્ધા (૨)

ચસીજવુ, જુ ચસવુ

ચહા, સ્ત્રી જુ ચા (ચ્હા, ચા, ચાહ, ચાહા)

ચહાયના, સ્ત્રી ઇ ચ્છા, ભાવના (૨) પ્રીતિ, પ્યાર (૩) પસદગી

ચહાવુ, (ચાવુ, ચ્હાવુ, ચાહવુ), ક્રિ અ ઈચ્છવુ, અભિલાષ રાખવો (૨) પ્રીતિ કરવી, પસદ પડવુ

ચહુ, વિ ચાર

ચહુંદા, અ ચારે દિશાએ

ચહુવાણ, વિ [ના] રજપૂતની એક અટક (૨) એ નામના રજપૂતો, ચૌહાણ, ચોહાણ

ચહેબચો, પુ [फा चाह] લીન અને વનસ્પતિથી ભરપુર હોજની પાણીવાળી જગા, ગદુ પાણી જેમા બ

રાઈ રહેલું હોય એવો ખાડો; ચહબચ્ચા; ચેહબચો.

ચળ, સ્રી. ચેળ; ખણુજ. (૨) વિ. [સં ચલ્] હાલે એવું; એક ઠેકાણેથી બીજે ઠેકાણે લઈ જઈ શકાય તેવું; ચંચળ.

ચળક, સ્રી. ચળકાટ; તેજ.

ચળકચળક, અ ઝળકઝળક. ક્રિ. પ્ર. ચળકચળક થવું=તેજ મારવું; ચળકવું.

ચળકતું, વિ. ઝળકતું; તેજ મારતું; ઉજળું.

ચળકવું, ક્રિ. અ ઝળકવું; તેજ મારવું; પ્રકાશવું; શોભવું. [પ્રકાશ.

ચળકાટ, પુ. ઝળકાટ; ઝગઝગાટ;

ચળકારો, પુ. પ્રકાશનો ચમકારો; ઝબુકો.

ચળકી, સ્રી. ચળક; પ્રકાશ; તેજ. (૨) શોભા; ઓપ.ચળકીદાર=ચકચકાટવાળું.

ચળણ, જુ. ચલણ.

ચળણી, જુ. ચલણી.

ચળવણી, સ્રી. આમ તેમ ફેરવવાની કળા; આવડત. (૨) ચાળવાની ચતુરાઈ; ચાળવણી.

ચળવળ, સ્રી. ચટપટી; વલોપાત; ગભરાટની સ્થિતિ.(૨) ચિંતા, ફિકર; ખંત.

ચળવળવું, ક્રિ. અ. હાલ્યા કરવું; સળવળવું; તલસવું. (૨) ચેળ આવતી હોય એમ થવું; સાલવું.

ચળવળાટ, પુ. વલવલાટ; સળવળાટ; તલપ. (૨) ખંજવાળ. (૩) હરકેરણીનો રહીરહીને આવતો જુસ્સો.

ચળવું, ક્રિ. અ. [સં. ચલ્] ખસવું; હાલવું; ડગવું. (૨) બહેકી જવું. વંઠી જવું.

ચળાચળ, વિ. ચળ અને અચળ; સ્થાવર જંગમ (જગત)

ચળાઈ, સ્રી. ચળામણી; દાણું ચાળવાનું મહેનતાણું.

ચળામણ, ન. ચળામણી. (૨) લોટ ચાળતા રહેલું ભુંસુ; થોથાં. કહે૦ ચાળ્યાનું ચળામણ છે.

ચળામણી, સ્રી. ચાળવાનું મહેનતાણું.

ચળાવવું, ક્રિ. પ્ર. ચાળે એમ કરવું; સંચરાવવું. (૨) વંઠાડવું; ફટાડવું. (૩) વિચાર ફેરવવો; ખસેડવું. [બહેકેલું.

ચળાંઠ, વિ. ચળી ગયેલું; ફટેલું;

ચળિત, વિ એક ઠેકાણેથી બીજે ઠેકાણે ગયેલું; સ્થાનભ્રષ્ટ થયેલું.

ચળિયાંપુતળિયાં, ન. ઉબકો આવવી તે.

ચળીજવું, ક્રિ. વંઠી જવું; વહી જવું; આડે માર્ગે ચડી જવું (૨) અભિમાની થઇ જવું.

ચળુ કરવું, ક્રિ સ જમી રહેતાં હાથ મોં ધોવાં. ચળુપાણી=એઠું મોં ધોવાનું પાણી.

ચળેલ, વિ. વંઠેલું; ફટેલું (૨) ડાગળી ખસેલ; ગાંડું. (૩) ચલિત.)

ચળેલું, વિ ચળેલ; વંઠેલું; ગાંડું.

ચંગ, વિ. [સં.] સ્વચ્છ; પવિત્ર. (૨) દક્ષ; કુશળ; સ્વસ્થ; સુંદર. (૩) આનંદી; રંગીલું. (૪) કંજુસ. (૫) પુ.

ઓઢામાં પકડીને વગાડવાનું વાંસનું એક વાજું; મોરચંગ. (૬) તાળ (ડફના આકારનું વાજું.) (૭) પતંગનું પૂછડું. (૮) ગંજીપામાંની એક તરેહ. (૯) અ. ઘંટ.

ચંગા, વિ. [हिं.] સ્વચ્છ; પવિત્ર; નિર્મળ. કહે૦ મન ચંગા તો કથરોટમાં ગંગા.

ચંગારી, સ્ત્રી. ચીણગારી; તણખો.

ચંગી, વિ. રંગીલું; રાગી; વ્યસની.

ચંગીભંગી, મનસ્વી; પોતાને ગમે તેમ વર્તનાર; મનમોજી.

ચંગુ, વિ. તંદુરસ્ત; નીરોગી. પવિત્ર.

ચંગુસ, (ચિંગુસ), વિ. કંજૂસ.

ચંગોટી, સ્ત્રી. સુતાં મોઢે માથે લુગડું ઓઢવું તે; સોડ.

ચંચ, સ્ત્રી. [सं. चंचु] ચાંચ.

ચંચરી, સ્ત્રી. [सं.] ભમરી. (૨) એક છંદ.

ચંચરીક, પુ. ભમરો. (૨) એક રાગ.

ચંચવાળવું. ક્રિ. સ. પંપાળવું; ખજવાળવું. (૨) હાથમાં રમાડવું; લડાવવું. (૩) સંભાળી રાખવું.

ચંચળ, વિ. [सं. चंचल] આમ તેમ ફરતું અને હાલતું એવું; જંપે નહિ એવું; અસ્થિર. (૨) ચપળ; હોંશિયાર; ઝટ સમજી કે ચેતી જાય એવું. (૩) અધીર. (૪) અવ્યવસ્થિત. (૫) ગભરાયેલું. [ળતા; અસ્થિરતા.

ચંચળતા, સ્ત્રી. ચંચળપણું; ચપ-

ચંચળા, સ્ત્રી. [चंचल] વીજળી. (૨) લક્ષ્મી; દોલત. (૩) એક છંદ.

ચંચળાઈ, સ્ત્રી. ચંચળતા; ચાલાકી; હોશિઆરી.

ચંચુ, ન. [सं.] પંખીનું લાંબું ને અણીદાર મોં; ચાંચ. (૨) ચપટી ભરાય એવી અણી. રૂ. પ્ર. ચંચુ પ્રવેશ=વિષયમાં પ્રવેશ થવો તે. જરાપણ આવડત; જ્ઞાન. ચંચુમાન=પંખી.

ચંડ, વિ. [सं.] ઉગ્ર; ગરમ; કઠોર; આકરું; તીવ્ર. (૨) ગુસ્સામાં આવી ગયેલું. (૩) મોટો દૈત્ય. (૪) પૃથુરાજનો એક સામંત ચંડતા=ઉગ્રતા; ઘોરતા.

ચંડાળ, પુ. [सं. चंडाल] નીચ જાતિનો માણસ. (૨) એ નામની એક જાતિ. (૩) મારો; જલ્લાદ. (૪) વિ. દુષ્ટ; નિર્દય; ઘાતકી. રૂ. પ્ર. ચંડાળ ચોકડી=ઘાતકી કામ કરનારાઓની ટોળી. કર્મચંડાળ=પાપી.

ચંડાળણ, સ્ત્રી. ચંડાળની સ્ત્રી. (૨) દુષ્ટ અને ઘાતકી કામ કરનારી સ્ત્રી.

ચંડાળણી, સ્ત્રી. ચંડાળની સ્ત્રી. (૨) દુષ્ટ કામ કરનારી સ્ત્રી. [નીચતા.

ચંડાળતા, સ્ત્રી. ચંડાળપણું. (૨)

ચંડિકા, સ્ત્રી. [सं.] ઉગ્ર શક્તિ; ઘાતકી કામ કરનારી એક દેવતા. (૨) દુર્ગા. (૩) ખરાબ સ્વભાવની કર્કશા સ્ત્રી.

ચંડી, સ્ત્રી. [सं.] દેવી; દુર્ગા. ચંડીપતિ=શિવ. (૨) ક્રોધીલી સ્ત્રી; ગરમ સ્વભાવની સ્ત્રી.

ચંડીપાઠ, પુ. દુર્ગાદેવીનું સ્તોત્ર; સપ્તશતી. ચંડીપાઠ કરાવવો=ભૂત પ્રેત કે

વહેમ. રહે નહિ તે માટે દુર્ગાદેવીનું સ્તોત્ર જપાવવું.

ચંડુ, પુ. જુ. ચંડુલ.

ચંડુલ, (ચંડુલ), ન. અફીણનો કસ કાઢીને તૈયાર કરેલું એક અત્યંત કેફી તત્ત્વ. (તંબાકુની માફક પીવામાં આવે છે, અને પીનાર અત્યંત કેફને લીધે ઘોર ઉંઘમાં પડે છે.)

ચંડોળ, પુ. ચકલા જેવડું અને મધુર રાગે ગાનારું એક પંખી. (૨) ચકડોળ.

ચંત, પુ. ચિત્ત; ધ્યાન; કાળજી. (૨) સ્વામી વલ્લભ.

ચંતની, સ્ત્રી. જેનું ચિન્તવન કર્યા કરતા હોય તેવી સ્ત્રી; વલ્લભા; પ્રિયા.

ચંતા, જુઓ ચિંતા.

ચંદ, પુ. [સં. चन्द्र] ચંદ્ર. (૨) ચાંલ્લો. (૩) વિ. થોડીક-નું.

ચંદન, ન. [સં.] સુગંધી ઝાડ. ...

ચંદનઘો, સ્ત્રી. ગરોળીથી મોટું તેને મળતી જાતનું જંગલી પ્રાણી. (ઘો બે જાતની થાય છે. એક પાટલા ઘો અને બીજી ચંદન ઘો કે ઉડણ ઘો.)

ચંદનચુડી, સ્ત્રી. સ્ત્રીઓને હાથે પહેરવાની નક્શી ચુડી.

ચંદબારોટ, પુ. પૃથુરાજ રાસો નામનું પ્રસિદ્ધ હિંદી ગ્રન્થ લખનાર એક ભાટ કવિ.

ચંદનહાર, પુ. [દે. चंद्रहार] સ્ત્રીઓને કોટે પહેરવાનું એક સુંદર રૂપા સોનાનું ઘરેણું.

ચંદની, સ્ત્રી. ચંદ્રનું અજવાળું; ચાંદરણું; ચાંદની. (૨) ઘોળા ... ... ચંદરવો; છત. (૩) ચંદન ... તળાનો ... દોરી. (૪) જેને ... ફૂલ ફણગાં કરે છે એવું ... ના ફૂલ જેવા ... આવનારી. ...

વતુ જે તે, ચદો (૩) ગોળ ટપકુ, ચાલ્લો ક્ર પ્ર. ચદાવા સરસ=ત્યારે સરસ

ચંદાવત, પુ ક્ષત્રિયોની એક પેટા શાખા (૮) રાજ્યનો મોટો સામત

ચંદાવુ, ક્રિ અ ચાદા પડવા, કહોવાણુ લાગવુ

ચદી, સ્ત્રી પ્રાણીને ખવડાવવાનો દાણો. ઘોડાને ખાવાના દાણા ચદી ના ખવી=ખડણી આપવી ચદી ચઢાવવી= ઘોડાને દાણો ખવરાવવો (૨) ખાદ (૩) પુષ્ટ થાય તેમ ખવડાવવુ (૪) લાચ રૂશવત આપવી (૫) પાલન પોષણ કરવુ

ચદેરી, સ્ત્રી ઉત્તર હિદમાનો ગ્વાલિયર રાજ્યમાનો એક કસ્બો (૨) વિ ચદેરીનુ.

ચંદેલ, પુ ક્ષત્રિયોની એ શાખા

ચદો, પુ [સં. चन्द्र] ચદ્ર (૨) ચદ્રમા જેવો સપાટ ગોળ આકાર (૩) ગોળ સુદર ચન્દ્રં, ચાલ્લો (૪) મુખવટો, ચેરો (૫) હક, લાગો

ચંદ્ર, પુ [સં] સૂર્ય મડળમાનો પૃથ્વીનો ઉપગ્રહ, ચદ્રમા (૨) ચાલ્લો, ગોળ સુદર ટપકુ (૩) એની સજ્ઞા (સામાસમા આ શબ્દ બહુ વપરાય છે ચદ્રમુખી, મુખચદ્ર, વગેરે)

ચંદ્રક, પુ [સં] ચાલ્લો, ટપકુ (૨) ગોળ સુંદર ચસ્તી (૩) કલગી, મોરના પીછામાની આખ, ટીલડી

ચંદ્રકળા, સ્ત્રી ચદ્રમંડળનો સોળમો અશ (૨) સ્ત્રીઓને પહેરવાનુ એક કાળા રંગનુ કપડું (૩) ચદ્રમાનુ કિરણ (૪) અખોડાતુ એક ઘરેણુ, ચાપ

ચદ્રકાંત, પુ [सं चन्द्रकान्त] એક જાતનો પથ્થર ચદ્રમણિ

ચદ્રકાંતા, સ્ત્રી ચંદ્રની સ્ત્રી (૨) રાત્રિ (૩) એ- રાગ

ચદ્રકેતુ, પુ લક્ષ્મણનો પુત્ર

ચંદ્રગુપ્ત, પુ મગધનો પહેલો મૌર્યવંશી રાજા

ચંદ્રગ્રહણ, ન [સં] ચદ્ર ઉપર પૃથ્વીની છાયા પડવી તે (ચદ્રગ્રહણ પૂર્ણિમાને દિવસે થાય છે, કારણ કે ત દિવસેજ સૂર્ય, ચદ્ર અને પૃથ્વી એ-ક સીધી લીટીમા આવે છે) (૨) મોટુ હતરી જવુ તે

ચંદ્રચૂડ, પુ [સં] મહાદેવ, જેના કપાળ ઉપર ચદ્ર છે એવા દેવ, ચંદ્રચૂડામણિ

ચદ્રજ્યોતિ, સ્ત્રી [સં] ચદ્રપ્રભા, ચદની (૨) ચદ્રના જેવુ અજવાળુ આપનાર આતસબાજી (૩) ચદ્રદ્યુતિ

ચંદ્રપુત્ર, પુ [સં] બુધ

ચંદ્રપ્રભા, સ્ત્રી [સં] ચંદની, ચદ્રિકા (૨) એક દેશી ઔષધ

ચંદ્રબિંદુ, ન [સં] ચદ્રની ચક્રાકૃતિ જેમ અને ઉપર ટપકાથી દર્શાવેલુ બિબ દેખાય તેવુ ચિહ્ન, ગોળ ટપકુ

ચંદ્રબિંબ, ન [સં] ચદ્રની સપાટીનો આકાર, ચદ્રમડળ, ચંદ્રનો પરિઘ

ચંદ્રમણિ, પુ [સં] ચદ્રકાંત, ચંદનીમા દ્રવતો પથ્થર (૨) સ્ફટિકનો મણકો

ચંદ્રમંડળ, ન [સં] ચદ્રનુ સપાટ તળ

(૨) ચંદ્ર અને તેને લગતા તારાઓનો સમૂહ. [ચંદ્ર; શશી; ચાંદો; ચાંદ.

ચંદ્રમા, પુ. [सं. चन्द्रमस्]

ચંદ્રમુખી, સ્ત્રી. ચંદ્રના જેવા મુખવાળી સ્ત્રી (૨) ચંદ્રને જોઈ ખીલનારાં ફૂલની એક વેલ. [ચંદ્રચૂડ.

ચંદ્રમૌલિ, પુ. [सं.] મહાદેવ;

ચંદ્રલેખા, સ્ત્રી. ચંદ્રની કળા; ચંદ્રની કોર. (૨) એ નામનું એક મત

ચંદ્રવદના, સ્ત્રી. [सं.] ચંદ્રના જેવા તેજવાળી સુંદર મોંવાળી સ્ત્રી.

ચંદ્રવદની, સ્ત્રી. જુઓ ચંદ્રમુખી.

ચંદ્રવર્ત્મ, પુ. એક છંદનું નામ.

ચંદ્રવંશ, પુ. [सं.] ચંદ્રમાંથી ઉત્પન્ન થયેલો વંશ; ચંદ્ર જેનો મૂળ પુરુષ હતો એવો ક્ષત્રિય રાજાઓનો વંશ.

ચંદ્રવંશી, વિ. ચંદ્રના વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલું.

ચંદ્રવાર, પુ. [सं.] સોમવાર.

ચંદ્રશાળા, સ્ત્રી. મકાનની સૌથી ઉપરની મેડી. (૨) અગાશી.

ચંદ્રશિલા, સ્ત્રી. [सं.] ચંદ્રના જેવી સ્વચ્છ ને શીતળ પથ્થરની પાટ.

ચંદ્રશેખર, પુ. [सं.] મહાદેવ; શિવ; શંકર.

ચંદ્રસ, ન. અલ્જીરિયામાં થતો એક ઝાડનો સુગંધીદાર ગુંદર; રાળ.

ચંદ્રહાસ, પુ. એક પુરાણ પ્રસિદ્ધ રાજા. (૨) રાવણની તરવારનું નામ. (૩) તરવાર. [એક રચના.

ચંદ્રાવળા, પુ. એક રાગ. કવિતાની

ચંદ્રાવળી, સ્ત્રી. એક છંદ. (૨) રાધાની એક સખી.

ચંદ્રિકા, સ્ત્રી. [सं.] ચાંદની; ચંદ્રનું અજવાળું. (૨) ટીલડી; મોરપીંછની આંખ

ચંદ્રુસ, ન. એક જાતનો ગુંદર; રાળ

ચંદ્રોદય, પુ. [सं.] ચંદ્રનું ઉગવું. (૨) એક રસાયનિક ઓસડ.

ચંપક, પુ. [सं.] એક જાતનું ખુશબોદાર પીળા ફૂલનું ઝાડ; ચંપો.

ચંપકવરણી, ચંપાના ફૂલ જેવા સોનેરી રંગની (સ્ત્રી).

ચંપકમાળા, સ્ત્રી. એક રાગ

ચંપતથવું, નાસી જવું; છટકી જવું.

ચંપલ, સ્ત્રી જાડા ચામડાના તળાનો ઉપરની ખોલ વગરનો જોડો.

ચંપાવરણું, વિ. ચંપાના ફૂલ જેવા પીળા વર્ણનું

ચંપાવવું, ક્રિ. સ. શરીરને ચંપી કરાવવી; મસળાવવું. (૨) ભારતળે દબાવવું; કચરાવવું. [કચરાવું; સંકોચાવું.

ચંપાવું, ક્રિ. અ ભારતળે આવવું;

ચંપી, સ્ત્રી. શરીર દબાવરાવવું તે; હાથપગના માંસના લોચાઓ મસળાવવા તે. પગચંપી—પગ ચંપાવવા-દબાવવા તે.

ચંપૂ, ન. [सं.] ગદ્યપદ્યમય કાવ્યરચના; કાવ્યરચનાની એક તરેહ.

ચંપેલી, સ્ત્રી. સુગંધીદાર ફૂલની એક વેલ અને તેના ફૂલ; ચંબેલી, ચમેલી. ધોળો અને છૂટો એમ દેખાડવાને બાતને

ઉપમા અપાય છે:-ચંપેલીના ફૂલ જેવો ભાત'

ચંપો, પુ. [सं. चम्पक] સુગંધીદાર પીળાં ફૂલનું એક ઝાડ. (ચંપો બહુ સુગંધીદાર હોવા છતાં પણ ભમરા તેની ઉપર જતા નથી. સીધું શુદ્ધ ને સારૂ એમ બતાવવાને 'ચંપાના છોડ જેવું' એમ કહેવાય છે.)

ચંબુ, પુ. સાંકડા મોંનું પાણી ભરવાનું પાત્ર;કું જો;લોટો; ટૂંકાગળાનીશિશિઈ

ચંબુડી, સ્ત્રી. નાનો ચંબુ.

ચંબુડીઓ, પુ. ઉંચા ઘાટનો લોટો.

ચમેલી, સ્ત્રી. જુ૦ ચમેલી.

ચા, ચાહ, ચહા, સ્ત્રી. પુ. તુળસીની જાતના છોડનાં સુકાં પાન તે. (ચાનો છોડ બેથી ચાર હાથ ઉંચો થાય છે. એનાં પાંદડાં લાંબાં અને પહોળાં તુળસીના પાન જેવાં થાય છે. ચા લીલી અને કાળી એમ બે જાતની થાય છે.એ પાંદડાંનો કવાથ, થાય છે. એમાં ખાંડ અને દૂધ નાખવામાં આવે છે. (૩) કોઈ પણ વનસ્પતિનો ઉકાળો તે. (૪) લીલી ચા; એક લાંબી પાંદડીનું ડાભ જેવું ઘાસ. ચાદાની=ચા બનાવવાનું નાળચાવાળું પાત્ર; કીટલી. ચાગલણી=ચા ગાળવાની ગળણી. ક્રિ. પ્ર. ચા પીવી=કંઈ નહિ બની શકવું. (૨) નહિ ચાલવું.

ચાઉર, ચાઓળ, સ્ત્રી. ખેતરમાં અનાજ ઓરવાનું ઓજાર.

ચાઉસ, પુ.(અ.) ડંકો નિશાન રાખનારી ટુકડીનો ઉપરી જમાદાર.(૨)આરબ.

ચાક, ન. [सं. चक्र] પૈડું; (૨) ચકરડું; ચકર. (૩) ભ્રમણ ઘુમરી; વમળ; કુદડી. ક્રિ. પ્ર. ચાક ચઢવું=ચારે તરફ ગવાવું; ફજેત થવું. ચાક થવું=ફુરસતીમાં આવી જવું. કહેવ૦ ચાક ઉપર પીંડો, ઘડો ઉતરે કે ગાગર—શું હશે તેનો કંઈ નિશ્ચય ન અપાય. (૪) અ. ફક્કડ; સારૂં; ચકચકિત. ક્રિ. પ્ર. ચાક કરવું=તૈયાર કરવું. (૫) પુ. સ્ત્રીઓનું અંબોડામાં ઘાલવાનું એક ઘરેણું. (૬) કુવાની ગરેડી, (૭) સરાણનું પૈડું.

ચાક, પુ. [અં.] ધોળો ને પોચો ખડિયો પત્થર. (પાટિયાં ઉપર લખવાને વપરાય છે.)

ચાક, વિ. (ફા.) ફાટેલું (કપડું).

ચાકટ, જુ. ચાકળ. [ન જાય એવું.

ચાકબાક, વિ. હોશિયાર; કોઈથી ગાંજ્યું

ચાકર, પુ. [ફા.] ઘરગતુ કામકાજ કરનારો નોકર; સેવક. ચાકર નફર=નોકરિયાત માણસ. [નારી સ્ત્રી.

ચાકરડી, સ્ત્રી. ચાકરનું કામ કર-

ચાકરીયાત, વિ. ચાકરી કરનારૂં. (૨) ચાકરનું કરેલું; ચાકરનું.

ચાકરિયું, વિ. ચાકરીના બદલામાં મળેલું હોય એવું; ઇનામી.

ચાકરી, સ્ત્રી. [ફા.] ચાકરનું કામ તે; સેવા; ખિદમત. (૨) ફરજ; ધર્મ.(૩) માંદાની સાવજત; સારવાર.(૪) વૃત્તિ;આજીવિકા.ક્રિ.પ્ર.ચાકરી કરવી=નોકર તરીકે કામ કરવું. સુશ્રુષા કરવી (૨) ચંપી

કરવી. ચાકરીએ જવું=નોકરી કરવા જવું. કહે૦ ચાકરી કરે તો ભાખરી મળે=કોઈ 'ની સેવા કરે તો આજીવિકા મળે. (૫) પગાર; મહેનતાણું [તરેહ; ભાત.

ચાકલો, પુ. રેશમ કે કસબની એક

ચાકળ, સ્ત્રી. બે મોઢાંનો આંધળો સાપ; આંધળી ચાકણ.

ચાકળી, સ્ત્રી. નાનો ઘડો; ગાગરડી.

ચાકળો, પુ આખળિયો; આડણી. (૨) રેંટ; મોટી ગરગડી. (૩) ચામડાની ગોળ નાની ગાદી. (૪) ભીંતે લટકાવવાનો ભરત ભરેલો ચોરસ રૂમાલ.

ચાકી, સ્ત્રી. [સં. चक्री] ગોળ પેચવાળી ચકતી; ફીરકી. (૨) ડગળી; થીગડી; પટ્ટી. (૩) ગોળ ચક્રાકાર ગાંસડી. (૪) ઢગલી; મોદળું. ક્રિ. પ્ર. ચાકી મારવી=થપી ગોઠવવી. [છરી; ચપ્પુ.

ચાકુ, ન. કલમ ઘડવાની નાની

ચાકુ, ન. ઉપસેલો ડાઘ; ચકામું; ઢીમણું. (૨) વાઢિયું (ખજૂરનું).

ચાક્ષુષ, વિ. [સં.] ચક્ષુ સંબંધી. (૨) પ્રત્યક્ષ. [પાવડી.

ચાંખડી, સ્ત્રી. લાકડાના જોડા; ખડા;

ચાખણું, ન. અથાણું; ચાખવાનું મન થાય એવું જે તે.

ચાખવું, ક્રિ. સ. [સં. चष] જીભથી સ્વાદ લઈ જોવો; અનુભવ કરવો. (૨) ગુણદોષ જાતે અનુભવવા. (૩) થોડું ખાવું; જીભે લગાડવું. [(૨) ચાકળો.

ચાખળિયો, પુ. આખળિયો; આડણી.

ચાચર, સ્ત્રી. માતાના મંદિર આગળનો ખુલ્લો ભાગ; મંડપની બહારનો ચોક. (૨) જાહેર ખુલ્લી જગા.

ચાચરિયાં, ન. ગ્રામદેવતાના ગણ; ચકલાના ગણ. (ચાચરિયું=ચકલાનું.)

ચાચરું, ન. કપાળ; ભાલ.

ચાચાચુંગું, વિ દાધારીંગું; કમઅક્કલ.

ચાચો, પુ. [હિં.] બાપનો ભાઈ; કાકો.

ચાટ, વિ. ભોંઠું; શરમિંદું. ક્રિ પ્ર. ચાટ પડવું=ભોંઠું પડવું; ધારતા હોઈએ તેમ નહિ બનવાથી શરમાવું. (૨) સ્ત્રી. લપડાક; તમાચો. (૩) મહેણું. (૪) ખાવાનો ગળકો; જીભની લોલુપતા. (૫) [ચાટય] સ્ત્રી. કુતરાં અને બીજાં પ્રાણીઓને માટે એંઠવાડ નાખવાનું પોળમાંનું કુંડું. રૂ. પ્ર કુતરાની ચાટ=ગંધાતી નઠારી સ્ત્રી.

ચાટકો, પુ. [સં.] સખત લાગણીની અસર; ચટકો; ગુસ્સો. (૨) ટોણો.

ચાટણ, ન. ચાટીને ખાવાનું તે. (૨) લેહ ઔષધ.

ચાટપિયું, વિ. ખાવાની લલુતાવાળું; ખાઉધરું. (૨) લાંચખાઉ. (૩) ખુશામતિયું.

ચાટલું, ન. મોઢું જોવાની ખાપ; દર્પણ. (૨) સપાટ સપાટીનો સ્વચ્છ ચકચકિત ખંડ. (૩) જમીનસરસી પથરાઈને ઉગતી વનસ્પતિ. [સિક્કો.

ચાટલો, પુ. રૂપિયો; ચકચકિત

ચાટવું, ક્રિ. સ. જીભથી ખાવું; રસ લેવા; ચૂસવું. (૨) સ્વાદ લેવો; ચાખવું. (૩) ખુશામત કરવી; ચાટી જવું. =ખાઈ જવું. કહે૦ હાથ ચાટે કંઈ પેટ ભરાય?

ચાટવો, પુ. લાકડાનો કડછો. (૨) દોરી ચલાવવાનું હલેસું [ખુશામત

ચાટુ, ન. [સં.] મીઠું ભાષણ;

ચાટુકાર, વિ. [સં.] મીઠાબોલું; ખુશામતિયું; ખોટી પ્રશંસા કરનાર

ચાટુડું, વિ. [સં. चाटु] ખુશામતિયું; લાંચિયું. (૨) ખાવાની લાલસાવાળું. (૩) ચિબાવલું.

ચાટૂક્તિ, સ્ત્રી. [સં.] ખુશામત; મીઠા બોલ. [ચાટવું.

ચાટો, પુ. નાનાં બાળકો સારુ

ચાડું, ન. ચાંડું; ડાઘ; ચકામું.

ચાડ, સ્ત્રી ચાતક; ચીવટ; ખંત; કાળજી.

ચાડગ્યું, ન. [સં. चार-क] જાસુસ; બાતમીદાર; છૂપી ખબર મેળવી આપનાર. [બાંધવાની મેખ.

ચાડસરી, સ્ત્રી. તંબુની દોરીઓ

ચાડિયું, વિ. જેને કોઇ વાત બીજાને પ્રિય થવા માટે કહેવાની ટેવ હોય તે; ચુગલીખોર. પુ. ચાડિયો. સ્ત્રી. ચાડિયણ.

ચાડિયો, પુ. ચાડી ચુગલી કરનારો માણસ. (૨) સુકલો હાજરપિંજર જેવો માણસ. (૩) નિંદાપાત્ર માણસનું પુતળું. (૪) ગામ કે ફળિયાનો નઠારો માણસ.

ચાડી, સ્ત્રી. એકની પાસેથી બીજાની ખોટી વાત સાંભળી લઈ કોઈને પ્રિય થવા કહેવી તે; ચુગલી; નિંદા. ક્રિ. પ્ર. ચાડી કરવી-ખાવી=એક જણે બીજાને માટે કહેલી બાબત તેને જણાવવી. ચાડીચુગલી=એકની વાત બીજાને પ્રિય થવાને કહેવી તે. [ટેવ હોય તે.

ચાડીખોર, વિ. જેને ચાડી ખાવાની

ચાડું, ન૦ વચમાં ખાડાવાળું દીવો મુકવાનું ચકતું. (૨) જેમાં કંઇક માય એવું પહોળું ખામણું. (૩) ચહેરો; ટાચું; મોં.

ચાણક્ય, પુ. ચંદ્રગુપ્તના કાળમાં થયેલો એક રાજ્યકાર્યકુશળ મહાપુરુષ (એણે રાજનીતિ અને નીતિ ઉપર ઘણું લખેલું છે. વાત્સાયનને નામે એણે કામશાસ્ત્ર; ચાણક્યને નામે અર્થશાસ્ત્ર, કૌટિલ્યને નામે નીતિ, અને વિષ્ણુગુપ્તને નામે ધર્મ કે મોક્ષ શાસ્ત્ર લખ્યાં છે.) ચાણક્યનીતિ=કપટનીતિ. (૨) નીતિને વહેવારના શ્લોકનું એ નામનું એક પુસ્તક.

ચાતક, ન. [સં.] એક પંખી; સદૈવતરસ્યો બપૈયો. (એમ કહેવાય છે કે આ પંખી તરસ્યું રહે છે પણ વરસાદનાં ફોરાંનુંજ પાણી પીએ છે, બીજું પાણી પીતું નથી. ચોમાસાની શરૂઆતમાં આ પંખી 'પીઉ પીઉ' બોલે છે.)

ચાતરમ, ન. પંચાયત; લવાદી; લવાદોનો ચુકાદો.

ચાતરવું ક્રિ. સ. ચળાવવું; ખસેડવું.

ચાતરી, સ્ત્રી. લશક. (રેંટિયાની)

ચાતુરી, સ્ત્રી. [સં.] ચતુરાઈ. (૨) ચાલાકી.

ચાતુર્માસ, પુ. [સં.] ચોમાસાના ચાર મહિનાનો સમય તે. (૨) વિ. ચાર માસનું ચાતુર્માસ્ય=ચાર માસ સુધી કરવાનો એક વૈદિકયજ્ઞ; એક પૌરાણિક વ્રત. [ડહાપણ

ચાતુર્ય, ન. [સં.] ચતુરાઈ;

ચાતુર્વેદી, પુ. [સં.] ચાર જાતિઓ તે. બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્ર. (૨) ચારે વર્ણોએ પાળવાનો ધર્મ.

ચાતુર્વર્ણ્ય, વિ. [સં.] ચારે વેદનો અભ્યાસી; ચારે વેદનું.

ચાદર, સ્ત્રી. ધોળા કપડાનો લાંબો કકડો; પિછોડી; ઓછાડ. (૨) કફન. (૩) ખરાયેલા પાણીનો તેવો દેખાવ. (૪) ઓઢણું; ઢાંકણું; છત. ફૂલની ચાદર=ફૂલની ઝાળીઓનું ઓઢણું ચાદરપાટ=ચાદરના કપડાનો તાકો.ક્રિ. પ્ર.ગાયે ચાદર ઓઢવી= શ્રાત્તાપતુ કારણ ઉભું કરવું;દેવાળું કાઢવું.

ચાદરું, ન. ચાદરથી મોટું અને જાડું પાથરણું; જાડું ઢાંકણું; ઓછાડ.

ચા-દાની, સ્ત્રી. ચા બનાવવાની ભરવાની નાળચાવાળી લોટી; કીટલી.

ચાનક, સ્ત્રી. ખંત; કાળજી. (૨) ઇચ્છા; બોધ. [નાની રોટલી.

ચાનકી, સ્ત્રી. નાની ભાખરી;

ચાનકું, ન. જાડી ને ઢંગઢાળા વગર-ભાખરી:

ચાપ, ન. [સં.] કામઠું; ધનુષ.

ચાપકો, (ચાબકો), પુ. ચાબુક; કોરડો. (૨) ટોણો; મેણું. (૩) ચપકો.

ચાપચીપ, સ્ત્રી. ઠીકઠાક કર્યા કરવું તે; ટાપટીપ. (૨) સારૂં ખોટું કર્યા કરવું તે; ચિકારા.

ચાપચીપિયું, વિ. ચાપચીપ કર્યા કરે એવું; ચાંપલું; ચાવળું. (૨) કસરિયું; કંજુસ.

ચાપટ, સ્ત્રી. લપડાક; તમાચો; થાપટ. (૨) ચારપટ વાળું હોય એવું તે.

ચાપટિયું, ન. પીળા રંગનું ચપટું નંગ. ચાપટિયાં=કોડીઆંની નેટી.

ચાપડો, પુ, બેઉ તરફથી સાંધા સજ્જડ રાખે એવો પટો; બંધ. (૨) જેમાંથી ચસકાય નહિ એવો પ્રતિબંધ. (૩) બે લુઇઓનો મોટો લુવો.

ચાપલુસી, સ્ત્રી. [સં. ચાપલ્ય] ચતુરાઇ બતાવવાને ચીપી ચીપીને બોલવું તે; વિબાવલાપણું. (૨) પતરાજી; શેખી. (૩) ખુશામત.

ચાપલ્ય, ન. [સં.] ચપળપણું; ચંચળતા. (૨) વિબાવલાપણું; વગર-વિચાર્યું વચમાં બોલબોલ કરવું તે; બહુબોલાપણું.

ચાપું, ન. ચાહ; ચપ્પુ. (૨) ચાંગળું; અંજલી. (૩) હાથપગનાં આંગળાં પાસેનો ચપટો નાજુક અવયવ; ચાપવું.

ચાબક, જુ. ચાબુક.

ચાબખો, (ચાપકો, ચાબકો), પુ. લાકડીને છેડે ગુંથેલી દોરીવાળો કોરડો; ચાબુક. (૨) લાગણી થાય એવાં વચન.

ચાબુક, સ્ત્રી. ચાબખો. (૨) ચાનક-

દાર શિખામણ; મેણું. (૩) ઉત્તેજન આપે એવી વસ્તુ વગેરે તે. ચાબુકસ્વાર =ઘોડા કેળવનાર.

ચામ, ન. [सं. चर्म] ચામડું; ત્વચા; ખાલ. [જાદુગરની પેટી.

ચામખેડું, ન. મદારીની ઝોળી;

ચામચીમડિયું, વિ. જેની ચામડી ચઢી ગઇ હોય એવું; સંકુંખળખળી ગયેલું. (૨) ચાડિયું; ચીકણું. (૩) કંજુસ. (૪) ચામાચીડીયું. [સીગમન.

ચામચોરી, સ્ત્રી. વ્યભિચાર; પર-

ચામજૂ, સ્ત્રી. ચામડી ઉપરની જૂ. (૨) જ્યાં ચોંટ્યું ત્યાંથી ઉખેડે જ નહિ એવું જે તે.

ચામઠું, ન. શરીર ઉપરનું મારનું ચાંઠું; સોળો. (૨) વિ. ચીકણું. [ચીવટ.

ચામઠ, વિ. ચામડા જેવું; ચીકણું;

ચામડિયેણ, સ્ત્રી. ચામડિયાની સ્ત્રી.

ચામડિયો, પુ. ચામડાં સાફ કરનાર; ચમાર. કહે૦ ચામડિયા ગંધ ગઇ= પરિચયથી વિરુદ્ધતા ઓછી થઇ.

ચામડી, સ્ત્રી. [सं. चर्म] પ્રાણીનાં હાડમાંસ ઉપર જે ઢાંકણરૂપ પડ હોય છે તે; ત્વચા; ખાલ; ચામડું; છાલ. (૨) સ્પર્શેન્દ્રિય. મનુષ્ય વગેરેનું જે નાજુક પડ તે ચામડી અને ઢોર વગેરેનું જે જાડું પડ તે ચામડું. રૂ.પ્ર. ચામડી જવી= ખૂબ માર પડવો. ચામડી આવવી=રૂઝાવું.

ચામડું, ન. જાડી મજબુત ને ચીવટ ચામડી; ખાલ; ત્વચા. (૨) ઝાડની છાલ; કોઇ વસ્તુ ઉપરનું ચીકણું, મજબુત ઢાંકણું. ક્રિ. પ્ર. ચામડું ઉતારવું=મારવું. ચામડાં ચુંથવાં=સત્વ વગરની વસ્તુમાંથી રસ લેવાને મથવું. કહે૦ ચામડાનું નાણું=જીવતા જીવની રખેવાળી તે; ઘરનું ઘરકું માણસ.

ચામર, ન. [सं.] લાંબા વાળની ચમરી; ચમ્મર. (૨) એક રાજચિહ્ન. (૩) કવિતાનો એક ઢાળ.

ચામરસ, પુ. રતિરસ;સ્પર્શેન્દ્રિય-દ્વારા મળતો આનંદરસ.

ચામાચિડીયું, ન. નાના વાગોળની જાતનું એક ઘરગતુ રાત્રિચર પંખી.

ચામાચોળ, સ્ત્રી. છછુંદર. (૨) ચામાચીડીયું. [(૨) ધંતુરો.

ચામીકર, ન [सं.] સુવર્ણ; સોનું.

ચામુંડરાજ, પુ. ગુજરાતનો એક પ્રસિદ્ધ રાજા. (૨) પૃથુરાજનો એક મોટો સામંત.

ચામુંડા, સ્ત્રી. [सं.] શબવાહનવાળી એક ઉગ્રસ્વરૂપ દેવતા; દેવી ચંડિકા.

ચામોદિયું,[सं. चर्मोद्दीपनम्] સ્પર્શેદ્રિય ઉદ્દીપન થાય એવો જે સ્પર્શ તે; અડપલું; ચાંદવું; ચેષ્ટા; ચાળો.

ચામોદી, સ્ત્રી. ચાળા કરવાની ભાવના; ચાંદવા કરવાની ટેવ. (૨) વાતને લંબાવવાની આદત. (૩) મોટાઈ; અહંકાર. (૪) નખરાં.

ચાયણી, સ્ત્રી. ચહાયના; ચાહ; પ્યાર. (૨) વહાલપ; પ્રીતિ.

ચાર, [सं. चतुर] બે ને બે; ૪ (૨) ઘણું. (૩) અલ્પ; થોડું. (૪)

બાતમીદાર; ગુપ્તદૂત; ચર. રૂ. પ્ર. ચાર-દાણા=કંઇ માલ નથી એવો અર્થ બતાવે છે. ચાર ખુંટ=તમામ; ચારે ખુણાએ. ક્રિ. પ્ર. ચાર આંખો થવી=ક્રોધે ભરાવું.

ચાર, પુ. [સં.] છુપી બાતમી મેળવી આપનાર દૂત; જાસુસ. (૨) કાસદ; ખેપિયો. (૩) સ્ત્રી. લીલું ઘાસ; ચારો. (૪) આચાર; રીતિ. (૫) ગતિ. ચારક=ચલાવનાર; ગાયો વગેરેને ચરાવનારો; ગોવાળિયો.

ચારકણું, વિ. ઝીણું દળેલું નહિ પણ મોટા મોટા કકડા રહે એમ ભરડેલું જાડું ખાણ.

ચારકોલ, પુ. [અં.] કોયલો; કોલસો.

ચારખાની, સ્ત્રી. એક જાતનું સુતરાઉ કપડું. (ચોકડીની ભાતવાળું.)

ચારખુણિયું, વિ. ચાર ખુણાવાળું.

ચારગણું, વિ. ચાર વાર વધારે હોય એવું; ચોગણું; ઘણું વધારે.

ચારચક્ષુ, પુ. [સં.] દૂતની આંખે દેખનારો તે; રાજા.

ચારજામો, પુ. ઘોડાની પીઠ ઉપર નાખવાનો એક સામાન.

ચારટ, સ્ત્રી. ચાર પૈડાંનો રથ; બગી.

ચારણ, પુ. રાજાને આશ્રયે તેનાં વખાણ અને કીર્તન કરીને આજીવિકા કરનારી એક જાતિ; બંદીજન.

ચારણી, વિ. ચારણ સંબંધી; ચારણને લગતું. (૨) ચાળણી. રૂ. પ્ર. ચાળણી સ્વભાવ=સારી બાબત છોડી નઠારી બાબત ગ્રહણ કરવી તે.

ચારણો, પુ. મોટી ચાળણી.

ચારનેત્રો, પુ. છુપા દૂતોથી વાત જાણનાર.

ચારપાઈ, સ્ત્રી. ચાર પાયાની ખાટલી; ખાટલો.

ચારવાલી, સ્ત્રી. ચાર વાલ ભારનું કાટલું.

ચારવું, ક્રિ. સ. [સં. चर्] ચરે એમ કરવું; ચરાવવું; ખવડાવવું. (૨) સિંચવું; છાંટવું. (૩) યુક્તિથી ચલાવવું.

ચારસે, વિ. ગણતરીએ ચાર વાર સો સો થાય એવું; ચારસો.

ચારસો, વિ. ચારસે. (૨) પુ. જેની ચારે બાજુ સરખી હોય એવું કપડું; ચોરસો.

ચારાગીરી, સ્ત્રી. ચરામણી. (૨) જાસુસી.

ચારિત્ર, ન. [સં.] આચરણ; વર્તણુક. (૨) રીતભાત; ચાલચલગત.

ચારિત્રિક, [સં.] ચારિત્રસંબંધી

ચારિત્ર્ય, ૦ ન. [સં.] ચરિત; રહેણી કરણી; રીતભાત.

ચારિયું, ન. ખેતરોમાં ફરી લીલું ઘાસ કાપી લાવનાર (માણસ). (૨) લીલી ચાર કાપી કાપીને તે નાંખવાની ઝોળી (કપડું). (૩) વિ. જેમાં ચાર જ થતી હોય એવું (ખેતર).

ચારી, વિ. [સં. चारिन्] ચાલનાર. (૨) નૃત્યનું એક અંગ.

ચારી, (ચ્યારી), સ્ત્રી. મોટી રસોઈ માટે ખોદેલો લાંબો ચુલો; ચર.(૨) અગ્નિસ્થાપનવાળો કુંડ. (૩) ક્યારી; ક્યારાવાળું ખેતર.

ચારુ, વિ. [સં.] સુંદર; રૂપાળું; મનોહર ચારુશીલ=જેનું શીલ સારું હોય તે. ચારુતર=બહુજ સુંદર ચારુગાત્રી=જેનાં ગાત્ર મનોહર હોય એવી સ્ત્રી. (૨) ન. કુંકુમ.

ચારુતા, સ્ત્રી. [સં.] સુંદરતા; મનોહરતા. (૨) તાજગી.

ચારુવ્રતા, સ્ત્રી. એક માસના સામટા ઉપવાસ કરનારી સ્ત્રી.

ચારું, ન. ખેડીને પડતર રાખેલું ખેતર. (૨) વારંવાર આર ટોચાવાથી પડેલું ખાલું; આંટણ [લગભગનું

ચારેક, વિ. આશરે ચાર; ચારની

ચારેગમ, અ. ચારે તરફ; આસપાસ.

ચારેતરફ, અ ચારેગમ; ચારેબાજુ.

ચારો, પુ. પશુપંખીનો ખોરાક; નિહાર (માંસ,અનાજ,પાંદડાં,ઘાસ,વગેરે).

ચારોળી, સ્ત્રી. ગુવાર જેવાં પણ પોચાં અને એક જાતનાં તેલી બી. (એ મિઠાઈમાં નાખવાના કામમાં આવે છે.)

ચારોળું, ન. ચારોળીનું ફળ (૨) ધૂળ; રજ.

ચાર્વાક, પુ [સં.] એક અનીશ્વર વાદી અને નાસ્તિક મતનો તાર્કિક; નાસ્તિક. (બૃહસ્પતિનો આ એક શિષ્ય હતો. તે ઈશ્વરને અને પરલોકને માનતો નથી. તેના મત પ્રમાણે સુખ એજ આ જીવતરનું મુખ્ય લક્ષ્ય હોવું જોઇએ. અને તે માને છે કે જેમ ગોળ ને ચોખા વગેરેના સંયોગથી મદ્યમાં માદકતા ઉત્પન્ન થાય છે તેમ પૃથ્વી, જળ, તેજ અને વાયુ એ ચાર ભૂતોના સંજોગથી ચેતનતા ઉત્પન્ન થાય છે તથા એ ચાર પદાર્થોના જુદા પડવાથી ચેતનતા નાશ પામે છે. અને આ પ્રમાણે નાશ થયા પછી તેનું ફરીને ઉત્પન્ન થવું બનતું જ નથી. વળી તે પ્રત્યક્ષ સિવાય કોઇ પ્રમાણને માનતો ન હતો તે કહે છે કે ઇંદ્રિયોથી પ્રત્યક્ષ જણાતું હોય તે જ જ્ઞાન ખરું છે, અને ઈશ્વર કે પરલોક કંઈ જણાતું નથી માટે તે ખોટાં છે. ખાવું પીવું, સુખ ભોગવવાં અને મોજમઝા કરવી એ જ ખરું છે. પ્રાણી મરી ગયું એટલે થઈ રહ્યું). (૨) ચારુ=સારું=મીઠું=વાક=બોલેલું=તરત લોકને ગળે ઉતરી જાય એવું બોલનારો તે.

ચાલ, પુ. [સં. चल] ચાલવાનો નિયમ; કાનુન; રિવાજ; વ્યવહાર; રૂઢિ; આચાર.

ચાલ, (ચાલ્ય), સ્ત્રી. [સં. चल्] ચાલવાની પદ્ધતિ; ઢબ, છટા; ગતિ. (૨) વર્તણુક; રીતભાત. (૩) ટેવ; આદત. (૪) પાધડીપને બાંધેલું અને ઘણી ઓરડીઓવાળું મકાન; ચાલી. (૫) ખેલ; પ્રકાર; ક્રિયા. [નિયંતા; પ્રવર્તક.

ચાલક, વિ. [સં.] ચલાવનાર;

ચાલચલગત, સ્ત્રી. રીતભાત; વર્તણુક.

ચાલચલણ, સ્ત્રી. આચરણ; વર્તણુક; રીતભાત. (૨) કરતાકારવતાપણું. (૩) ચારિત્ર; શીલ.

ચાલચલણિયું, વિ. થોડો વખત કામ લાગે એવું; કામચલાઉ; ચાલચલાઉ.

ચાલણગાડી, સ્ત્રી. નાનાં બાળકોને

ચાલતાં શીખવવાની ગાડી; ડેલણગાડી.

ચાલણચુલો, પુ. ફરતો ચુલો.

ચાલતું, વિ. ચાલ્યા કરતું હોય તેવું; જારી. (૨) વર્તમાન; હમણાંનું. (૩) ઉપયોગી; કામ કરવાને લાયક. ક્રિ. અ. ચાલતું કરવું=જારી કરવું. ચાલતું થવું=ખસી જવું; મરી જવું.

ચાલતહાર, પુ. ચલાવનાર; લઈ જનાર. (૨) ચાલનાર.

ચાલવું, ક્રિ. અ. [સં. चल्] એક જગાએથી બીજી જગાપર જવું; હિંડવું; હાલવું; ખસવું; ફરવું. (૨) પ્રવર્તમાન હોવું. (૩) નિર્વાહ થવો; નીભવું. (૪) ટકવું; પહોંચવું. (૫) વહેવું; વાવું. (૬) ફૂપડવું. (૭) કહે તેમ થવું; અમલ થવો. (૮) અનુસરવું; વર્તવું. (૯) બસ થવું; પુરૂં હોવું.

આ ધાતુ જુદા જુદા શબ્દો સાથે સહાયમાં જોડાતાં જુદા જુદા ઘણા અર્થ બતાવે છેઃ-(૧) અક્કલ ચાલવી=મતિ પહોંચવી. (૨) કલમ ચાલવી=સચોટ અપાટાબંધ લખતાં આવડવું. (૩) ગાડ ચાલવી=મળ વધારે ફરવો (૪) ઘર ચાલવું=ગુજરાન થવું; સ્ત્રી પુરૂષ વચ્ચે સંપ હોવો. (૫) છરી-કાતર-તલવાર ચાલવી=છેદાછેદી કે કાપાકાપી થવી. (૬) છાતી ચાલવી=હિમ્મત હોવી (૭) જીભ ચાલવી=બહુબોલ્યા કરવું.(૮) જીવ ન ચાલવો=આનાકાની કરવી. (૯) પગ ચાલવા=શક્તિ-બળ હોવું. (૧૦) મોં ચાલવું=ખાધા કરવું. (૧૧) રાજ ચાલવું=સત્તાથી કાર્ય થવું. (૧૨) રોગ ચાલવો=મરકી ઇત્યાદિનું પ્રસરવું. (૧૩) હાથ ચાલવો=મારવું; ઉદાર થવું. વગેરે.

ચાલાક, વિ. [સં. चल्] તરત સમજી જાય એવું; ચતુર; ચંચળ; ચપળ; કોઇથી છેતર્યું કે ફસાયું જાય નહિ એવું; વ્યવહારકુશળ; દક્ષ.

ચાલાકી, સ્ત્રી. ચતુરાઈ; દક્ષતા; પટુતા; કામ કરી લેવાની સફાઈ. (૨) ધૂર્તતા. ક્રિ. પ્ર. ચાલાકી કરવી=સફાઈ-થી છેતરવું; યુક્તિ કરવી.

ચાલી, સ્ત્રી. હારબંધ ઘણી ઓર-ડીઓવાળું લાંબું મકાન; માળો; ચાલ.

ચાલુ, વિ. પ્રવર્તમાન; હમણાંનું; ચાલતું હોય એવું; વર્તમાન.

ચાલુક્ય, પુ. ગુજરાત ને દક્ષિણમાં પ્રખ્યાત થયેલો એક રાજવંશ.

ચાલ્યું, અ. ચાલશે, હશે, ખેર, નીભશે, એવા અર્થમાં વપરાય છે.

ચાવડી, સ્ત્રી. રાજમહેલની આગળ પહેરેગીરોને બેસવાની દેવડી; થાણું. (૨) ચાવડા જાતિના રજપુતની સ્ત્રી. (૩) વિ. ચાવડાઓનું. (૩) મુસાફરોને વિસામો લેવાનું સ્થાન.　　[(૨) ના. ચાટું.

ચાવડું, વિ. ચાવણું; વાતોડું.

ચાવડો, પુ. [સં. चौरा] ચાવડા નામના રજપૂતમાંનો એક તે; ચાવડા વંશનો પુરૂષ.

ચાવણિયાં, ન. ચાવવાને કામ આવે એવું જે કંઇ તે; જડબાં; ડાચાં; દાઢો; દાંત.

ચાવણું, ન. [सं. चर्वण] કાચું કોરૂં ચાવીને ખાવાનું જે તે. (૨) ખાવાનું; ગુજરાન (૩) લાંચ રૂશવત

ચાવરો, પુ. કરડનારો જીવ; માકડ

ચાવલ, પુ. [दे. चाउला] ચોખા; ભાત.

ચાવલાં, ન લટકાં; નખરાં. (૨) ચાવીચાવીને ખુશામતના બોલ બોલવા તે.

ચાવવું, ક્રિ. સ. [सं. चर्वे] દાઢ ને દાંતથી કચરવું. (૨) ચર્ચવું; ચાંપી ચાંપીને વારંવાર એકની એક વાત કર્યા કરવી; નિંદવું. ચાવી ખાવું=આંગી કચરીને ખાઈ જવું; ચૂસી જવું. (૨) વગોવવું; નિંદવું. ચાવીને કુચો કરવો=નિઃસત્ત્વ બનાવી દેવું; ચૂસી લેવું.

ચાવળ, સ્ત્રી. ચાર નાની હળપુણી-ઓવાળું ખેતીનું ઓજાર; ચાર ફળાંવાળી નાની પેરણી. (૨) પુ. ચોખા (ચાવલ).

ચાવળું, વિ. ચીપીચીપીને બોલનારૂં; ચાંપલું; ચિબાવલું.

ચાવી, સ્ત્રી. કુંચી; કિલ્લી; કળ; ચાંપ. ક્રિ. પ્ર. ચાવી આપવી=ચડાવવું; ઉશ્કેરવું; સમજાવવું.

ચાવું, ક્રિ. સ. પ્રીતિ રાખવી. (૨) ઇચ્છવું; પસંદ કરવું. (૩) ચાહવું,ચહાવું, ચ્હાવું, ચા’વું, ચાહાવું.

ચાષ, પુ. [सं.] એક જાતનું લીલી પાંખોવાળું કાબરના જેવું પંખી. (પંખીઓ તેના શુકન લે છે.)

ચાસ, પુ. હળપુણીને લીધે ખેતરમાં જે ઉંડા આંકા પડે છે તે. (૨) એ આંકામાં ઉગેલા અનાજના છોડની હાર; ઓળ. (૩) નુકસાન; ટોટો; ઘટ.

ચાસણી, સ્ત્રી. ગોળખાંડના પાણીને ખૂબ ઉકાળી તાર નીકળે એવું ઘાટું ચીકણું બનાવવામાં આવે છે તે. (૨) ખેતરમાં ચાસ પાડવાની જે ક્રિયા તે. (૩) કસોટી; તપાસ. (૪) માસલો; નમુના માટે જુદું રાખેલું અવશેષ. ક્રિ. પ્ર. ચાસણી કરવી=ખૂબ ઉકાળવું.

ચાસવું, ક્રિ. સ. ચાસ પડે એમ ખેડવું.

ચાસિયાઘઉં, પુ. પાણી પાયા વગર માત્ર જમીનમાંના ભેજને લીધે પાકેલા જે ઘઉં તે; વગર પાણીના ઘઉં.

ચાહ, પુ. [सं. उत्साह] પ્રેમ; પ્યાર. (૨) હમળકો; ભાવ; ઇચ્છા; અભિલાષ (૩) આદર (૪) સ્ત્રી. ચા નામની વનસ્પતિ અને તેનો કાઢો તે.

ચાહક, વિ ચાહનાર; પ્રેમી; હેતાળ.

ચાહત, વિ. જાહેર; ખુલ્લું; ઉઘાડું. છચોક. [ચહાયના=ભાવ; પ્રેમ; પ્યાર.

ચાહના, સ્ત્રી. ચા’યના-ચાહના-

ચાહવું, ક્રિ સ. પ્રીતિ કરવી; ઇચ્છવું; પસંદ કરવું. [નીચેનો ઝુલતો ઘેર.

ચાળ, સ્ત્રી. અંગરખાનો કેડની

ચાળણ, ન. ચાળતાં જે કચરો રહે તે; શુલું; કસ્તર; ચળામણ.

ચાળણી, સ્ત્રી. ચાળવાનું કાણાં કાણાંવાળું પાત્ર; ચાયણી; ચારણી.

ચાળવણી, સ્ત્રી. ચાળવવું તે;

યુક્તિસર ફેરવવું તે; સ્થળાંતર કરવું તે; ફેરબદલી.

ચાળવવું, ક્રિ. સ. ચતુરાઈથી ફેરવવું; જેમ સારું લાગે અને ફાયદો થાય તેમ ગોઠવવું; ઉથલાવવું.

ચાળવું, ક્રિ. સ. સરખા કદની વસ્તુથી તેમાં ભળેલી મોટી વસ્તુ જુદી પાડવી; છણવું; ગાળવું. (૨) આમ તેમ ફેરવવું; ઉથલાવીને ફરી ગોઠવવું.

ચાળા, પુ. [सं. चलन] કોઇના ચલનવલનનું અનુકરણ તે. ક્રિ. પ્ર **ચાળા** પાડવા=બીજું માણસ કરે તેમ કરીને તેને ચીડવવું. (૨) અભિનય; નખરાં; લટકાં. (૩) આનાકાની કરવી તે; રિસાવું તે. ચાળાખોર=ટિખળી; નખરાંબાજ. ચાળા કરવા=ભાવ હોવા છતાં આનાકાની કરવી. [લટકાં (૨) આનાકાની.

ચાળાચસકા, પુ. નખરાં; હાવભાવ;

ચાળી, સ્ત્રી. બકરી. (૨) વિ. ચાળીશ; ૪૦

ચાળીશ, વિ. જેમાં ચાર વાર દસ હોય એવી સંખ્યા; ૪૦.

ચાળું, ન. ઘેટું; ગાડરું.

ચાળો, પુ. [सं. चलन] અવયવના ફરવાનો જે વ્યાપાર તે; હાવભાવ; અભિનય; અંગચેષ્ટા; છટા; લટકો. (૨) ચેષ્ટા; ક્રીડા; ચિહ્ન; રોગ; ઢંગ. (૩) છાપરું ચાળનારો.

ચાંઈ, સ્ત્રી. [सं. चन्द्रक] કપાળ વચ્ચે કરવામાં આવતું ચંદન કંકુ વગેરેનું તિલક તે; ચાંલ્લો; ટીલું. (૨) વિ. શરમિંદું; ખસિયાણું.

ચાંખડ, વિ. ગરીબ.

ચાંખડાઈ, સ્ત્રી. ગરીબી. (૨) ગરીબીનો ખાલી ઢોંગ કરવો તે.

ચાંગળું, ન. ચાપવું; ચાર આંગળાંની અંજલી; પંજો. (૨) ચાર આંગળાંની વચ્ચે રહે અથવા માય એટલું તે. (૩) વિ. થોડું; જરા.

ચાંગી, વિ. [फा. चंगा] ઘોડાની એક જાત.

ચાંચ, સ્ત્રી. [सं. चंचु] પંખીઓનું અણીદાર પાતળું-લાંબું મોં; ચંચુ; તુંડ. (૨) મૂળમાં જાડી અને છેડે પાતળી એવી શંકુ આકૃતિ તે. (૩) ચંચુ જેવી હરકોઈ આકૃતિ અથવા પકડ તે; સાણસી. ક્રિ. પ્ર. **ચાંચ** ઉઘડવી=બોલવા માંડવું. **ચાંચ** ખુંપવી=પ્રવેશ થવો. **ચાંચે** ચઢવું=ગવાવું; નિંદાવું. **ચાંચ** મારવી=મારવું. **ચાંચ** બોળવી=સ્વાદ લેવો. **ચાંચમાં** લેવું=કબજામાં લેવું.

ચાંચડ, પુ એક નાનો ઉડતો સ્વેદજ જંતુ. (આ જંતુ ઢોર અને ઉંદર વગેરેના શરીર ઉપર થાય છે. કેટલાક ચેપી રોગ તે એક ઠેકાણેથી બીજે ઠેકાણે ફેલાવે છે.) [ચાલાકી.

ચાંચલ્ય, ન. [सं.] ચંચળતા;

ચાંચવો, પુ. જમીન ખોદવાનું લોખંડ, ચપટા ફળનું ઓજાર; ત્રિકમ. (તેને ચાંચના જેવું ફળું હોવાથી તે ચાંચવો કહેવાય છે.)

ચાંચિયો, પુ. વહાણો ઉપર લુંટ ચલાવવાનો ધંધો લઈ બેઠેલા દરિયાઇ

લૂંટારાઓની જાતનો માણસ (૨) ચાંચ વાળો જે તે; ચાંચિયાં જહાજ=લૂંટનારાઓનાં વહાણ.

ચાંચું, અ. કંઈ પણ બોલવું તે; આનાકાની કે વિરુદ્ધતામા કઇપણ કરવું તે.

ચાંટી, સ્રી ચુંટી. (૨)ખાલી બડાઈ.

ચાંડાળ, પુ. [सं. चाण्डाल] ભયંકર કર્મ કરનાર માણસ;પાપી માણસ; ચામરિયો; ખાલપો; ભંગી.

ચાંડાળણી, સ્રી. ચાંડાળની સ્રી; પાપી-ક્રૂર કર્મ કરનારી સ્રી.

ચાંદ, પુ. [सं. चन्द्र] ચંદ્ર; ચાંદો. (૨) [चन्द्रक] પદક; માન અથવા કરેલા કામની શાબાશી બદલ મળેલું ચકદું.(૩)ટીલા-ટપકા જેવું પશુના માથાપરના વાળમાંનું ધોળું ચિહ્‌ન.

ચાંદની, સ્રી. ચંદની; ચંદ્રપ્રકાશ; જ્યોત્સના. (૨) વિ. ચંદ્રપ્રકાશવાળી. (૩) છત; ચંદરવો.

ચાંદબીજ, સ્રી. અમાસ પછી નવો ચંદ્ર દેખાય છે તે બીજ; ચાંદરાત.

ચાંદરડું, જુ. ચાંદરણું.

ચાંદરણી, સ્રી. તારો; તાનો ચકચકિત તારો. (૨) ચંદની; ચાંદની. (૩) અજવાળાવાળું ચાંદું.

ચાંદરણું, ન. ચંદ્રનું અજવાળું. (૨) તારાઓનું અજવાળું. (૩) અજવાળાવાળું ચાંદું; ચાંદરડું.

ચાંદરાત, સ્રી. શુદિ પક્ષની જે પહેલી સાંજે ચંદ્ર દેખાય છે તે; અજવાળી બીજ. (મુસલમાનો ચાંદરાતને મહિનાનો છેલ્લો દિવસ ગણે છે અને બીજા દિવસથી પહેલી તારીખ ગણવા માંડે છે.)

ચાંદરૂં, વિ. [सं. चन्द्रक] જે ઢોરના કપાળમાં કે શરીર ઉપર ધોળાં ધોળાં ચાંદાં હોય તે; ચાંદાંવાળું. (૨) નિરંકુશ; મસ્તાની (૩) આકેલું; છુટું મૂકી દીધેલું.

ચાંદલિયો, પુ. ચાંદો; ચંદ્ર. (કવિતામા વપરાય છે.) ક્રિ. પ્ર. ચાંદલિયો ચુંટવો=સારામાં સારૂં હોય તે પ્રસંદ કરીલેવું

ચાંદલો, પુ. કંકુ વગેરેનું કપાળમાં જે ટપકું કરવામાં આવે છે તે; ચાંલ્લો.

ચાંદવું, વિ અટક્યાળું; અટપટું.

ચાંદિયોવા, પુ. ચામડી ઉપર ચાંદાં ચાંદાં પડી જાય એવો એક ચેપી રોગ.

ચાંદી, સ્રી. રૂપું; રજત. (૨) માંસ દેખાય એવું ગોળ ચાઠું કે ચાંદું તે. (વ્યભિચારથી ઉત્પન્ન થતો આ એક ચેપી અને બહુજ ભયંકર રોગ છે. એમાંથી બીજા ઘણા રોગો ઉત્પન્ન થાય છે અને ક્રમે કર્યાં મટતા નથી.)

ચાંદીકામ, ન. રૂપાના નકશીદાર ઘાટ બનાવવાનું કામ તે.

ચાંદું, ન. માંસ દેખાય એવું ચાઠું. (૨) ડાઘ; લાંછન. (૩) છિદ્ર; દોષ.

ચાંદો, પુ. [सं. चंद्र] ચંદ્રમા. (૨) મોટા ચંદ્ર જેવો ગોળાકાર તે.

ચાંદ્રમાસ, પુ. [सं.] ચંદ્રની ગતિ ઉપરથી ગણાતો મહિનો; એક પૂર્ણિમાથી બીજી પૂર્ણિમા લગીનો જે વખત

તે. (ચાંદ્રમાસની પેઠે ચાંદ્રવર્ષ પણ ગણાય છે અને તે ૩૫૪ દિવસનું થાય છે. ચંદ્રને પૃથ્વીની એક પ્રદક્ષિણા કરતાં લાગતો જેટલો કાળ તેજ ચાંદ્રમાસ.)

ચાંદ્રાયણ, ન. [સં.] એક વ્રત. (આ વ્રત ચંદ્રની વધઘટ પ્રમાણે વધતા અને ઘટતા કોળિયા ખાઈને કરવામાં આવે છે. સ્ત્રીઓ આ વ્રત સૌભાગ્યની વૃદ્ધિ અર્થે કે પ્રિયપ્રસાદન માટે કરે છે.)

ચાંપ, સ્ત્રી. પેચ; કળ; હલાળી; કમાન; ઘોડો (૨) ડેસી; અટકણ. (૩) ધાક; દાબ; સત્તા. (૪) ધ્યાન; ખંત. (૫) સાન; ચેતવણી. (૬) અટકાવ; લગામ. ક્રિ પ્ર. ચાંપ રાખવી=ખંત રાખવી. ચાંપ મરડવી=કળ ફેરવવી.

ચાંપણ, સ્ત્રી. સાળનું એક સાધન જે ચાંપવાથી તાર ઉંચા નીચા થાય છે તે; દાબવાની કળ. (૨) ચાંપવાની લાટ; દાબવાનો સંચો. (૩) ન. રૂની ગાંસડીઓનું બંધામણ. (૪) બંધ. (૫) દાબ.

ચાંપણિયું, ન. દાબવા જેવા કામનું જે કંઈ તે. (લાકડું, પાટિયું, યંત્ર વગેરે)

ચાંપણી, સ્ત્રી. ચાંપણ. (૨) ચાંપવાનું જે કામ તે. (૩) તગાદો.

ચાંપણું, ન. ચાંપણ

ચાંપતું, વિ. આકરું; સખત

ચાંપલું, વિ. ચાંપી ચાંપીને વાતો કરનારું; વાતોડું; ચિબાવલું.

ચાંપવું, ક્રિ સ. દાબવું; ચપટ કરી નાંખવું; ચપરવું; ચગદવું. (૨) પંપાળતાં પંપાળતાં દાબવું; ઓળાંસવું; તળાંસવું. (૩) કામ દેવો (૪) સાનમાં કહેવું; ચેતવવું. (૫) ઉશ્કેરવું; ચઢાવવું. (૬) દાબીને ખુણામાં ઘાલવું. (૭) શરમમાં નાંખવું; લાંચ રૂશવત આપવી. ક્રિ. પ્ર. ચાંપી જોવું=તપાસી જોવું. (૮) દાબીને ખાવું.

ચાંપાનેર, ન. ગુજરાતના એક જુના મોટા શહેરનું નામ. (વનરાજના ચાંપા નામના આશ્રિતે નવમા સૈકામાં પાવાગઢ ઉપર પોતાના નામ ઉપરથી આ શહેર વસાવ્યું હતું. ત્યાં કાલિકાનું મંદિર છે જ્યાં ગુજરાતના લોકો યાત્રાએ જાય છે)

ચાંપું, ન ફણસની અંદરની પેશી. (૨) ચંપો. (૩) નાકની વાળી.

ચાંદલૈયો, પુ. ચાંદલા કરનારો. (૨) મિનાકારીના ચાંલ્લા બનાવનાર.

ચાંલ્લો, પુ સૌ ગળો-કંકુવગેરેનું કપાળમાં જે ગોળ ટપકું કરવામાં આવે છે તે; ટીલું; તિલક. (૨) કપાળે ચોડવાની મિનાકારી ગોળ ટપકી. (૩) ગોળ ટીકડી; (૪) અપરિપક્વ દાણો. ક્રિ પ્ર. ચાંલ્લો કરવો=વિવાહ કરવો. (૨) દાન કરવું. (૩) શુભ અવસરોમાં ભેટ દાખલ કંઇ પણ આપવું. રૂ. પ્ર ચુડી ચાંલ્લો=સ્ત્રીના સૌભાગ્યનાં ચિહ્ન. ચાંલ્લા વહેવાર= એકબીજા વચ્ચે ભેટ આપવાનો વહેવાર.

ચિકાખાઇ, સ્ત્રી. એક જાતની વનસ્પતિ. (એનો દવા તરીકે ઉપયોગ થાય છે.)

ચિકાર, અ ભરપુર; જરાપણ ખાલી જગ્યા ન રહે એવું.

ચિકાશ, સ્ત્રી. ચીકું એના [illegible] ગુણ તે; ચીકણાપણું

આગ્રહઅને આમ તેમકર્યા કરવાનોસ્વભાવ.

ચિકિત્સક, પુ. [સં.] ચિકિત્સા કરનાર; વૈદ્ય. (૨) પરીક્ષક. (૩) વિચારક. (૪)ઝીણી નજરે સામાના ગુણ-દોષ તપાસી જોઈ લેનાર.

ચિકિત્સનીય. વિ૦ [સં.] ચિકિત્સા કરવા યોગ્ય; પરીક્ષા થઇ શકે એવું. (૨) દવા કરવા જોગ.

ચિકિત્સા, સ્રી૦ [સં.] દવા કરવી તે. (૨) રોગ પારખવા અને દવા આપવાનું જ્ઞાન તે.(૩)ખોડખાંપણ જોવાની અને ટીકા કરવાની ટેવ તે; પરખવાની ઝીણી ને ચંચળ બુદ્ધિવાળી સમજ તે. (ચિકિત્સા અને નિદાન એ બે શબ્દોના અર્થ વૈદક પ્રમાણે જુદા જુદા છે. નિદાન=રોગનું મૂળ કારણ વગેરે તપાસવું-જાણવું તે;-અને ચિકિત્સા =રોગ ઉપર અમુક દવા આપવા કરવાનું કામ તે.) [માથાના વાળ.

ચિકુર, પુ૦ [સં.] વાળ; કેશ;

ચિકોટી, સ્રી૦ હાથની નીચેનો અને પંજાની ઉપરનો ભાગ; કાંડું.

ચિકોર, વિ૦ ઉદ્ધત; બટકબોલો.

ચિકોરવું, ક્રિ૦ અ૦ ટોકવું, ચાઇ આપવું.

ચિક્ખલ, પુ૦ કાદવ; ગારો.

ચિગોટી, સ્રી૦ માથે ઓઢીને સૂવું તે; સોડ.

ચિચાડી, સ્રી૦ ચીચિયારી; દુઃખ કે ભયની તીણી બૂમ; કીકિયારી.

ચિટ્ઠી, સ્રી૦ થોડી મતલબનો નાનો લેખ; ટૂંક, મતલબ પુરતું જ જેમાં લખાણ લખેલું હોય એવી કાગળની ચીપ; ટિકિટ; હુકમ. (૩) મરણના સમાચાર જેમાં લખેલા હોય એવો કાગળ; કાળોતરી. ક્રિ૦ પ્ર. ચિટ્ઠી આવવી=માઠી ખબર આવવી; ચિટ્ઠી આપવી=ભલામણ કરવી. ચિટ્ઠી લખી આપવી=તરત નાણાં-આપવાની સરતે દસ્તાવેજ કરી આપવો. શાહજોગ ચિટ્ઠી=હુંડી. કહે૦ ચિટ્ઠીના ચાકર=ચિટ્ઠી પહોંચાડવા જેટલો જ જોખમદાર. ચિટ્ઠી ફાટી જવી=કુંવારી કન્યા મરી જવી. [પત્રવ્યવહાર.

ચિટ્ઠીચપાટી, સ્રી૦ સાંઇસદેશા;

ચિટ્ઠીદોરો, પુ૦ મંત્ર લખીને માદળિયામાં રખાય છે અને તે માદળિયાને વાળેલી ગાંઠોવાળો દોરો બાંધવામાં આવે છે તે.

ચિટ્ઠીનાંખવી, એ ક્રિયા કે જેની મારફતે અમુક વસ્તુ કોણ લે તેનો નિશ્ચય થાય છે તે. [ચબરખી.

ચિટ્ઠીપતરી, સ્રી૦ નાનો પત્ર;

ચિડાણું, વિ૦ નહિ સાફ થઈ શકે એવું મેલું અને ચીકણું થઈ ગયેલું તે.

ચિડાવું, ક્રિ૦ અ૦ ચીડે ભરાવું; ખીજાવું; બળવું; ઉશ્કેરાવું.

ચિડકી, સ્રી૦ સ્રીઓને પહેરવાનું એક જાતનું લુગડું. (૨) ચકલી.

ચિતા, સ્રી૦ [સં.] મડદું બાળવાને કરવામાં આવતી લાકડાંની ચાકી

ચઢ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ચિતા ખડકવી=મરવાની પેરવી કરવી.

ચિતાર, પુ૦ દેખાવ; વાણીથી, લખાણથી અથવા ચિત્રથી કોઇ પણ વસ્તુનો નજર આગળ આબેહુબ દેખાવ રજુ થાય એમ કરવું તે. (૨) ચિત્ર; તસવીર. [ચિત્ર કાઢનારો; છબી આલેખનાર.

ચિતારો, પુ૦ [સં. चित्रकार]

ચિતાળ, સ્ત્રી૦ ચીરેલાં લાકડાંનો એક કકડો.[શાણાઓનું આગલું રાજનગર.

ચિતોડ, ન૦ મેવાડનું-ઉદેપુરના

ચિત, ન૦ [સં.] જ્ઞાન; ચેતના; ઈશ્વરનું પરમ સૂક્ષ્મ ચૈતન્ય સ્વરૂપ. (૨) હરકોઈ એવો અર્થ બતાવનારો પ્રત્યયઃ-કદાચિત.

ચિત્ત, ન૦ [સં.] અંતઃકરણની એક વૃત્તિ; અંતઃકરણ; વિચાર કરવાની જે શક્તિ તે. (૨) ધ્યાન. ક્રિ૦ પ્ર૦ ચિત્ત આપવું=કાળજી રાખવી. ચિત્ત ધાલવું=મન ઉપર લેવું. ચિત્ત લગાડવું=કાળજી રાખવી; રૂ૦ પ્ર૦ ચિત્ત ઠેકાણે રાખવું=સુખ દુઃખ અને હર્ષ શોકમાં સમાન રહેવું. એકચિત થવું=એકજ બાબત ઉપર મનને લાગી રાખવું.

ચિત્તચોર, વિ. ચિત્તને ચોરી લેનાર; મોહ પમાડનાર.(૨) મનોહર; ચિત્તાકર્ષક.

ચિત્તપ્રસાદન, ન. [સં. યોગ પ્રમાણે ચિત્તને થતો એક સંસ્કાર કે જેથી ચિત્ત સંતુષ્ટ ને પ્રસન્ન રહે છે.

ચિત્તભ્રમ, પુ. [સં.] ચિત્તનું ફરી જવું; ગાંડપણ; મનનું ઠેકાણું ન હોય એવી સ્થિતિ.

ચિત્તવિક્ષેપ, પુ. [સં.] ચિત્તની અસ્થિરતા તે; ચંચળતા. (યોગ પ્રમાણે નવ પ્રકારના ચિત્તવિક્ષેપ છે. વ્યાધિ, અકર્મણ્યતા, સંશય, પ્રમાદ, આલસ્ય, અવિરતિ, ભ્રાંતિદર્શન, સમાધિની અપ્રાપ્તિ, અને અનવસ્થિતત્વ.)

ચિત્તવૃત્તિ, સ્ત્રી. [સં.] ચિત્તની જે ગતિ અથવા અવસ્થા તે.

ચિત્તવેધ, વેધક,વિ. ચિત્ત વિંધનાર; દિલ ખેંચનાર.

ચિત્તહર, વિ. [સં.] ચિત્તને હરી લે એવું; મનોહર; સુંદર. [દેખાવડું.

ચિત્તહારી, વિ. મનોહારી; સુંદર;

ચિત્રગુપ્ત, પુ. [સં.] ચૌદ યમમાંનો એક યમ કે જે પ્રાણીઓનાં પાપપુણ્યનો હિસાબ રાખે છે. ચિત્રગુપ્તનો ચોપડો=જેમાં પાપ પુણ્યનું લેખું લખાય છે તે. (ચિત્રગુપ્તના ચોપડા પ્રમાણે જીવને યમલોકમાં જતાં શિક્ષા થાય છે.)

ચિત્તબંધ, ન. હડતાલ.

ચિત્તાકર્ષક, વિ. ચિત્તને આકર્ષણ કરે એવું; મનને હરી લે એવું.

ચિત્તો, પુ. જેના શરીર ઉપર ચિત્રવિચિત્ર ચટાપટા હોય છે એવું એક હિંસક પ્રાણી; દીપડો; વાઘ.

ચિત્ર, ન. [સં.] કલમ અથવા પીછીથી કોઈ પણ સપાટી ઉપર પાડેલો કોઇ પણ વસ્તુનો આકાર; ચીતરામણ;

છબી; પ્રતિકૃતિ; તસબીર. (૨) કોઈ પણ વસ્તુના જેવો માટી, પથ્થર, ધાતુ કે લાકડાનો ઘાટ; પ્રતિમા; પુતળું. (૩) જે જેવું હોય તેને તેવાજ રૂપ રંગ અને દેખાવમાં બરાબર બતાવવું તે. (૪) રંગ પુરેલી આકૃતિ (૫) આશ્ચર્ય ઉપજાવે એવી વસ્તુ તે. (૬) નવાઈ; આશ્ચર્ય, વિસ્મય. (૭) વિ. અદ્ભુત; અજાયબ જેવું. રૂ પ્ર. ચિત્રલિપિ=જે વસ્તુ સામાને સમજાવવી હોય તેની આકૃતિ પાડી દેખાડવું તે ચિત્રપટ=ચીતરામણવાળો પડદો; રંગીન કપડું; છિંટ [એક વૃક્ષ વિશેષ.

ચિત્રક, પુ. [સં.] ચિત્રો;

ચિત્રકળા, સ્રી. ચિત્ર કાઢવાની જે આવડ તે; આલેખનવિદ્યા; ચીતરામણ કાઢવાની જે કળા, ખુબી, યુક્તિ, હથોટી તે. (૨) રંગ પુરીને તસબીર તૈયાર કરવાનો હુન્નર.

ચિત્રકંઠ, ન. કબુતર; હોલો.

ચિત્રકાર, પુ. [સં.] ચિત્ર કાઢનારો; ચિતારો.

ચિત્રકાવ્ય, ન. [સં.] ચિત્રની અંદર વંચાય એવી કવિતાની રચના તે; જેમાં વિસ્મય ઉપજે એવી શબ્દરચના હોય તે કાવ્ય.

ચિત્રકૂટ, પુ. [સં.] એક રમણીય પહાડ કે જ્યાં વનવાસ ગયેલા રામ ઘણો વખત લગી રહ્યા હતા.

ચિત્રગ્રીવ, પુ હોલો, કબુતર.

ચિત્રતંડુલ, પુ. વાવડીંગ.

ચિત્રપટ, ન. [સં.] ફલક; પાટી; ચિત્ર કાઢવાનું કપડું. (૨) છિંટ.

ચિત્રભાનુ, પુ. [સં.] સૂર્ય. (૨) અગ્નિ.

ચિત્રરથ, પુ. [સં.] કુબેરનો એક ગંધર્વ મિત્ર; ગંધર્વરાજા.(૨) સૂર્ય.

ચિત્રલેખા, સ્રી. [સં.] એક દેવતા; વિધાતા. (૨) ઉષા–ઓખાની એક સખી. [હોય એવું; સ્તબ્ધ.

ચિત્રવત્, વિ. જાણે ચીતરેલું

ચિત્રવિચિત્ર, વિ. રંગબેરંગી; તરેહ તરેહવાર રંગનું; કાબરચીતરું. (૨) તરેહવાર; અજબ. (૩) સુંદર; મનોહર. (૪) વેલબુટ્ટાવાળું; નકશીદાર.

ચિત્રવિદ્યા, સ્રી. [સં.] ચીતરામણ કેમ કાઢવું તે સબંધી શિક્ષણીય માહિતી તે; ચિત્રકળા; આલેખન સંબંધીનું જ્ઞાન.

ચિત્રશાળા, સ્રી. [સં. चित्रशाला] ચિત્રો કાઢવાનું અને ચિત્રો કાઢતાં શીખવવાનું જે સ્થાન તે. (૨) જેમાં જુદી જુદી તરેહનાં ચિત્રો રાખેલાં હોય તે સ્થાન.

ચિત્રા, સ્રી. [સં.] એક નક્ષત્ર.

ચિત્રામણ, જુઓ ચિત્ર.

ચિત્રાર્પિત, વિ. [સં.] ચિત્રવત્; દિઙ્મૂઢ; ચકિત; શૂન્ય હૃદયનું; જડ જેવું થઈ ગયેલું.

ચિત્રાંગદ, પુ. [સં.] નળના વંશનો એક નામાંકિત રાજા. (૨) એક

યક્ષ. (૩) શાંતનુ રાજાનો સત્યવતીને કુખે જન્મેલો પુત્ર.

ચિત્રિણી, સ્ત્રી. [સં.] સુંદર અને ગુણવંતી ચતુર સ્ત્રી. ચતુર, સુંદર, ગુણવાન, અને ચિત્ર જેવા મનોહર મુખવાળી તે ચિત્રિણી. સ્ત્રીઓની ચાર જાતિ કહી છેઃ પદ્મિણી, ચિત્રિણી, હસ્તિની અને શંખિની આમાંની બીજી જાતની સ્ત્રી.

ચિત્રિત, વિ. [સં.] ચીતરેલું; જેમાં ચિત્રો કાઢેલાં કે પાડેલાં હોય એવું

ચિત્રો, પુ. [સં] ચિત્રક; અતિ ગરમ ગુણવાળી એક કાષ્ઠઔષધિ

ચિત્સ્વરૂપ, ન. [સં.] જ્ઞાનસ્વરૂપ; બ્રહ્મરૂપ; એકજ-અદ્વૈતાત્મા તે.

ચિદાકાશ, ન. [સં.] પરમ શુદ્ધ એક આકાશ તે; જેમાં કંઈ ભેદ નથી એવું એકરસ સર્વત્ર વ્યાપીને રહેલું જે બ્રહ્મમય તત્ત્વ તે.

ચિદાનંદ, પુ. [સં.] પરમજ્ઞાનથી ઉત્પન્ન થયેલો જે આનંદ તે; બ્રહ્માનંદ; પરમાનંદ. (૨) જ્ઞાનની અંદરની એકતાનતા તે.

ચિદાભાસ, પુ. [સં.] હૃદયમાં અમુક સ્વરૂપનો જે આભાસ થવો તે. (૨) જીવને બુદ્ધિથી આત્માનો ભાસ થવો તે; પોતે પોતામાંજ બ્રહ્મસાક્ષાત્કાર કરવો તે.

ચિદ્ઘન, [સં.] જ્ઞાનઘન; સર્વજ્ઞ ચિતરો બ્રહ્મ તે. (૨) વિ. જ્ઞાનથી ભરપુર; સર્વત્ર બ્રહ્મ ભરેલું હોય એવું.

ચિદ્રૂપ, વિ. [સં.] જ્ઞાન બ્રહ્મ રૂપ હોય એવું મહાજ્ઞાની.

ચિદ્વિલાસ, પુ. [સં.] પરબ્રહ્મમાં જે રમણ તે.

ચિનાઈ, વિ. ચીનનું; ચીનને લગતું. (૨) સ્ત્રી ચીનની બનાવટની રેશમી સાડી.

ચિનીકબાલા, પુ. મરી જેવાં એક જાતની ઔષધિનાં બીયાં.

ચિન્મય, વિ. [સં.] બ્રહ્મમય; આત્મમય; જ્ઞાનમય. [બ્રહ્મમય એવું.

ચિન્માત્ર, વિ. [સં.] સર્વ

ચિપાસિયું, વિ. ચીપીચીપીને આપે કે કાઢે એવું; કંજુસ. (૨) ચીપી ચીપીને બંબાખ્યા કરવાની ટેવવાળું; જોઈતું હોય તેટલું નહિ પણ થોડું થોડું આપે કે બોલે એવા સ્વભાવનું.

ચિબાવલું, વિ. કોઈ વાત કે કામમાં બહુ ચાપચીપ અને ડહાપણ કર્યા કરે એવું; ચાંપલું (૨) હલકું; તુચ્છ. (૩) છોકરવાદ. (૪) ખરાબ. [ખાડો.

ચિબુક, ન. હડપચી વચ્ચેનો છાછર

ચિમોટી, સ્ત્રી. ડોક; ગળચી; ગરદન; બોચી. [જાતનાં કાળાં છોડાનાં બિયાં.

ચિમોડ, (ચામેડ), સ્ત્રી. એક

ચિર, અ૦ [સં.] કાયમ રહે તેમ; સાશ્વત. (૨) વિ. ઘણો કાળ કાયમ રહે-ચાલે-ટકે એવું જે તે; ઘણાં કાળનું. ચિરસ્થાયી=ઘણો વખત રહે એવું.

ચિરકારિતા, સ્ત્રી.[સં.] લંબાણ

ક્યાં કરવાપણું તે; દીર્ઘસૂત્રીપણું; ટાઢાપણું.   [ટાઢો; ધીમો.

ચિરકારી, વિ. [સં.] દીર્ઘસૂત્રી;

ચિરકાળ, પુ. [સં] લાંબો વખત. (૨) હમેશ રહેવું તે.

ચિરંજીવ, વિ. [સં.] લાંબી આવરદાવાળું; દીર્ઘજીવી. (૨) પુ. પુત્ર.

ચિરંજીવી, વિ ચિરાયુ; લાંબા આયુષ્યનું; દીર્ઘજીવી (૨)પુ. પુત્ર; છોકરો.

ચિરાઈ, સ્રી. ચીરવાની મજૂરી.

ચરાગ, સ્રી. [फा.] બત્તી; દીવો; ચરાગ. (૨) દીવાની જ્યોત; શગ

ચિરાડો, પુ. ચીરો; ફાટ. (૨) લાંબો ચીરીને કરેલો કપડાનો કકડો.

ચિરામણ, ન. ચિરાઈ; ચિરામણી; લાકડાં ચીરવાની મજૂરી.

ચિરામણી, સ્રી૦ ચિરામણ.

ચિરાયતુ, ન૦ કરિયાતુ; ચરિયાતુ (તેનાં સર્વ અંગ કડવાં હોઈ દવા તરીકે તે વપરાય છે)

ચિરાયુ, વિ૦ [સં.] લાંબી આવરદાવાળું; ઘણો કાળ જીવનારું; દીર્ઘાયુ.   [ફાટવું.

ચિરાવું, ક્રિ૦ અ૦ ચીરો પડવો;

ચિરોડી, પુ૦ એક જાતનો પોચો પથ્થર.   [ફાટે તૂટે નહિ એવું.

ચિવ્વડ, વિ૦ ચીકણું; ઝટ

ચિષ્ટાં, ન૦ નાળિયેરની ઉપરનાં છોડાં; રેસા.   [થઇ ગયેલું ચિકણું.

ચિષ્ઠું, વિ૦ ન ફાટે કે ન તૂટે એવું

ચિહ્ન, ન૦ [સં.] વસ્તુ ઓળખાય એવું નિશાન; લાંછન; આંકો; ધસરકો; છાપ. (૨) ગુણ; લક્ષણ; નિદર્શન. (૩) ઉપાધિ; પદવી. (૪) ડાઘ; લાખું.

ચિહ્નિત, વિ૦ [સં.] અંકાયેલું; લાંછિત; જેની ઉપર નિશાની કરેલી હોય એવું.   [(૨) મીંઢું.

ચિંગટ, વિ૦ કંજુસ; બખીલ; ચીકણું.

ચિંગારી, સ્રી૦ દેવતાનો કણ; તણખો; ચીનગારી

ચિંગાસુવું, ક્રિ૦અ૦ જાગ્રત હોવા છતાં ઉંઘમાં હોઈએ એમ મુંગા મુંગા સૂઈ રહેવું.

ચિંગુ, વિ૦ બહુ કરકસરિયું; કંજુસ સ્વભાવનું. (૨) મીંઢું; ઝટ બોલી દે નહિ એવું.

ચિંચ, સ્રી૦ [म.] આમલીનું ઝાડ. (૨) આમલીનાં ફળ-કાતરા તે.

ચિંચવાવવું, ક્રિ૦ સ૦ ટળટળાવવું; રગરગાવવું.

ચિંચિં, અ૦ ચિંચિં એવો અવાજ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ચિંચિં કરવું=ઝીણો ને તીણો દુ:ખનો અવાજ કરવો; ચુંચાં કરવું.

ચિંત, સ્રી૦ [સં.] ચિંતના; ચિંતા; ધ્યાન.

ચિંતક, પુ૦ [સં.] ચિંતનાર; વિચારનાર; મનન કરનાર. (બીજા શબ્દને લાગે છે:-શુભચિંતક) ધ્યાન કરનાર.

ચિંતન, ન૦ [સં.] ધ્યાન ધરવું; મનન કરવું તે; ધ્યાન; ધારણા; સ્મરણ. (૨) વિચાર; વિવેચન.

ચિંતનીય, વિ૦ [સં.] ચિંતવા યોગ્ય, મનન કરવા જેવું; યાદ કરવા જેવું.

ચિંતવું, ક્રિ૦ સ૦ [સં.] વિચારવું; ધારવું; મનન કરવું; કલ્પવું. (૨) યાદ કર્યાં કરવું.

ચિંતાકુલ, વિ૦ ફિકરમંદ; વ્યગ્ર.

ચિંતા, સ્ત્રી૦ [સં.] વિચાર; ધારણા. (૨) મનનો ગભરાટ; કાળજી; ફિકર; બેચેની. ક્રિ૦ પ્ર૦ ચિંતા થવી= ફિકર થવી; દુઃખની આગંકાને લીધે ખટકવું. [અગ્નિ તે.

ચિંતાગ્નિ, પુ૦ [સં.] ચિંતારૂપી

ચિંતાતુર, વિ૦ [સં.] ચિંતાથી ગભરાયેલી; ચિંતાગ્રસ્ત.

ચિંતામણિ, પુ૦ [સં.] જે ઇચ્છીએ તે પ્રાપ્ત થાય એવી એક અદ્ભુત ચીજ; સ્વર્ગમણિ. (એમ કહેવાય છે કે,- કલ્પવૃક્ષ, ચિંતામણિ અને કામધેનુ ગાય.એ એવી ચીજો છે કે જેમની પાસેથી જે જે ઇચ્છીએ તે તે સૌ મળે જ. (૨) ઇષ્ટદેવ; મહાદેવ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ચિંતામણિ કરવા=શિવની નિત્ય નિયમથી પૂજા કરવી.

ચિંતાર્ણવ, પુ૦ [સં.] ચિંતારૂપી દરિયો તે; પારવગરની ફિકર.

ચિંતિત, વિ૦ [સં.] ચિંતેલું; મનન કરેલું; ચિંતાયુક્ત.

ચિંત્ય, વિ૦ [સં.] મનન કરવા યોગ્ય; વિચારવા જેવું.

ચિંથરિયું, વિ૦ ચિંથરા જેવું; માલ વગરનું; તુચ્છ (૨) ન૦ માલવગરની વસ્તુ; ટુંકું-ક્ષુલ્લક લખાણ તે.

ચિંથરી, સ્ત્રી૦નાનું ચિંથરડું;કાપલી.

ચિંથરું, ન૦ ફાટ્યું તૂટ્યું મેલું લુગડું; જુના લુગડાનો નકામો કકડો; માલવગરની-તુચ્છ વસ્તુ; ધાગો; કાગળનો જુનો નકામો કકડો. કહે૦ ચિંથરાના દેવને કપાશિયાની આંખો=જેવી વસ્તુ તેવો તેનો સાજ. રૂ. પ્ર. ચિંથરેહાલ=નાદાર સ્થિતિ; ઘણીજ ગરીબાઈ.

ચિંદરડી, સ્ત્રી૦ લાંબી સાંકડી લુગડાની ચીર. (૨) લંગોટી.

ચિંદરડું, ન૦ સાંકડો પણ લાંબો લુગડાનો કાપલો; ચિંથરું.

ચિંદરી, સ્ત્રી૦ ચિંદરડી.

ચિંધવું, ક્રિ૦ સ૦ દેખાડવું; ફરમાવવું. (૨) કહેવું. (૩) ઓળખવું.

ચિંપાણ્ડી, ન૦ એક જાતનું માણસને વધારે મળતું આવતું વાંદરું.

ચિંબોળવું, ક્રિ૦ સ૦ આમળવું; ચામળવું. કહે૦ ઓઝા ઓઝી લડે ને મધેડીના કાન ચિંબોળે=લડે કાઈ અને સહે કાઈ. [કણું પાણી; દૂધ; ચીલ.

ચીક, પુ૦ ઝાડમાંથી નીકળતું ચી-

ચીકટ, વિ૦ ચીકણું; તૈલી (૨) ન૦ ચીકણું એવું જે તે; ઘી, તેલ, ચરબી વગેરે. (૩) ચીકણો એવા વસ્તુનો ગુણ તે. [વાપણું.

ચીકટપણું, ન૦ ચિકાશ; ઓંર-

ચીકટવું, ક્રિ૦ સ૦ ચોંટાડવું; ચોંટવું; ચીકટાય એમ કરા

ચીકટાવું, ક્રિ૦ અ૦ ચીકટવાળું થવું; ઘી તેલથી ખરડાવું. (૨) ચોડવું; ચોંટવું. [હોય એવું.

ચીકટું, વિ૦ ચીકટવાળું; ચિકાશ

ચીકટો, પુ૦ શણનો ઝુમખો. (૨) રેશમ અને જરીના તાર ચડાવેલું ગુચ્છું

ચીકણાઈ, સ્ત્રી ચીકણાશ; ચાપલુસી; કંજુસપણું, ખાખીલાઈ. (૨) સ્નિગ્ધતા.

ચીકણાશ, સ્ત્રી૦ ચીકણાઈ.

ચીકણું, વિ૦ [स. चिक्कण] ઉખડે નહિ ને વળગી રહે એવું ચિબ્બટ; ચોંટવાના ગુણવાળું. (૨) ચાપચીપિયું; બહુ ડહાપણ કરનારું; દીર્ઘસૂત્રી. (૩) જેના હાથમાંથી ઝટ નાણું છૂટે નહિ એવું. (૪) ચિબ્બડ; ટકાઉ. (૫) ચીકટાયેલું. રૂ૦ પ્ર૦ ચીકણું લાટ=બહુજ ચીકણું. કહે૦ ચીકણું જોઇને લપસી પડવું =રૂપ કે ધન જોઇને તેની તરફ વળી જવું.

ચીકન, ન૦ [फा.] રેશમી કપડા ઉપરનું રેશમી દોરાનું ભરત. ચીકન દોજ=ભરત ભરનાર. (૨) ફુગાળી કાકડીની એક જાત

ચીચરકો, પુ૦ પાણીની શેડ ઉડાવવાનું યંત્ર; પીચકારી.

ચીચરવટી, સ્ત્રી૦ સાંકડો પણ લાંબો જમીનનો કકડો. (૨) અન્ન નળમાં તીખી અને કડી વસ્તુ લેતાં પડતો શેરડો. (૩) ધ્રાસ્કો; ચિંતા.

ચીચરવટો, પુ૦ હૃદયમાં થતી તીવ્ર અસર; ધ્રાસ્તી. (૨) ફાળજી; ચિંતા. (૩) લાંબો પટદાર જમીનનો કકડો. [ચીસ.

ચીચવાડો પુ૦ બુમાટો; હોકારો;

ચીચવું, ક્રિ૦ અ૦ ચિંચિં કરવું.

ચીચવો, પુ૦ અણીદાર ઉભા લાકડાપર એક આડી મૂકી હિંચતા ગોળ ફરવાનું યંત્ર; ચકડોળ.

ચીચિયારી, સ્ત્રી૦ ઉંડી અને દુ:ખની તીણી બુમ; ચીસ; કીકિયારી.

ચીચુડો, પુ૦ ચીચવો. (૨) [सं. चिंचा] આમલીનો ઠળિયો; કચુકો.

ચીજ, સ્ત્રી૦ કોઇપણ વસ્તુ, વાત, વિચાર, કામ, વગેરે. (૨) તરેહ; વાની (૩) સામાન; અસબાબ. (૪) ગાયનનું એકાદ કાવ્ય; ગત. [કેવું જે કામ તે.

ચીટનીશી, સ્ત્રી૦ ચીટનીસ તરી-

ચીટનીસ, પુ૦ મોટા અમલદારનો મુખ્ય કારકુન; ખાસકારકુન.

ચીટિયું, ન૦ પાતળું બાળવાનું લાકડું; સળી જેવું લાકડું; સુકાઈને ચડી ગયેલું હોય એવું જે તે. (૨) ઇંધન; બળતણ [ચીકટ હોય એવું.

ચીડું, વિ૦ ચીકણું; જેમાં

ચીડાં, ન૦ ગરાસિયા વગેરેએ વેચી નાખેલી જમીનના ટુકડા (૨) ઘીંડાં. (૩) ચીડિયાં. [બળવું; ઉશ્કેરાઇ જવું.

ચીડવું, ક્રિ અ. ગુસ્સે થવું; કંટા-

ચીડ, સ્ત્રી. ચીડાવું તે; ગુસ્સો લાગવો તે; રીસ; ખીજ; કંટાળો; ક્રોધ; બળતરા.

ચીડિયાં, ન અભાવ, અણગમો, ગુસ્સો વગેરે બતાવવાં તે; દાંતિયાં

ચીડિયુ, વિ સહેજ સહેજમા ચિડાઈ જાય એવુ ચિ'ડાનાર, ખિજાનાર (૨) ન ચીડનો ઉભરો, છણકો, દાતિયુ

ચીણ, (ચણ), સ્રી સ્ત્રીઓને ગળે પહેરવાનુ એક ઘરેણુ (૨) ચણીયાની કરચલી (૩) ખોરા- (પખીઓનો)

ચીણવુ', ક્રિ સ ચીણ ભરવી (૨) ચાચમા લેવુ, સૂગવુ

ચીણો, પુ બ'ટી અને સામાની જાતનુ એક હલકુ અનાજ

ચીત, સ્રી કુસ્તીમા લેવાતો એક દાવ

ચીતડુ', ન ચિત્ત, મન, અ ત કરણ

ચીતણિયો, પુ સોના રૂપાના ઘ ટ ઉપર ચિત્ર પાડનારો

ચીતરવુ, ક્રિ સ ચિત્ર કાઢવુ, આલેખવુ, દોરવુ (૨) ઘણે ઠેકાણે કહી વળવુ નોતરવુ (૩) બગાડવુ

ચીતરો, પુ ચિત્રક, એ- વનસ્પતિ વિશેષ (૨) વાઘની એ- જાત, ચિત્તો

ચીતવુ', ક્રિ સ મનમા યાદ કર્યા કરવુ (૩) ધારવુ, કલ્પવુ, ઇચ્છવુ

ચીતળ, સ્રી સાપની એક જાત (૨) સ્ત્રીઓને ગળે પહેરવાનુ એક ઘરેણુ (૩) ચપટી પહોળી બગડી, પાટલી

ચીતળી, (ચીતરી), સ્રી અભાવ કે અણગમાની કમકમાટભરી લાગણી, મણકણી

ચીત્કાર, પુ [સં] તીણો અને કરુણ અવાજ, ચીસ, સીત્કાર

ચીન, ન હિંદુસ્તાનની પૂર્વ દિશા એ આવેલો એક મોટો દેશ

ચીનગારી, સ્રી તણખો

ચીનવુ, ક્રિ અ ઓળખવુ, જાણવુ

ચીનીકામ, ન માટી અને ચક મકના મિશ્રણના અથવા કાચના પ્યાલા, રકેબી, બરણી વગેરે ઘાટ તે

ચીનીખાનુ, ન ચીનની બનાવટો વેચવા કે શોભાને માટે જ્યા રાખેલી હોય તે જગા

ચીનાંશુક, ન [સં.] ચીનથી આવતુ રેશમી કપ, ચિનાઈ સાડીઓ

ચીની, સ્રી ચીનદેશની સ્ત્રી (૨) ખાંડ, સાકર [ચીનનો વતની

ચીનો, પુ ચીન દેશનો પુરુષ,

ચીનીબોર, (ચણીબોર), નાનાં ને રાતા બોર તે, ચણીબોર

ચીપ, સ્રી લાકડાનો કે વાસનો પાતળો કકડો, ખપાટ (૨) પાતળી ઘોડી પહોળી પણ લાબી ધાતુની પટ્ટી

ચીપટી, જુ ચપટી

ચીપટો, જુ, ચીભડ

ચીપડો, પુ આખનો મેલ, પીયો

ચીપવુ, ક્રિ સ પડાની સપાટીથી પાટલી કરવી (૨) વાતને ચોળીને વાળી કરવી (૩) પહેલેથી ગોઠવવુ (૪) ગંજીફાના પત્તાને ફેરવવા [કુંદન

ચીપાસોનુ, ન ઉંચી ટચનુ સોનુ,

ચીપિયો, પુ લોઢાની ચીપ વાળીને બનાવેલી પકડ (૨) અંબોડામા ભરાવવાનો માથાવાળો સળીયો

ચીબડી, સ્રી ઘુવડની જાતનુ પણ તેનાથી નાનુ એક રાત્રિચર પખી (આ પંખી અને તેનુ બોલવુ અપશુકન જેવા

અણાય છે.) [ચીણું.

ચીગડું, વિ. ચપટા-બેઠેલા નાકનું;

ચીણું, વિ. નાના ટુંકા નાકનું; ચપટા અથવા બેઠેલા નાકનું

ચીભડી, સ્ત્રી.[सं. चिर्भटी] ચીભડાની વેલ. [રિયું; ગોટી કાકડી

ચીભડું, ન ચીભડીનું ફળ, આ-

ચીમટી, સ્ત્રી સાણસી, ચીમટામા પકડાનું તે (૨) ચુંટી; ચપટી; બે આં-ગળાંની વચ્ચે આવતું તે

ચીમટો, પુ. સાણસીના જેવું ચપટ પકડે એવું ઓજાર; ચીપિયો (૨) ચુટલો.

ચીમની, સ્ત્રી. [अं.] ધૂણી બહાર જવાને માટે બનાવેલો માર્ગ; ધુમાડિયું. (૨) દીવા ઉપર મૂકવાની કાચ વગેરેની નળી (૩) મિલો વગેરે મોટા કારખાનાનો ધુમાડો જવાને માટે બાંધેલુ મોટું ભુંગળું.

ચીમળાવું, ક્રિ.સ કરમાવું; અમળાવું.

ચીમેડ, સ્ત્રી. એક જાતના કાળા છોડનાં અને પીળા બીજનાં ચપટાં બિયાં. (આંખના ઓસડ તરીકે વપરાય છે.)

ચીર, ન. [सं.] સ્ત્રીઓએ પહે-રવાનું ઝીણી કુમાશનું રેશમી વસ્ત્ર; રેશમી લુગડું. (૨) સ્ત્રી. લાંબી સાંકડી લીર. (૩) ફાટ; તરડ. (૪) ઝાડની છાલ; છાલનું બ-નાવેલું કપડું; વલ્કલ.

ચીરડાં, ન. ગરાસિયાએ કે પટેલે બીજાને વેચેલી જમીનના કકડા.

ચીરવું, ક્રિ. સ. ઉભું ફાડવું; કાપવું; ચીરો પાડવો. રૂ. પ્ર. ચીરીને મીઠું ભરવું=બહુ સખત શિક્ષા કરવી. (૨) ખૂબ પૈસા પડાવી લેવા.

ચીરીયું, ન. ફળની ઉભી ફાટ; કકડો; ચીરી. [કકડી; ચીર.

ચીરી, સ્ત્રી. નાની પાતળી ફાડ;

ચીરો, પુ. લાંબો પાતળો કકડો;ફાડ; ચીર.(૨) ફાટ; તરડ (૩) પટકો (૪) ઘાટ.

ચીલ, પુ. દાખળી કે ફળમાંથી ની-કળતો રસ; દૂધ. (૨) એક જાતનો ભા-જીનો છોડ. (૩) કિનારો; છેડો. (૪) સ્ત્રી. સમડી [બખતર.

ચીલખત, ન. અંગત્રાણ; કવચ;

ચીલો, પુ. ગાડાંનાં પૈડાંથી પડેલી ધરેડ. (૨) ખોદાયેલો, વપરાતો જાહેર માર્ગ; શિરસ્તો; સંપ્રદાય. ક્રિ. પ્ર ચીલે પડવું=જેમ રસ્તો પડેલો હોય તેમ હિંડવું ચીલો કાપવો=રસ્તે રસ્તે આગળ ચાલવું.

ચીવટ, સ્ત્રી. મનમાં રહેતી ફિકર; કાળજી; ચિંતા; થાનક.

ચીવર, ન. [सं.] વસ્ત્ર; કપડું. (૨) રેશમનું સારી કુમાશનું ઉપવસ્ત્ર. (૩) વલ્કલ; છાલ ચીવરી=બૌદ્ધભિક્ષુ.

ચીસ, સ્ત્રી. અતિશય દુઃખની લાગ-ણીથી તાણીને પાડેલી તીણી બૂમ; રાડ; ચીચિયારી ક્રિ૦પ્ર ચીસ ખાવી=ફરીને કાર્ય કરવાની હિમ્મત ન ચાલે એવું થઇ જવું.

ચીસરાણ, ન. બુમરાણ; ઘોંઘાટ. (૨) કલ્પાંત, લાગણી ભર્યું રૂદન.

ચીસું, વિ. ચોખા ચોળીને ચોકણું કરે એવું. (૨) કંજુસ.

ચુકાદો, પુ. નિકાલ; નિવેડો. (૨) હુકમનામું; ફેંસલો.

ચુકાવવું, જુ. ચૂકવવું. [વનસ્પતિ.
ચુકો, પુ. એક જાતની ભાજી; એક
ચુગઠી, સ્ત્રી. છવિટિયાં; જોટવાં.

ચુગલખોર, વિ. ચુગલી ખાનાર; ચાડિયો.

ચુગલી, સ્ત્રી. ચાડી; શવ; નિંદા.

ચુચુક, પુ. [सं.] થાનનો ઉપલો ભાગ; ડિંટડી. [વેચનાર; મણીયાર.

ચુડગર, પુ. ચુડીઓ વેરનાર અને

ચુડલો, પુ. જુ. ચુડો.

ચુડાઉતાર, વિ. ચુડીઓની માફક પેરએકથી ઉતરતા ગોળનું

ચુડાકર્મ, ન. જેનો પતિ મરણ પામ્યો હોય તે સ્ત્રીનો ચુડો ભાગી નાંખવાની જે ક્રિયા તે.

ચુડી, સ્ત્રી. સ્ત્રીઓને હાથે પહેરવાનું હાથીદાંત, કચકડા કે લાકડાનું ઉતારેલું બલોયું. (૨) વચમાંથી પોલો ચપટો ગોળ કડા જેવો ઘાટ. રૂ. પ્ર. ચુડીકર્મ=વર મરતાં તેની વહુના હાથની ચુડીઓ ફોડી નાખવી તે. ચુડીગર=ચુડગર. ક્રિ. પ્ર. ચુડીઓ પહેરવી=બાયલા બનવું.

ચુડેલ, સ્ત્રી. પોલા વાંસાની અવળગી એક ડાકણ. (૨) કદરૂપી ને ખરાબ સ્વભાવની સ્ત્રી.

ચુડો, પુ. લાકડાનો, કચકડાનો કે હાથીદાંતનો સ્ત્રીઓને હાથે પહેરવાનાં બલોયાંનો સટ; ચુડીઓ. સૌભાગ્યવતીનું ચિહ્ન. ક્રિ. પ્ર. ચુડો પહેરવો=સ્ત્રી જેવા બનવું. (૨) અમુકને આધીન થઈ રહેવું. (૩) નાતરું કરવું. ચુડો ઉતારવો=વિધવા થવું. રૂ. પ્ર. ચુડો ચોટલો ને ચાંલ્લો=સ્ત્રીના સૌભાગ્યનાં ચિહ્ન. કહે૦ ચુડામાં મુડો સમાય=સૌભાગ્યવતીની બદચાલ ઢંકાય, વિધવાની ન ઢંકાય. ચુડો ભાગવો એવી ગાળ અપાય છે. ચુડો, ચાંલ્લો, આશીર્વાદમાં કહેવાય છે. [ચોણ.

ચુણી, સ્ત્રી. બાંયની કરચલીઓ;

ચુનખડી, સ્ત્રી. ચુનો બનાવવાની કાંકરી; ખડી; મરડિયા.

ચુનચુની, સ્ત્રી. [हिं. चीनी] ચુના જેવી સફેદ ખાંડ; બુરું; ચીની.

ચુનાગચ્ચી, સ્ત્રી. ચુનાનું મજબુત ચણતર

ચુનાડું, ન. ચુનાનો કેલ ભરવાનું લોખંડનું પાત્ર; તગારું. (૨) વિ. ચુનાવાળું. (૩) વઢકારું; બેશરમ.

ચુનારો, પુ. ચુનો પકવનારો. (૨) છોબંધનું કામ કરનારો કડિયો.

ચુનાળવો, પુ. ખાવાનો ચુનો રાખવાની દાબડી. [ચુનાથી ધોળેલું.

ચુનાળું, વિ. ચુનાનું; ચુનેથી ચણેલું;

ચુની, સ્ત્રી. જવાહીરની નાની કકડી; હીરાકણી. (૨) સ્ત્રીઓને નાકે પહેરવાનું એક નાજુક ઘરેણું; ચૂંક.

ચુનુ, ન કઠોળને ભરડતાં પડેલો ઝીણો ભુકો; ભુંસું.

ચુનો, પુ. [सं. चूर्ण] તીક્ષ્ણ ને ખારવાળી એક ભરમ; મરડિયા- પત્થર,

અને છીપ વગેરેને પકવ્યાથી બનેલો ખાખ પદાર્થ; છો. (આરસપહાણને પકવીને બનાવેલો ચુનો કળીચુનો કહેવાય છે. આ ચુનો પાન તથા તમાકુમાં ખાવામાં કામ આવે છે.ધણો ધોળો અને સુંવાળો હોવાથી ધોળવામાં પણ કળીચુનો વપરાય છે.) (૨) અત્યંત ખાટું, તીખું,ચચર્ચર્‌-બળે એવું જે તે. (૩) બગડી જવું તે. ક્રિ. પ્ર ચુનો મારવો=બાળવું. ચુનો ચોપડવો= ફરીને અંકુર ન આવે એમ કરવું. ચુનો છાંટવો=બોળવું.

ચુપાચુપ, અ. કાંઈ કંઈપણ અવાજ કરવું ન હોય તેમ; ચુપચાપ

ચુમાવું, ક્રિ. અ. મરજી વિરુદ્ધ સહેવું; મન બળવું; ચણચણાટ થવો; (૨) બીજા પાસે ચુંબન કરાવવું.

ચુમી, સ્ત્રી. બચી; ચુંબન. ક્રિ. પ્ર. ચુમી લેવી=ચુંબન કરવું.

ચુમોતેર, વિ. સિત્તેર ને ચાર, ૭૪.

ચુરાડો, પુ. ચીરો; ફાટ. (૨) ચીરો. (૩) ભૂકો. [ભૂકી; ચુરો.

ચુરી, સ્ત્રી. ઝીણી ઝીણી કાતળીઓ;

ચુરેચુરા, અ. કડેકડકા; ભાગીને ભૂકો થયેલો હોય તેમ

ચુરો, પુ. [सं. चूर्ण] ભૂકો. ક્ષુંદો; જેર; ભંગાર. ક્રિ. પ્ર. ચુરો કરવો= કકડા કરવા. (૨) પાયમાલ કરવું.

ચુલડી, સ્ત્રી. નાનો ચુલો; ચુલી.

ચુલાશગડી, સ્ત્રી. ચુલા તરીકે વપરાય એવી શગડી; ફરતો ચુલો. (૨) મનસ્તાપ. [વગેરે સમારવાનું કાતું.

ચુલિયું, ન. લાકડામાં જડેલું શાક

ચુલી, સ્ત્રી. માટીનો નાનો ફરતો ચુલો.

ચુલેતરું, ન. એક જાતનું પંખી.

ચુલેતરો, પુ. કાચી કેરીઓ કાપવાનું ઓજાર; સુડો.

ચુલો, [सं. चुल्ली] જેમાં અગ્નિ સળગાવી ઉપર રાંધવાનું પાત્ર મુકાય છે તે. ક્રિ. પ્ર. ચુલો ફૂંકવો=રાંધવું. ચુલો પાડી નાખવો=પારકે ઘેર જમવાનું રાખવું ચુલે ચઢી બેસવું=ઉતાવળથી કામ નહિ થવું. ચુલો સળગાવવો=રાંધવાની તૈયારી કરવી. ચુલામાં પડવું=બળી મરવું. (૨) ગમે તેમ થવું. ચુલામાં પેસવું= રાંધવાનું કામ કરવું. ચુલા અભોટ કરવાં =જમ્યા પછી ચુલો વગેરે સાફસુફ કરવું.

ચુવા, પુ. સુગંધી દ્રવ્યનો અર્ક.

ચુવાચંદન, ન. સુખડને પાણીમાં ઘસીને બનાવેલું ઢીલું ચંદન.

ચુવો, પુ. [सं. च्यु] છાપરામાંથી પાણીનું ગળવું તે; પાણી ગળે એવું બાકોરું (૨) નાળિયેરની કાચલીનો ઓગાળ; લાકડું બળતાં તેમાંથી નીકળતી રસી. (૩) ચીકણા તૈલી પ્રવાહીની નીચે ઠરેલો કચરો. (૪) ઉદર. દોહ્ે સો ચુવા મારી મીનીબાઈ પાટ બેઠાં=ઘણાં સારાં માઠાં કામ કર્યા પછી પવિત્રાઈ બતાવવી તે.

ચુસાવું, ક્રિ. અ. એંચાવું; તણાવું. (૨) ઘટવું; ઓછું થવું. (૩) નિઃસત્ત્વ થઇ જવું; શોષાવું.

ચુસ્ત, વિ. [फा.]એકજ મતને

શ્રદ્ધાથી વળગી રહેલું; એકનિષ્ઠ; આગ્રહી.

ચુંક, સ્ત્રી. પેટનો દુખાવો; પેટનું શૂળ; આંકડી; ચૂંક. ક્રિ. પ્ર. ચુંક આવવી =આનાકાની કર્યા કરવી; અરુચિ બતાવવી. ચુંક મટાડવી=કારણ દૂર કરવું. (૨) નાની ખીલી. ક્રિ. પ્ર. ચુંક મારવી=સજ્જડ કરવું; વિઘ્ન નાખવું. (૩) સ્ત્રીઓને નાકે પહેરવાનું એક ઘરેણું; જડ.

ચુંખણું, વિ. જેની આંખો ઝીણી તેજથી અંજાઈ જતી હોય એવું; ચુંચણું.

ચુંગલ, સ્ત્રી. પંખીઓના પગનાં લાંબાં આંગળાં તે; એ આંગળાંની જે મજબુત પકડ તે; સકંજો; સાણસો. (૨) સંકડામણ. (૩) કબજો. ક્રિ. પ્ર. ચુંગલમાં આવવું; કબજામાં આવવું.

ચુંગા, પુ. પેચ (૨) સંકડામણ; કબજો

ચુંગી, સ્ત્રી. ચલમ; નાની ચલમ.

ચુંચણું, વિ. તેજથી મિચાઇ જતી હોય એવી આંખવાળું.

ચુંચાં, અ. ચું કે ચાં એવો કંઈ પણ અવાજ. ક્રિ. પ્ર. ચુંચાં કરવું=સામુ થવું; આનાકાની કરવી.

ચુંચિયાં, જુ. ચુંચી.

ચુંચી, સ્ત્રી. [સં. चुंचुक] સ્તનની ડિંટડી (૨) સ્તન.

ચુંચું, અ. એવો અવાજ.

ચુંટ, સ્ત્રી. ચુંટવાની ઈચ્છા થાય એવું જે તે; ખણજ; ચેળ; ચુંટી ખણાતી હોય એવી ચામડી ઉપર જે અસર થાય તે.

ચુંટણી, સ્ત્રી. ચુંટવાની ક્રિયા; ઘણાઓમાંથી અમુકને પસંદ કરવાની રીત; પસંદગી.

ચુંટલી, સ્ત્રી. બે આંગળી વચ્ચે ચામડી પકડીને જોરથી આમળવી તે; ચુંટી.

ચુંટલો, પુ. મોટી ચુંટી.

ચુંટવું, ક્રિ સ. બે આંગળીનાં ટેરવાંથી પકડીને કોઈ ચીજને છુટી પાડવી તે; તોડવું; ટુંપવું; વીણવું. (૨) પસંદ કરવું. (૩) સમારવું; સુધારવું. ક્રિ. પ્ર. ચુંટી ખાવું=કરડવું; ડંખવું.

ચુંટી, સ્ત્રી. આંગળી ને અંગુઠાના નખથી ચામડીને પકડી જોરથી આમળવી તે; ચીમટી. ક્રિ. પ્ર. કુખમાં ચુંટી દેવી= છાની રીતે શિક્ષા કરવી. .

ચુંથ, સ્ત્રી. ચુંથાતું હોય એમ થવું તે.

ચુંથવું, ક્રિ. સ. ચુંથેચુંથા થઈ જાય એમ કરવું; ચોળવું; વલોવવું. (૨) જુદું જુદું કરી નાખવું; છણવું; ચર્ચવું.

ચુંથાચુંથ, સ્ત્રી. ચુંથચુંથ કરવું તે. (૨) ચર્ચા; વગોણું.

ચુંથાડો, જુ. ચુંથારો.

ચુંથાણ, ન ચુંથવું તે.

ચુંથારો, પુ. ચુંથવું તે; ચુંથાચુંથ. (૨) હાથ પગમાં ગોટલા ચડવા ને ઉતરી જવા તે. (૩) ગોટાળો. (૪) પંચાતી; વલોપાત; ગભરાટ.

ચુંથાવું, ક્રિ. અ. છિન્નભિન્ન થઈ જવું; ફિંદાવું; આભે આભા નીકળી જવા; બબટવું. (૨) ચોળાવું. (૩) પેટમાં દુઃખવું; ઉછાળા આવવા. (૪) માંસની પીંડીઓમાં ગોટલા ચડવા. (૫) ચર્ચાવું.

ચુ'થીનાખવું, ક્રિ સ બગાડી નાખવુ (૨) વરોવી નાખવુ

ચુ ઘો, પુ ચીંથરો અને નિરુપયોગી લુગડાનો કકડો, ગાભો, ચિથરૂ

ચુ દડી, સ્ત્રી છોકરીઓને પહેરવાનુ રેશમ કે સુતરનુ ભાત પાડેલુ કપડુ, ઘાટડી, ઘરચોળુ, પટોળુ (૨) ટપકા ટપકાવાળી જે ભાત તે જપાની ચુદડી=જપાની ઝીણા પોતની રેશમી મજલીન (૩) રૂમાલ જેવડો ચુદડીની ભાતનો રેશમનો કકડો તે ક્રિ પ્ર ચુદડી પાડવી=ઝીણા ઝીણા ટપકા પડે એમ કરવુ ચું'દડીગરો=બાધણી બાધવાનો ધધો કરનાર

ચું'ધળુ', વિ ઝીણી આખવાળુ.

ચુ ધી, સ્ત્રી ખણખોદ

ચુ બક, વિ [सं] ચુબન કર-નાર (૨) સ્નેહથી પોતાની તરફ ખેચ નાર –લોહચુબક=લોઢાને ખેચનાર (૩) પુ ચકમક, અયસ્કાત (૪) કજુસ, કૃપણ (ચુબક બે જાતનુ છે એક પ્રાકૃતિ અને બીજુ કૃત્રિમ તીખા લોઢાને વધારે સખત બનાવવાથી તેના છેડાઓમા ચુબક ગુણ આવે છે)

ચું'બન, ન [सं.] સ્નેહના ઉપળકાથી બે હોઠવતે ચૂસવુ તે, ચુમી, બચી

ચુ બિત, વિ [सं] સ્પર્શ કરતુ ચુબેલુ, અડકેલુ

ચું'વાળ, પુ અમદાવાદ પાટણ અને કડી વચ્ચેના ચુમાળીશ ગામનો જથ્થો તે. (બહુચરાજી ચુવાળમા આવેલા છે માટે ચું'વાળના ચો વાળી કહેવાય છે)

ચું'વાળાં, ન ખેતકા, આવેદ ઉમ્મર થતા ચારેક વર્ષ માટે આખે જે ઝાખપ આવે છે તે

ચુ વાળી, વિ ચાળીશ ને ચાર, ૪૪

ચું'વાળીશ, વિ ચાળીશ ને ચાર ૪૪

ચું'વાળુ, વિ જેમા ચુવાળીશ શેર હોય એવો મણ (તોલ)

ચુ વાળો, પુ મોગો અને જાડો કામળો

ચૂઈ, સ્ત્રી મા લાની શ્વાસ લેવાની ઇંદ્રિય, ફુક્સો. (૨) કેટલા પખીની ચાચ નીચે જે લાલ ચામડી લટકતી હોય છે તે

ચૂક, સ્ત્રી ખામી, ગફલત, ભૂલ, (૨) વાક અપરાધ (૩) ગફલત, કસુર (૪) વિસ્મરણ

ચૂકણુ, પુ દરજી, સઈ, મેગાઈ

ચૂકર, પુ હલકામા હલકો, ચાકરનો પણ ચાકર તે કહે૦ ચાકરનો ચૂકર અને તેને ઘેર પોનખાના

ચૂકવવુ, ક્રિ સ ભુલવવુ (૨) લેણુ દેણુ પતાવી દેવુ (૩)ઠરાવવુ (૪) નિકાલ આણવો

ચૂકવું, ક્રિ અ [सं. च्यु. दे. चुक्कई] ગફલત થવી, ભુલવુ રહી જવુ, પડવુ (૨) નિકાલ થવો (૩)આઘુ પાછુ થવુ (૪) ધધામા કસર કરવી (૫) તક ખોવી (૬) ખસીજવુ કહેવત ચૂકયો સો વરસ જીવે=અમુક વખત જતો રહ્યો તો પછી ભય ન આવે

ચૂગડી, સ્ત્રી. ચપટી. (૨) છવીંટિયાં.

ચૂગડો, પુ. ઝવેરીની મોતીની પોટલી.

ચૂગણી, સ્ત્રી. પંખીને ખાવાનો દાણો; ચણ. [ચાખ=નિંદા કરનાર.

ચૂગલ, સ્ત્રી. ચાડી; નિંદા. ચૂગલ-

ચૂગલી, ચૂગલ; ચાડી. [ચણવું.

ચૂગવું, ક્રિ. સ. ચાંચ મારીને ખાવું;

ચૂટકી, સ્ત્રી. ચપકી; ટીચકારી. (૨) ચપટીમાં રહે એટલું જે તે; ચપટી

ચૂટકો, પુ. [હિં.] થોડામાં ઘણો મર્મ સમાયો હોય એવું વચન; ચાબખો. (૨) છાંટો; રસના ચટકા. (૩) લહેતો; થોડો વખત.

ચૂડ, સ્ત્રી. સોના રૂપાનો જે ચુડો વિધવાઓ પહેરે છે તે. (૨) છોકરીને હાથે પહેરવાનું મોતીનું આમળિયુ (૩) આંટી મારીને વળગી રહેવું તે

ચૂડગર, જુ. ચુડગર.

ચૂડલો, જુ. ચુડો.

ચૂડા, સ્ત્રી. [સં.] ચોટલી. (૨) શિરોભાગ; શિખર; મસ્તક.

ચૂડાકર્મ, ન. [સં.]સોળ સંસ્કાર-માંનો એક સંસ્કાર તે; નાના બાળકના વાળ લેવરાવવાની જે ક્રિયા તે.

ચૂડાકરણ, ન. [સં.] સોળ સંસ્કા-રોમાંનો બાળકના વાળ લેવરાવવાનો એક સંસ્કાર.

ચૂડામણિ, પુ. [સં.] મુગટનો મણિ તે. (૨) સર્વોત્તમ વ્યક્તિ. (૩) સ્ત્રીઓની વેણીનું એક ઘરેણું.

ચૂણવું, ક્રિ. સ. કરચલી પાડવી. (૨) વીણવું. [ગુહ્યેન્દ્રિય; યોનિ.

ચૂત, પુ. [સં.] આંબો. (૨) સ્ત્રીની

ચૂતિયું, વિ. આંટિયું; માલ વગરનું. (૨) મૂર્ખ.

ચૂનચુની, જુ. ચુનચુની.

ચૂનવું, જુ ચૂણવું; ચુંટવું.

ચૂપ, વિ. [फा. चस्पीदन] કોઈ કંઈ ન બોલતું હોય એવું; શાંત. (૨) અ. છાનું રહે એમ. ક્રિ. પ્ર. ચૂપ કરી દેવું=બોલતું બંધ પાડવું.

ચૂપકી, સ્ત્રી. કંઈજ અવાજ કાઢવો નહિ એવી જે હાલત તે.

ચૂપકીદી, સ્ત્રી. ચૂપકી.

ચૂપચાપ, અ. છાનામાના; કંઈજ અવાજ ન કાઢતાં.

ચૂપવું, ક્રિ. અ. ખોસવું; ઘાલવું.

ચૂમવું, ક્રિ. સ. બોકી લેવી; ચુંબન કરવું. (૨) વગર બોલે સહી રહેવું.

ચૂરમું, ન. ઘઉંના બાખરા કે તળેલાં મૂઠિયાં ખાંડીને બનાવેલો લાડુ.

ચૂરણ, ન. [સં. चूर्ण] કોઈ પણ ચીજનો ભુકો; લોટ; આટો.

'ચૂરવું, ક્રિ. સ. ભુકો કરવો.

ચૂર્ણ, ન [સં.] ખાંડીને ખૂબ બારીક બનાવેલી વસ્તુ; ભુકો; લોટ. ક્રિ. પ્ર. ચૂર્ણ કરવું=ભાગી તોડીને નષ્ટ કરવું. (૨) કળી ચુનો.

ચૂર્ણિકા, સ્ત્રી. [સં.] કવિતાનો અર્થ ગદ્યમાં બતાવ્યો હોય તે; સંક્ષેપ;

સહેલી ભાષામાં સમજાતી રૂપે લખાયેલું ગદ્ય. (૨) રજ; ભુકો.

ચૂલ, સ્ત્રી. મોટો ચુલો; અગ્નિ સળગાવવા સારૂ ખોદેલો ખાડો.

ચૂલડી, સ્ત્રી. નાનો ચુલો.

ચૂલિકા, સ્ત્રી. [સં] યુદ્ધ ને મૃત્યુ વગેરે બનાવો રંગભૂમિ ઉપર નહિ દેખાડતાં નેપથ્યમાંથી તેનું સૂચન કરવું તે.

ચૂલિયું, ન. શાક સમારવાનો સૂડો. (૨) વિ. ચૂલા જેવું.

ચૂવું, ક્રિ. અ. છાપરામાંથી પાણી ટપકવું; ગળવું. (૨) ઝરપવું; નીતરવું.

ચૂસણિયું, ન. બાળકને ચૂસવા આપવાનું રમકડું; ધાવણી.

ચૂસવું, ક્રિ. સ. [સં. चूषण] કોઈપણ વસ્તુનો રસ મોં વડે ખેંચી લેવો તે; ચગળવું. (૨) ધાવવું. (૨) સાર સત્ત્વ ખેંચી લેવું. ક્રિ. પ્ર. ચૂસીને ખોખું કરવું=નિઃસત્ત્વ બનાવવું લોહી ચૂસવું=વારંવાર પજવવું. [ચીઠી; હુંડી.

ચેક, પુ. [અં.] નાણાં લેવાની

ચેટક, પુ. [સં.] દાસ; સેવક.

ચેટક, ન. ભૂત. (૨) મંત્રાદિકથી વશ થઈ જવું તે. (૨) કાળજી; ચાનક. ક્રિ. પ્ર. ચેટક લાગવું=લેહું લાગવું.

ચેટકી, પુ. જાદુગર; તાંત્રિક.

ચેટી, સ્ત્રી. [સં.] ચાકરડી. ચેટિકા=અંતઃપુરની ચાકરડી.

ચેડાં, ન. ગાંડાં; ચાળાં. (૨) અડપલાં. (૩) છિદ્ર; દોષ. ક્રિ. પ્ર. ચેડાં કાઢવાં=છિદ્ર કાઢવાં.

ચેણ, સ્ત્રી. છછુંદરી.

ચેત, સ્ત્રી. [સં. चेतस्] ચિત્ત; મન. (૨) ચેતના; સંજ્ઞા. (૩) હોશ. (૪) સ્મરણ; શુદ્ધિ.

ચેતન, ન. [સં.] જીવનશક્તિ; હયાતી; પ્રાણ; સમજશક્તિ; જેને જ્ઞાન; અસ્તિત્વ વગેરે હોય તે. (૨) તેજ; શુદ્ધિ; હોશિયારી. ક્રિ. પ્ર. ચેતન આવવું=જીવ આવવો. (૩) ચૈતન્ય; ઓજ. (૪) વિ૦ ચેતનાવાળું; જીવતું. [ચૈતન્ય.

ચેતનતા, સ્ત્રી. [સં.] સજ્ઞાનતા;

ચેતના, સ્ત્રી. ચેતનપણું; પ્રાણ. (૨) શુદ્ધિ; સમજણ; સ્મૃતિ. (૩) અક્કલ.

ચેતરક, વિ. દાધારીંગું; ઢંગ વગરનું; ઘેલું.

ચેતવણી, સ્ત્રી. ઇશારો; ખબર. (૨) ઉશ્કેરણી. (૩) તાકીદ. ક્રિ. પ્ર ચેતવણી આપવી=આગળથી ખબર કરવી.

ચેતવવું, ક્રિ. સ. ચેતે તેમ કરવું. સળગાવવું. (૨) આગળથી ખબર આપવી; સૂચવવું. (૩) ઉશ્કેરવું.

ચેતવું, ક્રિ. અ. [સં. चित्] ત્વરી જવું; પામી જવું. (૨) હોશિયારીમાં રહેવું; જાગ્રત રહેવું; સાવધાન રહેવું. (૩) સળગવું; લાગવું.

ચેતા, પુ. ચિત્તને ખાતરી થઈ જવી તે; ચેતવણી; સૂચના; ખબર. ક્રિ. પ્ર ચેતા પહોંચવા=મનને લાગી આવવું.

ચેતાવવું, (ચેતવવું), ક્રિ. સ. ખબર કરવી; સાવધાન રહેવાનું જણાવવું. (૨) તાકીદ આપવી. (૩) સળગાવવું.

ચેતીજવું, સમજી જવું, બળી જવું

ચેદિ, પુ [सं] હિંદુસ્તાનના એક પ્રાચીન મુલકનું નામ, બુંદેલખંડ ને ચંદેરી આગળનો દેશ.

ચેન, ન શારીરિક કે માનસિ ઉપાધિ ન હોય એવી મનની હાલત, આરામ કરાર (૨) સુખ, ગમ્મત, ખુશાલી (૩) સહેલ, મોજ (૪) લક્ષણ, ચિહ્ન ક્રિ પ્ર ચેન પડવું=ગમવું

ચેનકા, ન બ વ, બહાના (૨) ચિહ્ન

ચેનબાજી, સ્ત્રી ગમ્મત કરતા રહેવું તે, મોજમઝા, રંગરાગ, લહેર

ચેનલ, સ્ત્રી [अं.] દરિયાનો સાંકડો ફાંટો, ખાડી

ચેનો, પુ અભિલાષ લાલસા, સ્પૃહા

ચેપ, પુ પ્રાણીઓના શરીરમાંથી ને વનસ્પતિમાંથી નીકળતો રસ (૨) સ્પર્શની અસર (૩) પીડા, હરકત (૪) ખરાબ છંદ ક્રિ પ્ર ચેપ લાગવો=સોબતની અસર થવી (૨) રોગ થવો ચેપ કાઢવો=હરકત દૂર કરવી ચેપ લેવો=સપૂર્ણ ખીલેલા દરદની રસી બીજાને મૂકવા સારૂ લેવી

ચેપવું, ક્રિ સ દાબવું, નીચોવવું (૨) ખોસવું, રોપવું

ચેપી, વિ ચેપ લાગવાથી ચંદે એવું (૨) ચીકણું, ચોટે એવું (૩) કંજુસ

ચેપુ, વિ કંજુસ, કૃપણ

ચેર, ન લાકડા (૨) (अं)ખુરશી ચેરમેન=સભાપતિ, મંડળનો અધિષ્ઠાતા

ચેરવું, ક્રિ સ૦ છેકી નાખવું, રદ કરવું, ભુસવું (૨) ચુથી ન ખવું, છેકવુ; ચર્ચવું

ચેરાગ, સ્ત્રી [फा] બત્તી, દીવો, જ્યોત

ચેરીમેરી, સ્ત્રી કામ મર્યા બદલ ખુશીથી જે કંઈક આપવું તે, લાંચ

ચેરૂ, સ્ત્રી ક્ષત્રિયોને મળતી હિંદમાની એક પ્રજા

ચેરો, પુ [फा] પગ ઉપરનો માથાનો આગલો ભાગ મોનો ઘાટ, સિ ધ ક્રિ પ્ર ચેરો ઉતારવો=મો લેવાઈ જવું ચેરો કાઢવો=કપાળ ઉપરના વાળ ઠીક કરી હજામત કરવી [(૨) દાસી

ચેલકી, સ્ત્રી પહોચેલી નાની છોકરી

ચેલકો, પુ નાનો છોકરો (૨) દાસ, રાખનો છોકરો, ચેલો

ચેલિયું, ન નાજવાનું પલ્લું, કેળીઉં

ચેલી, સ્ત્રી શિ ષ્ય ઉપદેશ લેનારી, સાધુડી

ચેલો, પુ [स चेल] શિષ્ય, સાગિર્દ ક્રિ પ્ર ચેલો મુડવો=પોતાનો બનાવવો

ચેવલી, વિ સોપારી અને પાનની એક જાત (કોંકણમા ચેવલી ગામ છે ત્યાંનું)

ચેવવું, ક્રિ સ ઉના બળબળતા કૂએ શેકવું (૨) ધીરે ધીરે ચાપવું (૩) ભભેરવું [મચકરો

ચેષ્ટક, વિ [सं] ચેષ્ટા કરનાર,

ચેષ્ટા, સ્ત્રી [सं] શરીરનો મરોડ,

ઠઠ્ઠા; મશ્કરી. (૨) નિંદા; સતાવણી. (૩) હસવું; ઉપહાસ્ય. [મશ્કરો.

ચેષ્ટાખોર, વિ. ચેષ્ટા કરનાર;

ચેષ્ટાવાળી, સ્ત્રી. ઠેકડી; મજાક; મશ્કરી.

ચેસ, પુ. [અં.] છાપવાનાં બીબાંને સજ્જડ રાખનારૂં લોઢાનું ચોકઠું. (૨) શેતરંજ.

ચેહ, સ્ત્રી. [सं. चिता] મડદું બાળવા માટે ગોઠવેલાં લાકડાં છાણાં વગેરેનો ઢગલો તે; ચિતા. (૨) (फा. चाह) ખાડો; ગર્ત.

ચેળ, સ્ત્રી. ખંજવાળ; વલુર; ખણુજ. (૨) ઉછાળો; હોંશ. (૩) અજંપો. ક્રિ. પ્ર. ચેળ આવવી=મનમાં સળવળાટ થવો. ચેળ કાઢવી=દાઝ કાઢવી. ચેળ થવી=મન થવું. ચેળ ભાગવી=મન તૃપ્ત કરવું. (૨) દાઝ કાઢવી. [બતાવે છે. જુ. ચેંચે

ચેં, અ. ચકલી વગેરેનો અવાજ,

ચેંગટ, વિ. ધીમું; ઢીલું; મંદું. (૨) ચીકણું. [આનાકાની.

ચેંચિ, સ્ત્રી. ચેંચું કરવું તે;

ચેંચું, અ. એવો અવાજ; સામું બોલવું તે.

ચેંચે, ન. પંખીનાં બચ્ચાંનું બોલવું તે; બકબક. (૨) પતરાજી.

ચેંડુ, પુ. દડો. (૨) હાથીદાંતનો પંજો

ચેંણુ, સ્ત્રી. છછુંદર. (૨) ઘેરની ફરચલી.

ચેંપે, સ્ત્રી. ચિં-ચે જેવો અવાજ; હિલચાલ; ચેંચે; બકબક; ગણગણાટ. (૨) સામે થવાની કંઇપણ હિલચાલ.

ચૈડકો, પુ. કામની તીવ્ર લાગણી; ફિકર; કાળજી. (૨) ચીરો; કકડો. (૩) ફાટ.

ચૈડવો, પુ. માટીનો લોટો; ચરડવો.

ચૈતન્ય, ન. [સં.] જે વડે જ્ઞાન થાય છે અને કામ કરાય છે તે શક્તિ; પ્રાણ. (૨) જ્ઞાન. (૩) બ્રહ્મ. ચૈતન્યઘન=અપૂર્વ શક્તિનો સમુદાય તે; બ્રહ્મ (૪) શક્તિ, પ્રતાપ.

ચૈતર, જુ. ચૈત્ર. [પાંચમો મહિનો

ચૈત્ર, પુ. [સં.] કાર્તિકી સાલનો

ચૈત્રરથ, પુ. કુબેરનો બાગ.

ચૈત્રી, વિ. ચૈત્રનું, ચૈત્રથી શરૂ થતું.

ચૈત્ય, પુ. બુદ્ધ દેવનાં અવશેષ ઉપર બાંધેલો મિનારો; મઠ; વિહાર. ચૈત્યવંદન=ચૈત્યને નમન કરવું તે. (જૈન)

ચૈયું, ન. ખાટલાનું વાણ.

ચૈલ, ન. [સં.] વસ્ત્ર; કપડું.

ચો, પુ. [प्रा. चोज=કૌતુક] શોખ; અભખરો; ટેવ; ઉમળકો. (૨) ચવ.

ચોક, પુ. [सं. चतुष्क. प्रा. चउक्क] વસ્તી વચ્ચેની ખુલ્લી જગા—મેદાન. (૨) ખુલ્લા મેદાનમાં ભરાતું બજાર; ગુજરી. (૩) થોડાંક ઘરોની આગળનું ચોગાન; ચોકઠું. (૪) ઘરમાંની ખુલ્લી જગા; ટાંકા કે કુવા આગળની સારી જગા. (૫) લીંપીને, રંગ પુરીને કે બીજી રીતે બનાવેલી ચોરસ આકૃતિ; વેદિ. (૬) ચારની સંખ્યા તે; ચોકો. (૭) ચાર ચાર ઠોકોનો સમવાય તે. (૮) ચાચર; ગભાણ. (૯) ચાર ગણાય એટલો વખત; પળ; ક્ષણ. (૧૦) સ્થિર; દૃઢ; વશ. ક્રિ.

પ્ર. મોતીએ ચોક પુરવા=હવાઈ કિલ્લા બાંધવા, મોટી મોટી વાતો કરવી. (૨) આવકાર દેવાની મોટી ધામધુમ કરવી.

ચોકઠું, ન. [सं. चतुष्क] ચાર લાકડાંનો કાટખુણ લંબચોરસ આકાર; બારસાખ. (૨) ચોરસ કે લંબચોરસ તખતી જેમાં બેસાડવામાં આવે છે તે. (૩) માંચી; ચોકી. (૪) ચારે બાજુ ફરતા હોય એવી મોટી ખુલ્લી જગા; ચોગાન. (૫) મોટું આંગણું; ઘર વચ્ચેનો ખુલ્લો ચોક. (૬) કવિતાની ચાર લીટીઓનો સમુદાય. (૭) દેખાવ. ક્રિ. પ્ર. ચોકઠું બેસાડવું=બંધ બેસતું કરવું. (૨) વિવાહ ગોઠવવો. ચોકઠે ચડવું=સંબંધ બાંધવો.

ચોકડાં, ન. (ચોકઠું, તેનું બ. વ.) કાને પહેરવાના બે મોતી પરોવેલા સોનાના વેડલા (૨)ચાર ચારનો સમુદાયતે.

ચોકડિયું, ન. ચોકડી ભાતનું સ્ત્રીઓને પહેરવાનું વસ્ત્ર. (૨) વિ. ચોકડી ચોકડીવાળું.

ચોકડી, સ્ત્રી. એક લીટી ઉપર બીજી લીટી ખેંચવાથી થતી જે આકૃતિ તે; સ્વસ્તિક; ફુદડી+×. ક્રિ. પ્ર. ચોકડી મૂકવી=ભૂલ કાઢવી; રદ કરવું. (૨) ચાર ખુણા પાડેલા હોય એવી આકૃતિ; ચોકઠું. (૩) ચારનો સમુદાય. (૪) ચાર યુગનો સમય. (૫) નિશાન; આંકો. (૬) ભાત; સળ. (૭) ખાળવાળી છોબંધ ચારખુણિયા જગા. રૂ. પ્ર. ચંડાળ ચોકડી=લુચ્ચા લોકોની ટોળી.

. **ચોકડું**, ન. લગામ; અંકુશ; દાબ; માતબંધ. (૨) સોનાની બસરી મોરના બે કાને ઘાલવાના વાળા. (૩) ચારનો સમુદાય. (૪) ગાડીમાં માલ ભરવા માટે પાટિયાંથી બનાવેલું ચોકઠું. (૫) રેશમના ભરતની એક તરેહ. (૬) વિ॰ ચાર વિભાગોવાળું.

ચોકવટી, સ્ત્રી. જ્યાં ચાર વાટો મળતી હોય તે જગા; ચકલું.

ચોકાવું, ક્રિ॰ સ॰ માપવું; ભરવું. (૨) રોપવું; ઊભું કરવું. (૩) ચોકવું; ચમકવું; ભડકવું.

ચોકસ, વિ॰ [सं. चोक्ष] અમુક; ફલાણું. (૨) સાવધાન; હોશિઆરીથી વર્તનાર. (૩) ખાતરીનું; નક્કી. (૪) બરાબર; નિશ્ચયાત્મક.

ચોકસાઇ, સ્ત્રી॰ તપાસ; તજવીજ; ખાતરી (૨) ખબરદારી; સંભાળ.

ચોકસી, સ્ત્રી. ચોકસાઈ; ખાતરી. (૨) સાવધાની; હોશિઆરી. (૩) પુ॰ સોના રૂપાનો કસ કાઢી કિમ્મત કરનાર -આંકનાર; સોના રૂપાના દાગીના વેચનાર તથા લેનાર.

ચોકિયાત, પુ. ચોકી કરનારો; રખેવાળ; ચોકિયાતી દાણ વગેરે.

ચોકિયું, વિ. બે જોડવાળું. ચાર બળદ જોડેલું ગાડું.

ચોકી, સ્ત્રી. ચારે તરફ ચોકસી રાખી શકાય એવું ઠેકાણું; ચાવડી; દેવડી; ચબુતરો. (૨) રખેવાળોને રહેવાનું સ્થાન; થાણું. (૩) રખેવાળી; સંભાળ. (૪) જકાત વગેરે લેનારાઓનું સ્થાન.

(૫) ચોરસ તખતી. (૬) નાની ચાર પાયાની બેસણી; બાજઠ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ચોકી ભરવી=આમ તેમ ટેલ્યા કરવું. (૨) હાજરી માંડવી. [રખેવાળ

ચોકીદાર, પુ ચોકી કરનારો;

ચોકીદારી, સ્ત્રી. ચોકીદારપણું. (૨) ચોકીદારને મળતું લવાજમ તે.

ચોકીપહેરો, પુ. ચોકી અને પહેરો તે; વારા ફરતી આમ તેમ ટેલવા રહી ચોકી કરવી તે; જાપતો; સખત તપાસ ક્રિ૦ પ્ર૦ ચોકી પહેરામાં મૂકવું=જ્યાંથી કશું આઘું પાછું થાય નહિ એવી સંભા-ળમાં મૂકવું. [વાળ; પટાવાળો

ચોકીવાળો, પુ. ચોકીદાર; રખે-

ચોકો, પુ. સાફ કરેલી ચોરસ જગા; રસોઈનું સ્થળ. (૨) મરતા માણ સને સુવાડવાને તૈયાર કરેલી જમીન તે; મરણપથારી. ક્રિ૦ પ્ર૦ ચોકે નાખવું= મરણપથારીએ સુવાડવું. ચોકેથી ઉઠવું= કાળના મોમાંથી બચવું. ચોકો વાળવો= ચાળો વાળવો. ચોકા પાટલા કરવા= જયાં રસોઈ કરી ભોજન કર્યું હોય તે જગા અને વાસણ વગેરે સાફ કરવાં.

ચોકખાઈ, સ્ત્રી. ચોખવટ; સ્વચ્છતા. (૨) સ્પષ્ટતા; પ્રમાણિકતા (૩) પવિત્રતા. (૪) નિખાલસપણું.

ચોક્ખું, [પ્રા. चक्खुइण्णं] જેમાં મેલ, વગેરે ન હોય એવું; સ્વચ્છ (૨) શુદ્ધ; પવિત્ર. (૩) ભેળવગરનું; ખાલસ. (૪) ખુલ્લું; સ્પષ્ટ. (૫) નિર્દોષ; પ્રમાણિક. (૬) સાવ; નરદમ. રૂ૦ પ્ર૦ ચોકખો હાથ=પવિત્રતા. (૨) પ્રમાણિકતા. ચોકખો જેમાં ગોટાળો ન હોય એવો. ચોકખું કરવું=ગોટાળો કાઢી નાખવો. (૨) પાયમાલ કરવું. ચોકખું કહેવું=ખરેખરું હોય તે કહેવું. ચોકખું રહેવું=પ્રમાણિક રહેવું; પવિત્ર રહેવું. ચોકખું ચણટ=કોરૂંધાકોર. [સ્પષ્ટતા.

ચોખ, સ્ત્રી. ચોખવટ; સ્વચ્છતા;

ચોખવટ, સ્ત્રી. ખુલાસો; ચોકખું કહી દેવું તે; સ્પષ્ટતા. (૨) સાચવટ. (૩) પવિત્રતા. [ગામનો સમુદાય તે.

ચોખણું, ન. આસપાસનાં ગામ-

ચોખંડ, વિ. ચોરસ; જેના ચારે તરફના ભાગ સરખા હોય એવું. (૨) ચારે ખંડવાળું.

ચોખંડું, વિ. ચાર સરખી બાજુ-ઓવાળું; ચોરસ (૨) ચાર ખંડવાળું.

ચોખા, પુ (ચોકખું કરેલું તે ઉપરથી) ડાંગરને ખાંડીને તેમાંથી કાઢેલા કણ તે; ભાત. ક્રિ૦ પ્ર૦ ચોખા ચડાવવા=સેવા કરવી; ખુશામત કરવી. ચોખા ચોટવા=મંગળ તિલક કરવું. ચોખા નાખવા=ખોળો ભરવો (૨) નાતરૂં કરવું. રૂ૦ પ્ર૦ ચોખાપુર=એક ચોખાના વજન જેટલું. ચોખાભાર=ચોખા જેટલું. (૨) લગારેક. ચોખા ભાવવા=ભારથું કરવું. ચોખા ચવરાવવા=તાંત્રિક કસોટીથી પરીક્ષા લેવી.

ચોખાની, સ્ત્રી. એક જાતનું કપડું.

ચોખાળવું, ક્રિ. સ. ચોકખું કરવું; માંજવું. (૨) સ્પષ્ટ કરવું. (૩) મોં સાફ કરવું.

ચોખાની, સ્ત્રી એક જાતનું કપડું

ચોખુણ, વિ ચાર ખુણાવાળુ (૨) તમામ, સર્વ (૩)ચારે દિશાની વચ્ચે આવેલુ

ચોખુંટ, વિ જેની ચારે દિશા ખુણા નક્કી કરેલી હોય એવુ, ચારે દિશાની મર્યાદામા આવતુ, તમામ, સર્વ (૨) ચાર બાજુ, ચાર ખુણા

ચોગઠ, સ્ત્રી ચાર ગાઠોવાળુ તે, ચોરીનુ બધારણ તે (૨) ચારે છેડે ગઠાવવુ તે, લગનની ચાર

ચોગઠો, પુ ચારનો આકડો, ૪

ચોગણું, વિ० [सं चतुर्गुण] ચાર ગણુ

ચોગમ, અ ચારે તરફ, ચારે બાજુએ

ચોગર્દમ, અ० ચારે તરફ, ચારે બાજુએ ફેલાઇ ગયેલુ હોય તેમ

ચોગાન, ન० ખુલ્લી લાબી પહોળી જગા ચોક

ચોઘડિયુ, ન० ચાર ઘડી જેટલુ કાળમાન, મુહૂર્ત (અમૃત, શુભ, લાભ, ચલ એ ચાર સારા અને ઉદ્વેગ રોગ અને કાલ એ ત્રણ નઠારા મળીને સાત ચોઘડિયા કહેવાય છે (૨) ચાર ચાર ઘડીએ વગાડવામા આવતા ચાર વાદિત્રનો સમૂહ તે, ઢોલખાનુ (નોબતની એમ બ० વ०મા વપરાય છે) [પરેલ

ચોગલો, પુ० ગામડાનો અમલદાર,

ચોચ, પુ [सं] વલ્કલ, છાલ

ચોજનો, પુ જાવેથી આવતો ગરમ મસાલો

ચોટ, સ્ત્રી આઘાત, પ્રહાર ઝપટ, ઘા, જખમ (૨) પેચ, ફાસો (૩) એક જાતનુ જાદુ (૪) નિશાન (૫) સફાઈ (૬) નુકસાન, મર્યાદા (૭) લાગ, દાવ (૮) મુક્કો, ઠોસો (૯) ચૉટચ=પેટમા ચીકણા મળનુ ભરાઈ રહેવુ તે ચૉટચ રહેવી-અપચો થવો ક્રિ० પ્ર० ચોટ મારવી=ઝપટ લગાવવી, ચોરવુ ચોટ લાગવી=દાવ ફાવવો (૧૦) આક્રમણ, દુ ખ

ચોટકું, વિ ચોંટી રહે એવુ (૨) ન० ચોંટીને વળગી રહે એવુ જે તે

ચોટણું, વિ ચોંટી જાય એવુ, ચીકણુ (૨) ન० ચોંટી ગે ને વપરાય એવો દાદન (૩) ચોટવાનુ આસન

ચોટલી, સ્ત્રી [स. चूडा] પુરુષને માથે લાબા વાળનો જે ગુચ્છ રાખવામા આવે છે તે (૨) કોઈ પણ વસ્તુની ઉપરનો તત્તુમય ગુચ્છ તે (૩) શિખાત, જેને છોડવી જવાય નહિ એવો અગત્યનો મુવાળાનો જથ્થો ક્રિ० પ્ર० ચોટલી મતરવી=દાવ પેચમા સામા કરતા વધી જવુ ચોટલી લઈ લેવી=સામાવાળાને પાછો પાડવો ચોટની પકડવી=કબજામા લેવુ ચોટલી હાથ આવવી=સામાનો દાવ જાણી લેવો

ચોટલો, પુ સ્ત્રીને આખે માથે રાખેલા લાબા વાળનો જથ્થા તે, વેણી, કેશકલાપ ક્રિ० પ્ર० ચોટલો વાળવો=તેલ નાખી હોળીને વાળ ગુથવા અગર બાધવા ચોટલા ગુથવા=વાતને ઉથલાવી ઉથલાવીને વધારવી (૨) બે જાધ વચ્ચે

સામાં જુદાં કરી વેર કરાવવું. (૩) એક બીજાની સાથે જોડી દેવું. (૪) વધારીને વાત કરવી. (૨) પુરૂષની પહોળી લાંબી ચોટલી. કહે૦ ચાર મળે ચોટલા તો ભાગે ઓટલા=સ્ત્રીઓ એકઠી થાય તો કોઈનું ઘર ભગાવે કે લડાઇ કરાવે. રૂ૦ પ્ર૦ ચોટલો કપાય=ચોટલો મુંડાય=વિધવા થાય.

ચોટાવું, ક્રિ૦ અ૦ નુકસાનમાં આવી પડવું. (૨) ઝટપમાં આવવું.

ચોટી, સ્ત્રી૦ નાની ચોટલી; શિખા. (૨) ચોટ ન ચૂકે એવો માણસ.

ચોટ્ટાઈ, સ્ત્રી૦ ચોરવાની ટેવ. (૨) ખંધાઈ; લુચ્ચાઈ. [લુચ્ચું; ખંધુ

ચોટ્ટું, વિ૦ ચોરવાની ટેવવાળું;

ચોડ, જુ૦ ચોડો.

ચોડાવવું, ક્રિ૦ સ૦ પકવવું; રોકવું

ચોડવું, જુ૦ ચોંટવું.

ચોડાણ, ન૦ ચોડાપણું; પહોળાપણું; પનો. (૨) ચોસાણ.

ચોડું, વિ૦ પહોળું; વિસ્તૃત. (૨) ચાર પડવાળું; ચોવડું. ચોડાઈ=પહોળાઈ.

ચોડો, પુ૦ એક એકની ઉપર ચઢાવેલી વસ્તુઓનો જથ્થો; ખડકલો.

ચોઢણ, ન૦ ચોઢવાનું જે તે; ચાંલ્લો; ટીલડી. (૨) ખાપ.

ચોઢવું, ક્રિ૦ સ૦ વળગી રહે તેમ કરવું; ચોંટાડવું; વળગાડવું. (૨) મારવું. (૩) જડવું; બેસાડવું. (૪) છાટ રોપવો.

ચોતરફ, અ. ચારે બાજુએ.

ચોતરીશ, વિ. ત્રિશ ને ચાર; ૩૪.

ચોતરો, પુ. મોટો વિશાળ ઓટલો; વેદી. (૨) ઝાડ અથવા થાંભલાની આસપાસ કરેલી ઉંચી બેસવા જેવી જગા. (૩) રંગભૂમિ. (૪) ચબુતરો.

ચોતારો, વિ. જેમાં ચાર તાર હોય એવું. (૨) સ્ત્રી. એક જાતનું ચોકડીવાળા વણતરનું કપડું. [એવું.

ચોતારું, વિ. જેમાં ચાર તાર હોય

ચોતાલ,વિ.ચાર તાલવાળું (ગાયન).

ચોથ, સ્ત્રી. [सं. चतुर्थी] શુકલ અથવા વદ પક્ષનો ચોથો દિવસ; ચતુર્થી. (૨) વહિ ચોથે કરવાનું એક વ્રત. (૩) ચોથો ભાગ તે; ચોથાઈ. રૂ. પ્ર. ચોથ આપવી=ખંડણી આપવી. ચોથનો ચંદ્ર=ભાદરવા શુદ ચોથનો ચંદ્ર જો કોઈ જુએ તો તેને માથે જુઠું કલંક ચડે એમ કહેવાય છે. [ચોથો ભાગ; ચતુર્થાંશ.

ચોથાઈ, સ્ત્રી. ચોથ; ખંડણી. (૨)

ચોથિયું, ન. નાના બાળકના મરણ પછી ચોથે દિવસે તેની જે ક્રિયા કરવામાં આવે છે તે. (૨) ચોથો ભાગ. (૩) ચાર ચાર દિવસની વારીએ આવતો તાવ.

ચોથું, વિ. [सं. चतुर्थ] ક્રમમાં ચારના સ્થાન ઉપર હોય તે.

ચોદિશ, વિ. ચાર દિશાઓવાળું. (૨) અ ચારે તરફ.

ચોધરી, પુ. સીમના રક્ષણના બદલામાં પસાયતું ખાનાર. (૨) ગાડીવાનોમાંનો વડો.

ચોધાર, અ. ચારે બાજુએ ધારાઓ

ચાલી રહી હોય તેમ, પુષ્કળ, ખૂબ

ચોધારું, વિ ચાર ધારોવાળું ચોધારે રોવું=ચારે ખૂણેથી આંસુ પડે એમ ઘણું રોવું [રોબ (૩) ઉત્સાહ

ચોપ, સ્ત્રી ચાપ, ઇચ્છા (૨)

ચોપગું, વિ [सं. चतुष्पाद] જેને ચાર પગ હોય એવું. ન ચાર પગવાળું જનાવર, ઢોર

ચોપચીની, સ્ત્રી એક જાતની ઔષધિ

ચોપટ, પુ કપડાના ચાર કકડા ચોડીને બનાવેલી સોગઠા રમવાની બાજી ક્રિ પ્ર ચોપટ ખેલવો=સોગટાબાજી રમવી (૨) ચાર બાજુએ પટ હોરેલા હોય એવી મર્દાનગીની રમત (૩) વિ ચારગણું

ચોપડ, ન ઘી, તેલ ઇત્યાદિ ચીકણો પદાર્થ (૨) ઘી લોપડ ચોપડ=લાગી રહે ને ચોપડાઈ જાય એવું જે તે, સ્નેહ (૩) વિ ચાર પડવાળું

ચોપડવું, ક્રિ મ. [प्रा. चोप्पड़ई] લગાડવું, ચોળવું, લીંપવું (૨) ભાંડવું

ચોપડાં, ન જેને એકથી વધારે અથવા ચાર પડ હોય એવી રોટલી,(ચાર પડવાળું તે ચોપડું,) ઘેપલા

ચોપડી, સ્ત્રી ચાર અથવા વધારે પડ કે પાનાવાળી વસ્તુ (કાગળની ચોપડી), વહી, પુસ્તક (૨) ચાર પડવાળી રોટલી

ચોપડુ, વિ ચાર પડવાળું, ચાર કે વધારે દળવાળું (૨)ચીકણું, ચીકટ (૩) ન જેને ચાર પડ હોય એવી રોટલી.

ચોપડો, પુ હિસાબ લખવાની લાંબા પાનાની મોટી ચોપડી, નોંધપોથી (૨) કાળી ચીકણી માટીનો થર ક્રિ પ્ર ચોપડો રાખવો-વિગતવાર હિસાબ રાખવો

ચોપદાર, પુ ચોબ (રાજદંડ) લઈ ચાલનારો, છડીદાર, મુખ્ય હજુરિયો

ચોપન, વિ પચાસ ને ચાર, ૫૪.

ચોપવું, ક્રિ સ દાબવું, વાવવું; ખોસવું (૨) રીપવું

ચોપાઈ, સ્ત્રી [सं चतुष्पदी] પંદર પંદર માત્રાનો એક રાગ (૨)ચાર પાયાનો નાનો ખાટલો

ચોપાટ, પુ જેને ચાર પાટ હોય તે, સોગઠા રમવાની બાજી, ચોપટ (૨) સરખી સુધારેલી અનાજ વાવવાની જમીન (૩) જુ ચતાપાટ.

ચોપાનિયું, ન ચાર અથવા ચારથી વધારે પાનાનું સાહિત્યનું લખાણ, માસિક, સામાયિક પત્ર

ચોપાયા, પુ એક જાતનો માત્રામેળ છંદ, ચચ્ચાર પદના સ્લોકવાળી પદ્યરચના [ચારે પાસ

ચોપાસ,અ [सं. चतुष्पार्श्व]

ચોપાળી, સ્ત્રી નાળા અથવા ખાડામાંથી પાણી ઉલેચી ક્યારડામાં લેવાની એક કળા અને તેમાંની પરનાળ (૨) નાની ઢીકુડી ક્રિ પ્ર ચોપાળી તાણવી=ઢીંકુડીની પરનાળ નીચા ફરી કરવી.

ચોપાળો, પુ. કઠેડાવાળો સુવા બેસવાનો હિંચકો; ઝુલો.

ચોફાળ, પુ. જેમાં ચાર પટ હોય એવી મોટી પિછોડી. કિ. પ્ર. ચોફાળ ઓઢવો=પોક મૂકીને રોવું, પાયમાલ થઈ જવું; દેવાળું કાઢવું. [બાજુએ.

ચોફેર, અ. ચોતરફ; ફરતી ચારે

ચોબ, સ્ત્રી. [फा.] નાનો દંડૂકો. (૨) તંબુનો વચલો વાંસ. (૩) સોના રૂપાએ મઢેલો દંડ; છડી. [ચાંપવું.

ચોબવું, કિ.સ. ચોપડવું; રોપવું. (૨)

ચોબિયો, પુ. કસુંબીનો રંગ ગળતો સુંવાળો ભાવો.

ચોબો, ન. [सं. चतुर्वेद] મથુરા તરફનો હૃષ્ટપુષ્ટ બ્રાહ્મણ (૨) દંડૂકો. (૩) દંડાના આઘાતનો સળ. (૪) ચપકો; ઉનો ઉનો ડામ (૫) ડાચાવાથી પડેલા ક્ષત.

ચોભીલું, જુ. છોભીલું

ચોમગ, અ. ચારે તરફ; ચોગમ.

ચોમટિયું, વિ. ચારે છેડે પહેરેલું.

ચોમાસું, ન. [सं. चातुर्मास] વરસાદના ચાર મહિના; વરસાદનો દહાડા. (અષાઢ, શ્રાવણ, ભાદ્રપદ અને આસો એ ચાર મહિના ચોમાસાના ગણાય છે.) કહે૦ ચોમાસાનો આંધળો લીલું દેખે=જેણે જેવું જોયું હોય તેવુંજ તેને યાદ આવે.

ચોમુખું, વિ. ચાર મોંવાળું; ચાર બારણાંવાળું. (૩) ચોમુખ.

ચોમેર, અ. ચારે તરફ; સઘળી બાજુએ.

ચોયણો, પુ. ચોરણો; લેંઘો.

ચોર, પુ. [सं. चुर] વગર હકકે બીજાની વસ્તુ છુપી રીતે લઈ લેનાર; તસ્કર. (૨) બીજાની વિદ્યા કળા વગેરે છુપી રીતે શીખી લે તે. (૩) બીજાનું મન હરી લેનારો તે. (૪) વિ. છાનું; છુપું; ગુપ્ત. કહે૦ ચોરનારની ચાર અને જોનારની બે=ચોર ગમે તેમ કરીને ધાપ મારી જાય. ચોરની મા કોઠીમાં મોં ઘાલીને રૂએ=ચોરથી પોતાનું દુઃખ જાહેરમાં રડાય નહિ. ચોરની નજર બાચકે તે લોટો લઇને સટકે=ચોર હોય તે લાગ જોતોજ રહેલો હોય. ઉલટો ચોર કોટવાળને દંડે=સામું ગળે પડવું. ચોર પેસવો=શરીરમાં મરણસૂચક વિકાર થવો; શ્વાસ થવો. (૨) મનમાં ભય લાગવો.

ચોરઆમલી, સ્ત્રી. એક જાતનું ઝાડ.

ચોરઆંક, પુ. કાપડ ઉપરનો છુપો આંક.

ચોરખાતું, ન. અજાણ્યાને ન જડે એવું છુપું ખાતું; ચોરખંડ.

ચોરખીલી, સ્ત્રી. બારણું દેવાની છુપી ખીલી.

ચોરખીસું, ન. ન જડે એવું છુપું ખીસું.

ચોરગાંઠ, સ્ત્રી. ન છૂટે અને ન સમજાય એવી ગાંઠ.

ચોરટું, વિ. ચોરી કરવાની જેને ટેવ પડેલી હોય એવું.

ચોરણી, સ્ત્રી. સુંથણી; લેંઘી.

ચોરણો, પુ. ઘુંટીથી ઢિંચણ લગી બેસતો ને ઉપરથી ખુલ્લો એવો લેંઘો; સુંથણો.

ચોરદાનત, સ્ત્રી. મૂળથીજ મનમાં કપટ હોય એવો સ્વભાવ તે.

ચોરદૃષ્ટિ, સ્ત્રી. વાંકી નજર.

ચોરબારી, સ્ત્રી. છુપો રસ્તો.

ચોરવિદ્યા, સ્ત્રી. ચોરી કરવાની કળા.

ચોરવું, ક્રિ. સ. [સં. चुर्] વગર હક્કે કોઇનું કંઈ છુપી રીતે લઈ લેવું. (૨) સામાને ખબર પડે નહિ તેમ છુપાવવું. (૩) આકર્ષવું; મોહિત કરવું

ચોરસ, પુ. ચાર સરખી બાજુઓ અને ચાર સરખા ખુણાવાળી આકૃતિ તે. (૨) લંબાઇ પહોળાઇના ગુણાકારથી નીકળતું માપ

ચોરસી, સ્ત્રી ચોરસ આકારની તબની. (૨)ગળામાં પહેરવાનું એક ઘરેણું. (૩) સુતારનું એક ઓજાર

ચોરસું, ન ચાર સરખી બાજુઓવાળું ચોસલું; ચોખંડો કકડો; ચાડું. ચોરસાંની જમીન=ચોરસ ઇંટો જડીને બનાવેલી જમીન. [કપડાનો કકડો.

ચોરસો, પુ. ચાર સરખી બાજુઓનો

ચોરાઉ, વિ. ચોરાયેલું;ચોરાઇઆવેલું.

ચોરાચોર, સ્ત્રી. ઘણા જણે જુદી જુદી રીતે છાનુંમાનું વારંવાર ફકાવી જવું તે. ક્રિ. પ્ર. ચોરાચોર કરવી=જેમ ફાવે તેમ-ગમે તે વખતે થોડે થોડે ચોરવું.

ચોરાચોરી, સ્ત્રી. સામસામે અરસપરસ ચોરી થયા કરવી તે.

ચોરાણું, વિ. નેવું ને ચાર; ૯૪.

ચોરાવું, ક્રિ અ. ચોરાઈ જવું. (૨) છેતરાવું; સુવાવો ખાવો.

ચોરાશી, વિ. એંશી ને ચાર; ૮૪. (૨) સ્ત્રી ગામના તમામ બ્રાહ્મણને ભોજન આપવું તે; બધી નાતોના બ્રાહ્મણોનું પંચ. (૩) અવતારોની ઘટમાળ. (એમ કહેવાય છે કે ચોરાશી લાખ જન્મ પ્રાણી વગેરેના થાય છે. આ ઉપરથી એવા જન્મોની પરંપરા તે 'ચોરાશીનો ફેરો' કહેવાય છે.) ચોરાશી બંદરનો વાવટો=વેપારનું બહુ મોટું મથક.

ચોરિયા, પુ. ગળાની બારી નજીકના માંસપીંડા ક્રિ. પ્ર. ચોરિયા આવવા=માંસપીંડા ઉપર સોજો ચઢી આવવો.

ચોરિયો, પુ. હરિયાળા ચાલતાં વહાણો ઉપર દરોડો પાડનાર.

ચોરી, સ્ત્રી. [સં. चौरी] ચોરવાની ક્રિયા (૨)ચોરનો ધંધો.(૩)ચોરી=ચારે ખુણે ચાર બેડાં બંધાવી વચમાં વેદી કરી વરકન્યાને પરણવા બેસાડવામાં આવે છે તે જગા; લગ્નમંડપ. કહે૦ ચોરીમાંથી દાંત કરડવા=લગ્ન થતાંવેંત વરવહુને અણબનાવ થવો. ચોરીમાંથી રંડાપો=ગરઆતથી બગડવું.

ચોરો, પુ. [સં. चतुर] છાપરાવાળો વિશાળ ઓટલો; ગામ કચેરી; ચબુતરો; ગેટ; જાહેર અને સરકારી કામકાજ કરવાનું ગામડામાંનું એક ખુલ્લું જાહેર મકાન. (૨) સાધુ સંતોના મઠદાને દાટેલી જગ્યા ઉપર ચણેલો ચોતરો.

ચોલ, પુ. [સં.] ૮૮ . એક દેશનું નામ. (૨) ભમક. (૪) વલ્કલ.

ચોલાઇ, સ્ત્રી. ચોળાની ભાજી. (૨) લાલ મૂળિયાંની ભાજી.

ચોવટ, ન. ચાર વાટવાળી જગા; ચોગાન. (૨) પંચાત.

ચોવટિયો, પું. ચોરે બેસનારો; આગેવાન પુરુષ; લવાદી કરનાર.

ચોવડું, વિ. ચાર પડવાળું

ચોવાટ, સ્ત્રી. ચાર રસ્તા ઉપરની જગા. ચોવાટે=બારે વાટે.

ચોવાડ, વિ. ચારે બાજુએ જેને વાડ કરેલી હોય એવું.

ચોવીઆર, પુ. સૂર્ય આથમ્યા પછી સૂર્યોદય થતાં સુધી અન્ન, પાણી, મુખવાસ કે સુખડી વગેરે કાંઇપણ ન ખાવાનું જૈનોનું વ્રત.

ચોવિશ, વિ. [સં. चतुर्विंशति] વિશ ને ચાર; ૨૪.

ચોશું, ક્રિ. સ. કાદવમાં ઘાલવું; રોપવું.

ચોશવું, ક્રિ. અ. શોષવું; ખેંચવું; ચૂસવું.

ચોશિયું, ન. એક નાનું માપ.

ચોષ્ય, વિ. [સં.] ચૂસવા લાયક.

ચોસઠ, વિ. સાઠ ને ચાર; ૬૪.

ચોસર, સ્ત્રી. ચાર સેરની ગુંથેલી દોરી. (૨) ગળચવો. ક્રિ. પ્ર. ચોસર ગુંથવી=જરાક હોય તેમાંથી વણીને મોટું બનાવવું (૩) સોગઠાં રમવાની બાજી; ચોપાટ.

ચોસલું, ન. જાડું ચકતું. (૨) મોટું, જાડું ને ચારે ગચિયું.

ચોસેર, વિ. ચાર સેરાવાળું. (૨) સ્ત્રી. ચારસેરી ગુંથણી; ચાર સેરનો હાર.

ચોસેરું, વિ. ચાર સેરોનું.

ચોહ, પુ. ચાહ; ભાવ; અભિલાષ; ઉમળકો.

ચોહાણ, પુ. જુ. ચૌહાણ.

ચોળ, એક અતિશય લાલ રંગનો પદાર્થ; અળતો; સોનાગેરૂ.

ચોળંચોળા, સ્ત્રી. એકની એક વાત વારંવાર કાઢી તેની ચર્ચા કરવી તે.

ચોળવું, ક્રિ. સ. પંજામાં લઈને મસળવું; ચીકણું અને એકાકાર થાય તેમ કરવું. (૨) એક બીજાની સાથે ઘસવું; રગડવું. (૩) દબાવવું; કચરવું. (૪) ચોપડવું; લગાડવું. (૫) માલેસ કરવું. (૬) લંબાવવું; ચર્ચા કર્યા કરવી. (૮) બગાડવું. રૂ. પ્ર. પેટ ચોળવું=ખાલી સંતાપ કરવો. શખ ચોળવી=ભિખારી થઈ જવું.

ચોળા, પુ. એક કઠોળ. (એની શિંગો લાંબી થાય છે. તાજી લીલી શિંગો શાક તરીકે ખવાય છે અને ચોળા આખા તથા દાળ કરીને વપરાય છે.)

ચોળાઈ, જુ. ચોળી.

ચોળાચોળ, સ્ત્રી. ઘરભાંગ, સંકલ્પ-વિકલ્પ; વારંવાર ચર્ચા કરવી તે. (૨) ધાંધલ; ગડબડ. ક્રિ. પ્ર. ચોળાચોળ કરવી. પિંજવું; ચુંથવું; ચર્ચાવવું; વારંવાર કોઈ વાત કાઢવી; અતિ પડપૂછ કરવી.

ચોળાંચોળી, સ્ત્રી. જુ. ચોળાચોળ.

ચોળાફળી, સ્ત્રી. ચોળાની શાક તરીકે વપરાતી શિંગો તે. [ળાની શિંગો.

ચોળી, સ્ત્રી. ચોળાફળી; મોટા ચો-

ચોળી, સ્ત્રી. [સં. चौलिका]

સ્ત્રીઓને છાતીએ પહેરવાનો ટૂંકી બાંયનો કબજો; કંચુકી. ક્રિ. પ્ર. ચોળી પહેરવી=બાયલા બનવું. ચોળી ખંડ=એક ચોળી થઇ રહે એટલોજ કપડાનો કકડો તે. [વામમાર્ગ.

ચોળીમાર્ગ, પુ. કાંચળિયો પંથ;

ચોળો, પુ. કોઇપણ ચીજને પ્રવાહીમાં ઉકાળી બનાવેલું ઘાટું પેય; ક્વાથ. (૨) કોઠો (અંગરખાનો.) (૩) મનમાં વિચારોની જે વારંવાર ઘડભાંગ થવી તે; ગભરાટ; ચિંતા; વલોપાત (૪) દેહ; શરીર.

ચાંક, સ્ત્રી. શરીરમા એકાએક કંપ થઈ આવવો તે; આંચકો.

ચોંકવું, ક્રિ. સ. ચમક—ચમકવું; ભડકવું; ગભરાઈ ઉઠવું. (૨) કંપવું; શરીરનું એકાએક મરડાવું. (૩) તાજુબ થવું; ધ્રાસકો પડવો. ચોંકાવવું=બીવડાવવું; ચમકાવવું

ચોંચલાં, ન. નખરાં; ચેટાં.

ચોંચલું, વિ. ચુંધણું.(૨) ઉછાંછળું.

ચોંટ, સ્ત્રી. ચુંટી નાખવા જેવી શરીર ઉપર અસર થવી તે; ખણુજ. (૨) ચોંટય=ચીકણા પદાર્થનો અપચો.

ચોંટવું, ક્રિ. અ. સજ્જડ બેસવું.(૨) ચિકાશને લીધે વળગી રહેવું. (૩) તાકીને નિશાન મારવું. (૪) મન લાગવું.

ચોંટિયાં, ન. પોચા હાથે ચુંટીઓ લેવી તે.

ચોંટી, સ્ત્રી. ચુંટી.

ચોંપ, સ્ત્રી. ખંત; ચાનક. (૨) અઉતાવળ. (૩) ડેસી; કળ; ચાંપ. (૪) દોડવગાડવાની સળી. ક્રિ. પ્ર. ચોંપ રાખવી=ખંત રાખવી. ચોંપેથી ચાલવું=ઉતાવળે ચાલવું. [બજાર તે.

ચૌટું, ન બજાર; ચાર રસ્તા ઉપરનું

ચૌદ, વિ. દસ ને ચાર; ૧૪. રૂ. પ્ર. ચૌદ ચોકડીનું રાજ્ય=ચાર યુગની એક ચોકડી એવી ચૌદ ચોકડી લગી ચાલે એવું રાજ્ય. જેણે ચૌદ ભણે તેને ચાર શું કહે ?=ચૌદ વિદ્યાનો જાણનાર જે પંડિત હોય તેને એકલા ચાર વેદ ભણેલો વેદિયો શી શિખામણ દઈ શકે ?

ચૌદદાન, ન. દાનના ચૌદ પ્રકાર છે તે:—અન્નદાન, ઉદકદાન, દીપદાન, તાંબુલદાન, ગૌદાન, કન્યાદાન, વિદ્યાદાન, પાત્રદાન, ચંદનદાન, પુષ્પદાન; વસ્ત્રદાન, શગડીદાન, લોહદાન ને તિલદાન.

ચૌદભુવન, ન. [સં.] દેવ, માણુસ, વગેરેને રહેવાનો જે ચૌદ સ્થાન તે:—સત્યલોક, તપોલોક, જનલોક, સ્વર્લોક, ભુલોક, ભુર્લોક, એ સાત ઉંચે અને અતલ, વિતળ, સુતલ, તળાતળ, મહાતળ, રસાતળ અને પાતાળ, એ સાત નીચે મળીને ચૌદ ભુવન કહેવાય છે. ચૌદ ભુવનનો નાથ=પરમેશ્વર.

ચૌદસુંરતન, ન. [સં.] અમૃત. (૨) માર; શિક્ષા. (દેવ અને દાનવોએ મળીને સમુદ્ર વલોવ્યો હતો અને એ સમુદ્રમાંથી તેમને ચૌદ રત્ન પ્રાપ્ત થ હતાં, તે આ પ્રમાણે:—લક્ષ્મી, ? પારિજાતક, સુરા,

કામદુધા, અંગવત દાથી, રંભા, સત મુખનો ઘોડો, ઝેર, વિષ્ણુનુ ધનુષ્ય, શાખ અને અમૃત

ચૈ ૬નિધા, સ્ત્રી [સં.] પ્રાચીન સંસ્કૃત ગાહિ ત્યમા ચૌદ વિદ્યાઓ ગણેલી છે તે–ચારવેદ, ૭ વેદાગ (શિક્ષા, કલ્પ, વ્યાકરણ નિરુક્ત, છદ અને જ્યોતિષ) ધર્મશાસ્ત્ર, પુરાણ, ન્યાય અને મીમાંસા

ચૈ ૬શ, સ્ત્રી [सं चतुर्दशी] પખવાડિયાની ચૌદમી તિથિ

ચૌર્ય, ન [સ] ચોરી ચોરીનુ કામ

ચૌલ, ન [સ] નાના છાકરાને પહેલવહેલા વાળ લેવરાવવાની જે ક્રિયા તે ચૌલ મુંડન

ચૌહાણ પુ એક રજપૂત કુળ

ચ્યુત વિ [સ] પડેલુ સ્થાન–ભ્રષ્ટ થયેલુ પતિત

ચ્યુતિ, સ્ત્રી [સ] પાત, પતન (૨) ગળતી (૩) ખામી, સ્ખલન (૪) અભાવ

છ.

છ, પુ [सं छ] ગુજરાતી વર્ણમાળાનો અઢારમો અક્ષર (૨) અ છિ, છટ તિરસ્કારવાચક ઉદ્ગાર

છ, વિ [स षट] પાંચથી એમણી સખ્યા ૬

છઈયુ, ન [स शिशु] નાનું છોકરુ છૈયુ પુ છઈયો, છૈયો

છક, પુ અભિમાનનો અતિશય તે, છાક, તોર, ગરરી, મદાધતા (૨)સ્તબ્ધ થઈ ગયુ હોય તેમ, દિંમૂઢ (૩) ચકિત, તાજુબ ક્રિ પ્ર છક થવી હેતુ=આશ્ચર્ય પામે એમ કરવુ (૪) છના આ ગો ભાગ

છકછકાટ, પુ અભિમાનનો જુસ્સો, તોર છાક (૨) ઠાઠ, ભભકો

છકછુ ઘુ, વિ છેકુ કરીને નસ શેંડુ (૨) મદનો તેાેરી

છકડી, સ્ત્રી [स पटकी] છ કાગળની થે ડી, એ જાતની છ વસ્તુનો સમુદાય તે [સમુદાય

છકડુ, ન [स पटक] છનો

છકડો, પુ [स शकट] નાનુ ગા ડુ છ માણસ બેસી શકે એવુ ગા ડુ (૨) છનો સમુદાય

છકવુ, ક્રિ અ ફૂલી જવુ ફાટી જવુ નહિ ગણવુ, બહેકી જવુ વકી જવુ, ઉદ્ધત થઈ જવુ (૨) ભરાઈ જવુ, ધરાવુ તૃપ્ત થવુ છકાવવુ=છ ચી નાખવુ

છકાઈ, સ્ત્રી લાગલાગટ છ ઉપવાસ કરવાનુ જૈનોનુ એક વ્રત છકાયી છવ=જુદી જુદી છ જાતિના પ્રાણીઓ તે છ યોનિ

છકાર, પુ છ એવો અક્ષર અને ઉચ્ચાર તે

છકિયુ, વિ [स षटक] જેને છ બળદ જોડેલા હોય એવુ (ગાડુ)

છકીજવું, ક્રિ અ ઉન્મત્ત થઈ જવુ, બહેકી જવુ, વકી જવુ, ફાટી જવુ

છકેલ, વિ. છકેલું; વંઠેલું;વકીગયેલું.

છકકડ, સ્ત્રી. તમાચો; થપડાક. (૨) ઠેસ; ભૂલથાપ. (૩) છક થઈ જાય એમ કરવું તે. (૪) સરસાઇ કરી બતાવવી તે. ક્રિ. પ્ર. છક્કડ દેવી=સ્પર્ધામાં ઉત્તમ નીવડવું. છક્કડ મારવી=ભૂલ ખવડાવવી; છક્કડ ખાવી=છેતરાવું [માંનો એક દાવ.

છકકલ, સ્ત્રી. સોગઠાંબાજીની રમત-

છક્કો, પુ. [सं. षट्क प्रा. छक्को] છનો સમુદાય તે; એક જાતનાં છ ચિહ્નવાળું પાનું તે છક્કો; જેની ઉપર છનો આંક કે છ દાણા પાડેલા હોય એવો પાસો. રૂ. પ્ર. છક્કોપંચો=ભૂલથાપ ખવડાવવાનો દાવ રમવો તે; ફરેબ; દાવપેચ. ક્રિ. પ્ર. છક્કાપંચા રમવા=અપંચની બાજી રમવી. કહે૦ છક્કા છૂટી જવા=નાસીપાસ થઈ જવું; હિમ્મત હારી જવું.

છખુણુ, વિ. જેને છ ખુણા હોય એવું.

છખુણિયું, વિ. છ બાજુઓ ને છ ખુણાવાળું તે. [બકરો; બોકડો.

છગડો, પુ. છનો જે આંક તે. (૨)

છગણું, વિ. [सं. षड्गुण] છએ ગુણાય તેટલું; છપટ.

છગલ, (છગ, છાગ,) ન. બકરું; બોકડું. (૨) ભુરૂં વસ્ત્ર.

છગાર, સ્ત્રી. શિખર; ટોચ; મથાળું; ઝાડની ઉંચામાં ઉંચી ડાળીઓનો જે સૌથી ઉપલો ભાગ તે.

છચોક, અ. જાહેર; ખુલ્લી જગામાં; ઉઘાડી રીતે; સર્વે જાણે તેમ. (૨) છુપાવ્યા વગર. [(૨) લુચ્ચો; ઠગ.

છચોર, પુ. જાહેરમાં પકડાતો ચોર.

છછઈ, સ્ત્રી. છાછરા કિનારાની જમીન.

છછણવું, ક્રિ. અ. છન્ છન્ થવું; ઘુઘરીનો ઠમકે ઠમકે અવાજ થવો. (૨) રહી રહીને બડબડવું;ગણગણવું;છણછણવું.

છછણાટ, પુ. છન્ છન્ થવું તે; છણછણાટ; ખણખણાટ; ધમધમાટ; ઝમઝમાટ. (૨) રીસથી તોરમાં બડબડવું તે.

છછરૂં, વિ. છાછરૂં; બહુ ઉંડું નહિ એવું; આછું; ઉપરછલું.

છછુંદર, ન. [सं. छुछुन्दर] ટુંકી પુંછડીનું આંધળું ઉંદરના જેવું એક પ્રાણી; ચેચુ. (૨) આતસબાજીનો દાનરો. રૂ. પ્ર. છછુંદર જેવું=અટકચાળું; ધાવમેલિયું. (૨) સળવળિયું. કહે૦ છછુંદરનાં છએ સરખાં=બધાંએ એકજ તરેહનાં. સાપે છછુંદર પકડયું=ખવાય નહિ ને છોડાયે નહિ એવું.છછુંદર છોડવું=ગપાટો મારવો.

છછુંદરી, સ્ત્રી. [सं. छुछुन्दरी] છછુંદરની માદા. (૨) વિ. છછુંદરના જેવાં લક્ષણવાળી;અટકચાળી;ઘુસઘુસકરનારીસ્ત્રી

છછુંદરૂં, ન. છછુંદર; છછુંદરની માફક જ્યાં ને ત્યાં ઘુસી જાય એવું જે તે. (૨) ચર્ચા કરાવે અથવા ઉશ્કેરણી કરાવે એવું ગપ્પું. (૩) કોઈ પણ દિશાએ પેસી જાય એવું આતસબાજીનું બાણ.

છછેકાઈ, સ્ત્રી. સ્વચ્છતા; ચોકખાઈ.

છછોરી, વિ. સ્ત્રી. છોકરવાદ; નઠોરી. (૨)ખાઉકણી;હલકામનની;છિછોરી.

છછોરું, વિ. નાદાન; છોકરવાદ. (૨) આછકલું.

છજાવટી, સ્ત્રી. છજાનો કઠેરો; ઝરૂખાનો આગલો ભાગ. (૨) છજા ઉપરનું નાનું છાપરું.

છજાવવું, ક્રિ. સ. [સં. सज्जीकृ] છજવું કાઢીને શણગારવું; આગલી રવેશથી શોભાવવું. (૨) છાપરું કરાવવું.

છજું, ન. બારીની અથવા આખી મેડીની બાજુએ બહાર કાઢી સુશોભિત બનાવેલો રવેશ; ઝરૂખો.

છટ, અ. ધુત્કારી કાઢવું તે; છિઃ; છઃ. (૨) તિરસ્કારસૂચક ઉદ્ગાર.

છટકવું, ક્રિ૦ અ બંધનમાંથી એકદમ છૂટી જવું; હાથમાંથી નીકળી જવું; વછૂટવું. (૨) નિશાન ચૂકવું. (૩) સરી જવું; લપસી જવું. (૪) બહેકી જવું; વંઠી જવું. (૫) ઉછળી જવું; ઉડીને દૂર થઈ જવું.

છટકાવવું, ક્રિ. સ. છટકે અથવા ખસી જાય એમ કરવું; ચટકાઈને ઉડે એમ કરવું. (૨) ચુકવવું; ભુલવવું. (૩) ઉચ્છૃંખળ થાય તેમ કરવું. (૪) સેરવવું.

છટકિયું, ન. ડબાલ; ખસે રાખવાનું હોલ્ડુ; અંગુઠો; હજુરિયો. (૨) બારણું બંધ થઈ જાય એવી જે કરામત તે પેચ તે ફાંસો. (૩) સટકીયું; ગાળો.

છટકીજવું, ક્રિ. અ. ખબર ન પડતે ખસી જવું; નીકળી જવું; છટકવું; જતા રહેવું. (૨) વંઠી જવું; વહી જવું.

છટકું, ન. ચાંપ; ફાંસો; પેચ; પકડ; જાળ; દાવપેચ; પ્રપંચ. ક્રિ. પ્ર. છટકું માંડવું=કોઈને સપડાવવાની બાજી માંડવી; કાવતરું રચવું; પાસા નાંખવા.

છટા, સ્ત્રી. [સં. सटा] સામો માણસ દંગ થઈ જાય એવી બોલવા, ચાલવા, વગેરેની રીત તે; તરેહ; ઢબ; ચાતુર્ય; ખૂબી. (૨) કાન્તિ; તેજ; શોભા. (૩) ચંદન વગેરે લગાડવાની જે ચતુરાઈ તે. (૪) ઢબછબ; રીતભાત.

છટાછટ, અ. છટ, છટ, એવો અવાજ થાય એમ.

છટાદાર, વિ. મોહ પમાડે એવું સુંદર; મજેનું. (૨) ખુબીદાર; મરોડદાર

છટાંક, વિ. [સં. षट्+टङ्क] છ પૈસાભાર. (૨) છટાંક ભારનું માપ અથવા વજન તે. [ગાવાક.

છટેલ, વિ. છકેલ; વંઠેલું (૨)

છઠી, સ્ત્રી. [સં. षष्ठी] બાળકના જન્મ પછીનો છઠ્ઠો દિવસ અને તે દહાડે કરવાની ક્રિયા વગેરે તે. છઠીના લેખ; બાળકના જન્મ દિવસ પછી તે છઠ્ઠે દિવસે વિધાતા તરફથી લખાતા લેખ. ક્રિ. પ્ર. છઠીનું ધાવણ કાઢી નાંખવું= ખૂબ વમન થવું. (૨) એવો માર્યો કે ફરીને જન્મ લીધો હોય એમ માને. (૩) શરીરને ધોઈ નાખે એવું ઔષધ આપવું. ઠઠે. છઠીનું ઉખરેલું=નાતપણથી વંઠેલું.

છઠ્ઠું, વિ. અનુક્રમે છ ઉપરનું.

છઠ, સ્ત્રી. [સં. षष्ठी] પખવાડિયાની છઠ્ઠી તિથિ તે.

છડ, ન. છોડું; પડ; ફોતરું; છાલ. (૨) બર; બરનો છોડ. (૩) લાકડી; ભાલાનો હાથો.

છડકવું, ક્રિ. સ. પાણી છાંટવું.

છડવું, ક્રિ. સ. [સં. શટ્] છોડાં કાઢી નાખવાને ખાંડણિયામાં નાખી મુસળથી ખાંડવું. (૨) મારવું; કચરવું. કહે૦ છડનારી છડે ને ઉપણનારી ઠળા પડે=ખરી મહેનત કરનારને કંઈ નહિ અને નહિ મહેનત કરનારને દુઃખ થાય.

છડા, પુ. હાથના થાપા મારવા તે. (૨) બાળકના પગમાં પહેરવાની કડીઓ.

છડાણ, ન. ખંડામણ; છોડાંનો ભુકો તે; કુશકી.

છડામણ, ન. છડવાની મજુરી તે. કહે૦ છડવાનું છડામણ=મહેનતનો બદલો.

છડામણી, સ્ત્રી. જુ૦ છડામણ.

છડાવવું, ક્રિ. સ. ખંડાવવું. (૨) ખૂબ મરાવવું.

છડિયાત, વિ. સાથ વગરનું; એકલું.

છડી, સ્ત્રી. પકડવાની સળી; કલગી. (૨) એક જાતનું ફૂલ; ગુલછડી. (૩) સુશોભિત લાકડી; રાજદંડ. (૪) નાજુક સોટી. (૫) કડીઓની ગુંથણીની સાંકળ. ક્રિ. પ્ર. છડી પોકારવી. (૬) વિ. એકલી; સ્ત્રી. બચ્ચાં છોકરાં વગરની સ્ત્રી.

છડીછાંટ, સ્ત્રી. એકલી; જેને છોકરું છૈયું ન હોય એવી; સાથે કશું લેવાનું હોય નહિ એવી સ્ત્રી. [કરનારો; ચોપદાર.

છડીદાર, પુ છડીવાળો; રાજદંડધારણ

છડીધર, પુ. ચોપદાર.

છડીનાખવું, ક્રિ. સ. ખૂબ મારવું=કચરી નાખવું; ખાંડી નાખવું.

છડીસ્વારી, સ્ત્રી. રસાલા વગર એકલા હોવું તે; પંડોપંડ.

છડું, વિ. બીજું કોઈ સાથે ન હોય એવું; એકલું. (૨) જેને છૈયાં છોકરાં ન હોય એવું; પંડોપંડ.

છડો, પુ. મોતીનો કડો. (૨) છોકરાંના હાથનું મોતીનું ઘરેણું. (૩) છંટકાવ. (૪) કુંવારો. [છણકા કર્યા કરવા તે.

છણકછણક, અ૦ રીસથી વારંવાર

છણકપાટુ, સ્ત્રી. છણકો કરવો ને પાટુ મારવી તે; આનાકાની; છણકા; તરફોડા.

છણકવું, ક્રિ. અ. છણકો કરી દૂર ખસી જવું; છટકી જવું; તરછોડવું.

છણકો, પુ. સામા માણસને તરછોડી દૂર ખસી જવું તે; તુચ્છકાર. ક્રિ. પ્ર. છણકો કરવો=તરછોડી નાંખવું. છણકા ખાવા=તરફોડા સહન કરવા.

છણછણ, અ. એવો અવાજ. (૨) રીસમાં બડબડવું તે.

છણછણવું, ક્રિ. અ. અંગ મરડી મચરડી બડબડવું; છણકા કરવા. (૨) છણછણ એવો અવાજ કરવો.

છણછણાટ, પુ. છણછણ એવા અવાજનું થવું તે. (૨) અણગમો; આનાકાનીનો બડબડાટ.

છણણણ, અ ગરમ ધાતુ ઉપર અથવા ગરમ તેલમાં પાણી પડતાં થતો એવો અવાજ.

છણવું, ક્રિ. સ. બારીક ચાળવું. (૨) ચર્ચવું; ગુંથવું; ચેરવું; ચોળવું; ઊંડવું. (૩) વારંવાર અડકવું; ઉથલાવવું; ઉખેડવું; ખણવું; વહૂરવું; ખોતરવું. (૪) સત્ય શોધી કાઢવું.

છણાવું, ક્રિ. અ. ચળાવું. (૨) ચર્ચાવું. (૩) છોલાવું; ઘસારો પડવો; ખણાવું; ખોતરાવું. (૪) તપાસાવું.

છત, સ્ત્રી. [सं. अस्ति, छत्र, प्रा. छत] હોવાપણું; હયાતી. (૨) પેદાશ. (૩) પુષ્કળતા; વધારો. (૪) ચંદરવો. (૫) ધનાઢ્યતા; દોલત. ક્હે૦ છત છાંડીએ નહિ ને ઉછાંદ માંડીએ નહિ=વ્યવહારને યોગ્ય હોય તેટલુંજ કરીએ. છત છાની ન રહે=પૈસો ટકો હોય તો તે છાનો રહેતો નથી.

છતર, જુ. છત્તર.

છતરાયું, વિ. ખુલ્લું; ઉઘાડું; ચાહન.

છતરી, સ્ત્રી. [सं. छत्र] તડકો અને વરસાદ ડીલ ઉપર પડે નહિ તે માટે ઓઢવાનું એક બનાવટી છત્ર. (૨) ઉપર છવાઈ રહેલું ઢાંકણું—આચ્છાદન. (૩) વિ ત્રિશ ને છ, ૩૬. (૪) છાપરું; મંડપ.

છતરીશ, વિ. ત્રિશ ને છ; ૩૬.

છતવાડ, સ્ત્રી. છત હોવીતે; પુષ્કળતા.

છતાપાટ, અ. ચતાપાટ; પીઠ પર ચતું પડેલું.

છતારૂં, વિ. છ તારવાળું. (૨) જે-ણીથી છ તાર નીકળતા હોય એવું.

છતાં, અ. [सं. सतः] એમ હોય; તોપણ; છતે.

છતું, વિ. ચતું; પીઠપર પડેલું. (૨) સવળું; પાંસરૂં; સારૂં. (૩) ઉઘાડું; ખુલ્લું. (૪) છતવડું; વિદ્યમાન; વહેતું; જીવતું. ક્રિ. પ્ર. છતું રાખવું=વિદ્યમાન રાખવું.

છતે, અ. [सं. सति] છતાં પણ; તથાપિ. ક્હે૦ છતે છોકરે વાંઝણના સમ ખાવા=પોતાનું હોવા છતાં પણ પારકાને લઈ પડવું.

છત્તર, ન. [सं. छत्र] મોટી ભારે છતરી; આચ્છાદન; ઢાંકણું. (૨) વડીલ; પાલક; રક્ષણ કરનારો (૩) આશ્રય; ઓથ. કાગછત્તર=બિલાડીનો ટોપ.

છત્ર, ન. [सं.] છતરી; ટોપ. (૨) વડીલ; વાલી. (૩) આશ્રય. (૪) ચક; મંડપ. રૂ૦ પ્ર૦ છત્રભંગ=રાજ્યની એકતા તૂટી જવી તે. છત્રબંધ=એકત્રતાનું બંધન. છત્રસિંહાસન=રાજાને બેસવાનું એ છત્રવાળું આસન તે. છત્રપતિ=જેને છત્રીઓ ઓઢવાનો અધિકાર હોય એવો મોટો માણસ. છત્રચામર=રાજાનાં ચિહ્ન—છત્ર અને ચામર.

છત્રિશ, વિ. છ ને ત્રિશ; ૩૬.

છત્રી, સ્ત્રી. છત્તર; ટોપ; છત્ર. (૨) છ ને ત્રિશ; ૩૬.

છદ્મ, ન. [सं.] બનાવટી રૂપ ધારણ કરવું તે; ઢોંગ. (૨) કપટ; છળ. (૩) બહાનું; બાજી; ફેલ.

છનછન, અ. [सं. छनच्छन] ગ્રીજી ઘુઘરીઓમાંથી નીકળતો એવો અવાજ; છમછમ.

છન્નાછન્ની, અ. ઉપરાઉપરીછનછન થતું હોય તેમ; રૂપિયાનો ચાલુ ખણખણાટ તે. રૂ. પ્ર. છન્નાછન્નો થઈ રહેવી=રૂપિયાની રેલછેલ હોવી.

. છન્નું, વિ. નેવું ને છ; ૯૬.

છપગું, વિ. છ પગવાળું; ભમરો, મધમાખ વગેરે.

છપડું, વિ. [सं. षट्पद] છ પગવાળું. છપડી=ચુરચાઇ.

છપતરું, ન. નામ માત્રજ છાપ રહેલી રહેલી હોય એવું પતરૂં; અત્યંત ઘસાઇ ગયેલો સિક્કો અથવા પાત્ર તે; ઘસાઈ ગયેલું છીણું. (૨) વિ. પાતળું. (૩) છાછરૂં.

છપય, પુ. (છ+પદ) જેમાં છ પદ હોય એવો છંદ; છપ્પો.

છપર, જુ. છપ્પર.

છપરપગું, વિ. જેની પાની અને પાટલી વચ્ચેનો ભાગ ઉંચો રહેતો હોય એવા પગવાળું (માણસ).

છપરપલંગ, પુ. જેની ઉપર મચ્છરદાની નાંખેલી હોય એવો સારી બનાવટનો ઢોલિયો તે. છતરપલંગ=છતરીવાળો ખાટલો.

છપવું, ક્રિ. અ. સંતાવું; છુપાવું. (૨) સંકોચાવું; શરમાવું; દબાવું; બીવું.

છપાઈ, સ્ત્રી. છાપવાની ઢબઢબ; છાપ; છાપણી. (૨) છપામણી.

છપામણ, ન. છાપવાનું લવાજમ.

છપામણી, સ્ત્રી. છાપવાનીજેમજુરીતે.

છપાયું, વિ. છ પગવાળું. (૨) છુપાયેલું.

છપાવવું, ક્રિ. સ. છાપે તેમ કરવું; પ્રસિદ્ધ કરવું અથવા કરાવવું; પ્રકટ કરવું. (૨) છાપ પડાવવી. (૩) જાહેર કરવું; ફજેત કરવું. [અગિયારા ગણી જવા.

છપાંચગણવા, ક્રિ. અ. નાસીજવું;

છપોસાત, પુ. છ ને એક એમ સાત પડવા તે. (બાજીમાં બે પાસા હોય છે તે નાખવાથી છ ને પો=એક) એમ સાતની સંખ્યા પડે છે.

છપ્પન, ત્રિ. [दे. छप्पण्णो] પચાસ ને છ; ૫૬. (૨) અ. વારંવાર; ઘણીવાર. રૂ. પ્ર. છપ્પનમે ખુણે=ગમે ત્યાં. ક્રિ. પ્ર. છપ્પનના વિતાડવા=હેરાન કરવું. કહેવ છપ્પનપર ભુંગળ વાગવી=ખડળક ધન હોવું. નહિ ત્રણમાં, નહિ તેરમાં અને નહિ છપ્પનના મેળમાં=કશામાં ગણનાજ નહિ, એવા અર્થમાં. છપ્પન વેપારી અને બારો કુંચીઓ=કરવું કંઈ નહિ ને દમામ ઘણો. છપ્પનિયો=છપ્પનની સાલમાં પડેલો દુકાળ. (૨) વ્યં. દુકાળિયો; દીવાળિયો.

છપ્પનભોગ, પુ. છપ્પન તરેહની રસોઈ કરી ઠાકોરજીને ધરાવવાનો એક ઉત્સવ તે; અન્નકૂટનો ઓચ્છવ.

છપ્પય, પુ. જુ. છપ્પો.

છપ્પર, ન. [सं. छद्=ઢાંકવું] છાપરૂં. (૨) મથાળું; શિખર. (૩) છત્રી; મચ્છરદાની. કહે. છપ્પરપર ભુંગળ વાગવી =ગમે તેટલી ધાંધલ થાય પણ કંઈ સાંભળવુંજ નહિ.

છાપરબંધ, પુ. છાપરું સમારનારો. (૨) વિ. જેની ઉપર છાપરું ઉતારેલું હોય એવું (મકાન).

છપ્પો, છ પદનો એક છંદ તે; છપય.

છબકછબક, અ. છબછબ થાય એમ; છાછરા પાણીમાં ચાલતાં પગલે પગલે પાણીનું ઉડવું તે.

છબછબ, અ. છબ એવા અવાજ સાથે પાણી ઉછળે ને બોલે એમ. ક્રિ. પ્ર. છબછબ કરવું=છાછરૂં પાણી હાથપગ અફાળીને ઉડાડવું.

છબછબાવવું, ક્રિ. સ. લુગડાને પાણીમાં બોળીને ધીમેથી ધોવું

છબતરૂં, ન. ઘસાઈ ગયેલું પતરૂં. (૨) વિ. ગંદું; ચુંથાયેલું.

છબરકી, સ્ત્રી. ચબરખી; કાગળનો ઝીણો ને નાનો કકડો. [અટકવું.

છબવું, ક્રિ. અ. ડરવું; લાગવું. (૨)

છબી, સ્ત્રી. [સં. छवि] હાથે ચીતરેલી અથવા છાયાવડે પાડેલી આકૃતિ; તસબીર; પ્રતિકૃતિ; ચિત્ર. (૨) મનમાં જે ચિત્ર પડે છે તે. ક્રિ. પ્ર. છબી લેવી=પ્રતિબિંબ પડે એમ કરવું; કાગળ પર આકૃતિ ઉતારી લેવી. (૩) આલેખ; દેખાવ.

છબીદાર, વિ. સુંદર; મોહક; રૂપાળું; ધારીલું. [રૂપાળું.

છબીલું, વિ. મોહક છબીવાળું;

છબોતરૂં, ન. ઘસાયેલું પાતળું પતરૂં. (૨) નાનો નમાલો કાગળનો કકડો.

છમ, અ. તપેલી વસ્તુ ઉપર પાણી પડતાં થતો એવો અવાજ. (૨) ઘુઘરીમાંથી નીકળતો એવો અવાજ. રૂ. પ્ર. છમવડું=વણીને બનાવેલું વડું. કહે૦ મા મને છમવડું=બુભુક્ષિતપણું બતાવવાના અર્થમાં વપરાય છે. [રૂમઝુમ; ઠમકઝમક.

છમકછમક, અ. છમછમ થાય એમ;

છમકલું, ન. ચમકારો; અટકચાળું; અડપલું. (૨) જરાક લાગીને રહી જાય એવું જે તે.

છમકવું, ક્રિ. અ. છમકછમક થવું.

છમકાર, પુ. છમકારો; ઝમકાર.

છમકારવું, ક્રિ. સ છમ થાય તેવી રીતે ગરમ વસ્તુને પાણીમાં ઝબકોળવી. (૨) ગરમ કરેલી વસ્તુ નાંખીને પાણીની ઠંડક ઓછી કરવી. (૩) વધારવું; વગવું

છમછમ, અ. છમ એવો અવાજ થતો હોય તેમ; છમકછમક.

છમછમતું, વિ. છમછમ એવો અવાજ કરતું. (૨) તાતું; ઉનુંઉનું

છમછમાટ, પુ. છમછમ એવો અવાજ થાય એમ કરવું તે. (૨) નાચી કુદીને ઝાંઝરનો ઝમકાર કરવો તે; થનથનાટ. (૩) આનંદના તોરમાં આમતેમ મહાલવું તે. (૪) લાડભરી રીસનો કકળાટ.

છમછમિયાં, ન. ઘુઘરીઓવાળાં ઘરેણાં; ઝાંઝરિયાં.(૨) કાંસાની તખતીઓ તે. (૩) વાગતી નાની નાની ધાતુની તખતીઓનું બનાવેલું એકવાજું; કરતાલ; ઝાંઝ.

છમછરી, સ્ત્રી. [સં. संवत्सरी] વાર્ષિક મરણ તિથિ.

છમાશી, સ્ત્રી. મરણ પછી છ મહિને જે શ્રાદ્ધ વગેરે કરવામાં આવે છે તે ક્રિયા.

છર, પુ. અભિમાનનો જુસ્સો તે; તાન; મસ્તી; માનની ઊતમા તે. (૨) આવેશ; ઘેલછા. (૩) તોર; મદ; અભિમાન. ક્રિ. પ્ર. છર ઉતારવો=ગર્વ તોડવો. છર કરવો=અહેકીને ઘણું બોલવું. (૪) ચસકો; ઉગ્રભાવ. (૫) [સં. क्षुर] છોર; અસ્ત્રો. ક્રિ. પ્ર. છર ફેરવવો=કર્યું કારવ્યું ધોઈ નાખવું. (૬) સ્ત્રી. બરની અંદરનો રેસો.

છરવું, વિ. ઉપર ઉપર થઈને વાંકું જવું; કતરાવું; છરર એવો અવાજ કરીને આડું ઉતરી જવું; ઠોલાવું.

છરરર, અ. એવો થતો અવાજ.

છરવંધું, વિ. છરવાણું; સારાસાર નહિ જોતાં ગમે તેમ બોલી દે એવું; આવેશાયેલું.

છરા, પુ. [સં. क्षुरा] બંદુકમાં ભરીને ફોડવાના ધાતુના કકડા, ગોખરૂ; ગોળીના કકડા. (૨) જેમાંથી છરા ઉડે એવો મારો તે.

છરાયેલું, વિ. જેને વખતો વખત છર આવી જતો હોય એવું; ફરુંખળ; આવેશાયેલું.

છરી, સ્ત્રી. [સં. क्षुरी] શાક વગેરે સમારવામાં કામ આવે એવું નાનું ચપ્પુ, પાળી. (૨) નાનું કાપવાનું હથિઆર. રૂ. પ્ર. છરી જેવી જીભ=ખરાબ-આકરી વાણી.બગલમાં છરી=છુપી રીતે ઘા કરવાની દાનત. કહે૦ છરીનું કામ છરી કરે અને નરેણીનું કામ નરેણી કરે=જેનું કામ હોય તેજ તે કરે. (૩) વેર; અદાવત. [ક્રોધીલું.

છરેલ, વિ. છરાયેલું; આવેશાયેલું;

છરો, પુ. મોટી છરી; કટારના જેવું હથિઆર.

છર્દી, સ્ત્રી. [સં.] વમન; ઉલટી.

છલ, જુ. છળ.

છલકછોળયાં, અ. છલક છલક થતું હોય તેમ. (૨) છલકાઈ.

છલકાવું, ક્રિ. અ. [સં. सृ-सर] પાત્ર ભરાઈ જઈને ઉપરથી પ્રવાહીનું બહાર પડવું; ભરપુર ભરાઈ જવું; ઉભરાઈ જવું; ખાલી બડાઈમારવી; ફુલાઈ જવું. [રવું તે.

છલન, ન. [સં.] છળવું; છેત-

છલર, સ્ત્રી. [સં.] દુર્વા;ધ્રો;દરો.

છલંગ, સ્ત્રી. [સં. उच्छलन] એક ઠેકાણેથી ઉછળીને બીજે ઠેકાણે પડવું તે; ઉછાળો; ઠેકડો; ફલંગ; ટૂંકો; ફાળ. ક્રિ. પ્ર. છલંગ મારવી=ફલંગ મારવી. (૨) મોટા સાહસનું અથવા જોખમનું કામ કરવું. (૩) એકદમ એક ઠેકાણેથી બીજે ઠેકાણે જઈ પડવું.

છલાછલ, વિ. ભરપુર; ટોચ લગી ભરેલું; છલકાઈ જાય એમ ભરેલું. (૨) અ. મથાળા ઉપર થઈને બહાર પડે એમ.

છલાવું, ક્રિ. અ. છલકાવું.

છલિત, વિ. [સં.] છેતરાયેલું. (૨) છળી ગયેલું; ચમકેલું.

છલુડી, સ્ત્રી. નાની છાબડી વાડકી.

(૨)પહોળા મોંની ઢાંકણવાળી પવાલી; કચોળું.

છલ્લૈયું, ન. ઘસાઈને ફોતરાં જેવું થઈ ગયેલું; છલ્લું. (૨) લાકડાની ચુડી વગેરે તે.

છલ્લો, પુ. સ્ત્રીઓને હાથે પહેરવાનું અલોયું. (૨) લોઢાની કડી; વાળો.

છવાવું, ક્રિ. અ. [સં. छद्] ઢંકાવું; ઘેરાવું

છવીટિયાં, ન. સ્ત્રીઓને પગની આંગળીએ પહેરવાની વીંટીઓ; નોટવાં.

છવિશ, વિ. વિશ ને છ; ૨૬.

છળ, ન. [સં. छल] છેતરવું તે; કપટ; ઠગાઈ. (૨) ખોટો વેશ; જુઠી બનાવટ. (૩) બહાનું; મિષ.

છળકો, પુ. ઉછળતા પાણીનો જાયો; છોળ; મોજો; લોઢ. (૨) ખળકો; એકદમ પાણીના મોટા જથ્થાનું જોરશોર આવવું તે.

છળના, સ્ત્રી. દગલબાજી; કપટ; છેતરપિંડી [કપટપ્રબંધ.

છળપ્રપંચ, પુ. [સં.] દગોફટકો;

છળભેદ, પુ. [સં.] ભેદ રાખીને જે ખોટું કરવું તે.

છળવિદ્યા, સ્ત્રી. [સં.] છળવાની જે આવડત તે, કપટકળા.

છળવું, ક્રિ. સ. ઠગવું; છેતરવું. (૨) ચમકી જવું; થરથરી જવું; ઇંબકી જવું. (૩) ગભરાઈ જવું; ભડકવું.

છળો, પુ. પ્રવાહીનો રગડો; ચળો.

છંછણવું, જુ. છણછણવું.

છંછન, જુ. છનછન.

છંછેડવું, ક્રિ. સ. [દે. छिण्णच्छोट्टण] શાંત સ્થિતિમાં ભંગ કરવો; અટકચાળું કરવું; સંતાપવું; ખીજવવું. (૨) તરછોડી નાખવું. (૩) ઉશ્કેરવું.

છંછેડાવું, ક્રિ. અ. ઉશ્કેરાવું; રોસે ભરાવું; ખીજવાવું.

છંટકાવ, પુ. છાંટા છાંટા રૂપે જમીન ઉપર પાણી નાખવું તે. ક્રિ. પ્ર. છંટકાવ કરવો=થોડું થોડું પાણી છાંટવું તે. (૨) થોડી શાંતિ થાય તેમ કરવું. (૩) જમીનને થોડું પાણી છાંટીને પવિત્ર કરવી; છાંટણ.

છંટેરવું, છાંટવું.

છંટાવું, ક્રિ. અ. છંટાયેલી હાલતમાં આવવું. (૨) ટાઢા પડવું; શાંત થવું. (૩) ભુસાવું; હોલવાવું. (૪) ગાય ભેંસનું ગર્ભિણી થવું. (૫) કપાવું; તૂટવું; છેદાવું.

છંડવું, ક્રિ. સ. છોડી દેવું; છાંડવું.

છંડાવું, ક્રિ. અ. છોડી દેવાવું; તજાવું. (૨) ખવાતાં વધવું. (૩) છણાવું; ઈનસાફ થવો.

છંદ, પુ. [સં. छन्दस्] વેદની ઋચાઓ. (એમાં ગાયત્રી, ઉષ્ણિક, અનુષ્ટુપ, બૃહતી, પંક્તિ, ત્રિષ્ટુપ, અને જગતી, એ મુખ્ય સાત ભાગ છે.) (૨) વેદ. (૩) કાવ્ય; વૃત્ત; રાગ. (અક્ષરમેળ ને માત્રામેળ એમ બે પ્રકારના છંદ છે) (૪) જેમાં કવિતાના માપ સંબંધી નિયમો આપેલા હોય તે; પિંગળ; છંદશાસ્ત્ર (૫) અભિલાષ; ઇચ્છા. (૬) સ્વેચ્છાચાર. (૭) નાદ; હઠ; લગની. (૮) વ્યસન; નઠારી ટેવ. (૯) સ્ત્રીઓને હાથે

છાજુ, ન વરી ઉપરનુ છદન તે

છાણુ, ન૦ [सं छगण] ગાય ભેસનો મળ, ગોબર ક્રિ૦ પ્ર૦ છાણુ કરવુ=પોદળો રવો રૂ૦ પ્ર૦ છાણમા તરવાર મારવી=ખોટી બહાદુરી મારવી છાણુ પુને-વાસી, કહે૦ છાણના દેવને કપાશીઆની આખો=જેવુ પાત્ર તેવુ દાન (૨) બળ, દમ, શૌર્ય કહે૦ છાણ જોઇ છવ ઈને પાણી જોઈ મલકાઇ=થોડામા રાજી થવુ છાણનો કીડો છાણમા મરે=જ્યાથી ઉત્પત્તિ થાય ત્યા મરણ પણ થાય

છાણવુ, ધુ૦ ગળવુ

છાણિયુ, ન છાણમાટીનુ બનાવેલુ ચાસણ (૨) વિ૦ પોચુ, ઢીલુ (૩) છાણ ખાઇને ગ્હેનાર

છાણુ, ન ઘાસના ભૂકા સાથે છાણ મસળીને બનાવેલુ ગોળ થેપેલુ (સીમમા જ્યા પડ્યુ હોય ત્યાજ સુકાઈ ગયેલુ છાણુ તે અડાયુ, થાપેલુ તે છાણુ ક્રિ૦ પ્ર૦ છાણા થાપવા-બહેકી જઇને દુખ દેવુ સતાપવુ છાણા સંઘરવા-ઉછેરવુ કહે૦ છાણે વિછી ચડાવવો=જાણી જોઇને દુખ થાય તેવુ કામ કરવુ

છાતરડ, સ્ત્રી છવગ, ફાળ, કુદકો

છાતરાં, ન છોતરા, છોડા, ભિંગડા

છાતી, સ્ત્રી [स छदु] પાસળીઓવાળો શરીરનો આગલો ભાગ તે ક્રિ૦ પ્ર૦ છાતી કાઢીને ચાલવુ=અક્કડ રહીને ચાલવુ છાતી કૂટવી=પશ્ચાત્તાપ કરવો છાતી તોડવી-સખત મહેનત કરવી છાતીપર બેસવુ=રોપથી કામ લેવુ, સખત જપતામા કામ લેવુ છાતીમા ઘાલવુ=શરણે લેવુ છાતીપર રાખવુ=બહુ સભાળથી રાખવુ છાતીએ ચાપવુ=છાતી સરસુ ચાંપવુ (૨) સ્તન, કુચ, પયોધર ક્રિ૦ પ્ર૦ છાતી ફૂટવી-જોબન આવવુ છાતીએ વળગાડવુ-ધવરાવવુ, છાતી સરસુ રાખવુ છાતીએ હાથ મુકાવવો-આના આપવી છાતીપર હાથ નાખવો=સ્ત્રીની આબરૂ લેવા જવુ છાતી પાકવી=સ્તન ઉપર ગુમડુ થવુ (૩) અતઃકરણ, હૃદય કાળજુ, હૈયુ ક્રિ૦ પ્ર૦ છાતી ચીરવી=હૃદય ચિરાઇ જવુ છાતી ભરાઈ આવવી=શોકની ભારે અસર થઈ આવવી છાતીપર પથર મૂકવો=શોકના જુસ્સાને પરાણે દબાવવો છાતી પીગળવી-દિલમા લાગી આવવુ છાતી બળવી=જીવ બળવો, અદેખાઇની અસર થવી છાતી ઠરવી=સતોષ મળવો છાતીમા ઘા લાગવો-અતઃકરણ દુખાવુ છાતીનો ઘા=અતઃકરણને અસર કરે એવો બનાવ પ્રહાર છાતી ઉભરાવી-હૈયુ ઉભરાવુ અસર થાય નહિ એવુ જે અતઃકરણ તે પોચી છાતી=ઝટ અસર થાય એવુ હૃદય તે, ડરકણુ બીકણુ છાતીની ફુક્કી-અતરનો ઘા છાતી ટાઢી થવી-આંતરડી ઠરવી (૪) હિમ્મત ધૈર્ય હૃદયબળ ક્રિ૦ પ્ર૦ છાતી બેસવી=હિમ્મત જતી રહેવી છાતી થાબડવી ધીરજ આપવી છાતી ચલાવવી=હિમ્મત ધરવી છાતીવાળુ=હિમ્મતવાળુ છાતી હાથ ન રહેવી=ધૈર્ય જતુ રહેવુ છાતી ઠોકવી=હિમ્મત આપવી

છાતીચલુ', વિ હિમ્મતથી કામ કરે એવુ, હૃદયબળવાળુ, સાહસિક

છાતીપૂર, વિ છાતીલગી આવે તેટલુ

છાતીફાટ, અ છાતી ફાટી જાય તેમ

છાત્ર, પુ [**सं.**] શિષ્ય, વિદ્યાથી, ચેલો

છાત્રાલય, ન० [**सं. छात्र+ आलय**] વિદ્યાર્થીઓને રહેવાનુ સ્થાન; બોર્ડિંગ હાઉસ

છાનાછાની, સ્રી એક બીજાથી છાનુ રાખવાની ધાલમેલ તે વાત કે કામ કાજની ચોરી ગપસી તે (૨) વિ० છાનુ હોય તેમા પણ વળી છાનુ એવુ

છાનું, વિ [**सं. छन्न**] કોઈ જાણે કે સાભળે નહિ એવી રીતનુ, છુપુ, ખાનગી (૨) ચૂપ, મૌન, નહિ બોલતુ (૩) નહિ ખુલ્લુ, ઢાકયુ (૪) ખાનગી વર્તન કહે० 'છાના આવજો' તો કહે છાપરે ચઢીને આવીશ=કહેવાથી ઉલટુ જ કરનાર. ક્રિ० પ્ર० છાનુ રાખવુ=રડતુ બંધ રાખવુ. છાનુ રહેવુ=મૌન રહેવુ (૨) અજ્ઞાતવાસમા રહેવુ

છાનુંછપનુ', વિ છાનુ ને છુપુ એવુ, કોઇ સાભળે કે જાણે નહિ એવું (૨) ન० ગોઠ, ગુંજ, મન (૩) ખાનગી કામકાજ

છાનું'માનું, વિ કોઈ જાણે કે સાભળે નહિ એવી રીતનુ (૨) નહિ બોલતું, મુગુમુગુ (૩) સંતાતુ

છાપ, સ્રી એકાદ વસ્તુની આકૃતિનુ બીજી વસ્તુ ઉપર પડવુ તે; સિક્કો; મહોર, ભાત, તરેહ, છપાવુ તે (૨) જેના વડે છપાતુ હોય તે બીબુ (૩) અમુક માણસ કે બાબતને માટે મનમાં જે અભિપ્રાય બધાયો તે (૪) ખ્યાતિ; પ્રસિદ્ધિ, નામના (૫) કવિતાને છેડે કવિએ પોતાનુ નામ મૂકવુ તે (૬) શેહ; દાબ, પ્રતિભા (૭) છાપવાની સફાઈ તે (૮) ડામ ક્રિ० પ્ર० છાપ મારવી=અંકિત કરવુ રૂ० પ્ર० મહોર છાપ=સિક્કો, મુદ્રા હાર્ નો છાપ=ખાતરી થાય એવો પુરાવો, પ્રમાણપત્ર

છાપખાનું, ન [**फा. चापखाना**] પુસ્તકો વગેરે છાપવાનુ કારખાનુ, મુદ્રાલય, પ્રિન્ટિગ પ્રેસ.

છાપગર, પુ છાપ પાડવાનું કામ કરનારો, છીપો, ભાવસાર. (૨) કપડાં છાપવાનો ધંધો કરનારી એક જાત

છાપટ, સ્રી० પાણીની છોળ; પાણી- (૨) લપડાક; થાપટ [પવાની રીત

છાપણી, સ્રી છાપની સફાઇ, છા-

છાપત, સ્રી છાપ (૨) શાખ, આબરૂ.

છાપનાર, પુ છાપવાનુ કામ કરનારો, છાપખાનાનો ઉપરી

છાપરિયા, પુ માગરોળ તરફના વાણિયાની એક નાત (૨) વિ છાપરાના ભરનું. (૩) ભરવાડ જેવા ભટકતા લોકોનો સમુદાય.

છાપરી, સ્રી નાનુ છાપરૂ, ઝુંપડી, મઢુલી

છાપરૂં, ન, [**सं छिप्पिरं**] રહેવાના સ્થાન ઉપર કરવામા આવતું

આચ્છાદન તે. (૨) જેની ઉપર આચ્છાદન હોય એવું નાનું રહેવાને બાંધેલું સ્થાન; ઝુંપડું. ક્રિ૦ પ્ર૦ છાપરે ચઢવું=મોંઘા થવું; ઉંચા જવું. છાપરે ચડાવવું=ફુલાવવું; ચડાવવું. છાપરાં ઠેકવાં=હદપાર આનંદ દેખાડવો; નિરંકુશ બની જવું.

છાપવું, ક્રિ. સ. એક ચીજ ઉપરનો આકાર બીજી ચીજ ઉપર દાબીને પાડવાની ક્રિયા કરવી તે; સિક્કો ઉઠાડવો; ભાત કે તરેહ પાડવી. (૨) 'અમુક આવું તેવું છે' એમ જાહેર કરવું; ઓળખાવવું. (૩) ફજેતી કરવી; જાહેરકરવું.

છાપું, ન. વર્તમાનપત્ર; પત્રિકા. (૨) છાપીને પાડેલું ચિહ્ન કે આકાર. (૩)બીબું; છાપવાનું ઓજાર.(૪)થાપાચોણ.

છાપેલું, વિ. ચિહ્નિત; જાહેર. (૨) પ્રસિદ્ધ થયેલું; અમુક પ્રકારની છાપ પડી ગયેલી હોય એવું.

છાપો, પુ. ઓચિંતો હુમલો તે; એકદમ તૂટી પડવું તે. (૨) છાપ; સિક્કો (૩) તિલક; અમુક ચિહ્ન. (૪) લાગો; વેરો. ક્રિ. પ્ર. છાપો મારવો=ઓચિંતું તૂટી પડવું. છાપો ભરવો=વેરો ભરવો.

છાબ, સ્ત્રી. [સં. शराव] વાંસની ટોપલી; છાબડી. (૨) ધાતુની છાછરી થાળી; રાટ. (૩) લગ્ન પ્રસંગે વર પક્ષ તરફથી કન્યા માટે લુગડાં ઘરેણાં વગેરે આપવાં તે.

છાબડી, સ્ત્રી. નાની છાબ; છાછરી ટોપલી. ક્રિ. પ્ર. છાબડી ફળવવી=મરણ પાછળ કરવામાં આવતી એક ક્રિયા. છાબડી વાળવી=સ્ત્રીના મરણ પછી તેનાં પિયેરિયાંએ છેલ્લીક્રિયાનાં કપડાં વગેરે આપવાં તે.

છાબડું, ન. છાબ.

છાયા, સ્ત્રી. [સં.] પડછાયો; ઓળો; છાંયડો. (૨) પ્રતિબિંબ; ઓળાની આકૃતિ. છાયાચિત્ર=ફોટોગ્રાફ. (૩) તેજનાં કિરણો; નૂર; કાન્તિ. (૪) શેહ; દાબ; દમ. (૫) છત્ર; આશ્રય. (૬) અલ્પાંશ; આભાસ. (૭) ચિત્રમાં ઓળાનો જે ઝાંખો આકાર પડે છે તે. (૮) ભૂત; પિશાચ. ક્રિ. પ્ર. છાયા કરવી=ઓથ આપવી. છાયા પડવી. શેહ પડવી=છાયા લેવી=અન્યને મળતું આવે એવું કરવું. રૂ. પ્ર. છાયા જેવું=સદા જોડાયેલું રહેતું હોય એવું.

છાયાનટ, પુ. એક જાતનો રાગ.

છાયાપુરુષ, પુ. સપાટ મેદાન વચ્ચે ઉભા રહી ઘણીવાર સુધી એકીટસે પોતાની છાયા સામું જોઈ રહી એકદમ આકાશભણી ઉંચું જોતાં પોતાના જેવીજ જે પુરુષાકૃતિ દેખાય છે તે.

છાયાયંત્ર, [સં.] છાયા માપવાનું યંત્ર. (૨) છાયાના પ્રમાણ ઉપરથી વખત કાઢવાનું ઓજાર. (૩) છાયા ઉપરથી છબી પાડવાનું યંત્ર.

છાયેલ, [દે. छाइल्लो] સ્ત્રીઓને પહેરવાનું છાપેલું લુગડું; છાયલ, છાલં.

છાયો, પુ. છાયા; ઓળો; પડછાયો. છાંયડો.

છાર, પુ. [સં. क्षार] ખાખ;

બળતાં આગળાને ખરેલો રાખ જેવો છેડાનો ભુકો. (૨) સ્ત્રી. રાખ; ધૂળ; કચરો. (૩) છારી.

છારવું, ક્રિ. સ. બળીને ખાખ થઈ જાય એમ કરવું. (૨) છારું દબાવવું. (૩) છમકારવું. (૪) માંડીવાળવું. (૫) ઢાંકવું; છાવરવું. [માંજવાનો લાકડાનો કુચડો.

છારિયું, ન. વાસણને અંદરથી

છારી, સ્ત્રી. ઝીણાં ચોકણાં પરમાણુઓનું પડ. (૨) ઝીણી ધૂળ-રજ. (૩) સેન્દ્રિય વસ્તુઓ ઉપર મુવાળા જેવું ઉગે છે તે. (૪) ફુગ. ક્રિ. પ્ર. છારી આવવી=ઝાંખું દેખાવું. છારી વળવી=ફૂગ આવવી; ઝાંખું દેખાવું; મોતિયો આવવો.

છારું, ન. નળિયાં ને ઈંટ વગેરેનો બળેલો કચરો. (૨) ભૂકરું. ક્રિ. પ્ર. છારું નાંખવું=ઈંટ વગેરેના બળેલો ભુકો જમીનપર દાબીદેવો. (૩) આકરું; તીખું; કડક.

છરોડિયું, વિ. વાશી; પિત્તને લીધે તીખું ને વિકારી એવું:-ઝારોડિયા ઓડકાર.

છાલ, સ્ત્રી. [સં.] વનસ્પતિનું ચોકણું રેસાદાર ઢાંકણ; વનસ્પતિની ચામડી. ક્રિ. પ્ર. છાલ પાડવી=ઉપર ઉપરથી સોરવું; માણસને ઝાટકવું. અંતરછાલ=વચલી છાલ (ઓસડમાં અંતરછાલ કામ આવે છે. કેટલીક છાલ પાતળી ને સફાઈદાર હોય છે. કેટલીકના લાંબા રેસા નીકળી તેનાં ગુણપાટ વણાય છે.)

છાલક, સ્ત્રી. [સં. ક્ષાલન] મવાલીના જથ્થાનું ઉછળીને બહાર પડવું તે; છોળ. ક્રિ. પ્ર. છાલક ઉડાડવી=પાણીના જથ્થાને ઉછાળવો. કહે૦ ઝાપે છાલકો મારવી=ખૂબ ઉદાર થઈ ઉડાડવું.

છાલકબાજી, સ્ત્રી. છોકરાઓને પાણીમાં રમવાની એક રમત.

છાલકું, વિ. છલકાઈ જાય એવું;નહિ ઉંડું. (૨) હલકું; મોટા પેટનું નહિ એવું. (૩) બેઅદબ; પાજી. (૪) ન. પીઠની બેઉ બાજુએ રહે એવી ચનાજ વગેરે ભરીને ગધેડા ઉપર ચઢાવવાની ગુણ. (૫) છાલકામાં રહે એટલા વજનનું તે; (૬) મોટા કોથળા જેવું પેટ; ફાંદ.

છાલાં, ન. સુકી છાલનાં પડ; છાલના કરેલા લીલાસુકા કકડા; છોડાં. (૨) છોડાં; છેતરાં; ફોતરાં. (૩) માણસની ચામડી ઉપરનાં ભિંગડાં. ક્રિ. પ્ર. છાલાં ફૂટવાં=રેસા જુદા પાડવા. (૨) ખોટી મહેનત અથવા માથાફોડ કરવી. છાલાં વીણવાં =ખાલી વલખાં મારવાં. કહે૦ છાલાં તે આખર હાલાં=ખાલી ઉપર ઉપરનો દેખાવ કરવો તે પરિણામે નકામો.

છાલિયું, ન. પતરાનો વાટકો.

છાલી, સ્ત્રી. નાની બકરી વાડકી. (૨) ચુડી. કહે૦ આ લે તારી છાલી અને હું તો મારે ચાલી. (સ્ત્રીની અસહનશીલતા અને સ્વચ્છંદતા બતાવે છે)

છાલું, ન. છોડું; ફોતરું. (૨) ધંટીઃ માંથી લોટવાળવાનું છોડું.(૩)નાની તાંસળી.

છાવણ, ન. છાજ; આચ્છાદન.

છાવણી, સ્ત્રી. સૈન્યનું મથક;શિબિર; લશ્કરનો પડાવ-મુકામ. (૨) કોઈપણ સમુદાયનો પડાવ. ક્રિ. પ્ર. છાવણી

નાખવી=મુકામ કરવો. [(૨) ઢાંકપિછોડો.

છાવર, પુ. આચ્છાદન; ઢાંકણ

છાવરવું, ક્રિ. સ. [સં. छद्] ઉપર ઉપરથી ઢાંકવું; દોષ હોય તેને ઉઘાડો નહિ પડવા દેવો; ઉપરથી ઉડાવી દેવું. (૨) તરફદારી કરવી.

છાવું, ક્રિ. સ. [સં. छद्] ઢંકાય એમ ઉપર પાથરવું

છાશ, સ્ત્રી. [સં. तक्र] દહીંને વલોવીને બનાવેલું ખાટું ગન્નાહી. ક્રિ. પ્ર છાશ પીવી=શિરામણી કરવી. છાશ પીવાટાણું=સવાર. છાશબાકળા=કસવગરનું.

છાસટિયો, પુ. પાણી પાઇને ઉગાડેલી જુવાર.

છાશી, વિ. એંશી ને છ; ૮૬. છયાશી.

છાસઠ, વિ સાઠ ને છ; ૬૬.

છાળ, સ્ત્રી. છાળ. (૨) ઓડો.

છાંઈ, સ્ત્રી. છાયા. [નારો; ગપ્પી.

છાંકું, ન. ખોટી ને મોટી વાતો કર-

છાંગળ, પુ. કીટો; ઈંટના રસનો ગોડો.

છાંછડું, વિ. ઉછાંછળું; છોકરવાદ; ઉદ્ધત. [ઉપરછલ્લું.

છાંછળમાંછળ, અ. ઉપર ઉપરનું;

છાંછણું, વિ. ઉદ્ધત; અણસમજુ; ગમે તેમ બકી દે એવું. (૨) આછકલું; છલકું.

છાંછું, અ. મંતરભણીને ફુંક મારવી તે. (૨) વિ. ગંદું; મેલું; જ્યાં ત્યાં માથું મારે એવું. (૩) મુંજી.

છાંટ, સ્ત્રી પાણીની ઝીણી ઝીણી ફરફર; પાણીના છુટક છાંટા. (૨) રંગની જે ઝીણી ઝીણી ટપકી નાખી હોય તે; ભાત. (૩) ઝડપ; ઉતાવળ. (૪) અફવા; બડાઈની વાત (૫) ગુણપાઠની બદેલી શેલી. ક્રિ. પ્ર. છાંટ નાખવી=પાણીના છાંટા નાખીને પવિત્ર કરવું. છાંટ મારવી =ગપ્પાં મારવાં; બડાઇ કરવી.

છાંટણું, ન. છાંટા નાખવા તે; છાંટાની ભાત; છાંટા છાંટા પડેલા હોય એવું જે તે. (૨) છાંટિયું; ગરી ગયેલાને નહાવું તે.

છાંટવું, ક્રિ સ. દેવતા ઉપર પાણી નાંખવું; હોલવવું. (૨) સિંચવું; ટપકા ટપકાં થઈ પડે એવી રીતે રેડવું. (૩) છાંટાની માફક ભભરાવવું; વાવવું. (૪) ઉડાડવું; ઉછાળીને નાખવું. (૫) રંગવું પાણી લીંપવું; આછુંઆછું ઓપડવું. (૬) ઉપર ઉપરથી થોડું થોડું કાતરી નાંખવું; દૂર કરવું. (૭) લાંચ આપવી (૮) ગપ મારવી. (૯) ગર્ભ રહે એમ કરવું (૧૦) ખીજવવું; ઠપકો દેવો. છાંટી નાખવું= ઉપર ઉપરથી કાપી નાખવું.

છાંટિયું, ન. સ્ત્રીઓની કોટનું એક ઘરેણું; મંગળસુતર. (૨) માત્ર પાણીની છાંટથીજ શુદ્ધ થવાય એવું છેટેનું સૂતક. (૩) છાંટ નાખવાનો જે કુચો તે; પીંછી. (૪)પાણી છાંટવાની ઝીણાંકાણાંવાળી ઝારી.

છાંટી, સ્ત્રી. પાણીના ઝીણા ઝીણા છાંટા તે; ફરફર. (૨) ટીપું; બિંદુ.

છાંડું, વિ. ગપ્પી; જેમ ફાવ્યું તેમ બોલી નાખનાર.

છાંટો, પુ. [સં छटा] પ્રવા હીનુ ટીપુ, બુંદ (૨) ડાઘ, બદનામી, દોષ ૩ પ્ર ધાટો પાણી–દારૂ પીવો તે ક્રિ પ્ર છાંટા ઉડવા–સોબતની અસર થવી, બગડવુ (૩) ઘી ચોપડ (૪) અજવિ આપવી તે, અર્ઘ ૩ પ્ર એ છાંટા નાખી લો–ઝપટ સંધ્યા પૂજા રી લો ક્રિ પ્ર છાંટો લેવો–આપવો–અન્નપાણી લેવ દેવાનો વ્યવહાર છાંટો નાખવો–ઘો આપવુ (૨) મગ્ણોત્તરની વાઈ ક્રિયા કરવી (વરસીનો છાંટો નાખવો) ૩ પ્ર છાંટો બધ–આપવેનો વ્યવહાર બધ ગી દેવો તે

છાડવુ, ન [સં उच्छन्न] છાંડવુ તે (૨) એઠુ તે ખાતા વધેલુ તે એઠુ

છાંડવુ, ક્રિ સ૦ ત જવુ, છોડવુ મૂકી દેવુ (૨) છેડો ફાડી આપવો (૩) જમતા ભાણામા બાકી રહે તેમ રહુ, અધુરેથી તજી દેવુ (૪) ધાણુ છી ણુ ૩ પ્ર૦ મૂકી છાંડવુ–ત્ર ને ગખી મૂકવુ, એઠુ છાંડવુ=પરણેની આઈઠીને તનાત આપવી કન્યા છાંડવી=વિવાહિત કન્યાને છોડી દેવી [(૨) જમતા વધેલ

છાંડેલુ, વિ તજેલુ, તલાક આપેલુ

છાડસ, વિ છાંડેલુ ભાણામા વધેલુ

છાંદવુ, ક્રિ સ સરખુ રવુ, જાડ જાડુ લીપવુ, ધાણુમાટીની ગાર દબા વવી (૨) ઠાકપિછોડો રવો છાવરવ

છાંદો, પુ૦ જાડુ લીપણ જાડો (૨) છાદણ છદામણ

છાંદોગ્ય, ન એક મોટુ ઉપનિષદ

છાંય, જુ છાયા

છાયડી સ્ત્રી છાયા નાનો અને આછો ઓળો

છાંયડો, પુ છાંય, છાયા ઓળો

છિટ્‌છિટ્‌, અ છટ

છિદ્ર, ન [સં] કાણુ બાકુ, નાકુ (૨) દોષ, ખામી ક્રિ પ્ર છિદ્ર કાઢવા–ખામી બતાવી છિદ્ર શોધવા–ગમે તેમ રીને દોષ કાઢી ૧વા

છિદ્રાળુ, વિ કાણાવાળુ (૨) ખા મીવાળુ [છિનાળ સ્ત્રી

છિનાળ સ્ત્રી વ્યભિચારિણી જારિણી

છિનાળવુ, વિ વ્યભિચારી

છિનાળવી, સ્ત્રી છિનાળુ (૨) છિ નાળુ કરનારી સ્ત્રી

છિનાળુ, ન પુરુષે પરસ્ત્રી સાથે અને સ્ત્રીએ પરપુરુષ સાથે સબધ રવો તે વ્યભિચાર [જુઓ પાડેલુ

છિ ન, વિ [સં] પેલુ છેદેલુ

છિન્નભિન્ન, વિ પાને જુ મારી ગયેલુ હાનવાળ

છિપાથી, સ્ત્રી છીપ શુક્તિ

છિયાહી, સ્ત્રી વાતાવરણમાની નીચે પડેલી ઝીણી રજોગી (૨) ધુમાડાની રજ

છિયાદો, પુ પાથી હવા પરડો ક્યરેલ

છિ ક, સ્ત્રી [સં छिक्का] ના કમા સળવળાટ થઈ પાણી અને વાર્ય જોરથી ની ળવુ તે છિકવુ

છિકણી, સ્ત્રી

કરવો; આમતેમ વસ્તુઓ નાખી રાખવી.

છીદરું, વિ. [सं. छिद्र] આછું. (૨) છુટુંછુટું; વેરાતું.

છીદવું, જુ. છેદવું

છીનવું, ક્રિ. સ. [सं. छिद्] છીનવી લેવું; તાણી લેવું; લુંટવી લેવું. (૨) ઝડપથી લઈ લેવું; હરી લેવું

છીનવું, ક્રિ. સ. [सं. छिद्] છીણવું; કાપવું; મોળવું; સમારવું. (૨) છુટો કરવો; ખમણવું. (૩) ઘસીને ચાળવું અથવા ગાળવું.

છીપ, સ્રી. [सं. शुक्ति] એક જાતની માછલીનું ઘર; સીપ; છિપોલી; કાલુ નામની મોતી બનાવનારી માછલીનું કોચલું.

છીપકળી, સ્રી. એક જાતનો સાપ

છીપણું, ન. [सं. सिच] કિનારા પર પાણી છીપવું તે; સિંચન. (૨) છીપવાનું પાત્ર; છીપ. છીપણી= જેમાંથી પાણીની ધારાઓ નાખી શકાય એવા પાણી સિંચવાની ઝારી.

છીપર, સ્રી. પથરની છટ; શિલા. (૨) પાતળો લીસો નિસાતરો; નિસા.

છીપરું, વિ. ગંદું; ચુંથાયેલું (૨) ધોવાનો નાનો પથર.

છીપવું. ક્રિ. સ. [सं. सिच्] થોડું થોડું પાણી નાખવું; સિંચવું; છાંટવું. (૩) છાંટા છાંટા પડયા હોય એવી ભાત પાડવી; છાપવું. ક્રિ૦ અ૦ સંતાવું; લપાવું. (૩) શરમાવું; મોં સંતાડવું. [છીછરે ઢાંકણ; તાસક.

છીબું, ન. તપેલી ઉપર ઢાંકવાનું

છીલટું, ન. છોડું; છોતરું.

છીલર, ન. આછા પાણીનું ખાબોચિયું; છીછરું તલાવડું. [છોલવું.

છીલવું, ક્રિ. સ. છોડાં કાઢવાં;

છીંડી, સ્રી. ઘરની પાછળની ગલી; પછીતની સાંકડી બારી.

છીંડું, ન. વાડમાં થઈને જવા આવવાનું જે નાનું દ્વાર તે; ફાટક; છીંડો. (૨) છિદ્ર. ક્રિ૦ પ્ર૦ છીંડું પાડવું=બાકું પાડવું; રસ્તો કાઢવો. કહે૦ છીંડે ચડયો તે ચોર=જે પકડાય તે ગુનેગાર.

છીંપો, પુ. [सं. छिम्पक] કપડાં ઉપર રંગની વગેરે છાપનારો; રંગારીનું અને કપડાં છાપવાનું કામ કરનારી એક નાત.

છુ, અ. ફૂંકનો અવાજ; મંત્રની ફૂંક; ઉડાડવું, ખસેડવું, વગેરે ક્રિયાઓ બતાવવાને તાન્ત્રિક ઓઠથી અવાજ કરે છે તે. છુમંતર=તંત્રમંત્રની ક્રિયા; જાદુ.

છુટક, અ. છુટું છુટું અપાય લેવાય તેમ; પરચુરણ; જુદું જુદું પડયું હોય તેમ. (૨) વિ૦ છુટુંછુટું; વિખરાતું. (૩) ના૦ છુટકો; છેડો. (૪) અમુક રીતે સ્પર્શ વગર ચાલે-જ નહિ એવું જે તે.

છુટકબારી, સ્રી. છુટવાની બારી; ઉગરવાનો માર્ગ; છુટકો.

છુટકારો, પુ. છુટી જવું તે; મોક્ષ; મુક્તિ. (૨) છેડો; પરિણામ. (૩) નિકાલ; છુટા થઇ જવું તે.

છુટકો, પુ છુટી જવું તે, મોક્ષ, મુક્તિ. (૨) છેડો, પરિણામ (૩) નિકાલ; તોડ ક્રિ પ્ર છુટકો કરવો=નિકાલ કરવો

છુટાછેડા, પુ બંધનમાંથી છુટા થવું તે; ફારગતી, લગ્નના બંધનમાંથી છુટા થવું તે (૨) ગર્ભથી નાહવા થવું તે (૩) ભાગીદારીમાંથી વહેંચણી કરીને છુટા થવું તે

છુટાપણું, ન સ્વતંત્રતા, બંધનરહિતપણું, છૂટ

છુટી, સ્ત્રી. છૂટ હોવી તે, રોકાણ નહિ હોવું તે, છૂટ (૨) રજા, આરામ, માફી (૩) નવરાશ, અવકાશ ક્રિ પ્ર છુટી થવી=અવગવ નીકળી જવો છુટી કરવી=પ્રતિબંધ કાઢી નાખવો

છુટું, વિ નહિ જોડાએલું, જુદું (૨) નહિ બાંધેલું (૩) વેરાયેલું, પ્રસરી પડેલું. (૪) મોકળું; ખુલ્લું (૫) અલગ રહેલું, સાથ રહિત (૬) અનિયમિત, કાબુમાં ન હોય એવું. (૭) રાગરહિત, મુક્ત (૮) સ્વતંત્ર, અંકુશ રહિત (૯) પ્રુવણ, લબરકી ક્રિ૦ પ્ર૦ છુટું કરવું=રજા આપવી મુક્ત કરવું, છોડી દેવું. છુટું પાડવું=અલગ કરવું. જુદું પડવું છુટું મેલવું=સ્વતંત્રતા આપવી; છૂટો મૂકવો છુટું મૂકવું=ધ્યાન નહિ રાખવો મોકળું=શરમાય નહિ એવું. હાથ છુટો=ઉડાઉ, ઉદાર (૨) શૂરવીર છુટું રાખવું=બંધનમાં નહિ લેવું (૧૦) પરચુરણ, પુરટો (૧૧) નહિ ભરાએલું એવું તે. છુટી જવું=આરોપમાંથી મુક્ત થવું; છટકી જવું. છુટું છુટું=અલગ અલગ. છુટે મોઢે=પોકે પોક મૂકીને. છુટે દુપટ્ટે=ઇ પણ સરસામાન વગર, એકલા છુટું જવું=ચોટેથી આંતરે, કદી કદી

છુપાછુપ, અ છાનેમાને, છુપી રીતે (૨) છાનું, ખાનગી [ઢાંકેલું

છુપાયું, વિ છાનું, ગુપ્ત, ખાનગી,

છુપાવવું, ક્રિ સ છાનું રાખવું; કોઈના જાણવામાં આવે નહિ તેમ કરવું

છુપું, વિ છાનું; ગુપ્ત, ખાનગી

છુમકાર, પુ છુમછુમ એવો અવાજ તે, ઝમકાર [તે, ઝમકાર

છુમછુમ, ન છુમ છુમ એવો અવાજ

છુમંતર, પુ કોઈ જાણી શકે નહિ એવો મંત્રથી જે ચમત્કાર કરવો તે (૨) છળની તાંત્રિક વિદ્યા; જાદુઈક્રિયા (૩) મંત્રપ્રયોગ

છુરી, સ્ત્રી. છરી, પાળી (૨) અસ્ત્રો

છુવાવું, ક્રિ અ [સં. ક્ષુર] અભડાવું, અપવિત્ર થવું.

છુંછાં, ન તલના નામાં છેડે સુતર વગેરેના ટુકડા પાતળા ને સુંવાળા છેડા; દશી

છુંછું, ન મોં, મુખ (ગ્રામ્ય)

છુંદણી, સ્ત્રી છુંદણા પાડવાની રીત (૨) છુંદવાની ક્રિયા (૩) છુંદીને પાડેલી ભાત તે

છુંદણું, ન શરીર ઉપર કાળા રંગનું ટપકું કરી તેને છુંદી લુંછીને જાય નહિ, કાયમ રહે તેમ કરવું તે, ત્રાજવું; ચિહ્ન,

છોચવું. ક્રિ૦ પ્ર૦ છુંદણાં છુંદવાં=ચામડી પર ચિહ્ન છોચાવવાં. (૨) એકને એક દોષને આગળ ધરી ધરીને મેણાં મારી કરવાં. છુંદણાં પાડવાં=દોષ કાઢ્યા કરવો.

છુંદવું, ક્રિ. સ. [સં. छिद्] અણીવાળા હથિયારથી છોચ છોચ કરવું. (૨) પગ તળે દાબવું; કચરવું. (૩) ખૂબ મારવું; કકડે કકડા કરી નાંખવા. (૪) કૂટવું; વાટવું.

છુંદાવવું, ક્રિ.પ્ર. છુંદાય તેમ કરાવવું.

છુંદો, પુ. કચુંબર; છુંદી છુંદીને કરેલી ઝીણી નાની કચર તે. ક્રિ. પ્ર. છુંદો કરવો=કચુંબર કરવી.

છૂટ, સ્ત્રી. અટકાવ કે કબજો નહિ હોવો તે; અપ્રતિબંધ; સ્વાતંત્ર્ય. (૨) હક; સત્તા. (૩) રજા; પરવાનગી. (૪) છોડી દેવું; ઘટાડો આપવો તે. (૫) ગોફણ. (૬) ચપળતા, હોંશિયારી:-કામની છૂટ સારી છે. ક્રિ. પ્ર. છૂટ આપવી=સ્વતંત્રતા આપવી. છૂટ મૂકવી=ઓછું લેવું. (૨) સ્વાતંત્ર્ય આપવું. (૩) છૂટું રહેવા દેવું. છૂટ રાખવી=પરવાનગી રહેવા દેવી; ખુલ્લું રાખવું. છૂટ લેવી=સ્વતંત્રતા માગી લેવી. છૂટછાટ=કંઈક છોડી દેવું તે; નિર્ભયતાથી બોલવું.

છૂટવું, ક્રિ. અ. બંધનમાંથી બહાર નીકળવું; છુટા થવું. (૨) જુદા પડવું; છુટા પડી જવું. (૩) નીકળવું; જોરથી ઉડવું. (૪) ભડાકો થવો.

છૂટકારો, પુ. છુટકો; તોડ; મુક્તિ; મોક્ષ. [છાના રહેવું.

છૂપવું, ક્રિ. અ. સંતાઈ રહેવું;

છૂવું, ક્રિ. અ. અડકવું; અભડાવું; અપવિત્ર કરવું.

છેક, અ તદ્દન; બીલકુલ; નરદમ; સાવ. (૨) પુષ્કળ; હદ ઉપરાંત. (૩) લીટી; છેકો.

છેકણી, સ્ત્રી. છેકો, લીટો અને આંકો કરવાનું ઓજાર. (૨) છેકછાક કરવી તે. (૩) છેકછાક કરવાની રીત.

છેકવું, ક્રિ. સ. છેકો મારવો; ચેરવું, ભુંસવું; કાઢી નાખવું.

છેકાછેક, સ્ત્રી ગમે તેમ છેકા કરવા તે; ચેરાચેર. (૨) અ. સાવ અંતે આવી ગયલું હોય તેમ.

છેકો, પુ. છેકવું તે; છેદ; લીટો; રદ કરવાને જે લીટો મારવો તે. (૨) ડાઘ; લાંછન; ચિહ્ન. [પોતડી; મુગટી.

છેટી, સ્ત્રી. [સં. शाटी] નાની

છેટું, ન. બે વસ્તુઓ વચ્ચેનું અંતર; આંતરો; ગાળો; ટપ્પો. ક્રિ. પ્ર. છેટું પડવું=અંતરમાં વધારો થવો; મન જુદાં પડવાં. છેટું ભાંગવું=અંતર ઓછું કરવું; વાંધો હોય તે કાઢી નાખવો.

છેટે, અ. દૂર; આઘે; વેગળે. (૨) વ્યવહાર બહાર. ક્રિ. પ્ર. છેટે બેસવું=સ્રીનું અભડાવું; રજસ્વલા થવું.

છેડણી, સ્ત્રી. છેડવું તે; અડકવાણું; અડપવું. ક્રિ. પ્ર. છેડણી કરવી=ખીજવવું.

છેડતી, સ્ત્રી. છેટાવા કે ઉશ્કેરવાનું

છુટકો, પુ છુટી જવું તે, મોક્ષ, મુક્તિ (૨) છેડો, પરિણામ (૩) નિકાલ, તોડ ક્રિ પ્ર છુટકો કરવો=નિકાલ કરવો

છુટકારો, પુ બંધનમાંથી છુટા થવું તે, ફારગતી, લગ્નના બંધનમાંથી છુટા થવું તે (૨) ગર્ભથી મોકળા થવું તે (૩) ભાગીદારીમાંથી વહેંચણી કરીને છુટા થવું તે

છુટાપણું, ન સ્વતંત્રતા, બંધન રહિતપણું છૂટ

છુટી, સ્ત્રી છૂટ હોવી તે રજા હોવું નહિ હોવું તે, છૂટ (૨) રજા, આરામ પાળી (૩) નવરાશ, અવકાશ ક્રિ પ્ર૦ છુટી થવી=અવરોધ નીકળી જવો છુટી ––રીને પ્રતિબંધ કાઢી નાખવો

છુટું, વિ નહિ જોડાયેલું જુ- (૨) નહિ બાંધેલું (૩) વેરાયેલું, મસળી પડેલું. (૪) મોકળું, ખુલ્લું (૫) અલગ રહેલું સાથ રહિત (૬) અનિયમિત, કાબુમાં ન હોય એવું (૭) સગપણરહિત, મુક્ત (૮) સ્વતંત્ર અંકુશ રહિત (૯) પ્રવાહ, લખલૂટ ક્રિ૦ પ્ર૦ છુટું કરવું=રજા આપીને મુક્ત કરવું, ભિડી દેવું છુટું પાડવું=અલગ કરવું, છુટું મૂકવું છુટું મેલવું=સ્વતંત્રતા આપવી, ભેળીમૂકવું છુટું મૂકવું=ભ નહિ રાખવો મોકળું=શરમાય નહિ તેવું ––– ––=ઉડાઉ, ઉદાર ૨) શાકનું છુટું રાખવું=બંધનમાં નહિ તું (૧૦) પરચુરણ પરચુરણ (૧૧) નહિ વળગેલું એવું તે છુટી જવું=આપોઆપથી

મુક્ત થવું, ઉકળી જવું. છુટ્ટે છુટ્ટું=અલગ અલગ છુટે મોઢે=પોકે પોક મુકીને છુટ્ટે દુપટ્ટે=કંઈ પણ સરસામાન નાખ્યા વગર, એકલાજ છુટું હાથે=થોડેથોડે અંતરે, કહીકહી

છુપા છુપ, અ ––મમાને, છુપી રીતે (૨) છાનું, ખાનગી [છાનું

છુપાયું, વિ ––છું, ગુપ્ત, ખાનગી,

છુપાવવું, ક્રિ સ છાનું ––ખવું, કોઈના જાણવામાં ન આવે નહિ તેમ કરવું

છુપું, વિ છાનું ગુપ્ત, ખાનગી

છુમકાર, પુ છુમછુમ એવો અવાજ તે ––મ ––છ [તે, ઝંકાર

છુમછુમ, ન છમ મ એવો અવાજ

છુમંતર, પુ કોઈ જાણી શકે નહિ એવો મંત્રથી ––– ચમત્કાર કરવો તે (૨) એની તાત્રિક વિદ્યા, જાદુઈ ક્રિયા (૩) નજરબંધી

છુરી, સ્ત્રી છરી, પાળી (૨) અસ્ત્રો

છુવાડું, ક્રિ અ [સં ક્ષુર] અભડાવું, અપવિત્ર થવું

છુછો, ન તણના ન––મા છેડા સુતર વગેરેના ટુકડા પાતળા ને સુંવાળા છેડા, દશી

છુછું, ન મોં મુખ (આસ્ય)

છુંદણી, સ્ત્રી છુંદણા પાડવાની રીત (૨) છુંદવાની ક્રિયા (૩) છુંદીને પાડેલી ભાત તે

છુંદણું, ન શરીર ઉપર કાળા રંગનું ટપકું કરી તેને છુંદી ––ઇને જાય નહિ, કાયમ રહે તેમ કરવું તે, ત્રાજવું, ચિહ્ન,

ટોચણું. ક્રિ૦ પ્ર૦ છુંદણાં છુંદવાં=ચામડી પર ચિહ્ન ટોચાવવાં. (૨) એકને એક દોષને આગળ ધરી ધરીને મેણાં મારવાં કરવાં. છુંદણાં પાડવાં=દોષ કાઢ્યા કરવો.

છુંદવું, ક્રિ. સ. [સં. छिद्] અણીવાળા હથિઆરથી ટોચ ટોચ કરવું. (૨) પગ તળે દાબવું; કચરવું. (૩) ખૂબ મારવું; કડકે કડકા કરી નાંખવા. (૪) કૂટવું; બાટવું.

છુંદાવવું, ક્રિ.પ્ર.છુંદાય તેમ કરાવવું.

છુંદો, પુ. કચુંબર; છુંદી છુંદીને કરેલી ઝીણી નાની કચર તે. ક્રિ. પ્ર. છુંદો કરવો=કચુંબર કરવી.

છૂટ, સ્ત્રી. અટકાવ કે કબજો નહિ હોવો તે; અપ્રતિબંધ; સ્વાતંત્ર્ય. (૨) હક; સત્તા. (૩) રજા; પરવાનગી. (૪) છોડી દેવું; પડતો આપવો તે. (૫) મોકળાશ. (૬) ચપળતા, હોંશિયારી:-કામની છૂટ સારી છે. ક્રિ. પ્ર. છૂટ આપવી=સ્વતંત્રતા આપવી. છૂટ મૂકવી=ખોયું લેવું. (૨) સ્વાતંત્ર્ય આપવું. (૩) છૂટું રહેવા દેવું. છૂટ રાખવી=પરવાનગી રહેવા દેવી; ખુલ્લું રાખવું. છૂટ લેવી=સ્વતંત્રતા માગી લેવી. છૂટછાટ=કંઇક છોડી દેવું તે; નિર્ભયતાથી બોલવું.

છૂટવું, ક્રિ. અ. બંધનમાંથી બહાર નીકળવું; છૂટા થવું. (૨) જુદા પડવું; છૂટા પડી જવું. (૩) નીકળવું; જોરથી છૂટવું (૪) બહાર થવો.

છૂટકારો, પુ. છુટકો; તોડ; મુક્તિ; મોક્ષ. [છાના રહેવું.

છૂપવું, ક્રિ. અ. સંતાઈ રહેવું;

છૂવું, ક્રિ. અ. અડકવું; અભડાવું; અપવિત્ર કરવું.

છેક, અ તદ્દન; બીલકુલ; નરદમ; સાવ. (૨) પુષ્કળ; હદ ઉપરાંત. (૩) લીટી; છેકો.

છેકણી, સ્ત્રી. છેકો, લીટો અને આંકા કરવાનું ઓજાર. (૨) છેકછાક કરવી તે. (૩) છેકછાક કરવાની રીત.

છેકવું, ક્રિ સ. છેકો મારવો; ચેરવું, ભુંસવું; કાઢી નાખવું.

છેકાછેક, સ્ત્રી. ગમે તેમ છેકા કરવા તે; ચેરાચેર. (૨) અ. સાવ અંતે આવી ગયલું હોય તેમ.

છેકો, પુ. છેકવું તે; છેદ; લીટો; રદ કરવાને જે લીટો મારવો તે. (૨) ડાઘ; લાંછન; ચિહ્ન. [પોતડી; મુગટી.

છેટી, સ્ત્રી. [સં. शाटी] નાની

છેટું, ન. બે વસ્તુઓ વચ્ચેનું અંતર; આંતરો; ગાળો; ટપ્પો. ક્રિ. પ્ર. છેટું પડવું=અંતરમાં વધારો થવો; મન જુદાં પડવાં. છેટું ભાંગવું=અંતર ઓછું કરવું; વાંધો હોય તે કાઢી નાખવો.

છેટે, અ. દૂર; આઘે; વેગળે. (૨) વ્યવહાર બહાર. ક્રિ. પ્ર. છેટે બેસવું=સ્ત્રીનું અભડાવું; રજસ્વલા થવું.

છેડણી, સ્ત્રી. છેડવું તે; અટકચાળું; અડપલું. ક્રિ. પ્ર. છેડણી કરવી=ખીજવવું.

છેડતી, સ્ત્રી. છેડવા કે ઉશ્કેરવાનું

(૨) કાણું પાડવું. (૩) ઘટાડવું. (૪) નાશ કરવો.

છેદાવું, ક્રિ. અ. કપાવું; વઢાવું.

છેર, પુ. ઢીલું છાણ. (૨) કચરો; ભૂકો; જેર.   [હગવું.

છેરવું, ક્રિ. અ. ઢોરનું અપચાનું

છેરંટો, પુ. ઢોરને થતો અપચાનો જે રોગ તે; છેતરામણ. (૨) કચરોપુંજો.

છેરાટો, પુ. હગામણ.

છેરામણ, સ્ત્રી. છેરંટો; ઢોર કે માણસને અપચાનો જે પાણી જેવો મળ આવે છે તે.

છેલ, પુ. [પ્રા. छल्लिओ] વરણાગિયો; ટાપટીપિયો; ફક્કડ. (૨) વિ. રૂપાળા થઈને ફરવાની હોંસવાળું; કોડીલું.

છેલકડી, સ્ત્રી. પુરુષને કાને પહેરવાની વાળી; કડી.

છેલકાંટો, પુ૦ સ્ત્રીને કાને પહેરવાનો લટકતી સેરોનો મોતીનો કાંટો; એક ઘરેણું.

છેલછબીલું, વિ. ટાપટીપિયું; ભભકાદાર; રૂપાળું; મજેનું; મોહક.

છેલડો, પુ. છેલ; જુવાનિયો; ફક્કડ; રંગીલો; છેલ.

છેલપટી, સ્ત્રી. સોળનો આંક; સોળ.

છેલબટાઉ, પુ. [छैल+बटु] ટાપટીપ કરીને મોજમઝામાં રહેનારો જુવાન; નફકરો માણસ. કહે૦ છેલબટાઉ ને હાથમાં છાણું, ઘેર આવ્યા ત્યારે [illegible].   [સૌથી પાછળનું.

છેલવહેલું, વિ. છેલ્લામાં છેલ્લું;

છેલાઇ, સ્ત્રી. છેલપણું; વરણાગી. (૨) છેલપણું કરવું તે.

છેલાણી, વિ. છેલાઈની ધૂનમાં રહેનાર; સહેલાણી; લહેરી; મોજી.

છેલો, પુ. છૈયો; છોકરો. (૨) છેલ; જુવાનિયો.

છેલ્લું, વિ. છેડાનું; અંતનું; છેવટનું; અંતિમ. રૂ. પ્ર. છેલ્લો ઉપાય=છેવટનો પ્રતિકાર. છેલ્લા દહાડા=જનન કાળની નજીકનો વખત. (૨) આયુષ્યનો પાછલો ભાગ. છેલ્લી ઘડી=અંતકાળ. છેલ્લી સલામ, છેવટના રામરામ. છેલ્લું ઘર=બાજીમાં છેવટનું ખાનું તે. (૩) ફરીને બીજું લગ્ન ન થાય એટલી મોટી ઉમરે કરેલો સંસાર. છેલવહેલું=સૌથી છેવટનું. છેલ્લે પગથિયે =અંતને વખતે. છેલ્લે પાટલે=એકદમ છેલ્લી વાતે ઊતરી પડવું તે. છેલ્લો અક્ષર =છેવટની શિખામણ. છેલ્લી સનંદ=છેલ્લો જન્મ; મનુષ્યાવતાર. છેલ્લે ક્યારે પાણી= છેલ્લા-ઘરડપણના દહાડા. છેલ્લું ઓસડ ડામ=બીજું કંઈ ઓસડ ફાયદો ન કરે ત્યારે ડામનો પ્રયોગ કરવો.

છેવટ, ન. અંત; પાર; પરિણામ; આખર. ક્રિ. પ્ર. છેવટ આવવું=અંત આવવો. છેવટ લાવવું=પાર લાવવો.

છેવાડું, વિ. છેલ્લું; અંતનું; આખરનું. (૨) છેક છેડા ઉપરનું; આગળ પાછળનો આધાર ન હોય એવું.

છેહ, વિશ્વાસઘાત; દ્રોહ; દગો; વિશ્વાસમાં નાખીને મારી નાંખવું તે. (૨) વિશ્વાસમાં રાખી છોડી દેવું તે. (૩) ઘા;

છોડણહાર, પુ. છોડાવનારો. (૨) વિ. છોડવનાર.

છોડબાંધ, સ્ત્રી. છોડવું અને બાંધવું તે

છોડવવું, ક્રિ. સ. છોડાવવું; ચુકાવવું; રજા અપાવવી.

છોડવું, ક્રિ સ. છુટું કરવું. (૨) કાઢી નાખવું. (૩) મૂકી દેવું. (૪) વહેતું મૂકવું (૫) ત્યાગ કરવો. (૬) ફોડવું. (૭) હવામાં ઉડાડવું. ગતિ આપવી. (૮) પડતું મૂકવું; જવા દેવું. (૯) બંધ કરવું; અટકાવવું. (૧૦) બહાર નીકળવું. (૧૧) પહોળું કરવું; ખુલ્લું મૂકવું.

છોડવો, પુ. છોડ; રોપો.

છોડાવવું, ક્રિ.સ.મુકાવવું; છોડવવું.

છોડિયું, ન. છાલ; છોડું; ત્વચા (૨) નાનું છોડું; છોતરું. ક્રિ. પ્ર. છોડિયા પાડવાં=લાકડાના ઝીણા કકડા ઉખાડવા. (૨) દોષ બતાવવો; સખત ટીકા કરવી.

છોડી, સ્ત્રી. છોકરી; દીકરી. (૨) દાસી

છોડું, ન. ફળ ઉપરનું ઢાંકણ; છાલ; છોતરું. (૨) છાલનો કકડો; ચામડી ઉપરનું પડ. ક્રિ. પ્ર. છોડાં ઉતારવાં=છોતરાં કાઢવાં. (૨) ચામડી ચિરાઇ જાય એમ મારવું. છોડાં કાઢવાં=ચામડી ઉખડે એવો માર મારવો.

છોતરું, ન. છોડું; છાલ; છોતરૂ.

છોતો, પુ કુચડો. (૨) છક્કો

છોબંધ, વિ. છોથી બાંધેલું; છોવાળું.

છોભાવું, ક્રિ અ. શરમાવું; લાજ આવવી. (૨) આશંકાવું; શરમિંદા પડવું; આંક લાગવી. [શરમિંદું.

છોભીલું, વિ. છોભું પડેલું-ઝાંખું પડેલું; છોભું, વિ. શરમિંદું; ઝાંખું પડી ગયેલું. (૨) શરમાળ.

છોર, પુ. [सं. क्षुर] અસ્ત્રો; સજેયો; છર.-દાઢીએ છોર ઉઠવો=અસ્ત્રાની મારફતે બીજા માણસને થયેલાં ગડગુમડનો ચેપ લાગવો તે.

છોરૂ, ન. છોકરું; નાનું બાળક; છૈયું. પુ છોરો. સ્ત્રી. છોરી. કહે૦ છોરૂ કછોરૂ થાય પણ માતા કમાતા ન થાય=છોકરાં કદાપિ ગુણ ભૂલી જાય પરંતુ માતા પોતાના બાળક પરનો સ્નેહ કદી ભૂલે નહિ (૨) સંતાન.

છોલ, સ્ત્રી. વનસ્પતિની ઉપરની ત્વચા; છોતરું; છાલ. (૨) સૌથી ઉપરની ઉકલી નાજુક પાતળી ને કઠણ છાલ તે. (૩) છોલીને ઉતારી નાંખેલી છાલ.

છોલવું, ક્રિ સ. ઉપલું પડ ઉખડે એમ કરવું; પડ કાટ વળગાટ કે મેલ ઉસરડવો (૨) શાક વગેરેની ઉપલી છાલ કાઢી નાખવી. (૩) ઉપર ઉપરનો ભાગ કાપીને ઝગઝી આણવી; નિંદા કરવી; ભુંડુ બોલવું.

છોલાવું, ક્રિ. અ. ઉપરની ચામડી ઉખડવી; ઘસાવું; છોડિયાં પડવાં.

છોલાણું, વિ. છોલાયેલું (૨) છોબંધ.

છોવડાવવું, ક્રિ પ્રે. ચુનો દેવડાવવો.

છોવડાવું, ક્રિ. અ. અડકાવું; અભડાવવું; અપવિત્ર થવું.

છોવું, ક્રિ. સ. અભડાવવું; અપવિત્ર કરવું; અડવું. (૨) મકાનને છો લગાડવી.

છોહ, પુ. વિશ્વાસ આપીને દૂર ખસી જવું તે; છેહ; દ્રોહ. (૨) વિયોગ; ત્યાગ.

કાપ; ઝટકો. (૨) ખોટ; હાનિ (૩) બદનામી; બટ્ટો. (૪) સળેખમ. ક્રિ. પ્ર. જખમ થવો=ઘા થવો. જખમ કરવો=લાગણી દુઃખવવી. જખમ રૂઝવો=ઘામાં અંગુર આવવા ને મટવું; લાગણી ભુલાઇ જવી

જખમી, વિ. જખમ જેને થયેલો હોય તે; ઘાયેલ. (૨) સખત લાગણી થયેલી હોય એવું. [ખાઇ જવું; ભરખવું.

જખવું. ક્રિ. અ. [સં. जक्ष्]

જગ, ન. [સં. जगत्] વિશ્વ; જગત. [(૨) બ્રહ્મા.

જગકર્તા, પુ. જગતનો કરનાર; પ્રભુ;

જગચ્ચક્ષુ, પુ [સં] પ્રુર્યનારાયણ.

જગજ્જીવન, પુ. જગતને જીવાડનારો; પરમેશ્વર -

જગત, ન. [સં. जगत्] પરમેશ્વરે ઉત્પન્ન કરેલું એવું આ જે બધું તે; વિશ્વ; દુનિયા; ખલક. (૨) પૃથ્વી. રૂ. પ્ર.· જગતપાણી=ગાંજો પીવો. રંગ પાણી. જગતનો વા=દુનિયાંદારીની અસર ક્રિ. પ્ર. જગત જીતવું=લોકોમાં યશ મેળવવો. [કરનારી; દુર્ગાદેવી.

જગતજનેતા, સ્ત્રી. જગતને ઉત્પન્ન

જગતજામ, વિ. જગતમાં સર્વત્ર જામી રહેલું. (૨) ના. પરમેશ્વર.

જગતજેતા, પુ. જગતને જીતનારો; ચક્રવર્તી રાજા.

જગતપ્રસિદ્ધ, વિ. જગજાહેર; જગતમાં સર્વત્ર જેની પ્રસિદ્ધિ હોય એવું.

જગતભવાડો, પુ. જાહેરમાં ફજેતી થવી તે; મોટો ફજેતો.

જગતી, સ્ત્રી. [સં.] જગત. (૨) પૃથ્વી. (૩) કવિતાના છંદોનો એક વર્ગ તે.

જગત્પતિ, પુ. [સં.] જગતનો સ્વામી; પરમેશ્વર.

જગત્રય, ન. ત્રણે જગતઃ સ્વર્ગ, મૃત્યુ ને પાતાળ

જગદંબા, સ્ત્રી. [સં. जगत्+अम्बा] જગતની માતા; દુર્ગા.

જગદંબિકા, સ્ત્રી. [સં.] જગતની માતા; દેવી.

જગદાત્મા, પુ. [સં. जगत्+आत्मा] જગતનો જે આત્મા તે; પરમેશ્વર. [જગત્પતિ; પરમેશ્વર.

જગદીશ, પુ. [સં. जगत्+ईश]

જગદીશ્વર, પુ. [સં.] પરમેશ્વર.

જગદુદ્ધાર, પુ. [સં. जगत्+उद्धार] જગતનો છુટકારો. (૨) વિ. જગતને ઉદ્ધારનાર

જગદ્ગુરુ, પુ. [સં.] જગતનો ઉપદેશક. (૨) મહાદેવ. (૩) શાંકરમતના મુખ્ય આચાર્યની ઉપાધિ

જગદ્ધર, પુ. [સં.] પરમેશ્વર.

જગદ્ધાત્રી, સ્ત્રી. [સં.] જગદંબા, દેવી.

જગદ્વંદ્ય, વિ. [સં.] આખી દુનિયાંને વંદન કરવા યોગ્ય.

જગન, પુ. [સં. यज्ञ] વૈદિક ધર્મ પ્રમાણે દેવોને આહુતિઓ પહોંચાડવાને મંત્રો ભણી ભણીને અગ્નિમાં સમિધો હોમવાની જે ક્રિયા તે; યજ્ઞ; યાગ.

જગન્નાથ, પુ. [સં.] જગતનો

મુસલમાન રાજકર્તાઓ પરધર્મીઓ પાસેથી માથા દીઠ જે કર લેતા હતા તે.

જજિયો, જુ. ઉપલો શબ્દ.

જટઉ, વિ. જંગલી; અનાડી.

જટા, સ્ત્રી. [સં.] માથાના વધારેલા વાળનો સમૂહ તે; બાવાઓનો માથાના વાળનો જથ્થો. (૨) કેટલીક વનસ્પતિની છાલ ઉપર થતા લાંબા એક બીજાની સાથે ગુંચવાઇ ગયેલા રેસાનો જે સમૂહ તે. (૩) વડ અથવા પિપર વગેરેનાં લટકતાં મૂળિયાંનો સમૂહ; વડવાઇઓ. (૪) વેદ ગાવાનો એક પ્રકાર. ક્રિ. પ્ર. જટા રાખવી=માથે લાંબા વાળ વધારવા. જટા બાંધવી=વડ વગેરે દુધિયા વનસ્પતિનું ચીકણું દૂધ નાખી વાળની ગાંઠ વાળી દેવી. [સમૂહ.

જટાજૂટ, ન. [સં.] જટાનો

જટાધર, વિ. જટા ધારણ કરનાર (૨) ના૦ શિવ.

જટાધારી, વિ. જેને માથે જટા હોય તેવું. (૨) ના૦ શિવ; તપસ્વી. (૩) પુ. વડ.

જટામાશી, સ્ત્રી. [સં.] એક ઔષધિ; જટાશંકરણ; વાદ; વજ. (એ બિલાડીની પૂછડી જેવું ઉપર રેસાવાળું મૂળ છે. એનો સ્વાદ કડવો અને તીખો હોય છે. તેમાં સુગંધી હોવાથી ચંદનમાં જટામાશી વપરાય છે.)

જટાયુ, ના. એક મોટું પંખી (પૌરાણિક); અરુણ; વિનતાનો પુત્ર ને સંપાતિનો ભાઈ.

જટાસુર, ના. એક રાક્ષસ.

જટિયું, ન. જટાની એકાદ લટ. (૨) વિ જટાવાળું.

જટિલ, પુ. [સં.] બ્રહ્મચારી; (૨) તપસ્વી; જટાધારી સાધુ. [હોજરી.

જઠર, ન. [સં.] પેટ; ઉદર;

જઠરાગ્નિ, પુ. [સં. જઠર+ અગ્નિ] પેટની ખોરાક પચાવવાની જે શક્તિ તે.

જડ, સ્ત્રી. [સં.] મૂળનો જે છેલ્લો નાજુક મર્મભાગ તે; મૂળ; મૂળિયું. (૨) ખીલી; મેખ; ફાચર. (૩) ચુની; સ્ત્રીઓને નાકે પહેરવાની નાની જડ. ક્રિ પ્ર જડ ફુપડી જવી=સમૂળ જતું રહેવું; નાશ પામવું.

જડ, વિ. [સં.] અચેતન; સંજ્ઞારહિત. (૨) ઘન; નક્કર; સંગીન. (૩) પચે નહિ એવું. (૪) સુસ્ત; ધીમું. (૫) અજ્ઞાન; જાડી બુદ્ધિનું. (૬) અચંચળ; શૂન્ય લાગણીવાળું. (૭) સ્તબ્ધ; ચકિત. (૮) મુંગું. (૯) બહેરું. (૧૦) જેની ઇંદ્રિયો તેજ ન હોય એવું.

જડજ, પુ. [અં.] ન્યાયાધીશ.

જડતર, ન. મળતર; પ્રાપ્તિ. (૨) જડવાની રીત તે; જડાવ કામ; જડવું તે. [જાડ્ય.

જડતા, સ્ત્રી. જડપણું; અજ્ઞાનતા;

જડત્વ, ન. [સં.] પદાર્થનો અસલ સ્થિતિમાં રહેવાનો ધર્મ તે. (૨) જડતા.

બતાવવાને માટે સંખ્યાવાચક વિશેષણ સાથે વપરાય છેઃ-એક જણ; બે જણ. આમાં સ્ત્રી પુરુષ બેઉનો સમાવેશ થાયછે.)

જણતર, ન. [सं. जन्] જણવું તે; પ્રસવ. (૨) ઓલાદ; પરિવાર.

જણતી, સ્ત્રી.જન્મ આપનારી; માતા.

જણનારી, સ્ત્રી. જન્મ આપનારી; જનેતા; માતા.

જણવવું, ક્રિ. સ. જણાવવું; ખબર આપવી. (૨) જણનારીને જણવામાં મદદ મળે એમ કરવું.

જણવું, ક્રિ. સ. [सं. जन्] સ્ત્રીએ બાળકને જન્મ આપવો; પ્રસવવું; પેદા કરવું. કહે૦ જણે તેના પૂત ને કાંતે તેનું સૂત=જે જેની માલીકીનું હોય તેજ તેનું છે. જણવાંને જીવાડવાં અને પરણ્યાને પાલવવાં એમાં શાનો પાડ? જણનારીમાં જોર નહિ તો સુયાણી શું કરે?=જેનું કામ હોય તેણે પોતે હિમ્મત ને જોર રાખવું જોઇએ.

જણશ, [अ. जिनस] વસ્તુ; ચીજ. (૨) નંગ; દાગીનો. (૩) રકમ; સીલક. (૪) અફીણ. (૫)કિમ્મતી ચીજ.

જણશભાવ, સ્ત્રી. સરસામાન; દરદાગીનો.

જણશાઉ, વિ. જણશ ઉપર આપેલું-લીધેલું એવું; ઘરેણાક; જણશ ઉપર લેવા આપવાનું.

જણાવવું, ક્રિ. પ્રે. જાણ થાય એમ કરવું; કહેવું; ખબર આપવી.(૨) રેતવવું; સૂચવવું. (૩) જણવાના કામમાં મદદ કરવી; પ્રસવ કરાવવો.

જણાવું, ક્રિ. અ. ખબર પડવી; માલમ પડવું; જાહેર થવું. (૨) ભાસ થવો; કંઈક કંઈક સમજાવું. (૩) જન્મ આપવો; પ્રસવ થવો.

જણી, સ્ત્રી, જણનું નારીજાતિ રૂપ.

જત, અ. [सं. यत्] સંબંધ દર્શક શબ્દ. (૨) જે; કારણ કે; એમ કે; આપી જાણવું કે; એટલે કે (૩) હવે; હવે ત્યારે.

જતન, ન. [सं. यत्न] સાચવવું તે; સંભાળ રાખવી તે; ખૂબ કાળજી પૂર્વક તજવીજ રાખવી તે.

જતરડો, પુ. [मि. यंत्र] સોના રૂપાના તારને તાણી તાણીને લંબાવવાનું એક યંત્ર. જતરડામાં ઘાલીને તાણવું=ખસી શકે નહિ એવી પકડમાં પકડીને ખેંચવું; બરાબર કાબુમાં લઈ પછી તેની પાસે કામ કરાવવું.

જતી, પુ. [सं. यति] જૈન સાધુ; ગોરજી. (૨) કવિતાના ચરણમાં વિરામ લેવાનું સ્થાન. કહે૦ વાટ્યું ઓસડ ને મુંડ્યો જતી, એ બેની ઓળખાણ નથી. (૩) ત્યાગી; મુમુક્ષુ; યોગી-વૈરાગી. કહે૦ પારકાં છોકરાંને જતી કરવાં=ખોટી સલાહ આપવી.

જતુ, સ્ત્રી. [सं.] લાખ. જતુગૃહ=પાંડવોને બાળી મારવા માટે દુર્યોધને લાખનું ગૃહ બંધાવ્યું હતું તે; લાક્ષા

બતાવવાને માટે સંખ્યાવાચક વિશેષણ સાથે વપરાય છે:–એક જણ; બે જણ. આમાં સ્ત્રી પુરુષ બઉનો સમાવેશ થાયછે.)

જણતર, ન. [सं. जन्] જણવું તે; પ્રસવ. (૨) ઓલાદ; પરિવાર.

જણતી, સ્ત્રી. જન્મ આપનારી; માતા.

જણનારી, સ્ત્રી. જન્મ આપનારી; જનેતા; માતા.

જણવવું, ક્રિ. સ જણાવવું; ખબર આપવી. (૨) જણનારીને જણવામાં મદદ મળે એમ કરવું.

જણવું, ક્રિ. સ. [सं. जन्] સ્ત્રીએ બાળકને જન્મ આપવો; પ્રસવવું; પેદા કરવું. કહે૦ જણે તેના પૂત ને કાંતે તેનું સૂત=જે જેની માલીકીનું હોય તેજ તેનું છે. જણ્યાંને જીવાડવાં અને પરણ્યાને પાલવવાં એમાં શાનો પાડ? જણનારીમાં જોર નહિ તો સૂયાણી શું કરે?=જેનું કામ હોય તેણે પોતે હિમ્મત ને જોર રાખવું જોઇએ.

જણશ, [अ. जिनस] વસ્તુ; ચીજ. (૨) નંગ; દાગીનો (૩) રકમ; સીલક. (૪) અફીણ (૫)કિમ્મતી ચીજ.

જણશભાવ, સ્ત્રી. સરસામાન; દરદાગીનો.

જણશાઉ, વિ. જણશ ઉપર આપેલું–લીધેલું એવું; ઘરેણાઉ; જણશ ઉપર લેવા આપવાનું.

જણાવવું, ક્રિ. સ. જાણ થાય એમ કરવું; કહેવું; ખબર આપવી.(૨) ચેતવવું; સૂચવવું. (૩) જણવાના કામમાં મદદ કરવી; પ્રસવ કરાવવો.

જણાવું, ક્રિ. અ. ખબર પડવી; માલમ પડવું; જાહેર થવું. (૨) ભાસ થવો; કંઇક કંઇક સમજવું. (૩) જન્મ આપવો; પ્રસવ થવો.

જણી, સ્ત્રી. જણનું નારીજાતિ રૂપ.

જત, અ. [सं. यत्] સંબંધ દર્શક શબ્દ. (૨) જે; કારણ કે; એમ કે; આથી જણવું કે; એટલે કે (૩) હવે; હવે ત્યારે.

જતન, ન. [सं. यत्न] સાચવવું તે; સંભાળ રાખવી તે; ખૂબ કાળજી પૂર્વક તજવીજ રાખવી તે.

જતરડો, પુ. [सं. यंत्र] સોના રૂપાના તારને તાણી તાણીને લંબાવવાનું એક યંત્ર. જતરડામાં ઘાલીને તાણવું=ખસી શકે નહિ એવી પકડમાં પકડીને ખેંચવું; બરોબર કાબુમાં લઈ પછી તેની પાસે કામ કરાવવું.

જતી, પુ. [सं. यति] જૈન સાધુ; ગોરજી. (૨) કવિતાના ચરણમાં વિરામ લેવાનું સ્થાન. કહે૦ વાટ્યું ઓસડ ને મુંડ્યો જતી, એ બેની ઓળખાણ નથી. (૩) ત્યાગી; મુમુક્ષુ; યોગી–વૈરાગી. કહે૦ પારકાં છોકરાંને જતી કરવાં=ખોટી સલાહ આપવી.

જતુ, સ્ત્રી. [सं.] લાખ. જતુગૃહ=પાંડવોને બાળી મૂકવા માટે દુર્યોધને લાખનું ગૃહ બંધાવ્યું હતું તે; લાક્ષા

અવતરવું; પેદાથવું; ઉદ્ભવવું; ઉત્પન્ન થવું; જન્મવું.

જનમારો, જુ. જન્મારો.

જનમેજય, પુ. [સં.] અભિમન્યુ ને ઉત્તરાના પુત્ર પરીક્ષિતનો પુત્ર; પાંડુ-વંશી રાજાઓમાંનો એક મોટો પ્રતાપી, ધાર્મિક,સાહસિક અને સાહિત્યપ્રિય રાજા.

જનમોતરી, સ્ત્રી. જુ. જન્મોત્રી.

જનયિત્રી, સ્ત્રી. [સં.] જન્મ આપનારી; માતા.

જનરલ, પુ. [અં.] સેના નાયક. (૨) એક સૈનિક પદવી.

જનરંજન, વિ. [સં] માણ-સને ખુશી કરે એવું.

જનલોક, પુ. [સં.] પૌરાણિક સાહિત્ય પ્રમાણે કલ્પાયેલા સાત લોક-માંનો એક લોક.

જનવાદ, પુ. [સં.] લોકોમાં ઉડતી વાત; અફવા; ગપ. (૨) લોકોમાં થતી અપકીર્તિ.

જનવાર્તા, સ્ત્રી. [સં] લોકોમાં ચાલતી વાત; દંતકથા.

જનસમુદાય, પુ.[સં.] લોકસમૂહ.

જનસ્થાન, ના. [સં.] દંડકા-રણ્યનો ગોદાવરીના કિનારા ઉપર આવેલો એક પ્રદેશ.

જનહિત, ન. [સં.] માણસ જાતિનું જેથી સારું થાય એવું જે તે; લોકકલ્યાણ.

જનહિતકારી, વિ. લોકનું હિત કરનાર.

જનહિતેચ્છુ, વિ. લોકનું હિત ઇચ્છનાર.

જનાકારી, સ્ત્રી. (ફા.) વ્યભિચાર; છિનાળું. [બળ.

જનાખ, જનાક, સ્ત્રી. હીર; સત્વ;

જનાખું, ન. ઇત્વતર.

જનાચાર, પુ. [સં.] લોકાચાર.

જનાજો, [अ. जनाज़ा] મુ-સલમાનમાં મડદાને દાટવા લઈ જવાની જે ખાટલી તે; ઠાંઠડી. (૨) ઈસ્લામી-ઓના મડદા પાછળ જનારું જે સરઘસ તે

જનાદી, [फा. दीनार] હલકી કિમ્મતનો એક સિક્કો; પૈસો;દોઢિયું.

જનાનખાનું, [फा. जन्+ खानह] સ્ત્રીઓ માટેનો ખંડ. (૨) ઓઝલમાં રહેનાર સ્ત્રીઓનો સમુદાય તે.

જનાની, વિ. બૈરક સ્વભાવનું;બાયલું. (૨) સ્ત્રીઓના જેવું શરમાળ અને બીકણુ. (૨) જનાનાને લાયકનું. (૪) અંતઃપુરમાં રહેનારું.

જનાનો, પુ. [फा.] મલાઝમાં રહેનારો સ્ત્રીસમુદાય. (૨) કુટુંબકબીલો. (૩) ઓઝલ; પડદો.

જનાબ, વિ. [फा.] માનવંત; મહેરબાન; કૃપાળુ. (૨) મોટા માણસને સંબોધીને વપરાતું માનનું વિશેષણ. (વધારે માનથી બોલવું હોય તો વળી જનાબે-આલી, એમ કહેવાય છે.)

જનાબાઈ, ના. મીરાંબાઈ જેવા દક્ષિણની એક ભક્તકવિ સ્ત્રી. (એ

અક્ષર] જન્મકાળનાં ગ્રહરાશિ વગેરે સંબંધી જે આંક તે; જન્મપત્રિકા; જન્મકુંડળી.

જન્માષ્ટમી, સ્ત્રી. [सं. जन्म+अष्टमी] કૃષ્ણજયંતી; શ્રાવણ વદિ આઠમને દિવસે કૃષ્ણનો જન્મ થયો હતો તે સાંવત્સરિક દિવસ.

જન્માંતર, પુ. [सं.] એક જન્મ છોડીને બીજો જન્મ ધરવો તે; પુનર્જન્મ. (૨) પરલોક; હવે પછી પ્રાપ્ત થનારો જે લોક તે. (૩) અ. આ જન્મમાં તો નહિ એમ.

જન્માંધ, વિ. [सं. जन्म+अन्ध] જન્મથી આંધળું. (૨) ન. જન્મથી જે આંધળું તે.

જન્મોત્તરી, સ્ત્રી. [सं. जन्म+उत्तरी] જન્મ પછી ઉત્તરોત્તર બનનારા બનાવ વર્ણવેલા હોય એવી જે ગણિત કરીને જોશીએ બનાવેલી પત્રિકા તે; જન્મોત્રી, જનમોતરી.

જન્ય, વિ. [સં.] જન્મેલું; પેદા થયેલું.

જપ, પુ. [सं.] જપવું તે; નામ, મંત્ર વગેરેનું રટન તે; આવર્તન; જાપ. ક્રિ. પ્ર. જપ કરવા=વારંવાર યાદ કરીને અમુક વસ્તુની રાહ જોયા કરવી. (૨) નિરુદ્યમી રહી ધ્યેય વસ્તુની આશા રાખ્યા કરવી. જપ કરાવવા=મંત્રાદિકનું અનુષ્ઠાન કરાવવું.

જપત, વિ. [फा. जप्त] કબજે કરેલું; હવાલે લીધેલું. ક્રિ. પ્ર. જપત કરવું=માલીકી રદબાતલ કરી કબજે લઈ લેવું.

જપતી, સ્ત્રી. જપત કરવું તે; કબજે લેવું તે; ટાંચ; ક્રિ. પ્ર. જપતી બેસાડવી=આધુંપાછું થાય નહિ એવો બંદોબસ્ત રખાવવો.

જપમાળા, સ્ત્રી. [सं. जपमाला] જપ કરવાનો બેરખો–માળા તે; એક એક નામ કે મંત્ર બોલી બોલીને મણકો મુકાય એવી તસબી તે.

જપવું, ક્રિ. સ. કોઈ ઈષ્ટના નામનું રટન કર્યા કરવું; જપ કરવો. (૨) સ્મરવું; યાદ કર્યા કરવું (૩) ધ્યાન ઉપર રાખવું; એકની એક વસ્તુનું લક્ષ રાખ્યા કરવું. કહે૦ બાવો બેઠો જપે ને જે આવે તે ખપે=સાધુતાનો ખાલી ઢોંગ બતાવવો.

જપા, સ્ત્રી. [सं.] લાલ ફૂલનું એક ઝાડ ને તેનાં ફૂલ; જવા. (જવાપુષ્પ કે જપાપુષ્પ.)

જપિયો, પુ. કથા વખતે વ્યાસની સામે જપમાળ લઈને બેસનારો બ્રાહ્મણ; જપ કરનારો; જાપી, જાપિયો.

જબ્રા, સ્ત્રી. [फा.] જુલમ; સખતી; જબરજસ્તી.

જબર, જુ. જબ્બર.

જબરજસ્તી, જબરદસ્ત; વિ. જોરાવર; મજબુત; કદમાં મોટું અને ખૂબ ભારે હોય એવું. (૨) જુલમગાર; ક્રૂર.

જબરજસ્તી, સ્ત્રી. જબરાઈ; અપરિત જોર કરવું તે; જુલમ; સખતી.

આ ઝરાનું પાણી ઘણું ગરમ રહે છે. ચોખાની પોટલી બાંધી જમનોત્રીમાં બોળી કાઢતાં ચોખા ચડી જાય છે.)

જમરૂખ, ન. જામફળ; પેર (પેર)

જમરૂખડી, સ્ત્રી. જામફળી; જમરૂખી

જમરૂખી, સ્ત્રી. જામફળી. [જત્થો.

જમલો, પુ. જુમલો; એકઠો થયેલો

જમવાનું, ન. જમવાના કામનું જે તે; ખાવાનું; ભોજન; ખોરાક. (૨) ખાવાને જવાનું નોતરું; આમંત્રણ.

જમવું, ક્રિ. સ. [સં. जम्] સારું સારું ખાવું; ભોજન કરવું. (૨) સારી રીતે હાથ મારવો; ઉચાપત કરવું; કઢાવી જવું; ઉપભોગમાં લેવું. (૩) ક્રિ. અ. ઠરવું; બંધાવું; નીતરવું; જામવું.

જમશેદી–નવરોજ, પુ. [फा.] ઈરાનમાં થઈ ગયેલા જમશેદ નામના પાદશાહે સૂર્યની ચાલ ઉપરથી વર્ષ ગણવાનો ઠરાવ કરી જે દિવસે મેષરાશિમાં સૂર્ય દાખલ થાય તે દિવસને વર્ષનો પહેલો દિવસ–નવરોજ ઠરાવી તે દિવસે ધર્મની અમુક ક્રિયા કરવાનું–'જશન' રાખ્યું હતું તે. ગુજરાતમાં પારસીઓ આ તહેવાર પાળે છે. એ દિવસે રાત અને દહાડો સરખાં હોય છે.)

જમા, સ્ત્રી. [अ.] આવક; ઉપજ; નીપજ; વસુલ. (૨) એકઠું થવું તે. (૩) અનામત; એકઠી થયેલી રકમોનું એકત્ર પડી રહેવું તે. (૪) ભંડાર; ખજાનો; તિજોરી. (૫) ચોપડામાં આવક લખવાની ડાબી બાજુ તે. (૬) એકઠું; ભેગું. જમા માંડવું=વ્યાજે લેવું–રાખવું. (૭) જુમલો; સરવાળો; કુલ રકમ તે. જમા ખરચ= આવક જાવકનો હિસાબ. ક્રિ૦ પ્ર૦ જમા ખરચ પાડવું=આપલે થયેલી રકમોનો હિસાબ લખવો

જમાઈ, પુ. [સં. जामातृ] દીકરીનો વર તે; જામાતૃ.

જમાઉધાર, પુ. આવ્યા ગયા નાણાનો જે રીતસર રખાતો હિસાબ તે. (૨) મેળવવું ને ગુમાવવું તે.

જમાખરચ, ન. જમા અને ખરચ તે; ઉપજખર્ચ. ક્રિ. પ્ર જમાખરચ પાડવું= હિસાબમાં નહિ આવેલી રકમની વ્યવસ્થા કરવી.

જમાડવું, ક્રિ. પ્ર. ખવડાવવું; ભોજન કરાવવું. (૨) લાંચ આપવી; લાભ કરાવવો.

જમાત, સ્ત્રી. [अ.] સમુદાય; સમૂહ. (૨) અમુક વ્યવહાર કરવાને એકઠું થયેલું મંડળ; નાત (૩) સાજન; નાત; પંચ; મુસલમાનોના એકાદ વિભાગનો સંઘ.

જમાદાર, પુ. [फा. जमात] સિપાઈઓની નાની ટુકડીનો ઉપરી; એક સમુદાયનો નાયક.

જમાદારી, સ્ત્રી. જમાદારનું કામ તે; જમાદારપણું. (૨) ઉપરીપણું; કામ લેવાની હોશિયારી.

જમાન, પુ. જામીન.

આ ક્રરાતું પાણી ઘણું ગરમ રહે છે. ચોખાની પોટલી બાંધી જમનોત્રીમાં બોળી કાઢતાં ચોખા ચઢી જાય છે.)

જમરૂખ, ન. જામફળ; પેર (પેરૂ).

જમરૂખડી, સ્ત્રી. જામફળી; જમરૂખી.

જમરૂખી, સ્ત્રી. જામફળી. [જત્થો.

જમલો, પુ. જુમલો; એકઠો થયેલો

જમવાનું, ન. જમવાના કામનું જે તે; ખાવાનું; ભોજન; ખોરાક. (૨) ખાવાને જવાનું નોતરું; આમંત્રણ.

જમવું, ક્રિ. સ. [सं. जम्] સારૂં સારૂં ખાવું; ભોજન કરવું. (૨) સારી રીતે હાથ મારવો; હચાપત કરવું; ઉડાવી જવું; ઉપભોગમાં લેવું. (૩) ક્રિ. અ. ઠરવું; બંધાવું; નીતરવું; જામવું.

જમશેદી-નવરોજ, પુ. [फा.] ઈરાનમાં થઈ ગયેલા જમશેદ નામના પાદશાહે સૂર્યની ચાલ ઉપરથી વર્ષ ગણવાનો ઠરાવ કરી જે દિવસે મેષરાશિમાં સૂર્ય દાખલ થાય તે દિવસને વર્ષનો પહેલો દિવસ–નવરોજ ઠરાવી તે દિવસે ધર્મની અમુક ક્રિયા કરવાનું-'જસન' રાખ્યું હતું તે. ગુજરાતમાં પારસીઓ આ તહેવાર પાળે છે. એ દિવસે રાત અને દહાડો સરખાં હોય છે.)

જમા, સ્ત્રી. [अ.] આવક; ઉપજ; નીપજ; વસુલ. (૨) એકઠું થવું તે. (૩) અનામત; એકઠી થયેલી રકમોનું એકત્ર પડી રહેવું તે. (૪) ભંડાર; ખજાનો; તિજોરી. (૫) ચોપડામાં આવક લખવાની બાજી બાજુ તે. (૬) એકઠું; ભેગું. જમા માંડવું=વ્યાજે લેવું-રાખવું. (૭) જુમલો; સરવાળો; કુલ રકમ તે. જમા ખરચ= આવક જાવકનો હિસાબ. ક્રિ૦ પ્ર૦ જમા ખરચ પાડવું=આપેલી થયેલી રકમોનો હિસાબ લખવો.

જમાઈ, પુ. [सं. जामातृ] દીકરીનો વર તે; જમાત્.

જમાઉધાર, પુ. આવ્યા ગયા નાણાંનો જે રીતસર રખાતો હિસાબ તે. (૨) મેળવવું ને ગુમાવવું તે.

જમાખરચ, ન. જમા અને ખરચ તે; ઉપજખર્ચ. ક્રિ. પ્ર. જમાખરચ પાડવું= હિસાબમાં નહિ આવેલી રકમની વ્યવસ્થા કરવી.

જમાડવું, ક્રિ. પ્ર. ખવડાવવું; ભોજન કરાવવું. (૨) લાંચ આપવી; લાભ કરાવવો.

જમાત, સ્ત્રી. [अ.] સમુદાય; સમૂહ. (૨) અમુક વ્યવહાર કરવાને એકઠું થયેલું મંડળ; નાત. (૩) સાજનું; નાત; પંચ; મુસલમાનોના એકાદ વિભાગનો સંઘ.

જમાદાર, પુ. [फा. जमात] સિપાઇઓની નાની ટુકડીનો ઉપરી; એક સમુદાયનો નાયક.

જમાદારી, સ્ત્રી. જમાદારનું કામ તે; જમાદારપણું. (૨) ઉપરીપણું; કામ લેવાની હોશિયારી.

જમાન, પુ. જામીન.

જમીનદાર, વિ ખેતીની જમીન રાખનાર. (૨) ખેડુત; પાટીદાર. (૩) પુ. ધણી જમીનનો માલીક; જાગીરદાર; ગામગરાસનો ધણી; તાલુકદાર.

જમીનદારી, સ્ત્રી. જમીનદારપણું. (૨) જમીનદારની જે હાલત તે (૩) વિ. જમીનદારના તાબાનું.

જમીનદોસ્ત,વિ.જમીનની બરોબર કરી નાખેલું, જમીન ઉપર બાંધેલા બાંધકામને ખોદી પાડીને જમીનસરસું કરી કરી દીધેલું તે.(૨)પાયમાલ; હતા ન હતા જેવું. ક્રિ. પ્ર. જમીનદોસ્ત થઈ જવું= મિટ્ટી મિટ્ટી થઈ જવું.

જમેઉધાર, પુ જમા અને ઉધાર કરવું તે. (૨) નફોતોટો, પુણ્યપાપ, વગેરેની જે ન્યૂનાધિકતા તે. ક્રિ. પ્ર. જમે ઉધાર કરી નાખવું=ચોકખું કરી નાખવું; પતાવી દેવું.

જમૈયો, પુ. [अ.] વાંકડા પાનાનું મૂંઠવાળું હથિયાર; કટાર; જમિયો.

જય, પુ. [સં.] બીજાની ઉપર જીત મેળવવી તે; જીત; ફતેહ; સામાના કરતાં સરસ થવું તે.(૨)કલ્યાણ; શ્રેય; બઢતી; સૌભાગ્ય. ક્રૃ. પ્ર. જયજયકાર=જીતની ખુશાલીનો ધન્યવાદ.

જયકામી, વિ. [સં.]જયની-કીર્તિની ઈચ્છાવાળું.

જયદેવ, ના. બંગાળના વીરભૂમિ પ્રાંતનો કાન્યકુબ્જ જાતિનો બ્રાહ્મણ કવિ. (એ બારમા સૈકામાં વિદ્યમાન હતો. એણે ગીતગોવિંદ અને પ્રસન્નરાઘવ વગેરે સંસ્કૃત કાવ્યગ્રંથો બનાવેલા છે)

જયદ્રથ, ના. સિંધુ દેશનો રાજા અને દુર્યોધનનો બનેવી. (તે મહા પરાક્રમી અને દુર્યોધનના જમણા હાથ જેવો હતો.)

જયમંગળ, પુ. રાજાને બેસવાનો મોટો હાથી; હાથીઓમાં ઉત્તમ હાથી.

જયશાળી, વિ. જયવંત; ફતેહમંદ.

જયશિખરી, ના. વનરાજ ચાવડાનો પિતા (એ કચ્છના રણ નજીક પંચાસરમાં આઠમા સૈકામાં રાજ કરતો હતો.)

જયંત, પુ. ઇન્દ્રનો પુત્ર.

જયંતી, સ્ત્રી. ઇન્દ્રની પુત્રી. (૨) ગૌરી. (૩) પતાકા. (૪) કોઇ મહાન્ વ્યક્તિના સંસ્મરણ નિમિત્તે ઉત્સવાદિ કરવાં તે (૫) અશ્વમેધના ઘોડાના કપાળ ઉપર બંધાતી દિગ્વિજય પત્રિકા.

જયાનંદ, પુ. [સં.] જીતવાથી થયેલો જે આનંદ તે.

જયી, વિ. [સં.] જીતેલું; જેણે જીત મેળવી હોય તે; વિજયી; ફતેહમંદ.

જય્ય, વિ. [સં.] જીતવા જેવું. (૨) પુ. જય.

જર, વિ. ઘસાઈ ગયેલું; જીર્ણ થઇ [ગયેલું.

જર, પુ. સોના રૂપાના તારનું રેશમ વગેરે સાથે કરેલું વણતર તે; કસબ. (૨) સોનું; ધન; દોલત; પૈસો; નાણું. (૨) ઓર; મેલી. કહેવ જર ચાહે સો કર= પૈસા હોય તો બધું થાય. જર દેખી

મુનિવર ચળે; જર જમીન ને જોરૂ એ ત્રણે કજિયાનાં છોરૂ.

જરકશી, વિ. જરીનું; કસબી; જેમાં સોનાના તારનું વણતર હોય તેવું.

જરકોસ, પુ. હલકી ધાતુના તારનો વણાટ તે; ખોટો કસબ.

જરખ, પુ. ગધેડા જેવડું પણ અત્યંત આળસુ અને ગંદું એક હિંસક પ્રાણી; ઘોરખોદિયો. (આ પ્રાણી ઘોરોમાંથી માણસ વગેરેનાં મડદાં ખેંચી કાઢી ખાઈ જાય છે. મહારાષ્ટ્રમાં તેને તરસ, અને હિંદમાં લક્કડબાઘ કે છરાક કહે છે.)

જરજર, વિ. જીર્ણ; ઘસાઈ ગયેલું; જૂનું; ખળભળી ગયેલું.

જરજરિયાત, ન. નાણું, ઘરેણું અને જરકશી કિંમતી કપડાં વગેરે તે; જોખમનું હોય એવું જે તે.

જરજરિયું, વિ. જીર્ણ થઈ ગયેલું એવું; આશું એવું.

જરજોખમ, ન. [फा.] પૈસો અને બીજું જે કંઈ કિંમતી અને જોખમવાળું હોય એવું તે.

જરઠ, વિ. [सं.] વૃદ્ધ; ઘરડું; (૨) પાકું; રીઢું. (૩) મજબુત; કઠણ.

જરત્કારુ, ના. એક મુનિ. (જનમેજયના સર્પસત્રમાંથી વાસુકીના કુળને બચાવી લેનાર આસ્તિક મુનિના પિતા)

જરતોસ્તી, વિ. [फा. जरतोस्त्] જરતોસ્ત પેગંબરના ધર્મને માનનાર; પારસી. (ઈ. પૂ. ચારથી છ હજાર વર્ષ ઉપર જરતોસ્ત થયા હતા. તેણે પર્વત ઉપર રહી તપ કરી કરીને સિદ્ધિઓ મેળવ્યા પછી ગુસ્તાસ્પના દરબારમાં જઈ પોતાનો ધર્મ તેને અંગીકાર કરાવ્યો હતો. પછી એ રાજાની સહાયથી જરતોસ્તનો ધર્મ ઈરાનમાં અને આસપાસના પ્રાંતોમાં પ્રસાર્યો હતો. એમનો પ્રવર્તાવેલો ધર્મ એમના નામ ઉપરથી 'જરતોસ્તી' કહેવાય છે.)

જરદ, વિ. [फा. ज़र्द] પીળું; આંબા પીળા રંગનું.

જરદાલુ, ન. એક જાતનું ફળ; આલૂ. (અફઘાનીસ્તાન અને ઈરાનમાં તે ઘણું થાય છે. ઈસ્ફાની જરદાલુ વખણાય છે.)

જરદો, પુ. તમાકુનાં કુમળાં પાતળાં પાનનો પીળો ભુકો. (ભીલ લોકો તેને ભાંગ કહે છે.)

જરદોજ, પુ. [फा. जरदूज] સોના રૂપાના રેશમ સાથે વણેલા તારનું ભરતકામ કરનાર; કસબ ભરનાર, જરીવાળો.

જરબ, પુ. [फा. जर्ब] ત્રાસ; દહેશત. (૨) દાબ; ધાક; રોફ.

જરવું, ક્રિ. અ. [सं. जॄ] જીર્ણ થવું; ઓગળીને બળી જવું; ઘસાઈ જવું. (૨) પચવું; હજમ થવું. (૩) મરડવું; મુલાયમ થઈ જવું; જુદું પડી જવું.

જરા, સ્ત્રી. [सं.] વૃદ્ધાવસ્થા; ઘડપણ; બુઢાપો. (૨) જીર્ણતા. (૩) જીર્ણત્વચા; સાપની કાંચળી.

જરા, અ. લગાર; થોડું. (૨) કંઈક; સહેજ. રૂ૦ પ્ર૦ જરાતરા=સહેજસાજ. જરાક, (જરાએક), અ. લગારેક; થોડુંક.

જરાયત, વિ. [फा. जराअत] જેને વરસાદનુંજ પાણી મળતું હોય એવું; આકાશિયા; વરસાદ ઉપર જેના પાકનો આધાર હોય એવું.

જરાયુ, ન. [सं.] ગર્ભને વિંટાયેલું પાતળી ચામડીનું પડ; જેમાંથી બચ્ચાંનો જન્મ થાય છે તે ચામડીની કોથળી; ઓર.

જરાયુજ, વિ. [सं.] જરાયુમાંથી જેનો જન્મ થાય છે તે; સચેતન દશામાં જન્મનારૂં પ્રાણી.

જરાસંધ, ના. [सं.] ચંદ્રવંશી મગધના રાજા બૃહદ્રથનો પુત્ર અને કંસનો સસરો. (તે બે ફાડિયાં (ટકડા)માં જન્મ્યો હતો. જરા નામની રાક્ષસીએ એ બે ફાડિયાં સાંધી તેને જીવતો કર્યો તેથી તે જરાસંધ કહેવાય છે.)

જરિયાન, ન. [फा.] સોના રૂપાના જડાવવા દાગીના; સોનેરી વસ્ત્રો અને બીજું જે કંઈ મૂલ્યવાન હોય તે.

જરી, સ્ત્રી. સોનારૂપાના તાર સાથે વણેલો તંતુ; કસબ. (૨) અ. લગાર.

જરીક, સ્ત્રી. લગારેક; જરજરી.

જરીપટકો, પુ. પેશ્વાના સૈન્યનો કસબી વાવટો; કસબી પતાકા.

જરીપુરાણું, વિ. કતરીગયેલું; ફાટીતૂટી ગયેલું હોય એવું; જર્જરિત નેજૂનું થઇ ગયેલું.

જરીફ, સ્ત્રી. [अ. जरीब] જમીન વગેરેની માપણીનું કામ. (૨) માપણીનું કામ કરનારો.

જરીફખરડો, પુ. માપણીની તપસીલવાળી નોંધપોથી.

જરૂર, સ્ત્રી. [अ.] જેને ઘણું કામ હોય તે; અગત્ય; ગરજ; મતલબ.

જરૂર, અ. ગમે તેમ કરીને; નક્કી; અચૂક; ખચીત; અવશ્ય; ખામુખા.

જરૂરિયાત, સ્ત્રી. જરૂર; અગત્ય; આવશ્યકતા.

જરૂરી, વિ. જરૂરનું.

જર્જર, વિ. [सं.] ખળખળી ગયેલું; છર્ણું; શિથિલ થઈગયેલું હોય એવું.

જર્જરિત, વિ. જીર્ણ થઇ ગયેલું; છિન્નભિન્ન થઇ ગયેલું; બહુ જૂનું થઈ ગયેલું.

જલ, ન. [सं.] પાણી; વારિ; નીર.

જલજ, ન. [सं.] જળમાં જન્મેલું તે; કમળ. (૨) શંખ વગેરે.

જલજા, સ્ત્રી. [सं.] લક્ષ્મી.

જલદ, પુ. [सं.] જળ દેનારો તે; મેઘ; વરસાદ. (૨) [फा.] બહુજ આકરૂં; તીખું; તેજ; ઉતાવળું.

જલદાગમ, પુ. [सं.] વર્ષાકાળ; ચોમાસું [પાડવું તે; જળસમાધી.

જલદાહ, પુ. શબને પાણીમાં હેઠાળે

જલદી, સ્ત્રી. [फा.] ઝટપટ. (૨) અ. ઉતાવળે; તાકીદે; તાબડતોબ; સત્વર.

જલધર, પુ. [सं.] મેઘ; વરસાદ.

જલધિ, પુ. [સં.] સમુદ્ર, દરિયો; સાગર.

જલંદર, ન. જલોદર.

જલ્લાદ, પુ. [ફા.] મારો; ફાંસિયો; માણસનો શિરચ્છેદ કરનારો ક્રૂર માણસ. (૨) કસાઈ; પ્રાણી કાપનારો.

જલાદી, સ્ત્રી. જલ્લાદનું જે કામ તે.

જલાલ, વિ. ઝગઝગતું; ઉજ્જ્વળ.

જલાલી, સ્ત્રી. ઉજ્જ્વળતા; ભભકો; જાહોજલાલી.

જલાશય, ન. [સં.] જળનો જે આશય તે; નવાણ.

જલેબી, સ્ત્રી. એક પકવાન; ખાવાની એક મિષ્ટ વસ્તુ. (ઘઉંના મેંદાની પેંણીમાં ગૂંછળાં પાડી તળી કાઢેલી અને પછી ચાસણીમાં બોળેલી ખાજલી.)

જલોદર, ન. [સં.] પાણી ભરાઈને પેટ મોટું થાય એવો રોગ.

જલ્પ, પુ. [સં.] જલ્પવું તે; બડબડાટ; જેમ તેમ બોલ્યા કરવું તે. (૨) ચાલુ ધીમો અવાજ. (૩) બોલબોલ કરવું તે; લવારો.

જલ્પવું, ક્રિ. અ. [સં.] અર્થ સાર વગરનું બહુ બોલવું; બડબડવું; ગુણગુણવું; લવારો કરવો.

જવ, પુ. [સં. યવ] એક જાતનું ધાન્ય; યવ; સાત. (ઘઉંની માફક તે શિયાળુ પાક છે. એનો છોડ, ઉંબી અને ઘઉંને મળતાં આવે છે. જવને દળીને રોટલા કરાય છે. યુરોપમાં જવમાંથી 'બીર' નામનો દારૂ બનાવવામાં આવે છે. જવતલ લાવવાના-કારણક્રિયાની વૈશી કરવી. જવતલ મુકવાન્ગ્ગાડ રહારવું. (૨) વેગ; ગતિ. (૩) આંગળાની કરચલીમાં બનતો જવ જેવો જે રેખ-કાર તે. (૪) જવ જેટલી લંબાઈનું અને વજનનું માપ તે. (૫ જવના આકારનો સોનાનો મણકો:-જવાળી; જવમાળા. (૬) અ. જ્યારે; જે વખતે.

જવખાર, પુ. [સં. યવક્ષાર] જવના ઘાસમાંથી નીકળતો જે ખાર તે. (આ ખાર ઓસડ તરીકે વપરાય છે.)

જવન, પુ. [સં. યવન] યવન; મુસલમાન; ગ્રીક વગેરે પરદેશી ને પરધર્મી.

જવનિકા, સ્ત્રી. [સં.] પડદો; ચક; કનાત.

જવરઅવર, સ્ત્રી. વારંવાર જવું આવવું તે; પરિચય; ઓઠકબેઠક; જવા આવવા-મળવાનો સંબંધ-સહવાસ તે.

જવલો, પુ. [સં. યવલવ] જવના જેવી એક બીજની વનસ્પતિ. જવના દાણા જેવો જે દાગીનો તે; મણકો; સોનાના ચોરસિયા.

જવલ્લે, અ. [ફા.] ક્વચિત્; ક્વીકજ; કદાચ; ભાગ્યે; કદાપિ; રડ્યુંખડ્યું.

જવવું, ક્રિ. અ. [સં. જીવ] જીવતું થવું. (૨) ઉત્પન્ન થવું; જન્મવું; ઉછરવું; પેદા થવું. (૩) ટપકવું.

જવાદેવું, ક્રિ. સ. [सं. या અને दा] જાય એમ થવા દેવું; નહિ અટકાવવું. (૨) જતું કરવું; છોડી દેવું. માફ કરવું; ક્ષમા આપવી. (૪) ઉપેક્ષા કરવી; આંખ આડા કાન કરવા. (૫) નહિ સતાવવું; નહિ પીડવું. (૬) રજા આપવી.

જવાન, વિ. જુવાન. જવાનપટ્ઠો=જુવાન તેમજ પુષ્ટ એવું જે તે; બળવાન.

જવાની, સ્રી. જુવાની; યૌવન. રૂ૦ પ્ર૦ જવાની આવવી=નવો ઉત્સાહ ઉત્પન્ન થવો; જુવાનની માફક વર્તવું.–જવાનીનું જોર=જુવાનીના જેવું બળ કહે૦ જવાનીનું રડવું એને પરોઢિયાનું હસવું દીસી આવે. જવાની ને દિવાની એક સરખાં.

જવાબ, પુ. [फा.] કોઈ કંઈ પૂછે તેની સામે જે કંઈ ખુલાસારૂપ કહેવું તે; ઉત્તર. (૨) પ્રતિશબ્દ; પડઘો; પ્રતિધ્વનિ ક્રિ પ્ર. જવાબ દેવો=આયવ્યયનો હિસાબ આપવો. (૨) ચાલવું; ટકવું (૩) ટક્કર લેવી. (૪) જોખમ ભરી આપવું. (૫) ઉપયોગી થઇ પડવું. જવાબ લેવો=સાહેદી લેવી; તપાસ કરવી, નુકશાન ભરી લેવું.

જવાબદાર, વિ. જેને માથે જવાબ દેવાનું હોય તે; જુમ્મેદાર; જોખમદાર.

જવાબદારી, સ્રી. જવાબ દેવાનું જે જોખમ તે; જુમ્મેદારી; જોખમદારી.

જવાબી, સ્રી જવાબદારી. (૨) વિ. જવાબ લખ્યો હોય એવી (હુંડી) તે; (૩) જવાબ આપવાની ચતુરાઈ તે; જવાબ દેવાની શક્તિ તે; હાજરજવાબી=એકદમ જવાબ દેવાની ચતુરાઈ.

જવારઅવાર, સ્રી. જવરઅવર; પરિચય; સહવાસ.

જવારા, પુ. [सं. यवस] જવ ઇત્યાદિના તાજા નાના અંકુર; નાના અને કુમળા ફણગા. (કોઇ ધર્મક્રિયાના અવસરે અનાજના જે ફણગા ઉગાડવામાં આવે છે તે)

જવાસો, પુ. રેતાળ ને સુકી જમીનમાં વગર પાણીએ ઉછરતી એક કાંટાવાળી વનસ્પતિ (ખારી જમીનમાં ઉનાળામાં તે લીલો થાય છે અને વરસાદ પડતાં તે સુકાઈ જાય છે. આથી જવાસાને અદેખાની ઉપમા આપેલી છે.)

જવાહિર, [अ. जवाहिर] કિંમતી ચીજ; અમોલ વસ્તુ; હીરામાણેકનું નંગ. (૨) હીરા માણેકથી જડેલો દાગીનો; જેવર; ઝવેર. (૩) ઉમદા હથિયાર.

જવાહિરખાનું, ન. જવાહિર રાખવાનો ઓરડો; રત્નભંડાર.

જવાળી, સ્રી. અંગુઠા ઉપરની એક રેખા (૨) જવના આકારના સોનાના આકારના મણકાની માળા (વાંકજવાળી)

જવાંમરદ, પુ. [फा.] જુવાન મરદ; બહાદુર માણસ. [(૨) હિમ્મત.

જવાંમરદી, સ્રી. બહાદુરી; પરાક્રમ.

જવું, ક્રિ. અ. [सं. या] એક સ્થળેથી કોઇ પણ રીતે ગતિ કરીને બીજે સ્થળે પહોંચવું. (૨) પાસેથી જતું રહેવું; ગુમાવવું. (૩) નાશ પામવું. (૪) ખરાબ થવું; પાયમાલ થવું. (૫) ગુજરવું; વીતવું. (૬) માવું; સમાવું. (૭) ઓછું

થવું. (૮) સોબત કરવી (૯) મુસાફરી કરવી.

જવૈ, જવાઈ, પુ૦ કલમ કરવાનો કઠણ સાંઠો.

જશ, પુ૦ [સં. यश] વખાણ. માન; આબરૂ; કીર્તિ. ક્રિ પ્ર. જશ ગાવા =સારું બોલવું. જશના થવા=કેતેહ મળવી; ડંકો વાગવો. જશ મળવો=વખાણ થવાં; કહે૦ જશ તો જાનગરોને=જશ મેળવવો એ બહુ મુશકેલ કામ છે. જશને બદલે જુતિયાં=માન-શાબાશી તો આપવી રહી પણ સામો ઠપકો મળવો તે.

જશવંત, વિ. જીતવાથી જેને શાબાશી મળેલી છે તે; વિજેતા; વખણાતો.

જસત, ન. આસમાની રંગની એક ધાતુ. (આ ધાતુ ઉદ્યોગની ઘણી વસ્તુઓમાં કામ આવે છે. એની ભસ્મ ઔસડ તરીકે પણ વપરાય છે. આપણા લોકોનો ભૂકો કે જે કશાંજણ કહેવાય છે તે આંખે આંજવાના કામમાં લે છે. બે ભાગ તાંબુ અને એક ભાગ જસત એકઠું કરતાં પીતળ બને છે. કલાઈ, તાંબુ અને જસત મળવાથી 'જર્મનસીલવર' નામની ધોળી ધાતુ બને છે.)

જસું, વિ. [સં यादृश] જેવું; સરખું; સમાન.

જહાજ, ન. [फा. जहाज़] વહાણ; દરિયા ઉપર સફર કરનારું મોટું વહાણ. [દુનિયા; જગત.

જહાન, સ્રી. [फा. जहान]

જહાન્નમ, ન. [फा.] દોજખ; નરક. ક્રિ પ્ર. જહાન્નમમાં જવું=મુઉં; પીડું; બળ્યું. (તિરસ્કારમાં એમ કહેવાય છે.)

જહાલ, વિ. ઉદ્દામ; ઉદ્ધત; ઉગ્ર; આકરું. [(૨) દુનિયા.

જહાં, અ. જ્યાં; જે ઠેકાણે; જેહીં.

જહાંગીરી, વિ. જહાંગીરના વખતનું (૨) સ્રી. કડક અમલબજાવણી; સખતાઈ; જોહુકમી; જુલમ. ક્રિ પ્ર જહાંગીરી ચલાવવી=જોહુકમી ચલાવવી; કહે૦ જહાંગીરી ફકીરી=ખૂબ જાહોજલાલીથી રહેવું કે ફકીરની માફક રહેવું; દોરી લોટા કે બાદશાહિયો.

જહાંપન્નાહ, વિ. [फा.] દુનિયાનું સંરક્ષણ કરનાર; મોટા પાદશાહને સંબોધીને બોલવાની એક મોટી પદવી. [ભસ્મ જુ જેહ

જહુ, સ્રી. ધૂળ; રેત. (૨) રાખ;

જહેજ, ન કન્યાદાન દેવું તે

જહ્નુ, પુ. [સં.] એક મોટા રાજા; સુહોત્ર રાજાનો પુત્ર. (ભગીરથ રાજા ગંગાને લઈ જતા હતા ત્યારે જહ્નુ તેને પી ગયા પછી ભગીરથની વિનંતિથી તેમણે ગંગાને પુત્રી ગણી વહેવા દીધી. તેપરથી ગંગાજાહ્નવી કહેવાય છે.)

જહ્નુકન્યા, સ્રી. [સં.] ગંગા નદી; ભાગીરથી; જાહ્નવી.

જળ, ન. [સં. जल] પાણી; નીર; ઉદક; વારિ. (૨) આંસુ. (૩) નિયમ; પણ. (૪) બળ; દીર. ક્રિ. પ્ર. જળ ચઢવું=પાણી ચઢવું; ખરતીના પાણીનું

ચઢવું. જળજંપવું=બહુ શાંત થવું. જળ ઝીલવું=પાણીમાં નહાતાં નહાતાં રમવું અને ગમત કરવી. આંખે જળ ભરવું=રોવું. જળ મૂકવું=અમુક કામ નહિ કરવાનો સંકલ્પ કરવો. જળ રેલવું=પાણી ફરી વળવાં. જળ શમવું=પાણી ઓસરી જવાં. જળપોતિયાં કરવાં=નાગા નહાવું. કહે૦ જળને ઠેકાણે થળ અને થળને ઠેકાણે જળ=મોટો ફેરફાર થવો તે. જળમાં રહેવું અને મગર સાથે વેર=જ્યાં રહીએ ત્યાં મિત્રતા અને સ્નેહ રાખવો. જળજળ અંબાકાર=પાણી પાણીમય થઈ રહ્યું હોય એવું.

જળકમળ, ન. [સં.] જળમાં થતું સુંદર પુષ્પ તે; લાલ અને ધોળી ઘણીક પાંખડીઓવાળું એક ફૂલ. સ્થળ-કમળ=ગુલાબ.

જળકુકડી, સ્ત્રી. [સં. जलकुक्कुटी] જળાશયોમાં વસતી કાળા રંગનાં પંખીની એક જાતી.

જળકુંડું, ન. [સં. जलकुंडली] આછાં પાણી ભરેલાં વાદળથી ચંદ્રની આસપાસ જે બંગડી જેવું વર્તુલ દેખાય છે તે. (ચંદ્રની આસપાસ થતા એ કુંડાળા ઉપરથી વરસાદ ક્યારે અને કેવો થશે તે વિશે લોકો અનુમાનો કરે છે.) (૨) પાણી છાંટીને પાડેલું વર્તુલ તે. (૩) સ્થિર પાણીમાં પત્થર નાખતાં જે ગોળ લહરીઓ ઉત્પન્ન થાય છે તે.

જળકેલિ, સ્ત્રી. [સં.] જળમાં ઉતરી નહાતાં નહાતાં રમતગમત કરવી તે.

જળક્રીડા, સ્ત્રી. [સં.] નહાતાં નહાતાં પાણીમાં રમતગમત કરવી તે. (૨) તરતાં તરતાં કે હોડકામાં બેસીને જળમાં ફરવું અને રમવું તે.

જળચક્રી, સ્ત્રી. [સં. जलचक्री] પાણીના ધક્કાના જોરથી ચાલતું યંત્ર; પાણીના જોરથી ચાલતી ઘંટી.

જળચર, ન. [સં. जलचर] જળમાં રહેનારૂં પ્રાણી; માછલાં, મગર, વગેરે. (૨) વિ. પાણીમાં વસનારૂં.

જળજળવું, ક્રિ. અ. [સં. ज्वल] ભડકે બળવું; પીડા થાય એમ બળવું. ચરચરવું.

જળજળું, વિ. જળે ભરાયેલું હોય એવું; આંસુભર્યું.(૨) સંધ્યાકાળનો સમય; થતું અંધારું.

જળજંતુ, ન. [સં. जलजंतु] પાણીના જીવ; પોરા, માછલાં વગેરે.

જળજંત્ર, પુ. જળચક્રી (૨)ફુવારો.

જળજાંબવો, પુ. [સં. जलजम्बुक] જળમાં થતી એક વનસ્પતિ.

જળણ, ન. [સં. ज्वलन] બળવું તે. (૨) ઇંધન.

જળતરંગ, પુ. [સં. जलतरंग] મોજું; લહેર; લહરી. (૨) પાત્રમાં પાણી ભરી તેમાંથી સૂર નીકળે એમ વગાડવાની એક કરામત તે. (૩) એક જાતનો લહેકાતો રાગ તે.

જળદાહ, પુ. [सं. जल+दह्] શબને પાણીમાં ડેકાણે પાડવું તે; જળસમાધ.

જળદેવતા, [सं.] જળની જે એક દેવતા મનાય છે તે; જળદૈવત; જળદેવતી; વરુણ.

જળદેવતી, સ્ત્રી [सं.] જળદેવતા; જળની અધિષ્ઠાત્રી; જળની રાણી તે.

જળધર, પુ [सं.] જળને ધારણ કરનારા જે તે; મેઘ; વરસાદ.

જળધિ, પુ [सं] સમુદ્ર; દરિયો.

જળધિતનયા, સ્ત્રી.[सं.]લક્ષ્મી.

જળનિધિ, પુ. [सं.] જળનો ભંડાર તે; સમુદ્ર; દરિયો

જળનીલિકા, સ્ત્રી.[स.]સેવાળ.

જળપટલ, ન. [सं.] જળનો જે પડદો તે; વાદળાં.

જળપતિ, પુ. [सं.] જળ-દેવતા; વરુણ. (૨) સમુદ્ર.

જળપર્યટન, ન. [सं.] જળમાં ફરી આવવું તે; સમુદ્રયાત્રા. વહાણની સાફરી.

જળપાત્ર, ન. [सं.] પાણી રેવાનું વાસણ તે;' લોટા, વગેરે.

જળપાન, ન. [सं.] પાણી પીવું તે.

જળપ્રલય, પુ. [सं.]' અતિ વરસાદથી અને જળની રેલથી દુનિયાનો નાશ થવો તે. (૨) હિમના પડવાથી પ્રાણી વર્ગનો સામટો નાશ થવો તે.

જળપ્રવાસ, પુ. [सं.] જળ ઉપર થઇને મુસાફરી કરવી તે; સફર.

જળપ્રવાહ, પુ. [सं.] પાણીના જથાનું વહેવું તે.

જળબિલાડી, સ્ત્રી. પાણીમાં રહેઈ બિલાડી જેવું એક જળચર પ્રાણી તે.

જળમય, વિ. બધે પાણી પાણી થઈ રહેલું હોય એવું.

જળમાણસ, ન. [सं. जल-मनुष्य] માણસના આકારને કંઈક મળતું જળચર પ્રાણી.

જળમાર્ગ, પુ. [सं.] જળ ઉપર થઇને જવાનો રસ્તો તે. (એથી ઉલટું-ખુશકી માર્ગ=જમીનમાર્ગ.)

જળયંત્ર, ન. [सं.] જેથી જળ ઉંચું ચડે એવી જે બનાવટ તે; ફુવારો. (૨) જળના જોરથી ચાલે એવું સાંચાકામ તે

જળયાત્રા, સ્ત્રી. [सं.] જળ ઉપર થઇને પ્રવાસ કરવો તે;દરિયાની સફર. (૨) વૈષ્ણવોનો એક તહેવાર; ઠાકોરજીને જલવિહાર કરાવવાનો દિવસ

જળયાન, ન. [सं.] જળ ઉપર ચાલે એવું વહાણ વગેરે તે; જળવાહન.

જળવાસ, પુ. [सं.] જળમાં પડવું તે. (૨) પાણીમાં પડીને બુડી મરવું તે.

જળવું, ક્રિ. અ. [सं. ज्वल्] બળવું; સળગવું. (૧) લાગણીવાળી અસર થવી.(૨) દાઝ ઉઠવો; દાઝવું; શોક લાગવી.

જળશાયી, વિ. [सं.] જળમાં શયન કરનાર; વિષ્ણુ ભગવાન.

જળસ, પુ. નહિ પચેલો ચીકણો

મરુ તે, મળની પાછળ પડતો ચીકણો પરુ જેવો વિકાર, આમામ.

જળસમાધ, સ્ત્રી જળસમાધિ ક્રિ પ્ર- જળસમાધ કરવી=પાણીમા બુડીમરવુ

જળસમાધિ, સ્ત્રી પાણીમા બુડીને મરી જવુ તે

જળસોઇ, સ્ત્રી [सं जल शायिन] જળમા ઉંઘતના સૂઇ જવુ તે જળશાયી થવુ=પાણીમા બુડી મરવુ તે ક્રિ પ્ર જળસોઇ કરાવવી=મરવા ની અણી ઉપર આવેલા સાધુ સંન્યાસીને ગળે પથરા અને ચોખા બાંધી પાણીમા પધરાવી દેવા તે

જળંધર, પુ જલંધર નામના ઋષિ (૨) જલંદર (૩) યોગની એક ક્રિયા

જળાઉ, વિ બળતણ તરીકે વપરાય એવુ

જળાતિસાર, પુ [सं] વારંવાર પિશાબ કરવો પડે એવો રોગ, મૂત્રાતિસાર

જળાધારી, સ્ત્રી શિવલિંગની આસપાસ પાણી રહે એવો ઘાટ. જેમા શિવલિંગ બેસાડેલુ હોય તે બેઠક

જળાપો, પુ બળાપો, સંતાપ, પીડા, સંતાપો

જળાભાસ, પુ [सं] જળ હોય એમ દેખાવુ તે, મૃગજળ, જળના જેવો જે યોગ આભાસ થવો તે

જળાશય, ન [सं जल+ आशय] જળ રહેવાનુ ઠેકાણ કુવો, તળાવ, વગેરે

જળો, સ્ત્રી [सं जलूका] પાણી અને કાદવમા થતો એક જીવ ક્રિ પ્ર જળો મુકવી—બગડેલુ લોહી જળો વળગાડીને ચુસાવી લેવરાવવુ

જળોદર, [सं जलोदर] પાણી વિકારથી પેટ મોટુ થાય એવો રોગ તે

જળોયું, ન બે પાટિયાની સાંધ ન દેખાય તેમ જડવાનુ પાતળુ પાટિયું

જંગ, પુ [फा] મોટી લડાઈ, યુદ્ધ, સંગ્રામ (૨) મોટુ વહાણ ક્રિ પ્ર જંગ મચાવવો—લડાઈ ઉભી કરવી જંગબહાદુર—લડાઈમા બહાદુર (૩) શૂર-વીરતા દર્શક એક ઇલ્કાબ

જંગડિયા, પુ રોકડ નાણા એકગામથી બીજે ગામ પહોંચાડી આપનાર સિપાઈઓ

જંગમ, વિ [सं] એક ઠેકાણે થી બીજે ઠેકાણે ખસી શકે એવુ, ચર (૨) શિવલિંગ પૂજનાર બાવાઓનો એક વર્ગ

જંગલ, ન [सं] માણસની વસ્તી વગરનો જે પ્રદેશ તે, વન, અરણ્ય (જેમા માણસની વસ્તી ન હોય અને જ્યા ખેતીવાડી કે બાગ બગીચા ન હોય પણ ઘાડી ઝાડી હોય એવો અપાર પ્રદેશ જંગલ કહેવાય છે) ક્રિ પ્ર જંગલ જવુ—ઝાડે ફરવા જવુ જંગલ વસાવવુ =વૈરાગ્ય થઈ વનમા જઈ રહેવુ જંગલ થઈ જવુ=મનુષ્યવસ્તીનો નાશ થઈ કુદરતી રીતે ઝાડ પાન ઉગી નીકળવા

જંગલી, વિ જંગલનુ, વાની, સંસ્કાર અને વિવેકવિનાનુ માણસ, અણ ઘડ, મૂર્ખ (૨) ખેડયા કે વાવ્યા વગર એમને એમ ઉગી નીકળેલુ (ઘાસ)

જંગલીજટ, વિ. જંગલમાં રહેનાર માણસના જેવું; છેક અણસમજુ. (૨) ગામડિયું; અણઘડ; જડસું

જંગલો, પુ. ગાવાનો એક રાગ.

જંગાલ, પુ. [सं.] તાંબાનો લીલો ભુરો કાટ

જંગાલી, વિ. જંગાલનું

જંગી, વિ. [फा.] લડાઈનું. (૨) મોટું; જબરૂં; ભારે. જંગી વહાણ= લડાઇનું વહાણ. જંગી ઢોલ=મોટો ઢોલ.

જંજોટો, પુ. ખાખી બાવાઓ ગોફણ જેવી જે લંગોટી પહેરે છે તે.

જંગોટો, પુ. હતરાને કાને બાઝે છે તે એરંડીના જેવો એક જીવડો; ગિંગોડો

જંઘા, સ્ત્રી [सं.] જાંઘ; કમરના નીચેનો અને પગના મૂળનો માંસલ ભાગ તે; પગનાથાપાનો અંદર પડતો ભાગ તે; સાથળ (કવિતામાં જંઘ વપરાય છે.)

જંજાર, જંજાળ, સ્ત્રી. દારૂ ઠાંસી ગોળી ફેંકવાનું તોપથી નાનું અસ્ત્ર; મોટી નાળી ખાય એવી બંદૂક.

જંજાળ, સ્ત્રી. ઘર, સંસાર વગેરેને લગતી જે મુશ્કેલીઓ તે; ઉપાધિ; ખટ-પટ; પંચાત; વિડંબના; પ્રપંચ.

જંજાળી, વિ. જેને જંજાળ વળગેલી હોય તે; સંસારની ઉપાધિવાળું. (૨) દરેક કામકાજના ગૂંચવણવાળું; ખટપટી.

જંજીર, સ્ત્રી. [फा.] સાંકળ. (૨) બેડી. (૩) ઘડિયાળની કમાન. (૪) સાંકળિયાં. જંજીરનો માર=પાતળી સાંકળોના ટોચકાનો માર. (૫) નાની તોપ; મોટી બંદૂક. જંજીરનો ગોળો= કડીઓથી જોડી દીધેલા બે ગોળા તે.

જંજીરો, પુ. [फा.] પાણીમાં બાંધેલો કિલ્લો. (૨) પૈડાંવાળી નાની તોપ. (૩) હનુમાનની સાધનાનો મંત્ર. (૪) હાપુ; બેટ. (૫) અંકોડાની વેલ કે આકાર.

જંત, ન. [सं. जंतु] જંતુ; નાનું જીવડું. :-જીવજંત.

જંતર, પુ. [सं. यंत्र] યુક્તિ; યુક્તિદાર ગોઠવણ; સંચો; યંત્ર. (૨) ધાતુ કે ભોજપત્ર ઉપર ખાનાં પાડીને મંત્ર વગેરે લખેલું ચમત્કારી પત્ર; ચમત્કારસાધક મંત્ર.

જંતુ, ન. નાનો જીવ; ક્ષુદ્ર જીવડું.

જંતુવિદ્યા, સ્ત્રી. [सं.] જંતુને લગતું શાસ્ત્ર; એવી શોધ થઈ છે કે, કેટલાક ઉડતા રોગ અત્યંત બારીક જંતુઓ મારફતે ઉત્પન્ન થાય છે, આ સંબંધીની જે વિદ્યા તે.

જંત્ર, [सं. यन्त्र] સંચો. (૨) જંતર. (૩) એક તંતુવાદ્ય; સીતાર.

જંત્રી, [सं. यन्त्र] યુક્તિ; રચના; ગોઠવણ. (૨) ઓજાર; સંચો. (૩) મંતરેલી બાજીવાળી ચોપડી (૪) કોઠો.

જંત્રી, સ્ત્રી. ચમત્કારિક મંત્ર વગેરે લખેલી તખતી; તાવીજ. (૨) અમુક બાબતના આંકડાઓ ગણી રાખીને તૈયાર કરેલો કોઠો. (૩) જંત્ર વગાડનાર. (૪) જાદુગર; ખેલાડી.

જંપ, પુ. [सं. यम्] જંજાળમાંથી મનને વાળી લઈ શાંતિ લેવી તે; નિરાંત; આરામ; શાંતિ. ક્રિ૦ પ્ર૦ જંપ વળવો=શાંતિ મળવી. કહે૦ સંપ ત્યાં જંપ=જ્યાં સંપ ત્યાં શાંતિ હોય છે.

જંપવું, ક્રિ. અ. [सं यम्] નિરાંતે રહેવું; શાંત પડવું; સ્વાસ્થ્યથી બેસવું. (૨) ઊંઘવું

જંખીર, ન. એક જાતનું ઝાડ અને તેનું ફળ; કપૈડીનું ઝાડ અને તેનાં ફળ-કપૈડાં. [ફળ. (૨) એક દ્વીપ.

જંબુ, ન. જાંબુનું ઝાડ અને તેનું

જંબુક, ન. [सं.] શિયાળ.

જંબુદ્વીપ, પુ. [सं.] પૌરાણિક મતે પૃથ્વીના સાત દ્વીપમાંનો એક દ્વીપ. (હાલના મત પ્રમાણે જંબુદ્વીપ તે એશિયા અને યુરોપનો મધ્ય ભાગ અને તેમાંના દેશો.) [ઓજાર.

જંબુર, ન. ખીલા ખેંચી કાઢવાનું

જંબુરીઓ, પુ. નાનો છોકરો.

જંબુરો, પુ. [फा.] મોટી તોપ. (૨) બાજીગરનો મદદનીશ છોકરો.

જંબે, અ. જે અંબે; જય જય અંબે ક્રિ૦ પ્ર૦ જંબે જંબે કરવું=નાચી કૂદીને આનંદ કરવો.

જંભા, ન. [सं.] બગાસું; મોં ફાડીને જોરથી શ્વાસ મૂકવો તે.

જાઆવ, સ્ત્રી. જવું આવવું તે. (૨) ચક્કર ખાવા તે. (૩) હળમેળ; પરિચય; પેસનીકળ.

જાઇ, સ્ત્રી. [सं. जाति] એક જાતની ફૂલવેલ; (જૂઈ જાઈ એમ બોલાય છે.) (૨) [सं. जन्] માતા; દેવી. (૩) વિ૦ જણી.:-માજાઇ બહેન. જાયી, જાયો, જાયું=એક માતથી થયેલાં. માજાયી બહેન=સહોદર બહેન. સાસુજાયો=વર. (૪) હિતેચ્છુ; હિમાયતી.

જાકડસીકલું, વિ. નબળા શરીરનું; માંદા જેવું; જાવલું.

જાકારો, પુ. (જવું ઉપરથી) 'જા' એમ કહેવું તે; અભાવ કે ગુસ્સાથી કોઇને દૂર થવાનું કહેવું તે; નકાર.

જાગ, પુ [सं. याग] જગન; યજ્ઞ; હોમહવન કરવાં તે. (જાગજગન એમ સાથે વપરાય છે.) (૨) માતૃદેવતા; રાંદેવી; માતાના પૂજન અર્થે ઘટ સ્થાપન કરી જવારા વાવવા તે; આઠ દિવસનું દેવીનું અનુષ્ઠાન.

જાગતીજોત, સ્ત્રી. જેની જ્યોતિ બંધ થતી ન હોય એવી દેવી; માતા.

જાગતીજોય, સ્ત્રી. સાવધ અને જેસાવર દેવી; તરત પારણું બતાવે એવી માતા.

જાગતું, [सं. जागृ] ઊંઘમાં ન હોય એવું; જાગ્રત. (૨) સાવધાન; હોશિયાર; સાવધ (૨) તેજદાર; ઉત્સાહી; ચાલાક. (૩) તરત જવાબ આપે એવું; તાત્કાલિક ફળ આપનાર; હાજરાહજુર.

જાગરણ, ન. [सं.] જાગવું તે; ઉજાગરો કરવો તે. (૨) કોઈ દેવતાના વ્રતાદિ નિમિત્તે આખી રાત જાગીને ભજન કીર્તન કરવાં તે.

જાગરણિયો, પુ. જાગરણ કરનારો.

જાગરિત, (જાગરૂક), વિ. [સં.] જાગતું. (૨) સાવધ.

જાગરિયો, પુ. [સં. जागृ] મુવાની સાથે જાગરણ કરનારો; સાગરીત; જાગરિયો; પાવડિયો. કહે૦ ઘરના ભુવા ને ઘરના જાગરિયા=માંહોમાંહેના વખાણનારા.

જાગરૂત, વિ. જાગતું. (૨) સાવધ; હોશિયાર; ચાલાક.

જાગરૂતી, સ્ત્રી. [સં. जागर्ति] જાગતાપણું. (૨) સાવધાનતા. (૩) ખંત; ચોકી; તપાસ.

જાગવું, ક્રિ. અ. [સં. जागृ] ઊંઘમાંથી ઊઠવું. (૨) સાવધ થવું; પોતાના કામમાં તત્પર થવું; કાળજીથી કામ કરવા મંડવું. (૩) ચેતી જવું; પામી જવું. (૪) પ્રકાશ થવું. (૫) તાજા થવું; ઉત્થાન થવું. (૬) ભાનમાં આવવું.

જાગા, સ્ત્રી. જગા; સ્થાન.

જાગાભીડું, થોડું જાગતું અને થોડું ઊંઘતું હોય એવું.

જાગીર, સ્ત્રી. [ફા.] સરકાર તરફથી ગામ જમીન વગેરે આપવામાં આવે છે તે; વાર્ષિક ઉત્પન્ન આવ્યા કરે એવી જમીન, ગામ કે ગિરાસ તે; કોઈ કામના બદલામાં આપેલી બક્ષિસ.

જાગીરદાર, પુ. જાગીરવાળો; જાગીરનો માલીક-ધણી-ભોગવનાર.

જાગીરી, વિ. જાગીરને લગતું. (૨) સ્ત્રી. જાગીરદારી.

જાગ્રત, જુ૦ જાગૃત.

જાગ્યો, પુ. જાગનારો. (૨) જાગીરદાર; ગામધણી; જમીનવાળો. કહે૦ નાગો કુદે કે જાગો કુદે=નાગાને આપવું લેવું નહિ એટલે તે બેફિકરો અને જાગીરદાર તેથી તે બેફિકરો એટલે જેમ ફાવે તેમ કરે. [(૨) સાવધ; જાગૃત

જાગ્રત, વિ. [સં.] જાગતું;

જાગ્રદવસ્થા, સ્ત્રી. જાગતી દશા; સર્વ વસ્તુનું ભાન હોય એવી અવસ્થા તે; જાગૃતિમાં હોવું તે.

જાચક, પુ. (વિ.) [સં. याचक] માગનાર; ભિખારી. (૨) અભ્યાગત; માગણ.

જાચના, સ્ત્રી. [સં. याचना] જાચવું તે; માગવું તે; ગરીબાઇ દેખાડી આપવાની માગણી કરવી તે. (૨) ભીખ માગવી તે.

જાચવું, ક્રિ. સ. [સં. याच] ગરીબી દેખાડી આજીજી કરીને મતલબે માગવું; બક્ષીસ લેવાને આજીજી કરવી; કામકાજ માટે વિનવવું. (૨) ભીખ માગવી.

જાચાવેડો, પુ. માગણની માફક કરવું તે; માગણવેડા; ખુશામત કરીને દૈન્ય બતાવવું તે.

જાચીક, જુ. જાચક.

જાચુ, વિ. યાચના કરનારું; ભિક્ષુક; માગી ખાનારું. (૨) ગરીબ; દીન.

જાજમ, સ્ત્રી. ભોંયપર પાથરવાનું રંગિત જાડું કપડું; શેતરંજી. પાથરણું

જાજરમાન, વિ. [सं. ज्वाज्व-ल्यमान] પ્રકાશતું; આંખો નાંખે એવા તેજવાળું; દેદીપ્યમાન. (૨) તરત પારખું દેખાડે એવું. (૩) આકરા મિજાજનું; કરડું; તીખું. (૩) દબદબાથી ભરેલું; રૂવાબદાર; પ્રતાપી; પરાક્રમી; જાહોજલાલ. (૫) ઘણું વધી ગયેલું હોય એવું.

જાજરૂ, પુ. [फा. जाय+जरूर] સંડાસ; ઝાડે ફરવાની બંધ જગા; પાયખાનું; હાજતખાનું.

જાજરૂં, વિ. [सं. जर्जर] જરજરિત થઇ ગયેલું હોય એવું; સહેજમાં નાશ પામે એવું; જરજરૂં.

જાટ, પુ. પંજાબી રજપુતોની એક જાત અને તેમાનો પુરુષ તે સ્ત્રી. જાટણ (૨) ઘેટા અથવા બકરાના જાડા વાળ; જાડું ઊન.

જાડ, ન. જાડાપણું; જાડું એવું જે તે.

જાડાઇ, સ્ત્રી. જાડાપણું. (૨) અવિવેકપણું. (૩) બુદ્ધિમાંદ્ય; જડતા.

જાડાશ, સ્ત્રી જાડાપણું. (૨) અજ્ઞાન. (૩) અશિષ્ટતા.

જાડિયું, વિ. જાડું. પુ. જાડિયો

જાડું, વિ. [सं. जड] દળદાર; પહોળાઇદાર; વિસ્તારવાળું ને સંગીન. (૨) શરીરે ભારે; માંસલ; લોહિયાળ; માતું; પુષ્ટ; ફુલેલું; મજબુત; સ્થૂળ. (૩) સજ્જડ ભરેલું; ઘાટું; ભરાઉપોતનું (૪) રેલો ચાલે નહિ એવું; ગાઢું. (૫) નહિ ઝીણું; પોખરૂં; ભારે. (૬) ગ્રામ્ય; અશિષ્ટ; ગામડિયું. (૭) ઝટ સમજે નહિ એવું; કમઅક્કલ; સ્થૂળ બુદ્ધિનું રૂ૦ પ્ર૦ જાડું ખદડ=જાડા સુતરનું અને વળી ઠાંસીને વણેલું હોય એવું; ખાદી જેવું. જાડું બંબ=બહુજ જાડું; જાડું મગજ; જાડું બોલ. જાડું રેડ=બહુ જાડું-જાડું પાતળું=યથાસંપત.

જાડેજા, પુ. રજપુતની એક જાતિ.

જાણ, સ્ત્રી. [सं. ज्ञान] જાણવું તે; ખબર પડવી તે; માહિતી મળવી તે; જ્ઞાન. (૨) ઓળખાણ; પરિચય; સહવાસ (૩) વિ. જાણનાર; કદર કરનાર; સમજનાર (૪) સારૂં ખોટું પારખનાર (૫) જાણીતું; ભોમિયું; માહીતગાર.

જાણણહાર, વિ. જાણનાર.

જાણનાર, વિ જાણતો હોય તે; કદરદાન; માહીતગાર.

જાણપણ, ન. જાણવાપણું. [(૨)આવડ.

જાણપણું, ન. જાણપણ; માહિતી.

જાણપિછાન, સ્ત્રી. જાણવા અને પિછાનવાપણું; માહિતી; પરિચય.

જાણપુરુષ, પુ અનુભવી, જાણીતો અને કિમ્મત કરી જાણે એવો માણસ તે.

જાણભેદુ, પુ. (વિ.) ભેદ જાણનાર; અંદરની વાતની જેને ખબર હોય તે.

જાણવાજોગ, વિ. જાણવા જેવું; જ્ઞાતવ્ય; જેની માહિતીની જરૂર હોય એવું. (૨) સાંભળવા જેવું; જિજ્ઞાસા ઉપજે એવું; સમજવા જેવું.

જાણવું, ક્રિ. સ. [સં. જ્ઞા] બાહ્ય ઇંદ્રિયો અને મન મારફતે શું છે તે સમજવું, જ્ઞાન પામવું તે (૨) ઓળખવું (૩) સંભારવું; માનવું (૪) અનુભવ હોવો (૫) માહિતી હોવી (૬) ભણેલા હોવું. (૭) પારખ હોવી (૮) ધારવું; કલ્પના કરવી. [છતાં પણ

જાણીજોઈ, અ. જાણવા અને જોયા

જાણીબુઝી, અ. જાણવા ને સમજવા છતાં

જાણીતું, વિ. જાણમાં હોય એવું; ઓળખીતું (૨) જેની માહિતી હોય એવું; શીખેલું; હોશિયાર. [થવાથી; સહજસાજ.

જાણેઅજાણે, અ. ભૂલચૂકથી; ગફલત

જાણે કે, અ. અમુક રીતે હોય તેમ; આમ હોય તેમ. (૨) એમ થાય છે કે; એવો વિચાર આવે છે કે

જાણો, પુ. જાણનારો. (૨) વિ શાણું.

જાણેવાણે, અ. અડધુંપડધું જાણવામાં આવે તેમ. (૨) પુ. થોડુંઘણું જાણવું તે.

જાણ્યુંસાંભળ્યું, વિ. આમ તેમથી સહેજસાજ જાણેલું સાંભળેલું હોય એવું.

જાત, વિ. [સં. जात] જન્મેલું; ઉત્પન્ન થયેલું; ઉદ્‌ભૂત-પેદા થયેલું જળજાત=જળમાં ઉત્પન્ન થયેલું. જાતપક્ષ પાંખો આવેલી હોય એવું.

જાત, સ્ત્રી. [સં. जाति] વર્ણ-ભાગ અથવા વર્ગ તે; જાતિ; દેશને લીધે પડેલી જાતો. જેમકેઃ-હિંદુસ્તાની, જાપાની, પંજાબી અને ગુજરાતી વગેરે ધર્મને લક્ષીને પડેલી જાતોઃ-હિંદુ, મુસલમાન વગેરે કર્મને લક્ષીને પડેલી જાતો. :-બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વગેરે. ધંધાને લક્ષીને પડેલી જાતો. :-મોચી, લુહાર, વગેરે. વર્ણ ઉપરથી. :-ગોરી, કાળી, વગેરે. જન્મને લક્ષીને :-માણસ, પશુ. (૨) અસલ ખાસિયત તે; અસલ જન્મના ભાવોથી પડેલા ભેદોમાંના દરેક તે (૩) શરીર; દેહ જાતે=પોતેજ. રૂ. પ્ર. જાતનું અડધું=માંદું. જાતનું=પોતાનું. જાતકજાત= જન્મથી જે સારાખોટાપણું તે ક્રિ૦ પ્ર૦ જાત ચોરવી=બહુ શારીરિક શ્રમ ન લેવો; જાત તોડવી=ખૂબ મહેનત કરવી. જાત બોળવી=દેહને ભ્રષ્ટ કરવો. જાત વેચીને પુરું કરવું=પોતાનો દેહ વેચીને પણ ઋણ વગેરે અદા કરવું. જાતેજાત જુદી કરવી= વસ્તુના જાતવાર વિભાગ પાડવા કહે૦ જાત જણાય પણ મન ન જણાય જાત વિના ભાત ન પડે. જાતજાતને ખાય.

જાતકર્મ, ન. [સં.] જન્મેલા છોકરાને કરવાના દસ સંસ્કારમાંનો એક સંસ્કાર તે; જન્મેલા છોકરાને તેના પિતાએ સોનાને ચમચે તેની જીભ ઉપર ઘી લગાડવું તે.

જાતજમાત, સ્ત્રી. અમુક વર્ણનું જે રાણું અથવા પંચ તે. [ભાઈ; નાતીલો.

જાતભાઇ, પુ. પોતાની જાતનો

જાતરા, સ્ત્રી. [સં. यात्रा] પવિત્ર તીર્થસ્થાનોમાં જવું તે; ઈષ્ટદેવનાં

ર્શન કરવાને જવું તે. (૨) ઉત્સવાદિ કરવાને ભેગા થવું તે; મેળો; સમારંભ. ૦ પ્ર૦ જળજાતરા=ઠાકોરજીનું પાણીમાં વિહારવું તે. જેલજાતરા=કેદખાને જઈ આવવું તે. (૩) ભ્રમણ; ફરવું તે.

જાતવંત, **જાતવાન,** } વિ. જાતવાળું; કુલીન; ખાનદાન

જાતવેદ, પુ. [સં.] અગ્નિ; દેવતા.

જાતા, વિ જણેલી; જાયી; પુત્રી.

જાતિ, સ્રી. [સં.] જેમાં જન્મ થયો હોય તે-વર્ગ-વર્ણ; મનુષ્ય, પશુ, વગેરે પ્રકાર-વર્ગ અને ભેદ તે; કુળ; વંશ; વર્ણ; જ્ઞાતિ. (૨) ગણિત-પ્રમાણમાં અમુક આંકડો. (૩) એક ફૂલવેલ.

જાતિભેદ, પુ. [સં.] વર્ણભેદ; જ્ઞાતિભેદ; નાતજાતપણું; બે વિભાગો વચ્ચેની જુદાઇ.

જાતિભ્રષ્ટ, વિ. [સં.] જાતિમાંથી બહાર નીકળી ગયેલું; જાતના જે આચાર-વિચાર હોય તેનું ઉલ્લંઘન કરીગયેલું; પતિત.

જાતિભ્રંશ, પુ. [સં.] જાતિમાથી પડી જવું તે.

જાતિવહેવાર, પુ. પોતાના સમુદાય સાથે આપલે કરવાનો સંબંધ તે

જાતિવાચક, વિ. [સં.] જાતિદર્શક.

જાતિવેર, ન. કુદરતી વેર; સ્વાભાવિક દ્વેષભાવ તે; વર્ગ વર્ગ વચ્ચેનું વેર.

જાતિસ્વભાવ, પુ. [સં.] જન્મ-ખાસિયત; અમુક વર્ગનો જે સ્વભાવ હોય તે સ્વભાવનું; જાતિએ ઉતરેલું લક્ષણ તે; જાતિનો એકાદો ખાસ ગુણ તે.

જાતિસ્મરણ, ન. પોતાની જાતનું જે સ્મરણ તે; પેલા જન્મ સંબંધી યાદ તે.

જાતી, સ્રી. જાત; જાતિ.

જાતીય, વિ. [સં.] જાતનું. સ્વજાતીય=પોતાની જાતનું.

જાતીલું, વિ. પોતાની જાતિનું; સ્વજાતીય

જાતુધાન, પુ. [સં. यातुधान] રાક્ષસ; નિશાચર. [મેળે.

જાતે, અ. પોતે; સ્વયં; પોતાની

જાત્યંધ, વિ. જન્મથીજ આંધળું હોય એવું. [અભિમાન તે.

જાત્યભિમાન, ન. પોતાની જાતિનું જે

જાત્રા, સ્રી. [સં. यात्रा] તીર્થોમાં મુસાફરી કરવી તે; સમુદ્રમાં રહી પ્રવાસ કરવો તે. તીર્થયાત્રા=પવિત્ર ધામોમાં ધર્મ સાધવાને માટે ફરવું તે. (૨) દેવ નિમિત્તે જે ઉત્સવ કરવો તે. (૩) શરીરનો નિર્વાહ કરવો તે.:-દેહયાત્રા.

જાત્રાળુ, વિ. જાત્રા માટે ફરવા નીકળેલું; તીર્થ ફરનાર. (૨) ભીક્ષા માંગીને તીર્થોમાં ફરનાર.

જાથુ, વિ. ચાલુ; હમેશ ચાલ્યા કરે એવું. (૨) અ. સદા; હમેશ.

જાથુક, વિ. હમેશનું; સદા ચાલે એવું.

જાદરણી, સ્રી. જાનડી.

જાદર, ન. ધોળા આછા પણાટનું રેશમી કપડું. :-જાદર કાંચળી=પરણતી વખતે કન્યાને જે રેશમી કાપડું પહેરાવે છે તે.

જાદરિયું, ન. જુવાર કે ઘઉંના ચોકનો લાડુ. [પુરુષ.

જાદવ, [सं. यादव] યદુવંશીય

જાદવાસ્થળી, સ્ત્રી જાદવો વચ્ચે માંહોમાંહે થયેલી લડાઈ; અંદર અંદરની ભયંકર લડાઈ.

જાદા, અ. [फा.] ખૂબ; વધારે.

જાદી, સ્ત્રી. [फा.] છોકરી; બેટી. :-સાહેબજાદી.

જાદુ, ન. [फा.] મંત્ર, તંત્ર, હાથચાલાકી કે બીજી કોઈ રીતે બીજાથી સમજાય નહિ અને સૌને આશ્ચર્ય લાગે એવું જે કામ તે. (૨) ચમત્કારિક કામો સાધવાની જે વિદ્યા તે; તંત્રવિદ્યા; મંત્ર મોહિની; કામણ; ઈલમ; નજરબંધી; ગારૂડી વિદ્યા; ઈન્દ્રજાળ.

જાદુઈ, વિ. ચમત્કારિક; જાદુસંબંધી.

જાદુખોર, પુ. જાદુનો વ્યસની; જાદુ જાણનારો.

જાદુગર, પુ. જાદુના ખેલ કરનારો; બાજીગર; ખેલાડી; ગારૂડી.

જાદુગારૂં, વિ. જાદુઈ અસર ઉત્પન્ન કરે એવું; મોહિની લગાડે એવું; વશ કરી લે એવું; મોહક; માયાવી.

જાદુગીરી, સ્ત્રી. જાદુની વિદ્યા તે; માયા; ઇલમ. (૨) જાદુ કરવાની આવડત.

જાદુમંતર, પુ. જાદુ સંબંધી મંત્ર.

જાદે, અ. જોઈએ તે કરતાં વધારે હોય તેમ; વધારે. [શાહજાદો.

જાદો, પુ. [फा.] છોકરો; બેટો;-

સ્ત્રી. વરને પરણાવવા જનારા શઓનો જે સમૂહ તે. ક્રિ. પ્ર. જોડાવવી=જાનને એકઠી કરી લઈ જ જાને જવું=વર પરણાવવાને જવું;માનમ પરોણા થવું.

જાન, પુ. [फा.] પ્રાણ; આત્મ જીવ. રૂ. પ્ર. જીવજાન=પ્રાણપ્રિય પ્ર જાન આપવો=જીવ આપવો. જાન મારવું=પ્રાણ જતો રહે એવું મારવું જાન લેવો=જીવ લેવો. જાન પર આવવું પ્રાણના રક્ષણ માટે જે સામા થવું તે જાન સંભાળીને કામ કરવું=જીવ સાચ વીને કામ કરવું. (૩) ન. [फा जियान] નુકસાન; હાનિ; એ ગેરલાભ. [નાં પુત્રી; સીતા

જાનકી, સ્ત્રી. [सं.] જનકરાજા

જાનપિછાન, ન. જાણવામાં ઓ ઓળખવામાં હોય -એવું જે તે; સા પરિચય હોય તે.

જાનમાલ, પુ. જાન અને માલમતા બેઉ તે; પ્રજા અને તેની માલમિલકત

જાનરડી, સ્ત્રી. જાનમાંની સ્ત્રી.

જાનવર, ન. [फा.] જેનામાં ચૈ તન્ય હોય એવું પ્રાણી; ઢોર; પશુ

જાનાં, સ્ત્રી. માશુક; પ્રિયા; પ્યારી

જાનિ, પુ. [सं.] પતિ.

જાની, વિ. [फा.] જીવજાન; પ્રાણ જેવું વહાલું; :-જાની દોસ્ત.

જાનીવાસો, પુ જાનનો ઉતારો.

જાનુ, સ્ત્રી. [सं.] જાંઘ.

પુ. ઉત્સવીજનને

જાનૈયો, પુ. જાનમાંનો માણસ.

જાનૈયાતર, સ્ત્રી. જાન અને તેમાં રેલા પરોણાઓ વગેરે તે.

જાપ, પુ. જપ.

જાપક, પુ. જપ કરનારો; જપિયો.

જાપતો, પુ. [फा. जाबिता] ીલી સંભાળ રાખવી તે; ચોકશી; ારી; સાવચેતી; પાકો બંદોબસ્ત. પ્ર. જાપતો રાખવો=સખતાઈથી ન- રાખવી. [સંબંધી.

જાપાની, વિ જાપાનનું; જાપાન-

જાપ્ય, વિ. [सं.] જપવાને ય હોય એવું.

જાફત, સ્ત્રી. [अ. जियाफत] જણાની; ઉજાણી; ઉત્સવ. ક્રિ. પ્ર. ફત આપવી=ખુશાલીનું ભોજન આપવું.

જાફરમાની, વિ. [फा.] કેસર ા રંગનું; કેસરીઉ

જાફરાન, ન [फा.] કેસર. કહેo ોખું જાફરાનકી ક્યા કિંમત.

જાફાદુ, ન. બેદરકારીપણું.

જાબજા, અ. બહુ થઈ જાય તેમ; ારે પડતું.

જામ, પુ. [फा.] પરઘીવાળું પવાલું; ીો. (૨) દારૂ પીવાની પિયાલી. (૩) મરૂખ (૪)જામનગરના રાજાની અટક.

જામ, પુ. [सं. याम] દિવસ- આઠમો ભાગ; ત્રણ કલાક જેટલો ખત તે; પહોર.

જામગરી, (જામગિરી), સ્ત્રી. તોપ અને બંદૂકના થડ આગળનું ખામણું કે જ્યાંથી અંદરના દારૂને સળગાવાય છે તે; કાન. (૨) તોપ બંદૂક વગેરેના દારૂને ચેતાવનારી કે દેવતા પાડવાની દોરી; પલીતો. ક્રિ. પ્ર. જામગરી સળગાવવી= ઉશ્કેરણી કરવી. જામગરી ચાંપવી=ભડકો ઉઠે તેમ કરવું.

જામણ, ન. જમાવનાર; કોઈ વસ્તુ જામી જાય એમ કરે એવું જે તે; મેળવણ.

જામદગ્ન્ય, ના. [सं.] જમદગ્નિનું સંતાન તે; પરશુરામ. [સુતરાઉ કપડું.

જામદાની, સ્ત્રી. ઉંચા વણાટનું

જામદાર, પુ. [फा.] જામદાર- ખાનાનો ઉપરી; ખજાનચી; કોઠીદાર.

જામદારખાનું, ન. [फा.] જવા- હિર, દાગીના અને રોકડ વગેરે રાખવાનું સ્થાન તે; તિજોરી; ભંડાર.

જામતી, સ્ત્રી. [सं. जामिनी] સ્ત્રી. (૨) રાત્રિ.

જામરૂખ, ન. જમરૂખ [ઝાડ.

જામરૂખી, સ્ત્રી. જમરૂખડી; જામરૂખનું

જામવું, ક્રિ. અ. છુટાં છુટાં તત્ત્વોનું એકત્ર થવું; સંઘટ્ટન થવું; ઘન થવું; બંધાવું; ઠરવું; આઝવું. (૨) બરોબર ચાલી રહેવું; ખૂબ મચવું; ખીલવું. (૩) બંધાવું; ઠરવું. ક્રિo પ્રo ધંધો જામવો =વેપાર સારી સ્થિતિએ પહોંચવો. જામી જવું=ટપાટપી થવી; ચોંટવું.

જામાતૃ, જામાત્ર, [सं.] જમાઈ.

જામિની, સ્ત્રી. [सं. यामिनी] રાત્રિ, રજની.

જામીન, પુ [ફા.] અમુક કામ અમુક ન કરે તો તે કરી આપવાની જોખમદારી લઈ તે વિશે કબુલત આપનારો; ખોળાધર; જવાબદાર.

જામીનગીરી, સ્ત્રી જામીન તરીકે કબુલત કરવી-આપવી તે; કોઇની જોખમદારી માથે લેવી તે, જવાબદારી. (૨) વિશ્વાસ; ખાતરી

જામો, પુ [ફા] પુરુષને પહેરવાનો ઢીંચણની બહુ નીચે લગી લબડતો રહે એવો ઘેરદાર ડગલો કે અંગરખો; વરરાજાને પહેરાવવાનો જરીનો ડગલો-અંગરખો; વાઘો

જાયનશીન, પુ. વાલીવારસ; વંશજ; કુટુંબના હકદાર પુરુષો

જાયપત્રી, સ્ત્રી. [सं. जाती-पत्री] જાયફળ ઉપરનું સુગંધિદાર છોડું; જાવંતરી; જાવત્રી.

જાયફળ, ન. [सं. जातीफल] સોપારી જેવડું પણ સુગંધિદાર એક ફળ; એક તેજાનો. [વહુ; પત્ની.

જાયા, સ્ત્રી. [सं. जाया] સ્ત્રી;

જાયી, વિ. [सं. जन्] જન્મેલી; પુત્રી; દીકરી. [બચ્ચું.

જાયું, વિ. જન્મેલું; જણ્યું; છોકરું;

જાયો, પુ. જન્મેલો; જણ્યો; છોકરો; પુત્ર.માડીજાયો=ભાઇ.સાસુજાયો=વર;પતિ.

જાર, સ્ત્રી. જુવાર. (૨) પુ [सं.] જે પરપુરુષ સાથે સ્ત્રીને પ્રીતિ હોય તે;આશક.

જારકર્મ, ન. [सं.] પરાયાં સ્ત્રી પુરુષે ખાટો વહેવાર રાખવો તે; વ્યભિચા

જારકર્મી, વિ. જારીનું કામ કરનાર; વ્યભિચારી. [જન્મેલું છોકરું

જારજ, વિ. [सं.] વ્યભિચારથી

જારણ, ન. [सं. जॄ] જર્જર થઈ જવું તે; જાવરું થવું તે (૨) માણસ જીર્ણ થઈ જાય એવો જે તાંત્રિક પ્રયોગ તે; મૂઠ; ચોટ.

જારણું, ન. જારણ કરવું તે.

જારત, સ્ત્રી. મુસલમાનોમાં મરણને ત્રીજે દિવસે કરવામાં આવતી ક્રિયા

જારિણી, સ્ત્રી. જારકર્મ કરતી વ્યભિચારિણી. [વ્યભિચા

જારી, સ્ત્રી. જારકર્મ કરવું

જારી, અ. ચાલુ; શરૂ [યુક્તિપ્રયુક્તિ

જારીવજારી, સ્ત્રી. લુચ્ચાઈ, ચાલાકી

જારીવિજારી, સ્ત્રી. વ્યભિચાર કરવે અને વળી તેને છુપાવવો તે; જારકૌશલ્ય

જાલ, સ્ત્રી. [सं. जाल] જાળ (૨) છટકું. [(૨) અસહ્ય; જુલમી

જાલમ, વિ. ક્રૂર; તીક્ષ્ણ; નિર્દય

જાલમી, સ્ત્રી. જાલમપણું; ક્રૂરતા, જુલમ

જાલિંદર, પુ. સાધુઓની એક જાત

જાલી, વિ. ક્રૂર; જુલમી.

જાવક, વિ. બહાર મોકલવા રવાના કરવાનું. (૨) ના. મોકલેલી મોકલવાની વસ્તુઓ તે. (૩) ઉપરે બહાર જાય કે અપાય તે.

જાવકઆરનીશી, સ્ત્રી. બહાર જતે કાગળ પત્રોની નોંધપોથી.

જાવડભાવડ, અ. જેવુંતેવું; તકલાદી; આછું પાતળું; લાંબો વખત ટકે નહિ એવું. [જ્યાં લગી

જાવત, અ. [सं. यावत]

જાવંતરી, સ્ત્રી. [सं. जाती-पत्री] જાયફળ ઉપરની છાલ, એક ગરમ મસાલો.

જાવંત્રી, સ્ત્રી. જાવંતરી

જાવરી, સ્ત્રી પચી જાય એવું ખાણું; મગની દાળની ખીચડી દાળભાતઃ-જાવરીની હાજરી

જાવરૂં, વિ દોદળું; જર્જરી જાય એવું; ક્ષણભંગુર [પાંદડાની સાદડી.

જાવલી, સ્ત્રી જાવલું; ખજુરીના

જાવળું, નિ જીર્ણ; દોદળું. (૨) ના પાતળી રાખ; કાજળી.

જાવું, જવું તે. (૨) જવું

જાવેદાન, વિ નિરંતર નીભ્યા કરે એવું; કાયમનું. (૨) નવી દુનિયા

જાવેદાની, સ્ત્રી. અનાદ્યંતતા, નિત્યતા, નીભ્યા જ કરે એવી સ્થિતિ તે

જાશક, અ પુષ્કળ, જોઇએ તેટલું

જાશકિયાં, ન. બયો બયો થઈ રહે એવું તે; પુષ્કળ થઈ પડવું તે [ફૂલવેલ.

જાસવેણ, સ્ત્રી. જાસુદ, જાસ્વંદ; એક

જાસુ, સ્ત્રી. જાસુદ; એક જાતની ફૂલવેલ. 'કલેશડી' અને તેના ફૂલ.

જાસુદ, સ્ત્રી. એક જાતની ફૂલવેલ

જાસુદી, સ્ત્રી જાસુદનો છોડ અથવા વેલ તે.

જાસુસ, પુ. [अ. जासूस] છુપા વેષે ફરી બાતમી લાવનારો દૂત; બાતમીદાર; છુપી ખબરો લાવનારો; ચાર (૨) કાસદ; ખબર કે કાગળ લઈ જનાર લાવનાર; ખેપિયો; ટપાલી.

જાસુસી, સ્ત્રી છુપી બાતમીઓ લાવવાનું કામ તે, ચારકર્મ; દૂતનું કામ તે

જાસો, પુ ધમકીના કાગળ લખવા. જાસ્તી ગુજારનારો;મરણિયો થઇ;વગર વિચાર્યું જે તે કામ કરી નાખનારો,આતતાયી; બારવટિયો.

જાસ્તી, [अ] જુલમ; સખતાઈ; જોરથી કામ કરાવવું તે; મારીઝુડીને કામ લેવુ તે; બળજોરી કરવી તે. ક્રિ પ્ર. જાસ્તી ગુજારવી=જોરજુલમ કરવો; બળાત્કાર કરવો [જોઇએ તે કરતાં વધારે.

જાસ્તી, અ. જ્યાદે; અતિશય;

જાસ્વંદ, સ્ત્રી. જાસુદનો રોપો અને તેના ફૂલ તે

જાહેર, વિ. [फा. जाहिर] કોઈથી છાનું નહિ એવું; સૌ કોઇ જાણે જુએ એવું; ખુલ્લું; પ્રકટ; છતું, ને જાણવાની, જોવાની ને વાપરવાની સૌને છૂટ હોય તે (૨) સાર્વજનિક; પ્રજાકીય. ક્રિ પ્ર. જાહેર થવું=જાણમાં આવવું. જાહેર પડવું=છતા થવું.

જાહેરખબર, સ્ત્રી. [अ.] એવી ખબર કે જે સૌ લોકના જાણવા વાચવામાં આવે તે; જાહેરાત; સૌના જાણવામાં આવે એવી રીતે કોઇપણ એકાદી બાબત બહાર પાડવી તે.

જાહેરનામું, ન. [फा.] અમુક

બાબત કરવી ન કરવી તે સંબંધી સૌ લોક જાણે એમ સર્વેને જાણ કરવું તે; દાંડી પિટાવીને જણાવવું તે; ઢંઢેરો. (૨) ચેતવણીનો લેખ. [કરવું તે.

જાહેરાત, સ્ત્રી. જાહેરખબર; જાહેર

જાહેલ, [फा.] ઝટ તપી જાય એવું; જહાલ; ઉગ્ર; આકળું; ક્રોધી.

જાહો, જુ. જાસો

જાહોજલાલી, સ્ત્રી. [फा. जलाल्] દબદબો: ઠાઠમાઠ; વૈભવ, ગૌરવ. (૨) દીપ્તિ; આબાદી; પ્રભાવ; વિભૂતિ; ઐશ્વર્ય.

જાળ, સ્ત્રી. [सं. जाल] માછલાં વગેરેને પકડવાની દોરાની જે ગુંથેલી જાળી તે. છુટા છુટા તાંતણાવાળું આખું વસ્ત્ર. (૨) ઝટ સમજી ન શકાય એવી પકડવાની યુક્તિ; ફાંસો; સકંજો; છટકું; પેચ (૩) ઝટ સમજાય નહિ એવી રચના; કુટબાજી. (૪) આડી અવળી ગોઠવેલી ઘણી બાબતોનો સમૂહ; જથ્થો; હાર; પંક્તિ; સમુદાય. (૫) ભમરડાની દોરી.

જાળક, પુ. જાળ કરનારો. (૨) જાળવનારો. [ભાળ; સાચવણી.

જાળવણી, સ્ત્રી. જાળવવું તે; સં-

જાળવવું, ક્રિ. સ. સંભાળીને રાખવું; સાચવવું. (૨). હાનિ પહોંચે નહિ તેમ ધ્યે કરવું; લક્ષ રાખીને કરવું.

જાળવાળિયું, ન. આખું કપડું; જુનું જીર્ણ કપડું.

જાળાવાળા, વિ. જેનું પોત છિન્નભિન્ન થઈ ગયું હોય એવું; જાળી ગયેલું; જાળવાળિયું. (૨) આછા વણાટનું.

જાળાંઝાંખરાં, ન. જાળાં અને ઝાંખરાં તે; એકબીજા સાથે ગુંથાઇ ગયેલાં ઝરાં અને જાળાં વગેરેનો જે ગુંથવાડો તે.

જાળિયું, ન. [सं. जालक] જેમાં સળિયા નાખેલા હોય એવી ભીંતમાં મૂકેલી નાની બારી; જાળીવાળી બારી. (૨) ભીંત અથવા છાપરામાંનું નાનું બાકું; ધુમાડિયું. (૩) એક જાતનો છોડવો. (ઝાળનાં પાંદડાંનો રસ નાનાં છોકરાંને પાયો હોય તો તેમની છાતીમાં કફની જે જાળ બાઝી હોય તે નીકળી જાય છે.) (૪) વિ. જાળીવાળું; આડા બાકાંબાકાંવાળા વણાટનું; જાળીદાર.

જાળિયો, પુ કોટમાં પહેરવાનું એક જાળીદાર ઘરેણું

જાળી, સ્ત્રી. [सं. जाल] વચમાં વચમાં અવકાશ રહેલો હોય એવી ગુંથણી. (૨) સળિયાઓ ભરેલી બારી. (૩) અમુક પ્રમાણથી મોટું હોય તો પસાર થાય નહિ એવી તખતી. (૪) વાડ; આડ; આંતરો. (૫) ભમરડાની દોરી. (૫) ગળણી.

જાળીદાર, વિ. જાળીવાળું; જેમાં જાળી પડેલી હોય એવું.

જાળું, ન. એક બીજા સાથે ગુંથાઇ જઇને બનેલું જે તે; નાના છોડવા ને ડાળાં વગેરેનો ઘસુંબલો તે; ડાળાંનો.

સમૂહ. (૨) જાળીદાર પડ; જાળ જેવી ગુંથણ-રચના. (૩) કરોળિયો અને તેની જાતના જીવડાએ લાળના તંતુઓની કરેલી ગુંથણી; બાવું. (૪) આંખની સપાટી ઉપર આવતું પાતળું પડ; છારી. (૫) કજિયા કંકાસથી કોઈને કામ સુઝવા દે નહિ એવું તે. (૬) ફાંસો; પેચ; છટકું. (૭) ગુંચ; ગુંચવણ. ક્રિ. પ્ર. જાળાં બાઝવાં.

જાંગ, જુ. જાંઘ.

જાંગડ, વિ. માત્ર જોવા દેખાડવાને માટે અદબદ લીધેલું તે. (૨) અ. વાજાનો એવો અવાજ.

જાંગલો, પુ. ટોપીવાળો; યુરોપિયન. (૨) જંગલનો રહેવાસી.

જાંગી, પુ મોટું ઢોલ. જંગી=મોટું.

જાંઘ, સ્રી. [સં.] કમર નીચેનો પગનો માંસલ જાડો ભાગ તે; જંઘા; સાથળ.

જાંઘિયો, પુ. જાંઘો ઢંકાય એવી પહેરવાની ચડ્ડી; તંગિયો; લંગોટ.

જાંબુ, ન. [સં. जाम्बु] જાંબુડાનું ફળ; પહેલા ચોમાસામાં મળતો લીલો મેવો. (૨) કાળો રતુંબડો રંગ. (૩) જંબુસર તરફના એ જાતના બ્રાહ્મણ.

જાંબુક, ન. શિયાળ; જંબુક.

જાંબુડી, સ્રી. જાંબુનું નાનું ઝાડ. (૨) બાળકના હાથમાં આપવાનું એક રમકડું; ધાવણી. (૩) વિ. જાંબુના જેવા રંગનું.

જાંબુડું, ન. જાંબુ

જાંબુડો, પુ. જાંબુનું મોટું ઝાડ. (૨) જાંબુના જેવો કાળો રતુંબડો રંગ તે.

જાંબૂનદ, ન. [સં.] સોનું; સુવર્ણ.

જિકર, સ્રી. [अ.] જીકર; એકાદી બાબત ઉપર આગ્રહ કર્યા કરવો તે; હઠ. (૨) આજીજી; કાલાવાલા. (૩) તકરાર; ભાંજગડ; રકઝક. (૪) પુ. વિવાદ અને આગ્રહની બાબત. (૫) દમ; જીવ; સત્વ. ક્રિ૦ પ્ર. જિકર કરવી=તકરાર કરી કરીને કંટાળો આપવો. [હૈયું; દિલ.

જિગર, ન. [फा.] કાળજું;

જિગીષા, સ્રી. [સં.] જીતવાની ઈચ્છા.

જિગીષુ, વિ [સં] જીતવાની ઈચ્છાવાળું. [વાળું.

જિઘાંસુ, વિ. [સં.] મરવાની ઇચ્છા

જિજ્ઞાસા, સ્રી. [સં.] કંઈ પણ બોધ લેવાની જે ઇચ્છા તે; જાણવાની આતુરતા; પૃચ્છા.

જિજ્ઞાસિત, વિ. [સં.] જાણવા માગેલું; પૂછેલું; વિચારેલું.

જિજ્ઞાસુ, વિ. [સં.] જાણવાની ઇચ્છાવાળું; પૃચ્છક; આત્મજ્ઞાનની જેને ઇચ્છા રહ્યા કરતી હોય તે.

જિત, વિ. [સં.] જીતેલું; પરાભૂત. શબ્દની આગળ પાછળ જોડાતાં જુદાજુદા અર્થ બતાવે છે. :-જિતકામ=જીતેયો છે કામ જેણે તે. અને કામજિત=કામથી જીતાયેલો જે તે. (૨) સ્રી. જય; ફતેહ. [એમ કરવું.

જિતાડવું, ક્રિ. [સં.] જિતે

જિતેન્દ્રિય, વિ. [સં.] જિતેલી છે ઇન્દ્રિયો જેણે તે; સંયમી.

ગભરાતી ચામડી; એડિ; આંચળ; હાલી. (૫) બોલવું તે; ભાષણ. ક્રિ.પ્ર૦ જીભ ઉપડવી=છૂટથી બોલવું. જીભ કઢાવવી=બહુ હેરાન કરવું. જીભ કચાવવી=એ સારા ગબ્દ કહેવા મોંમાં જીભ ઘાલવી=મુંગા રહેવું. જીભ ટૂંકી થઇ જવી=બોલવાની શક્તિ જતી રહેવી; અવસાનની નિશાની. જીભ ચલાવવી=બહુ બોલ બોલ કરવું. જીભ બંધ કરવી=નિરુત્તર બનાવી દેવું. જીભ કરડીને મરી જવું=આપઘાત કરવો. જીભનો કુવો કરવો=કહી કહીને થાકી જવું. જીભના કદન કરવા= ઉચ્ચાર કરવાને મુશ્કેલી પડવી. જીભ વાળવી=શુદ્ધ ઉચ્ચાર કરતાં શીખવું. રૂ.પ્ર. જીભ ન હોવી=શાંત રહેવું. જીભ લાંબી હોવી=વાચાળ હોવું. જીભની છૂટ=ગમે તેમ બોલવાની ધૃષ્ટતા; જીભનું વગર અંકુશે હાલવું તે. ચામડાની જીભ=સમજ વગરનો અવયવ છે તેને ગમે તેમ હાલવા દેવો નહિ. જીભને ટેરવે=મોઢે. જીભે સરસ્વતી=બોલવાની આહોશી અને ચતુરાઇ. જીભે કાંટા વાગવા=માઠું બોલવું. કહે૦ જીભમાં ગોળ ને જીભમાં ઝેર=જીભને લીધે સારું અને જીભને લીધે માઠું બને છે

જીભડી, સ્ત્રી૦[સં. जिह्वा] જીભ.

જીભલડી, સ્ત્રી૦ જીભ. (કવિતામાં)

જીભાજોડી, સ્ત્રી૦ તકરાર; વાદ; બોલાબોલી; વિવાદ. [અપરાધયુક્ત.

જીભાળું, વિ ભુંડું; તડાકે; ખરાબ.

જીભી, સ્ત્રી. જીભના આકારનો વહાણના મોઢાનો આકાર તે; વહાણની અણી. (૨) દેશી વહાણોમાના ત્રાસ સઢમાંનો વચલો સઢ તે (૩) પાતળી ચપટી અણી જેવું જે તે. (૪) જીભ ઉપરની કફ ઉતારવાની ધાતુની પટ્ટી.

જીમૂત, પુ. [સં.] મેઘ; વરસાદ. (૨) પર્વત.

જીરણ, વિ. [સં. जीर्ण] જુનું થઇને ઘસાઇ ગયેલું; જુનું.

જીરવવું, ક્રિ. સ. [સં. जीर्ण] જીર્ણ કરવું; પચવવું (૨) ગ્રહણ કરેલી વસ્તુનું યોગ્ય રીતે ધારણ કરવું; સાંખવું.

જીરવાવું, ક્રિ. અ. ધારણ થવું; સંખાવું. (૨) પચાવું.

જીરાયત, વિ. વરસાદથીજ જેમાં પાક થાય છે એવી જમીન તે; જરાયત.

જીરાસાળ, સ્ત્રી. ઝીણા દાણાની ડાંગેરની એક જાત.

જીરિયું, વિ. જીરા જેવી વાસવાળું. (૨) જીરૂ ભરેલું.

જીરૂં, ન. [સં. जीरक] નરિયાળીની જાતનાં સુગંધિવાળાં બિયાં; એક જાતનો મસાલો

જીર્ણ, વિ. [સં. जीर्ण] ખળખળી ગયેલું; જુનું; ઘસાઇ ગયેલું

જીર્ણતા, સ્ત્રી. [સં.] જીર્ણપણું; જુનાપણું.

જીર્ણોદ્ધાર, પુ. [સં] જુના-ખળખળી ગયેલા બાંધકામનો ઉદ્ધાર કરવો તે; સમારવું તે; મરામત; સારોદ્ધાર.

જિન, પુ. [સં.] અર્હંત; બુદ્ધ.

જિનેશ્વર, પુ. બુદ્ધ ભગવાન; વિષ્ણુ ભગવાન; જૈનધર્મના ઈષ્ટદેવ.

જિન્નસ, જુ. જણસ.

જિમ, અ. જેમ. (કવિતામાં)

જિયાફત, સ્ત્રી. [अ.] આનંદ ખાતર ભોજન આપવું તથા ગમત કરાવવી તે; ઉજાણી; મિજબાની; જ્યાફત.

જિયાવર, [સં. जायावर] કન્યાનો વર. (૨) સુભાગી વર.

જિયો, અ. (જીવો)–ઘણું જીવો અને સુખી રહો, એવા અર્થનો ઉદ્ગાર.

જિરાફ, ન. આફ્રિકાનાં જંગલોમાં થતું રોઝની જાતનું એક જનાવર.

જિષ્ણુ, પુ. વિષ્ણુ ભગવાન; પરમેશ્વર

જિહ્વા, સ્ત્રી. [સં.] જીભ; જીભડી.

જિહ્વાગ્રે, અ. [સં.] જીભની અણી ઉપર હોય તેમ; મોઢે; પાઠે.

જી, સ્ત્રી. માતા; બા; માતાજી.

જી, અ. હુંકારાનો માનભર્યો ઉદ્ગાર; હાં, હા; આ રહ્યો; વારુ, વગેરે બતાવનારો ઉદ્ગાર. (૨) વડીલનું બહુ માન બતાવવા સારુ શબ્દની આગળ જોડાતો પ્રત્યય. :-પિતાજી. શબ્દની આગળ માન દેખાડવાને જોડાતો આગમ. :-જીકાકા; જીમામા. (૩) સાસરિયાંની સગાઈ દેખાડનારો પ્રત્યય:-કાકાજી; મામાજી. ૧. પ્ર. જીહજૂરીજી=વિનયથી આધીન રહેવું તે.

જીક, સ્ત્રી. જક; હઠ; જીદ.

ક્રિ. સ. ઉંચું કરીને પછાડવું. (૨) ઉપાડીને અંદર નાંખી દેવું ડોઆવવું. (૩) દરાવવું; પછાડી નાખવું

જીકાર, પુ. જી, જી, એમ વિવેક ભેર બોલવું તે.

જીજી, સ્ત્રી. જી; બા; માતાજી. (૧) મોટાં મા; દાદી; નાની. [મોટી બહેન

જીજીબા, સ્ત્રી. મોટી નણંદ; વળી

જીજીમા, સ્ત્રી. ઘરડીમા; દાદી; નાની; વડિયાઈ. [બાપ; આલે.

જીજો, પુ. દાદો; બાપનો કે માનો

જીતવું, ક્રિ. સ. [સં. जित શત્રુની સામે ફાવવું; સામાને હરાવવો.

જીદ, સ્ત્રી. [फा.] જીદ; હઠ; જક; તકરાર. [હઠીલું

જીદી, વિ. જીદ કરનાર; આગ્રહી;

જીન, પુ. મરીને ભૂત થયેલો મુસલમાન; ખવીસ. (૨) [अं.] ઘોડાની પીઠપર મૂકવાનું ચામડાનું સાજ. (૩) કપાસ લોઢવાનું યંત્ર.

જીનો, પુ. દાદરબારી; દાદરો; કઠેરાવાળી નીસરણી.

જીભ, સ્ત્રી. [સં. जिह्वा] પ્રાણીઓના મોંમાંનો એક માંસલ અવયવ; જિહ્વા. (આ અવયવથી પ્રાણીઓ મોંમાં ચવાતા ખોરાકને સંકોરે છે, ચાટી શકે છે અને અવાજ કાઢી બોલી શકે છે. (૨) કોઈ અવકાશની વચ્ચે આમ તેમ હાલી શકે એવો લબડતો દાંડીો કે પટ્ટી તે. (૩) બહાર નીકળેલી ચપટી અણી; ફણું: (૪) પ્રાણીના શરીર ઉપર

લબડતી ચામડી; બેટ્રી આંચળ; લાળી. (૫) બોલવું તે; ભાષણ. રૂિ૦,પ્ર૦ જીભ કપડવી=છૂટથી બોલવું. જીભ કઢાવવી=બહુ હેરાન કરવું. જીભ હલાવવી=બે સારા શબ્દ કહેવા. મોંમાં જીભ ઘાલવી=મુંગા રહેવું. જીભ ટૂંકી થઇ જવી=બોલવાની શક્તિ જતી રહેવી; અવસાનની નિશાની. જીભ ચલાવવી=બહુ બોલ બોલ કરવું. જીભ બંધ કરવી=નિરુત્તર બનાવી દેવું. જીભ કરડીને મરી જવું=આપઘાત કરવો. જીભનો કુચો કરવો=કહી કહીને થાકી જવું. જીભના કટકા કરવા=ઉચ્ચાર કરવાને મુશ્કેલી પડવી. જીભ વાળવી=શુદ્ધ ઉચ્ચાર કરતાં શીખવું. રૂ. પ્ર. જીભ ન હોવી=શાંત રહેવું. જીભ લાંબી હોવી=વાચાળ હોવું. જીભની છૂટ=ગમે તેમ બોલવાની ધૃષ્ટતા; જીભનું વગર અંકુશે હાલવું તે. ચામડાની જીભ=સમજ વગરનો અવયવ છે તેને ગમે તેમ હાલવા દેવો નહિ જીભને ટેરવે=મોઢે. જીભે સરસ્વતી=બોલવાની બાહોશી અને ચતુરાઈ. જીભે કાંટા વાગવા=માઠું બોલવું. કહે૦ જીભમાં ગોળ ને જીભમાં ઝેર=જીભને લીધે સારું અને જીભને લીધે માઠું બને છે.

જીભડી, સ્ત્રી૦[સં. जिह्वा] જીભ.

જીભલડી, સ્ત્રી૦ જીભ. (કવિતામાં)

જીભાજોળી, સ્ત્રી૦ તકરાર; વાદ; બોલાબોલી; વિવાદ. [અપશબ્દયુક્ત.

જીભાળું, વિ. ભુંડું; નઠારું; ખરાબ.

જીભી, સ્ત્રી. જીભના આકારનો વહાણના મોઢાનો આકાર તે; વહાણની અણી. (૨) દેશી વહાણોમાંના ત્રણ શઢમાંનો વચલો શઢ તે. (૩) પાતળી ચપટી અણી જેવું જે તે. (૪) જીભ ઉપરની ફુલ ઉતારવાની ધાતુની પટી.

જીમૂત, પુ. [સં.] મેઘ; વરસાદ. (૨) પર્વત.

જીરણ, વિ. [સં. जीर्ण] જુનું થઇને ઘસાઇ ગયેલું; જુનું.

જીરવવું, ક્રિ. સ. [સં. जीर्ण] જીર્ણ કરવું; પચવવું. (૨) ગ્રહણ કરેલી વસ્તુનું યોગ્ય રીતે ધારણ કરવું; સાંખવું.

જીરવાવું; ક્રિ. અ. ધારણ થવું; સંખાવું. (૨) પચાવું.

જીરાયત, વિ. વરસાદથીજ જેમાં પાક થાય છે એવી જમીન તે; જરાયત.

જીરાસાળ, સ્ત્રી. ઝીણા દાણાની ડાંગરની એક જાત.

જીરિયું, વિ. જીરા જેવી વાસવાળું. (૨) જીરે ભરેલું.

જીરૂં, ન. [સં. जीरक] વરિયાળીની જાતનાં સુગંધિવાળાં બિયાં; એક જાતનો મસાલો.

જીર્ણ, વિ. [સં. जीर्ण] ખળભળી ગયેલું; જુનું; ઘસાઇ ગયેલું.

જીર્ણતા, સ્ત્રી. [સં.] જીર્ણપણું; જુનાપણું.

જીર્ણોદ્ધાર, પુ. [સં.] જુના-ખળભળી ગયેલા બાંધકામનો ઉદ્ધાર કરવો તે; સંમારવું તે; મરામત; સારોદ્ધાર.,

જીલબ્બે, અ. અતિશય અધીન હોય એમ; હાજરાહજુર; તાબે. (૨) પાશરૂં-દોર; સીધુંસડાક.

જીલ્લો, પુ. [અં. जिला] દેશની વ્યવસ્થા કરવા માટે પાડેલા ભાગોમાંનો એકાદ ભાગ તે; પ્રાંત; મુલક. (૨)શહેરના વિભાગોમાંનો એકાદ તે;લત્તો; મહોલ્લો. (૩) અમલ ચલાવવા જેટલો પ્રદેશ; વહીવટનું કામ કરવાનો વિભાગ. (૪) બે ત્રણ રાગના મિશ્રણથી બનતો જે ઢાળ તે; મિશ્રરાગ.

જીવ, પુ [सं.] દેહધારીઓમાં જણાતું જે ચૈતન્ય તે; પ્રાણીઓમાં રહેલું કર્મ અને જ્ઞાનની ઇંદ્રિયોનું પ્રેરકતત્વ; પ્રાણ; અસુ; આત્મા; ઈશ્વરાંશ. (૨) ચૈતન્ય જેની સાથે મળીને પ્રતીત થાય છે તે;દેહને નામે ઓળખાતો પદાર્થ; ચૈતન્યવાળો પદાર્થ તે; દેહી; પ્રાણી. (૩) જેની ઉપર પ્રાણીનો જીવન આધાર હોય તે; ગુજરાનનાં સાધન તે. (૪) નાનું ક્ષુદ્ર પ્રાણી તે; જંતુ. (૫) વસ્તુમાં રહેલો મુખ્ય ગુણ; શક્તિ; તેજ; ધર્મ; રસ; દમ; બળ. (૬) લક્ષ; ધ્યાન. (૭) મન; સારાસાર વિચારશક્તિ; આંતરડી; અંતઃકરણ. (૮) પુંજી; દોલત; પૈસો. (૯) ઇચ્છા; ભાવ; મરજી. (૧૦) નજર. - રૂ. પ્ર. એકજીવ થવું=મળતા થવું; પ્રેમ; એકદિલ થવું. (૨) જીવ અડધો થઈ જવો=આતુર બની ગભરાઇ જવું. (૩) જીવ આપવો=મન લગાડીને કામ કરવું; આપઘાત કરવા તત્પર થવું. (૪) જીવ આવવો =સજીવન થવું; નિરાંત વળવી. (૫) જીવ ઉડી જવો=એકાએક ગભરાઈ શૂન્ય પડી જવું. (૬) જીવ ઉપર આવવું=આપઘાત કરવા તૈયાર થવું; જીવના જોખમની પણ દરકાર નહિ કરવી. (૭) જીવ ઉંચો થવો =ચિંતાતુર બનવું. (૮) જીવ ખાઇ જવો =પાછળ લાગવું; સતાવવું. (૯) જીવ ખાટો થવો=નારાજ થવું. (૧૦) જીવ ગતે જવો=સદ્‌ગતિ થવી. (૧૧) જીવ ઘાલવો=મન દઇને કામ કરવું. (૧૨) જીવ ચલાવવો=હિમ્મત કરવી. (૧૩) જીવ ચકરાળે ચઢવો=ભ્રમિત થવું. (૧૪) જીવ જવો=મરણ જેવું દુઃખ લાગવું. (૧૫) જીવ જોવો=પરીક્ષા કરવી. (૧૬) જીવ ઝાલ્યો ન રહેવો=મન ઉપરનો અંકુશ જતો રહેવો. (૧૭) જીવ ટાઢો પડવો=સંતોષ વળવો. (૧૮) જીવ ટંગાઈ રહેવો=આતુર રહેવું. (૧૯) જીવ ઠેકે થવો=કંજુસ થવું. (૨૦) જીવ ઠરવો= નિરાંત વળવી. (૨૧) જીવ ઠેકાણે ન રહેવો=ચિત્ત ભમી જવું. (૨૨) જીવ ડોળાવો=ગભરાવું. (૨૩) જીવ તલપાપડ થવો=બહુ આતુર થવું. (૨૪) જીવ તલસવો=અભિલાષ થયા કરવો. (૨૫) જીવ તાળવે ટિંગાવો=મોટી ચિંતામાં રહેવું. (૨૬) જીવ તોડવો=આતુર રહેવું; બહુ મહેનત કરવી. (૨૭) જીવ થવો=પુંજી થવી. (૨૮) જીવથી મારવું=ઠાર મારવું. (૨૯) જીવથી જવું=પોતાનો જીવ ખોવો.

(૩૦) જીવ દઈને=મન લગાડીને. (૩૧) જીવ દાઝવો=મન બળવું. (૩૨) જીવ ધરપવો=સ્વસ્થ થવું. (૩૩) જીવ નીકળી જવો=ઘણું દુઃખ થવું. (૩૪) જીવના સમ=જાતના સોગન. (૩૫) જીવનો તરસ્યો=સંતાપ્યા કરે એવો. (૩૬) જીવપર બેસવું=હઠથી માગવું. (૩૭) જીવ પડીકે બંધાઈ જવો=ખરાબ પરિણામના ભયની બહુ ભારે અસર થવી. (૩૮) જીવ ફરવો =શરીરે અસુખ થવું. (૩૯) જીવ બળવો =ચિંતા થવી. (૪૦) જીવ બાળવો=ચિંતા કરવી. (૪૧) જીવ બેસવો=મનની એકાગ્રતા થવી. (૪૨) જીવ બગાડવો=ખરાબ દાનત કરવી. (૪૩) જીવ ભરાઈ રહેવો= અભિલાષ રહેવો. (૪૪) જીવ મળવો =મૈત્રી બંધાવી. (૪૫) જીવમાં જીવ આવવો=શાંતિ વળવી (૪૬) જીવ માને નહિ=મન કબુલ કરે નહિ. (૪૭) જીવ મોટો કરવો=ઉદાર થવું. (૪૮) જીવ રહી જવો=ભાવના રહી જવી. (૪૯) જીવ રાખવો=કાળજી રાખવી. (૫૦) જીવ લઈને નાસવું=મરણનો ભય જોઈને નાસવું. (૫૧) જીવ લાગવો=ધ્યાન લાગવું. (૫૨) જીવ લેવો=મારી નાખવું; રગડવું. (૫૩) જીવ લબુક લબુક થવો=હૃદયમાં મોટી ચિંતા રહ્યા કરવી. (૫૪) જીવ નહિ આનવો=મન પ્રસન્ન ન થવું. (૫૫) હોઠે જીવ આવવો=મરણાંત સંકટ આવી પડવું.

જીવજંત, ન. જુ. જીવજંતુ.

જીવજંતુ, ન. [सं.] નાના મોટા કીડા તે; જીવસમૂહ. (૨) એરુઝાંઝરુ, વીંછીકુંછી, કે એવાંજ બીજાં નાનાં ઝેરી પ્રાણી તે. (૩) કોઇપણ જાતનાં સાધારણ પ્રાણીઓ તે.

જીવજાત, વિ. [फा.] જીવ ને માણસના જેવું વહાલું; અત્યંત પ્રિય; પ્રિય પ્રાણ. [(કવિતામાં.)

જીવડલો, પુ. જીવ; આત્મા; પ્રાણ.

જીવડો, પુ. જીવ. (૨) કીડો.

જીવતજાગત, અ. જીવે ને જાગે ત્યાં સુધી. [જીવ; જીવાત.

જીવડું, ન. ક્ષુદ્ર જીવ; નાનો ગરીબ

જીવણ, ન. જીવન. (૨) જીવને આધાર આપનાર એવો તે; જીવનાધાર; પતિ; ધણી. (૩) શ્રીકૃષ્ણને માટે ગોપિકાઓએ યોજેલો પર્યાય. ('જીવણજી' એમ પણ વપરાય છે.)

જીવતચર્યા, સ્ત્રી. [सं. जीवितचर्या] જીવતાંજ મરણોત્તર ક્રિયાઓ કરવી તે.

જીવતદાન, ન. [सं. जीवितदान] કોઈને જીવતું રાખવું કે રખાવવું તે; મરણમાંથી બચાવી લેવું તે; જીવનનું દાન તે.

જીવતર, ન. જીંદગીનો કાળ તે; આયુષ્ય કાળ; જીંદગી; જીવન; જન્મારો; ભવ. (૨) અવતાર; મનખો. (૩) જીવવું તે.

જીવતું, વિ. જીવવાળું; જીવન જેનામાં હોય તે; જીવંદાર; હાલતુંચાલતું. (૨) જીવપણાનો જેમાં સંચાર હોય એવું;

સમય. (જુગ ચાર છે. કૃત ૪૮૦૦ વર્ષનો, ત્રેતા ૩૬૦૦ વર્ષનો, દ્વાપર ૨૪૦૦ વર્ષનો અને કલિ ૧૨૦૦ વર્ષનો ગણાય છે.) (૨) ચારની સંજ્ઞા.

જુગજુગ, અ. જુગેજુગ; જુદે જુદે સમે. (૨) જન્મ; અવતાર; ઘણા લાંબા વખત લગી; ઘણા જુગો સુધી.

જુગટિયું, ન. જુગટું. (૨) વિ. જુગટું રમનાર; સટોરિયું.

જુગટું, ન. જુગાર; સટો; નશીબ ઉપર આધાર રાખી હારજીતની રમત રમવી તે.

જુગત, સ્ત્રી. [सं. युक्ति] જુક્તિ; કળા; યુક્તિ. (૨) ખેલ; પ્રપંચ; દાવ. (૩) વિ. જોડેલું હોય એવું. (૪) માફક; અનુકૂળ. [તદબીર.

જુગતી, સ્ત્રી. [सं. युक्ति] કળા;

જુગતું, વિ. [सं. युक्त] બંધ બેસતું; ઘટિત; યોગ્ય; શોભે એવું; અનુરૂપ; માફક.

જુગદંબા, સ્ત્રી. જગદંબા.

જુગદીશ, પુ. જગદીશ.

જુગબળ, ન. [सं. युगबल] કાળબળ; સમયને લઈને જે અસરો થાય તે.

જુગમ, ન. [सं. युग्म] જોડ; જોડું.

જુગલ, ન. [सं. युगल] જોડ; જોડું. જુગલ સ્વરૂપ=બે જણની ભેગી પ્રતિમા વગેરે તે. :-રાધાકૃષ્ણ; નરનારાયણ.

જુગલકિશોર, ન. બે બાળકની જોડ; બે તરુણ જુવાનની જોડ; જુવાન દંપતી. (૨) કૃષ્ણ બળદેવ; બે ભાઈઓની જોડ તે.

જુગાર, [सं. द्यूत] અમુક સરતે હારજીતની બાજી ખેલવી તે; દ્યુત; જુગટું; સટ્ટો. ક્રિ. પ્ર. જુગાર ખેલવો=દ્યૂત રમવું. જુગાર રમવો= હારજીતની બાજી રમવી.

જુગારી, વિ. જુગાર રમનાર; જુગટિયો. (૨) જુગારનો ધંધો [illegible] તે. (૩) જુગારીપણું.

જુગુપ્સા, સ્ત્રી. [सं.] નિન્દા. (૨) ચાતરી ચડે એવું તે; જોવું કે સાંભળવું ગમે નહિ એવું તે.

જુગુપ્સિત, વિ. [सं.] નિંદિત. (૨) કંટાળો આપે એવું.

જુગેજુગ, અ. એક પછી એક આવતા જુગોમાં; હરહંમેશ. [તર; સદૈવ.

જુગોજુગ, અ. હરહંમેશ; નિરં-

જુગ્મ, ન. [सं. युग्म] જોડ; જોડું.

જુજવું, વિ. જુદું જુદું; નોખું નોખું; અલગ; ન્યારું.

જુજી, વિ. નજીવું; માલવગરનું.

જુઠ, સ્ત્રી. જુઠાપણું; અસત્ય બોલવું તે; જુઠું તે. [અસત્યવાદી.

જુઠડું, વિ. જુઠું; જુઠું બોલનાર;

જુઠણ, ન. એઠું; છંડામણ. (૨) પુ. ભવાઈમાં એકરેલ પણ સમયોચિત બોલનારો માણસ તે; રંગલો; મસ્કરો.

જુઠાણું, ન. જુઠું. (૨) તરકટ; ઠગાઈ; ખોટાઈ.

જુઠાબોલું, વિ. જે વારંવાર જુઠું બોલતો હોય તે; અસત્ય બોલનાર.

જુઠેજુઠે, અ. ખોટેખોટું; જુઠા સામે જુઠું એમ; નરદમ-સાવ જુઠું તે.

જુઠું, વિ. અસત્ય; ખોટું; મિથ્યા; અનૃત. (૨) કલ્પિત; બનાવટી. (૩) એઠું; અજીઠું; ભ્રષ્ટ; બોટેલું; અશુચિ; અપવિત્ર. (૫) ના. જુઠાણું; લબાડી. (૪) ઢોંગ. (૫) બાદલું; નહિ અસલ.

જુઠો, વિ. જુઠું બોલનારો.

જુડી, સ્ત્રી. [સં. युज्] સાથે બાંધેલા રેસા વગેરે તે.

જુડો, પુ. [સં. युज्] ઘણી વસ્તુઓ સાથે બાંધીને બનાવેલો જે જથ્થો તે; ઝુમખું; સમૂહ. (૨) વાળને એકઠા કરીને બાંધવા તે; જૂટ; જયતનૂર; અંબોડો. (૩) પુળો. [જોડેલું.

જુત, વિ. [સં. युत] વાળું. (૨)

જુતિયાં, ન. જુનાં ખાસડાં; પગરખાં. (૨) સખત ઠપકો દેવો તે; ટપલાં; મહેણાં; ટોણાં. રૂ. પ્ર. જાતને માથે જુતિયું =જાતજ હલકી છે, એવો અર્થ બતાવે છે.

જુતી, સ્ત્રી. પગરખી; પેજાર; સ્ત્રીઓને પહેરવાની મોજડીઓ તે.

જુતીખોર, વિ. ખાસડાંખાઉ; નઠોર; નિર્લજ્જ. (૨) જ્યારે ખાસડાં પડે ત્યારેજ સમજે એવું.

જુતું, ન. ખાસડું; પગરખું. (૨) અપમાન સાથે નકાર કરવો તે. ક્રિ. પ્ર. ઠપકો મળવો. જુતું મારવું=ખાસડું મારવું; તુચ્છકારીને કાઢી મૂકવું. રૂ. પ્ર. જુતે મારી=જુતા ખરીબર=ખાસડાને તોલે.

જુથ, ન. [સં. युथ] જૂથ; ટોળું.

જુથડું, ન. ઘણી વસ્તુઓનો જથ્થો; જૂથ; ટોળું. [સમુદાયનો જમાવ.

જુથેજુથ, ન. ટોળેટોળાં; મોટા

જુદાઈ, સ્ત્રી. જુદાપણું.

જુદાગીરી, સ્ત્રી. જુદાપણું; જુદાઈ.

જુદાપણું, ન. જુદાઈ.

જુદું, વિ. [फा. जुदा] વેગળું; પૃથક; ભિન્ન; નહિ સંબંધવાળું; અલગ; નોખું; નિરાળું.

જુધ, ન. [સં. युद्ध] જુદ્ધ; સંગ્રામ; લડાઇ. (૨) મારામારી; વઢવાડ. ક્રિ. પ્ર. જુધ મચાવવું=ધિંગાણું કરવું.

જુનવટ, સ્ત્રી. જુનાપણું.

જુનું, વિ. [સં. जीर्ण] વપરાયેલું; જીર્ણ. (૨) નહિ તાજું; આગલા જમાનાનું; પૂર્વનું; આગલું. રૂ. પ્ર. જુના જમાનાનું=આગલા વખતનું. જુનો પાપી=ઘણા લાંબા વખતથી પાપકર્મ કરતો રહેલો હોય એવો. જુનો મિત્ર=બાલમિત્ર. જુના વિચાર=અસલ ઘરડાંના જેવા જે વિચારો તે. જુનું વેર=આગલું વેર. કહેવ જુની આંખે નવા તમાસા= ઘરડાંએ જુવાનિયાંની રીતભાતના ઢંગ રંગ જોવા તે. જુનું તે સુનું=જે આગલા વખતનું છે તે સોના જેવું સારું છે.

જુનુંખખ, વિ. ખરુંજ જુનું; જીર્ણ થઈ ગયેલું હોય એવું.

જુનુંપુરાણું, વિ. જુનું અને ઘણા વખતનું; વપરાયેલું; ફાટ્યુંતૂટ્યું હોય એવું.

જુબાન, સ્રી. [फा.] જીભ; જીભાન; જબાન. (૨) બોલી.

જુબાની, સ્રી [फा.] જીભથી બોલીને જણાવેલી હકીકત તે; જબાની; સાક્ષી.

જુબાં, સ્રી. જુબાન.

જુબીલી, સ્રી. [અં.] હરખનો ઉત્સવ તે; પચિશ કે પચાસમા વર્ષનો ઉત્સવ તે.(જીવનનાં પચિશ વર્ષ પુરાં થતા કરવામાં આવતા ઉત્સવને 'સિલ્વર જુબીલી', પચાસ વર્ષના ઉત્સવને 'ગોલ્ડન જુબીલી' અને સાઠ વર્ષના ઉત્સવને 'ડાયમંડ જુબીલી' એમ ઇંગ્રેજીમાં કહેવામાં આવે છે.)

જુમખું, ન જુ ઝુમખું.

જુમલો, પુ. [अ. जुमल] જુદી જુદી ઘણી રકમો મળીને થયેલી એક સંખ્યા તે; ઘણી રકમોનો સામટો સરવાળો તે.

જુમામસજિદ, સ્રી. [अ.] બંદગી કરવાની મોટી મસજિદ તે; મુસલમાનોનું નમાજ પઢવાનું સ્થાન.

જુમેરાત, સ્રી. ગુરૂવારની રાત, જે દિવસે બધા મુસલમાનો સાથે મળીને નમાજ પઢે છે; મોટી બંદગીનો દિવસ.

જુમ્મો, પુ. [अ. जुम्म] અમુક કામકાજની જે તમામ જોખમદારી તે; વિશ્વાસના યથાર્થ પરિપાલનનો ભાર તે.

જુરત, સ્રી. [अ.] હિમ્મત; ધૈર્ય; છાતી ચલાવવી તે. [હિમ્મત.

જુરિયત, સ્રી. [अ.] જુરત;

જુલમ, પુ. [अ.] સામા માણસને સતાવવો તે; ન સહેવાય એવું દુઃખ દેવું તે; જબરજસ્તી; સખતાઈ; બળાત્કાર; જોરાવરી; બળજોરી. (૨) સત્તાનો દોર ચલાવવો તે; અન્યાય; અધમ.

જુલમગાર, વિ. જુલમ કરનાર; જુલમી [રવો તે.

જુલમાટ, પુ. જુલમ; જુલમ ગુજા-

જુલમી, વિ. જુલમગાર; જુલમ કરનાર (૨) ક્રૂર; નિર્દય કઠોર. (૩) જેમાં જુલમ ચાલતો હોય એવું

જુલાઈ, પુ. [અં.] ખ્રિસ્તી વરસનો સાતમો મહિનો

જુલાપ, પુ. જુલાબ; વિરેચન.

જુલાબ, પુ. [अ.] ઝાડા થાય એવી દવા તે; રેચ. (૨) દસ્ત; ઝાડા થવા તે. ક્રિ. પ્ર. જુલાબ આપવો=ઝાડો થાય એવી દવા આપવી; દમ દેવો.

જુલ્ફાં, ન. વાળનાં ગુંછળાં; લટિયાં. જુલ્ફાં રાખવાં=વાળના ગુચ્છા રાખવા.

જુવતી, સ્રી. [सं., युवती] જુવાન સ્રી; નારી.

જુવંતી, સ્રી. [सं.] જુવાન સ્રી.

જુવા, પુ. દ્યૂત; જુગાર રમવો તે.

જુવાખાનું, ન. જુવા હોય એવું સ્થળ; ઢોરનો તબેલો. (૨) જુગારખાનું

જુવાખોર, વિ. જુગારી; દ્યૂત રમનાર.

જુવાન, વિ. [सं. [illegible]] સોળ [illegible]

સંપૂર્ણ ખીલવણીની હાલતે પહોંચેલું; તરુણ; જવાન; ખીલેલું; ઉમ્મરે આવેલું (૨) નવા જોસવાળું; સ્થિર વિચારનું નહિ એવું

જુવાનજોધ, વિ. ભરજુવાન; તન મનથી મજબૂત ને ઉત્સાહવાળું.

જુવાની, સ્ત્રી. શરીર ખીલી રહે એવી જે અવસ્થા તે; તરુણાવસ્થા; જોબન. (૨) યુવાવસ્થાનો વખત તે. કહે૦ જુવાની તે દિવાની=તરુણાવસ્થા દિવાના-ગાંડપણ જેવી છે.

જુવાર, સ્ત્રી. એક ધાન્ય; જાર

જુવારા, પુ. [सं. यवस] ધાન્યના નાના નાના નવા ફણગા; જવારા.

જુવારી, પુ જુગાર ખેલનારો; જુગારી.

જુવારું, ન. મુખ્ય ઘરથી જુદા પડીને માંડેલું જુદું ઘર

જુવાળ, પુ. દરિયાના પાણીનો ચડાવો તે; ભરતી. (ચંદ્રના આકર્ષણથી સમુદ્રનું પાણી પ્રતિદિન બે વાર ચઢ ઉતર થાય છે. એ રીતે પાણી ચડે છે તેને જુવાળ કહે છે.) [જુગાર

જુવું, ન. [सं. द्यूत] જુગટું;

જુવો, પુ. [सं. यूका] ઢોરના શરીર ઉપર થતી જૂ.

જુસરી, સ્ત્રી. [सं. युज्] બળદની ખાંધ ઉપર રહેતો ગાડી વગેરેનો આગલો ભાગ; ધુંસરી.

જુસ્સો, પુ. [सं. जुस्स] લાગણીનો ઉછાળો; ઉશ્કેરણી; મનોવિકાર.

જુહાર, જુવાર, પુ. શ્રાવક અને વણિકોમાં એક બીજાને મળતાં વિવેકથી 'વંદન' ને ઠેકાણે વપરાતો વિનયોદ્‌ગાર; સલામ; નમસ્કાર. જુહાર પટોળાં=સારાં વસ્ત્ર પહેરીને આશીર્વાદ લેવાને જે નમન કરવું તે. [તે; બળજોરી; ઉદ્ધતતા

જુંગાઈ, સ્ત્રી. જુંગાની રીતે વર્તવું

જુંગો, પુ. જબરો માણસ; ઉદ્ધત; લડાયક જુસ્સાનો ડિંગો માણસ

જુંફવું, ક્રિ. અ બેઠા બેઠા ઉંઘવું ને ઝોકાં ખાવાં [મહેનત.

જુંબેશ, (ફા) તકરાર; ચર્ચા;

જૂ, સ્ત્રી. [सं. यूका] પરસેવાની ગંદકીને લીધે વાળમાં અને લુગડામાં થતો એક ઝીણો જીવ (જૂ બે જાતની થાય છે. એક કાળી ને બીજી ધોળી).

જૂઈ, સ્ત્રી. એક જાતની ફૂલવેલ.

જૂજ, વિ. બહુ થોડું; જરા. (૨) હલકું; વિસાતવગરનું. [લગ; ભિન્ન.

જૂજવું, વિ. જુદુ; નોખું; અ-

જૂટ, ન. [सं.] લટનો સમૂહ; જુડો:—જટાજૂટ.

જૂત, ન. બળદની જોટ

જૂતવું, ક્રિ. સ. જોડવું:—ગાડું જૂત્યું.

જૂથ, ન. [सं.] ટોળું; ભરાવો; જત્થો.

જૂન, પુ. [अं.] ખ્રિસ્તી વરસનો છઠ્ઠો મહિનો. [ઉત્સાહ; જોમ

જૂમ, સ્ત્રી. કામ કરવાનો અતિશય

જે, પુ. [सं. जय] જય; જીત. (૨)જય થાય એવો આશીર્વાદાત્મક ઉદ્‌ગાર.

(૩) વંદનાત્મક ઉદ્ગાર:–ક્રિ. પ્ર. જે ગાવી=વખાણ કરવાં. જે બોલાવી=સારું ઇચ્છવું.

જે, સ્ત્રી. [सं. जय] જીતની આશા આપનારો જે આધાર તે; અમ; કોર.

જે, સ. [सं. यत्] વસ્તુનો નિર્દેશ કરી તેનો બીજા સાથે સંબંધ બતાવે છે. (૨) અ. વાક્ય જોડવામાં વપરાય છે.

જેગોપાળ, પુ. [सं. जयगोपाल] વૈષ્ણવોનો વંદનાત્મક ઉદ્ગાર.

જેજે, અ. [सं. जयजय] જયાત્મક ઉદ્ગાર. ક્રિ. પ્ર. જેજે કરવી=સારું બોલવું (૨) દેવદર્શન કરવાં.

જેજેકાર, પુ. [सं. जयजयकार] જય જયનો જે ઉદ્ઘોષ તે; બહુ સારી રીતે પાર પાડવું તે. ક્રિ. પ્ર. જેજેકાર કરવો=ખુશી ખુશાલી અને આનંદના ઉદ્ગાર કરવા તે.

જેજેવંતી, સ્ત્રી. એક રાગિણી.

જેટલું, વિ. [सं. यावत्] સમ, સરખું,એવા અર્થમાં માપ, વજન, અને સંખ્યાની હદ દર્શાવે છે. અમુક માપનું; અમુક સંખ્યાનું; અમુક વજનનું.

જેટલે, અ. જે વખતે; જ્યારે. (૨) અમુક હદ લાગી હોય તેમ.

જેઠ, પુ. [सं. ज्येष्ठ] પોતાના વરનો મોટો ભાઈ તે. (૨) વિક્રમ સંવતનો આઠમો મહિનો. (૩) વિ. મોટું; પૂર્વે જન્મેલું.

જેઠાણી, સ્ત્રી. જેઠની વહુ તે.

જેઠી, સ્ત્રી. જેઠ મહિનાની પુનમ.

જેઠીપુત્ર, પુ. વડો પુત્ર; પહેલા ખોળાનો છોકરો.

જેઠીમધ, ન. [सं. यष्टि] એક જાતની મીઠા સ્વાદવાળી ઓષધિ. (એના મૂળના સત્વમાંથી બનાવેલું ઓષધ તે જેઠીમધનો શીરો કહેવાય છે.)

જેઠીમલ, પુ. મુખ્યમલ. (૨) મોઢ બ્રાહ્મણની એક જાત.

જેઠો, પુ. ગુંદી કાઢયા પછીનો કમુબાનો રંગ. (૨) જ્યેષ્ઠા નક્ષત્રમાં જન્મેલો છોકરો તે.

જેઠોણું, ન. જેઠ મહિનાનું જમણ (વરકન્યાનો વિવાહ થઈ ગયા પછી કન્યાને ત્યાં વરવાળાઓને જે પહેલું જમણ આપવામાં આવે છે તે.)

જેણીગમ, અ. જે તરફ; જે બાજુએ.

જેપ્લિન, ન. [अं] જેપ્લિન નામના એક જર્મન શોધકે મોઈના આકારનું બનાવેલું વિમાન.(આ વિમાન તેમાં ભરેલા હલકા વાયુને લીધે આકાશમાં અદ્ધર રહે છે અને હલકા એંજિનથી ચાલે છે.)

જેપ્રમાણે, અ. જે રીતે; જે પ્રકારે.

જેબ, પુ. (સ્ત્રી.) [फा. जेब] શોભા; ઉત્તમતા; ધન્યતા. ક્રિ. પ્ર. જેબ આપવી=શોભા આપવી. (૨) તેજ; પ્રકાશ. (૩) જુલમ. (૪) જથાબંધ બહાર નીકળવું તે; ઝરણ. જેબજેબાં=ગહુ પરસેવો વળવો.

જેમ, અ. જે રીતે; જે પ્રકારે; પેઠે; માફક. (૨) એવીને એવી હાલતમાં. (૩) રૂચે તેમ; યથા. (૪) ધીરે ધીરે; ક્રમે ક્રમે.

જેમકે, અ. આ રીતે; આ પ્રમાણે; દાખલા કે.

જેમતેમ, અ. જે રીત હોય તે રીતે. (૨) ગમેતેમ; હરકોઈ રીતે; જ્યાં ત્યાં; મુશ્કેલીથી; પરાણે. [તેમજ; ફેરફાર વગર.

જેમનુંતેમ, અ. જેમ અસલ હોય

જેર, વિ. [फा. जेर] નરમ; શિથિલ; ઢીલું. (૨) પાયમાલ; જમીનદોસ્ત. (૩) કમજોર. (૪) વશ. ક્રિ. પ્ર. જેર કરવું=પાયમાલ કરવું. (૫) ભુક્કો.

જેરકડી, સ્ત્રી. ઘોડાને કબજે રાખવા તેના ચોકડામાં જે કાંટાકાંટાવાળી કડીઓ હોય છે તે; ચોકડું; લગામ.

જેરણું, ન. છાણ ને ઘાસ સાથે મસળીને બનાવેલું છાણું.

જેરદસ્ત, વિ. [फा.] કબજામાં આણેલું; ઢીલું કરેલું. (૨) કમજોર; વશ.

જેરબંદ, પુ. [फा.] ચામડાનો કોરડો; ચાબુક. (૨) ચામડાની લાંબી પટ્ટી. (૩) ઘોડાના તંગની સાથે બાંધવામાં આવતી પટ્ટી. જેરબંધ ખેંચવા=કોરડાવડે માર મારવો.

જેરવવું, ક્રિ. સ. [सं. जृ-जिर] જીરવવું; પચાવવું. (૨) સહન કરવું; ખમવું. (૩) ટકાવવું.

જેરો, પુ. ઘચુંબલો; ઘાસ, છોડ વગેરેનો સાથે સાથે ઊગેલો સમુદાય; ટોળું; (૨) તમાકુનાં કુમળાં પાન સુકાઈને ચપેલો ભુક્કો; જરદો. (૩) આગ; લાય.

જેલ, સ્ત્રી. [અં.] તુરંગ; કેદખાનું. રૂ. પ્ર. જેલજાતરા=કેદમાં જઈ આવવું.

જેવડું, વિં. અમુક કદ કે અમુક માપનું, એવા અર્થમાં વપરાય છે. (૨) અમુક વયનું કે વર્ષનું એમ કાળની હદ દર્શાવે છે.

જેવર, ન. [फा.] જડિત્ર દાગીના; જવાહિર. (૨) અલંકાર; આભૂષણ. (૩) ઘુઘરિયાળા ઝાંઝર. [ધનુષની દોરી.

જેવરી, સ્ત્રી. [सं. ज्या]

જેવાણી, ન. રસોડાનું પાણી; એઠવાડ.

જેવારે, અ. જે વખતે; જ્યારે; જેટાણે.

જેવારો, પુ. [सं. जय+वार] જયનો વખત; ફતેહ; વિજય; લાભ થવો તે.

જેવું, વિ. [सं. यादृश्] અમુક સમાન; અમુક તરેહનું, રીતનું, શીસમનું, એવા અર્થમાં રૂપ, ગુણ, વગેરે બતાવે છે. (જેવુંની સાથે વળતા અર્થમા તેવું આવે છે.) કહે૦ જેવો દેશ તેવો વેષ.

જેવે, અ જે વખતે; જ્યારે. (જેટલેની માફક એ પ્રસંગોના સંધિ ઉપર આવે છે. જેવે તે નીકળ્યો તેવેજ અણધાર્યો મારો તીર તેને વાગ્યો.)

જેષ્ટિકા, સ્ત્રી. [सं. यष्टिका] લાકડી; સોટી.

જેષ્ઠ, વિ. [सं. ज्येष्ठ] મોટું; પહેલું; વડું. (૨) પુ. વિક્રમ સંવત્સરનો આઠમો માસ; જેઠ.

જેષ્ઠા, પું. [સં.] એક નક્ષત્ર.

જેસુઇટ, પુ. [અં.] ખ્રિસ્તીઓનો એક સંપ્રદાય. (૨) એ સંપ્રદાયના અનુયાયીઓ તે.

જેહ, સ. ઇ. (કવિતામાં)

જેહુ, સ્ત્રી ધૂળ; રજ (૨) રાખ; ભસ્મ.

જેણ, ન. [સં. ज्यष्ट] તેજ, રુવત; સત્ત્વ; પ્રભાવ. (૨) જાણીને અસ્વાવશેષ થઇ જવું તે.

જેંસલી, સ્ત્રી. પૈડાં વગરનું યાન. (અણુપયોગ બળદને પલોટવા માટે પહેલા જેંસલે જોડી કેળવવામાં આવે છે.) (૨) ચાર પાડવાનું ખેડુતોનું ઓજાર.

જેંસલો, પુ. બળદને પલોટવાનું સાધન

જૈત્ર, પુ. [સં.] જેતા; જીતનારો. (૨) વિજય; ફતેહ.

અર્થમાં ને ધાતુના બીજા પુરુષ એ. વચનના રૂપે વપરાય છે.

જોઇતું, વિ. કામ જેટલું; જો જેટલું. (૨) ઘટતું; લાયક. (૩) અ. યથાસર; પુષ્કળ; ઓછું નહિ એ

જોઇલેવું, ક્રિ. બદલો વાળ વિચાર રાખવો; અંદેશ રાખવો. (૨) વખતે જેમ થાય તેમ કરવાને રાખ (૩) અનુભવ ઉપર રાખવું.

જોક, સ્ત્રી. [સં. जल જળો. (૨) વાટો; સંગ્રહ; જથ્થો.

જોખ, પુ. [સં. जोष] આનંદ; મોજમઝા.

જોખ, પુ. તોળ; જોખવું તોલ. (૨) જેથી ...

જોખમદાર, વિ૰ જેને માથે જોખમ હોય તે; જવાબદાર.

જોખમદારી, સ્ત્રી૰ જવાબદારી.

જોખમાપ, ન૰ જોખવાનાં અને ભરવાનાં સાધનો.

જોખમાવું, ક્રિ૰ અ૰ જોખમ લાગવું; નુકસાન થવું.

જોખવું, ક્રિ૰ સ૰ તોલ કરવું; વજન કરવું (૨) બાંટવું; ગાળ બોલવી. (૩) માર મારવો (૪) સુખ માણવું.

જોખામણ, ન૰ જોખવાનું મહેનતાણું તે.

જોખામણી, સ્ત્રી૰ જોખવાની મજૂરી.

જોખિયો, પુ૰ જોખનારો; મપારો.

જોખો, પુ. [સં. जोष] જોખ; સુખ. (૨) આનંદ; ખુશાલી.

જોગ, પુ. [સં. योग] જોડાવું, એકઠા થવું તે; મેળાપ; સંબંધ. (૨) નિયોજન; વિધાન; ન્યાસ. (૩) ઉપાય; સાધન; બંદોબસ્ત; ગોઠવણ. (૪) અવસર; વખત; સમો. (૫) તાલ; લાગ. (૬) તજવીજ; જોગવાઈ. (૭) પંચાંગની રીતે સારાં માઠાં ફળવાળો કાળ. (૮) ખંતથી મચ્યા રહેવું તે. (૯) વૈરાગ્ય લેવો તે; ભેખ. (૧૦) યોગ-એ નામનો તત્વજ્ઞાન સંબંધી વિચારોનો એક પ્રકાર.

જોગ, વિ. [સં. योग्य] સંભાવિત; પ્રતિષ્ઠિત; યોગ્ય. (૨) લાયક; દુરસ્ત. (૩) ઘટિત નામ અને ક્રિયાની આગળ જોડાય છે:-પરણ્યાજોગ; કામજોગ.

જોગ, અ. પ્રતિ; તરફ. (૨) ઉપર. નામજોગ=જેના નામ ઉપર હોય તેનેજ એમ. શાહજોગ=જે કોઈ શાહુકાર હોય તેના ઉપર છે એમ. શાહજોગ હુંડી=કોઈ પણ શાહુકાર જોગ સ્વીકારે એવી હુંડી.

જોગટી, સ્ત્રી. જોગણ;બાવી; વેરાગણ

જોગટો, પુ. જોગી; બાવો; વેરાગી, ભિખારી; ધૂર્ત માગણ.

જોગણ, સ્ત્રી. સંસારનો ત્યાગ કરી ભગવાં પહેરી ઈશ્વરભજન વગેરેમાં જીવન ગાળનારી સ્ત્રી (૨) વેરાગણ; સાધુડી. (૩) જોગીની સ્ત્રી તે.

જોગણી, સ્ત્રી. [સં. योगिनी] ઈશ્વરીશક્તિવાળી કલ્પિત સ્ત્રી; દેવી; માતા. (૨) દેવતાઈ સ્ત્રી; ચમત્કારી ને રાક્ષસ જેવી વૃત્તિવાળી સ્ત્રી. (જોગણીઓ ચોસઠ કહેવાય છે.) (૩) ઈશ્વરભક્તિ કરનારી-સંસારથી દૂર રહેલી સ્ત્રી; જોગણ; વેરાગણ.

જોગનિદ્રા, સ્ત્રી. [સં. योगनिद्रा] સૃષ્ટિનો પ્રલય અને પ્રભવ એ બેની વચલો કાળ તે. (૨) લાંબી અને ચિંતા રહિત શાંત ઉંઘ. (૩) પ્રલય; નાશ. (૪) કશી પણ હિલચાલ નહિ કરતાં શાંત અને એકાંત બેસી રહેવું તે.

જોગમાયા, સ્ત્રી. [સં. योगमाया] સૃષ્ટિને ઉત્પન્ન કરનારી ઈશ્વરની મોટી શક્તિ.

જેસુઇટ, પુ. [અં.] ખ્રિસ્તીઓનો એક સંપ્રદાય. (૨) એ સંપ્રદાયના અનુયાયીઓ તે.

જેહ, સ. ં. (કવિતામાં)

જેહૂ, સ્ત્રી ધૂળ; રેત (૨) રાખ; ભસ્મ.

જેળી, ન. [સં. ज्वल] તેજ, જ્યોત; સત્ત, પ્રભાવ. (૨) જળીને અસ્માવશેષ થઇ જવું તે.

જેંસલી, સ્ત્રી. પૈડાં વગરનું યાન. (અણપલોટ બળદને પલોટવા માટે પહેલા જેંસલે જોડી કેળવવામાં આવે છે.) (૨) ચાર પાડવાનું ખેડૂતોનું ઓજાર.

જેંસલો, પુ. બળદને પલોટવાનું સાધન

જૈત્ર, પુ. [સં.] જેતા; જીતનારો. (૨) વિજય; ફતેહ.

જૈન, પુ. [સં.] જિન ધર્મનો અનુયાયી; શ્રાવક. (૨) જિન સંબંધી; જિનનું.

જૈની, પુ. જૈન. (૨) વિ. જૈન ધર્મ માનનાર; જૈન ધર્મનું.

જૈમિનિ, પુ. [સં.] એક મોટા મુનિ. (પૂર્વ મીમાંસા નામનો તત્ત્વજ્ઞાનનો શાસ્ત્રીય ગ્રંથ લખનાર.)

જૈં, પુ. પૈસો; કાવડિયું; દોકડું; કદિયું. (૨) ધન; સંપત્તિ.

જો, અ. [સ. यदि] સંશયરૂપી સંબંધી અવ્યય; એ સરત બતાવે છે અને જેની સાથે તેનો સંબંધ રહે છે. (૨) ધ્યાન દે, એવો અર્થ બતાવે છે. (૩) હે, અરે, એવા ધ્યાનં ખેંચવાના વપરાય છે. (૪) દેખ, એવા અર્થમાં જો ધાતુના બીજા પુરુષ એકવચનના રૂપે વપરાય છે.

જોઈતું, વિ. કામ જેટલું; જરૂર જેટલું. (૨) ઘટતું; લાયક. (૩) અ. યથાદાસર; પુષ્કળ; ઓછું નહિ એમ.

જોઇલેવું, ક્રિ. બદલો વાળવાનો વિચાર રાખવો; અંટસ રાખવો. (૨) જે વખતે જેમ થાય તેમ કરવાને રાખીલેવું. (૩) અનુભવ ઉપર રાખવું.

જોક, સ્ત્રી. [સં. जलूका] જળો. (૨) વાંટો; સંગ્રહ; જથ્થ.

જોખ, પુ. [સં. जोष] સુખ; આનંદ; મોજમઝા.

જોખ, પુ. જોખવાની જે રીત તે; તોલ. (૨) જેથી દેખાય તે; કાટલાં. (૩) જોખવાનું જે યંત્ર તે; કાંટો. (૪) જોખવાની જે ક્રિયા તે.

જોખમ, ન૦ [અ.] નુકસાનની ધાસ્તી. (૨) નુકસાન; ખરાબી. (૩) જુમ્મેદ જવાબદારી. (૪) નુકસાનની ધાસ્તીવાળી વસ્તુ (નાણું, ઘરેણું, વગેરે) (૫) ભય. ક્રિ૦ પ્ર૦ જોખમ આપવું=નુકસાન ભરી આપવું. જોખમ ઉતારવું=દિમાગ ઉતારવો. જોખમ ખેડવું=સાહસ કરવું. જોખમમાં ઉતારવું=ખોટ સહેવી. જોખમ વહોરવું=જવાબદારી માથે લેવી.

જોખમકારક, વિ૦ જોખમ કરે એવું; જવાબદારીવાળું; નુકસાન પહોંચાડે એવું. (૨) ભયંકર.

જોખમકારી, વિ૦ જોખમવાળું.

જોખમદાર, વિ૰ જેને માથે જોખમ હોય તે; જવાબદાર.

જોખમદારી, સ્ત્રી૰ જવાબદારી.

જોખમાપ, ન૰ જોખવાનાં અને ભરવાનાં સાધનો.

જોખમાવું, ક્રિ૰ અ૰ જોખમ લાગવું; નુકસાન થવું.

જોખવું, ક્રિ૰ સ૰ તોલ કરવું; વજન કરવું (૨) બોલવું; ગાળ બોલવી. (૩) માર મારવો (૪) સુખ માણવું.

જોખામણ, ન૰ જોખવાનું મહેનતાણું તે.

જોખામણી, સ્ત્રી૰ જોખવાની મજુરી.

જોખિયો, પુ૰ જોખનારો; મપારો.

જોખો, પુ. [સં. जोष] જોખ; સુખ. (૨) આનંદ; ખુશાલી.

જોગ, પુ. [સં. योग] જોડાણ, એકઠા થવું તે; મેળાપ; સંબંધ (૨) નિયોજન; વિધાન; ન્યાસ. (૩) ઉપાય; સાધન; બંદોબસ્ત; સોઈ. (૪) અવસર; વખત; સમો. (૫) તાલ; લાગ. (૬) તજવીજ; જોગવાઈ. (૭) પંચાંગની રીતે સારાં માઠાં ફળવાળો કાળ. (૮) ખંતથી મચ્યા રહેવું તે. (૯) વૈરાગ્ય લેવો તે; ભેખ. (૧૦) યોગ-એ નામનો તત્ત્વજ્ઞાન સંબંધી વિચારોનો એક પ્રકાર.

જોગ, વિ. [સં. योग्य] સંભાવિત; પ્રતિષ્ઠિત; યોગ્ય. (૨) લાયક; દુરસ્ત. (૩) ધટિત નામ અને ક્રિયાની આગળ જોડાય છેઃ-પરણ્યાજોગ; કામજોગ.

જોગ, અ. પ્રતિ; તરફ. (૨) ઉપર. નામજોગ=જેના નામ ઉપર હોય તેનેજ એમ. શાહજોગ=જે કોઈ શાહુકાર હોય તેના ઉપર છે એમ. શાહજોગ હુંડી=કોઈ પણ શાહુકાર જોગ સ્વીકારે એવી હુંડી.

જોગટી, સ્ત્રી. જોગણ;બાવી; વેરાગણ

જોગટો, પુ. જોગી; બાવો; વેરાગી, ભિખારી; ધૂર્ત માગણ.

જોગણ, સ્ત્રી. સંસારનો ત્યાગ કરી ભગવાં પહેરી ઈશ્વરભજન વગેરેમાં જીવન ગાળનારી સ્ત્રી. (૨) વેરાગણ; સાધુડી. (૩) જોગીની સ્ત્રી તે.

જોગણી, સ્ત્રી. [सं. योगिनी] ઈશ્વરીશક્તિવાળી કલ્પિત સ્ત્રી; દેવી; માતા. (૨) દેવતાઈ સ્ત્રી; ચમત્કારી ને રાક્ષસ જેવી વૃત્તિવાળી સ્ત્રી. (જોગણીઓ ચોસઠ કહેવાય છે.) (૩) ઈશ્વરભક્તિ કરનારી-સંસારથી દૂર રહેલી સ્ત્રી; જોગણ; વેરાગણ.

જોગનિદ્રા, સ્ત્રી. [सं. योगनिद्रा] સૃષ્ટિનો પ્રલય અને પ્રભવ એ બેની વચલો કાળ તે. (૨) લાંબી અને ચિંતા રહિત શાંત ઉંઘ. (૩) પ્રલય; નાશ. (૪) કશી પણ હિલચાલ નહિ કરતાં શાંત અને એકાંત બેસી રહેવું તે.

જોગમાયા, સ્ત્રી. [सं. योगमाया] સૃષ્ટિને ઉત્પન્ન કરનારી ઈશ્વરની મોટી શક્તિ.

જોગવટો, પુ. [सं. योग+वृत्ति] જોગ ધારણ કરવો તે; જોગીની સ્થિતિ.

જોગવવું, ક્રિ સ મેળાપ કરવો (૨) ભોગવવું કે માણવું (૩) ગોઠવવું

જોગવાઈ, સ્ત્રી જોઈતા સંજોગોવાળો અવસર. (૨) ગોઠવણ; તજવીજ, બંદોબસ્ત. (૩) અનુકૂળતા (૪) ઠેકાણું

જોગાણ, ન ઘોડા વગેરેને ખાવાનું અનાજ; ચંદી

જોગાનજોગ, અ અનુકૂળતાએ મળી આવે તેમ.

જોગાભ્યાસ, પુ. [सं. योगाभ्यास] યોગની પ્રક્રિયાઓ કર્યા કરવી તે; યૌગિક્ય સાધનનો અભ્યાસ તે

જોગિયો, પુ. એક જાતનો રાગ

જોગી, પુ. [सं. योगी] યોગ પ્રક્રિયાથી આત્મશ્રેય સાધવાના યત્ન કરનારો તપસ્વી (૨) ત્યાગી; વૈરાગી. (૩) ખાખી બાવાઓની એક જાતિ. (૪) રાવળિયાની એક નાત. (૫) એક રાગિણી.

જોગીઆશાવરી, સ્ત્રી. એક રાગિણી.

જોગીડો, પુ. જોગી; બાવો; ત્યાગી.

જોગું, વિ. લાયકનું (૨) અ તરફ; પ્રતિ; બાજી.

જોજન, પુ. [सं. योजन] ચાર ગાઉ જેટલું અંતર તે.

જોજો, સંભાળજો; યાદ રાખજો.

જોટડી, સ્ત્રી. પહેલવેતરી ભેંસ

જોટડું, ન જુવાન ઢોર. (૨) વિ. કાચી સમજનું; જેનામાં ડાગ્રી પહોંચ ન હોય એવું

જોટવું, ન સ્ત્રીઓને પગને અંગુઠે પહેરવાનું ઘરેણું; કરડો.

જોટું, ન. જુવાન ઢોર

જોટો, પુ. [सं. जूट] બે સરખે સરખી વસ્તુઓની જોડ તે, જુગલ, યુગ્મ. (૨) એકને બધી રીતે મળતી આવતી જે બીજી વસ્તુ તે.

જોડ, સ્ત્રી. સરખે સરખી બે વસ્તુઓ હોય તે; બે સમ વસ્તુઓનો સમવાય તે; જુગલ; જોડી; યુગ્મ (૨) સમોવડિયું; બરોબરિયું (૩) સાથે જન્મેલાં બે છોકરાં તે (૪) તંબુરાન વચલા બે તાર તે. (૫) મેળાપ. (૬) બેનો સાથ.

જોડકણું, ન. નવુંજ જોડી કાઢેલું હોય એવું જે તે. (૨) બનાવટ; જોડી કાઢેલું એવું જે તે. (૩) ઉપજાવી કાઢેલી વાત; ગપ. (૪) સાચાં જુઠાં. (૫) પ્રપંચ; તરકટ.

જોડકું, ન. જોડું; યુગ્મ. (૨) એક બીજાની સાથે વળગેલી એવી જે બે વસ્તુઓ તે.

જોડણી, સ્ત્રી. જોડવાની જે રીત તે; મેળવણી. (૨) અક્ષરો, શબ્દો અને વાક્યોને લખવાની જે રીત તે.

જોડવું, ક્રિ. સ. [सं. युज्] બે જુદી જુદી વસ્તુઓનો એક બીજાની સાથે સંબંધ કરાવવો; એકની સાથે બીજાને લગાડવું; સાંધવું; યોજવું; બાંધવું; ભેગું કરવું; ગુંથવું. (૨) સંગ્રહ કરવો; એકઠું કરવું (૩) સ્નેહ બાંધવો. (૪) બહાનું શોધવું. (૫) ગોઠવવું. (૬) ભરી આપવું; પુરૂ કરી આપવું. (૭) બનાવવું; રચવું. (૮) નમન કરવું. રૂ. પ્ર. હાથ જોડવા=આજીજી કરવી. જોડી કાઢવું= બનાવટી ઉભું કરવું. (૯) શરૂ કરવું. કહે૦ હાથ જોડીને બેસી રહેવું=કંઇ પણ ઉદ્યમ કરવો નહિ. (૧૦) ના. જોડવું.

જોડા, પુ પગે પહેરવાની ચામડાની બનાવટ; પગરખાં; જોરો; કાટરખા; જુતિયા. ક્રિ૦ પ્ર. જોડા ફાડવા=બહુ ફેરા ખાવા; ખુશામત કરવી. જોડા મારવા= ગુણને બદલે દોષ દેવો; ઠપકો દેવો. જોડા ખાવા=ઠપકો ખાવો.

જોડાક્ષર, પુ. [सं. युक्ताक्षर] જોડેલા અક્ષરો તે. [પાસે; સાથે સાથે.

જોડાજોડ, અ. એક બીજાની પાસે

જોડામણ, ન. જોડવારૂપી જે કામ તે. (૨) જોડવાની મજુરી; ભાડું.

જોડામણી, સ્ત્રી. જોડામણ; ભાડું.

જોડાવું, ક્રિ૦ અ. સંબંધ કરવો; ભેગા થવું; સંયુક્ત થવું; સંધાવું; યોજાવું; સામેલ થવું; મળી જવું.

જોડિયો, પુ. કોઈ પણ કામમાં પોતાની સાથે રહીને પોતાના જેવુંજ કામ કરનારો તે; સાથી; સહચર; મિત્ર. (૨) બરોબરિયો; ભાગિયો.

જોડી, સ્ત્રી. બેની જોડ તે; સાથે રહેનારા-કામ કરનારા-ફરનારા જે બે જણા તે. (૨) જેને બબ્બે ઘોડા જોડાતા હોય એવી ઘોડાગાડી તે. (૩) નાનો જોડો.

જોડીકાઢવું, ક્રિ. સ. નવી બનાવટ બનાવવી; ગોઠવવું. (૨) ખોટું ઉભું કરવું.

જોડીદાર, પુ. જોડે કામ કરનાર; ભાગિયો. (૨) મિત્ર. (૩) અમુકના જેવુંજ કામ કરી જાણે એવો જે તે.

જોડું, ન. અન્યોન્ય સહાય થવાને બંધાયેલી જે બે જણની ટોળી તે; બે જણનું મંડળ; દ્વંદ્વ; જુગલ; જોડ; વરવહુ. (૨) અન્યોન્યને સહાયકારક બે જીવ. (૩) જોડે જન્મેલાં બે છોકરાં તે. રૂ. પ્ર. સજોડું=સ્ત્રી પુરૂષનું સાથે સાથે હોવું તે. [જોડીને.

જોડે, અ. સાથે. (૨) પાસે. (૩)

જોડો, પુ પગે પહેરવાની ચામડાની બનાવટ તે; પગરખાં.(૨) સરખા રૂપ ગુણ, સ્વભાવ ચરિત્રનું જે એકાદ જણ તે: જોટો;

જોણું, ન. જોવાનું તે; દૃશ્ય; જોવા જેવું; કૌતુક; ફજેતી. (૨) જોવું તે; જોવાની ક્રિયા તે.

જોત, સ્ત્રી. [सं. ज्योति] અગ્નિની બળતી તેજદાર શિખા; તેજનો ઝગઝગાટ મારતો ભાગ. (૨) સળગેલો કાકડો. (૩) તેજદ્યુતિ; કિરણસમૂહ. (૪) ચળકાટ; તેજ. (૫) બળતો દીવો. રૂ.

મ. જાગતી જોત=તરત પારખું દેખાડે એવું ચમત્કારિક.

જોતજોતામાં, અ. આંખ ઉઘડે ને મિચાય એટલામાં; લગાર વારમાં.

જોતર, ન. [सं. योत्र] ધુંસરી સાથે બળદને જોડનારો પટ્ટો તે; જોતરૂ.

જોતરવું, ક્રિ. સ. [सं. युज] જોતરના પટ્ટાથી પશુને ધોંસરા સાથે જોડી દેવું-વળગાડવું; જોતર ઘાલવું. (૨) વાહનને ચાલુ કરવાં. (૩) કોઇને કંટાળા ભરેલા કામમાં જોડવું; ધંધે લગાડવું.

જોતરાવું, ક્રિ. અ. જોડાવું; લાગવું; ફેરજમાં પડવું;ગું'થાવું.જોતરાવવું=જોડાવવું.

જોતરૂં, ન. જોતર; ધુંસરીની સાથે બળદને જોડી રાખવાનો પટ્ટો. (૨) લફરૂં. ક્રિ૦ પ્ર. જોતરૂં ગળે ઘાલવું=કામનો ભાર નીખવો. જોતરે જોડાવું=જોખમના કામમાં પડવું.

જોતિષ, ન. જુ. જ્યોતિષ.

જોતી, સ્ત્રી. જોત; જ્યોતિ.

જોતું, જુ. જોઇતું.

જોદ્ધો, પુ. [सं. युध] લડવૈયો; સૈનિક; શૂરવીર; યુદ્ધ કરનારો.

જોધ, પુ. [सं. युध] લડવૈયો; સૈનિક. રૂ. પ્ર. જુવાનજોધ=જુવાન અને વળી મજબુત બાંધાનું.

જોનાર, પુ. દ્રષ્ટા; પ્રેક્ષક; તમાસગીર.

જોની, સ્ત્રી. [सं. योनी] ઉત્પત્તિસ્થાન. (૨) જાત; અવતાર.

જોબન, ન. [सं. यौवन] જુવાનીનો સમય તે; બાળક અવસ્થા ઉતરીને શરીર અને મનની પુખ્ત હાલતની ખીલવણી થાય છે તે અવસ્થા; તારુણ્ય; યૌવન; જુવાની. જોબનનો બહાર=જોબનની પૂર ખીલવણી. ભરજોબન=જોબન અવસ્થાનો ખરેખરો સમય.

જોબનવંતી, સ્ત્રી. યૌવનાવસ્થામાં આવેલી સ્ત્રી.

જોબના, સ્ત્રી. જુવાન સ્ત્રી; તરુણી.

જોબનિયું, ન. જોબન. (કવિતામાં.)

જોબાવું, ક્રિ. અ. જોબાઇ જવું; શરીરે પરસેવો થઈ આવી સંજ્ઞાનું જડ રહેવું; જીવ હેઠો ઉતરી જવો.

જોબો, બેભાન થઇ જવું તે; પરસેવો આવી શરીર અને ઇંદ્રિયોનું શૈથિલ્ય આવી જવું તે; જીવ હેઠો જતો રહેવો તે. ક્રિ. પ્ર. જોબો આવવો=સંજ્ઞા જતી રહેવી; જીવ હેઠો ઉતરી જવો.

જોમ, ન. મન અને શરીરનું બળ તે; જુસ્સો; જોર.

જોમી, વિ. જોમવાળું.

જોયાજેવું, વિ. જોવાને યોગ્ય એવું. ક્રિ. પ્ર. જોયાજેવું કરવું=ખરાબ દેખાય તેવું કરવું.

જોર, ન. [फा.] શારીરિક કે માનસિક બળ; હૈવત; સામર્થ્ય. (૨) કાર્ય-ગુણ-અસર ઉપજાવવાની કોઈ પદાર્થની શક્તિ તે. (૩) જોસ; બહાર; તેજી. (૪) હથિયાર સારી પેઠે ઉજળવું તે. (૫) શરીરની મજબુતી માટે કસરત કરવી તે. (૬) ભાર; વજન. (૭) ટકી રહેવા-

ની શક્તિ તે. (૮) જોસનું વધવું તે. (૯) જુલમ; ગેરઈનસાફ; જબરજસ્તી. (૧૦) વગવશીલો; સિફારસ. (૧૧) આગ્રહ; દબાણ. (૧૨) ટેકો; પુષ્ટિ. (૧૩) પરાક્રમ; દમ. ક્રિ. પ્ર જોર અજમાવવું=પોતાનામાં અમુક કાર્ય કરવાની શકિત છે કે નહિ તેનો અનુભવ કરી જોવો. જોર કરવું=બળ વાપરવું. જોર કાઢવું=શક્તિ વાપરી જોવી. જોર જોવું=બળની અજમાશ લેવી. જોર મારવું=પરાક્રમ કરી બતાવવું. જોર ચલાવવું=શકિતની અસર થાય એમ કરવું.

જોરકસ, વિ. જોર આણવાને જેણે કસરત કરેલી હોય એવું, કસાયેલું. (૨) જેમાં જોરની કસોટી થાય એવું (કામ)

જોરજબરી, સ્ત્રી. જબરજસ્તી; જુલમ.

જોરજુલમ, પુ. પરાણે દબાવીને કામ લેવું તે; સખતી વાપરવી તે; બળજોરી.

જોરતલબી, (ન.) ખંડણી.

જોરશોર, અ. જોરથી; બળ પૂર્વક; જુસ્સામાં ને જુસ્સામાં.

જોરવાન, વિ જોરવાળું; જોરાવર

જોરાવર, વિ. જેનામાં ઘણું જોર હોય તે; જોરવાળું; જબર; મજબુત. (૨) પરાક્રમી; પ્રતાપી. (૩) ગુણકારી. (૪) જુલમગાર. (૫) ખૂબ જોરવાળું.

જોરાવરી, સ્ત્રી. જબરજસ્તી; બળાત્કાર; જુલમ; ઘણી સખતાઇ. (૨) આગ્રહ. રૂ. પ્ર. જોરાવરીનો પોરો=જબરજસ્તીનો સમય તે.

જોરાળ, વિ. જોરવાળું.

જોરાળાપણું, ન. જોરવાળાહોવાપણું.

જોરાળું, વિ. જોરવાળું.

જોરી, વિ. જેને બીજાનું જોર હોય એવું.

જોરૂ, સ્ત્રી. બાઈડી; વહુ; પત્ની; ભાર્યા; સ્ત્રી.

જોરો, પુ. જોર; દાબ; આગ્રહ (૨) સત્તા; હુકમ. (૩) જુલમ; સખતી.

જોવરાવવું, ક્રિ. સ. જોવડાવવું; તપાસ કરાવવી; શોધાવવું

જોવાજેવું, વિ. જોવાનું મન થાય એવું; જોવા સરખું; અજાયબી ભરેલું.

જોવું, ક્રિ. સ. [સં. દૃશ] ચક્ષુ ઇંદ્રિયે કરીને જાણવું; દેખવું. (૨) કોઇપણ વિષયનું જ્ઞાન મેળવવું. (૩) વિચારવું; આલોચવું (૪) તપાસવું; શોધવું. (૫) ધ્યાન આપવું. (૬) અંદરનું જાણી લેવું. (૭) અનુભવ લેવો; અજમાશ કાઢવી. ક્રિ. પ્ર. જોઇને ચાલવું=વિચારીને પગલું ભરવું. જોઇ વિચારીને ચાલવું=નજરે જોઈતપાસીને તથા વિચાર કરીને કામ કરવું. ઘર જોવું=પોતાનું ગજું વિચારવું. (૨) કુળ-ખાનદાની વગેરે જોવું. નાડ જોવી=રોગનો નિર્ણય કરવો. (૨) ઈંડા ઉતરીને જોવું.

જોશન, ન. હાથે પહેરવાનું ઘરેણું.

જોશી, પુ. જોષ જોનારો; ગ્રહાદિકની ગતિ ને ભાવ વગેરે જોઇ ભવિષ્ય કહેનારો; જ્યોતિષ જાણનારો; ખગોળવેત્તા; જ્યોષી; જ્યોતિષી; જોષી.

જોષ, પુ. ગ્રહનું સારું માઠું ફળ,

જ્ઞાનેન્દ્રિય, સ્ત્રી. [સં.] શરીરના તે અવયવો કે જેવડે બહારના પદાર્થોનું પ્રાણીઓને જ્ઞાન થાય છે. જ્ઞાનેંદ્રિયો પાંચ છે–૧ ત્વગિંદ્રિય, ૨ ચક્ષુરિંદ્રિય, ૩ શ્રોત્રેંદ્રિય, ૪ રસનેંદ્રિય અને ૫ ઘ્રાણેંદ્રિય

જ્ઞાનોદય, પુ. [સં.] જ્ઞાનનો ઉદય. [ઉપદેશ

જ્ઞાનોપદેશ, પુ. [સં.] જ્ઞાનનો

જ્ઞાનોપાસના, સ્ત્રી. [સં.] ત્રણ પ્રકારની ઉપાસનાઓમાંની એક તે; જ્ઞાન માર્ગે ઉપાસના.

જ્ઞાપક, વિ. [સં.] સમજી શકાય એવું. (૨) જ્ઞાન આપનારો.

જ્ઞાપન, ન. [સં.] જ્ઞાન આપવું તે; બોધન. [કરાવેલું; શિખવેલું

જ્ઞાપિત, વિ. જણાયેલું; જાહેર

જ્ઞેય, વિ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા જેવું; જાણી શકાય તેવું. [તેમ.

જ્યમ, અ. જેમ, અમુક રીતે હોય

જ્યમત્યમ, અ. જેમતેમ

જ્યા, સ્ત્રી. [સં.] ધનુષની દોરી; પણછ. (૨) વર્તુલના કૌંસને છેડા જોડનારી લીટી.

જ્યામિતિ, સ્ત્રી.

જ્યાંત્યાં, અ. જહીં તહીં; દરેક જગાએ. (૨) મુશ્કેલીથી. (૩) બરોબર નહિ તેમ. [જ્યુબીલી.

જ્યુબીલી. સ્ત્રી. [અં.] જુ.

જ્યુરર, પુ. [અં.] ફોજદારી કેસમાં ન્યાયાધીશને નિર્ણય વિશે સલાહ આપનાર પંચ અને તેમાંના ગૃહસ્થ.

જ્યુરી, સ્ત્રી. [અં.] ન્યાયાધીશ આગળ રજુ થતી બાબતોનો નિર્ણય આપવાને બેઠેલું પંચ.

જ્યેંગું, વિ. જ્યુંગા જેવું; જાડું ને ઠીંગણું; હૃષ્ટ જેવું; બલાઢ્ય શરીરનું; મજબુત

જ્યેષ્ઠ, વિ. [સં.] મોટું; વડું. (૨) પહેલું. (૩) ના. પુ. સંવત વર્ષનો આઠમો મહિનો; જેઠ.

જ્યેષ્ઠા, સ્ત્રી. [સં.] સત્તાવિશ નક્ષત્રોમાંનું અઢારમું નક્ષત્ર.

જ્યોતિ, સ્ત્રી. [સં.] જોત: તેજ; દીપ્તિ; પ્રકાશ; અગ્નિની શિખા; જ્વાળા. (૨) સૂર્ય, ચંદ્ર, તારા, નક્ષત્રાદિ ગ્રહો તે. (૨) આંખની જે દર્શનશક્તિ તે, (૩) ઝગઝગાટ; ચળકાટ. (૪) વીર્ય.

જુંન, ૩ મહાકાલેશ્વર, ૪ ઓંકારેશ્વર, ૫ કેદારેશ્વર, ૬ ભીમાશંકર, ૭ વિશ્વેશ્વર, ૮ ત્ર્યંબકેશ્વર, ૯ વૈદ્યનાથ, ૧૦ નાગેશ્વર, ૧૧ રામેશ્વર, અને ૧૨ ઘુષ્ણેશ્વર.

જ્યોતિર્વિંદ, પુ. [સં.] જ્યોતિષ જાણનારો; જોશી. [રાશિચક્ર.

જ્યોતિશ્ચક્ર, ન. [સં.] ગ્રહમંડળ;

જ્યોતિશ્શાસ્ત્ર, ન. [સં.] આકાશમાંના ગ્રહ, નક્ષત્ર, તારા વગેરેને લગતી જે વિદ્યા તે; જ્યોતિષ.

જ્યોતિષ, ન. [સં.] તારા, નક્ષત્ર અને ગ્રહ વગેરે સંબંધી વિદ્યા તે; ગ્રહાદિકની ચાલથી પૃથ્વી અને પ્રાણી ઉપર થતી અસરો સંબંધી વિદ્યા તે. (૨) ખગોળ. (જ્યોતિષના મુખ્ય ત્રણ ભાગ છે:-ગણિત, ફળ અને મુહૂર્ત.)

જ્યોતિષી, પુ. [સં.] જોશી; જ્યોતિષવિદ્યા જાણનારો. (૨) ગ્રહાદિક જોનારો તે.

જ્યોતિષ્મત, વિ. [સં.] પ્રકાશ મારતું; ઝગઝગતું; જ્યોતિવાળું; જ્યોતિષ્માન.

જ્યોતિષ્મતી, વિ. સ્ત્રી. જ્યોતિવાળી; ચાંદનીવાળી (રાત) (૨) એક ઔષધિ.

જ્યોત્સ્ના, સ્ત્રી. [સં.] ચંદ્રિકા; ચાંદની; ચાંદરણું.

જ્વર, પુ. [સં.] શરીરની સાધારણ ગરમીમાં જે વધારો થાય છે તે; તાવ; તાપ.

જ્વરઘ્ન, વિ. [સં.] જ્વરનો નાશ કરનારૂં; તાવને હરનારૂં.

જ્વરાંકુશ, ન. તાવને અટકાવનારૂં ઓસડ. [અંશ તે.

જ્વરાંશ, ન. [સં] તાવનો જે

જ્વલન, ન. [સં.] બળવું તે. (૨) અગ્નિ. (૩) કોડીખાર.

જ્વલિત, વિ. [સં.] બળતું. (૨) પ્રકાશિત; ઝળહળતું.

જ્વાળા, સ્ત્રી. [સં.] બળતી ઝાળ; ભડકો. (૨) ધગધગતો અગ્નિ તથા તેનો તાપ. (૩) મનને આકરૂં લાગવું તે; અતિ ક્રોધ. [સળગી ઉઠે એવું જે તે.

જ્વાળાગ્રાહી, વિ. [સં.] તરત

જ્વાળામુખી, વિ. જેના મુખમાંથી જ્વાળાઓ નીકળતી હોય એવું. જ્વાળામુખી પર્વત=જેમાંથી બળતા ભડકા, ધુમાડા, બળતા પથરા ને ધગધગતો રસ વગેરે નીકળતું હોય એવો બળતો પહાડ.

ઝ.

ઝ, પુ. [સં. झ] ગુજરાતી ભાષાના મૂળાક્ષરોમાંનો એક અક્ષર.

ઝકઝક, જુ. ઝગઝગ. [મશગુલ.

ઝકઝોળ, વિ. ઝાકમઝોળ. ભરપુર;

ઝકાર, પુ. [સં.] 'ઝ' એવો ઉચ્ચાર-અક્ષર તે.

ઝકોર, સ્ત્રી. ફરફરવું તે; પવનમાં ઉડી રહેવું તે. (૨) ગાઢું. [વાવું તે.

ઝકોળ, સ્ત્રી. ફરફરાટ. (૨) પવનનું

તે; ઝમઝમાટ. (૨) બળવાની જરા વધારે પીડા તે. ધમધમાટ; રોમરોમ લાગણીની અસર થઈ રહેવી તે.

ઝણઝણી, સ્ત્રી. ઝઝણી; રુધિરાભિસરણ અટકયાથી થઈ આવતી એક અસર; ખાલી. (૨) રીસ; તમતમાટી ક્રિ. પ્ર. ઝણઝણી ચઢવી=કંપારી આવવી; રીસની તીવ્ર અસર થવી.

ઝણુણુણ, અ. તારમાંથી ને ઘુઘરીઓમાંથી નીકળતો એવો અવાજ. (૨) કંપારી ઉત્પન્ન કરે એવી અસર.

ઝણત્કાર, પુ. [સં.] ઝણકાર.

ઝનુન, સ્ત્રી. (ન) [અા.] ગાંડો જુસ્સો; અત્યંત આકરો ક્રોધ; ધર્મને માટે જે જ્વલંત લાગણી થઈ આવવી તે.

ઝનુની, વિ. ઝનુનવાળું; ઉગ્ર ક્રોધથી એકદમ બહેકી જઇ ગાંડું બનવું હોય તે.

ઝપઝપ, અ. તરતજ; ચપચપ; ઝટઝટ.

ઝપટ, સ્ત્રી. ઝપાટો; એકાએક જોરથી તલપ મારવી તે; આક્ષેપ; આંચકો. (૨) દોડ; વેગ. (૩) ચાલાકી. (૪) ત્વરા; ઉતાવળ. ક્રિ. પ્ર. ઝપટ મારવી=ઝુંટ મારવી.

ઝપટપંખો, પુ. ઝપાટાબંધ પવન નખાય એવો વિંઝણો કે પંખો.

ઝપટાવું, ક્રિ. અ. ઝપટમાં આવવું; અમુકની અસર તળે આવવું. (૨) ખંખેરાવું. (૩) ઠપકામાં આવવું. (૪) સપડાવું; ભિડાવું; દબાણમાં આવવું.

ઝપાઝપી, સ્ત્રી. એક બીજાની સામે સપાટાબંધ મારામારી થવી તે; નાની લડાઈ; કાપાકાપી.

ઝપાટવું, ક્રિ. સ. લગાવી દેવું; ઠોકવું. (૨) મેણાં ટોણાં મારવાં; ખૂબ ઠપકો દેવો. (૩) ઉતાવળા ઉતાવળા ખાવું; ચાંપીને જમવું.

ઝપાટો, પુ જોરભેર ઝપટનું લાગવું તે; તમાચો; આંચકો. (૨) સપાટો; અમુકના જોરનો જે આઘાત લાગવો તે. (૩) કાર્ય કરી નાખવાની ત્વરા અને બાહોશી તે.

ઝપેટ, સ્ત્રી ઝપાટો.

ઝપેટવું, જુ. ઝપાટવું.

ઝપેટો, પુ. ઝપાટો.

ઝપોઝપ, અ. ટપોટપ; એક પછી એક ઝટઝટ ઉઠાવી લેવાય તેમ.

ઝબ, અ. ઓચિંતું; એકદમ; ઝટપથી અમુક કાર્ય કરાતું હોય તેમ; તરત.

ઝબકવું, ક્રિ. અ. ચમકવું; એકદમ જાગી ઉઠવું; ચોંકવું. (૨) રહી રહીને ચળકાટ મારવો; ઝબુકવું.

ઝબકારો, પુ. રહી રહીને ઓચિંતો અને એકદમ પ્રકારાનો ચળકાટ થવો તે; તેજનો ભભુકો. (૨) ભડકી ઉઠવું તે; ચમકવું તે; ચમકારો થવો તે.

ઝબકોળવું, ક્રિ. સ. ઝબદઈને બોળી કાઢવું; કોઈ વસ્તુને પાણીમાં ડુબાડી તરત કાઢી લેવી; જેમ તેમ ધોઈ નાખવું. (૨) પલાળીને ખાવું.

ઝબકોળા, પુ. પાણીમાં બુડાડવું અને તરત પાછું કાઢવું, એમ કર્યા કરવું તે.

ઝબુકવું, ક્રિ. અ. રહી રહીને ચમકવું; ... વ.

ઝણુકો, પુ. 'ઝબકારો; ચળકાટ ઉઠવો તે; એકદમ હવામાં તેજનો ભભુકો થઇ તરતજ પાછો બંધ પડી જવો તે

ઝબોઝબ, અ. ઉપરાઉપરી; એકદમ; ઝપોઝપ.

ઝબોળવું, ક્રિ. સ. કોઇ ચીજને વારેવારે પ્રવાહીમાં બોળી કાઢ્યા કરવું.

ઝબોળિયું, ન. કોઇ વસ્તુને પાણીમા ઝબોળી કાઢવી તે. (૨) ડુબકી; પાણીમા ડુબકી મારી ઝટ લઇને બહાર નીકળી જવું તે.

ઝભલું, ન. નાનાં છોકરાંનું પેરણ. ૩. પ્ર. ઝભલાં ટોપી=બાળકના વસ્ત્ર

ઝભ્ભો, પુ [फा. जुब्बा] ગળાથી પગના નળા લગી રહે એવું છુટું ને ઢીલું કપડું; કફની; જામો. (૨) હમેશના સાધારણ પોષાક ઉપર પહેરવાનો ડગલો, કે જે પહેરનારની પદવી વગેરે બતાવે છે.

ઝમક, સ્ત્રી. [सं. यमक] સજાતીય શબ્દોચ્ચારથી ઉત્પન્ન થતો જે લલિત ધ્વનિ તે; સરખા ઉચ્ચારના શબ્દોની આવૃત્તિ; પ્રાસાનુપ્રાસ.

ઝમકવું, ક્રિ. અ. ઝમકાર થવો; ખડખડવું; વાગવું.

ઝમકાર, પુ. ઝમકારો; રણકો; ઠણકો.

ઝમકારો, પુ રણકો, બળતી વસ્તુને એકદમ પાણી વગેરેમાં બોળતાં થતો અવાજ

ઝમઝમ, અ. પાણી વગેરે બળતાં થતો એવો અવાજ. (૨) તીખું તમતમું ખાવાથી મોઢામાં ગરમી જેવી અસર થાય તે; ચામડી પર થતી એવી અસર; ઝીણી પીડા થયા કરવી તે.

ઝમઝમ, (આ.) મુસલમાનોમાં પવિત્ર ગણાતો મક્કા શહેરનો કુવો. ઝમઝમી=એ કુવાનું પાણી રાખવાનું પાત્ર.

ઝમઝમવું, અ. 'ઝમઝમ' એમ થવું; ઝીણો ને ધીમો અવાજ થયા કરવો. (૨) રહી રહીને વેદના થયા કરવી; ચણચણવું; તમતમવું. (૩) ઝીણા ધીમા અવાજ સાથે પાણીનું ટપકવું; ઝરવું.

ઝમઝમાટ, પુ. બળતરા; તીવ્ર વસ્તુની ચામડી ઉપર થતી અસર; ખણખણાટ; ઘુઘરીઓનો ઝીણો ધીમો અવાજ.

ઝમરખ, કાચની સુંદર હાંડીઓ--વાળી બત્તી. [બહાર ફૂટી નીકળવું.

ઝમવું, ક્રિ. અ. ટીપે ટીપે પાણીનું

ઝમાઝમી, સ્ત્રી એક બીજાની સામે મારતાં ને હાથના ચાળા કરતાં લડવું તે

ઝમીજવું, ક્રિ. અ. થોડે થોડે અંદરના બધા પ્રવાહીનું નીકળી જવું; ટપકી જવું; ધીરે ધીરે નીતરી જવું. (૨) ઢામી જવું; બાઝવું.

ઝમોર, પુ. [हिं. जमहर] કમકમી છૂટે એવું મરણ (મરણો) થવું તે; અગ્નિમાં પડીને જીવતાં બળી મરવું તે. નહિ જોયું ને નહિ સહન કર્યું જાય એવું જે કારી મરણ-કતલ-તે.

ઝરડ, સ્ત્રી. લુગડું ફાટતી વખતે થતો એવો અવાજ. (૨) કાંટાવાળાં ઝરડાંનો ભુકો.

અને આથમ્યા પછી જે થોડો થોડો પ્રકાશ હોય છે તે સમય.

ઝળઝળું, ન. ઝળઝળિયું; સુરજ ઉગતા પહેલાં થતું અને આથમ્યા પછી રહેતું જે ઝાખું અજવાળું તે.

ઝળવું, ક્રિ. [સં. ज्वल] જળવું; બળવું; જ્વાળાથી દઝાવું

ઝળહળવું, ક્રિ. અ. [સં. ज्वल] ખૂબ પ્રકાશ આપવો; અજવાળું થઇ રહે તેમ બળવું.

ઝળાળળ, અ એકદમ ઝળકારો થવો તે.

ઝળામણ, ન. ઝાળવાની મજુરી તે. (૨) જે વસ્તુથી ઝળાય છે તે; ઝાળણ.

ઝળામણી, સ્ત્રી. ઝળામણ. (૨) ઝાળવાની જે ક્રિયા તે.

ઝળાવવું, ક્રિ. પ્રે. ધાતુના પાત્રને સંધાવવું, રાચ મુકાવવી; ઝાળણ કરાવવું.

ઝળાંઝળાં, અ. ઝળહળ થઇ રહેવું તે; ખૂબ પ્રકાશ પડવો તે; અજવાળું અજવાળું થઈ રહેલું તે; ઘણો ઝળહળાટ.

ઝળેળો, પુ. [સં. ज्वलन] જ્વાળા લાગવાથી ચામડી ઉપર ફોલ્લો થઈ આવવો તે. (૨) ઉગ્ર ઔષધોપચારથી પાણી ઉભરાઈને ચામડીનું ઉપસી આવવું તે.

ઝંકાર, પુ. [સં.] ઝણઝણ થવું તે; ઘુઘરીનો રણકાર. (૨) નાનાં પંખેરુની પાંખથી હવામાં થતો જે ઝીણો અવાજ તે; ગણગણાટ. [ઝંકાર.

ઝંકૃતિ, સ્ત્રી. ઝંકાર થઈ રહેવો તે;

ઝંખના, સ્ત્રી. (ઝાંખવું=દર્શન કરવાં.) અતિ પ્રિય જનને મળવા અથવા જોવાની મનમાં જે ઉત્કટ અભિલાષા તે. (૨) કોઈ પણ વાત અથવા વસ્તુનું વારંવાર રહી રહીને સ્મરણ થયા કરવું તે. (૩) ફિકર; કાળજી; વ્યગ્રતા; ચિત્તોદ્વેગ (૪) કોઈ વિષય કે વાતનો સ્વપ્નાદિકમાં ભાસ થયા કરવો તે. (૫) રટન; તાલાવેલી.

ઝંખવાણું, વિ. મોઢું પડી ગયેલું; શરમિંદું; ખશિયાણું; ઝાંખું; મંદ; ખિન્ન.

ઝંખવાવું, ક્રિ. અ. તેજની સામે આંખનું મિચાઇ જવું; મંદ પડી જવું. (૨) શરમને લીધે મોઢું ઉતરી જવું.

ઝંખવું, ક્રિ. સ. જોવાને કે મળવાને આતુર રહેવું; વારંવાર સ્મરણ કર્યા કરવું; તલસવું; ઝંખના કર્યા કરવી. (૨) રટવું; યાદ કર્યા કરવું; તલસવું; આતુર રહેવું; વ્યગ્ર રહ્યા કરવું.

ઝંખાઇજવું, ક્રિ. ઝાંખા પડી જવું; નહિ દેખાવું; આંખનું મિચાઇ જવું. (૨) શરમિંદા પડી જવું. (૩) અંજાઈ જવું; સામાના પ્રતાપમાં લેવાઈ જવું.

ઝંખાણું, વિ. ઝંખવાણું; ઝાંખું પડેલું; શરમિંદું; ખશિયાણું. ક્રિ. પ્ર. ઝંખાણું પડવું=ખોટા પડી શરમાઇ જવા જેવા થવું તે.

ઝંઝણાટ, પુ. તંગ તાર તરછોડાવાથી નીકળતો જે અવાજ તે; ઝણઝણાટ. (૨) અણગમાનો બડબડાટ.

ઝંઝા, સ્ત્રી. ખાલી આકાશમાં પવન-

ના સુસવાટથી જે અવાજ થાય તે; (૨) ફરફર.

ઝંઝાવાત, પુ. બહુ જોરથી વાતો જે પવન તે; વંટોળિયો; તોફાની પવન; પ્રચંડ વાયુ; વંટોળિયા સાથે વરસાદનું પડવું તે. (૨) સુકા દેશોમાં ધૂળના વરસાદ સાથે જે ભારે વંટોળિયા ચઢે છે તે.

ઝંઝેટો, પુ. એક જાતનો ઓસડમાં વપરાતો છોડ; અંઘેડો.

ઝંઝેડવું, ક્રિ. સ. ફળ-પુષ્પ વગેરે ગરી પડે એમ હલાવવું; જોરથી ખંખેરવું. (૨) તરછોડી નાખવું; સખત ઝાટકણી કાઢવી; ખૂબ ઠપકો દેવો.

ઝંડાગુલણ, જુ ઝંડો.

ઝંડિયો, વિ. મોટું; ખૂબ ઉંચું, પહોળું ને ભયંકર એવું.

ઝંડો, પુ. ઝુંડો; ધ્વજાદંડ. (૨) લઈ

ઝંદ, સ્ત્રી ઇરાનીઓની પ્રાચીન ભાષા (જેમાં ઇરાનીઓનાં 'અવસ્તા' વગેરે ધર્મપુસ્તકો લખાયેલાં છે.) [ધર્મપુસ્તક.

ઝંદાવ તા, સ્ત્રી. પારસીઓનું મુખ્ય

ઝંપક, પુ. ગાયનમાં એક તાલ.

ઝંપલાવવું, ક્રિ. અ. યા હોમ કરીને પડવું; સાહસ કરવું; સાહસિક કામકાજમાં પોતે પોતાને નાખવું; કૂદી પડવું.

ઝંપલાવું, ક્રિ. અ. યા હોમ કરીને કૂદી પડવું; ધસવું. (૨) બળતામાં પેસવું; ઝડપાવું; દઝાવું.

ઝંપાપાત, પુ. [સં.] યા હોમ કરીને કૂદી પડવું તે; જોયા વિચાર્યા વગર પડતું મૂકવું તે. રૂ. પ્ર. ઝંપાપાત કરવો= અગ્નિમાં પડીને બળી મરવું; ઉંચેથી પડતું મૂકવું; મોટા જોખમકારક સાહસમાં પડવું. [માન; ઉજ્જવળ; સાફસુફ; ચકચકિત.

ઝાકઝમાળ, વિ. ઝગઝગાટ; દેદીપ્ય.

ઝાકટું, ન. ઝાંખો દિવસ; વરસાદ અને ખૂબ શરદીવાળો સમય તે.

ઝાકમઝોળ, સ્ત્રી. આનંદનો ઉભરો; પુષ્કળતાને લીધે થયેલી જે આનંદકારક મનસ્તૃપ્તિ તે. [ટીનો પાટીઓ.

ઝાકરિયો, પુ. પહોળા મોનો મા-

ઝાકળ, ન. દિવસે ગરમ થઈ થોડે ઉંચે ચડેલી જે હવા રાતે નીચેની હવાના સંયોગથી ભીની થઈ ઠંડી સપાટી ઉપર ઝીણા જળકણ રૂપે ઠરી જાય છે તે; તુષાર; ઠાર; ઓસ. રૂ. પ્ર. ઝાકળ ઉડાવવું= સુસ્તી કાઢી નાખવી. ઝાકળભર્યું=વાજું.

ઝાકળિયું, વિ. ઝાકળવાળું; ઝાકળ ભરેલું. (૨) ચાસિયુ; ઝાકળથી પાકતું.

ઝાકળી, વિ. ઝાકળ વરસાવનારો (વાયુ).

ઝાઝ, પુ. નાવિક; ખલાસી; વહાણવટી.

ઝાઝું, વિ. બહુ; ઘણું; પુષ્કળ. કહે૦ ઝાઝી સુયાણીએ વેતર વંઠે=ઘણી ચુંથાચુંથથી કામ બગડે છે. ઝાઝાં મળ્યાં ને ખાવા ટળ્યાં=ઘણાંને લીધે કામકાજની વ્યવસ્થા રહેતી નથી. ઝાઝા હાથ રળિયામણા=સમુદાયના બળથી મોટાં કામ થાય.

ઝાઝેરૂં, વિ. ઝાઝું; ઘણું; વધારે પડતું; પુષ્કળ. (કવિતામાં)

ઝાટકણ, ન અનાજ વગેરે ઝાટકતા નીકળેલો કચરો રોડા, ફોતરા

ઝાટકણી, સ્ત્રી ઝાટકવુ તે (૨) સખત ઠપકો દેવો તે (૩) ઝટકામણ

ઝાટકવું, ક્રિ સ ઝાડકવુ, અનાજ વગેરેને સુપડામા નાખી સોવુ, ઉપણવુ (૨) ઝપટ મારીને ઉડાડવુ, ખખેરવું, ઝાટ વુ (૩) હવામા જોરથી તરછોડવુ (૪) ઝાટકી નાખવુ, ઠપકો આપવો

ઝાટકો, પુ ઝાપટ ઉછાળીને ઉડાડી મૂકવુ તે (૨) રહી રહીને ન સહન થાય એવી તીવ્ર વેદના થઈ આવે છે તે (૩) મગજ ઉપર જે તીવ્ર અસર થવી તે, જ્ઞાનતંતુઓને જે એકદમ આઘાતભેર દુઃખ થઇ આવવુ તે (૪) કહેવુ વગર નથી મનમા જે તીવ્ર અસર થાય છે તે, ચાબખો, રોષ (૫) આઘાત, ઝટકો, ઘા

ઝાડ, ન. [सं झाट्] જમીનમા ઊંડા મૂળ નાખી ઊંચી વધતી જે મોટી વનસ્પતિ તે, વૃક્ષ; તરુ (ઘણું કરીને પંદર વિશ હાથથી ઉંચા ને લાખો વખત જીવે એવાની ઝાડમા ગણના થાય છે બહુ ઉંચા નહિ અને ઘણા વર્ષ જીવે પણ નહિ એવા તે છોડ ગણાય છે) (૨) ઝાડ જેવી લાગે એવી બનાવટ, ડાળા પાખડાવાળી કોઈ પણ આકૃતિ જેમકે-રોશનીની કરેલના ઝાડ, પેઢી ઝાડ ક્રિ પ્ર દુઃખના ઝાડ ઉગવા =બહુ દુ ખ પડવુ ઝાડ થવુ=જનાવરનુ પાછલા પગ ઉપર ઉભા થવુ

ઝાડકઝુડક, ન ઝાડવું ને ઝાપટવુ વગેરે તે, સાફસુફ (દાણા વગેરેને) કરવુ (૨) ઘરબાર અને સરસામાનને વાળી ઝાપટીને સાફ કરવો તે.

ઝાડકણ, ન જુ ઝાટ ણ

ઝાડકવું, ક્રિ સ સુપડાવતે સોઇને સાફ કરવું, ઝાટકવું [જે ક્રિયા તે

ઝાડકો, પુ ઝાટ વુ તે, ઝાટકવાની

ઝાડઝુડ, સ્ત્રી ઝાડવુ અને ઝુડવું તે, સાવરણીથી વાળીને તથા લુગડાના કકડાથી ઝાપટીને સ્વચ્છ કરવું તે, સાફસુફ ક્રિ પ્ર ઝાડઝુડ કરવી=સાફસુફ કરવી

ઝાડપાન, ન મોટા ઝાડ, છોડવા તથા વેલા વગેરે જે વનસ્પતિ તે, કંદૂલિજ્ઞ

ઝાડપાલો, પુ મોટા ઝાડ અને નાના પલ્લવવાળી બીજી બધી વનસ્પતિ તે, ઝાડપાન

ઝાડપિપળી, સ્ત્રી ઝાડ ઉપર ચઢવા ઉતરવા ને કૂદી પડવાની એક રમત

ઝાડબીડ, ન ઝાડ અને ઘાસ જ્યા પુષ્કળ ઉગેલા હોય તે (૨) ઝાડ અને બીજી જંગલી વનસ્પતિ-ઘાસ વગેરે તે

ઝાડવું, ન નાનુ ઝાડ

ઝાડવું, ક્રિ સ ઝાડુથી વાળવું, કચરો કાઢવો, સાફ કરવુ (૨) ઝાપટવુ, ખખેરવુ (૩) સખત ઠપકો આપવો, ઝાટકી નાખવું. (૪) મંત્ર ભણી ભણીને ફુંક મારી નાખવી વળગાડ વગેરે ઉતારી નાખવા (૫) જેમ કહેવુ હોય તેમ છુટે મોએ-સંકોચ રાખ્યા વગર-કહેવું.

ઝાડી, સ્ત્રી. ઝાડ, વેલા, ઘાસ વગેરેનો જે ભરાવો તે. (૨) જંગલ; વન; જ્યાં ખીચોખીચ વનસ્પતિ ઉગીને એક બીજા સાથે ગુંચવાઇ ગઈ હોય એવું સ્થળ.

ઝાડુ, ન. [फा.] સાવરણી. (૨) વાળવા—ઝાડવાથી નીકળી જાય એવું જે તે; કચરો; પુંજો. ક્રિ પ્ર ઝાડુ કાઢવું=વાળવું; સાફ કરવું. ઝાડુ મારવું=પાણું પાડવું ને ઠપકો આપવો. ઝાડુ પડવું=ઠપકો મળવો.

ઝાડો, પુ પ્રાણીઓએ ખાધેલા ખોરાકનો જે અવશેષ ગુદા વાટે બહાર નીકળે છે તે; ગૂ; મળ, દસ્ત; વિષ્ટા; નરક. (૨) છાણ; હગાર. ક્રિ પ્ર. ઝાડો આવવો=મળ બહાર નીકળવો. ઝાડે ફરવું=હગવું. ઝાડે જવું=હગવા જવું. ઝાડો થઈ જવો=પેટ છૂટી જવું (૨) બહુજ ડરી જવું ઝાડો લેવો=ખોવાયેલી વસ્તુને માટે શકવાળા માણસની તપાસ લેવી; ચોકશી કરવી.

ઝાતકાર, (ઝાત્કાર), વિ ઝણઝણાટ ઉત્પન્ન કરે એવું; આંચકો આણે એવું; જાબ્રત; હોશિયાર (૨) શરીરમાં ગરમીની ઝણઝણી ઉત્પન્ન કરે એવું; ચકચકિત. (૪) પુ ચમત્કાર; તેજ; જાગર્તિ; ઝણુકાર.

ઝાપટ, સ્ત્રી. ઝપટાવું તે; અથડાવું તે; ઝપાટો; ફટકો; લપડાક; થાપટ; અડફટ. (૨) છોળ.

ઝાપટવું, ક્રિ. સ. ઝાપટ મારવી તે; ઝુડવું; ખંખેરવું; સાફ કરવું. (૨) ફટકાવવું; ઝાપટો મારવી (૩) ધમકાવી નાખવું. (૪) ખૂબ ખાવું.

ઝાપટિયો, પુ. ઝાપટ મારનારો; ફટકાવનારો; ઝાપટ મારી મારીને ભીડ ઓછી કરનારો વૈષ્ણવમંદિરોનો એક નોકર.

ઝાપટું, ન. વરસાદનું ઝપાટાબંધ ઝાડો વખત પડવું તે; સરવડું; આંતરો લઇ લઇને જે વરસાદ પડે છે તે.

ઝાબો,પુ. ચામડાની નાળચાવાળી ઝારી.

ઝામ, સ્ત્રી. ઝુમ; લગભગપણું; અમુક વર્ષ નજીકની વેળા

ઝામર, પુ. એક રોગ, નજલો. (ઝામરનો રોગ પ્રથમ માથાની નસોમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને પછી તે વાળ ઉપર, કાન ઉપર કે આંખ ઉપર ઉતરે છે.)

ઝામરઝોળ, વિ ડગમગતું; પડું પડું થઈ રહેલું; ડામાડોળ (૨) પુ ડોળ; આડંબર; ખોટો દેખાવ.

ઝામરી, સ્ત્રી ચામડી ઉપર ફોલ્લીઓ ફૂટી નીકળવાનો ઝેરી રોગ. (એ ફોલ્લીની અંદર જળ મિશ્રિત પરુ હોય છે. એ ફૂટી જતાં લાલ ઘાર પડે છે ને તેને રુઝાતાં બહુ વાર લાગે છે. નાની ફોલ્લીઓવાળા રોગને ઝામરી ને મોટા ફોલ્લાવાળા ઉગ્ર રોગને ઝામરો કહેવાય છે.)

ઝામરો, પુ. શરીર ઉપર મોટા ધોળા

ઝાટકણ, ન. અનાજ વગેરે ઝાટકતાં નીકળેલો કચરો; ફોફાં; ફોતરાં.

ઝાટકણી, સ્ત્રી. ઝાટકવું તે. (૨) સખત ઠપકો દેવો તે. (૩) ઝડકામણ.

ઝાટકવું, ક્રિ. સ. ઝાડકવું; અનાજ વગેરેને સુપડામાં નાખી સોવું; ઉપણવું (૨) ઝપટ મારીને ઉડાડવું; ખંખેરવું; ઝાટકવું. (૩) હવામાં જોરથી તરછોડવું. (૪) ઝાટકી નાખવું; ઠપકો આપવો.

ઝાટકો, પુ. ઝાપટ ઉછાળીને ઉડાડી મૂકવું તે. (૨) રહી રહીને ન સહન થાય એવી તીવ્ર વેદના થઈ આવે છે તે. (૩) મગજ ઉપર જે તીવ્ર અસર થવી તે; જ્ઞાનતંતુઓને જે એકદમ આંચકાભેર દુઃખ થઇ આવવું તે. (૪) કઠણ વચનથી મનમાં જે તીવ્ર અસર થાય છે તે; ચાટકો; શેષ. (૫) આઘાત; ઝટકો; ઘા.

ઝ ડ, ન. [सं. झाट्] જમીનમાં ઉંડાં મૂળ નાખી ઉંચી વધતી જે મોટી વનસ્પતિ તે; વૃક્ષ; તરુ. (ઘણું કરીને પંદર વિશ હાથથી ઉંચાં ને લાંબો વખત જીવે એવાંની ઝાડમાં ગણના થાય છે. બહુ ઉંચાં નહિ અને ઘણાં વર્ષ જીવે પણ નહિ એવાં તે છોડ ગણાય છે.) (૨) ઝાડ જેવી લાગે એવી બનાવટ; ડાળાં પાંખરવાળી કોઈ પણ આકૃતિ. જેમકે:-રોશની કરવાનાં ઝાડ; પેઢી ઝાડ. ક્રિ. પ્ર. દુઃખનાં ઝાડ ઉગવાં =બહુ દુઃખ પડવું. ઝાડ થવું=જાનવરનું પાછલા પગ ઉપર ઉભા થવું.

ઝાડઝુડક, ન. ઝાડવું ને ઝાપટવું વગેરે તે; સાફસુફ (દાણા વગેરેને) કરવું. (૨) ઘરબાર અને સરસામાનને વાળી ઝાપટીને સાફ કરવો તે.

ઝાડણ, ન. જુ. ઝાટકણ.

ઝાડકવું, ક્રિ. સ. સુપડાવતે સોઇને સાફ કરવું; ઝાટકવું. [જે ક્રિયા તે.

ઝાડકો, પુ. ઝાટકવું તે; ઝાડકવાની

ઝાડઝુડ, સ્ત્રી. ઝાડવું અને ઝુડવું તે; સાવરણીથી વાળીને તથા લુગડાંના કકડાથી ઝાપટીને સફસુફ કરવું તે; સાફસુફ. ક્રિ પ્ર. ઝાડઝુડ કરવી=સાફસુફ કરવી.

ઝાડપાન, ન. મોટાં ઝાડ, છોડવા તથા વેલા વગેરે જે વનસ્પતિ તે; ઉદ્‌ભિજ્જ.

ઝાડપાલો, પુ. મોટાં ઝાડ અને નાનાં પલ્લવવાળી બીજી બધી વનસ્પતિ તે; ઝાડપાન.

ઝાડપિપળી, સ્ત્રી. ઝાડ ઉપર ઝટ ચઢવા ઉતરવા ને કૂદી પડવાની એક રમત.

ઝાડબીડ, ન. ઝાડ અને ઘાસ જ્યાં પુષ્કળ ઉગેલાં હોય તે. (૨) ઝાડ અને બીજી જંગલી વનસ્પતિ-ઘાસ વગેરે તે.

ઝાડવું, ન નાનું ઝાડ.

ઝાડવું, ક્રિ. સ. ઝાડુથી વાળવું; કચરો કાઢવો; સાફ કરવું. (૨) ઝાપટવું; ખંખેરવું.(૩) સખત ઠપકો આપવો; ઝાટકી નાંખવું. (૪) મંત્ર ભણી ભણીને ઇંજણી નાખવી; વડેમ વગેરે ઉતારી નાખવાં (૫) જેમ કહેવું હોય તેમ છુટે મોએ-સંકોચ રાખ્યા વગર-કહેવું.

ઝાડી, સ્ત્રી. ઝાડ, વેલા, ઘાસ વગેરેનો જે ભરાવો તે. (૨) જંગલ; વન; જ્યાં ખીચોખીચ વનસ્પતિ ઉગીને એક બીજા સાથે ગુંચવાઇ ગઈ હોય એવું સ્થળ.

ઝાડું, ન. [फा.] સાવરણી. (૨) વાળવા—ઝાડવાથી નીકળી જાય એવું જે તે; કચરો; પુંજો. ક્રિ. પ્ર. ઝાડુ કાઢવું=વાળવું; સાફ કરવું. ઝાડું મારવું=પાછું પાડવું ને ઠપકો આપવો. ઝાડુ પડવું=ઠપકો મળવો.

ઝાડો, પુ. પ્રાણીઓએ ખાધેલા ખોરાકનો જે અવશેષ ગુદા વાટે બહાર નીકળે છે તે; ગૂ; મળ; દસ્ત; વિષ્ટા; નરક. (૨) છાણ; હગાર. ક્રિ પ્ર. ઝાડો આવવો=મળ બહાર નીકળવો. ઝાડે ફરવું =હગવું. ઝાડે જવું=હગવા જવું. ઝાડો થઈ જવો=પેટ છૂટી જવું.(૨) બહુજ ડરી જવું. ઝાડો લેવો=ખોવાયેલી વસ્તુને માટે શકવાળા માણસની તપાસ લેવી; ચોકશી કરવી.

ઝાતકાર, (ઝાકાર), વિ. ઝણુ ઝણાટ ઉત્પન્ન કરે એવું; આચકો આણે એવું; જાગ્રત; હોંશિયાર (૨) શરીરમાં ગરમીની ઝણઝણી ઉત્પન્ન કરે એવું; ચકચકિત. (૪) પુ. ચમત્કાર; તેજ; જાગર્તિ; ઝણુકાર.

ઝાપટ, સ્ત્રી. ઝપટાવું તે; અથડાવું તે; ઝપટો; ફટકો; લપડાક; થાપટ; અડફટ. (૨) છોળ.

ઝાપટવું, ક્રિ. સ. ઝાપટ મારવી તે; ઝુડવું; ખખેરવું; સાફ કરવું. (૨) ફટકાવવું; ઝાપટો મારવી. (૩) ધમકાવી નાખવું. (૪) ખૂબ ખાવું.

ઝાપટિયો, પુ. ઝાપટ મારનારો; ફટકાવનારો; ઝાપટ મારી મારીને ભીડ ઓછી કરનારો વૈષ્ણવમંદિરોનો એક નોકર.

ઝાપટું, ન. વરસાદનું ઝપાટાબંધ થોડો વખત પડવું તે; સરવડું; આંતરો લઇ લઇને જે વરસાદ પડે છે તે.

ઝાભો,પુ. ચામડાની નાળચાવાળી ઝારી.

ઝામ, સ્ત્રી. ઝુમ; લગભગપણું; અમુક વર્ષ નજીકની વેળા

ઝામર, પુ. એક રોગ; નજલો. (ઝામરનો રોગ પ્રથમ માથાની નસોમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને પછી તે વાળ ઉપર, કાન ઉપર કે આંખ ઉપર ઉતરે છે.)

ઝામરઝોળ, વિ ડગમગતું; પડું પડું થઈ રહેલું; ડામાડોળ (૨) પુ. ડોળ; આડંબર; ખોટો દેખાવ.

ઝામરી, સ્ત્રી. ચામડી ઉપર ફોલ્લીઓ ફૂટી નીકળવાનો ઝેરી રોગ. (એ ફોલ્લીની અંદર જળ મિશ્રિત પરૂ હોય છે. એ ફૂટી જતાં લાલ ધારે પડે છે ને તેને રૂઝાતાં બહુ વાર લાગે છે. નાની ફોલ્લીઓવાળા રોગને ઝામરી ને મોટા ફોલ્લાવાળા ઉગ્ર રોગને ઝામરો કહેવાય છે.)

ઝામરો, પુ. શરીર ઉપર મોટા ઘોળા

પાણી ભરેલા ફોલ્લા ફૂટી નીકળે છે તે.

ઝામેરો, સ્ત્રી. ઝાડની છેક છેલ્લી કૂણી-નાજુક ડાળીઓ.

ઝાર, પુ. રૂશિયાનો શહેનશાહ. (ઝરીના=રૂશિયાની શહેનશાહબાનુ.)

ઝારપટોળાં, (જુહારપટોળાં), બેસતા વર્ષનો-કારતક સુદ ૧ નો દિવસ; એ દિવસનો ઉત્સવ. એ દિવસે વડીલોને જુહાર કરવામાં આવે છે, અને વડીલો તેમને ભેટ આપે છે.

ઝારવું, ક્રિ. સ. [સં. क्षाल] ઝેનું પાણી રેડીને શેકવું. ઊના પાણીની ધારથી ધોવું. (૨) ઝારાનાં કાણાંમાંથી પાડવું, ટપકાવવું. (૩) ધાતુપાત્રને સાંધવું; રેણ દેવું; રાય મૂકવી. (૪) ઝાડનાં ડાળાંપાંખડાં કાપી નાખવાં; ખાંપવું;સેરવું.

ઝારી, સ્ત્રી. નાળચાવાળો લોટો. (૨) (૨) કાણાં કાણાંવાળો તવેથો; નાનો ઝરો.

ઝારૂં, ન. મોટું ઝાળું. (૨) ટાણું; ધાડું.

ઝારો, પુ. તાવડામાંથી તળાયેલી વસ્તુ કાઢવાનું કાણાં કાણાંવાળું રસોઇયાનું ઓજાર. (૨) ઝાડને પાણી સિંચવાનું નાળચા ઉપર નાનાં કાણાં કાણાંવાળું સાધન. (૩) તંબુરાના તાર નીચે ઘોડી ઉપર જે ગાભો મૂકવામાં આવે છે તે. (૪)'ખરજ' સૂર નીકળે છે તે તાર.

ઝારોળા, પુ. બ્રાહ્મણ વાણિયાની એક નાતનું નામ. [કર્ણફૂલ; લોળિયું.

ઝાલ, સ્ત્રી. કાનનું એક જડાવ ઘરેણું;

ઝાલક, સ્ત્રી. મનાદીનું બહાર ઉછળી પડવું તે; છોળ; છાલક. રૂ. પ્ર. ઝાંપે ઝાલકો મારવી-ખૂબ ખર્ચ કરવું.

ઝાલણ, ન. રેણ; રાય. (૨) ઝાળવું તે; સાંધો પૂરવો તે. (૩) જેનાથી વસ્તુ ઝિલાય તે; ભેમ; ગાટડી.

ઝાલર, પુ. લાંબું ને ચપટું એક દિહલ ધાન્ય. વાલ. (૨) માછલાં વગેરેનો શ્વાસ લેવાનો અવયવ.

ઝાલર, સ્ત્રી. કિનારી; બાંધેલી કોર; ઝેલ. (૨) કાંસાનું ગોળ ચકતું (ઘડિયાળ),

ઝાલરી, સ્ત્રી. નાની ઝાલર.

ઝાલવું, ક્રિ. સ. પકડવું; ધરવું; રોકવું. રૂ. પ્ર. હાથ ઝાલવો=સંભાળમાં લેવું. (૨) પરણવું.

ઝાલા, પુ. રજપૂતની એક નાત. (ઝાલી=ઝાલા રજપૂતની દીકરી.)

ઝાલાવાડ, પુ. ઝાલા રજપૂતોનો પ્રાંત. (૨) જ્યાં ઝાલાઓ રહેતા હતા તે પ્રદેશ; કાઠિયાવાડમાંનો એક પ્રદેશ. ઝાલાવાડી=ઝાલાવાડનું. (૩) રજપૂતસ્તાનમાં આવેલું એક દેશી રાજ્ય. (તેના રાજકર્તા ઝાલા રજપૂત છે. તે રાજ્યનું મુખ્ય શહેર ઝાલરાપાટણ છે.)

ઝાલાં, ન. જહાલ, હુકમો; ચીઠિયાં; બેણ્યાં, ટાણાં.

ઝાવસોઈ, જુ. ઝાબસોઈ.

ઝાવળી, સ્ત્રી. નાળિએરી અને ખજુ-

રીની સુકી ડાળીઓ તે. (૨) પાંદડાની ચુંથેલી સાદડીઓ વગેરે.

ઝાવાં, ન. પાણીમાં બૂડતું માણસ જે ફાંફાં મારે છે તે; આધાર માટે વલખાં મારવાં તે, તડફડિયાં; વલખાં.

ઝાળ, સ્ત્રી. [सं. ज्वाला] ભડકો; કોઈ પદાર્થમાંથી નીકળેલા વાયુનું ભડકાભેર હવામાં બળવું તે; જ્વાળા; શિખા. (૨) બળતા દેવતાની દૂરથી લાગતી ગરમી. (૩) મન ઉપર એકદમ આકરી અસર થવી તે. (૪) જાળ.

ઝાળણ, ન. ઝાળવું તે; ઝાળવાની જે ક્રિયા તે. (૨) જેણે કરીને ઝળાય તે; રેણ; રાચ. (૩) ઢાંકપિછોડો; થાગડથીગડ.

ઝાળવું, ક્રિ. સ. ધાતુપાત્રની તરડ જોડી નાંખવી તે; ધાતુની બે સપાટીઓ વચ્ચે રેણ મૂકીને ગરમ કરેલા ઓજારે તેને જોડવી. (૨) બાળવું; બળે એમ કરવું.

ઝાંખ, સ્ત્રી. ઝાંખું, માલિન્ય; અસ્પષ્ટતા. (૨) ઝાંખું દેખાવું તે; વ્યવધાન; છારી. (૩) છાયા; આભાસ. ક્રિ. પ્ર. ઝાંખ આવવી=આંખે ઝાંખું દેખાવા માંડવું. (૪) મંદતા; નિસ્તેજતા. (૫) લાંછન; બટ્ટો; ડાઘ.

ઝાંખડું, ન. ઝાંખા જેવું જે તે; ઝાંખો-નિસ્તેજ દેખાવ લાગે તે.

ઝાંખરું, ન. કાંટાવાળી લીલી સુકી ડાળી; બાવળ બોરડી વગેરેનું ખૂબ કાંટાવાળું સુકું ઝરડું. (૨) કાંટાવાળાં નાનાં નાનાં ઝાડવાં તે. (૩) તુચ્છ, નમાલી વસ્તુ. (૪) વળગ્યું છૂટે નહિ એવું જે તે; લફરું. ક્રિ. પ્ર. ઝાંખરું ઝીટવું=જેમ તેમ કરીને દૂર કરવું. ઝાંખરું વળગાડવું=લફરું લગાડવું.

ઝાંખવું, ક્રિ. સ. ઝીણી આંખ કરી તાકી તાકીને જોવું; ભાવપૂર્વક જોવું.

ઝાંખાશ, સ્ત્રી. ઝાંખાપણું; મલિનતા; મંદતા.

ઝાંખી, સ્ત્રી. દર્શન કરવું તે; ભાવથી જોવું તે. ક્રિ. પ્ર. ઝાંખીને જોવું=ટીકી ટીકીને જોવું.

ઝાંખું, વિ. નિસ્તેજ; મલિન; ચકચકતું ન હોય એવું. (૨) બરાબર સ્પષ્ટ નહિ એવું; આછું. (૩) શરમિંદું, અંજાઇ ગયેલું એવું. ક્રિ. પ્ર. ઝાંખું પાડવું=શરમાવી નાખવું. ઝાંખું પડવું=તેજ કે સફાઈ જતી રહેવી.

ઝાંઝ, સ્ત્રી. કાંસીજોડાં; કાંસાની કે ધાતુના પત્રાની ટીકડીઓ જડેલી લાકડીની જોડીનું એક વાદ્ય. (૨) ગુસ્સો; રીસ.

ઝાંઝ, સ્ત્રી. [सं. झंझा] ક્રોધનું ધૂંધવાઇ જવું તે; ગુસ્સાનો આવેશ ચઢવો તે; ખીજવાટ. ક્રિ. પ્ર. ઝાંઝ ચડવી=એકદમ ઉશ્કેરાઈ જવું.

ઝાંઝર, ન. [सं. झर्झरम्] સ્ત્રીઓને પગે પહેરવાનું ઝીણા ઝીણા

ઘુઘરીઓવાળું રૂપાનું એક ઘરેણું; નૂપુર. (૨) સીસાની ગોળીઓ ભરેલી પીતળની પોલી કડલી. (એ ગાયને પગે પહેરાવવામાં આવે છે.) ક્રિ. પ્ર. ઝાંઝર પહેરવાં=નાચનારીનો વેશ લેવો. (૨) કેદી થવું.

ઝાંઝરિયાં, ન. ઝાંઝરની જોડી તે. (૨) જંજીર; બેડીની સાંકળ. (૩) ઝમઝમ અવાજ કરે એવી પતરાંના કકડા જડેલી માફામાંની રચના; ખણખણિયાં.

ઝાંઝરિયું, ન. કેટે પહેરવાનો એક દાગીનો. (૨) ઝાંઝરિયાંની જોડમાંનું એકાદ ઝાંઝર તે. (૩) વિ. જાળામાળા.

ઝાંઝરી, સ્ત્રી. ખણખણ થાય એવું એક ઘરેણું; નાના બાળકનું ઝાંઝર. (૨) લાકડીએ બાંધેલી ઘુઘરીઓ; વાળી; કડીઓ.

ઝાંઝવાં, ન. [सं. झंझा] ખારવાળી-સુકી રેતાળ સપાટ ભોંયવાળા મેદાનમાં તડકી વખતે દૂરથી જે પાણી ભરેલું હોય એવું દેખાય છે તે; મૃગજળ. (૨) આંખમાં આછું પાણી ભરાઈ જવું તે. (૩) અંધારાં; રાતાં પીળાં દેખાવાં તે; દૃષ્ટિ આગળ કુંડાળાં વળતાં હોય એવું દેખાવું તે.

ઝાંઝી, વિ. જેને એકદમ ઝાંઝ ચડી જતી હોય એવું; તીખું; આકળું.

ઝાંપ, સ્ત્રી. ઝાંખ. (૨) કાંઠલાવાળી જાળ; પાશ. (૩) નાની છાબડી.

ઝાંપડી, સ્ત્રી. ભાંગડી; મલિન ભૂત. મારણ પ્રયોગ કરવાની ક્રિયા. ક્રિ. પ્ર. ઝાંપડી મૂકવી=મેલડી મૂકવી.

ઝાંપડો, પુ. ભંગિયો. (૨) ભૂત થયેલો ભંગિયો.

ઝાંપલી, સ્ત્રી. વંડી કે વાડનું ઝરડાંનું બારણું; ઝાંપાનું ઢાંકણ તે ઝાંપલી.

ઝાંપી, સ્ત્રી. ઘાસ કે ખજુરીની પાતરીનો વાટવો; ઘાસનો ગુંથેલો નાનો કરંડિયો.

ઝાંપો, પુ. ગામ, શેરી કે વાડામાંથી બહાર નીકળવાનો રસ્તો; મોટું છીંડું. (૨) વાડમાંના મોટા છીંડાનું બારણું. (૩) ગામની ભાગોળ; પાદર; ચકલું. (૪) આંગણું. રૂ. પ્ર. ઝાંપે નોતરાં=ગામનાં સર્વેને નોતરાં. ક્રિ. પ્ર. ઝાંપો ઝૂડવો=એકની એક વાત લંબાવીને મોટી કરવી.

ઝાંય, સ્ત્રી. પ્રતિબિંબ; પડછાયો. (૨) ઝળક; તેજ.

ઝિકાળવો, પુ. ઇંટોનો ભૂકો; છાર.

ઝિણાશ, સ્ત્રી. બારીકી; ઝીણાપણું. (૨) દોઢડહાપણ.

ઝિયાણું, ન. પ્રથમ પ્રસવ પછીનું [આણું.

ઝિરાયણું, ન. પહેલા પ્રસવ પછીનું આણું તે. (૨) સ્ત્રીઓ પહેલા ખોળાનું બાળક લઈને સાસરે જતાં જે પોતાના પિયેરથી કરીઆવર લઈ જાય છે તે.

ઝિલાણું, ન. સુપડાથી પાણી ઝીલવાની જે ગોઠવણ તે; ઉલેચાને ઉસરડવું તે. (૨) ઝિરાયણું; પ્રસવ પછીનું આણું.

ઝિલ્લી, સ્ત્રી. તીણો અવાજ કાઢનારાં જીવડાંની એક જાતિ; તમરાં.

ઝિંઝોટી, સ્ત્રી. એક રાગિણી.

ઝિંઝરટો, પુ. એક ઔષધિ.

ઝિંઝવો, પુ. ઘાસની એક જાતિ.

ઝિંઝી, સ્ત્રી. જેને ગોળ જોડિયાં પાન થાય છે એવું એક ઝાડ; આસોદરો.

ઝિંટ, સ્ત્રી. પીડા; લફરું; વળગણ; પૂંછડું.

ઝિંટવું, ક્રિ. સ. ઝરડાંને વળગાડવાં તે; બઝાડવું; ચોંટાડવું. (૨) ખડકવું; ઢગલો કરવો.

ઝિંટું, ન. જુઓ ઝિંટ.

ઝીક, સ્ત્રી. ઝીકવું-પછાડવું તે. (૨) સોના રૂપાના ઝીણા ઓપદાર તારની ગુંથણીનો કસબ. (૩) ઝીકના કસબનું ભરત તે. (૪) હાર; પરાજય.

ઝીકણું, ન ઝીકવું તે; હારી જવું તે; પરાજય પામવું. (૨) રંજુ કરવું તે.

ઝીકવું, ક્રિ. સ. ઉંચકીને જોરથી નીચે નાખવું-અફાળવું. (૨) હોમવું; નાખવું; રેડવું; સંરોવવું. (૩) માર મારીને નીચે પાડી દેવું; હરાવવું.

ઝીણ, સ્ત્રી. કેરીની ગોટલીના પાતળા પડ ઉપર રૂવાં સાથે કઠણાશ આવવી તે; જાળીદાર પડ. બંધાવું તે. (૨) ઝીણાં ઝીણા તંતુઓની પાકટ જાળ બંધાવા માંડવી તે.

ઝીણકું, વિ. નાનું; ઘણું નાનું.

ઝીણપણ, ન. બારીકીથી-સૂક્ષ્મતાથી કામ કરવાપણું તે; વિચાર અને ધારણથી ઉંડા ઉતરીને કામ કરવું તે. ડહાપણ; ચતુરાઈ.

ઝીણવટ, સ્ત્રી. ઝિણાશ; બારીકી. (૨) ચતુરાઈ; ડહાપણ. (૩) ચીકણાપણું; દોઢડહાપણ.

ઝીણું, વિ. [સં. ક્ષીણ] બારીક; બહુજ નાના કણ હોય એવું. (૨) પાતળું; આછું; નાજુક તારનું; મુલાયમ. (૩) તીણી ધારવાળું; અણીદાર. (૪) નાનું; ઠિંગણું. (૫) ધીમું; હળવું. (૬) બહુ સંભાળથી કરવા જેવું; કારીગરીનું. (૭) ચતુર; ઠરેલ; વિચારીને કામ કરે એવું. (૮) નકશી-કોતરણીનું; ગુંથતું; કરકસરથી કામ લેતું તે. કહે૰ ઝીણો પણ રાઇનો દાણો=નાનું પણ તેજદાર. ઝીણું જાડું=સારું ખોટું. (૯) આડું; વાંકું; કપટભરેલું; મોહભર્યું.

ઝીપટો, પુ. એક છોડ; જેઠીમધ.

ઝીપવું, ક્રિ. સ. અધ્ધરથી ઝડપી લેવું; ઝીલવું.

ઝીમી, સ્ત્રી.સ્ત્રીઓને ઘાઘરાને બદલે પહેરવાનું એક જાતનું કાછું કપડું; ઝીમી.

ઝીલ, સ્ત્રી. એક રોપો. એનાં દાતણ થાય છે. કહે૰ દાતણ કરીએ ઝીલનું તો પાપ જાય દિલનું. (૨) સા । લાગવાનું વાંસનું ઓજાર. (૩) તંબુરાનો એક તાર. (૪) લાખેલી મોટી બરણી. (૫) ઉંડા પાણીની જગો. (૬) છોળ; છાલક.

ઝીલવું, ક્રિ. સ. સામેથી આવતી વસ્તુને અદ્ધર-હવામાંથી પકડી લેવી; નીચે પડતા પહેલાં કોઇ વસ્તુને ઉપાડી લેવી. (૨) એક જણનું બોલવું બીજાએ ઉપાડી લેવું. (૩) ખમવું; માથે લઈ લેવું. (૪) માણવું; ભોગવવું. (૫) પાણીમાં રમવું; જળક્રીડા કરવી. (૬) કબુલ રાખવું.

ઝીલું, ન. નીચેને ડેકાણેથી ઉંચી જગાએ પાણી લઇ જવાની એક રચના તે. ક્રિ. પ્ર. ઝીલું લેવડવું=મવાડી-ઢીલા ખોરાક અપરાબંધ ખાવો.

ઝીલો, પુ. મોટી લાબેલી બરણી.

ઝુકવું, જુ. ઝૂકવું.

ઝુકારવું, ક્રિ. સ. ઝૂકે-નમે એમ કરવું; નમાવવું; ઊંટને બેસાડવું.

ઝુકાવડા, પુ. ઝોકાવતા રહેવાની વૃત્તિ તે; મરયા રહેવાપણું.

ઝુકાવવું, ક્રિ. સ. ઝુકે એમ કરવું; નમાવવું. (૨) લબડાવવું; લટકી પડે એમ કરવું. (૩) ક્રિ. અ. યા હોમ કરીને પડવું; સાહસ કરવું. [વવું; ચકવવું.

ઝુઝાવવું, ક્રિ. સ. લટાવવું; ઇંફા-

ઝુડિયું, ન. નહિ સોરેલી ડાળી; નહિ છોલેલી-ખાપેલી-જેવી ને તેવી ઝાડની ડાળી; મુડાય એવી ચીજ; ઝૂડવાની લાકડી રૂ.પ્ર. ઝુડિયાં પડવાં=ખાસડાં પડવાં.

ઝુડિયો, પુ. દૂંડાં ઝૂડવાનું બુધું; ·ડ, દાંડિયો.

ઝુડો, પુ અંબોડામાં ઘાલવાનો વાળનો જથ્થો; રેશમ અથવા સુતરના તાંતણાનો જથ્થો; જુડો; ઝુમખો.

ઝુણઝુણ, અ એવો થતો અવાજ.

ઝુપકી, સ્ત્રી. ટોલું; ઝોકું.

ઝુમખડાં, ન. તુરિયા ને કુકરપાડાની જાતનાં વેલા ઉપર થતાં શાકફળ. (ઝુમખાબંધ થતાં હોવાથી આ ફળોને બહુ વચનમાં ઝુમખડાં કહેવામાં આવે છે.)

ઝુમખડું, ન. ઝુમખું; જથ્થો; ટોળું.

ઝુમખું, ન. એકજ જાતની ઘણી વસ્તુઓનો જે સમૂહ તે; જૂથ; જથ્થો; ટોળું; સમુદાય.

ઝુમખો, પુ જુડો; સમૂહ; ઝુમખું.

ઝુમણું, ન. જથ્થાને ભારે ઝૂમી પડતું એક ઘરેણું; ઝૂલતો રહે એવો અલંકાર.

ઝુમ્મર, ન. સાથે સાથે ઘણા દીવા કરાય અને એક સાથે તે બધા ઝૂલતા રખાય એવી કાચ કે ધાતુની રચના તે; દીવાઓ કરવાનું ઝુલતું રહેતું ઝાડ. (૨) એક ઝુલતું રહે એવું ઘરેણું; મીરજાં.

ઝુરણ, ન. ઝુરવું તે; તલસવું તે; આતુરતામાં ચિંતા કર્યા કરવી તે; રડયા કરવું તે; વલોપાત.

ઝુરાપો, પુ. રાત્રિ દિવસ તલસ્યા કરવું તે; બળાપો; શોક; દુઃખ; વિલાપન. (૨) નાઉમેદી; નિસાસો. [ઝમલું.

ઝુલડી, સ્ત્રી.બાળકને ઝુલતું રહે એવું

ઝુલણહાર, વિ. ઝુલામાં બેસી હિંચકા ખાનાર. ઝુલાવણહાર=ઝુલાવનાર. (૨) મોજ કરાવનાર. [ગનો એક છંદ.

ઝુલણાછંદ, પુ. પરભાતિયાના રા-

ઝુલણાં, ન. હિંચકા; હિંચ. (૨) હિંડોળો; પારણું. (૩) ઉોરણાં. (૪) ઝુલાવવું તે; રમાડવું તે; લાડ; મોજ મરાવવી તે (૫) ઝુલતાં રહે એવાં ઘરેણાં.

ઝુલણિયું, વિ. ઝુલતું હોય એવું. (૨) મોજનું; લાડકોડનું. (૩) ન. લટ-કણિયું; ઝુલતું રહે એવું ઘરેણું. (૪) મનમોજી; મોજીલું.

ઝુલાવવું, ક્રિ. સ. ઝુલે એમ કરવું; હિંચોળવું. (૨) લડાવવું; મોજ કરા-વવી; હુલાવવું.

ઝુલો, પુ. ઝુલાવી શકાય એવી બેસ-વાની એક રચના; હિંચકો. (૨) ડાળી. (૩) નુકસાન; ખાધ. ક્રિ. પ્ર. ઝુલા ખાવા =હિંચકા ખાવા. (૨) અથડાયા કરવું.

ઝુસ્તી, સ્ત્રી. લડાઇ; ટંટો.

ઝુંટ, સ્ત્રી. એકદમ ધસીને ખુંચવી લેવું તે; ઝડપ મારીને ખેંચી લેવું તે. ક્રિ. પ્ર. ઝુંટ મારવી=ઝપટ મારવી.

ઝુંઝાર, પુ. મોટી લડાઇનો હંગામ; મોટી લડાઇ. (૨) લડવૈયો; યોદ્ધો; લડ-વાની ઇચ્છાવાળો.

ઝુંટવું, ક્રિ. સ. ઝપટ મારીને લઈ લેવું; જોર કરીને ખેંચી લેવું; આંચકી લેવું.

ઝુંટાઝુંટ, સ્ત્રી. એકબીજાની પાસેથી ઝુંટી લેવું તે; સામે સામે ઝુંટ ચલા-વવી તે; ઝુંટાઝુંટ; ખેંચાખેંચ.

ઝુંટાવવું, ક્રિ. સ. ઝુંટ મારીને લઈ લેવું; પડાવી લેવું; આંચકી લેવું.

ઝુંડ, [सं. यूथ] ટોળું; સમુ-દાય; જથ્થો; સમૂહ.

ઝુંડો, પુ. [सं. यूथ] ધજા-વાળો ઉંચો વાંસડો તે; નિશાન; ધ્વજ; ધર્મરાજ્ય કે બળનું ઓળખાણ આપે એવા ચિહ્નવાળી જે ધ્વજ તે; વાવટો, ક્રિ. પ્ર. ઝુંડો ઉપાડવો=કોઈ કાર્યની આગે-વાની લેવી. ઝુંડો ઉડાડવો=ફતેહ કરવી. ઝુંડો રોપવો=મંડાણ કરવું. ઝુંડા તળે= આશ્રયે; તરફેણમાં. (૨) કોઈ મોટું કામ; દિગ્વિજયનું મંડાણ હોય એવા કાર્યનું ઉત્થાન તે.

ઝુંપડી, સ્ત્રી ગરીબનું આરામનું સ્થાન; ઘાસ તૃણથી ઉભું કરેલું નાનું ઘર; મઢુલી.

ઝુંપડું, ન. છાજ વગેરેથી બાંધેલું છાપરૂં.

ઝુંક, સ્ત્રી. જુઓ ઝુંકણ. [ખાવાં તે.

ઝુંકણ, ન. ઉંઘ–સુસ્તી–ઘેનનાં ઝોલાં

ઝુંકવું, ક્રિ. અ ઉંઘ, ઘેન કે સુસ્તીને લીધે બેઠાં બેઠાં ઝોકાં ખાવાં.

ઝુંસરી, સ્ત્રી. ધુંસરી; હળ વગેરેની જે આડી બળદની ખાંધે મૂકવામાં આવે છે તે.

ઝુંસરૂં, ન. ધુરા; ધર; ધુંસરૂં.

ઝૂકવું, ક્રિ. અ. નમી પડવું; લચી જવું; ઝૂમવું; ઝૂલવું; લટકવું.

ઝૂઝવું, ક્રિ. અ. [સં યુધ] જીુદ્ધ કરવું; લડવું; ભાઝવું (૨) મચ્યા રહેવું; ઝઝૂમવું.

ઝૂડ, ન. વળગ્યું છૂટે નહિ એવું જળચર પ્રાણી; મોટો મગર;ગ્રાહનક. (૨) છૂટે નહિ એવી જે જબ્બર પકડ તે; ચૂડ. (૩) ન છૂટે એવી બલા. રૂ. પ્ર. ઝૂડ વળગ્યું=ન છૂટે તેવો સંબંધ થવો. ઝૂડ જેવું=વળગ્યુંજ રહે એવું.

ઝૂડવું, ક્રિ. સ. ડંડિયાથી મારવું; સુપાથી ખૂબ મારવું. (૨) ધોકાથી ઝાપ-ટીને ધોવું. (૩) ઝપટ મારીને રજ ઉડાડી દેવી. (૪) ખંખેરવું; પછાડી પછા-ડીને ઝાપટવું. (૫) જેર વાપરીને લેવાય તેટલું લેવું. (૬) દાબીને ખાવું. કહે૰ નીચી ઓરડી સૌ ઝૂડે=ગરીબને સૌ પજવે.

ઝૂમ, સ્ત્રી. ઉસ્કેરણી વગેરેની જે ઉગ્ર અસર તે; જેમ. (૨) ઝુમખું.

ઝૂમવું, ક્રિ. અ.ઝૂકવું; બહાર ધસી રહેવું; ટિંગાવું; ઝઝૂમવું. (૨) ટાંપી રહેવું; આતુરતાથી આસપાસ વિંટળાઈ રહેવું. (૩) પડુંપડું થઇ રહેવું.

ઝૂરવું, ક્રિ. અ. કલ્પાંત કર્યા કરવું; તલસવું; બળાપો કરવો; હિજરાવું; શોકપાત કરવો.

ઝૂલ, સ્ત્રી. કોઈ ચીજની કિનારીએ રાખેલી ચીણ તે; શોભા માટે રાખેલો કિનારીપરનો જે ઝૂલતો ભાગ તે. (૨) ગાયનની અંદર આવતી હલકદાર જે નાની નાની કવિતાની કડીઓ તે.

ઝૂલતું, વિ કિનારી બહાર લટકતું. (૨) હિંચકા ખાતું. (૩) રખડતું. (૪) છૂટું; ખુલ્લું; મોકળું.

ઝૂલવું, ક્રિ. અ. હિંચકા ખાવા; હવામાં આમ તેમ હાલ્યા કરવું. (૨) લટકવું; લબડવું; ડોલ્યા કરવું. (૩) કોઈ પણ કામમાં પડ્યા પડવું; કાર્યસિદ્ધિ નહિ થવી. (૪) નીચા નમી જવું; લળી જવું. (૫) ડગમગતું રહેવું; હવામાં ફરકવું.

ઝેર, ન. [फा.] પ્રાણીના જીવનને અને તબિયતને હાનિ પહોંચે એવા ગુણ —અસરવાળું દ્રવ્ય; ગરલ; વિષ; જે ખા-વાથી મરી જવાય તે. (૨) અદેખાઈ; ઇર્ષ્યા; દ્વેષ. (૩) વેર; સામાને હાનિ કરવાની અને પોતાને થયેલી હાનિનો બદલો વાળવાની લાગણી તે. (૪) કુસંપ; સ્નેહભંગ; લડાઈ. કિ૰ પ્ર. ઝેર આપવું= વિષ ખવરાવવું. ઝેર ઉતરવું=વિષની હાનિકારક અસરનું કમી થવું; અદેખાઈ મટવી. ઝેર ખાવું=વિષ લેવું; આત્મઘાત કરવો. (૨) અપ્રિય કે હાનિકારક વસ્તુને સહન કરવી તે. ઝેર ચઢવું=ઝેરી અસર થવા માંડવી. (૨) સોબતની ખરાબ અસર થવા માંડવી. ઝેર થવું=વેર બં-ધાવું ઝેર વાવવું=ઝેરનું પરિણામ સારૂં ન આવે એવું કાર્ય કરવું.

ઝેરકચુરો, પુ. જુઓ ઝેરકચોળું.

ઝેરકચોળું, [ઝેરકોચલું] ન. એક વનસ્પતિ. (૨) એ ઝાડનું કડવું અને વિષની અસર કરનારું બિયું. (ઓસડમાં તેનો ઉપયોગ થાય છે. એ અફીણના જેવું કડવું અને ઘાતિલ વિષ છે. અડધા ટીપાથી મરણ નીપજે છે.)

ઝેરકાજળી, સ્ત્રી. લોહીમાંનું વિષ જે પરસેવા રૂપે બહાર નીકળે છે તે; ઝેરી પરસેવો થઈ આવવો તે. ક્રિ. પ્ર. ઝેરકાજળી છુટવી=ઝેર પરસેવા તરીકે બહાર નીકળવું.

ઝેરણી, સ્ત્રી. છાશ કરવાની હાથરવાઇ.

ઝેરી, વિ. વિષ ચડે એવું;ઝેરવાળું; જેમાં ઝેર હોય એવું. (૨) અદેખું; ઈર્ષ્યાળુ; અંટસ રાખે એવું

ઝેરીનાળિએર, ન. દરિયાઈ વનસ્પતિનું એક કોટલું (એને ફાડીને નાવડા જેવું બનાવવામાં આવે છે અને તે સાધુ સંન્યાસીઓ પાત્ર તરીકે વાપરે છે)

ઝેરીલું, વિ. ઝેરવાળું; અદેખું; બીજાનું સારૂં નહિ જોઈ શકે એવું; જેના મનમાં બીજા માટે વેરની વૃત્તિ હોય એવું.

ઝેર, ન. ઝાપટું.

ઝેંણ, (ઝિંણ), સ્ત્રી. અત્યંત ઝીણી રજોટી; બારીક રજકણ. (૨) ક્રોધની ધ્રુજારી; ક્રંદન. ક્રિ૰ પ્ર૰ ઝેંણ ઉડવી= અત્યંત બારીક પરમાણુનું હવામાં ઉડવું.

ઝોક, પુ. આંખમાં એકાએક કંઈ વાગવું તે. (૨) વાંકું વળવું તે; વલણ; ફેર. (૩) ઢળતું-નમતું રહેવું તે; અમુક બાજુ તરફ સહેજ વળતું હોય એવું જે તે. (૪) ભરવાડો જે વાડામાં બકરાં ને ઘેટાં વગેરે રાખે છે તે વાડો. (૫) બકરાં કે ઘેટાંનું ટોળું તે. (૬) નુકસાન; ખાધ.

ઝોકવું, ક્રિ. અ. ઝોકાં ખાવાં;ડોલાં ખાવાં; બેઠા બેઠા ઉંઘવું. ક્રિ. સ. ફેંકવું; ઉંચું કરીને ઉસેટવું. (૨) નીચા નમવું; વળવું. (૩) લટકતું રહેવું; લબડયા કરવું.

ઝોકંડા, પુ. જમવા ઉપર કે મોજમઝા ઉપર ખુબ પડવું તે.

ઝોકાવડા, પુ. ઝોકંડા; યા હોમ કરીને કોઇ કામકાજમાં કૂદી પડવા વગેરેની જે વૃત્તિ તે.

ઝોકાવવું, ક્રિ.અ.ઝંપલાવી પડવું;યા હોમ કરીને કૂદી પડવું. (૨) ક્રિ. સ. કૂદી પડે એમ કરાવવું.

ઝોકું, ન. ઉંઘ, કેફ કે સુસ્તીથી માથું નમી જવું તે. (૨) ઉંઘ; નિદ્રા.

ઝોકો, પુ. ઝોક; ગોદો. (૨) ઝુકી પડે એમ કરવું તે; ઝુલાવવું તે; ઝોલો.

ઝોટિંગ, પુ૰ મરી ગયેલા મુસલમાનનો ભમતો જીવ; ભૂત. (૨) રખડતા દાંડ માણસ. (૩) મેલું માણસ. (૪) એકદમ પચાવી લેવું કે જોરજુલમ ચલાવવાં તે. ઝોટિંગ પાદશાહી=અંધાધુંધીનું રાજ્ય.

ઝોડ, ન. ભૂત; પિશાચ; વળગણ. (૨) વળગ્યું છૂટે નહિ એવું જે ચીકણું માણસ તે. (૩) લફરૂં:-કતરઝોડ=કેડે છૂટે નહિ ' અને કંટાળો આપે એવું જે માણસ તે. ક્રિ. મ. ઝોડ વળગવું=એવા ભૂતના સપાટામાં સપડાવું કે કેમે કર્યું અળગું થાય નહિ. (૨) કંટાળો આપે એવા માણસે બાઝી પડવું. ઝોડ છૂટવું=પીડા ટળી.

ઝોડઝપટ, સ્ત્રી. પિશાચના સપાટા માં આવી જવું તે; ભૂતની ચોટ લાગવી તે. (૨) વળગાડ;ભૂત પ્રેતનું વળગવું તે.

ઝોયણી, (ઝોલણી), સ્ત્રી. ઝોળી; ખડિયો; કપડાના ચાર છેડા ભેગા રાખીને બનાવેલી ખલેચી.

ઝોરણો, પુ. ચાર પડ કે ખાનાંવાળી ખલેચી; કપડાં વગેરે ભરવાનો સારો કોથળો; ઝોલણો.

ઝોરોસ્ટર, ન. ઇરાનના એક અસલી રાજવંશનું નામ. (સુર અને અસુર, તેજ અને અંધકારના ઝગડામાંથી ઝરથુસ્તે એક નવો ધર્મ ચલાવ્યો તેના અનુયાયીઓ 'ઝોરોસ્ટર' કહેવાય છે. એ ધર્મ પારસીઓ પાળે છે.)

ઝોલણો, પુ. ચોરણો; મોટી ઝોળી.

ઝોલવું, ક્રિ. અ. ઝૂલવું; ડોલવું; હાલવું. (૨) ઝોકાં ખાવાં.

' **ઝોલું,** ન. ટોળું; ઝુંડ; સમુદાય. (૨) ઝોકું; ડોલું. ક્રિ. મ. ઝોલાં ખાવાં=લબડવું; વળખાં મારતા રહી જવું. (૩) અવકાશ; અંતર; આંતરો; છેટું. (૩) ઝુલવું; ડોલવું; ડગમગવું

ઝોલો, પુ. ઝુલો; હિંદોળો. (૨) હિંદોળાનું એકેક આંદોલન તે. (૩) વચમાંથી ઢીલા પડીને નમી જવું તે. ક્રિ. મ. ઝોલો નાખવો=વચમાંથી ઝુલાવી-નમાવી નાખવું. (૪) નકામું રખડયા કરવું તે;અધવચ લબડયા કરવું તે.(૫) મોહબાણ; કટાક્ષ.

ઝોળ, સ્ત્રી. [સં. ज्वाला] ઝાળ. (૨) હરકોઈ વળગણ જેવું તે; ભૂતપ્રેત.

ઝોળવું, ક્રિ. સ. ઝુલાવવું; ઝોલવું; હિંદોળવું. (૨) આમ તેમ હલાવીને રગડી નાખવું; પીખી નાખવું.

ઝોળાવું, ક્રિ. અ. આમતેમ ઝોકાં ખાવાં. (૨) ઘોળાવું; પાર ન પડતાં વચમાં રહી જવું.

ઝોળાવો, પુ. ટીંબા ને કોતરોવાળો જમીનનો ભાગ. (૨) ઢોળાવ. (૩) નમણ; ઝોક; ઝોલો; ખાડ.

ઝોળી, સ્ત્રી. ચારે છેડા સાથે બાંધી લઈ વચમાંથી ઝુલતો રાખેલો લુગડાનો એક ઘાટ. (૨) બાળકને સુવાડવાને ઝુલતું રહે એમ બાંધેલું કપડું તે; ખોયું. (૩) કપડાની સાદી ખલેચી; ઝોળણી; નાનો ખડિયો. ઓળી ઝોળી=નાના બાળકનું નામ પાડતી વખતે કરવામાં આવતી એક ક્રિયા. ક્રિ. પ્ર. ઝોળીમાંથી ઝડપાવું=છોકરો

બાળક હોય ત્યારથી વિવાહની માગણી થઈ જવી. ઝોળી ફેરવવી=ભીખ માગવી.

ઝોળો, પુ ઝોલો; લચક; વચમાંથી લબડી પડવું તે. (૨)મોટી ઝોળી;કોથળો ૩. પ્ર. ઝોળારોક=દવાનું ચૂર્ણ બાંધેલી પોટલીનો શેક તે.

ઝોંટવું, ક્રિ૦ અ૦ એકદમ ઝડપ મારીને ઝુંટી લેવું તે; ખુંચાવી લેવું; લુંટ મારીને લઈ લેવું.

ઝોંટીલેવું,ખુંચાવી લેવું;પડાવી લેવું.

ઝોંસવું, ક્રિ. સ. રીસ કરી તિરસ્કારથી આપવું;અભાવને લીધે અંદરથી રીસ કરીને દેવું

ઞ.

ઞ, પુ. [સં.] ગુજરાતી ભાષાની લિપિના મૂળાક્ષરોમાં એકવિસમો અક્ષર. ચ, છ, જ અને ઝ ની પહેલાં આવતા અનુસ્વારમાં આનો ઉચ્ચાર થતો હોવાથી અનુસ્વારને બદલે સંસ્કૃત લખતી વખતે તે જોડાય છે.:-ચઞ્ચળ,જઞ્જાળ; વગેરે.

ટ.

ટ, પુ. [સં. ट] ગુજરાતી ભાષાના અક્ષરોમાંનો અગિયારમો વ્યંજન.

ટઈપડવું, ક્રિ૦ અ૦ તુટી પડે એમ થઈ જવું; અદગદી જવું; ભરચક ભરાઈ જવું. જેમકે:-છોકરાં ખસથી ટઈ પડે છે.

ટક, અ૦ રહી રહીને થતો ટકોરા નો અવાજ; ટકોરાનો રણકો.

ટકટક, સ્રી. 'ટક' એમ કરીને વારંવાર થતો એવો અવાજ. (૨) બબડ્યા કરવું તે; ખોટી તકરાર; બડબડાટ; નકામું ટાયલું કર્યા કરવું તે. (૩) અ. એક નજરે જોયા કરવું તે; ટગર ટગર.

ટકટકવું, ક્રિ. દ્વા. ટકટક થાય એમ વાગવું (૨) બડબડવું; તકરાર કરવી. (૩) મીટ માંડીને જોયા કરવું.

ટકટકાટ,પુ. ટકોરાના રણકાર પડ્યા કરવા તે. (૨) તકરાર કર્યા કરવી તે;બડબડ્યા કે ગણગણ્યા કરવું તે; ટોક ટોક કરવું તે.

ટકટકારો,પુ ટકટક કર્યા કરવું તે;-લવારો

ટકટકિયું, વિ ટકટક કર્યા કરે એવું; તકરારી; લવારો કર્યા કરનાર; ગણગણ્યા કે બડબડ્યા કરે એવું.

ટકવું, ક્રિ. અ. સ્થિર ઉભા રહેવું. (૨) જારી રહેવું; નીભ્યા કરવું. (૩) ખોટી થવું; ઝાઝી વાર રોકાવું. (૪) પણો વખત ચાલવું; પહોંચવું; નીભવું.

ટકાઉ, વિ. ટકે એવું; લાંબો વખત પહોંચે એવું; મજબુત; ધીંગું,ચિરસ્થાયી.

ટકાર,પુ૦ ટ અક્ષર;ટ એવો ઉચ્ચાર.

ટકાવ, પુ. ટકવાપણું; ચાલ્યા કરવુ તે સ્થિતિ કરીને મક્કમ રહેવું તે; કસોટીની વખતે પોતાની સ્થિતિ જાળવી રાખવી તે.

ટકાવવું, ક્રિ.સ. ટકે, પહોંચે, નીભે,

થાય એમ કરવું; ચલાવવું; નિભાવવું.

ટકો, પુ ત્રણ પૈસા તે. (હાલ જેમ "આનો" શબ્દ વપરાય છે તેમ પહેલા 'ટકો' શબ્દ વપરાતો) (૨) સોમો ભાગ તે. (૩) ટકાનું વ્યાજ=દરસેંકડે દર માસે એક રૂપીઆ પ્રમાણેનું વ્યાજ. [સં. टंक] છાપવાળો રૂપાનો સિક્કો; રૂપિયો. ક્રિ. પ્ર. ટકા કરવા=માલ રોકડે વેચી પૈસા એકઠા કરવા ટકા ચઢાવવા=દલાલી-કમિશન તરીકે દર વધારી કહેવું. (૨) વખાણવું; વધારવું; અતિશયોક્તિ કરવી રૂ. પ્ર. ટકાનું માણસ=ઓછું પાત્ર ટકાના ત્રણ શેર=કશા હિસાબમા નહિ એવું; તુચ્છ. કહે૦ ટકાની ડોશી અને ઢબો મુંડામણ=માલની કિમ્મત કરતાં ખરાબત વધારે. ટકો મળે પણ તક ન મળે=પૈસા કરતાં વખતની કિમ્મત બહુ મોટી છે.

ટકોટક, અ જુ૦ ટંકોટંક.

ટકોર, સ્ત્રી મરોડની બોલી; મશ્કરીમા ટીકા કરવી તે; મેણું મારવું તે; આક્ષેપ; પરિહાસ; વક્રોક્તિ. (૨) ટોક; ટોકણી; ઠપકાનો ભય (૩) તપાસ; કામ લેવાની ચોકશી; દાબ; ધાક.

ટકોરખાનું, ન. ટકોરા પાડી વખત જણાવનારાઓને બેસવાનું સ્થાન તે (૨), ચાર ચાર ઘડીએ ચોઘડિયાં વગાડનારાઓનું જે ખાતું તે; તેવી જોડીઓનો સમુદાય તે.

ટકોરવું, ક્રિ. સ. ટકોરો મારીને કહેવું; ટોકવું; ઠપકો દેતા રહેવું; ચાનક આપ્યા કરવી; ચેતવતા રહેવું; જાગ્રત રાખવું. (૨) ઇસારત કરવી; જણાવવું; પ્રેરવું.

ટકોરી, સ્ત્રી. ટોકરી; ઘંટડી (૨) હલકો આઘાત; ઠોક; હડસેલો; આંગળાની ઠોકર. (૩) ઝીણો રણકો. (૪) નાનો મુદ્દગર; મોગરી.

ટકોરો, પુ. રણકો; ઠોકાનો અવાજ. (૨) મોગરીનો હલકો આઘાત, ઠોક; થાપટ. ક્રિ. પ્ર. ટકોરો મારવો=અવાજ થાય એવો ઠોક મારવો; તપાસી જોવું. ટકોરો મારી જોવું=ચાંપી ખખડાવી જોવું. રૂ. પ્ર. બારને ટકોરે=બરોબર બાર વાગે.

ટક્કર, સ્ત્રી. લડાઇ; તકરાર. બે જણાઓએ બરોબર ટકી રહેવું તે; બાગી જવું કે પાછા નહિ હઠી જવું તે. (૨) ઠોકર. (૩) કપાળનો એક તરફનો ઢુખતો ભાગ તે. ક્રિ. પ્ર. ટક્કર લેવી=સામો મારો હિમ્મતથી ઝીલવો. ટક્કર મારવી=સામાના કરતાં સરસ નીવડવું. ટક્કર ઝીલવી=સામો હુમલો ઝીલવો.

ટગટગ, અ. એક નજરે જોયા કરવું તે; ટગરટગર; ટગમગ.

ટગમગ, અ. ટગટગ. (૨) વિ ટગુમગુ; મુશ્કેલીએ સ્થિર રહેલું; ડગમગ.

ટગર, સ્ત્રી. એક સરખી નજરે જોવું તે; કટાક્ષ [માંડીને જોવું તે; ટગટગ

ટગરટગર, અ. એક નજરે ; મીટ

ટગરડી, સ્ત્રી. ટેકરીનો આકાર તે; ઉતરટ ચડાવી હોય એવું તે; હદ-મર્યાદાની બહાર ધસી રહેલું હોય એવું તે.

ટગરમગર, અ. ટગરટગર.

ટગુમગુ, વિ. અસ્થિર; પરાણે ટકી શકે એવું; ડગડગતું; ડોલડોલા. (૨) પરાણે-મુસીબતે નીભતું હોય એવું. (૩) ધીમું ધીમું; જેમ તેમ કરીને.

ટચ, અ લાકડા વગેરે ઉપર ઘા પડતાં થતો એવો અવાજ. (૨) લગાર વારમાં. (૩) ટચ એવો અવાજ થાય તેમ; ઝટ; એકદમ; ચપટી વગાડતાંની સાથે.

ટચ, સ્ત્રી. કાપવાથી અને ઘસવાથી જણાતો જે સોના રૂપાનો ખરો કસ તે; કસોટી; અંશાંશની જે છાપ તે; કાપ; ચિહ્ન; વગેરા. રૂ. પ્ર. સો ટચનું સોનું =ઉંચામાં ઉંચું.

ટચકડી, સ્ત્રી. બે આંગળીઓનાં ટેરવાં જોરબેર દાબીને છુટાં પાડતાં થતો જે અવાજ તે. (૩) ટચુકડી, ટિંગણી, નીચી, નાની (સ્ત્રી).

ટચકારી, સ્ત્રી. ટુચકો. (૨) ટચકારી; જીભને ઉંચી ચડાવી એકદમ નીચે પાડવાથી થતો એવો અવાજ.

ટચકાવવું, ક્રિ. સ. ટચકા મારી મારીને કાપવું; મારવું; ઠુંદવું; ઝટકા મારવા.

ટચકિયું, ન. કમરનું એકદમ રહી જવું તે; સાંધાનું એકદમ અકડાઈ જવું તે. (૨) સાંધા અને હૃદય એકદમ કામ કરતાં રહી જવાથી થતું મરણ; ટુંટિયું.

ટચકું, ન. ટેરવું; ગોળ છેડાનો ગોળ અવયવ. (૨) નાનું ટાણું; સાધારણ પ્રસંગ; ટાણુંટચકું. (૩) ટીંટલું; કકરો.

ટચકો, પુ. 'ટચ' એવા અવાજ સાથે પડતો જે ઘા તે. (૨) ઘા પડતાં થતો અવાજ. તે. (૩) માનભંગથી ખોટું લાગવું તે. ક્રિ. પ્ર. ટચકો લાગવો= રીસ ચડવી.

ટચટચ, અ. એવો અવાજ થાય તેમ.

ટચરો, પુ. ડોસો.

ટચલીઆંગળી, સ્ત્રી. છેલ્લી ને સૌથી ટુંકી આંગળી તે; કનિષ્ઠિકા.

ટચાક, વિ. ખાલી બબડાટ કરનાર; રોફીખોર; આપડહ્યો; ઢંગી.

ટચાકડી, સ્ત્રી. ટચાક સ્ત્રી. (૨) ટુચકી વગાડવી તે; ચપટીનો અવાજ. (૨) (૩) નાની બંદુક; ટચ દઈને ભડાકો થાય એવી પિસ્તોલ તે.

ટચાકો, પુ. 'ટચ' એવો અવાજ તે; સાંધાનો કડાકો ક્રિ પ્ર. ટચાકા ફોડવા =આંગળાં ખેંચીને અવાજ કરવો; સુસ્તી કાઢવા અંગ મરોડવાં. (૨) દુખણાં લેવાં.

ટચુકડી, સ્ત્રી૦ નાની. જેમકે:- ટચુકડી સો વાતો.

ટટવાણી, સ્ત્રી નાની ઘોડી, ટટ્ટુની તના ઘોડાની માદા

ટટવુ, વિ નાનુ ઠીંગણુ ઘોડુ

ટટળવુ, ક્રિ અ ઝુલવુ, ઝઝુમવુ, ઉપરથી નીચે લટકવુ, લબડવુ, અંતરાળે રહેવુ (૨) આશાએ આશાએ ઇચ્છિત વસ્તુની આસપાસ ફરવુ (૩) તલસવુ; રીબાવુ, પીડાવુ, ખાલી વલખા મારવા (૪) કળકળવુ, રોવુ ઝંખવુ, તલપવુ (૫) નિષ્ફળ જવુ, ગેડી જવુ

ટટળાટ, પુ ટટળવુ તે, વનોપાત, વલખા મારવા, તલસ્યા કરવુ તે

ટટળાવવુ, ક્રિ સ ટટળે એમ કરવુ, વનોપાત કરવુ આશામાને આશામા રાખવુ, તલસાવવુ, ઝંખાવવુ, ખિજાવવુ

ટટાર, વિ સીધુ વગર આશ્રયે ઉભુ રહેવાની શક્તિવાળુ, કૌવતવાળુ, સશક્ત, હોશિયાર, તંદુરસ્ત (૨) સીધુ, સેંટા-ન્જેવુ, અક્કડ (૩) તેજ, જાગ્રત, સાવધાન ક્રિ પ્ર ટટાર થવુ=પોતાના બળ ઉપર ઉભા રહેવાય એવા થવુ ટટાર ઉભા રહેવુ=સીધા ઉભા રહેવુ

ટટ્ટી, સ્ત્રી વાસની સાદડી, આડો પડદો કરવાને કામ આવે એવુ ગુથીને બનાવેલુ જે પડ તે (૨) ભીંત તરીકે ભરેલા જે કામડા વગેરે તે (૩) સળીઓનો પડદો તે, બારી બારણામા રાખવાની ગુથેલી જાળી, ચક (૪) વાંસ અથવા જવાસાનો ચક, આડ, આતરો (૫) સંડાસ, જાજરૂ

ટટ્ટુ, ન નાનુ ઘોડુ, બટ, નબળુ ઘોડુ, ઠીંગણુ ઘોડુ (૨) ઉપાય, ઈલાજ, (૩) ચલણ, દોર ટટ્ટુ નભાવવુ=સાધારણ રીતે ગાઈ પણ કામકાજ ગબડાવે જવુ

ટટ્ટો, પુ 'ટ' અક્ષર, ટકાર

ટડપડ, (ટૅટપૈટ), સ્ત્રી ખાલી દોર-તોરનો દેખાવ કરવો તે, ડંફાસ મારવી તે, જોર બતાવવાનો યત્ન કરવો તે (૨) ઉદ્ધતાઈ, ગર્વ, છીછરાપણુ, ખોટી ધાધલ (૩) ઉતાવળ, દોડધામ

ટડપડાટ, પુ પ્રતિકાર, અવરોધ (૨) બડબડાટ (૩) રોષ, ઉદ્ધતાઈ

ટણક, વિ કહ્યા છતા ચાનક ન લાગે એવો, ડોઠ (૨) ભટકણ, અટકચાળુ

ટણકો, પુ બહુ ખોટુ લાગવુ તે, તીવ્ર લાગણી થવી તે, ઝટકો, ચપકો

ટન, પુ [અં] વજનનુ એક મોટુ પ્રમાણ (લગભગ ચોપન મણ વજન)

ટપ, અ ઝટ લઈને ટપકુ પડે તેવી રીતે (૨) એવો અવાજ થાય તેમ (૩) ઝટ, તાબડતોબ, તરત

ટપકટપક, અ એક પછી એક ટપકા પડયા કરે તેમ

ટપકવુ, ક્રિ અ ટીપારૂપે ધીમે ધીમે નીચે પડવુ, ગળવુ, ચૂવુ (૨) ઓગળીને ટીપા ટીપા રૂપે વહી જવુ.

ટપકાવવું, ક્રિ. સ. ટપકે એમ કરવું. (૨) ટુંકાણમાં લખી લેવું; નોંધ રૂપે લખી રાખવું.

ટપકિયું, ન. ટપ દઈને મરણ થવું તે. (૨) થોડા વખતમાંજ મરણ થઈ જાય એવો એક રોગ.

ટપકી, સ્ત્રી. ગોળ નાનું બિંદુ; નાનો ચાંલ્લો; બિંદી. (૨) મિનાકારી કરેલી અબરખની નાની ગોળ પતરી; ટીલડી; ટીપકી. (૩) કસબી ભરતમાં વપરાતો ધાતુનો નાનો ગોળ ચકચકિત ચાંલ્લો. (૪) ફુદડી; ઝીણી ગોળ કુંડાળી

ટપકું, ન. નાનું ગોળ બિંદુ; બિંદી; નાનો ચાંલ્લો. (૨) ટીપું; છાંટો; ફોરું; કણ. (૩) મીંડું; શૂન્ય; અનુસ્વાર. (૪) ચિહ્ન; નિશાન. (૫) થોડું.

ટપકો, પુ. જન્મકાળના ગ્રહો વગેરેનું જે ટાચણ તે; જન્માક્ષર. (પારસીમાં)

ટપટપ, અ. ટીપાં પડવાથી થતો એવો અવાજ. (૨) ચામડાના કકડા ઉપર ચપટી વસ્તુ આમ તેમ ફેરવવાથી થતો અવાજ. (૩) ચટચટ; તરત; એકે સપાટે-સામે-એકદમ. (૪) એક પછી એક; ઝટ ઝટ; (૫) સ્ત્રી. પાછો બડબડાટ.

ટપટપાટ, પુ. બડબડાટ. (૨) ટપટપ એવો અવાજ તે. (૩) ચાપલ્ય. (૪) ખટરાગ; ગરબડ; ઓલીઓલી.

ટપટપિયું, વિ. ટપટપ કરનારું; તકરારી. (૨) ન. ટપટપી; ચામડાની સલાટી.

ટપટપી, સ્ત્રી. ચામડાના જે કકડા ઉપર હજામો અસ્ત્રાને ટપટપ કરે છે તે.

ટપલી, સ્ત્રી. ધારે રહીને કોઈ વસ્તુ ઉપર હાથનાં આંગળાં મારવાં તે; હલકી લપાટ; લપડાક; ધીમો તમાચો. ક્રિ. પ્ર. ટપલી મારવી=હલકેથી લપાટ મારવી. (૨) સોદો નક્કી કરવો. (૩) મેણું મારવું. (૪) ઠપકો દેવો.

ટપલું, ન. કુંભારનું હાંલ્લાં ટીપવાનું ઓજાર; લાકડાની ચપટી હથોડી. ટીપણી.

ટપલો, પુ. મોટી ટપલી. (૨) મેણું; ટોણો. (૩) તહોમત; બટ્ટો; આળ; બદનામી; દોષ. ક્રિ. પ્ર. ટપલો મારવો=ટોણો મારવો.

ટપવું, ક્રિ. અ. ઉપર થઈને જવું; વધવું; કૂદી જવું; ટપી જવું.

ટપસટપસ, જુ. ટપુશટપુશ.

ટપસિયાં, જુ. ટપુશિયાં.

ટપાટપ, સ્ત્રી. ઉપરાઉપર સવાલ જવાબ થવા તે; બોલચાલ; ટપાટપી; લડાલડી. (૨) અ. ટીપાં પડતાં હોય તેમ. (૩) ઝટપટ; તરત; ટપટપ.

ટપાટપી, સ્ત્રી. બોલચાલ; લડાલડી; ટપાટપ. (૨) ચડાઉતરી કરણી.

ટપારવું, ક્રિ. અ. વારંવાર કહેવું. (૨) મારવું. જુ. ટપેરવું.

ટપાલ, સ્ત્રી. એક ઠેકાણેથી બીજે ઠેકાણે કાગળપત્ર પહોંચાડવાની વ્યવસ્થા તે; ડાક. (૨) ટપાલદ્વારા આવેલું જે કંઈ હોય તે. (૩) કાગળપત્રનો કોથળો; કામકાજનું જે લખાણ તે; ચીઠ્ઠીચપાટી, કાગળપત્ર, પત્રવ્યવહાર વગેરે તે.

ટપાલી, પુ. ટપાલમાં આવેલા કાગળો વહેંચનારો; એક ગામથી બીજે ગામ કાગળપત્ર લઈ જનારો. [થવું; ટપી જવું.

ટપાવવું, ક્રિ. અ. બીજાથી સરસ

ટપીજવું, ક્રિ અ. બીજાથી સરસ થવું; વધી જવું; ફૂદી જવું

ટપુશટપુશ, અ. ટપ ટપ અવાજ કરે એમ; ધીરેધીરે; ઝોલાં ખાઈ ખાઇને. (૨) જોડા ટપ ટપ પાનીએ અફળાતા રહે એમ ચાલવું તે; જોડા ઘસડાતા જાય તેમ ધીમે ધીમે ચાલવું તે. (૩) ટપકી મરાતી જાય અને કાય થતું જાય તેમ.

ટપુશિયાં, ન. ફાટ્યાં તૂટ્યાં ખરા વગરનાં ખાસડાં; ટપુશટપુશ થાય એવાં ખાસડાં. (૨) અનાજ વગેરે ઝાડતાં સુપડાને આગલે ભાગે આવતી ધૂળ ઉડાડી મૂકવાને જે ઝાટકો દેવામાં આવે છે તે.

ટપેરવું, ક્રિ. અ. ટપલાથી મેદેરવું; હલકે હાથે ટીપવું. (૨) મારવું; કોડવું. (૩) ભોગવવું.

ટપોટપ, અ. એક પછી એક; ઉપરાઉપરી; ઝટપટ; ટપટપ.

ટપ્પો, પુ. અમુક લંબાણનો આંતરો તે; છેટું; અંતર. (૨) અમુક અમુક અંતરે પડતા વિસામા તે; મુકામ; મજલ. (૩) ગાયનમાંનો ઉથલો અને વિરામ લઇ ઉલટાવવાની ટૂંકાનો ક્રમ તે. (૪) મેણા -ટોણા રૂપ બોલ; છણકો; ચાબખો. (૫) ઘોડાગાડી; ટાંગો.

ટબાટોચ, વિ. ભરપુર; છલકાઈ જાય તે પ્રમાણે પરેપરું ભરેલું

ટબારો, પુ. ઘરગતુ સરસામાન. (૨) બધું ગુંચવાઈને સેળભેળ થઇ જાય તે.

ટબુકડિયું ન. ઘીમાં કાલવેલો જલેબી કે લાડુનો ભુકો; ફેલ. (૨) નાજુક; ઠીંગણું; નાનું; ટબુકડું.

ટબુડી, સ્ત્રી. નાની લોટી; કળસલી. (૨) ઠીંગણી છોકરી; ટબુકડી.

ટબો, પુ. પાનામાં પાડેલો હાંસિયો. (૨) હસ્તલિખિત ગ્રંથોનાં પાનાંમાં જે તળે ઉપર હાંસિયામાં લખેલી ટીકા હોય છે તે.

ટમટમવું, ક્રિ. અ. પડું પડું થઇ રહેવું; વરસાદ આવવાની તૈયારી થઇ રહી હોય એમ વાદળનું ઓળે ઓળે ફેરે ટપકી રહેવું; ઝઝુમી રહેવું; તૂટી પડે એમ થઈ રહેવું. (૨) આશાભેર જોયા કરવું; ઉપર ને ઉપર ફર્યા કરવું.

ટમટમાટ, પુ. ઉપરને ઉપર ઝઝુમી રહેવું તે; આશામાં ને આશામાં તલપી રહેવું તે (૨) 'ટમટમ' એવા અવાજનું થઇ રહેવું. (૩) ઉતાવળ; ત્વરા.

ટમેટાં, ન. એક જાતનું ગોળ શાકફળ.

ટરપેનટાઇન, ન. [અં.] એક જાતનાં ઝાડોમાંથી કાઢેલું તેલ.

ટલ્લો, પુ. ધક્કો; ટોલ્લો; હડસેલો. (૨) ફેરો; આંટો.

ટવળવું, ક્રિ. અ ટળવળવું; વલવલવું, ઝંખવું; તલસવું. (૨) રીબાવું; પીડાવું. રેગાન થવું

ટશિયો, પુ૦ લોહીનાં ટીપાનું બહાર આવવું તે; ટસર; ધાગો; છાંટો; ટીપું. (૨) તરડ, ચીરો　[મીટ; સરત

ટસ, સ્ત્રી૦ બાજુ; કોર. (૨)

ટસટસ, અ૦ ચુસતાં થતો એવો અવાજ. (૨) ટગરટગર.

ટસટસવું, ક્રિ૦ અ૦ ચુસાવું; ટીપેટીપું તણાઇને જવું. (૨) ઢીલું અને પોચું પોચું થઇ જવું. (૩) તંગ થઇ જવું; કચકચવું; ચસચસવું.

ટસટસાટ, અ૦ ચસચસાટ; તમામ ચુસાઇ જાય તેમ.

ટસટસાવવું, ક્રિ૦ સ૦ ચસચસાવવું; તમામ લઇ લેવું.

ટસર, સ્ત્રી૦ જોરથી સપાટી ઉપર ધસી આવેલી લોહી-રસી વગેરે પ્રવાહીની રેખા; ટશિયો. (૨) રેખ; ફુણો; આંખમાં દેખાતી ઝીણી લાલ નસ.

ટહુકારો, પુ૦ અશક્તિ અથવા દુ:ખને લીધે શ્વાસ લેતાં ને મૂકતાં એની મેળે થઇ જતો હુંકારો. (૨) ટહુકવું તે. ટહુકો.

ટહુકડો, પુ૦ કોયલનો લાંબો સાદ. ટહુકો; ટૌકો. (૨) મોરનો લંબાઇને નીકળેલો અવાજ; કેકા.

ટહુકવું, ક્રિ૦ અ૦ મોર કોયલનું બોલવું.　[તે; ટહુકો.

ટહુકાર, પુ૦ ટહુ એવો અવાજ

ટહુકો, પુ૦ ટહુકવું તે; ટૌકો; મોર અને કોયલનું લહેકાવીને લાંબા સૂરે બોલવું તે. (૨) ચાલતી વાતમાં હાજિયો પૂરવો તે; ટેકો; હુંકારો. (૩) પૂરવણી- પૂરતી; વધારો. (૪) લહેકો.

ટહેલ, સ્ત્રી૦ ટેલ; વસ્તીને બોધદાયક સુભાષિત સંભળાવીને ભીખ માગવી તે (૨) સુભાષિત લલકારતા લલકારતા વચ્ચે ફરવું તે.

ટહેલવું, ક્રિ૦ અ૦ ટેલવું; ડોલતા ડોલતા ને ગાતા કે વિચાર કરતા કરતા આમ તેમ ધીરે ધીરે આંટા મારવા

ટહેલિયો, પુ૦ ટેલિયો; ટહેલ નાંખીને ભીખ માગનારો બ્રાહ્મણ. (૨) વગર નોતરે જમનારો બ્રાહ્મણ.

ટળવળવું, ક્રિ૦ અ૦ તરફડિયાં મારવાં; વલખાં મારવાં; તરફડવું; વલવલવું; ફાંફાં મારવાં. (૨) રીબાવું; પીડાવું; હેરાન થવું; દુ:ખ ભોગવવું. (૩) ઝુરીમરવું; ઝંખવું.

ટળવળાટ, પુ૦ ટળવળવું તે; વલખાં મારવાં તે; ફાંફાં. (૨) વલોપાત કકળાણ; ઝંખના; વલવલાટ. (૩) શોક; સંતાપ; ચિંતા.

ટળવું. ક્રિ૦ અ૦ વટવું; દૂર થવું; આઘું જવું; જતું રહેવું. (૨) તિરસ્કારથી ખસવું. (૩) મટવું; સારું થવું. (૪) જવું; છૂટવું. [મટીજવું.

ટળીજવું. ક્રિ૦ અ૦ જતું રહેવું;

ટંક, પુ૦ [મં.] છાપ મારેલો સિક્કો, રૂપિયો. (૨) વેળા; વખત; વાર

ટંકણખાર, પુ૦ [સં. टंक+क्षार] ધાતુ વગેરેને ટાંકી-સાંધી નાખે એવો એક જાતનો ખાર.

ટંકશાળ, [સં. ટંકશાલા] ચલણી સિક્કા પાડવાનું સરકારી કારખાનું.

ટંકશાળી, પુ૦ ટંકશાળનો વડો; ટંકશાળવાળો. (૨) એક અટક.

ટંકાર, પુ૦ [સં.] ધનુષની દોરી તાણીને મૂકી દેવાથી થતો જે ધ્વનિ તે. (૨) લડાઇની તૈયારી સૂચવનારો હથિયારોનો જે અવાજ તે. (૩) ઉપોદ્ઘાત; પ્રસ્તાવના; ચેતવણી; સૂચના. (૪) વિસ્મય; ઝણકાર.

ટંકાવવું, ક્રિ૦ સ૦ ટાંકણાથી ખણાવવું; ખડબચડું કરાવવું; ટાંકણાથી ટાંકવું. (૨) ટાંકા મરાવવા; ટાંકાથી સંધાવી જોડી દેવું. (૩) નોંધાવવું; અક્ષરે ટુંકામાં લખાવવું; ટપકાવરાવવું.

ટંકિત, વિ૦ [સં] ટાંકેલું; ખણેલું; અંકિત; ચિહ્નિત; કોરેલું.

ટંકેટંક, અ૦ એક ચોકસ વખતથી બીજા ચોકસ વખત લગી; ફેરેફેરે; હરવખત; યોગ્ય વખતેજ. (૨) ટાકોટાંક; ભરપુર ભરેલું હોય તેમ; છલોછલ; ટંકોટંક, ભરપુર. (૩) વારોવાર; વખતોવખત

ટંગ, પુ૦ ટાંગો; ટાંટિયો; પગ.

ટંગડી, સ્ત્રી૦ પગથી ઘૂંટણ લગીનો જે લાંબો અવયવ તે; પગ.

ટંગાવું, ક્રિ૦ અ૦ અદ્ધર રહેવું; લબડવું; લટકી રહેવું; ઝૂલી રહેવું. (૨) રહે એમ મુકવું. (૩) ફાંસી દેવું; લબડાવીને મારી નાખવું; ઉંચે બાંધવું. (૪) આશ્રિત થઇ રહેવું; કોઇને આધારે હોવું.

ટંટાખોર, વિ૦ જ્યાં ત્યાંથી ટંટા કરે એવું; લડકણું; કજિયાખોર.

ટંટો, પુ૦ કજિયો; લડાઇ; અણબનાવ; તકરાર.

ટંડેર, વિ૦ મોટું; બહુ ઉંચું.

ટંડેલ, પુ૦ વહાણ ઉપરનો મુખ્ય ખલાસી તે; સુકાની.

ટાઇપ, ન૦ [અં.] ઉપસેલા અક્ષરનું બીબું; છાપવાના અક્ષરનો સિક્કો; છાપ. (૨) મળતો આકાર.

ટાઇપરાઇટર, ન૦ [અં.] તમામ અક્ષરોનાં બીબાંનું એક એવી ગોઠવણીવાળું યંત્ર કે જેથી માણસ હાથે લખતો હોય તેમ દરેક બીબા ઉપર આંગળીઓ દાબીને કાગળ છાપી શકે.

ટાઉટાઉ, અ૦ બહુ બકવાદ કરવો તે.

ટાકર, સ્ત્રી૦ ટકોરી; ઠોકર.

ટાકરડી, સ્ત્રી૦ હલકો આઘાત કરવો તે; ઠોકર. (૨) કઠણ-રણકી જમીન.

ટાચકટુચક, વિ૦ ટાપટીપ કરાય એટલું; ઉપર ટપકે ચાલી શકે એટલું; ફાલતું; પરચુરણ; કામ પુરતું.

ટાચકો, પુ૦ હાથ પગની આંગળીઓના સાંધાને ખેંચતાં જે અવાજ

છોકરાંને રમવાનું લુમખું; લાકડાના ગોળ મણકાનું રમકડું. (૩) મેણા-ટોણાની કે કડવા વચનની જે તીખી લાગણી થવી તે; રીસ.

ટાટ, સ્ત્રી૦ શણ અથવા રેસાના વણાટનું જાડું કપડું; ગુણપાટ. (૨) મોટી થાળી; તાટ. (૩) વિ૦ અક્કડ; સખત; સજ્જડ; કઠણ; કડક. (૪) મત્ત; ચકચૂર; ખૂબ ચડેલ. (૫) બેશરમ; નિર્લજ્જ.

ટાટપટ્ટી, સ્ત્રી૦ સુતળીનું જાડું [કપડું.

ટાટલું, ન૦ વાસણ; ઠામ.

ટાટિયાં, ન૦ કામડાનાં બારણાં. (૨) ગાડામાં વાંસની ચીપોના કકડા ગોઠવીને બનાવેલી જે આડ તે.

ટાટી, સ્ત્રી૦ ટટ્ટી.

ટાટું, ન૦ દર્ભની સળીઓનું આસનિયું. (૨) કામડાં વગેરેની બનાવેલી નાની સાદડી. (૩) વાંસ, કામડાં, વગેરેની ભીંત-આંતરો તે. (૪) કામડાનું બારણું; ઝાંપો. (૫) ઘાસની ભીંતોનું ઝુપડું. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટાટું ભરવું=આંતરો ભરી લેવો; નાનું ઝુપડું ઉભું કરવું.

ટાઢ, સ્ત્રી૦ શરીરને જે ઠંડકની અસર લાગે છે તે; શીતલતા; ઠંડી; શરીરને જે કણકણી ચડી આવે છે તે. શૈત્ય. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટાઢ આવવી=ઠંડક લાગતી હોય એવી અસર થવી; તાવની કણકણી આવવી. (૨) કંપારી આવવી; નહિ ગમવું. ટાઢ ચડવી= અણગમો થવો; દુઃખ લાગવું. ટાઢ પડવી=ઠંડી લાગવા માંડવી. રૂ૦ પ્ર૦ ટાઢતડકો=સમય સમયની સારી માઠી અસરો તે.

ટાઢક, સ્ત્રી૦ શીતળતા; ઠંડક. (૨) પાણીના અંશથી જે ઠંડી લાગવી તે. (૩) નિરાંત-શાંતિ તે; સંતોષ; શાતા. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટાઢક કરવી=ઠંડા દ્રવ્યથી તપેલા રૂધિરને શાંત કરવું તે; ગરમીના રોગ ઉપર શીતળ ઔષધ પાવાં તે. (૨) નિરાંત કરવી. ટાઢક વળવી=અગન શમવી; ચિંતા મટવી.

ટાઢકિયું, ન૦ ઠંડક ઉત્પન્ન કરે એવું ભીનું લુગડું; ટાઢક કરે એવી વસ્તુ તે. (૨) પાણી ઠંડું રહે તે માટે વાસણ ઉપર જે ભીનું લુગડું વિંટાળવામાં આવે છે તે.

ટાઢા, પુ૦ ડામ. (જેમ તપાવેલા લોઢાના ગરમ ડામ દેખાય છે તેમ અત્યંત ઠંડા લોઢાના પણ ડામ દેવામાં આવે છે, તે ટાઢા કહેવાય છે.) (૨)ઠંડાં પણ અંદરથી બાળી મૂકે એવાં જે વચન, તે.

ટાઢિયોતાવ, પુ૦ નિયમિત વખતે ટાઢ વાઇને આવતો તાવ તે; શીતજ્વર; મેલેરિયાનો તાવ. (૨) જેઇનેજ કંટાળો-કણકણી ચડી આવવી કે ત્રાસઉત્પન્ન થવો તે.

ટાઢી, સ્ત્રી૦ રાખ; રાખોડી; વાની. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટાઢી વાળવી=ચિતાની રાખને વાળી લઇ નદી વગેરેમાં નાખી દેવાની ક્રિયા કરવી તે.

ટાઢીશીયળ,સ્ત્રી૦શીતળા સાતમ; શ્રાવણ સુદિ કે વદિ સાતમ.

ટાઢું, વિ૦ શીતળ; ઠંડું; દઝાય નહિ એવું. (૨) ગરમી શાંત પાડે એવું; તાપ શમાવનારું; ઠંડક કરે એવું. (૩) ધીમું; ધીરૂં; મંદ. (૪) ચંચળ નહિ એવું; ઝટ ઉશ્કેરાય નહિ એવું. (૫) કાંગલું; ગરીબ; મોળું. (૬) ઘાતું તેજ ન હોય એવું; ઝાંખું; ફીકું. (૭) ધરાયેલું; સંતુષ્ટ; શાંત. (૮) નરમ; શાંત. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટાઢું કરવું=શાંત પાડવું. ટાઢું પાણી રેડવું=ઉશ્કેરણીની અસર દાબી દેવી રૂ૦ પ્ર૦ ટાઢા પહોરનું=ફડતા તરંગ જેવું; ગપ જેવું. ટાઢું લોહી=સ્વાભાવિક શાંતમિજાજનું. (૨) ઉંઘતું; નિદ્રામાં પડેલું. ટાઢો માર=ઉપરથી દેખાય નહિ પણ બહુજ સાલે એવો માર; છુપોમાર. ટાઢાંઉનાં=ઘરવટનાં ખાનપાન તે. (૨) સંસારનાં સુખદુઃખ. ટાઢુંબોળ=ઘણુંજ ટાઢું. ટાઢુ મીઠું= આંતરિક સુખ દુઃખનું. ટાઢુંશીળું= ટાઢું અને વાશી.

ટાઢો, પુ૦ ડામ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટાઢો દેવો=ડામ દેવો. (૨) મેણાં મારવાં.

ટાઢોડિયુ, ન૦ ટાઢિયું; ભીનું લુગડું. (૨) પાણી ટાઢું કરવાનું પાત્ર. (૩) ઠંડક ઉત્પન્ન કરે એવું જે કંઇ હોય તે. (૪) શરદી; ઠંડીનો વખત તે.

ટાઢોડું, ન૦ ચાલુ વરસાદ ને લીધે હવામાં થયેલી જે શરદી તે; ટાઢોડિયું.

ટાણું, ન૦ ચોક્કસ વખત; સમ (૨) સંજોગ; સંધિ; લાગ. (૩) સારું માઠું કોઇ કાર્ય કરવા-ઉજવવાનો વખત; અવસર. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટાણું માંડવું= ઉજવણી કરવી; નાત જમાડવી. સારું ટાણું=સીમંતાદિકનો અવસર; ધાર્મિક કે મનાકીય ઉત્સવનો પ્રસંગ; વારતહેવાર.

ટાણુંટચકું, ન૦ નાનું ટાણું. (૨) વારતહેવારનો પ્રસંગ.

ટાપટીપ, સ્ત્રી૦ સારું દેખાય તેમ કરવું તે; તાલમેલથી શણગારવું તે; સંસ્કાર; શિષ્ટાચાર; વિધિ; ચાપ ચીપ. (૨) ડોળ; દંભ; ભભકો. (૩) ભાગ્યુંતૂટયું ઠીકઠાક કરવું તે; યુક્તિબંધ ગોઠવી સારું દેખાય ને મજબુત લાગે એમ કરવું તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટાપટીપ કરવી=ઉપર ઉપરથી સારું દેખાય એમ કરવું; શણગારવું.

ટાપટીપિયું, વિ૦ ખાલી દેખાવ કરનારું; ઢોંગી; દંભી. (૨) સારું દેખાવાની તજવીજ કરવાની જેને આદત હોય એવું. (૩) તકલાદી.

ટાપલી, સ્ત્રી૦ ટપલી.

ટાપસી, સ્ત્રી૦ એક માણસ કંઇક વાત કરતું હોય તેમાં બીજાએ ઉમેરો કરવો તે; ટેકો આપવો તે; અનુમોદન આપવું તે. (૨) હાજિયો પૂરવો; હુંકારો ભણવો; રસથી સાંભ-

ખેવું અને ચાલતી વાતને ઉત્તેજન મળે એમ વચમાં વચમાં બોલ્યા કરવું તે. ક્રિ૰ પ્ર૰ ટાપશી પૂરવી=ઉમેરણ થાય એમ કરવું; સાહેદી પૂરવી; ઉત્તેજન આપવું.

ટાપી, સ્ત્રી૰ ટપલી; ટાપલી. (૨) ટીપવાનું નાનું ઓજાર. (૩) હલકી થાપટ.

ટાપુ, પુ૰ જેની ચારે બાજુએ પાણી હોય એવા જમીનનો ભાગ; બેટ; દ્વીપ; નાનો બેટ.

ટાપવા, પુ૰ વણેલા નહિ પણ હાથે ટીપેલા રોટલા. ટાબકા.

ટામોટાં, ન૰ ટમેટા

ટારડું, ન૰ નાનું ઘોડું. ટારડી= નાની ઘોડી. (૨) જેને ત્યાં થોડા ઘોડે-સ્વાર રહેતા હોય એવો નાનો ગરાસિયો (મશ્કરીમાં કે તિરસ્કારમાં.)

ટાયલું, વિ૰ માલ વગરનું ખાલી બકવું તે; લંબાણ ભાષણ કે લેખ તે ક્રિ૰ પ્ર૰ ટાયલું કરવું= માલ વગરની વાતને લંબાવવી.

ટાલ, સ્ત્રી૰ માથાના જે ભાગ-માંથી વાળ જતા રહ્યા હોય તે ભાગ. ક્રિ૰ પ્ર૰ ટાલ પડવી=અમુક ભાગ-માંથી વાળનાં મૂળ નાબુદ થવાં. (૨) ઓલે ઉપાડી ઉપાડીને માથાના વાળ ઘસાઇ જવા; ભારે નુકસાન થવું.

ટાલકી, સ્ત્રી૰ ટાલ; નાનીટાલ. (૨) તાલકી; માથાની વચલી ખોપરી.

ટાલકું, જુઓ૰ તાલકું.

ટાળણ, ન૰ સારૂં સારૂં લઇ લઇ રહેવા દીધેલું અવશેષ તે; ટાળી મૂકેલું તે. (૨) ચળામણ; ઝટકામણ.

ટાળણટાળણ, ન૰ રદ તરીકે પાછું કાઢી નાખેલું તે; છાંડેલું તે; પાછળ રહેલું કનિષ્ઠ પ્રકારનું તે.

ટાળવું, ક્રિ૰ સ૰ દૂર કરવું; ખસેડવું; અળગું કરવું; છોડી દેવું; રદ કરવુ. (૨) તજી દેવું. (૩) મચડવું; સારું કરવું; કાઢવું. (૪) નમાલું હોય તે છોડી દેવું. [દીધેલું; છાંડેલું.

ટાળેલું, વિ૰ પડયું રહેવા

ટાળો, પુ૰ વાયદા કર્યા કરવા તે. (૨) ટાળવું તે.

ટાંક, પુ૰ [સં. ટંક] પૈસો. (૨) ટકો; રૂપિયો. (૩) એક પૈસાભાર જેટલું વજન તે. (૪) કલમની લેખંડની ચાંચ; લોખંડનો કિત્તો. (૫) છાપ; લેખ, સિક્કો. (૬) ટંક; વખત; વાર

ટાંકણી, સ્ત્રી૰ સોય જેવો નાનો પાતળો અણી ને માથાવાળો સળીયો. (૨) ખોતરવાનું એક હથિઆર. (૩) ટાંકવાનુ કામ તે.

ટાંચણું, ન૰ કોતર કામ કરવાનું ગોળ અણીવાળું ઓજાર; ટાંકવાનું જે ઓજાર તે. (૨) સારા માઠા અવસરનો વખત; ટાણું. (૩) જોગ; જોગવાઇ; સંધિ. (૪) અગત્યનો સમય તે. [રંડીબાજ.

ટાંકર, વિ૰ લુચ્ચો; લફંગો;

ટાંકલી, સ્ત્રી૦નાનું ટાકુ, ટાકી (૨) નાની ચમચી પળી (૩) ટાકી, ચાદીનો રોગ

ટાંકલુ, ન નાનુ ટાકુ

ટાંકવુ ક્રિ૦ સ૦ ખોદવુ, ખાડા પાડવા ખણવુ (૨) લીસુ હોય તેને ખડબચડુ બનાવવુ, કરકરૂ કરવુ (૩) ટાકા ભરવા, ટેભા દેવા (૪) સાથે જોડવુ, સામેલ રાખવુ. (૫) વાત વિચાર વગેરેની ટુકી નોધ કરવી, ટપકાવવુ

ટાકી સ્ત્રી૦ ટાકની નાનુ ટાકુ (૨) પ્રવાહી ભરી રાખવાની ટાકા જેવી બનાવટ (૩) પાણી ભરાઇ રહે એવી છોબ ય ખાબોચિયુ (૪) ગુણ અસર (૫) ચાદીનો રોગ

ટાંકુ, ન૦ વરસાદનુ પાણી ભરી મૂકવાને જમીનની અદર બનાવેલો હોજ (૨) પાણીની ઠારેલી ધીની પતરીઓ (૩ તાકુ મોટો ગોખલો

ટાંકો, પુ૦ ટેભો બખિયો

ટાંગ સ્ત્રી૦ પગનો નળો (૨) ઘુંટણની ઉપરનો સાથળનો ભાગ તે જાગ (૩) ટાગો પગ ચરણ

ટાંગણુ વિ૦ ટંકુ નાનુ નમાલુ ઠીંગણુ (૨) ઠીંગણુ બેડોળ માણસ

ટાંગવુ, ક્રિ૦ સ૦ ચોડવુ, વળગાડવુ, લબડાવવુ લટકાવવુ

ટાંગાટોળી, સ્ત્રી૦ ટાટિયા અને ખભા ઝાલીને લબડતુ ઉપાડવુ તે ટીંગાટોળી

ટાંગો, પુ૦ પગ ચરણ, પાદ (૨) ઘોડા ગાડી ટપ્પા ગાડી

ટાંચ, સ્ત્રી૦ જપતી, કબજામા લેવી (૨) કલમની અણીપરનો ત્રાસો કાપ (૩) કસોટી કરવાનો ટચકો, ટાકણાનો આઘાત (૪) ખૂટ, ઘટ, ઓછ, તગી, કસર, ખોટ; ક્રિ૦ પ્ર૦ ટાચ મારવી=જપ્ત કરવુ

ટાંચણ, સ્ત્રી૦ ઉપર ટપકે લખી રાખવુ તે, નોધ કરવી તે [નોધ

ટાંચણી, સ્ત્રી૦ ટાકણી (૨)

ટાંચમ સ્ત્રી૦ ઘટ,ખોટ ઓછપ

ટાંચવુ, ક્રિ૦ સ૦ ટાકવુ (૨) ટેભા દેવા, ટાચ મારવા (૩) અણી કાપવી છાટવુ (૪) છુદવુ, ટચકા મારવા (૫) કસર કરવી

ટાંચુ, વિ૦ ટાચવાળુ, ઓછુ, કમી ઊણુ (૨) ન૦ વાકુ આડુ, ક્રિ૦ પ્ર૦ ટાચુ પડવુ=કમી પડવુ, વાકુ પડવુ

ટાંટાટરડુ, વિ૦ હિડતા હિડતા જેના પગ મરડાઇ જતા હોય એવુ, રાડુ (૨) ચિબાવલુ

ટાંટિયો, પુ૦ પગનો નળો પગ ચરણ રૂ૦ પ્ર૦ ટાટિયા જોરમા છે= ઉમગમા છે. ટાટિયા ભાગ્યા છે=ના ઉમેદ થઇ ગયો છે ટાટિયાતોડ=નકામા પગ તોડવા તે ક્રિ૦ પ્ર૦ ટાટિયા અકડાઇ જવા=ઝટ હાલે ચાલે નહિ એવા થઇ જવુ ટાટિયા આવવા=નાના બાળકને ચાલતાઆવડવુ, શક્તિ આવવી (૨) નવો ઉત્સાહ આવવો ટાટિયા

ઉલાળવા=પગ ઉંચા લેવા. દેવાળું કાઢવું ટાંટિયા કાપવા=મૂળથી છેદન કરવું. ટાંટિયા ગળે ભરાવા=ફસાઇ પડવું; સંકટમાં આવી પડવું. ટાંટિયો ટકવો=સ્થિર રહેવું. ટાંટિયા તૂટવા= પગની પીંડીઓમાં પીડા થવી. ટાંટિયા પહોળા થઇ જવા=હા-ફીયાફી જવું; હારી જવું. ટાંટિયા ભાગી નાખવા= ના હિમ્મત કરી નાખવું; પાયમાલ કરવું. [કંપ; ધ્રૂજારી.

ટાંડર, સ્ત્રી૦ તકરાર; કજિયો. (૨)

ટાંડું, ન૦મુકામ કરવો તે; પડાવ નાખવો તે; ઉતરવું તે. (૨) પોઠ; વણજાર; પશુઓનું ટોળું, (૩) ખાઇ પીને સારી રીતે મોજમઝા કરવાનો અવસર.

ટાંપ, સ્ત્રી૦ મીંડા જેવું નાનું ચિહ્ન, નિશાન; પૂર્ણ વિરામ.

ટાંપણી, સ્ત્રી૦ ટાંપી રહેવું તે; તત્પર થઇ રહેવું તે; તલપી રહેવું તે.

ટાંપવું, ક્રિ૦ સ૦ આતુરતાથી તત્પર થઇ રહેવું, ટીકી રહેવું; તલપી રહેવું; તલપ મારવાને લાગ શોધતા બેસી રહેવું. (૨) ચિહ્ન કરવું; ટાંપ મૂકવી.

ટાંપાટરડું, વિ૦ રાંડું.

ટાંપું, ન૦ અમુક અંતરે જઇ આવવું તે; ફેરો; આંટો. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટાંપુ કરવું=કાર્ય થાય કે ન થાય પણ જઇ આવવું તે. ટાપાં ખાવાં= આવી આવીને ખાલી પાછા જવું.

ટાંપુંટૈયું, ન૦ ફેરાઆંટા ખાવાનું કામ કરવું તે.

ટિકાયત, વિ૦ જેને વડા તરીકે પહેલું તિલક થયું હોય તે; મુખ્ય, વડો. (૨) પાટવી; અભિષેકને યોગ્ય.

ટિકિટ, સ્ત્રી૦ [અં.] ટિકટ; અમુક છાપ મારેલી કાગળની નાની કાપલી. (૨) પૈસા લઇ આપેલો પરવાનો. (૩) પેટી વગેરે ઉપર ચોડેલી નાની કાપલી તે; ચીઠી.

ટિક્કડ, ન૦ જાડો રોટલો

ટિક્કી, સ્ત્રી૦ વચ્ચે કાણાવાળી પાતળી ને ગોળ નાની ચકતી. ટીલડી. (૨) જેને માટે ઉદ્યમ ચલાવ્યો હોય તે વસ્તુ પ્રાપ્ત થવી તે. (૩) ગુણ થવો તે; સારી અસર ઉપજવી તે. (૪) વગ સિફારસ. (૫) બિંદી, ટપકું; નાનો ચાંલ્લો.

ટિક્કો, પુ૦ મોટું ટીલું, ચાંલ્લો (૨) જોરથી મારીને પાડેલી છાપ તે; આઘાત, ઘણ (૩) ડામ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટિક્કો કરવો=ડામ દેવો; ચાંલ્લો કરવો; નિશાન કરવું.

ટિચાવું, ક્રિ૦ અ૦ આમ તેમ રખડવું; ફેરાઆંટા ખાવા પડવા (૨) અફળાવું; ગોબાવું; અથડાવું, કુટાવું.

ટિટોડી, સ્ત્રી૦ [સં. टिट्टिभ] જળાશય નજીક રહેનારૂં કાબર જેવડું એક પંખી

ટિટોડો, પુ૦ ટિટોડીનો નર.

ટિપ્પણ, ન૦ [સં.] થોડી સમજુતીવાળી નાની ટીકા (૨) યાદદાસ્ત

માટે કરેલી ટુકી નોંધ, ટાંચણ (૩) ટીપ, યાદી (૪) વિગતવાળું લખાણ

ટિપ્પો પુ૦ ટપ એવો અવાજ, ભમરડાનો આઘાત (૨) ભારે ટપલો (૩) ટપ દઇને દોષ દેખાડી આપવો કે મેણું મારવું તે

ટિલાયત, વિ૦ તિલકને યોગ્ય, મુખ્ય વડું પાટવી

ટિખળ, ન૦ જેમાથી હસવું આવે અને ગમત થાય એવું બોલવું ચાલવું તે એવો ઢોંગસોંગ અથવા બોલ કે જેમાથી ગમત મળે (૨) મશ્કરી મજાક (૩) હાસ્યરસને ઉત્પન્ન કરે એવી વાણીની છટા અને અગનો ચાળો તે [ગમતી મશ્કરી.

ટિખળી, વિ૦ ટિખળ કરે એવું ;

ટિગાટોળી, સ્ત્રી૦ બે જણે મળી ત્રીજાના પગ અને ખભા પકડી ઝુલતો ...ો લેવો તે ટાગાટોળી (૨) પગ ... રહે અને બન્ને બાજુ બે જણ ...ગવમાથી ઉપાડી લે તે

...ટિગાવું, ક્રિ૦ અ૦ લબડવું, ...ું, ઝુલતા રહેવું, આશ્રયે રહેવું, ... ટગાવું [ઉદ્ગાર તે

...ટિટિ, અ૦ ખુનો કે કાયરતાનો

...ટિંડોરું, ન૦ એક વેલનું શાક-ભિલાનું ઘોલું

...ટિંબરવો, પુ૦ ટિંબરનું ઝાડ

...ટિંબરું ન૦ ટિંબરવાનું ફળ તે

ટિંબો, પુ૦ માટીનો ઢગ ટેકરો, ... ડુગર ઢગલો ટિબાટેકરા= ...ો ભાગ તે: નાના મોટા ટેકરા (૨) રાફડો દર બહાર કાઢેલી ખોદા-ણની માટીનો ઢગ તે (૩) વસ્તુઓનો ખૂબ જમાવ ઢગલો, ખડકલો

ટિહુક, અ૦ મોરનો એવો અ-વાજ (૨) ચીડવવાને ડેંગો દેખાડી એવો અવાજ કરવો તે

ટીકવું, ક્રિ૦ અ૦ ધારી ધારીને જોવું એકટસે કોઇ સામુ જોયા કરવું બરોબર જોવામા આવે તેમ જોવું

ટીકા સ્ત્રી૦ [स] કોઇ અઘરો વિષય સમજાવવાને કરેલું જે વિવે-ચન તે સમજુતીનુ લખાણ ખુલાસો, વિવરણ (૨) કટાક્ષમા ચર્ચા કરવી તે, ટોળમા વિરુદ્ધ બોલવું તે (૩) ઠેકડી, મજાક મશ્કરી વગોણું નિંદા.

ટીકાકાર પુ૦ [स] ટીકા કર-નારો વિવેચક (૨) મશ્કરો ટોળી, મજાકી (૩) નિંદક

ટીચકારી, સ્ત્રી૦ શેખાની મજાક મશ્કરી કરવી તે મગરૂરીભેર હસવું તે (૨) બડાઇની ટેડાઇ ક્રિ૦ પ્ર૦ ટી-ચકારીઓ કરવી=શેખીમા મગરૂર બની કોઇની મજાક કરવી તે

● **ટીચકારો,** પુ૦ ટીચવાનો અવાજ તે (૨) ડચકારો, ટેડાઇનો અવાજ રૂ૦ પ્ર૦ ટીચકારા=મત્સરનો ઉન્માદ ક્રિ૦ પ્ર૦ ટીચકારા કરવા=મોઇની પાછળ મોટેથી હસવું, ડચકારા કરવા શેખી મારવી

ટીચકું વિ૦ ઘણું નાનું. સરા-સરી કરતા વધારે નાના કદનું ઠિંગુ-

ણું. (૨) ન્નાo નાનું શિખર કે મથાળું; ટરવું; અણિયું.

ટીચવું, ક્રિo સo બે વસ્તુઓ એક બીજા સાથે અથડાય એમ કરવું. (૨) અફાળવું; કુટવું; ગોખા પડે એમ કરવું. (૩) ભાંગવું; ભૈડોળ બનાવી દેવું. (૪) ગળચવું; ખાવું; અકરાંતિયાં થઇ ખાવું. (૫) મારવું; ઠોકવું ઘડવું. [પડેલો ખાડો તે.

ટીચો, પુo ગોખો ટિચાવાથી

ટીટિયારો, પુo કજિયો; કંકાસ; સડાઇ, બખેડો; બડબડાટ; કકળાટ. (૨) રોજની રોજ બોલચાલ થયા કરવી તે.

ટીટિયાણું, નo કકળાણ; બોલાબોલ ને રોકુટ, કલેશકંકાસ.

ટીડ, જુo તીડ. [તીડોનો નાયક.

ટીડારાણો, પુo મોટું તીડ;

ટીપ, સ્ત્રીo ટૂંકી નોધ, ખરડો; ઉઘરાણાનો કાગળ; લખણી. (૨) ટાંચણ; યાદી (૩) ટૂંકી ટીકા; સંક્ષિપ્ત વિવેચન (૪) ગુનેગારને કરવામાં આવતી સજા; શિક્ષા. (૫) તંગી; તાણ. (૬) ભીંતની વચ્ચેના સાધાઓમાં ચુનો પુરવો તે. ક્રિoપ્રo ટીપ કરાવવી=ભીંતની સાંધોમાં ચુનો લગાડાવવો. (૭) ઉંચો સૂર લેવો તે (૮) નાની ખાલદી. (૯) અનુક્રમણી.

ટીપણિયો, વિo ટીપણું જોઇ ભવિષ્ય ભાખી આજીવિકા કરનારો; જોશી. (૨) ટીપણી કે ટીપ કરનારો.

ટીપણ, સ્ત્રીo [સં.] પાણીની તંગી. અછત; ભીડ. (૨) ટીપવું તે; સજ્જડ થાય તેમ કરવું તે (૪) ટીપ કરી ઇંટોના સાંધાઓમાં છો ભરવી તે. (૪) છોને ટીપવાનું કડિયાનું ઓજાર, થાપી.

ટીપણું, નo [સં. ટિપ્પણી] તિથિ, વાર, નક્ષત્ર વગેરેની ટૂંકી નોંધનું પંચાંગ. (૨) ટુંકામાં સર્વ વિગત ટાંકેલી હોય એવું ટાંચણ તે. (૩) કાગળો સાંધી સાંધીને બનાવેલું મોટું ભુંગળું તે; ઘંખાણ પિંજણની જેમા નોધ હોય એવું જે તે; જન્મ સંબધી નોંધ. (૪) વહી; પેઢીનામું; વંશાવલી; કૌટુંબિક હકીકત.

ટીપરી, સ્ત્રીo અરધા શેરનું માપ; અનાજ વગેરેનું મુંબાઇમા વપરાતું એક નાનું માપ.

ટીપવું ક્રિo સo ઉપર ઠોકવું; ઘા મારવા; ઘડવું. (૨) ચોંટી જાય તેમ ઠોકી બેસાડવું; ટીપી-મારીને બેસાડવું. (૩) ભાંગવું; ભુકો કરવો; વાટવું; ઝીણું થાય એમ કરવું. (૪) ટપલી મારવી; મારવું; ઠોકવું; ઝૂડવું.

ટીપી નાખવું, મારવું; ખૂબ ઠોકવું (૨) મારીને બેસાડી દેવું; ઉસાવવું; સરખું થઇ જાય એમ કરવું.

ટીપું, નo શેરું; બિંદુ; કણ; લવ; બુંદ. કહેo ટીપે ટીપે સરોવર ભરાય અને કાંકરે કાંકરે પાળ બંધાય.

ટીબ, સ્ત્રીo એક જાતનું ભરત.

ટીમણુ, ન૦ મુસાફરી દરમિયાન ખાવાને માટે રાખેલું. (૨) ખાટુંવડું; લગનને આગલે દહાડે સગાં સંબધી વગેરેને જમાડવા તે

ટીમર, સ્ત્રી ટેકરી; ટિંબા

ટીલડી, સ્ત્રી૦ [સં. तिलक] સ્ત્રીઓના કપાળમાં ચોડવા માટે બનાવેલી અબરખની નાની ટીકડી; ચાંદા જેવી ગોળ ટીપકી. (૨) બિંદી (૩) નાનો ચકદ; આંખ; પિંછામાનીટીલડી

ટીલવું, વિ૦ જેના કપાળમાં ટીલાનું ચિહ્ન હોય એવું. (૨) ટીલાં ટપકાં કરનાર.

ટીલવો, પુ૦ [સં. तिलक] તિલક કરવાને યોગ્ય એવો જે તે; બ્રાહ્મણ; તિલક-ટીલું કરનારો તે ટીલવો; તિરસ્કારના અર્થમા-ભણેલો ગણેલો કે જ્ઞાની નહિ પણ માત્ર બાહ્ય ચિહ્નવાળો જાતે બ્રાહ્મણ તે.

ટીલી, સ્ત્રી૦ [स. तिलक] ટીલડી; નાના ચાંદા જેવી કરેલી અબરખની ગોળ ચકતી; મિનાકારીનો નાનો ચાંલ્લો. (૨) ચિહ્ન; નાનું ટીલું; ડાઘ; કલંક, લાંછન રૂ૦ પ્ર૦ કાળીટીલી= લાંછન; અપવાદ; આળ; ખરાબ આરોપ; અકીર્તિ; અપજશ.

ટીલું, ન૦ [સં. तिलक] ચંદન વગેરેનું કપાળમાં જે ચિહ્ન કરવામાં આવે છે તે; તિલક; ચાંલ્લો; ત્રિપુંડ્ર. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટીલું કરવું=કપાળે કંકુ વગેરે લગાડવું. (૨) કપાળમાં ચોડવું. ટીલું ચાટી જવું=સામાનું ખાઇ જવું; છેતરવું.

ટીલો, પુ૦ મોટું ટીલું; ચાંલ્લો. (૨) ડામ; ડાઘ. (૩) મોટા લાંબાઆંક.

ટીશી. સ્ત્રી૦ વનસ્પતિનો નવો-વાલો ફૂટતો અંકુર; કુંપળ. (૨) ફૂલની પાંદડીઓની ખીલ્યા પહેલાંની અણીદાર કળી. (૩) ટોચ; શિખર; અણી. (૪) પતરાજ; બડાઇ; શેખી; અભિમાન.

ટીશીખોર, વિ૦ શેખીખોર.

ટીસો, પુ૦ ગેડીદડાની રમત.

ટીહો, પુ૦ દૈયો દેખાડી મોઢેથી મશ્કરીનો સીત્કાર કરવો તે.

ટુક, સ્ત્રી૦ ટોચ; શિખર. (૨) કવિતાની કડી; પદ; ચરણ

ટુકડાખાઉ, વિ૦ રોટલાના કકડા માગી ખાનાર; ભિખારી. (૨) હલકું; ક્ષુદ્ર; તુચ્છ.

ટુકડાખોર, વિ૦ના૦ ટુકડાખાઉ.

ટુકડી, સ્ત્રી૦ટોળી, એક ઉપરીના હાથ તળે મૂકેલા થોડાક સૈનિકોનો સમૂહ તે. (૨) કકડી; કરચ. (૩) જથો; વર્ગ; સમાન અભ્યાસવાળા થોડા જણની નાની મંડળી તે.

ટુકડો, પુ૦ [સં स्तोक] નાનો ભાગ; કકડો. (૨) ગ્રાસ; બચકું.

ટુકક્લ. સ્ત્રી૦ (પુ૦) ગોળ કમાનની મોટી પતંગ; બહુ મોટો કનકવો.

ટુચકી. સ્ત્રી૦ વચલી આંગળી

અવાજ તે; ચપટી. (૨) ક્ષણ; વિપળ; જરાવાર. (૩) ચપટી.

ટુચકો, પુ૦ નાની વાત; ફકરો. (૨) વિષય. (૩) મંતરજંતર સંબંધી ભણવામાં આવતાં નાનાં નાનાં વાક્ય તે. (૪) મંતર જંતરનો નાનો પણ અસરકારક પ્રયોગ; વહેમ મટાડે એવું કંઇક જાદુ અને તેનો પ્રયોગ-અખતરો; ઇલમ. (૫) ઇસારો. (૬) દવાનો નાનો પ્રયોગ. (૭) નાનો કકડો; અંશ. ટુકડો. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટુચકો કરવો=વહેમ મટવાને માટે જાદુ જેવો નાનો પ્રયોગ કરવો.

ટુટક, વિ૦ તૂટેલું હોય એવું; ખંડિત. (૨) બરોબર મળતું ન હોય એવું; સંબંધ વગરનું. છૂટુંછુટું.

ટુટફાટ, સ્ત્રી૦તૂટી ને ફૂટી જવું તે; છુટ્ટ પડી જવું તે; વિભેદ; કુસંપ; ફૂટ; અણબનાવ; વિગ્રહ (૨) ભાગી તરડાઇ જવું તે; ભાંગફોડ તે; ભાગ્યું તૂટ્યું હોય તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટુટફાટ થવી= મતભેદ પડવો.

ટુટવું, ક્રિ૦ અ૦ આખામાંથી જાદું થવું; છુટું પડવું, જાદું પડી જવું; ભાંગવું; તૂટી જવું. (૨) સંધાયેલા અવયવોનું જાદું પડવું તે. (૩) મતભેદ પડવો. (૪) તરડાવું; ચીરાવું. (૫) બંધનું નરમ પડી જવું; શક્તિ ઘટી જવી (૬) એકદમ ધસી જવું; કોઇની ઉપર હલ્લો કરી હતલ ચડાવવી તે. (જાુ૦ તુટવું.)

ટુટીચાર, વિ૦ નાડીના બંધ શિથિલ પડી ગયા હોય એવું; કમજોર; જીર્ણશરીરનું.

ટુમટુમી, સ્ત્રી૦ ટુમટુમ એવા અવાજ કાઢનારી-નગારી-થાળી વગેરે તે; ડુમડુમી.

ટુમણ, ન૦ મંતરતંતર સંબંધી જે વહેમી ક્રિયા પ્રયોગ વગેરે તે. (૨) રીસ; ઓછપનું વાંકું. (૩) કણક ગદડવાનું જે ઘી કે તેલ તે.

ટુવાલ, પુ૦ [અ.] શરીર લુછવાનો જાડા વણાટનો લુગડાનો નાનો કકડો; અંગુછો.

ટુવો, પુ૦ ખારો; ગોબો. (૨) ઉંડું દર; ભોક; નાર. (૩) ટપકું, બિંદુ.

ટૂંક સ્ત્રી૦સ્વમાનનો ટેક, હુંપદ; સ્વાભિમાનની લાગણી. (૨) લાજ; શરમ. (૩) ટૂંકું; સંક્ષિપ્ત.

ટૂંકડું, વિ૦ ટૂંકું; નહિ લાંબું.

ટૂંકાક્ષરીલિપિ, સ્ત્રી૦ ટૂંકામાં ઉતાવળે શબ્દ અને ભાષણો લખી લેવાની રીત.

ટૂંકારવું, ક્રિ૦ અ૦ તોછડે બોલાવવું; ટુંકારો કરવો.

ટૂંકારો, પુ૦ [સં. त्वंकार] તું એવો તોછડો બોલ તે; તોછડાઇથી કોઇને સંબોધવું તે.

ટૂંકું, વિ૦ લાંબું નહિ એવું; બહુ મોટું નહિ એવું. (૨) જોઇએ તેટલું; સંક્ષિપ્ત. (૩) થોડું; ઓછું; નાનું. (૪) સરભર ન થઇ રહે એવું; અપૂર્ણ; નહિ પુરતું. (૫)

સાંકડું. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડુંકું કરવું=ટુંકામાં પતાવવું; કમતી કરવું; ડુંકી નજર=હૃદયની વિશાળતા નહિ તે. બુદ્ધિ નહિ દોડાવવી તે. (૨) કંજુસાઇ.

ડુંટમુડ, વિ૦ ટુંટિયાંવાળીને મુડું મુડું પડી રહેલું (૨) ભાગેલું; તૂટેલું હોય એવું.　　[ખોડવાળું.

ડુંઠ્ઠુ, વિ૦ ડુંડું; હાથે

ડુટિયાં, ન૦ ઢીંચણમાંથી પગ વાળી રાખવા તે; પગને વાળીને ટુંકા રાખવા તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટુંટિયા વાળવાં=પગને ઢીંચણમાંથી વાળી દઇને પડી રહેવું તે (૨) મોકળે મને કાર્ય નહિ કરવું તે.

ડુંટિયું, ન૦ વાવ આવે અને સાંધા રહી જાય એવો એક સંસર્ગી મરજ; એક જાતનો ઉડતો વાતવ્યાધિ. (૨)ઢીંચણમાંથી પગ વાળી રાખવા તે.

ડુંડુ. વિ૦[મેં રૂણ્ડ] જેને હાથે ખોડ હોય તે. જેનો પંજો તુટી ગયેલો હોય તે; ડુંડુ. (૨) જેના હાથના અવયવો કામ કરી શકતા ન હોય તે.

ડુંડી, સ્ત્રી૦ કુવામાં રેતીનું પડ આવતાં કણુજીનાં પાટિયાનું એક મોટું ચકરડું કરી અંદર ઉતારે છે તે; કુંડી. (એ ચકરડું તે ડુંડી અથવા કાઠો કહેવાય છે. એના ઉપર પછી ઇંટોથી ચણતર ચણવામાં આવે છે.)

ડુંડું, વિ૦ ડુંડું; વાંકા હાથનું; ગયેલા હાથવાળું; ઠુંઠું.

ડુંઢો, વિ૦ જરમડુંટો; ડુંકા હાથવાળો. (૨) ઠગ ધૂર્ત.

ડુંપણ, ન૦ ડુંપવું તે; ચુંટી નાખવું-મૂળમાંથી ખેંચી નાંખવું તે. (૨) નિંદણ. (૩) ખૂબ ગુંદવું, મસળવું તે. (૪) ડુંપવાનું જેંથી અથવા તેલ તે.

ડુંપણું. ન૦ડુંપવું તે. (૨)ડુંપવાનું ઓજાર (૩)વાળ ડુંપવાની ક્રિયા.

ડુંપવું, ક્રિ૦ સ૦ વાળ ખેંચી નાખવા; ખુંટવું; તોડવું. (૨) રૂને કાલામાંથી ચુંટી છુટું કરવું. (૩) શરમિંદું કરવું; નીચું જોવરાવવું; પીખી નાખવું. (૪) મસળીને ગહડવું; આમળી આમળીને ખેંચવું અને કસણવું (કણકને).

ડુંપિયો, પુ૦ કેટે પહેરવાનું ગુંથણીવાળું સોનાનું ઘરેણું; અળયનો.

ડુંપો, પુ૦ દાબીને સજ્જડ કરી નાખવું તે. ગળામાં કંઇ ઉતરે નહિ એમ હડિયો દબાવવો તે, શ્વાસ બંધ થાય તેમ ગળું દાબીને સજ્જડ કરી દેવું તે. (૨) બીજાથી લાગ લેવાય નહિ એમ કરવું તે: બ ધ; દાબ, સખત પકડ; ફાંસો. ક્રિ૦ પ્ર૦ ગળે ડુંપો દેવો=હડિયો દાબવો.

ડ ઓ, પુ૦ મેલું.

ડૂક, સ્ત્રી૦ ટોચ, શિખર. (૨) કવિતાની કડી; પદ; ચરણ.

ડૂટ, સ્ત્રી૦ તુટી જવું તે; અણબનાવ; વિગ્રહ; વાંધો. (૨) ફાટ; તરડ;

ચીરો (૩) અછત ખોટ ક્રિ૦ પ્ર૦ તૂટ પડવી=સંગ પડવો

ટેક પુ૦ બોલેલાને ગમે તેમ કરીને પણ વળગી રહેવાનો આગ્રહ તે અમુક મુદ્દાની વાતપર મુસ્તાક રહેવુ તે પણ નિશ્ચય (૨) અચળતા, નિશ્ચલતા દૃઢતા (૩) આબરૂ સાખ ભાર કવિતામા રાગનો પહેલો ઢાળ બતાવનારી ટુક આસ્તાઇ, ધ્રુવપદ રૂ૦ પ્ર૦ ટેકનુ પૂતળુ=સ્વાભિમાની એક નિશ્ચયવાળુ

ટેકણુ, ન૦ ટેકાના કામમા આવે એવુ જે તે ટેકો ઠેસી અટકણુ ફાસ (૨) અઢિંગણુ આધાર આશ્રય

ટેકરી, સ્ત્રી૦ સપાટી ઉપર ઉપસી રહેલો જમીનનો ભાગ નાનો ટકરો (૨) ડુંગર ઉંચી જમીન

ટેકરો પુ૦ મોટી ટેકરી પૃથ્વીની સપાટી ઉપર ઉપસી આવેલી અથવા માણસોએ કરેલી ઉંચી જમીન ડુંગરો મોઇ વસ્તુનો ઢગ

ટેકવવુ, ક્રિ૦ સ૦ આધારે મૂકવુ ટેકો મળે એમ રાખવુ, ઠેરવવુ અદ્ધર ઉભુ રાખવુ, ઝિલાઇ રહે એમ કરવુ (૨) મદદ કરવી

ટેકવુ, ક્રિ૦ અ૦ અઢિંગવુ આધારે રહેવુ (૨) શોભવુ ઉપર ઝિલાઇ રહેવુ

ટેકાવવુ ક્રિ૦ સ૦ ટેકો આપવો બીજાને આધારે મૂકવુ નિભાવવુ, ચલાવવુ

ટેકી સ્ત્રી૦ નાનો ટેકો થાબલી (૨) ટીકી ટીકડી (૩) ટેકારૂપ થઇ પડવુ આધાર મળવો સારી અસર થવા માડવી તે (૪) વિ૦ ટેકવાળુ, ટેક મૂકે નહિ એવુ પોતાના નિશ્ચયને વળગી રહેનારૂ ટેકીલુ આગ્રહી ક્રિ૦ પ્ર૦ ટેકી લાગવી=સારી અસર થવા માડવી (૨) કાર્ય સફળ થવાને મદદ મળવી આશ્રય મળવો

ટેકીલુ વિ૦ ટેકવાળુ, આગ્રહી એક નિશ્ચયવાળુ

ટેકો, પુ૦ જેને આધારે કોઇ વસ્તુ રહે તે, આધાર સ્તભ થાભલો (૨) આશ્રય આધાર સહાય (૩) કોઇના બોલવાને સમતિ આપવી તે અનુમોદન પુરતી હાજિયો ક્રિ૦ પ્ર૦ ટેકો આપવો=સમતિ આપવી ટેકો કરવો=મદદ કરવી ટેકો રાખવો= ખતથી મદદમા રહેવુ

ટેચ સ્ત્રી૦ કચકચ તકરાર (૨) અહંતા, ગર્વ મગરૂરી

ટેટી, સ્ત્રી૦ નદીના ભાઠા ને રેતાળ જમીનમા થતુ આરિયા અને તરબુચની જાતનુ એક મીઠુ ફળ સકરટેટી

ટેટ ન૦ બરનુ મૂળ (૨) પગની ઘુટી અને ટીંચણ વચ્ચેનો માસવાળો અવયવ તે

ટેટો, પુ૦ વડનુ ફળ (૨) મોટો ફટાકડો (૩) પડ ઉપસીને બનેલો પોચો આકાર

ટેડુ, વિ૦ જરાક નમતુ રહેતુ હોય એવુ મરોડદાર તાનમા ટગતુ

રહેતું; બાંકું. (૨) વળેલું; વાંકું; કમાન જેવું. (૩) અહંતાના નદવાળું; મત્સરવાળું; ગર્વી. મિજાજી. (૪) વિચિત્ર.

ટેડાઈ, સ્ત્રી૦ વાંક; વક્રતા. (૨) મરોડ; રોફ. (૩) બેપરવાઈ. ગુમાન; ગર્વ. (૪) મમત; શેખી. (૫) કડક-પણું; મિજાજ.

ટેડાપણું, ન૦ ટેડાઈ.

ટેપ. સ્ત્રી૦ [અં.] માપણીની પટ્ટી, ટીપ.

ટેબલ, ન૦ [અં.] ઉંચી પાટ કે બાંકડા જેવી પાયિયાંની બનાવટ,મેજ.

ટેભો, પુ૦ સીવણનો ટાંકો; બખિયો; બે બાજુઓને જોડવાને મારેલા ટાંકા તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટેભા દેવા=ટાંકા મારવા.

ટેરવવું, ક્રિ૦ સ૦ પાયાને વારં-વાર ઉંચા નીચા કર્યાં કરવો; બરોબર આવે એમ કર્યા કરવું. (૨) વખતો વખત સહાય કર્યાં કરવી. (૩) આગળ ધરવું; અનુમોદન આપવું; પુસ્તી કર્યાં કરવી. રૂ૦ પ્ર૦ પાયો ટેરવવો= સહાય આપતા રહેવું.

ટેરવું, ન૦ પાતળો છેડો; અણી. રૂ૦ પ્ર૦ જીભને ટેરવે=મોઢે; પાઠે. આંગળીને ટેરવે=તૈયાર. સહેજે કહી દેવાય એમ.

ટેરો, પુ૦ પડદો; અંતરપટ. (૨) પત્થર જેવું કઠણ હોય તે.

ટેલ, સ્ત્રી૦ જુઓ ટહેલ.

ટેલિગ્રાફ, પુ૦ [અં.] ધાતુના તાર મારફતે વિજળિક મચાવડથી દુર સંદેશો મોકલવાનું યંત્ર.

ટેલવું, ક્રિ૦ અ૦ જુ ટહેલવું.

ટેલિગ્રામ, પુ૦ [અ.] તારનો સંદેશો

ટેલિફોન, ન૦ [અં] એક છેડા, ઉપર બોલેલું બીજા છેડા ઉપર સંભ-ળાય એવું જે યંત્ર તે. (૨) એ યંત્ર-દ્વારા સંભળાયેલો સંદેશો.

ટેલિયો, પુ૦ જુ. ટહેલીયો.

ટેવ, સ્ત્રી૦ શરીર અને મનનું પરિચયથી અમુક બાબત તરફનું જે વલણ તે; આદત; મહાવરો; હેવા; ખાસિયત. (૨) વર્તણૂક; રીતભાત; વહીવટ; રીત; ગુણ; ખોટી ટેવ= ખરાબ લત; વ્યસન;

ટેવરાવવું, ક્રિ૦ પ્ર૦ ટેવ પડે એમ કરવું.

ટેવવવું, ક્રિ૦ સ૦ ટેવ પાડવી; મહાવરો કરાવવો; પરિચયમાં લાવવું.

ટેવવું, ક્રિ૦ સ૦ જોયા કરવું. (૨) પારવું; અટકળ કરવી. (૩) સહે-વારો કરાવવો.

ટેવાવું, ક્રિ૦ અ૦ ટેવ પડી જવી; કામથી પરિચિત થવું; હળવું.

ટેં, એવો બીકનો અવાજ (૨) વિ૦ (અ૦) થાકીને લોથ થઇ ગયેલું; હારેલું એવું; નિઃસત્ત્વ; બેહાલ.

ટેંડું, વિ૦ થાકીને લોથપોથ

પણ થઇ શકે નહિ એવું. (૨) કેફથી ચકચૂર: બેહાલ. (૩) વ્યસની: અફીણી (૪) નિ:સત્વ, કાયર, અને વ્યસનમાં ડુબડુબાં થઇ રહેલો ગરાસિયો તે. (૫) એક વનસ્પતિ ને તેનાં મૂળિયાં.

ટૅંટૅં, સ્ત્રી૰ અણગમાનો બડબડાટ. ચેંપેં. (૨) ખાલી દુ:ખ ઉત્પન્ન કરે એવી દયા ભરેલું રડવું તે: શિકારમાં ઝલાયલા પક્ષીનું રડવું તે.

ટોક, પુ૰ ટોકણું: ટોકણી: પડપૂછ કરવી–ઠપકો દેતા રહેવું તે (૨) નજર: દૃષ્ટિ.

ટોકણી, સ્ત્રી૰ વારંવાર ટોકવું તે: ટોકણું. (૨) નજર લાગવી તે; ટોકવું તે.

ટોકણું, ન૰ ટોક; ટોકણી.

ટોકર, સ્ત્રી૰ ઠોકર: હડફટ: ઓચિંતો આઘાત; ઠક્કર: અથડાવું તે: ઠેસ. [ઘંટડી. (૨) ઘંટની જીભ.

ટોકરી, સ્ત્રી૰ નાની ટકોરી:

ટોકરો, પુ૰ મોટો ગોળ મણકા જેવો ઘંટ; ટકોરાબંધ વાગે એવો ઘાટ.

ટોકવું, ક્રિ૰ સ૰ વારંવાર પડપૂછ કરવી અને ઠપકો દેતા રહેવું: ખંત-સંભાળ રાખવાનું કહ્યા કરવું; પૂછવું: યાદ આપવું; માગવું; ઉઘરાણી કરતા રહેવું. (૨) કોઇના કોઇ એક કાર્ય તરફ વહાલભરી કે અદેખી આંખે જોવું: નજર બેસાડવી.

ટોકણો, પુ૰ મોટી જાૂ: વકરેલી જૂ.

ટોચ, સ્ત્રી૰ ઝાડ વગેરેનો છેક ઉપલો ભાગ: સૌથી ઉંચી શાખા. (૨) પર્વત મહેલ વગેરેનો ઉપલો ભાગ; શિખર; મથાળું. (૩) છેલ્લી ઉંચી અણી: ઉપર ઉપર જતાં જે કોઇ વસ્તુનો છેલ્લામાં છેલ્લો ઉપલો છેડો તે. (૪) મેણું: ટુંબો. (૫) ભોક; કાણું.

ટોચકી, સ્ત્રી૰ નાનું ટોચકું.

ટોચકું, ન૰ કોઇ પદાર્થનું ઉપલું ગોળ મથાળું; મોગરો. (૨) માથું; મસ્તક. (૩) ટીચકું.

ટોચવું, ક્રિ૰ સ૰ ખોદવું; ખોતરવું; ઉખાડવું. (૨) ગોદા–ઘા મારવા. (૩) કાગળ વગેરેમાં કાણું પાડવું.

ટોટી, સ્ત્રી૰ દાબવાથી દારૂ સળગી ઉઠે એવી તાંબાની ખોલી. (૨) હોકાની નેહના મોં ઉપર બેસાડેલી નાની ધાતુની ભુંગળી. (૩) ડિંટડી; છોકરાં ચગળી શકે એવી નળી. (૪) કાનનું એક ઘરેણું.

ટોટો, પુ૰ વેપાર ધંધામાં જે નુકસાન જાય તે; ખોટ. (૨) ગળાનો હરડિયો. (૩) આતસબાજીની એક બનાવટ. [ઘુઘરી.

ટોઠા, પુ૰ આખા બાફેલા દાણા;

ટોડર, પુ૰ ડમરો; ડમરાની માંજર.

ટોડલો, પુ૰ ટોડો.

ટોડી, સ્ત્રી૰ માલકોશ રાગની એક રાગિણી. (૨) ટોડા રજપૂતની કુંવરી.

ટોડલો, પુ૦ બાજુની ભીંત. (૨) બારસાખની ઉપલી બે બાજુએ ઊભા રાખેલા ચોરસ કોયા; ઘોડલો. (૩) કુવા તલાવના ઘાટ પરના પ્રવેશ માર્ગના બે બાજુના કીનારા. (૪) પુરૂષને પગે પહેરવાનું સાંકળું. (૫) નાણા ભરેલી કોથળી.

ટોડો, પુ૦ ટોડલો. (૨) મિનારો; ઝરૂખાદાર ઉંચો સ્તંભ; ઉંચી શિખરબંધી (૩) ઉત્સાહ, અભિમાન, પ્રેમ અને કીર્તિનો અસહ્ય ઉછાળો. (૪) મોખરો: આગોળ: અગ્રભાગ.

ટોણો, પુ૦ મેણું.

ટોપ, પુ૦ સૈનિકને માથે પહેરવાની લોખંડની ટોપી. (૨) મોટી છતરી; છત્ર; ઘુંપટો. (૩) તપેલું; પહોળા મોંનું વાસણ. (૪) શિલીન્ધ્ર; બિલાડીનો ટોપ.

ટોપરાપાક, પુ૦ લીલા ટોપરાના ખમણને ચાસણી પાઇ બનાવેલો ખાવાનો એક પદાર્થ; કોપરાપાક. (૨) માર.

ટોપચી, પુ. જુ૦ તોપચી.

ટોપરૂં, ન૦ નાળિયેરની અંદરનું ફળ-ગડ; કોપરૂં. ટોપરા જેવું=મીઠું; સ્વાદિષ્ટ; સહેલુંવહાર.

ટોપલી, સ્ત્રી૦ વાંસની ચીપોની મોટી બનાવટ; સુડલી.

ટોપલો, પુ૦ મોટી ટોપલી, સુડલો: પહોળા મોંનું વાંસની ચીપોનું પાત્ર (૨) જોખમ: જવાબદારી [

ટોપી. સ્ત્રી૦ કપડાનું શિવેલું માથાઢાંકણું. (૨) ટોપી પહેરનારી પ્રજા તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટોપી પહેરવી=નિર્લજ્જ થવું; દેવાળું કાઢવું.

ટોપીવાળો, પુ૦ ટોપી પહેરનારી પ્રજાઓમાંનો કોઇ પણ ઇસમ તે; યુરોપિયન. [નાનો કળશિયો.

ટોયલી. સ્ત્રી૦ કરાલી; લોટી;

ટોયણું, ન૦ પહોળા મોંનું ઘી તેલ વગેરે રાખવાનું વાસણ.

ટોયું. ન૦ દાણાનું નાનું માપિયું; ગડીયું. [ઉડાડનારો માણસ.

ટોયો. પુ૦ બૂમો પાડીને પંખીઓ

ટોરપિડો, સ્ત્રી૦ [અં.] નાશકારક દ્રવ્યથી ભરેલું સમુદ્રના પાણીમાં રહી દુશ્મનના વહાણનો નાશ કરનારૂં એક યંત્ર; એ યંત્ર જેમાં હોય એવી જળસંચારી બોટ; સબમરિન.

ટોલ, પુ૦ [અં] જાહેર બાંધકામના વાપર માટે લેવાતો કર તે; વેરો; દાણ.

ટોલો પુ૦ મોટીજૂ. [નિંદાવું.

ટોવાવું, ક્રિ૦ અ૦ વગોવાવું;

ટોલ્લો, પુ૦ ઘડિયાળનો ટકોરો: ખોઇ ઉપર મારવામાં આવતો જે ફટકો તે. (૨) ઉડાડવું તે; વાયદો. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટોલ્લે મૂકવું=વિસરી જવું. ટોલ્લો મારવો=ઉડાવવું, કાઢી મૂકવું.

ટોવું. ક્રિ૦ સ૦ બૂમ પાડીને પંખી [illegible] ...ા કે ચમચીવડે પાણી પાવા

ટોળ, સ્ત્રી૰ (ન૰) હસવું આવે અને ગમ્મત મળે એવી ક્રિયા. (૨) મશ્કરી; મજાક; ઠઠ્ઠા. (૩) અડપલું; છેડતી (૪) નકલ; બનાવટ. (૫) ટોળું; સમૂહ; જથ્થો.

ટોળક પુ૰ ટોળકિયા બ્રાહ્મણમાંનો એકાદજણ. (૨) વિ૰ ટોળકિયાનું.

ટોળકી, સ્ત્રી૰ નાની ટોળી; થોડા જણની મંડળી.

ટોળવું. ક્રિ૰ અ૰ કામ કરવું.

ટોળિયો, પુ૰ ટોળ કરનારો; મશ્કરો; ગમ્મત કરાવે તેવો માણસ તે; ટિંખળી.

ટોળી, સ્ત્રી૰ નાનું ટોળું; મંડળી; થોડાજણનો સમુદાય. ટોળકી.સમૂહ.

ટોળું, ન૰ ઘણાજણનું એકઠું થવું તે મંડળ; ઘણા માણસોનો સમુદાય તે; સંઘ; સમૂહ. જથ્થો.

ટોંચ, સ્ત્રી૰ ટોંચવાથી પડેલો ખાડો-ભોક તે; ટોચવું તે; આઘાત. (૨) ટાણો; મેણું (૩) ફાચર; ફાંસ. (૪) ટકોર; ઠોકર.

ટોંચણું, ન૰ ટાંકણું.

ટોંચવું. ક્રિ૰ સ૰ ટાંકણાથી ખોદવું. ટાકા મારવા (૨) ઠપકો આપવો. (૩) કાગળમાં ઝીણું કાણું પાડવું.

ટૌકાર, પુ૰ ટૌ એવો ઉચ્ચાર તે.

ટૌકારવ. પુ૰ મોરનો કે કોયલ નો સ્વરઃ ટહુકાર.

ટૌકો, પુ૰ કોયલ અથવા મોરનો શબ્દ સાદ બૂમ (૨) ચાલતી વાતમાં હાજિયો ભણવો તે. (૩) ઘાંટો; સાદ. હાક ક્રિ૰ પ્ર૰ ટૌકો કરવો=બોલાવવું. ટૌકો પુરવો=હાજિયો ભણવો.

ટૌટૌ, અ૰ કંઇ બની શકે નહિ એવો ખાલી અવાજ તે.

ટ્રામવે. સ્ત્રી૰ [અં.] સડક ઉપર નાંખેલા લોઢાના પાટા ઉપર પશુઓથી અથવા યાન્ત્રિક શક્તિથી ચલાવવામાં આવતી ગાડીઓની જે ગોઠણ તે

ઠ

ઠ

ઠ, પુ૰ [સં] ગુજરાતી ભાષાની લિપિનો બારમો વ્યંજન

ઠકઠક, અ૰ ઠોકવાનો એવો અવાજ તે. (૨) ફરતા પૈડાના ભાગવાથી થતો અવાજ તે; કોઇ વસ્તુ જમીન વગેરે સાથે રહીરહીને અફળાવાથી થયા કરતો જે અવાજ તે.

ઠકરાઇ. સ્ત્રી૰ ઠાકોરપણું કરવું તે ઠકરાત. (૨) રોફાઇ મોટાઇ. (૩) અમન ભજવણી લોહુકમી

ઠકરાણું. ન૰ ઠાકોરની સ્ત્રી; ઠકરાણી, ઠકરાણી; ગરાસણી.

ઠકરાણી, સ્ત્રી૦ ઠાકોરની સ્ત્રી; ગરાસણી. (૨) અમલ ચલાવનારી; શેઠાણી; એવુ હકમીવાળી સ્ત્રી.

ઠકરાત, સ્ત્રી૦ ઠકરાઇ; ઠાકોરવણું. (૨) ઠાકોર તરીકે અમલ કરવાની જે સત્તા તે. (૨) જાગીર.

ઠકરાળાં, સ્ત્રી૦ ઠકરાણી. (૨) નાના નાના ઠાકોરોની જાગીરો તે.

ઠકરાળું, ન૦ ઠાકોરનું ગામ; જાગીર. [ઉચ્ચાર તે; ઠઠ્ઠો.

ઠકાર, પુ૦ ઠ એવો અક્ષર અને

ઠક્કર, વિ૦ કેટલીક જાતિઓની અટકનું ઉપનામ; લુવાણા જાતિની ખાસ અટક. (૨) ઠાકોર.

ઠગ, વિ૦ ઠગી લેનાર; ઠગારૂં; લુચ્ચું; ખંધું; ધુતારૂ. (૨) ઠગ નામની લુટારાઓની એક જાતિ.

ઠગણું, વિ૦ ઠગારૂં; ઠગે એવું.

ઠગબાજી, સ્ત્રી૦ ઠગવાની જે કળા તે; ઠગવાની આવડત તે. (૨) ઠગાઇનો ધંધો તે; પ્રપંચ; દગો.

ઠગવિદ્યા, સ્ત્રી૦ ઠગવાની કળા તે; ઠગબાજી; ઠગવાની ચતુરાઇ; ઠગાઇ કરવાની આવડત.

ઠગવું, ક્રિ૦ સ૦ ભોળવીને લઇ લેવું; ખોટું ખરૂં સમજાવી કોઇની પાસેથી કંઇ પડાવી-છીનવી લેવું; કપટથી લેવું; છેતરવું; ધૂતવું; ફોસલાવવું.

ઠગવેડા, પુ૦ ઠગપણું કરવું તે; ઠગાઇ ચલાવવી તે; ઠગવૃત્તિ.

ઠગાઈ, સ્ત્રી૦ ઠગપણું; ઠગવિદ્યા.

ઠગારૂં, વિ૦ (પુ૦ ઠગારો. સ્ત્રી૦ ઠગારી) ઠગે એવું જે તે; ઠગાઇ કરનાર; ઠગાઇથી ભરેલું; પ્રપંચી; લુચ્ચું, ઢોંગી.

ઠગાવું, ક્રિ૦ અ૦ છેતરાવું ધુતાવું; ભૂલ થાપ ખાવી; ફોસલાઇ જવું.

ઠઠ્ઠા, સ્ત્રી૦ મશ્કરી; ચેષ્ટા. (૨) અડપલું

ઠઠ્ઠાખોર, વિ૦ મશ્કરી ઠઠ્ઠા કરનારૂં; મજાકી; સામાની મશ્કરી કરીને ગમ્મત મેળવનાર.

ઠઠ્ઠાબાજી, સ્ત્રી૦ ઠઠ્ઠા મશ્કરી કર્યા કરવી તે ટિખળ કર્યા કરવાં તે.

ઠઠ્ઠો, પુ૦ 'ઠ'કાર.

ઠઠ, સ્ત્રી૦ [સ૦ સ્થા ઉપરથી] માણસ વગેરેનો ખૂબ ભરાવો; જમાવ; ટોળું; સમૂહ; જથો. (૨) ભીડ; ગીરદી.

ઠઠકારવું, ક્રિ૦ સ૦ ઠપકો દેવો; ધધડાવવું. (૨) મારવું.

ઠઠમઠ, સ્ત્રી૦ ઠીકઠાક કરી મહેરી આપવુ તે ઠીકઠાક કરવાની તજવીજ તે; ટાપટીપ. (૨) ઠઠવેઠ; સેવા સંબંધી કામકાજ; સારવાર; વહીવટ; સારભાર. (૩) ચાકરી; બરદાસ; મહેમાનગીરી; સેવા.

ઠઠરવું, ક્રિ૦ અ૦ પોતે ને પોતે ઠઠારો કરવો. (૨) ટાઢથી ધ્રુજવું;

ઠઠવું, ક્રિ૦ અ૦ ઠાઠ કરવો; રચવું; બનાવવું.

ઠઠવેઠ, સ્ત્રી૦ ઠઠમઠ; સારવાર;

સરભરા; સેવા; ચાકરી; બરદાસ.

ઠઠળવું, ક્રિ૦ અ૦ આમ તેમ દોલ્યા કરવું; નકામું રઝળવું; રખડવું. (૨) ખળખળી જવું; જીર્ણ થઇજવું; ડડળવું.(૩) ટાઢથી ધ્રુજવું.

ઠઠાડવું, ક્રિ૦ સ૦ બીજાની સાથે સામેલ કરી દેવું; ભેળવી દેવું. (૨) ખરૂં ખોટું જેમ વખતને અનુકૂલ હોય તેમ બોલી દેવું; ઘુસાડી દેવું; બંધબેસ્તું કરી નાખવું; અડાવી દેવું.

ઠઠારવું, ક્રિ૦ અ૦ ઠઠારો કરાવવો; ડાડમાડ કરાવવો; શણગારવું; સારૂં દેખાય એમ કરવું. (૨) કૃત્રિમ બનાવવું.

ઠઠારો, પુ૦ સુશોભિત બનાવી દેવું તે; ખૂબ ઠાઠ કરવો તે, શણગારવું તે.

ઠઠોળી, સ્ત્રી૦ મશ્કરી; ઠઠેરી.

ઠણક, સ્ત્રી૦ ધાતુનો ધાટ ઠપકા-વાથી થઇ થઇને રહી જતા અવાજેમાંનો દરેક એક એક રણકો તે. (૨) રહી રહીને આવતું રૂંગું તે. (૩) રહી રહીને વાગતો જે આચકો કે આઘાત તે; ધબકારો.

ઠણકવું, ક્રિ૦ અ૦ ખડખડવું; ઠણકો-રણકો થવો. (૨) દબકેથી અફ-ળાઇને વાગવું-લાગવું. (૩) નરમ આઘાત કે અંદરથી પીડ થવી; રહી-રહીને વાગવું-રોવું આવવું.

ઠણુકારવું, ક્રિ૦ સ૦ ઠણકે એમ કરવું; ઠમો થવો; ખડખડે એમ કરવું. (૨) આપટવું; ઠપકો દેવો. (૩) ઠોકવું; મારવું; વગાડવું.

ઠણકો, પુ૦ [સં. टणत्कार] ધાતુ પાત્ર ઠપકાવાથી નીકળતો અવાજ; રણકો. (૨) છાતીને ઠપકાવીને કાઢ-વામાં આવતો રૂદનનો અવાજ; ઠણ-કલો (૩) ટાઢની કંપારી; ધ્રુજારી; કંપ. (૪) સણકો.

ઠણઠણ, સ્ત્રી૦ ધાતુપાત્રને ઠોક-વાથી નીકળતો એવો અવાજ. (૨) ખાલીખમ. રૂ૦ પ્ર૦ ઠણઠણ પાલ=માર પડવો તે. ક્રિ૦ અ૦ ઠણઠણ થવું=ખડખડવું. ઠણઠણ કરવું=અણગમો કર્યા કરવો; રોવું.

ઠણઠણવું, ક્રિ૦ અ૦ ઠણઠણ એવો અવાજ થવો; ખડખડવું; વાગવું. (૨) રહીરહીને ઠણકલા કર્યા કરવા; રહીરહીને રોવું.

ઠણઠણાટ, પુ૦ ઠણઠણ એવો અવાજ થવો તે; ખડખડાટ (૨) ઠણકલા કરવા તે; અણગમો; ઠણ-કણાટ; રહી રહીને રડવું તે

ઠણત્કાર, પુ૦ [સં] ઠણઠણ એવો અવાજ થવો તે; ઠણકારો; રણત્કાર.

ઠપ, અ૦ કોઇ ચીજ એકદમ પછડાવાથી નીકળતો એવો અવાજ; ટપ; ધબ.

ઠપકવું, ક્રિ૦ અ૦ પછડાવું; ટોકાવું; અફળાવું; અથડાવું.

ઠપકારવું, ક્રિ૦ સ૦ અફાળવું;

અથડાવવું; મારવું; ટીપવું; ઠોકવું. (૨) ઠપકો દેવો; ખીજવું.

ઠપકો, પુ૦ ખોટું કામ કરવા માટે વઢવું તે; શિખામણ દેવી તે; ટોક દેવો તે (૨) ઉપાલંભ. ઠપકા પાત્ર=દોષી.

ઠપકાવું, ક્રિ૦ અ૦ અથડાવું; આફળાવું. (૨ ઠપકો ખાવો

ઠબકવું. ક્રિ૦ અ૦ અથડાવું. (૨) રખડવું; ઠપકવું.

ઠબલાવું. ક્રિ૦ અ૦ કુટાવું; પીટાવું; પછડાવું.

ઠબકારવું, ક્રિ૦ સ૦ ઉપરથી ઠોકવું; બેસાડવું. (૨) ઠપકો દેવો; વઢવું. ખીજવું.

ઠમક, સ્ત્રી૦ ઠોકે ઠોકે ઝાંઝર વગેરેનો જે અવાજ થાય છે તે. (૨) ઠોક પડે એમ ચાલવાનો મરોડ; ચાલવાની એક ઢબ-તરેહ તે; એક પછી એક અવાજ થવો તે; ઠુમક; મરોડ; લટક; લહેકો; વરણાગી.

ઠમકઠમક, અ૦ ઠમઠમ થાય તેમ; ખડખડ એમ; ચટક મટક; સ્ત્રીઓની ચાલની ઢબછબ.

ઠમકવું, ક્રિ૦ અ૦ ઠમઠમ થવું; ખડખડવું; રહી રહીને ઠમ ઠમ એમ થવું; ઠેકેઠેકે વાગવું.

ઠમકારો, પુ૦ ઠમ એવો ધાતુનો જે રણકો તે; ઠમકો.

ઠમકો, પુ૦ ચાલતાં થતો કમરનો જે ઝોક અને લટક તે; મરોડ; ઠુમકો; ચાળો; લટકો. (૨) લહેકાતી ચાલને લીધે ઘરેણાંનો જે અવાજ થવો તે; લહેક. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠમકો કરવો=ઘરેણાં લુગડાં પહેરી અંગ મરોડીને ચાલવું.

ઠમઠમવું, ક્રિ૦ અ૦ ઠમઠમ એવો અવાજ થવો; ઠોક ખાઇ ખાઇને ખડખડવું; અથડાઇને ખણખણવું.

ઠમઠમ, અ૦ એવો અવાજ તે.

ઠમઠમાટ. પુ૦ ઠમઠમ થવું તે; ખડખડવું તે. (૨) ખાલી ભભકો; આડંબર; ધમધમાટ. (૩) પતરાજ; ખાલી દમ. (૪) છણછણાટ; થનથનાટ.

ઠમણી, સ્ત્રી૦ ઠામ ઘોડી; વાંચવાની ચોપડી મૂકવાની ત્રિપાઇ.

ઠરઠરાવ, પુ૦ પાકો કરાર; નક્કી બંદોબસ્ત કરવો તે. ઠેકાણું તે.

ઠરઠામ, ન૦ ઠરીને રહેવાનું

ઠરઠેકાણું ન૦ નક્કી ઠેકાણું તે; વ્યવસ્થિત રહેવા સુવાનો બંદોબસ્ત તે. (૨) વ્યવસ્થા; ગોઠવણ; રચના; બંદોબસ્ત. (૩) પત્તો. વજવીજ; ભાળ.

ઠરડ, સ્ત્રી૦ વક્રતા, મરોડ; ઠરડાઇ જવું તે. વાંકા થઇ જવું તે. (૨) ગર્વ; તોર; અભિમાન. (૩) પુ૦ ધાતુના સળિયાનો જે વાંક તે. ઠરડાટ.

ઠરડાવું, ક્રિ૦ અ૦ વંકાવું; વાંકા વળી જવું. (૨) વંકાવું; રીસાવું; વાંકું ચાલવું; વિરુદ્ધ રહેવું; મોં મરડીને ચાલવું.

ઠરવું, ક્રિ૦ અ૦ [સં. સ્થા] સ્થિર

થવું; ઉભા રહેવું; ચંચળતા મટવી. (૨) ધીરૂં પડવું; ઓછી રહેવું. (૩) થોભવું; ટકવું. (૪) મુકરર થવું; નિશ્ચય થવો. (૫) જામવું; એકઠું થવું; નીતરીને બેસવું. (૬) જાડું થવું; ઘટ્ટ થવું (૭) ટાઢું; પડવું; શાંત થવું; થીજવું. (૮) બધાઇ જવું; જોડાવું; બાઝી જવું. (૯) ટાઢથી સંકોચાઇ જવું; ઠંડા થઇ જવાવું; ચડી જવું. (૧૦) ભાવ નક્કી થવો; નિશ્ચય કરવો. (૧૧) બંદોબસ્ત થવો ગોઠવણ થવી (૧૨) પ્રસન્ન થવું; ખુશી થવું; સંતોષ વળવો રાજી થવું. (૧૩) મિચાવું; લીન થઇ જવું (૧૪) તૃપ્તિ થવી.

ઠરાવ, પુ૦ ઠરાવવું-નક્કી કરવું તે નિર્ણય; સરકારની આજ્ઞા. (૨) સરત કરાર, કમાલો (૩) બંદોબસ્ત

ઠરાવપત્ર, ન૦ કરારનામું; સાટું. આલી.

ઠરાવવું, ક્રિ૦ સ૦ નક્કી કરવું.

ઠરીઠામ, અ૦ નક્કી ઠેકાણે; સ્થિર એમ; નિવૃત્તસ્થિતિમા

ઠરેલ, વિ૦ જેના વિચારો સ્થિર થયેલા હોય એવું શાણું ગંભીર, પુખ્ત.

ઠલવવું, ક્રિ૦ ઠાલવવું.

ઠલવાવું ક્રિ૦ અ૦ ખાલી થવું; એક પાત્રમાંથી બીજા પાત્રમાં પડવું.

ઠસ, અ૦ સજ્જડાસજ્જડ થઇ ગયેલું હોય તેમ; ખીચોખીચ ભરાઇ ગયેલું હોય તેમ, ઠસાયેલી હાલતમાં હોય એમ, જરાએ માગ ન હોય તેમ; ઠસોઠસ. (૨) ઠગ; જડ. નરમ; ઢીલું; શિથિલ.

ઠસકબાજ, વિ૦ રોફદાર; ગર્વી; અભિમાની (૨) ભભકાદાર, તેજસ્વી; દીપતુ; શોભીતું; ઠસ્સાદાર.

ઠસકાદાર, વિ૦ રોફદાર; ભભકાદાર. (૨) તોર ને અભિમાનનું ભરેલું. (૩) જાજરમાન.

ઠસકો પુ૦ મગરૂરીનો ઉદ્ધત દેખાવ. તોરની છાકટાઇ, છટ; તરગોડ. (૨) ઝલેક, ભભક.

ઠસણિયું. ન૦ અટકણ તરીકે વાપરવાનું જે કંઇ હોય તે; આડગાળી; ઠેસી ચાપ ઠેસણિયું.

ઠસવું, ક્રિ૦ અ૦ [સ૦ સ્થા૦] સ્થિર થઇ બેસવું; સારી પેઠે મનમાં ઉતરવું; સજ્જડ ચોટવું; સમજમાં આવવું.

ઠસાઠસ, અ૦ જરા પણ માગ રહ્યો ન હોય એમ; પૂરેપૂરૂં; સજ્જડાસજ્જડ. ઠસોઠસ.

ઠસાવવું. ક્રિ૦ સ૦ મનમાં ઉતારવું; પાકું સમજાવવું; છાપ પાડવી. સજ્જડ કરી નાખવું.

ઠસોઠસ અ૦ ઠાસીને ભરેલું હોય એમ, ખૂબ દાબીને ભરેલું હોય એવું.

ઠસ્સાદાર વિ૦ ગર્વનો ઠઠાવાળું; ભભકાદાર. તોર ને ભભકવાળું; છટાદાર; ગરૂરીદાર, રોફદાર; જાજરમાન.

ઠસ્સાબંધ, વિ૦ રોફીલ, દમા-

મબંધ. (અ૦) દમભેર; મરોડમાં; તોરમાં; ગરરીમાં.

ઠરસો. પુ૦ મગરૂરીનો જે લટકો તે; રોફદાર દેખાવ કરવો તે ભભકની છટા; લહેરી લટકો. ડોળ; શીકલ; છેલાઇ.

ઠળિયો, પુ૦ ફળમાંનો કઠણ બીજરૂપી કણ; ઠીલો; બિયો; બી.ગોટલો.

ઠંગરાવું ક્રિ૦ અ૦ ઠંડું થવું; ઠીંગરાવું ઠરી જવું અકડાઇ જવું.

ઠંઠેરવું, ક્રિ૦ અ૦ ઠાઠાં ભાગી નાંખવા ઠોકવું. મારવું (૨) સાધામાંથી.નરમ કરી નાખવું, ખખેરવું; ચંઝેરવું. (૩) ખૂબ ઠપકો આપવો. રૂ૦ પ્ર૦ ઠંઠેરી કાઢવું=હમેશ માટે કાઢી મૂકવું.

ઠંઠોરવું, ક્રિ૦ સ૦ ઠાઠાં ભાગે એમ કરવું; અધકચરું કરવું; ખોખરું કરવું. (૨) ઉતરડવું. (૩) મારીને કાઢી મૂકવું. [શૈત્ય; શરદી.

ઠંડ, સ્રી૦ ઠંડી; ટાઢ ટાઢક.

ઠંડક સ્રી૦ ટાઢક ઠંડી શીતળતા. (૨) શાતતા; માંદ, અનુદ્વેગતા. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠંડક કરવી=ગરમી શાંત પડે એમ કરવું. (૨) પોતાને જરૂર જેગી વસ્તુ અને કામ કરી લઇને નિરાંતે બેસવું. ઠડક વળવી=ગરમી ઓછી થવી. નિરાંત થવી

ઠંડકિયું, ન૦ ઠંડક આપે એવું ભીનું. (૨) વિ૦ એકદમ તપી ન જાય એવું; ઠંડા મિજાજનું.

ઠંડાઇ, સ્રી૦ ધીમાપણું; ટાઢક; ઠંડક. (૨) આળસ; સુસ્તાઇ.

ઠંડાશ, સ્રી૦ ટાઢક; ઠડાપણું. (૨) ધીમાપણું, ઠડક.

ઠંડિલ ન૦ [સં સ્થણ્ડિલ] વેદી; ચોતરો હવન કરવાની નાની ઓટલી.

ઠંડી, સ્રી૦ હવા ટાઢી થવી તે; શૈત્ય. ટાઢની જે અસર લાગે છે તે (૨) શરદી.

ઠંડુ, વિ૦ ઠંડીવાળું; ટાઢું; શીતળ ઓછી ગરમીવાળું. (૨) ધીમું; મંદ, મોળું. (૩) સુસ્ત, આળસુ. (૪) વાશી. (૫) ઉતાવળુ નહિ એવું; અનુદ્વેગી ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠંડુ પડવું=ગરમી ઓછી થઇ જવી મિજાજ હેઠે બેસવો. ઠડુ પાડવું=શાત કરવું; ઝઘડો પતાવવો. રૂ૦ પ્ર૦ ઠંડુગાર=બહુજ ઠંડું. ઠંડા લોહીનુ=શાંત સ્વભાવનું: નિરાંતનું. ઠંડી મશ્કરી=વ્યંગનું બોલવું. ઠંડુ પાણી રેડવું=કોઇ વાત ટાઢી પડે એમ કરવું. ઠંડો માલ= બેઠેલો માલ. ઠંડુ પડવું=રંગની ધમક ઝાંખી થઇ જવી. ઠંડે પેટે=વગર ગભરાયે; નિરાતે; ધીરે રહીને.

ઠંસાવું ક્રિ૦ અ૦ સજડાસજ્જડ ભરાવું, દબાઇને રહેવું; માગ ન હોય તોપણ કચરાઇને-જકડાઇને રહેવું. (૨) પરાણે પીવાવું; ન માય એમ ભરાઇ જવું.

ઠા, પુ૦ સ્થિરતા; ઠેકાણું; સ્થૈર્ય. (૨) ઠરઠેકાણું. (૩) ઠંડાણ; તળીયું.

ઠાકઠીક, વિ૦ બરોબર ગોઠવેલું હોય એવું; વ્યવસ્થિત. રીતસરનું; ટાપટીપ બંધ; સુઘડાઇ-સફાઇવાળું: સેટરપટર નહિ એવું; ઠીકઠાક.

ઠાકર, ન૦ ઠાકોર; જમીનદાર; ગરાશિયો. (૨) દેર; દીયર.

ઠાકરડા, પુ૦ જમીનદાર અને વળી થોડોક રાજ્યઅધિકાર ધરાવતા લોકોના વંશજો; રજપુતની એક જાત. (૨) ભીલ; કોળી વગેરે તે. (સ્ત્રી૦ ઠાકરડી.)

ઠાકરાં ન૦ ઠાકોર જાતિના રજપૂત વગેરે તે ઠાકોરનાં સંતાનો તે. (૨) ઠકરાણાં; ઠાકોર લોકની સ્ત્રીઓ.

ઠાકરિયો, વિ૦ (પુ૦) ઠાકોરનો રૂપાળો મજેનો જુવાન છેલછબીલો છોકરો; રૂપાળો, છેલછબીલો; વરણાગિયો (૨ રાજમાનને યોગ્ય એવો, રાજેશ્રી, રાજવી. (૩) વીંછીની એક જાતિ:

ઠાકોર, પુ૦ નાના નાના ગરાશીયા, ભીલ, કોળી અને રજપૂત રાજાઓના ભાયાતો અને વંશજો તે. (૨) નાનો રાજા; ગામધણી; ગરાશિયો; તાલુકદાર તે. (૩) પૂજવાને માટે રાખેલી દેવની મૂર્તિ કે છબિ તે.

ઠાકોરજી, પુ૦ વિષ્ણુ, કૃષ્ણ વગેરે દેવની મૂર્તિ તે.

ઠાગલી, સ્ત્રી૦ અદ્ધર ને અદ્ધર મારેલી જે ઠોકર તે; દડૂલી ભોંય પડતા પહેલાં તેને દંડાનો જોરથી ફટકો મારવો તે.

ઠાગુ, ન૦ લુચ્ચો; ઠાગો કરનાર

ઠાગો, પુ૦ ઠરાવ: સંતલસ; સંકેત; અમુક વખતે અને અમુક જગાએ અમુક કામ કરવાને માટે આ પ્રમાણે એકઠા થવું એવી જે આગળથી કરેલી ગુપ્ત ગોઠવણ તે. (૨) દંડાથી ભોંઇને અદ્ધરને અદ્ધર ફટકો મારવામાં આવે તે

ઠાઠ પુ૦ ચકિત બનાવી દે એવી રચના; દબદબો; ડિમાક; ભભકો. (૨) શોભા ઠઠારો. ટાપટીપ રોફ. (૩) સારી વ્યવસ્થા; યુક્તિદાર ગોઠવણ ને સગવડ તે ધામધુમ; ખૂબ ભભકાવાળી તૈયારી (૪) દેખાવ; આલોક (૫) ધાધલ; આડંબર; ડોળ.

ઠાઠડી, સ્ત્રી૦ શબને સ્મશાને ઉંચકી લઇ જવાની વાસની કરકડી; નનામી જનાજો.

ઠાઠમાઠ, પુ૦ ઠઠારો; ઠાઠ ધામ ધુમ (૨) આડંબર; ડોળ (૩) મોટી તૈયારી; દબદબો (૪) શોભા; શણગાર.

ઠાઠિયું, ન૦ સખળડખળ થઇ ગયેલું જુનું અને ભાગ્યુંતૂટ્યું ગાડું. (૨) જર્જરિત સાલપોલિયું ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠાઠિયું બેસી જવું=રોજગાર પડી ભાંગવો.

ઠાઠી વિ૦ ઠાઠ કરનારું: ઠાઠવાળુ- (૨) ભભકાદાર (૩) ડોળી.[આડંબરી

ઠાઠીલું, વિ૦ ઠાઠી; ઠાશિક:

ઠાઠું, ન૦ કલેવર; હાડકાંનું

બંધારણ, હાડપિંજર; કમર અને છાતીના મોટા હાડકાનું ખોખું; ચોકઠું: પ્રાણીઓનું શરીર જે વડે ટકવાઇ રહે છે એવી જે હાડકાની રચના તે (૨) કમરનું મોટું હાડકું કે જેની સાથે પગના હાડકા જોડાયેલા છે તે; હાથનું હાડકું પોલું ખોખું (૩) હીકળ, ઘણા વરસાદને લીધે જે ટાઢ થાય છે તે. ટાઢોડિયું (૪) જુની ભાગી તુટી ઢાલ, કોઇ પણ ખળખળી ગયેલી પરંતુ હાની ગયેલું જર્જરિત ચોકઠું કે ખોખું વગેરે તે (૫) બાજરિયાને ખડ છડેલી નીકળેલા કણુગા તે. (૬) ગાડાનો પાછલો ભાગ

ઠાણુ ન૦ સં. સ્થાન સ્થાન: જગા; બ ગ તબેલામા જેટલી જગામાં ઘોડો બાંધ્યો રહે છે તેટલી જગા તે (૨) સ્ત્રી૦ મિજાજ, ઢળ, લટકાં નખરા; ટાપટીપ

ઠાણિયો, પુ૦ ઘોડાનું ઠાણ સાર-સંભાળ કરનારો, રાવત, ઘોડાવાળો. (૨) ઉંચી જાતિનો ઘોડો. (૩) વિ૦ લુચ્ચો; લફંગો [જાણીતું.

ઠાભ, વિ૦ માલમ હોય એવું:

ઠામ, ન૦ [સં સ્થાન] રહેવાનું ઠેકાણું. મુકામ. (૨) બેસવાની જગા; આસન, સ્થળ (૩) ભાંડ વાસણ: ઠામઠે, પાત્ર. (૪) વાળી; પતરાળી: ભાણું ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠામ કરવું=ગમે તેમ કરીને સમાવું; ઠેકાણે પડવું; ઠામ બેસવું=નાતરે જવું ઠામ બેસાડવું નાતરું કરાવી આપવું. રૂ૦ પ્ર૦ ઠામ ઠામ=ઠેરઠેર; ઠેકઠેકાણે. ઠામે ઠામ= જયા ત્યા બધે ઠેકાણે (૫) વિ૦ દૃઢ; ચોકસ કહે૦ ઠામ તેવી ઠીકરી ને મા તેવી દીકરી.

ઠામણું, ન૦ વાસણ: ભાંડ પાત્ર.

ઠામપાલટો પુ૦ ઠામ બદલો; રહેવા સુવાની જગામા ફેરફાર તે.

ઠામુકું, વિ૦ તમામ તદ્દન સાવ; બિલકુલ મુદ્દલ [ઠેરઠેર.

ઠામેઠામ, અ૦ ઠેકાણે ઠેકાણે;

ઠાર વિ૦ (ના૦) સુતારની અટક.

ઠાર, પુ૦ ઓસ; ઝાકળ. (૨) અત્યંત ટાઢ પડવી તે (૩) ઠામ; ઠેકાણું; જગા (૪) અ૦ તદ્દન; જીવથી. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠાર મારવું=જીવથી મારવું ઠારકરવું=મારી નાખવું.(૫) નિ સત્ત્વ થઇ ગયું હોય તેમ [સંતોષ આપનાર.

ઠારક વિ૦ ઠારનાર ટાઢક-હૃદયને

ઠારવું, ક્રિ૦ સ૦ ઠંડુ પાડવું; ટાઢું કરવું ઠરી જાય એમ કરવું. (૨) હોલવવું: શાંત પાડવું બુઝાવવું. (૩) રજકણ નીચે બેસે એમ કરવું; ઘટ થાય એમ કરવું (૪) નિરાંત વળે એમ કરવું; સંતોષવું પ્રસન્ન કરવું.

ઠારે ઠાર, અ૦ ઠામે ઠામ.

ઠાલવવું ક્રિ૦ સ૦ ખાલી કરવું; એકમાંથી બીજામાં નાખવું. [ઠાલું.

ઠાલિયું, ન૦ાર કાઢી લીધેલું

ઠાલું, વિ૦ ખાલી, ભર્યા વગરનું: જેમાં કંઇ સત્ત્વ ન હોય એવું. (૨)

નહિ વાસેલું; આડું કરેલું. (૩) નકામું ફોગટ અમસ્તુ.

ઠાલુંમાલું, વિ૦ તદ્દન, ખાલી; જેની પાસે કંઇ ન હોય તેવું. (૨) અમસ્તુ. ખાલી. નકામું.

ઠાવકાઇ, સ્ત્રી૦ ધીરું-ગંભીર-વિવેકી વર્તન તે; ગંભીરાઇ ઠાવકાપણું.

ઠાવકું, વિ૦ ગંભીર; વિવેકી; અદબદાર ડાહ્યું. શાણું.

ઠાવું, વિ૦ ઠાવકું.

ઠાંમરું નં૦ પીરસેલું ભાણું.

ઠાંશું, વિ૦ ધૂર્ત. (૨) નં૦ ભાણું પીરસેલી થાળી.

ઠાંઠુ, નં૦ ઠાઠુ. (૨) ખાંડતાં વગર ચડેલો દાણો.

ઠાંઠું નં૦ ખોખી ખોખા. ખુટો.

ઠાંસ સ્ત્રી૦ સુખી ઉધરસ અને તેનો સળવળાટ. (૨) ઠાસવું પડે તે (૩) ખોટું અભિમાન; અહંતા ખાવી મિજાજ મારવો તે અકડાઇ; અડ ઇ; દંભ

ઠાંસવું ક્રિ૦ સ૦ દાબીને ભરવું; પૂરવું ગડબવું ચગદીને ઘાલવું. (૨) ખૂબ દાબીને ખાવું કે પીવું. ઢોચવું; ગળચવું. (૩) મનમાં ઉતારવું; ઠસાવવું. બેસાડવું; બધ કરવું. (૪) ઉધરસ ખાવી ખોખો કરવું.

ઠાંસી, જુઓ ખાંસી.

ઠાંસો, પું૦ મોટી ઉધરસ ખાવી તે. જોરથી ખોખારવું તે. (૩) ઠાંસવાનુ ઓજાર તે

ઠિઠોળી, સ્ત્રી૦ઠઠોળી; મશ્કરી.

ઠિંગરાવું. ક્રિ૦ અ૦ અત્યંત ઠંડકથી સંકુચિત થઇ જવું. ચઢી જવું. બંધાઇ જવું. (૨) ટાઢું પડી જવું; તેજી ઉડી જવી (૩) ગંઠાઇ જવું. ન ચડે કે ઓગળે એવા થઇ જવું. (૪) ખૂબ શૈત્ય લાગવું ઠરી જવું.

ઠિંગાઠોળી, સ્ત્રી૦ એક બીજાની મશ્કરી કરવી તે; ઠઠ્ઠાબાજી; આપસ આપસમાં ગદ્દામ તાઇની ગમ્મત કરવી તે. (૨) મશ્કરીઓની વાતો કરવી અમસ્તો વખત ગાળવો

ઠિઠું નં૦ કોઇપણ ભાંગીતૂટી વસ્તુ (૨) વિ૦ નકામું; કામ વગરનું.

ઠીક, વિ૦ ધણું સારું પણ નહિ તેમ નઠારું એ નહિ એવું તે સામાન્ય. માધારણ. (૨) જોઇએ તેવું. કામમાં આવે એવું (૩) અ૦ વારુ ભલે; અસ્તુ, ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠીક થવું=સારું થવું; મટવું. ઠીક કરવું=જેમ ઘટે તેમ કરવું; મટાડવું. સુધારવું. ઠીક લાગવું=સારું થતું જણાવું; સારું દેખાવું. ઠીક પડવું=સારું પડવું; ગોઠવું; ફાવવું.

ઠીકઠાક, અ૦ જેમ જોઇએ તેમ; બરોબર. યથાવત. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠીકઠાક કરવું=વ્યવસ્થા પૂર્વક ગોઠવવું.

ઠીકરી, સ્ત્રી૦ માટીના વાસણની નાની કકરી. નાનું ઠીકરું.

ઠીકરું. નં૦ માટીના પકવેલા વાસણનો કકડો. ઠીબ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠીકરું ફોડવું=આજીવિકાનું સાધન તોડી

નાખવું: રહસ્ય ખુલ્લું કરી દેવું: ઘણો અનુભવ લેવો. (૨) પાત્ર: ભાણું: થાળી: ભિક્ષાપાત્ર. ઠીકરું ફોડી નાખવું =ગુજરાન અટકી જાય એમ કરવું. ઠીકરું ફૂટવું=ખાણું ખરાબ થવું. ઠીકરું મોકલવું=મરણના સમાચાર મોકલવા. ઠીકરું ફેરવવું=ભીખ માગવી.

ઠીકાઠીક, અ૦ વાહવાહ; ઠીક ઠીક. કામચલાઉ; ઉત્તમે નહિ અને કનિષ્ટ નહિ એવું.

ઠીઠી, અ૦ મશ્કરી કરીને અવાજ થાય એમ મોટેથી હસવું તે: દાંત દેખાય તેમ મોટેથી હસવું તે.

ઠીબ, સ્રી૦ માટલાનો મોટો કકડો; ઠલેડું; મોઢું પહોળું ને ઉંડું ઠીકરું.

ઠીલો, પુ૦ કોઇ ફળમાંનું કઠણ ફોટલાવાળું બી. ઠળિયો.

ઠીસરું, ન૦ હસીને અડપલું કરવું તે: મશ્કરી.

ઠીસ્ચિયારી, સ્રી૦ મશ્કરી: ચેષ્ટા.

ઠીંગણું, વિ૦ નાનું, ટુંકું, નીચું ને જાડું. (૨) ઠરીને ગંઠાઇ ગયેલું.

ઠુઠવવું, ક્રિ૦ અ૦ ટાઢે ચડી જવું: ટાઢ વાવાથી સંકોચાઇ અને ધ્રુજી જવું: ટાઢથી પીડાવું.

ઠુઠવો, પુ૦ અવાજ થાય એમ મોટેથી રોવું તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠુઠવો મૂકવો=મોટેથી રોવું.

ઠુમકો, પુ૦ પતંગના દોરને ... ને એકદમ ઢીલો મૂકવો તે; આંચકો: ઝોલો દેવો તે ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠુમકા દેવા=પતંગને લોટણી દેવા વારંવાર આંચકા મારવા. [તરેહનું નામ૦

ઠુમરી, સ્રી૦ ગાવાના એક રાગની

ઠુમરો. પુ૦ જારના દાણા જેવો પથ્થરના મણકો (૨) છડેલી જારનો ભાત: ટોઠા: જારનું ભરડકું.

ઠુસકી. સ્રી૦ મળદ્વારમાંથી વાયુ નીકળતાં થતો ઝીણો ફુત્કાર તે.

ઠુંગણ, ન૦ ઠુંગો કરવો તે: અફીણિયા લોક જે કંઇ થોડુંક કાચું કોરું ખાય છે તે.

ઠુંગણી, સ્રી૦ ઠુંગણ. ઠુંગો.

ઠુંગવું, ક્રિ૦ અ૦ કાંસીને ખાવું. (૨) કાચું કોરું ખાવું: અમલ કરીને મિઠાઇ વગેરે ખાવાં તે.

ઠુંગાર. પુ૦ ઠુંગણ

ઠુંગો પુ૦ અફીણિયા લોક કસુંબા પીધા પછી જે કંઇક કાચુંકોરું ખાય છે તે: ઠુંગાપાણી; અમલ કર્યા પછી લેવાનો નાસ્તો.

ઠુંઠું વિ૦ બુઠ્ઠા હાથવાળું. (૨) ધાર ઘસાઇ ગઇ હોય એવું: અણી વગરનું: બુઠ્ઠું. (૩) ના૦ ડાળાં પાંખડાં કાપી નાખેલું મોટું ઝાડ (૪) સાધારણ ઝાડ. રૂ૦ પ્ર૦ ઠુંઠામાં ઠેલવું =નહિ ગણકારવું નહિ લેખવવું:

ઠુંઠી, સ્રી૦ હડપચી.

ઠેરા, સ્રી૦ કરડા પાણ; હાડકાં પાંસળાં નરમ થઇ જાય એવી ખૂબ મહેનત પડવી તે. (૨) શ્વાસ.

ઠુંસ. સ્ત્રી૦ અભિમાન; ગર્વ; ખોટો મમત; અહંતા: બડાઈ.

ઠુંસલો. પુ૦ ઠોંસો: ઠોક; ગોદો; હડસેલો. (૨) મેણું: ટોણો.

ઠુંસો. પુ૦ મુઠીવાળીને ગોદો મારવો તે હડસેલો; ઠોંસો.

ઠેકડિયો વિ૦ ઠેકડા મારનાર. પુ૦ (૨) છાપગરું. છાપનારું.

ઠેકડી. સ્ત્રી૦ મશ્કરી.

ઠેકડો પુ૦ કુદકો; છલંગ.

ઠેકવું. ક્રિ૦ સ૦ ઉચું ઉછળવું: કૂદવું; ફાળ ભરવી. (૨) ચડવું; ઓળંગી જવું (૩) છાપવું ઠોકવું

ઠેકાણું, ન૦ [સં. સ્થાનક] રહેવાની જગા. મુકામ; ઘર. (૨) સ્થાન; સ્થળ; જગા. (૩) આસન, બેઠક. (૪) વિશ્વાસ; ખાતરી. નિશ્ચય (૫) સ્થિરતા: દૃઢતા· અચલતા. (૬) ધ્યાન; અવધાન; લક્ષ. (૭) પત્તો; પગેરણું: પ્રારંભ. (૮) પાયો મૂળ. (૯) ખોળવા કરવામાં ઘડમાયું નહિ તે. (૧૦) સીમા; હદ. (૧૧) વિવેક; સદસદ્ વિચાર કરવાની શક્તિ તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠેકાણું કરવું=યોગ્ય સ્થાને ગોઠવી દેવું. ધંધે વળગાડવું; મારી નાખવું. ઠેકાણે આવવું=થાકી કબુલ કરવું; સુધરવું. ઠેકાણે કરવું=મારીને કાઢી મું: વાપરી નાખવું. ઠેકાણે રહેવું.= નીતિના માર્ગ ઉપર રહેવું; ·ઈરવવું. ઠેકાણે મૂકવું=વ્યવસ્થા કરી દેવી. ઠેકાણે લાવવું=સમજાવીને રસ્તા ઉપર લાવવું. ઠેકાણે=બદલે: જગાએ. ઠેકાણે પાડવું=ધંધે વળગાડવું: વ્યવસ્થા કરી નાખવી. વાપરી નાખવું.

ઠેકો. પુ૦ જોરથી તાલ દેવો તે; ઠોક; ઠેકો (૨) ઠોક મારવાનો જે· વિરામ તે. (૩) ઠેકડો. (૪) આંચકો. ઝોક.

ઠેઠ. અ૦ આરપાર; સળંગ; સાદ્યંત; અંત લગી; એક છેડાથી બીજા છેડા લગી એમ. (૨) નક્કી કરેલા છેટા લગી; મુકરર જગા સુધી; ઠેરવેલી જગાની છેક નજીક લગી (૩) સરખું. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠેઠ જવું=છેવટમાં છેલ્લી હદ લગી જવું. ઠેઠ પહોંચાડવું= છેવટમાં છેલ્લી કસોટીએ લઈ જવું; ખરેખર વિતાડવું.

ઠેઠું. વિ૦ બધી બાબતનું જાણીતું; ધૂર્ત; કાવાદાવાબાજ.

ઠેઠુ. પુ૦ ચોર; મુસાફર જ્યાંથી નીકળ્યો હોય ત્યાંથીજ તેની સાથે. નીકળેલો ભોમિયો ચોર. (૨) તપાસ રાખનારો ચોર. (૩) બધી વાતનો જાણકાર; અથેતિ વિગત જાણનાર

ઠેણું. ન૦ પગની ઠેસ.

ઠેર. અ૦ [સં. સ્થળ.] ઠેકાણે; ઠામે; અમુક જગાએ; ખરી જગાએ; અચલ સ્થળે. (૨) ચલન રહિત હોય તેમ: ઠાર. ક્રિ૦પ્ર૦ ઠેર કરવું=ઠારમારવું.

ઠેરઠેર, અ૦ સ્થળેસ્થળ; ઠેક· ઠેકાણે; દરેક જગાએ ઠેઠ૦ ઠેર

ઠર કુતરાં બસાવવાં=ઠેકઠેકાણે છુરૂં બોલાવરાવવું; ઠામેઠામ અટકચાળાં કરવાં

ઠેરવવું, ક્રિ૦ સ૦ ઠરાવવું: નક્કી કરવું. (૨) સ્થિર કરવું: હાલી જાય નહિ એમ કરવું (૩) અટકાવવું; ઉભું રાખવું; રોકવું.

ઠેરવું ક્રિ૦ અ૦ ઠરવું; જામવું; બાઝી જવું બંધાઇજવું. (૨) બનવું; થવું ઝપટો લાગવો.

ઠેરાવ, પુ૦ ઠરાવ; મુકરર–નક્કી વિચાર તે નિશ્ચય નિર્ણય સિદ્ધાંત; સંકલ્પ. (૨) કરાર; કબાલો; સાટું. (૩) બંદોબસ્ત.

ઠેરાવું, ઠરાવું: ટકાવું (૨) ઠરવું. સ્થિરથવું.

ઠેલમઠેલા સ્ત્રી૦ ધક્કાધક્કી: ભીડાભીડ, ગીરદી (૨) હોંસાહસી; આગ્રહ ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠેલમઠેલા કરવી= એક બીજાને ઠેલ્યાં કરવું તે

ઠેલવું. ક્રિ૦ પ્ર૦ હડસેલવું; ધકેલવું ધક્કો મારવો. (૨) દૂર લઇ જવું. ખસેડવું; ખેંચવું; તાણવું. (૩, ધક્કો મારીને દૂર કાઢવું. (૪) ઘાલવું; જોરથી ઉંડું પેસાડવું.

ઠેલાઠેલ, સ્ત્રી૦ સામસામું એક બીજાને ઠેલઠેલ કરવું તે; ધક્કા દેવા તે, ઠેલમઠેલા.

ઠેસ, સ્ત્રી૦ ઓચિંતી કોઇ વસ્તુ પગે અથડાવી તે; ઠોકર; ચોટ. (૨) પગથી કોઇ ચીજને ધીરેથી ધક્કો મુકવાની. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠેસ ખાવી= ઠોકર ખાવી. ઠેસ મારવી=લાત મારવી: તુચ્છગણી કાઢવું. (૫) ફાંસ મારવી તે: ન સુધરે તેમ કરવું તે. ઠેસે ચડાવવું=ટોલ્લે ચડાવવું

ઠેસણિયું, ન૦ અટકણિયું,ઠેસ; અટકણ.

ઠેસણું, ન૦ ઠેસ. પગનો ગોદો –ધક્કો તે. (૨) ચાલતાં ચાલતા કોઇ વસ્તુ સાથે પગ અથડાવો તે (૩) ઠોકર ધક્કો.

ઠેસી, સ્ત્રી૦ અટકણ: હવાળો.

ઠેં, અ૦ સ્તબ્ધ થઇ ગયું હોય તેમ; ઘરાયેલું હોય તેમ થાકીને લોથ થઇ ગયેલું હોય તેમ: છક; બાણું. (૨ વિ૦ ચકિત; દિઙ્ મૂઢ નિઃસત્વ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠેં થઇ જવું.

ઠૈડ. સ્ત્રી૦ ફુંસ; નિસત્વ થઇ જવાવું તે; થાકીને લોથ જેવા થઇ જવાવું તે; ધીરજ જતી રહેવી તે

ઠોક, પુ૦ ઠોકવું તે; પ્રહાર; ગડદો; ઝપાટો. (૨) મેણું મારવું તે: ટપલો: ટોણો; ફટકો; ઝટકો. (૩) રણકો. મોગરીના એક ફટકાનો અવાજ તે. (૪) ઠ કો. (૫) પશ્ચાત્તાપ શિક્ષા.

ઠોકઠોક, સ્ત્રી૦ કંઇ કંઇ ઠોકીને ગડબડ કરવી તે; ખડખડાટ

ઠોકમઠોકા, સ્ત્રી૦ સામ સામે વારંવાર ઠોકવું તે; ઠોકઠાક.

ઠોકર, સ્ત્રી૦ પ્ર 'વસ્તુઓનું'

ડાઇને પડી જવું તે; અત્યાઘાત લાગવો તે; ઠેસ; ધક્કો; હડસેલો. (૨) નુકશાન; ખોટ; હાનિ. (૩) થાપડ, બોધ દાયક ભૂલ; શિક્ષા; ખત્તા. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠોકર ખાવી=ભૂલ ખાવી. (૨) અથડાઇ પડવું. ઠોકર મારવી=ઠેસ મારવી, નિષ્ફળ જાય એમ કરવું. (૨) અડચણની સામે થઇને સરસ કામ કરી બતાવવું. ઠોકર વાગવી=અકળાવું, ખત્તાખાવા.

ઠોકરાવું, ક્રિ૦ અ૦ ઠોકર ખાવી અકળાવું; ઠોકર લાગવી.

ઠોકવું, ક્રિ૦ સ૦ જોરથી અફળાવવું; મારવું; ઘાત કરવો. (૨) આરમારવો; પ્રહાર કરવો મુક્કો મારવો. (૩) વગાડવું; બજાવવું. (૪) નસિયત કરવી. (૫) ખોટી વાત ઉડાડવી (૬) બેસાડવું. (૭) સંગ કરવો; પ્રેરવું.

ઠોકાઠોક સ્ત્રી૦ વારંવાર ઠોકઠોક કરવું તે; ઠોકમઠોકા. (૨) ઠોકવાથી થતી ગડબડ તે

ઠોકારવું. જુઓ ઠોકવું.

ઠોકો, પુ૦ આઘાત; પ્રહાર; એક ઠોક તે; ઠોસો. (૨) ઠોકવાથી થતો અવાજ. (૩) ઠોકનારો, જારપુરુષ.

ઠોઠ, વિ૦ (નાo) જેનામાં અક્કલ ન હોય તે; જડ; અણસ; મૂર્ખ. બેવકૂફ.

ઠોઠિયું, ન૦ કુલડાનું ફૂટરિયું.

ઠોબરું, ન૦ સાધારણ ઉપયોગનું ધાતુ અથવા માટીનું વાસણ, હાંલ્લું.

ઠોબલું, ન૦ ઠોબરું (૨) વિ૦ બેડોળ, ઘાટવગરનું, બેઢબું.

ઠોબારી, પુ૦ મૂર્ખ, ઠોઠ.

ઠોયો. પુ૦ સપાટી ઉપર ઉભો નીકળી રહેલો ખુંટો, ગરલો; ઠરયો. (૨) ઠોકર વાગે એવો સપાટી ઉપરનો બુઠ્ઠો ખીલો; સપાટીની બહાર નીકળી રહેલો લાકડાનો છેડો; ખીલડો.

ઠોર, પુ૦ તળીને ખાંડ ચડાવેલો જાડો રોટલો. (૨) ન૦ ઠામ; ઠેકાણું; જગા. (૩) પુ૦ પૈસો. ઠોરમુકી=મુઠીપર મુઠી રાખીને રમવાની નાનાં છોકરાંની એક રમત.

ઠોરવું, ક્રિ૦ અ૦ રમતમાં એક બીજાના મુઠી ઉપર મુઠી માડવી તે.

ઠોરીલેવું, ક્રિ૦ ઠોરવું; ખુંચી લેવું. (૨) જીતીલેવું. [ખાવું.

ઠોલવું, ક્રિ૦ અ૦ ચુંટી-તોડી

ઠોવાવું, ક્રિ૦ અ૦ અટકાવું; રોભવું.

ઠોવું ક્રિ૦ સ૦ રોકવું.

ઠોળિયાં ન૦ લોળિયાં; સ્ત્રીઓને કાનની બુટે પહેરવાનાં ઘરેણાં.

ઠોળિયું, વિ૦ મૂર્ખ; અજાણ; અણસમજુ ને વળી રખડાઉ. (૨) ઢંગધડા વગરનું. (૩) ઠટ્ઠા મશ્કરી કરનારું; મશ્કરો.

ઠોળિયો, પુ૦ મજાક—ઠટ્ઠા કરનારો; કંઇ પ્રતિષ્ઠા વગરનો, હાંડિયો. ઠોળિયાબાજ=મશ્કરી કરવી ને વખત

કાઢવો તે. ઠાલિયાવાળું=નિર્લજ્જ માણસનું ઠાલું તે; મશ્કરાઓનું ટોળું. [મારફાડ.

ઠોંસાબાજી, સ્ત્રી૦ ગડદામસ્તી;

ઠોંસો, પુ૦ મૂઠીવાળીને ગોદા મારવો તે; હડસેલો; ધક્કો. રૂઢિ૦ ઠોંસો મારવો ને ઠોરો ખાવો=વ્યવહારમાં બરોબર રહેવું.

ડ

ડ

ડ, પુ૦ [સં.] ગુજરાતી મૂળાક્ષરમાંનો તેરમો વ્યંજન.

ડકડક, અ૦ એવો એક અવાજ; જીભને ઉંચી કરી નીચે અફાળવાથી થતો એક અવાજ તે; ડાકલી.

ડકાર, પુ૦ [સં] ડ અક્ષર અને ડ એવો ઉચ્ચાર તે; ડકો.

ડક્કેર, પુ૦ [અ.] વહાણોમાં માલ ચડાવવા ઉતારવા માટે દરિયા કિનારે બાંધેલો જે ઘાટ તે; ફુરજો; ગોદી. (૨) વહાણો આવીને ઉભાં રહે એવો દરિયાનો ઓવારો.

ડખલ, સ્ત્રી૦ અડચણ; હરકત; નડતર. (૨) આડખીલી; ફાંસ. (૩) પંચાત ધાલમેલ.

ડખલિયું, ન૦ રગડા જેવું ઢીલું: શાક અને કઠોળને એકઠાં રાંધી બનાવેલી જાડી દાળ તે; ડખુ. (૨) વિ૦ આડખીલીરૂપ થઇ પડે એવું.

ડખુ, ન૦ શાક અને કઠોળને એમાં રાધીને બનાવેલો ખાવાનો નરમ ..; ડખલિયું.

ડખો, પુ૦ વચમાં નડે એવું જે કંઇ તે; પંચાતી; ગોટાળો; વાંધો; આડખીલી; ઝગડો. (૨) ગુંચવણ; ગડબડ; અવ્યવસ્થા; ખીચડો. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડખો ઘાલવો=ઝગડો નાંખવો કે વાંધો કાઢવો.

ડખોળવું, ક્રિ૦ સ૦ પ્રવાહી પદાર્થને ખૂબ હલાવવો; ડોળી નાખવું: વલોવવું. (૨) હલાવીને એકઠું કરવું. (૩) ગુંથી-સંડોવી નાખવું; ઘુમરડવું; ઝણવું; વલોવ્યા કરવું.

ડગ, ન૦ ડગલું; પગલું.

ડગડગ, વિ૦ આમતેમ ડગી જતું હોય એવું; ડગડગતું. (૨) અ૦ ડગડગતું હોય તેમ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડગડગ થવું=આમતેમ ડોલવું. (૨) ડગડગ એવો અવાજ થવો.

ડગડગવું, ક્રિ૦ અ૦ આમ તેમ ડોલવું; ડગડગ થવું; હાલવું. (૨) નિશ્ચય ઉપર દૃઢ નહિ રહેવું; ડગુમગુ થવું.

ડગડગો, પુ૦ મનમાં એક નિશ્ચય નહિ હોવો તે; ખતરો; વહેમ; શંકા·

સંશય: ઢચુપચુ પણું. (૨) અવિશ્વાસ; ખાતરી નહિ હોવી તે: દગદગો.

ડગમગ, અ૦ ડગડગ: ડોલમડોલા થતું હોય તેમ (૨) વિ૦ અસ્થિર.

ડગમગવું, ક્રિ૦ અ૦ સ્થિર નહિ રહેવું ડોલવું: હાલવું. (૨) ઢચુપચુ થવું: નિશ્ચય ઉપર નહિ રહેવું; દૃઢતા ઉપર નહિ રહેવું.

ડગમગાટ પુ૦ ડગમગવું તે.

ડગરી, સ્ત્રી૦ ડોકરી: ડોશી.

ડગરો, પુ૦ ડોકરો; ડોસો.

ડગલી, સ્ત્રી૦ નાનાં છોકરાંઓને પહેરવાની અંગરખી; જાડું બદન: અસ્તરવાળી બંડી.

ડગલું, ન૦ ડગ: પગલું: કદમ. (૨) બે પગલાં વચ્ચેનું અંતર તે. (૩) એક જગા કે બિંદુથી જે કંઇ આગળ વધારો કરવો તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડગલું ઓળખવું=પગલું પારખવું: વલણ જોવું. ડગલું ભરવું=કંઇ કામ કરવા તત્પર થવું: આગળ ચાલવું. રૂ૦ પ્ર૦ જોઇને ડગલું ભરવું=વિચાર કરીને કામ કરવું.

ડગલો, પુ૦ ગળાથી ઘુંટણ લગીનું પુરુષને પહેરવાનું શીવેલું વસ્ત્ર; કોટ.

ડગવું, ક્રિ૦ અ૦ હાલવું. ધ્રુજવું. ડોલવું: ડગમગવું. (૨) ખસવું; જવું. (૩) પાછું ફરવું: હઠવું. (૪) તાબે થવું.

ડગળવું, ચગળવું.

ડગળી, સ્ત્રી૦ નાની ચીરડી; ચસ્કી; કકડી. (૨) ડાગળી; મગજની સમજશક્તિ.

ડગળું, ન૦ વચમાંથી કાઢેલો જાડો કકડો ફાડિયું: ચીરો (૨) લચકું ભરવાથી પડેલો ગોરબા વગેરેનો જાડો કકડો

ડગુમગુ, વિ૦ આમ તેમ હાલતું ડગડગતું. (૨) અસ્થિર: અદૃઢ: અનિશ્ચિત.

ડચ, અ૦ જીભ થડકાવીને કરાતો એવો અવાજ–ઉચ્ચાર: ડચકારો. (૨) પુ૦ હોલાંડનો રહેવાસી; વલંદો.

ડચકારવું, ક્રિ૦ અ૦ ડચકારો કરીને પ્રેરવું; શાંત પાડવું કે અટકાવવું; હાંકવું. (૨) ઉશ્કેરવું; પ્રેરવું; ધસાવવું; ઉત્તેજિત કરવું.

ડચકારી, સ્ત્રી૦ ડચકારાથી કંઇક ધીમો અવાજ; ડાકલી.

ડચકારો, પુ૦ મોંની બખોલમાં જીભ થડકારવાથી થતો એવો અવાજ તે: મોટી ડચકારી ક્રિ૦ પ્ર૦ ડચકારો કરવો=ઉશ્કેરવું; ઉત્તેજવું.

ડચકિયું, ન૦ જુ૦ ડચકું.

ડચકું. ન૦ ગળાની બારીમાંથી નીકળતો એવો અવાજ; કંઇક ગળે ઉતારવાં મુશ્કેલી પડવી અને તેને લીધે હરડિયો તણાઇને થતો અવાજ તે: પેટ લેતો પડતો તે. (૨) વાયુ લેતાં મૂકતાં ગળું ને હરડિયો .

ડચકો, પુ૦ ઉપરથી

અંદરથી કઠણુ ઢેફું; ગાંઠ દડબું. (૨) સપાટી ઉપર તરી આવેલી ગાંઠ; ગડબ તે (૩) લોદો, જાડો આડો.

ડચુરો, પુ૦ અન્નનળ પુરાઇ ગયા હોય તેમ ગળું ઓચિંતું સજ્જડ થઇ જવું તે. અન્નનળનું બંધાઇ ભરાઇ જવું તે; શોક દુઃખ વગેરેના ગોઠાણને લીધે છાતીમાં રૂંધામણ જેવી અસર થાય તે. [ગાભો.

ડચ્ચો, પુ૦ ડટ્ટો; દાટો. (૨)

ડજન, વિ૦ [અ] બાર; સમુદાયમાં બાર. એક જથે. બાર નંગ

ડટણુ, વિ૦ ડટ્ટણ; દટાયેલું રહે એવું; જમીનની અંદરનું.

ડટંતર, ન૦ પૃથ્વી ઉથલપાથલ થઇ વસ્તીવાળા પ્રદેશો દટાઇ જવા તે; શહેરો અને ગામડા દટાઇને પાયમાલ થઇ જવા તે. (૨) વસ્તીનો સામટો નાશ કરે એવી સ્થિતિ તે. કેર.

ડટાવું, ક્રિ૦ અ૦ દટાવું; જમીનમાં પુરાવું.

ડટ્ટો, પુ૦ ગોળ નાળચા જેવા મો ઉપરના કાણામાં ઘાલવાનો બેસતો લાકડાનો કે બીજો ડુચો કે ડકો; બુચ, દાટો.

ડડ્ડો, પુ૦ [સં.] ડકાર; ડ એવો અક્ષર ને ઉચ્ચાર તે.

ડણું ન૦ જાડું ડફણું; જાડું ઢંકુ અને બેડોળ લાકડું. (૨) હરાઇ ગાય ભેંસને ગળે બાંધવાનું જાડું ડેરો. (૩) ખૂબ જાડું ટોકણું.

ડપકામણુ ન૦ ડર દેખાડવો તે; ધમકી; ધાક.

ડપકો, પુ૦ પ્રવાહી પદાર્થનું મોટું ટીપું કે લોદો પડવો તે. મોટો છાંટો, લચકો. (૨) ડાઘ; ધાબું. (૩) વહેમ શંકા ખતરો; વાંધો. (૪) ફાળ. ધ્રાસકો; ચરેરો. (૫) બાજી ને કણકના નાના મોટા તળેલા ગોળા કે આકાર તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડપકો પડવો=વહેમ પડવો.

ડપટ, વિ૦ દાટેલું-સંતાડેલું હોય એવું. ભોયમાં રાખેલું; ગુપ્ત; છાનું; ભંડારેલું (૨) ઠકાણે કરી દેવું-નજરે પડે નહિ એમ છુપાવી દેવું તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડપટીદેવું=સંતાડી દેવું.

ડપટવું, ક્રિ૦ સ૦ દાટીને સંતાડવું; બેવડા જાપતામાં રાખવું; છુપાવવું; સંતાડી રાખવું. (૨) લુચ્ચાઇથી હાથ કરી લેવું; કોઇને હાથ લાગે નહિ એમ ક્યાંનું ક્યાંઈ છુપાવી અદરય કરી દેવું.

ડપટીબેસવું, દબાવી બેસવું; પચાવી પડવું; બગલમાં ઘાલીદેવું; ડપટવું.

ડપોટા, પુ૦ ગુણપાટનો ખાંડનો કોથળો. (એ ઉપરથી બંગાળી ખાંડ 'ડપોટા'ની ખાંડ એવે નામે ઓળખાતી)

ડંફ, ન૦ [ફા] લાકડાની કુંડીપર મઢેલા ચામડાનું એક વાજું; ઢોલ. (૨) એકદમ પોચી વસ્તુમાં બીજી કઠણ વસ્તુ વાગતાં થતો એવો અવાજ;

ડફ એવો અવાજ થાય તેમ; ઝટ દઇને.

ડફડાવવું, ક્રિ૦ સ૦ વહાણ-હોડી હંકારવાં. (૨) ધમકાવવું.

ડફણાવવું, ક્રિ૦ સ૦ દટાવવું. (૨) ડફણે મરાવવું. (૩) ખરાબ કર્મ કરાવવું.

ડફણું, ન૦ નાની લાકડી; જાડીને ટુંકી લાકડી. (૨) સાધારણ કામ કરે એવું હથિયાર; નકામા જેવી તરવાર. કહે૦ તેજીને ટુંકારો ને ગધેડાને ડફણાં.

ડફલાવવું, ક્રિ૦ સ૦ ડફ ડફ થાય એમ કરવું. ગોદાટવું; ધાકધમકાટથી હચમચાવી દેવું. (૨) પીડાવવું; વિતાડવું; હેરાન કરવું; મુશ્કેલીમાં નાખવું.

ડફોળ, વિ૦ બેવકૂફ; મૂર્ખ; અણસમજુ; અભણ; નિરક્ષર. (૨) ઝટ સમજી શકે નહિ એવું.

ડફ્ફલ, (ડફ્ફર), વિ૦ વાથી ફુલી ગયેલું; નિઃસત્ત્વ. (૨) મૂર્ખ; બેવકૂફ.

ડબકવું, ક્રિ૦ અ૦ ડુબકી મારવી. (૨) દબાવું. [તે; રોફ; ધાક.

ડબકાણું, ન૦ બીક બતાવવી

ડબકામણું, ન૦ ડબકાણું.

ડબકી, સ્રી૦ ડુબકી.

ડબકો, પુ૦ ડપકો.

ડબગર, પુ૦ નગારાપર ચામડાં મઢનારી એક જાતિ ને તેમાંનો પુરુષ; ચામડાં છત્રીઓ વગેરે ઉપર રોગાન અને રંગ ચડાવનારો.

ડબડબ, અ૦ ઉતાવળે, એક પછી એક ક્રમે; સપાટામાં; ટપોટપ. (૨) ટોગળે ટોગળે પાણી પિવાઇ જવાય તેમ; કોળિયે કોળિયે ઝટ ઝટ ખાઇ જવું તે. [(૨) દાબડી. (૩) કુપ્પી.

ડબડી, સ્રી૦ નાનું ડબલું; ઢેફલી.

ડબડું, ન૦ દડબું; ઢેફું; દબડું. (૨) કુલ્લું. [ભોથ; પોદળા જેવો.

ડબડો, વિ૦ પુ૦ કુપ્પા જેવો;

ડબરૂ, ન૦ પાતળા પડનું કુલ્લું. (૨) વિ૦ ફીકું; નિઃસત્ત્વ. ડબરૂ જેવું=લોહીનું પાણી થઇ જવાથી જેની ચામડી તગતગતી હોય એવું; થોથરવાણું. (૩) હાલી ચાલી શકે નહિ એવું; મંદ; અચંચળ. [ડબ્બો.

ડબરો, પુ૦ તાંબા પિત્તળનો

ડબલું, ન૦ ડબગરે બનાવેલું ચામડાનું વાસણ; કુલ્લું. (૨) વગર પકવેલું હાંલ્લું.

ડબવું, ક્રિ૦ અ૦ દબાઇ જવું; ઢીલા-મંદ પડી જવું.

ડબાડબ, અ૦ એક પછી એક એમ; ઝપો ઝપ; ડબડબ; ઝટ લઇને; સપાટાબંધ; ડબોડબ

ડબાવવું, ક્રિ૦ સ૦ દબાવવું; દબાય તેમ કરવું; ચંપાવવું, ચગદવું; ચાંપવું. (૨) રોફમાં લેવું; દાબ દેવો; ધમકાવવું; ભય દેખાડવો. (૩) દાબીને ખાવું. (૪) હોઇયાં કરી જવું.

ડબાવું. ક્રિ૦ અ૦ દબાવું; ચંપાવું. (૨) રોફમાં લેવાવું; નરમ થઇ જવું; દબી જવું. (૩) નુકસાનમાં આવવું; કોઇ ભાર તળે આવી જવું.

ડબીર, પુ૦ [આ.] લખનાર; મુનશી, હિસાબ રાખનાર.

ડબુક અ૦ ડૂબતું હોય તેમ; એક પછી એક 'ડબ' એવો અવાજ થતો હોય તેમ. (૨) ડબ એવા અવાજ સાથે; તરતજ; જલદી

ડબુચો, પુ૦ ડુચો; ધાગો. (૨) મેલાં ફાટેલાં લુગડાનો લોચો. [ભાગ.

ડબુસો, પુ૦ વહાણનો પાછલો

ડબેલ, વિ૦ દબાયેલું; ઓશિયાળું, ઓશિંગણ; તાબેદાર

ડબોળવું, ક્રિ૦ સ૦ પ્રવાહીમાં બુડાડવું; બોળવું. (૨) અપવિત્ર કરવું; બગાડવું. [ડબ્બો.

ડબ્બી, સ્ત્રી૦ દાબડી; નાનો

ડબ્બો પુ૦ દાબડો; ચારે તરફથી બંધ કરી શકાય તેવું વાસણ. (૨) તેલ ભરવાનો ખડિયો. (૩) રઝળતાં ઢોર પુરવાનો વાડો. (૪) મધ્યમ કદનું ઘડિયાળ. (૫) અમદાવાદી ગોળ પાઘડી. (વ્યંગમાં)

ડબ્લિન, વિ૦ બેવડા દોરાના વણાટની ખાદી; કાપડની એક જાત. (૨) ન૦ આયર્લંડનું મુખ્ય શહેર.

ડમકો, પુ૦ ડંકો; સવારીમાં ઘોડા ઉપર બે બાજુ રાખવામાં આવતી નગારીઓ; દુંદુભી

ડમખળ, ન૦ તોસ્તાન; સવારીમાં રાખવામાં આવતાં પશુ અને સરસામાન વગેરેનો જે સમુદાય વગેરે તે. (૨) ધાંધલ; ધમાલ; મન અને શરીરને અશાંતિ અને શ્રમ આપે એવું જે પંચાતી ભરેલું કામ કે વસ્તુઓ તે. (૩) માણસો, સરસામાન, પશુઓ વગેરેની પંચાતી તે.

ડમડમ, અ૦ ઢોલનો હવામાં થતો ગુંજતો અવાજ; ધમધમ; ઢમઢમ. (૨) ન૦ ડંકા નિશાનનાં વાજાંમાંનું એક ઢોલ; લશ્કરી ઢોલ. (૩) કલકત્તાની પાસે આવેલું એક લશ્કરી છાવણીનું નાનું ગામ, એ ગામના દારૂગોળાના કારખાનામાં બનતી બંદુકની ગોળીઓ.

ડમડમાક, પુ૦ 'ડમડમ' એવો અવાજ તે; ઢોલનો જે ધમકારો તે.

ડમઢોલ, અ૦ તંગ થયેલું હોય તેમ; ઢમઢોલ; સખત ચડેલું એવું. (૨) અસ્થિર; ચંચળ; અદ્દઢ. (૩) અપૂર્ણ હાલતમાં હોય એવું.

ડમણિયું, ન૦ નાની ને સાદી બનાવટની ગાડી; ડમણી.

ડમણી, સ્ત્રી૦ નાની ખુલ્લી ગાડી; એકકો.

ડમણું, ડમણીયું.

ડમરવું, ક્રિ૦ અ૦ ડમરા જેવી નાની વનસ્પતિને ફૂલ કે માંજરો આવવી; ફાલવું; મોર આવવો.

ડમરૂ, ન૦ દોરીની ગાંઠના આઘાતથી વાગતું ચામડું મઢેલું વાજું; ડાકલું. ૨. પ્ર. વિ૦ ઇંદ્રિયોને કાબુમાં રાખનારું-ડાહ્યું ડમરું.

ડમરો, પુ૦ એક જાતનો તુલ-

સીની જાતનો છોડ; સુગંધિવાળા રોપાઓમાંનો એક રોપો.

ડમાક, પુ૰ રોફ; ભભકો; ઠમામ; ડિમાક; ઠાઠ

ડર, પુ૰ ભય; બીક; ભો.

ડરકણુ, વિ૰ બીકણુ; ભીરૂ.

ડરપવું, ક્રિ૰ અ૰ ડરવું; બીવું.

ડરપી, વિ૰ બીકણુ; ભીરૂ; ડરકણુ.

ડરવું, ક્રિ૰ અ૰ બીવું; ભય ધરવો; ડરપવું; ભો લાગવો. [મણું.

ડરામણું, વિ૰ ભયંકર; બિયા-

ડરાવવું, ક્રિ૰ સ૰ બીવરાવવું; ધાસ્તી આપવી. (૨) મર્યાદામાં રાખવું. શેહ રાખવી.

ડરૂં, વિ૰ ભયભીત થઇ જાય એવું; ચકિત; સ્તબ્ધ. (૨) ડરકણુ; બીકણુ; ભીરૂ.

ડલ્લો, પુ૰ દલ્લો; પુંજી.

ડસકડસક, અ૰ ડુસકાં ખાતાં ખાતાં; એક એકની પાછળ આંસુનાં ટીપાં પડતાં હોય તેમ.

ડસકલો, પુ૰ હાથપગ બંધાઇ રહે એવી બેડી; હેડ; ચોર-કેદી વગેરેના હાથ બંધાઇ રહે એવો લાકડા કે લોઢાનો પેચ, કડી; બેડી. (ડસે-ડંખે તે ડસકલું. પગના કડલાં વગેરે ભારે ઘરેણાંને પણ ડસકલાં કહે છે.)

ડસકું, ન૰ થોડે થોડે વખતે સંભાણુ ઉંડા શ્વાસ લેવા પડે તે; શ્વાસ લેતાં રહી રહીને ડચકાં ખાવાં પડે તે; ક્રિ૰ પ્ર૰ ડસકાં લેવાં=સંભારી સંભા-રીને રોવું તે. ડસકે ચડવું=વારંવાર ડસકાં ખાવાં; વળી વળીને રડી જવાવું.

ડસડસવું, ક્રિ૰ અ૰ મનમાં ને મનમાં રૂંધાવું; પીલાવું. (૨) શોકે મુંઝાઇજવું; અકળાઇ રહેવું. (૩) ડસકાં ખાળી રાખવાં.

ડસવું ક્રિ૰ સ૰ કરડવું; બચકું ભરવું. (૨) ઝેર ચડે એમ કરડવું; હૃદયને દુ:ખની લાગણી થાય એમ કરવું.

ડહાપણુ, ન૰ [सं दाक्षिण्य] વિવેક ને વિનયવાળી રીતભાત. (૨) ચાતુર્ય; પ્રસંગને વિચારી ચાલવાપણું. ક્રિ૰ પ્ર૰ ડહાપણુ ડોળવું=કોઇ વાતમાં માથું મારી પોતાની આવડત બતાવવી.

ડળકડળક, અ૰ બિંદુરૂપે એક પછી એક નીકળે તેમ; ટપરાકપરી; ટપટપ.

ડળકવું, ક્રિ૰ અ૰ લોલુપ થવું; સળકવું; લીન થઇ જવું; લાલચ થવી.

ડળવું, ક્રિ૰ અ૰ લાલચથી ગદ્ગદ્ થઇ જવું; વિષયોમાં એકતાર થઇ જવું; ઉંડાણુમાં ઉતરી જવાવું; આધીન થઇ જવાવું. (૨) નિષ્ક્રિય થઇ જવું; વિલીન થઇ જવું; ભાગી-ફાટી પડવું; ઢગલો થઇ જવું. (૩) ખોખારૂપ થઇ જવું; અંદર ધસી પડવું.

ઢળી, સ્ત્રી૰ ઘોડાના સાજમાંનું ઊનનું જાડું ગોદડી જેવું સાધન. દળી.

ડંકાપલટી, સ્ત્રી૰ નગારા ઉપર દંડા મારી સમજાવવાની એક સૈનિક સાંકેતિક ભાષા તે.

ડંકો, [સં. દુંદુભી] સૈન્યમાં ઘોડા ઉપર બે બાજુ ગોઠવી વગાડવાની મોટી નગારીઓ; દુંદુભી. (૨)હુગડુગી જેવું જાડા ચામડાનું એક વાજું. (૩) જાહેરાત; ઢંઢેરો. (૪) ધાક; હાક. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડંકો વગાડવો =નામના મેળવવી; જાહેર કરવું. ડંકો દેવો=વિજય મેળવવો; સ્વારીએ ચડવું.

ડંખ, પુ૦ [સં. દંશ.] દંશવું; ડંખવું તે, કરડવું તે; ચટકો દેવો તે; છેદ; આઘાત; ચોટ; ચટક; ચટકો. (૨) આંકડો; અણી; તીણી અણીવાળો વીંછી ને મચ્છર વગેરેનો અવયવ તે. (૩) ચણચણે-સાલે એવો વાણી વગેરેનો આઘાત તે; ઉંડું અંતઃકરણ દુખાવું તે. (૪) ઝેરી લાગણી; દ્વેષ; છુપી વેરભાવના.

ડંખવું, ક્રિ૦ અ૦ ચટકો અથવા ડંખ દેવો, ચટકવું; આંકડો મારવો; ટોચવું. (૨) ચીપટી ભરવી. (૩) અંતઃકરણ દુખાવું; મનમાં લાગણી થવી; ખટકવું. (૪) વેર ઝેરની તીખી ચાલુ લાગણી રહેવી.

ડંગ, અ૦ આશ્ચર્યથી દિઙ્મૂઢ બનવું તે; ચકિત; સ્તબ્ધ; દંગ.

ડંગો, પુ૦ દંગો; બંડ; તોફાન.

ડંગોરૂં, ન૦ ડંગોરો.

ડંગોરો, પુ૦ [સં. દંડ] જાડી ટુંકી લાકડી; ધોકો; ડાંગ.

ડંડ, પુ૦ [સં. દણ્ડ] દંડ.

ડંડવું, જુ૦ દંડવું.

ડંડાઇ, સ્ત્રી૦ ડાંડાઇ; દાંડિયાપણું; વ્યવહારથી ઉલટા ચાલવું તે; લુચ્ચાઇ; દોંગાઇ; ડંડાબાજી.

ડંડાવું, ક્રિ૦ અ૦ દંડાવું; નુકસાનમાં આવવું; શિક્ષા થવી.

ડંડિયો, પુ૦ બે કકડા જોડીને બનાવેલો સાલ્લો; રાતી ભોંય અને અંદર ધોળી લીટીઓ હોય એવું સ્ત્રીઓને પહેરવાનું લુગડું; ડંડિયું= દંડ-થાંભલાપરનું-એક દંડિયો મહેલ.

ડંડીકો, પુ૦ દંડીકો; ડાંડિયો; નગારૂં વગાડવાની નાની પાતળી લાકડી. (૨) વાંસ વગેરેના સાંઠાની બે ગાંઠા વચ્ચેનો સીધો ભાગ તે.

ડંડુકો, પુ૦ [સં. દંડ] નાનો પાતળો લાકડાનો કકડો; નાની ટુંકી લાકડી; ડંડો.

ડંડો, પુ૦[સં. દંડ] દંડો; નાની ટુંકી લાકડી; ડંડુકો; ડાંડિયો. (૨) લાંઠ; કામ કાઢી લે એવો ને લુચ્ચો માણસ; ખાલી દમ ભરાવી ગુજરો કરનારો; ઢાંડ; નાગો.

ડંફાસ, સ્ત્રી૦ પોતાનાં વખાણ ગાવાં તે; ફુલ મારવી તે. (૨) ગપ; જુઠી વાતનો તડાકો. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડંફાસ મારવી=પોતાનું પરાક્રમ બતાવવું.

ડંફાણ, સ્ત્રી૦ ડંફાસ; બડાઇ મારવી તે.

ડંબર, ન૦ [સં.] ડોળ દેખાવ.

(૨) ઘટા; ઘુંમટ; ઘેરાવો. [જે તે.

ડંઆરણું, ન૦ ડામ પડે એવું

ડંભાવવું, ક્રિ૦ સ૦ ડામ દેવરાવવો; બાળી મૂકવું; ચપકા દેવરાવવા; લાઠા લેવા.

ડંશ, પુ૦ ડીનો; ઉંડા વેરની દાઝ.

ડંસ, પુ૦ [સં. दश] દંશ; ડંખ. (૨) ડીનો.

ડંસવું, જુ૦ ડંખવું.

ડાઈ, સ્ત્રી૦ ડહાપણનું કામ તે. સારી સમજની સુલેહ; સંધિ; સમાધાની

ડાઇનો ઘોડો, પુ૦ છોકરાંને રમવાની એક રમત; હોંનો ઘોડો; દૂધ દહીં ખાનારો ઘોડો-છોકરો.

ડાક, ન૦ [સં. ढक्का] એક જાતનું ચામડાનું વાજું; ડુગડુગિયું; નાનું ઢોલ; ડાકલું.

ડાક, સ્ત્રી૦ કાગળ પત્ર અને મુસાફરોને એક ઠેકાણે પહોંચાડવાની ગોઠવણ તે; ટપાલ. ડાક ગાડી=ટપાલ લઇ જનારી ગાડી. ડાક બંગલો=મુસાફરોને ઉતરવાનું મકાન; ધર્મશાળા; મુસાફરખાનું

ડાકચોકી, સ્ત્રી૦ ટપાલવાળાઓ અને મુસાફરોને વિશ્રાંતિલેવાનું થાણું; ટપ્પાચોકી.

ડાક્ટર, પુ૦ [અં.] વૈદ; ચિકિત્સક; દાક્તર. (૨) પંડિત; મોટો વિદ્વાન; કવિવર. [મોટો ઠાઠમાઠ.

ડાકડમાક, પુ૦ ભભકો; રોફ;

ડાકડમાળ, ન૦ ભાગ્યો તુટ્યો પરચૂરણ સરસામાન.

ડાકણ, સ્ત્રી૦ [સં. डाकिनी] સ્ત્રીજાતિનું એક ભયંકર ને હડીલું ભૂત; પિશાચિણી. (૨) મેલી વિદ્યા જાણનારી સ્ત્રી; જેની નજર લાગે એવી સ્ત્રી. (૩) ગાજરનું ડીંડું અને અંદરનો કઠણ રેસો. ડાકણ કુંડાળું=ઉતારની આસપાસ પાણીનું જે કુંડાળું કરવામાં આવે છે તે. ડાકણ કોઠો=છોકરીઓ ધૂળની પાળ કરી સાત કોઠા પાડી જે રમત રમે છે તેમાંનો દરેક કોઠો તે.

ડાકણી, સ્ત્રી૦ ડાકણ. (૨) વિ૦ ડાકણ જેવી; નઠારી ભુખાળવી ને ભયંકર સ્ત્રી.

ડાકણું, વિ૦ ડાકણ જેવું ભુખાળવું; નજર લગાડે એવું (માણસ.)

ડાકલિયો, પુ૦ ડાકલું વગાડનારો; ભુવાનો સાગરિત.

ડાકલી, સ્ત્રી૦ છાજું.

ડાકલું, ન૦ નાના ઢોલના આકારનું વાજું; ડાક; ભુવા વગેરેને વગાડવાનું વાજું. ક્રિ૦ સ૦ ડાખલું. બેસાડવું=નવરાત્રિમાં માતાના સ્થાપન આગળ ડાકલું વગડાવવું તે. (૨) ભુવાને ખોળાની ભૂત જાય નહિ ત્યાં લગી રોજ વગડાવવું તે.

ડાકિયું, વિ૦ ડાકણની માફક વળગે એવું. (૨) ખાઉ ધરૂ.

ડાકુ, ન૦ લૂટ. (૨) લૂટારો.

ડાકો, પુ૦ લૂટ. (૨) લૂટારો.

ડાખણું, જુઓ ડાકલું.

ડાગવું, ક્રિ૦ અ૦ નોંધવું; ઉતારી લેવું; લખવું.

ડાગળી, સ્ત્રી૦ ભેજું; સારાસાર વિચાર કરીને કાર્ય કરવાની જે સમજશક્તિ તે; મગજ. (૨) અક્કલ; બુદ્ધિ; મતિ; સમજ શક્તિ. (૩) ગોળ દાટા જેવી પટી. ધીંગડી; ગાભડી.

ડાગળો, પુ૦ વિદૂષક; રંગલો. (૨) ગાડાનો વાસો. (૩) દટો

ડાઘ, પુ૦ [સં. दाग] ડપકો; છાંટો; દાગ. (૨) કલંક; લાંછન; આળ; ખહો. (૩) કીનો; વેર; ખાર.

ડાઘાડુઘી, સ્ત્રી૦ છાંટા ડપકા કે લિસોટા વગેરેનાં ધાબાં તે; મલિનતા; ગંદવાડ જેવું જે તે; ચહેરાયેલું; છેકછાક થયેલું.

ડાઘિયું, વિ૦ ખારીલું; વેરીલું.

ડાઘિયો, પુ૦ મોટો ફાડી ખાય એવો કુતરો; ઝેરીલો કુતરો.

ડાઘી, વિ૦ ખારીલું.

ડાઘુ, પુ૦ [સં. दाहक] મડદાને સ્મશાનમાં લઈ જઇ બાળનારો; ખાંધિયો.

ડાઘેલ, વિ૦ ડાઘાવાળું. (૨) ખારીલું. (૩) બળેલું; દાઝાયેલું.

ડાઘો, પુ૦ ડાઘ. (૨) વકરેલો કુતરો. (૩) જખરો ને વકરેલો હોય એવો જે તે. (માણસ)

ડાચાકુટ, સ્ત્રી૦ ખાલી બોલ બોલ કરવું તે; માથાઝીક.

ડાચાળિયું, વિ૦ બોલતાં થાકે નહિ એવું; બહુબોલકણું.

ડાચું, ન૦ મોં. (૨) ભયંકર દેખાતું મોં તે. (૩) જડબું; લાંબું મોં.

ડાટ, પુ૦ દાટ; દટંતર; દટાવાથી નાશ થવો તે; ઉંધું વળી જવું તે; સત્યાનાશ જવું તે; જેનો ઉપાય થઇ શકે નહિ એવો ભાર આવી પડવો કે ઘાણ વળી જવો તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડાટ વાળવો=ધુળધાણી કરી નાખવું.

ડાટણું, ન૦ ડાટવાનું કામ કરે એવું જે તે; બારસાખની ઉપરનું ઉપલા ચોકઠામાં બેસતું લાકડું તે. (૨) ડાટવાનું જે કામ તે.

ડાટવું, ક્રિ૦ સ૦ દાટવું. ભોંયમાં સંતાડવું; દાબીદેવું; નહિ ચર્ચવું કે નહિ ખુલ્લું કરવું.

ડાટી, સ્ત્રી૦ ગીરદી; ભીડ

ડાટો, પુ૦ દાટો; બંધ કરવાનું લાકડા કે કપડાનું ઢાંકણું તે; દટ્ટો; ડુચો. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડાટો દેવો=બંધ કરવું; ડાટા કરવા=ઉપવાસની આગલી સાંજે પેટપૂર ખાવું.

ડાઢ, સ્ત્રી૦ દાઢ [સં. दंष्ट्रा] ખોરાક ચાવવા-દળવાના જે દાંત તે. (૨) પકડ. ક્રિ૦ પ્ર૦ દાઢમાં ઘાલવું-લેવું=પડાવી લેવાનો કે ખાઇ જવાનો મનસુબો કરવો.

ડાઢરખી, સ્ત્રી૦ ચવાણું.

ડાઢિયાળો, પુ૦ દાઢીવાળો; જેને

દાઢી મૂછ ફૂટેલાં હોય એવો મરદ; આદમી.

ડાઢી, સ્ત્રી૦ દાઢી. (૨) હડપચી.

ડાઢું, ન૦ પુરુષને ડાઢી ઉપર આવતા વાળનો જથ્થો; દાઢું.

ડાપણ ન૦ ડહાપણ; શાણપણ.

ડાફરિયાં, ન૦ આમ તેમ જોયા કુતપાસ્યા કરવું તે; ફાંફાં.

ડાફું, ન૦ ડાચું ફાડીને એકદમ બચકું ભરવા જવું તે. (૨) બચકું; કરડ. (૩) ચોર.

ડાફોળિયાં, ન૦ આમ તેમ વલખામારવાં તે. ફાંફાં; ડાફરિયાં.

ડાભ, પુ૦ દાભ; દભાણ તે; ધાક. અંકુશ; બીક; શેહ. (૨) ડાબવું તે.

ડાબડિયું, વિ૦ડાબડીના જેવું.

ડાબડી, સ્ત્રી૦ ઢાંકણવાળું નાનું પાત્ર; ડબ્બો; દાબડી.

ડાબડો, પુ૦ ઢાંકણવાળું મોટું પાત્ર; ડબ્બો; દાબડો. (૨) ગોળ પડઘી જેવો આખો નખ.

ડાબણ, ન૦ દબાણ, ભાર. (૨) દાબવાની ક્રિયા તે; દાબવાનું યંત્ર તે; ડાબણિયું.

ડાબણિયું, ન૦;દાબવાનું યંત્ર; જેનાથી વસ્તુ દબાય તે. (૨) પોલા મોંનું વાસણ. (૩) બારસાખના ચોકઠા ઉપરનું દબાણ રાખનારું પાટિયું.

ડાબરિયું, ન૦ એક ધાતુ પાત્ર.

ડાબલિયાળ, વિ૦ ડાબિયાળ; ડાબી બાજુએ રહીને દોડનાર-કામ કરનાર; ડાબોડી.

ડાબવું, ક્રિ૦ સ૦ દાબવું; ચાંપવું; નીચે જાય એમ કરવું. (૨) અટકાવવું; બંધ પાડવું. (૩) છુપાવવું; સંતાડવું. (૪) લાંચ આપવી; નરમ પાડવું; પીલવું;ચગદવું; ઠેલવું.

ડાબાજમણી, અ૦ વારાફરતી બન્ને બાજુએ; દક્ષિણ ને ઉત્તર બન્ને દિશા તરફ રહે તેમ.

ડાબિયેલ, વિ૦ ડાબોડી ડાબી બાજુએ જેને કામ કરવું ફાવતું હોય એવું.

ડાબું, વિ૦ પૂર્વ ભણી મોં કરી ઉભા રહેતાં આપણી ઉત્તર તરફનું જે તે; જમણાથી ઉલટું; સં૦ય (૨) અળખામણું; અણમાનીતું; અળગું.

ડાબોડી, વિ૦ ડાબે હાથે કામ કરનાર. [કુશ.

ડાભ, પુ૦ [સં दर्भ] એક ઘાસ;

ડાભડો, પુ૦ જંગલી દર્ભ.

ડાભોડિયું, વિ૦ ડાબોડી.

ડામ, પુ૦ [સં. दाघम्] ગરમ ધાતુ કે દેવતા અડકવાથી ચામડી બળી જઇ જે ડાઘ પડે છે તે અને તેથી જે તીવ્ર દુઃખ થાય છે તે; ચપકો. (૨) ટીકો; ચાંલ્લો; ચપકો. (૩) ટાઢો. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડામ દેવા=ગરમ ચપકા ચાંપવા (૨) મેણા મારવાં. ડામ ચાંપવા=દઝાડવું રૂ૦ પ્ર૦ એને

આપવાનું નથી એવા અર્થમાં એમ કહેવાય છે કે 'એને શું ડામ દે'

ડામચિયો, પુ૦ ગાદલાં ગોદડાં મૂકવાની લાકડાની પાટ

ડામણુ ન૦ ઘોડાને પગે જે દોરડું બાંધવામાં આવે છે તે. (૨) માળ રાખવા સારૂ રેંટિયાના આરા ઉપર જે દોરી બાંધવામાં આવે છે તે. (૩) અંગરખાની ચાળનું ઓટણ. (૪) સુકાનને વાળવું તે

ડામર, પુ૦ લાકડાં અને ખનિજ કોલસાની ધુણીમાંથી મળતો એક જાતનો કાળો પદાર્થ.

ડામવું, ક્રિ૦ સ૦ ધામેલી કુપર ચપકો દેવો; દઝાડવું; બાળવું. (૨) મેણાં મારવાં. (૩) પગે ડામણ બાંધવું.

ડામાડોળ, વિ૦ ડગુમગુ; [અસ્થિર.

ડામીસ, વિ૦ [અં.] જેને બદનામી લાગેલી હોય તે; જે ગુનેગાર ઠરી કેદખાને જઇ આવેલો હોય તે; જાણીતો ચોર. (૨) નાપાક; નીચ.

ડામેલ, વિ૦ ડામેલું; જેને ડામ દીધો હોય એવું.

ડાયરો, પુ૦ ડાહ્યા માણસોનો જે સમુદાય તે; રાવણું. (૨) નાત-જમણ.

ડાયું, વિ૦ ડાહ્યું; શાણું.

ડાયુંડમરૂં, વિ૦ ઘણું ડાહ્યું; ધીરું; શરમાળ. [ધમકી; બીક; દહેશત.

ડારો, પુ૦ ડર દેખાડવો તે;

ડાલર, પુ૦ [અં] ચીન તરફ આફ્રિકામાં અને અમેરિકામાં ચાલતો ચાંદીનો એક ચલણી સિક્કો

ડાલું, ન૦ [સં. डल्लक] વાંસ કે ઘાસની ગુંથણીનું કરંડિયા જેવું ટોપલાથી મોટું પાત્ર.

ડાહપણ ન૦ ડહાપણ

ડાહ્યું, વિ૦ [સં. दक्ष] ડહાપણ-વાળું; શાણું; સમજુક. (૨) બહુ ચીકણું; ઉંડો વિચાર કરનારૂં. રૂ૦ પ્ર૦ દોઢડાહ્યું=બહુ ચીકણું.

ડાળ, ન૦ મુખ્ય થડમાંથી નીકળતા ફાંટા; શાખા. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડાળે વળગવું=આજીવિકાને સાધને લાગવું.

ડાળખી, સ્ત્રી૦ નાની ડાળી, શાખા.

ડાળખું, ન૦ નાનું ડાળું; ઘણી ડાખળીઓવાળી શાખા; ડાળ.

ડાળાંપાંખડાં, ન૦ પાંખડીઓ સાથે હોય એવાં ડાળાં.

ડાળી, સ્ત્રી૦ નાનું ડાળું; શાખા.

ડાળું, ન૦ થડમાંથી નીકળેલો ફાંટો; શાખા; ડાળ. રૂ૦ પ્ર૦ ડાળાં પાંખડાં જુદાં કરવાં=ડાળીઓના ફાંટા અને પાંદડાં વગેરે છુટું કરી નાખવું. (૨) છિન્ન ભિન્ન કરી નાખવું.

ડાંક, પુ૦ નંગની નીચે જે ચકચકિત પતરી મૂકવામાં આવે છે તે (૩) ધાતુના સાંધ પુરવાને જે ભુકી મૂકવામાં આવે છે તે; રાણ.

ડાંખળી, સ્ત્રી૦ નાની ડાળી. (૨) નાની ડાળીઓના કકડા તે; ઘાસની

સળીઓ.

ડાંખળું, ન૦ ડાળખું; ડાળી; કિસલય; કુંપળ. (૨) ડાંખીનો સુકો કકડો. (૩) ડાળીઓના કકડા; ભુકો.

ડાંગ; સ્રી૦ મોટી લાંબી અને મજબુત લાકડી; છેડે લોખંડ જડેલી વાંસની લાકડી

ડાંગર, સ્રી૦ [સં. कडंगर] જેમાંથી ચોખા નીકળે એવું ધાન્ય; શાલી; ભાત.

ડાંગેર, સ્રી૦ ડાંગર.

ડાંડ, પુ૦ ડંડાથી કામ લેનારો; અસભ્ય-લાંઠ માણસ (૨) જેસાં ચોકસાં વગરનો માણસ; છડો; વાંઢો. (૩) લબાડ; લુચ્ચો; લફંગો; ધૂર્ત; ઠગ. બેશરમો (માણસ).

ડાંડગાઇ, સ્રી૦ [સં.] ડાંડાઇ.

ડાંડગો, પુ૦ [સં.] ડાંડ; લાંઠ; લુચ્ચો.

ડાંડલી, સ્રી૦ ડાળી; ડાળખી; કુમળી કુંપળ. (૨) દાંડી; નાનો હાથો.

ડાંડલો, પુ૦ ડાંડો; કુમળી શાખા. (૨) પાનની અંદરનો રેસો; કુમળી ડાળીનો ફણગો; અંકુર. (૩) દાંડો; હાથો; પકડ; (૪) વાજાનો લાબો આંકડો　　　　[સાંઠા

ડાંડા, પુ૦ જુવારના લીલા

ડાંડાઇ, સ્રી૦ લુચ્ચાઇ;ઠગવિદ્યા. (૨) બીવરાવીને કામ કરવાની રીત-ભાત; દેંગાઇ; નાગાઇ. [લોની મંડળી.

ડાંડિયાટોળી, સ્રી૦ ડાંડ માણુ-

ડાંડિયારસ, પુ૦ સ્રી૦ પુરુષો એક સાથે ડાંડિયા રમે તે. એક પુરુષ અને એક સ્રી એમ ગોળ કુંડાળે રહી દાંડિયાની રમત રમવી તે; દાંડિયા રમવા તે.

ડાંડિયું, વિ૦ ડાંડાઇ કરનારું, લુચ્ચું; ઠગારું; ધૂર્ત. (૨) ન૦ બન્ને તરફના બે કકડા સાંધીને બનાવેલું લુગડું.

ડાંડિયો, પુ૦ ડાંડાઇ કરનારો; ડાંડ; લુચ્ચો; લફંગો. (૨) રોન ફરનારો,ડાંડી પીટનારો. (૩) લાકડીનો ટુંકો કકડો; ડંડુકો; દંડો.

ડાંડી, સ્રી૦ ત્રાજવાનાં પલ્લાં સમાંતર રહે એમ પકડવાની લાકડી. (૨) નાજુક પાતળો હાથો. (૩)દંડીકો મારવાથી વાગે એવી થાળી ઘડિયાળ કે ચામડાનું વાજું તે. ડાંડી પીટવી= ઢંઢેરો ફેલાવવો.(૪) ધ્વજ ચડાવવાની લાકડી; વાવટા કાઠી. (૫) એક સરખી સીધી ધાર તે:-નાકની ડાંડી.

ડાંડો, પુ૦ લાંબો જાડો કકડો; ડંડુકો; હાથો. (૨) લાઠ; ધરી; લટ્ટુ. (૩) પરાઇ; મૂસળ. (૪) ફણગો; ગરભે; અંકુર.

ડાંભવું, ક્રિ૦ સ૦ ડામવું; દબાડવું. (૨) વિકાર પામે નહિ અથવા વિફરે નહિ તેમ કરવું. [એક શાક.

ડાંલો, પુ૦ એક વનસ્પતિ છોડ;

ડાંસ્લો, પુ૦ ડાંડલો; કુમળો વનસ્પતિનો અંકુર; કુમળી શાખા.

(૨) દંડ; ડંકો. (૩) ડાઘો; ખીલડો.

ડાંસ, પુ૦ ડંખ દેનારું પાંખો-વાળું એક જંતુ; મચ્છર

ડિમાક, પુ૦ ડોળ; ઠઠારો.

ડીંગ, ન૦ (સ્ત્રી૦) ખોટી-બનાવટી વાત, ગપ; અફવા; ખાલી બડાઇનીવાત. ક્રિ૦પ્ર૦ ડીંગ મારવી=ખોટી વાત ઉડાવવી; અધિકાર ન હોવા છતાં સત્તા ચલાવવી. ડીંગમારું=બનાવટી વાત ઉડાવનાર.

ડીંગરી,સ્ત્રી૦ એક જાતની ભાજીનું [શાક.

ડીગલું, ન૦ હદની બહાર દેખાતું અણિયું; અંતભાગ; શિખર; ટોચ; મથાળું; માથું. (૨) કોઇ છોડનો કુમળો શિખાંતનો ભાગ; નવો ફુટી નીકળેલો અંકુર. (૩) પાન વગરની થોરડી દૂધ ભરેલી શાખા.

ડીંગળ, ન૦ઘણી ડિંગોનો સમુદાય તે; બનાવટી-ખોટી વાતો તે; બનાવટી જોડકણું તે. (૨) ગાયન કે ગીતનું લાખું પિંગળ તે. ડિંગળ ભાષા =ખોટી બનાવટની બાની; ડીંડવાણું.

ડીંટ, ન૦ ડીંટું; ફળ જે ઠેકાણેથી ડાળી સાથે જોડાયેલું હોય છે તે ભાગ; (૨) મૂળ; બીજ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડીંટ જવું =જડમૂળથી નાશ થઇ જવો. ડીંટ કાઢવું=જડ મૂળથી ઉખેડી નાખવું.

ડીંટડી, સ્ત્રી૦ સ્તન ઉપરનો [illegible] આવે છે.

ડીંટડું, ન૦ ડીંટું; અણિયું; અગ્રભાગ.

ડીંટવું, ક્રિ૦ સ૦ ડીંટામાંથી તોડવું; ફળ, શિંગ ને ફૂલ વગેરેને તેના ડીંટથી જુદાં પાડવાં. (૨) ફળને લાગી રહેલી ડાંખળીઓ તોડી નાખવી.

ડીંટી, સ્ત્રી૦ ડીંટડી.

ડીંટું. ન૦ ફળનો તે ભાગ કે જે શાખા સાથે લાગેલો હોય છે; શાખાનો અગ્રભાગ. (૨) ફૂલની ડાંખળી. (૩) ફળફૂલનું મૂળ

ડીંડવાણું, ન૦ ગોટાળાવાળું હોય એવું; ગડબડિયું; ખરુંખોટું જણાય નહિ એવું; અનિશ્ચિત કામકાજ વગેરે તે. (૨) ગોટાળો; ગોલમાલ; અંધેર; ગેરવહીવટ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડીંડવાણું ચલાવવું=ખોટું ખોટું ચલાવવું તે.

ડીંડવું, ન૦ અંદરથી પોલું-પોચું ફળ; ડોડવું. જિંડવું. (૨) વનસ્પતિની કુમળી શાખા અથવા તેનો કકડો.

ડીચકું, ન૦ ડીંટું. (૨) નાની ગાંઠ જેવો કોચો સપાટીની બહાર નીકળેલો જે ભાગ તે. (૩) ટોચકું; શિખર.

ડીચો, પુ૦ એક જાતનું પંખી.

ડીફવું, ક્રિ૦ સ૦ મુશ્કેલીથી બળ-વવું; મહા મહેનતે પુરું કરવું. (૨) મારવું; ઠોકવું.

ડીકું, ન૦ લાંબી કુમળી ડાળીનો કકડો. (૨) જાડી ને ટૂંકી લાકડી; નાની પરોણી. (૩) લાકડાનો ટુંકો નાનો

કકડો; ડફણું. (૪) જાડું અને મજબુત. (માણસ) (૫) ગપ.

ડીબું, ન૦ ડચકો; ડીચયું; ઢેફો. (૨) બીબું.

ડીબો, પુ૦ ડચુરો; ડુમો; છાતીની મુંઝવણ તે. (૨) મોટો લખોટો.

ડીમચું, ન૦ ઢીમચું; વેઢો; લાકડાનો બેડોળ કકડો. [મન.

ડીલ, ન૦ શરીર; અંગ. (૨) દિલ;

ડુઓ, પુ૦ ડુવો; રગડો; જાડું પ્રવાહી. (૨) ડુવો; પ્રવાહી પદાર્થ પીરસવાનું હાથાવાળું વાસણ.

ડુકરી, સ્ત્રી૦ ભુંડણ; ડુક્કરની માદા. [ને જાડો માણસ; ઢેગો.

ડુકરો, પુ૦ ભુંડ, શુકર. (૨) ગંદો

ડુકાવું, ક્રિ૦ અ૦ ભુલાવું; રોકાવું.

ડુકીજવું, થાકીજવું.

ડુક્કર, [સં. શૂકર] જાડું ગંદું અને ધેટા જેવું ચોપગું પ્રાણી; ભુંડ; શુકર; વરાહ; સૂવર.

ડુગડુગિયું, ન૦ ચામડું મઢેલું દોરી હલાવતાં વાગે એવું વાજિત્ર; ડમરું, ડાકલું; ડુગડુગી.

ડુગડુગી, સ્ત્રી૦ ડમરું,નાનું ડાકલું.

ડુઘો, પુ૦ પ્રવાહી વસ્તુ પીરસવાનું વાસણ; ઓપરાળો.

ડુચડો, પુ૦ ડુચો; ચિંથરાનો લોચો કે દાટો તે (૨) ગાભો; ચિંથરાંનો જથ્થો, ડુચો; જાડી પીછી (૪) મોટો કોળિયો.

ડુચવું, ક્રિ૦ સ૦ પાત્રને મોઢે માંડવું. (૨) ડુચા ભરવા; દાટો મારવો. (૩) મોટે કોળિયે ખાવું.

ડુચો, પુ૦ જુના લુગડાનો ફાટયો-તુટયો કકડો; ચિંથરું; ગાભો. (૨) ચિંથરાંનો લોચો; લોચાનો દાટો. (૩) મોં ભરાઇ જાય એવો મોટો કોળિયો. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડુચા કાઢવા=થકવી નાખવું. ડુચો મારવો=બંધ કરવું; મૌન રહેવું. (૪) સુચો. ડુચા ઉડી જવા=રજેરજ જેટલા કકડા ઉડી જવા. (૫) વિ૦ અ-શિક્ષિત; રાભો. (૬) બેહુદ; કણબી; ગામડીઓ. [અંદર પેસીજવું તે.

ડુપકી, સ્ત્રી૦ ડુબકી; પાણીની.

ડુપટો, પુ૦ પુરુષે ખભે નાખવાનું વસ્ત્ર; ખેસ; દુપટ્ટો; પિછોડી.

ડુબકી, સ્ત્રી૦ પાણીમાં ડુબી રહેવું તે; ક્રિ૦ પ્ર૦ ડુબકી મારવી=પાણીમાં પેસવું. (૨) સંતાઇ જવું; દૂર ખસી જવું.

ડુબવું, ક્રિ૦ અ] પાણીમાં ગરક થઇ જવું. (૨) પાણીમાં ગુંગળાઇ મરવું; બુડવું. (૩) પાપી થવું. (૪) સંસારની દુગ્ધાથી રીબાવું. (૫) દબાઇ જવું; નુકસાનમાં આવવું; તલ્લીન થઇ જવું.

ડુબાડવું, ક્રિ૦ સ૦ ડુબે એમ કરવું; બુડાડવું. (૨) નુકશાન આપવું; ડુબાવવું. (૩) ચકચુર કરી નાખવું; તલ્લીન કરવું.

ડુબાડુબ, વિ૦ લગભગ ડુબ્યા જેવુંજ થઇ રહેલું હોય તેમ· ડુબડુ·

ડુબામણું, વિ૦ ડુબી જવાય એટલું.

ડુબાસ, પુ૦ દુબાસ; વહાણનો દલાલ; વહાણનો મારફતિયો.

ડુમચી, સ્ત્રી૦ [ફા.] ઘોડાના પૂછડાના મૂળ સાથે બાંધવામાં આવતી સાટ. (૨) ઘોડાનો થાપો. (૩) વિ૦ કુંજરાયેલું.

ડુમડુમ, અ૦ ઢોલકામાંથી નીકળતો અવાજ.

ડુમલ, ન૦[ફા.] ગુમડું; દુંમલ.

ડુમાસ, ન૦ દુમાસ; એક જાતનું કપડું.

ડુમો, પુ૦ ડચુરો; દુઃખ કે શોકના અતિશયે છાતી ભરાઇ આવવી તે.

ડુલવું, ક્રિ૦ અ૦ જવું રહેવું; ખતમ થઇ જવું; કિંમતે ભરપાઇ થઇ જવું. (૨) બુડી-ડુબી જવું; ગરક થઇજવું. (૩) અમુકની આગળ હકવિસાતમાં નથી એવા અર્થમાં વપરાય છે.

ડુવો, પુ૦ રગડો.

ડુસકું, ન૦ ડસકું; રોઇ રહ્યા પછી રહી રહીને જે ડચકાં આવે છે તે.

ડુસવું, ક્રિ૦ અ૦ દાબી-ચાંપીને ભરવું; મોટે મોટે કોળિયે ખૂબ ખાવું; અકરાંતિયાપણે ખાવું કે પીવું તે.

ડુંખ, સ્ત્રી૦ કુમળી પાંખડી; શાખામ. (૨) તાજી અહુજ કુમળી અને ફુટતી ડાળખી

ડુંખરાવવું, ક્રિ૦ સ૦ ધોરો કાઢીને બીવરાવવું; ડરી જાય તેમ ખીજવવું; ડરાવવું.

ડુંગર, પુ૦ [સં. તુંગ.] જમીનની સપાટીથી ઘણો ઉંચો નીકળેલો ટેકરો; પર્વત. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડુંગર નવરાવવો=ડુંગરપરની વનસ્પતિ બાળી મૂકવી; દવ લગાડવો.

ડુંગરવટ, વિ૦ પહાડી; ડુંગરાળ. (૨) ના. ડુંગરમાંનો રસ્તો.

ડુંગરાળ, વિ૦ પહાડી; જેમાં ઠેકઠેકાણે ડુંગરા હોય એવો પ્રદેશ. (૨) ડુંગરનું.

ડુંગરી, વિ૦ ડુંગરમાં થયું-નીપજતું; ડુંગર સંબંધી. (૨) સ્ત્રી૦ ટેકરી; નાનો ડુંગર.

ડુંગરો, પુ૦ નાનો પર્વત; મોટો ટેકરો. (૨) મોટો ઢગ.

ડુંગળાવું, ક્રિ૦ સ૦ ચીમળાવું; કુંજરાઇ જવું. (૨) વેલાનાં ફળ ચીમળાઇ નાનાં થઇજવાં તે.

ડુંગળી, સ્ત્રી૦ મૂળા વગેરેની જાતિનું એક કંદમૂળ; પ્યાજ; પલાંડુ; કાંદો; દુષ્ણાવળી. [ધંતુરી; ચલમ.

ડુંપો, પુ૦ માટીનો ટુકડો;

ડુંટી, સ્ત્રી૦ દુંટી; નાભી. રુ૦ પ્ર૦ ડુંટીનો વાળ=જેનો એકે ઉપાય નહિ એવું તે. કહેo ડુંટીનો વાળ નહિ તોડયામાં ને નહિ જોડયામાં. ડુંટીનો ઉમળકો=અંતરના પ્રેમ ભાવનો ઉછાળો તે. ડુંટીનું હસવું=અંતરના ભાવનું હાસ્ય તે.

ડુંટો, પુ૦ સપાટી ઉપર તરી નીકળેલો ગાંઠ જેવો ભાગ તે; ઢપકો; ગાંઠો; ઢેકો; ડુંટી ઉપરનો ચામડીનો ગઠ્ઠો.

ડુંડ, સ્ત્રી૦ [સં. તુંડિ–નાભી] પેટની બહાર ધસતી ને લબડતી ફાંદ; દુંદ.

ડુંડાળું, વિ૦ ફાંદવાળું; મોટા પેટનું; દુંદાળું.

ડુંડાળો, પુ૦ મોટી ફાંદવાળો–ગણપતિ; ગણેશ; દુંદાળો.

ડુંડી, સ્ત્રી૦ નાની નગારી; ડાંડી. ડુંડી પિટાવવી=ડુંડી વગડાવવી અને જાહેર કરવું.

ડુંડું, ન૦ જેમાં અનાજના કણ બાઝે છે તે કણસલું; કણનો ડૂંડો. (જેમાં દુધિયા કણ હોય તે ડુંડું અને પાકીને કઠણ કણ થયા હોય તે બાજરિયું કે જારિયું એમ કહેવાય છે.)

ડુંડો, પુ૦ મોટું ડુંડું. (૨) કૂરમો. (૨) ડુંટો.

ડુંભારણું, ન૦ જેનાથી દઝાવાય તેવું ઓયણું; ડામ દેવાનો સળિયો.

ડુંમી, વિ૦ મીંઢું; કપટી; મનમાં ને મનમાં વાત રાખે એવું.

ડુર, ન૦ પરાળ; ડાંગેરનું ઘાસ.

ડુલ, સ્ત્રી૦ સ્ત્રી પુરુષોને કાને પહેરવાનું એક ઘરેણું; અકોટી નીચેનું ઝુમખું. (૨) ખેતરમાં ઉગતું એક જાતનું નકામું ઘાસ.

ડુસ, સ્ત્રી૦ ડુસ; ડુંસ; ઘણો પરિશ્રમ પડવાથી શક્તિ ખૂબ કમી થઇ જવી તે. (૨) ગુદાવાટે પેટમાં પાણી ચઢાવવાનું યંત્ર.

ડેગ, સ્ત્રી૦ [ફા૦ દેગ] પહોળા મોંનું રાંધવાનું મોટું વાસણ; દેગ; મોટી દેગડી.

ડેગડી, (દેગડી), સ્ત્રી૦ નાની દેગ. (૨) પાણી ગરમ કરવાનું પહોળા મોંનું વાસણ; પહોળા મોંનો ઘડો.

ડેગડો, (દેગડો), પુ૦ પાણી ભરવાનું વાસણ; હાંડો.

ડેઠકું, ન૦ દેડકું.

ડેફરાવું, ક્રિ૦ અ૦ પેટ ઉપસવું. (૨) લોહીનું પાણી થઇ જવું; ફેફર ચડવી.

ડેફરું, ન૦ મોટું ઉપસેલું પેટ.

ડેર, પુ૦ જે લાકડાના કડકામાં રવાઇ ફરે છે તે ગોળી ઉપર ટંકાઇ રહે એવું લાકડું.

ડેરાવું, ક્રિ૦ અ૦ ઉંઘથી ઘેરાવું; મંદ થઇજવાવું; ઘેરવું.

ડેરું ન૦ દેવમંદિર; દેવસ્થાન; દેરું.(૨) અનાર્ય લોકોનો એક દેવ,એક મેલી દેવતા કે જેને તેઓ શત્રુ સામે છોડી મૂકતાં તેનો નાશ કરતી કે પીડા દેતી માને છે તે.

ડેરો, પુ૦ તંબુ; કનાતનું કામ ચલાઉ ઘર. (૨) મુકામ; છાવણી; પડાવ; સવારી. ડેરા તાણવા=છાવણી નાખવી. ક્રિ૦ અ૦ ડેરો કરવો=પડાવ નાખવો. ડેરા દેવા=અડગ પથારી

નાખવી તે: (૩) ડહેરો; હરાયા ઢોરની કોટે બાંધવામાં આવતું જાડું લાકડું તે.

ડેલી, સ્રી૦ [સં. देहली] ડહેલી; ખડકી; ઘરનો આગલો ભાગ પડાળી, દેવડી. પોળના બારણાનો ભાગ, નાનો ડેલા જેવો પ્રવેશ-ભાગ

ડેલું, ન૦ ડહેલું, મોટા દરવાજા-વાળું છાપરું મકાન; તબેલો. (૨) નાની પોળનો દરવાજો અને તેની ઉપરનું બાંધકામ તે. (૩)પહોળી બારસાખનો દરવાજો અને તેનો આવવા જવાનો માર્ગ તે.

ડેલો, પુ૦ જુઓ ડેલું.

ડેહકાણી, પુ૦ [फा. दिहक़ान्] ગામડિયો; ગમાર; મૂરખો;

ડંડણું, ન૦ પાણીનો સાપ.

ડૈયો, ન૦ મશ્કરીમાં અંગૂઠો દેખાડવો તે;

ડોઈ, સ્રી૦ [સં. दर्वी] લાકડાના હાથાનું મોટા ચાટવા જેવું અથવા મોટી પળી જેવું પાત્ર તે.

ડોક, સ્રી૦ધડ અને માથા વચ્ચેનો અવયવ; ગળું; ડોટ; ગરદન. ક્રિ૦ મ૦ ડોક ઊંચી કરવી=સામે થવું; કામમાંથી પરવારવું.

ડોકરી, સ્રી૦ ડોશી

ડોકરું, વિ૦ ઘરડું.

ડોકરો, પુ૦ ડોસો,

ડોકલી, સ્રી૦ ઘી તેલ વગેરે કાઢવાની પળી.

ડોકાબારી, સ્રી૦ અરધી બારી (૨) મોટા દરવાજા કે ડહેલાની નાની બારી. [કાઢીને જોવું; અટકાવવું.

ડોકાવવું, ક્રિ૦ સ૦ ડોકું બહાર

ડોકાવું, ક્રિ૦ અ૦ અટકાવું; ડોકિયા કર્યા કરવાં.

ડોકિયું, ન૦ ડોક બહાર કાઢીને જોવું તે; નજર. ક્રિ૦ મ૦ ડોકિયું કરવું=નજર કરવી તે; મળવું; ખબર કાઢવી. ડોકિયાં કરવાં=કોઇનું રહસ્ય જોવાને નજર કર્યા કરવી.

ડોકી, સ્રી૦ ડોક; ગળું; ગરદન.

ડોકું, ન૦ ડોક ઉપર રહેલો શરીરનો જે ભાગ તે; માથું; મસ્તક; શિર. ક્રિ૦ મ૦ ડોકું આપવું=માથું આપવું. ડોકું કાપવું=વિશ્વાસઘાત કરવો. ડોકું કાઢવું=ઓચિંતા હાજર થઇ જવું. ડોકું ઉંચું કરવું=સામે થવું; કામમાંથી ફારગત થવું. ડોકું ધુણાવવું =હા ના કહેવી. ડોકું મૂકવું=જીવની દરકાર નહિ રાખવી.

ડોકો, પુ૦ કડબનો સાંઠો; મહોખું. [રાંધું ડોણું.

ડોખલ, ન૦ ભુંજરવાડ; છોક-

ડોઘલી, સ્રી૦ નાનું ડોઘલું.

ડોઘલું, ન૦ પહોળા મોંનો માટીનો ઘડો; ઢોચકું. (૨) વિ૦ જાડું; બોઘું; ઝટ ન સમજે કે ચેતી જાય એવું (માણસ); ડોધું.

ડોધું,વિ૦ અચતુર;સાબડબોથું; ઢાપરીપ ને ઠોકરંગ વગરનું.

ડાઘો પુ૦ મૂરખો; શાણો; બોઘડ.

ડાચકું, ન૦ ડાકું; માથું. (૨) ટોચ; શિખર.

ડોટ, સ્ત્રી૦ [સં. દ્રુ] દોટ; હડી.

ડોટાવવું, ક્રિ૦ સ૦ દોટાવવું; ઉતાવળે દોડી જાય એમ કરવું; દોડાવવું. [હુગડું; ખાદી.

ડોટી, સ્ત્રી૦ એક જાતનું જાડું

ડોટો, પુ૦ ફટકો; ઝપાટો.

ડોડ, સ્ત્રી૦ હોંશ; કોડ.

ડોડકું, ન૦ તુરિયાંની જાતનું એક શાકફળ; ડોડા જેવું ફળ તે. રુ૦ પ્ર૦ ડોડકાં ઝોલવાં=નવરા બેસી રહેવું.

ડોડવું, ન૦ ફૂટતો ડોડો; ફલાંકુર; નાનું ડોડું; કણસલું; ઉગતું ફળ. (૨) જીંડવું; કાલું; કાચું ફળ. (૩) એક જાતનું ડોડકાં જેવું ફળ થાય છે તે. [ચવાણો વગર ખીલેલો ગોટો તે.

ડોડવો, પુ૦ ફૂલ ફળના સમુદા-

ડોડળવાં, ન૦ ફૂલી ગયેલાં આંખના પોપચા. [માંડવા.

ડોડાવું, ક્રિ૦ અ૦ ડોડા આવવા

ડોડાળું, વિ૦ ડોડાવાળું.

ડોડિયા, સ્ત્રી ડોડીવાળા; રજપૂતોની એક જાત. [કુમળી વેલ

ડોડી, સ્ત્રી૦ સીમમાં થતી એક

ડોડી, સ્ત્રી૦ ડોડાના જેવા આકારનું એક ઘરેણું; પોટલિયો. (૨) આકડાનું ફળ.

ડોડું, ન૦ ડોડીનું ફળ.

ડોડો, ફળના ગર્ભવાળો નવો ફૂટતો અંકુર; બીજનો કોશ; ફળવાળું હૂંડું. (૨) દાણા ભરેલી મકાઈ.

ડોઢ, સ્ત્રી૦ વસ્ત્રની દોઢ તે. (૨) અ૦ જુ૦ દોઢ. [દોઢડાહ્યું.

ડોઢડાયું, વિ૦ ચિબાવલું;

ડોઢાં, ન૦ દોઢાં. દોઢાંના આંક.

ડોઢિયું, ન૦ પેરો; જનાદી; તાંબિયો. (૨) દોઢ પને બનાવેલું કપડું; સાંધો નાખી બનાવેલું વસ્ત્ર.

ડોઢી, સ્ત્રી૦ મોટાં મંદિર આગળ કાઢેલી પડાળી-ઓસરી તે; દેવડી; દોઢી; ડેલી.

ડોઢું, વિ૦ દોઢું; દોઢગણું.

ડોબરૂં, ન૦ ભાગેલું માટીનું વાસણ

ડોબું, ન૦ ભેંશ; મહિષી. (૨) વિ૦ જાડું, ધીમું ને પોદળા જેવું. (૩) અણસમજુ; અચતુર. કહે૦ ડોબાં ચારવાં=જેમાં આવડત ન હોય એવું સાદું કામ કર્યાં કરવું. ડોબાં મુંડવાં=નવરા બેસી રહેવું.

ડોયણું, ન૦ ખોઇ બાંધવાનું ઘોડિયાનું લાકડું; ડંડુકો.

ડોયો, પુ૦ મોટો ખીલો; બહાર નિકળેલો ગરજો; ડોઇનો અથવા ઉલેચણાનો હાથો. (૨) ઉલેચણો, ડોઇ. (૩) નાળીયેરને કોરીને થોડુંક પાણી રહે એવું બનાવેલું ઠામ; ઉલખો

ડોરણું, ન૦ બેરિયું.

ડોલ, સ્ત્રી૦ કુવામાંથી પાણી કાઢવાની બોખ. (૨) પાણી ભરવા-

નાખની તે. (૩) ડહેરો; હરાયા ઢોરની કોટે બાંધવામાં આવતું જાડું લાકડું તે.

ડેલી, સ્ત્રી० [સં. દેહલી] ડહેલી; ખડકી, ઘરનો આગલો ભાગ પડાળી; દેવડી પોળના ખાંચાનો ભાગ; નાનો ડેલા જેવો રસ્તો-ભાગ

ડેલુ, ન० ડહેલું, મોટા દરવાજાવાળું છાપરું મકાન; તબેલો. (૨) નાની પોળનો દરવાજો અને તેની ઉપરનું બાંધકામ તે (૩)પહોળી બારસાખનો દરવાજો અને તેનો આવવા જવાનો માર્ગ તે.

ડેલો, પુ० જુઓ ડેલું.

ડેહકાણી, પુ० [फा. दिहकान] ગામડિયો, ગમાર, મૂરખો;

ડંડળું, ન० પાણીનો સાપ.

ડૈચો, ન० મશ્કરીમાં અંગૂઠો દેખાડવો તે;

ડોઈ, સ્ત્રી० [સં. दर्वी] લાકડાના હાથાનું મોટા વાડકા જેવું અથવા મોટી પળી જેવું પાત્ર તે.

ડોક, સ્ત્રી०ધડ અને માથા વચ્ચેનો અવયવ; ગળું; કોટ; ગરદન. ક્રિ० મ०ડોકઉંચી કરવી=સામે થવું; કામમાંથી પરવારવું.

ડોકરી, સ્ત્રી० ડોશી

ડોકરૂં, વિ० ઘરડું.

ડોકરો, પુ० ડોસો.

ડોકલી, સ્ત્રી० ઘી તેલ વગેરે કાઢવાની પળી.

ડોકાળ...
(
બ

ડોકિ...
ડો
જોવું તે
કરવું=જ
કાઢવી. ડો
જોવાને નજ

ડોકી, ...
ડોકું, ...
શરીરનો જે ભા
શિર. ક્રિ० પ્ર०
આપવું. ડોકું હા
વો. ડોકું કાઢવું=
જવું. ડોકું ઉંચું
કામમાંથી ફારગત
=હા ના કહેવી. ડે
દરકાર નહિ રાખવ

ડોકો, પુ०
મણકો.

ડોખલ, ન०
ડોપલી, ...
ડોઘલું, ...
માટીનો ઘડો;
ભોળું; શઠ ન
એવું (માણસ
ડોઘું, વિ
ટાપટીપ ને

ડોળ, ન૦ ઘાટ; આકાર; કાઠું; (૨) છબી; ચેરો; સુરત; સ્વરૂપ. (૩) તરેહ; રીત. (૪) ચિહ્ન; નિશાન. (૫) ઢંગ; દેખાવ; આડંબર; ભભક; ઠાઠ. (૬) હિંચકો. ડોળઓચ્છવ=ઠાકોરજીને હિંચકે ઝુલાવવાનો ઉત્સવ.

ડોળઘાલુ, વિ૦ દાંભિક; દંભી ઢોંગી; ડોળી; ખોટો દેખાવ કરનાર.

ડોળચાલણી, સ્ત્રી૦ દાળમાંથી આખા દાણા જુદા પાડવાની ચાળણી.

ડોળદાર, વિ૦ ઘાટીલું; સારા ઘાટનું; ડોળવાળું.

ડોળવવું, ક્રિ૦ સ૦ ડોળિયું કરવું; અમુકના જેવી રૂપરેખા તાણવી; ઘાટ લાવવો.

ડોળવા, પુ૦ ધાણી વગેરેમાં ફૂટયા વગર રહી ગયેલા દાણા; ઓગણા.

ડોળવું, ક્રિ૦ સ૦ ઉપર ઉપરથી ગબડાવી કાઢવું. (૨) વલોવવું; ઘુમરડવું. (૩) વિસ્તારવું; ફેલાવવું; વધારવું.

ડોળિયું, ન૦ મહુડાના ડોળનું તેલ. (૨) અમુક આકાર કે ઘાટનું જે પૂર્વ રૂપ તે; રૂપરેખા; નમુનાનો નકશો. (૨) મુસદ્દો.

ડોળિયો, પુ૦ ડોળીવાળો; ભોઇ; ડોળિયો બળદ=લાંબા શીંગડાંવાળો બળદ.

ડોળી, સ્ત્રી૦ [સં૦ दोला] ઝુલતી ઝોળી; માંચી; પાલખી. (૨) મોંકાણ; કાણ; માઠી ખબર. (૩) વિ૦ દંભી; આડંબરી. (૪) મહુડાનું ફળ.

ડોળું, વિ૦ મેલું; ગંદું; નહિ નીતરેલું; રગડાવાળું.

ડોળો, પુ૦ આંખમાંનો લંબગોળ અવયવ; આંખનો ગોળો. (૨) આંખનો વચલો ભાગ. (૩) આંખ; ચક્ષુ. (૪) દષ્ટિ; નજર. (૫) નીઘા; ધ્યાન; લક્ષ; સંભાળ. (૬) ચાંલ્લો; પીંછામાંનો ચંદ્રક. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડોળા ઉઘાડવા=સમજ પાડવી;ચાનક લગાડવી. ડોળા કાઢવા=ક્રોધ બતાવવો. ડોળા ઉંચે જવા=ગર્વ ચડવો. ડોળા ખેંચાવવા=રાહ જોવરાવવી;આંખ તણાવવી. ડોળા ફોડવા=જોવું. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડોળો હોવો=ચોટ હોવી. ડોળો ખુંપવો=લલચાવું. ડોળો દેખાડવો=ધાસ્તી બતાવવી. ડોળો રાખવો=નજર રાખવી. (૭) દોહદ. (૮) ઓઝણું; પહેલું આણું.

ડોળો, પુ૦ રગડો; કસુંબો.

ની આંકડીવાળી કુંડી; પવાલી.

ડોલકાચિંડો, પુ૦ જેનું ગળું રાતું હોય એવો કાકીડો.

ડોલચી, સ્ત્રી૦ નાની ડોલ.

ડોલણુ, વિ૦ડોલતું.

ડોલણિયું, વિ૦ ઝુલતું; ડોલ ડોલ થાય એવું; અસ્થિર; ચંચળ.

ડોલમડોલા, વિ આમ તેમ ડોલી જતું હોય એવું; ડગુમગુ; અસ્થિર; અદૃઢ, ડગમગતું.

ડોલર, ન૦ એક જાતનું ફૂલ; બટમોગરો.

ડોલરિયો, પુ૦ જેની મંજરીઓ હવામાં આમ તેમ ડોલીને રમણીયતા ઉત્પન્ન કરતી હોય એવું એક ફૂલઝાડ, ડોલર. (૨) વિ૦ જેનાં ફૂલ અથવા જીંડવાં હવામાં ઝુલતાં રહે છે એવો છોડ-કપાસ વગેરે. (૩) જેણે મોગરાના ફુલના હાર પહેરેલા હોય તે.

ડોલવું, ક્રિ૦ અ૦ [સં. दुल] આમ તેમ નમી જવું; ડગુમગુ થવું; હાલવું. (૨) આમ તેમ ઝુલવું. (૩) ધુણવું; નમવું ને વળી ઉંચા થવું; દોલવું.

ડોલું, ન૦ ઝુકીને નીચું નમી જવું તે; ઝોકું. (૨) ગોથું; છક્કડ.

ડોલો, પુ૦ તાબુત; તાજીયો. (૨) મીયાનો; પાલખી.

ડોવાવું, ન૦ અ૦ વગર ખપે આડે આવવું.

`ડવું, ક્રિ૦ સ૦ ભેળી દેવું; એક-મેક કરી નાખવું; રગડો કરી મેળવો; ફીણવું.

ડોસલાં, ન૦ પારસીઓ પૂર્વજોની યાદગીરી માટે જે વાર્ષિક ક્રિયા કરે છે તે. (ડોસાં-ઘરડેરાંની યાદગીરીની ક્રિયા તે ડોસલાં.) ક્રિ૦ પ્ર૦ ડોસલાં બેસવાં=પડી ભાગવું; નાસીપાસ થઇ જવું.

ડોસલી, સ્ત્રી૦ ડોશી.(તિરસ્કારમાં)

ડોશી, સ્ત્રી૦ મોટી ઉમ્મરની સ્ત્રી; વૃદ્ધ સ્ત્રી; બુઢ્ઢી બૈરી; વૃદ્ધા. ડોશી શાસ્ત્ર= બૈરકશાસ્ત્ર. ડોશી મારવી=સહેલું સુતરું કામ કરવું તે. રૂ૦ પ્ર૦ ડોશીનો રેંટિયો =ધીમે ધીમે પણ નિયમિત કામ થયા જ કરે એવો જે ક્રમ તે. કહે૦ ડોશી મુઆનો ભય નથી પણ જમ પળક્યાનો ભય છે.

ડોસું, વિ૦ ઘરડું; વૃદ્ધ.

ડોસુંડગરૂં, ન૦ ડોસો કે ડોશી જે કોઇ ઘરડું હોય તે. (૨) વિ૦ ઘરડુંવરડું.

ડોસો, પુ૦ ઘરડો; વૃદ્ધ.

ડોહ, પુ૦ ઉંડા પાણીનો ખાડો; ધરો.

ડોળ, પુ૦ કહોળ ભરડતાં આખો રહી ગયેલો જે દાણો તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડોળ પાડવા=પોચું ભરડવું તે. ડોળ કાઢવા=દાળમાંથી આખા દાણા જુદા પાડવા. (૨) મહુડાનું બીજ; ડોળી;(૩) વિ૦ મૂર્ખ; અભણ; ઓછી અક્કલનો; નહિ સુધરેલો; જેવો ને તેવોજ રહેલો (માણસ).

ડોળ, ન૦ ઘાટ; આકાર; કાઠું; (૨) છબી; ચેરો; સુરત; સ્વરૂપ. (૩) તરેહ; રીત. (૪) ચિહ્ન; નિશાન. (૫) ઢંગ; દેખાવ; આડંબર; ભભક; ઠાઠ. (૬) હિંચકો. ડોળઓચ્છવ=ઠાકોરજીને હિંચકે ઝુલાવવાનો ઉત્સવ.

ડોળઘાલુ, વિ૦ દાંભિક; દંભી ઢોંગી; ડોળી; ખોટા દેખાવ કરનાર.

ડોળચાલણી, સ્ત્રી૦ દાળમાંથી આખા દાણા જુદા પાડવાની ચાળણી.

ડોળદાર, વિ૦ ઘાટીલું; સારા ઘાટનું; ડોળવાળું.

ડોળવવું, ક્રિ૦ સ૦ ડોળિયુ કરવું; અમુકના જેવી રૂપરેખા વાળવી; ઘાટ લાવવો.

ડોળવા, પુ૦ પાણી વગેરેમાં ફૂટયા વગર રહી ગયેલા દાણા; ઓગણા.

ડોળવું, ક્રિ૦ સ૦ ઉપર ઉપરથી ગભડાવી કાઢવું. (૨) વલોવવું; ઘુમરાવવું. (૩) વિસ્તારવું; ફેલાવવું; વધારવું.

ડોળિયું, ન૦ મહુડાના ડોળનું તેલ. (૨) અમુક આકાર કે ઘાટનું જે પૂર્વ રૂપ તે; રૂપરેખા; નમુનાનો નકશો. (૩) મુસદ્દો.

ડોળિયો, પુ૦ ડોળીવાળો; ભોઇ; ડોળિયો બળદ=લાંબા શીંગડાંવાળો બળદ.

ડોળી, સ્ત્રી૦ [સં૦ दोला] ઝુલતી ઝોળી; માંચી; પાલખી. (૨) મોંકાણ; કાણ; માઠી ખબર. (૩) વિ૦ દંભી; આડંબરી. (૪) મહુડાનું ફળ.

ડોળું, વિ૦ મેલું; ગંદું; નહિ નીતરેલું; રગડાવાળું.

ડોળો, પુ૦ આંખમાંનો સંબગોળ અવયવ; આંખનો ગોળો. (૨) આંખનો વચલો ભાગ. (૩) આંખ; ચક્ષુ. (૪) દૃષ્ટિ; નજર. (૫) નીઘા; ધ્યાન; લક્ષ; સંભાળ. (૬) ચાંદલો; પીંછામાંનો ચંદ્રક. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડોળા ઉઘાડવા=સમજ પાડવી;ચાનક લગાડવી. ડોળા કાઢવા=ક્રોધ બતાવવો. ડોળા ઉંચે જવા=ગર્વ ચડવો. ડોળા ખેંચાવવા=રાહ જોવરાવવી;આંખ તણાવવી. ડોળા ફાડવા=જોવું. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડોળો હોવો=ચોટ હોવી. ડોળો ખુંપવો=લલચાવું. ડોળો દેખાડવો=ધાસ્તી બતાવવી. ડોળો રાખવો=નજર રાખવી. (૭) દોહદ. (૮) ઓરણું; પહેલું આણું.

ડોળો, પુ૦ રગડો; કસુંબો.

ઢ

ઢ

ઢ, પુ૦ [સં.] ગુજરાતી મૂળાક્ષરોમાંનો ચૌદમો વ્યંજન; ઢકાર. (૨) ઠોઠ; મૂર્ખ; આવડવગરનો.

ઢઉઓ, પુ૦ ઢણુવો; માલ વગરનો માણસ; પુરૂષત્વ ન હોય એવો માણસ. ભડવો.

ઢકાર, પુ૦ [સં.] ઢઢ્ઢો; ઢ એવો અક્ષર અને ઉચ્ચાર તે.

ઢગ, પુ૦ ઢગલો; જથ્થો; એકત્ર કરેલો ઉંચો દેખાતો ટેકરો; અત્યંત એવા અર્થમાં વપરાય છે.

ઢગરાં, ન૦ ગાંડની બન્ને બાજુઓ તરફના જે મોટા ને ભારે માંસલ અવયવો તે; કુલા; થાપા

ઢગરૂં, ન૦ ગાંડની બે બાજુએ જે માંસલ અવયવો હોય છે તેમાંનો અકેક તે; કુલો; નિતંબ.

ઢગરો, પુ૦ ઢગરૂં. (૨) હલકા પગારનો સિપાઇ.

ઢગલી, સ્ત્રી૦ નાનો ઢગલો.

ઢગલેઢગલા, અ૦ ઘણું એ;

ઢચરો, પુ૦ ઘરડો માણસ; ડોસો (તિરસ્કારમાં)

ઢચુપચુ, વિ૦ કરવું કે નહિ કરવું એવા વિચાર ઉપર રાખેલું; અનિશ્ચિત; અધ્ધર રાખેલું; ડગુમગુ.

ઢચ્ચર, વિ૦ જીર્ણ; ખોખા જેવું; બહુ ઘરડું; ઉતરી ગયેલું.

ઢઢ્ઢો, પુ૦ ઢ; ઢકાર; ઢ એવો અક્ષર અને ઉચ્ચાર તે. (૨) બેવકૂફ; મૂર્ખ; આવડ વગરનો માણસ; ઠોઠ. (૩) પતંગ અથવા કનકવામાંનો વચલો સળિયો.

ઢઢણાવવું, જુ૦ ઢણઢણાવવું.

ઢણકવું, ક્રિ૦ અ૦ નકામાં ફર્યાં કરવું; રઝળવું; ભટકવું; રખડવું.

ઢણઢણ, અ૦ ઢોલમાંથી નીકળતો એવો અવાજ.

ઢણઢણવું, ક્રિ૦ અ૦ ઢણઢણ થવું; વાગવું. (૨) જોરથી બધું એક સાથે હાલી ઉઠવું.

ઢણઢણાવવું, ક્રિ૦ સ૦ વગાડવું (૨) ઝણઝણાવવું; ગજાવવું; ધ્રુજાવવું

ઢબઢબવું, ક્રિ૦ અ૦ પાણીમાં તરતાં હાથ પગ હલાવવા.

ઢબવું, ક્રિ૦ અ૦ લોપ થવું, ઘુસી જવું; અદૃશ્ય થવું. (૨) થોડા મંદવાડમાં જ મરી જવું.

ઢબીજવું, મરીજવું.

ઢબુ. (ઢબ્બુ), પુ૦ તાંબાનો એવડિયો પૈસો; જાડો ભારે પૈસો. કહે૦ ટકાની ડોશી ને ઢબુ મુંડામણ. (૨) સ્ત્રી૦ ઢીંગલી; બાવલી; ઢબુડી; બાળકી; છોકરી.

ઢબુકવું, ક્રિ૦ અ૦ વાગવું; ઢોલનું ગર્જવું. (૨) પાણીમાં ડુબકાં ખાવાં [ચિંથરાની ઢીંગલી.

ઢબુડી, સ્ત્રી૦ નાની બાવલી;

ઢબુરવું, ક્રિ૦ સ૦ કપડાંમાં ચાલી દેવું; સંતાડવું; છુપાવવું. (૨) ખૂબ ઓઢાડીને બાળકને સુવાડવું; ઢાંકી દેવું; ઓઢાડવું.

ઢબુલો, પુ૦ ઢીંગલો; મોટી ઢીંગલી. (૨) જાડો ને જડ માણસ; અણસમજુ; ભોટ; ઠોઠ.

ઢબુવો, પુ૦ ઢબુ; એવડો પૈસો. (૨) ભડવો. (૩) જાડો ને જડ એવો જે તે. [મૂર્ખ.

ઢબો; પુ૦ ભડવો. (૨) બેવકુફ;

ઢમકવું, ક્રિ૦ અ૦ ઢોલનું વાગવું, ધમકવું; ગાજવું; અવાજ કરવો; ધમધમ થવું. [ધમકારો.

ઢમકારો, પુ૦ ઢોલનો અવાજ;

ઢમકો, પુ૦ ઢોલમાંથી નીકળતો ભારે અવાજ તે; ઢોલની ગર્જના.

ઢમઢમ, અ૦ ઢોલ—પડઘમ વગેરેનો અવાજ.

ઢમઢોલ, વિ૦ બહારથી મોટા ભારે દેખાવવાળું પણ અંદરથી પોલું એવું; ઉપરનો દેખાવનું. (૨) ખાલી; મિથ્યા; આડંબરી. કહે૦ ઢમઢોલ ને માંહે પોલ.

ઢમાક, અ૦ ઢોલનો અવાજ.

ઢરડકો, પુ૦ 'ઢરડ' એવો અવાજ તે; અપાનવાયુ સરતાં થતો એવો અવાજ. (૨) પોદળો.

ઢરડવું, ક્રિ૦ અ૦ અપાનવાયુ મૂકવો. (૨) તાણવું; ખેંચવું; ઘસડવું.

ઢસડવું, ક્રિ૦ સ૦ તાણવું, ખેંચવું. (૨) તાણી લઇ જવું; ઘસડવું.

ઢસરડવું, ક્રિ૦ સ૦ જમીન સાથે ઘસાતું રહે તેમ ખેંચવું; તાણવું; ઘસડવું.

ઢસરડો, પુ૦ જ્યાં ત્યાં ખેંચવું તે; આંખ મીંચીને કામ કરવું તે. (૨) પુષ્કળ કામ હોવું તે; એકને એક જાતના કામકાજનો જે ભાર વહ્યા કરવો તે; વહેવું-તાણવું-ખેંચવું તે.

ઢસલું, વિ૦ ઢીલા સ્વભાવનું; પોલું; આળસુ. (૨) સ્વમાનની લાગણી વગરનું; સાદું; ભોળું; નિર્માની

ઢસું, ન૦ રેતીનો દડ; ઝીણી ધૂળ.

ઢસોર, વિ૦ જેનું મન લાગણી રહિત થઇ ગયેલું હોય એવું; નિર્દ-

ઢ

ઢ

ઢ, પુ૦ [સં.] ગુજરાતી મૂળાક્ષરોમાંનો ચૌદમો વ્યંજન; ઢકાર. (૨) ઢોઢ; મૂર્ખ; આવડવગરનો.

ઢઉઓ, પુ૦ ઢણુવો; માલ વગરનો માણસ; પુરુષત્વ ન હોય એવો માણસ, ભડવો.

ઢકાર. પુ૦ [સં.] ઢહ્વો; ઢ એવો અક્ષર અને ઉચ્ચાર તે.

ઢગ, પુ૦ ઢગલો; જથ્થો; એકત્ર કરેલો ઉંચો દેખાતો ટેકરો; અત્યંત એવા અર્થમાં વપરાય છે.

ઢગરાં, ન૦ સાંઢની બન્ને બાજુઓ તરફના જે મોટા ને ભારે માંસલ અવયવો તે; કુલા; થાપા.

ઢગરૂં, ન૦ ગાંડની બે બાજુએ જે માંસલ અવયવો હોય છે તેમાંનો અકેક તે; કુલો; નિતંબ.

ઢગરો, પુ૦ ઢગરૂં. (૨) હલકા પગારનો સિપાઇ.

ઢગલી, સ્ત્રી૦ નાનો ઢગલો.

ઢગલેઢગલા. અ૦ ઘણું એ; થોકેથોક; પુષ્કળ.

ઢગલો, પુ૦ મોટો જથ્થો; ગંજ; રાશિ; ઢગ; અંબાર; ખૂબ; પુષ્કળ. (૨) ટેકરો. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઢગલો થઇ જવું =શરીરને ટટ્ટાર નહિ રાખી શકાવું.

ઢગો, પુ૦ મૂર્ખ; બેવકુફ; માલ વગરનો માણસ.

ઢચરો. પુ૦ ઘરડો માણસ; ડોસો (તિરસ્કારમાં)

ઢચુપચુ, વિ૦ કરવું કે નહિ કરવું એવા વિચાર ઉપર રાખેલું; અનિશ્ચિત; અધ્ધર રાખેલું; ડગુમગુ.

ઢચ્ચર, વિ૦ જીર્ણ; ખોખા જેવું; બહુ ઘરડું; ઉતરી ગયેલું.

ઢટ્ટો. પુ૦ ઢ; ઢકાર; ઢ એવો અક્ષર અને ઉચ્ચાર તે. (૨) બેવકુફ; મૂર્ખ; આવડ વગરનો માણસ; ઢોઢ. (૩) પતંગ અથવા કનકવામાંનો વચલો સળિયો.

ઢઢણાવવું, જુ૦ ઢણઢણાવવું.

ઢણકવું. ક્રિ૦ અ૦ નકામાં ફેર્યાં કરવું; રઝળવું; ભટકવું; રખડવું.

ઢણઢણ, અ૦ ઢોલમાંથી નીકળતો એવો અવાજ.

ઢણઢણવું. ક્રિ૦ અ૦ ઢણઢણ થવું; વાગવું. (૨) જોરથી બધું એક સાથે હાલી ઉઠ[illegible]

[illegible] વગોટવું

(૨) [illegible] ; ઘુળવી

દેવું; ઘણું [illegible]

ઢબ [illegible] પદ્ધત;

લઢણ; [illegible]

[illegible] ન૦ પદ્ધતિ

લઢણ. [illegible] છટા;

ચાળો; [illegible] ; દીપવ

[illegible] ધબડવું,

ઢાળ, પુ૦ સપાટીનો ઉતાર; ઢોળાવ; ઉપરથી નિચાણ તરફ ઢળતી સપાટી. (૨) તર્કો; વ્યવહાર; સંબંધ. (૩) ઘાટ; આકાર; સ્વરૂપ. (૪) રીતભાત; ચાલ; વર્તણુક. (૫) કળતર; અંદાજ. (૬) રાહ; ગત; ઢબ. (૭) ઢંગ. (૮) યોગ; તાલ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઢાળ પડવો=એક તરફ ઢળતું રહેવું. ઢાળ ઉતરવો=યોગ આવી લાગવો. ઢાળ ઉતારવો=ઘાટ લાવવો. ઢાળે પાડવું=રાગે પાડવું.

ઢાળકી, સ્ત્રી૦ સોના રૂપાને ગાળીને પાડેલી લગડી.

ઢાળકો, પુ૦ ઢંગ; વર્તણુક. (૨) કામકાજની સફાઈ. (૩) સમજણ; બુદ્ધિ (૪) મોટી ઢાળકી.

ઢાળણી, સ્ત્રી૦ કાપણી; ઢાળવું તે. (૨) જેમાં સોના રૂપાનો રસ ઢાળવામાં આવે છે તે. (૩) બીબાં ઢાળવાની આવડત.

ઢાળવું, ન૦ કોળી વગેરે હલકી જાતિની સ્ત્રીઓ સાડલા ઉપર જે આડું લુગડું બાંધે છે તે.

ઢાળવું, ક્રિ૦ સ૦ કાપવું: કાપણી કરવી તે. (૨) નીચે નાખવું: એકજ બાજુવાળું છાપરું.

ઢાળિયો, પુ૦ કાપણી કરનારો માણસ. (૨) ખેતરમાં પાણી લઈ જવાને બાંધેલી ઉંચી પાળી તે. (૩) સોના રૂપાનો પાસલો.

ઢાળો પુ૦વિરુ.મો. (૨) વિશ્રામ: આરામ: જરાક આરો લઈ આરામ લેવો તે (૩) ઢંગ, રીતભાત; ચાળો.

ઢાંકણ, ન૦ આચ્છાદન; આવરણ; પટલ. (૨) રક્ષક; સંભાળ લેનાર; સંવરણ કરનાર; રખેવાળ.

ઢાંકણિયું, ન૦ ઢાંકણ તરીકે વપરાતી નાની ચીજ. (૨) વિ૦ ઢાંકનારૂં. (૩) ખોપરી જેવું હાડકું: ઢાંકણી.

ઢાંકણી, સ્ત્રી૦ વાસણ ઢાંકવાનું છાબરૂં કોડિયું: શકોરું: ચપણિયું.

ઢાંકણું, ન૦ બરોબર બેસતું આવી રહે એવું જે ઢાંકણ-ઢંકાય એવું પાત્ર કે બીજું જે કંઇ હોય તે.

ઢાંકપિછોડો, પુ૦ ઢાંકવાનો જે પિછોડો તે; ઢાંકવાના જે હાવાહારા તે; છુપાવવા અટકાવવા કે દાબી દેવાને યત્ન કરવો તે; થાબડથીબડ કરવું તે.

જાજ; લાગણીઓ બહેર મારી ગયેલી હોય એવું; નઠોર. (૨) ઢીલું; કાળજી ન હોય તેવું; એદી; આળસુ

ઢળકતું, વિ૦ એકાદ બાજુ તરફ નમતું; વાંકું; આડું પડતું, લચતું; લબડતું; ઝુલતું; ઢાળપડતું.

ઢળકવું, ક્રિ૦ અ૦ ઢળતું-નમતું રહેવું; ઝુલતું રહેવું; ઢાળ પડતું રહેવું; લટકવું (૨) ઢાળને લીધે સુંદર દેખાવું; સારૂં લાગવું.

ઢળવું, ક્રિ૦ અ૦ પ્રવાહીનું બહાર નીકળી જવું; વહેવું. (૨) વાંકું વળવું; નમવું. (૩) બીબામાં પડવું; રેડાવું; ઠરવું; લચવું. (૪) સરવું; લપસવું. ઢળી પડવું=ડગીજવું. (૨) કબુલ થઇ જવું. (૩) સૂઇજવું.

ઢળાવવું, ક્રિ૦ સ૦ ગાળેલી ધાતુના રસનો આકાર પાડવો; ભરાવવું. (૨) ઢોળાય તેમ કરાવવું.

ઢળિયાં, ન૦ સાડા પાંચના ગુણાકારના આંકનો ગડિયો તે. (ઊઠાં=૩૫.ઢીંચાં=૪૫ અને ઢળિયાં=૫૫ ગણાય છે.)　　　[ને રેતીનો ગોળો.

ઢળિયું, ન૦ ઢેફું; રોડું; માટી

ઢંકાવું, ક્રિ૦ અ૦ આચ્છાદિત થવું. વસાવું; ભિંડાવું; આવરણ થવું. (૨) બંધ થવું; બિડાવું; છાનું રહેવું.

ઢંગ, પુ૦ વર્તન; રીતભાત; ચાલચલગત; ચેનચાળા; આચાર; રહેણીકરણી. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઢંગે રહેવું=ઢંક-મર્યાદામાં રહેવું. (૨) ઠામઠેકાણું; એક સરખી વૃત્તિ. (૩) વેષ; પહેરવેશ.　ઢંગવગરનું=વર્તનની સ્થિરતા વગરનું. ઢંગધડો=ઠેકાણું; વિશ્વાસ; નક્કીપણું.

ઢંઢાર, વિ૦ અંદરથી ખાલી અને બિહામણું; જબરદસ્ત.

ઢંઢેર, વિ૦ ઢંઢાર.

ઢંઢેરો, પુ૦ દાંડી પીટી લોકને એકઠા કરી અમુક બાબત જણાવવી તે; ઢંઢેરોપીટવો= લોક જાણે તેમ કરવું. (૨) છાની વાત ઉઘાડી પાડવી.

ઢંઢોળવું, ક્રિ૦ સ૦ ખૂબ હલાવવું; આમ તેમ ફેરવવું; હચમચાવવું.

ઢાકઢોળ, પુ૦ ડોળ; આકાર; ઘાટ.

ઢાકળો, પુ૦ રીતભાત; ઢંગ; વર્તણૂક; ડહાપણ; સમજદારી. (૩) શરમ; નમ્રતા; લાજ; વિવેક. (૪) ઠેકાણું; ભલીવાર.　[સીને ઢાંકવો તે.

ઢાકોઢુમો, પુ૦ સરસામાન વપા-

ઢાઢી, પુ૦ ગાઇ બજાવીને આજીવિકા કરનારા જે લોક તે; એવા લોકનો જે સમુદાય તે. (૨) સરણાઇવાળા વગેરે તે.

ઢાલ, સ્ત્રી૦ ઝટકો ઝીલવાનું ચામડાનું સાધન તે. (૨) શત્રુના ઝપાટા કે ચોટ સામે રક્ષણ આપનાર જે કંઇ તે; રક્ષણ કરનાર.

ઢાલગર, પુ૦ ઢાલ બનાવનાર; એ ધંધો કરનારી એક જાત અને તેમાંનો કોઇ માણસ.

ઢાળ, પુ૦ સપાટીનો ઉતાર; ઢોળાવ; ઉપરથી નિચાણ તરફ ઢળતી સપાટી. (૨) તરફે; વ્યવહાર; સંબંધ. (૩) ઘાટ; આકાર; સ્વરૂપ. (૪) રીતભાત; ચાલ; વર્તણૂક. (૫) કળતર; અંદાજ. (૬) રાહ; મત; ઢબ. (૭) ઢંગ. (૮) યોગ; તાલ. ક્રિ૦પ્ર૦ ઢાળ પડવો=એક તરફ ઢળતું રહેવું. ઢાળ ઉતરવો=યોગ આવી લાગવો. ઢાળ ઉતારવો=ઘાટ લાવવો. ઢાળે પાડવું=રાગે પાડવું.

ઢાળકી, સ્ત્રી૦ સોના રૂપાને ગાળીને પાડેલી લગડી.

ઢાળકો, પુ૦ ઢંગ; વર્તણૂક. (૨) કામકાજની સફાઈ. (૩) સમજણ; બુદ્ધિ. (૪) મોટી ઢાળકી.

ઢાળણી, સ્ત્રી૦ કાપણી; ઢાળવું તે. (૨) જેમાં સોના રૂપાનો રસ ઢાળવામાં આવે છે તે. (૩) બીબાં ઢાળવાની આવડત.

ઢાળવું, ન૦ કોળી વગેરે હલકી જાતિની સ્ત્રીઓ સાડલા ઉપર જે આડું લુગડું બાંધે છે તે.

ઢાળવું, ક્રિ૦ સ૦ કાપવું; કાપણી કરવી તે. (૨) નીચે નાખવું; સુવાડી દેવું; પાથરવું. (૩) ઓરાવવું; ગેરાવવું; ટપકાં પાડવાં; નિગાળવું. (૪) રેડવું; રસ કરી તેને ઠારવો; નીમવું; ભરવું. (૫) અંદાજ કાઢવો.

ઢાળિયું, ન૦ ઢાળકી. (૨) ઢાળવાળું ખેતર કે જમીન તે. (૩) એકજ બાજુવાળું છાપરું.

ઢાળિયો, પુ૦ કાપણી કરનારો માણસ. (૨) ખેતરમાં પાણી લઇ જવાને બાંધેલી ઉંચી પાળી તે. (૩) સોના રૂપાનો પાસલો.

ઢાળો, પુ૦વિરુ.મો. (૨) વિશ્રામ; આરામ; જરાક આડા થઇ આરામ લેવો તે (૩) ઢંગ, રીતભાત; ચાળો.

ઢાંકણ, ન૦ આચ્છાદન, આવરણ, પડલ. (૨) રક્ષક; સંભાળ લેનાર, સંવરણ કરનાર; રખેવાળ.

ઢાંકણિયું, ન૦ ઢાંકણ તરીકે વપરાતી નાની ચીજ. (૨) વિ૦ ઢાંકનારૂં. (૩) ખોપરી જેવું ઢાકડું; ઢાંકણી.

ઢાંકણી, સ્ત્રી૦ વાસણ ઢાંકવાનું છાબરું કોડિયું; રકાબી, ચપણિયું.

ઢાંકણું, ન૦ બરોબર બેસતું આવી રહે એવું જે ઢાંકણ-ઢંકાય એવું પાત્ર કે બીજું જે કંઇ હોય તે.

ઢાંકપિછોડો, પુ૦ ઢાંકવાનો જે પિછોડો તે; ઢાકવાના જે ફાંફાંફોળા તે; છુપાવવા અટકાવવા કે દાબી દેવાને યત્ન કરવો તે; ચાબડગીબડ કરવું તે.

ઢાંકવું, ક્રિ૦ સ૦ બંધ કરવું; વાસવું; આવરણ કરવું; આવરવું. (૨) છાવું, આચ્છાદવું. (૩) સંતાડવું; છુપાવવું, ઓઢવું. (૪) છાનું રાખવું; દાબી દેવું; નહિ ઉઘાડું પાડવું.

ઢાંકયું વિ૦ ઢાંકેલું; છુપું; છાનું.

ઢાંખર અ૦ ઢાકર; ઢોરની આગમ આવતો શબ્દ –ઢોરઢાખર.

ઢાંગરૂ, ન૦ આરિયું, ચીભડું.

ઢાંઢુ ન૦ મરી ગયેલું ઢોર.

ઢાંઢો, પુ૦ ઘુઘ ડુંમરનો બળદ.

ઢિગાર, પુ૦ ઢગલો, ઢગ, રાશિ.

ઢીકલી, સ્રી૦ લડાઇમા પથ્થર ફેંકવાનું યંત્ર, શતઘ્ની.

ઢીચ, વિ૦ ઢીમચા જેવું જાડું તે.

ઢીબવું, ધીબવું; માર મારવો.

ઢીમ, સ્રી૦ સોનાની લગડી; ગોળા. (૨) વિ૦ અત્યંત જાડું; સ્થૂલ.

ઢીમચું. ન૦ લાકડાની ચપટી ગડ; ખોડસું; જાડો ને ટુંકો લાકડાનો કકડો. (૨) કચરાની જાડી કોડી. (૩) ઠીંગણું–ગટ્ટી માણસ.

ઢીમણું, ન૦ શરીર ઉપર એક જગ્યાએ આવેલો સોજો; સોજાથી કઠણ થયેલો જે ભાગ તે; ગડ; ગાંઠ.

ઢીમર, પુ૦ [સં. ધીવર] માછી; મચ્છીમાર, માછલાં પકડનારો;ધીવર.

ઢીમું, ન૦ ઢીમણું.

ઢીલ, સ્રી૦ વાર; વિલંબ; ખોટી. (૨) ઢીલું કરવું–મૂકવું તે. (૩) વખત જવા દેવો તે; ધિમાશ; ઢંઢાશ; આળસ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઢીલ કરવી=વાર લગાડવી

ઢીલગંદુ. વિ૦ પોચું; ઢીલું; રમ સ્વભાવનું. (૨) બીકણ.

ઢીલું. વિ૦ તંગ નહિ એવું; નહિ ખેંચેલું, ઝુલતું. (૨) નહિ સજ્જડ એવું; નહિ કસેલું; પોચું. (૩) રગડા જેવું; નરમ; મવાળી (૪) નહિ કઠણ, પોચું. (૫) પલળે–અસર કરે એવું; આર્દ્ર; ન સહન કરી શકે એવું. (૬) હિંમત રહિત. (૭ નહિ સખત; નરમ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઢીલું પાડવું=રગડા જેવું કરવું; પોચું કરવું. ઢીલુંઢસ=બહુજ ઢીલું. [ભૂકીનો ધા.

ઢીંક, સ્રી૦ હલકો ઠોસો

ઢીંકડું, વિ૦ ઢીંકણું.

ઢીંકણી, સ્રી૦ પૌંવા ખાંડવાની ખાંડણી. [ફલાણું.

ઢીંકણું, વિ૦ અમુક; એકાદ;

ઢીકવો, પુ૦ ઢીંચણ સમાણું પાણી રહે એવો ખાડો. (૨) નદી કે તળાવમાંથી પાણી લેવાને કરેલો ઉલાળિયો તે.

ઢીંકુડી, સ્રી૦ નાનો ઢીંકવો.

ઢીંગઢીંગી, સ્રી૦ ઢુગઢુગી; એક વાજું.

ઢીંગલી, સ્રી૦ લુગડાની બનાવેલી બાવલી; પુતળી. (૨) નાજુક બાંધાની ઠીંગણી સ્રી. (૩) નાની રૂપાળી રમાડવા જેવી છોકરી.

ઢીંગલું, ન૦ લુગડાનું પુતળું. (૨) નાનું રમાડવા જેવું છોકરું.

ઢીંગલો, પુરુષ જાતિનું લુગડાનું પુતળું. (૨) નાનો ઠીંગણો પુરુષ.

ઢીંચ પીવાનું અશાંતિપણું.

ઢીંચણ, પુ૦ ઘુંટણ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઢીંચણ ભાગવા=ફરી કે ચાલી શકે નહિ એમ કરવું. (૨) નાહિંમત થઇ જવું. (૩) જીવન શક્તિ નાશ પામવી. ઢીંચણ માંડવા=સાંખોડિયાં ભર થવું.

ઢીંચણિયું, વિ૦ ઢીંચણ જેટલું ઉંચું; ઢીંચણપુરતું. (૨) ન૦ જમતા બેસતાં ઢીંચણ તળે જે ટેકણ રાખે છે તે; ટેકણિયું.

ઢીંચવું, ક્રિ૦ સ૦ અકરાંતિયા-પણે પીવું: વારવાર તેમજ ખૂબ પાન કરવું.

ઢીંચાં, ન૦ સાડાચારનો આંક.

ઢુંકવું, ક્રિ૦ નજીક જવું.

ઢુંકડું, અ૦ પાસે; નજીક; અતિ દૂર નહિ તે.

ઢુંગણું, ન૦ ઝાડના નાના રોપાની આસપાસ ઝાંખરાંની જે વાડ કરવામા આવે છે તે. (૨) ઝરડાં ઝાંખરાં વગેરેની નાની મઢુલી જેવું જે તે.

ઢુંઢવું, ક્રિ૦ સ૦ [સં. ઢુંઢ] શોધવું; ખોળવું; તપાસ કરવી.

ઢુંઢિયો, પુ૦ શોધ કરનારો; એ નામે ઓળખાતા સંપ્રદાયનો અનુયાયી તે;જૈન-શ્રાવકોનો એક સંપ્રદાય; તે સંપ્રદાયનો જે એકાદો માણસ તે. (૨) મેલો-ગલીચ રહેનારો માણસ તે.

ઢુંઢણી, સ્ત્રી૦ એક જાતની રમત: ખડિયો; ખાડો. (૨) ડાંગરની એક જાત.

ઢુંઢવું, ક્રિ૦સ૦ ઢુંઢવું; શોધવું. (૨) ખેતરમાથી નિંદામણ કાઢી નાખવું; રાંપી દેવી

ઢુંસું, ન૦ જાર બાજરાનું-ફોતરું. (૨) સત્ત્વ વગરની જણસ.

ઢુંસો, પુ૦ ઢુંસાં વગેરે તે. (૨) પોચો લાકડાં ને ઘાસનો ગંર તે; ભુકો. (૩) લાકડાંનો વહેર અથવા છોલ. (૪) ઘઉંનો મોટો જાડો બાખરો.

ઢેક, વિ૦ છેલ્લું. (છોકરાઓ રમતમાં વાપરે છે.)

ઢેકલી, સ્ત્રી૦ નાનો ઢેકો; નાની ગાંઠ: ગડબ; નાની ટેકરી.

ઢેકલો, પુ૦ ઢેકો; ઉપસી રહેલો હાડકા વગેરેનો ટેકરો; ઝુંપ.

ઢેકુટ, સ્ત્રી૦ માથાકુટ : માથાઝીક: કડાકુટ. (૨) પંચાતી.

ઢેકો, પુ૦ સપાટી ઉપર ઉપસી રહેલો જે ભાગ તે; ટેકરો (૨) ખુંધ (૩) કરમરના હાડકાના અકોડા તે; અસ્થિ; કુલો. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઢેકો નમાવવો =અંગ વાળીને મહેનત કરવી. ઢેકા= ખાડાખૈયા; નીચી ઉંચી જમીન તે.

ઢેખાળી, સ્ત્રી૦ ઇટનો ભુકો; ઇટના કકડા.

ઢેખાળો, પુ૦ ઇટનો મોટો કકડો; ખંડિત થયેલી અને અફળાતી ઇટ; રોડું. (૨) કંઇ નહિ; ઉ૦ વ૦,-એને શું મળવાનું છે, ઢેખાળા ! રૂ૦ પ્ર૦ ઢેખાળાની પેઠે અથડાવું=કઇ મજુરી વગર જ્યાં ત્યાં રખડયા કરવું.

ઢાંકયું વિ૦ ઢાંકેલું; ગુપ્ત; છાનું.
ઢાંખર અ૦ ઢાકર; ઢોરની આગળ આવતો શબ્દ –ઢોરઢાંખર.
ઢાંગરૂં, ન૦ આરિયું, ચીભડું.
ઢાંઢુ ન૦ મરી ગયેલું ઢોર.
ઢાંઢો, પુ૦ પુખ્ત ઉંમરનો બળદ.
ઢિગાર, પુ૦ ઢગલો; ઢગ, રાશિ.
ઢીકલી. સ્ત્રી૦ લડાઇમા પત્થર ફેંકવાનુ યંત્ર; શતઘ્ની.
ઢીચ, વિ૦ ઢીમચા જેવું જાડું તે.
ઢીબવું, ધીબવું; માર મારવો.
ઢીમ, સ્ત્રી૦ સોનાની લગડી; ગોળી. (૨) વિ૦ અત્યંત જાડું; સ્થૂલ.
ઢીમચું. ન૦ લાકડાની ચપટી ગડ; ખોડચું; જાડો ને ટુંકો લાકડાનો કકડો. (૨) કચરાની જાડી કોઠી. (૩) ઠીંગણું–ગટકી માણસ.
ઢીમણું, ન૦ શરીર ઉપર એક જગ્યાએ આવેલો સોજો; સોજાથી કઠણ થયેલો જે ભાગ તે; ગડ; ગાંઠ.
ઢીમર, પુ૦ [સં. ધીવર] માછી; મચ્છીમાર; માછલાં પકડનારો;ધીવર.
ઢીમું, ન૦ ઢીમણું.
ઢીલ, સ્ત્રી૦ વાર; વિલંબ; ખોટી. (૨) ઢીલું કરવું–મૂકવું તે. (૩) વખત જવા દેવો તે; ધિમાશ; ઠંડાશ; આળસ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઢીલ કરવી=વાર લગાડવી.
ઢીલગંદું. વિ૦ પોચું; ઢીલું; નરમ સ્વભાવનું. (૨) બીકણુ.
ઢીલું. વિ૦ તંગ નહિ એવું; નહિ ખેંચેલું; ઝુલતું. (૨) નહિ સજ્જડ એવું; નહિ કસેલું; પોચું. (૩) રગડા જેવું; નરમ; મવાળી. (૪) નહિ કઠણ, પોચું. (૫) પલળે–અસર કરે એવું; આર્દ્ર; ન સહન કરી શકે એવું. (૬) હિંમત રહિત. (૭ નહિ સખત; નરમ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઢીલું પાડવું=રગડા જેવું કરવું; પોચું કરવું; ઢીલુંઢસ=બહુજ ઢીલું. [મૂઠીનો ધા.
ઢીંક, સ્ત્રી૦ હલકો ઠોંસો.
ઢીંકડું, વિ૦ ઢીંકણું.
ઢીંકણી. સ્ત્રી૦ પૌંવા ખાંડવાની ખાંડણી. [કૈલાણું.
ઢીંકણું, વિ૦ અમુક; એકાદ;
ઢીંકવો, પુ૦ ઢીંચણ સમાણું પાણી રહે એવો ખાડો. (૨) નદી કે તળાવમાંથી પાણી લેવાને કરેલો ઉલાળિયો તે.
ઢીંકુડી, સ્ત્રી૦ નાનો ઢીંકવો.
ઢીંગઢીંગી, સ્ત્રી૦ ડુગડુગી; એક વાજું.
ઢીંગલી, સ્ત્રી૦ લુગડાની બનાવેલી બાવલી; પુતળી. (૨) નાજુક બાંધાની ઢીંગણી સ્ત્રી. (૩) નાની રૂપાળી રમાડવા જેવી છોકરી.
ઢીંગલું, ન૦ લુગડાનું પુતળું. (૨) નાનું રમાડવા જેવું છોકરું.
ઢીંગલો, પુરુષ જાતિનું લુગડાનું પુતળું. (૨) નાનો ઢીંગણો પુરુષ.
ઢીંચ; પીવાનું અકરાંતિયાપણું.

ઢીંચણ, પુ૦ ઘુંટણ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઢીંચણ ભાગવા=ઊઠી કે ચાલી શકે નહિ એમ કરવું. (૨) નાહિંમત થઇ જવું. (૩) જીવન શક્તિ નાશ પામવી. ઢીંચણ માડવા=માંખોડિયાં ભર થવું.

ઢીંચણિયું, વિ૦ ઢીંચણ જેટલું ઉંચું; ઢીંચણપુરતું. (૨) ન૦ જમવા બેસતાં ઢીંચણ તળે જે ટેકણ રાખે છે તે; ટેકણિયું.

ઢીંચવું, ક્રિ૦ સ૦ અકરાંતિયા-પણે પીવું; વારવાર તેમજ ખૂબ પાન કરવું.

ઢીંચો, ન૦ સાડાચારનો આંક.

ઢુંકવું, ક્રિ૦ નજીક જવું.

ઢુંકડું, અ૦ પાસે; નજીક; અતિ દૂર નહિ તે.

ઢુંગલું, ન૦ ઝાડના નાના રોપાની આસપાસ ઝાંખરાંની જે વાડ કરવામાં આવે છે તે. (૨) ઝરડાં ઝાંખરાં વગેરેની નાનો મઢુલી જેવું જે તે.

ઢુંઢવું, ક્રિ૦ સ૦ [સં. ઢુંઢ] શોધવું; ખોળવું; તપાસ કરવી.

ઢુંઢિયો, પુ૦ શોધ કરનારો; એ નામે ઓળખાતા સંપ્રદાયનો અનુયાયી તે;જૈન–શ્રાવકોનો એક સંપ્રદાય; તે સંપ્રદાયનો જે એકાદો માણસ તે. (૨) મેલો–ગલીચ રહેનારો માણસ તે.

ઢુંઢણી, સ્ત્રી૦ એક જાતની રમત; ખડિયો; ખાડો. (૨) ડાંગરની એક જાત.

ઢુંઢવું, ક્રિ૦સ૦ ઢુંઢવું; શોધવું. (૨) ખેતરમાંથી નિંદામણ કાઢી નાખવું; રાંપી દેવી.

ઢુંસું, ન૦ જાર બાજરાનું ફોતરું. (૨) સત્ત્વ વગરની જણસ.

ઢુંસો, પુ૦ ઢુંસાં વગેરે તે. (૨) પોચો લાકડાં ને ઘાસનો ગર તે; ભુકો. (૩) લાકડાંનો વહેર અથવા છોલ. (૪) ધઉંનો મોટો જાડો આખરો.

ઢેક, વિ૦ છેલ્લું. (છોકરાઓ રમતમાં વાપરે છે.)

ઢેકડી, સ્ત્રી૦ નાનો ઢેકો; નાની ગાંઠ; ગડબ; નાની ટેકરી.

ઢેકલો, પુ૦ ઢેકો;ઉપસી રહેલો હાડકા વગેરેનો ટેકરો; ખુંધ.

ઢેકુટ, સ્ત્રી૦ માથાકુટ; માથાઝીક; કડાકુટ. (૨) પંચાતી.

ઢેકો, પુ૦ સપાટી ઉપર ઉપસી રહેલો જે ભાગ તે; ટેકરો (૨) ખુંધ (૩) કમરના હાડકાના અંકોડા તે; બસ્તિ; કુલો. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઢેકો નમાવવો =અંગ વાળીને મહેનત કરવી. ઢેકા= ખાડાખૈયા; નીચી ઉંચી જમીન તે.

ઢેખાળી, સ્ત્રી૦ ઇટનો ભુકો; ઇટના કકડા.

ઢેખાળો, પુ૦ ઇટનો મોટો કકડો; ખંડિત થયેલી અને અકૃતાતી ઇટ; રોડું. (૨) કંઇ નહિ; શન્ય.– એને શું ભણવાનું છે, ઢેખાળા! રૂ૦ પ્ર૦ ઢેખાળાની પેઠે અથડાવું=કંઇ ગણત્રી વગર જ્યાં ત્યાં રખડયા કરવું.

(૨) કંઇ હિસાબમા નહિ એમ:- ઢેખાળાની માફક રવડે છે.

ઢેડ, પુ૦ એ નામની-અસ્પર્શ્ય જાતિના લોકનો એક સમૂહ-નાત તે; એ નાતનો માણસ (૨) પાજી અને મલીન વૃત્તિનો માણસ; લડવાડિયો; નીચ સ્વભાવનો માણસ. (૩) ક્રોધ. (૪) વિ૦ ભ્રષ્ટ, સંકર; ગંદું. ઢેડ ફજેતી=જાહેરમા એક બીજાના દોષ કાઢીને લડવું તે.

ઢેડ ગુજરાતી, વિ૦ અશુદ્ધ અસંસ્કારી ગુજરાતી ભાષા.

ઢેડફજેતો, સ્ત્રી૦ તકરાર કરી એક બીજાની ફજેતી કરવી તે.

ઢેડવાડો, પુ૦ ઢેડ લોકને રહેવાનો મહોલ્લો તે; ઢેડવાસ. (૨) ગંદી અસ્વચ્છ જગા; કંટાળો અને ચીતરી ચઢે એવી ખરાબ જગા તે. ગંદકી કર્યા કરે એવું જે (માણસ વગેરે) તે. (૩) ગંદકી; કચરો પુંજો વગેરે; પીડાકારી એવું જે તે.

ઢેડાઉ, વિ૦ ઢેડ સંબંધી; ઢેડે વણેલું-બનાવેલું તે; જાડું; નહિ સફાઇદાર, ગામડી.

ઢેડિઉં, વિ૦ ઢેડ સરખું; નીચ.

ઢેડીયો, પુ૦ ઢેડ.

ઢેડી, સ્ત્રી૦ ઢેડની સ્ત્રી.

ઢેડું, ન૦ ઢેડ ઇત્યાદિનું ટાળું; ઢેડ વાઘરી ને હલકાં ભિખારી વગેરે (૨) ખાડું; ટાળું. (૩) વિ૦ ઢેડાઉ.

પુ૦ ઢેડ.

ઢેડો, પુ૦ ઢેડ.

ઢેપલી, સ્ત્રી૦ નાની ચપટી ચેપલી, ચપટું ઢેકું.

ઢેપલું, ન૦ નાનું ઢેકું; ચોસલું; ચક્તું. (૨) સુજેલો શરીરનો ભાગ.

ઢેપું, ન૦ [સં. સ્તેપ] દબડું; બાઝી ગયેલું મટોડું; ચોસલું; ચક્તુ; ગડબ; રોડું; દગડું.

ઢેફું, ન૦ ઢેપું.

ઢેબરિયો, વિ૦ ઢેબરાં લઇને આવેલો (સંઘ).

ઢેબરૂં, ન૦ તળીને અથવા તેલ કે ઘી લગાડીને બનાવેલો રોટયો; દીમણના રોટલા. રુ૦ પ્ર૦ ઢેબરાં બાંધીને=ગાડનું ગોપીચંદન ખરચીને.

ઢેબો, પુ૦ શરીરની સપાટી ઉપસેલો જે ભાગ તે; ઢકરો; સોજો, ગડબ.

ઢેમણો, પુ૦ એક ઔષધિ.

ઢેર, પુ૦ ઢગલો.

ઢેરી, સ્ત્રી૦ ઢગલી.

ઢેલ, સ્ત્રી૦ મયૂરી; મોરની માદા.

ઢેલડી, સ્ત્રી નાની મયૂરી

ઢેશકું, ન૦ પોદળો; (૨) ઠંડો.

ઢેસકાં, ન૦ લોળિયાં.

ઢેસરો, પુ૦ ઢોરે જે પોદળો મૂક્યો હોય તે.

ઢંક, વિ૦ તાજું; ગબ્બર, પૂર્ણ ભરેલું.

ઢંગી, વિ૦આળસુ; સુસ્ત; એદી.

ઢેંચવો, પુ૦ લાંબી પુંછડી વાળો કાળો જંગલી ચકલો.

ઢેડ, વિ૦ ખૂબ નમી-તરડાઇ-ગયેલું-વાંકુંટેડ.

ઢેયું, ન૦ માટીની ગડબ; ઢેખડ. (૨) પાણીમાંનો ખાડો.

ઢૈયો, પુ૦ ઢગલો; ઢેખડાનો ઢગ; ટેકરો; ટેકાઢૈયો. (૨) ખાડો; ખાંચો.

ઢોકળાં, ન૦ લોટને પલાળી આથો આણીને બનાવેલો ખાવાનો એક પદાર્થ. (૨) વચમાંથી જાડાં દબડાં.

ઢોકળિયું, વિ૦ જેની વચમાં ફુલેલી ઢોકળી નીકળેલી હોય એવું (વેલણ). (૨) વચમાંથી જાડું ને ફુલેલું હોય એવું; ઢોકળા જેવું તે.

ઢોકળી, સ્ત્રી૦ જાડી ને ઉપસેલી નાની ગોળ દબડી; ચકતી; જાડી નાની ટીકડી. (૨) દાળમાં ચઢાવેલી ખાવાની જાડી રોટલી. (૩) માંસના લોચાની ગાંઠ; ગડબ; નાનો ગોટલો. (૪) સાંકડા પટ્ટાની ઈંટ; દાળ ઢોકળી=દાળ અને દાળમાંજ બાફેલી ઢોકળી. [નાનો લોટકો.

ઢોચકી, સ્ત્રી૦ માટીનો સાદો

ઢોઢો પુ૦ વાણામાં ભરવાની સળી. ઢોઢા ભરવા=વાણાને માટે બરૂના ટકડા ઉપર તાર વિંટાળી આપવા.

ઢોર, ન૦ પશુ; ગાય, ભેંસ, વગેરે ચોપગું પ્રાણી. (૨) જનાવર; જંગલમાં ઘાસ વગેરે ચરીને રહેનારાં પ્રાણી; મનુષ્યના જેવી જેને વાણી અને વિચાર કરવાની બુદ્ધિ નથી તે. (૩) વિવેક—વિચાર રહિત; અણસમજુ; મૂર્ખ.

ઢોરઢાંખર, ન૦ ઢોર વગેરે.

ઢોલ, ન૦ અંદરથી પોલા ખોખાને મોંએ જાડું ચામડું જડીને બનાવેલું વાજું; નગારું; પડઘ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઢોલ વાગવું=જાહેર થવું. ઢોલ વગાડવું=ઢોલ વગાડી જાહેર કરવું; ચાહત કરવું. વાગતે ઢોલે જવું=ચાહત જવું.

ઢોલક, ન૦ નાનું ઢોલ; પખાજ.

ઢોલકી, સ્ત્રી૦ નાનું ઢોલ; નગારી. ક્રિ. પ્ર૦ ઢોલકી બજાવવી=નાચને અનુકુળ નગારું વગાડવું. (૨) ખુશામત માટે હાજી હા કરવું; બંને તરફની ઢોલકી બજાવવી=એક પક્ષને સારું સારું કહ્યા કરવું.

ઢોલકું, ન૦ હલકું નગારું; જેવું તેવું નાનું ઢોલ. ક્રિ૦પ્ર૦ ઢોલકું કૂટવું=જ્યાં ત્યાં ખરું ખોટું હાજી હા કરવું; જેમ ફાવ્યું તેમ બોલવું.

ઢોલણી, (ઢોલડી), સ્ત્રી૦ નાનો રંગિત ખાટલો; પલંગડી.

ઢોલાણ, પુ૦ઢોળાવ; ઢાળ; ઢળતો ભૂભાગ. [ખાટલો; પલંગ.

ઢોલિયો, પુ૦ મોટો રંગિત

ઢોલી, પુ૦ ઢોલ વગાડવાનો ધંધો કરનારો; રાવળિયા વગેરે.

ઢોલો, પુ૦ [સં नायक नायकनु ढोल्ल ने प्रियानुं घण-वेणु प्राकृतमा आदेश रूपे थाय छे] પ્રિયતમ, નાયક; વર, ધણી. (૨) મૂર્ખ, કંઇ સમજે નહિ એવો, અચતુર; ખાઇ પીને બેસી રહે એવો; સ્થૂલ; સારો દેખાવડો પણ ચંચળ નહિ એવો.

ઢોસો, પુ૦ જાડો ભાખરો.

ઢોળ, પુ૦ તાંબાપીતળ ઉપર સોના રૂપાની જે ઝળકી ચઢાવવામાં આવે છે તે; પડ; થર; પાસ; ટાપટીપ; આડંબર; દંભ, ખોટી શોભા. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઢોળ ચડાવવો=ઉપર ઉપરથી સારૂં ભભકાદાર દેખાય તેમ કરવું; ઓપ આપવો. (૨) ઢોળાવ; ઢાળ પડતી જમીન.

ઢોળવું, ન૦ ઢળી પડે એવું ઢોચકું; અનિશ્ચિત સ્વભાવનું માણસ.

ઢોળવું, ક્રિ૦ સ૦ રેડવું; વહેવરાવવું; છાટવું; અભિષેક કરવો; ઢળે તેમ કરવું. (૨) વિંઝવું; હલાવવું; પવન નાખવો. (૩) બરબાદ કરવું; ઉઠોડી દેવું; નિરર્થક ગણી કાઢીનાખવું

ઢોળાવ, પુ૦ ઢળતો પ્રદેશ; ઢાળ. (૨) ઉતરતા ઢાળવાળો જે ઘાટ તે; ઘુમ્મટની બાજુઓનો ઉતરતો ઢળતો ઘાટ.

ઢોળાવું, ક્રિ૦ અ૦ રેડાવું; છંટાવું; ઢળવું. (૨) વિંઝાવું; ફરવું; આસપાસ ઘુમાવું.

ઢોળીપાડવું, ક્રિ૦ સ૦ નીચે દેવું; ધક્કો મારીને સુવાડી દેવું; ઢળી પડે એમ કરવું. (૨) કોઇને માથે નાખી દેવું; પોતાનો દોષ બીજાની ઉપર મૂકી દેવો; જોખમ ઓઢાડવું, બીજાને શિર ઓઢાડવું. (૩) જમીનદોસ્ત કરી નાખવું; નાશ કરવું; બરબાદ કરવું.

ઢોળો, પુ૦ ઢાળ; ઢોળાવ; ઢળણ.

ઢોંગ, પુ૦ ખોટો દેખાવ કરવો તે; દંભ; આડંબર; દેખાવ (૨) ધુતારાપણું; કપટીપણું; પ્રપંચ. (૩) ચાળા; મજાક; ઠઠ્ઠા; પરિહાસ. (૪) બહાનું; મિષ. (૫) વેષધારીપણું; વેષ; ખેલ; રમત. (૬) ખોટું ધતિંગ ખોટારૂં. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઢોંગ કરવો=ખોટો દેખાવ કરવો; ઢોંગ ચલાવવો=અંદરથી સાર-સત્ત્વ રહિત પણ બહારથી મોટા આડંબરવાળું ધતિંગ ચલાવવું. ઢોંગ માંડવો=સામું માણસ અંજાઇ જાય એવું ખોટું બિંગાળું મચાવવું

ઢોંગી, વિ૦ ઢોંગ કરનાર; દંભી; આડંબરી. (૨) ધુતારો; અંદરથી એક અને બહારથી બીજો દેખાવ કરનાર; નહિ સાચો; દિમાકી.

ઢોંચ, વિ૦ છળ્યું; ખળખળી ગયેલું; ખખ.

ઢોંચરૂં, ન૦ ઢોરચરૂ; ગોતું; ખાણ; ઠાઠું અને સ્વાદ રહિત ખાનું) તે. (૨) વિ૦ બહુ ઠારૂં; વાસી; બેસ્વાદ; ગોતા જેવુ.

ઢાંકફોડો, પુ૦ [મ.] પત્થર ફોડનારો તે; સલાટ.

ઢાંઢો, પુ૦ પત્થર; પહાણો. (૨) મોટો અને ઘરડો ખખ બળદ. (૩) વિ૦ મોટા ઉંચા હાડપિંજરવાળો; ખૂબ મોટો; ઉમર લાયક; પ્રૌઢ. (૪) મૂર્ખ; અક્કલ વગરનો; બેવકૂફ; બુદ્ધિ વગરનો.

ઢોણું, ન૦ ઢોયણું; ખોઇ પહોળી રાખવાનો દંડિકો

ઢૌવો પુ૦ ઢૈયો; ભડવો, બેઅદબી, જોયા કરે એવો માણસ, ઝોલો; નામરદો; પોતાની સ્ત્રીને પોતાના કાબુમા રાખી શકે નહિ એવો; ઢોલો.

ણ

ણ

ણ. પુ૦ [સં.] ગુજરાતી ભાષાનો પંદરમો વ્યંજન.

આ અક્ષરથી શરૂ થતો કોઇ પણ શબ્દ ગુજરાતી ભાષામાં નથી.